ÇAĞDAŞ DEVLET SİSTEMLERİ

Siyaset, Coğrafya, Kültür

Michael G. Roskin
Lycoming College

9. edisyondan çeviri

ADRES
yayınları

Roskin, Michael
Çağdaş Devlet Sistemleri: Siyaset, Coğrafya, Kültür
Countries and Concepts: Politics, Geography, Culture (9th ed. 2007)

İngilizce Aslından Çeviren: *Bahattin Seçilmişoğlu*

ISBN 13: 978-975-250-020-4
1. Karşılaştırmalı siyaset

Adres Yayınları®: 23
3. Baskı: Mart 2012; 2. Baskı, Mart 2011; 1. Baskı, Mart 2009

© Adres Yayınları, 2011, 2007

Adres Yayınları® Liberte Yayın Grubu'nun tescilli bir markasıdır.

Tüm hakları saklıdır. Hiçbir şekilde tamamı veya herhangi bir parçası fotokopiyle veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz ve dağıtılamaz. Bunu yapanlar veya teşebbüs edenler hakkında yayınevimiz gerekli kanunî takibat yaptırma hakkına sâhiptir.

Genel Yayın Koordinatörü: *Selçuk Durgut*
Redaktör: *Atilla Yayla*
Kapak ve İç Tasarım: *Muhsin Doğan*

Montaj: *Merkez Repro*
Kapak ve İç Baskı: *Cantekin Matbaası*

Adres Yayınları®:
GMK Bulvarı No: 108/16
06570 Maltepe - Ankara
Tel: (312) 230 87 03
Fax: (312) 230 80 03
E- posta: info@liberte.com.tr

İnternet satışı:
www.liberte.com.tr

PEARSON Prentice Hall | LiBeRtE liberteyayıngrubu ISBN 978-975-250-020-4

İÇİNDEKİLER

ÖNE ÇIKAN BAŞLIKLAR xxi
TAKDİM xix
OKUTMANLAR İÇİN BİR NOT xxix

BÖLÜM 1 ÜLKELERİN KONSEPTLERİ

Modern Devlet 3
Milliyetçiliğin Doğuşu 3
Tartışmalara Bakış 5
Geçmişin Etkisi 6
Anahtar Kurumlar 8
Siyasî Kültür 10
Etkileşme Modelleri 11
Halk Neleri Tartışıyor? 14
Anahtar Terimler 17
Önemli Web Siteleri 17
Ek Kaynaklar 18

1. KISIM: Büyük Britanya 20

BÖLÜM 2 BRİTANYA: GEÇMİŞİN ETKİSİ 22

Magna Carta 24
Parlamentonun Doğuşu 25
VIII. Henry 27
Parlamento Krala Karşı 28
Cromwell'in Commonwealth'i 20
"Şanlı Devrim" 29
Başbakanın Doğuşu 30
Parlamento'nun Demokratikleşmesi 31
Refah Devletinin Ortaya Çıkışı 33

Anahtar Terimler 34
Ek Kaynaklar 35

BÖLÜM 3 BRİTANYA: ANAHTAR KURUMLAR **36**

Kral 37
Kabine 39
Başbakan 42
Avam Kamarası 46
Avam Kamarası Nasıl Çalışır? 48
Ömürlük Asiller 49
Partiler 51
Anahtar Terimler 53
Ek Kaynaklar 53

BÖLÜM 4 İNGİLİZ SİYASÎ KÜLTÜRÜ **54**

"Kamu" Okulları 56
"Oxbridge" 57
Sınıf ve Oy Verme 58
İngiliz İtaatkâr Mı? 59
İngiliz Kibarlığı 59
Pragmatizm 61
Gelenekler ve Semboller 62
Meşruluk ve Otorite 63
Ulster [Kuzey İrlanda] Çıbanı 64
Değişen Siyasî Kültür 66
Anahtar Terimler 68
Ek Kaynaklar 68

BÖLÜM 5 BRİTANYA: ETKİLEŞME MODELLERİ **70**

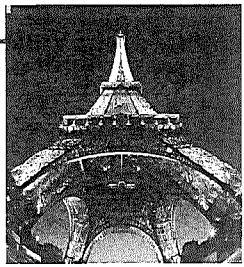
Ulusal ve Yerel Partiler 72
Partiler İçindeki Siyaset 74
Partiler ve Çıkar Grupları 77
Partiler Birbirleriyle Karşılaşıyor 79
Kabine ve Devlet Memurları 79

Kamu Hizmeti ve Çıkar Gruplan 81
Anahtar Terimler 83
Ek Kaynaklar 83

BÖLÜM 6 BRİTANYALILAR NELERİ TARTIŞIYORLAR? **86**

"İngiliz Hastalığı" 87
Thatcher Tedavisi 88
Ulusal Sağlık Meselesi 93
Kuzey İrlanda Sâkinleşti mi? 93
Britanya'nın Irk Problemi 94
Britanya ve Avrupa 97
Büyük Britanya mı, Küçük İngiltere mi? 100
Anahtar Terimler 101
Ek Kaynaklar 101

2. KISIM: Fransa **102**

BÖLÜM 7 FRANSA: GEÇMİŞİN ETKİSİ **104**

Roma Etkisi 105
Fransız Mutlakıyetçiliğinin Doğuşu 106
XIV. Louis: Mutlakıyetçiliğin Zirve Noktası 108
Niçin Fransız Devrimi? 109
Özgürlükten Tiranlığa 112
Bourbon Restorasyonu 114
Üçüncü Cumhuriyet 115
Vichy: Fransa Yine Bölünüyor 116
Dördüncü Cumhuriyet 117
Anahtar Terimler 119
Ek Kaynaklar 119

BÖLÜM 8 FRANSA: ANAHTAR KURUMLAR **122**

Bir Yarı-Başkanlık Sistemi 123
Başbakan (Premier) ve Kabine 127
Millî Meclis 131
Direnen Bir Senato 133
Fransız Çok Partili Sistemi 135
Fransa'nın Seçim Sistemi 136
Anayasa Konseyi 137
Anahtar Terimler 139
Ek Kaynaklar 139

BÖLÜM 9 FRANSIZ SİYASÎ KÜLTÜRÜ **140**

Fransız Tutumlarının Tarihsel Kökleri 142
Bir Güvensizlik İklimi 143
İğrenç Bölünme 145
İnekleyenlerin Okulu 147
"Ünlü Okullar" 148
"Yüz Yüze" Korkusu 151
Özgürlük mü, Otorite mi? 153
Sosyal Sınıf 153
Büyük Yatışma 154
Anahtar Terimler 156
Ek Kaynaklar 156

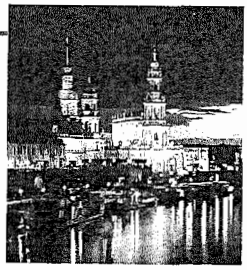
BÖLÜM 10 FRANSA: ETKİLEŞME MODELLERİ **158**

Ortaya Çıkan Parti Sistemi 160
Fransız Komünistlerinin Ölümü 161
Parçalanmış Sağ 163
Yenişemezlik Döngüsü 164
Referandum Çılgınlığı 167
Parçalanmış İşçi Sendikaları 168
İş Dünyası ve Bürokrasi 169
Ölümsüz Bürokrasi 171
Bürokrasi Yönetimi 173
Anahtar Terimler 174
Ek Kaynaklar 174

BÖLÜM 11 FRANSIZLAR NELERİ TARTIŞIYORLAR? **176**

Büyük Adamlar Küçük Adamlara Karşı 178
Özelleştirme Sorunu 180
İşsizlik: Dev Problem 183
Fransa'nın Irk Problemi 185
Fransa'nın Eğitim Sorunları 189
Fransa ve Avrupa 189
Anahtar Terimler 191
Ek Kaynaklar 191

3. KISIM: Almanya **192**

BÖLÜM 12 ALMANYA: GEÇMİŞİN ETKİSİ **194**

Almanlar Kimdir? 195
Parçalanmış Ulus 198
Prusya'nın Yükselişi 200
Alman Milliyetçiliği 202
İkinci Reich 204
Felâket: Birinci Dünya Savaşı 205
Demokratsız Cumhuriyet 206
Üçüncü Reich 207
İşgâl 211
Anahtar Terimler 213
Ek Kaynaklar 213

BÖLÜM 13 ALMANYA: ANAHTAR KURUMLAR **216**

Cumhurbaşkanı 218
Başbakan (Şansölye) 220
Kabine 221
Bundestag 223
Anayasa Mahkemesi 225
"İki-Artı"dan Çok-Partili Sisteme mi? 226

Bundesrat 228
Parçalı Bir Seçim Sistemi 229
Anahtar Terimler 233
Ek Kaynaklar 233

BÖLÜM 14 ALMAN SİYASÎ KÜLTÜRÜ **236**

Ahlakî Boşluk 238
Geçmişteki Olayların Hatırlanması 239
Kuşak Çatışması 242
Normal Bir Almanya mı? 243
Kafa Karıştırıcı Birleşme 246
Savaş Bunalımının Sonu 249
Alman Siyasî Eliti 249
Alman Bölünmüş Kişiliği 251
Anahtar Terimler 252
Ek Kaynaklar 252

BÖLÜM 15 ALMANYA: ETKİLEŞME MODELLERİ **254**

Partiler ve Seçmenler 255
Şansölye ve Seçmenler 259
Almanlar Partilerden Kaçıyor mu? 261
Bundestag ve Yurttaş 262
Sendika-Parti Bağlantısı 264
Länder (Eyaletler) ve Berlin 266
Alman Oy Verme Modelleri 270
Anahtar Terimler 271
Ek Kaynaklar 271

BÖLÜM 16 ALMANLAR NELERİ TARTIŞIYORLAR? **272**

Mucizenin Sonu 274
İki Ekonomi Nasıl Kaynaşır? 277
Ne Kadar Refah? 281
Yabancı İstilâsı 282

Berlin Weimar mı? 285
Anahtar Terimler 288
Ek Kaynaklar 288

BÖLÜM 17 AVRUPA BİRLİĞİ **290**

Geçmişin Etkisi **292**
Bir Hüsnükuruntu Tarihi 292
Giderek Daha Sıkı Bir Birlik 296
Anahtar Kurumlar **299**
Demokratik Açık (Deficit) 300
AB'nin Siyasî Kültürü **302**
Etkileşme Modelleri **303**
Elit Bir Şey 303
Polonyalı Muslukçuların Hücumu 304
Avrupalılar Neleri Tartışıyorlar? **308**
Liberal Avrupa Sosyal Avrupa'ya Karşı 308
Avrupa'nın Bütçe Mücadeleleri 310
Sırada Ne Var? 311
Anahtar Terimler 313
Ek Kaynaklar 313

4. KISIM: Rusya **316**

BÖLÜM 18 RUSYA: GEÇMİŞİN ETKİSİ **318**

Slav Halkı 320
Rusya Otokrasisi 321
Mutlakıyet mi, Anarşi mi? 322
Cebrî Modernleşme 323
Batıcılar ve Slavcılar 323
Hayal Kırıklığından Devrime 324
Marksizm Rusya'ya Geliyor 325
Prova Piyesi: 1905 Devrimi 327
Birinci Dünya Savaşı ve Çöküş 328
Devrim ve İç Savaş 329

Savaş Komünizmi ve YEP 331
Anahtar Terimler 335
Ek Kaynaklar 335

BÖLÜM 19 RUSYA: ANAHTAR KURUMLAR **338**

Stalin Sistemi 339
Merkezîleştirilmiş Bir Federal Sistem 342
Yeni Sistem 346
İnşa Halinde Bir Parti Sistemi 353
Anahtar Terimler 355
Ek Kaynaklar 355

BÖLÜM 20 **356**

Rus Farkı 357
Meşruluk Maskesi 360
İdeoloji Yanılsaması 361
Sivil Toplumun Yeniden Keşfi 363
Doğal Eşitlikçiler mi? 367
Rus Irkçılığı 367
Bir Güvensizlik Kültürü 369
Rusya: Paranoyak mı, Normal mi? 370
Anahtar Terimler 373
Ek Kaynaklar 373

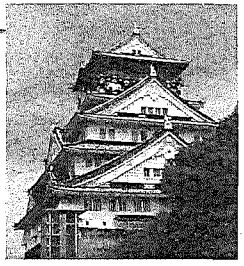
BÖLÜM 21 RUSYA: ETKİLEŞME MODELLERİ **374**

Reformcular Muhafazakârlara Karşı 375
Devlet Başkanı Parlamento'ya Karşı 379
Oligarkların Evcilleştirilmesi 382
Mafya 384
Ordu 385
Neye Geçiş? 388
Anahtar Terimler 390
Ek Kaynaklar 390

BÖLÜM 22 RUSLAR NELERİ TARTIŞIYORLAR? **392**

Sovyetler Birliği Neden Çöktü? 393
Nasıl Bir Reform? 395
Ruble'nin Moloz Yığını Yüzünden 396
Kayıp Cumhuriyetleri Yeniden Kazanmak mı? 400
Sosyalizm İçin Bir Orta Yol mu? 404
Rusya İçin Hangi Yol? 405
Anahtar Terimler 408
Ek Kaynaklar 408

5. Kısım: Japonya 410

BÖLÜM 23 JAPONYA: GEÇMİŞİN ETKİSİ **412**

Japon Feodalizmi 414
Avrupa Şoku 415
Zorunlu Giriş 417
1868 Meiji Restorasyonu 418
Savaşa Giden yol 420
Büyük Pasifik Savaşı 422
Küllerden Diriliş 425
Anahtar Terimler 427
Ek Kaynaklar 427

BÖLÜM 24 JAPONYA: ANAHTAR KURUMLAR **430**

Monarşi 431
Başbakan 433
Diet 435
Partiler 437
Japon Seçim Sistemi 439
Bakanlar 441
Japon Bölgesel Örgütlenmesi 443

Anahtar Terimler 444
Ek Kaynaklar 444

BÖLÜM 25 JAPON SİYASÎ KÜLTÜRÜ **446**

Grup Kültü 450
İnekleyenler İçin Eğitim 452
Bir Sarariman'ın [Beyaz Yakalı] Ölümü 456
Siyasî İntihar 457
"Yeni İnsan Irkı" 460
Anahtar Terimler 464
Ek Kaynaklar 464

BÖLÜM 26 JAPONYA: ETKİLEŞME MODELLERİ **466**

Sözü Geçen Bürokratlar 469
Rüşvet Skandalları 472
Hiç Kimse Sorumlu Değil mi? 476
Kaybeden Yok 477
Değişim Olmadan Reform 479
Anahtar Terimler 481
Ek Kaynaklar 481

BÖLÜM 27 JAPONLAR NELERİ TARTIŞIYORLAR **482**

Japon Ekonomik Mucizesi 483
Japon Başarısının Sırrı 485
Fokurtudan Patlamaya 488
Japon Daha İyi mi Yaşamalı? 490
Japonya Yeniden Silâhlanmalı mı? 493
Yeni Bir Japonya mı? 497
Anahtar Terimler 499
Ek Kaynaklar 499

6. Kısım: Çin

BÖLÜM 28 ÇİN: GEÇMİŞİN ETKİSİ **502**

Bürokratik İmparatorluk 504
Uzun Süreli Çöküş 510
İmparatorluktan Cumhuriyete 513
Komünist Zafer 515
Anahtar Terimler 517
Ek Kaynaklar 517

BÖLÜM 29 ÇİN: ANAHTAR KURUMLAR **518**

Parti'nin Önemi 519
Sovyet Benzeri 521
Parti 526
Ordu 529
Çinli Özellikleriyle Bir Üniter Sistem 532
Anahtar Terimler 534
Ek Kaynaklar 534

BÖLÜM 30 ÇİNLİ SİYASÎ KÜLTÜRÜ **536**

Geleneksel Kültür 537
Milliyetçilik 539
Maoizm 543
Çömelen Öfke, Gizlenen Anlaşmazlık 545
Mağrur Çin 551
Anahtar Terimler 552
Ek Kaynaklar 552

BÖLÜM 31 ÇİN: ETKİLEŞME MODELLERİ **554**

Büyük Değişim Döngüleri 555
Çinli Liberal ve Muhafazakâr Siyaset 558
Mühendislerin Yönetimi 559

Çoğulculuk mu Doğuyor? 561
Pirinç Köklü Demokrasi 567
Yedekte Tutulan Baskıcılık 567
Anahtar Terimler 570
Ek Kaynaklar 570

BÖLÜM 32 ÇİNLİLER NELERİ TARTIŞIYORLAR **572**

Sadece Kapitalist gibi Görünüyor 574
Yuan ve Dolar 576
Çin İçin Piyasa Ekonomisi mi? 579
"Orta Krallık" için Orta Bir Yol mu? 582
Ejderha'yı Kızdırmak 584
Çin ve Dünya 585
Anahtar Terimler 589
Ek Kaynaklar 589

7. KISIM: Üçüncü Dünya 590

BÖLÜM 33 MEKSİKA **594**

Geçmişin Etkisi 595
Yeni İspanya 596
Meksika Bağımsızlığı 598
Monarşi ile Cumhuriyet Arasında 599
Meksika Devrimi 602
Kurumsallaşan Devrim 604
Anahtar Kurumlar 609
Altı Yıllık Başkanlık 609
Meksika'nın Parlamentosu 611
Meksika'nın Parti-Egemen Sistemi 612
Meksika Federalizmi 614
Meksika Siyasî Kültürü 615
Meksika'nın Kızılderili Mirası 616
İthal İdeolojiler 617
Etkileşme Modelleri 621

PRI İçindeki Siyaset 621
Meksika Katolikliği 623
Suç ve Siyaset 625
Meksikalılar Neleri Tartışıyorlar? 626
Nüfus ve İstihdam 626
NAFTA Sorunu 629
Uyuşturucu: Meksika'nın mı, ABD'nin mi Sorunu? 631
Yasadışı mı Belgesiz mi? 632
Modern Meksika mı? 633
Anahtar Terimler 635
Önemli Web Siteleri 635
Ek Kaynaklar **636**

BÖLÜM 34 NİJERYA **638**

Geçmişin Etkisi 639
Avrupalıların Gelişi 640
Afrika İçin Kapışmak 643
Sömürgeci Ara Dönem 643
Bağımsızlık 646
Anahtar Kurumlar 648
İngiliz Modelinden ABD Modeline 648
Ulusal Meclis 650
Nijerya'nın Partileri 651
Nijerya Siyasî Kültürü 653
Nijeryalıların Çok Parçalılığı 653
Igbo ve Biafra 656
Nijerya'nın Meselesi 658
Demokrasisiz Demokratlar 659
Etkileşme Modelleri 660
Darbeleri Saymak 660
Nijeryalılar Neleri Tartışıyorlar? 662
Rüşvet Faktörü 665
Petrol ve Demokrasi 668
Anahtar Terimler 671
Önemli Web Siteleri 671
Ek Kaynaklar 672

BÖLÜM 35 İRAN 674

Geçmişin Etkisi 675
Arap Fethi 676
Batılıların Girişi 678
Birinci Pehlevî 679
Son Pehlevî 681
Anahtar Kurumlar 684
Bir Teokrasi 684
İran'ın Yasama Organı 685
Partiler mi Ortaya Çıkıyor? 688
Özgür Olmayan Bir Sistem 689
İran Siyasî Kültürü 689
Siyasî Bir İdeoloji Olarak İslâm 691
Demokrasi ve Otorite 692
İran Milliyetçiliği 693
Etkileşme Modelleri 695
Siyasî Bir Araç Olarak Din 695
İran'da Ilımlılar ve İslâmcılar 697
Devrim Sönüyor 700
İranlılar Neleri Tartışıyorlar? 702
İran Ekonomisi için Hangi Yol? 702
İslâm Konusunda Üstü Örtük Tartışma 704
Ne Tür Bir Dış Politika? 705
Devrimler Kötü mü Biter? 709
Anahtar Terimler 711
Önemli Web Siteleri 711
Ek Kaynaklar 712

BÖLÜM 36 DOKUZ ÜLKEDEN ÇIKARILACAK DERSLER 714

TERİMLER SÖZLÜĞÜ 723

FOTOĞRAF KAYNAKÇASI 741

İNDEKS 743

TAKDİM

Adres Yayınları'nın kapsamlı kılavuz kitapları serisine eklenen *Çağdaş Devlet Sistemleri*, yazarı Michael Roskin tarafından hemen her yıl güncellenen ve genişletilen önemli ve temel bir karşılaştırmalı devlet sistemleri kitabıdır. Roskin'in eseri, gerek kapsam, gerek içerik, gerekse metot olarak bu alanda hazırlanmış şüphesiz en yetkin eserlerden biridir. *Countries and Concepts* kitabına gösterilen teveccüh de bunun göstergelerindendir. Bu göstergeler, aynı zamanda, yazarın hemen her yıl dünyanın değişimi hızıyla rekabet edebilecek eklemeler ve düzeltmeler yapmasının müşevviklerindendir. Kitabın, 2010 yılı itibariyle on birinci edisyonunun yayınlanmış olması da ancak bu tür teşviklerle mümkündür.

Bu türden kapsamlı ve hacimli ve bir o kadar önemli bir eserin Türkçe okunabilmesini arzu eden yayımcının ise, Roskin kadar olmasa da rekabete girişeceği önemli sahalar vardır. Böyle bir çeviri faaliyetine girişilmesi ile yayma hazırlığın neticelendirilmesi arasında, orijinal kitabın yeni edisyonlarının piyasaya sürülmesi kaçınılmazdır. Elinizde bulunan edisyon ile İngilizce yayınlanan son edisyon arasındaki fark bu teknik gerekçeden ileri gelmektedir. Ancak bu teknik mesele elinizdeki kitabı asla bir adım geride kılmaz. Nitekim bu tür bir eser gücünü aktüalite ile yarışmasından almamaktadır. Nihayetinde *Çağdaş Devlet Sistemleri* kitabı bir almanak olmaktan uzak bir kitaptır. *Çağdaş Devlet Sistemleri*'nin kuvveti, anlaşılır ve akıcı dili; teorik altyapısı, sistematiği ve çözümlemelerinde olduğu kadar, aynı zamanda da okurunun entelektüel merakını motive etmesindedir.

Sayfaları çevirmeye başladıkça okurun da göreceği üzere, Roskin'in ele alıp incelediği ülkeler iyi bir örnek grubudur. Bu hacimde bir kitaba dünyanın bütün ülkelerinin veya bütün birinci dünya ülkelerinin detaylı incelemelerini sığdırabilme imkânının olmayışı ancak bu tür bir seçimle telâfi edilebilir. Örneğin Türk okurunun Türkiye bölümünü kitapta bulamaması onu karşılaştırma yapabilme imkânından mahrum kılınamaktadır. Bilâkis elinizdeki kitap, doğru seçilen örneklerle Türkiye'yi çağdaş devlet sistemleri arasında değerlendirirken "alet-edavat" sağlamada oldukça cömerttir.

Ülkelerin incelenmesi kitapta beş başlık üzerinden ilerlemektedir: Geçmişin etkisi, anahtar kurumlar, siyasî kültür, etkileşme modelleri ve halk neleri tartışıyor. Okurun yapacağı karşılaştırmaya kolaylık sağlama amacıyla yer verilen birçok çapraz referansa ek olarak tüm bölümler, hem kitabın zenginliğini ve akıcılığını çoğaltan hem de okura farklı merak pencereleri açan kutularla pekiştirilmiştir. Aynı zamanda sayfa içlerinde mini bir terimler sözlüğü sunan kitabın tasarımı da metnin daha rahat okunabilmesine uygun olacak şekilde geliştirilmiş ve Türkçe baskıda da bu formata sadık kalınmıştır.

Adres Yayınları olarak, *Çağdaş Devlet Sistemleri* hacminde bir esere akıcı ve anlaşılır bir Türkçe konuşturmayı beceren Bahattin Seçilmişoğlu'nun kıymetli emeğinin okurlar tarafından da takdir edileceğine inanıyoruz. Okurun rağbeti, kitabın –uzun ve zahmetli– yayma hazırlık aşamasının tüm yorgunluğunu fazlasıyla telâfi edecektir.

Selçuk Durgut
Genel Yayın Koordinatörü

ÖNE ÇIKAN BAŞLIKLAR

Bölüm 1

COĞRAFYA: Modern Devleti Yaratan Nedir?	4
DEMOKRASİ: Demokrasi Dalgaları	9
SİYASÎ KÜLTÜR: Kent Kültürü Araştırması	11
ANAHTAR KAVRAMLAR: "İdeoloji" Nedir?	12
ANAHTAR KAVRAMLAR: Sosyal Bölünmelerin Politiği	13
DEMOKRASİ: Demokrasi Krizde mi?	14
KARŞILAŞTIRMA: Karşılaştırmacı Olmanın Önemi	15

Bölüm 2

COĞRAFYA: İşgalEdilebilirlik	24
COĞRAFYA: Birleşik Krallık	25
KARŞILAŞTIRMA: Örf Hukuku	26
COĞRAFYA: Sahil	27
DEMOKRASİ: "Bir Adam, Bir Oy"	29
DEMOKRASİ: "İktidar Yozlaştırır"	30
ŞAHSİYETLER: Hobbes, Locke, Burke	31
KARŞILAŞTIRMA: İki Refah Devletinin Kökenleri	33

Bölüm 3

DEMOKRASİ: Son Siyasî Monark	39
DEMOKRASİ: Kraliçe Yeni Bir Başbakan Seçiyor	40
ANAHTAR KAVRAMLAR: Başbakandan Devlet Başkanına..	41
ŞAHSİYETLER: Tony Blair: Yeni Tarz Bir Başbakan	44
DEMOKRASİ: Parlamenter Sistem Başkanlık Sistemine Karşı	46
KARŞILAŞTIRMA: Parlamenterlere Ne Kadar Ücret Ödeniyor?	48
DEMOKRASİ: Yasama Organlarının Gözden Düşüşü	51
ANAHTAR KAVRAMLAR: Britanya'nın İki Partili Sistemi	57

Bölüm 4

DEMOKRASİ: "Kamu" Okulları Ne Yapılacak? 57
COĞRAFYA: 2005 Seçimleri: Bölge ve Sınıf 60
COĞRAFYA: Merkezler ve Çevreler 61
SİYASÎ KÜLTÜR: Futbol Holiganlığı 63
SİYASÎ KÜLTÜR: İngiliz Seçmeninin Hâli 65
SİYASÎ KÜLTÜR: IRA: Oy Pusulaları ve Mermiler 66

Bölüm 5

DEMOKRASİ: 2005: İşçi Partisi Her Yanıyla Gıcırdıyor 73
DEMOKRASİ: Liberal Demokratların Mücadelesi 74
DEMOKRASİ: İşçi Partisi'ni Sendikalardan Kurtarmak 75
SİYASÎ KÜLTÜR: Profumo Skandalı 77
DEMOKRASİ: Britanya Ne Kadar Demokratik? 80
SİYASÎ KÜLTÜR: Asaletin Faydası 82

Bölüm 6

ANAHTAR KAVRAMLAR: Çoğulcu Durgunluk 88
KARŞILAŞTIRMA: Refah Devletinin Maliyeti 89
KARŞILAŞTIRMA: Verimlilik Yarışı 90
DEMOKRASİ: Hangi Blair Projesi? 91
COĞRAFYA: İskoçya ve Galler'e Yetki Devri 95
KARŞILAŞTIRMA: İngiliz Eğitimi Nasıl Islah Edilmeli? 99

Bölüm 7

COĞRAFYA: Nehirler 106
COĞRAFYA: İç Bölgeler 107
COĞRAFYA: Sınırlanmış Fransa 108
ŞAHSİYETLER: Üç Fransız Dâhisi: Voltaire, Montesquieu, Rousseau 110
DEMOKRASİ: Sol, Sağ ve Merkez 112
ANAHTAR KAVRAMLAR: Brinton'ın Devrim Teorisi 113
COĞRAFYA: İki Bayrak Masalı 114
SİYASÎ KÜLTÜR: Dreyfus Meselesi 115
SİYASÎ KÜLTÜR: Fransa'nın Siyasî Dönemleri 116

Bölüm 8

ANAHTAR KAVRAMLAR: Fransız Yarı-Başkanlık Sistemi 125
DEMOKRASİ: Fransa 2002 Başkanlık Seçimi 128
ŞAHSİYETLER: Chirac: Zeki, Sıcak, Rüşvetçi 129
KARŞILAŞTIRMA: Washington Bir İçişleri Bakanlığı'na Sahip Oluyor 130
KARŞILAŞTIRMA: İsrail Tecrübesi 132
COĞRAFYA: Üniter Sistemlerin Adem-i Merkezîleştirilmesi 134
DEMOKRASİ: Fransa 2002 Parlamento Seçimleri 136

Bölüm 9

COĞRAFYA: Akdeniz'i Gemiyle Dolaşmak 142
SİYASÎ KÜLTÜR: 200 Yaşındaki Devrim Nasıl Kutlanır? 143
SİYASÎ KÜLTÜR: Fransız Millî Marşı: "La Marseillaise" 144
SİYASÎ KÜLTÜR: Fransa'nın Dinî Bölünmüşlüğü 145
KARŞILAŞTIRMA: Bölünmüş Toplumların İstikrarsızlığı 146
KARŞILAŞTIRMA: Fransız ve Amerikan Parti Kimlikleri 147
SİYASÎ KÜLTÜR: "Bac"ta Nasıl Yapacaksınız? 149
SİYASÎ KÜLTÜR: Fransız-Amerikan Aşk-Nefret İlişkisi 150
COĞRAFYA: Bölgenin Sürekliliği 151
KARŞILAŞTIRMA: Fransız ve Amerikan Basın Toplantıları 152
COĞRAFYA: "Her Ülkenin Bir Güneyi Vardır" 154
DEMOKRASİ: Merkezci Fransız 155

Bölüm 10

KARŞILAŞTIRMA: Blair İle Jospin 162
KARŞILAŞTIRMA: Avrupa'da Öfkeli Sağ'ın Yükselişi 165
SİYASÎ KÜLTÜR: Mayıs 1968 Olayları 168
DEMOKRASİ: Can Sıkıntısı Problemi 170
KARŞILAŞTIRMA: "Terlikleri Giymek" 173

Bölüm 11

KARŞILAŞTIRMA: À La Française [Fransız Usulü] Nükleer Güç 178
KARŞILAŞTIRMA: En Koyu Bürokrasi Kimde Var? 179
SİYASÎ KÜLTÜR: Fransızlar ve Devletçilik 180
KARŞILAŞTIRMA: Concorde: Teknolojik Milliyetçilik 181
KARŞILAŞTIRMA: Refaha İlişkin Avrupalı ve ABD'li Tutumları 183
ANAHTAR KAVRAMLAR: Avrupa ve ABD Tarzı Muhafazakârlık 185
KARŞILAŞTIRMA: Geleceğimizde Bir KDV Olacak Mı? 186

COĞRAFYA: Göç Coğrafyası 187
KARŞILAŞTIRMA: Tıbbî Bakım ve Maliyetleri 188

Bölüm 12

COĞRAFYA: Sınırlar: Harita Üzerindeki Çizgiler 198
COĞRAFYA: Dağlar 199
COĞRAFYA: Sınırlanmış Almanya 200
COĞRAFYA: Sınırlanmış Polonya 201
ŞAHSİYETLER: Bismarck'ın Kuşkulu Mirası 203
COĞRAFYA: Sınırlanmış Macaristan 205
ANAHTAR KAVRAMLAR: Kutuplaşmış Çoğulculuğun Dehşeti 208
DEMOKRASİ: Hitler'i Öldürme Planı 210
COĞRAFYA: Bir Başka İki Bayrak Masalı 211
SİYASÎ KÜLTÜR: Almanya'nın Siyasî Dönemleri 212

Bölüm 13

COĞRAFYA: Bonn'dan Berlin'e 218
COĞRAFYA: Federasyon 219
DEMOKRASİ: Demokrasinin Öneki 220
ŞAHSİYETLER: Angela Merkel: Bir Alman Thatcher'ı Mı? 222
ANAHTAR KAVRAMLAR: Büyük Koalisyon 226
KARŞILAŞTIRMA: Almanya Seçim Sistemi: Bir İhracat Ürünü 230
DEMOKRASİ: 2005: Uygulamada Çatlayan Bir Seçim Sistemi 232

Bölüm 14

SİYASÎ KÜLTÜR: Holocaust Nasıl Ele Alınmalı? 241
COĞRAFYA: Baltık'ta Gemicilik 243
ŞAHSİYETLER: Dönüm Noktası Olarak Willy Brandt 244
ANAHTAR KAVRAMLAR: "Postmateryalizm"in Doğuşu 246
ANAHTAR KAVRAMLAR: Almanya'da Politik Nesiller 247
DEMOKRASİ: Bir Geriye Sıçrama Etkisi mi? 248
ANAHTAR KAVRAMLAR: Meşruiyet, Otorite, Egemenlik 250

Bölüm 15

ANAHTAR KAVRAMLAR: Almanya'nın Koalisyonları 257
SİYASÎ KÜLTÜR: Sol Konusunda Mutsuz: Jusoslar 258
SİYASÎ KÜLTÜR: Sağ'da Gök Gürültüsü: CSU 259
ANAHTAR KAVRAMLAR: "Kitle" Partisi 260

DEMOKRASİ: Almanya'nın Yardım Toplama Skandalları 261
COĞRAFYA: Seçimler ve Haritalar 267

Bölüm 16

KARŞILAŞTIRMA: Avrupa'nın Farklı "Solları" 276
COĞRAFYA: Almanya Yavaş Yavaş Birleşebildi mi? 278
KARŞILAŞTIRMA: Üretim Yarışını Kim Kazanıyor? 280
COĞRAFYA: Demografi Coğrafyası 282
COĞRAFYA: Yurttaşlık: Kan mı, Toprak mı? 284
COĞRAFYA: Euro mu, DM mi? 286

Bölüm 17

COĞRAFYA: AB'nin İçinde Kimler Var? 292
COĞRAFYA: Avrupa'nın Bölgeleri 294
COĞRAFYA: Ulus-Devletin Ötesine Mi? 295
ŞAHSİYETLER: Monnet ve Schuman 297
KARŞILAŞTIRMA: ABD. Kurucu Olaylar 301
SİYASÎ KÜLTÜR: Amerikan Karşıtlığı 303
COĞRAFYA: Avrupa İçin Kalıcı Sınırlar 305
ANAHTAR KAVRAMLAR: Karmaşıklığın Sınırları 307
COĞRAFYA: Avrupa Nerede Biter, Asya Nerede Başlar? 309

Bölüm 18

SİYASÎ KÜLTÜR: "Moskova Üçüncü Roma'dır" 320
COĞRAFYA: Sınırlanmış Rusya 322
ŞAHSİYETLER: Büyük Devrimci Lenin 326
ŞAHSİYETLER: Kerensky: İyi Adamlar Kaybeder 329
COĞRAFYA: Ekim Devrimi Niçin Kasım'daydı 330
COĞRAFYA: Bir Başka İki Bayrak Masalı 331
ŞAHSİYETLER: Stalin: "Bir Kişinin Ölümü Trajedidir; Bir Milyonunki İse İstatistik" 332

Bölüm 19

ANAHTAR KAVRAMLAR: Güvenlik Polisi 340
COĞRAFYA: Müstahkem Mevkideki Hükümet 344
DEMOKRASİ: 1991: Başarısız Olan Darbe 345
COĞRAFYA: Onbeş Eski Sovyet Cumhuriyeti 347
DEMOKRASİ: Rusya 2004 Başkanlık Seçimleri 348
ŞAHSİYETLER: Putin: KGB Başkanı 349

COĞRAFYA: Rusya'nın Karmaşık Federalizmi 350
DEMOKRASİ: 1993: Başarısız Olan İkinci Darbe 351
DEMOKRASİ: Rusya 2003 İnatkâr Parlamento Seçimleri 352

Bölüm 20

COĞRAFYA: Sınırlanmış Sırbistan 359
COĞRAFYA: Huntington'ın Avrupa'daki "Medeniyetler" Bölünmesi 360
SİYASÎ KÜLTÜR: Soljenitsin, Bir Rus Mistik 362
SİYASÎ KÜLTÜR: Felsefî Boşluk 364
SİYASÎ KÜLTÜR: Ahlakî Boşluk 365
SİYASÎ KÜLTÜR: Ekonomik Boşluk 366
SİYASÎ KÜLTÜR: Hukukî Boşluk 368
DEMOKRASİ: Özgür Medya 371

Bölüm 21

DEMOKRASİ: Demokrasiyi Tarif Etmek 376
ŞAHSİYETLER: Başarısız Reformcular: Nikita Krushchev 377
ANAHTAR KAVRAMLAR: Totaliter Otoritere Karşı 379
ŞAHSİYETLER: Başarısız Reformcular: Mikhail Gorbachev 380
KARŞILAŞTIRMA: Rusya'da Yarı-Başkanlık 381
KARŞILAŞTIRMA: Reformların Zamanlaması 383
ANAHTAR KAVRAMLAR: Kontrol Dışı Sistemler 384
ŞAHSİYETLER: Başarısız Reformcular: Boris Yeltsin 386
DEMOKRASİ: Demokrasiye Geçişler 388

Bölüm 22

ANAHTAR KAVRAMLAR: Somut Bilgi Olmasa da, Kuramlaştırdılar 395
ANAHTAR KAVRAMLAR: Ekonomik Reform Terminolojisi 398
COĞRAFYA: Rusya Çökecek mi? 399
COĞRAFYA: Kuzey Kafkasya'nın Çözülüşü mü? 401
COĞRAFYA: Yugoslavya: Minyatür Bir Sovyetler Birliği mi? 402
KARŞILAŞTIRMA: İskandinav Tipi Sosyalizm Rusya'ya Göre mi? 403
COĞRAFYA: Rusların Tükenişi 404
COĞRAFYA: İstila Korkusu 406

Bölüm 23

KARŞILAŞTIRMA: Emsalsizlik Tuzağı 414
COĞRAFYA: Japonya ve Britanya 416
COĞRAFYA: Doğu Çin Denizi'nde Gemicilik 417

COĞRAFYA: Japon Denizi'nde Yolculuk 418
KARŞILAŞTIRMA: Bir Japon Sanayileşme Modeli mi? 421
ABD ve Japonya: Pasifik'te Çarpışma 423
COĞRAFYA: Bir Başka İki Bayrak Masalı 424
SİYASÎ KÜLTÜR: Japonya'nın Siyasî Dönemleri 426

Bölüm 24

KARŞILAŞTIRMA: Krallara Hürmet 432
ŞAHSİYETLER: Junichiro Koizumi 434
KARŞILAŞTIRMA: LDP ve İtalya'nın Hıristiyan Demokratları 438
DEMOKRASİ: 2005 Seçimleri: Uygulamada Melez Bir Sistem 440

Bölüm 25

SİYASÎ KÜLTÜR: Utanca Karşı Suç 448
SİYASÎ KÜLTÜR: Nihonjinron'un Kökleri 451
SİYASÎ KÜLTÜR: Japonya'nın Tehlikeli Hıristiyanları 454
KARŞILAŞTIRMA: Yanlış Anlaşılmaya Mahkûm mu? 455
KARŞILAŞTIRMA: Bir Japon Sınavı Konusunda Ne Yapacaksınız? 457
SİYASÎ KÜLTÜR: Niçin Wa? 458
KARŞILAŞTIRMA: Minamata Pietà 459
SİYASÎ KÜLTÜR: Onun Şerefi 460
KARŞILAŞTIRMA: Almanya ve Japonya'da Siyasî Kültürleri Değiştirmek 461

Bölüm 26

DEMOKRASİ: Japonya'nın Belli Başlı Çıkar Grupları 468
KARŞILAŞTIRMA: Fransa ve Japonya'da Bürokratik Elitler 470
ABD ve Japonya: Bir Amerikan DETİ'si mi? 471
DEMOKRASİ: "Para Siyaseti" Parçalanabilir mi? 474
DEMOKRASİ: Japonya'da Postahanenin Gidişi 475
DEMOKRASİ: Kim Kime Rüşvet Veriyor? 478
DEMOKRASİ: Japon Siyaseti Değişebilir mi? 479

Bölüm 27

COĞRAFYA: Lebensraum'suz Yaşamak 484
KARŞILAŞTIRMA: Japonya, Alman Fotoğraf Endüstirisini Yıkıyor 485
COĞRAFYA: Japon'un Tükenişi 489
KARŞILAŞTIRMA: Satın Alma Gücü Paritesi 491
KARŞILAŞTIRMA: Refah Devleti Olmayan Japon Devleti 492

ABD ve Japonya: Amerika Yumruğu 494
KARŞILAŞTIRMA: Bir Japon Le Pen'i mi? 496
COĞRAFYA: Doğu Asya'da Stratejik ABD Çıkarları 497

Bölüm 28

COĞRAFYA: Şehirler ve Medeniyetler 504
COĞRAFYA: Sınırlanmış Çin 505
SİYASÎ KÜLTÜR: Lâtin Harfleriyle Çince Kelimeler 507
COĞRAFYA: Yağış Miktarı 508
SİYASÎ KÜLTÜR: Konfüçyanizm: Sağduyuyla Yönetmek 509
ANAHTAR KAVRAMLAR: Seküler Değişime Karşı Dairesel Değişim 511
ABD ve Çin: Çin Düğümü 512
ANAHTAR KAVRAMLAR: Mao ve Gerilla Savaşı 516

Bölüm 29

ANAHTAR KAVRAMLAR: Otoriter Sistemlerin Dolaylı Analizi 520
ŞAHSİYETLER: İkili İktidar: Mao ve Zhou 522
ŞAHSİYETLER: Görünmez Kuklacı: Deng Xiaoping 525
COĞRAFYA: Tannsal Yönetim: Çok Güçlü ve Yalıtılmış 527
COĞRAFYA: Güney Çin Kuzey Çin'e Karşı 528
ŞAHSİYETLER: Bir Sonraki Hu ve Wen 530

Bölüm 30

COĞRAFYA: Şehirlerdeki Köylüler 538
SİYASÎ KÜLTÜR: Çin, Tarihini Nasıl Kullanabilir? 540
ANAHTAR KAVRAMLAR: Yön Değiştiren Hoşnutsuzluk 544
SİYASÎ KÜLTÜR: Pekin Kuralları 545
SİYASÎ KÜLTÜR: Hıristiyan Çin mi? 546
COĞRAFYA: Bölge ve Dil 547
ANAHTAR KAVRAMLAR: Burjuva Çin'i mi? 550

Bölüm 31

ANAHTAR KAVRAMLAR: Muhteşem İleri Sıçrayış 556
ANAHTAR KAVRAMLAR: Büyük Proletaryan Kültür Devrimi 557
SİYASÎ KÜLTÜR: Batı Karşıtı Kampanyalar 560
KARŞILAŞTIRMA: Eşitlik ve Büyüme 564
KARŞILAŞTIRMA: Ülke Kompetanları Mukayesecilere Karşı 565
DEMOKRASİ: Tiananmen Katliamı 566

Bölüm 32

KARŞILAŞTIRMA: Big Mac İndeksi 577
ANAHTAR KAVRAMLAR: Piyasalarla Sıkıntı 578
ANAHTAR KAVRAMLAR: İkinci ve Üçüncü Mertebe Etkileri 581
DEMOKRASİ: Piyasa Demokrasiye Götürür mü? 583
COĞRAFYA: Hong Kong Örneği 586
ANAHTAR KAVRAMLAR: Çin'in Beklenen Değişimi 587

Bölüm 33

COĞRAFYA: Üçüncü Dünya Nedir? 592
COĞRAFYA: Emperyalizm Coğrafyası 593
COĞRAFYA: Meksika Dağları 597
COĞRAFYA: Sınırlanmış Meksika 600
SİYASÎ KÜLTÜR: Yoksul Meksika mı? 602
SİYASÎ KÜLTÜR: Meksika'nın Siyasî Dönemleri 605
ANAHTAR KAVRAMLAR: Kurumlar ve Kurumsalcılık 606
ANAHTAR KAVRAMLAR: Klientalizm 607
KARŞILAŞTIRMA: Süre Uzunlukları 608
DEMOKRASİ: Meksika'nın Üç Yöntemli Başkanlık Yarışı 610
ANAHTAR KAVRAMLAR: Demagoji Eğilimi 612
KARŞILAŞTIRMA: Koloni Olarak Meksika ve Amerika 615
SİYASÎ KÜLTÜR: Lider Tapınmacılığı ve Maçoluk 617
DEMOKRASİ: İhtiyatlı Demokratlar 618
ANAHTAR KAVRAMLAR: Bağımlılık Teorisi 620
DEMOKRASİ: Seçimler ve Demokrasi 622
COĞRAFYA: Sınırlanmış Brezilya 624
COĞRAFYA: Gecekondu Mahalleleri 629

Bölüm 34

COĞRAFYA: Büyük Sahra, Sahil, Bozkır 640
ANAHTAR KAVRAMLAR: Sömürgecilik 641
COĞRAFYA: Sınırlanmış Nijer 642
COĞRAFYA: Afrika'da Sınırlar 644
COĞRAFYA: Sınırlanmış Kongo Demokratik Cumhuriyeti 645
SİYASÎ KÜLTÜR: Nijerya'nın Siyasî Dönemleri 647
ŞAHSİYETLER: Olusegun Obasanjo 652
ANAHTAR KAVRAMLAR: Çapraz-Kesim Bölünmeler 654
COĞRAFYA: Sınırlanmış Gine 655
DEMOKRASİ: Kalkınmacı Güdü 657

ANAHTAR KAVRAMLAR: Pretoryen Eğilim 662
COĞRAFYA: Sınırlanmış Kenya 644
KARŞILAŞTIRMA: Uluslararası Yozlaşma (Rüşvet) 666
DEMOKRASİ: Kolektif Sosyal Sorumluluk 669

Bölüm 35

COĞRAFYA: Sünni ve Şia 676
COĞRAFYA: Sınırlanmış İran 677
KARŞILAŞTIRMA: Atatürk ve Rıza Şah 680
COĞRAFYA: İran Körfezi'nde Gezinti 682
DEMOKRASİ: İran 2005 Bakanlık Seçimi 686
SİYASÎ KÜLTÜR: İslâm Modernlik Karşıtı mı? 687
ANAHTAR KAVRAMLAR: İslâmi "Köktencilik" Doğru Adlandırma mı? 692
SİYASÎ KÜLTÜR: İranlılar Dinî Fanatik midir? 693
DEMOKRASİ: İranlı Öfkeli Öğrenciler 694
SİYASÎ KÜLTÜR: İslâm Kadınlar Aleyhine Ayırımcılık Yapıyor mu? 696
KARŞILAŞTIRMA: Sıradaki Suudi Arabistan mı? 699
COĞRAFYA: Kaç İranlı? 704
SİYASÎ KÜLTÜR: ABD ve İran 706
COĞRAFYA: Stratejik Suyolları 707
COĞRAFYA: Sınırlanmış İsrail 708
SİYASÎ KÜLTÜR: Rüşdî Hakkında Bir Fetva 709

OKUTMANLAR İÇİN BİR NOT

Okutmanlardan gelen fikirler, *Ülkeler ve Kavramların* dokuzuncu baskısında bazı önemli değişikliklere yol açtı. Brezilya'nın yerine Meksika'yı ve Güney Afrika'nın yerine Nijerya'yı aldım. Bunu üzülerek yaptım, çünkü Brezilya ve Güney Afrika'ya sevgi doluyum ve bu ülkelerin önemli dersler ortaya koyduğuna inanıyorum. Fakat Meksika ve Nijerya'yı ele aldığımda, bunların sunduğu derslerin de —ki çoğunlukla Brezilya ve Güney Afrika'nınkilerle benzerdir— bir o kadar önemli ve hattâ bazen daha güncel olduğunun farkına vardım. Meselâ, Brezilya "praetoryanizm"i temsil ediyordu, ama ondan kurtularak demokrasiye doğru modernleşti. Şimdi Nijerya, güncel olarak askerî darbe eğilimini araştırmamıza imkân veriyor.

Bazı uzun vadeli taraftarları da, Çin'in daha derinlemesine ele alınmasını teklif ettiler. Önceki baskılarda, Çin'i Üçüncü Dünya'nın bir parçası olarak, özet biçiminde almıştım, ama şimdilerde yükselmekte olan bu dev, açıkçası daha uzun ve derinlemesine gözden geçirilmeyi hak ediyor. Dolayısıyla Çin, uzunluk açısından büyükçe olan tek bir bölümden, tıpkı İngiltere, Fransa, Almanya, Rusya ve Japonya gibi daha kısa beş bölüme, yani kabaca iki katına çıkmış oluyor. Bazı savunucuları da, şimdi Almanya'nın ardından bağımsız bir bölüm olarak yer alan Avrupa Birliği'ne yer vermenin tam zamanı olduğunu düşünüyorlardı.

Önceki baskılarda yer alan malzemenin çoğu yerini korumaktadır. Siyasî coğrafyaya bir parça daha fazla yer verildi. Okutmanlar, coğrafyanın yaygın ölçüde ihmal edildiği konusunda hemfikirler; bu konu pek çok okul müfredatından da çıkarılmış gibi görünüyor. Lycoming'in eğitim bölümünün isteği üzerine —çünkü öğrencilerimiz, eyalet öğretmen sınavlarının coğrafya kısmı için çok yetersiz ölçüde hazırlanıyorlardı— Lycoming'de Siyasî Coğrafya dersleri verdim. Benzer endişeleri başka okutmanlardan da dinledim, bu nedenle *Ülkeler ve Kavramlar*, siyasî ve coğrafî malzemeyi birleştirerek ve bu iki alanı üst üste çakıştırarak, bu boşluğu doldurmaya çalışmaktadır. Meselâ, Alman kurumlarının tartışılması, federalizm konusundaki kutuya uygun düşmektedir.

Bunun dışında, öğrencileri temel hususlara hazırlayan bölüm açılış soruları ve öğrencilerin, okurken kelime dağarcıklarını da oluşturmalarına yardım eden, sayfa kenarlarındaki lügatçeler devam etmektedir. Buradaki tanımlar, bir siyaset bilimciye ait olanlardır; başka bağlamlarda farklı tanımlar bulunabilir. Keza kutular, daha büyük bir önem ve kolay anlaşılırlık kazandırmak üzere, afiş başlıkları —Coğrafya, Demokrasi, Şahsiyetler, Siyasî Kültür, Anahtar Kavramlar ve Karşılaştırma— kullanmaktadır.

Ülkeler ve Kavramların yapısı ve amacı, öncekine uygun devam etmektedir. Kitap, dört Avrupa ulusunu, Japonya'yı ve şimdi de Çin'i belli bir uzunlukta ve üç Üçüncü Dünya ulusunu ise daha özet bir biçimde analiz etmektedir. Üniversite ikinci sınıf öğrencilerinden genç âlimler yaratmaya kalkışmamaktadır. Daha ziyade, karşılaştırmalı siyaseti, genç insanlarımıza sunmamız gereken, temeli yurttaşlıkta mevcut, ama genellikle ihmal edilen önemli bir konu olarak görmektedir. ABD'de yurttaşlık eğitiminin azaldığı ve bunun demokrasiyi tehlikeye soktuğu konusunda merhum Morris Janowitz'le (onun 1983 tarihli *The Reconstruction of Patriotism: Education for Civic Consciousness*'iyla [*Vatanseverliğin Yeniden İnşası: Yurttaşlık Bilinci Eğitimi*]) aynı fikirdeyim. Öğrencilerimiz, demokrasinin tarihi, siyasî, ekonomik, coğrafî ve ahlakî yönleri konusunda çoğunlukla kötü eğitilmişler; ve onları, siyaset biliminde, profesyonel düzeyde soyutlamalara tâbi tutmak, yurttaşlık eğitimlerini ihmal edecek ve kendileri için büyük ölçüde anlamsız malzeme sunacaktır. Bir üniversite öğrencisi, küçük bir yüksek lisans öğrencisi değildir.

Bundan dolayı, *Ülkeler ve Kavramların* dokuzuncu baskısı, pek çok örnekle de desteklenmiş olan, bol miktarda temel kelime ve kavram bilgisi içermektedir. Kolaylıkla okunabilir. Birçok öğrenci, kendilerine verilen okumaları savsaklamak-

tadır; ama *Ülkeler ve Kavramlar* sayesinde, okumanın uzun veya sıkıcı olduğu mazeretini öne süremeyeceklerdir.

Bazı eleştirmenler, *Ülkeler ve Kavramların* değerler ve tenkitler içerdiğine dikkat çekmişlerdir. Bu, benim amacımın bir parçasıdır zaten. Şu ikisi baş başa gider: Değerlere sahip değilseniz, kendisinden hareketle eleştireceğiniz bir temeliniz de yok demektir. Değerlerden arınmış bir eğitim, herhalde imkânsızdır. Eğer bu başarılsa, değerlerden arınmış öğrenciler meydana getirecektir ki, sanıyorum, eğitim teşebbüsünün gayesi bu olmasa gerektir. Şayet bir kimse, bir şeyi zihniyle bilir, ama kalben bilmezse, o kimse o şeyi gerçekte hiç bilmiyor demektir.

Ülkeler ve Kavramlar çok fazla tenkitçi mi? Bu kitap, siyaseti, çok iyi çözümlerin bulunamadığı, dolayısıyla devam etmekte olan bir dizi tartışma olarak ele almaktadır. O, siyasî problemler için önerilen bütün politik sistemlere ve bütün çözümlere şüpheci bir bakışı ortaya koymaktadır. Esasında kitap, herhangi bir ülkeyi "ele alma"ya çalışmamaktadır. Bütün politik sistemler kusurludur: hiçbiri mükemmele yaklaşmamaktadır. Basitçe böyle söyleyelim. *Ülkeler ve Kavramlar*, asla bozulmayan veya hata yapmayan, iyi yağlanmış makineler ya da devasa bilgisayarlar şeklindeki saçma siyasî sistem teorilerini reddetmektedir. Bunu şöyle ortaya koyalım: Eğer biz kendi ülkemizin siyasetinin işleyişini eleştiriyorsak, başka ülkelere —ki çoğu, belki de neredeyse tamamı bizimki gibidir— bakarken neden bu eleştirel ruhu terk edelim?

Dokuzuncu baskı, en azından yüzeysel olarak birtakım insanî uyuşmazlıklar veya tartışmalardan ibaret olan siyaseti sadece gözlemleyerek, önceki basımların gevşek teorik yaklaşımını sürdürmektedir. Bu tartışmalar, eğer bir zaman süreci boyunca gözlemlenirlerse, içlerindeki özel konuların ötesinde, belli bir dayanıklılığa sahip modeller oluştururlar. Etkileşme modelleri diye adlandırdığım şey, siyasî bakımdan konuyla ilgili gruplar ve bireyler arasındaki ilişkiler, yani Rusçada *kto-kovo* denen, kiminkime ne yaptığıdır. Bu tür modellerin genellikle iki tipi söz konusudur: (1) elitlerle kitleler arasında ve (2) elitler içinde ve arasında.

Ancak, bu modelleri değerlendirmeden önce, ilk olarak, bizi söz konusu toplumun siyasî kurumlarına ve son tahlilde onun siyasî tarihine götürecek olan, o toplumun siyasî kültürünü araştırmamız gerekmektedir. Bu suretle, her bir ülkenin araştırılmasında, beş adet bölümümüz olmaktadır. Bir ülkenin güncel siyasî tartışmalarıyla başlayabilir ve geçmişe doğru gidebilirdik, ama geçmişin modern sosyal uyuşmazlıklardaki etkilerini anlayabileceğimiz bir temel olarak, altta yatan faktörlerle başlamak galiba en iyisidir. Kitap, tarihten başlayarak kurumlara, siyasî kültüre, etkileşme modellerine ve tartışmalara doğru bir seyir izlemektedir. Bu düzenlemenin, diğer yaklaşımların yerini alması gerekmemektedir. Okutmanlar, bu kitabı kendi tercih ettikleri teorik anlayışlarla paralel olarak kullandıklarında herhangi bir sıkıntıyla karşılaşmamışlardır.

Üçüncü Dünya'nın ilk defa karşılaştırmalı bir derse dâhil edilmesi, tartışmaya açıktır. Üçüncü Dünya öylesine karmaşık ve ayrılmıştır ki, (kendim dâhil) pek çok kişi, kavramın dışlanması gerekliliğinden şüphe etmektedir. Gerçi yanıyıl çok uzundur. Fakat eğer öğrenciler sadece bir karşılaştırmalı ders alacaklarsa —ki günümüzdeki durum çoğunlukla budur— insanlığın ekseriyetinin neye maruz kaldığını öğrenmelidirler. Bu yüzden, Avrupalı olmayan üç sistemin, Meksika, Nijerya ve İran'ın daha kısa birer özetini dâhil ettik. Bunlar "karakteristik örnekler" değildir —Üçüncü Dünya ülkeleri hangileridir?—, ama demokrasiyle üç farklı ilişkileri olması bakımından ilginçtirler: (1) Meksika'da uzun bir tek-parti yönetimi sürecinden sonra mücadele vermekte olan demokrasi; (2) darbe eğilimli Nijerya'da kalıcı bir demokrasinin kurulma zorluğu; ve (3) İran'da İslamî bir devrimle üzeri örtülen demokrasi. Bu üç sistem, Avrupa ve Japonya'nın daha yerleşmiş sistemlerine serinletici bir karşı ağırlık sağlamaktadır. Okutmanlar bu Üçüncü Dünya sistemlerinin bazılarını veya tümünü —zaman yokluğu yüzünden ya da diğer ülkelere daha yakından odaklanmak üzere— ele almayabilirler, fakat bu, metnin sürekliliğini bozmayacaktır.

Bu dokuz ülkenin öğretilme sırasının karışık olması da sürekliliği bozmaz. Ben kendi dersimde, benzer sorunlara sahip ülkeler arasındaki karşılaştırmaları kolaylaştırmak için, her birinin arkasından bir sınavın yer aldığı dört grup oluşturmak

üzere, şimdilerde Japonya'yı Rusya'dan önce öğretiyorum. Bu dört grup şunlar: (1) İngiltere ve Fransa, (2) Almanya ve Japonya, (3) Rusya ve Çin, (4) Meksika ve Nijerya ile İran. Kitap başka gruplamalara da uygundur.

Ekler

Yardımcı Web Sitesi™

www.prenhall.com/roskin Bu web sitesi, öğrencilere online bir araştırma rehberi sağlayacaktır. Öğrenciler burada oturum açtıklarında, sağlıklı ders çalışma ve araştırma kaynakları bulacaklardır. Ana hat ve özet bilgi bölümleri, doğru/yanlış testleri, boşluk doldurma testleri ve çoktan seçmeli testler —hepsi anında geri bildirimli ve bölüm sayfa numaralı—, öğrencilere materyali gözden geçirmeye yetecek kadar fırsat tanımaktadır. Site ayrıca, metnin içinde bulunan bir harita arşivi ve bunun yanı sıra metnin içindeki ülkelerle ilgili sitelere linkler de içermektedir.

Test Başlığı Dosyası Bulunan Okutman Kılavuzu

Kitaptaki her bir bölüm için —indirilebilir formatta olduğu gibi baskı biçiminde de mevcut olan— bu ek, metin içinde tartışılan materyale dayalı olarak bölüm özetlerini, doğru/yanlışlı soruları, deneme sorularını ve çoktan seçmeli soruları içermektedir.

Prentice Hall Test Üreticisi

Test Başlık Dosyasının bilgisayarda işlenmiş bir versiyonu olan bu program, soruların komple redaksiyonuna okutman tarafından üretilecek test başlıklarının eklenmesine imkân tanımaktadır. Diğer ek özellikleri, rastgele test oluşturma, karmaşık soru düzenleme ve baskıdan önce önizlemeyi içermektedir. Bu program Windows ve Macintosh formatlarında mevcuttur.

Okuyucu İsteğine Uyarlanmış

www.amongnations.com Okutmanlar, kendi okuyucularını Among Nations: Readings in International Relations'ın seçme veritabanına dayalı olarak bir araya getirebilirler.
Prentice Hall'un kardeş şirketi Pearson Custom Publishing, Dış İlişkiler Konseyi ile bir ortaklığa girmek suretiyle, online kitap yapım teknolojisindeki uzmanlıkla akademik yetkinliği bir araya getirmiştir. Konsey, Dışişleri'nden Uluslararası İlişkiler konusundaki en etkili makaleleri ve bu alandaki diğer göze batan yayınları seçmek üzere —Dışişleri'nin Yayın Yönetmeni Gideon Rose'un da içlerinde olduğu— özel bir yayın kurulu oluşturmuştur. Yayın Kurulu, özel kurslar için önerilen içerik tablolarının ve Prentice Hall metinlerinin yanı sıra, isteğe bağlı pedagojik malzeme de sağlamıştır.

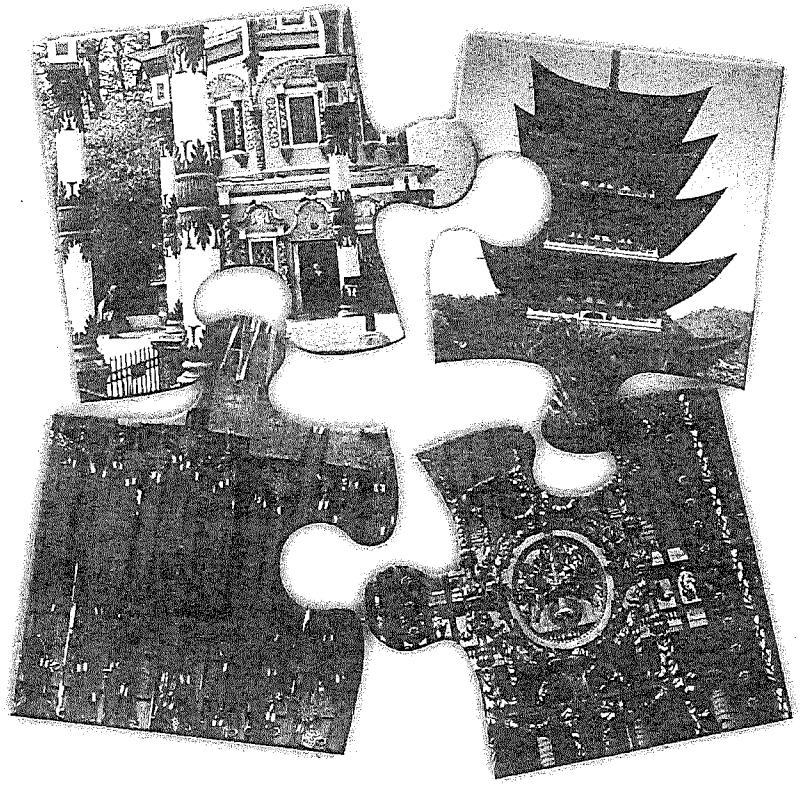
İster klâsik, ister güncel ya da ister teorik, ister gerçek dünya uygulamaları olsun, Among Nations'tan yapılacak seçmeler, sınıfa önemli, yeni perspektifler getirecektir. Bu, Dışişleri'nden makalelerin yer aldığı, tek online kitap yapım kaynağıdır. Among Nations, Dışişleri Dergisi'nin yayına başladığı 1922'den beri yayımlanan 1500 makalenin tümüne ulaşmayı sağlamaktadır.

Teşekkür

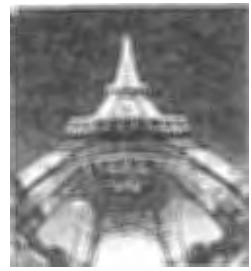
Kitabın ve ek materyallerinin herhangi bir kısmı konusundaki önerilerinizden memnun olacağım. Pek çok kişi, yorumlarını, tashihlerini ve eleştirilerini cömertçe sundular. Özellikle Minnesota-Dulluth Üniversitesi'nden Stephen Chilton, Brigham Young Üniversitesi'nden Danny Damron, Louisville Üniversitesi'nden Susan Matarese, Arizona Eyalet Üniversitesi'nden Robert L. Youngblood, Drake Üniversitesi'nden Eleanor E. Zeff, Long Beach'teki California Eyalet Üniversitesi'nden Christian Soe, Charlotte'taki Kuzey Carolina Üniversitesi'nden Cheryl L. Brown, Amherst'teki Massachusettes Üniversitesi'nden Karl W. Ryavec, Stony Brook'taki New York Eyalet Üniversitesi'nden Frank Myers, Missouri-Columbia Üniversitesi'nden Ronald F. Bunn, Stony Brook'taki New York Eyalet Üniversitesi'nden Said A. Arjomand, Georgia College'den Larry Elowitz, San Diego'daki California Üniversitesi'nden Arend Lijphart, Güneydoğu Indiana Üniversitesi'nden Thomas P. Wolf, Louisville Üniversitesi'nden Susan Matarese, [Almanya'daki] Berlin Free Üniversitesi'nden Hanns-D. Jacobsen, [Japonya'daki] Bungei Shunju'dan Ko Shioya, Penn State Harrisburg'dan Carol Nechemias, West Chester Üniversitesi'nden Yury Polsky, [Rusya'daki] Bowdoin College'den Marcia Weigle, [Çin'den] Morgan Barr, Dan O'Connell ve Ryan Costella, [Iran'dan] Lycoming mezunu Mehrdad Madresehee, [Meksika'daki] Bucknell Üniversitesi'nden John Peeler, [Avrupa Birliği bölümü konusunda] USAF emeklisi Tony Phillips ve coğrafyayı dâhil etme önerisi için Fairfield Üniversitesi'nden Ed Dew'in yorumları değerliydi. Alman eski Şansölyesi Schröder ve Japon eski Başbakanı Koizumi'ye, bu baskı için seçimleri zamanında ve önceden değerlendirdikleri için özel teşekkürler sunuyorum. Ve —isminin açıklanmaması gereken— Çin'den bir öğrenciye "teşekkürler ve Minzhu!" diyorum. Kuşkusuz bütün hatalar benimdir. Okutmanlar mesleki yorumlarını ve tashihlerini bana, Lycoming College, Williamsport, PA 17701 adresime, yahut roskin@lycoming.edu, e-posta adresime gönderebilirler. Bundan sonraki baskılar için önerilerine şimdiden teşekkür ederim.

Michael G. Roskin

ÇAĞDAŞ DEVLET SİSTEMLERİ

Bölüm 1

Ülkelerin Konseptleri

Esas olarak neyi araştırıyoruz? Ulusları mı? Ulus kelimesinin Lâtince kökeni soy anlamına gelir, ama şimdilerde ulus, kan bağı yerine, kimlik anlamında insanları ve çoğunlukla aynı dil, kültür ya da dini ifade etmektedir. Bu süreç, her zaman kolay ya da doğal değildir. Modern Fransa'yı inşa etmek için, krallar, çeşitli bölgeleri önce kılıçla, daha sonra da dil ve kültür olarak bir araya getirdiler. Amerika Birleşik Devletleri, tuhaf bir halklar karışımıdır ve zaman içinde bir ortak değerler dizisine doğru evirilmiştir.

Dikkate Alınacak Sorular

1. Ulus ile devlet arasındaki farklar nelerdir?
2. Ulus-devletin standart tanımları neden yetersizdir?
3. Modern devleti oluşturan faktörler nelerdir?
4. Milliyetçilik nereden kaynaklandı?
5. Yazar "tartışmalar"la neyi kastediyor?
6. Avrupa'nın bölgelerini nasıl tanımlarız?
7. İstikrarlı demokrasi için belli bir seviyede ekonomik gelişmeye ihtiyaç var mıdır?
8. Siyasî kurum nedir?
9. Siyasî kültür nedir?
10. Genellemelerle teorilerin ilişkisi nedir?
11. Demokrasileri araştırmaya, diktatörlükleri araştırmaktan daha fazla vakit ayırmalı mıyız? Neden?
12. "Yeniden Dağıtım" nedir ve niçin hiçbir zaman halledilemez?

Bu varlıkları devlet olarak adlandırmalı mıyız? Çok açık ki, devlet [state] kelimesini, egemenliği olmayan elli adet Amerikan eyaleti [state] anlamında kullanmıyoruz, zira buralarda, son tahlilde Washington'un yasaları egemendir. Devlet, idarî kurumlar ve yasalar anlamına gelir. Tarihsel olarak, önce devletler ortaya çıkmışlar ve ulusları oluşturmuşlardır. Yüzyıllar süreci içinde, Fransız devleti belli bir lehçenin kullanımına karar vererek, ülke çapında eğitimin standartlarını dikte ederek ve zorlayarak bir Fransız bilincini biçimlendirmiştir. Böylece Fransız devleti, Fransız ulusunu icat etmiştir. Bütün devletler, bir parça yapay biçimde ve belli bir derecede inşa edilmişlerdir.

İlk başlarda, ülkenin, insanların aynı lehçeyi ve gelenekleri paylaştığı kırsal yer anlamına gelmiş olduğunu tespit edebiliyoruz, ama bu, anlam bakımından en çok ulus veya devletle eş anlamlı olarak kullanılıncaya dek genişlemiştir. Bazıları, psikolojik ve yapısal unsurları birleştirmek amacıyla ulus-devleti kullanmaktadır, ancak bu terim rağbet görmemiştir. Ulus-devletler çok defa arazi parçası, nüfus, bağımsızlık, yönetim ve diğer öz niteliklere sahip olarak tanımlanmaktadır, ama bunların hiçbiri net değildir.

Arazi parçası esas gibi görülebilir, fakat en güçlü anlamıyla bir halk olup da arazisi olmayanlar ne olacak? Sözgelimi, Yahudiler ulus olma bilinçlerini İsrail'e dönüştürdüler ve Filistinliler şu anda kendilerini devletliğe hazır bir ulus olarak tarif ediyorlar. Bu, bir sonraki soruyu gündeme getirmektedir: Toprak talepleri üst üste çalıştığında ne olacak? Hangi talep haklıdır? Tarih bu hususta kötü bir kılavuzdur, zira, genellikle pek çok kabile ve istilacı, yüzyıllar içinde bir ülkeyi baştanbaşa kaplamıştır. Rhine Nehri'nin batı kıyısındaki, Fransa'nın Alsace'lileri Almanca konuşmaktadırlar ve Almanca soyadlarına sahiptirler. Ama Fransızca da konuşmakta ve kendilerini Fransız olarak düşünmektedirler. Alsace Fransa'ya mı, yoksa Almanya'ya mı ait olmalıdır? Savaşlar bu tür sorular yüzünden çıkmıştır.

lus Ülkenin kültürel unsuru; sikolojik olarak birbirlerine bağlı alk.
evlet Ülkenin kurumsal ya da idarî nsuru.
gemenlik Belli bir arazi parçası zerinde hukuken son söz; kendi ölgenizdeki patron.
ışa edilmiş Kasıtlı olarak luşturulmuş, ama büyük ölçüde oğal kabul edilen.
okuluslu Farklı ulusal duygulara ahip, çeşitli halklardan oluşan ülke.
tnisite Bir gruptan diğerine eğişen kültürel özellikler.
iplomatik tanıma Bir devletin iğer bir devletle resmî temasını ilân tmesi.
ökmüş devlet Egemenliğin ökmesi, aslında ulusal yönetim ücünün olmaması.
omutlaştırma Teoriyi gerçek abul etme.
edensellik Bir şeyin bir başka şeye ebep olması.

Nüfus, pek tabii ki esastır. Fakat dil ya da **etnisite** ile bölümlere ayrılan pek çok ülke, **çokuluslu**dur. Kimi zaman da bazı milliyetler öfkelidir ve kopmak istemektedir. Eski Sovyetler Birliği gibi eski Yugoslavya da, çoğu, en kalabalık milliyet olan Sırplar tarafından haksız yere egemenlik altına alındıklarına inandıkları için Yugoslav devletinden ayrılan çeşitli kavgalı milliyetlerden (Slovenler, Hırvatlar, Makedonyalılar, Bosnalı Müslümanlar) oluşuyordu. Yugoslavya yakın (1918) bir örnektir ve ulus-devlet olarak şekillenmeyen yapay bir inşadır. Elbette bütün ülkeler az veya çok yapaydır, ama tıpkı Fransa gibi, belli bir zaman içinde, daha önceki bölgesel veya etnik bağlılıkları aşan ortak bir ulus olma duygusuyla, psikolojik olarak aşılanmışlardır. Almanya bunu daha yakın bir geçmişte başarmıştır ve İspanya hâlâ başarmaya çalışmaktadır. Nijerya'da ise bu süreç zar zor başlamıştır.

Bağımsızlık, devletin kendi kendini egemen bir varlık olarak yönetmesi anlamına gelir. Sömürgeler, örneğin Fransız yönetimi altındaki Cezayir gibi, Fransızların 1962'de yaptığı şekilde sömürgeci güç orayı terk ettiği zaman, ulus-devletler haline geldiler. Diğer ülkeler, özellikle de belli başlı güçler tarafından **diplomatik tanıma,** bir ülkenin bağımsızlığını onaylar ve ekonomisine yardım eder. Çin, 1972'de ABD'nin tanımasıyla bir yükseliş sağlamıştır. Ancak, bazı ülkeler diğerlerinden daha egemen ve bağımsızdır. Soğuk Savaş döneminde Sovyet uyduları olan Doğu Avrupa ülkeleri, önemli kararları Moskova tarafından denetlendiği için daha az bağımsızdılar. ABD gözetimi altındaki Orta Amerikalı "muz cumhuriyetleri" ve Irak, gerçekten egemen ve bağımsız mıdır? Egemen bağımsızlık, kullanışlı bir hukukî hayal olabilir.

Hükümet, bir devlet olmanın püf noktasıdır. Hükümetin olmaması, ülkenin çökeceği ya da işgal edileceğine dair yüksek bir ihtimalin yanı sıra, anarşi anlamına gelir. Kimileri, Afganistan, Kongo ve Somali gibi ülkeleri **çökmüş devlet**ler olarak adlandırıyorlar. Bazen, hükümetler devletlerine öncüllük edebilmekte, onlardan önce gelebilmektedir. Kıta Kongresi, ABD'ye öncüllük etmiş ve onu kurmuştur. De Gaulle'ün Özgür Fransız Hükümetinin II. Dünya Savaşı sırasında başına geldiği gibi, bir hükümet sürgünde olabilir. Bir hükümetin sadece varlığı, kendiliğinden, onun bütün ülkeyi fiilen yönettiği anlamına gelmez. Üçüncü Dünya'nın çoğunda, hükümetin buyruğu, bir kimsenin başkentten bir başka yere seyahati sırasında bile düşebilir. Çeşitli Meksika eyaletlerinde, hükümet, kaosu yasal kontrol altına almak için pek bir şey yapamazken, uyuşturucu lordları Vahşi Batı tarzında savaşıyorlardı.

Özetle, ulus-devletler sanıldığı kadar net değildir; gerçeklikleri ilginç olmaktan öte karmakarışıktır. Bunun bir sebebi, müphemliği tartışılmaz olan "ülke" terimini kullanmasıdır: Bu, sosyal bilimlerde her zaman cazibesi bulunan, ama kendimizi ona karşı korumamız gereken bir şey olan **somutlaştırma**dan uzaktır.

Modern Devlet

Adına ne dersek diyelim —ülke, devlet veya ulus-devlet— onun şimdiki biçiminin nispeten yeni olduğunu bilmek durumundayız. Elbette devletleri, yazılı tarihin tan yeri ağarırken görürüz. (Aslında antik krallıklar, yazıyı, vergi salmak ve kontrol etmek için icat etmişlerdir.) Ancak modern devlet, sadece yarım milenyum yaşındadır ve izleri, eski Avrupalı feodal monarşilerin yerini "yeni monarşiler" diye adlandırılan bir şeyin ve ardından da "güçlü devlet"in almasına kadar gider. Bu değişiklikte pek çok faktör söz konusudur; sebeplerin ve sonuçların hangileri olduğunu tam olarak belirlemek mümkün değildir. Nedensellik, sosyal bilimlerde kanıtlanması her zaman zor olan bir şeydir, fakat bir sonraki sayfada yer alan kutuda, modern devlete götüren değişiklikler tartışılmaktadır. Bunların hemen hemen aynı zamanda nasıl vuku bulmuş ve inanılmaz bir değişiklik bohçası içinde birbirlerini güçlendirmiş olduklarına dikkat edin.

Otuz Yıl Savaşı'nın 1648'de sona ermesiyle birlikte, feodal sistemin yerini modern devlet almıştır. Feodalizm, monark ile soylular arasında iktidarı dengeliyordu; gevşekti, özensizdi ve güçlü, ulusal bir hükümeti hoş görmüyordu. Değişmeye veya genişlemeye yönelmemişti. Bütün iktidarı kendilerinde toplayan yeni monarşiler ise mutlakıyetçi idi; kendi güçlerinin soylularla dengelendiği orta çağa özgü yapıya hor bakıyorlar ve iktidarlarını güçlendirmek için yeni ekonomik, idarî ve askerî araçlar kullanıyorlardı. Kral taraftarı felsefeciler, bu güçlü monarkı övdüler ve egemenlik terimini icat ettiler. Monarklar iktidarlarını güçlendirirken, yüceltilmiş bir ulusa sahiptiler ki bu, milliyetçiliğe sebep olacaktı; milliyetçilik, salt veraset yoluyla tahta oturmuş bir hükümdarın tâbisi olmaktan ziyade, bir ulusa ait olmak demektir.

Milliyetçiliğin Doğuşu

Modern milliyetçiliğin ipini Fransız Devrimi çözmüştür. 1792'de Devrimin üzerine Alman prenslerinin orduları yürüdükçe, hem Devrim'i hem de ***patrie***'yi (anavatan) savunduklarına inanan Fransız halkı, düşmanı kovmak için ***kitleler halinde*** bir araya toplanıyorlardı ve böylece iki kavram kaynaştı. Devrimcilerin istediği Fransa, Avrupa'nın geri kalanını özgürlüğüne kavuşturmaya ve reforma uğratmaya mahkûmdu. İyi olan her şeyi kendisinde toplayan bir ulus kavramı bu suretle doğdu ve Napoleon'un coşkulu lejyonları vasıtasıyla Avrupa'nın her tarafına yayıldı.

Gerçek yapısı nedeniyle, milliyetçilik, çok geçmeden zalim ve küstah işgalcilere dönüşecek olan Fransız askerleriyle sınırlı kalamazdı. Avrupa'nın dört bir yanındaki yerel yurtseverler, Fransızların ortaya çıkardığı türden milliyetçilik duygularının aynısıyla onlara karşı ayaklandılar. Fransız milliyetçiliğinin bu şekilde yayılması, İspanyol, Alman ve Rus milliyetçiliğine sebep oldu. Alman ve İtalyan birleşmesine rağmen, ondokuzuncu yüzyılın sonuna gelindiğinde, Avrupalıların çoğu, ya kurulmuş bir milliyetçi devlete sahipti, ya da (meselâ Polonya gibi) bunu arzu ediyordu. Almanya'nın Hegel'i, İtalya'nın Mazzini gibi düşünürleri, ulusu, insanî (veya belki de ilâhî) gelişmenin en üst düzeyi olarak methediyorlardı.

'eodalizm İktidarın kral ile soylular ırasında dağıldığı ve dengelendiği iyasî sistem.
nutlakıyet Soylulan bertaraf eden, :raliyet diktatörlüğü.
;ekülerleşme Dinin yönetimdeki /e toplumdaki rolünün azaltılması.

Modern devlet ve onun milliyetçiliği, Batı Avrupa'yla sınırlı kalmadı. Genişlemeye şartlanmış olarak, Avrupalılar, Lâtin Amerika'yı, Asya'yı ve Afrika'yı zapt ettiler. Sadece Japonya ve Türkiye Avrupalılann dışında kaldı; Meiji Japonya'sı göz alıcı bir "savunma modernleşmesi" gerçekleştirdi. Avrupalı emperyalistler, milliyetçiliği kendilerine bağlı halklara tanıttılar. Tam bütünleşmeleri ve daha önceden parçalanmış olan bölgeleri yönetmeleri sayesinde, Hindistan'da İngiliz, Çinhindi'nde Fransız ve Endonezya'da Hollandalı, kendilerini hak sahibi, bağımsız olmaya layık bir ulus olarak düşünmelerini "yerliler"e öğretti. Şimdi, neredeyse bütün yerküre, hepsi kendi egemen bağımsızlığına düşkün ve pek çoğu da milliyetçiliğin hareketlendirdiği ulusal devletler tarafından iskân edilmektedir.

Coğrafya
Modern Devleti Yaratan Nedir?

Avrupa, onbirinci yüzyılda (Orta Çağ'ın sonu) hareketlenmeye başlamıştı, ama on dördüncü yüzyılda başlayan Rönesans, sanatta, felsefede, bilimde, ticarette gelişmeyi hızlandırdı ve Avrupa'nın her yanında nüfusu artırdı. Monarklar, soylular üzerindeki güçlerini artırdıkça ve merkezileştirdikçe, siyasî sistem feodalizmden mutlakıyete doğru dönüştü. On beşinci yüzyılın ortalarından itibaren ise Avrupa bir devrime hazırlanıyordu:

1453 Türkler Konstantinople'ın surlarını çatlatmak için toplan kullanırlar. Avrupalı monarklar, soylulan kendilerine boyun eğdirmek ve krallıklannı güçlendirmek için çabucak bu yeni silâhı elde ettiler.

1454 Gutenberg taşınabilir harflerle baskı yaptı. Matbaa basımı, bütün diğer süreçleri hızlandırarak ve Lâtincenin yerine yerel dilleri geçirerek, bilginin nüfuz etme oranını artırdı. Basılı materyaller, ulusal başkentin uzakta bulunan illeri yönetmesine yardımcı oldu.

1488 Portekizli Afrika'nın etrafını dolaştı, çok geçmeden ... da onu izledi.

1492 Yeni Dünya gözler önüne seriliyor. Deniz ulaşımı olan ülkeler (İspanya, Portekiz, İngiltere, Fransa, Hollanda), ticaret ve sömürgeleştirmek için Asya, Afrika ve Amerikalara çullandılar.

1494 İtalyan keşiş Luca Pacioli, muhasebeyi icat etti, bu da büyük işleri kontrol etmeyi ve bu suretle büyümeye teşviki mümkün kıldı.

1517 Luther, kendi doksanbeş iddiasını kilise kapısına çiviliyor ve Protestanlığı kuruyor. Çok geçmeden Protestan krallar Roma'dan ayrılıp, İngiltere ve İsveç'te olduğu gibi, kendi ulusal kiliselerini kuruyorlar.

1545 Bu durum, ilki 1545–1555 arasındaki Schmalkaldic Savaşı olan din savaşlarına yol açıyor ve daha sonra da 1618–1648 arasındaki yıkıcı Otuz Yıl Savaşı yapılıyor. Bu çatışmalar devlet gücünü artırmış ve sekülerleşmeye götürecek şekilde kilisenin dünyevî gücünü azaltmıştır.

1618–1648 Otuz Yıl Savaşı esnasında devlet yönetimi büyük ölçüde gelişir. Parasızlık çeken, savaş halindeki krallar, güvenilir vergi tabanlarına ve vergi toplayıcılara ihtiyaç duydular. Fransa'da Richelieu, İsveç'te Oxenstierna, bütün bir ülkeyi kontrol edecek ve vergilendirecek modern, akılcı bir yönetim kurdular. Devlet, kralın hane halkı bütçesinden ayrı olarak kendi bütçesini oluşturdu.

Tartışmalara Bakış

tartışmalar Burada kullanıldığı şekliyle, uzun vadeli siyasî meseleler.
iktidar A'nın B'ye kendi isteklerini yaptırabilmesi.

Bir siyasî sistemi araştırmaya başlamanın bir yolu da, insanların hangi konuda çekiştiklerini sormaktır. Siyasî **tartışmaları** olmayan ülke yoktur. Bu tartışmalar, diş bakımının ulusal sağlık sigortası kapsamına alınıp alınmayacağı hususundaki sakin tartışmalardan, dil hakları üzerindeki hiddet yüklü ihtilâflara ve ülkeyi kimin yönetmesi gerektiği konusundaki kanlı iç savaşlara kadar uzanır.

Bir ülkenin tartışmaları konusunda, ora halkıyla konuşarak, resmî görevlileriyle görüşerek, ülke medyasını izleyerek ve seçim mitinglerine katılarak, sadece zayıf bir fikir edinebilirsiniz. Bunlar gazetecilerin işidir. Ama siyaset bilimciler bunun daha ötesine geçerler. Çünkü onlar, bu anlaşmazlıkların niçinlerini ve nedenlerini, bunların uzun vadeli mi yoksa kısa süreli meseleler mi olduğunu bilmek isterler. Öyleyse, bizim bir sonraki adımımız, zaman içindeki tartışmaları izlemektir. Eğer ana tartışma uzun bir süredir devam ediyorsa, biz önemli bir konu üzerindeyiz demektir. Tartışmayı izah edebilmek için, ülkenin geçmişine, kurumlarına ve kültürüne doğru derinleşmek zorundayız.

Bu kitapta, her birini beş bölümde ele aldığımız ve bu bölümlerin her biri de bir bilgi alanına odaklanan dokuz ülkeyi incelemekteyiz. Mevcut tartışmaların temelini oluşturan sebeplerle başlamaktayız:

- Geçmişin Etkisi
- Anahtar Kurumlar
- Siyasî Kültür

Bugünü anlayabilmek için, geçmişi, ülkenin coğrafyasını da dâhil ederek ele almaktayız. Tarihin büyüleyici ayrıntılarını değil, ama mevcut kurumları ve kültürü tesis etmiş olan belli başlı şablonları araştırmaktayız. **İktidarın** nasıl yapılandığını, hangi kurumların kendisi için olduğunu (iktidar yapılarını) görmek için kurumları incelemekteyiz. İnsanların kendi sosyal ve politik sistemlerine nasıl baktığını, onu ne kadar derinden desteklediklerini ve gruplar arasında siyasî görüşlerin ne kadar farklılaştığını anlamak için kültürü araştırmaktayız.

Temelde yatan faktörlerden mevcut siyasete doğru hareket etmek, bizi bir sonraki iki alana getirmektedir:

- Etkileşme Modelleri
- İnsanlar Neyi Tartışıyorlar

Bu noktada, daha özele ve daha güncele yöneliyoruz. Önceki bölümler, sırasıyla, gelenekler, kurallar ve oyunun özü ile ilgilidir; etkileşme modelleri ise oyunun fiilen nasıl oynandığına ilişkindir. Burada, tekrar eden davranışı bulmaya çalışıyoruz. Son bölüm olan spesifik tartışmalar ise, siyasetin malzemesini, yani bir ülkenin gazetelerinde gördüğünüz türden şeyleri resmetmektedir.

Geçmişin Etkisi

Önce bir ülkenin coğrafyasına bakmaktayız. ***Fizikî coğrafya*** yeryüzünün doğal özelliklerini konu edinir, hâlbuki **siyasî coğrafya,** büyük ölçüde insan yapımı olan şeyleri araştırır. Kuşkusuz bu ikisi arasında bir bağlantı mevcuttur, çünkü tabiat tarafından oluşturulan fiziksel sınırlamalar, siyasî sistemlerin oluşumunu, güçlenmesini ve yönetim zihniyetini etkilerler.

Daha sonra, tarihe doğru ilerlediğimizde, ülke erken dönemde mi, yoksa sonradan mı birleşmişti? Ülkeler, ekseriyetle, bir grup veya kabilenin komşularını işgal etmesi ve onları kılıç zoruyla kendine katması suretiyle yaratılan, yapay —doğal olmayan— varlıklardır. Ülkelerin kurulması genellikle kanlı bir iştir ve bu ne kadar uzun bir süre önce olmuşsa, o kadar iyidir. İsveç'e bakar ve "Ne güzel, barışçı bir ülke" deriz. Afganistan'a bakar ve "Diktatörlerin birbirleriyle mücadelesi ne korkunç" deriz. Oysa uzun zaman önce, İsveç de Afganistan'a benziyordu.

Bir ülkenin birleşmesi ve güçlenmesi, ardında, iktidarı sürdürmeye ilişkin inanılmaz anılar bırakır. Ataları işgale uğramış ülkelerin halkları, öfkelerini hâlâ siyasî yollarla, oy kabinlerinde veya ülke içi şiddet biçiminde davranışlarına yansıtmaktadırlar. Bu, tarihin şimdiki zaman üzerine bir etkide bulunma tarzıdır.

"Modern" olmak, yürek burkucu bir tecrübedir. Sanayileşme, kentleşme, eğitimin ve iletişimin yaygınlaşması, insanları alışageldikleri köylerinden ve hayat tarzlarından koparmakta ve onları şehirlerdeki fabrikalarda çalışmaya sevk etmektedir. Zaman zarfında, önceden pasif durumda olan insanlar, kendi koşullarından haberdar hâle gelmekte ve bunu değiştirmeyi arzu etmektedirler. Yeni partiler tarafından harekete geçirilen bu insanlar, siyasete katılmaya başlamakta ve ekonomik iyileşme talep etmektedirler. Bu, ulusların hayatında kırılgan bir dönemdir. Eğer geleneksel **elitler,** yeni uyanan **kitle** taleplerini bir biçimde dikkate almayı düşünmüyorlarsa, sistem bir devrime doğru yönelebilir.

Hiçbir ülke, sevimli bir tarzda sanayileşmemiştir; bu her zaman, düşük ücretlerin, kötü çalışma koşullarının ve genellikle siyasî baskının damga vurduğu bir süreç olmuştur. Bu aşama ne denli uzak bir geçmişte vuku bulmuşsa, o ülke bugün muhtemelen daha barışçı ve daha istikrarlı durumdadır. Bir ülkenin gelişme aşamasını araştırmamız gerekliliği isabetlidir. Sanayileşmeye henüz maruz kalan bir ülke, eskiden Avrupa'da yaşanan türden iç gerilimleri beklesin.

Din, hayatî öneme sahip, tarihsel bir sorundur. Ülke, kilise-devlet ilişkisini halletmiş midir? Eğer etmemişse, bu geç iyileşecek bir siyasî yaradır. Protestan ülkeler daha kolay bir sekülerleşme dönemi geçirmişlerdir; bunların kiliseleri Roma'yla olan bağlarını koparmışlar, devlet erken bir dönemde kiliseden daha güçlü hâle gelmiş ve kilise siyasetin dışında kalmıştır. Kilisenin bizatihi güç sahibi olduğu, Roma'ya bağlı ülkelerde ise, bugün hâlâ Fransa ve Meksika'da yaşanan ve adına "kilise yanlısı-kilise karşıtı ihtilâfi" denen, uzun süreli bir kilise-devlet mücadelesi söz konusu olmuştu: Muhafazakârlar daha dindar, liberaller ve solcular ise dine karşı daha tarafsız veya düşman. İran, şimdilerde, bu kilise yanlısı-kilise karşıtı ihtilâfının İslâmi bir eşdeğerini yaşamaktadır.

BAZI TEMEL RAKAMLARIN KARŞILAŞTIRILMASI

	Nüfus		Kişi Başına GSYİH		İşgücü	Bebek Ölümleri
	2005'te, Milyon	Yıllık Artış Oranı	SGP* 2004	Artış 2004	Tarımda	Binde Olarak, Canlı Doğum
İngiltere	60	% 0.28	29,600 $	% 3.2	% 1.5	5.2
Fransa	61	0.37	28,700	2.1	2.7	4.3
Almanya	82	0.00	28,700	1.7	1.0	4.2
Rusya	143	-0.37	9,800	6.7	4.9	15.4
Japonya	127	0.05	29,400	2.9	1.3	3.3
Çin	1,306	0.58	5,600	9.1	49.0	24.2
Meksika	106	1.17	9,600	4.1	18.0	20.9
Nijerya	129	2.37	1,000	6.2	36.3	98.8
İran	68	0.86	7,700	6.3	11.2	41.6
ABD	296	0.92	40,100	4.4	0.9	6.5

* *Satınalma Gücü Paritesi*, s.???'da açıklanmaktadır.

Kaynak: Dünya Bankası, *CIA Dünya Almanağı*. Bütün tabloları yaklaşık olarak dikkate alın. Veriler bir kaynaktan diğerine, özellikle de sık sık hesaplanan gelişmekte olan ülkelerin rakamları epeyce değişiklik gösterebilmektedir. İstatistiksel tutarsızlıklar, ekonomik büyüme rakamlarını saptırmaktadır. Meselâ düşük bir istatistiksel paydaya sahip Nijerya, büyük bir yüzde artışı gösteren 2005'teki petrol gelirleri sayesinde bir sıçrama elde etmekte ve bu da Nijerya'yı hızlı büyüyen bir ekonomi gibi sunmaktadır. Özellikle ABD rakamı için önemli olmak üzere, nüfus artışı, göçü de kapsamaktadır. Ortalamalar da aldatıcıdır: sözgelimi Çin ve Meksika rakamları, zengin ile fakir arasındaki gelir, nüfus artışı ve bebek ölümleri bakımından mevcut büyük farkı göstermemektedir. ABD'de, tarımdaki işgücü bile, yasadışı veya geçici Meksikalı işçilerin sayılıp sayılmamasına bağlı olarak değişmektedir.

oy hakkı Oy verme hakkı.
sembol Kitle duygularını harekete geçiren siyasî yapay olgu.

Gelişmelerinin belli bir noktasında, ülkeler, **demokrasi**ye hazır duruma gelmektedirler. Çok az sayıda yoksul ülke, doğru-düzgün çalışan epeyce büyük sayıda bir orta sınıf gerektiren demokrasiyi sürdürebilmektedir. **Kişi başına GSYİH**'sı 5,000 $'ın altındaki ülkelerde demokrasiyi yerleştirme çabaları genellikle başarısız olmakta, buna karşılık 6,000 $'ın üstünde bir kişi başına GSYİH'sına sahip ülkelerde ise demokrasi çoğunlukla kökleşmektedir. Aşağıdaki tabloda, ele aldığımız çeşitli ülkelerin bu sınır değerler civarında bulunduğuna dikkat edin. Bu, ekonominin siyaseti etkileme yollarından biridir.

Irak'tan öğrendiğimiz gibi, yabancıların aşıladığı demokrasi her zaman işe yaramayabilir. Ülkelerin ona hazır olmaları gerekir. Demokrasiyi çok erken başlatmaya çalışmak, hileli seçimler, mahallî diktatörler ve iç huzursuzluk arasında çoğunlukla başarısız olur. Demokrasi çok geç de gelebilir. Eğer geleneksel elitler çok uzun süre beklerlerse, kitleler harekete geçebilir, radikalleşebilir ve devrimci kışkırtıcıların eline düşebilirler. 1917'de Rusya'da olan şey, 1979'da İran'da yeniden vuku buldu. Oysa İngiltere'de olduğu gibi, **oy hakkı**nın tedricen yayılması herhalde en iyisidir.

Oy hakkının giderek yaygınlaşması, siyasî partilerin doğuşu anlamına gelir. Bir parti, öncelikle neyin üzerinden temellenir? Kentli orta sınıfın, çiftçilerin, işçilerin, ya da mezheplerin mi? Ne zaman kurulur? Başlangıç amaçları nelerdi ve yıllar içinde nasıl değişmiştir? Parti, güçlü bir biçimde ideolojik miydi? Sol cenah partileri hükümetin istihdam, refah ve eğitim sağlaması gerektiğini öne sürerler. Siyasî merkezde veya sağdaki diğer partiler ise, ya refah yanlısı fikirleri reddederler, ya bunlardan taviz verirler, ya da bunları gizlice yaparlar. Ülke, ağır vergi yüküyle birlikte, giderek bir refah devleti hâline gelir.

Son olarak, tarih, güçlü duygular uyandırabilen siyasî **sembol**leri tespit eder. Bayraklar, krallar, din, millî marşlar ve ulusal tatiller, yurttaşlara bir ortak girişimin parçası oldukları duygusunu vererek, çoğunlukla ülkeyi bir arada tutmaya yardım ederler. Bir ülkeyi tam anlamıyla tanımak için, onun sembollerini, bunların tarihî köklerini ve şimdi çağrıştırdıkları anlamları bilmek gereklidir.

Anahtar Kurumlar

Bir siyasî **kurum,** belli bir zaman devam eden ilişkiler ağı, tesis edilmiş bir iktidar yapısıdır. Bir kurum, etkileyici bir binada barınıyor olabilir ya da olmayabilir. Biz kurumlarda mimarî değil, uzun süre dayanan bir insan ilişkileri dizisi ararız.

Başlamanın en iyi yolu, "İktidar kimin elinde?" diye sormaktır. A emrettiğinde, B ve C ona uyuyorlar mı? Ya da B ve C, A'ya boş mu veriyorlar, yoksa eşit bir güçle ona karşı mı koyuyorlar? Bir ulusun **anayasa**sı —ki bizatihi bir kurumdur— bize birtakım ipuçları verebilir, ama her zaman gerçek iktidar güçlerinin yerini göstermez. Britanya'nın kraliçesi ve Almanya'nın cumhurbaşkanı, yönetmekten daha çok dekoratiftirler. Fransız anayasası da, zaman içinde, başbakanlara daha çok, cumhurbaşkanlarına daha az iktidar verecek şekilde değişmiştir.

Sistem başkanlık sistemi mi, yoksa parlamenter sistem midir (bkz. s. 44'teki kutu) Her iki sistemde de **parlamento**lar mevcuttur, fakat başkanlık sisteminde, yasama organından ayrı olarak seçilen ve görev yapan bir başkan vardır; yani yasama organı, başkanı oylayamaz. ABD ve Meksika, başkanlık sistemine sahiptir. Parlamenter sistemlerde ise faaliyet, bir hükümet (bir başka ifadeyle, kabine) oluşturmak üzere kendisini görevlendiren parlamentonun üyesi olan başbakan üzerinde yoğunlaşmıştır. Başbakan ve kabinesi, parlamentoda bir güvensizlik oylaması ile azledilebilir. Amerikalılar, başkanlık sisteminin parlamenter sistemlerden daha iyi ve daha istikrarlı olduğunu hep kabul ede gelmişlerdir. Son zamanlardaki sorunlar, Amerikalıları, başkanın kolaylıkla görevinden alınabildiği parlamenter sistemin avantajlarından haberdar etmiş olabilir. Bunun dışında, parlamenter sistemler, Almanya'nınki gibi düzeltmelerle birlikte epeyce istikrarlı olabilir.

Yasama organı ne kadar güçlüdür? Çoğu hâllerde yürütmeden daha az güçlüdür ve gücü genel olarak azalmaktadır. Parlamentolar hâlâ yasaları çıkarmaktadır, ama bunların çoğu devlet memurları ve kabineden gelmektedir ve parti taleplerine göre yasalaşmaktadır. Pek çok yasama organında (fakat ABD Kongresi hariç) parti disiplini öyle güçlüdür ki, bir parlamento üyesi, sadece parti denetçilerinin talimatları yönünde oy kullanmaktadır. Parlamentolar, birçok önemli yasayı çıkar-

maksızın da önemli olabilirler. Çünkü onlar, yurttaşları temsil etmekte, kamuyu eğitmekte, çıkarları şekillendirmekte ve en önemlisi, icra organının faaliyetlerini denetleyip eleştirmektedirler.

Parlamento iki meclisli (iki kamaralı) mı, yoksa tekmeclisli (tekkamaralı) mıdır? İki kamara, federal sistemlerde bölgesel taksimi temsil etme bakımından zorunludur, ama üniter sistemlerde, çoğu zaman fazladan bir yüktür. Bu kitapta incelenen ülkelerin büyükkısmının yasama organı iki meclislidir.

Kaç parti mevcut? Çin'deki gibi tek-partili bir sistemi mi, Meksika'daki gibi bir egemen parti sistemi mi, İngiltere ve ABD'deki gibi bir iki-partili sistemi mi, yoksa Fransa ve Almanya'daki gibi çok-partili bir sistemi mi inceliyoruz? Parti sistemi, kısmen, çoğunluk ve nispî olmak üzere iki ana türü mevcut olan ülke seçim sistemi tarafından belirlenir. Çoğunluk sistemi, ABD ve İngiltere'de olduğu gibi, parlamentoda bir partinin çoğunluğu elde etmesine imkân verir. Bu, iki partili sistemleri özendirir. Almanya ve İsrail'de olduğu gibi, parlamenterlerin partilerinin aldığı oy yüzdesine göre seçildiği nispî sistemler, parlamentonun kontrolünü nadiren bir partiye verir, bu nedenle koalisyonlar zarurî olur. Nispî temsil, koalisyon ortakları ihtilâfa düşeceğinden, icabında kabine istikrarsızlığına sebep olabilen çok partili sistemi teşvik eder.

Ülkenin daimî kamu hizmeti sunan bürokrasisi ne kadar güçlüdür? Bürokrasi bugün, uzmanlık, malûmat, dış temaslar ve hele de sayı bakımından gerek kabineyi, gerekse parlamentoyu gölgede bırakmıştır. Bazı lobiciler artık yasama organını rahatsız etmemekte, asıl faaliyetin yer aldığı, bürokrasideki en önemli karar vericilerin yanına gitmektedirler.

Demokrasi

Demokrasi Dalgaları

Harvard'lı siyaset bilimci Samuel P. Huntington, demokrasinin üç dalga hâlinde yayıldığını fark etti. Uzun olan birinci dalga, Amerikan ve Fransız Devrimlerinden I. Dünya Savaşı'na kadar sürdü. Bu dalga, demokrasiyi tedricen ve gayrimuntazam bir biçimde Batı Avrupa'nın büyük bölümüne yaydı. Ancak iki dünya savaşı arasında, komünist ve faşist otoriter rejimlerden oluşan bir "ters dalga", demokrasiyi Rusya, İtalya, Almanya, İspanya, Portekiz ve Japonya'da geriye doğru itti.

Kısa olan ikinci dalga, II. Dünya Savaşı'nın sonundan 1960'ların ortalarına kadar sürdü. Bu dalga, demokrasiyi Batı Avrupa'nın çoğuna, ilaveten bağımsızlıklarını elde etmiş pek çok Asya ve Afrika kolonisine de getirdi. Ancak, Asya, Afrika ve Lâtin Amerika'nın büyük bölümü, çabucak otoriteryenliğe geri dönüş yaptı.

Huntington'ın üçüncü dalgası, 1970'lerin ortalarında, demokrasinin Portekiz, İspanya ve Yunanistan ile oradan Lâtin Amerika ve Doğu Asya'ya geri dönüşü ile başladı. 1989'da Komünist rejimler çökünce, demokrasi yine Doğu Avrupa'nın büyük bölümüne ve 1991'de de Rusya'ya egemen oldu. Meksika'daki uzun süredir iktidarda olan parti bile, 2000'de başkanlık seçimini kazacak olan bir muhalefet partisine izin verecek kadar dizginleri gevşetti. Kâğıt üzerinde, dünyanın 194 ülkesinin çoğu yaklaşık olarak demokratiktir. Fakat Huntington, bazı zayıf demokratik rejimlerin otoriteryenliğe geri dönmeleriyle, bir başka ters dalgaya hazır olunması gerektiği konusunda uyarmaktadır. Rusya kesinlikle bunu yapmıştır.

Siyasi Kültür

II. Dünya Savaşı'ndan sonra, siyaset bilimciler, vurgularını kurumlardan tutumlara doğru kaydırdılar. Kurumsal yaklaşım şüpheli hâle geldi. Kâğıt üzerinde, Almanya'nın Weimar anayasası, I. Dünya Savaşı'ndan sonraki muhteşem bir başarıydı, ama uygulamada işe yaramadı, çünkü çok az sayıda Alman demokrasiyi destekliyordu. 1950'lerin sonlarında, karşılaştırmalı siyasette yeni ortaya çıkan **siyasî kültür** yaklaşımı, sistemleri toplumların tutumları bakımından izah etmeye koyuldu. Ancak bu iki yönlü bir sokaktır, çünkü tutumlar yönetimi, yönetim de tutumları belirler. Amerikalılar, Vietnam ve Watergate hengâmında çok fazla **kinik** olmuşlardı, buna karşılık Almanlar, ülkeleri ekonomik başarı ve siyasî istikrar elde ettikçe, kendilerini daha çok hasretmiş demokratlar hâline geldiler.

siyasî kültür Yurttaşların siyaset ve toplum konusundaki değerleri ve kanaatleri.

Meşruluk, siyasî kültürün temelidir. Başlangıçta, tahtta bir gaspçının değil, hak sahibi bir kralın oturuyor olması anlamına gelmekteydi. Şimdilerdeyse, yönetimin egemenliğinin geçerli olduğu ve genel olarak itaat edilmesi gerektiğini düşünen halkın kitlesel bir kanaati demektir. Yönetimler kendiliğinden meşru değildir; yurttaşlarının saygısını kazanmak zorundadırlar. Meşruluk, bir idarenin etkisini ve gücünü devam ettirip iyi yönetmesiyle, uzun bir süre içinde yaratılabilir. Meşruluk, istikrarsız ve kokuşmuş, halkın saygısını asla kazanamayan rejimler gelip gittikçe aşınabilir de. Meşruluğu ölçmenin kolay bir yolu, ülkenin ne kadar polis memuruna sahip olduğudur. Meşruiyet yüksek olduğunda az sayıda polise ihtiyaç duyulur, çünkü halk kanuna gönüllü olarak itaat etmektedir. Meşruluk düşük seviyede olduğunda ise ülke çok sayıda polise ihtiyaç duyar. Rejimler, meşruiyetlerini, sembolleri maniple ederek pekiştirmeye çalışırlar.

Sıkça maniple edilen bir sembol de **ideoloji**dir. İdeoloji, ülkeyi kurtarmak ya da ilerletmek amacındaki büyük bir plândır (bkz. s. 12'deki kutu). Genellikle, bir sistemin tepesindeki liderler, ideolojilerinin çoğu kısmına inanmazlar. Ama Sovyetler ve Çinliler, kitlenin tüketmesi için tomar tomar ideolojik propaganda (ki aslında halklarının çoğunluğu da buna boş veriyordu) üretmişlerdir.

Bu kitapta araştırılan diğer siyasî sistemlerin pek çoğunun ideolojik yönleri bu denli belirgin değildir, fakat hepsi çeşitli ideolojileri az veya çok ölçüde benimserler: Alman Sosyal Demokratları refah devletine, İngiliz Muhafazakârları serbest piyasa ekonomisine, Çin Komünistleri "Çinli özellikleri olan sosyalizm"e adanmışlardır. Her sistem bir tür ideolojiye sahip midir? Belki. Tümüyle **pragmatik** —yani "işe yarıyorsa kullan"cı— gerekçelerüzerinde işleyen bir sistem ideolojik olmayacaktır, ancak bu tür sistemler enderdir. Pragmatik olmakla övünen Amerikalılar bile, genellikle, ya serbest piyasanın etkinliğine (Cumhuriyetçiler), ya da ılımlı devlet müdahalesine (Demokratlar) inanmışlardır. Dolayısıyla sorularımızdan biri şu olacaktır: Belli bir sistem ve onun siyasî partileri, ne ölçüde ideolojik veya pragmatiktir?

Siyasî kültüre katkıda bulunan bir başka şey de ülkenin eğitim sistemidir. Hemen her yerde, elit statüsünün başlıca yolu eğitimdir. Eğitimli olup yapıya hangi yolla katkıda bulunacağını bilenler,

siyasî iktidarı elde edip onu nasıl kullanacağını bilenlerdir. Hiçbir ülkede, tümüyle eşit eğitim fırsatları yoktur. Eğitimin yasal olarak herkese açık olduğu yerlerde bile, sosyal, ekonomik ve hattâ siyasî eleme araçları nüfusun bazı kesimlerinin aleyhine işler. Pek çok ülke, siyasî liderlerinin büyük bir bölümünü yetiştiren, zaman zaman neredeyse bir tekel oluşturan elit üniversitelere sahiptir. Bu tür okullarda oluşan elit görüşleri, ülke siyasetinin başlıca belirleyicisidir.

kiniklik Güvenmeme; siyasî sistemin yanlış ve ahlâksız olduğu inancı.
meşruluk Rejimin egemenliğinin haklı olduğuna ilişkin kitle algısı.
ideoloji Toplumu geliştirmeye yönelik inanç sistemi.
pragmatik İdeolojik anlayışı olmayan, uygulanabilirliğe dayanan.
genelleme Tekrarlanan örnekler ve modeller bulma.
teori Delillerle desteklenen sağlam genelleme.

Etkileşme Modelleri

Bu noktada, alışıldığı biçimiyle "siyaset" denen şeye geliyoruz. Kim, kime ne yapar? Tarafların etkileşmelerini, çıkar gruplarını ve bürokrasileri araştırıyoruz. Elitler, bu etkileşmelerde başat bir rol oynarlar. Demokratik siyaset bile, genellikle az sayıda kişinin işidir. Çoğu insan, zamanının çoğunda siyasete katılmaz. Ancak elitlerin de çeşitli türleri vardır, bazıları daha demokrattır ve kendilerini başkalarından daha fazla ortak iyiye adamışlardır. Bu etkileşmelerin ne kadarı, kitle katılımının az olduğu ya da hiç olmadığı bir elit oyunudur?

Gruplar rekabet etmek ya da işleri etkilemek üzere bir araya gelirler mi? Siyasî partiler, kendilerini desteklemeleri için kamuyu nasıl ikna ederler? Bir defalık hâdiseleri değil, bir düzenlilik içinde vuku bulan şeyleri arıyoruz. Bu tür modelleri bulmak, **genelleme**ler yapmanın başlangıcıdır ve genelleme de **teori**nin başlangıcıdır. Bir modeli bulduğumuzda, niçin sorusunu sorarız. Cevap kısmen, önceki

Siyasî Kültür
Kent Kültürü Araştırması

1959 tarihli bir kitle araştırmasında, siyaset bilimci Gabriel Almond ve Sidney Verba, beş ülkenin —ABD, İngiltere, Batı Almanya, İtalya ve Meksika— her birinde yaklaşık bin kişiye, siyasî değerleri ve kanaatleri konusunda aynı soruları yöneltenekipler oluşturdular. Mukayeseli uluslar arası araştırmalarda bir karşılaştırmalı değerlendirme olan Kent Kültürü Araştırması, üç tür siyasî kültür tespit etti:

1. *Katılımcı*: Bu türde halk, siyaset hakkında çok şey biliyor ve kendisinin siyasete katılması gerektiğini hissediyor.
2. *Tebaa*: Halk siyasetten haberdar, ama katılma konusunda ihtiyatlı; daha ziyade itaat etmeye şartlanmış.
3. *Cemaatçi*: Dar görüşlü ya da yalnız kendilerinin o anki endişelerine odaklanmış anlamına geliyor; siyasetten pek haberdar bile değil ve katılmıyor.

Almond ve Verba, bu türlerden biri daha ağır basıyor olsa da, her bir ülkenin bu türlerin bir karışımından ibaret olduğunu, Amerika'da katılımcının, Batı Almanya ve İtalya'da tebaanın, Meksika'da cemaatçinin daha ağırlıkta olduğunu vurguluyorlar. Onların Amerika ve İngiltere'de tespit ettikleri iyi bir karışım ise "kent kültürü" olarak adlandırdıkları şeyi ortaya çıkarıyor. Soru: Eğer Amerikalılar bu kadar çok katılımcı iseler, neden bu denli az oy kullanıyorlar?

bölümlerde her bir ülke hakkında öğrendiğimiz şeylerde, kısmen de mücadele ve rekabetin normal ve genel-geçer olduğu siyasî hayatın doğasında bulunacaktır.

Bazı etkileşmeler açık ve kamusaldır; bazıları ise kapalı ve gizli-kapaklıdır. Partilerin ve yurttaşların etkileşmeleri ekseriya açıktır. Hattâ parti, kamuyu, kendisinin yönetmeye uygun tek parti olduğuna ikna etmeye çalışır. Bu, demokratik sistemler ve otoriteryen olanlar için de eşit ölçüde geçerlidir. Başarılı olurlar mı? Partiler kimi hedefler ve onların desteğini nasıl kazanırlar? İdeolojiyle mi? Vaatlerle mi? Ortak çıkarlarla mı? Ya da insanları, diğer partinin daha kötü olduğuna ikna ederek mi?

Partiler, bazen işbirliği içinde, ama daha çok rekabetçi bir şekilde birbirleriyle etkileşirler. Birbirlerini

Anahtar Kavramlar

İdeoloji Nedir?

Siyasî ideolojiler, siyasî kültürün önemli bir parçası olabilirler. Bunlar —ki adları genellikle *–izm* takısıyla sonlanır—, toplumu ilerletmeyi amaçladığını iddia eden inanç sistemleridir. Bir ideolojinin inananları "Eğer bu doğrultuda hareket edersek, her şey daha iyi olacak. Halk daha mutlu olacak, felâketlerden uzak kalınacak, toplum mükemmelleşecek" derler. Bir ideoloji genellikle dört unsuru içerir:

1. Her şeyin yanlış gittiği, toplumun yanlış yönetildiği *algısı*. Fanatik ideolojiler; felâketin hemen köşe başında olduğunda ısrar ederler.
2. Her şeyin niçin yanlış gittiği konusunda bir *değerlendirme* ve analiz. Bu, mevcut sistemin bütününün ya da bir kısmının eleştirilmesi demektir.
3. Soruna yönelik bir *reçete* yahut tedavi. Ilımlı ideolojiler reformları savunur; aşırı ideolojiler ise devrim ve mevcut sistemin yıkılması üzerinde dururlar.
4. Tedaviyi uygulamak üzere bir *hareket* oluşturma çabası. Bir parti ya da hareket olmaksızın, yukarıdaki hususlar ciddi niyetten yoksun, sadece konuşma olarak kalır.

Marksizm-Leninizm, ideolojiye mükemmel bir örnektir. Öncelikle, Marx'ın kapitalizmin haksız ve yok olmaya mahkûm olduğu biçimindeki algısını biliyoruz. İkinci olarak, onun, kapitalizmin ekonomik krizler getiren iç çelişkiler ihtiva ettiği şeklindeki analizini biliyoruz. Üçüncü olarak, bir Marksist reçetemiz var: üretim araçlarının ortak mülkiyeti — yani sosyalizm— lehine kapitalizmi ortadan kaldır. Ve dördüncü olarak da, özellikle Lenin'le birlikte, kapitalist sistemi devirerek tedaviyi yürürlüğe koymak için güçlü bir Komünist parti —"örgütsel silâh"— oluşturmak üzere kararlaştırılmış bir hareketimiz de var. (Çevrecilik bu dört katlı modele ne kadar uyuyor?)

İdeolojiler genellikle ciddi bir düşünüre, çoğunlukla da önemli bir felsefeciye dayanır. Komünizm Hegel'e, klâsik liberalizm ise John Locke'a kadar gider. Fakat felsefecinin orijinal fikirleri, bunları kitleye pazarlamaya çalışan ideologların ellerinde popülerleştirilir, bayağılaştırılır, hattâ çoğu zaman çarpıtılır. Derin düşünceler ucuz sloganlara dönüştürülür. Asıl felsefeci, kendi adıyla yapılan bu şeyi reddedecektir. Hayatının sonuna doğru, Marx, fikirlerinin genç düşünürler tarafından tahrif edilmesi nedeniyle üzgündü ve bunu hüzünle yorumladı: "Emin olduğum tek şey, benim bir Marksist olmadığımdır".

İdeolojiler konusunda önemli bir husus da, bunların her zaman kusurlu olduklarıdır; yani, ideolojiler hiçbir zaman vaat ettiklerini, mükemmel toplumları ve mutlu insanları gerçekleştiremezler. Klâsik liberalizm bir alt sınıf üretmiş, Marksizm-Leninizm kaba bir diktatörlük ortaya çıkarmış ve İran'ın İslâmî köktenciliği katı ve bozuk bir ruhban sınıfının yönetimini sonuç vermiştir.

neyle suçlar ve nasıl gözden düşürürler? İşlerini hangi şartlar altında yaparlar? Rekabetleri öldürücü mü, ılımlı mıdır? Bundan başka, partiler devletle nasıl etkileşirler? Çin'de, Parti hemen hemen devlet demektir. Siyasî bakımdan daha serbest ülkelerde, partiler yönetim erkini ele geçirmeye ve sürdürmeye çalışırlar. Partiler nasıl koalisyon kurarlar? Kabinedeki üst düzey görevleri kim elde eder? Parti iktidara gelince faaliyet yapabilir mi, yoksa muhalefet güçleri tarafından hareketsiz mi kılınır?

Anahtar Kavramlar
Sosyal Bölünmelerin Politiği

Çoğu toplumlar, bir ya da daha çok hatlara bölünmüştür. Bu bölünmeler veya "çatlaklar", siyasî görüşlerin kendileri boyunca oluştuğu fay hatlarını teşkil ederler. Siyasî bakımdan sosyal bölünme kavramına daha uygun olan bazıları şunlardır:

Sosyal Sınıf Karl Marx, tek önemli sosyal bölünme olan sosyal sınıfın her şeyi belirlediğini düşünüyordu. Bir kimsenin burjuva mı, proleter mi olduğu, onun hemen her siyasî yönelimini tayin ediyordu. Marx, orta ve üst sınıf insanların muhafazakâr olduklarını savunuyordu; işçi sınıfının insanları ise ilerlemeci yahut radikaldi.

Sosyal sınıf, ne de olsa kanaatlerin oluşmasında önemlidir. İşçi sınıfı sola yönelme eğilimindedir, ama bu eğilim asla yüzde 100 değildir ve komünizmin radikal solundan ziyade, sosyal demokrasinin ılımlı soluna doğrudur. Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin durumu böyledir. Sosyal sınıf, bütün siyasî yönelimleri kendiliğinden, nadiren açıklar. —Din ve bölge gibi— Diğer faktörler de genellikle söz konusudur. Joseph LaPalombara'nın ortaya koyduğu sorudaki gibi, "Sınıf artı ne?"

Coğrafî Bölge Pek çok ülke, siyasî açıdan çoğu kez önemli olan bölgesel farklılıklara sahiptir. Bir bölge siyasetteki yerini bir kez aldı mı, o yolda nesiller boyu kalabilir. Bölge, geçmişteki işgalleri ve haksızlıkları çoğunlukla hatırlar. İskoçya, İngiltere'ye hâlâ içerlemektedir, tıpkı güney Fransa'nın kuzeye hâlâ kızdığı gibi. Nijerya'nın Müslüman kuzeyi ve Hıristiyan güneyi birbirlerini ciddi anlamda sevmezler. Bir ülkenin bölgelerini, siyasetlerinin ne olduğunu ve bu yönelmeyi nasıl elde ettiklerini araştırmamız gerekir.

Din Dinî mücadeleler, birçok ulusun tarihinde çok önemli roller oynamıştır ve kimi ülkelerde hâlâ önemlidir. Bir Fransız'ın Katolik kilisesi ayinine [Mass] hangi sıklıkta devam ettiğini bilirseniz, onun nasıl oy kullanacağını yaklaşık bir doğrulukla tahmin edebilirsiniz. Bir Alman'ın Protestan mı, Katolik mi olduğunu bilirseniz, onun nasıl oy kullanacağını kısmen kestirebilirsiniz. İran'da din siyasete egemendir. Orada sosyal sınıflardan daha fazla sayıda siyasî parti oluşmasını, din izah eder.

Kent-Kır Şehir sakinleri siyasetten daha fazla haberdar, daha katılımcı ve daha liberal ya da solcudur. Bu özellikle, şehirlerin daha fazla modernleştiği, buna karşılık kırsal yörelerin daha geri kaldığı Üçüncü Dünya için fazlaca geçerlidir. Meselâ Çin, hayat şartları, eğitim ve siyasî yönelim hususlarında çok belirgin bir kır-kent ayrımına sahiptir. 2004 ABD seçimi, bu ülkenin kır-kent ayrışmasını canlı bir biçimde tasvir etmiştir.

Siyasî olarak anlamlı başka birtakım sosyal bölünmeler de mevcuttur. Kadınların erkeklerden daha fazla Demokrat Parti'ye oy verdiği ABD'de olduğu gibi, bazı ülkelerde cinsiyet önem kazanır. Sosyal sınıftan ayrı olarak, meslekler de siyasî tavırları etkileyebilir. Bir madenci ve bir çiftçi aynı gelire sahip olabilir, ama madencinin solcu, çiftçinin muhafazakâr olması daha muhtemeldir. Yaş da siyasî bir etken olabilir. Genç insanlar genellikle yeni fikirlere daha açıktır ve radikal ve hattâ şiddet unsurlarını benimsemeleri yaşlı yurttaşlara göre daha muhtemeldir. Almanya'nın teröristleri, Çin'in Kızıl Muhafızları ve İran'ın *hizbullah*'ı hep gençtiler.

Hemen her siyasî bölünme veya kategori, siyaseten anlamlı olabilir. Siyasî görüşlerinizi nereden aldığınızı kendi kendinize sorun. Yaşınızdan mı? Ailenizden mi aldınız? Peki aileniz bu görüşleri neden savunuyor? Bunlar onların görüşleri mi? Etnik gruplarının mı? Dinî görüşleri mi?

çıkar grubu Lehte politikalar elde etmeyi amaçlayan ortaklık.

Çoğu partilerde hizipler mevcut olduğundan, parti içi siyaset önemlidir. Japonya'da en büyük partinin hizipleri, diğer farklı partilerin çoğundan daha önemlidir. Bir partinin sol ve sağ cenahları olur mu? Partinin liderleri bunları bir arada nasıl tutarlar? Bunları bakanlık koltuğu vererek mi sustururlar? Hizipler arası tartışmalar partiyi felç eder mi? Parti bölünebilir mi?

Partiler **çıkar grupları**yla da etkileşirler. Bazı gruplar, benzer düşünceli partilere "plânlanmış erişim" elde ederler. Avrupa'da işçi sendikaları, işçi partileriyle çoğu zaman resmî olarak bağlantılıdır. Bu hususta şunu bilmeye ihtiyaç vardır: Parti mi çıkar grubunu üyeliğe kabul eder, yoksa tersi mi olur? Çıkar grubunun görüşleri, parti politikasını belirlemede ne kadar etkilidir?

Çıkar grupları, çoğunlukla, işin seçim-milletvekilliği yanının uğraşmaya değer olmadığına karar verir, bunun yerine dikkatlerini bürokrasilere yoğunlaştırırlar. Siyasetin kilit alanlarından biri, bürokrasilerin ve işadamlarının bir araya geldikleri noktalardır. Çıkar grupları mı hükümetler tarafından kontrol edilir, yoksa tersi mi? İşadamlarıyla bürokratların kurdukları ilişki, ne tür bir ilişkidir? En etkili gruplar hangileridir? Bu önemli etkileşmeler, genellikle halkın görüş alanının dışındadır ve ekseriya kirlidir. Para elleri değiştirir mi?

Halk Neleri Tartışıyor?

Buradan güncel meselelere, yani günümüzün siyasî meselelerine geliyoruz. Ekonomiyle, yani kimin ne kazandığıyla ilgili genel geçer ve daimî tartışmayla başlıyoruz. Siyaset ve ekonomi çok yakından ilgilidir; biri diğerini düzeltebilir de bozabilir de. (Siyaset bilimciler ekonomi konusunda bir temele

Demokrasi

Demokrasi Krizde mi?

Dünya çapında, sosyal bilimciler; sağlam tesis edilmiş demokrasilerde bile hükümetler konusundaki kanaatlerin giderek daha kinikleştiğinden dolayı üzgündürler. Eğer bu eğilim daha da derinleşirse, demokrasinin temelini dinamitleyebilir. Gözlemciler iki eğilim üzerinde yoğunlaşmaktadır: (1) 1950'lerden 1990'lara oy verme iştirakinde kabaca yüzde 10'luk bir düşüş; (2) Kamuoyu anketleri, Amerikalıların, Avrupalıların ve Japonların tümüyle hükümetlere ve politikacılara daha az güvendiklerini göstermektedir. Demokrasi tehdit altında mıdır?

Kıyamet tellâlları konusunda dikkatli olun; onların tahminleri genellikle yanlıştır. Oy vermedeki düşüş, kısmen, 1970lerin başlarında neredeyse her yerde oy verme yaşının 21'den 18'e düşürülmesine bağlı olabilir. Genç insanlar daha az oy kullanırlar. Kinik görüşler ise, hükümetlerin, muhtemelen yeterince yerine getirmedikleri istihdam, sağlık ve mutluluk temin etmeleri gerektiğine ilişkin —ki yine siyasetçiler tarafından enjekte edilmiştir— beklentilerin artmasına atfedilebilir. Bu düşünce ışığında görülen şey, demokrasinin çok başarılı olabileceğidir.

Demokrasi, daha eğitimli yurttaşların daha fazla şey bildiği ve daha çok eleştirdiği ("tenkitçi yurttaşlar") bir yeni safhaya giriyor olabilir. Yurttaş, kokuşmayla mücadele etmeye, güçlü çıkar gruplarının etkisini frenlemeye ve yaygın biçimde kusurlu olan kurumları ıslah etmeye çaba gösteriyor. Ve Internet, demokrasiyi nasıl etkileyecek?

sahip olmalı, ekonomi dersi almalıdırlar.)

yeniden dağıtım Daha yoksula yardım etmek için daha varlıklı olanın vergilendirilmesi.

Öncelikle ülke ekonomisinin büyüyüp büyümediğini araştırıyoruz. Yavaş mı büyüyor, hızlı mı? Niçin? Çalışanlar tembel mi, enerjik mi? Yöneticiler beceriksiz mi, zeki mi? Ekonominin ne kadarı hükümet tarafından denetleniyor ve plânlanıyor? Hükümet müdahalesi, ekonominin önünde bir engel mi? Eğer ekonomi küçülüyorsa, bu (Sovyetler Birliği'nde olduğu gibi) bir siyasî ayaklanmaya yol açar mı? Neden bazı ülkelerin ekonomik başarı öyküleri var da, diğerlerinin yok? Siyaset, ekonomik büyümede ne kadar büyük bir rol oynuyor?

Diğer meseleler: Sendikalar ve yöneticiler uzun süreli anlaşmalara ulaşabiliyorlar mı, yoksa sık sık grevler mi yapılıyor? Sendikalar, ücretler, haklar ve işten çıkarmalara ilişkin yasal düzenlemeleri lehlerine çeviriyorlar mı? Bu durum, büyümeyi yavaşlatan "işgücü esneksizliği"ne yol açıyor mu? Hükümet fiyat artışlarını etkilemeye çalışıyor mu? İşçiler şirketlerinin işleyişi konusunda bir şey söylüyorlar mı? O ülkede ne kadar ithal işgücü var? Ne kadar işsizlik var?

Ekonomi pastasının gerçekçi bir resmi elimizde olduğunda, hangi dilimi kimin elde ettiğini araştırabiliriz. Gelir ve refahın dağılımı ne kadar eşittir —ya da orantısızdır? Hükümet, halkı daha eşit kılmak için gelirleri yeniden dağıtıyor mu, peki bu, eşitsizliği daha da büyütüyor mu? Eşitsiz dağıtım, sosyal ve siyasî öfkeye yol açar mı? **Yeniden dağıtım,** refah sisteminin bir diğer adıdır ve bütün ileri demokrasiler, bir ölçüde refah devletleridir. Vergiler ne kadar yüksek ve ne kadar kademeli? Refah destekleri kaç tane ve ne kadar cömert? Halk daha fazla refah ve daha yüksek vergi mi, yoksa daha az refah ve daha düşük vergi mi istiyor? Ve hangi halk? Eğer aşırı cömert bir refah sistemine saplanıp kalırsa, hükümet bunu düzeltebilir mi?

Elbette ekonomiyle ilgili olmayan tartışmalar da söz konusudur. Bölgecilik bitmemekte ve artmaktadır. İngiltere, Fransa, Rusya ve Nijerya'da ayrılıkçı bölgeci hareketler vardır. Doğu ve Batı Al-

Karşılaştırma
Karşılaştırmacı Olmanın Önemi

"Eğer mukayese yapmıyorsanız, bilimsel olamazsınız". UCLA'nın [Los Angeles Califomia Üniversitesi] eski, ünlü hocası James Coleman, öğrencilerine böyle derdi. Ülkeler emsalsiz değildir; birbirleriyle karşılaştırılabilirler. Meselâ, X ülkesinin parlamentosu, yürütme organının istampa mührü haline gelmiştir dediğimizde, Y ve Z ülkelerin de aynı eğilimde olduklarını fark edene kadar, bu anlamlı bir ifade değildir.

"Emsalsizlik tuzağı" çoğu zaman, Amerikan faaliyet alanının yorumcularını da habersiz yakalamaktadır. Şu tür ifadeler işitiyoruz: "ABD siyasî sistemi çökmektedir". Neye kıyasla? 1958 Fransa'sına mı? 1991'deki Rusya'ya göre mi? Ya da bizatihi 1861'deki ABD'ye göre mi? Bu diğer olgulara kıyasla, ABD bugün çok iyi durumda. Şuna benzer beyanlar da duyuyoruz: "Bu ülkedeki vergiler şoke edici". Fakat Amerikalılar; İngilizlere, Fransızlara ve Almanlara kıyasla, Gayri Safi Milli Hâsıla'nın yüzde kaçını vergilerle ödüyorlar? Eğer sık sık, "Neye kıyasla?" diye sorarak kendimizi karşılaştırmalı bir halet-i ruhiyeye sokarsak, siyaset konusundaki düşüncelerimiz daha netleşmiş olacaktır.

manya birbirlerine öfkelidir. Meksika'da bölgeler birbirlerinden farklı biçimde oy vermektedirler. Bir ülkenin bölgeleri nelerdir? Bunlardan hangileri memnun değildir? Hangi konuda? Hoşnutsuzluklarını nasıl göstermektedirler? Şiddet var mıdır? İktidarı bölgelere dağıtma veya devretme amaçlı hareketler mevcut mu? Batı Avrupa'nın her tarafında giderek daha fena kokular yayan bir tartışma da, genellikle Üçüncü Dünya ülkelerinden gelen milyonlarca göçmenin ne olacağıdır: Daha fazlasına izin verilmeli mi, yoksa sokulmamalı mı? Kaynaştırılmalılar mı, yoksa evlerine mi gönderilmeliler?

Anahtar Terimler

anayasa
çıkar grubu
çokuluslu
çökmüş devlet
demokrasi
devlet
diplomatik tanıma
egemenlik
elitler
etnisite
feodalizm
genelleme
GSYİH
ideoloji
iktidar
inşa edilmiş
kiniklik
kişi başına
kitle
kurum
maddeleştirme
meşruluk
mutlakıyet
nedensellik
otoriter
oy hakkı
parlamento
pragmatik
sekülerleşme
sembol
siyasî coğrafya
siyasî kültür
tartışmalar
teori
ulus
yeniden dağıtım

Önemli Web Siteleri

Özet Ülke Verileri
cia.gov/cia/publications/factbook/index

Dünyanın Her Tarafındaki Seçimler
electionworld.org

Avrupa Birliği
europa.eu.int

Tarih Boyunca Ulusal Liderler
rulers.org

Kongre Kütüphanesi Ülke Araştırmaları
lcwb2.loc.gov/frd/cs

Ekonomist Ülke Özetleri
economist.com/countries

Haritalar
lib.utexas.edu/libs/PCL/Map_collection

Ek Kaynaklar

Dalton, Russell J. *Citizen Politics: Public Opinion and Political Parties in Advanced Industrial Democracies*, 3rd ed. New York: Chatham House, 2002.

de Blij, Harm. *Why Geography Matters: Three Challenges Facing America: Climate Change, the Rise of China and Global Terrorism.* New York: Oxford University Press, 2005.

Fukuyama, Francis. *State-Building: Governance and World Order in the 21st Century.* Ithaka, NY: Cornell University Press, 2004.

Judt, Tony. *Postuar: A History of Europe since 1945.* New York: Penguin, 2005.

Lane, Jan-Erik, and Svante Ersson. *Culture and Politics: A Comparative Approach*, 2nd ed. Willston, VT: Ashgate, 2005.

Lane, Ruth. *The Art of Comparative Politics.* Needham Heights, MA: Allyn & Bacon, 1997.

Lijphart, Arend. *Electoral Systems and Party Systems: A Study of Twenty-Seven Democracies, 1945–1990.* New York: Oxford University Press, 1994.

Perry, Robert L., and John D. Robertson. *Comparative Analysis of Nations: Quantitative Approaches.* Boulder, CO: Westview, 2001.

Peters, B. Guy. *Comparative Politics: Theory and Method.* New York: New York University Press, 1998.

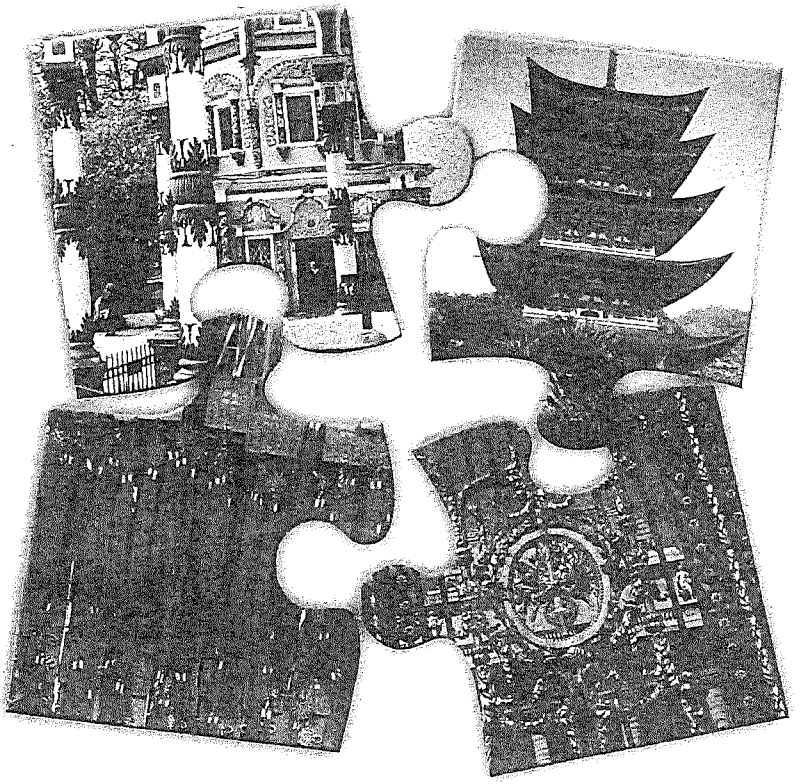
Rokkan, Stein. *State Formation, Nation-Building, and Mass Politics in Europe.* New York: Oxford University Press, 1995.

Slomp, Hans. *European Politics into the Twenty-First Century: Integration and Division.* Westport, CT: Praeger, 2000.

Stepan, Alfred. *Arguing Comparative Politics.* New York: Oxford University Press, 2001.

Wiarda, Howard J., ed. *New Directions in Comparative Politics*, 3rd ed. Boulder, CO: Westview, 2002.

ÇAĞDAŞ DEVLET SİSTEMLERİ

Kısım 1

Büyük Britanya

İngiliz Yayıncılık Şirketi
bbc.co.uk

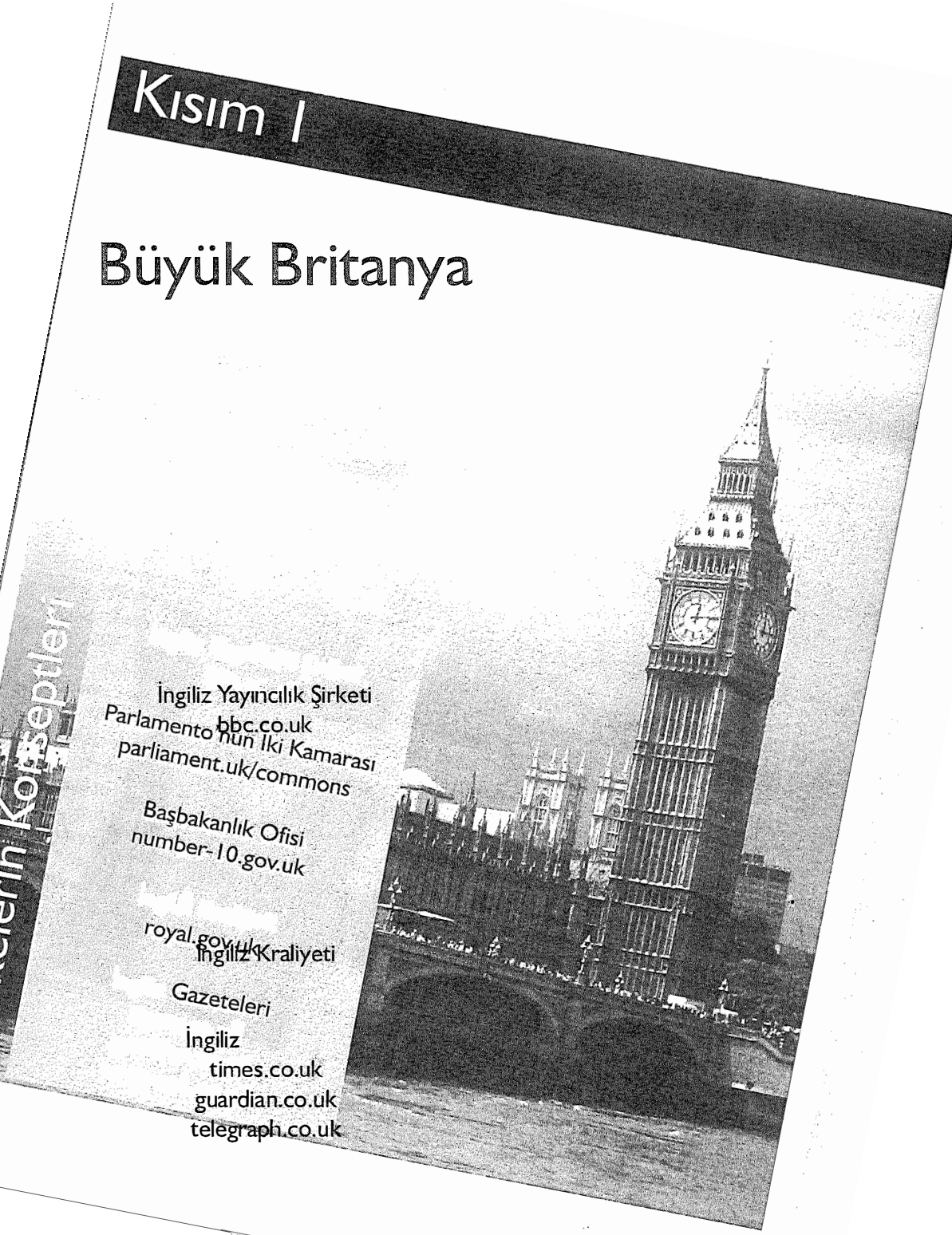
Parlamento'nun İki Kamarası
parliament.uk/commons

Başbakanlık Ofisi
number-10.gov.uk

İngiliz Kraliyeti
royal.gov.uk

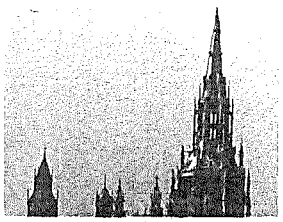
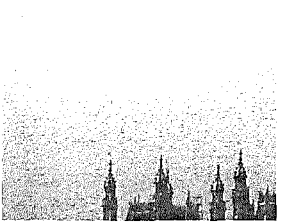
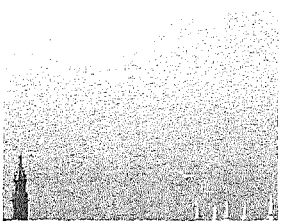
Gazeteleri

İngiliz
times.co.uk
guardian.co.uk
telegraph.co.uk

10°
5°
0
ATLANTIC
OCEAN
SCOTLAND
NORTH
SEA
Glasgow
55°
Northern
Ireland
Belfast
REPUBLIC
OF
IRELAND
IRISH
SEA
Dublin
Liverpool
Manchester
WALES
Birmingham
ENGLAND
London
50°
ENGLISH CHANNEL
0
100 Miles
0
100 Kilometers
10°
5°
0°

Bölüm 2

Britanya: Geçmişin Etkisi

Bir zamanlar UCLA'da tanıdığım Polonyalı bir öğrencim, İngilizce sınıfında yazdığı bir kompozisyonda, coğrafî bir sorunu ele almış ve kendi ülkesi için en çok arzu ettiği şeyi şöyle dile getirmişti: "Polonya'nın, İngiltere gibi bir ada olmasını isterdim". Polonya'nın sorununu, bu ülkeye acıklı bir işgal ve bölünme tarihi armağan eden, büyük ve düşman komşular (Almanya ve Rusya) arasında yer alan bir düzlük olması şeklinde tespit etmişti.

Dikkate Alınacak Sorular

1. Coğrafya, İngiliz gelişimini nasıl etkilemiştir?
2. İngiliz bayrağını gönderde tutan nedir?
3. Magna Carta neyi korumuştur?
4. Örf Hukuku (yazısız hukuk) nedir?
5. Parlamento kralı ne zaman gölgede bıraktı?
6. Püritenlik demokrasiyi nasıl etkiledi?
7. Demokrasi Britanya'ya nasıl geldi?
8. Hobbes ve Locke arasındaki fark nedir?
9. İngiltere ve İsveç ne ölçüde karşılaştırılabilir?

İngiltere de uzun zaman önce pek çok defa işgal edildi. 1.500 yıl boyunca, Kelt, Romalı, Angıl ve Salkson, Danimarkalı ve son olarak Norman dalgaları Britanya'yı baştanbaşa yıkamıştır. Keltlerin bir kabilesi olan Britanyalılar, bütün adaya isimlerini vermişlerdir. Dolayısıyla, pek çok halk gibi, İngilizler de bir tek değil, birçok ırktan oluşurlar.

MS 3. ile 5. Yüzyıllar arasında Kuzey Denizi'nin bir kıyısından diğerine kürek çekmiş olan vahşi Alman kabileleri, Hollanda'nın ve Alman kıyısının Frizyecesine yakın bir dil olan Angılların dilini, yani bugün Eski İngilizce dediğimiz dili karşı sahillere geçirmişlerdir. "İngiltere", basitçe Angılların ülkesiydi. Angıllar ve Saksonlar, kasabaları talırip ederek ve sakinlerini kılıçtan geçirerek, yavaş yavaş İngiltere'nin dört bir yanına yayıldılar. Keltler, İngiltere'nin bir "K[S]eltik kâkülü" hâlini alan, günümüzün Galler ve İskoçyası'na doğru sürüldüler. Bazı Keltler Fransa'ya kaçtılar ve adlarını Brittany'ye [Fransa'nın kuzey-batısı] verdiler. Farklı kimlik ve dillerini (Galler'de Gal dili, İskoçya'da İskoçça) koruyan Britanyalı Keltler, bu ülkeye daha sonra gelenlerin kendilerine yaptıklarını asla tümüyle unutmuş değillerdir.

Bunları başka işgalciler takip etti. 9. Yüzyıl'da, Danimarkalı Vikingler, doğu İngiltere'nin büyük bölümüne (Danelaw: İngiltere'nin kuzey-doğusu) sahip oldular, fakat sonunda işgal edildiler. Bu esnada bir diğer Viking grubu Fransa'ya yerleşmişti; bu Norsemanlar (Normanlar: İskandinavlar) Normandiya'ya adlarını verdiler. 1066'da, İngiliz tahtının ihtilâflı duruma düşmesiyle, Normandiyalı William, taht üzerindeki kendi şüpheli iddiasını ileri sürdü ve Fransa'nın dört biryanından topladığı bir güçle İngiltere'yi işgal etti. Ünlü Hastings savaşında İngiliz Kralı Harold'ı bozguna uğrattı ve İngiltere acıklı bir biçimde değişikliğe uğradı.

İstilâcı William, bütün Salkson yönetici sınıfının yerine, **tımar**larını askerî hizmet yoluyla kazanmış olan Norman soylularını getirdi. Önceleri Norman işgalcileri sadece Fransızca konuşuyorlardı, öyle ki, çok geçmeden muazzam sayıda Fransızca kelime İngiliz dilini zenginleştirdi. Askerî güçle desteklenen yönetim daha iyi ve daha sıkıydı. William, yeni memleketindeki tüm toprakların ve

nüfusun tam bir dökümünün çıkarılması için emir verdi; ortaya çıkan Domesday Kitabı, yönetime ayrıntılı bir vasıta sağlıyordu. Maliye [Exchequer] –damalı bir sayım tablosu anlamına gelen Fransızca bir kelimeden türeyen isim–, bugün de hâlâ mevcut olan, kralın en güçlü hazine bakanı, bir unvan ve görev hâline geldi. Bundan başka, hem İngiltere'yi hem de Fransa'nın bazı kısımlarını yönetmiş olan William ve onun torunlarından beri, İngiltere, Avrupa Kıtası'nın sorunlarıyla yakından ilgilidir.

Magna Carta

Normanlar İngiltere'ye, ilk önce **Kıta**'da ortaya çıkan bir siyasî sistemi –feodalizm– getirmişlerdir. Feodal sistem, lordlar ile tebaası [vassallar] arasında, lordların onlara toprak ve himaye sağlayacağı, buna karşılık vassalların da askerî hizmetleriyle lordlara destek vereceği, sözleşmeye dayalı bir mutabakat idi. Feodalizm, merkezî otorite parçalandığında ve para ekonomisi yok olduğunda ortaya çıkar, zira o zaman, toprak ve savaşma yeteneği muazzam bir önem kazanır. Avrupa'da Roma İmparatorluğu'nun çöküşü, kralların, ancak kendileri için savaşacak, yeterli sayıda lorda ve şövalyeye sahip olurlarsa hayatta kalabilecekleri ve zenginleşebilecekleri anlamına gelmişti. Lordlar ve şövalyeler birer birer toprak sahibi oldular. Burada güç iki yönlüydü: Kral soylulara muhtaçtı ve tersi de geçerliydi.

Keltler Avrupa'nın Roma öncesi yerleşimcileri.
Normanlar Fransa'nın Normandiya bölgesine yerleşen ve buraya adını veren Vikingler.
timar Bir kral tarafından, bir soyluya destek karşılığında bağışlanan toprak.
Maliye [Exchequer] İngiltere'nin hazine bakanlığı.
Kıta Avrupa anakarasına verilen ve onun bir parçası olmadıklarına delâlet eden İngiliz terimi.
karışık monarşi Kralın soylular tarafından dengelenmesi.
Magna Carta İngiliz soylularının haklarını koruyan 1215 tarihli anlaşma.

Orta Çağ'ın **karışık monarşisi**, kral ve soylular arasındaki bir dengeydi. (İspanya'nın kuzeydoğusundaki) Aragon soyluları, yeni bir krala ettikleri yeminde, bunu dobra dobra ifade etmişlerdir: "Sizin kadar iyi olan biz, bizden iyi olmayan size, bizim bütün kurallarımızı ve yasalarımızı gözetmeniz kaydıyla, sizi kralımız ve en yüce lordumuz olarak kabul ettiğimize and içeriz; aksi takdirde, hayır".

Avrupa'nın çoğunda olduğu gibi, İngiliz tarihinin yüzyıllarına da, kralın kendi feodal kayıtlarını

Coğrafya
İşgal Edilebilirlik

Britanya, işgali çok zor bir ülkedir. İngiltere'nin son başarılı olmuş işgali, (Normanlar tarafından) 1066'daydı. İngiliz Kanalı'nın [Manş Denizi] oluşturduğu mânia, İspanyolların, Fransızların ve Almanların Britanya'yı işgalini önlemiştir. Siyasî olarak bu, İngiltere'nin, yabancı müdahalesi olmadan kendi kurumlarını geliştirebileceği anlamına gelmiştir ve çoğu Kıta ülkesinin elde edemediği bir lükstür. Askerî açıdan ise, İngiltere'nin nadiren büyük bir orduya sahip ya da muhtaç olduğu mânâsına gelmiştir ki, bu da İngiliz kralların, çok az sayıda askere sahip olmaları sebebiyle Parlamento'yu dize getiremedikleri 17. Yüzyıl'da büyük öneme sahipti.

aşmayacağına ve mutlak bir monark hâline gelmeyeceğine emin olma mücadelesi damgasını vurmuştur. Bu mücadele, her ne kadar o dönemde buna katılanların böyle bir niyetleri olmasa da, bugünkü sınırlı, temsilî yönetimin, demokrasinin ve sivil hakların temelini hazırlamıştır.

1215'te, Runnymede'de, baronların Kral John'u kabule mecbur bıraktıkları Büyük Ferman, öyle her şeyi etkileyen, ya da idealist bir şey değildir; özgürlük veya demokrasiden asla söz etmez. Baronlar ve üst düzey kilise mensupları, onlar sayesinde yörelerindeki egemenliklerini sürdürdükleri feodal âdetlerin, hakların ve yasaların, kral tarafından ihlâl edilmesine son vermek istiyorlardı. Demokrasinin büyük belgelerinden biri olan **Magna Carta**, bu anlamda feodal ve tepkiseldi. Ancak, muhtevasından çok daha önemli olan şey, onun, kralın yetkilerini sınırlamada ve onun hukukun sınırları içinde kalmasını temin etmedeki etkisiydi.

kasaba sakinleri İlk başlarda kasabada oturanlar demekti; genişleyerek orta sınıf, yani Fransızcadaki burjuva oldular.
Parlamento İlk harfi büyük yazıldığında İngiliz yasama organı demektir; şimdilerde genellikle Avam Kamarası anlamına gelir.
Avam Kamarası parlamento'nun alt meclisi; seçilmiş, önemli meclis.
Lordlar Kamarası Parlamento'nun üst meclisi; Avam Kamarası'ndan daha az önemli.

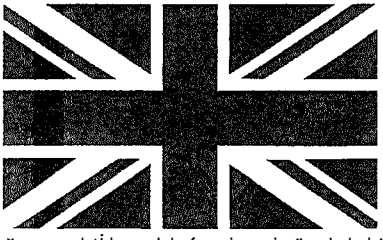
Magna Carta, kralın soylularla bir denge içinde kalması, böylelikle, ülkelerin ya Fransa'da olduğu gibi mutlakıyete kaydığı, ya da Almanya'da olduğu gibi küçük prensliklere parçalandığı Kıta'nın iki hastalığı olan despotizm veya anarşiyi önlemek anlamına geliyordu. İngiliz ve ilâveten Amerikan demokrasileri, feodal hakları için ayağa kalkan, dik başlı İngiliz baronlarına çok şey borçludur.

Parlamentonun Doğuşu

Magna Carta'nın ilân edildiği yüzyılda, İngiliz kralları, her bir kıyıdan (kabaca bir idarî bölgeden) iki ilâ dört şövalyeyi ve kasabalardan yaklaşık aynı sayıda **kasaba sakinini**, bölgelerinin mesele-

Coğrafya
Birleşik Krallık

Britanya'nın tam ve resmî adı, Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı'dır. "Büyük Britanya", İngiltere kadar Galler'i ve İskoçya'yı da içine alan, bütün adaya işaret eder.
İngiliz bayrağı, diğer adıyla "Union Jack", Birleşik Krallık'ın farklı kısımlarını temsil eden üç azizi simgeler. Büyük kırmızı haç, İngiltereli St. George'un Haçı, köşegen beyaz haç İskoçyalı St. Andrew'nunki, ince, köşegen, kırmızı olan ise İrlandalı St. Patrick'inkidir. (Bu haçın diğerlerinden farklı olduğuna dikkat edin.) Şimdi bazı İngiliz milliyetçileri sadece tek İngiliz bayrağını (beyaz zemin üzerinde kırmızı haç) taşımaktadırlar. İskoçya'nın başkenti Edinburgh'da ise bayrakların

çoğu şu anda İskoçyalıdır (mavi zemin üzerinde köşegen, beyaz haç) ve bunlar; Birleşik Krallık'ın giderek daha az birleşik olduğunu göstermektedir. Semboller önemlidir.

Vatikan Roma Katolik kilisesinin merkezi.
Anglikan İngiltere kilisesi; Amerika'da Piskoposluk.
antiklerik Roma Katolik kilisesini siyasetin dışında bırakma yanlısı.
Örf Hukuku İngiltere'de gelişen, yargıç ürünü yasa sistemi.
Teâmül Eski olaylara dayanan hukukî muhakeme.

lerini kendilerine danışmak üzere, bugünkü başkent olan Londra'ya davet etmeye başladı. Bu krallar gizli demokrat değillerdi ama vergileri yükseltmeye ve yerel iktidara sahip olanların desteğini elde etmeye ihtiyaç duyuyorlardı. İngiliz krallarının Fransız arazi kiracıları, kendilerinin Fransa'daki savaşlarda harp etmek zorunda olduklarını ifade ediyorlardı. Bunlar külfetliydiler ve onlara ödeme yapmak üzere devlet gelirlerini artırmanın tek yolu, ileri gelenleri, en azından sembolik olarak, devlet işlerine katılmaya davet etmekti. Krallar, onların, 17. Yüzyıl'da monarşiyi gölgeleyecek bir 13. Yüzyıl kurumu tesis etmekte olduklarını pek bilmiyorlardı.

Parlamento, kralın saray toplantısının bir uzantısı olarak başladı, fakat yüzyıllar içinde bizatihi bir hayat merkezi hâlini aldı. Şövalyeler ve kasaba sakinleri, alt meclis, yani **Avam Kamarası** adını verdiğimiz şeyi oluşturdular. Üst düzey kilise mensupları ile birlikte soylu sınıftan olanlar ise **Lordlar Kamarasını** meydana getirdiler. Zamanla, Avam Kamarası'nın önde gelen bir üyesi olan Sözcüsü, krala karşı onun temsilcisi hâline geldi. Meseleleri özgürce ele almak üzere, üyelerin tutuklanmasını önlemek için parlamenter ayrıcalıkları ortaya çıktı.

O dönemde Parlamento, en azından bizim anladığımız şekilde "temsilî" değildi. Sadece yerel olarak zengin ve güçlü birkaç erkeği temsil ediyordu. Ama zayıf temsilden (ki 19. Yüzyıl'da sağlanmıştır) daha önemlisi, Parlamento, Magna Carta'nın önleyici mekanizmasını sürdürmüştür: İktidara nüfuz etmiş ve kralı çok fazla ileri gitmekten alıkoymuştur. Böylece Parlamento, demokrasiyi bilmeden, onun temellerinden birini hazırlamıştır.

Karşılaştırma
Örf Hukuku

İngiltere'nin uygarlığa katkılarından biri de, şimdilerde ABD'de, Kanada'da, Avustralya'da ve bir zamanlar İngiltere tarafından yönetilen (Güney Afrika hariç) diğer ülkelerde de hukuk sisteminin uygulamakta olduğu, **Örf Hukuku**'dur. Örf Hukuku, Angıl ve Saksonların, özgür insanların haklarına vurgu yapan Cermenik kabile yasalarının geleneksel kullanımının sonucudur. Eski kararlarla sabitlenmiş **teâmül**e dayanır ve bu nedenle "yargıç ürünü yasa" olarak adlandırılır. Normanlar, İngiltere'yi işgal ettikten sonra, bu yasanın tamamen yerel olan yapısını çok fazla parçalı buldular, bu yüzden, yerel yasaları sistematikleştirmek ve İngiltere'nin bütün bölgeleri için "ortak" bir hukuk [İngilizcede "örf" sözcüğünün karşılığı olarak kullanılan "common" kelimesi, aynı zamanda "ortak" anlamına da gelmektedir, ç.n.] üretmek üzere merkezî mahkemeler kurdular --isim de buradan gelmektedir.

Örf Hukuku, büyük ölçüde dava hukukudur ve Kıta'nın çoğunda (İskoçya'da da) kullanılan ve teâmül ve vaka araştırmasından ziyade sabit hukuk kurallarına vurgu yapan kural [code] hukukundan ayrılır. Kural hukuku, esasen, Katolik Kilisesi'nin Kilise Hukuku içinde canlı tutulan, modernleştirici Kıta Monarkları tarafından diriltilen ve 1804'te *Code Napoléon*'da [Fransız medenî hukuku] güncelleştirilen Roma Hukuku'dur. Kural hukukuna nispetle Örf Hukuku esnektir ve aşamalı olarak yeni vakalara uyum sağlar.

VIII. Henry

Parlamento, VIII. Henry döneminde (1509–1547), onun Roma'ya karşı mücadelesinde Parlamento'yla ortaklığını ilân etmesiyle, önemli bir ilerleme kaydetti. Vatikan ile Londra –bir tarafta evrensel Kilise, diğer yanda yeni dinî fikirler– arasında yükselen tansiyona ek olarak, Henry, Papa'nın kendisine bir boşanma izni vermesini istiyordu. Aragonlu Catherine'le olan evliliği, kendisinden sonraki istikrarı temin etmeye ihtiyaç duyan Henry'ye bir erkek mirasçı verememişti. (İronik biçimde, tarihe İngiltere'nin en büyük monarklarından biri olarak geçen, kızı Elizabeth idi.)

Papa bunu reddetti –o dönemde papalığı Catherine'in İspanyol akrabaları elinde bulunduruyordu–, bu nedenle, Henry 1529'da bir parlamento topladı ve İngiltere'yi Katolik kilisesinin, Katolik kilisesini de İngiltere'nin dışına taşımak için yasa üstüne yasa çıkararak, parlamentoyu yedi yıl çalışır durumda tuttu. Yeni **Anglikan** kilisesi de başlangıçta Roma Katolik kilisesine benziyordu (daha sonra Protestan olmuştur), fakat başında Roma'nın papası değil, bir İngiliz bulunuyordu. Yeni kilise 1533'te Henry'ye boşanma iznini verdi. Henry toplam olarak altı kadınla evlendi (ve bunların ikisinin boynunu vurdurdu), fakat genç gelinlere karşı şehvet düşkünü değildi; bir erkek mirasçı için yanıp tutuşuyordu.

Henry'nin Roma'dan kopuşunun etkisi büyüktü. İngiltere Katolik rehberlik ve yönlendirmeden kurtulmuştu. Fransa, İspanya ve İtalya gibi Katolik kalan ülkeler, yüzyıllar boyunca, kilise yanlıları ile **antiklerikler** [ruhban karşıtları] arasındaki iç burkucu bölünmeleri yaşadı. İngiltere (ve İsveç) bu çirkin bölünmeden uzak kaldı, çünkü devlet erken dönemde kiliseden daha güçlü ve onu kontrol eder hâle geldi. Bunun anlamı, İngiltere'de toplumun ve siyasetin, kilisenin hâlâ bağımsız bir güç olduğu Roma Katolik ülkelerinden çok daha kolay sekülerleştiğidir.

Henry, Roma'dan ayrılmak için ona ihtiyaç duydukça, Parlamento daha da önemli oldu. 1543'te, Henry, Parlamento'yu yönetiminin vazgeçilmez bir parçası olarak övdü: "Kararlarımızdan biliyoruz ki, bizim başkan, sizin de üye olarak içerisinde bir araya geldiğimiz ve bir siyasî organ içinde sıkı sıkıya birleştiğimiz parlamento dönemindeki kadar hiçbir zaman, kraliyet mülkümüzün üzerinde bu kadar yüksek bir mevkide oturmadık". Henry, bilmeden, monarktan parlamentoya kurumsal bir kaymayı başlatıyordu. Bundan yüz yıl sonra, Parlamento bir kralın boynunu vurduracaktır.

Coğrafya

Sahil

Denize çıkışı olan bir ülke, **karayla çevrili** ülkelere nispetle önemli bir ekonomik avantaja sahiptir. Deniz taşımacılığı ucuzdur ve komşu ülkelerden geçmeyi gerektirmez. Elverişli doğal limanlar da yardımcı olur. Deli Petro, yıllarca, Baltık ve Karadeniz üzerinde Ruslar için çıkış elde etmek üzere savaşmıştır. Atlantik Avrupası, başından beri inanılmaz bir avantaja sahip olmuştur. İngiltere'nin Atlantik'e yönelişi, onun imparatorluk olmasına, erken sanayileşmesine ve refahına katkıda bulunmuştur.

Parlamento Krala Karşı

15. Yüzyıl'ın sonlarında, Avrupalı krallar güçlerini artırdılar ve eski, feodal *karışık monarşiyi* tedricen zayıflattılar. 16. Yüzyıl'da Roma'nın zayıflayan gücü, krallara daha fazla bağımsızlık verdi ve tanrısal bir hakla hükmeden krallar kavramını ortaya çıkardı, yani aracı rolünde Papa olmaksızın, doğrudan doğruya Tanrı'dan yetki elde ettiler. Siyasî teorisyenler egemenlik koltuğunu araştırdılar ve bunun bir tek kişide, kralda kaim olduğu sonucuna vardılar. Bu mutlakıyete yol açtı. 1660'ta, –İngiltere hariç– Avrupa ülkelerinin çoğunu mutlak monarklar yönetiyordu.

Kralcılar İngiliz İç Savaşı'nda kralı destekleyenler.
Parlamentocular Parlamento yanlıları.
karayla çevrili Deniz kıyısı olmayan ülke.

17. Yüzyıl, İngiltere'ye ardı arkası kesilmeyen bir kargaşa getirdi: dinî bölünmeler, iç savaş, bir kralın idamı ve askerî bir diktatörlük. Toz duman bulutu dağıldığında, apaçık kazanan Parlamento'ydu.

1603'te son Tudor I. Elizabeth'in ölümünün ardından, I. James, İngiliz tahtını devralmak üzere İskoçya'dan Stuart hanedanını getirdiğinde sıkıntı başladı. James İskoçya ve İngiltere tahtlarını birleştirdi ama 1707 tarihli Birleşme Yasası'na kadar bunlar ayrı ülkeler olarak kalmaya devam ettiler. I. James, o zamanlar Avrupa'nın her tarafında yaygın olan mutlakıyetçi kavramları ülkeye taşıdı; iktidarı paylaşmaktan hiç hoşlanmadı ve mevcut kurumların sadece kralı desteklediğini zannetti. Bu onu, Anglikan kilisesinin "Katolik" unsurlarını reforma uğratmayı amaçlayan ve aşırı bir Protestan akım olan Püritenizmle çatışmaya götürdü. James, Anglikan kilisesinin tam olduğu biçimde kalmasını tercih ediyordu, çünkü kilise, onun rejiminin temel direklerinden biriydi. James'in bu tâcizi nedeniyle bazı Püritenler Massachusetts'e kaçtılar.

O âna kadar Parlamento, kendisini kralla eşit, hatta gelirlerinin artması bakımından ondan da üstün hissedecek kadar gelişmişti. James, nakit bakımından dara düştüğünde, teklife büyük öfke duyan Parlamento'nun rızası olmaksızın vergileri artırmaya kalkıştı. James'in oğlu I. Charles 1625'te yönetimi devraldı ve daha kötüsüne uğradı. İngiltere'yi İspanya ve Fransa ile savaşa soktu; her ikisi de başarısız oldu ve kralın para hususundaki çaresizliğini artırdı. Charles bir Kıta mutlak monarkı rolünü oynamaya soyundu ama İngiliz halkı ve Parlamento ona izin vermeyeceklerdi.

Kralcılar ve **Parlamentocular**, İngiliz İç Savaşı'nda (1642–1648) karşı karşıya geldiklerinde, Parlamentocuların daha güçlü olduğu ortaya çıktı, çünkü Parlamentocuların davasına Püritenler ve büyüyen tüccar sınıfı da destek vermişti. Parlamentocular, Kralcıları bozguna uğratan bir "Yeni Moda Ordu" meydana getirdiler. (Zikredildiği gibi, kralın kendi yönetiminde daimî bir ordusu yoktu.) Charles yakalandı, Parlamento tarafından yargılandı ve 1649'da boynu vuruldu.

Cromwell'in Commonwealth'i

cumhuriyet Bir kralın yönetmediği ülke.
Commonwealth Cumhuriyet. cumhuriyetçi Başlangıçtaki anlamıyla, monarşiden kurtulma yanlısı.
Eşitlikçiler İngiliz İç Savaşı esnasında eşitlik ve "bir adam, bir oy" talebinde bulunan radikaller.

1649'dan 1660'a kadar İngiltere'nin kralı yoktu. Peki, öyleyse kim yönetecekti? Kalan tek örgütlü güç, Oliver Cromwell'in başında bulunduğu orduydu. Özetle, İngiltere, Cromwell tarafından yönetilen ve **Commonwealth** diye adlandırılan bir **cumhuriyet** hâline geldi. Uyuşmazlık arttı. Düzeni yeniden oluşturmak üzere, Cromwell, 1653'te, bir tür taç giymemiş kral olarak Lord Protector'u atadı ve İngiltere'ye bir askerî diktatörlük getirdi. Cromwell 1658'de öldüğü zaman, çoğu İngiliz, çalkantılı cumhuriyetçiliği yeterince tatmıştı ve istikrarı, düzeni özlüyordu. 1660'da Parlamento, boynu vurulan kralın oğlu, Hollanda'da sürgünde bulunan ve yeniden tahtını talep eden II. Charles'ı geri dönmeye çağırdı. İngiliz monarşisi yeniden kuruldu ama şimdi Parlamento çok daha güçlüydü ve saygı istiyordu.

"Şanlı Devrim"

II. Charles, mutlak bir monark olamayacağını biliyordu; bunun yerine Parlamento'yu basiretli bir biçimde manipüle etmeye çalıştı ama din onu çelmeledi. Charles Katolik yanlısıydı ve Roma'ya gizlice sadakatini ilân etmeye hazırdı. 1673'te, Katolikler ve Anglikan olmayan Protestanlar aleyhindeki yasaları yürürlükten kaldırarak, Hoşgörü Beyannamesi'ni yayınladı. Parlamento, azınlık dinlerine yönelik bu hoşgörü yasasını Katolikliğe yasadışı bir geri dönüş olarak gördü ve bunu engelledi. Katolik karşıtı histeri, papanın, ülkenin yönetimini ele geçirme entrikaları çevirdiğine ilişkin uydurulmuş hikâyelerle, bütün İngiltere'yi sardı.

Demokrasi
"Bir Adam, Bir Oy"

Kral karşıtları arasında, siyasî eşitlik isteyenler, **Eşitlikçiler** adı verilen **cumhuriyetçiler**di. Yeni Moda Ordu'daki askerler, kendileri gibi olan kişilerin –tüccarlar, sanatçılar ve çiftçiler– oy hakkına sahip olması gerektiğini öne sürüyorlardı. Onlar bu düşüncelerinde, bütün insanların Tanrı karşısında eşit olduğunu ve ruhsal ya da dünyevî olarak kendilerine rehberlik edecek üstlere ihtiyaçları olmadığını söyleyen Püritenizmden etkileniyorlardı. (Bu Püriten etki, Amerikan demokrasisine de güçlü bir şekilde tesir etmiştir.)

1647'de Putney'de toplanan Eşitlikçilerin bir bölümü, "bir adam, bir oy"u savunacak kadar ileri gitmişlerdi. Bu radikal fikir, döneminin iki yüzyıl sonrasında isabetli bir şeydi ama o zaman, Cromwell'in kendi de dâhil, İngiltere'nin daha muhafazakâr güçleri bunu hiç düşünmeden reddettiler. Yine de Putney toplantısı, evrensel oy hakkı –yani herkese oy hakkı verilmesi– fikrini dünyaya tanıtmıştır.

II. Charles 1685'te öldüğünde, onun alenen Katolik olan kardeşi James, II. James olarak tahtı devraldı. Yine bir Hoşgörü Beyannamesi yayınlandı ve yine Parlamento, bunu hem Katolikliğe ve hem de mutlakıyete geri dönüş olarak gördü. Parlamento II. James'i tahttan indirdi (ama kaçmasına izin verdi) ve onun Protestan kız kardeşi Mary ile Hollandalı kocası William'ı İngiltere'nin kraliçesi ve kralı olmaya davet etti. Bu, 1688'in "Şanlı Devrim"iydi: Çok önemli bir rejim değişikliği, neredeyse tek bir silâh atılmadan gerçekleşti. (1690'da, İrlanda'da William James'i vurmuştu ama bu Devrim'den sonraydı.) 1689'da bir "Haklar Beyannamesi" –ABD'deki adaşından farklı–, Parlamento'nun Hükümdar ile ilişkisini ayrıntılarıyla açıklıyordu: Parlamento'nun onayı olmadan yasa veya vergi çıkarılmayacaktı.

Başbakanın Doğuşu

I. George'un İngiltere'ye getirilmesinin sonuçlarından biri de, istediği hâlde yönetememesi olmuştur. İngilizce bilmiyordu ve Hannover'i Londra'ya tercih ediyordu. Bu nedenle, yavaş yavaş gelişmekte olan bir kurumsal araca yöneldi ve yürütme erkini ona –bakanlardan oluşan ve bir başın, yani başbakanın yönettiği kabineye– teslim etti. 1721'den 1742'ye kadar Sör Robert Walpole tarafından başkanlık edilen kabine, hemen hemen bugünkü biçimine inkişaf etti, ancak günümüzdeki iki önemli özelliği yoktu: **Başbakan, bakanlarını** bir araya toplayamazdı (çünkü bu yetki krala tahsis edilmişti) ve kabine Parlamento'ya karşı sorumlu –başlangıçtaki anlamıyla "cevap verir" demektir– değildi.

Mutlakıyet son ve geçici bir nefes aldı. III. George, kendi destekçileriyle birlikte Avam Kamarası'nı sepetledi ve başbakan olan itaatkâr Lord North'la birlikte ülkeyi yönetti. Beklenmeyen sonuç şuydu: İngilizlere, çok güçlü bir kral karşısında geleneksel haklarını yeniden kazandırmaya çalışan ABD Bağımsızlık Beyannamesi. Bu İngiliz bozgununun ardından, Genç William Pitt, kabineye ve başbakana iktidarı yeniden iade etti ve onları krala değil, sadece Avam Kamarası'na karşı sorumlu kıldı. Bu, "hükümet"in Avam Kamarası'ndaki en büyük partinin lideri ile onun bir araya getirdiği diğer insanlardan oluşması şeklindeki geleneği –bu hiçbir zaman yazılı bir yasa olmamıştır– başlattı. Partinin lideri, Parlamento'nun en üst düzey üyesi ve bir araya gelmiş kabinenin başı olarak, başbakan, İngiltere'deki siyasî iktidarın odak noktası hâline geldi.

Demokrasi
"İktidar Yozlaştırır"

19. Yüzyıl İngiliz tarihçi ve felsefecisi Lord Acton, İngiliz siyasî gelişmesinin yüzyıllar boyunca verdiği dersleri şu ünlü ifadesinde özetler: "İktidar yozlaştırmaya meyillidir; mutlak iktidar ise mutlaka yozlaştırır". Acton, insanın gücü kötüye kullanma eğiliminden korkuyordu. Onun bu sezgisi doğruydu –günümüzün haber bültenlerini göz önüne getirin– ve bu sezgi, demokratik düşüncenin altında yatan şeydir.

Parlamento'nun Demokratikleşmesi

Parlamento, 18. Yüzyıl'ın sonlarından itibaren en üstün güçtü ama demokratik ya da temsilî değildi. Kırsal yörelerdeki oy kullanma hakkı, toprak sahipleriyle sınırlıydı. Şehirlerde bu hak çok daha geniş kesimlere ait olsa da, kasabalarda çoğu defa bir düzine veya buna yakın insan oy kullanabiliyordu.

başbakan Parlamenter sistemlerde hükümetin başı.
bakan Hükümetin herhangi bir ana kolunun (bakanlık) başı.
'Whig'ler Sonradan Liberal Parti olan Parlamento grubu.
'Tory'ler Sonradan Muhafazakâr Parti olan Parlamento grubu.

Şahsiyetler
Hobbes, Locke, Burke

Thomas Hobbes, 17. Yüzyıl'daki İngiliz İç Savaşı'nın ayaklanmalarını baştanbaşa yaşamış ve insanları güvensiz kıldıkları, dehşete düşürdükleri için bunlara karşı çıkmıştır. Hobbes, "**sivil toplum**" kurulmadan önce, "**doğa devleti**"nde yaşanan hayatın korkunç bir şey olacağını tahayyül ediyordu. Her insanın, kendi dışındaki her insanın düşmanı olduğu, yani "her bir kimsenin herkese karşı savaşı" olan bir durum olsa gerekti. İnsanlar, "sanatsız, bilimsiz, toplumsuz ve hepsinden kötüsü, sürekli korku, şiddetli ölüm tehlikesi içinde, insan hayatı[nın] tek başına, yoksul, tiksindirici, hayvanca ve kısa" olduğu bir vahşi sefalet içinde yaşayacaklardı. Bu dehşetten kaçınmak için, insanlar –öz-çıkarlarından dolayı– rasyonel olarak, sivil toplumu oluşturmak üzere birbirleriyle bir araya geleceklerdir. Dolayısıyla toplum, doğal olarak korku yüzünden ortaya çıkmaktadır. İnsanlar, anarşiyi önlemek için, memnuniyetle bir krala, hatta kötü bir krala teslim olacaklardır.

John Locke da aynı isyanları yaşamış ama Hobbes'tan daha yumuşak sonuçlara varmıştır. Locke, orijinal doğa durumunun bu kadar kötü olmadığını varsaymıştır; insanlar birbirleriyle eşitlik ve tolerans içinde yaşıyorlardı. Ama mülklerini koruyamazlardı: Para, tapu senedi veya hukuk mahkemeleri yoktu, bu nedenle mülkiyetleri kesin değildi. Buna çare olmak üzere, sözleşmeyle sivil toplumu oluşturdular ve bu suretle "hayat, özgürlük ve mülkiyet"i güvence altına aldılar. Hobbes'un şiddetli ölüm korkusu üzerinde durmasına karşılık Locke mülkiyet haklarına vurgu yapar. Amerikalılar Locke'un çocuklarıdır; Amerikalının "doğal mülkiyet hakkı"na verdiği öneme dikkat edin.

Parlamento'nun bir Whig mensubu olan Edmund Burke, sonunda bir askerî diktatörlüğe dönüşeceği uyarısında bulunduğu (ki öyle olmuştur) Fransız Devrimi'nden dehşete kapılmıştı. Burke'ün iddiasına göre, Fransız devrimcileri, tarihsel sürekliliği, kurumları ve de halkı hayvanca davranmaktan alıkoyan sembolleri parçalamışlardı. Monarşi ve kilise gibi eski kurumlar bir hayli iyi şeyler olsa gerekti, zira yüzyıllar içinde evrim geçirmişlerdi. Eğer siz bunları ıskartaya çıkarırsanız, toplum çöker ve tiranlığa doğru gider. Burke, **muhafazakârlığın** asla radikal değişim anlamına gelmediğini, bir sürekliliik olduğunu anlamıştı. Şöyle yazar: "Herhangi bir değişim aracına sahip olmayan devlet, kendini muhafaza etme araçlarından mahrum demektir". İlerlemenin yolu, eskiyi fırlatıp atmaktan değil, bütünsel yapıyı korurken, değişmesi gereken parçaları tedricen değiştirmekten, yani biçimi muhafaza ederek muhtevayı değiştirmekten geçer.

Reform Yasaları İngilizlerin oy hakkını yaygınlaştıran bir dizi yasa.
doğa durumu Uygarlıktan önceki insanlar.
sivil toplum Uygarlaştıktan sonraki insanlar. Modern kullanımı: aile ile devlet arasındaki birlikler.
muhafazakârlık Mevcut kurumları ve görenekleri korumayı amaçlayan ideoloji.

18. Yüzyıl'da partiler oluşmaya başladı. Whig ve Tory sıfatları, ilk kez II. Charles döneminde ve birinciler onun muhaliflerini, ikinciler taraftarlarını ifade etmek üzere ortaya çıktı. Her ikisi de alaycı nitelemelerdi: Asıl Whigler İskoç, asıl Toryler ise İrlandalı eşkıya sıfatlarıydı. Önceleri bu ilk örnek partiler, basit birer parlamento grubuydu ve Toryler toprak sahibi aristokrasiyi, Whigler ise tüccarları ve imalâtçıları temsil ediyorlardı. Bunlar, ancak bir sonraki yüzyılda seçmen tabanına kök salacaklardır.

19. Yüzyıl esnasında iki partili bir sistem ortaya çıktı. Whigler zamanla Liberal Parti'ye, Toryler ise Muhafazakâr Parti'ye (ki lâkapları hâlâ Torylerdir) dönüştüler. Parti sıfatları ne olursa olsun, parlamenterleri sıradan insanlar değillerdi. Lordlar Kamarası, miras yoluyla bu unvanı edinmiş asilzadelerden ibaretti. Adına rağmen, Avam Kamarası da yüksek sınıfın, arazi sahiplerinin ve zengin insanların yuvasıydı. Seçimler çoğunlukla, az sayıda insana rüşvet yedirilerek kazanılırdı.

Ancak, Amerikan ve Fransız devrimlerine kadar, 18. Yüzyıl'da Parlamento, seçmen kitlesinin büyütülmesi lehine esen rüzgârlara dikkatini yöneltmişti. İnsanlar demokrasiden ve oy kullanma hakkından bahsediyorlardı. Sanayi devrimi ve ekonomik büyümenin etkisi altında, güçlü iki yeni sosyal sınıf ortaya çıktı –orta sınıf ve işçi sınıfı. Karakterleri bakımından elit olan Whigler ve Toryler, kitlesel oy hakkı taleplerini önceleri hor gördüler ve hatta korktular; bu onlara, Fransız Devrimi sırasında demokrasinin nasıl çıldırmışçasına ilerlediğini hatırlattı.

Gerçi Whigler, devrimin yönünü değiştirmenin yolunun, birtakım sıradan İngilizleri siyasete katmak ve onlara sistem içinde bir pay vermek olduğunu yavaş yavaş fark etmişlerdi. Dahası, oy hakkının genişlemesini savunan partinin yeni seçmenler kazanmasının kuvvetle muhtemel olduğunu da anlamışlardı. Avam Kamarası'ndaki Torylerin ve Lordlar Kamarası'nın tamamının epeyce direnişinden sonra, Parlamento, orta sınıftan daha fazla kişinin oy kullanabilmesine imkân veren ama yine de oy hakkını yaklaşık yarım misli, yani toplam yetişkinlerin yüzde 7'sine kadar artıran, 1832 tarihli **Reform Yasası**'nı geçirdi. Gerçi Reform Yasası, Avam Kamarası'nın, sadece ileri gelen kişilerin değil, geniş bir yurttaş kitlesinin temsilcisi ve onlara karşı sorumlu olma zorunluluğu ilkesini getirmişti. 1867'de sıra Muhafazakârlarındı. Başbakan Benjamin Disraeli yönetiminde, İkinci Reform Yasası, yetişkin İngilizlerin yaklaşık yüzde 16'sına oy hakkı vererek, oy kullanma yaygınlığını ikiye katladı. 1884'teki Üçüncü Reform Yasası da tarım işçilerini oy kullananlara ekledi ve böylece erkeklerin neredeyse tamamı oy kullanma hakkı elde etti. Nihayet 1918'de kadınlar da bu hakkı kazandılar.

İngiliz seçmen kitlesine ilişkin ilginç nokta, bunun yavaş artmış olmasıdır. Oy verenler kitlesine yeni unsurların eklenmesi, bir ayaklanmaya maruz kalınmaksızın, Parlamento'ya kitle siyasetinin enerjisini massetme zamanını tanıyacak şekilde, tedricen olmuştur. Tedricî ilerleyiş, yurttaşların buna hazır oldukları zaman oy hakkını elde etmeleri anlamına da gelmiştir. Herkese oy hakkının

–bir adam, bir oy– erken kurumsallaştığı bazı ülkelerde, sonuç sahte demokrasi olmuştur, çünkü kurnaz resmî görevliler, seçim siyasetinden anlamayan halkın oy kullanmasına hile karıştırmışlardır. Meselâ İspanya, herkese oy hakkını 1870'lerde elde etmişti ama seçim sonuçları önceden hazırlanıyordu. İngiliz işçi sınıfı oy hakkını elde ettiğinde ise, bunu zeki bir biçimde kullanmaya hazırdı.

refah devleti Batı Avrupa'da standart olan ve refahı zenginden fakire yeniden dağıtan siyasî sistem.

Oy kullanma hakkının yaygınlaşmasıyla, siyasî partiler de parlamenter kulüplerinden, bugünkü modern partilere dönüştüler. Binlerce seçmenin katıldığı seçimleri kazanmak zorundaydılar. Bu ise örgütlenme, program, vaatler ve süreklilik anlamına geliyordu. Seçmen kitlesinin büyümesi, partileri demokrasinin araçları olacak şekilde güçlendirdi.

Refah Devletinin Ortaya Çıkışı

20. Yüzyıl'ın başlangıcında, çalışan insanların oy hakkına sahip olmalarıyla birlikte, İngiliz partileri, Liberal ve Muhafazakâr Partilerin üst tabakadan centilmenlerinin daha önce asgarî seviyeye indirdiği refah düzenlemelerine –devlet eğitimi, konut edinme, iş bulma ve sağlık bakımı– ilişkin taleplere dikkat kesildiler. Oy hakkının yaygınlaşması, **refah devleti**nin büyümesine yol açtı.

Refah tedbirlerine teşvik eden bir başka güç de, 1900'de kurulan yeni İşçi Partisi'ydi [Labour]. Önceleri İşçi Partisi, Liberallerle işbirliği –"Lib-Lab" koalisyonu– yapmıştı ama Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte, İşçi Partisi, Liberalleri bugüne dek içerisinde eridikleri zayıf bir

Karşılaştırma
İki Refah Devleti Arasındaki Fark

İsveç İngiltere'den biraz daha fazla böyle olsa da, sonuçta her ikisi de refah devletidir. Bu nasıl olmuştur? Tarihlerini mukayese ederek bazı ipuçları elde edebiliriz.

- İsveç Kralı Gustav Vasa, VIII. Henry'den birkaç yıl önce, 1520'lerde Roma'yla bağlarını kopardı. Her birinin kendi bağımsız kilisesini –İsveç'te Lutheran, İngiltere'de Anglikan– kurmasıyla, her iki ülke de devlete muhalefet kaynağı olan dini safdışı etmiş oldu
- Bu yüzden, her iki ülkedeki siyaset, Fransa, İtalya ve İspanya'da olduğu gibi Kilise'nin rolü konusunda bir ruhban-ruhban karşıtı tartışmasına saplanmaktan kurtulmuştur. İngiltere ve İsveç'te temel siyasî bölünme sınıf ayırımı üzerindendi, yani orta sınıfa karşı işçi sınıfı.
- Hem İngiltere, hem İsveç, verimli çalışan ve yozlaşmamış bir kamu hizmeti geliştirdiler ki bu refah programlarının etkili işleyişi açısından mutlak bir gerekliliktir.
- Her iki ülkede de işçiler; güçlü –fakat Marksist olmayan– sendikalar içinde örgütlendiler; İngiltere'de TUC, İsveç'te LO.
- Bu iki işçi hareketi, birtakım refah tedbirlerinin çıkarılmasını isteyen ve zaman içinde bunları elde eden, işçi taraftarı, ılımlı partilere, İngiltere'de İşçi Partisi'ne, İsveç'te Sosyal Demokrat Parti'ye götürmüştür. Bir büyük fark, Sosyal Demokratların İsveç'te, birkaç yıl hariç, 1932'den beri iktidarda olmaları ve daha esaslı –ve daha pahalı– bir refah devletini yürürlüğe koymuş olmalarıdır.

üçüncü parti konumuna düşürdü. Pek çok Kıta sosyalistinden farklı olarak, sadece az sayıda İngiliz İşçi Partili Marksist'ti. Onlar, bunun yerine, İngiltere'de sınıf farklılıklarını dengelemeye çalışan, pragmatik, aşamacı bir ideoloji üretmek için, militan sendikacılıkla entelektüel sosyal demokrasiyi bir araya getirdiler. Bir gözlemcinin ifade ettiği gibi, İngiliz İşçi Partisi, "Metodizm [mezhebin]e, Marx'a olduğundan çok daha fazla şey borçludur".

19. Yüzyıl'ın sonundaki İngiliz emek hareketi tavizsizdi ve bu uzun süre devam etti. Pislik muamelesi görmekten öfkeli olan pek çok işçi, günümüzdeki varislerinin bir kısmını hâlâ karakterize eden bir militanlıkla siyasete girdi. 1926 Genel Grevi'nde, sendikalar, bütün İngiliz ekonomisini, kendi ücret taleplerini kazanmalarına da engel olacak bir durma noktasına getirmeye kalkıştılar. Ancak başarısız oldular.

1920'lerde, Ramsay MacDonald yönetiminde kısa süreli ve güçsüz bir biçimde iktidara gelen İşçi Partisi, 1945'te yankı uyandıran bir seçim zaferi kazandı ve tutkulu bir refah programı, ayrıca hizmet kurumlarını, demiryollarını, kömür madenlerini ve pek çok ağır sanayiyi devletleştirme programını yürürlüğe koydu. O günden beri İngiliz siyasetinde başlıca tartışma, refah devletini ve devlet mülkiyetini isteyenlerle istemeyenler arasında olmuştur.

Anahtar Terimler

Anglikan
antiklerik
Avam Kamarası
bakan
başbakan
Commonwealth
cumhuriyet
cumhuriyetçi
doğa durumu
Eşitlikçiler
karayla çevrili
karışık monarşi
kasaba sakini
Keltler
Kıta
Kralcılar
Lordlar Kamarası
Magna Carta
Maliye
muhafazakârlık
Normanlar
Örf Hukuku
Parlamento
Parlamentocular
refah devleti
Reform Yasaları
sivil toplum
teâmül
tımar
Toryler
Vatikan
Whigler

Ek Kaynaklar

Beloff, Max. *Wars and Welfare: Britain 1914–1945.* London: Edward Arnold, 1984.

Callaghan, John. *Socialism in Britain since 1884.* Cambridge, MA: Basil Blackwell, 1990.

Chrimes, S. B. *English Constitutional History.* London: Oxford University Press, 1967.

Clarke, Peter. *Hope and Glory: Britain 1900–1990.* New York: Penguin, 1996.

Colley, Linda. *Britons: Forging the Nation, 1707–1837.* New Haven, CT: Yale University Press, 1992.

Davies, Norman. *The Isles: A History.* New York: Oxford University Press, 1999.

Greenleaf, W. H. *The British Political Tradition,* 3 vols. London: Methuen, 1987.

Hibbert, Christopher. *Cavaliers & Roundheads: The English Civil War, 1642–1649.* New York: Scribner's, 1993.

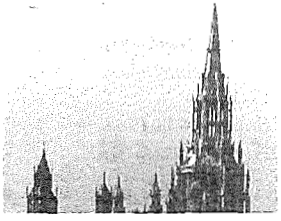
Kishlansky, Mark. *A Monarchy Transformed: Britain, 1603–1714.* New York: Allen Lane/Penguin Press, 1997.

McKibben, Ross. *Classes and Cultures: England 1918–1951.* New York: Oxford University Press, 1998.

Thorpe, Andrew. *A History of the British Labour Party.* New York: St. Martin's, 1997.

Williams, Glyn, and John Ramsden. *Ruling Britannia: A Political History of Britain, 1688-1988,* 2nd ed. New York: Longman, 1990.

Bölüm 3

Britanya: Anahtar Kurumlar

Britanya'nın yazılı bir anayasasının olmadığı her yerde söylenir, ancak İngiliz Anayasası'nın fasılları yazılıdır. O tek bir belgeden oluşmaz, daha ziyade Örf Hukuku'nun, tarihsel fermanların, Parlamento'dan geçen **kanunların** ve en önemlisi oturmuş gelenekların yüzlerce yaşındaki koleksiyonundan ibarettir.

Eklektik niteliği, İngiliz Anayasası'na esneklik kazandırır. Atıfta bulunulacak yazılı tek bir belge olmadığı için, hiçbir şey "anayasal değil" diye ilân edilemez. Parlamento –özellikle de Avam Kamarası–, İngiliz siyasî sistemini, bir sistem krizi olmadan, zaman içinde değiştirmesine de imkân vererek, hoşuna giden herhangi bir yasayı kabul edebilir. ABD Yüksek Mahkemesi bazen değişiklikleri anayasal değil diye engellediği hâlde, bu İngiltere'de nadiren bir sorun teşkil eder.

Dikkate Alınacak Sorular

1. Bagehot, "etkin" görevlerin zıddı olan "onursal" görevlerle neyi kastetmiştir? Örnekler?
2. Britanya nasıl bir "başbakanlık" yönetimidir?
3. Britanya'da kuvvetler ayrılığı var mıdır?
4. Blair'in siyasî görüşünü tarif edin.
5. Britanya, genel seçimleri ne zaman yapmaktadır?
6. Başkanlık ve parlamenter sistemler arasındaki farklar nelerdir?
7. Blair Lordlar Kamarası'yla nasıl başa çıktı?
8. İngiliz seçim sistemini tarif edin.
9. Britanya'nın başlıca partileri hangileridir?

Bunun olumsuz yanı, Britanya'nın insan haklarını çok az güvenceye almış olmasıdır. 1975'te IRA bombacısı olarak mahkûm edilen altı adam, dayakla itiraf ettirilerek suçlandıklarının ve polisin delillerinin düzmece olduğunun utanç verici kabulünün ardından, 1991'de serbest bırakılmışlardı. Fransa Strasbourg'da bulunan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, bunun gibi pek çok davada Britanya adâleti aleyhine karar vermiştir; bunlar, İngiltere için epeyce mahcup edicidir. 2000 yılında Britanya, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni iç yasa olarak kabul ederek, nihayet Britanyalılara ABD Haklar Beyannamesi'nin eşdeğerini sunmuş oldu.

İngilizler, genel olarak hükümetin yetkileri anlamına gelen, her şeyi kuşatıcı bir terim olan "**Taç**"tan söz ederler. Başlangıçta Taç, kral manasına geliyordu ama yüzyıllar içinde, Parlamento, kabine ve devlet memurları gibi, krala ya da kraliçeye yardımcı olan herkesi kapsayacak biçimde anlam genişlemesine uğramıştır. Şimdi bunlardan bazılarını ele alalım.

Kral

Britanya'da, "devlet başkanı" ile "hükümet başkanı" arasında net bir ayırım vardır. Amerika'da ise bu ayırım görmezden gelinir, çünkü bu ikisi, başkanlık unvanı içinde kaynaşmışlardır. Ancak, dünyanın diğer yerlerinin çoğunda, ulusu simgeleyen ve çok fazla yetkisi olmayan, yabancı büyükelçileri kabul eden, yurtseverlikle ilgili önemli günlerde demeç veren bir üst şahsiyet mevcuttur. Bu –çoğunlukla göstermelik olan– kişi, ya hanedan soylu bir monark, ya da ABD tarzı bir başkan olmasa

kanun Genellikle özel bir sorun için çıkarılan, sıradan yasa.
eklektik Değişik kaynaklardan alınan.
Taç İngiliz hükümetinin yetkileri.
şerefli Bagehot'ın adlandırmasında, sembolik ya da süslü görevler.
etkin Bagehot'ın adlandırmasında, etkili olan siyasî görevler.

da, seçilmiş bir başkandır. Britanya, İsveç, Norveç, Danimarka, Hollanda, Belçika ve İspanya monarşidir. Bu onların demokratik olmadıkları anlamına gelmez, sadece devlet başkanlığının eski devirlerden nakledilen bir gelenek oluşuna işaret eder.

Hanedan soylu bir devlet başkanı faydalı olabilir. Siyasetin üstündeki bir kral, ülkeyi bir arada tutan psikolojik bir çimento olarak işlev görebilir, çünkü yönetimde önemli bir role sahip değildir. Zira ülkedeki en üst makam –kralcı filozofların egemen olarak adlandıra geldikleri şey– zaten doludur, bunun için siyasî mücadele yapılmaz. Dünyadaki en çirkin mücadeleler, kesinlikle kimin egemen olacağı konusundadır; Britanya'da mesele uzun zaman önce hâlledilmiştir.

İngiliz Anayasası'nın büyük yorumcusu Sör Walter Bagehot, onu **onursal** ve **etkin** kısımlar olarak ikiye ayırmıştır. Devlet başkanı olarak krallık, çok fazla sembolik, fakat gerçek siyasî güç olmayan, onursal bir görevdir. Kral veya kraliçe "hüküm sürer ama hükmetmez". Kral ya da kraliçe, Majesteleri'nin memuru olan bir kabineyi sözde tayin eder, zaten bu da olmasa, kral resmî bir teşrifatçıdan başka bir şey olmazdı.

Britanya'da "etkin" görev, hükümetin başı olan –seçim mücadelesi veren, partisini yöneten, siyasî konuşmalar yapan, etkili olan– başbakanınkidir. Prestijine rağmen bu görev, kralın sahip olduğu "itibar"a hemen hiç sahip değildir. İki görevi birbirinden ayıran İngiltere'nin ve diğer bazı ülkelerin, bu tarzının bir avantajı vardır. Eğer hükümet başkanı aptalca ya da yasadışı bir şey yapacak olsa, halkın öfkesini üstüne çekecektir ve suçlama kişisel olarak başbakana yönelecek, "onursal" görev olan devlet başkanına duyulan saygı azalmayacaktır. Sistem meşruluğunu sürdürecektir. ABD gibi, iki görevin tek kişide toplandığı ve başkanın namussuzca bir işe bulaştığı yerlerde ise halk, hem çalışan politikacıdan ve hem de ülkenin sembolikliderinden nefret etmiş olur. Bir diplomat, "İngilizlerin başbakanlarını sevmeye ihtiyaçları yoktur, çünkü kraliçelerini seviyorlar" demiştir.

İngiltere'nin gelecekteki kralı ve devlet başkanı Prens Charles, o zamanki karısı son Prenses Diana ve çocukları, geleceğin bir başka kralı Prens William ve Prens Henry ile mutlu günlerinde. Charles ile Diana'nın 1996'da boşanmaları, Charles'ın tahta geçme sırasını etkilememiştir.

Prens Charles'ın eski karısı Prenses Di'nin 1997'de ölmesi, kraliyet ailesi dâhil, bütün Britanya'yı derinden sarsmıştır. Di, yaygın sempati kazanmış tek kraliyet mensubuydu; onun hayır işleri ve aşk hayatı, dikkatleri, halka soğuk ve uzak olan Windsor Sarayı üzerine çekmiştir. Di için dolup taşan üzüntü içinde, kraliyet ailesinin, onun ölümüne aslında çok fazla aldırmadığı biçiminde fısıltılar yayılmıştı. Bazıları ise monarşiyi yerle bir etmenin tam zamanı olabileceğini bile düşündüler. Fakat yaşlı hanedan üyeleri konumlarını nasıl devam ettireceklerini biliyorlardı ve Kraliçe ile Prens Charles, derhal daha halka açık ve cana yakın olmaya başladılar.

MP Parlamento üyesi.
alt bakan [junior minister] Kabinenin altında, yürütme sorumluluğu bulunan Parlamento üyesi.
portföy Bakanın atandığı görev, bakanlık.
Cortes İspanya parlamentosu.
aykırılık Birbirine zıt olan fikirler.

Monarşi yerine cumhuriyeti tercih edecek az sayıda kişi olmasına karşılık, (Kraliçe Elizabeth'in kendisi de dâhil) bazıları, kraliyet sarayına aktarılan hükümet fonlarının kesilmesi ve taht için erkeklerle eşit sayıda kadın vârisler ilân edilmesi biçiminde reformlar önermektedir. Kraliçe Elizabeth öldüğünde çok önemli bir karar fermanını bekleyin. Charles otomatikman tahta çıkacak mı? 2005'teki ikinci evliliğine rağmen mi? (Boşanmış) halktan biriyle mi? Son defa bunun olduğu 1936'da, Kral VIII. Edward tahttan çekilmişti ama bunun tekrarlanması pek muhtemel değildir; zaman değişmiştir. İngiltere muhtemelen bir monarşi olarak kalacaktır, ancak bu, parasal desteği ve siyasî rolleri azalmış bir kral olabilir.

Kabine

İngiliz kabinesi de ABD kabinesinden farklıdır. İngiliz kabinesi, partilerinde yüksek konumlarda bulunan ve önemli siyasî kişiler olan Parlamento üyelerinden (çoğunluğu Avam, birkaçı Lordlar Kamarası'ndan) oluşur. Çoğu, önce sıradan MP (Parlamento üyesi), sonra **alt bakan [junior minister]** ve sonunda kabine bakanı olduğundan, büyük tecrübeye sahiptir. Artık nadiren topla-

Demokrasi
Son Siyasî Monark

Avrupalı diğer monarklardan farklı olarak, İspanya Kralı Juan Carlos, bazı önemli siyasî fonksiyonları elinde tutmaktadır. Juan Carlos, Franco'nun 1975'te ölümünün ardından devlet başkanı olarak yönetimi devralmış ve İspanya'yı diktatörlükten demokrasiye döndüren bir süreci başlatmış ve korumuştur. Franco rejimini yürürlükten kaldıran, kırk bir yıl sonra İspanya'nın ilk serbest seçimlerini gerçekleştiren ve yeni bir anayasa taslağı hazırlayan bir başbakan atamış ve bütün bunlar kralın açık tasvibi ile olmuştur.

Juan Carlos, demokrasi savunucusu olarak asıl sınavını, 1981'de, bazı canı sıkkın subaylar bir darbeye kalkıştıklarında vermiştir; bu subaylar bütün Cortes'i silâh tehdidi altında tutmuşlardı. Kral, askerî üniforması içinde, televizyondan halka hitabetmiş ve askerî birliklere kışlalarına geri dönmeleri emrini vermiştir. Onlar da bu emre itaat etmişler ve bütün kesimleriyle İspanyollar, kralları için Tanrı'ya şükretmişlerdir. Demokrasi ile monarşi birbirleri için bir aykırılık teşkil etmezler; tersine birbirlerini desteklerler. Yaşa Kral Juan Carlos! [Viva el rey!]

güçler kaynaşması Parlamenter sistemlerde, ABD'deki güçler ayrılığının tersine, yürütme ve yasama erklerinin bağlantılı olması.

nan ve çok az önemsenen Amerikan kabinesiyse, genellikle, çoğunun siyasî tecrübesi olmayan, politika öncüsü olmaktan çok idareci olarak iş gören ve iş dünyasından, hukuk bürolarından ve üniversitelerden gelmiş uzmanlardan oluşur. Hızlı ve merkezî kararlar gerektiren İngiliz kabine hükümeti, Birinci Dünya Savaşı'ndan bu yana giderek önem kaybetmektedir. Artık başbakan küçük bir kişisel kadroyla politikaları geliştirmekte ve daha sonra kabinesini bu konuda bilgilendirmektedir. İngiliz yorumcular, bu gelişme sonucu bir "kumandan başbakanlık"ın doğmasından endişe etmektedirler.

İlk başlarda, İngiliz kabinesi kralın bakanlarından oluşuyordu. 17. Yüzyıl'dan başlayarak, kabine, gittikçe daha fazla Parlamento'ya ve giderek daha az krala karşı sorumlu hâle gelmeye başlamıştır. Bir İngiliz bakanın, başında bulunduğu **portföy** [bakanlık] konusunda uzman olması gerekli değildir ama bakanlar, başbakan tarafından, siyasî nitelikleri açısından dikkatle seçilir.

Hem büyük İngiliz partileri çeşitli bakış açılarını ve güç merkezlerini içlerinde barındırır ve hem de başbakanlar, genellikle bunların kabinede temsil edildiğini görmeye önem verir. Başbakan Thatcher, bakanlarını yalnızca kendisine ve felsefesine sadık Torylerden seçmek suretiyle bu ilkeyi göz ardı ettiğinde, diktatör olmakla eleştirilmiş ve sonuçta makamını kaybetmişti. Kabinede parti hiziplerini dengelemek, partiyi parlamentoda ve iktidarda bir arada tutmaya yardımcı olur.

İngiliz kabinesinin "yürütme" ile "yasama" arasındaki boşluğun her iki yakasında da bulunduğuna dikkat edin. Özenle hazırlanmış (ve ilk dönemde Montesquieu'nun yanlış algıladığı İngiliz idare tarzından, ABD Kurucu Babaları tarafından benimsenmiş) Amerikan güçler ayrılığı ilkesi, İngiltere'de veya dünyanın çoğu yerinde tutmaz. Birleşik Krallık, birleştirici bir **güçler kaynaşması** ilkesine sahiptir. İngiliz kabinesi, en azından dışarıya karşı birbirlerine sadık kalmaları ve baş-

Demokrasi
Kraliçe Yeni Bir Başbakan Seçiyor

1997 Mayıs'ında eski bir ritüel tekrarlandı. Görünüşte Kraliçe II. Elizabeth yeni bir başbakan seçiyordu ama şüphesiz o, başbakanı gerçekte hiç seçmemişti. Bir kurgu içinde kutlanan törenlere göre, başbakan hâlâ kralın başdanışmanıydı. Britanya'yı yöneten Muhafazakâr Parti, seçmen desteklerinin aşınmasının, Başbakan Margaret Thatcher'ın ve onun ardından 1992 seçimlerini zar zor kazanan zayıf lider John Major'ın bazı sevimsiz politikaları yüzünden olduğunu anlamıştı. Avam Kamarası, seçimler arasındaki süreyi beş yıla kadar yükseltebilirdi, bu nedenle Major, 1997'de onlara bir çağrı yapmak zorunda kaldı. Ancak Major'ın Muhafazakârları, yeniden güçlenen İşçi Partisi karşısında, kitle hâlinde seçimi kaybettiler.

Artık Avam Kamarası sandalyelerinin çoğunluğuna sahip bir partinin lideri olmayan Major, başbakan olarak da kalamazdı, bu yüzden seçimlerin ertesi günü, Kraliçe'yi aradı ve Majesteleri'nin birinci bakanlığından resmen çekildiğini bildirdi. (Parlamento üyesi olmaya devam etti ama Tory liderliğinden indirildi.) Aynı gün, artık Avam Kamarası'ndaki en büyük partinin lideri olarak Tony Blair'i Buckingham Sarayı'na davet eden Kraliçe, ona yeni hükümeti kurup kuramayacağını "sordu". O da kabul etti.

bakanı desteklemeleri anlamına gelen bir "ortaklaşa sorumluluk" sergiler. Arada sırada bir bakan çok önemli bir ihtilâfi protesto için istifa eder.

Sayı ve bakanlık adları değişse de, son zamanlarda, kabine yirmi kadar bakanlıktan oluşmaktadır. Avam Kamarası, başbakanın bakanlık ilâve etme, azaltma ya da birleştirme isteklerini her zaman onamaktadır. Pek çok ülke de (kuşkusuz ABD hariç) bu şekilde yönetilmektedir. 2000'li yıllarda, İngiliz kabinesi şu "devlet sekreterlikleri"nden, yani bakanlıklardan oluşmaktaydı:

Maliye Bakanı (hazine) [Chancellor of the Exchequer]
Lordlar Kamarası Başkanı (Lordlar Kamarası üyesi, Adlî Teşkilât Başkanı)

Anahtar Kavramlar

Başbakandan Devlet Başkanına

Siyaset bilimciler, bir süreden beri, başbakanların giderek devlet başkanına dönüştüklerini öne sürmektedirler. Tony Blair ile birlikte bu teori güvenilirlik kazanmıştır; zira Blair, gerçekten de kabinenin ve Avam Kamarası'nın aleyhine, yetkiyi kendi makam bürosunda yoğunlaştırmış ve toplamıştır.

Blair artık, daha seyrek toplanan ve meseleler konusunda daha az karar veren kabinesinde "eşitler arasında birinci"ymiş gibi davranmaktadır. Tıpkı ABD'li bakanlar gibi İngiliz bakanlar da, daha ziyade bir üst düzey yönetici hâline gelmişlerdir. Blair, tıpkı Beyaz Saray'daki gibi, Downing Sokağı 10 numarada bulunan konutundaki kadrosunun büyüklüğünü üç katına çıkarmış, güvenilir danışmanlarla onlara başkanlık etmekte ve karar almada onları kullanmaktadır.

Devam eden bir eğilim olarak, Blair Avam Kamarası'nda daha az zaman geçirmektedir. Başbakan Churchill, 1951'de Avam bölgelerinin yüzde 55'inin oyunu almıştı. Başbakan Wilson, 1974'te zamanın yüzde 43'ünü elde etmişti. Tony Blair ise 1997'de Avam Kamarası'nda dönemin yüzde 5'ini aldı.

Bazıları Blair'in, kişisel gücünü artırmak için İngiliz geleneğiyle bağlarını koparan bir "kontrol delisi" olduğunu söylerler. Belki öyledir ama kişilik, dünyanın her yerinde başbakanların başkanlaşmaları yönündeki uzun süreli eğilimi tek başına izah etmemektedir. Siyasî sistemleri dünyanın her tarafında değiştiren bir anahtar unsur, seçim kampanyalarını merkezîleştiren, zirvedeki adayları vurgulayan, büyük çapta finansal kaynak toplama ihtiyacı yaratan, partileri ve parlamentoyu baypas eden ve liderlerin halka doğrudan ulaşmasını sağlayan televizyondur. Blair, televizyon konusunda başarılıydı. Yasama organlarının önemini azaltan diğer faktörler ise, çıkar gruplarının büyümesi ve seçmenlerin siyasî yelpazenin merkezinde toplanma eğilimleridir.

Parlamenter sistemlerde çok şey değişmiştir; bunlar artık eskisi gibi işlememektedirler. İngiltere, Fransa, Almanya ve Japonya gibi farklı sistemler; kendilerini "başkanlık sistemi hâline getirme" eğilimindedirler; çünkü başbakanlar güç kazanmakta ve sanki doğrudan kendileri seçiliyormuş gibi hareket etmeye başlamaktadırlar. Her yerde, hatta parlamenter sistemlerde bile, seçimlere giren partiler, sanki başkan adaylarıymış gibi, kendilerinin önde gelen şahsiyetlerini vitrine çıkarmaktadırlar. Parlamenter sistemler, kuşkusuz bütünüyle ABD tipi sistemlere dönüşmeyecektir; bunların tümü ayırt edici özelliklerini muhafazaya devam edeceklerdir. Ama bunların hiçbiri, asla tamamen gerçekçi olmamış bulunan saf parlamenter modele de geri dönmeyeceklerdir. Parlamenter sistemlerde bile, güç uzunca bir süreden beri başbakana doğru kaymaya başlamıştır ve bu devam etmektedir. Güçlü bir başbakan ise bir ABD tarzı başkana benzemeye başlar.

Dışişleri ve Commonwealth İşleri
İçişleri (polis dâhil, ülke içi yönetimi)
Çevre, Gıda ve Köy İşleri
Uluslararası Kalkınma
Çalışma ve Emeklilik
Ulaştırma, Yerel Yönetim ve Bölgeler
Sağlık
Kuzey İrlanda
Galler
İskoçya
Savunma
Ticaret ve Sanayi
Eğitim ve Beceri
Kültür, Medya ve Spor

Ayrıca, hem Avam, hem de Lordlar Kamarası'nın liderleri, bir bütün olarak kabinenin baş sekreteri ile birlikte kabinede yer alırlar.

parti denetçisi Üyelerin oylamalarda partiye itaat etmelerini sağlayan parlamentodaki parti yöneticisi.
oylama Avam Kamarası'nda yapılan oy verme işlemi.
hükümet Amerikalıların "yönetim" dedikleri, belli bir kabine.

Kabinenin altında, otuzdan fazla, kabinede olmayan "departman bakanları", yine benzer sayıda, kabineye ve departman bakanlarına yardım etmek üzere atanmış "alt bakanlar" mevcuttur. Herhangi bir zamanda, toplam olarak, yaklaşık yüz civarında MP, yürütme kolunda da hizmet vermektedir. Bu görevlerin herhangi birine atanma umudu, pek çok genç MP'nin sadakat ve itaatini temin etmektedir.

Her ne olursa olsun, Britanya'da (ve birçok parlamenter sistemde) kabine **hükümet** demektir; bu iki terim birbirinin yerine kullanılabilir. "Blair hükümeti"nden bahsedilir. (Sadece ABD, "yönetim" kelimesini kullanır.) "Hükümet düştü"ğünde, bu basit olarak kabinenin istifa ettiği anlamına gelir. Her ne kadar bazıları "başbakanlık hükümeti" dese de, İngiltere çoğunlukla "kabine hükümeti" olarak anılır.

Başbakan

Başbakan, yani kısaca PM [Prime Minister] (kendisinin zaten unvanı olan MP [Parlamento Üyesi] ile karıştırılmasın), İngiliz sisteminin temel taşıdır. Teorik olarak, başbakanın yetkileri diktatörlük olarak görülebilir. Çünkü başbakan kabineyi seçer ve kontrol eder, Parlamento'nun en büyük partisine başkanlık eder ve istediği hemen her düzenlemeyi geçirebilir.

İngiliz parlamenterler sıkı disiplinlidirler; **parti denetçi**leri, kendi parlamenterlerinin **oylama**lara katılmalarını ve parti görüşü doğrultusunda oylarını kullanmalarını temin ederler. İktidar dizginleri bir tek kişinin elinde bulunduğunda bile, başbakanlar bir diktatöre dönüşmezler; bunun en

önemli sebebi, hiçbir durumda genel seçimlerin beş yıldan daha uzak olmamasıdır.

Başbakanlar genellikle, halkın öfkesini uyandırabilecek düzenlemelerin gündeme getirilmemesi konusunda dikkatlidirler. John Major, popülaritesinin hızla düşmekte olduğunu gördüğü zaman, eğer yeni bir seçimle "halka giderse" kaybedeceğini biliyordu ve bu nedenle, partisinin talihinin beş yıl dolmadan önce düzeleceğini umarak, iktidarda kalmaya çalışmıştır. Başbakanlar, genel olarak, önemli seçmen kitlelerini gücendirmemek için, ılımlı, kademeli düzenlemeler ortaya koyarlar. Bir sonraki seçimi kaybetme korkusu, çoğu başbakanı (ama Thatcher'ı değil) ihtiyatlı olmaya itmiştir.

Bundan başka, bir başbakan, parti safları içindeki belli başlı fikir akımları konusunda da dikkatli olmak zorundadır. ABD'de olduğu gibi İngiltere'de de, sol, sağ ve merkez cenahları, bunun yanı sıra bölgeci bakış açıları, iki büyük partinin içinde barınmaktadır ve başbakan, kabineyi, genellikle parti içindeki çeşitli görüşleri temsil eden üst düzey MP'lerden oluşturur. Kabine toplantılarında ise başbakan, farklı tutumlardan bir uzlaşma yaratmaya çalışır.

Kabine daha sonra, oluşturulan politikayı, Avam Kamarası'ndaki kendi MP'lerine kabul ettirmek durumundadır. Parti disiplini iyidir ama nadiren herkesi kapsar. Başbakan, parti baş denetçisi aracılığıyla MP'ler üzerinde bir kontrole sahip olmalıdır. "Denetçiyi takmayan" (oylamada parti görüşüne uymayan) bir kimse, tekrar seçilmek için aday gösterilmesini riske etmiş, aslında Parlamento'dan atılmış olur. Fakat bu iki yönlü bir sokaktır. Eğer bir parti politikası bir MP'yi gerçek anlamda rahatsız ederse, istifayla tehdit edebilir, ya da kıyameti koparır. Kimi zaman bir MP, "koridorun öbür tarafına geçer" ve (genç Winston Churchill'in yaptığı gibi) protesto için öteki partiye katılır. 1995'te, ılımlı bir Muhafazakâr MP, partisinin sağ cenah tahakkümü olarak gördüğü bir şeyden dolayı o kadar çok sinirliydi ki, Torylerden ayrıldı ve bir İşçi Partili olarak (başarılı bir biçimde), parti yöneticiliğine doğru hızla ilerledi.

KİM, NE ZAMANDI: BRİTANYA'NIN SAVAŞ SONRASI BAŞBAKANLARI

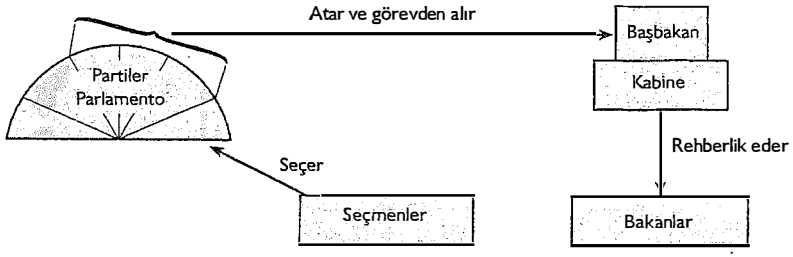
Clement Attlee	İşçi Partisi	1945–1951
Winston Churchill	Muhafazakâr Parti	1951–1955
Anthony Eden	Muhafazakâr Parti	1955–1957
Harold Macmillan	Muhafazakâr Parti	1957–1963
Alec Douglas-Home	Muhafazakâr Parti	1963–1964
Harold Wilson	İşçi Partisi	1964–1970
Edward Heath	Muhafazakâr Parti	1970–1974
Harold Wilson	İşçi Partisi	1974–1976
James Callaghan	İşçi Partisi	1976–1979
Margaret Thatcher	Muhafazakâr Parti	1979–1990
John Major	Muhafazakâr Parti	1990–1997
Tony Blair	İşçi Partisi	1997-

Eğer bir başbakan fena hâlde başarısız olursa, MP'likten bile indirilebilir. Zaman zaman, gerek İşçi Partisi ve gerekse Muhafazakâr Parti kabineleri, kendi partileri içindeki parlamenterlerin isyan edeceği korkusuyla yasa tekliflerini geri çekmek ya da sulandırmak zorunda kalmaktadırlar. Bir üyenin isyanı, Thatcher'ın 1990'da koltuğundan olmasına katkıda bulunmuştu. 2005 yılında kırk dokuz üye, Blair'in terörizme karşı savaşmanın zorunlu olduğunu söylediği bir kanun tasarısına karşı ayaklanmıştı. Aslında oylama, polisin bir suçlama olmaksızın kişileri ne kadar süre gözaltında tutabileceği konusundaydı ama altta yatan mesele Blair'in Irak politikasıydı.

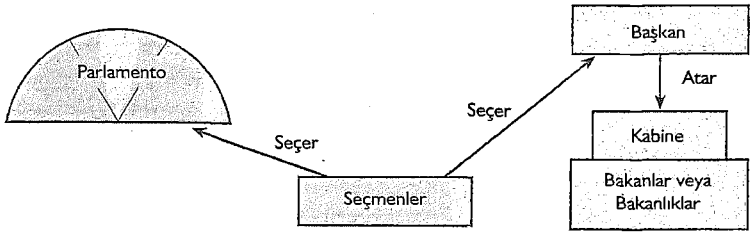
İşçi Partili üyeler, Blair'in yasa tasarısına ret oyu vererek, aslında ona "Blair, gitme zamanın geldi"

Demokrasi
Parlamenter Sistem Başkanlık Sistemine Karşı

Britanya gibi bir parlamenter sistemde, seçmenler; sırası geldiğinde başbakanın başında olduğu yürütme organını seçen (ve düşürebilen) bir parlamentoyu seçerler. Bu durumda yürütme, yasamanın bir komitesidir. ABD'deki gibi bir başkanlık sisteminde ise, seçmenler hem yasama organını, hem de yürütmenin başını seçerler ve her ikisinden birbirlerini denetlemeleri ve dengelemeleri beklenir. Parlamenter sistemde ise bunlar yoktur.

PARLAMENTER SİSTEM

Başkanlık sistemi

Avam Kamarası bir oturumda... Ne kadar küçük olduğuna dikkat edin.

demiş oldular. Avam Kamarası, bir **güvensizlik oyu** ile başbakanı düşürebilir ama bu çok seyrek olur; çünkü bu, kendi MP'lerinin iktidardan vazgeçmeye razı olacakları derecede, iktidar partisinin fena hâlde bölündüğünü gösterir. Blair'in 2005'teki hüsranı bir "güvenoyu önergesi" değildi, bu yüzden istifa etmesi gerekmemiştir. Sözgelimi bütçe gibi büyük bir düzenlemenin kaybı ise başbakanın istifasını gerektirecektir.

güvensizlik oyu Parlamento'da kabineyi devirme oyu.
ara seçim Parlamento'da boş sandalye için yapılan özel seçim.

Başbakan, etkili bir siyasî silâha da sahiptir: istediği herhangi bir zamanda yeni bir seçim ilân etme yetkisi. Yasaya göre, Avam Kamarası, bir genel seçim yapılmazsa beş yıla kadar devam edebilir. Bir MP öldüğü ya da çekildiğinde ise herhangi bir zamanda **ara seçim**ler yapılabilir; bunlar siyasî barometre olarak yakından izlenir. Kurnaz bir başbakan, partisinin çok başarılı olacağını düşündüğü bir anda, yeni bir genel seçim ister. İyi bir ekonomik durum ve güneşli bir hava, iktidardaki partinin sandalye sayısını artıracak olan mutlu bir seçimi doğurmaya müsaittir. 1974'te, İngiltere iki genel seçim geçirmişti, çünkü Başbakan Harold Wilson, İşçi Partisi'nin Avam Kamarası'ndaki gücünü yukarıya çekebileceğini düşünmüştü (nitekim bunu başardı). 2001 ve 2005'te, Tony Blair, iyi ekonomik haberlerin ve Muhafazakâr Parti'deki karmaşanın avantajını elde etmek için bir yıl erkenden seçim ilân etmiş ve kolayca kazanmıştır. Kamuoyu yoklamaları ve ara seçimler, başbakanın kraliçeden Parlamento'yu feshetmesini ve yeni seçimleri yapmasını istemesinin zamanı konusunda karar vermesine yardımcı olur.

1735'ten beri İngiliz başbakanları, Downing Sokak 10 numarada, tuğla duvarlı, sıradan bir evde ikamet etmişlerdir. Dışarıda nöbet bekleyen iki İngiliz polisini saymazsanız, özel şahsa ait bir ev gibi

Whitehall Belli başlı İngiliz hükümet büroları.
Westminster Parlamento binası.

görünmektedir. Fakat bu yanıltıcıdır, çünkü o duvarların ötesinde, Downing Sokak, esasında Whitehall'un kalbidir. 10 numaranın üst katında, başbakanın kendi ikametgâhı vardır. Arkada, zemin kattaki uzun, beyaz bir odada kabine toplanır. 10 numara, Downing Sokak 12'yle, parti baş denetçisinin, yani başbakanın parlamentodaki yaptırımcısının ikametiyle bağlantılıdır. Her ikisi de sokaktan görülmeksizin birbirlerini ziyarete gidebilmektedirler. Gözden uzak bir başka bağlantı da Downing Sokak 11 numara ile yani güçlü Hazine'nin başı, önemli şahsiyet Maliye Bakanı iledir. Bir sonraki kapı Dışişleri İkametidir. Downing Sokağın köşesinde, 10 numara ile de bağlantılı olan, bakanlıklar arasındaki iletişim ve koordinasyondan sorumlu kabine sekreterliği bulunmaktadır.

Avam Kamarası

Kabineye, yürütmeyi parlamento kontrolü altında tutmak için Westminster'dan Whitehall civarına gönderilmiş, Avam Kamarası'nın bir komisyonu gözüyle de bakılabilir. Bir başka yol, Avam Kamarası'nı, yürütme organını (kabine) seçtikten sonra bile çalışmaya devam eden bir seçmen-

Karşılaştırma
Parlamenterlere Ne Kadar Ücret Ödeniyor?

Diğer ileri demokrasilere kıyasla, İngiliz MP'lere az ücret ödenmektedir ve büyük yan ödemeler de almamaktadırlar. Ve bugünkü miktarlar da 1996'daki MP ücret artışından sonradır.

Pek çok MP, kimi zaman çıkar gruplarına "danışmanlık" gibi ek işlerde çalışmaktadır. Bu ise, onlara kendilerinin de sevmedikleri bir "bayağılık" şöhreti kazandırmaktadır. Aslında birçok MP dışarıdan para kazanmayı bırakacak veya sınırlayacaktır ama Londra'da yaşamanın maliyeti yüksektir ve MP'lerin ücretleri tamamen yetersizdir. ABD temsilcilerinin muazzam yan ödenekleri (senatörler neredeyse 2 milyon dolar alabilmektedir), onların güçlü seçmen yönlendirmelerini göstermektedir: Onların hem arkalarındaki halka yardımcı olmak, hem de önlerindeki meseleleri araştırmak için, büyük sayıda ve uzmanlaşmış kadrolara ihtiyacı vardır; bunlar başka parlamentolarda bu denli çok gelişmemiş fonksiyonlardır.

Üyesi Olduğu Parlamento	Ücret	Yan Ödenekler
İngiliz Avam Kamarası	67,000 $	72,000 $
Fransız Millî Meclisi	94,400	14,600
Alman Bundestag'ı	89,000	110,700
Rusya Duma'sı	7,000	-
Japon Diet'i	146,200	108,900
ABD Temsilciler Meclisi	133,600	887,000

ler kurulu olarak görmektir. Lockeçu teoride yasama erki üstünlüğe sahiptir ama uygulamada Avam Kamarası nadiren özgür ve bağımsız olmuştur ve gün geçtikçe bu niteliği daha da azalmaktadır. Avam Kamarası'nı başbakanlar yönetmekte ve kontrol etmektedirler.

muhalefet Kabinede yer almayan, parlamentodaki partiler.
kıdemsiz parlamento üyesi Yürütme organında görev almayan, sıradan MP.

Avam Kamarası'ndaki iki büyük parti –Muhafazakâr Parti ve İşçi Partisi–, uzun ve paralel yerleştirilmiş sıralarda, birbirleriyle karşı karşıya oturmaktadırlar. En büyük parti, otomatikman Majesteleri'nin Hükümeti ve diğeri de Majesteleri'nin Sadık **Muhalefeti**dir. Avam Kamarası'nın boyutları pek çok şey izah etmektedir: çok küçüktür ve sadece 21'e 14 metredir; başlangıçta yalnızca 400 üye için plânlanmıştır. Peki, öyleyse, şimdiki 646 üyeliği alması nasıl mümkün olmaktadır? Britanya'nın nüfusu, bazı bölgelerde, diğerlerinden daha fazla arttıkça, yıllar içinde üyelik sayısı artırılmıştır. Parlamento, 2005'te bazı küçük seçim bölgelerini birleştirerek, üye sayısını otuz sandalye azalttı. Yine de kalabalıktır. Diğer birçok modern yasama organında olduğu gibi üyelerin kendilerine ait sıraları yoktur. Önemli bir oylamada MP'ler sardalye gibi istiflenmekte ve koridorlarda oturmaktadırlar.

Avam Kamarası'nın küçük tutulması, üyelerin tartışmalarda birbirleriyle yüz yüze ve birkaç metre uzaklıkta oturmalarını sağlamaktadır. Paralel sıralar da iki partili sisteme iyi uymaktadır; Kıta'daki pek çok yasama organının yarım daire biçimindeki yerleşim plânı, çok partili sistemdeki pasta benzeri bölünmeyi kolaylaştırmaktadır. Fakat Avam Kamarası'nın küçük boyutlu olmasının ana sebebi, onun her zaman, hatta VIII. Henry'nin Avamlara ilkkez St. Stephen kraliyetkilisesini kullanma hakkını verdiği 1547 yılından beri hep küçük olmasıdır. İkinci Dünya Savaşı esnasında, Avam Kamarası Alman bombalarından hasar gördüğünde, Başbakan Winston Churchill, onun tamamen aynı şekilde yeniden yapılmasını emretti.

Dikdörtgen biçimindeki kamaranın her iki tarafında beşer sıra bank vardır. Her iki taraftaki ön sıralar, iki büyük partinin yönetici ekibine, iktidar partisinin kabinesine ve muhalefetin "gölge kabinesi"ne tahsis edilmiştir. Bunların arkasında **kıdemsiz parlamento üyeleri,** yani MP tabakası oturur. MP'ler arasından ömür boyu seçilen tarafsız bir Meclis Başkanı, bir uçta taht benzeri bir sandalyede oturur. Kesinlikle oy kullanmayan ve taraf tutmayan Meclis Başkanı, salondaki müzakereyi yönetir ve düzeni korur. 1992'de Avam Kamarası ilk kadın Meclis Başkanı'nı, İşçi Partili Betty Boothroyd'u seçti.

Parti sıraları arasında, ortadaki bir masa, yasaların konduğu yerdir (bir teklifi "masaya koyma" fiilinin kökeni buradan gelir). Başkan kamarayı saat 11.30'da toplantıya çağırır ve oturumlar 19.30'a kadar devam edebilir. "Parti denetçisi iş başında" –ki bu, bir MP'nin orada olmasının gerektiği, çünkü önemli bir oylama yapılmak üzere olduğu anlamına gelir– olmadığı sürece, birçok MP başka yerlerde, başka işlerle meşguldür.

Avam Kamarası Nasıl Çalışır?

Parlamento, her yıl Kasım ayında, kraliçenin Taht adına yaptığı bir Konuşma ve bir başka gelenekle açılır. MP'ler kraliçenin özel ulağı olan Black Rod tarafından, Avam Kamarası'ndan törenle çağrılır ve tek sıra hâlinde Lordlar Kamarası yakınlarına yürürler. (Krallar ve lordlar da Avam Kamarası'na giremezler.) Lordlar Kamarası'ndaki altın kaplamalı bir kürsüden, Majesteleri, "hükümetimin" takip edeceği politikaların ana hatlarını veren bir ifadeyi okur. Konuşma başbakan tarafından yazılmıştır ve kraliçe sadece bunu ilân eder. Muhafazakâr bir kral olan VI. George, 1945 yılında, sanayinin yoğun biçimde devletleştirilmesini vaat eden bir İşçi Partisi beyanını okumuştu.

Nasıl kraliçe fikirlerini başbakandan alıyorsa, Avam Kamarası da öyledir. Pratikte bütün yasama faaliyeti "hükümet" (yani kabine) tarafından ortaya konur ve yukarıda ele alınan parti disiplini sebebiyle de neredeyse hiç değişikliğe uğramadan geçmesi konusunda büyük bir şans bulur. Yani başbakan, ne isterse genellikle elde eder. Bir İşçi Partili hükümet, Avam Kamarası'na bir kanun tasarısı getirdiğinde, İşçi Partili MP'ler –Amerikan Kongresi'ndeki temsilcilerden farklı olarak– bunu nadiren sorgularlar. Onların görevi partiyi desteklemektir ve bireysel bilinç nadiren ortaya çıkar.

Tekliflere karşı çıkma görevi, Meclis Başkanı'nın solunda oturan muhalefete düşer. Sorular, kınamalar, korkunç sonuçlara ilişkin uyarılar, hükümeti kötü gösterebilecek her şey, muhalefet sıralarından gelir. Her iki tarafın da destekleme eğilimi nadiren görülür. Hükümetin MP'leri, özellikle de ön sırada oturan kabine ve alt-kabine bakanları, tasarıları savunmaya âdeta mahkûmdurlar. Buna benzer durumlarda MP'lerin meşhur belâgat yetenekleri, başka meclislerin sadece birkaçının boy ölçüşebileceği tartışmalar ortaya çıkarır.

Etkili konuşma yetenekleri parlak ve nüktedan olsa da, dersleri zayıftır. Çünkü onlardan beklenen yalnızca partilerine itaat etmeleridir, bu nedenle az sayıda MP uzmanlaşmayı dert edinir. Zaten

Demokrasi
Yasama Organlarının Gözden Düşüşü

Avam Kamarası, eskiden olduğundan daha az önemlidir. Dünyanın birçok yerinde, demokrasinin geniş bulvarları olan yasama organları, güç bakımından gerilemektedir. Daha az sayıda –özellikle de genç– insan oy kullanma zahmetine girmekte, medyanın da daha az ilgisini çeken Avam Kamarası müzakerelerini de daha az insan takip etmektedir. Müzakereler daha az sorun oluşturmakta, Britanya'nın (aşırı) disiplinli partileri sayesinde, başbakan hemen her zaman istediğini elde etmektedir. Avam Kamarası'nı yeniden hayata döndürmenin tek yolu, MP'lerin parti denetçisine boş vermelerini ve diledikleri gibi oy kullanmalarını yeniden sağlamak olacaktır. İngiliz partilerinin kasıtlı olarak zayıflatılması Avam Kamarası'nı, tıpkı ABD Kongresi gibi heyecanlı, önceden kestirilemez ve dağınık yapabilir. Buraya bir uyarı da ekleyelim: Kongre de Beyaz Saray'a karşı güç kaybetmektedir. Bu, dünya çapında, durdurulamaz bir gidişat olabilir. Ancak öyle bile olsa, yasama organları, yürütmeyi hesap verir hâlde tutarak, zaman zaman onu alaşağı ederek onu denetlediği için paha biçilmezdir. Bunu yaptıklarına göre, yine de demokrasinin siperleri onlardır.

eskiden beri, İngiliz Parlamento komisyonları da uzmanlaşmamıştı; tasarıların ifade tarzını titizlikle kontrol ediyorlardı, fakat tanık da çağırmazlar, veri de toplamazlardı. Meclis komisyonlarının yapısı, meclislerin gücü konusunda önemli bir göstergedir ve gelinen noktada bazı MP'ler, daha ziyade Amerikan tarzı bir komisyon sistemine ihtiyaç olduğunu anlamışlardır.

ihtisas komisyonu Bir bakanlığın üzerine odaklanan, uzmanlaşmış Avam Kamarası komisyonu.
ömürlük asiller Sadece kendi hayatları süresince lordluğa atanmış, bunu çocuklarına miras bırakamayan seçkin Britanyalılar.

1979'da, her bir bakanlığın çalışmalarını denetlemek üzere on dört **ihtisas komisyonu** kurulmuştu; bunlar yazılı veya sözlü ifade alma yetkisine de sahiplerdi. Üyeleri devamlı ve kalıcı olan ihtisas komisyonları, bir ölçüde ABD'deki Kongre komisyonlarına benzemektedir.

İcranın işleyişini hem takip, hem de kritik edebilen ihtisas komisyonlan konusunda ne Tory, ne de İşçi Partisi hükümetleri, hiçbir zaman hevesli olmamışlardır. Kimileri, bunların ABD'deki kuvvetler ayrılığı sisteminin bir parçası olabileceğini ama Birleşik Krallık'ın güçler kaynaşması sisteminde yeri olmadığını öne sürmektedirler. Genel olarak İngiliz kabineleri, Avam Kamarası'nı, kendi kararlarının onay makamı olarak kullanmayı isterler. Ancak daha sonra inceleyeceğimiz gibi, bu tür bir onay makamı olma durumu, ne yazık ki her zaman vaki değildir.

Ömürlük Asiller

1999'da, Parlamento, miras yoluyla gelen asilzadelerinin çoğunu kapı dışarı ederek ve böylece onları **ömürlük asillere** dönüştürerek, Lordlar Kamarası'nı köklü bir değişikliğe uğrattı. 1958'den beri, bilimde, edebiyatta, siyasette, askerlikte, iş hayatında ve sanatta sivrilmiş seçkin Britanyalılar, Bölgenin Lordları ya da Ladyleri olarak ama sadece hayatlan süresince atanmaktadırlar. Değişiklik, Lordlar Kamarası'nın zayıf yetkilerini artırmak adına bir şey yapmadı. Lordlar Kamarası şu anda, çoğu ömürlük asillerden, ayrıca doksan iki miras yoluyla lord ve yirmi altı üst düzey papazdan oluşan, yaklaşık yedi yüz asil (ki bu sayı ölümlerle ve yeni atamalarla değişmektedir) barındırmaktadır.

İngiliz Parlamentosu, sözde iki kamaralı, yani iki meclislidir ama Avam Kamarası, yüzyıllar içinde Lordlar Kamarası'nın yetkilerini sınırlamıştır, öyle ki, bugün bir kimse "Parlamento" dediğinde, aslında Avam Kamarası'nı kastetmektedir. Avam Kamarası, ilk başlarda, çok önemli olan para konusunda, yani hazine gelirlerini artırmada ve bunları harcamada bir üstünlük elde etmişti. (Bunun bir benzeri, ABD'deki paraya ilişkin yasa tasarılarının ancak alt meclis, yani Temsilciler Meclisi tarafından getirilebileceği şeklindeki hükümdür.) Britanya'nın 17. Yüzyıl mücadeleleri, Avam Kamarası'nın yetkileri konusundan kaynaklanıyordu ve kazananı bunlar belirledi; Lordlar Kamarası yavaş yavaş önemini yitirdi. 1867'de Bagehot, Lordlar Kamarası'nın, siyasî yapının "soylu" bir parçası olduğunu düşünüyordu.

İngiltere'nin yazılı olmayan anayasası, her iki kamaranın yetkilerini belirlemediği veya kalıcı kılmadığı için, Avam Kamarası'nın Lordlar Kamarası'nın yetkilerini değişikliğe uğratması yasal olarak

mümkündü. Zaten şu anda yetkileri ciddi biçimde sınırlıdır. 1911 tarihli Parlamento Yasası, Lordlar Kamarası'nın, malî konulardaki tasarıların yasalaşmasını otuz günden, diğer tasarıların yasalaşmasını ise iki yıldan (1949'dan beri, bir yıldan) fazla geciktirmesine izin vermemektedir. Lordlar, yasayı değişikliğe uğratabilmekte ve onu Avam Kamarası'na geri gönderebilmekte, sırası geldiğinde de basit çoğunlukla değişiklikleri iptal edebilmektedir (genellikle de bunu yapmaktadır). Ancak Lordlar Kamarası, birkaç yılda bir, Avam Kamarası'nı, yeterli inceleme yapılmadan geçen yasa tasarılarına bir kez daha göz atmaya zorlayarak, hükümeti de şoka uğratmaktadır. Demek ki Lordlar Kamarası, bir tartışma kulübünden birazcık daha önemli bir yerdir. Üstelik Avam Kamarası'nda büyük ve disiplinli bir çoğunluğa sahip olan başbakanın yetkilerini denetleme konumundaki tek İngiliz Kurumu, Lordlar Kamarası'dır. Bu yönüyle, Amerikan Yüksek Mahkemesi'nin zayıf bir benzeri, bir tür "ulusun vicdanı"dır. Lordlar, ayrıca, seçilmiş memurlar için çok ateşli olan sorunları da –sözgelimi kürtaj ya da eşcinselliğe ilişkin yasaları– müzakere edebilmektedirler.

Yargıç Lordlar Britanya'nın, Lordlar Kamarası üyesi olan en üst düzey **yargıçları.**
anakronizm Şimdiki zamanda karşılığı bulunmayan, geçmişe ait bir şey.

Lordlar Kamarası'nda, genellikle üç yüzden daha az sayıda lord hazır bulunur; toplantı yeter sayısı üçtür. Birkaç lord kabineye veya diğer üst düzey siyasî ya da diplomatik göreve atanır. Kamara ayrıca, davaların kendilerine temyiz edilebildiği, İngiliz yargı sistemindeki üst düzeyyargıçlar olan beş ömürlük asilin, yani **Yargıç Lord**'un da yuvasıdır. Britanya, henüz oluşum aşamasındaki bir tür anayasa demek olan bir İnsan Hakları Yasası'na sahip olduğuna göre, yargıç lordlar da bir şeyin "anayasal olmadığını" ilân edebilirler. Böylece yargıç lordlar, ABD tarzı bir Yüksek Mahkeme'ye dönüşebileceklerdir.

Lordlar Kamarası'nın, reforma uğratılma zamanı çoktan gelmiş bir **anakronizm** olduğunu, Britanyalıların çoğu kabul etmektedir ama ne yapılacağı konusunda mutabık değildirler. Blair'in, 1999'da, miras yoluyla gelen lordları koltuklarından yoksun bırakma adımı, Lordlar Kamarası'nı meritokratik yapmış ama demokratik kılmamıştır. Blair, bir keresinde çok daha kapsamlı bir teklif düşünmüştü: 120'si seçilmiş lord, geri kalanı ise siyasî partiler ve hükümet tarafından atanan, 600 üyeli bir Lordlar Kamarası. Bütün partilerin ve medyanın eleştirileri sonucu, teklif geri çekilmişti. O takdirde, pek çok kuşkucu başbakan, yeni kamarayı kendisine bağlı destekçilerle dolduracak, böylece her iki meclis de başbakanın kontrolüne girecek ve Lordlar eleştiri özgürlüğünden mahrum edilecekti. Birçok İngiliz, Lordlar Kamarası'nın, ABD Senatosu gibi tamamen seçilmiş hâle getirilmesini istemekte ama kimileri de bunun, Avam Kamarası'nın yasama üstünlüğünü sulandıracağından ve Lordları oy peşindeki parti politikacılarına döndüreceğinden korkmaktadır. Anayasa değiştirmek ustalık isteyen bir iştir: Bir şeyi değiştirdiğinizde, her şeyi değiştirmiş olursunuz.

Partiler

İngiltere'deki parti sistemi sebebiyle, Avam Kamarası bildiği gibi iş görür. Bu epeyce yeni bir gelişmedir; Britanya'da tutarlı partilerden bahsedebilmek, yalnızca Fransız Devrimi günlerinden (1789) beri mümkün olmaktadır. Partiler, şimdi İngiliz siyasî yapısının köşe taşlarıdır. Eğer bir parti parlamenter koltuklarının çoğunluğunu kazanırsa, Avam Kamarası'nı o parti kontrol eder ve hükümeti de o kurar.

İngiliz partileri, Amerikan partilerinden daha uyumlu, daha merkezci ve daha ideolojiktir. İki büyük Amerikan partisinin içinde, birbirleri arasındaki kadar büyük farklılıklar olduğunu söylemek, yanlış olmayacaktır. Gerçi, şimdilerde iki büyük İngiliz partisi de, ABD'deki eşdeğerleri gibi merkeze doğru yaklaşma eğilimindedir. Daha önceleri, kendilerini kimileyin Sosya-

"iki-artı" partili sistem İki büyük parti ve muhtelif sayıda küçük partiler.
tek üyeli bölge Parlamento'ya bir temsilci gönderen bölge.
FPTP "First Past The Post"un ["Bitiş çizgisini ilk geçen kazanır"] kısaltılmışı; "tek üyeli bölgede en çok oyu alan kazanır" demenin kısa yoludur.
oy çokluğu Çoğunluk oyundan az bile olsa, alınan en büyük oy miktarı.
çoğunlukçu İngiltere ve ABD'de olduğu gibi, parlamentoda bir partinin egemenliğini özendiren seçim sistemi.

Anahtar Kavramlar
Britanya'nın İki Partili Sistemi

İngiltere, genellikle iki partili bir sistem olarak tarif edilir ama bazı üçüncü partiler de önemlidir: Başka pek çok demokrasi gibi, İngiltere de, daha doğru ifadeyle bir **"iki artı" partili sistemdir.** Örneğin 1979'da, Avam Kamarası'nda on bir İskoçyalı milliyetçinin desteğini çekmesi, Callaghan hükümetini olağanüstü bir *güvensizlik oyuyla* düşürmüştü. Liberal Demokratlar, İşçi Partisi'ni ve Muhafazakâr Parti'yi bazı konularda tutumlarını değiştirmeye zorlayarak, beşte bir oy alabilmektedir.

İngiltere'nin seçim sistemi, iki partiyi büyük bırakmakta ve daha küçük partileri cezalandırmaktadır. ABD ve Kanada gibi, İngiltere de, seçim tabanı olarak **tek üyeli bölgeleri** kullanmaktadır. Bu eski İngiliz sistemi basittir: Her bir seçim bölgesi ya da çevresi, yasama organına, bir kişiyi, çoğunluk oyundan az bile olsa, en çok oyu alan adayı, yani kimi zaman adlandırıldığı şekliyle "first past the post"u, ["bitiş çizgisini ilk geçen"i] **(FPTP)** gönderir. Meselâ 1992'de, İskoçyalı bir Liberal Demokrat, tam yüzde 26'lık bir oyla kazanmıştır. Bu **oy çokluğu** ile kazanılan tek üyeli bölgeler sistemi, iki büyük siyasî parti ortaya çıkmasına müsaittir. Sebebi şudur: Rakipleri yarış dışı bırakmak için, küçük partileri büyüklerin içinde birleştirmeye büyük ödül konmuştur. Bazen olduğu gibi, eğer iki büyük partiden biri bölünürse, seçim, bölünmemiş olan diğer partiye yönelir. Nispî temsili kullanan ülkelerde, iki büyük parti oluşturmaya böyle büyük bir ödül verilmemekte ve çok partili sisteme katkıda bulunulmaktadır.

İngiliz **çoğunlukçu** sistemini miras olarak almış ülkeler, ABD'deki Demokratlar ve Cumhuriyetçiler gibi, biri solda, diğeri sağda iki büyük partiye eğilim gösterir. Kanada bu modeldeki bir istisnadır, çünkü buranın üçüncü partileri, özellikle de ayrılıkçı Bloc Québécois bölgesel yoğunlukludur. Yeni Zelanda da Anglo-Amerikan sistemini kullanmış ve iki büyük parti sonucunu biraz fazla elde etmiştir. Bu sistem ayrıca birçok Yeni Zelandalıyı memnun etmemiştir, çünkü diğer bakış açıları ihmâl edilmiştir ve bu yüzdendir ki, Yeni Zelanda Parlamentosu, 1993'te, Almanya'nın yarı yarıya tek üyeli bölgeler, yarı yarıya nispî temsilden ibaret melez sistemini örnek alarak, yeni bir seçim yasasını kabul etti. Yeni Zelanda, kısa bir süre önce de daha karmaşık bir parti sistemi geliştirmiştir.

list olarak adlandıran İngiliz İşçi Partililer, sanayinin millîleştirilmesi, daha fazla refah devleti düzenlemesi ve vergilerin daha da yükseltilmesinden yana idiler. Muhafazakârlar, topluma ve ekonomiye daha az devlet müdahalesi ve vergilerin düşürülmesi üzerinde duruyorlardı. Parti içi farklılıklar, parti üyelerinin bu genel bakış açılarını destekleme derecelerinden doğmaktadır. Daha sonra ele alacağımız gibi, iki parti arasındaki bu farklılıklar, son zamanlarda yumuşamaktadır.

1981'de İşçi Partisi'nin ılımlı kanadı, merkezci Sosyal Demokrat Parti'yi kurmak üzere partisinden ayrıldı. Bu ayrılanlar, İşçi Partisi'nin, radikal solcularının denetimi altına girdiğini öne sürüyorlardı. Sosyal Demokratlar, İngiltere'nin mücadeleci üçüncü partisi Liberalleri de kuşatan bir sorunla, yani tek üyeli oy çokluğu bölgeleri sisteminin küçük partileri ağır biçimde cezalandırması gerçeğiyle yüz yüze geldiler.

Liberal Parti, MP seçiminde küçük partilerin İngiliz sisteminden nasıl zarar gördüğünün iyi bir örneğidir. Geçen yüzyılda, Liberaller iki büyük partiden biriydi, fakat 1920'lerden itibaren, İşçi Partisi tarafından zayıf bir üçüncü parti konumuna itildiler. Şimdilerde, Liberaller, hemen her defasında yaklaşık yüzde 20 oy kazanmalarına rağmen, birkaç düzine Avam sandalyesinden fazlasını nadiren kazanmaktadırlar, çünkü oyları bölgelere dağılmıştır, bu nedenle az sayıdaki seçim çevresinde Torylerin ya da İşçi Partililerin üstünde yer alabilmektedirler.

1983 ve 1987'de, Liberaller ve Sosyal Demokratlar, "İttifak" biçiminde seçimlere ortaklaşa katılmışlar, 1988'de ise Liberal Demokratik Parti olarak birleşmişlerdir. Epeyce eşit tarzda dağılmış olmaları sebebiyle, "Lib Dem"ler, parlamentodaki sandalyelerinin sayısı bakımından, hâlâ hak ettiklerinin altında bir konumdadırlar. Liberal Demokratlar, çoğunlukçu sistemden, Blair'in de söz ettiği **nispî temsil (PR)** [*Proportional Representation*] sistemine geçilmesini istemektedirler. En öne çıkan teklif, FPTP'yi muhafaza etmek, fakat sandalyeleri, partilerin ülke çapındaki güçlerini daha doğru yansıtacak şekilde "sonlandırmak"tır. (Alman sistemi, bunun tersine, PR'la başlamakta ama FPTP'yi buna eklemektedir.)

nispî temsil (PR) Partilerin kazandıkları yüzde oy oranına göre sandalye sayısının verildiği, çok üyeli bölge seçim sistemi.

İskoçyalı ve Galli milliyetçi partiler, inişli çıkışlı grafikler göstermişlerdir. Bölgesel olarak yoğunlaşmış olmaları, Westminster'da birkaç sandalye kazanmalarına imkân vermiş, İskoçya ve Galler meclislerindeki pek çok sandalye de 1999'da tesis edilmiştir. Partiler ve seçmenler arasındaki etkileşme modellerini 5. Bölüm'de ele alacağız.

Anahtar Terimler

altbakan
anakronizm
ara seçim
aykırılık
Cortes
çoğunlukçu
eklektik
etkin
FPTP
güçler kaynaşması
güvensizlik oyu
hükümet
ihtisas komisyonu
"iki-artı" partili sistem
kanun
kıdemsiz parlamento üyesi
MP
muhalefet
nispî temsil
oy çokluğu
oylama
ömürlük asiller
parti denetçisi
portföy
onursal
Taht
tek üyeli bölge
Westminster
Whitehall
Yargıç Lordlar

Ek Kaynaklar

Birch, Anthony H. *The British System of Government,* 10th ed. New York: Routledge, 1998.

Blackburn, Robert. *The Electoral System in Britain.* New York: St. Martin's, 1995.

Bogdanor, Vernon, ed. *The British Constitution in the Twentieth Century.* New York: Oxford University Press, 2003.

Foley, Michael. *The British Presidency: Tony Blair and the Politics of Public Leadership.* New York: St. Martin's, 2000.

Foster, Christopher. *British Government in Crisis.* Oxford: Hart, 2005.

Hennessey, Peter. *The Prime Minister: The Office and Its Holders since 1945.* New York: Palgrave, 2001.

Kavanagh, Dennis, and Anthony Selden. *The Powers behind the Prime Minister: The Hidden Influence of Number Ten.* New York: HarperCollins, 2000.

Lipsey, David. *The Secret Treasury.* New York: Viking, 2000.

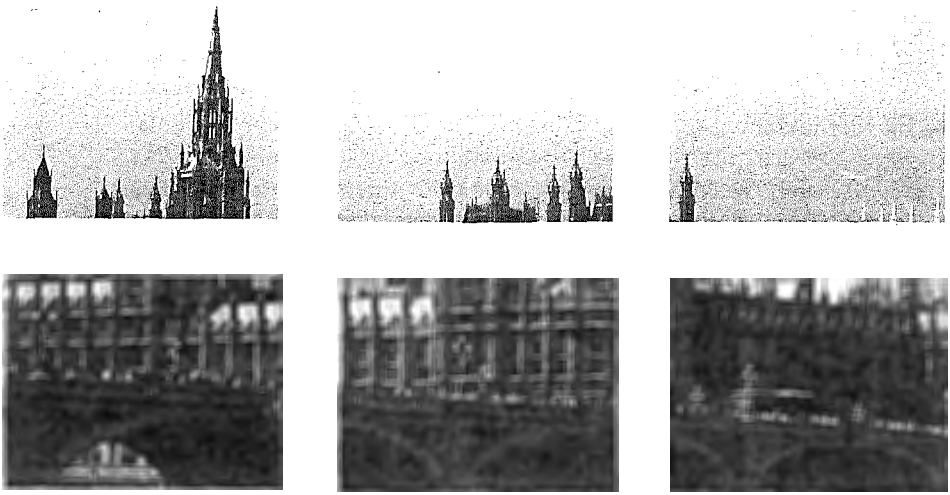
Poguntke, Thomas, and Paul Webb, eds. *The Presidentialization of Politics: A Comparative Study of Modern Democracies.* New York: Oxford University Press, 2005.

Rentoul, John. *Tony Blair: Prime Minister.* London: Time Warner, 2002.

Riddell, Peter. *Parliament and Blair.* London: Politico, 2000.

Selden, Anthony. *Blair.* New York: Free Press, 2004.

Bölüm 4

İngiliz Siyasî Kültürü

Uzun süre Londra'da yaşamış bir Amerikalı, bana "İngiltere züppe bir ülkedir" demiş ve eklemişti: "Ben de bir züppeyim, bu yüzden züppeliği bu ülkede seviyorum". Onun bu açık sözlülüğü, İngiliz siyasî hayatının yönlerinden birine temas etmişti: sosyal sınıflar arasında ve onlar tarafından meydana getirilen büyük ve çoğu zaman gücendirici ayırımlar.

Dikkate Alınacak Sorular

1. Ücret maaştan nasıl ayrılır? Sınıfa göre mi?
2. Nesnel ile öznel arasındaki fark nedir?
3. İngiliz "kamu" okulu nedir?
4. "Oxbridge" eğitimi, bir eliti nasıl meydana getirir?
5. "Sınıfsal oy kullanma" nedir ve azalmış mıdır?
6. 2005 seçimleri haritası hangi hikâyeyi anlatır?
7. Britanya'da ne tür bir merkez-çevre gerilimi vardır?
8. İngiliz partileri her zaman pragmatik mi olmuşlardır?
9. Kamuoyu anketleri, siyasetçilere seçmen ideolojisi hakkında ne söylemektedir?
10. Kuzey İrlanda, bu tür bir problem hâline nasıl gelmiştir?

Sosyal sınıf, iki şekilde analiz edilebilir: nesnel ya da öznel olarak. Nesnel yaklaşım, insanları kategorilere ayırmak üzere gelir düzeyi ve komşuluk gibi verileri kullanır. Öznel yaklaşım ise, insanlara, kendilerini hangi kategoriye koyduklarını sorar. Kendi çabalarıyla başarıya ulaşmış bir işadamı, mütevazı başlangıç noktasını düşünerek, kendisini **emekçi sınıfı** mensubu diye tarif ettiğinde veya düşük ücretli bir öğretmen, üniversite diplomasını göz önüne alarak, kendisini **orta sınıfa** ait olarak tanımladığında, bu iki yaklaşım arasında çok defa çelişkiler belirir. Britanya'da ve pek çok sanayileşmiş demokraside, siyasî açıdan uygun temel ayırım, emekçi sınıfı ile orta sınıf şeklinde yapılır.

Britanya'daki sınıf farklılıkları, **nesnel** olarak, Batı Avrupa'nın diğer yerlerindekilerden daha büyük değildir. Disraeli'nin Britanya'nın bir tek değil, zengin ve fakir olmak üzere iki ulus olduğunu yazmasının üzerinden uzun bir zaman geçmiştir. O zamandan beri İngiliz emekçi sınıfı daha zenginleşmiş, orta sınıf daha büyümüş ve küçük olan üst sınıf daha yoksullaşmıştır. Fakat **öznel** ya da psikolojik açıdan, sınıf farklılıkları var olmaya devam etmektedir. İşçi sınıfının insanları, orta sınıf mensuplarından farklı biçimde yaşıyor, giyiniyor, konuşuyor ve zevk alıyorlar. Britanyalılar bu farklılıklardan hoşlanıyor ve bunları korumaya çalışıyorlar gibi görünmektedir.

Alman sosyolog Ralf Dahrendorf, İngiltere'deki anahtar kelimenin sınıf değil, **dayanışma** olduğu kanısına varmıştır. Dahrendorf, aynı seviyede bir nesnel sınıf farklılığı mevcut olduğu hâlde, bireysel rekabet ve gelişme fikrinin, İngiltere'de, diğer sanayileşmiş ülkelerde olduğu kadar rağbet bulmadığını öne sürmüştür. Çoğu Britanyalılar, kendilerini bireysel anlamda geliştirme mücadelesi vermek yerine, eski işlerine, komşuluklarına, birahanelerine saplanıp kalarak elde ettikleri dayanışma duygusundan zevk almaktadırlar. Dahrendorf, "Britanya, dayanışmanın değerinin, başkaları pahasına elde edilmiş bireysel başarınınkinden daha üst düzeyde saygı gördüğü bir toplumdur" diye yazmaktadır. İster sınıf, isterse dayanışma diye adlandırılsın, bu bölünmeler İngiliz siyasetini

etkilemektedir. Britanyalıların oy kullanma biçiminde payları olmakta, işçi sendikalarının ve İşçi Partisi'nin tutumlarını renklendirmekte ve –en önemlisi– eğitim sistemi vasıtasıyla İngiltere'nin elitlerini meydana getirmektedir.

"Kamu" Okulları

Pek çok kimse, İkinci Dünya Savaşı'ndan beri İngiltere'nin bir **meritokrasi** hâline geldiğini öne sürse de, doğru anne-babaya sahip olmak, hâlâ önemli bir fark yaratmaktadır. Birleşik Devletler de dâhil, bütünüyle liyakate dayanan bir toplum mevcut değildir. İngiliz üst ve orta-üst sınıflarının, avantajlarını çocuklarına devretmelerinin bir yolu da, kuruluş amaçları, gençleri askerlik, kamu hizmeti ya da siyaset gibi konularda kamusal hayat için eğitmek olan, güya "**kamu**" **okulları**dır –ki esasında özel ve pahalıdırlar. Eton, Harrow, Rugby, St. Paul's, Winchester ve diğer ünlü akademiler, nesillerdir, zengin Britanyalıların oğullarını birer yönetici elite dönüştürmek üzere şekillendirmişlerdir.

sosyal sınıf Benzer gelir ve statüye sahip toplum tabakası ya da kesimi.
emekçi sınıfı Genel olarak daha az gelir ve eğitime sahip ve saat başına ücret alanlar.
orta sınıf Genel olarak daha zengin ve eğitimli, meslek sahibi veya maaş ödenenler.
nesnel Gözlenebilir kriterlerle karar verilen.
öznel Duygu veya sezgiyle karar verilen.
dayanışma Bir sosyal sınıf içindeki bağlılık duygusu.
meritokrasi Veraset yerine, zeki kafalar ve yetenekler sayesinde ilerleme.
kamu okulları İngiltere'de, ABD'deki özel kolejlerin eşdeğeri olan özel, yatılı okullar.
eski arkadaş Kamu okulundan tanıdığınız bir kimse.

Küçük bir genç Britanyalı azınlığın otuzlu yaşlardan seksenlere kadar öğrendiği şeyler, onlara gerekli olan müfredattan fazlasıdır. Kamu okullarında aşılanan, bir kişilik tarzdır: küstahlık noktasına varan bir özgüvene sahip, öz disiplinli, yönetmek için yetiştirilmiş bireyler. Casusluk romancısı John Le Carré, İkinci Dünya Savaşı sırasında, kamu okulundaki arkadaşlarının, nasıl aşağı tabakadan "köylüler"i küçümsemekten başka bir şey hissetmediklerini nefretle hatırlamaktadır. Onlarca yıl sonra, Le Carré, 1940'lardan beri sınıfsal ilişkiler bakımından "hiçbir şey ama kesinlikle hiçbir şey değişmedi" diye de eklemektedir.

İngiliz özel okul sistemi, mezunlara daha sonraki hayatlarında yardım eden bir **eski arkadaş** ağı üretmektedir. Dayak, berbat yemekler ve üst sınıf öğrencilerinin kabadayılıklarıyla geçen yıllar, okul arkadaşları arasındaki bağları güçlendirir ve sanayide ya da devlette görev alma konusunda birbirlerine yardımcı olurlar. İngiltere elitlerinin pek çoğu, meselâ Muhafazakâr MP'lerin yarıdan fazlası, özel yatılı okullara devam etmiştir. Az sayıda İşçi Partili MP bu tür okullara gitmiştir ama örneğin Başbakan Tony Blair bunlardan biriydi. Thatcher'ın bakanlarının yüzde doksanı, Major'ınkilerin yüzde 64'ü, Blair'in bakanlarının ise sadece yüzde 39'u özel eğitim görmüştü.

1970'lere kadar birçok genç Britanyalı, on bir yaşında, devlet finansmanındaki ***hazırlık ortaokulları***na giriş için en iyileri seçen ürkütücü bir sınava ("11 yaş üzeri" sınavı) giriyordu, fakat bu uygulama, çoğunluğu ***modern ortaokulla***ra ayrıyordu. İşçi Partisi hükümetleri, Kuzey İrlanda hariç, bütün ülkede, ABD'deki liselere benzeyen, herkese açık ***çok amaçlı okullar*** lehine, bu seç-

me sistemini aşamalı olarak ortadan kaldırdı. Bu uygulama, eğitimde kalite ve eşitlik biçimindeki ikili sorunu çözmedi. Şimdilerde zengin çocukları yatılı okullara, orta sınıf çocukları özel gündüzlü okullara ve emekçi sınıfının çocukları ise, çoğunun yarıda bıraktığı, sıradan, devlet finansmanlı karma ve teknik okullara devam etmektedirler. İkinci Dünya Savaşı sonrasına dek, İngiltere'de ücretsiz lise sistemi yoktu. On yedi yaş İngiliz gençlerinin yalnız yüzde 65'i hâlen okulludur (teknik eğitim dâhil) ve bu, bir sanayi ülkesindeki en düşük seviyedir. (Mukayese için, bu oran Almanya'da yüzde 97, ABD'de yüzde 88, Japonya'da yüzde 83'tür.) İşçi Partisi'nin İkinci Dünya Savaşı'ndan beri süren çabalarına rağmen, İngiliz eğitimi zayıftır ve hâlâ sınıflara bölünmüştür.

"Oxbridge"

İngiltere'de statü ve güce ulaşmanın gerçek yolu, elit Oxford ve Cambridge üniversiteleridir. Muhafazakâr MP'lerin neredeyse yarısı Oxford ve Cambridge mezunlarıdır (genellikle de Eton gibi bir kamu okulunu bitirmiş olarak), buna mukabil İşçi Partili MP'lerin dörtte biri Oxbridge mahsulüdür. Kabinede bu oranlar daha da yüksektir. Ve başbakanlar hemen her zaman, Oxford veya Cambridge'ten birinin mezunu olmuşlardır; Thatcher ve Blair Oxford'luydu. Son dönemlerde, hiç üniversiteye gitmemiş olan başbakanlar, yalnız İşçi Partili James Callaghan (1976–79) ve Muhafazakâr John Major'dı (1990–97). Diğer sanayileşmiş ülkelerin pek azında, siyasî elitin böyle ağırlıklı olarak sırf iki üniversiteden geldiği görülür.

Eskiden özel okul mezunlarının kayıt edildiği İngiliz üniversite eğitimi elitistti. İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren, orta dereceli okulların doğrudan kabulü ve hak eden gençlere burs verilmesi yoluyla, eğitim emekçi sınıfına ve alt-orta sınıflara açılmıştır. Oxford ve Cambridge, öğrenci kabulünde daha az sınıf eğilimli olmuşlar ve daha alt derecede pek çok müessese kurulmuş ya da genişletilmiştir. (Bunlar şimdi, kibarca bir adlandırmayla "ana-akım" üniversiteler olarak sınıflanmaktadır.)

Demokrasi
"Kamu" Okulları Ne Yapılacak?

İngiliz İşçi Partisi, uzun bir süre, ülkenin özel yatılı okullarını ortadan kaldırmanın yollarını aradı. İşçi Partililer bunları, imtiyazlı bir azınlığın lehine olan bir sınıf sisteminin parçası olarak, antidemokratik görüyorlardı. Muhafazakâr politikacıların çoğu ama az sayıda İşçi Partili siyasetçi "kamu" okullarına devam etmişti. Muhafazakârlar, en nitelikli eğitimi verdiğini ve bu insanlara bir kamu hizmeti anlayışı aşıladığını öne sürerek, okulların devam etmesini istediler.

Mevcut uygulamada, İşçi Partili hükümetler, özel yatılı okulları kendi hâline bırakmakta, buna karşılık, açıkça desteklenen "çok amaçlı" okulların kalitesini yükseltmektedir. Meselâ Blair'in eğitime verdiği önem, kamu okullarını el sürülmemiş bırakmıştır. Belki de sorun, kendi kendini çözmektedir: Yatılı okullara kayıt azalmış, buna karşılık gündüzlü okulların popülaritesi artmıştır. Değişen hayat tarzları, pek çok İngiliz ebeveyni, çocuklarını uzaklara göndermenin acımasızlık ve şefkatsizlik olduğuna ikna etmiştir.

Oxbridge Günlük dilde, Oxford ve Cambridge Üniversitelerinin bir arada söylenişi. (Bkz. Sayfa 57)
Rhodes bursu Güney Afrikalı milyoner tarafından kurulmuştur ve üst seviyedeki yabancı öğrencileri Oxford'a göndermektedir.
sınıfsal oy verme Sosyal sınıfların kendilerini temsil eden partilere oy verme eğilimleri.

İngiliz orta dereceli okul (lise) mezunlarından herhangi bir tür yüksek eğitime devam edenlerin yüzdesi, 1985'te 14 iken, bugün ABD seviyesine yaklaşarak 40'a fırlamıştır.

Oxbridge öğrencilerinin yalnızca küçük bir oranı siyasete girmekte ama girenler de avantajlarla başlamaktadır. Oxford veya Cambridge derecesi –ki elde edilmesi üç yıl alır– saygı görmektedir. Oxbridge tecrübesi, siyasî maharetleri keskinleştirmektedir. Arzu eden politikacılar için, popüler bir uzmanlık alanı da "PPE" –felsefe, siyaset bilimi, ekonomi–, yani aslında bir ülkenin nasıl yönetileceğidir. Oxford veya Cambridge Cemiyetleri'nde tartışma yapmak, öğrencileri kıvrak düşünme ve hitabet kabiliyetiyle muhaliflerinin aklını karıştırma konusunda eğitir ki, bu, Avam Kamarası'na götüren bir üslûptur. Ancak Oxbridge eğitiminin belki de en büyük avantajı, mezunlarının bütün hayatlarını sırtlayan bir "çabasız üstünlük duygusu"dur. Bir ABD başkanı (Clinton), iki ABD Yüksek Mahkemesi yargıcı ve birçok bakanı, Rhodes bursu ile Oxford'a gitmişlerdir.

Sınıf ve Oy Verme

İngiltere, öteden beri sınıfsal oy vermenin –emekçi sınıfının çoğunluğunun sol partiye (İngiltere'de İşçi Partisi), buna mukabil orta sınıfın çoğunluğunun da sağ partiye (İngiltere'de Muhafazakâr Parti) oy verdiği bir durum– iyi bir örneği olmuştur. Aslında İsveç'te sınıfsal oy kullanma İngiltere'den daha yüksektir ama hiçbir yerde yüzde 100 değildir, çünkü bazı emekçi sınıfı mensupları Muhafazakârlara ve bazı orta sınıf üyeleri de İşçi Partisi'ne oy verirler. Sınıf farklılıkları İngiliz siyasî kültürünün bir parçası olabilir ama bunlar birebir olarak sınıfsal oy verme diline tercüme edilemezler.

Sınıfsal oy vermeyi ne sulandırır? Bazı emekçi sınıf mensupları, basitçe, Muhafazakârların yönetme işini İşçi Partililerden daha iyi yaptıklarına inanmışlardır. Bazı emekçilerse, ülkenin en eski partisine duygusal olarak bağlıdırlar. Kimi konuların sınıfla pek fazla ilgisi yoktur. Toryler, ekonomik büyüme, vergilerin düşük tutulması, göçmenlerin ülkeye sokulmaması konularında emekçi sınıfın gönlünü kazanmaktadırlar.

Öte yandan bakarsak, birçok orta sınıf mensubu ve eğitimli insan da, İşçi Partisi'nin, kendilerinin ekâbir yönetimi ve züppe tavırlı bir sınıf sistemi olarak gördükleri şeye bir cevap olduğuna entelektüel anlamda inanmışlardır. Bu tür entelektüeller, İşçi Partisi'nde önemli bir liderlik ihtiyacını karşılamaktadırlar. İşçi Partili solun lideri, uzun bir süre boyunca, Anthony Wedgewood Benn, ya da kendisinin sevdiği ismiyle Tony Benn adındaki bir aristokrat olmuştur. Ayrıca, bazı orta sınıf mensupları da emekçi sınıftan aileler içinde büyümüş ve ebeveynleri gibi oy kullanmaya devam etmişlerdir.

Sınıfsal oy verme, zaman içinde değişime de uğramaktadır. İkinci Dünya Savaşı esnasında veya sonrasında ergenlik çağına ulaşmış İngiliz kuşaklar, bilhassa emekçi sınıfa mensup olanları, 1945'te hışımla iktidara yürümüş olan İşçi Partisi'ne epeyce sadıktı. O zamandan beri, sınıfsal oy verme, İngiltere'de ve ABD dâhil diğer ileri, sanayileşmiş demokrasilerde azalmıştır. Sınıf, herhangi bir ülkenin oy verme modeli olarak kullanılan bir şey değildir.

itaatkâr Sosyal bakımdan üstün olanların liderliğini kabul eden.
Ekâbir [ileri gelenler] Yarı şaka olarak, İngiliz siyasetinde girişken sosyal elitin sözde tekeli.
Kibarlık Siyasette güzel tavır.

Ancak, yine de bir faktördür. Siyaset bilimciler, tipik olarak, oy kullanma davranışının sosyal sınıf artı bölge, etnik grup, din ve kent-kır farklılıkları gibi, bir ya da daha fazla faktörden etkilendiğini görmektedirler. 2005 Britanya genel seçimi kısmen bunu teyit etmektedir. Toryler, İngiltere'de, özellikle de İngiltere'nin güneyinde, küçük kasabalarda ve kırsal yörelerde en kuvvetli idiler. İskoçya'da, Galler'de, büyük sanayi şehirlerinde, uzun süredir İşçi Partili olarak tanınan ve işsizlik endişesi yaşayan yerlerde daha zayıftılar. Tek başına sınıf, İngiliz oy verme modellerini sadece kısmen açıklamaktadır. Sınıf artı bölge daha açıklayıcıdır.

İngiliz İtaatkâr mı?

İngilizler konusundaki eski bir imaj, **itaatkâr** oldukları, yani ortalama bir İngilizin, Oxbridge eğitimi almış **Ekâbir**in **[ileri gelenler]** siyasî kararlarına itaat ettiği ve onların yönetmesine izin verdiği şeklindeydi. İtaatkâr örneği şimdilerde geçerli değildir. Belki de, sınıf farklılıklarının muazzam olduğu eski yıllarda emekçi sınıfı, sosyal bakımdan kendinden iyi olanlara boyun eğmiş ama aynı zamanda bir kin de meydana getirmişti. 2. Bölüm'de kaydedildiği gibi, emek hareketi, İngiliz siyasetine 19. Yüzyıl'da, bir keşmekeşin içinde girmişti. İngiliz emekçi sınıfının bazı kesimleri, kinlerini, hâlâ, İşçi Partisi bünyesindeki bir militan sosyalizm biçiminde, lâkayt çalışma tavrı ve greve heveslilik tarzında sergilemektedir. İtaatkâr örneği bu tür davranışları izah edemez.

"Emekçi Tory", Muhafazakârlara itaat eden ve onlara oy veren, emekçi sınıfa mensup bir kişi olarak açıklanmaktadır. Ama bu tür oy vermenin itaat etmekle ilgisi olmayabilir. Bu şekilde oy kullanan pek çok kişi, Muhafazakârların politikalarının doğru olduğunu, İşçi Partisi'nin çok fazla sola savrulduğunu ve çok sayıda beyaz olmayan göçmen mevcut olduğunu düşünmektedir. Kaldı ki, 1997, 2001 ve 2005 seçimleri, "orta sınıftan İşçi Partisi seçmeni"nin, yani sosyal itaatle hiç ilgisi olmayan bir kayınanın da geri dönüşünü göstermiştir.

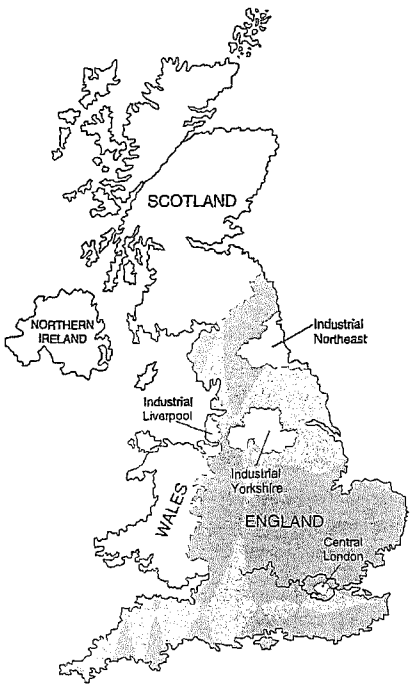
İngiliz Kibarlığı

Britanya'da **kibarlık**, bir sınırlar anlayışına dayanır: Bir şeyin çok ileri gitmesine izin verme; sistemin başarısızlığa uğramasına izin verme. Bu nedenle, İşçi Partililerin ve Muhafazakârların ciddi iddiaları olduğu hâlde, bunları dilde tutarlar. İngiliz siyasî oyunu, kimi zaman Fransa'da, Almanya'da

Coğrafya

2005 Seçimleri: Bölge ve Çevre

Bir ülkenin seçim coğrafyası –ki köklerini bölgelerinin tarihinden, kızgınlıklarından ve kültüründen alır– uzun ömürlüdür. Britanya, bir bölgenin geçmişte nasıl oy kullandığının, gelecekte nasıl oy kullanacağının habercisi oluşunun iyi bir örneğidir. İşçi Partisi, 2005'te üçüncü zaferini kazandı ama uzun süredir zaten üstün olduğu İskoçya'da, Galler'de ve Londra, Liverpool, Yorkshire ve Kuzeydoğu'nun sanayi bölgelerinde, kendi ulusal ortalamasının üzerinde sonuç aldı. İşçi Partisi, kendilerini dezavantajlı hisseden halkların, yani İskoçların, Gallilerin ve emekçi sınıfın olduğu yerlerde iyi sonuç aldığına göre, sosyal sınıf da bir faktördür. Muhafazakârların ortalamanın üzerinde başarılı olduğu bölgeler (tarali alanlar) çoğunlukla İngiltere kısmındadır ve özellikle kırsal kesimler ile varoşlardır. Neredeyse evrensel bir siyasî model olarak, büyük şehirler sola oy vermeye eğilimlidir. Bölge artı sınıf, İngiliz oy verme tarzını önceden haber vermektedir

Gölgeli Kısımlar: Torylerin 2005'te Ortalamanın üzerinde oy kazandığı yerler

ve Rusya'da vuku bulduğu gibi bir tümüyle imha etme değildir. Bu neden e, İngiliz siyasetçiler birbirlerine karşı epeyce nâziktirler.

lâf kesme Konuşmacının sözünü kesme.
çevre Ülkenin uzakta bulunan bölgeleri.
merkez-çevre gerilimi Ülke başkentinin yönetimi altında, uzakta kalan bölgelerin küskünlüğü.

Fakat İngiliz kibarlığı lâf kesmeye de izin verir. Parlamento'da zor bir meseleyi sunmakta olan kabinenin bir bakanı, kimi zaman muhalefet sıralarından yükselen "Utanı!" veya "İhanet!" haykırışlarıyla karşı karşıya kalır. Margaret Thatcher, İşçi Partililerin koro hâlinde "Bırak fahişeyi" tezahüratlarıyla karşılaşmıştı. Hakaret ve lâf kesme, İngiliz tartışma anının normal bir parçasıdır ve çizgi dışı olarak değil, daha ziyade tartışmacının özgüveninin ve hitabet hünerinin sınanması olarak görülür.

Kibarlık, genellikle halkın da gözü önündeki durumdur ama hep böyle olmaz. Londra'daki Hyde Park'ın ünlü Konuşmacı Köşesi'ndeki amatör hatipler, lâf kesmeye maruz da kalsalar, istedikleri herhangi bir konuda söylemek istediklerini söyleyebilirler. İngiliz siyaseti, daha sonra tartışacağımız ırk sorunu konusunda nezaketsiz bir hâle dönüşmüştür ve ölümlere sebep olan gösteriler ve karışıklıklar söz konusu olmuştur. Kuzey İrlanda'da ise, kibarlıktan ziyade cinayet, norm hâlini almıştır. İngiliz kibarlığı biraz da abartılıdır; İsveçliler daha kibardır.

Pragmatizm

1. Bölüm'de işaret edildiği gibi, ***pragmatik***, ***pratik*** ile aynı kökten gelmektedir ve teoriye ya da ideolojiye pek fazla itibar etmeksizin, işe yarayanı kullanmak demektir. Amerikan ve İsveç siyasî kültü-

Coğrafya
Merkezler ve Çevreler

Bir ülkenin başkenti, ülke topraklarının tam ortasında olmasa bile, genellikle onun "merkez"i diye adlandırılır. Ülkenin sınırlarına daha yakın olan yerler ise çevresel bölgeler olarak nitelenir. Bu bölgeler genellikle, ülke topraklarına daha yakın dönemlerde eklenmiştir. Bunlardan bazıları hâlâ farklı bir dil kullanmaktadır ve başkent tarafından küskün bir biçimde yönetilmektedir. Bu merkez-çevre gerilimi, hemen her yerde mevcuttur.

Yüzyıllar içinde, İngiltere, Galler'i, İskoçya'yı ve İrlanda'yı topraklarına eklemiştir. İrlanda'da küskünlük o kadar yüksekti ki, Britanya, geçtiğimiz yüzyılda ona bağımsızlığını verdi. Şimdilerde Britanya, sadece, uzun süredir bir kızgınlık ve şiddet kaynağı olan Kuzey İrlanda'yı elinde tutmaktadır. İskoçya ve Galler de Londra'nın yönetimine garez beslemektedir ve daha fazla özerk yönetim talep etmektedir. 6. Bölüm'de ele alacağımız gibi, Tony Blair liderliğindeki İşçi Partisi hükümeti, İskoçya ve Galler'e kendi yasama organlarını bahşederek bu duygulan yatıştırmaya çalışmıştır.

ABD İç Savaşı da, güney çevrenin Washington tarafından yönetilmeyi reddetme çabasıydı. Kültür ve ekonomi bakımından, Kuzey ve Güney, gerçekten de iki farklı ülkeydi, bu boşluk o zamandan bu yana kısmen kapanmıştır. ABD halkının, siyasetinin, ekonomisinin, haberleşmesinin, eğitiminin ve kültürünün merkezi, uzun bir süredir kuzey-doğuda kalmıştır. Bu hâlâ, hafiften de olsa, merkez-çevre gerilimini beslemektedir; bazı batılı siyasetçiler, Washington tarafından yönetilmeye öfke duymaktadırlar

rü gibi, İngiliz siyasî kültürü de, genellikle pragmatiktir. Muhafazakârlar, öteden beri, kendilerinin bütün İngiliz partileri içinde en pragmatiki olmalarıyla övünürler. Eğer oy kazanacaklarsa, başka herhangi bir partinin politikalarını benimsemeye hazır olmuşlardır. 19. Yüzyıl'da, Disraeli, oy kullanma hakkını genişletme girişimlerini kendilerinden çalarak "Whigleri faka bastırdı"ğıyla böbürleniyordu. 1950'lerde, iktidara yeniden gelen Muhafazakâr hükümeti, İşçi Partisi'nin refah devletini reddetmedi, bunun yerine, Torylerin bunu daha etkili biçimde yürüttükleriyle övündü. Bu durum, Başbakan Thatcher'ın 1979'daki *laissez-faire* ekonomik programıyla değişti. Onun hedeflerinin değişmezliği, iki büyük ve genellikle pragmatik partinin içindeki ve birbirleri arasındaki ideolojik tartışmalara katkıda bulundu. Pragmatizm, Thatcher'dan sonra Torylere geri döndü.

İngiliz İşçi Partisi, tarihi boyunca, umut dolu bir refah devleti hayalinin ötesinde pek fazla bir ideoloji ortaya koymamıştır. Ancak, 1970'lerde Callaghan hükümeti ile birlikte, ideolojik anlaşmazlık, İşçi Partisi'ni içine çekmiştir. Callaghan, ılımlı Muhafazakârlardan ayırt edilmesi zor olan, çok ılımlı, pragmatik bir İşçi Partili idi. Bazı sendika başkanları dâhil, birçok İşçi Partili şahsiyet, Callaghan'ın merkezciliğine kızmıştı ve onakarşı olan bir sosyalist parti platformu vasıtasıyla, şiddetle Callaghan'a çatıyordu. İşçi Partisi'nin ılımlı kanadı, 1981'de, merkezci bir partiyi, Sosyal Demokratları kurarak partiden ayrıldı. 5. Bölüm'de ele alacağımız gibi, bir dizi İşçi Partisi lideri, 1997, 2001 ve 2005 zaferlerinin kazanılmasına yol açacak biçimde, partiyi tekrar ideolojik olmayan merkeze çekmiştir.

İngiliz siyasetinde bir miktar ideoloji mevcuttur ve her zaman da olmuştur ama bu, genellikle, ideolojinin ne seçim kazandığı ve ne de bir ülkeyi etkili bir biçimde yönettiği biçimindeki akıllıca bir pratik değerlendirme tarafından dengelenmektedir. 1980'lerde Britanya'da ortaya çıkan ideolojik alevlenme, burayı belki de Batı Avrupa'nın en kutuplaşmış ülkesi hâline getirmiştir. İronik bir şeydir ki, bu aynı süre içinde, İngiliz partilerinden çok daha ideolojik oldukları uzun süredir dile getirilen Fransız partileri, İngiliz partilerinin öteden beri kümelene geldikleri merkeze doğru hareket etmişlerdir.

İngiliz pragmatizminin bir yönü de, onların sorun çözmede "sallapati iş görme" tarzlarıdır. İngilizler, bir sorunu adamakıllı analiz etme ve ayrıntılı seçeneklerle veya "oyun plânları"yla düşünme eğiliminde değillerdir. Çalışırken, işi o anda uydurup yaparak, "bir şekilde, sallapati iş görme"ye çalışırlar. Bu, küçük problemlerde çoğu zaman işe yarar ama Kuzey İrlanda'daki durum gibi büyük bir sorun olduğunda, çözümsüzlüğe varır.

Gelenekler ve Semboller

Daha önce de işaret edildiği gibi, İngiliz siyaseti gelenekleri korur. Siyasî âdetler çoğunlukla kalıplaşmış yolları takip eder ve bu, farkında olsunlar ya da olmasınlar, Burke'ün biçimleri korumak ama içerikleri değiştirmekşeklindeki fikrine taraftar olan, sol cenahtan İşçi Partililerde bile gözlenir. Burke'ün farkına vardığı gibi, gelenekler ve semboller, toplumun istikrarına ve sürekliliğine katkıda bulunur; insanlar, bunlar olmaksızın kendilerini yolunu kaybetmiş gibi hissederler.

Tipik İngiliz erkeği ve kadını, geleneklerden ve sembollerden hoşlanır. Kimi İngilizler, genç kuşaktan "kraliyet mensupları"nın tabloid hayat tarzlarına yüzlerini buruşturseler da, yalnızca küçük bir azınlık, bir başkanın önderliğindeki bir cumhuriyet uğruna kraliyeti ortadan kaldırmayı isteyecektir. Altından faytonların ve kırmızı ceketli süvarilerin yer aldığı geçit törenleri, –Britanya'nın ekonomisine katkıda bulunsalar da– sadece turistler için değildir; bunlar ayrıca, sistemin meşruluğu konusunda İngilizlerin duygularını derinleştirmeğe de yararlar.

holiganizm Şiddet ve tahripkâr davranışlar.
otorite Siyasî liderlerin kendilerine itaat ettirebilme yetenekleri.
İrlanda Cumhuriyet Ordusu Bütün İrlanda'yı birleştirmeye çalışan, İngiliz karşıtı teröristler.

Gelenekler, siyasî radikalleri de uysallaştırır. Avam Kamarası sıralarına bir kez oturdular mı, radikaller, kendilerini, oyunu yerleşmiş parlamento âdetlerine göre oynuyor hâlde bulurlar. "Şey, eski dost, o basitçe öyle olmuyor" sözü, Parlamento'ya yeni gelenlere öğretilen standart bir derstir. Radikal görüşlere sahip olmaya devam edebilirler ama bunları geleneksel sınırlar içinde seslendirirler.

Meşruluk ve Otorite

Meşruluk, siyasî sistem konusundaki hakkaniyet duygusudur. 1. Bölüm'de işaret ettiğimiz gibi, meşruluk, önceleri, bir gaspçının değil, hak sahibi kralın tahtta oturması demekti. Siyaset bilimcilerin kullandığı şekliyle de, devlet idaresinin haklı olduğu yönündeki halk kanaatine işaret etmektedir. Meşruluk, halk arasındaki bir duygudur; "hukukî" ile aynı şey değildir. Bir siyasî sistem yüksek oranda bir meşruluk elde ettiğinde, halk genellikle ona itaat eder. Bu durumda, gelir vergilerini ödemek gibi, yapmak istemedikleri şeyleri bile yapacaklardır.

Meşruluk, gereği gibi teşkil edilmiş görevlilere itaat edilmesi anlamındaki **otorite**yle yakından ilişkilidir. İngiliz yasallığı ve otoritesi meşhurdu ama abartılı ve fazla övülmüş bir şeydi. İngiliz polis memurları silâh taşımıyorlardı ve devriye bölgelerindeki halkla ilişkileri iyiydi. Siyaset bilimciler, bu tür hususları, İngiltere'nin şiddete başvurmama özelliklerini tasvir etmek için zikrederlerdi. Ancak

Siyasî Kültür
Futbol Holiganlığı

İngiliz kibarlığındaki azalmanın altını çizen şey, bazı İngiliz futbol taraftarlarının neşeli karmaşası olan futbol **holiganizminin** ortaya çıkışıdır. İçkili taraftarlar, bazen maçın ortasında sahaya hücum ederler. 1985'te, Liverpool taraftarları, tribünlerinin çökmesine sebep olmak suretiyle otuz sekiz İtalyan taraftarı öldürmüşlerdi. Avrupa'nın her tarafında İngiliz fanatiklerden korkulur ve bazen maça sokulmazlar.

Şiddete sebep olan nedir? Kimileri işsizliği suçlarlar; maçlar işsizlere, onların az sayıdaki eğlencelerinden birini temin etmektedir. Ama holiganların çoğu iş-güç sahibidir ve bazıları yüksek bir hayat standardına sahiptir. Bazı kimseler de holiganlığı, bizatihi uygarlığın aşınması olarak görmektedir. Kendisinin holigan olduğunu itiraf eden bir Manchester taraftarı, "Gerçek şu ki, biz sadece kavgayı seviyoruz" demektedir.

1970'ler boyunca İngiltere daha fazla şiddete yöneldi. İrlanda Cumhuriyet Ordusu (IRA), onlarca insanı öldüren bombalar yerleştirerek, ölüm saçan taktiklerini Ulster'den [Kuzey İrlanda] her tarafa yaydı. 1984'te, bir bomba, Başbakan Thatcher'ın yakınında patladı. Caniler tabanca kullanmaya başladılar. İngiltere'nin iç bölgelerindeki şehirlerde, polisle gençler, özellikle de zenci gençler arasındaki ilişkiler nefrete dönüştü ve (her şeye rağmen çok az sayıda insan hayatına mâl olan) şehir ayaklanmalarına sebep oldu. 2005'teki Londra metrosunun bombalanmasından sonra, polis, hatalı olarak terörist olduğundan kuşkulandığı masum bir yolcuya ateş edip öldürdü. Bazı muhalifler, ateş açmayı polisin Amerikanlaştırılması diye şiddetle kınadı. Şimdi, İngiltere'deki meşruluk ve otorite erozyonunun bir simgesi olarak, az sayıda İngiliz polisi silâh ve ayaklanma teçhizatı taşımaktadır.

Ulster [Kuzey İrlanda] Çıbanı

İngilizlerin, her şeye rağmen, genellikle kibarlık, pragmatizm, meşruluk, otoriteye saygı ve şiddetten uzak durma tutumlarının olduğunu söylerken, Kuzey İrlanda'nın (kimileri Ulster diye adlandırır) kitle hâlinde bunun istisnası olduğuna dikkat çekmemiz gerekmektedir. Kuzey İrlanda, yaygın bir meşruiyetin ortasında işleyen bir sistemin, bu olmadığında nasıl başarısızlığa uğradığını temsil etmektedir. Britanya'nın diğer yerlerinden farklı olarak Ulster, oradaki halk kesiminin mevcut devleti meşru görmediği, daha ziyade Latin Avrupa'dakilere –Fransa, İspanya ve İtalya– benzeyen, ayrı bir toplumdur.

Ulster sorununun kökleri, İrlanda'ya egemen olan 8. Yüzyıl İngilteresi'ne, İrlandalının insanlık dışı varlık muamelesi gördüğü, topraklarının ele geçirildiği, kendilerinin sürüldüğü, hatta Katolik inancının yasaklandığı devirlere kadar gitmektedir. 1846–1854 Patates Kıtlığı'nda bir milyon İrlandalı açlıktan öldüğünde, bol gıda stokları olan İngilizler bunu seyretmişti. (Çok fazla çocuk yaptığınızda neler olduğunun, Malthusçular tarafından uyarı mahiyetinde verilen bir örneği.) O dönemde, yaklaşık bir buçuk milyon İrlandalı, çoğunluğu ABD'ye olmak üzere, göç etmişti. İrlanda sorunu, 19. Yüzyıl İngiliz siyasetinin büyük meselesi, sıkı sıkıya İngiliz kontrolü altında mı tutulacağı, yoksa özerk yönetim mi tanınacağı şeklindeki "lânetli sorunu"ydu.

Malthusçuluk Nüfus artışının besin artışını geride bıraktığı şeklindeki görüş.
özerk yönetim Bölgeye, kendi kendini yönetmek üzere belli bir muhtariyet verilmesi.
Eire İrlanda Cumhuriyeti.
Portakallar Kral Portakal (Hollanda kraliyet sarayının sembolü) William'dan sonra, Kuzey İrlandalı Protestanlara verilen ad. (Bkz. Sayfa 65)

1916 ilkbaharında, İngilizlerin Birinci Dünya Savaşı'nda kötü sıkıştırıldığı sırada, "İrlandalı Gönüllüler", İrlanda'nın bağımsızlığını kazanması girişimi olan Paskalya Ayaklanması'nda gerilla mücadelesini kullandılar. (1919'da, kendilerini IRA olarak yeniden adlandırdılar.) 1922'de, ayaklanmanın acımasızca ezilmesinden sonra İngilizlere gına geldi; İrlanda, İngiliz Commonwealth'inin bir ***serbest devleti*** oldu. 1949'da İrlanda halkının çoğunluğu bu serbest devlet statüsünü sona erdirdi ve bağımsız Eire hâline geldi.

Ama Ulster sorununu bu da çözmedi; bu altı kuzey ilindeki halkın 1.5 milyonluk çoğunluğu (17. Yüzyıl İskoç göçmenlerinin soyundan gelme) Protestan'dır ve Britanya'nın bir parçası olarak kalmaya kararlıdırlar. Ateşli Protestan olan bu **Portakallar,** Kuzey İrlandalı Katolikleri farklı bir ırk olarak görmüşler ve bunların, Kuzey İrlanda'yı güneye

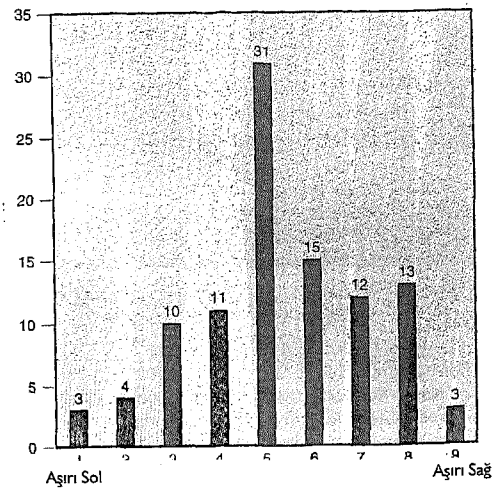
merkez-pikli Halkın çoğunun ortada yer aldığı, çan biçimli eğri dağılımı.
merkez arayışı Siyasî partilerin merkezi kazanmak amacıyla ılımlı politikalara doğru meyletmesi.

Siyasî Kültür

İngiliz Seçmenin Hali

Esas itibariyle bütün modern demokrasiler, uçlara doğru azalmanın eşlik ettiği, ideolojik merkezde güçlü bir kümelenme, yani çan biçimli eğriler sergilerler. Böyle bir **merkez-pikli** dağılım, demokrasinin sürdürülmesi için galiba gereklidir, çünkü bu, **merkez-arayışı** politikalarını teşvik eder. U-biçimli bir dağılım ise, muhtemelen iç savaşa doğru yönlendirecek olan uçlara bölünmeyi gösterir (örnek: 1936 İspanyası).

Kamuoyu araştırmacıları ve siyasî danışmanlar, hizmet verdikleri siyasetçilere, devamlı olarak ideolojik görüş dağılımını hatırlatırlar ve kendilerini çok aşırı sol ya da sağda konumlandırmamaları konusunda onları uyarırlar. Muhtelif seçim yenilgileri, İşçi Partisi'nin bu mesajı almasını sağladı. Sonunda Tony Blair, İşçi Partisi'ni grafikteki 5 konumuna (tam merkez), yani belirsiz ama canlı bir parti mevkiine itti.

karşı Katolik hâkimiyetinde bir İrlanda Cumhuriyeti'ne dönüştürmek gibi "papacı" bir entrikaları olduğundan korkmuşlardır. Protestanlar, İrlanda yerel hükümetinin kontrolünde, Katolik azınlığı iş, ev ve siyasî güçten mahrum bırakmışlardır. Yıllar boyu, çoğu Katolik, Ulster meclisi için oy kullanma hakkına bile sahip olmamıştır.

1968'de, ABD'deki sivil haklar yürüyüşlerini örnek alan Katolik protestolar başladı. Fakat İrlanda Cumhuriyeti'ne katılmayı isteyen Katolik ***milliyetçiler*** yani ***cumhuriyetçiler***, çok geçmeden, Kuzey İrlanda'nın Britanya'nın bir parçası olarak kalmasında ısrar eden Protestan ***kralcılar*** yani ***birlikçiler***le çarpıştılar. IRA'nın ***"geçici"*** bir kanadı, Katolik silâhlı adamları üyeliğe kaydetti ve Protestan karşıtları da buna misillemede bulundular. Cinayetler neredeyse rastgele hâle gelmişti. MP'ler, Earl Mountbatten, İngiliz askerleri, fakat çoğu masum sivillerden oluşan 3,600'den fazla insan öldürüldü ve bir süre, Birleşik Krallık, Batı Avrupa'nın en fazla şiddet görülen toplumu oldu. Çoğu Kuzey İrlandalı, 1998 iktidar-paylaşımı antlaşmasını hoş karşıladı. Şiddet büyük oranda sona erdi ama güvensizlik devam etmektedir (bkz., 6. Bölüm).

Değişen Siyasî Kültür

İngiliz siyasî kültürünü bir bakış açısına oturtmaya çalışıyoruz. Britanyalılar ne melek, ne de şeytandırlar. Siyaset bilimciler, Britanya'yı bir denge, ılımlılık, sükûnet, adâlet ve incelik örneği olarak takdim ederlerdi. Tersine, Fransa çoğunlukla, istikrarsızlık ve aşırı siyasî fikirlerin bir örneği olarak sunulmuştur. Bu zıtlık abartılıdır; ne İngilizler ne de Fransızlar, kimi zaman tasvir edildiği kadar iyi veya kötü değillerdir.

Siyasî Kültür
IRA: Oy Pusulaları ve Mermiler

İrlanda Cumhuriyet Ordusu, hem Eire'de ve hem de Kuzey İrlanda'da yasadışıdır, fakat onun siyasî kolu olan Sinn Fein ("Biz, Kendimiz" anlamına gelir ve şin feyn diye telâffuz edilir) yasaldır. Hâlâ İngiltere'yi Kuzey İrlanda'dan çıkarmayı ve böylece Kuzey İrlanda'nın Cumhuriyetle [Serbest İrlanda'yla] birleşebilmesini amaçlamaktadır. Pek çok Kuzey İrlandalı Katolik, Sinn Fein adaylarına oy vermektedir; 2005'te bunların beşi (oy kullanmadıkları) Avam Kamarası'na seçildiler. Sinn Fein'in lideri ve Batı Belfast'ı temsil eden bir MP olan Gerry Adams, IRA üyesi olduğunu kabul etmemiş ama IRA'nın kullandığı şiddeti de hiçbir zaman kınamamıştır. Şimdi daha ılımlı bir politika tarzı seslendiren Adams, barış, bütün tarafların silâhsızlanması ve İrlanda'nın birleştirilmesinin sadece siyasî araçları üzerinde durmaktadır. İngiliz tahtına hep saygısız olan Adams, Kraliçe Elizabeth'e "Bayan Windsor" demektedir.

1981'de, Kuzey İrlandalı Katolikler, bir açlık grevinde ölüm orucu tutan, IRA militanı, eski mahkûm Bobby Sands'i seçti. Bu kadar çok erkek ve kadın Ulsterlinin bir köktenci partiye oy vermeye hevesli olması gerçeği, nefretin derinliğini ve ait olunan ülkenin Britanya mı İrlanda mı olduğu temel sorunu üzerinde uzlaşmanın zorluğunu göstermektedir. Gerçekten de burada bir orta nokta yoktur.

anglofil İngiltere'yi ve İngilizleri seven kimse.
frankofob Fransa'dan ve Fransızlardan hoşlanmayan kimse.

Bir ülkenin siyasî kültürüne ilişkin gözlemler iki şekilde yanılabilir. İlki, eğer siz bir ülkenin lehinde olma eğilimi taşıyorsanız –meselâ Amerikalılar müthiş anglofildirler (buna karşılık pek çoğu frankofobdur)–, görünenin altında saklı, nahoş bazı şeyleri görmezlikten gelebilir veya birer sapma olarak bunları hoş görebilirsiniz. Yıllardır, İngiliz siyaseti konusunda yazılmış Amerikan ders kitapları, Kuzey İrlanda'daki şiddeti görmezlikten gelmiş ya da önemsememiştir. Böyle bir "nezaketsizlik", bahsedilmemesi gereken bir İngiliz aleyhtarlığı olarak görülmüştür. İngiltere iç kesimlerindeki şehirlerin yoksul bırakılmış kısımlarındaki ayaklanmalar, birçok gözlemciyi şaşkınlık içinde bırakmıştır.

İkinci olarak da, siyasî kültür araştırmaları belli dönemler sırasında gerçekleştirilmekte, oysa her şey devamlı değişmektedir. Almond ve Verba'nın *Kent Kültürü* araştırmasının verileri 1959 ve 1960'ta elde edilmişti. Onların, Britanya için yaptıkları "saygılı bir kent kültürü" bileşik tasvirleri, onlarca yıldan beri geçerli değildir. İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana, Britanya, özellikle de ekonomi alanında sıkıntılı dönemlere maruz kalmıştır. Kuşkusuz bunlar, İngiliz kültürünü toptan silmemiş, fiiliyata geçmemiş olan şeyleri gün yüzüne çıkarmışlardır. Siyasî kanaatler değişir; daha kötü veya daha iyi olabilirler.

Anahtar Terimler

anglofil
çevre
dayanışma
Eire
Ekâbir [ileri gelenler]
emekçi sınıfı
eski arkadaş
frankofob
holiganlık
İrlanda Cumhuriyet Ordusu
itaatkâr
kamu okulu
kibarlık
lâfkesme
Malthusçu
meritokrasi
merkez arayışı
merkez pikli
merkez-çevre gerilimi
nesnel
orta sınıf
otorite
Oxbridge
özerk yönetim
öznel
Portakallar
Rhodes bursu
sınıfsal oy kullanma
sosyal sınıf

Ek Kaynaklar

Adams, Ian. *Ideology and Politics in Britain Today.* New York: St. Martin's, 1998.

Adonis, Andrew, and Stephen Pollard. *A Class Act: The Myth of Britain's Classless Society.* London: Hamish Hamilton, 1997.

Curtice John, Katarina Thomson, Lindsey Jarvis, Catharine Bromley, and Nina Stratford. *British Social Attitudes: Public Policy, Social Ties.* Thousand Oaks, CA: Sage, 2002.

Dahrendorf, Ralf. *On Britain.* Chicago, IL: University of Chicago Press, 1982.

Field, William H. *Regional Dynamics: The Basis of Electoral Support in Britain.* Portland, OR: F. Cass, 1997.

Madgwick, Peter, and Richard Rose, eds. *The Territorial Dimension in United Kingdom Politics.* Atlantic Highlands, NJ: Humanities Press, 1982.

McKittrick, David, and David McVea. *Making Sense of the Troubles: The Story of the Conflict in Northern Ireland.* Chicago, IL: New Amsterdam Books, 2002.

Miller, William, L., Annis May Timpson, and Michael Lessnoff. *Political Culture in Contemporary Britain: People and Politicians, Principles and Practice.* New York: Oxford University Press, 1996.

Mitchell Paul, and Rick Wilford, eds. *Politics in Northern Ireland.* Boulder, CO: Westview, 1999.

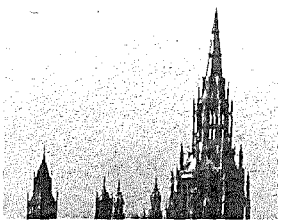
Parry, Geraint, George Moyser, and Neil Day. *Political Participation and Democracy in Britain.* New York: Cambridge University Press, 1991.

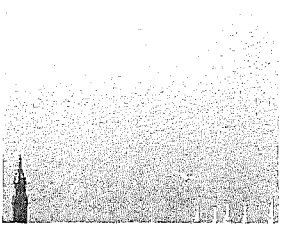
Rose, Richard, and Ian McAllister. *The Loyalties of Voters: A Lifetime Learning Model*. Newbury Park, CA: Sage, 1990.

Ruane, Joseph, and Jennifer Todd. *The Dynamics of Conflict in Northern Ireland*. New York: Cambridge University Press, 1996.

Townshend, Charles. *Making the Peace: Public Order and Public Security*. New York: Oxford University Press, 1993.

Bölüm 5

Britanya: Etkileşme Modelleri

Çoğu demokratik ülkede olduğu gibi, Britanya'da da, halk ile siyasî partiler arasındaki ilişki karmaşıktır ve her birinin diğerini etkilediği, iki yönlü bir sokak gibidir. Partiler, hallun parti politikaları, liderleri ve ideolojisi hakkında düşündüğü şeyleri, yani **parti imajı** olarak adlandırılan bir şeyi tasarlar. Öte yandan çoğu seçmen de, kendisini "Tory", "Demokrat" ya da her neyse o olarak düşündüğü, uzun süreli bir eğilimi, yani bir **parti kimliğini** zihninde taşır. Akıllı parti liderinin stratejisi, çok sayıda seçmenin bağlılığını kazanan ve onların kendilerini sürekli olarak o partiyle özdeşleştirmelerini sağlayan bir parti imajı tasarlamaktır. Eğer bunu başarabilirlerse, parti gelişir ve birçok seçimi kazanır.

Dikkate Alınacak Sorular

1. Parti imajı nedir? Parti kimliği nedir?
2. "Partinin kalesi" ["safe seat"] nedir ve nasıl elde edersiniz?
3. İngiliz adaylan kim seçer?
4. Tony Blair partisini nasıl adlandırıyordu? Ne anlama geliyordu?
5. Liberal Demokratlann mücadelesi neden bu kadar çetindir?
6. Thatcher geleneksel bir Tory'den ne kadar farklıydı?
7. Büyük İngiliz Sendika konfederasyonu nedir? Ne kadar büyüktür?
8. Sorgu Saati nerededir ve nedir?
9. Britanya ne kadar demokratiktir? ABD kadar demokratik midir?

Hem parti imajı ve hem de parti kimliği Britanya'da yeterince nettir. Çoğu Britanyalı, belli başlı partilerin genel olarak neyi savunduğunu bilir ve birçoğu da kendisini bir partiyle özdeşleştirir. Ancak, bu durum kesinlikle durağan bir şey değildir, zira partiler sürekli olarak, tasarladıkları imajları değiştirmekte ve bazı seçmenler de parti kimliklerini yitirmekte ve oylarını değiştirmektedirler.

Her ülkede, ebeveynler çocuklarının parti kimliklerine büyük oranda etkide bulunurlar. Britanya'da, eğer her iki ebeveyn de aynı partidense, çocuklarının çoğu, her ne kadar daha sonra o genç insanlar kendi bakış açısını geliştirdikçe aşınacak olsa bile, önceleri ebeveynlerinin partisiyle özdeşleşirler. Aynı şekilde, parti imajları da bir hayli nettir ve çoğu Britanyalı, ülkelerinin en büyük iki partisi arasındaki farkları kolaylıkla görebilmektedir: Sosyal alandaki ve eğitim konusundaki reformlarla halka yardımcı olmayı amaçlayan İşçi Partisi ve daha az devlet müdahalesinin olduğu sıkı bir çalışma ile ekonomik büyümeyi hedefleyen Muhafazakârlar.

Müzmin, yani parti kimliklerini, tercih ettikleri partinin imajıyla sıkı sıkıya eşleştirmiş İşçi veya Muhafazakâr partili seçmenler açısından, kime oy verecekleri konusunda bir tereddüt mevcut değildir. Yakın zamanlara kadar, çoğu İngiliz seçmen kesin surette İşçi Partili veya Muhafazakâr'dı. **Sarkaç** oy, ya parti kimliğinin güçlü olmaması sebebiyle, ya da partilerin imajlarının değiştiği şeklindeki algılama nedeniyle veya her ikisi yüzünden, oylarını partiler arasında nakleden kişilerin oyuna denir. Birkaç yüzde puanlık sarkaç oy, hükümeti kimin kuracağını tayin edebilir, çünkü eğer her bir seçim bölgesi bir yöne, diyelim ki İşçi Partisi'ne doğru birazcık kayarsa, bu partinin adayları pek çok seçim bölgesinde kazanacaktır. Tek üyeli seçim bölgeleri, ekseriya yüzde eğilimlerini şişirecek ve bu eğilimleri büyük **sandalye** çoğunlukları hâline getirecektir.

İngiliz seçim politikası oyunu, partilerin kendi seçmenlerinin tamamını harekete geçirmeye – yani kendi tabanının oy kullanma zahmetine gireceğinden emin olmaya– ve ayrıca kararsız sarkaç oyları kendi tarafına çekmeye çalışmalarından ibarettir. 1970'te, Harold Wilson öncülüğündeki İşçi Partisi hükümeti, Edward Heath önderliğindeki Muhafazakârlar tarafından beklenmedik bir bozguna uğratıldı. İşçi Partisi taraftarları birdenbire partilerini değiştirmişlerdi; daha doğrusu, bazıları Wilson'ın politikalarından memnun değildi ve oy kullanmaya gitmediler.

Ulusal ve Yerel Partiler

Siyaset bilimciler, öteden beri İngiliz ulusal partilerini –Muhafazakârveya İşçi Partisi– neredeyse tamamen güç sahibi, yerel parti örgütlerine Parlamento'ya kimin aday olacağını dikte edebilir olarak tasvir ede gelmişlerdir. Hâlbuki hep olduğu üzere, daha yakından baktığınızda, işlerin göründüğünden daha karmaşık olduğunu fark edersiniz.

Parlamento adayları için oyunun adı **partinin kalesi**dir [safe seat] ve yerel **seçim çevresi** örgütüne burası için aday olmalarını kabul ettirmektir. Parti liderleri, normalde, tam anlamıyla partinin kaleleri olan yerlerden aday gösterilirler, zira bunlardan birinin Avam Kamarası'ndaki sandalyesini kaybetmesi büyük ölçüde utanç vericidir. Sözgelimi Başbakan Blair, İngiltere'nin kuzey-doğusundaki bir emekçi sınıfı seçim çevresi olan Sedgefield'ı temsil etmektedir. Parlamento'daki 646 sandalyenin yaklaşık 450'si genellikle garanti olarak kabul edilir. Partilerin Londra merkezleriyle yerel seçim bölgesi teşkilâtı arasında, genellikle bir pazarlık ilişkisi mevcuttur. Yerel parti, ekseriya, genel merkezden muhtemel aday listelerini ister, birine karar verir ve daha sonra bunu genel merkezce onaylanmış olarak elde eder. ABD'deki sistemden farklı olarak, İngiliz aday seçimine, her iki tarafça veto hakkı olmaküzere, hem ulusal hem de yerel giriş söz konusudur.

parti imajı Bir parti hakkında seçmenin algısı.
parti kimliği Seçmenin siyasî partiye psikolojik olarak bağlılığı.
sarkaç Bir seçimden diğerine parti değiştiren seçmenler.
sandalye Parlamento üyeliği.
partinin kalesi [safe seat] Oylann uzun bir süredir belli bir parti lehine kullanıldığı seçim çevresi.
seçim çevresi Bir yasama organı üyesini seçen bölge ya da nüfus.
seyyah politikacı [carpetbagger] ABD'deki anlamıyla, seçim çevresi dışından gelip aday olan kimse.

Kimi mahallî teşkilâtlar, bir adayın fiilen bölgede yaşıyor olması gerekliliği üzerinde ısrar ederler. Amerikalılar, bütün adayların temsil ettikleri bölgeden olmasını, yani **seyyah politikacı** [carpetbagger] diye adlandırılanlardan olmamasını ve çetin bir mücadele vermelerini isterler. Ancak İngiltere dâhil, pek çok ülke, oralı bir kimse yardım edebiliyor olsa da, bu tür şartlar ileri sürmemektedir. İngiltere'deki bazı seçim bölgeleri, kendi adayları seçimi kazandıktan sonra, orada bir ikametgâh kurmalarını istemektedirler. Ama birçok bölge de, MP'lerinin her şeye rağmen fiilen orada yaşaması konusunda ısrarcı olmaz, çünkü MP'nin işi büyük ölçüde Londra'dadır ve seçmenlerinin şikâyetlerini duyması ve onlarla bağlantısını sürdürmesi için belli aralıklarla seçim bölgesini ziyaret etmesi yeterlidir. Zaten İngiltere'de parti kişilikten daha önemlidir. Herhangi bir dönem Avam Kamarası'nda, muhtemelen az sayıdaki MP, temsil ettiği seçim bölgesinde doğmuştur.

Peki ya, diğer partinin genellikle kazandığı bölgelerdeki garanti olmayan sandalyeler? İşte bunlar, siyasete yeni atılan enerjik kişilerin test edilme alanıdır. Londra'daki Muhafazakâr Parti veya İşçi Partisi **genel merkez**leri, geleceği parlak acemileri, kazanamayacağını bildiği bir seçim bölgesi teşkilâtına gönderebilir. Tekrar belirtelim, bu aday, yerel teşkilâtın tasvip ettiği biri olmalıdır. Aday burada kaybetse bile, enerjisi ve kabiliyeti –bir önceki adaydan ne kadar daha iyi çalıştığı ölçülerek– dikkatle takip edilir ve gelecek vaat eden adaylar not edilir. Bir sonraki seçim için, genel merkezler, adayı daha garantili, yani onun daha fazla şans elde edeceği bir bölgeye teklif edebilir. Sonuçta, garantili bir seçim bölgesi tarafından kabul edilen aday, ya yarıştığı yerde seçimi kazanır veya siyasetten çekilir. Aralarında Blair'in de bulunduğu değişik başbakanlar da dâhil olmak üzere, üst düzey İngiliz politikacıların çoğu, ilk mücadelelerini kaybetmişler, başka seçim bölgelerine aktarılmışlardır. Burada lekelenme söz konusu değildir: bir İngiliz siyasetçinin eğitilmesi ve denenmesinin bir parçası olarak, normal bir şeydir.

genel merkez İngiliz siyasî partilerinin Londra'daki merkez büroları.

Demokrasi
2005: İşçi Partisi Her Yanıyla Gıcırdıyor

İktidarda geçen sekiz yıldan sonra, Mayıs 2005 genel seçiminde, İngiltere'nin İşçi Partisi üçüncü bir dönem daha elde etti ve İşçi Partisi bunu ilk defa başarmıştı. Oy oranı 2001'deki yüzde 41'den yüzde 35'e düşmüştü ama İşçi Partisi yine de 646 üyeli Avam Kamarası'nın çoğunluğunu kazandı. ABD'de olduğu gibi, İngiltere'deki seçim sisteminin de kazanan partiye aşırı temsil gücü verdiğini unutmayın. Britanya'da alışılmış olduğu üzere, 2005 seçimleri, İşçi Partisi'ne, yalnızca kullanılan oyların çoğunluğunu vermişti; 1935'ten beri hiçbir İngiliz partisi gerçek bir oy çokluğu elde etmemişti. Katılma oranı yüzde 61.3 gibi düşük bir seviyedeydi (fakat 2001'deki yüzde 59.4'ten yüksekti).

Muhafazakârlar, genel oyda çok az bir miktar yükselme sağladılar ve sandalye oranlarını da yüzde 25'ten yüzde 30'a yükselttiler. Liberal Demokratlar ise çok fazla oy aldılar ama oylarının bölgeler bazında dağınık olması sebebiyle, yine de eksik temsil edildiler. Oyların yüzde 10.5 tutarındaki geri kalanı ise küçük, çoğunlukla da bölgesel partilere dağılmıştı. İskoç, Gal ve Kuzey İrlanda partilerinin her biri, ancak birkaç sandalye elde etti.

İşçi Partisi yine kazanmıştı, çünkü İngiliz ekonomisi mükemmeldi; işsizlik oranı son otuz yılın en düşük düzeyindeydi. Ancak birçok İşçi Partisi taraftarı, Irak Savaşı'nda Başkan Bush'u destekleyen ("Bush'un fino köpeği" dedikleri) Blair'den nefret ediyordu ve bu yüzden Liberal Demokratlara oy verdi. Toryler bu hususu kullanamazlardı, çünkü kendileri de ABD'nin Irak politikasını destekliyorlardı. Son dört yıldaki üçüncü Tory lideri Michael Howard, göç karşıtlığını Muhafazakârların büyük meselesi hâline getirdi ama bu kesinlikle toplumu tutuşturmadı. Toryler, sundukları az sayıda olumlu şey sebebiyle "berbat parti" olarak tanınır hâle geldiler. Howard 2005 seçimlerinden sonra istifa etti ve Muhafazakârlar bölünüp dağıldılar.

Partiler İçindeki Siyaset

Tıpkı İngiliz kabineleri gibi İngiliz siyasî partileri de dengeleyici biçimde işler. Bir parti lideri, partisindeki hiziplere ne çok fazla kulak asmalı, ne de onları tümüyle ihmâl etmelidir. Liderler, politikalarını oluştururken, genellikle çeşitli hiziplere söz hakkı vermeye gayret ederler, fakat bir sonraki seçimi kazanma nazarıyla, her şeyi ılımlı bir kontrol altında tutarlar. Kendisini daha demokratik olarak tarif eden İşçi Partisi, liderini yıllık parti kongresinde seçmektedir. Toryler de bunu bir süre denediler, fakat 2005'te, başkanlarını bir parti kongresinin değil, sadece Muhafazakâr MP'lerin seçmesi şeklindeki, kendi eski ve elit geleneklerine geri döndüler.

Parti liderleri, bazen köktenci parti militanları ile genellikle ılımlı olan seçmen kitlesi arasında denge kurmak zorundadırlar. Eğer bir parti çok katı ve ideolojik bir görüşü –İşçi Partisi için çok fazla sol, ya da Muhafazakâr Parti için çok fazla sağ– savunursa, bunun partiye maliyeti oy kaybıdır. Bu nedenle parti liderleri, hem parti içindeki gerçek inançlılarını ve hem de genel olarak seçmenleri memnun etme gayreti içinde, kaçamak cevaplar verme ve görüşlerini yumuşatma eğilimi içinde olurlar. Eğer bu denge tavrını elden bırakırlarsa, ya parti üyelerini ya da seçmenleri veya her ikisini de yitirebilirler. 1980'lerde, İşçi Partisi soldan saptığında ve Muhafazakârlar Thatcher'ın katı sağ çizgisini takip ettiğinde, merkezci Liberal Demokratik İttifak (daha sonra partiye dönüşmüştür), her

Demokrasi
Liberal Demokratların Mücadelesi

Kamuoyu anketleri, zaman zaman, Liberal Demokratik Parti'nin Britanya'nın ikinci büyük partisi olabileceğini düşündürmektedir. Bazı seçim bölgelerinde zaten öyledirler. İki büyük partinin yarattığı geniş çaplı hayal kırıklığı, 2005 seçimlerinde, Liberal Demokratlara bir yükseliş kazandırdı, çünkü Irak savaşına karşı çıkan tek partiydi. Kendilerinden önceki Liberaller gibi, İşçi Partisi ile Toryler arasında bir merkez partisi olmayı Liberal Demokratlar da sürdürmüşlerdir ama şimdilerde İşçi Partisi bu yeri almış ve Liberal Demokratlar ise, çoğunlukla İşçi Partisi'nin soluna yakın pozisyonlar edinmiştir.

Liberal Demokratlar, eski Liberal Parti ile 1981'de İşçi Partisi'nden kopan, küçük, yeni Sosyal Demokratik Parti'nin 1988'de birleşmelerinden doğmuştur. Bu iki zıt yaka, mutabakat içinde değillerdi. Pek çok sorun konusunda –özellikle ekonomi ve savunma hususlarında– Sosyal Demokratlar, Liberallerden daha muhafazakârdı. Liberaller, 'gay'lerin hakları ve serbest göç sorunlarında liberal-ötesi olma eğilimindeydi. Britanya'nın NATO dışında ve nükleer silâhlar konusunda özgür olmasını istiyorlardı. İşçi Partisi'nin sağ cenahından gelen kökenlerine sadık olan Sosyal Demokratlar ise, tek yanlı silâhsızlanmadan taraf değildiler ve yaşam tarzı sorunlarının partinin oylarına mâl olduğunu düşünüyorlardı. Yeni parti, ABD'deki Demokrat Parti'nin pek çok ve tutarsız bakış açısıyla paralel gitmektedir.

–Tek üyeli bölge ve en fazla oy alanın kazandığı– İngiliz seçim sistemi, (tıpkı ABD'de olduğu gibi) özellikle bölgelere dağılmış olan Liberal Demokratlar gibi üçüncü partilere karşı acımasızdır. Bu, asla iktidara gelemeyeceğinden korktukları bir parti için oylarının ziyan olmasını istemeyen seçmenlerin cesaretini kırmaktadır. Liberal Demokratların büyük umudu, nispî temsile dayalı seçim sisteminin bazı unsurlarının Britanya'ya getirilmesidir.

iki büyük partiye bir uyarı olacak şekilde, 1983 seçimlerindeki oyların dörtte birini kazanmıştı.

Uzun zamandırideolojik açıdan ılımlı olarak nitelenseler de, gerek İşçi Partisi, gerekse Muhafazakâr Parti, kendi saflan arasında önemli ideolojik bakış açılan barındırmaktadır. İşçi Partisi, kendi içinde "sol" ve "sağ" cenahlara bölünmüştür. Militan sendikacılık ve entelektüel radikalizm geleneğinden gelen İşçi Partisi solu, sanayinin millîleştirilmesini, "kamu" okullarının lağvedilmesini, zenginlere daha yüksek vergiler getirilmesini, Avrupa Birliği'nden ayrılmayı ve –İngiliz veya ABD olsun– nükleer silâhlardan vazgeçilmesini savunmaktadır. Bazı Marksistler

Marksist Karl Marx'ın sosyalist teorilerine taraftar olan.

Troçkist Leon Troçki'nin Marksist ama Stalin karşıtı teorileri taraftarı.

karizma (Yunanca yetenek karşılığı) Siyasî cezbetme yeteneği.

Demokrasi
İşçi Partisi'ni Sendikalardan Kurtarmak

1983'teki seçim yenilgisi felâketinden bu yana, İşçi Partisi, kendine gelmek için mücadele etmiştir. Sorunlarından biri, çok fazla sol parti imajıydı. Bir diğeri ise, titrek ve etkisiz lideri Michael Foot'tu. O sonbahardaki yıllık kongresinde, İşçi Partisi, yeni lideri olarak, soğuk biri olan Margaret Thatcher kadar çekici ve katlı dilli bir Galli'yi, Neil Kinnock'u ezici bir çoğunlukla seçerek, her iki sorunlu bölgesini onarmaya çalıştı. Bir kömür madencisinin oğlu olan, kırk bir yaşındaki Kinnock, o zamana kadarki en genç İşçi Partisi lideriydi. Kinnock, öncelikle İşçi Partisi radikallerini frenlemek zorundaydı; Troçkist Militan Eğilim adlı hizbi ihraç etti (bunlar bir mini parti kurmuşlardır). Kinnock, İşçi Partisi'nin 1983'te yüzde 27.6 olan seçmen oyunu 1992'de yüzde 35.2'ye yükselterek başarılı olmuştur. Ama fazla kumaz gibi görülmüş ve buna rağmen, İşçi Partisi'nin sendikaların egemenliğinde olduğu şeklindeki Tory suçlaması ile küstürülmüştür. Gerçekten de İşçi Partisi, bazılarına, ilkelerini kaybetmektense seçimleri kaybetmeyi tercih edecek olan militan sosyalistlerin önderlik ettiği sendikalar tarafından kurulmuştur ve ağırlıklı olarak onlara dayanmaktadır.

İşçi Partisi'nin 1992'deki beşinci bozgununu takiben, Kinnock, kendisinden bile daha pragmatik ve elli üçlük İskoç avukat John Smith'e yolu açmak için istifa etmiştir. **Karizması** az, soğuk bir konuşmacı olan Smith, İşçi Partisi'ni emekçi sınıftan daha çok, orta sınıfa doğru yeniden yönlendirmeye koyuldu. Yüksek vergilerden ve kamulaştırmadan geri dönüldü; eğitimde disipline önem verildi. Ancak Smith, İşçi Partisi üzerindeki sendika kontrolünü kırmak zorundaydı. Birçok sendika lideri direndi; çünkü –milyonlarca sendika üyesinin vekâlet oyları sayesinde– İşçi Partisi'nin yıllık kongrelerindeki oyların yüzde 90'ını kontrol edebilmek hoşlarına gidiyordu. Çoğunlukla güçlü bir solcu eğilimin eşlik ettiği bu sendika egemenliği, İşçi Partisi'ni, İngiliz seçmenlerinin çoğu için kabul edilemez kılıyordu. 1993'te, Smith, İşçi Partisi'nin kurallarında, aday seçim sürecini tekrar yerel parti örgütlerine tevdi edecek şekilde değişiklik yaptı; şimdi sendikalar, kongre oylarının yarısından daha azını kontrol etmektedir. Smith, 1994'te kalp krizinden öldü.

Daha sonra, Tony Blair sendikalarla karşı karşıya geldi ve partinin 1918'den beri Anayasası'nın bir parçası olan ve "üretim araçlarının ortak mülkiyeti"ni, bir başka ifadeyle sosyalizmi gerektiren Dördüncü Madde'sini iptal ettirdi. Blair'in çok ılımlı 1996 manifestosu ile birlikte, –şimdi "Yeni İşçi Partisi" diye adlandırılan– İşçi Partisi, çok fazla ABD'deki Demokrat Parti'ye benzemeye başladı. Sendikalar ve solcu militanlar Blair'i sevmeseler de, İşçi Partisi'nin üye sayısı ve seçmen desteği, 1997, 2001 ve 2005'te peş peşe üç seçimi kazandıracak şekilde yükselmiştir. Blair'in yaptığı tam olarak bu olmasa bile, İşçi Partisi'ni tekrar merkeze doğru itme süreci, Kinnock'un 1983'te başlattığı yolda ilerlemektedir.

ve Troçkistler, çeşitli İşçi Partisi makamlarını elde etmişlerdir. Öte yandan, İşçi Partisi sağı ılımlı ve merkezcidir. Sözgelimi Alman SPD'si gibi Kıta sosyal demokrat partilerinin bazı refahçı yaklaşımlarını benimsemektedir ama artık sanayiye devletçe el konmasını ya da yüksek vergiler talep etmemektedir. Dış politikada da NATO, Avrupa ve Amerikan yanlısıdır. İşçi Partisi'nin sağcıları, sol cenahın fikirlerinin aşırı olduğunu ve partinin oy kaybına yol açtığını öne sürmektedirler. Tony Blair'le birlikte, İşçi Partisi sağı kazanmış ve sola çenesini kapamasını söylemiştir. 1997 seçim kampanyasında, Blair, partisini **Yeni İşçi Partisi** diye adlandırmış ve iş dünyasına, büyümeye ve siyasî reformlara dost olduğunu ifade etmiştir.

Yeni İşçi Partisi Tony Blair'in, çok ılımlı kendi İşçi Partisi'ne verdiği ad.
geleneksel Tory Thatchercı olmayan, ılımlı veya merkezci Muhafazakâr.
Thatchercı İngiltere eski Başbakanı Margaret Thatcher'ın serbest piyasacı, refah devleti karşıtı ideolojisi.
neoliberalizm Thatchercıların örneğini oluşturduğu, serbest piyasa ekonomisinin yeniden canlanması.
ıslaklar Thatcher'ın deyimiyle, kendi militan neoliberalizmini uygulama konusunda çok korkak Toryler.
kurular Thatcher'ın deyimiyle, kendi neoliberal vizyonunu paylaşan Toryler.
Avro-şüpheci Ulusal egemenlik pahasına AB'nin güçlenmesini istemeyen.
Avro-coşkulu AB'yi seven ve güçlenmesini isteyen.

Pragmatizmi konusunda mağrur, şekli belirsiz bir parti olan Muhafazakârlar, öteden beri, hizipçi bakış açılarının ideolojik mücadelesine karşı dirençli olarak düşünülmüştür. Bu tam anlamıyla doğru değildir, çünkü Toryler, bizim geleneksel ve Thatchercı olarak etiketleyebileceğimiz iki ana düşünce akımından oluşurlar. Buradaki gelenekselcilik, devlet müdahalesi olmadan tam bir serbest ekonomiyi destekleyen ABD tarzı bir muhafazakârlık değildir. **Geleneksel Tory,** bunun yerine, herkesin çıkarını dikkate alan, ayrıca işleri geleneksel yollarla yapan ve doğma-büyüme buralı insanların rehberliği altında olan bir parti ister. Bu, "tek-ulusçu" Tory olarak adlandırılır.

Thatchercı kanat (ki kökleri 19. Yüzyıl liberalizmine kadar gider ve Avrupa'da **neoliberalizm** olarak adlandırılır), Amerikan muhafazakârlığı gibidir: Bunlar, devleti etkisiz hâle getirmek ve ekonomiyi özgürleştirmek isterler. Bu görüş, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Muhafazakâr Parti'ye girmiş ve 1975'te Margaret Thatcher'ın parti liderliğine yükselmesiyle ön saflara çıkmıştır. Thatcher yönetiminde, geleneksel Torylere **ıslaklar,** militan Thatchercılara ise **kurular** lâkaplan takılmıştır (Bu terimler, "ıslaklar"ın korkutulan ve altlarını ıslatan küçük çocuklar, "kurular"ın ise altlarını ıslatmayan, güçlü ve cesur delikanlılar anlamına geldiği yatılı okul argo sözlüğünden alınmıştır).

Buradaki sorun, bazı eski tarz İngiliz Muhafazakârların, tam kapitalizmi neredeyse sosyalizm kadar tehditkâr bulmalarıdır. Rekor sayıda sanayi iflâsa sürüklendikçe, Thatcher, kendisinin "kuru" politikalarına karşı "ıslak" Torylerin isyanıyla karşılaştı. Major görevi devraldıktan sonra, Thatchercı MP'ler onu indirmeye çalıştılar. Avrupa Birliği konusundaki kanaatler, Toryleri hâlâ bölmektedir. Thatcher Ortak Pazar taraftarıydı ama bunun İngilizlerin egemenliğine müdahale edecek olan bir Avrupa Birliği'ne dönüşmesine karşıydı. Ona ve taraftarlarına **Avro-şüpheciler** lâkabı takıldı. Major ve taraftarları ise, Avrupa Birliği'ne ileriye doğru büyük bir adım attırmış olan Maastricht Antlaşması da dâhil, coşkulu bir şekilde Avrupa yanlısı –**Avro-coşkulular**– olarak nitelendi. Bir Avro-şüpheci olan, Tory lider Michael Howard'ın, ilerici "modernlikçiler" ile gerici "gelenekselciler"

arasındaki temel bir bölünmeyle başı dertteydi ve 2005 seçimlerinin kaybedilmesinden sonra istifa etti. İşçi Partisi'nin daha önce yapmış olduğu gibi, Toryler de, lider olarak taze, genç bir kişiyi, David Cameron'ı (o zamanlar otuz dokuzunda) seçerek, kendilerini topluma yeniden takdim ettiler.

Partiler ve Çıkar Grupları

Politikacıların söyledikleri ve yaptıkları ayrı ayrı şeylerdir. Politikacılar farklı dinleyicilere hitap ederler. Parti teşkilâtına karşı, partinin temel ilkelerini onaylarlar (geçerli olan hangisi ise onu, ya refah devletini ya da serbest girişimi savunurlar). Bir bütün olarak seçmenlere karşı ise, genellikle ideolojik ifadelerinin tonunu düşürürler ve "İstikrar ve refah" ya da "Değişim zamanı" gibi muğlâk sloganlar sunarlar. Fakat sessiz biçimde ve genellikle sahnenin arkasında, siyasetçilerin, sanayiyi, ticareti, meslekleri ve emeği temsil eden etkili çıkar gruplarıyla ilgilenmeleri de dikkat çelcici bir öneme sahiptir. İngiliz seçmeninin büyük bir kesimi, bu gruplardan en az birine dâhildir.

İşçi Sendikaları Kongresi TUC; İngiliz emek federasyonu, ABD'deki AFL-CIO'nun eşdeğeri

İngiliz işgücünün yaklaşık yüzde 25'i sendikalaşmıştır ki bu, Thatcher'ın görevi üstlendiğindeki yüzde 55'ten aşağıdadır ama yine de ABD veya Fransa'dakinden çok daha yüksek bir orandır (fakat İsveç'tekinin sadece yarısıdır). İşçi sendikaları, İşçi Partisi'nin kurucu üyeleridir ve 1993'e kadar da İşçi Partisi'nin yıllık kongrelerinde oyların ekseriyetini ellerinde tuttular, parti bütçesinin ve kampanya fonlarının çoğunu karşıladılar, tabandaki insan gücünü ve örgütlenmeyi temin ettiler. Özellikle de **İşçi Sendikaları Kongresi** (TUC) başkanının görüşleri önemlidir. Hiçbir İşçi Partisi lideri, İngiltere'deki sendika liderlerinin

Siyasi Kültür

Profumo Skandalı

Avam Kamarası'nın mahcup etme oyununda, klâsik bir gösteri, 1963 Profumo meselesinde sergilendi. İşçi Partili muhalefet, Tory Savunma Bakanı (kabine değil, alt bakan seviyesindeki) John Profumo'nun, aynı zamanda Sovyet donanma ataşesi ve tanınan bir casus olan biriyle de flört eden bir parti kızıyla ilişkisi vardı. Avam Kamarası'nda İşçi Partisi tarafından sorgulanan Profumo, Christine Keeler ile ilişkisinde bir uygunsuzluk olmadığına yemin etti ve aksini söyleyecek olan aleyhine dava açmakla tehdit etti. Kusursuz sicile –Harrow, Oxford, ordu tugay komutanlığı– sahip bir centilmen olan Profumo'ya Macmillan hükümeti inanıyordu. Ama skandal yatışmak bilmedi; güvenliğin ihlâl edildiği ve Profumo'ya şantaj hazırlandığı gün yüzüne çıktı.

Sansasyonel haberöyküleri, "eski arkadaşlar"dan birinin hatasını örtbas eden Muhafazakâr Parti hükümetini ulusal güvenlik konusunda ihmâlkârlık ve Ekâbirlerin en tepesinde zamparalıkla suçladı. Suçlamalarda bir miktar gerçeklik payı vardı ve Profumo utanç içinde istifa etti. Ancak bu, kırk sekiz yaşında olan ve yirmi bir yaşındaki bir telekızla yakalanan evli bir adamın utancı değildi. Bu affedilebilirdi. İngiliz siyasî kültüründe affedilemez olan, bir centilmenin Parlamento'ya yalan söylemiş olmasıydı. Tory hükümeti hâdiseyi kötü yönetti; Muhafazakâr MP'ler, Başbakan Macmillan'a, seçmenler de ertesi yıl iktidarı kaybetmiş olan Muhafazakâr Parti'ye duydukları güveni kaybettiler.

isteklerini bütünüyle görmezden gelemez.

Bu durum, İşçi Partisi'ni, kendileri çok fazla solda, çok güçlü ve greve çok eğilimli olan sendikalar tarafından ve onlar adına yürütülen suçlamalara açık hâle getirmiştir. Buna mukabele etmek üzere, gerek İşçi Partisi, gerekse sendika liderleri, parti üzerindeki sendika egemenliğini reddetmektedirler. Gerçekten de bir İşçi Partisi kampanya taktiği, sendikaları, dolambaçlı bir başka yol yerine, sadece İşçi Partisi'nin kontrol edebileceğini öne sürmektir. Tony Blair, etkili bir biçimde, ardı ardına seçim kaybetme budalalığını sendika başkanlarına yöneltmişti. Komiktir ki, Blair'in Thatchercı ekonomik politikaları, bazı İngiliz sendikalarını tekrar militanlığa itmiştir. Blair, Almanya'yı incelerken göreceğimiz gibi, Kuzey Avrupa'nın sanayileşmiş ülkeleri için kural hâline gelmiş olan işçi federasyonu ile sosyal demokrat parti arasındaki yakın işbirliğini kısmen kırmıştır.

taraflı üye Bir çıkar grubunu temsil ettiği bilinen MP.
gayri-dürüstlük faktörü Halkın görevdeki politikacılara ilişkin algılaması.
İngiliz Sanayi Konfederasyonu ABD'deki Ulusal İmalâtçılar Birliği'nin muadili olan, en büyük İngiliz işadamları derneği.
sübvansiyon Hükümetin bir bireye ya da iş alanına malî yardımı.
Sorgu Saati Avam Kamarası'nda, MP'lerin bakanlara soru sorması için ayrılan zaman.

Onlarca sendika üyesi, MP olarak Parlamento'da oturmaktadır; daha onlarca MP de seçildikleri için yerel sendikalara minnet borçludur. İşçi Partisi içindeki bu sendika bloku, bir İşçi Partisi hükümetini, sendikalara zarar verebilecek düzenlemelere mecbur edebilir. Ancak ara sıra, İşçi Partisi başkanları, sendika liderlerine, eğer çok fazla ileri giderlerse İşçi Partisi'nin seçimleri kaybedeceğini izah ederek, onlara hatalı olduklarını kabul ettirmişlerdir. Tekrar edelim ki, bir parti lideri olmak, çeşitli güçler arasında dengeleyici bir tavır icra etmek demektir.

Doğrudan özel çıkarları temsil ettiği bilinen MP'ler –**taraflı üye**–, yalnızca İşçi Partisi saflarında yoktur. Birtakım Tory MP'ler de çeşitli sanayiler adına taraflı üyelerdir ve bunu gizlemeye çalışmamaktadırlar. Bağlantı gizlendiğinde veya para el değiştirdiğinde, bir grubun taraftarlığı adına çabalayan bir MP, gayrı dürüst olarak tanınmaya başlar. **Gayri-dürüstlük faktörü**, Major yönetimindeki Torylere de zarar vermiştir ama Blair'in döneminde birtakım İşçi Partililer, tartışmalı kaynaklardan para alırken görülmüşlerdir; bazıları da istifa etmiştir. Bir taraftan para alan politikacılar, her yerde, her partide görülebilir.

TUC'nin Muhafazakâr karşıtı, 1965'te üç küçük grubun birleşmesiyle oluşan, nüfuzu yüksek, **İngiliz Sanayi Konfederasyonu**'dur (CBI). CBI, çok sayıda İngiliz işveren adına konuşur, fakat Muhafazakâr Parti'yle, her ne kadar çoğu görüşleri paralel olsa da, resmî bağlantısı yoktur. İngiliz sanayicileri, Thatcher'ın özelleştirme politikalarının, **sübvansiyon**ların kendi sanayilerinden geri çekilmesi anlamına geldiğini görerek iç çektikleri sırada, CBI bundan memnun olmuştu. Thatcher bu kuruluşu tümüyle görmezden gelemedi, çünkü CBI'ın üyeleri ve parası Toryleri destekliyordu ve CBI'a bağlı onlarca şirket yöneticisi, Avam Kamarası'nda Muhafazakâr Parti sandalyelerini işgal ediyordu.

Partiler Birbirleriyle Karşılaşıyor

Britanya seçimlerine bakmanın iki yolu vardır. Birincisi, bunları, birkaç yılda bir gelen, her biri, özellikle de uzun ve pahalı olan ABD'dekilere kıyasla birer kısalık ve etkililik örneği olan, üç ilâ dört haftalık kampanyalar olarak görmektir. Ancak bir başka yol da, bunları, en son oy kullanmadan sonra, yeni Parlamento'nun toplandığı gün başlayan, âdeta kalıcı kampanyalar olarak görmektir. Resmî kampanya yalnız birkaç haftadan ibaret olabilir ama bundan çok uzun zaman öncesinden beri, muhalefet partisi, mevcut hükümeti nasıl aşağı indireceğini plânlamaktadır.

Bunun başlıca arenası Avam Kamarası'dır. ABD Kongresi'nden farklı olarak, İngiliz parlamenterler, çok ender olarak her iki partiden de yana hareket ederler. Muhalefetin görevi muhalif olmaktır, dolayısıyla beceriksizlikten ve rüşvetten seks skandalına kadar her şeyde hükümeti suçlayarak, yaptıkları budur. Bu noktada, bir kabine bakanını sersem gibi görünecek hâle getiren büyük silâh, mahcup etmedir. Bunun zamanı ise, Avam Kamarası açıldığında, pazartesiden perşembeye kadar yapılan **Sorgu Saati**dir. Gelenek hâlinde, bu saat, MP'lerin, dönen bir kaidenin üzerinde yer alan bir ön sırada oturan kabine bakanlarına yazılı sorular yöneltmeleri için tahsis edilmiştir. Meselâ, çoğu çarşamba öğle saatlerinde, bizzat Başbakan Blair, Torylerin eleştirilerine cevap vermiştir. Diğer kabine bakanları da haftanın diğer günlerinde soruları cevaplamaktadırlar. Her yazılı soruyu, ilâve bir sözlü soru takip edebilmektedir. Muhalefet, bakanı yalan söylemek, soruyu unutmak veya sinirlenmeye başlamak zorunda kalacağı, mahcup edici bir duruma sokmaya çalışır. O zaman muhalefet, aslında, "Görüyorsunuz, bunlar hükümet etmeye lâyık değiller" anlamında kıs kıs gülmektedir.

Kabine ve Devlet Memurları

Daha önce de ele aldığımız gibi, İngiliz kabine bakanları, uzman değil, genel kültüre sahip insanlardır ve bakanlıklarını yönetmeye yarayacak herhangi bir özel yeteneklerinden daha çok, siyasî sebeplerle seçilirler. Öyleyse bakanlıkları kim yönetir? Her İngiliz bakanlığının kâğıt üstündeki reisi bakandır; kabine müzakerelerinde bakanlığını o temsil eder ve Avam Kamarası'nda da o savunur. Ama bakanlığı bakan yönetmez; bunu devlet memurları yapar.

daimî sekreter [müsteşar] Kâğıt üstünde bakandan sonra gelen ve bir bakanlığı yöneten, en yüksek devlet memuru.
şövalyelik "Sör" unvanını taşıyan, en düşük soyluluk mertebesi.

Bakanlar, birkaç yılda bir gelirler ve giderler; **daimî sekreterler** [Türkiye'deki müsteşarın muadili, *ç.n*] denen en yüksek devlet memurları ise, çok daha uzun süre oradadırlar. Daimî sekreterler, sosyal ve ekonomik bakımlardan da bakanlarından çoğunlukla daha avantajlıdırlar. Az sayıda bakan sonraki hayatında şövalye unvanı aldığı hâlde, daimî sekreterlerin çoğu böyledir. Gerçi **şövalyelik**, Britanya'da artık bütünüyle onursal bir unvandır ama yine de toplumsal bir üstünlük taşır. Daimî sekreterler, bakandan, bazı hâllerde yaklaşık iki kat olmak üzere, daha fazla gelir elde ederler. Bakanlar, kendileri emekli olduklarında veya istifa ederek özel sanayi işletmelerinde yüksek ücretli gö-

revlere getirildiklerinde, yerlerine kimin atanacağını belirlemede söz sahibi olan daimî sekreterleri görevden almayı ya da başka bir göreve atamayı neredeyse imkânsız görürler; yani daimî sekreterler, âdeta kendi kendilerini seçen birer elit gibidir. Daimî sekreterler, her zaman mütevazı, itaatkâr hizmetçi rolünü oynarlar ama bazı bakanlar, gerçekte patronun kim olduğundan şüphe etmeye başlarlar.

Daimî sekretere, sırasıyla "undersecretary"ler ve "assistant secretary"ler tarafından yardım edilen çeşitli "deputy secretary"ler asistanlık ederler. Bu unvanlar, Amerikan bakanlıklarındakilere benzemektedir, ancak önemli bir fark vardır: Çoğu ABD bakanlığında, bu görevlerdeki insanların tamamı ya da büyük çoğunluğu, başkanın isteği üzerine hizmet veren ve yeni bir başkan göreve geldiğinde istifa eden, siyasî olarak atanmış kimselerdir. İngiltere'de ise yalnızca, bakanlara yardımcı olan bazı alt bakanlar [junior minister] –ki tamamı birkaç yüz kişiden ibarettir– yeni hükümetle birlikte değişirler. Amerika'daki geçici siyasî atama olanlar, İngiltere'de kalıcı görevlerdir.

Bu onlara güç vermektedir. Bunlar amatör değildirler, bakanlıklarını –onun personelini, sorunlarını, çıkarlarını ve bütçesini– iyi tanırlar. Bilgi güçtür ve üst düzey devlet memurları, zaman içinde bunu epeyce fazla kullanmaya başlarlar. Daimî sekreterler veya onların yardımcıları, görüşleriyle

Demokrasi
Britanya Ne Kadar Demokratik?

Bürokratların gücü, bizi ince bir ironiye götürmektedir. İngiliz siyasî evrimi yüzyıllarında, Britanyalıların önce monarkın gücünü sınırlayarak ve daha sonra da katılımı genişleterek demokrasiye doğru nasıl ilerlediğini gördük. Yakından baktığımızda ise, çok önemli karar süreçlerinin bile, ancak kısmen demokratik olarak denetlendiğini fark ederiz. Devlet memurları, demokratik girdisi olmayan çok fazla politika üretmektedir.

Bu, Britanya'da gerçek demokrasinin olmadığı anlamına mı gelir? Hayır, bu bizim, hiçbir ülkenin kendi bürokrasisi üzerinde mükemmel bir denetimi icra etmediğini ve partiler ile seçimlerin, yalnızca bunu yapabilme girişimleri olduğunu anlamamız gerektiği manasına gelir.

Gerçekten de, burada zikrettiğimiz etkileşmelerin çoğu, herhangi bir toplumsal denetim altında değildir. İdeolojik rekabet, çıkar gruplarının partiler ve bürokrasi üzerindeki etkisi, üst düzey devlet memurlarının bakanlarla olan ilişkisi, unvanlar verilmesi –bunlar ve diğer etkileşmeler demokratik kontrolden uzaktır. Halk, kendisinin oy verecekle-

rini bile seçmez; bu, parti ileri gelenlerinin meselesidir. Halkın bütün yapmaya çalıştığı, birkaç yılda bir oy vermektir ve seçim de sınırlıdır.

Tekraren, bu, Britanya'da demokrasi yok demek midir? Hayır, hiç değil. Bazı insanlar, bir sistem olarak demokrasi konusunda, herkesin her konuda karar vermesinin şart olduğu şeklinde abartılı bir görüşe sahiptir. Böyle bir sistem, ulusal düzeyde hiçbir zaman var olmamıştır, olamaz da... Bir demokrasi hakkında sorabileceğimiz, olsa olsa, öncü kadronun –İngiltere'de başbakan ve kabinenin– seçimlerle periyodik olarak hesaba çekilip çekilmediğidir. Seçim, onları hazırlıklı, kamu mallarına dikkat etmede uyanık tutar, kişisel menfaat ve rüşvetten alıkoyar, bürokrasinin işlevselliğini sağlar. Britanya'yı ya da başka bir ülkeyi demokrasi olarak niteleyen şey, işte bu seçimlerde cezalandırılma korkusudur. Büyük Carl J. Friedrich'in beklenen tepkiler kuralı olarak adlandırdığı şey, yöneticileri dikkatli kılmaktadır. Siyasî sistemlerden, bundan daha fazlasını beklememeyi öğrenmeliyiz.

halkın huzuruna hiçbir zaman –yani hemen hiç– gitmedikleri hâlde, kâğıt üstündeki patronları olan bakanlarına arz etmek suretiyle, bunları fikir türleri, programlar, kanun tasarıları ve bütçeler vasıtasıyla ortaya koyarlar. Bakanlar, teorik olarak bakanlıklarına kumanda ederler ama uygulamada bakanlığın nasıl çalıştığını yeterince bilmezler. Bunun yerine memurlara güvenirler. Bu durumda, pek çok yasa ve bütçe tasarısı kabineden geçtiği hâlde, aslında buradan çıkmazlar. Yönetim görevi olan işleri, kalıcı devlet memurları yaparlar.

Maliye Ekonomi politikasına ve diğer bakanlıkların bütçelerine nezaret eden İngiliz Bakanlığı

Çeşitli İngiliz bakanlıkları arasında, gerçek güç Maliye'dedir. Kimi zaman "bakanlıkların bakanlığı" diye anılan Maliye, sadece ekonomik politikanın ana hatlarını idare etmekle kalmaz, bakanlıklar arasında hangisinin ne kadar alacağı konusunda son sözü de söyler. İngiliz hükümetinde parlak bir fikri olan kimse –yeni bir bakan ya da yenilikçi bir devlet memuru–, çok geçmeden, Maliye'nin, yani "hayır diyen bakanlık"ın taş duvarına çarpar.

Britanya maliye bakanı, eski adıyla Hazine Şansölyesi –ilk başlarda, kralın vergi müfettişi– olarak geçmektedir ve şu anda kabinenin, başbakandan sonraki en güçlü ikinci şahsiyetidir. Bazı Maliye Bakanları daha sonra başbakan olmuşlardır, dolayısıyla bu görevdeyken yakından izlenirler. Blair hükümetinin tanınmış ve etkili Maliye Bakanı Gordon Brown'ın, Blair'den sonra onun yerine geçmesi beklenmektedir.

Maliye Bakanı'nın altındakiler de alışılmış "secretary"ler ve devlet memurlarıdır, ancak bunlar kendi kendilerine yetişen bir türdürler ve diğer bürokratlardan daha akıllı ve daha güçlüdürler. Bir takım ruhu temelinde iş yapan Maliyeli çocuklar, sadece diğer Maliyeli çocuklara güvenirler, zira İngiliz devletinin ve ekonomisinin bütüncül resmini ve birçok parçanın birbiriyle nasıl ilişki kuracağını yalnızca Maliye görebilir. Diğer bakanlıklar yalnız kendi köşelerini görürler, bu yüzden onlara aldırış edilmemelidir. Bu kanaat Maliye'ye ve onun çalışanlarına, soğuk, duyarsız bir uzaklık ve bir tür "mandarinler yönetimi" imajı verir –fakat hiç kimse de onların yerine geçmeye çalışmamıştır.

Kamu Hizmeti ve Çıkar Grupları

Çıkar grupları ile siyasî partiler arasındaki ilişkiden daha önce söz etmiştik. Fakat çıkar gruplarının seslerini duyurmalarının tek yolu bu değildir ve çok defa en önemli yolu da değildir. Çıkar grupları etkisinin büyük kısmı, onların sessiz sahne arkasında, bürokrasiyle kurdukları temastadır. Gerçekten de güçlü başbakanların ve parti disiplininin bir sonucu olarak Parlamento'nun rolünün azalması ve kalıcı devlet memurlarına bizzat bağımlı kabine bakanları sebebiyle, pek çok çıkar grubu kendilerine şu soruları sormaktadır: "Niçin Parlamento'nun canını sıkalım? Niçin doğrudan işin yapıldığı yere, bürokrasiye gitmeyelim?"

Bu yaklaşım, özellikle de iş âlemi ve sanayi için geçerlidir; sendikaların esas çabası ise hâlâ İşçi Partisi üzerinde yoğunlaşmıştır. Bunun sebebi, kısmen, sendikaların istediği şeylerin, iş dünyası gruplarının istediği şeylerin zıddı olmasında yatmaktadır. Sendikalar, istihdam, ücretler, refah gibi

on milyonlarca insanı ilgilendiren genel politikalar talep ederler. Sanayi ise genellikle vergiler, sübvansiyonlar, düzenlemeler ve birkaç firmayı kapsayan, spesifik, dar kapsamlı kurallar isterler. Dolayısıyla sendikalar parti politikalarına ilişkin daha açık bir ortamda mücadele etmeye yönelirler, buna karşılık işadamı grupları çoğunlukla bir hükümet görevlisini sessizce öğle yemeğine götürmeyi tercih ederler.

Britanya ekonomik hayatının bir koluyla çok yakından çalışan belli bir bakanlık, kendisini taraf sız bir yönetici değil, endişeli ve dikkatli bir hizmetçi gibi görmeye başlar. Neticede o sanayi bir düşüş yaşarsa, bunu, ona nezaret etmekle görevli hükümet bürosuna aktarır. Bu suretle, devlet memurları, ekonomik çıkar gruplarının liderlerini "müşteri"leri olarak görmeye ve müşterilerinin görüşlerini yansıtmaya başlarlar. Bu olduğunda –ki her ülkede olur– sanayinin yürütme organını "ele geçirdiği" veya "sömürgeleştirdiği" söylenir.

Bu modeli güçlendiren, kamu hizmeti ile özel sanayi arasındaki yer değiştirmelerdir. Bir daimî sekreter, iş dünyasında, hükümette olduğundan daha fazla para kazanabilir; arada sırada bunlardan biri, taze otlaklar uğruna kamu hizmetinden ayrılır. (Bu modeli Fransa ve Japonya'da da göreceğiz.) Aynı şekilde, bazen iş dünyasının yöneticileri de, eğer bir şirketi iyi yönetebiliyorlarsa aynısını hükümette de yapabilirler biçimindeki müphem teoriye dayanılarak yüksek idarî görevlere getirilebilirler. Mesele, devlet memurları ile özel sektör arasında samimi ilişkilerin gelişmesidir.

Siyasî Kültür

Asaletin Faydası

Geçmişten devralınan bir başka tuhaf İngiliz mirası da, kralın şövalyelik gibi şeref payesi bağışlarıdır. Fakat tuhaf olmaktan çok, bu, bir takım amaçlara hizmet eden bir ücret ödeme sistemidir. Verilen unvanlar, yeni, enerjik ve genç insanlara kadro açmak üzere, bir tür emekliliğe teşvik ödülüdür. Bir şövalyelik (Sör) veya bir asilzade unvanını dört gözle bekleyen birinin sessizce gitmesi daha muhtemeldir. Bu unvanlar, ayrıca muhatapları medenîleştirir; militan sendika liderleri ve açgözlü işadamları bile, isimlerinin önündeki unvanlara sahip olur olmaz, ortak iyi hakkında felsefî konuşmalar yapmaya başlarlar.

Kraliçe, bu ve diğer ödülleri, ancak, övgüye lâyık devlet memurlarını, iş dünyasından insanları, sendikacıları, askerleri, politikacıları, bilim adamlarını, sanatçıları ve yazarları takip eden küçük bir kadroya sahip olan ve kimin ne alması gerektiğini öneren başbakanın tavsiyesi üzerine vermektedir. Şövalye ve asilzade olmaya ilâveten, seçkin Britanyalılara, İngiliz İmparatorluk Nişanı, Dizbağı Nişanı, Liyakat Nişanı, Banyo Nişanı ve Kraliçe Victoria Nişanı ve birçok başka rütbeler verilmektedir. Nişanlar verilmesi, kraliyete destek olmanın ve sistemle işbirliği yapmanın bir yolu olarak, İngiliz siyasî kültürünün de bir parçasıdır.

Anahtar Terimler

asilzade
Avro-coşkulu
Avro-şüpheci
beklenen tepkiler kuralı
daimî sekreter [müsteşar]
gayri-dürüstlük faktörü
geleneksel Tory
genel merkez
genel seçim
ıslaklar
İngiliz Sanayi Konfederasyonu
İşçi Sendikaları Kongresi (TUC)
karizma
kurular
Maliye
Marksist
neoliberalizm
parti imajı
parti kimliği
partinin kalesi [safe seat]
sandalye
sarkaç
seçim çevresi
seyyah politikacı [carpetbagger]
Sorgu Saati
sübvansiyon
şövalyelik
taraflı üye
Thatchercı
Troçkist
Yeni İşçi Partisi

Ek Kaynaklar

Barberis Peter. *The Elite of the Elite: Permanent Secretaries in the British Higher Civil Service.* Brookfield, VT: Ashgate, 1996.

Battle, John, and Anthony King, eds. *Britain at the Polls, 2005.* Washington, DC: CQ Press, 2005.

Bevir, Mark, and R. A. W. Rhodes. *Interpreting British Governance.* New York: Routledge, 2003.

Brivati, Brian, and Richard Heffeman, eds. *The Labour Party: A Centenary History.* New York: St. Martin's, 2000.

Dunleavy, Patrick, Andrew Gamble, Richard Heffeman, and Ian Holliday. *Developments in British Politics 6.* New York: Palgrave, 2002.

Geddes, Andrew, and Jonathan Tonge, eds. *Labour's Second Landslide: The British General Election 2001.* New York: Palgrave, 2002.

Hickson, Kevin, ed. *The Political Thought of the Conservative Party.* New York: Palgrave, 2005.

Kelly, Richard, ed. *Changing Party Policy in Britain: An Introduction.* Malden, MA: Blackwell, 1999.

King, Anthony, and Iain McLean, eds. *Rational Choice and British Politics: An Analysis of Rhetoric and Manipulation from Peel to Blair.* New York: Oxford, 2001.

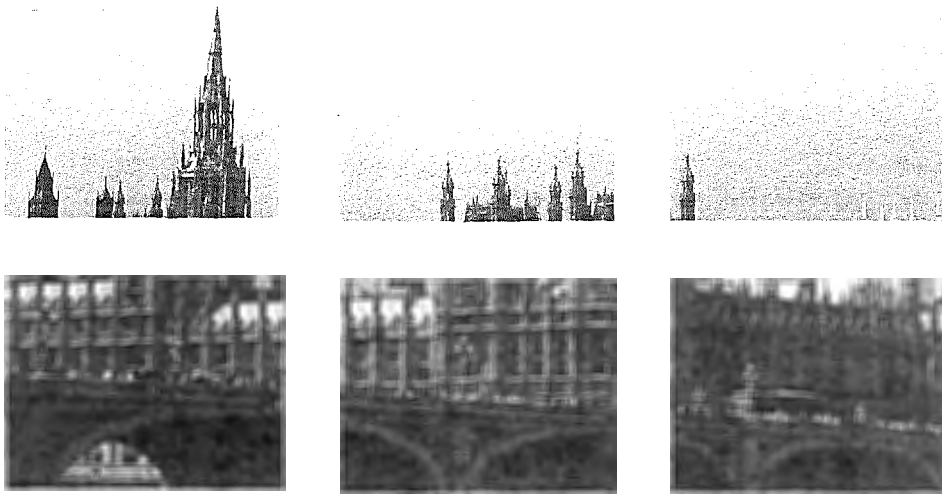
McKinstry, Leo. *Fit to Govern.* London: Bantam Press, 1996.

McLean, Iain. *Rational Choice and British Politics: An Analysis of Rhetoric and Manipulation from Peel to Blair.* New York: Oxford, 2001.

Norris, Pippa, and Christopher Wleizen, eds. *Britain Votes 2005.* New York: Oxford University Press, 2005.

Seyd, Patrick, and Paul Whiteley. *New Labour's Grassroots: The Transformation of the Labour Party Membership.* New York: Palgrave, 2002.

Bölüm 6

Britanyalılar Neleri Tartışyorlar?

Britanya, onlarca yıldır ekonomik gerileme içindedir. Önceleri bu, yalnızca bir **nispî gerilemeydi**, zira Batı Avrupa ve Japon ekonomileri, İngiliz ekonomisinden daha hızlı bir şekilde büyüyorlardı. Ancak 1970'lerde Britanya, enflasyonun ücret artışlarını geçmesi yüzünden halkın düşük hayat standartlarıyla baş başa bırakıldığı bir **mutlak gerileme** içine girdi. Bu ilk sanayileşmeyi gerçekleştiren ulus, 1980'lerde İtalya'nın GSYİH açısından kendisini geçtiğini görmekten utanır olmuştu. Benzer biçimde, Britanya'nın eski sömürgeleri Hong Kong ve Singapur da Britanya'nın başardığından daha yüksek GSYİH elde ettiler. Britanya'da **sanayiden kaçış** meydana geliyor gibidir; bazı yıllarda İngiliz GSYİH'si küçülmüştür. Bunu "İngiliz hastalığı" diye adlandırmaktadırlar ve bazı Amerikalılar bunun bulaşıcı olmasından korkmaktadır.

Dikkate Alınacak Sorular

1. Nispî ve mutlak çöküş arasındaki fark nedir?
2. Britanya ekonomisi için Thatcher tedavisi neydi? İşe yaradı mı?
3. Britanya'nın çöküşüne ilişkin Beer tezi nedir?
4. Verimlilik nedir ve niçin bu kadar önemdir?
5. Britanya hangi alanlarda anayasal reforma uğrayabilir?
6. Britanya'nın Ulusal Sağlık Hizmeti işliyor mu? ABD'yle kıyaslayın.
7. Yetki devri nedir? Yarı-federalizmin göstergesi midir?
8. Kuzey İrlanda barışa geri döndü mü? Evet veya hayırsa, niçin?
9. Britanya'nın Avrupa Birliği konusundaki tutumu nedir? Ya Euro konusunda?

"İngiliz Hastalığı"

Britanya neden çöktü? Böylesi karmaşık bir soruya iki temel yaklaşım söz konusudur. Birincisi, halkın tutumunun ne olduğuyla başlamaktadır –psiko-kültürel yaklaşım. Diğeri ise fizikî dünyada ne olduğuyla işe girişmektedir –politiko-ekonomik yaklaşım. Bunlar karşılıklı olarak birbirlerini dışlamazlar ama birbirleriyle bir tavuk-yumurta ilişkisine sahiptirler. Biri diğerini beslemektedir.

Kimileri, sorunun kökeni olarak, İngilizin çalışmama yanlısı tavırlarının altını çizmektedir. Çalışmayı adî bir para kazanma şekli olarak aşağılayan eski aristokrasi, Britanya'dan hiçbir zaman tam anlamıyla sürülememiştir. Daha doğrusu, yükselen girişimciler eski eliti taklit etmişler ve boş vakit ve kültür centilmenleri hâline gelmişlerdir. Kamu okullarında ve Oxbridge'te, genç Britanyalılar, beşerî bilimlere ağırlık vererek ticarî ve teknik hünerleri hor görmeyi öğrenmektedirler. Refahı yaratmak yerine, ona sahip olmaya ağırlık verilmiştir. Bundan dolayı, Britanya, gözü pek ve yenilikçi kapitalist yokluğu çekmektedir. Çoğu Britanyalı, daha fazla boş zamanı daha fazla paraya tercih etmektedir.

İngiliz sınıf sistemi, sorunları daha da kötüleştirmektedir. İngiliz yöneticiler –ki çoğunlukla da orta sınıftandırlar– çalışanlara karşı züppe tavırlıdırlar; onların arasına karışmazlar ve yeterince rehberlik yapmaz, teşvik edici davranmazlar. İngiliz işçiler de kendi "arkadaşlar"ıyla dayanışma ve

şirketlerinden çok sendikalarına bağlılık sergileyerek, buna karşılık verirler. Eğer psiko-kültürel yaklaşım doğru ise, Britanya'yı kurtarmanın tek yolu, İngiliz kültürünü değiştirmektir ama derinlemesine yerleşmiş tutumlar değişime direnirler.

nispî gerileme Ekonomik açıdan diğer ülkelere ayak uyduramamak.
mutlak gerileme Bir ülkenin ekonomik açıdan kendi geçmişine kıyasla zayıflaması.
sanayiden kaçış Ağır sanayinin gerilemesi.
tüketim Nesneleri satın almak.
üretim Nesneleri yapmak.
verimlilik Nesnelerin yapılmasındaki etkililik.
çoğulcu durgunluk Kontrol dışı çıkar gruplarının kanal tıkayıcı kütük politikası ürettiği teorisi.
karşı kültür 1960'larda olduğu gibi, geleneksel değerlerin reddedilmesi.
çoğulculuk Sosyal grupların birbirleriyle ve devletle özerk biçimde etkileşmesi.

Diğer, yani politiko-ekonomik yaklaşım, kötü tutumların hatalı devlet politikasının sonucu olduğunu öne sürmektedir. Dolayısıyla, yeni bir bağlam yaratmak üzere politikayı değiştirmek, tutumların değişmesine yol açacaktır. İşçi Partisi'nin 1945'te uygulamaya koyduğu refah devleti gelişmesini suçlu gören Thatchercılar, bu görüşü ileri sürmüşlerdir. Bu uygulama, **üretim** olmaksızın çok fazla **tüketime** yol açmış ve verimsiz sanayileri sübvanse etmiştir. Önceki hükümetler tarafından dizginleri salıverilen sendikalar, ücretleri yükselttirmiş ve **verimliliği** düşürtmüştür. Refah devletinin yükselen maliyetleri, yatırıma gitmesi gereken fonları boşa akıtmıştır. Yetersiz yatırım yetersiz üretime yol açmış, bu da durgunlaşan hayat standartları anlamına gelmiştir. Thatchercılar, hem refah ödemelerini, hem de sanayi sübvansiyonlarını keserseniz, –biraz sancıyla da olsa– tutumlarda bir değişikliğe zorlarsınız, iddiasında bulunmuşlardır.

Thatcher Tedavisi

Britanya'nın ekonomik sorunlarına Thatcher'ın tedavisi, İngiltere'de hâlâ tartışılmaktadır. Thatc-

Anahtar Kavramlar
Çoğulcu Durgunluk

Harvard'lı siyaset bilimci Samuel Beer, Britanya'nın gerilemesinin sebebi konusunda kışkırtıcı bir tez ortaya koydu: çok fazla çıkar grubu, herkese her şeyi vaat etmeye hevesli olan partilerden çok fazla talepte bulunmaktadır. İngiliz gruplar; refah ödemeleri, ücret artışları ve sanayiye sübvansiyon için kapıştıkça, sonuç çoğulcu durgunluk oldu. İki büyük parti, daha fazla gruba daha fazla destek vaatleriyle birbirlerine karşı açık artırmaya giriştiler. 1960'ların sonunda, İngiltere'de, geleneksel uygarlığı ve itaati reddeden güçlü bir karşı kültür ortaya çıktı ve grupların taleplerini daha da tiz sesli hâle getirdi.

Her grubun daha çok istemesi ve almasıyla birlikte, hiç kimse, onlardan geri kalması için kendisini sınırlayacak herhangi bir sebep görmedi. Hükümet destekleri sendika ücret taleplerini besledi, o enflasyonu besledi, o da hükümet desteklerini besledi...

Beer'in tezinde ilginç olan husus, bu tezin, siyaset bilimcilerin, özgürlüğün ve demokrasinin temeli olarak eskiden beri övdükleri bir kavramı, çoğulculuğu suçluyor olmasıdır. Fakat Beer, bunun bir cinnet hâlinde ilerleyebildiğini kanıtlamıştır; gruplar birbirlerini ve hükümeti, Beer'in "kamu tercihinin felci" olarak nitelediği bir duruma yol açıncaya kadar engellemektedirler. Ülkenizdeki sistemle mukayese eder misiniz?

hercılar; onun politikalarının tam olarak ve yeterli süre yürürlüğe konmadığını öne sürmektedirler. Bütün partilerdeki Thatcher karşıtları ise, bu politikaların acımasız ve etkisiz olduğunu iddia etmektedirler. Thatchercıların bakış açısına göre, hem İşçi Partisi'nin, hem de önceki Muhafazakâr Parti hükümetlerinin müsamahakâr politikaları, refah programlarını, ülkenin bunları karşılayabilme kapasitesinin ötesine taşımıştır. Sendikalar verimliliğe aykırı ücret artışları elde etmişlerdir. Devletleştirilen ve sübvanse edilen sanayiler para israf etmişlerdir. Sonuç: Britanya'yı Avrupa'nın hasta adamı hâline getiren **enflasyon** ve düşen verimlilik... Tedavi kısmen, enflasyonun sebebinin para arzının çok hızlı artması olduğunu öne süren (Nobel ödüllü) Amerikalı ekonomist Milton Friedman'ın **monetarist** teorisinden alınmıştı. Thatcher, Britanya'nın para arzını kontrol altına almak ve ekonomik sağlığı yeniden getirmek üzere, bürokrasiyi, refah artışını ve sanayiye sübvansiyonu ortadan kaldırdı.

enflasyon Çoğu fiyatlardaki artış.
monetarizm Friedman'ın, para arzındaki artış oranının, birçok ekonomik gelişmeyi kontrol ettiği şeklideki teorisi.

Bazı İngilizler, tedavinin hastalıktan daha kötü olup olmadığından şüphe etmişlerdir. İşsizlik bir ara işgücünün yüzde 14'üne ulaşmış, binlerce firma iflâs etmişti ve Britanya'nın GSYİH artışı hâlâ kansızlık içindeydi. Ilımlı Muhafazakârlar bile yumuşarnası için ricada bulunsalar da, Thatcher, Demir Leydi unvanını boşuna almadığını gösterdi. "Leydilik dönmek değildir" diyordu. Britanya'nın iyileşmesini sağlayacak bir temizliğin ekonomik zorluklarını görüyordu. Ekonomistlerinden biri, "Verimsiz fabrikalar kapandığında gözyaşı dökmem. Sevinirim." demiştir. Thatcher ve taraftarları durmaksızın şunu söylemişlerdir: "Üretmedikçe tüketemezsin."

Bu tez, yavaş yavaş kavranmaya başlamıştı. Pek çok İngiliz, ürettiklerinden fazla tükettiklerini, sübvanse edilen fabrikaların ve madenlerin ekonomide bir drenaj kanalı işlevi gördüklerini ve işleri düzeltmek için acı ilacın zorunlu olduğunu kabul etmek durumundaydı. Britanyalılar, bu bedavacılıklarından dolayı âdeta suç işlemiş gibiydiler ve bu borcu ödemek zorunda olduklarını biliyorlardı. 1980'lerde, çok sayıda emekçi, İngiliz İşçi Partisiyerine Torylere oy verdi.

Karşılaştırma

Refah Devletinin Maliyeti

Refah devletinin diğer bir yönü, onun ne kadar pahalı olduğudur. 2004'te her seviyeden devletin, her tür vergileri, sağ taraftaki tabloda gösterilen yüzdelere ulaşmıştır.

Neredeyse bütün sanayileşmiş ileri ülkeler vergilerini düşürmektedir. Sağdaki tabloda gösterilen yüzdelerin çoğu, birkaç yıl öncekinden daha düşüktür ve bu da genel ekonomideki büyümeyi ve refah harcamalarındaki azalmaları göstermektedir.

İsveç	50
Fransa	43
İtalya	42
Euro bölgesi ortalaması	40
Britanya	35
Almanya	34
Kanada	32
Avustralya	31
Japonya	25
Amerika Birleşik Devletleri	25

Kaynak: OECD

deregülasyon Sanayi üzerindeki devlet düzenlemelerinin kalkması.
özelleştirme Devlet mülkiyetindeki sanayinin özel çıkar sahiplerine satılması.

Fakat Thatcher ekonomisi işe yaradı mı? Torylerin 1997'de görevi bırakmalarına kadar tablo karışıktı ama genel olarak olumluydu. Enflasyon düşmüştü ve ekonomik büyüme Avrupa'nın en hızlısıydı. Devlet mülkiyetindeki British Steel, British Leyland (motorlu araçlar) ve savaştan beri işsizliği önlemek için devletleştirilmiş diğer sanayiler, şişirilmiş kadrolarını budadılar ve verimliliği artırdılar. Devlet malı pek çok fabrika ve tesis, **özelleştirme** denen bir işlemle satıldı. **Deregülasyon** aracılığıyla rekabet artırıldı. Kamu binalarının kiracıları, evlerini düşük maliyetle satın alma şansını elde ettiler ve bu, onlardan bazılarını Muhafazakâr Partili yapan bir uygulamaydı. Sendikalar ücret ve diğer konulardaki taleplerini azalttılar ve sendika üyeliği anî bir biçimde azaldı. Birçok zayıf firma battı ama binlerce yeni, küçük ve orta ölçekli firma türedi. Sermaye ve emek, tamamen iyi bir ekonomik sistemde olması gerektiği gibi, zarar eden sanayilerden kâr edenlere yöneldi. California benzeri bir bilgisayar endüstrisi, İskoçya'da bir "silikon vadisi" ve Cambridge Üniversitesi civarında ise bir "yazılım vadisi" ortaya çıkardı.

Thatcher ekonomisinin yaptığı etkinin bir bölümü, sendikalarının rahatlığından dolayı sarsılan işçilerden kaynaklanmıştır ("Ben iyiyim, Jack"). Hükümetin Ulusal Kömür Heyeti, 1984'te, yüz-

Karşılaştırma
Verimlilik Yarışı

Üretim yoksa, güzel şeyler de yoktur. Üretim, imal edilen şeylerdir. Verimlilik ise onların ne kadar yüksek randımanla üretildiğidir. Düşük verimlilikle çok miktarda üretim yapabilirsiniz ki bu, Komünist rejimi alaşağı eden Sovyetlerin sorunuydu. Büyük ekonomiler arasında, İngiltere'nin verimliliği düşüktür. 2000 yılında, çalışan kişi başına GSYİH, Britanya'dakine nispetle ABD'de yüzde 42, Fransa'da yüzde 13, Almanya'da yüzde 7 ve Japonya'da yüzde 2 daha yüksekti.

Verimlilik artışı –yani bir çalışanın bir önceki yıla göre bir saatte ürettiği ilâve miktar– gelecekteki refahın ölçüsüdür. Verimlilikte hızlı artış, hızla artan hayat standartları demektir; düşük artış ise durgunluk ve hatta gerileme anlamına gelir. 1995'ten 2004'e emek verimliliğindeki ortalama yıllık artış yüzdesi, sağ taraftaki tabloda gösterilmektedir.

İrlanda'nın hızlı verimlilik artışı, Japonya'nın geçmiş on yıllarındakine benzemekteydi. Yeni sanayileşen ülkeler, düşük bir düzeyden başlamaları sebebiyle en büyük artış oranlarını sergilemektedirler. Bütün kolay kazanımlar elde edildikten sonra ise, tıpkı Japonya gibi, bir ülke daha "normal" bir hâle gelmektedir. Daha önceleri, ABD'nin verimlilik artışı, sanayileşmiş ülkelerin en zayıfları arasında yer almıştı. 1990'ların sonlarındaki yükselişi ise çalışanları daha randımanlı kılan, verimlilik ve bilgi teknolojileri alanındaki büyük yatırımların sonucuydu.

Verimlilik bir ekonominin bütün hikâyesini anlatmaz, çünkü o sadece üretime odaklanır. İleri ekonomiler en fazla insanı fabrikalarda değil, verimlilik elde etmenin ve bunu ölçmenin daha zor olduğu hizmet sektöründe istihdam ederler.

İrlanda	5.1
Amerika Birleşik Devletleri	2.5
Japonya	2.3
Fransa	2.1
Britanya	2.0
Almanya	1.8
Kanada	1.7
AB 15 ülke ortalaması	1.5

lerce kârsız madeni kapatıp yirmi bin kadroyu lağvettiğinde, madenciler, diğer bazı sendikacıların da desteklediği uzun ve şiddetli bir grevi sahneye koydular. Ama Thatcher vazgeçmeyecekti; bir yıl sonra madenciler vazgeçtiler. (Yaklaşık aynı dönemde, Başkan Reagan da hava trafik kontrolörlerinin greviyle karşı karşıya geldi.) Yeni yasa, sendika başkanlarının greve çağırma yetkilerini sınırladı ve Britanya'daki grevlerin sayısı ve süresi birdenbire azaldı.

Son birkaç on yılda, ABD'de olduğu gibi, gelir eşitsizliği İngiltere'de de artmıştır. Ortalama ge-

Demokrasi

Hangi Blair Projesi?

Blair'in başlıca projesi Britanya'nın ekonomisi değil, kurumlarıydı. Onun cüretli anayasa reformları, pek çoğu yüzyıllardır çok az değişiklik geçiren siyasî kurumları modernize etti. Projelerinden bazıları yasa hâline getirilirken, bazıları hâlâ tartışılmaktadır. Blair, Britanya'nın modernleştiricisi olarak tarihe geçecektir.

1. Yazılı bir anayasa. Sabit sınırları olmadığında, Britanya'da iktidar kötüye kullanılabilir. Birçok Britanyalı hükümetin daha hesap verebilir hale gelmesi için daha fazla yazılı kural istemektedir.

2. ABD tarzı bir haklar bildirgesi. Blair bunu, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni Parlamento'ya iç hukuk olarak benimsetmek suretiyle ve 2000'den itibaren Britanya'yı, Avrupa'nın geri kalanıyla aynı doğrultuya getirerek başardı. Britanyalılar ilk defa, medya özgürlüğü konusunda ve can sıkıcı polis metotlarına karşı yasal garantiler elde ettiler.

3. Yargı incelemesi. Parlamento'dan geçen herhangi bir yasa, Britanya'da otomatikman anayasal kabul edilir. Dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi, İngiliz mahkemeleri, yürütmenin aşırılıklarını kontrol edememektedir. Birçok Britanyalı, diğer şeyler arasında ... garanti altına alan ABD Yüksek Mahkemesi'nin rolüne hayrandır.

4. Bilgi edinme özgürlüğü. Britanya'da, sansüre yaklaşan bir Resmî Sırlar Kanunu mevcuttur. Hükümetin her türlü yanlışı örtbas edilmektedir. Pek çok Britanyalı, ABD'deki Bilgi Edinme Özgürlüğü Yasası'na hayrandır.

5. Anlamlı bir üst meclis. 3. Bölüm'de ele aldığımız gibi, 1999'da Blair, birçok miras yoluyla asili kapı dışarı ederek ve büyük ölçüde ömürlük asillerin ellerine terk etmek suretiyle, Lordlar Kamarası'nı modernleştirdi. Yine de bu, onun elinde az miktarda güç bıraktı. Bir sonraki adım, ona Avam Kamarası'nı ve kabineyi kontrol etmek üzere bazı yetkiler vermek olacaktı.

6. Yetki devri, ki bununla Blair, Kuzey İrlanda, İskoçya ve Galler'e kapsamlı bir özerk yönetim ve seçilmiş meclisler vermeyi akıllı bir biçimde gerçekleştirdi. (Bkz., sonraki tartışmalar.)

7. Yeni bir seçim sistemi. 3. Bölüm'de gördüğümüz gibi, geleneksel FPTP sistemi iki büyük partiyi fazla ödüllendiriyor ve üçüncü partileri cezalandırıyordu. Yeni İskoç ve Galler parlamentolarında yapıldığı gibi, bir miktar PR eklenmesi ("son rötuş yapılması"), özellikle Liberal Demokratlar açısından çok daha âdil olacaktı.

8. Britanya'da kamu hizmetleri acı vermektedir. Eğitim, demiryolları ve Ulusal Sağlık Hizmeti, diğer Avrupa ülkelerinin gerisinde kalmıştır. Bunları ıslah etmek için yeni yönetimlere ve paraya ihtiyaç vardı ama Britanyalılar daha yüksek vergiler ödemeye razı olacaklar mıydı?

9. Tilki avı, "kırsal bölgelerde bir kriz"in öfke sembolü hâline geldi. Kırsal yöre sakinleri, çiftlik gelirlerinin azalmasını, yabancılar ev fiyatlarının artmasını ve 2001'deki büyük bir şap hastalığı salgınının kötü yönetilmesini protesto etmektedirler. Şimdi eski geleneğimizi ve "at sırtında tazı peşinden koşma" hakkımızı elimizden almak istiyorlar diye şikâyet etmektedirler. Asıl mesajları ise, kırsal bölge hizmetlerini iyileştirmek üzere daha fazla paradır.

Bir Özelleştirme Daha Mı? İskoçya'nın, kısa bir ferıbot yolculuğuyla ulaşılmaya alışılmış olan güzel Skye Adacığı... Ama yeni özel köprü, oraya her gidişi 8 dolara mal ettirmektedir. Çoğu Britanyalı, yeni köprüyü çılgın özelleştirme koşusunun ve bir kamu hizmetinin özel sektör hırsına teslim edilmesinin bir örneği olarak, protesto etmektedir.

lirin yarısından daha az gelirli ailelerde yaşayan İngilizlerin sayısı, Thatcher ve Major dönemlerinde, 1979'da 5 milyondan, 1993'te 14 milyona yükselmiştir. Gençlik arasındaki yüksek işsizlik, şehirlerde ayaklanmalara yol açmıştır. Yeni yüksek teknolojili sanayilere sahip, zengin ve yeniden dirilen bir Güney İngiltere ile işsizliğin zirveye çıktığı, güçten düşen, metruk Kuzey arasında, muazzam bölgesel eşitsizlik ortaya çıkmıştır. Thatcher, tıpkı ABD'deki **hakediş**ler gibi, çoğu yasayla ödenmesi gereken hükümet harcamalarını asla yapmadı. Thatcher ve Major'ın budamak için azamî çabayı göstermelerine rağmen, onların döneminde İngiliz refah ödemeleri gerçekten de keskin bir tırmanış gösterdi. Refah devletinden vazgeçmek caziptir ama nadiren başarılı olur; çünkü çok sayıda insan, ödemelere bel bağlamaya başlamıştır. Dahası, 1980'lerin sonunda, bir kredi ve harcama patlaması, enflasyonu tekrar yüzde 10'un üzerine fırlatmış ve ekonomi kendini birden bire bir **durgunluk** hâline bırakmıştı. Rekabet içindeki İngiliz verimliliği düşük ve ücretleri yüksekti, bu nedenle Britanya üretime dayalı işleri diğer ülkelere kaptırmaya devam etti.

hakediş Sosyal Güvenlik gibi, yurttaşların otomatikman hak kazandıkları harcama programları.
durgunluk [resesyon] GSYİH düşüşüyle kendini gösteren, ekonominin küçülmesi.

Thatcher'ın en önemli mirası, İngiliz siyasî tartışmalarının değişen terimleridir. 1945'te İşçi Partisi, tartışmayı refah devletine doğru kaydırmıştı ve onlarla onların terimleri üzerinden rekabet etmek zorunda kalan Toryler, hiçbir zaman, altta yatan yeniden dağıtımın iyi olduğu öncülüne ciddi bir itirazda bulunamamışlardı. Thatcher bunu her bakımdan değiştirdi ve tartışmayı verimlilik ve ekonomik büyüme konusuna taşıdı; artık İşçi Partisi onların terimleri üzerinden rekabet etmek zo-

runda idi. Bu tarihsel bir değişiklikti ve ABD dâhil, diğer ülkelerdeki siyasî tartışmayı etkileyen bir şeydi. İşçi Partili Başbakan Blair, Thatcher'ın serbest piyasa politikalarını reddetmedi; bunları çaldı ve galiba daha iyi yürüttü. 2005'te İngiltere'de işsizlik, yüzde 4.7 kadar düşüktü, hâlbuki Fransa ve Almanya'nınki yüzde 10 civarındaydı. Ve Britanya'nın kamu borcu ya da enflasyonu neredeyse yoktu. Britanya gerçekten de yeniden başarmıştı.

Ulusal Sağlık Meselesi

Britanya'nın geniş kapsamlı refah devletinin ana özelliği, 1948'de, İşçi Partisi'nin uzun bir süre devam eden, çalışan Britanyalılara yardım etme vaadinin bir parçası olarak yürürlüğe konan Ulusal Sağlık Hizmeti'dir (NHS). İkinci Dünya Savaşı'ndan önce, İngiliz tıbbî bakımı düzensizdi ve savaş sırasında çoğu Britanyalı, askerlik hizmeti için fazlaca sıska ve sağlıksızdı. Muhafazakârlar ve İngiliz Tıp Cemiyeti, NHS'ye karşı mücadele etti, fakat genel eğilim onlar aleyhine idi.

NHS işe yaradı mı? Cevap hem evet, hem hayırdır. İngiliz halkı, olageldiğinden daha sağlıklıdır. Genel sağlık standartlarının önemli bir ölçüsü olan bebek ölümleri, 1931'deki 1000 canlı doğumda 64'ten, şimdilerde 5'e düşmüştür. Bundan özellikle İngiliz emekçi sınıfı istifade etmiştir. Britanyalılar GSYİH'nin sadece yüzde 9'unu sağlık bakımına harcamaktadırlar ama yüzde 15'ini harcayan Amerikalılardan daha sağlıklıdırlar.

Fakat NHS, birden fırlayan maliyetlere ayak uyduramamaktadır. Britanya nüfusu yaşlanmaktadır ve yaşlı insanlar, tıbbî harcamalar bakımdan gençlerden daha fazla maliyetlidirler. Tıptaki teknik ilerlemeler korkunç düzeyde pahalıdır. Sistem çok sayıda bürokrata ihtiyaç duymaktadır. 1 milyonluk bir personel kadrosuyla NHS, Batı Avrupa'nın en büyük işverenidir ama personel ve imkânlar talebe ayak uyduramamaktadır. Fakat konu sadece para değildir. Eğer bir ameliyat âcil değilse, hastalar bir yıl veya daha fazla bekleyebilmektedir. Britanya'daki tartışma, İşçi Partisi'nin savunduğu gibi, NHS'nin genel vergi gelirleriyle finansmanına devam mı edileceği, yoksa zorunlu çalışan ve işveren katkılarını, ayrıca özel sağlık bakımına daha büyük bir rol verilmesini içeren Avrupa finansman modellerinin mi benimseneceği konusundadır.

Kuzey İrlanda Sâkinleşti mi?

Ne yazık ki, hayır... Şu anda Ulster'de güvenilir olmayan bir barış durumu söz konusudur ama nefret derinlerde hâlâ devam etmektedir. Katolikler ve Protestanlar, her zamankinden daha fazla iki topluma bölünmüşlerdir. Kuzey İrlanda'daki otuz yıllık şiddetten sonra bir sakinleşme umudu mevcuttu. 1998'deki Paskalya Cuması'nda, iki taraf bir iktidar paylaşımı mutabakatına ulaştılar, fakat Kuzey, Serbest İrlanda Cumhuriyeti'yle birleşmeli mi temel sorusuna çözüm bulmadığı için, çok geçmeden akamete uğradı. Çoğu Katolik'in istediği şeyi, Protestanlar öfke içinde reddetmektedir. Radikal partiler güç kazandıkça, her iki taraftaki ılımlı partiler küçülmüştür. 2005'te, Peder Ian

Paisley önderliğindeki militan Demokratik Sendikacılar, Ulster'in on sekiz sandalyesinden dokuzunu kazandılar. Bir dönem şiddeti savunmuş olan Sinn Fein lideri Gerry Adams, 2005 yılında, – ayrımsız şiddeti sebebiyle desteğini kaybetmiş olan– IRA'nın sonunda silâhlarını teslim edeceğini ve hedeflerini siyasî yollarla kovalayacağını duyurdu, fakat Protestan militanlar buna inanmadılar. Paisley, Adams'ı terörist olarak nitelemektedir ve gerçekten de Adams, IRA'nın yedi üyeli konseyinde bulunmaktadır.

Paskalya Cuması Anlaşması Kuzey İrlanda'da iktidarı paylaştıran 1998 tarihli antlaşma.
ortaklaşma Bütün büyük partilere kabinede yer vererek, yürütme düzeyinde siyasî iktidarın paylaşılması.
uyruk Eskiden Taht'ın bendesi; şimdi İngiliz vatandaşı demektir.

Başbakan Tony Blair, **Paskalya Cuması Anlaşması** gururunun bir kısmını almıştır; onun Muhafazakâr selefleri Sinn Fein'le müzakere etmemişlerdi. Anlaşma kâğıt üzerinde iyi görünüyordu. Anlaşma, 1974'ten beri kapalı olan Stormont'taki Kuzey İrlanda Meclisi'ni yeniden açtı. Önceleri Protestanların egemenliğinde olması, Katolik protestonun sebeplerinden biriydi. Şimdi ise, İrlanda Cumhuriyeti'nde kullanılan nispî temsil sistemi kullanılarak seçim yapılmaktadır. Bakanlıklar dengeli bir biçimde verilmektedir; Stormont'taki partilerin çoğu, en az bir bakanlık almaktadır. Meselâ, Birinci Bakan, (Protestan) Ulster Sendikacı Parti'nin lideriydi, fakat onun vekili de (Katolik) Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin lideriydi. Siyaset bilimciler, hizipleşmiş toplulukları bir arada tutmada kimi zaman yararlı olan böyle düzenlemeleri **ortaklaşma** olarak adlandırmaktadırlar, fakat Kuzey İrlanda'da bu çok fazla başarılamamıştır.

Stormont'un yetkileri ve bütçesi tamamen edici olabilir. Kuzey İrlanda'nın eğitim, sağlık, sosyal, konut ve tarım hizmetlerini yürütmektedir. Ayrıca Kuzey İrlanda ve İrlanda Cumhuriyeti'nin görevlilerinden oluşan bir "kuzey-güney konseyi", sınır ötesi politikaları denetlemektedir. Anlaşmanın her iki tarafı yönetime katarak bir barış fırsatı vereceği hesaplanmıştı ama birbirlerine o denli güvenmiyorlardı ki, Londra sık sık Stormont'un yetkisini askıya almış ve doğrudan yönetimi yeniden sürdürmüştür. Paskalya Cuması Anlaşması Ulster'in korkunç bölünmesine çözüm olamamıştır.

Britanya'nın Irk Problemi

ABD toplumu gibi İngiliz toplumu da ırk ve din bakımından bölünmüştür. Beyazların beyaz olmayanlarla ve Müslümanlarla ilgileri yoktur ve bunlar arasında husumet vardır. 1958'den başlayarak, birkaç yılda bir, Britanya'da ırkçı ayaklanmalar alevlenmektedir. Çoğu İngiltere'de doğan beyaz olmayanlar, şu anda Britanya nüfusunun yaklaşık yüzde 7'sidir (çoğu Pakistanlı olmak üzere yüzde 4'ü **Asyalı** ve yüzde 2'si siyah) ve birçoğu da kuzey İngiltere'nin gerileyen sanayi şehirlerinde gettolaşmıştır.

Britanya'daki ırk/Müslüman sorunu, bir imparatorluk mirasıdır. Britanya, 1948'de pek çok sömürgesinin yerli halkını hukuken, Birleşik Krallık'ta ikamet ve çalışma hakkı olan **uyruk**lar hâline getirdi. 1940'ların sonundan 1960'lara kadar sömürgelere bağımsızlık verilmesine rağmen, İngiliz

Commonwealth'inin üyeleri olan bu ülkelerin halkları, Britanya'ya göçme hakkına sahip olmaya devam ettiler. 1950'lerde, İngilizlerin istemediği aşağı derecede işleri kabul eden Karayipler'den gelen Batı

Commonwealth Bir zamanlar İngiliz sömürgeleri olan ülkelerin örgütü.

Coğrafya

İskoçya ve Galler'e Yetki Aktarımı

Büyük oranda merkezîleşmiş üniter bir devlet olan Britanya, bir parça daha az merkezî hâle gelmiştir. Kuzey İrlanda, İskoçya ve Galler, pek çok ülkeyi sıkıntıya sokan merkez-çevre gerilimlerini sergilemektedir. Genel olarak, bir yöre ülkenin başkentinden ne kadar uzaksa, o kadar fazla bölgesel öfke oluşur. Britanya, İskoçya ve Galler'in işgaline dair uzun Kelt anılarına sahiptir. Galler Orta Çağlar'dan beri İngiltere'nin bir parçası olmuştur; İngiltere ve İskoçya tahtları 1603'te birdi, fakat ancak 1707'de, iki ülke, Londra'da bir tek Parlamento için anlaştı. Fakat eski öfkeler hiçbir zaman yok olmadı. Galler ve İskoçya, bu iki ülkenin kendilerini ekonomik açıdan sömürülmüş hissedecekleri ölçüde, her zaman İngiltere'den daha yoksul idiler.

20. Yüzyıl'da, bu duygulardan siyasî olarak istifade eden, Galler ve İskoçya'da hâlâ üstün olan İşçi Partisi idi. İskoçya ve Galler'de İşçi Partisi'ne oy vermek, bir **bölgesel milliyetçilik** biçimi, Muhafazakâr Parti'nin önde olduğu İngiltere'nin yönetimini reddetmenin bir yoluydu. Merkez-çevre gerilimleri, kendilerini oy verme modellerinde açığa çıkarmaktadır. 1960'larda küçük Plaid Cymru (Pleyd Kumri olarak telâffuz edilir ve "Galler Partisi" anlamına gelir) ve İskoç Nasyonalist Partisi büyümeye başladı ve her ikisi de Parlamento'da birkaç sandalye kazandılar.

1970'lerde başlayarak, bölgesel milliyetçilik, Galler ve İskoçya'nın dışında pek çok ülkede büyüdü: Fransa'da Korsikalılar ve Bretonyalılar, Kanada'da Kebekliler, İspanya'da Basklılar ve Katalanlar. 1990'larda ise Sovyetler Birliği ve Yugoslavya dağıldı. Bölgesel ayrılıkçılığın çeşitli sebepleri vardır. Ekonomi bunda belli bir rol oynar; yerel milliyetçiler, bölgelerinin merkezî hükümet tarafından mahrum bırakıldığını iddia ederler. Keza, bölgelerinin farklı olan dillerine ve kültürlerine vurgu yaparlar ve bunların okullarda öğretilmesini talep ederler. Yerel milliyetçiliğin arkasındaki bir dürtü de modern devletin büyüklüğü ve uzaklığı, önemli kararların yerel denetimin dışında, uzaktaki bürokratlar tarafından alındığı duygusudur. Ve çoğunlukla yüzeyin altında, için için yanan şey ise, bir zamanlar zapt edilen, işgal edilen ve kendi kimliğinden mahrum bırakılan bir bölgenin tarihsel kızgınlığıdır. Hangilerinin bir karışımı olursa olsun, yerel milliyetçilik kimi zaman, taraftarlarını, kendi yollarını açmak için bütün ülkeyi mahvetmeye hazır fanatiklere dönüştürür. Çok şükür ki, Britanya'da bu olmamıştır. İskoçlar ve Galliler, hiçbir zaman İspanya'daki Basklılar veya Fransa'daki Korsikalılar kadar aşırı olmamışlardır.

İskoçya'da yükselen milliyetçilikte, ekonomik faktör büyük bir rol oynamıştır. 1960'larda, İskoçya'nın Kuzey Denizi'nde petrol bulunduğu vakit, bazı İskoçyalılar, petrol gelirlerini bütün Birleşik Krallık'la paylaşmayı istemediler: "Bu İskoçya'nın petrolü!" Petrol, İskoçya'ya, ekonomik bağımsızlık, kendi kendini yönetme ve Britanya'nın fakir, kuzeyli bir parçasından daha fazla bir şey olma ihtimâlini sunmuştur. (Alberta da kendi petrolü hakkında aynı duygulara fazlasıyla sahiptir.)

Galli milliyetçiler içinse, en önemli mesele dil, antik Kelt dili olan Cymric (kimrik diye telâffuz edilir) olmuştur. Gallilerin yaklaşık yüzde 13'ü Cymric dilini konuşmaktadır ve Gal okullarında gerekli olduğundan, bu oran artmaktadır. Cymric, şu anda, bir Cymric TV kanalı bulunan Galler içinde resmî olarak İngilizceyle eşittir.

İşçi Partisi'nin stratejisi, İskoçya ve Galler'e özerk yönetim, yani otonomi sunmak olmuştur. Bu, yetki devri, yani merkez tarafından çevreye yönetim yetkileri verilmesi olarak adlandırılır. İskoç ve Galler meclislerinin kurulmasına ilişkin 1977 tarihli bir yetki

Hint Adalılar, sonra Hindistanlı ve Pakistanlılar, bir süre sonra akrabalarını da getirttiler. Yıllarca İngiltere'nin tekstil sanayisinde çalıştılar; fakat daha sonra bunlar, pek çok Müslüman'ı işsiz bırakarak kapandı. Britanya'da şimdi, çoğu Pakistanlı 1.5 milyondan fazla Müslüman vardır. (Fransa'da çok daha fazla Müslüman bulunmaktadır.) Bu arada, özellikle sınaî çöküş ve işsizliğin olduğu bölgelerdeki emekçi sınıf arasında bir beyaz öfke oluşmaktadır. Bazı İngilizler şaka olmayan bir biçimde "Londristan"dan söz etmektedirler. 1967'de, bütün "renkliler"in tekrar ülkelerine sürülmelerini savunan, açıkça ırkçı bir Ulusal Cephe oluşturuldu. "Paki-dayak" gibi dazlaklar, Cephe'yi ve onun devamı olan İngiliz Ulusal Parti'yi (BNP) desteklemektedirler. "Beyazların Hakları" gibi sloganlarla, göç karşıtı oylar artmış, fakat hiçbir zaman Parlamento'da sandalye kazanamamıştır. BNP, Fransız Ulusal Cephesi gibi Kıta'daki benzerlerinden çok daha zayıftı.

İki güç, Müslümanları tecrit olmuş hâlde bırakmaktadır: beyazların ayrımcılığı ve kendilerinin

Coğrfaya (devam)

devri yasası, referandumlarda kabul edilmemiştir.

İskoçya ve Galler'in ezici bir çoğunlukla İşçi Partili kalmaya devam ettiği 1997 seçiminden sonra, Tony Blair, İskoçya ve Galler'e tekrar kendi parlamentolarını verdi ve bu defa referandumdan geçti. 1999'da, Kuzey İrlanda'nın [Ulster] özerk yönetim elde etmesiyle yaklaşık aynı günlerde, İskoçlar ve Galliler, aslında bütün Britanya için benimsenebilecek yeni bir oy verme sistemiyle yerel parlamentolarını seçtiler. Bu Alman tarzı sistem, ilki tek üyeli bölge FPTP'leri için, ikincisi çok üyeli bölgelerde partiler için olmak üzere, her seçmene iki oy hakkı vermiştir. İkinci oylamanın sonuçları, her bir parti, oyların içindeki kendi payına kabaca orantılı hâle gelinceye kadar dağıtılan sandalye sayısına "son rötuşu yapmak" için kullanıldı. İşçi Partisi, İskoçya ve Galler'de, kendisini koalisyon oluşturmaya zorlayacak şekilde, çoğunluğu değil ama en fazla sandalyeyi elde etti. Bu, Britanya'da olacak şeylerin bir habercisi gibiydi. Yeni meclisler, eğitimde, ekonomik plânlamada ve vergilendirmede bazı yetkilere sahiptir. Kimi İskoçlar, meclislerini "minnacık, rol yapan parlamento" diye reddetmektedirler.

İngilizler kelimeyi telâffuz etmeseler de, bu gelişmeler yarı-federalizm anlamına gelmektedir. Bu Britanya'nın sorununu çözecek mi, yoksa iştahları daha da mı kabartacaktır? İskoç Natler ve İskoçya halkının yaklaşık yarısı, hâlâ tam bağımsızlık istediklerini söylemektedirler. Ayrıca, Blair hükümeti, İngiltere çapında, görevleri ekonomik büyüme olan sekiz Bölgesel Kalkınma Bürosu kurmuştur. Kimileri, bu büroları, İngiltere içinde federalizmin başlangıcı olarak kabul etmektedir. Fransa bahsinde göreceğimiz gibi, bölgesel plânlama konseyleri, siyasî birimlere dönüşebilmektedir. Bu değişiklikler; üniter sistemlerin yarı-federalizme veya "eyaletleşme"ye doğru çözülmesinin örnekleridir.

İskoççada "postane" nasıl dersiniz? Az sayıda İskoç bu dili konuşsa da, Kuzey İskoçya'da pek çok kamusal tabela, bölgesel milliyetçiliğin örneği olarak şimdi İngilizcenin yanı sıra İskoççа da yazılmaktadır.

orijinal inanç ve kültürlerini koruma isteği. İki kültür arasında kalan bazı işsiz ve yabancılaşmış Müslüman gençler, fanatik *İslâmcı* vaizlerin egemenliği altına girmektedirler. 2005'te dört Müslüman genç (üçü Pakistan kökenli İngiltere doğumlu, biri Jamaika doğumlu), Londra Metrosu'nda üç, bir otobüste de bir adet bomba patlattılar ve elli altı kişiyi öldürdüler ve 700 kişiyi de yaraladılar. Sert bir genç Müslüman sosyal çalışmacı şöyle demişti: "Londra'yı bombalayacakları zaman, bu ne kadar büyük olursa, o kadar iyi. Bunun olacağını biliyorum, çünkü Şeyh bin Ladin böyle dedi. Bali gibi, Türkiye gibi, Madrid gibi –bunun için dua ediyorum, o günü dört gözle bekliyorum". Britanya'nın küçük ama önemsiz olmayan Müslüman azınlığı, Britanya'dan nefret etmektedir. Muhtemel bir yan etki, Londra bombalamalarından üç hafta sonra ortaya çıktı: IRA bütün birimlerine "silâh bırakma" ve "sadece siyasî yollar" kullanma emri verdi. Müslüman fanatikler, şiddete kötü bir ün kazandırdılar.

Toryler, uzun zamandan beri, İngiliz kültürünü "batırmadan" önce "göçe kesin bir son" çağrılarıyla seçmenlerin desteğini kazanmaya çalışmaktadır, fakat iki büyük parti, 1962'den beri, şimdiki son derecede sınırlı hâline varıncaya kadar göçü daraltti. Başbakan Blair, fark edilir bir öfke içinde 2005 Londra bombalamalarını kınadı ve *cihad* vaazları veren Müslüman din adamlarını "İngiliz hayat tarzını ayakta tutan değerleri paylaşma ve destekleme" konusunda uyararak, "bu yükümlülüğü ihlâl eden ve nefreti kışkırtmaya çalışan ya da ülkemiz ve onun halkı aleyhine şiddetle iştigal edenlerin aramızda yeri yok" dedi. Blair'in şiddet yanlısı vaizleri sınır dışı etme tehdidi, Britanya'daki sivil hakların aşındığına ilişkin belli bir endişe meydana getirmiştir.

cihatçı cihat (kutsal savaş) kelimesinden; Müslüman kutsal savaşçı.
göç verme [emigration] Bir ülkenin dışarıya göçmen göndermesi.
göç alma [immigration] Bir ülkenin dışarıdan göçmen kabul etmesi.

Bu eski bir sorundu: Hoşgörülü bir toplum, militan hoşgörüsüzlüğe nasıl muamele eder? Pek çok İngiliz, intihar bombacılarına sıra geldiğinde bir parça daha az hoşgörü göstermeye hazırdı. Bu suretle, bütün Batılı ülkeler gibi, Britanya da kendini, sivil hakların nerede bittiğini, ülke güvenliğinin nerede başladığını tartışıyor buldu. Hiçbir Batılı ülke, kendi toprağı üzerinde **cihatçıları** hoş görmemektedir. Fransa'nın ve Almanya'nın benzer bir sorunla karşılaştığına dikkat edin. Problemi katmerleştiren, Avrupa ülkelerinin, tarihsel olarak **göç alan [immigration]** ülkeler değil, **göç veren [emigration]** ülkeleri oldukları gerçeğidir. Amerika Birleşik Devletleri, göç almayı daha iyi yönetmektedir, çünkü bütün halkı göçmen ya da göçmen neslidir. Ancak Amerikalılar da yeni gelenlerin vatansever Amerikalılar olmalarını beklemekte ve olmadıklarında öfkelenmektedirler.

Britanya ve Avrupa

Son birkaç on yıla kadar, Britanyalılar kendilerini Avrupalı olarak görmüyorlardı; Manş Denizi'nin karşı yakasından olan kimselere tepeden bakıyorlardı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Kıta ülkelerinin yaptığı gibi birleşik bir Avrupa için çalışmak yerine, Britanya, kendisinin Commonwe-

İşçi Partisi adayı bir siyah, Londra'da, kampanya sırasında. Çeşitli siyah MP'ler, Parlamento'da İşçi Parti sandalyelerini kazanmışlardır.

alth bağlarına ve ABD ile olan "özel ilişki"sine önem vermiştir. Avrupa'nın geri kalanı kendilerini ABD'nin Irak politikasından uzak tutarken, Tony Blair sözleri ve askerî güçleriyle bunu desteklemiştir.

Britanya, Avrupa Topluluğu'nu (EC [AT], 1993'ten beri Avrupa Birliği anlamında EU [AB]) kuran 1957 Roma Antlaşması'nın dışında kalmıştı ama 1960'ta çok daha gevşek bir topluluğu, Avrupa Serbest Ticaret Birliği'ni (EFTA) oluşturdu. EC'li altıların (Fransa, Batı Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda, Lüksemburg) ekonomileri dalga dalga büyürken, dışta kalan EFTA'lı yediler (Britanya, Avusturya, Danimarka, Finlandiya, İzlanda, Norveç, Portekiz, İsveç ve İsviçre), yavaş yavaş asıl Avrupa piyasasından mahrum kaldılar. 1963'te, Britanya EC'ye katılmak için başvurdu, ancak Fransa Cumhurbaşkanı Charles De Gaulle, Britanya'yı iyi bir Avrupalı olmayacak kadar Commonwealth ve ABD ile sıkı bağları olmakla suçlayarak, İngiltere'nin girişini veto etti ve bunda haklıydı.

De Gaulle'ün görevden çekildiği 1969 yılına kadar Britanya EC'ye katılmaya hazırdı ama bütün Britanyalılar bu fikirden hoşlanmıyordu. Geleneksel Torylere göre bu, İngiliz egemenliğinin bir kısmını Brüksel'deki EC merkezine devretmek ve hatta Avrupalılara eşit muamele etmek anlamına geliyordu. Herhangi bir kimseye göre de daha yüksek gıda fiyatları demekti. Üreticiler açısından ise bu, İngiliz ürünlerinin, artık vergisiz girecek olan, çoğunlukla daha iyi ve ucuz Kıta ithal mallarıyla rekabet etmek zorunda kalması anlamına geliyordu. Balıkçılara göre ise İngiliz balıkçılık alanlarının bütün EC balıkçılarına açılması demekti. İşçiler açısından da birtakım işlerin kaybedilmesi anlamına gelecekti. Pek çok Britanyalı kesinkes İngiliz kalmak ister.

AB lehindeki argümanlar, Britanya'nın değişim ve rekabete, yani Avrupa sanayilerini canlandırmış olan güçlerin aynısına duyduğu ihtiyacın altını çizmektedir. Avro-coşkulular, coğrafî, stratejik, ekonomik, hatta ruhsal olarak, Britanya'nın Avrupa'nın gerçek bir parçası olduğunu ve onun gibi hareket etmeye başlamasının gerektiğini öne sürmektedirler. Avro-tartışma, kimi zaman, her biri kendi gerekçeleriyle Avrupa'ya muhalefet eden sağ cenah Torylerle sol cenah İşçi Partililer arasında tuhaf bir koalisyon da ortaya çıkararak partileri bölmektedir. 1971'de, bir Tory hükümeti dönemin-

de, Avam Kamarası, katılmaya 244'e karşı 356 oyla kararverdi; 69 İşçi Partili MP, lehte oy kullanarak parti denetçisine meydan okudu, buna karşılık, parti disiplininden kurtulmuş 39 Muhafazakâr da İşçi Partisi ile birlikte "hayır" oyu verdi ve böylece bu MP'ler, İngiliz parti disiplininin mükemmel olmadığını kanıtlamış oldular. 1 Ocak 1973'te, Britanya, Danimarka ve İrlanda ile birlikte, Ortak Pazar'ın Altı'sını Dokuz'a çıkarmış oldu.

İşçi Partisi yeniden iktidara geldiğinde, Başbakan Harold Wilson, İngiliz halkına bir ilki, – Fransa'da yaygın olan bir şeyi– referandumu sundu. Fakat parlamentonun üstünlüğü geleneği bulunan Britanya, daha önce böyle bir şeyi hiç yapmamıştı. 1975 referandumu, çoğu Britanyalının Avrupa'da kalmayı istediğini ortaya koydu ama üçte biri de hayır oyu vermişti. Eğer bir başka referanduma daha gidilseydi, İngiliz seçmenler, Fransız ve Hollandalı seçmenlerin 2005'te reddettiği yeni AB Anayasası'nı reddedecekti.

Bir İngiliz milliyetçisi ve "Avro-şüpheci" olan Thatcher, AB konusunda sert ve ödün vermeyen bir tutum takınmıştır. O, bir ortak pazarın iyi olduğunu ama bunu Britanya'nın egemenliğini ihlâl edecek bir uluslar üstü varlığa dönüştürmemek gerektiğini iddia ediyordu. Britanyalıların çoğu Avrupa Para Birimi'ne (EMU), yani yeni parası euroya geçmeyi reddetti. Sloganları "Avrupa'ya evet, euroya hayır"dı ["Europe yes, euro no"]. EMU gerçekten de egemenliğin önemli bir parçasını, her ülkenin kendi parasını kontrol edebilmesini alıp götürmekte ve bunu Frankfurt'taki Avrupa Merkez Bankası'na teslim etmektedir. Çok sayıda Britanyalı (ve diğer bazı Avrupalılar), Avrupa'nın en güçlü ekonomisinin –Almanya'nın– EMU'ya ve para üzerindeki politikaya egemen olacağından ve faiz oranlarının Bundesbank tarafından belirleneceğinden korkmaktadır. Britanya (Danimarka ve İsveç'le birlikte), euronun dolaşıma sokulması sırasında çekimser kalmıştı. İhtiyatlı bir Avro-coşkulu olan Blair, euronun nasıl işleyeceğini görmek için beklemişti. Torylerin öncülük ettiği Avro-şüpheciler ile Britanya, Avrupa konusunda hâlâ bölünmüş durumdadır. Euronun terk edilmesi, kimi

Karşılaştırma
İngiliz Eğitimi Nasıl Islah Edilmeli?

İngiliz ekonomik büyümesini sınırlayan bir şey, zayıf eğitim seviyesi olmuştur. Britanya'nın insan sermayesi diğer ülkelere nispetle lehte bir görüntü vermemektedir. Pek çoğu zayıf sayısal ve sözel becerilerle okulunu erken terk etmekte, bu suretle ABD tarzı bir altsınıf oluşturmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde olduğu gibi İngilizler de eski bir sorunu tartışmaktadırlar: eğitimde eşitliğe karşılık kalite [quality vs. equality]. Çoğu Tory kaliteyi, yani bazıları bağımsız ama devlet sübvansiyonu alan seçkin üniversitelere en iyileri gönderen eski sınav sistemine dönmeyi savunmaktadır. Kuzey İrlanda bu seçme sistemini muhafaza etmiştir ve daha iyi bir total okul performansı göstermektedir. Eğitimde hâlâ eşitliği savunan İşçi Partisi, çok amaçlı okulları ama sübvansiyonu, standartları ve disiplini artırılmış olarak tercih etmektedir.

2000 yılına gelindiğinde, 15 yaşındaki İngiliz çocukları, sınavlarda Avrupa Kıtası'nın çoğundan ve ABD'den daha iyi sonuçlar elde etmişlerdir. Şaşırtıcı olan, Alman çocuklarının sonuçlarının ABD seviyelerine düşmesi; şaşırtıcı olmayan ise, Japonlar'ın yüksek sayısal sonuçlarıdır. Buradan çıkarılması gereken ders Amerika'nın acilen eğitim konusunu ciddiye alması gerektiğidir.

düz-çizgisel Düz olarak ve daima ileriye doğru gidiş.

Britanyalıların hoşlanacağı bir şeydir. Belki de Britanya, gerçekten bir Atlantik ülkesidir ve Avrupalı değildir. Britanya'nın doğal toplumu, belki de İngilizce konuşan bir okyanus ötesi ülkesidir.

Büyük Britanya mı, Yoksa Küçük İngiltere mi?

Bu soru, modern Britanya'nın ikilemini özetlemektedir: kendi kendisinin vizyonunu küçülten bir sorun. Britanya, bir asır boyunca, hem uluslararası alanda ve hem de kendi içerisinde gerilemiştir. Britanya, 19. Yüzyıl'ın ikinci yarısında, kudretli bir imparatorluk ve dünyanın en fazla sanayileşmiş ülkesi iken, güç, refah ve bir bakıma misyon sahibiydi. Bu haddizatında, İngiliz halkı içinde düzeni, disiplini ve itaati destekliyordu. İmparatorluğun kaybedilmesi ve Batı Avrupa ekonomilerinin gerisinde kalınması ile çürüme, şiddet ve kin ortaya çıktı.

Britanya'nın seyir rotası, ilerlemenin **düz-çizgisel** olduğu fikrini çürütmektedir. Britanya'nın durumundan, yükselen bir şeyin önünde sonunda düşebildiğini anlıyoruz. Ama bu süreç asla statik değildir. Britanya –birçokları gibi Avrupalı bir ülke olarak– kendisini yeni gerçekliğine ayarladığına göre, yeniden doğuş zaten başlamış demektir. Bir başka ülkeninnasıl geriye döndüğünü, bir toplum ve ekonominin statikten dinamiğe nasıl değişebildiğini görmek için, şimdi Fransa'ya bakalım.

Anahtar Terimler

altsınıf
bölgesel milliyetçilik
cihatçı
Commonwealth
çoğulcu durgunluk
çoğulculuk
deregülasyon
durgunluk [resesyon]
düz-çizgisel
enflasyon
göç alma [immigration]
göç verme [emigration]
hakediş
monetarizm
mutlak gerileme
nispî gerileme
ortaklaşma
özelleştirme
Paskalya Cuması Anlaşması
referandum
sanayiden kaçış
tüketim
uyruk
üretim
verimlilik
yarı-federal

Ek Kaynaklar

De Bréadún, Deaglán. *The Far Side of Revenge: Making Piece in Northern Ireland.* Wilton, Ireland: Collins, 2001.

Denver, David. *Scotland Decides: The Devolution Issue and the 1997 Referendum.* Portland, OR: F. Cass, 2000.

Green, E. H. H. *Thatcher.* New York: Oxford University Press, 2006.

Hansen, Randall. *Citizenship and Immigration in Post-War Britain: The Institutional Origins of a Multicultural Nation.* New York: Oxford University Press, 2000.

Hearn, Jonathan. *Claiming Scotland: National Identity and Liberal Culture.* New York: Columbia University Press, 2001.

Mac Ginty, Roger, and John Darby. *Guns and Government: The Management of the Northern Ireland Peace Process.* New York: Palgrave, 2002.

Owen, Geoffrey. *From Empire to Europe.* New York: HarperCollins, 1999.

Paul, Kathleen. *Whitewashing Britain: Race and Citizenship in the Postwar Era.* Ithaca, NY: Cornell University Press, 1997.

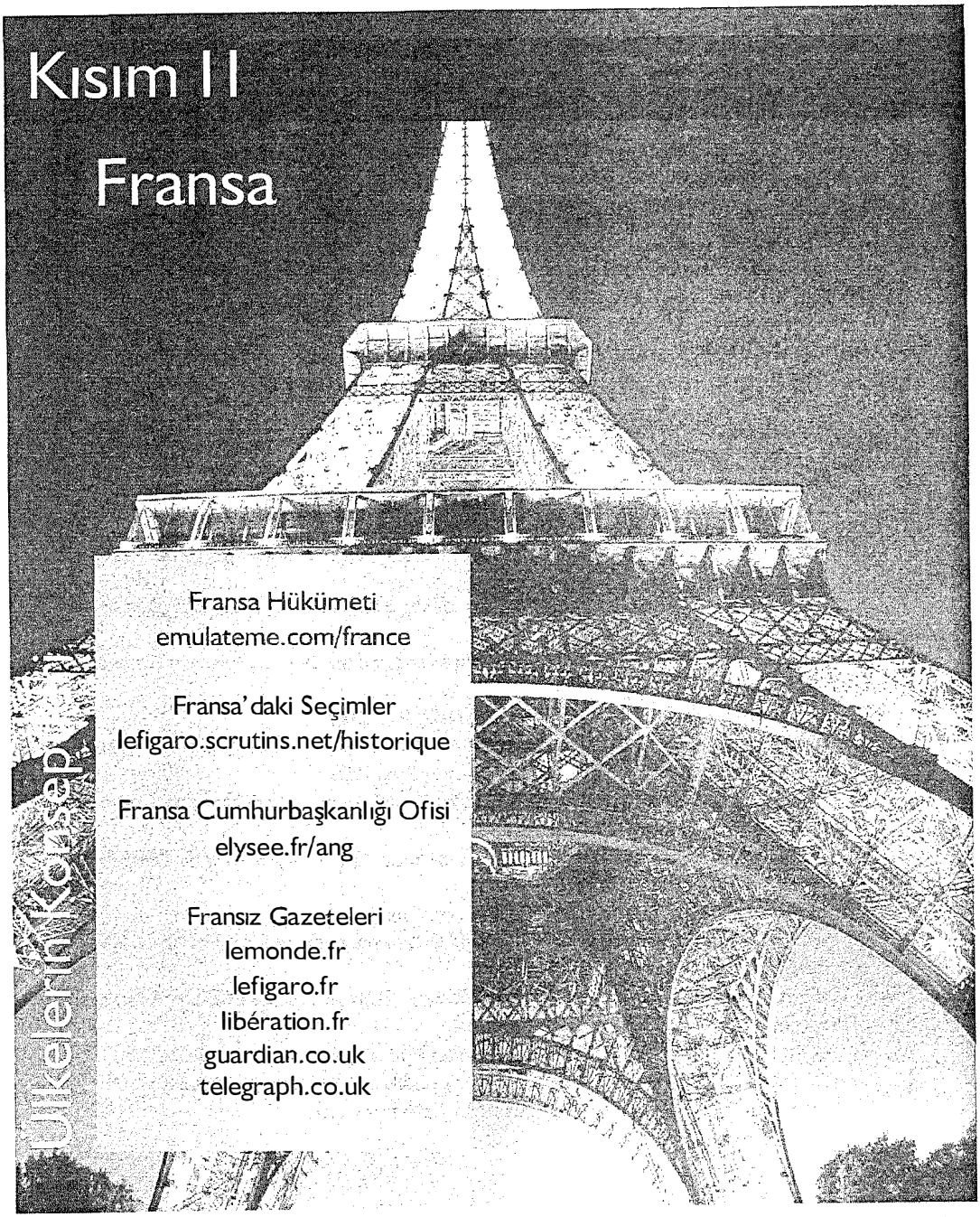
Pierson, Paul. *Dismantling the Welfare State?: Reagan, Thatcher, and the Politics of Retrenchment.* New York: Cambridge University Press, 1994.

Robins, Linton, and Bill Jones, eds. *Debates in British Politics Today.* New York: Palgrave, 2001.

Sawyer, Malcolm, ed. *The UK Economy,* 16th ed. New York: Oxford University Press, 2005.

Seldon, Anthony, ed. *The Blair Effect.* Boston, MA: Little, Brown, 2001.

Kısım 11
Fransa

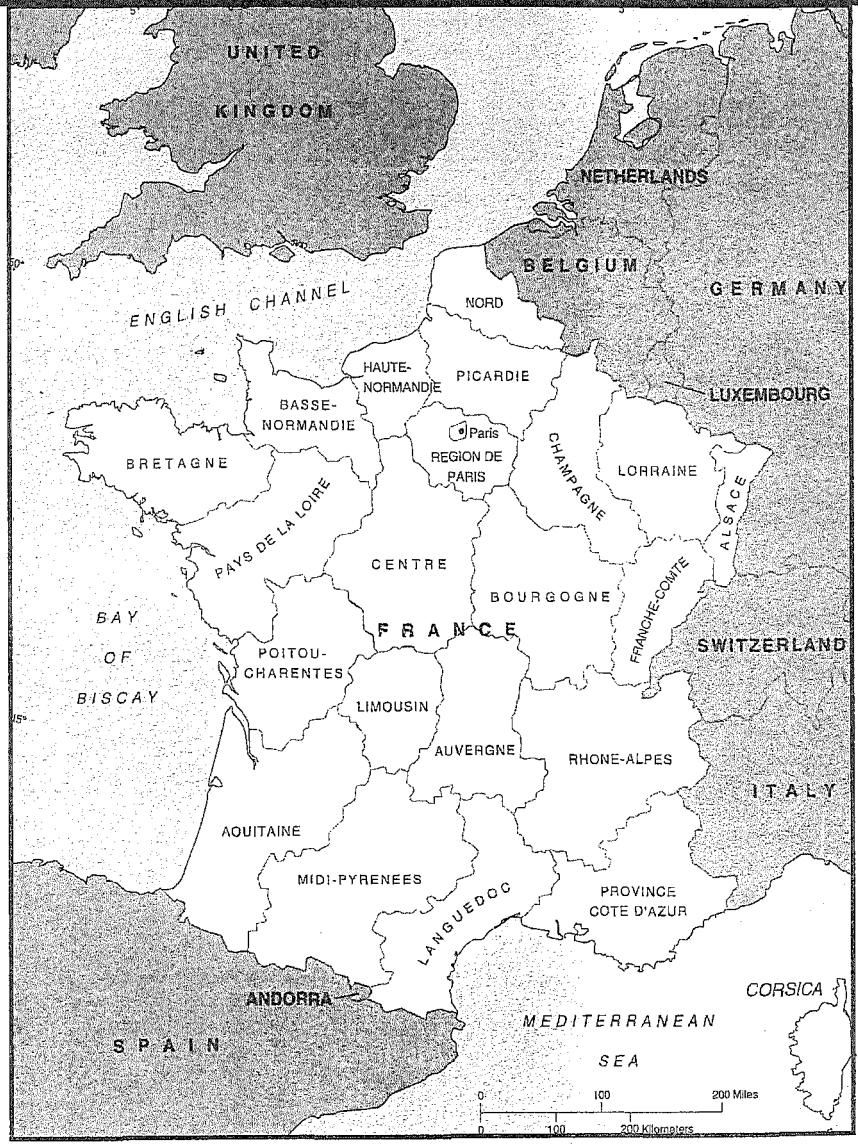
Fransa Hükümeti
emulateme.com/france

Fransa'daki Seçimler
lefigaro.scrutins.net/historique

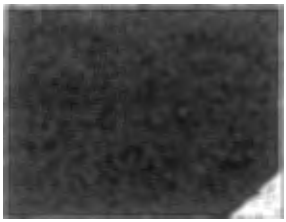
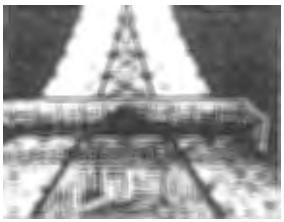
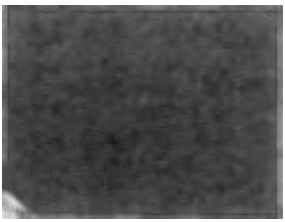
Fransa Cumhurbaşkanlığı Ofisi
elysee.fr/ang

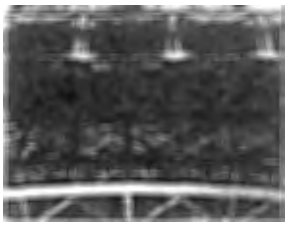
Fransız Gazeteleri
lemonde.fr
lefigaro.fr
libération.fr
guardian.co.uk
telegraph.co.uk

Ülkeler Kısmı

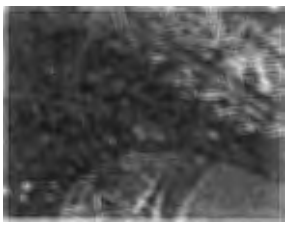

UNITED
KINGDOM
NETHERLANDS
BELGIUM
GERMANY
ENGLISH CHANNEL
NORD
HAUTE-
NORMANDIE
PICARDIE
LUXEMBOURG
BASSE-
NORMANDIE
Paris
REGION DE
PARIS
CHAMPAGNE
LORRAINE
ALSACE
BRETAGNE
PAYS DE LA LOIRE
CENTRE
BOURGOGNE
FRANCHE-COMTE
BAY
OF
BISCAY
FRANCE
SWITZERLAND
POITOU-
CHARENTES
LIMOUSIN
AUVERGNE
RHONE-ALPES
ITALY
AQUITAINE
MIDI-PYRENEES
LANGUEDOC
PROVINCE
COTE D'AZUR
ANDORRA
CORSICA
SPAIN
MEDITERRANEAN
SEA
0
100
200 Miles
0
100
200 Kilometers

Bölüm 7

Fransa: Geçmişin Etkisi

Pekçok Fransız, haklı olarak "Fransa'nın her şeyi var" diye övünür. Üç kenarı denizlerde, üçü de karada olmak üzere altıgen biçimine sahip Fransa, aynı anda hem bir Atlantik, hem bir Akdeniz ve hem de bir Alpler ülkesidir. Verimli tarım arazilerine, taşımacılığa uygun nehirlere, birçok madene ve ılıman bir iklime sahiptir. Ancak, İngiltere'ninki gibi bir su hendeği yoktur; Fransa, kuzeyden ve doğudan kara saldırılarına açıktır. Tarih boyunca İngiltere küçük bir ordu beslerken, Fransa hep büyük bir orduya ihtiyaç duymuştur ve bu, Fransız mutlakıyetçiliğinin doğuşunu izah etmeye yardımcı bir husustur. Fransız kralları, güvenebilecekleri birliklere sahip olmuşlardır.

Dikkate Alınacak Sorular

1. Fransa ve Britanya üzerindeki Roma etkisini kıyaslayın.
2. Fransa'nın iç bölgesi hangisidir? Nasıl meydana gelmiştir?
3. Fransız mutlakıyetçiliğini kim temsil etmiştir?
4. Merkantilizmin teorisi neydi?
5. Fransız Devrimi'ne ne sebep oldu?
6. Büyük Fransız düşünürlerini İngilizlerinkinden ayıran neydi?
7. Brinton'ın devrim teorisi nedir?
8. Fransa hangi rejimle istikrarlı bir demokrasi hâline geldi?
9. Dreyfus Meselesi neyi gösterdi?
10. İkinci Dünya Savaşı boyunca Fransa'yı kim yönetti?
11. De Gaulle nasıl iktidara geldi?

İçeride ise Fransa, Kuzey ve Güney olarak ikiye bölünmüştür. Kültürel bakımdan ve mizaç olarak bu iki bölge birbirinden farklıdır ve hatta Orta Çağ sonlarına kadar farklı dilleri konuşmuşlardır. Alman soyundan [Cermenik] olan kuzeyliler, ***langue d'oil,*** yani 'evet'in karşılığı olan ve sonraları modern Fransızcadaki *oui* kelimesi hâline gelen "***oil*** dili"ni konuşmuşlardır. Akdenizli olan güneyliler ise, evet yerine kullandıkları ***oc*** kelimesi sebebiyle ***langue d'oc*** diye adlandırılan dili kullanmışlardır. Bu lisan, Paris kralların 13. Yüzyıl'da Güney'i işgal etmelerinden sonra çöküşe uğramıştır. Bugün Güneyliler farklı bir lehçeyle konuşmaktadırlar ve Paris'in yönetimine içerlemektedirler. Bölge hâlâ Languedoc olarak anılmaktadır.

Roma Etkisi

Birçokhalk gibi Fransızlar da, bir etniksoylar karışımıdır. Milâttan önceki yüzyıllarda, Kelt kabileleri Fransa'ya girdiler ve yerli Liguryalılarla kaynaştılar. Romalılar bölgeyi işgal ettiler ve ***Galya*** (Gaul) adını verdiler. Fransa'daki Roma etkisi, Anglo-Saksonların yok ettiği İngiltere'dekinden daha uzun süreli ve daha derindi, buna karşılık Galya'ya göç eden Cermenik kabileler, kendi kendilerini Romalılaştırmaya başladılar. Bu nedenledir ki, İngilizce Cermenik bir dil olduğu hâlde, Fransızca Lâtin kökenli bir lisandır.

Roma İmparatorluğu'nun çöküş döneminde, Cermenik bir kabile olan Franklar, günümüz Fransası'nın büyük bölümünü yönetimleri altına almayı başardılar. Liderleri Clovis –ki Louis adı ondan gelmektedir–, 496'da vaftiz edilmişti ve Fransa, o zamandan beri çoğunlukla Katolik, yani "Kilise'nin en büyük kızı" olmuştur. Charles Martel yönetiminde, Franklar, 732'de, muhtemelen Avrupa'yı da kurtararak, istilâ edilen Moors'a geri döndüler. Charles Martel'in büyük oğlu Charlemagne, bir günlik altı AB ülkesinin topraklarının çoğuna dayanacak kadar devasa bir krallık –Kutsal Roma İmparatorluğu– kurdu. İmparatorluk çok geçmeden parçalansa da, Charlemagne, Avrupa Birliği fikrinin tohumunu ekmişti.

Fransız Mutlakıyetçiliğinin Doğuşu

Charlemagne'dan sonraki karmaşada, Fransa, tıpkı Almanya gibi çeşitli küçük krallıklara ve dukalıklara bölündü. Almanya 19. Yüzyıl'a kadar bölünmüş kaldığı hâlde, Fransız kralları, tek bir amaç güden bir kararlılıkla hep birleşmenin ve merkezîleşmenin peşinden koştular. Fransız kralları, Paris bölgesinden, yani ***Ille de France***'tan dışa doğru ilerleyerek, kontrol Paris'te kalmak üzere bölgeyi topraklarına eklediler.

Estates-General Eski ve kullanılmamış Fransız Parlamentosu.
Huguenotlar Fransız Protestanları.
müdürler Sadece Paris'e karşı sorumlu Fransız il yöneticileri; valilerin ilk versiyonu.

Fransa'da feodalizm, 1461'den 1483'e kadar ülkeyi yöneten ve Fransa'nın büyüklüğünü neredeyse bugünkü hâline ulaşacak şekilde ikiye katlayan kurnaz XI. Louis (*Lui* diye telâffuz edilir) ile birlikte mutlakıyetçiliğe yol açmaya başlamıştır. Louis, Estates-General'i görmezlikten gelerek ve vergileri artırmak için bir kraliyet bürokrasisi geliştirerek, feodal soyluların gücünü de zayıflatmıştır. Bu model, Fransa'yı bugünkü hâlâ büyük ölçüde merkezî statüsünde bırakacak şekilde, en az üç yüzyıl boyunca güçlenmeye devam etmiştir. XI. Louis de Roma'yla ilişkileri geliştirdi. Vatikan'la İngiltere'ninki gibi bir kopukluk hiçbir zaman söz konusu olmamıştır; tam tersine, Katolik kilisesi, Fransız monar-

Coğrafya
Nehirler

Taşımacılığa uygun nehirler, bir ülkeyi bir arada tutan ve kimi zaman da uluslar arası ticareti destekleyen ekonomik arterlerdir. İngiltere'nin Thames'i, ona, iç bölgelerden denize bir çıkış noktası da sağlar. Fransa'nın Seine, Rhine ve Rhone nehirleri de bu ülkeye, ticaret yolları ve pusulanın dört yönü için de denize çıkışlar temin etmektedir. Fransız kralları, bu nehirlere, bir kısmı bugün hâlâ kullanılmakta olan büyük bir kanal sistemi eklemişlerdir. Rhine, yüzyıllar boyunca, İsviçre, Fransa, Almanya ve Hollanda'yı birbirine bağlamak suretiyle bir Batı Avrupa Otoyolu görevini yapmıştır. Tuna nehri, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nu bir arada tutmuş ama onun Karadeniz çıkışının kontrolü, yüzyıllar boyu düşman Türklerin elinde kalmıştır. Rusya'nın nehirleri, ya Kuzey Buz Denizi'ne veya Osmanlıların hayatî önemdeki Türk Boğazları'nı elinde tuttuğu Karadeniz'e doğru, yanlış yönde akmaktadır. Çin'in ekonomik ve siyasî hayatı, Yangzi Nehri'nin etrafında gelişmiştir.

Coğrafya

İç Bölgeler

Ülkelerin çoğunun, birçok durumda devletin de içinden doğduğu, ayırt edilebilir bir iç bölgesi mevcuttur. Bazı ülkeler birden fazla iç bölgeye sahip olabilmekte ve bu da bölgesel gerilimler ortaya çıkarabilmektedir. Çoğu zaman, ülkenin başkenti bu iç bölgededir. Buradan daha uzak olan yerler, halklarının farklı bir lisan konuşabildiği ve iç bölge tarafından yönetilmekten huzursuz olduğu, çoğunlukla ülkeye daha sonradan katılmış bölgelerdir. Zaman zaman, Sırbistan'ın Kosova, Türkiye'nin Kürt bölgesi ve Çin'in Tayvan'ı gibi bölgeler ayrılmaya kalkıştığında, bu huzursuzluk ölümlere yol açabilmektedir. Kosova'daki trajedi, kısmen, onun orta çağlarda Sırbistan'ın iç bölgesi olmasıydı ama 1389'da Türklerin fethetmesinden sonra, Sırplar kuzeye doğru kaydı ve Kosova, yavaş yavaş bir Arnavut çoğunluğu hâline geldi. Sırplar, tarihlerine bakarak, antik anayurtlarını vermeyi reddetmişlerdir.

Merkezi Paris olan ve egemenliğini, dilini ve kültürünü ulusal birliği tamamlamaya yönelik bir bakış açısıyla yayan Fransa, âdeta mükemmel bir iç bölge örneğidir. Bu yavaş bir süreç olarak gelişmiş ve henüz tamamlanmamış bir olgudur. 19. Yüzyıl'da Fransa'nın bölgeleri acayip lehçeler konuşuyorlardı. Özenli bir eğitim politikasıyla, Paris tarafından yönlendirilen okul öğretmenleri ordusu, tarihçi Eugen Weber'in deyimiyle "köylüleri Fransızca" dönüştürmek üzere Fransa'nın dört bir yanına dağıldı. Merkezden uzak bazı bölgeler, hâlâ Paris'e öfke beslemektedir. Brittany, Korsika ve Languedoc, yerel lehçe ve bölgesel kültürlerini canlı tutmak için uğraşmaktadır. Korsika'daki radikaller; ara sıra şiddet bile uygulamaktadırlar.

İngiltere, Birleşik Krallık'ın; Toltekler, Aztekler ve Spaniardlar tarafından kurulmuş ve güçlendirilmiş olan Meksiko Vadisi de Meksika'nın iç bölgesidir. Alman iç bölgesi ise çok daha az belirgindir. Orta Çağ'daki birçok Alman devletçiği, egemenliklerini ve lehçelerini olağanüstü uzun bir süre korumuşlardır. Prusya, 19. Yüzyıl'da Alman birliğine öncülük etmiş ve Berlin, gerçekten de ulusun başkenti hâline gelmiştir. Ama pek çok bölge de Prusya'ya daha az bir saygıyla uyum sağlamıştır; Bavyera ve Rhineland gibi Katolik bölgeler, Prusya'nın otoriterliğinden ve Protestanlığından hoşlanmamıştır. Almanya, günümüzdeki federalizme yol açmış bir faktör olan partikülarizm tarafından bölünmüş şekilde kalmıştır. Nazizm, kısmen, bütün Alman bölgelerini çılgınca bir milliyetçilik yoluyla merkezin kontrolü altına sokmayı amaçlayan zoraki bir gayretti. İngiliz emperyalistleri tarafından bir araya getirilen ve kökleri ayrılıkçı kabileciliğe dayanan Nijerya'nın bir iç bölgesi bulunmamaktadır.

Sovyetler Birliği, Slav asıllı iç bölgesi ile Slav olmayan uzak bölgeleri arasındaki muazzam uçurumun simgesi olmuştur. Rusya'nın çeşitli ulusları bile hâlâ farklı ve hoşnutsuzdurlar. Diğer ulus-devletlerdeki türden bir bağlılığı barındırmayan Sovyetler Birliği, bir sömürge imparatorluğu tipindeydi. Rusya'nın, Belarus'un ve Ukrayna'nın Slav asıllı iç bölgeleri, Avrupa ile Asya'nın buluştuğu yerde geniş bir kuşak üzerine oturuncaya dek, Tatarları, Türkleri ve İsveçlileri geri püskürtmüştür. Sonralan çarlar, Pasifik'e kadar Sibirya üzerinde hak iddia etmek üzere toprakları dışına seferler düzenlemişlerdir. 19. Yüzyıl'ın ortalarında, Rusya, Orta Asya'nın Müslüman-Türk halklarının çoğunu ele geçirmişti. Ruslaştırma imkânsızı denemiş ve Moskova'ya karşı milliyetçi nefreti beslemiştir. Cumhuriyetlerin Sovyetler Birliği'nden kopması dekolonizasyon olarak görülebilir. Geriye kalan Rusya Federasyonu, hâlâ, Çeçenistan gibi ayrılmaktan memnun olacak ülkeleri bünyesinde barındırmaktadır.

Çin'in iç bölgesi Yangzi Vadisi'ydi ama İsa döneminden önce Çin, büyük bir imparatorluğu birleştirmişti. –Zaman zaman iç savaşlar olsa da– Han Çinlileri o kadar çok sayıda ve birleşik hâldeydi ki, dıştaki birkaç Barbar'ın (Moğollar, Tibetliler, Türk Müslümanlar ve diğerleri) eklenmesi, Han'ı biraz sıkıntıya sokmuştu. Ancak yakın geçmişte, Orta Asyalı muhalifler, Pekin tarafından yönetilmelerini protesto etmek için bombalar patlatmışlardır.

İç bölgesi olan Tokyo-Yokohama ile birlikte Japonya, Doğu ve Batı Japonya arasında ve tarım ve balıkçılık makamlarından dolayı bir miktar gerilim yaşamaktadır. İran'ın, Tahran yönetimine öfkeli ve Farsça konuşmayan merkezden uzak bölgeleri mevcuttur. ABD iç bölgesi, Atlantik kıyı şeridi boyunca uzanan on üç sömürge, özellikle de kuzeyde olanlan ile başlamıştır ve bu da birliğin geri kalanının hâlâ bir parça kızgın olmasına yol açmıştır.

şisinin bir payandası hâline gelmiştir. Huguenotlar kontrol altında tutulmuş, katliama uğratılmış ve sürgüne gönderilmişlerdir. Ama 1589'da, kraliyet hâleflik silsilesi bir Huguenot'ya, Navarre'lı Henry'ye gelmiştir. Katolik kilisesi, Henry'ye tahtı, ancak Katolikliği kabul etmesi şartıyla teslim etmiştir. Henry, "Paris bir Mass ayinine fazlasıyla değer" diye omuz silkmiştir.

XIII. Louis döneminde Kardinal Richelieu baş nazır ve 1624'ten 1642'ye kadar ülkenin asıl yöneticisi oldu. Fransız gücünü ve zaferini takıntı hâline getirmiş olan Richelieu, feodal soyluları daha da zayıflattı, sadece orta sınıf bürokratlardan asker topladı ve Paris adına illeri kontrol altında tutmak üzere **müdürler** gönderdi. Richelieu, Fransa'ya tüm zamanları kapsayan bürokratik mührünü basmış bir teşkilâtlanma dâhisi idi.

aristokrat Miras yoluyla soylu tabakadan olan kişi.
özerklik Kısmî bağımsızlık.

Fransız soyluları merkezîleşmeye karşı savaşmışlar, fakat kaybetmişlerdir. 1648'de ve yine 1650'de, bazı Fransız **aristokratlar**, ***Fronde*** adı verilen bir ayaklanmayı sahneye koydular. Aynı dönemde, İngiliz soylularının ve halktan müttefiklerinin, bir mutlak monark gibi davranmaya çalışan kralın boynunu vurduklarını hatırlayın. Fransa'da ise soylular çabucak çözülmüşler ve İngiliz lordlarının elde etmiş olduğu **özerklik** statüsünü kaybetmişlerdir.

XIV. Louis: Mutlakıyetçiliğin Zirve Noktası

"L'état, c'est moi" ("Devlet, işte o benim"); XIV. Louis'nin, bu sözü sıkça alıntılanır. XIV. Louis'nin

Coğrafya
Sınırlanmış Fransa

Coğrafya öğretmenin eski bir tekniği unutulmuştur; onu yeniden canlandıracağız. Bu teknik, öğrencinin, zorlanmış hatırlama sayesinde, belli bir ülkenin sınırlarından aşağıdaki şekilde söz etmesini gerektirmektedir:

Sınırlanmış Fransa
Fransa,
kuzeyde Belçika ve Lüksemburg'la;
doğuda Almanya, İsviçre ve İtalya'yla;
güneyde Akdeniz ve İspanya'yla;
ve batıda Atlas Okyanusu'yla sınırlanmıştır.

Dört yön, yalnızca yaklaşık olmak durumundadır. Almanya Fransa'nın kuzey sınırında da bulunur ama büyük kısmıyla doğusuna düşer. Harita çeşitli ipuçları vereceği için, sınırlama, boş bir haritayı işaretlemekten daha etkili bir öğrenme aracıdır: Sınırlama, öğrencileri, ipuçları olmaksızın zihinlerinde haritayı yeniden oluşturmaya zorlar. s. 103'teki haritadan hareketle, bilginizi pekiştirmek için Fransa'yı ve komşularını kabaca çizin ve işaretleyin. Sonra bunu ezberden tekrar yapın. Kitabımızdaki dokuz ülkenin her birinin sınırlarını çizebildiğinizde, fazlasıyla parçalı ve karmaşık olan Afrika hariç, bütün kıtaların çoğunu işaretleyebilir hâle geleceksiniz. Boş yerleri doldurmak üzere, sınır çizme alıştırmamıza diğer ülkeleri de dâhil ediyoruz. Birleşik Krallık'ın sadece bir tek kara sınırı bulunduğundan, sınır çizme, Britanya söz konusu olduğunda kısıtlı bir fayda sağlayacaktır: O sınır hangisidir?

1661'de kral olduğu dönemde, Fransız mutlakıyetçiliği zaten epeyce gelişmişti; o, bunu yüksek bir noktaya taşıdı. Louis'nin amblemi, her şeyin etrafında döndüğü güneşti. Güneş Kral, merkezîleşmeyi ve bürokratikleşmeyi daha da artırdı, bütün amacı kendisinin ve Fransa'nın gücünü büyütmekti. Louis muazzam ordusunu hemen her zaman savaş hâlinde tuttu. Bizzat kendisi başbakan gibi hareket etti ve yönetim işinin çoğunu, kişisel olarak kendisi icra etti. Estates-General'i toplamak zahmetine hiç girmedi. **Versay**'ı (Versailles) inşa ettirdi ve binlerce soyluyu iktidardan uzak tutarak ve oyalanmaları için onlara oyunlar –entrika, aşk ve dalkavukluk oyunları– arayıp bularak, orada yaşattı. İngiliz lordları kendi malikânelerinde kralcılıklar olarak hükmederlerken, Fransız soyluları **saray mensuplarına** indirgenmişlerdi.

iç bölge Devletin doğduğu bölge.
partikülarizm Bir bölgenin, kendisinin farklı olduğu duygusu.
Ruslaştırma Rus olmayan milliyetlere Rusçanın öğretilmesi.
Han Çin'in ilk ve asıl halkı.
Versay (Versailles) Paris civarında, XIV. Louis'nin yaptırdığı saraylar ve park.
saray mensubu Bir kralın maiyetinde, başıboş gezen kimse.
merkantilizm Bir ulusun refahının, devletin ekonomi üzerindeki kontrolleri sayesinde biriktirilen altın ve gümüşü olduğu şeklindeki teori.
sınırlama Ülkeleri sınır çizerek adlandırma.
Ancien Régime Devrim'den önceki monarşi, eski rejim anlamında Fransızca deyim.

Louis'nin "savaş ve ihtişam" politikaları malî drenaj kanalları idi. Devlete hizmet etmek üzere ekonomiyi kullanmak için, Louis'nin bakanı Colbert, **merkantilizmi** uygulamaya koydu; bu teoriye göre, bir ulusun refahı, onun elinde bulundurduğu altın miktarı kadardır ve devlet için altın biriktirmenin yolu, ekonomiyi plânlarla, sübvansiyonlarla, tekellerle ve vergilerle denetim altında bulundurmaktı. Bu, çoğu Avrupa ülkesinde ve Japonya'da mevcut olmuş bir model ortaya koymuştur: bütünüyle bir serbest piyasa yerine, devletin ekonomiye nezaret etmesi.

XIV. Louis, bütün Avrupa'yı etkileyen, yetenekli bir kraldı; diğer krallar onu taklit etmeye çalışıyorlardı. Fransız mutfağı, mimarîsi, giyimi ve lisanı Kıta'ya egemen olmuştu. Dışarıdan bakılınca, XIV. Louis Fransası, İngiltere'den daha etkileyici görünüyordu. "Kuvvetler ayrılığı" olmaksızın yol alan Fransa'nın merkezîleşmiş monarşisi, muhteşem işler başarıyordu. Ama gelişen siyasî katılımcılıklarıyla, İngilizler, daha istikrarlı bir sistem kurdular.

Niçin Fransız Devrimi?

Fakat bütün dış ihtişamına rağmen, 18. Yüzyıl Fransası zorluk içindeydi. Maliyesi, çok kereler iflâsın eşiğine geldi. Özellikle de Britanya'ya karşı Amerikan sömürgelerinde yaşayanlara verdiği destek, külfetli oluyordu; Fransızlar bunu özgürlüğe olan sevgilerinden çok, intikam için yapıyorlardı. Bürokrasi çürümüş ve etkisizdi. Merkantilizmin kötü ekonomi demek olduğunun çok geç farkına varan rejim, bir serbest piyasaya geçmeye çalıştı ama o zamana kadar Fransız sanayisi ve tarımı, devlet himayesine alıştırılmıştı ve bunun devamını istediler. Ayrıca "özgürlük", "yönetilenlerin rızası" ve "genel irade" konusundaki yeni fikirlerin yayılması can sıkıcıydı. Bu fikirler birer dinamit olabilir ve Ancien Régime'in [Eski Rejim] altını oyabilirdi.

Şahsiyetler
Üç Fransız Dâhisi: Voltaire, Montesquieu, Rousseau

Her biri kendi tarzı içinde, bu üç 18. Yüzyıl Fransız düşünürü, birçok Fransızı –özellikle de orta-sınıf entelektüellerini–, Ancien Régime'in çürümüş olduğuna ve daha iyi bir sistem inşa etmenin mümkün bulunduğuna ikna etmiştir. Silâhları, daha çok ampirik gerçekliğe bel bağlayan İngiliz düşünürlerin tersine –soyut, Kartezyen, mantıksal– akıldı. Fransızlar, mantıksal kurgularına uygun olamadığı için gerçeklikten hoşlanmazlar; bu, radikalizme uygun bir yaklaşımdır.

Etrafında gördüğü her aptalca şeyden kuşku duyan ve bunlarla alay eden Voltaire (1694–1778), Aydınlanma'nın simgesiydi. Başlıca hedefi ise, hoşgörüsüz, akıldışı ve ikiyüzlü bulduğu Katolik kilisesiydi. Voltaire'in, "Ecrasez l'infâme" (Katolik kilisesini kasteden, "kepaze şeyi ez") deyimi, ruhbanlık karşıtlığını [antiklerikalizm] ortaya çıkaran feryat olmuş ve pek çok Katolik ülkeye yayılmıştır: (Ama İrlanda ya da Polonya'da etkili olmamıştır. Neden böyle olduğuna dair bir fikriniz var mı?)

Baron Montesquieu (1689–1755), karşılaştırmalı siyaset kitaplarının ilklerinden biri olan The Spirit of the Laws [Kanunların Ruhu] için materyal toplamak üzere Avrupa'nın her tarafına seyahatler yapmıştır. Montesquieu, özellikle İngilizlerin, devletin farklı kısımlarının "kuvvetler ayrılığı"ndan kaynaklandığını düşündüğü özgürlüklerinden etkilenmişti. Montesquieu, aslında, zaten tarihe geçmiş olan, idealize edilmiş bir İngiliz sistemi konusunda yazmıştı, ancak Amerikan Kurucu Babaları onu harfi harfine anladılar. Montesquieu, ülkelerin kendi idarî kurumlarını az veya çok rasyonel biçimde seçebileceğini öne sürdü. Fransızlar o zamandan beri bunları tercih veya saf dışı etmektedirler.

Cenova'da doğan, fakat Fransa'da yaşayan Jean-Jacques Rousseau (1712–1778), bu düşünürlerin içinde en karmaşık ve en tehlikeli olanıydı. Rousseau, insanı bir doğa durumunda özgür, mutlu ve ahlâken iyi olarak varsayıyordu. Toplum, insanları, eşitsizliğe ve kıskançlığa götüren özel mülkiyetle bozarak mahvediyordu. Rousseau, *The Social Contract* [*Toplum Sözleşmesi*] kitabının başındaki ünlü ifadesinde şöyle yazıyordu: "İnsan özgür doğmaktadır, fakat her yerde zincirler içindedir". İnsanlar nasıl kurtarılabilir? Rousseau, bütün bireysel, önemsiz bakış açılarının altında, ortak iyi için bir genel iradenin mevcut olduğunu da kabul ediyordu. Bu, kimi insanlar itiraz edebilecek olsa da, bulunabilir ve yürürlüğe konabilirdi; insanlar "özgür olmaya zorlanabilecekler"di. Rousseau eleştirmenleri, onu gerek Nazizmin ve gerekse Komünizmin fikrî temellerini atmakla suçlamışlardır, çünkü onun teorisi, diktatörlerin muhalefeti ezmelerine ve halkın istek ve ihtiyaçlarını kendilerinin "gerçekten bildiklerini" iddia etmelerine imkân sağlamaktadır.

Fransız siyasî düşünürleri, büyük, çok kapsamlı değişikliği arzu etme eğilimindedirler; buna karşılık İngiliz düşünürler, genel sistemi koruyan, yavaş, dikkatli değişiklikten yanadırlar. Fransız düşünürler kendi devletlerinden köklü biçimde nefret etmişlerdir, İngilizler ise böyle değildirler.

Alexis de Tocqueville'in de işaret ettiği gibi, devrimler, işler kötüye gittiğinde nadiren başlar, buna karşılık, çoğunlukla iyiye doğru giderken meydana gelirler. Fransız halkı, 18. Yüzyıl'ın büyük bölümünde iyiye giden ekonomik koşullara sahip olmuştu ama artan beklentiler ve daha hızlı biçimde zenginleşmekte olan halklara yönelik kıskançlık da uyanmıştı. Şah yönetimindeki İran'da göreceğimiz gibi, ekonomik büyüme, son derecede istikrarsızlaştırıcı olabilmektedir. Dahası, XVI. Louis, siyasî sistemi reforme etmeye ve bir tür temsil hakkı tanımaya da karar vermişti. Ama, Rusya ve İran'da göreceğimiz üzere, adâletsiz ve istenmeyen bir sistemin değiştirilmesi olağanüstü zordur ve çoğu zaman devrime yol açar.

1789 baharında, XVI. Louis, 1614'ten bu yana ilk kez Estates-General'i topladı. Onun üç meclisi –ruhbanlar, soylular ve halk temsilcileri– yaklaşık olarak bütün erkeklerin oyuyla seçiliyordu. Halktan kimselerin oluşturduğu **Üçüncü Meclis**, her üç meclisin de birlikte toplanmalarını talep etti, bunun anlamı, daha çok sayıya sahip Üçüncü Meclis'in, muhafazakâr Birinci ve İkinci Meclislere üstünlük sağlayacak olmasıydı. Üçüncü Meclis, kendisinin genel iradeyi temsil ettiğini öne sürdü ama Louis direndi. Razı olduğu zaman ise, birçok parlamenter öfkeli ve radikalleşmiş durumdaydı ve bugünkü adıyla bir **Millî Meclis** için kendi kendilerini oyladılar.

Kısa bir süre sonra, yükselen ekmek fiyatlarından dolayı gözü dönmüş olan Paris'in sıradan halkı, 14 Temmuz 1789'da **Bastille**'e hücum etti. Bastille Günü, Fransız ulusal günü oldu. Bastille hâdisesini duyan kral, bastırılabilecek bir şey anlamında *"C'est une révolte"* diye bağırdı. Bir dük, onun sözünü şöyle düzeltti: *"Non, Sire, c'est une révolution"*. Bu, **devrim** [revolution] sözünün ilk kullanılışıydı.

Gerekçelerden biri, sevilmeyen XVI. Louis'nin, Avusturya doğumlu, gayriciddi ve müsrif kraliçesi Marie Antoinette'ti. Kraliçe bir defasında ayaklanmaların niçin olduğunun araştırılmasını istemiş ve kendisine, halkın yiyecek ekmeği olmadığı söylenmişti. "Ekmek mi yok?" diye kıkırdamış ve "Öyleyse pasta yesinler" demişti. Kitleler ondan nefret ediyordu. Antoinette, 1793'te, XVI. Louis'den birkaç ay sonra giyotine gönderildi.

Kartezyen Fransız filozof René Descartes'tan sonra, ampirik atıf olmaksızın, sadece saf akla dayanan felsefî analiz.
Aydınlanma Akıl ve hoşgörüyü savunan, 18. Yüzyıl felsefe hareketi.
genel irade Toplumun istediği şey anlamındaki, Rousseau'nun teorisi.
Üçüncü Meclis Estates-General'in, halk tabakasını temsil eden en büyük kamarası.
Millî Meclis Fransa parlamentosu.
Bastille 1789'da Fransız Devrimi'ni ilân eden saldırının yapıldığı, eski ve bugün neredeyse kullanılmayan Paris hapishanesi.
devrim Rejimin anîden ve tamamen yıkılması.
yabancılaşmış Psikolojik olarak uzak ve düşman.
Thermidor Devrimci bir büyük heyecandan sonra, Robespierre'nin devrildiği, sakinleşme ayı.
anayasal monarşi Sınırlı yetkilere sahip kral.
Fransız Devrimi 1789'da halk tarafından kralın devrilmesi.
Terör Dönemi Robespierre'in 1793-1794 arasındaki giyotinli yönetimi.
hükümet darbesi [coup d'état] Yönetimi askerin devralması.
despotik Genellikle bir tek kişinin baskıcı yönetimi.
plebisit Halkın adaylar için değil, belli bir konu için oy kullandığı referandum.
şovenizm Napoléon'un Chauvin [şoven] adlı askerlerinden mülhem olarak, ateşli, gururlu milliyetçilik.
Bourbon Devrim'den önceki Fransız hanedanı.

Özgürlükten Tiranlığa

1791'de, Millî Meclis, bir **anayasal monarşi** kurdu ve eğer orada kalmış olsaydı, **Fransız Devrimi**, bir asır önceki İngiliz Devrimi'ne benzeyebilirdi. Fakat Fransız anayasal monarşisi, biryandan mutlak iktidarı tekrar elde etmek isteyen kral ve bazı aristokratlar, diğeryandan radikal bir devrim isteyen ve Jakobenler diye adlandırılan bir militan hizip tarafından el altından çökertildi. Jakobenlerin çığlığı, "*Liberté, Egalité, Fraternité*" [*Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik*] idi. Kral, Fransa'nın işgal edilmesi ve kendisine iktidarının iadesi için yabancı prenslerle komplo kurarken yakalandı. 1792'deki bu işgal girişimi, Jakobenlerin iktidarı ele geçirmelerine yardımcı oldu. Geçici bir çözüm olarak ama coşkulu bir yurttaş ordusuyla –silâhlı ulus– işgalcileri Valmy'de geri püskürttüler.

İktidar, "insanları özgür olmaya zorlamak" üzere tayin edilmiş bir taşra avukatı ve fanatik bir Rousseau taraftarı olan Maximilien Robespierre'in yönetimindeki, adı yanlış konmuş Kamu Güvenliği Komitesi'nin eline geçti. **Terör Dönemi**'ni başlatan Robespierre ve taraftarları, kral, kraliçe ve soylulardan başlayıp, çok geçmeden Robespierre'i kuşkulandıran herhangi bir kimseye varıncaya dek, yirmi binden fazla insanı giyotine gönderdiler. Nihayet, 1794'te, devrimci takvimin Thermidor ayında, sıranın kendilerine gelebileceğinden korkan Robespierre'in yoldaşları, bu defa onu giyotine gönderdiler ve Terör sona erdi.

Bütün bu karışıklık içinde, tutarlı tek kurum, ordu, özellikle de İtalya ve Mısır'daki Fransız ordularına komutanlık etmesiyle ün salan genç topçu subayı, Korsikalı Napoléon Bonaparte oldu. 1799'da bir **hükümet darbesi** [coup d'état], zayıf, sivil Directory'yi [Fransız İhtilâli'nde Cumhuriyet Hükümeti'ni idare eden beşler heyeti, *ç.n.*] devirdi ve Birinci Konsül olarak Bonaparte'la bir Konsül kurdu. Hem savaşta, hem sivil reformda yıldızı parlayan Napoléon, 1804'te kendisine imparatorluk tacı giydirtti.

Hepsinden önemlisi, Napoléon savaşı seviyordu. Henry Kissinger'ın belirttiği üzere, Fransa'daki

Demokrasi
Sol, Sağ ve Merkez

Fransız Devrimi sırasında ve devrimden sonra, delegelerin Millî Meclis'teki oturma biçimleri, bugün radikal, muhafazakâr ve ılımlılar için kullandığımız terimleri bize sağlamıştır. Yarım-daire biçimli bir salonda, sıradan halkı temsil eden en radikal delegeler, meclis başkanı kürsüsünün solunda, aristokrasiyi temsil eden en muhafazakârlar ise sağ tarafında oturuyorlardı. Bu durum, aynı görüşteki meclis üyelerinin ve kavgayı ilk başlatacak olanların bir arada oturmalarına imkân verdi.

Sol, sağ ve merkezin tam anlamları dönem dönem ve ülkeden ülkeye değişiklik göstermiştir. Ancak genel olarak, sol, daha fazla gelir eşitliği, refah düzenlemeleri ve ekonomiye devlet müdahalesinden yana olmuştur. Şimdilerde aristokratik köklerinden sıyrılmış olan sağ ise bireysel başarı ve özel sektörden yanadır. Merkez de her iki bakış açısındaki ılımlı unsurları birleştirmeye çalışır. İki taraftan birine sadece bir parça yakın olanlar ise merkez-sol veya merkez-sağ olarak adlandırılır.

gibi zalim muhafazakâr monarşilerin arasındaki bir devrimci iktidar, kendisini ancak bütün potansiyel tehditlerin üstesinden gelerek güvende hissedebilir. Napoléon, cesur taktikleri ve nihayetinde çok başarılı oluncaya dek düşmanlarını birbiri ardına ezen, büyük, coşkulu ordusu sayesinde, Fransa'yı bütün Avrupa'nın hâkimi hâline getirdi. İngiliz öncülüğündeki bir koalisyonla karşı karşıya gelen, İspanya'da gerilla savaşı ile çok yorulan ve Rusya kışında donan Napoléon bozguna uğratıldı ve 1814'te Akdeniz adası Elbe'ye sürgüne gönderildi. Ertesi yıl geri dönmeye kalkıştı; binlerce eski askeri, Waterloo'da savaşmak üzere onun etrafında kenetlendi ve savaşı kaybettiler.

Napoléon, ardında muğlâk bir miras bırakmıştır. Devrim'i pekiştirmek istemiş ama fiiliyatta bir **despotik** polis devleti kurmuştur. Rousseau'nun anlaşılması zor "genel irade"sini somutlaştırmaya çalışan Napoléon, hep kendisinin kazandığı, çeşitli **plebisitler** yaptırmıştır. Fransa'yı Avrupa'nın özgürleştiricisi ilân ederek, **şovenizm**in önünü açmıştır. Gerçi Napoléon tarihî bir tesadüf değildir, nitekim Fransız siyasetinde ortaya çıkan benzer simaları göreceğiz. Devrim sonrasında Fransa'nın başına geldiği gibi, bir toplum fena hâlde bölündüğü zaman, iktidar bir kurtarıcının ellerine doğru kayar ve demokrasinin herhangi bir şansı olmaz.

Anahtar Kavramlar
Brinton'un Devrim Teorisi

Harvard'lı büyük tarihçi Crane Brinton, 1938 tarihli kitabı *The Anatomy of Revolution*'da [*Devrimin Anatomisi*], bütün devrimlerin benzer aşamalardan geçtiğini öne sürmüştür. Çeşitli devrimleri kıyaslamıştır ama asıl modeli Fransız Devrimi'dir. Brinton'a göre basamaklar şunlardır:

- Eski rejim etkililiğini ve meşruluğunu kaybeder. Beceriksiz ve kararsız hâle gelir. Özellikle entelektüeller ona yabancılaşmış olurlar. Gelişen bir ekonomi, hoşnutsuzluğu ve kıskançlığı tahrik eder.
- Devrimin ilk aşaması, rejim karşıtı grupların artmasıyla birlikte gelir. Devrimi tetikleyen, eski rejimin çözemediği –sözgelimi üç meclisin birlikte mi, ayrı ayrı mı toplanması gerektiği gibi– siyasî bir problemdir. Ayaklanmalar patlak verir, bastırmak üzere gönderilen birlikler isyancılara katılmak üzere firar ederler. Rejim karşıtı insanlar, halkın sevinç gösterileri arasında iktidarı devralırlar.
- Başlangıçta ılımlılar iktidarı ele geçirir. Bunlar rejimin muhalifidirler ama devrimcilikten çok eleştirme anlamında karşıdırlar. Brinton'ın bir hastalık esnasındaki yüksek ateşe benzettiği bir terör sürecinde, radikaller, eski olan her şeyi reddederek, insanları iyi olmaya zorlayarak ve gerçek ya da hayalî düşmanları cezalandırarak bir devrim çılgınlığını harekete geçirirler. Bu aşama Fransa'da Robespierre'le, İran'da ise Humeyni ile gelmiştir.
- Bir Thermidor, yani sakinleşme periyodu, terör dönemini sona erdirir. Her devrimin, Brinton'ın ateşten sonraki nekahete benzettiği bir Thermidor'u vardır, çünkü insan tabiatı, radikalleri ve saf devimciliği çok uzun süre kaldıramaz. Bundan sonra iktidar, düzeni tamir edecek, fakat özgürlüğü yeniden getirmeyecek olan bir diktatörün eline –bir Napoléon veya bir Stalin– geçer.

Brinton'ın teorisi bir klâsik hâline gelmiş ve zamanın sınamasına karşı büyük ölçüde direnmiştir. Zamanı doğru biçimde önceden kestirilemese de, devrimler, gerçekten de birtakım aşamalardan geçiyor gibi görünmektedir. Göreceğimiz gibi, Rusya ve İran, Brinton'ın modeline uymuşlardır.

Bourbon Restorasyonu

Napoléon'un Güney Atlantik'teki uzak bir adaya gönderilmesiyle, Avrupa derin bir nefes aldı ve XVI. Louis'nin kardeşi, XVIII. Louis olarak Fransa tahtına yeniden getirildi. Bourbon Restorasyonu'yla Avrupa'nın dört bir yanındaki sürgünler, eski haklarını talep etmek üzere Fransa'ya geri döndüler. Çoğu Fransız, Bourbonların geri dönüşünden hoşlanmamıştı ve "Hiçbir şey öğrenmemişler ve hiçbir şeyi unutmamışlar" diye iç geçiriyordu.

Fransa fena hâlde bölünmüştü. Birçok aristokrat Devrim'den nefret ediyor, buna karşılık halkın çoğunluğu, onun en azından bir versiyonunu destekliyordu. Katolik Kilisesi tepkiliydi, zira Devrim, kilisenin topraklarına el koymuş ve onun vergi alma imtiyazlarına son vermişti. Fransız Katolikleri, nesiller boyu, kendileri de kiliseye güvenmeyen ruhban karşıtı cumhuriyetçilere karşı olmuşlardır. Ruhban-ruhban karşıtı bölünmesinin kalıntıları Fransa'da hâlâ mevcuttur. Fakat Fransa, Devrim'den sonraki çeyrek yüzyılda değişime de uğradı. Parlamentolar artık bir şeyi hesaba katıyorlardı; bundan sonra, krallar, onlarsız hükmedemezlerdi. Napoléon'un sivil reformları korunmuştu. Halk, kanun karşısında eşitlikte ısrar ediyordu.

Ayaklanmalar ve savaş hâlinden yorgun düşen Fransızlar, başlangıçta Bourbonları kabul etmişti. Ancak 1830'da, onların her zamanki gibi odun kafalı oldukları ortaya çıkmıştı ve ayaklanma patlak verdi. Yarı hukukî bir değişiklikle, liberal Dük Louis-Phillipe d'Orleans, son Bourbon olan X. Charles'ın yerine geçti. O da beceriksiz olduğunu kanıtladı ve o devrimci 1848 yılındaki küçük bir isyan, İkinci Cumhuriyet'i getirdi. Bu da çok uzun sürmedi.

Coğrafya

İki Bayrak Masalı

Bourbon bayrağı, zambak çiçekli [fleur-de-lis] (süsen çiçeği) mavi-beyazdı. Devrim, kırmızı, beyaz ve mavi olmak üzere üç rengi getirdi. Napoléon sonrası restorasyon dönemi, eski bayrağı geri getirdi, çünkü üç renk, Bourbonların nefret ettiği her şeyi simgeliyordu. 1830'da Orleancı monarşi, devrimci duyarlılığı yumuşatmak üzere, Fransa'nın o günden beri bayrağı olan üç rengi tekrar kabul etti.

beyaz

Fransızlar, tarihsel olarak, çalkantılı demokrasiden otoriter düzene geçmişlerdir. 1848'de, Napoléon'un, kendikendini öyle ilân eden yeğeni Louis Napoléon'u ezici çoğunlukla başkan seçtiler. Louis, 1852'de, plebisitlerle, kendisi İmparator III. Napoléon olmak üzere, İkinci Cumhuriyet'ten İkinci İmparatorluğa döndü. Bu durum, 1870'te Louis Napoléon, Prusya'yla savaşa girmek üzere kendisinin doldurulmasına izin verinceye kadar, yaklaşık yirmi yıllık bir barış ve ilerleme sağladı. Aşırı bir kendine güvenle ileri atılan Fransızlar, kısa sürede büyük bir yenilgiye uğradılar. Almanlar Paris'i kuşattılar ve her gün topa tuttular ama teslim olacak bir Fransız hükümeti kalmamıştı. Sadece Paris'te, sıradan yurttaşların devrimle kontrolü ele almaları, muhafazakâr Fransız birliklerinin yaklaşık yirmi bin Parisliyi öldürerek ezdiği, kısa ömürlü **Paris Komünü**'nü ortaya çıkarmıştı. Karl Marx, Komün'ü yanlış değerlendirerek ilkişçi ayaklanması gibi görmüştü ve Komün, solcular arasında, zamanla bir işçi iktidarı efsanesi hâline gelmiştir.

Paris Komünü 1870-1871 Alman kuşatması esnasında, Paris yönetiminin yurttaşlar tarafından üstlenilmesi.
Üçüncü Cumhuriyet Fransa'nın 1871'den 1940'a kadarki demokratik rejimi.
burjuva Orta sınıf.
gerici Geriye, eski usullere gitmeyi isteyen, aşırı muhafazakâr.

Üçüncü Cumhuriyet

Fransa'nın en istikrarlı demokrasisi olan **Üçüncü Cumhuriyet,** neredeyse bir anarşi ortamında doğdu. İlk görevi, Fransa'ya maliyeti (çok sayıda Almanca konuşan halkı mevcut) Alsace ili, artı bir milyar dolarlık altın olan, küçük düşürücü bir barış anlaşmasını Almanya'yla yapmaktı. Öfkeli Fransızlar intikam acısı yaşıyorlardı ve Britanya'ya duydukları geleneksel nefreti Almanya'ya yönelttiler.

Siyasî Kültür
Dreyfus Meselesi

Fransız toplumunun derin bölünmüşlüğünü, Fransız kurmay sınıfından bir subay olan Kaptan Alfred Dreyfus'un yargılanması kadar hiçbir şey ortaya çıkaramazdı. 1894'te, Dreyfus askerî sırları Almanlara satmakla suçlandı; uydurma delillerle kendisine askerî bir dava açıldı ve ömür boyu Şeytan Adası'na sürgüne gönderildi. Çok geçmeden Dreyfus'un suçlu olmadığı ve bağnaz birtakım subaylar tarafından salt Yahudi, yani el altındaki bir günah keçisi olduğu için suçlandığı açıkça ortaya çıktı.

Fransa ikiye bölündü. Dreyfus'u savunanlar – Dreyfusçular–, cumhuriyetin eşitlikçilik geleneğini ileri sürüyorlardı. Bunlar halkın sol eğilimli olanlarıydı. Romancı Emile Zola, hükümeti, ordunun hatasını gizlemekle suçlayan ünlü mektubu J'accuse!'yi (Suçluyorum!) yayınladı. Dreyfusçuluk Karşıtları –gerici aristokratlar, ordu subayları, fanatik Katolikler ve Yahudi karşıtları– ise aynı ölçüdeki bir hararetle devrim öncesi değerlerini savunuyorlardı. Fransızların çoğu bu taraflardan birinde yer almıştı; sokak kavgaları bile mevcuttu.

Dreyfus, 1906'da beraat etti ama davası iz bıraktı. Bu, belle époque Fransası'nın güzel, uygar maskesi altında, tepki ve anti-Semitizmin nasıl da gizlendiğini gösterdi. Yargılamayı takip eden Viyanalı bir gazeteci olan Theodore Herzl, davanın ortaya çıkardığı anti-Semitizmden öylesine şoke olmuştu ki, patlak verebilecek daha kötü şeylerden Yahudileri kurtarmak için derhal bir Siyonist hareketi örgütledi.

Maginot Hattı Almanya'yla İkinci Dünya Savaşı öncesinde karşı karşıya gelen ve gedik açılamaz zannedilen Fransız savunması.

Rastlantısal Üçüncü Cumhuriyet'in, Ancien Régime'den bu yana en uzun süre yaşayan Fransız rejimi olduğu ortaya çıkmıştır. Üçüncü Cumhuriyet, esas itibariyle epeyce muhafazakâr ve burjuva'ydı. Onun uzun süresi boyunca Fransa şifa bulmadı; gerçekten de sosyal gerilimler tırmandı. **Gerici** Katolik kilisesi otoriter bir sistemin hayalini kuruyordu, buna karşılık sol, Sosyalist, daha sonra da Komünist partileri kurmuştu. Ekonomik büyüme ve nüfus artışı yavaştı ve Fransa, hızla büyüyen Almanya'nın daha da gerisinde kalmıştı. Yine de Üçüncü Cumhuriyet Birinci Dünya Savaşı çilesine kadar sendeleyerek de olsa devam etti. Önceleri Fransızlar, Almanya'dan intikam alma şansını yakaladıklan için mutluydular ama çok geçmeden dehşetengiz kayıplar –bir buçuk milyon Fransızın hayatı–, kazanan tarafta olmasına rağmen Fransa'yı acı ve hezimet içinde bıraktı. Fransa Alsace'i yeniden elde etti ama yeniden savaşma isteği kalmamıştı.

Fransızların hezimeti, Mayıs-Haziran 1940'ta baştan başa bütün Fransa'yı kolaylıkla istilâ eden Nazi Almanyası'nın eline onu bir kez daha düşürdü. Sadece bir tek Fransız birliği, De Gaulle adında, pek tanınmayan ve yıllardan beri Fransız zırhlı birliklerinin geliştirilmesi gerektiği konusunda uyarılarda bulunan bir albayın komuta ettiği bir tank kıtası iyi savaştı. Fransızlar, **Maginot Hattı**'nın arkasına gizlenerek, kanlı Birinci Dünya Savaşı'nın tekrarlanmasını önleyebileceklerini sanmışlardı ama sabit savunma güçleri hareket edemezler; kuzeyde sırf Almanya onlara yetti.

Siyasî Kültür

Fransa'nın Siyasî Dönemleri

Fransa'nın siyasî tarihi zengin ve karmaşıktır. Muhafazakâr ve radikal dönemlerin nasıl birbirlerini izlediğine dikkat edin. Böyle bir tabloyu İngiliz siyasî gelişimi için yapmak zordur; çünkü 17. Yüzyıl'daki Commonwealth'ten beri bu tür şiddetli rejim değişiklikleri orada olmamıştır.

Dönemin Adı	Yıllar	Hatırlatıcılan
Eski Rejim	–1789	Mutlakıyetçi monarşi; merkezî yönetim; denetimli ekonomi.
Devrim	1789–1799	Çalkantı; işgalcilerin püskürtülmesi; Terör Dönemi; Thermidor
Napoléon	1799–1814	Medenî kanunun yeniden yapılması; Avrupa'nın çoğunun işgali; kendine imparator tacı giydirmesi
Bourbon Restorasyonu	1815–1830	Fena hâlde bölünmüş olan Fransa'da monarşinin yeniden getirilmeye çalışılması
Orleancı	1830–1848	Liberal monarşi
İkinci Cumhuriyet	1848–1852	Liberal cumhuriyet girişimi
İkinci İmparatorluk	1852–1870	Louis Napoléon'un muhafazakâr istikrarı
Üçüncü Cumhuriyet	1871–1940	Burjuva liberal demokrasi
Vichy	1940–1944	Alman kuklası hükümeti
Geçici Hükümet	1944–1946	De Gaulle önderliğindeki koalisyon
Dördüncü Cumhuriyet	1946–1958	İstikrarsız, kavgacı, immobilize; Çinhindi ve Cezayir savaşları
Beşinci Cumhuriyet	1958–	De Gaulle kuvvetli başkanı; devlet öncülüğünde modernleşme

Vichy: Fransa Yine Bölünüyor

Almanlar, işgal ettikleri Fransa'yı Fransızların yönetmesine büyük ölçüde izin verdiler. Daha sonraları, kurulduğu orta Fransa'daki Vichy kasabasının adını alan **Vichy** hükümetinin kadroları, daha önce Dreyfus'a hakaret etmiş bir tür gerici gruptan, demokrasiden nefret eden ve otoriter Almanlara hayran insanlardan oluşuyordu. Birinci Dünya Savaşı'nın kahramanı, yaşlı Marshal Pétain devlet başkanı ve fırsatçı politikacı Pierre Laval de seçilmeden başbakan olmuşlardı. Bazı Fransızlar, Vichy'nin, 1936'da **Halk Cephesi**'ni seçimle iktidara getiren Üçüncü Cumhuriyet'ten sonra bir ilerleme olduğunu düşünmüşlerdi. Vichy taraftarları, "Naziler Komünistlerden daha iyidir" diye mırıldanıyorlardı. Fransız SS birlikleri Rusya'da savaştılar. Fransız polisi, ölüm kamplarına sürmek üzere Yahudileri topladı. Fransız işçileri gönüllü olarak çalışmak için Almanya'ya gittiler. Birçok Fransız böyle bir şeyi kabullenmekten nefret etse dahi, pek çoğu da Almanlarla işbirliği yapıyor ve hatta onlardan hoşlanıyordu.

Ancak, diğer Fransızlar Almanlardan ve Vichy'den nefret ediyorlardı. Bazıları, Almanlara sabotaj ve onlar aleyhine casusluk yapan, İngiliz ve Amerikan havacılarını kurtaran, zaman zaman da işbirlikçileri öldüren **Résistance**'a [Direniş] katıldılar. Fransa yine bölünmüştü. Stanley Hoffmann'ın deyimiyle, Vichy dönemi "bir Franko-Fransız savaşı" idi. Résistance, değişik siyasî kanaatlerden insanları kendine cezbetti ama sol ağırlıklıydı. 1941'deki Rusya'nın işgaline kadar Almanlara saldırmayı reddetmiş olan Komünistler, en etkili gizli örgüt savaşçıları hâline geldiler ve savaştan prestijli ve iyi örgütlenmiş bir durumda çıktılar. Résistance'ın cesaretlendirici yönü, Londra'dan, "Fransa bir muharebeyi kaybetti ama savaşı değil!" diye ilân eden (ve Üçüncü Cumhuriyet'in son günlerinde generalliğe terfi etmiş olan) Charles De Gaulle'dü. Dünyanın her tarafından Fransızca konuşan insanları –Fransa'nın büyük kolonileri ve Fransa'dan kaçmış bedence güçlü ve sağlıklı binlerce insanı vardı– örgütleyen De Gaulle, **Hür Fransız** sürgünlerden oluşan geçici bir hükümet ilân etti. Kuzey Afrika'da askerî faaliyetlere, Normandiya çıkartmalarına ve 1944'te Paris'in kurtarılmasına katılan Hür Fransız Ordusu, **Müttefiklere** önemli ölçüde yardımcı oldu. Savaş sırasında, De Gaulle, kendisinin Fransa'nın kurtarıcısı, modern bir Jeanne d'Arc olduğunu düşünmeye başladı.

belle époque "Güzel dönem", 1900'ler esnasında Fransa.
Siyonizm İsrail'de kurulmuş, Yahudi milliyetçi hareketi.
Vichy Fransa'yı İkinci Dünya Savaşı esnasında yöneten Nazi kuklası rejim.
Halk Cephesi 1930'larda Fransa ve İspanya'daki, bütün solcu ve liberal partilerin oluşturduğu koalisyon hükümeti.
Résistance İkinci Dünya Savaşı'nda Alman karşıtı Fransız gizli hareketi.
Hür Fransız De Gaulle'ün sürgündeki İkinci Dünya Savaşı hükümeti.
Müttefikler İkinci Dünya Savaşı'nda İtilaf [Mihver] Devletleri karşıtı askerî koalisyon.
Dördüncü Cumhuriyet 1946-1958 arası Fransız rejimi.
immobilizm Hükümetin büyük sorunları çözmedeki yeteneksizliği.
dekolonizasyon Sömürgelere bağımsızlık verilmesi.
Çinhindi Savaşı 1946-1954 yıllarında, Fransızlar ile Komünist Viet Minh arasındaki Birinci Vietnam Savaşı.

Dördüncü Cumhuriyet

1944'ten 1946 başlarına kadar, De Gaulle, geçici hükümete başkanlık etti. Sol partilerin ege-

men olduğu, yeni seçilen bir kurucu meclis, yasama organına büyük yetki tanıyan Dördüncü Cumhuriyet'in anayasasını hazırladı. De Gaulle yeni anayasaya karşı çıktı ve Dördüncü Cumhuriyet'in Üçüncü'nünkiyle aynı kurumsal zaafları barındıracağı uyarısını yaparak istifa etti. Colombey-les-Deux-Eglises adlı küçük bir kasabada inzivaya çekildi ve oniki yıl sonra halk kendisini Fransa'yı kurtarması için geri çağırıncaya kadar da iktidara dönmedi.

Üçüncü'ye benzeyen Dördüncü Cumhuriyet konusunda haklıydı: Dördüncü Cumhuriyet, başlangıcından itibaren, zayıf bir yürütme, hır çıkaran küçük partilerin felç ettiği bir Millî Meclis ve sık kabine değişiklikleri sebebiyle bezdirmişti. Öncekinde olduğu gibi, sonuç immobilizmdi. Politikacılar birbirleriyle oyun oynuyorlardı; yıkmakta iyi ama yapmakta değildiler.

Buna rağmen, kavgacı parlamenterlerin çözemediği sorunlar, korkunç dekolonizasyon problemleri olmasaydı, Üçüncü Cumhuriyet gibi Dördüncü'ye de tahammül edilebilirdi. İlk problem, 1880'lerden beri bir Fransız sömürgesi olan, İkinci Dünya Savaşı'nda Japonya tarafından işgal edilen ve sonra Fransa'nın yeniden istediği Çinhindi'ydi. Çinhindi Savaşı 1946'da patlak verdi ve 1954'te Fransız kalesi Dienbienphu'nun düşmesine kadar uzayıp gitti. (Aynı yıl ABD de Vietnam çatışmasının içine atlamaya çok yaklaştı ama vazgeçti.)

Cezayir daha da kötüydü. Fransızlar 1830'dan beri oradaydılar; başlangıçta korsanlığı bastırmak için gitmişlerdi ama sonra yerleştiler. Bir milyona yakın Avrupalı Cezayir'in ekonomik, sosyal ve siyasî hayatında egemendi; Cezayir'in Fransa'nın bir parçası olduğu bile ilân edilmişti. Cezayirli milliyetçiler, ayaklanmalarını, 1954'te şehir terörizmi ile başlattılar. Bu defa kazanmaya azimli olan Fransız ordusu, milliyetçileri ele geçirdi ve onlara işkence etti. Paris'teki sivil politikacılar Cezayir Savaşı'na karşı çıkarlarken, Cezayir'deki Fransız ordusu 1958'de bir hükümet darbesi başlattı. Paraşütçüler kendi ülkelerine inmeye hazırdılar; Fransa bir iç savaşın eşiğine gelmişti. Son dakikada, her iki taraf, General De Gaulle'ü geri çağırmak konusunda anlaştı. Ordu onun Fransızları Cezayir'de tutacağını düşünüyordu (böyle yapmadı). Bütün o geçmiş dönem boyunca, tekrar Fransa'yı yönetmeye çağrılacağını biliyormuş gibi davranan De Gaulle, bunun bedeli olarak, bütünüyle yeni ve Dördüncü Cumhuriyet'in bütün hastalıklarını tedavi edecek bir anayasa istedi ve bunu elde etti. Bir sonraki bölümde, Beşinci Cumhuriyet'in kurumlarını araştıracağız.

Anahtar Terimler

anayasal monarşi
Ancien Régime
aristokrat
Aydınlanma
Bastille
belle époque
Bourbon
burjuva
Çinhindi Savaşı
dekolonizasyon
despotik
devrim
Dördüncü Cumhuriyet
Estates-General
Fransız Devrimi
genel irade
gerici
Halk Cephesi
Han
Huguenotlar
hükümet darbesi [coup d'état]
Hür Fransız
iç bölge
immobilizm
Kartezyen
Maginot Hattı
merkantilizm
Milli Meclis
müdürler
Müttefikler
özerklik
Paris Komünü
partikülarizm
plebisit
Résistance
Ruslaştırma
saray mensubu
sınırlanmış
Siyonizm
şovenizm
Terör Dönemi
Thermidor
Üçüncü Cumhuriyet
ÜçüncüMeclis
Versay (Versailles)
Vichy
yabancılaşmış

Ek Kaynaklar

Bernier, Olivier. *Louis XIV: A Royal Life.* New York: Doubleday, 1987.

Blanning, Timothy C. W. *The Culture of Power and the Power of Culture Old Regime Europe, 1660-1789.* New York: Oxford University Press, 2002.

Gildea, Robert. *Marianne in Chains: Daily Life in the Heart of France During the German Occupation.* New York: Metropolitan Books, 2003.

Hazareesingh, Sudhir. *Political Traditions in France.* New York: Oxford University Press, 1994.

Jackson, Julian. *France: The Dark Years, 1940-1944.* New York: Oxford University Press, 2001.

Johnson, Paul. *Napoléon.* New York: Viking, 2002.

Kedward, Rod. *La Vie en Bleu: France and the French since 1900.* New York: Overlook, 2006.

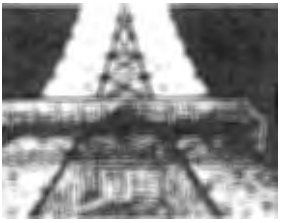
Nossiter, Adam. *The Algeria Hotel: France, Memory, and the Second World War.* Boston, MA: Houghton Mifflin, 2001.

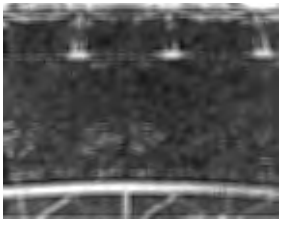
Schama, Simon. *Citizens: A Chronicle of the French Revolution.* New York: Knopf, 1989.

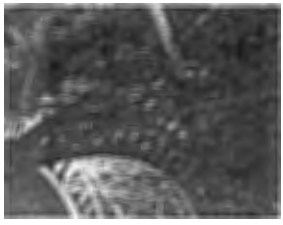
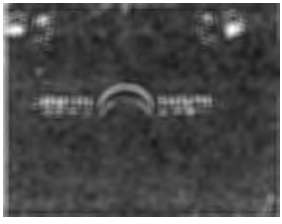
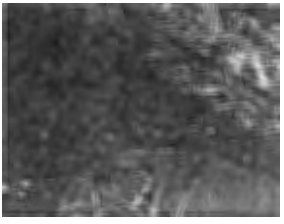
Weber, Eugen. *The Hollow Years: France in the 1930s.* New York: W. W. Norton, 1994.

Williams, Charles. *The Last Great Frenchman: A Life of General De Gaulle.* New York: Wiley, 1995.

Bölüm 8

Fransa: Anahtar Kurumlar

İngiliz Anayasası aşama aşama irileşmiş ama hâlâ bir belge hâlinde resmîleştirilmemiştir. Fransız anayasaları –Devrimden bu yana on beş tanesi– tümüyle yazılıdır ama uygulamada sık sık değiştirilmiştir. Amerika kendi Anayasasını dinî bir huşu içinde değerlendirir ama Fransızlar ve diğer birçok Avrupalı, anayasaları gelip giden şeyler olarak görmüşlerdir ve her birkaç on yılda bir yeniden yazılmalarına pek de karşı değillerdir.

Dikkate Alınacak Sorular

1. Çok partili parlamenter sistemin zayıf yönleri nelerdir?
2. Fransız yarı-başkanlık sistemi nasıl bir evrim geçirmiştir?
3. Nikâhsız yaşamanın çözdüğü problem hangisidir?
4. Fransız seçim sistemi nasıl işlemektedir?
5. Teknokrat nedir? ABD'de var mıdır?
6. Fransız parlamentosu nasıl güçsüzleşmiştir?
7. Fransız Senato'su ne kadar iyidir? ABD Senato'suyla nasıl mukayese edilir?
8. Fransız ve İngiliz parti sistemleri niçin farklıdır?
9. Fransa hâlâ bir merkezî üniter sistem midir?

1958'de pek çok Fransız, Dördüncü Cumhuriyet'in doğuştan sakat ve korkunç Cezayir Savaşı'nı yatıştırma yeteneğinden yoksun olduğunda hemfikirdi. Ana problem, De Gaulle'ün de tarif ettiği gibi, icranın, yani **premier**'nin [**başbakan**] güçsüzlüğünde yatıyordu. **Başkan**, Avrupa cumhuriyetlerine özgü bir biçimde sırf bir göstermelik figürdü. Başbakan istikrarsız **koalisyon**lara mahkûmdu. İhtilâflı meselelerle karşı karşıya kalan bir veya daha çok koalisyon partisi koalisyondan çekilebilecek, bir **güvensizlik oylaması**nda hükümet aleyhine oy kullanabilecek ve bu suretle onu düşürebilecekti. On ikiyıldan daha az bir sürede toplam yirmi kabine ("hükümet") sözkonusu olmuştu. Politikacılar, kimi zaman kişisel kinlerinden dolayı etkili başbakanlar aleyhine oy kullandılar. Meselâ, Pierre Mendès-France, 1954'te Çinhindi Savaşı'nı tatlıya bağlamış, fakat bu kendisini o kadar çok popüler ve etkili hâle getirmiştir ki, Millî Meclis oylarıyla onu iktidardan indirmiştir.

Dördüncü Cumhuriyet, bugün de İsrail'in başının belâsı olan çok partili parlamenter sistemin bütün zaaflarını bünyesinde taşıyordu. Bu tür bir sistem, İsveç'te olduğu gibi iyi ve istikrarlı biçimde işleyebilir ama bu, parti sistemine ve ulusal siyaset tarzına bağlıdır. Fransız partileri ve siyaset tarzı göz önünde tutulursa, katıksız bir parlamenter sistem burada asla iyi işlemeyebilir.

Bir Yarı-Başkanlık Sistemi

De Gaulle Dördüncü Cumhuriyet'te yürütmenin zaaf içinde olmasından nefret ediyordu ama kendi tarzına engel çıkaracak olan kuvvetler ayrılığı nedeniyle, Amerikan türü başkanlık sisteminden de hoşlanmıyordu. Bu sebeple, hem icracı bir başkan ve hem de bir başbakandan oluşan melez bir sistemi, **yarı-başkanlık** sistemini icat etti. Ancak çeyrek yüzyıldan fazla bir süre, başkanın yetkileri ile başbakanınkiler arasında bir çeşit denge oluşturmak yerine, Millî Meclis'teki en büyük oy

premier Fransızcada başbakan.
başkan İlle de güçlü olması gerekmeyen, seçilmiş devlet başkanı.
koalisyon Hükümeti kuran çok partili ittifak.
güvensizlik oyu Kabineyi düşüren Parlamento oyu.
yarı-başkanlık Hem başkanlık ve hem de parlamenter sistemin özelliklerine sahip sistem.
Beşinci Cumhuriyet 1958'de başlayıp günümüzde devam eden ve de Gaulle tarafından icat edilen yarı-başkanlık rejimi.
referandum tıpkı plebisitte olduğu gibi, adaylar için değil, bir mesele konusunda verilen halk oyu.
Elysée ABD'deki Beyaz Saray'ın eşdeğeri olan, Paris'teki başkanlık sarayı.

blokuna kumanda etmesi sayesinde, başkan egemen oldu. Bu suretle, Beşinci Cumhuriyet'in ilk yirmi sekiz yılında, sistem bir başkanlık, hatta bir "süper-başkanlık" sistemi vazifesi gördü. Ancak, 1986 parlamento seçimleri –ki hâlâ görevde olan Sosyalist bir başkana karşılık muhafazakâr bir Millî Meclis ortaya çıkarmıştır– sayesinde, nihayet yarı-başkanlığın işlediğini görebildik.

Önce, De Gaulle'ün icat ettiği ve 1958'den 1969'a kadar yönettiği Beşinci Cumhuriyet'in ilk kuruluşunu görelim. Onun genel yapısı devam etmektedir ama başkanın yetkileri azalmıştır. Fransız başkanı, önceleri yedi yıllığına seçiliyordu ve sınırsız sayıda yeniden seçilebiliyordu. Yedi yıllık sürenin çok uzun olduğunun farkına varılarak, 2000 referandumuyla süre beş yıla indirildi. Başlangıçta başkan, parlamenterlerden oluşan bir seçim heyeti ve yerel devlet memurları tarafından seçiliyordu. De Gaulle, çok geçmeden, kendisiyle halkın arasında hiçbir şeyin (elbette politikacıların da) durmamasını istediğinin farkına vardı ve böylece başkanın doğrudan seçilmesini sağlamak üzere, 1962'de referanduma gitti. O günden beri de bu şekilde olmaktadır.

Anayasa başkan ve başbakan için bazı yetkiler zikretmektedir ama uygulama net değildi. Kâğıt üzerinde, başkan, daha sonra kendi kabinesini seçen bir başbakanı atamaktadır (ama görevden alamamaktadır). Bunun için parlamento onayı gerekmemektedir. 1986'ya kadar, başkan, itaatkâr bir Millî Meclis sayesinde o denli güvencedeydi ki, gerek başbakanı, gerek kabine bakanlarını, kendi programını gerçekleştirmesinde sırf birer yardımcı olarak kendi eliyle tek tek seçiyordu. Başkan, kabine toplantılarına başkanlık ediyordu. Gerçekte, bütün dışişleri ve savunma konuları onun elindeydi (hâlâ büyük ölçüde böyledir). Çoğu zaman bakanların tavsiyesiyle, yasa tasarılarının önemli kısmı Elysée'den çıkıyordu ve hatta Millî Meclis'i yürütmenin tasarıları konusunda sadece evet veya hayır oyu kullanmaya zorlayabiliyordu. Ancak başkan, yasaları veto etme yetkisine sahip değildir. De Gaulle, başkanın rolünü, bir "rehber" ve "son söz sahibi" olarak, neredeyse mistik bir şey gibi görmüştü.

De Gaulle'ün hoşlandığı, önemli –ve belki de fazlaca kullandığı– bir yetki de referandum ilânıdır.

KİM NE ZAMANDI: BEŞİNCİ CUMHURİYET'İN BAŞKANLARI

Charles De Gaulle		1959–1969; 1965'te yeniden seçildi; 1969'da istifa etti.
Georges Pompidou	De Gaullecü	1969–1974; görevdeyken öldü.
Valéry Giscard d'Estaing	UDF	1974–1981; bir dönem görev yaptı.
François Mitterrand	Sosyalist	1981–1995; 1988'de yeniden seçildi.
Jacques Chirac	Neo-De Gaullecü	1995–; 2002'de yeniden seçildi.

Bu tür halk oylamaları İngiliz geleneğine yabancıdır, fakat Fransız usullerinin, özellikle de genel iradeyi temsil ettiklerine inanan ve politikacıları baypas ederek halkla doğrudan iletişim kuran liderler tarafından kullanılan bir parçasıdır. De Gaulle beş plebisit ilân etmiş (bkz., 10. Bölüm) ve sonuncusu hariç hepsini kazanmıştır. Sonuncusunda ise,

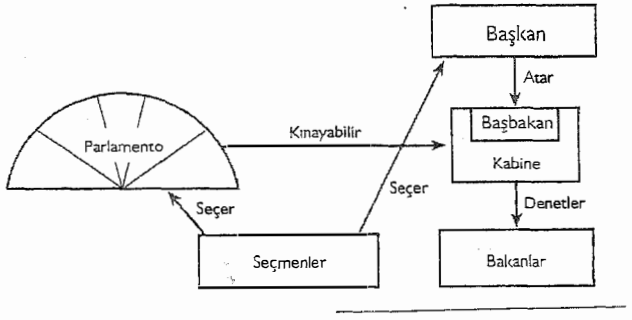
kilitleme ABD'de, yürütme ve yasamanın özellikle de karşıt taraflarda olduklarında birbirlerini engellemeleri.
kınama Yasamanın yürütmeyi kabahatli bulması.

Anahtar Kavramlar
Fransız Yarı-Başkanlık Sistemi

Avrupa'daki hükümetlerin birçoğu parlamenterdir; yani parlamentonun bir kabineyi yürütme erkinin başına getirmesine ve onu orada tutmasına bağımlıdır. Genellikle parlamento üyelerinden oluşan kabine, bakanlıklara rehberlik de eden bir tür yönlendirme komitesidir. Eğer hiçbir parti parlamentoda çoğunluğa sahip değilse, bir partiler koalisyonu gereklidir ama bu istikrarlı değildir. Politika ayrışmalarında, bir güvensizlik oyu kabineyi düşürebilir. Tek bir partinin parlamento egemenliğine sahip olduğu yerlerde –ki Britanya'daki durum budur–, sistem son derecede istikrarlı olabilmektedir.

ABD ve Meksika'daki gibi bir başkanlık sisteminde, yürütme, parlamento desteğine bağımlı değildir, çünkü burada yürütmenin başı sabit bir süre için az veya çok doğrudan seçilmektedir. Parlamento istediği şeyi yapabilir ama bir güvensizlik oyuyla başkanı görevden alamaz. (Başkanı mahkemeye verebilir.) Başkanlık sisteminin avantajı, istikrar ve kesinliktir: Her zaman yöneten bir başkan olacaktır. Dezavantajı ise, başkanın ve yasama organının, parlamenter sistemlerin baş belâsı olan immobilizme benzeyen bir durum ortaya çıkararak birbirlerini gerektiğinde kilitlemeleridir.

Fransız sistemi ise yarı-başkanlıktır; zira kabinenin her şeye rağmen bir parlamento bağlantısı mevcuttur. Başbakan başkan tarafından atanır ama Millî Meclis tarafından kınamaya maruz bırakılabilir ve istifaya zorlanabilir. Eğer bu olursa –ve sadece bir defa, 1962'de olmuştu–, başkan yasama organını feshedip yeni seçimlere gidebilmektedir. Fransız modelinden etkilenerek Rusya ve Çin de yarı-başkanlık sistemini benimsemiştir.

Fransız Sistemi

artık halkça benimsenmediğini hissederek istifa etmiş, belki de böylece bir başka anayasal geleneği tesis etmiştir.

Fransa başkanının potansiyel olarak tasarrufundaki bir başka yetki de, ülke tehlikede olduğu zaman ***olağanüstü durum yetkileri***ne başvurabilmesidir. Bu tür âcil durum hükümleri birçok demokraside mevcut olsa da, bu, Hitler'in Weimar Anayasası'nın 48. Maddesini özgürlükleri yok etmek için kullanması gibi, suiistimal edilebilmektedir. Fransız Anayasası'nın 16. Maddesi, olağanüstü, yani tarifi başkana bırakılan bir durumda onun yapabileceği şeylere bir sınır getirmemekte gibi görünüyor. Bu tür bir olağanüstü durum esnasında Millî Meclis'in toplanması gerekir ama onun da başkanın kararlarını engelleme yetkisi yoktur. Olağanüstü durum maddesine yalnızca bir defa –1961'de, De Gaulle'ü iktidara getiren generaller, Cezayir'den geri çekilmek için bu kez onu iktidardan indirmeye kalktıklarında– başvuruldu ve birçok kişi, bunun gerçekten olağanüstü bir durum olduğu konusunda birleşti.

Başkanlık cenneti, beklendiği gibi muhafazakâr partilerin egemenliğinde bir yasama organının ortaya çıktığı 1986 Millî Meclis seçimleriyle birlikte sona erdi. Sorun, bir Sosyalist olan Başkan François Mitterrand'ın yedi yıllık süresinin bitmesine daha iki yıl kalmış olmasıydı. İlk defa Beşinci Cumhuriyet, Millî Meclis'i kontrol etmeyen bir başkana sahip olmuştu. Bunun nasıl olacağını hiç kimse bilmiyordu; anayasa net değildi. Bazıları ölümcül bir kilitlenmeden ve hükümetin felç olmasından korkuyordu. Diğer bazıları da, muhafazakâr bir başkan seçilmesinin yolunu açmak üzere Mitterrand'ın istifa etmek zorunda kalacağını düşünüyordu. Hâlbuki Mitterrand, kendisinin başkan olarak kalmasını sağlayan bir bekle-gör oyunu oynadı, fakat başkanlığın yetkilerini de azalttı. Bu suretle Mitterrand, Fransız Anayasası'nı tefsir etmiş ve aynı durumun yaşandığı 1993 ve 1997 yıllarına bir emsal teşkil etmiş oldu.

1986'da, Mitterrand, en büyük muhafazakâr partinin (kimi zaman **neo-De Gaullecüler** diye zikredilir) lideri Jacques Chirac'ı başbakan olmaya davet etti ve Chirac kabinesinin çoğu tercihlerine rıza gösterdi. Mitterrand, ekonomideki kendi sosyalist tecrübelerinin büyük bölümünü etkisiz hâle getirdiği hâlde, Chirac'ın yasama programının çoğunu da engellemedi. Bu ikili, Chirac'ın iç işlerine, Mitterrand'ın dışişleri ve savunma artı başkanlığın sembolik fonksiyonlarına yoğunlaşacağı –**nikâhsız yaşama**, yani evli olmadan birlikte yaşama diye adlandırılan– resmî olmayan bir pazarlıkla el sıkıştılar. 1993'teki parlamento seçimlerinde bir başka muhafazakâr zaferiyle yüz yüze gelen Mitterrand, diğer bir neo-De Gaullecü Edouard Balladur'u başbakan olarak atadı. 1997'de ise, ilân ettiği bir erken parlamento seçiminde Sosyalistlerin zaferiyle karşılaşan Chirac, Sosyalist lider Lionel Jospin'i başbakan olarak tayin etti. Bundan sonra ise Fransa'nın bir nikâhsız yaşama durumu yoktur, zira hem başkan, hem de başbakan aynı partidendirler. Farklılık tekrar ortaya çıkarsa, Paris nasıl davranacağını bilmektedir: yani yeniden nikâhsız yaşama. Nikâhsız yaşama sebebiyle, Fransız başkanları De Gaulle kadar güçlü değil, başbakanlar ise onun tasarladığından daha güçlüdürler. Kurumlar evrim geçirmektedir.

Fransızlar, nikâhsız yaşama durumundan kurtulmak ve başkanlığı güçlendirmek isterlerse, yasama ile yürütme erkleri arasındaki son bağlantıyı (şemadaki "kınayabilir" okunu) koparabilirler ve düpedüz ABD tarzı bir başkanlık sistemi hâline gelebilirler. Doğrusu ABD'deki sistemde, Beyaz Saray ile Capitol Tepesi [Kongre] arasında sık sık kilitlenmeler olmaktadır ama başkan, ülkeyi Kongre'nin izni olmaksızın yönetmek için çok fazla güce sahiptir.

Başbakan (Premier) ve Kabine

neo-De Gaullecü Chirac'ın yeniden dirilen De-Gaullecü partisi; şimdi Halk Hareketi Birliği (UMP) olarak adlandırılmaktadır.
nikâhsız yaşama Fransız devlet başkanının muhalif partiden başbakan araması.
katılım Bir seçimde oy kullanabilir olanların yüzdesi.

Nikâhsız yaşamaya kadar, başbakan da dâhil, Fransız bakanlar, başkanın ulaklarından birazcık daha fazla biri gibi hizmet görüyorlardı. Başbakanın temel fonksiyonu, başkanın düzenlemelerini parlamentodan geçirmekti. Ancak, nikâhsız yaşama dönemlerinde, Başbakanlar Chirac, Balladur ve Jospin, kendi yasama gündemlerini takip ederek, bürolarına çok fazla güç kazandırmış oldular. Nikâhsız yaşamanın olmadığı 1997-2002'den bu yana bile, başbakanlık, De Gaulle'ün tasarladığı köle itaati modeline tam olarak geri dönmemiştir. Fransız başkanları günlük siyasetin üzerinde görünmekten hoşlanmaktadırlar, böylece başbakanlarına, özellikle ekonomi konusundaki ağır işleri gördürmektedirler. Fransa'da başkan ile başbakan arasındaki kesin yetki dengesi oturmamıştır ve yeni şahsiyetlerle ve durumlarla birlikte değişmesi muhtemeldir.

2005'teki yeni AB Anayasası konusunda Fransızların "hayır" oyu yüzünden Chirac'ın utanması üzerine, derhal yeni başbakanı olarak, 51 yaşındaki tecrübeli diplomat Dominique de Villepin'i atadı. Villepin, Chirac'ın dışişleri bakanı olarak (2002–2004), kötüye gideceğini önceden tahmin ettiği 2003 Irak Savaşı'na güçlü ve yüksek sesli muhalefetiyle Bush yönetimini kızdırmıştı. (De Gaulle de Vietnam konusunda Kennedy'yi aynı şekilde uyarmıştı.) De Villepin, içişleri bakanı olarak da (2004–2005) görev yapmıştı ama ekonomiyi yönetme konusunda pek fazla deneyimi yoktu. Zeki biri olan De Villepin, seçkin bir eğitim kurumundan, Ulusal İdarecilik Okulu'ndan (ENA) mezundur, şiir ve tarih kitapları yazmaktadır. Napoléon'a özel bir hayranlığı vardır ve bürosunda onun bir büstünü bulundurmaktadır. Kimileri Chirac'ın 2007 başkanlık seçiminde, himayesindeki De Villepin'i sıraya soktuğu spekülasyonunu yapmıştır ama bir aristokrat olan De Villepin hiçbir zaman bu görev için aday olmamıştır. Daha muhtemel ve tanınmış bir aday, Chirac'ın finans ve içişleri bakanı olarak görev yapmış ve onun UMP partisine liderlik etmiş olan, Macar mültecisi bir ailenin oğlu, Nicolas Sarkozy'dir. Chirac ve Sarkozy birbirlerini sevmezler.

Başbakanlar, Millî Meclis tarafından onaylanması gerekmeyen ama genellikle böyle olan kişileri bakan olarak atarlar. Parlamentonun beğenmediği bir kabine kınanabilir ve görevden alınabilir. Bu minvalde, Sosyalist Mitterrand, neo-De Gaullecü Chirac ve Balladur'u atamak zorunda olduğunu anlamıştı, çünkü bunlar parlamentoda çoğunluk desteğine sahiptiler. Bu, Avrupa'nın her tarafında başbakanları atamanın genel esasıdır (Britanya'yla ve Almanya'yla kıyaslayın).

Başkan, başbakanı doğrudan görevden alamaz ama eğer ikisi aynı partidense, onu istifaya ikna edebilir. 2002'de Chirac, pejmürde, taşralı senatör Jean-Pierre Raffarin'i başbakanlığa atadı, ancak

Demokrasi
Fransa 2002 Başkanlık Seçimi

Fransa, 2002 başkanlık seçiminin ilk turunda kendisini de dünyayı da şoka soktu. Fransa'nın iki üst düzey siyasî kişiliği, neo-De Gaullecü Başkan Chirac ile Sosyalist Başbakan Lionel Jospin arasında geçmesi beklenen yarışın yerine, göçmen karşıtı Ulusal Cephe'nin adayı aşırı sağcı Jean-Marie Le Pen, ikinci turda Chirac'a karşı tekrar yarışmak üzere, birinci turda Jospin'i kıl payı yarış dışına itti. Fransa utanmıştı: özgürlük, eşitlik, kardeşlik ülkesinin, şimdi ırkçı bir başkanlık adayı vardı.

Aslında Le Pen'in kazanması, Fransız ırkçılığının kabarmasından çok, bir sürprizdi. İki unsur bunu mümkün kılmıştı: (1) birinci turun ilk iki adayını iki hafta sonraki bir rekabette yarıştıran seçim sistemi ve (2) toplam sol oyların, Jospin'i ucu ucuna ilk turun üçüncülüğüne yerleştirecek kadar fazla sayıda solcu aday arasında bölünmesi. Bu, Gore'un ABD başkanlığına mâl olan, 2000 Yeşiller oyunun Ralph Nader'a verilmesine benziyordu.

Fransız seçimleri iki turda yapılmaktadır. 21 Nisan'daki ilk turda on altı aday vardı, fakat yalnızca yüzde 72'lik bir katılım sağlandı, bu Fransa için bir azlık rekoru idi. Sonuçlar aşağıdaki tabloda gösterilmektedir:

Yine de, on üç önemsiz aday, birinci tur oylarının yüzde 47'sini elde etti. Çok sayıda Fransız, sadece ikinci tur sayımının önemli olduğunu ve bunun da Chirac ve Jospin arasında geçeceğini düşünerek, sistemi protesto etmek amacıyla, ilk turda, şansı olmayan partilere oy verdi. Bütün kamuoyu anketleri böyle demekteydi. Bu rahat tavır, Jospin'i üçüncü sıraya düşürmeye ve yarış dışı bırakmaya yetecek miktarda sol oyu boşa çıkardı. Jospin asık yüzlü ama özellikle ekonomi alanında etkili bir başbakan idi; sonuçlardan sonra derhal görevden ve siyasetten çekildi. Kıssadan hisse: protesto oyu konusunda dikkatli olun; istediğiniz şeyin tam tersini elde edebilirsiniz.

Yaptıkları şeyden dehşete düşen Fransız seçmenleri, istemeyerek de olsa, 5 Mayıs'taki ikinci turda –bir skandalla lekelenmiş olan– Chirac'ın etrafında toplandılar. Chirac yanlısı bir slogan şöyleydi: "Faşiste değil, üçkâğıtçıya oy ver". Yüzde 80'lik bir katılım, Chirac'a Beşinci Cumhuriyet tarihinin en büyük zaferini kazandırdı:

Chirac	% 82.2
Le Pen	% 17.8

Haziran'daki yasama organı seçimleri de Chirac'a Millî Meclis'te sağlam bir çoğunluk verdi ve bu sayede aynı görüşlere sahip olduğu Başbakan Raffarin'i görevde tutabildi; ülkeyi nikâhsız yaşama olmaksızın yönetti.

Jacques Chirac	Halk Hareketi Birliği	% 19.9
Jean-Marie Le Pen	Ulusal Cephe	16.9
Lionel Jospin	Sosyalist	16.2
François Bayrou	Fransız Demokrasi Birliği	6.8
Arlette Laguiller	İşçi Mücadelesi	5.7
Jean-Pierre Chevénement	Cumhuriyetçi	5.3
Noël Mamère	Yeşiller	5.2
Olivier Besancenot	Komünist Devrimciler	4.2
Jean Saint-Josse	Avcılık, Balıkçılık, Doğa	4.2
Alain Madelin	Liberal Demokrasi	3.9
Robert Hue	Komünist	3.4

Şahsiyetler

Chirac: Zeki, Sıcak, Rüşvetçi

Fransa Devlet Başkanı Jacques Chirac, pek çok bakımdan, kendisinden bir önceki François Mitterrand'ın zıddıydı. 1986–1988 nikâhsız yaşama döneminde ülkeyi birlikte yönetmelerine rağmen, bu ikisi birbirlerinden nefret etmişlerdir. İki tam görev dönemini tamamladıktan kısa süre sonra kanserden ölmüş olan Mitterrand, sol temayüllü bir mistikti. Chirac sağ eğilimliydi ve idarî ve ekonomik uzmanlıkla ülkeyi yönetti. Mitterrand, Sorbonne mezunu, sakin ve soyut bir entelektüel ve şairdi. Chirac ise enerji dolu bir problem çözücü ve elit Ecole Nationale d'Administration (ENA) mezunuydu. Mitterrand, İkinci Dünya Savaşı sırasındaki kibirli huylan sebebiyle De Gaulle'den nefret ederdi; Chirac ise De Gaulle'ü taparcasına severek siyasî kariyerini yapmıştı. Mitterrand, halka soğuk ve uzak olan geleneksel Fransız başkanlık tarzını icra etmiş, Chirac samimiyet ve sevimlilik sergilemiş ve kitleyi mutlu eden konuşmalar yapmıştır.

Ancak, bu iki zıt, bazı yönlerden birbirlerine benzemişlerdir: Her ikisi de Fransız liderlerinin standardına uygun olarak, fazlasıylazekiydi. Her ikisi de kendi partilerinin yaratıcısıdır: Yıllarca küçük, merkezci partilerin lideri olan Mitterrand, 1971'de, o zaman çok kötü durumdaki Sosyalistlerin liderliğini üstlenmiş ve onları tekrar, on yıl sonra kendisini başkanlığa götürecek olan, oy verilebilir bir merkez-sol parti durumuna getirmiştir. Chirac, can çekişmekte olan De Gaullecülerin liderliğini 1976'da devralmış ve yeniden örgütleyerek, şimdilerde Halk Hareketi Birliği (UMP) olan ve çok defa "neo-De Gaullecüler" diye anılan bu partiyi en büyük sağ cenah partisine dönüştürmüştür. (1969'da görevi bırakan De Gaulle, asla güçlü bir De Gaullecü parti kurmak zahmetine girmemiştir.)

Millî Meclis'in önde gelen bir üyesi iken bile, Jacques Chirac, yıllarca Paris belediye başkanlığına da seçildi; bu Fransa'da tamamen yasal ve normal bir şeydir. Millî Meclis milletvekillerinin yandan fazlası ve pek çok bakan da aynı zamanda belediye başkanıdır; bu onların güç tabanlarını sağlamlaştırır ve yerel kökenlerini gösterir.

Jacques Chirac

Chirac, 1974'ten 1976'ya kadar, merkez-sağcı Valéry Giscard d'Estaing'in başkanlığında başbakan olarak da görev yaptı, ancak bu ikili, Fransız sağının liderinin kim olduğu konusundaki kıskançça öfke sebebiyle ayrıldılar: Chirac, daha sonra, Mitterrand yönetiminde de, 1986'dan 1988'e kadar başbakanlık yaptı ve bu, Mitterrand'ın Chirac'ı ekonomik sorunlardan mesul tutması için yeterli ve Mitterrand'ın 1988'deki seçimi yeniden kazanmasına imkân verecek bir süreydi. Ortak bir diğer husus, gerek Mitterrand'ın ve gerekse Chirac'ın beklemeyi bilmeleri ve her ikisinin de üçüncü denemelerinde başkanlığı kazanmalarıydı.

Sorbonne Paris Üniversitesi'nin en önemli bölümü.
Ecole Nationale d'Administration (ENA) [Ulusal İdarecilik Okulu] Fransa'nın üst düzey bürokratlarının yetiştiği okul.

Avrupa'nın çoğu yerlerinde olduğu gibi, skandal Fransa'da da kısmen kalıcı bir şeydir ve Chirac'ı etkilemiştir. Kamu hizmetlerine ilişkin projeler konusunda komisyon rüşvetleri yönetmek ve örtülü ödenekleri lüks kişisel gezileri için kullanmakla suçlanan Chirac, başkanlığın dokunulmazlık zırhının kaldırılarak araştırılmasına izin verdi. Pek çok Fransız, 2002'de ona kızgındı ama her şeye rağmen, Le Pen'i reddetmek için Chirac'a oy verdiler.

milletvekili Fransız ve diğer birçok parlamentonun üyesi.
teknokrat Genellikle seçilmemiş olup, ekonomik becerileri sayesinde yöneticilik yapan görevli.
içişleri bakanlığı Avrupa'da, ülke içi güvenlik ve ulusal polis teşkilâtından sorumlu bakanlık.

2005'teki AB Anayasası fiyaskosundan sonra istifa ettirdi. Daha önce de Sosyalist Başkan Mitterrand, çeşitli Sosyalist başbakanları atamış ve düşürmüştü; bunlardan ikisi, bir yıldan daha az görev yapmıştı. Nikâhsız yaşama, gerçekten de bir başbakanın görevde bulunma süresini artırmaktadır, çünkü başkan, bu başbakanları istifa ettirmek için parti baskısını kullanamamaktadır. İlk iki nikâhsız yaşama dönemi esnasında, Mitterrand, yeni seçimlere kadar iki yıl görevde kalan neo-De Gaullecü başbakanları Chirac ve Balladur üzerinde parti gücüne sahip olmamıştı. İlginç şekilde, De Gaullecü Chirac'la nikâhsız yaşama süreci geçiren Sosyalist Lionel Jospin, Fransa'nın en uzun süreli (1997–2002) başbakanlarından biriydi. Bölünmüş yönetim Fransa için iyi olabilmektedir.

Parlamenter sistemlerden diğer bir farklılık ise, bakanlığa atanan bir Fransız **milletvekili**nin, parlamentodaki görevinden istifa etmesi gerekliliğidir. (Her bir milletvekili ile birlikte yedeği de seçildiğinden, Britanya'daki gibi ara seçimlere ihtiyaç yoktur.) Britanya'daki gibi parlamenter sistemlerde ise, bakanlar, parlamentodaki sandalyelerini korurlar. De Gaulle, bakanların, onun politikalarını protesto etmek için parlamentoya geri dönmeyeceklerinden emin olmak istemişti. Aynı şekilde, yine Britanya'dan farklı olarak, Fransız bakanların parlamento üyesi olmaları zorunlu değildir; birçoğu tecrübeli yöneticilerdir ve herhangi bir şey için hiç seçilmemiş, partili olmayan **teknokrat**lardır. De Gaulle, başbakanlarından Georges Pompidou'yu, hiçbir zaman bir seçimde yarışmamış (ve kendi yeteneğiyle daha sonra da başkan olarak görev yapmaya devam etmiş) biri olarak atamıştı.

Avrupa'daki birçok kabine gibi Fransız kabinesi de, başbakana uygun olacak şekilde yeniden yapılandırılabilir. Bakanlıklar, statü ve ancak muazzam bir düşünüp taşınma sonunda değişiklik yapılması sayesinde sımsıkı düzenlenmiş bulunan ABD bakanlıklarından epeyce farklıdır. Sık sık yeniden adlandırılan Paris bakanlıkları, mevcut Fransız devlet dairelerinin ve kurumlarının

Karşılaştırma
Washington Bir İçişleri Bakanlığına Sahip Oluyor

2002'de, Amerika Birleşik Devletleri, nihayet Avrupa'dakilere benzer bir içişleri bakanlığına, İç Güvenlik Bakanlığı'na sahip oldu. Merkezîleşmiş polis yetkilerinden korkan Amerika, ulusal hükümetin, ulusu nezaret altında bulundurmak için mevcut olduğu şeklindeki Avrupalı görüşünü hiçbir zaman kabul etmemişti. 11 Eylül terör saldırıları, Amerikalıları bir parça daha Avrupalılaştırdı. Amerikalıları kendi ülkelerinde korumak için, mevcut bölümleri birleştiren ve merkezîleştiren yeni İç Güvenlik Bakanlığı [DHS: Department of Homeland Security], her ne kadar hâlâ ulusal bir ABD polisi olmasa da, Avrupa'daki bir içişleri bakanlığıyla aynı işleri yapmaktadır. Bu yeni ABD bakanlığı, hükümetlerin, yeni durumları karşılamak için zaman zaman bakanlıklar arasında yeni yer değişiklikleri yapması gerektiğini de kanıtlamıştır. Avrupalı hükümetler, başbakan istediğinde bunu sık sık yapmaktadırlar. Amerika'daki süreç ise Kongre'nin titiz bir incelemeden sonraki onayını gerektirmektedir.

hemen hemen bu amaca uygun birer kombinasyonudur ve yürütmenin politik amaçlarına uygun olarak değiştirilirler. 2005'te Başbakan De Villepin, aşağıdaki bakanlıklar için on altı bakanı (bunlardan ikisi kadındı) olan bir kabine atamıştır:

Dışişleri
Savunma
Ekonomi, Finans ve Sanayi
İçişleri
Adâlet
İstihdam, Sosyal Uyum ve Konut
Eğitim
Ulaştırma ve Turizm
Çevre
Küçük ve Orta İşletmeler
Sağlık ve Dayanışma
Tarım
Kültür ve İletişim
Kamu Hizmeti
Denizaşırı Kuruluşlar
Gençlik ve Spor

Bakanlıkların içinde, ayrıca on beş ***bakan temsilcisi***, daha uzmanlaşmış görevler üstlenmiştir ve bunlar da hükümetin parçası olarak görülmektedir. Devlet denetimi altında büyük değişiklikleri amaçladıkları için, genelde solcu hükümetlerin kabineleri daha büyüktür. Öte yandan, muhafazakâr hükümetler çoğunlukla daha küçük kabineleri tercih etmektedir, çünkü toplumu yeniden yapılandırmak gibi bir projeleri yoktur. Bakanlıklarda tekrar tekrar değişiklikler yapılması Amerikalılara kaotik gibi görünmektedir, oysa aynı profesyonel devlet memurları muhtelif birimleri yönetmeye devam etmektedirler; yani değişiklikler sadece üst düzeyde, yani bakanlık seviyesinde olmaktadır. Fransa'da sahiden ülkeyi bürokratların yönettiğini görmekteyiz ve bu, Japonya'da bile daha mükemmel biçimde gelişmiş olan bir modeldir.

Millî Meclis

Üçüncü ve Dördüncü Cumhuriyetler döneminde, Millî Meclis egemendi. Kabineleri kurarken ya da değiştirirken, parlamento yürütmeyi kontrol ederdi. Bazıları bu tür parlamenter sistemlerin zayıf bir yürütme organına karşılık, kuvvetli bir yasaması olduğunu söylerler ama bu çok doğru değildir. Çünkü bu durumda yasama da güçlü değildi. İstikrarlı koalisyonlar kuramayan muhtelif kavgacı partilere bölünmüş olan Fransız Millî Meclisi, artık kabinelerden daha ehil biçimde yönetemiyor-

du. Hükümetler, ortalama birkaç ayda bir "düşüyordu".

Bu, göründüğü kadar kaotik bir durum değildir. Parlamenter sistemde, bir hükümet "düştüğünde", bu bütün yönetim yapısının çöktüğü anlamına gelmez; aslında küçük değişiklikler demektir. Bu yalnızca, koalisyon kabinesinin artık parlamentodaki çoğunluğa kumanda edemeyeceği ölçüde partiler arasında bir politik tartışma var, demek olur. Kabine bundan sonra ya istifa eder, ya bir güvensizlik oyuyla düşürülür, ya da bir azınlık hükümeti gibi sendeler. Günler veya haftalar süren müzakerelerden sonra, çoğunluğun onayını elde eden bir başka kabine kotarılır. Bu kabine, çok defa, önceki kabinede aynı görevleri üstlenen aynı bakanlardan oluşur. Parlamenter sistemler, çok fazla değişiklikten değil, çok az değişiklikten zarar görmektedir. Fransızların yıllardır dedikleri gibi: "*Plus ça change, plus c'est la même chose*". (Ne kadar fazla değişirse, o kadar fazla aynı kalır.) Bazı başbakanların, sırf koalisyonu bir arada tutmak için elleri o kadar doludur ki, koalisyonu dağıtacak herhangi bir şeyi yapmayı risk olarak gördükleri için isteksizdirler. Sonuç ise ***immobilizm***dir.

Bourbon Sarayı Fransız Millî Meclisi'nin Paris'teki binası.

1958 öncesinde, penceresiz **Bourbon Sarayı**'nda toplanan milletvekilleri, birbirleriyle siyaset oyunu oynamak ve dışarıda olup bitenlere boş vermek eğilimindeydiler. Kitle hâlinde sorumluluktan kaçan milletvekilleri, ya kabineye girmeye, ya da onu düşürmeye yoğunlaşıyorlardı. Beşinci Cumhuriyet'le birlikte işler değişti; yasama organı üyelerinin cenneti bir anda bitiverdi.

Karşılaştırma
İsrail Tecrübesi

İsrail, bir ölçüde Fransa'nın ayak izlerini takip etmiştir. Her ikisinin de nispî temsille seçilen partilerin oluşturduğu sallantılı bir koalisyona bağımlı, zayıf yürütme organları vardı. Her ikisi de sistemlerini değiştirmişlerdir. De Gaulle, Dördüncü Cumhuriyet'in parlamenter sistemine son vermiş ve Beşinci'nin yarı-başkanlık sistemini kurmuştur. İsrail ise yürütmeyi güçlendirmeye çalıştığı zamana kadar parlamenter sistem olarak kalmıştır.

İsrail'in 120 üyeli tek meclisi Knesset, nispî temsille seçilmektedir ve ulusal oyların en az yüzde 1.5'ini kazanan herhangi bir partinin, parlamentoda hiç değilse birkaç sandalye elde edebilmesine imkân vermektedir. (Yalnızca yüzde 1 olarak kullanılmıştır.) İsrail'de, –bazıları bir tek kişiye dayanan– hiçbiri parlamentoda çoğunluğa sahip olmayan, bir düzineden fazla parti mevcuttur. Bu nedenle her İsrail hükümeti, içerisindeki partiler çekiştiğinde bozulmaya yatkın bir koalisyon olmuştur. İsrail, büyük sorunları yüzünden immobilizmden çok çekmiştir.

Yarı-başkanlığa yönelen İsrail, 1996'da, başbakanını halkoyuyla, doğrudan ve ayrıca seçmeye çalıştı. Her İsrailli seçmenin, biri Knesset'teki bir partiye, diğeri başbakana verilmek üzere iki oy hakkı vardı. İsrail yürütme organının başkanlığı'na daha fazla istikrar getirmek için tasarlanan bu girişim, başarısızlıkla sonuçlandı, çünkü başbakan, hâlâ bir güvensizlik oyuyla düşürülebiliyordu ve koalisyon kabineleri kurmak eskisi kadar zordu. Güçlü bir başbakan seçtiklerini sanan İsrailli seçmenler; böylece, Knesset'i daha da bölecek şekilde oylarını bir düzine küçük parti arasında dağıtıyorlardı. Bu benzeri olmayan, melez sistem altında yapılan iki seçimden sonra, İsrail, 2001'de bunu yürürlükten kaldırdı ve yeniden normal parlamenter sisteme döndü. Kısadan hisse: Farklı sistemlerin (başkanlık ve parlamenter) unsurlarını birbiriyle karıştırırken dikkatli olun.

Millî Meclis, artık kabine kurmuyor; bugün o yetki, başkana danışmak suretiyle başbakanda. Gerçekten de kabine ile yasama organı arasındaki ilişki, adamakıllı zayıflamıştır; daha önce de dikkat çekildiği üzere, kabineye atanan bir milletvekili, sandalyesini bırakmak zorundadır. Sadece bir bağlantı kalmıştır: Millî Meclis, aşırı derecede bir hoşnutsuzluk göstererek, bir kabineyi kınayabilir. Diğer taraftan, başkan, 1997'de Chirac'ın yaptığı gibi, normal beş yıllık süresinin sonuna ulaşmadan, yeni seçimler yapılmak üzere Millî Meclis'i feshedebilir. Başkanın yetkisi, yılda bir fesihle sınırlıdır.

üniter Gücü başkentte toplayan, bütünü oluşturan bölgelerin çok az özerk olduğu sistem.
birinci-mertebe idarî taksimat Fransa'daki iller gibi, ülkelerin içindeki ana bölgesel birimler.
vali (Fransızcada préfet) İlin yöneticisi.
Midi (Fransızcada "öğle vakti" karşılığı) Güney Fransa.
département (idarî birim) İngiltere'deki ilin eşdeğeri olan, Fransa'nın birinci-mertebe idarî birimi.

Yasama organı üyesi olmayan başbakan ve başkan, şu anda yasamanın en önemli yetkilerini ellerinde tutmaktadırlar. Yasa tekliflerinin çoğu hükümetten çıkmaktadır. Gündemi hükümet hazırlamaktadır. Eğer hükümet şart koşarsa, onun teklifleri, ***bloke oy*** denen "ya kabul et, ya reddet" temelinde, değişiklik olmaksızın mütalaa edilmek zorundadır. Bunun amacı, yasanın parlamentoca sulandırılmasının önüne geçmektir. Millî Meclis'in, artık yasamayı yakından ele almak için ne zamanı, ne de yapısı uygundur: Oturumları yılda beş buçuk ayla sınırlıdır; sadece altı komisyonu vardır; ve bir teklif komisyonda bekletilemez, görüşülüp geri gönderilmek zorundadır.

Hükümet, başbakan ile başkanın mutabakatı durumunda (ki bazen bu olmamaktadır), basit bir kararname ile pek çok yasayı çıkarabilmektedir. 1958 Anayasası, parlamentodan geçmesi gereken yasa türlerini açıkça belirtmektedir; muhtemelen diğer tamamının buna ihtiyacı yoktur. Kararnamelerin çoğu ayrıntılara inerken, öte yanda hükümetin kararname çıkarma yetkisi, bütçeye kadar da uzanmaktadır. Bu bağlamda, yasama, eski temel gücünü –hazine gücünü– kaybetmiştir. Vergi gelirlerini azaltmaya (bir vergi indirimi) veya harcamaları artırmaya (yeni bir program) yönelik herhangi bir parlamenter girişim, otomatikman usulsüzdür. Ve eğer parlamento yetmiş gün içinde bütçe konusunda karar veremezse, hükümet bunu basit bir kararname ile yasa hâline getirebilir.

Direnen Bir Senato

Parlamentoların çoğu iki meclisten oluşmaktadır ve birçok kimse de üst meclislerin ne yapılacağını bilmemektedir. İsveç, kendi üst meclisini basitçe lağvetmiştir. Bir üst meclisin en önemli yönü, ABD'de Senato'nun eyaletleri temsil etmesinde olduğu gibi, bölgesel alt birimleri temsil etmesidir. Sistemin (ABD, Almanya, Rusya, Meksika ve Nijerya'da olduğu gibi) federal olmayıp (İngiltere, Fransa ve Çin'deki gibi) üniter olduğu yerlerde, bir üst meclis çok fazla işe yaramamaktadır.

Fransa'nın temel yasama organı da, İngiliz Avam Kamarası'na benzetilebilecek olan ve her beş yılda (eğer başkan isterse daha kısa sürede) bir seçilen, 577 üyeli Millî Meclis'tir. Üst meclis olan ***Sénat*** ise, Millî Meclis milletvekilleri artı 100,000'den fazla bölgesel belediye meclislerinin üyelerinden oluşan dev bir seçim heyeti tarafından her dokuz yılda bir –her üç yılda bir üçte birlik se-

Coğrafya

Üniter Sistemleri Adem-i Merkezîleştirilmesi

Bir devletin toprakları üzerindeki örgütlenme biçimi –yani onun "idarî taksimatı" ve bunların başkentle olan ilişkileri–, her ne kadar kesin bir formülü bulunmamış olsa da, merkez-çevre gerilimlerini artırır veya azaltır. Üniter ve federal olmak üzere, iki yaklaşım söz konusudur. Monarşik devirlerden bu yana, bir genelleme olarak, Fransa, Britanya'dan daha üniter bir sistemdir ve bu sayede birincimertebe idarî taksimat –Britanya'da "county"ler, Fransa'da "département"ler, Japonya'da "prefecture"ler– çok az özerkliğe sahiptir ve genellikle ülke başkenti için idarî bir kolaylık olarak işe yararlar.

Bu birimler değişikliğe uğratılabilir ve sınırları az bir yaygara ile yeniden çizilebilir. Bu idarî birimlerdeki başlıca yöneticiler, ulusal hükümet tarafından atanır ve denetlenirler. Fransa'nın valileri, bir üniter devletin nasıl yönettiğinin belki de en iyi örnekleridir. Elbette ilin ve belediyenin seçilmiş meclisleri de vardır ama bunların vergi alma ve harcama yetkileri sınırlıdır. Herhangi bir büyük projeye, ulusal yetkililer karar vermeli ve finanse etmelidir. Dünyadaki ülkelerin çoğu üniter sistemlerdir. (Federal gibi görünseler de, ABD dahi aslında üniterdir.)

Üniter bir sistemin avantajı, merkezin rasyonel yönetimine ve modernleşmeyi daha fazla kontrol edebilmesine imkân vermesidir. Standartlar ulusal ölçekte uygulanabilir. Merkezî yönetim, Fransa'nın yüzyıllar boyunca yaptığı gibi, birbirinden tamamen farklı grupları bir tek ulus hâlinde yoğurabilir. Üniter sistem, en fazla, çok büyük olmayan ya da farklı kültürler ve diller barındırmayan, Japonya gibi ülkelere uygundur.

Üniter sistemlerin çeşitli zorlukları vardır. Bir tanesi, yerel halkın, özellikle de çevrede [periferi] yaşayanların taleplerini ihmâl edebilmesidir. Midi'nin ezilmesi, yüzyıllardır süren kızgınlığa sebep olmuştur. Bugünün güneylilerinin [méridianaux] çoğu, kendilerini kuzeylilerden ayrı bir ırk olarak görmektedirler. Bu nedenle, üniter bir sistem, merkez-çevre gerilimlerini besleyebilir. Korsikalı ve Breton şiddet hareketleri, Fransız bölgesel alt kültürlerinin bir Fransız bütünü içinde kaynaşmasının tamamlanamadığını göstermektedir.

Ayrıca, üniter bir sistem, bu denli tek-biçimli [üniform] oluşu sebebiyle aşırı derecede katı olabilmekte ve büyük, ülke çapında hatalar yapabilmektedir ki, bu hatalar, bileşenlerinin değişik politikalar denemesi nedeniyle, federal bir sistemde küçük ölçeklerde yapılmakta ve düzeltilebilmektedir. Salt yerel olan meseleler üzerinde, çok defa pek fazla ulusal kontrol söz konusudur. Yeni bir trafik ışığı gibi önemsiz konular, Paris ya da Tokyo tarafından onaylanmak zorunda olabilmektedir.

Britanya, Fransa ve İspanya, bölgesel özerkliği tesis ederek, son yıllarda üniter sistemlerini gevşetmişlerdir. Britanya, İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda'ya bir miktar özerklik devretti. Fransa'nın yirmi iki bölgesi ve İspanya'nın on yedi otonomyası, şu anda, ekonomik büyüme, eğitim, konut ve diğer bölgesel meselelerde hatırı sayılır ölçüde karar alma yetkileri bulunan, seçilmiş meclislere sahiptir. Aşağı yukarı federalizm olmasa da, bu üniter sistemler, bir yarı-federal yöne doğru hareket etmişlerdir.

Fransa'da, Mitterrand dönemindeki değişiklik, dikkat çekicidir, çünkü XI. Louis ile başlamış bir geleneği tesirsiz hâle getirmiştir. Fransız kralları bölgesel farklılıkları silmeye çalışıyorlardı ama kimi zaman yaptıkları, sırf yerel öfkeleri daha da artırmaktı. Napoléon, bu merkezîleştirici ve homojenleştirici modeli tamama erdirdi. Tarihî vilâyetleri ilga etti ve yerlerine, adını nehirlerden alan ve département denen, daha küçük, yapay birimler ihdas etti. Départementler; Paris'in kontrol etmesini kolaylaştıran idarî rahatlıklardı.

Her département –şu anda doksan altı tanedir (dört de denizaşırı bölgelerde vardır)–, eskiden Richelieu'nün müdürünün soyca devamı, şimdilerde ise İçişleri Bakanlığı'nın bir görevlisi olan vali tarafından yönetilir. Çok zeki ve iyi eğitimli (çoğunlukla ENA'dan mezun –bkz. ilgili sayfa) olan valiler, Tanrısal bir tarafsızlıkla, yasalara, fonlara ve belediye başkanlarına nezaret ederler.

1982'de, Mitterrand, valilerin nüfuz alanını azaltan ve yerel özerkliği artıran bir yasa çıkardı. İller ve bölgelerdeki seçilmiş meclisler, eğitimde, kent ve bölge plânlama ve geliştirilmesinde, meslekî eğitimde ve konut probleminin çözümünde politika oluşturma ve vergilendirme yetkilerini elde ettiler. Kısa süre sonra, yerel ve bölgesel yönetimler daha da önem kazandı, meclislerinin seçiminde hararetli bir rekabet ortaya çıktı. Şehirlerde, illerde ve bölgelerde hazırlanan rekabet, yeni sanayileri bölgelerine çekmeye çalıştı. Yerel vergiler arttı ama bunların değerlendirilmesi büyük ölçüde farklı ve yenilikçi hâle geldi.

Fransız yönetiminin ulus-altı birimleri, kendi refaha ulaşma stratejilerini geliştirmek suretiyle, bir parça Amerikan eyaletleri gibi hareket etmeye başlamışlardır. Fransa, hiçbir bakımdan bir federal sistem olmamıştır –gerçekten de onun adem-i merkezîleşmesi, aynı süre boyunca İspanya'nın yaptığı kadar ileri gitmemiştir– ama Mitterrand'ın Fransız siyasî sistemine en önemli ve kalıcı katkısı buydu.

çimlerle– seçilen 316 üyeye sahiptir. De Gaulle, bu yerel meclis üyelerinin kırsal ve küçük kasabalar Fransası'nı fazlasıyla temsil edecek olmaları sebebiyle, kendi emirlerine itaatkâr, muhafazakâr bir Senato ortaya çıkaracaklarını düşünmüştü.

Fransa kırsalının mutlaka muhafazakâr olması gerekmiyor; çiftçiliğe önem vermektedir. En önemlisi, Sénat, çiftçilerin görüşlerini temsil etmektedir; gerçekten de senatörlerin yüzde 8.5'i çiftçidir. Fransız Senatosu, çeşitli hükümet tasarılarını ele almakta ve değişikliğe uğratmaktadır. Senatörler, alt meclis üyelerinin karşı karşıya olduğu hükümetin istediğini yasalaştırmak gibi bir baskı altında değildirler. Tarımla ilgili meselelerde, Fransız Senatosu'nun –kimi zaman "tarım meclisi" de denir– sözü hükümet tarafından dinlenir, çünkü öfkeli Fransız çiftçileri yakıp yıkabilirler. Yine de, hükümet bir düzenlemeyi geçirmek istediğinde, Senato'nun itirazlarının üstesinden Millî Meclis'teki yeterli çoğunluğuyla gelebilir.

Güç bakımından Millî Meclis'le eşit olmasa da, Fransız Senatosu hükümet tarafından feshedilemez. De Gaulle, Senato'nun özerkliğinden pişmanlık duymaya başlamıştı ve 1969'da, bir plebisitle gücünü sulandırmaya çalıştı. De Gaulle'e kızgın olan Fransız halkı, Fransız parlamenter özgürlüğünün son arenası olan Senato'ya destek verdi ve referandumu reddetti. Chirac'ın UMP'si de 2004'te, Millî Meclis'te rahat bir çoğunluk elde etmiş ama Senato'daki çoğunluğunu yitirmiştir.

Fransız Çok Partili Sistemi

Partiler, bir siyasî sistemi kurabilir de, tahrip de edebilir. Eğer Britanya'da, Avam Kamarası'nda sağlam bir çoğunluğu bulunan bir tek parti yerine, yaklaşık eşit büyüklükte yarım düzine parti olsaydı, Britanya'nın istikrar etkinliği azalacaktı. Üçüncü ve Dördüncü Cumhuriyetlerdeki en büyük yanlışlık, hükümet kurumlarında değil, bu kurumları işletmeye çalışan partilerdeydi.

Bütün iki partili sistemleri iyi, bütün çok partili sistemleri de kötü olarak değerlendirmekten kaçınmalıyız. Özellikle Amerikalılar çok partili sistemleri küçümser ve bunların ortaya çıkardıkları sorunlara örnek olarak çoğu defa İtalya'yı ve Dördüncü Cumhuriyet'i zikrederler. Fakat, sözgelimi İsveç, İsviçre, Hollanda ve Belçika gibi birtakım çok partili parlamenter demokrasiler, istikrarlı ve etkilidir. En azından bu, kaç partinin mevcut olması kadar, partilerin faaliyet tarzlarına da bağlıdır.

Aynı şekilde, eğer De Gaullecü parti en büyük parti hâline gelmeseydi, Beşinci Cumhuriyet de şimdi olduğu gibi işlemeyecekti. Gerçekten de, eğer Dördüncü Cumhuriyet sona erdirilmemiş ama Millî Meclis'in en büyük dilimini De Gaullecü parti teşkil ediyor olsaydı, o sistemin en büyük sorunu –immobilizm– ortaya çıkmayacaktı, zira De Gaulle, emrinde istikrarlı bir çoğunluk bulunduracaktı.

Fransa'nın şu anda üç büyük, üç küçük partisi ve bir miktar da azınlık partileri mevcuttur. İki parti –merkez-sağ Fransız Demokrasi Birliği (UDF) ile daha büyük ve daha sağdaki neo-De Gaullecüler (UMP)– parlamentoda çoğunluğu ve başkanlığı kazanmak için sık sık ittifak yapmaktadır. Sosyalist Parti (PS), merkez-solu işgal etmektedir. Bu büyük partilerin hemen ensesindekiler ise solda Komünistler, sağda ise ırkçı Ulusal Cephe'dir. Solun bir yerine kendini sığıştıran Yeşiller de, nihayet 1997'de Millî Meclis'e girebilmişlerdir.

Fransa'nın Seçim Sistemi

Fransa'da başkanlık ve yasama organı seçimleri, normalde, her beş yılda bir yapılmaktadır. Başlangıçta bu ikisinin çakışmaması amaçlanmıştı ama 2002'den itibaren başkanlık seçimleri, parlamento seçimlerinin kısa bir süre öncesine rastlamaktadır. Bu model, aslında, hem 1981 ve hem de 1988'de seçilmesinin ardından, kendi Sosyalist partisi sandalye sayısını artırabilsin diye derhal Millî Meclis'i feshe-den Başkan Mitterrand döneminde başlamıştır. Yine de bu, her iki döneminde de süresinin bitmesine iki yıl kala, muhafazakâr parlamentolar seçildiğinden, son ikişer yıllık sürelerle onu nikâhsız yaşamayla karşı karşıya bırakmıştır. 2002'de başlayan beş yıllık başkanlık dönemi, kısmen, başkanların ya nikâhsız yaşama, ya da yeni seçimlere gitmek üzere Millî Meclis'i feshetme ihtiyacını sona erdirmek içindi.

Demokrasi

2002 Fransa Parlamento Seçimler

Fransa'nın parlamento seçimleri, Başkan Jacques Chirac'ın zaferini teyit etmiş ve onun yeni kurduğu, merkez-sağ ittifakı olan Başkanlık Çoğunluğu Birliği'ne (UMP), Millî Meclis'in 577 sandalyesinden 357'sini kazandırmıştır. (Bu ittifak, daha sonra, yine aynı baş harflerle yeni bir partiye, Halk Hareketi Birliği'ne [Union for a Popular Movement] dönüştürüldü.) 1995'teki ilk başkanlık zaferinde yaptığı gibi, Chirac, çok geçmeden seçmenlerini kızdıracak şekilde, ekonominin verebileceğinden daha fazla vaatlerde –vergi indirimleri ve iş sübvansiyonu– bulundu. Fransız seçmenler her zaman öfkelidir.

Jospin'in başkanlık yarışının ilk turunda dışarda kalmasından dolayı hâlâ acılı olan Sosyalistler, yasama organında da sayıca azaldılar. Parlamento seçimleri, başkanlık seçimlerinin sadece bir ay sonrasında yapıldığı için, Fransız seçmenler, bir ayda dört defa (çünkü her iki seçim de iki turluydu) oy verdiler ve düşük katılımın (ilk turda yüzde 64, ikinci turda yüzde 60) bir sebebi de buydu. 9 Haziran ilk tur seçim sonuçları şöyleydi:

Başkanlık Çoğunluğu Birliği (UMP)	34 %
Fransız Demokrasi Birliği (UDF)	5
Sosyalistler (ve müttefikleri)	24
Ulusal Cephe	11
Komünistler	5
Yeşiller	5

Çeşitli küçük partiler ve bazı bağımsızlar da vardı. Çok az sayıda aday, bölgelerinde mutlak çoğunluk elde etti ve bunların kazandıkları hemen ilân edildi. Ancak, bölgelerin çoğunda, seçmenler bir hafta sonra, ikinci tur için sandığa gitmek zorunda kaldılar. İlk turda, oy verme yeterliliğine sahip seçmen sayısının sekizde birinden daha az oy almış olan adaylar yarış dışı bırakıldı. Pek çok bölgede de zayıf adaylar çekildi ve kendi tercihlerine en fazla uyan adayları destekledi-ler. Sözgelimi, iki büyük muhafazakâr parti arasındaki bir ön anlaşmayla, daha düşük oy alan bir UDF adayı çekilecek ve ikinci turda, taraftarlarını birincide daha iyi sonuç alan UMP adayını desteklemeye teşvik edecekti. Belirleyici olan ikinci turda ise şu oy oranları ve sandalye sayıları ortaya çıktı:

		sandalye
Başkanlık Çoğunluğu Birliği (UMP)	47 %	357
Fransız Demokrasi Birliği (UDF)	4	29
Sosyalistler (ve müttefikleri)	34	140
Ulusal Cephe	2	0
Komünistler	3	21
Yeşiller	3	3

Kendine yakın küçük partiler ve bağımsızlarla birlikte, Chirac, 400 civarında sandalyeyi kontrol ediyordu ve artık nikâhsız yaşamaya ihtiyacı olmayacaktı. Irkçı Ulusal Cephe hiç sandalye kazanamadı ve Komünistler de uzun zamandan beri süren azalışlarını (1997'de 38 sandalye kazanmışlardı) devam ettirdiler. 2002 seçimlerinin asıl kaybedeni, 1997'deki 241 sandalyeden 140'a düşen Sosyalistlerdi. Başbakan Jospin yönetiminde, ekonomi konusunda iyi işler yapmışlardı ama çekici liderleri veya bir gelecek vizyonları yoktu. Blair'den ders almalılar.

Beşinci Cumhuriyet'in geleneksel seçim sistemi –iki turlu, tek-üyeli bölge–, gerçekte Üçüncü Cumhuriyet'ten alınmıştır. Britanya ve Amerika gibi Fransa da tek-üyeli bölge sistemini kullanmakta, fakat kazanmak için basit çoğunluk (FPTP) yerine salt çoğunluk (yüzde 50'den fazla oy) gerekmektedir. Eğer aday ilk oylamada kazanamazsa –ki genellikle böyle olmaktadır–, yarış, bir hafta sonra, kazananı belirlemek [runoff] üzere, bu defa ya en fazla oy alan iki adayla veya o bölgedeki oy verme yeterliliğine sahip seçmenlerin oyunun en az yüzde 12.5'ini alanlarla devam etmektedir. Şu hâlde kazanmak için ihtiyaç duyulan, basit çoğunluktur. Demek ki, belirleyici olan ikinci turdur; birinci tur ise, bir parça ABD'deki önseçim gibidir.

Başkanlık seçimleri de benzer kurallarla yapılmaktadır. Birinci turda, en çok oy alan iki aday dışındakilerin hepsi elenir; iki hafta sonraki ikinci tur, bu ikisinden birine karar verir. 2002'de, Ulusal Cephe'den Le Pen'in birinci turun sürpriz galibi olması, Fransa'yı utandırmıştı. Bunun tekrar olmasını önlemek için, Fransa, iki turlu sistemi bırakmayı ve bir turlu basit çoğunluğa (FPTP) gitmeyi düşünebilmiştir. Bu, seçimden önce, küçük partileri daha büyük partilerde birleşmeye zorlayabilecekti. 2000'de, Gore'un Bush'u yarım milyon oy farkıyla yendiği ama yine de seçim heyetinde kaybettiği zaman Amerikalıların başlarına geldiği gibi, hiçbir seçim sistemi mükemmel işlememektedir.

Fransız sistemi çok sayıda partinin mevcut olmasına izin vermekte, hatta teşvik etmektedir ama bunların ille de kazanmaları söz konusu değildir; Anglo-Amerikan sistemleri ise üçüncü partileri önlemektedir. Öte yandan, nispî temsil sistemleri ise küçük partilerin mevcut olmasına, hatta kazanmasına izin vermektedir. Meselâ Almanya'da yüzde 5'in üzerindeki Yeşiller oyu, onlara düzinelerce sandalye kazandırmaktadır. Ancak Fransız parti sistemi, Fransız toplumundan kaynaklanmaktadır ve o toplum, İngiliz veya Amerikan toplumlarından daha karmaşık ve parçalı bir yapıya sahiptir. Her hâlükârda, Fransız parti sistemi, biri solda, diğeri sağda iki büyük blok içinde birleşiyor gibi görünmektedir. Geçen yıllar içinde, Fransa'da giderek daha az sayıda amaca uygun parti var olmaya devam etmektedir.

Anayasa Konseyi

Fransız yönetiminin çok az dikkat edilen bir kolu, Anayasa Konseyi, 1980'lerde ilgiyi üzerinde toplamaya başladı. 1958 Anayasası'nın bir parçası olmasına rağmen, hak ettiği mevkie, iki nikâhsız yaşama dönemi esnasında, Mitterrand ile muhafazakâr ağırlıklı parlamento arasında tampon işlevi görerek gelebildi. Bazıları onu ABD Yüksek Mahkemesi'yle mukayese etmeye başladı. Fakat bu pek yerinde bir karşılaştırma değildir.

- Her ikisinin de dokuz üyesi vardır ama Fransızlarınki ömür boyu değil, dokuz yıl görev yaparlar. Fransız mahkemesinin üç üyesi, başkan, Millî Meclis başkanı ve Senato başkanı tarafından, birer olmak üzere atanır.

- Fransız Konseyi üyeleri nadiren hukukçu olur ve kendi rollerini hukukî olmaktan çok siyasî olarak görürler. ABD Yüksek Mahkemesi ise rolünü başka şekilde görür.
- Anayasa Konseyi'nin alanı çok daha sınırlıdır. Yasaların anayasaya uygunluğunu, ancak parlamentodan geçtikten, fakat başkan tarafından imzalanmadan önce inceler. Alt mahkemelerden gelen davaları sadece yürütmenin veya parlamentonun organından birinin altmış üyesinin isteği üzerine ele alır.
- ABD Yüksek Mahkemesi'nin yaptığı gibi teamüller oluşturmaktan ziyade, Fransız Anayasa Konseyi, aceleyle çıkarılmış ya da iyi ele alınmamış yasalara karşı bir fren vazifesi görmüştür. Bu özelliğiyle, Fransa'daki iktidar partileri onun kararlarından hoşlanmazken, muhalefet partileri bunlardan çoğunlukla memnundur.
- 1999'da Anayasa Konseyi'nin başkanı, daha önce başkanlığını yapmış olduğu devlet mülkiyetindeki dev bir petrol şirketinin büyük miktardaki parasını zimmetine geçirmiş olduğu iddiaları üzerine emekliye ayrılmak zorunda kalmıştır. Bu, Konsey'in şöhretini kötüleştirmiştir.

ABD Yüksek Mahkemesi'nin rolü ve yetkileri benzersizdir. Kimi Fransız düşünürleri, kendi konseylerinin daha fazla ABD Yüksek Mahkemesi'ne benzediğini görmekten hoşlanacaklardır. Alman Federal Anayasa Mahkemesi, önem bakımından ABD Yüksek Mahkemesi'ne yaklaşan az sayıda mahkemeden biridir.

Anahtar Terimler

başbakan
başkan
Beşinci Cumhuriyet
birinci-mertebe idarî taksimat
Bourbon Sarayı
département
Ecole Nationale d'Administration
Elysée
güvensizlik oyu
içişleri bakanlığı
katılım
kınama
kilitleme
koalisyon
Midi
milletvekili
neo-De Gaullecü
nikâhsız yaşama
referandum
Sorbonne
teknokrat
Ulusal Cephe
üniter sistem
vali
yarı-başkanlık

Ek Kaynaklar

Bell, David S. *Presidential Power in Fifth Republic France.* New York: Berg, 2001.

----------. *François Mitterrand: A Political Biography.* Cambridge, UK: Polity Press, 2005.

Cole, Alistair, and Peter Campbell. *French Electoral Systems,* 3rd ed. Brookfield, VT: Gower, 1989.

Elgie, Robert, ed. *The Changing French Political System.* Portland, OR: F. Cass, 2000.

Gaffney, John, and Lorna Milne, eds. *French Presidentialism and the Election of 1995.* Brookfield, VT: Ashgate, 1997.

Lewis-Beck, Michael, ed. *How France Votes.* New York: Chatham House, 2000.

Loughlin, John, and Sonia Mazelyn, eds. *The End of the French Unitary State? Ten Years of Regionalization in France 1982-1992.* Portland, OR: Frank Cass, 1995.

Raymond, Gino G., ed. *Structures of Power in Modern France.* New York: St. Martin's, 2000.

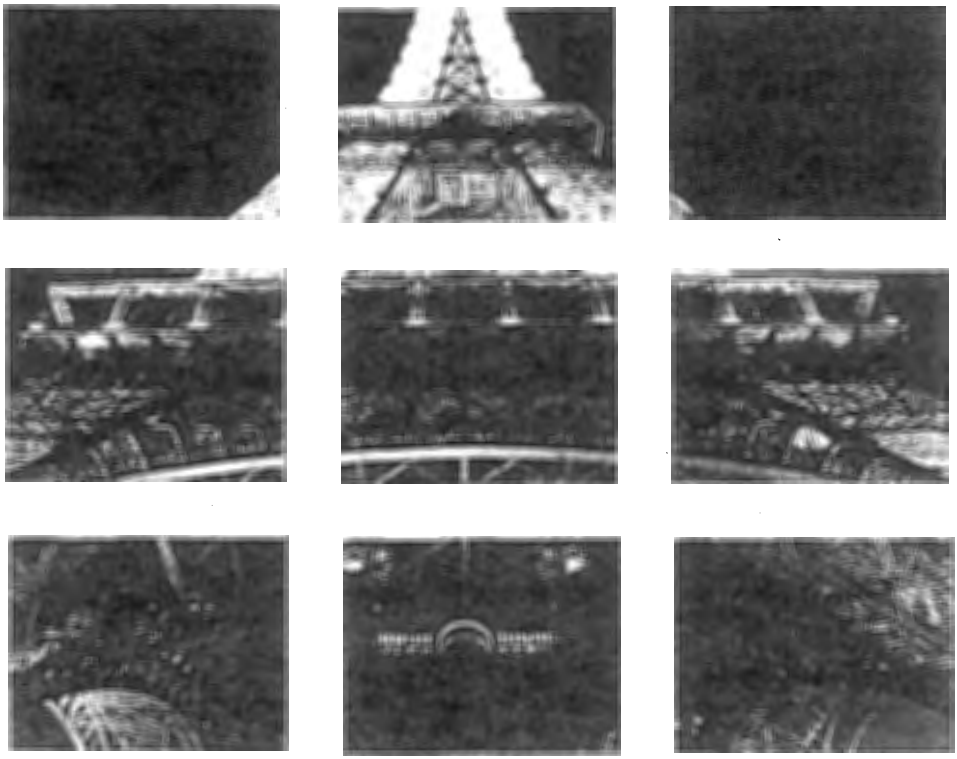
Safran, William. *The French Polity,* 6th ed. White Plains, NY: Longman, 2002.

Schmidt, Vivien A. *Democratizing France: The Political and Administrative History of Decentralization.* New York: Cambridge University Press, 1991.

Stone, Alec. *The Birth of Judicial Review in France: The Constitutional Council in Comparative Perspective.* New York: Oxford University Press, 1992.

Thody, Philip. *The Fifth French Republic: Presidents, Politics and Personalities.* New York: Routledge, 1998.

Bölüm 9

Fransız Siyasî Kültürü

1989'da, Fransız Devrimi'nin iki yüzüncü yıldönümü sırasında tanıştığım iki Parisli aile, Fransız toplumunun derinlemesine bölünmüş yapısını tasvir etmekteydi. Çiftlerden biri, üniversite eğitimli olmamalarına rağmen, zeki ve çalışkandı, varoştaki küçük evlerini temiz ve sevimli bir yuvaya dönüştürmüşlerdi. Muhafazakâr günlük gazete *Le Figaro*'yu ve bir Katolik yanlısı haftalık dergi okuyorlardı, Sosyalist hükümeti sevmiyorlardı. Kiliseden içeriye girdiklerinde haç çıkarıyorlardı. 14 Temmuz İkiyüzüncü yıl kutlamalarına pek fazla ilgi göstermiyorlardı ve beni de Paris'teki kalabalıklar konusunda uyardılar. Bunun yerine, kırlarda bir piknik yapmayı bana teklif ettiler.

Dikkate Alınacak Sorular

1. Fransız siyasî kültürünün bölünmüş yapısını anlatın.
2. Devletçilik nedir? Hâlâ Avrupa'da var mıdır?
3. Fransız Devrimi'nin sloganı neydi?
4. Ruhban karşıtlığı [antiklerikalizm] nedir? Başka nerelerde bulunmaktadır?
5. Fransız elitinin içine sokan tipik eğitim hangisidir?
6. ENA nedir ve niçin önemlidir?
7. Başkanın basın toplantıları siyasî kültürün farklılıklarını nasıl sergilemektedir?
8. Fransa'da Marksizm ne olmuştur?

Diğer aile ise, her ikisi de üniversite eğitimli, Paris'in bulvarlarından birine çok uzak olmayan, büyüleyici, kitap gibi dizilmiş eski apartmanların birinde oturan, entelektüel, tipik Parisli bir karıkocaydı. Solcu gazete *Le Monde*'u okuyorlardı ve dinsizdiler. Mevcut Sosyalist hükümeti seviyorlardı. 14 Temmuz'dan önceki gece yapılan sokak şenliklerine katılmamı ve daha sonra da muhteşem geçit törenini kaçırmamamı ısrarla tavsiye ettiler. Fransız Devrimi'nin gerçekten kutlanmaya değer olduğunu düşünüyorlardı.

Karşımda, minyatür ölçekte muhafazakâr Fransa ve radikal Fransa vardı; birincisi Katolik'ti ve Fransız Devrimi'ne karşı tarafsız ve hatta hafifçe düşman, ikincisi seküler ve Devrim yanlısı idi. Fransız Devrimi'nin yarattığı bölünme, hafiflemiş biçimde de olsa bugün hâlâ devam etmektedir. Muhafazakâr Fransa, artık radikal Fransa'yla mücadele etmemektedir; daha ziyade, bu ikisi birbirine soğuk ve mesafeli durmaktadırlar.

Her iki aile de Fransa'yı derinden, fakat farklı yüzleriyle sevmektedir. Fransa, De Gaulle gibi muhafazakârları, Mitterrand gibi sosyalistleri aynı ölçüde cezbedebilen, mistik ve çekici bir güce sahiptir. Muhafazakârları Fransız medeniyeti, onun Katolik kökleri ve azameti (*grandeur*) çekmektedir. Diğer yandan, liberalleri ve solcuları da Fransız Devrimi'nin idealleri –özgürlük, eşitlik, kardeşlik– ve Fransa'nın bu ideallere öncülük ediyor olması cezbetmektedir. Bazı Fransızlar da ülkelerini bir kişi, bir prenses, hatta bir Madonna olarak kafalarında canlandırmaktadırlar. Ülkelerine, az sayıda Amerikalıda veya İngilizde bulunan bir saygı beslemektedirler. Dramatik ve heyecan verici "La Marseillaise" (bkz. s. 142'deki kutu), Fransız yurtseverliğinin derinliğini göstermektedir.

Ancak, soyut anlamdaki Fransız vatanseverliği, Fransız siyasetinin gerçek günlük hayatındaki

La Marseillaise Fransız millî marşı. (Bkz. s. 141)
omnipotent Her şeye gücü yeten.
devletçilik Güçlü bir devletin her şeyi, özellikle de büyük sanayileri işletmesi gerektiği fikri.
bürokratikleştirilmiş Yoğun ölçüde devlet memurları tarafından kontrol edilen.

örümcek bağlamışlığına yansımamaktadır. Fransızlar, siyaset konusunda Britanyalılardan veya Amerikalılardan daha kiniktirler. Fransızlar belki de dünyanın en büyük şikâyetçileridirler: Hiçbir şey doğru gitmiyor; bütün hükümetler üçkâğıtçı. Soyut anlamda Fransa şanlı, şereflidir; şimdi ve buradaki Fransa ise pespaye. De Gaulle, Fransa'nın ulusal ihtişama ihtiyacı olduğunu söylemişti, çünkü ancak böyle bir vizyon Fransızları sefil gerçekliğin üzerine çıkarabilir ve mitsel ideallerinin peşinden koşturabilir.

Mitterrand, 1981'de, kısmen, solcu bir eğilimle, Fransa için idealist bir vizyon tasarlayabilmesi sayesinde seçilmiştir. "Büyük bir ulus için, büyük ihtiraslara sahip olmak doğaldır" diyor ve ekliyordu: "Bugünün dünyasında, ülkemiz için sosyalizm ile özgürlük arasında yeni bir ittifakı başarmaktan daha yüce bir görev olabilir mi?". Fransızlar bu duyarlılıktan hoşlandılar ama Mitterrand iktidara gelir gelmez, gerçek karşısında çabucak hayal kırıklığına uğradılar.

Fransız Tutumlarının Tarihsel Kökleri

Fransız siyasî şizofrenisi nereden gelmektedir? Sorunun bir kısmı, **omnipotent**, yani her şeyi kontrol altına almaya çalışan bir devletin tohumlarını ekmiş olan Fransız krallarının merkezileştiriciliklerine götürülebilecek kadar tarihseldir. Teoride, merkezî bir sistem plânlanmalı ve rasyonel biçimde inşa edilmelidir; uygulamada ise, bu çoğunlukla başarısız olur. Kendilerine yardım etmek üzere güçlü bir devlet beklentisiyle (ideal) eğitilen Fransız, bu olmadığında (gerçek) hep hayal kırıklığına uğramaktadır. Bu, Fransa'nın yüksek işsizlik oranını düşürme vaadiyle gelen her yeni Fransız hükümetiyle pekişmektedir. Bu hükümetler, Fransız yurttaşlarını acı içinde bırakarak başarısız olmaktadırlar. Çözüm: Ya söz vermeyi bırak, ya da daha fazla insanı istihdam ettirecek olan serbest bir ekonominin önündeki engelleri kaldır. Az sayıda Fransız politikacı bu ikisinden birini yapmaya isteklidir.

Fransız **devletçiliği**, ABD'de ortaya çıktığı kabul edilen bir tutumun, gönüllü olarak kendi kendimize yapalım tavrının gelişmesini de bodur bırakmaktadır. Fransa, basit olarak, yerel yönetimi üstlenen, komşuların oluşturduğu gönüllü gruplar geleneğine sahip değildir. Yerel gruplar sorumluluğu üstlendiği ve bir şey yanlış gittiğinde, sadece kendinizi suçlayabilirsiniz. Fransa'da, yakın zamana kadar,

Coğrafya
Akdeniz'i Gemiyle Dolaşmak

Lüks yatınızla, Akdeniz'in etrafında, saat yönünde büyük bir daire çizerek ve kıyıya birkaç kilometre mesafe bırakarak (bu, siz kara sakinleri için bırakıldı) dolaşıyorsunuz. Cebel-i Tank Boğazı'ndan içeri giriyorsunuz. Solunuzda birbiri ardına yer alan hangi ülkelerden geçersiniz?

İspanya, Fransa, İtalya, Slovenya, Hırvatistan, Bosna (çok kısa süreyle), tekrar Hırvatistan, Karadağ (2006'ya kadar Sırbistan'la federe idi), Arnavutluk, Yunanistan, Türkiye, Suriye, Lübnan, İsrail, Mısır; Libya, Tunus, Cezayir ve Fas.

bütün sorumluluk merkezî hükümetin elinde olduğundan, halk Paris'i suçlamaktadır.

sonuç Mantıksal akıbet ya da son.

Yüzyılların **bürokratikleştirilmiş** yönetimi, Fransızları, tek-biçimli, kişiye özgü olmayan kurallarla –ve daha pek çok şeyle– yaşamaya alışık hâlde bırakmıştır. Bu, nefreti, bir yandan önemsiz yurttaşın nefretini, diğer yandan soğuk, umursamaz bürokratla karşı karşıya gelen yurttaşın nefretini doğurmaktadır. Merkezîleştirme ve bürokratikleştirme, Fransa'da yüzyıllardır tatbik edilen, yönetime ilişkin "düzen ve akıl" yaklaşımının ürünleridir. Düzen ve akıl, maalesef sadece idealdir. Bunlar uygulamada her zaman yetersiz olduklarından, Fransızlar, sürekli olarak ideallerine yetişemeyen gerçeklik nedeniyle mutsuz olmuşlardır.

Bir Güvensizlik İklimi

Kişisel ilişkilerde, Fransızlar, kendi aileleri dışındaki insanlara karşı bazen soğuk ve güvensizdirler. Gerçekten de güvensizlik tutumları, Latin Avrupa'nın her tarafında yaygındır –bu tutumlar İtalya'da fazlasıyla telâffuz edilir–, buna karşılık Kuzey Avrupa'da güven tavrı daha yaygındır. Amerikalı âlim Laurence Wylie, Fransa'nın güneyindeki Vaucluse'da köylülerin, sürekli olarak "başkaları"ndan (*les autres*), arkanızdan konuşan, adınızı kirleten, işlerinize burnunu sokan yabancılardan şüphelen-

Siyasî Kültür
200 Yaşındaki Devrim Nasıl Kutlanır?

Fransız Devrimi, 1989 yılında, hâlâ ayrılık yaratan bir meseleydi. İki yüzüncü yıl kutlamaları için bir resmî tarihçinin seçilmesi bile siyasî bir sorundu. Muhafazakâr tarihçiler, Devrim'i, Fransa'nın daha sonraki sıkıntılarının kaynağı olan, muazzam bir hata olarak niteliyorlardı. Bu tür görüşler solu kızdırır ve bunlar; İki yüzüncü yılı neredeyse kutlamamanın bir bahanesiydi. Öte yandan, radikal ya da solcu tarihçiler, Devrim'e, bütün iyi şeylerin ve Rusya'daki Bolşevik Devrimi'nin habercisi anlamını yüklüyorlardı. Bu, muhafazakâr Fransa için neredeyse kabul edilemezdi.

Mitterrand hükümeti, François Furet'de aradığı tarihçisini buldu: herkese verecek bir şeyi olan, ılımlı ve ağırbaşlı bir sentez ortaya çıkarmak için radikalizmden uzaklaşmış, eski bir Marksist. Furet, devrimci liberté, egalité, fraternité ideallerinde yanlış olan bir şey görmüyordu ama monarşinin çöküşü ve devrimin radikallerin eline geçmesiyle birlikte, devrimin "kontrol dışına savrulmak" (dérapage) zorunda kaldığını öne sürüyordu. Devrimin kontrol dışına çıkmasına sebep olan sadece kötü ve sersem halk değildi, onun iddiasına göre, devrimlerin kendi mantığı da buydu. Furet'nin düşünceleri, 7. Bölüm'de tartıştığımız Crane Brinton'ınkilerle paralellik arz etmektedir.

Furet ve diğer Fransız entelektüellerinin, Fransız Devrimi hakkındaki bu problemli analizi kabul etmelerine, siyasî bağlamdaki bir değişme imkân tanımıştır. Yıllar yılı, birçok Fransız entelektüel, 1917 Rus Devrimi'ni, Fransız Devrimi'nin bir devamı olarak safça kutladı. Fransız solculuğunun aşınması ve Sovyet komünizminin çökmesiyle birlikte, Fransız entelektüeller, Bolşevik Devrimi'nin bir hata olduğunu gördüler. Fakat eğer 1917, 1789'un **sonucu** idiyse, o zaman mantıksal olarak, Fransız Devrimi'nin kendisi de fena hâlde kusurlu olsa gerektir. Komünizm konusundaki yeni tutum, Fransızları, kendi devrimlerini de yeniden değerlendirmeye zorlamaktadır.

la patrie Vatanın Fransızcası.

diklerini keşfetmişti. Oradaki halk, yaşamanın en iyi yolunun diğer insanlarla karışıp görüşmek olmadığı, komşularla mesafeli bir ilişki sürdürmenin tek doğru olduğu konusunda hemfikirdi. Modernleşmeyle birlikte, bu tür aşırı güvensizlikler kaybolmaktadır.

Fransız filozof ve oyun yazarı Jean-Paul Sartre, *"L'enfer, c'est les autres"* ("Cehennem diğer insanlardır") diye yazarken, kişilerarası ilişkiler konusundaki gerçek bir Fransız duygusunu seslendiriyordu. Oyunu, *Çıkış Yok*'ta, başka insanlarla birlikte olmanın, o kişinin cehennem tasavvuru olduğunu anlatmak istiyordu.

Fransız ailesinin ne kadar dışa kapalı olduğu, yabancıların dikkatini çekmektedir. Tipik Fransız evleri, üstleri çoğunlukla beton içine gömülmüş kırık camlarla örtülü, yüksek duvarlarla çevrilidir. Panjurlar sadece dekorasyon için değildir; dünyaya, kendi işiyle ilgilenmesini anlatırmışçasına gürültüyle kapanırlar. Geleneksel olarak, Fransız halkı nadiren evlerinde misafir ağırlardı –bunun yerine bir restorana giderlerdi; masaya yabancıları davet etmekise, aile mahremiyetininişgale uğraması demekti. Ancak bu değişmiştir; enfes yemekleryemek üzere, çok çeşitli Fransız evlerine davet edildim.

Güvensizlik, özel olarak hükümete de tahsis edilmektedir. Wylie'nin köyünde bütün hükümetlerin kötü, olsa olsa zorunlu bir kötülük olduğu kabul edilmekteydi. Okul çocuklarının yurttaşlık derslerinden hatırlanacağı gibi, iyi bir yurttaşın yükümlülükleri salt ideal şeylerdir, fakat gerçek dünyada devlet ahlâksız, zora dayalı ve beceriksizdir. Fransız çocukları, soyut olarak la patrieyi sevmeyi ama burada ve şu andaki siyaseti hor görmeyi öğrenirler. En iyisi, siyaseti mahrem ve kişisel olarak saklamaktır; başkalarıyla siyaseti tartışmak, yalnızca iddialaşmaya yol açar. Dahası, bu onların işi değildir.

İğrenç Bölünme

Siyasî Kültür

Fransız Millî Marşı: La Marseillaise

Belki de dünyanın en uzun millî marşı, Fransızların "Marseillaise"sıdır ["Marsilyalı"]. 1792'de, 32 yaşındaki subay Rouget de Lisle tarafından, Devrim'i savunmak için kuzeye öncülük eden Marsilyalı gönüllülere eşlik etmek üzere, alelacele bir gecede yazılmıştır ve "Marseillaise", çok geçmeden Devrim'in, daha sonra da Fransa'nın millî marşı olmuştur.

Fazlasıyla heyecan verici ve kana susamış olan bu marş, savaşan bir ulus için mükemmel bir şarkıdır. Nakaratı şöyledir:

Aux armes, citoyens, formez vos bataillons!
Marchons! Marchons!
Qu'un sang impur abreuve nos sillons!

(Silâh başına, yurttaşlar, taburlarınızı oluşturun!
Yürüyoruz! Yürüyoruz!
[Düşmanın] murdar kanı oluk oluk boşalıncaya kadar!)

Eğer bunun söylenişini hiç dinlemediyseniz, gece yarısı, televizyonda yayınlanan Casablanca filmini kaçırmayın. Fransız bayrağı gibi "Marseillaise" da ihtilâflı bir siyasî sembol hâline gelmiştir. Devrim'in bir parçası iken, Napoléon ve Bourbonlar tarafından yasaklanmış, 1830'da liberal Orleans kralı tarafından kabul edilmiş, III. Napoléon'ca tekrar yasaklanmış ve 1879'da kalıcı olarak millî marş yapılmıştır. Bölünmüş bir toplumda hiçbir şey kolay değildir.

Katolik ülkelerin, Protestan (ve Doğu Ortodoks) ülkelerin endişe etmek zorunda olmadıkları ciddi bir sorunu mevcuttur: Kilise'nin rolü. Britanya ve İsveç Roma'yla bağları koparıp ulusal kiliselerini kurduklarında, ruhban sınıfını da devlete itaat ettirmiş oldular. Britanya'daki Anglikan kilisesi ve İsveç'teki Lutheran kilisesi, destek bakımından, sırasıyla başkentleri Londra ve Stockholm'e sıkı sıkıya bağımlıydılar; Roma'ya dönemezlerdi. Sonuç olarak, bu toplumlarda, Kilise artık bağımsız bir siyasî rol oynayamıyordu.

Lâtin Avrupa ülkelerinde –Fransa, İtalya, İspanya– ise Roma Katolik inancı, muhafazakâr rejimleri destekleyerek ve sözgelimi eğitimin kontrol edilmesi, kilise arazileri için vergi muafiyeti ve devlet politikasında önemli bir söz hakkı gibi özel ayrıcalıklarını yitirmeyerek, siyasî gücünü elinde tutmaya devam etti. Bu dünyevî güç sebebiyle, Lâtin Avrupa'daki pek çok insan, ruhban karşıtı tutumlar geliştirdi. Bu tutumların en parlak sözcüsü Voltaire'di. Ruhban karşıtlığı [antiklerikalizm] ille de din karşıtlığı demek değildi; bu daha çok, Amerikalıların kilise ve devletin ayrımı dedikleri şeyi yapmaya, yani kiliseyi devletin dışına çıkarmaya çalışmaktı.

Ruhban karşıtlığı, Lâtin Avrupa'da, özellikle de entelektüeller arasında yayıldı. Fransız Devrimi ve İtalya'nın birleşmesinden (19. Yüzyıl'ın ortalarında) sonra, çoğu insan, tamamıyla seküler devlet, yani devlette kilise etkisinin olmamasını istiyordu. Bir tek kurumlaşmış kilisenin bile olmadığı Amerika'da bunu yapmak kolaydı ama kilisenin ve devletin birbirleriyle sarmaş dolaş olduğu Fransa, İtalya ve İspanya'da bu zordu. Bunları ayırmak, ağır bir ameliyat gerektiriyordu: kilise arazilerinin satılması, bazı Katolik tarikatlarının (Cizvitler gibi) yasaklanması ve okulları kilise yerine devletin denetlemesi. Buna gösterilecek tepki, önceden kestirilebilirdi. Cumhuriyetin ruhban karşıtı olması gibi, kilise de Cumhuriyet karşıtına dönüşmüştü. Kilisenin hassasiyeti muhafazakârlıktan gericiliğe doğru kaymış ve Roma Katolik inancı, monarşinin geri gelmesi için bir temel direk hâlini almıştı, çünkü bu, kilise ayrıcalıklarının iadesi anlamına geliyordu.

Siyasî Kültür

Fransa'nın Dinî Bölünmüşlüğü

1981 Fransa başkanlık seçimlerinin ilk oylaması, Fransa'da dinin hâlâ nasıl da siyasetin bir parçası olduğunu göstermektedir. Ön sıradaki iki aday, soldan Sosyalist François Mitterrand ve sağ cenahtan Cumhuriyetçi Valéry Giscard d'Estaing'di. Bir anket, Fransızların oy kullanmalarında kalıcı bir özellik olarak, daha dindar olanların daha muhafazakâr olduğunu gösteriyordu.

Ayine Devam Etme	Mitterrand	Giscard d'Estaing
Haftada bir	8	48
Ayda 2 veya 3 defa	17	34
Daha az sıklıkla	20	27
Hiçbir zaman	24	16

Kaynak: IFOP araştırma... Howard R. Penniman, ed., *France at the Polls, 1981 and 1986: Three National Elections*. Durham, NC: AEI/Duke University Press, 1988, p. 161.'e kopyalanmıştır.

Bu yolla, muhafazakâr Fransa, Katolik bakış açısını korudu, buna karşılık devrimci Fransa, güçlü bir biçimde ruhban karşıtı oldu. Mücadele, bir asırdan daha fazla şiddetle devam etti. Bir noktada, Vatikan, inançlı Katoliklere "Jakoben" Cumhuriyet'le herhangi bir siyasî ilgi kurmaktan uzak durmaları talimatını verdi. Dreyfus meselesi sırasında, Fransız ruhbancıları ile ruhban karşıtları zıt kutuplarda yer aldılar. Nihayet, 1905'te, Millî Meclis, kilise ile devlet arasındaki ayırımı tamamladı; Fransa'nın artık kurumlaşmış bir kilisesi yoktu. 20. Yüzyıl'a kadar, Cumhuriyet yanlısı olmak, ruhban karşıtı olmak anlamına geliyordu. Fransa'nın Birinci Dünya Savaşı esnasındaki büyük başbakanı Georges Clemenceau –*le tigre* [*kaplan*]–, tutkulu bir cumhuriyetçi ve Dreyfus taraftarıydı. Eskiden, babasının kendisine sürekli olarak "Kötü bir rahipten daha kötü tek bir şey vardır ve o da iyi bir şeydir" dediğini hatırlamaktadır.

Fransız solunun partileri –sosyalistler ve komünistler–, taraftarlarını, hâlâ çok yoğun şekilde ruhban karşıtı geleneğe teşvik etmektedirler. Sağ partiler –De Gaullecüler ve UDF– ise halkı çoğu kez kilise yanlısı geleneğe çekmektedirler. Gerçekten de Lâtin Avrupa'nın tamamında –Fransa'nın yanı sıra İtalya, İspanya ve Portekiz'de de–, eğer bir kimsenin hangi sıklıkta ayine gittiğini bilirseniz, onun oyunu genellikle tahmin edebilirsiniz; sağlam bir Katolik, neredeyse otomatikman, siyasî açıdan

Karşılaştırma
Bölünmüş Toplumların İstikrarsızlığı

Britanya ve İsveç gibi istikrarlı ve oturmuş Kuzey Avrupa ülkelerinden farklı olarak, Lâtin Avrupa ülkeleri, 20. Yüzyıl'ın içinde de siyasî ayaklanmalan yaşamaya devam etmişlerdir. Fransa, İtalya ve İspanya'da rejimler, mucitlerinin (meselâ De Gaulle'ün, Mussolini'nin ve Franco'nunki gibi) vefatıyla sona eren ya da değişen kişisel icatlar olma eğilimindedir.

Bu istikrarsızlığın altında yatan faktör; kökleri kendi tarihlerine uzanan Fransız, İtalyan ve İspanyol siyasî kültürlerinin, bölünmelerindeki nitelik gibi görünmektedir. Her üç ülkenin nüfusunun kabaca yansı Katolik ve muhafazakârdır ve güçlü, icracı liderlikten yanadır; diğer yansı ruhban karşıtı, liberal veya radikaldir ve güçlü bir parlamentodan yanadır. Merkez ise küçüktür; Lâtin Avrupa'daki halklar, tarihsel olarak, her biri diğerine pek güvenmeyen sol veya sağ kamptakiler olarak kimliklendirilmeye müsaittir.

Sağ iktidardayken –tarihin çoğu döneminde olduğu gibi– sol, hükümeti yüksek perdeden bir Marksist söylemle, kapitalistlerin aracı diye suçlamıştır. Sol iktidara geldiğinde ise, sağ onları, muhtemelen Moskova'nın çıkarlarına hizmet eden tehlikeli bezeriksizler şeklinde itham etmiştir. Herhangi bir dönemde, ülkenin kabaca yansı hükümeti gayrimeşru görmüş ve bu, genel olarak hükümet hakkında meşruiyet duygulanının gelişmesini engellemiştir. Lâtin Avrupa'da az sayıda kişi, ülkelerinin devlet kurumlanyla iftihar etmişlerdir.

Paylaşılan değerler ve altta yatan uzlaşma olmadığında, siyasî zorluklar, sırasında otoriter bir düzene götürebilen, şiddete, darbelere ve hatta iç savaşlara yol açabilmektedir. 1930'larda, İspanya, sol ve sağ kamplara bölünmüş ve sonunda General Franco'nun Katolik ve muhafazakâr güçlerinin galip geldiği, şiddetli bir iç savaş patlak vermişti. İspanyol ordusundaki hoşnutsuz sağcılar, 1981 gibi yakın bir tarihte de hükümet darbesine kalkıştılar.

Portekiz 1974'te bir darbe geçirdi. 1958'de Fransa'da, neredeyse bir darbe oluyordu. François Mitterrand, muhalefetteyken, De Gaullecü anayasadan bir "kalıcı darbe" diye söz ediyordu. (Görevdeyken ise, onun başkan olarak kendisine verdiği yetkileri gerçekten de pek fena bulmuyordu.)

muhafazakâr anlamına gelir.

Fransız bebeklerinin çoğu Katolik inancına göre vaftiz edilir ama Fransız Katoliklerinin yalnızca yüzde 13'ü her hafta ayine gider. (Genel olarak Avrupalılar, Amerikalılardan çok daha az dindardır.) Ruhban yanlılarıyla ruhban karşıtları arasındaki büyük mücadeleler bitmeye yüz tutmuş olsa da, bazı meseleler eski tartışmayı yeniden canlandırmıştır. Kürtaj karşıtlığı ve Kilise okullarını devletin kontrol etmesi sorunu, hâlâ Paris sokaklarında protesto gösterilerine sebep olmaktadır. Sosyal ve siyasî bölünmeler, bir kez ortaya çıkınca, muazzam bir kalıcı güce sahip olmaktadır.

İnekleyenlerin Okulu

Okullaşma da Fransız siyasî kültürüne katkıda bulunmaktadır. Müfredat önceki nesiller için hazırlanmıştır ve yavaş bir biçimde, gönülsüzce değiştirilmektedir. Büyük ölçüde ezbere dayanan Fransız eğitimi, canlı zihinlerden ziyade, çalışkan inekleyiciler yetiştirmeye uygundur. Küçücük çocuklar bile, kitapların çokluğundan şişen okul çantalarını binbir zorlukla sırtlamaktadırlar. "İyi" bir çocuk, zamanını uzun ev ödevi saatleriyle geçiren biridir.

Yakın bir geçmişe kadar, ülkenin her yerindeki Fransız çocukları, yerel bilgilerle değil, Paris'teki Eğitim Bakanlığı tarafından tespit edilen, aynı şeylerle öğrenim görüyorlardı. Eski nesilden bir eğitim bakanı, bir mülâkat sırasında saatine bakmış ve gazeteciye, Fransa'nın her yerinde o anda hangi Lâtince fiilin çekiminin yapıldığını söylemişti. (19. Yüzyıl sonlarından başlayarak, Paris, yerel lehçe ve alt kültürlerin yerine ortak Fransızlığı ikame etmek üzere tek-biçimli eğitimi kullanmıştır.) O zamandan beri, Fransız okul müfredatı giderek daha az merkezî ve daha az klâsik bir hâle gelmiştir.

Ancak, standartlaşmış ve ezberci Fransız eğitimi konusunda tuhaf olan şey, onun derinlemesine hümanist ve bireyci bir muhtevaya sahip oluşudur. Dıştan bakılınca Fransız okul çocukları, esnekli-

Karşılaştırma
Fransız ve Amerikan Parti Kimlikleri

Yıllar önce Philip E. Converse ve Georges Dupeux, Fransız ve Amerikan parti kimliklerini mukayese ettiler. Vardıkları sonuç ilkti ve hâlâ da geçerlidir. Amerikalıların çoğu, tercih ettikleri parti ile çabucak tanımlanabiliyordu; Fransızların çoğu ise böyle değildi. Bu fark nereden gelmekteydi? Converse ve Dupeux, Amerikalıların yüzde 76'sının babalarının partisinin adını söyleyebildiklerini, buna karşılık Fransızların ancak yüzde 25'inin, babalarının genel siyasî eğilimini (sol veya sağ) açıklayabildiklerini gördüler. Cevap veren Fransızların çoğu, babalarının hiçbir zaman siyaset konusunda konuşmadığını bildirdi.

Converse-Dupeux araştırması, Fransız ailelerde siyasetin konuşulmaya uygun bir konu olmadığını gösterdi. Eski kuşaktan gençlere siyasî rehberlik anlamındaki bu eksiklik, Fransa'daki siyasî şaşkınlığa da katkı yapmıştır; meselâ partiler arasında hızlı oy kaymaları, protestocu partilerin çabuk yükselişi ve düşüşü... Aileleri tarafından herhangi bir partiye yönelik olarak sosyalleştirilmeyen insanlar, Britanya'da gördüğümüz parti kimliğinden yoksun kalıyor ve kolaylıkla parti değiştiriyorlar.

privatistik Tümüyle mahrem ve ailevî ilgilere eğilim.
lycée Fransız akademik ortaöğrenim kurumu, lise.
baccalauréat Fransız lise sınavı ve diploması.
grandes écoles "Ünlü okullar"ın Fransızcası, elit, uzmanlaşmış üniversiteler.

ği ve hayal gücü olmayan bir müfredatı mekanik olarak sindiriyor gibi görünmektedir ama yakından bakıldığında, onların Amerikan okullarında bile yasaklanabilecek fikirlere (*The Immoralist* [*Ahlâlsız*: André Gide'nin bir eşcinseli konu alan, *ç.n*] romanı gibi) maruz bırakıldıkları anlaşılmaktadır. Dışarıdan geleneklere uyarlık, içeriden özgürlük arasındaki bu gerilim, privatistik tutumları ve bazen de isyan patlamalarını doğurmaktadır. Bu da, genç Fransız insanlarını, düşüncelerini kendilerine saklamaya özendirmektedir. Bu suretle, bir dizi katı eğitim kalıbı, sahiden de Fransız bireyciliğine katkıda bulunabilmektedir.

Fransızlar, sistemlerinin sunduğu eğitimde fırsat eşitliğiyle gurur duyarlar. Fransa'da, zenginler için, İngiliz-tarzı yatılı okullar yoktur ama her yerde olduğu gibi, yine de fırsatlar eşit değildir. Fransız okul sistemi herkese açık olduğu hâlde, Fransız eğitiminin yüksek muhtevası, orta ve üst sınıf ailelerin çocuklarından yanadır. Emekçi sınıfın ve köylülerin çocukları, evde konuşmalarını düzeltmeye –ki Fransızlar dilleri konusunda çılgındırlar– ya da soyut, entelektüel düşünceye açık değildirler, dolayısıyla bir dezavantajla okula başlarlar ve yüksek eğitim için daha az fırsat elde ederler. (ABD'de, eğitimdeki tabakalaşma aynı mıdır?)

Fransa'da, sosyal, ekonomik ve siyasî gücün en büyük kapısı lycéedir [lise]. Ordu personelini eğitmek için bunları geliştiren, Napoléon'dur. Liselerin çoğu devlet tarafından işletilmektedir. Giriş yarışma iledir ve müfredat istenmektedir. Bütün yerleşim birimlerinde lise yoktur, daha çok şehirlerde yoğunlaşmışlardır. Öğrenciler liseyi 18 yaşında bir sınavla bitirmekte ve üniversiteye kabul hakkını elde ettikleri bir baccalauréat derecesi elde etmektedirler. Şimdilerde, hükümetin Fransızların eğitim seviyelerini yükseltme politikasının sonucu olarak, çoğu Fransız genci *"bac"*i kazanmaktadır ama buna rağmen, bunlar galiba orta sınıf ailelerin çocuklarıdır.

"Ünlü Okullar"

Oxford ve Cambridge'in diğer İngiliz üniversitelerine olan üstünlüğü gibi, grandes écoles de Fransız yüksek eğitiminde egemendir. "Uygulamasız" güzel sanatlara vurgu yapan Fransız üniversiteleri, uzun zamandan beri önemsiz kabul edilmektedir. Bir Fransız üniversitesine girmek zor değildir; cidden, konferans salonlarını o kadar çok doldurmuşlardır ki, standartlar düşmüş ve mezunlar iş bulmakta sıkıntı çekmektedir. Bütünü itibariyle, yirmi ile yirmi dört yaş arası Fransızların yaklaşık yüzde 45'i tam gün eğitimdedir ve bu oran Avrupa'nın en yüksek yüzdesi olup, ancak ABD ile kıyaslanabilir.

Ancak, bunların çok azı, bu eğitimi "Ünlü Okullar"a vardırmaktadır. Çok sıkı giriş sınavlarıyla, az sayıdaki, en parlak ve en motivasyonlu kaymak tabakayı alan bu okullar, Fransız gençleri, bir ülkeyi

yönetebilecek pratik konularda ("eğitmek"ten çok) yetiştirmekte ve daha sonra onları üst düzey kamu hizmetine ve idarecilik görevlerine yerleştirmektedir. Ünlü Okullar, Fransa'yı yönetecek insanları biçimlendirmektedir. Başka hiçbir ülkede, tamamen bunlar gibi okullar yoktur. West Point [Akademisi, ABD] eğer subay değil de öncü yöneticiler yetiştirseydi, belki o olabilirdi. Bazı kimseler *grande école*leri elitist ve anti-demokratik olmakla suçlamaktadır ama çok az sayıda insan, bunların kaldırılmasını önermektedir. Gerçekten de, bunların Fransız yöneticiliği üzerindeki boğucu hâkimiyetleri, daha da güçleniyor gibidir.

Epeyce Ünlü Okul bulunduğu hâlde, bunlardan üçü siyasî açıdan en önemlileridir. *Ecole Polytechnique*, Napoléon tarafından, ordu mühendislerini yetiştirmek için kullanılıyordu. Kısaca X diye adlandırılan *"xien"*ler, mezun olduklarında teknoloji ve yöneticilik işlerini hazır bulmaktadırlar. Napoléon tarafından, kraliyet lise öğretmenlerini yetiştirmek üzere kurulan *Ecole Normale Supérieure*, hâlihazırda da Fransa'nın önde gelen entelektüellerini –mezunları arasında Jean-Paul Sartre, Raymond Aron ve Başkan Georges Pompidou da bulunmaktadır– yetiştirmektedir. De Gaulle tarafından, 1945'te kurulan en yeni Ünlü Okul ise, *Ecole Nationale d'Administration*'dur (ENA) ve kısa sürede en önemlisi olmuştur. Ülkenin üst düzey kamu yöneticilerinin çoğu, kendi verdikleri adla "enarch"lardır.

Bütün Ünlü Okullar gibi, ENA da fazlasıyla seçicidir. Zaten öğrencilerinin pek çoğu, kendisi de bir *grande école* olan (ve hâlen modern siyaset biliminin doğum yeri olarak "Po.Bilimler" diye bilinen) Paris'teki *Institut d'Etudes Politiques*'ten mezun olup gelmişlerdir. ENA'ya girmek de zordur; açıkçası 100 civarında kayıt sınıfına girmek için yapılan o efsanevî yazılı ve sözlü sınavları, on kişide bir kişiden daha azı geçebilmektedir. ENA öğrencileri aylık burs alırlar ve yirmi yedi aylarının yarısını, hükümetin bakanlıklarında staj yaparak geçirirler. ENA mezunlarının çoğu, devletin yüksek mevkilerine gelirler. Fransa valilerinin ve büyükelçilerinin yaklaşık üçte biri ENA mezunudur. Bütün kabinelere "enarch"lar egemendir. Başkan Chirac ('59) ve tıpkı Sosyalist lider François Hollande ('80) gibi, Başbakan De Villepin de ('80, kız kardeşi Véronique'le birlikte) ENA mezunudur. Ancak, yoğun özelleştirme, devlet mülkiyetli sanayilerin yönetici kadrolarını azaltmıştır ve birçok parlak, genç öğrenci,

Siyasî Kültür
"BAC"ta Nasıl Yapacaksınız?

Bir haftaya yayılmış, yaklaşık oniki saatlik, ülke çapındaki deneme sınavında, Fransa'nın on yedi-on sekiz yaşlarındaki liselileri, son baccalauréat sınavının felsefe kısmından alınmış, aşağıdaki gibi sorularla karşı karşıya gelirler. Nasıl yapacaksınız? Birini seçin. İki saatten fazla zaman geçirmeyin.

- Güçsüzü neden savunuruz?
- Rousseau'nun "eşitsizliğin çok büyük olmadığı, düşünce despotluğunun ılımlı olduğu ve sefahat düşkünlüğünün kendini beğenmişlikten daha fazla hüküm sürdüğü toplumlar olunmalıdır" açıklamasını yorumlayın.
- Hüküm vermek nedir?
- Âşık olmak makul müdür?

Fransız öğrenciler, şimdilerde bac sınavları için tercihlerini yapıyorlar. Bazıları bilimsel veya teknik; en prestijlisi ise matematik (çünkü kandıramazsınız). Fransız hükümeti, öğrencileri beşerî bilimlerden teknolojiye yöneltmeye çalışmaktadır.

hegemonya En üstün ya da emreden güç olmak.

şimdilerde iş idareciliği mastırını (MBA) ve özel sektör sanayisini tercih etmektedir.

Bir Ünlü Okul'da yetişmek, Fransız eğitiminin en iyisinin ve en kötüsünün somut örneği olmaktadır. Çok akıllı ve çalışkan olmak zorundasınız. Fakat ayrıca, soğukkanlı, mantıklı ve sıradan insanlardan uzaklaşmış da olmalısınız. ***Grande école***lerin mezunları çok zeki olabilirler ama çoğunlukla sağduyu ve insanlık yönünden eksiktirler. Bazı eleştirmenler, onları aşağılayıcı biçimde, halkı teknik ölçütlerle yöneten ***teknokrat***lar olarak adlandırmaktadırlar. Devlet tarafından yetiştirilmiş olmaları sebebiyle, bilinen eski devletçi çözümleri önerme eğilimindedirler. Bunun (olumsuz anlamda) mükemmel örneği, Chirac'ın ilk başbakanı ve zeki bir ENA mezunu ('72) olan Alain Juppé'dir; Juppé'nin soğuk, teknokratik liderliği, onu Beşinci Cumhuriyet'in en sevilmeyen başbakanı hâline getirmiştir ve partisinin 1997 parlamento seçimlerindeki yenilgisinin en büyük tek sebebi kendisidir.

"Yüz Yüze" Korkusu

Siyasi Kültür
Fransız-Amerikan Aşk Nefret İlişkisi

Fransızların Amerikalılara karşı çelişkili tutumları söz konusudur. Zaman zaman, Amerikan karşıtlığı Fransız siyasî kültürünün bir parçasıymış gibi görünür. Pek çok Fransız, özellikle entelektüeller ve siyasî elitler, tümüyle McDonald's'ın sembolize ettiği merhametsiz kapitalizmi, kültürsüzlüğü ve küresel **hegemonyası** sebebiyle ABD'den hoşlanmazlar. ABD, dünyayı kendi hayaline göre yeniden kurmaya çalışan bir "hyperpuissance" (hiper-güç) olmuştur. Ama Fransa, kendi geleneklerine ve kültürüne dayanan, kendi yolundan gidecektir, derler. Ancak, milyonlarca sıradan Fransız, Amerika'yı, düzenli olarak ABD yapımı filmlere gitmeyi ve "McDos" yemeyi sevmektedir. McDonald's, Fransa'da, hepsi Fransız mülkiyetinde olan ve Fransızlar tarafından işletilen, bine yakın bir restoran sayısına kısa sürede ulaşmıştır.

Fransız elitleri neler yiyorlar? Öncelikle, Fransız gücünün, dilinin ve kültürünün (ve mutfağının) Avrupa'ya ve dünyanın büyük bölümüne egemen olduğu döneme, geriye doğru bakıyorlar. ABD gücünün ve İngilizlerin kendi yerlerini almış olmasına kızıyorlar. Savaş sırasında Roosevelt ve Churchill'le eşit muamele görmediğine öfkelenen De Gaulle, Fransa'yı milliyetçi ve ABD karşıtı yollara sürüklemiştir. Avrupa'ya önderlik eden ABD değil, Fransa'ydı. Pek çok Fransız, özellikle de Dışişleri Bakanlığı'nda, hâlâ bu projenin peşinden koşmaktadır.

Fransız elitler, Amerikanlaşma akımının gelişmesini önlemek için ellerinden gelen her şeyi yapmaktadırlar. İngilizce kelimeleri ("franglais") yasaklamaktadırlar. ABD yapımı filmlerin ve TV şovlarının sayısını sınırlamaktadırlar. Tam bir serbest piyasayı reddetmekte, devlet mülkiyeti ve denetimine sıkıca sarılmaktadırlar.

Fransızlar, tıpkı Japonların Japonluklarını ellerinde tutmaya çalışmaları gibi, Fransızlıklarını ellerinden bırakmamaya uğraşmaktadırlar. Ama her ikisi de tam başarı sağlayamamaktadır. Fransız usulleri azar azar Amerikan usullerine benzemektedir, "le business à l'Americaine" (bu da bir franglais örneğidir). Uluslararası ekonomi bunu gerektirmektedir; pek çok iş alanı şu anda küreseldir ve İngilizce olarak yürütülmektedir. Fransız firmaları, Amerikan firmalarını satın almakta ve tersi de olmaktadır. Kimi Fransız Ünlü Okulları, şu anda İngilizce dilinde MBA vermektedir. Bazı Fransızlar, kendilerinin Amerikan kültür egemenliğiyle mücadele ettiklerini sanıyorlar ama aslında modernleşmeyle kavga ediyorlar.

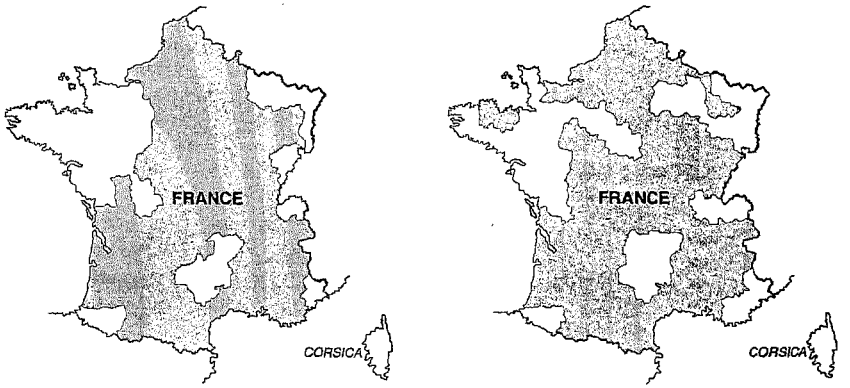
Eğitim kurumu hangisi olursa olsun –lise, üniversite ya da Ünlü Okul–, eğitim tarzı benzerdir; soğuk, uzak, ilgisiz. Sınıf tartışması enderdir. Sorular öğrenciden değil, öğretmenden gelir. Uzun zaman önce, Toulouse Üniversitesi'nde ders verirken, bu modeli bozmaya kararlıydım; öğrencileri derse katılmaya teşvik ettim ve bunu onlardan istedim. Sonuç, taş gibi bir sessizlikti; bu isteğim, onların tecrübelerinin uzağında kalıyordu.

Onların delikanlı oldukları bir dönemde, Fransız yetişkinleri, sosyolog Michel Crozier'nin *"l'horreur du face-à-face"* ["yüz yüze korkusu"] dediği, Fransız kültürünün temel özelliklerinden birinin meyvelerini topluyordu. Aileleri ve yakın arkadaşları dışında, Fransız halkı, sıcak, samimi, yüz yüze ilişkilerden rahatsız olurlar. Bazı turistler, Fransızları dostça bulmazlar. Gerçekten de değillerdir; diğer Fransızlar da dâhil, herkese karşı en azından ihtiyatlı ve resmîdirler. Fransız tarzı, samimiyet ve dostluğa önem veren Amerikan tarzının tersidir. Amerika Birleşik Devletleri'nde herkesin

Coğrafya

Bölgenin Sürekliliği

1936'da, solcu Halk Cephesi, koyulaştırılmış départementlerde seçimi kazandı (soldaki harita). 1981'de ise Sosyalist François Mitterrand, çok benzer bir şablonla (sağdaki harita) başkanlık seçimini kazandı. Sosyal sınıf ve din kadar, çoğunlukla bölge de farklı ve kalıcı oy kullanma modelleri ortaya çıkarmaktadır.

cana yakın olduğuna inanılır, Amerikalılar ilk adları kullanırlar, gülümserler ve "İyi günler" derler. –Çoğu yüzeysel olan– Bu tür davranışlar, Fransız zihnini ürkütür.

Yüz yüze ilişkilerden kaçınmak için, Fransızlar, net, fakat sınırlı yetenek alanları olan yapısal bir sistemi ve ayarlanmış, kişisel olmayan kuralları tercih ederler. İnsanların nerede duracaklarını bildikleri ve hiç kimsenin bir başkasının özel alanına müdahale etmediği bir tarzı benimserler. İngiliz tarzı pragmatizm ve "hatalarına rağmen sıyrılıp çıkmak" Fransızın üslûbu değildir.

Karşılaştırma: Fransız-Amerikan Basın Toplantıları

Bir Fransız devlet başkanının basın toplantısı, Fransız siyaset üslûbuna hızlı bir göz atmaya imkân verir. Ender bir hâdise –belki yılda bir veya iki kez– olan basın toplantısı, Fransa'nın Beyaz Saray'ı statüsündeki Elysée Sarayı'nın görkemli bir salonunda yapılır. Başkan oturmaktadır. Arkasındaki duvar, ya bir sırmalı ipek kumaş ya da bir duvar hâlısıyla örtülüdür. Zarif bir oturuş sergileyen başkan, muhafazakâr bir takım elbise giymiş ve düz bir kravat takmıştır.

Gazeteciler not alarak sessizce otururlar. Başkan, konferans veren bir profesör edasıyla, kalkınma, ulusal ihtişam, akıl ve düzen konularında soyut açıklamalar yapar. Tam bir güvenle, esprili deyimler kullanarak, yavaş ve net bir biçimde güzel Fransızca konuşur, zira o, elit bir eğitimin ürünüdür. Sonra, şayet yeterli zaman varsa, başkan, muhabirlerden birkaç soru alır. Sorular nâzik, hatta ürkektir, çünkü hiç kimse başkanın hatasını yakalamaya veya onu zor durumda bırakmaya cüret etmez. Karşılık olarak başkan da gazetecilere, onun politikalarının mantığını ve berraklığını anlamayan küçük çocuklar gibi davranır. Fransız siyaset tarzını sürdüren başkan ise, bilge ve akıllıdır.

Amerikan başkanlarının basın toplantıları, düz mavi bir fon önünde yapılır. Başkan bir kürsüde ayakta durur. Sıradan bir takım elbise giymekte ve çizgili bir kravat takmaktadır. Heyecanlı ve huzursuzdur; çünkü gazeteciler, her başkana yaptıkları gibi onu da ele geçirmeye çalışmaktadırlar. Bunu böyle anlıyorlar ve bu onların işidir. Neredeyse savunma tonunda bir açılış konuşmasıyla, son faaliyetlerini izah eder. Sonra, zoraki bir gülümsemeyle toplantıyı salonun sorularına açar. Gazetecilerin hepsi, onun dikkatini çekmek için yukarıya kalkmış elleriyle, havaya pençe atan bir kurt sürüsü gibi saldırırlar.

–Başkan onlarla tek tek ilgilendiğini göstermek istediği için, çoğu zaman isimleriyle– soru talep edilen haberciler, soru için arkalarına yaslanmış olarak, âdeta küçük bir konferans verirler. –Bir skandalı veya başkanın politikalarının kendilerine nasıl ters geldiğini ima eden– Sorunun kendisi düşmancadır ve başkanı rahatsız edici bir durumda yakalamaya çalışmaktadır. Başkan, kekeleyen ve dilbilgisine uymayan bir İngilizce ile cevap verir, çünkü herhangi bir Amerikan üniversitesinin mezunudur. Demokratik Amerikan tarzını sürdüren başkan, gazetecilere arkadaşça ve eşit bir muamelede bulunmaya çalışır, zira aynlırkenki gülümsemesi ve tokalaşmaları, medyayla olan hasımca ilişkisini belki ancak örtebilir.

Özgürlük mü, Otorite mi?

kompartımanlaşma Problemlerin zihinde birbirinden ayrılması ve izole edilmesi.
ideal-tip Sosyal özellikleri bir tek örnek içinde toplayan.

Buraya kadar tartışılan hususların –güvensizlik, yüz yüze ilişki korkusu, katı ve ezberci eğitim– hepsi, özgürlük mü yoksa otorite mi istediği konusunda zihnini tam anlamıyla inşa edemeyen bir Fransız siyasî kişiliğinin oluşumuna katkıda bulunmaktadır. Bu kişilik, aslında her ikisini de, yani filozoflar tarafından yüceltilen soyut *liberté*yi de, Fransız bürokratlar tarafından yüzyıllar içinde oluşturulan kontrollü hiyerarşileri de istemektedir. Ortaya çıkan şey, **kompartımanlaşma**dır: Birey Fransız, özgürlüğü sever, bunakarşılık kamusal –yani okulda, işte, bürokrasiyle yüzyüze olan– Fransız, kendisinin akla, düzene, resmî ve kişisel olmayan kurallara ihtiyacı olduğunu bilir. Tipik bir Fransız kişiliği, gizliden gizliye polise hayran olan bir anarşist ama aynı ölçüde, alttan alta anarşistlere hayran olan bir polis olarak tasvir edilir.

Bu zihinsel bölünmenin sonucu, özgürlüğü ve mükemmel bir toplumu sürekli olarak özlemek ama aynı ölçüde, otoriteye ve büyük oranda mükemmel olmayan bir topluma kendini teslim etmeye eğilimli olmaktır. Denge oynaktır; özgürlük arayışı, 1789, 1830, 1848, 1871 Paris Komünü, 1968 Mayıs Olayları ve 2005, 2006'daki gençlik isyanlarında olduğu gibi, dönem dönem patlak vermektedir. Bu modeli bir sonraki Bölüm'de daha ayrıntılı olarak inceleyeceğiz, ama, ilginç biçimde, bu patlamaların çoğunun otoriteye teslim oluşla sona erdiğine dikkat ediniz. Fransız siyasî kültürü, muhtemel ayaklanmaların eşlik ettiği, sınırlı otoriteryenizm biçiminde tasvir edilmektedir. Oy verirken, kimi Fransızlar, yarı şaka olarak şöyle derler: "Kalbim solda ama cüzdanım sağda".

Fransada meşruluk, Britanya'dakinden daha zayıftır. Kurumların ve otoritenin haklılığına ilişkin güçlü bir duygudan ziyade, Fransızlar, sistemlerine yalnızca gönülsüz bir destekle uyum sağlarlar. Aşırı solda ve sağdaki az sayıda kişi, ondan nefret eder.

Sosyal Sınıf

Britanya gibi, Fransa da bir sınıf toplumudur. Fransız emekçileriyle orta sınıfı arasındaki mesafe, Avrupa'nın en büyüklerinden biridir ve –orta sınıf çocukları lehine yapılandırılmış olan eğitim sistemi sebebiyle de– toplumsal hareketlilik, olması gerektiği kadar değildir. Britanya'da olduğu gibi, Fransa'da da az sayıda emekçi sınıf mensubu veya Müslüman kökenli, gelir merdiveninde yukarıya tırmanmaktadır. Fransa'daki gelir dağılımı, Britanya'dakinden, hatta İspanya'dakinden bile daha dengesizdir. Zengin muhteşem yaşar, yoksul ise zar zor geçinir.

Sınıf farklılıkları, Fransız toplumundaki diğer bölünmeleri de –ruhban yanlısı-ruhban karşıtı, kentli-taşralı, radikal-muhafazakâr, hatta bir ölçüde Kuzeyli-Güneyli– pekiştirmeye müsaittir. Yani, bu faktörler, taraflardan birini oluşturma eğilimindedir –kuşkusuz hiçbir zaman tam anlamıyla değil–, fakat Fransız oyverme modelinde bir sol-sağ bölünmesi ortaya çıkarmakiçin yeterlidir. **İdeal-tipik** Fransız sol ve sağ seçmeni, yukarıdaki tabloda çokkabaca gösterilmektedir.

Büyük Yatışma

Bazıları yönetici elitle aynı *grande école*lerden mezun olmuş Fransız entelektüelleri, nesiller boyu, Marksizme kendilerini kaptırmışlardır. Eşitlik ideali ile bariz eşitsizlik gerçeği arasındaki muazzam uçurumu gözlemleyen pek çok eğitimli ve orta sınıftan Fransız, Marksist açıklamalara ve hatta kimi zaman da Komünist Parti üyeliğine yöneldi. Filozof Jean-Paul Sartre, her solcu davayı destekledi ve diğer entelektüelleri de aynı şekilde ***engagé*** [*angaje*] olmaya teşvik etti. Bir başka ***normalien*** [*Ecole Normale Supérieure* mezunu, *ç.n.*] ve onun muhafazakâr hasmı Raymond Aron ise, Marx'ın ünlü "din, kitlelerin afyonudur" ifadesi üzerine bir oyun yazarak, Marksizme, "entelektüellerin afyonu" nitelemesiyle karşı çıktı.

Daha öncesinde olmasa bile, Mitterrand döneminde bu değişti. Fransız entelektüelleri, Marksizm, komünizm ve geleneksel solcu görüşlerden hayal kırıklığına uğramaya başladılar. Fransız Komünist Partisi, önemsizliğe itildi. Fransız siyasî hayatı bakımından uzun vadeli anlamları olan bu büyük değişikliğin, çeşitli sebepleri var gibi görünmektedir. 1970'lerde, yeni bir Fransız entelektüel kuşağı, Sovyetler Birliği'ni ve komünizmi eleştiriyordu. 1980'lerin başında, pek çok Batı Alman entelektüeli, Sovyetlerle nasıl uğraştığı üzerinden ve özellikle de Alman toprağına konuşlandırılan yeni füzeleri sebebiyle Amerikan karşıtlığına yöneldi. Fransız ve Alman entelektüelleri arasında kaybedilecek bir sevgi söz konusu değildir ve Fransızlar, bön Alman pasifizmi olarak gördükleri şeyi reddetmekten mutluydular. 1981'in sonunda, Polonya'da, Polonyalı bir generalin yaptığı Sovyet onaylı darbe, birçok Fransıza, İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanya'nın hizmetinde bulunan Marshal Pétain'i hatırlattı.

Ama bu değişikliğin en önemli sebebi, 1981'de Sosyalist hükümetin seçilmesiyle, solun iktidara gelmesi olmuştur. Muhafazakâr bir hükümeti eleştirmek başka bir şeydi, bir hükümeti kendinizin

Coğrafya

Her Ülkenin Güneyi Vardır

Gerçeğin büyük kısmı, bu eski özdeyişte saklıdır. Çok küçük ülkeler hariç, kuzey yarımküredeki ülkelerin birçoğunun güneyi kuzeyinden daha yoksul ve daha az gelişmiştir. Sanayi, genellikle, Fransa'nın, Almanya'nın, İtalya'nın, İspanya'nın ve ABD'nin kuzey bölgelerinde kümelenmiştir. Bu ülkelerin güney bölgelerindeki halklar, çok defa, eğlence sever, fakat ağır ve tembel olarak nitelenir. Kuzeyliler ise, çoğunlukla, verimli ve çalışkan olarak tanımlanır. Güney, genellikle kuzeyden farklı biçimde oy verir. Midi halkı, kendilerini, soğuk, Cermenik kuzeyli Fransızlardan hoşlanmayan, farklı, Akdenizli bir ırk olarak tasvir ederler.

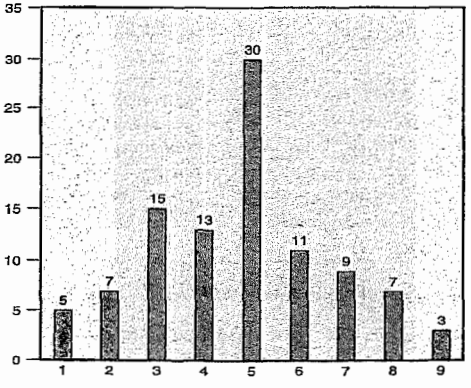
Bu tablo, çok fazla kuzeye çıktığınızda bozulmaktadır; İskandinav ülkeleri ve Rusya'da gelişme, ekseriya ılımlı bölgelerde yoğunlaşır ve dondurucu kuzeyden uzak durur. Ve güney yarımkürede ise neredeyse bunun tersi geçerlidir, çünkü orada güneye doğru olan bölgeler daha ılımandır. Yüzyıllar önce, Montesquieu, kültürü iklimin ürettiğini savunmuştu. Neden siyasî ve ekonomik büyüme de ılımlı ve hatta hafifçe serin bölgelerle daha yakından ilişkili olmasın?

yönetmesi ise çok daha farklı bir işti. Fransız entelektüeller ve solcular, ekonomiyi iyileştirmenin, dünya meselelerinde bir rol üstlenmenin ve Fransız toplumunu dönüştürmenin ne kadar zor olduğunu gördüler. Zekice sloganlar, etkili politikaya dönüştürülemiyordu, böylece pek çok Fransız entelektüel ılımlılaştı. Bazıları da serbest piyasa ekonomisini göklere çıkardılar ki bu, Fransız entelektüellere çok yabancı bir tutumdu. Mitterrand'ın başkanlığı, Fransız toplumuna, onu solcu ideolojinin çekiciliğinden kurtararak ve birçok hükümetin sürdürdüğü ılımlı bir pragmatizme doğru ona öncülük ederek, büyük katkıda bulundu. Fransız siyaseti, Avrupa'nın çoğu ülkelerindeki gibi merkezci bir hâle büründü. (İlginç biçimde, aynı dönemde, ABD siyaseti kutuplaşıyor ve merkezci kitle küçülüyordu. Niçin olduğuna ilişkin bir fikriniz var mı?) İki yüzüncü yılın başlamasıyla birlikte, Fransız Devrimi'nin etrafını kuşatan eski ihtiras, onu terk etti. Fransız siyaseti, "büyük yatışma" olarak adlandırabileceğimiz bir ideolojileşmemiş pragmatizmin eşiğinden içeriye girmiştir. François Furet'nin ileri sürdüğü gibi, "Devrim bitmiştir". Birçok Fransız da aynı fikirdedir.

Demokrasi

Merkezci Fransız

Son Fransız seçimlerinin gerçek galibi, ne sol, ne de sağ ama merkez olmuştur. Gözlemciler bunu, Fransız siyasî hayatının "normalleşme"si ve Fransız toplumundaki büyük bölünmenin iyileşmesi olarak adlandırdılar. Sol ve sağ politikacılar merkeze doğru hareket etme eğilimi gösterdiler. Eski ideolojik vizyonlar ortadan kalktı; şu anda ılımlılık ve pragmatizm revaçta. Bunun altını çizen şey, Fransızlardan, aşırı soldan aşırı sağa uzanan dokuz noktalı bir ideolojik skala üzerine kendilerini yerleştirmelerini isteyen, 1992 tarihli bir kamuoyu anketiydi. Sonuçlar, Britanya'dan ve Almanya'dan çok farklıydı: Halkın çoğu merkezciydi. Bu sayede, Fransız politikacılar şuna dikkat ettiler: Çok fazla sol veya çok aşırı sağ olarak algılanan bir parti ya da aday kaybedecektir. Bu durum, Komünistlerin çöküşünü izah etmeye de yardımcıdır. Bu ders bir kez zihinlere yerleşirse, Fransa, diğer birçok sanayileşmiş demokrasi gibi "iki-artı" parti sistemine dönüşebilir.

Anahtar Terimler

baccalauréat
bürokratikleştirilmiş
devletçilik
grande école
hegemonya
ideal-tip
kompartımanlaşma
"La Marseillaise"
la patrie
lycée
omnipotent
privatistik
sonuç

Ek Kaynaklar

Bernstein, Richard. *Fragile Glory: A Portrait of France and the French.* New York: Alfred A. Knopf, 1990.

Ehrmann, Henry W., and Martin Schain. *Politics in France.* 5th ed. New York: Harper Collins, 1997.

Godin, Emmanuel, and Tony Chafer, eds. *The French Exception.* New York: Berghan, 2005.

Judt, Tony. *Past Imperfect: French Intellectuals, 1944-56.* Berkeley, CA: University of California Press, 1993.

Khilnani, Sunil. *Arguing Revolution: The Intellectual Left in Post-War France.* New Haven, CT: Yale University Press, 1994.

Mahoney, Daniel, J. *De Gaulle: Statesmanship, Grandeur, and Modern Democracy.* Westport, CT: Praeger, 1996.

Reader, Keith A. *Intellectuals and the Left in France since 1968.* New York: St. Martin's, 1986.

Roger, Philippe. *The American Enemy: The History of French Anti-Americanism.* Chicago, IL: University of Chicago Press, 2005.

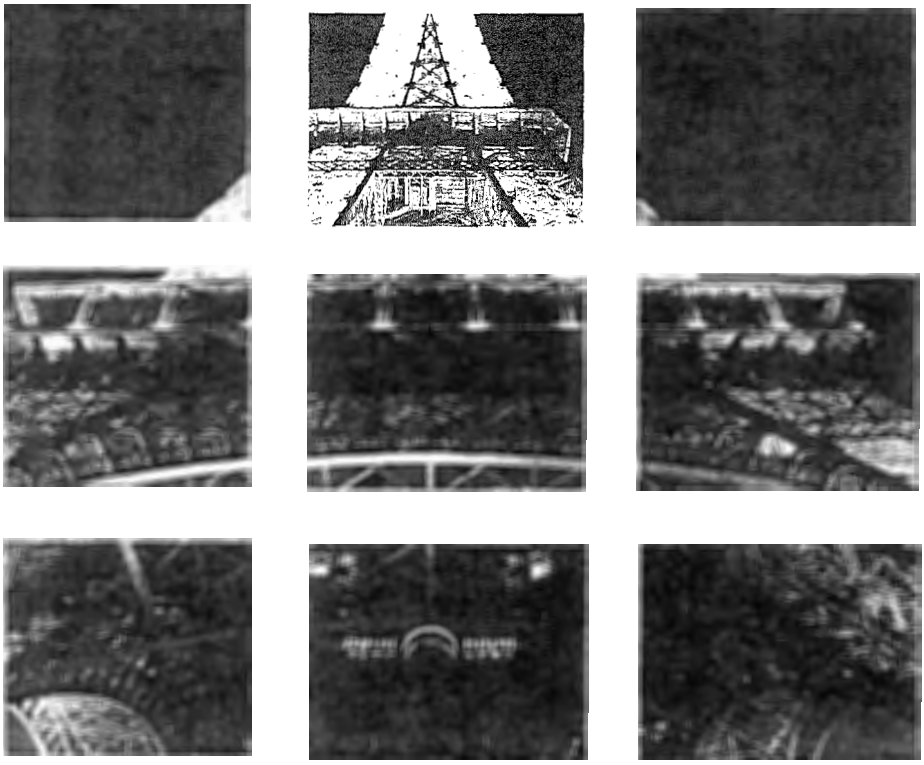
Sa'adah, Anne. *Contemporary France: A Democratic Education.* Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 2003.

Scriven, Michael. *Jean-Paul Sartre: Politics and Culture in Postwar France.* New York: St. Martin's, 1999.

Singer, Daniel. *Is Socialism Doomed? The Meaning of Mitterrand.* New York: Oxford University Press, 1988.

Weber, Eugen. *My France: Politics, Culture, Myth.* Cambridge, MA: Harvard University Press, 1991.

Bölüm 10

Fransa Etkileşme Modelleri

Parti imajı ve seçmenlerin partilerle kimlikleşmesi, Fransa'da, Britanya'dakinden daha az gelişmiştir. Fransız seçmenlerin çoğunun uzun vadeli parti tercihleri yoktur ve Fransız partileri de girip çıkarak ve adlarını değiştirerek imajlarını bulanıklaştırmaktadırlar. Bunun bir sonucu, pek çok seçmenin bir tek partiye bağlı olmaması ve bir protesto şekli olarak, oylarını sık sık değiştirmeleridir. 2002'de bu, kazara, iddialı bir aday olan Sosyalist Başbakan Jospin'in, bir aşırı sağcı tarafından başkanlık yarışında safdışı edilmesine yol açmıştı. Batı Avrupa'nın çoğunda seçimler, bir öncekinden sadece birkaç puanlık sapmalar sergiler ama bir-iki yıl içinde yeni partilerin yükselip düşebildiği Fransa'da böyle değildir. Fransız partileri, bir önceki seçim performanslarına göre on ilâ yirmilik yüzde puanları kazanabilir veya kaybedebilir. Yani Fransızların oyları **buharlaşabilir.**

Dikkate Alınacak Sorular

1. Buharlaşabilirlik Fransızların oy vermelerine nasıl etki eder?
2. Fransız parti sistemi niçin Britanya'dakinden daha karmaşıktır?
3. Fransız seçim sistemi partileri bir araya gelmeye zorlar mı?
4. De Gaullecülük nedir? Bir ideoloji mi, yoksa bir ruh hâli midir?
5. Fransız sağı niçin üçe bölünmüştür?
6. Mayıs Olayları gibi bir şey tekrar olabilir mi?
7. Referandumlar nasıl kötüye kullanılabilir?
8. Fransız işçi sendikaları, İngiliz ve ABD'li sendikalardan ne bakımdan ayrılır?
9. Devletçilik, güdümcülük ve vesayet birbirleriyle nasıl ilişkilidir?

Çok az sayıda Fransız partisi, şu veya bu zamanda ismini değiştirmemiştir. Özellikle De Gaullecüler adlarını sıkça değiştirmektedirler. 1947'den 1952'ye kadar kendilerini Fransız Halkı Topluluğu (RPF) olarak adlandırmışlardı. De Gaulle'ün 1958'de iktidara gelmesiyle birlikte, Yeni Cumhuriyet Birliği (UNR), sonra 1967'de Beşinci Cumhuriyet Demokratik Birliği (UDVe), 1968'de Cumhuriyet Savunucuları Birliği (UDR), 1971'de Cumhuriyet Demokratları Birliği (aynı baş harflerle, UDR), 1976'da Cumhuriyet Topluluğu (RPR) ve 2002'de Başkanlık Çoğunluğu Birliği (UMP) oldular ve kısa süre sonra da yine aynı baş harflerle Halk Hareketi Birliği olarak yeni isimlerini aldılar (yine UMP). Bir Amerikalı, "Fakat bu kadar değişiklikle isminizi tanıtmayı nasıl başarabiliyorsunuz?" diye çığlık atacaktır. De Gaullecüler, kendilerini yapılanmış bir siyasî partiden daha çok, bir yurtseverler kitle toplantısı gibi görmüşlerdir. Bir siyasî kültürde mantıklı olan bir şey, diğer bir siyasî kültürde böyle değildir. İsim değişiklikleri, De Gaullecülerin her zaman taze başlangıç yaptıklarını ortaya koydu. Neo-De Gaullecü Jacques Chirac, 1995'te başkan seçildi ve 2002'de yeniden seçildi.

1905'te kurulan Sosyalistler, ilk önce kendilerini Uluslararası İşçilerin Fransız Bölümü, yani SFIO olarak isimlendirmişlerdi. 1969'da bazı küçük sol gruplarla birleşerek, adlarını ***Parti Socialiste*** (PS) olarak değiştirdiler. 1981'de, Mitterrand yönetimindeki PS, hem başkanlığı, hem de Millî Meclis'i kazandı. 1997'de yeniden parlamentonun en büyük partisi hâline geldi ama 2002 seçiminde ikinci büyük parti konumuna düştü.

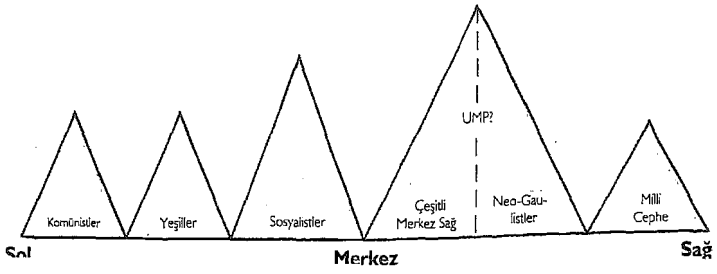
uharlaşabilir Kısa zamanda yükselen ə düşen. (Bkz. s. 159)
lok Partilerin gruplaşması veya ittifakı.

Fransa'da merkez, muhtemelen çok sayıda kişinin ön saf için mücadele etmesi ve bir tek partide birleşmekten hoşlanmaması sebebiyle, alışılmışın ötesinde dağınıktır. Şu anda en büyük üç partiden biri olan Fransız Demokrasi Birliği (***Union pour la Démocratie Française***, UDF), 1962'de bir parlamento grubu olarak meydana çıkmıştı ve Cumhuriyetçiler adıyla, ilk defa 1966'daki seçimlerde yarışmıştı. 1974'te, lideri Valéry Giscard d'Estaing başkan seçildi ve daha sonra beş merkez-sağ partinin gevşek bir federasyonu olan UDF'yi oluşturmak üzere, çeşitli küçük merkezci partiler Cumhuriyetçilerle birleştiler. 1998'de UDF'den ayrılan Cumhuriyetçiler, Liberal Demokrasi olarak yeniden isim aldılar.

Partilerinin imajıyla başları fazlasıyla dertte olsa da, isim değişikliklerıyle oyalanmayan tek Fransız partisi, Komünistlerdir (PCF). Komünistler, 1972'deki parlamento seçimlerinde aldıkları yüzde 25'lik oydan, 2002'de yüzde 6'ya, hızla düştüler. Spektrumun öte yanında Ulusal Cephe, 1986'da göçmen karşıtı parti olarak ortaya çıktı. Daha da şaşırtıcı şeyler yapmak için, ekseriya, sol partiler Sol veya Ortak Program Birliği (Sosyalistler ve Komünistler) ve sağ partiler de Çoğunluk ya da İttifak (De Gaullecüler ve UDF) adlarıyla, ortaklaşa yarışa girmişlerdir.

Ortaya Çıkan Parti Sistemi

Fransız parti sistemi, artık olageldiği kadar karmaşık değildir; 1958'deki on partiden, bugün işe yarar dört veya beş partiye inmiştir. Fransa'nın partileri, muhtemelen bir "iki-artı" parti sistemine doğru yönelmek üzere – biri solda ve biri sağda – iki **blok**ta birleşmekte ve şekillenmektedirler. Bunun gerçekleşmesi, Halk Hareketi Birliği'nin (UMP) Fransız sağını birleştirip birleştiremeyeceğine fazlasıyla bağlıdır. Fransız parti sistemi, aşağıdaki şemada gösterildiği gibidir:

İki blok, kendi içlerinde bölünmüşlerdir. Göreceğimiz üzere, Komünistler ve diğer aşırı sol partiler, Sosyalistlere sürekli kin gütmektedirler ve Cumhuriyetçiler ya da UDF, üstünlük için daima De Gaullecülerle mücadele etmektedirler. Eğer bunlar yardım edebilirlerse, diğer partilerin hiçbiri, ırkçı Ulusal Cephe'yle herhangi bir şey yapmak istemez. Ancak, seçmeni kendilerine çekmek hu-

susunda, bu iki blok, daha önce anlattığımız iki ana Fransız eğilimine uymaktadır. Sol, zenginden vergi alarak, ekonomiyi kontrol ederek ve daha fazla refah ödemesi sağlayarak, toplumu daha eşit kılma yanlısıdır. Sağ da değişimden yanadır ama ekonomik büyümeye ve en ılımlı reformlara dayanarak, daha ihtiyatlı davranmak istemektedir. Her ikisi de devletçidir ve serbest piyasa çözümlerini aramazlar. Fransa'nın hiçbir zaman bir Margaret Thatcher'ı olmamıştır ve olması da muhtemel değildir. Ulusal Cephe ise göçmenlerin büyük bölümünün sınırdışı edilmesini ve Fransa'nın AB'den çıkmasını istemektedir.

Avrokomünizm Stalinizmden demokrasi yönünde uzaklaşan İtalyan Komünistlerinin 1970'lerdeki hareketi.
Stalinist Komünist partiler üzerinde acımasız, merkezî kontrol taraftarı.
protesto oyu Mevcut rejim aleyhine kullanılan oy.

Fransız Komünistlerinin Ölümü

Birinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra, Komünistlerin, Lenin'in emrine uyarak Sosyalistlerden kopmasından beri, birçok ülkede Sosyalist ve Komünist partiler birbirlerinin doğal düşmanıydı. Belirgin biçimde, birinin kuvvetli olduğu ülkede diğeri zayıftı. Britanya, İsveç, Almanya ve İspanya'nın, her zaman büyük sosyalist türde partileri ve küçük Komünist partileri olmuştu. Diğer taraftan, İtalya'da büyük bir Komünist parti –şimdi, yeni adı Sol Demokratik Parti'dir– Sosyalistleri gölgede bırakmıştır. Fransa'da da bu şekilde olagelmişti ama 1970'ler ve 1980'ler boyunca Sosyalistler büyüdü ve Komünistler küçüldü, öyle ki, şimdi PS Fransa'daki en büyük sol partidir.

İki partinin kökleri aynıdır. PCF, 1920'de Sosyalistlerin bir koludur. 20. Yüzyıl'da bütün hızıyla devam eden bir mücadelede, Komünistler, Sosyalistlerin yeterince militan olmadıklarını, tedricî pragmatik reformcuk uğruna devrimci Marksizmden vazgeçtiklerini öne sürüyorlardı. PCF Sovyet çizgisini takip ediyordu. Dünyanın her yerinde geçerli olduğu üzere, Komünistler de, Almanya 1941'de Sovyetler Birliği'ne saldırıncaya kadar Direniş'e katılmadılar. Ancak, Stalin döneminden bu yana, PCF giderek daha ılımlı olmuştur. 1968'de Çekoslovakya'nın Sovyetlerce işgalini reddetmişler ve **Avrokomünizm**den yana tavır koymuşlardır. Buna rağmen, Fransız seçmenler Komünistlere güvenememektedirler, çünkü –partinin farklı düşünen bir entelektüeli ihraç etmesi, dogmatik bir çizgi ortaya koyması ve solcu arkadaşlarını arkadan hançerlemesiyle– eski **Stalinist** eğilimler, yeniden gün yüzüne çıkmaktadır.

Sonuç, Sosyalistlerle Komünistlerin sağlam olmayan bir ittifakıydı. İki parti birbirlerinden nefret ediyor ama birbirlerine ihtiyaçları olduğunu da biliyordu. Bir Fransız seçiminin ikinci turu, yani kazananın belirlendiği yarış, birleşen partilere büyük bir ödül sunmaktadır, zira bu ikinci turda basit çoğunluk ipi önde göğüslemektedir. Eğer Komünistler ve Sosyalistler ikinci turda ayrı ayrı yarışsalardı, birleşmiş olan De Gaullecüler ve Cumhuriyetçiler karşısında daima kaybedeceklerdi. Hâlbuki sol partiler –PS, PCF ve şimdi pek çok küçük solcu parti–, ikinci turda, partisine aldırmaksızın, genellikle en güçlü solcu adayı desteklemektedirler. Rakipleri Fransız solunda birleşmeye zorlayan, seçim sistemidir.

François Mitterrand, 1971'de, küçülmüş ve moralsiz Sosyalist Parti'nin yönetimini üstlendiğinde, parti, Fransız solunda, düzenli olarak oyların beşte birini alan Komünistlerin gölgesinde kalmıştı. Fransa'nın kendine özgü bir seçim sistemi –iki turlu, teküyeli bölgeler– olsa bile, Mitterrand, PS'nin kendi başına büyüyemeyeceğini biliyordu. Ayrıca, Komünist oyunun rahatlıkla üçte birinin, Komünistlerin yaptıklarından ileri gelmediğini de biliyordu; bu, cazip bir Sosyalist Parti'nin kendi lehine çevirebileceği protesto oyu idi. Mitterrand, Komünistleri zekice bağrına bastı, onları kullandı, onların soğuk ve ilgisiz duran taraftarlarını tam anlamıyla kazandı ve sonra da PCF'yi başından attı. 1984'te küçülmüş ve morali bozulmuş olan PCF, kabineden ayrıldı ve o günden beri her seçimde sürekli daha kötüye gitti.

Ancak, Fransız Komünist Partisi'nin çökmesi, Fransız solunun parçalanmışlık sorununu çözmedi. Hatta, onun militan geleneğini, işçileri ve entelektüel seçmenlerini ele geçirmeye çalışan çok sayıda aşırı sol parti doğurduğu için, bu partinin çökmesi, sorunu daha da kötü hâle getirmiş olabilir. 2002 başkanlık seçiminde, en az dört aşırı solcu aday, sol oyları parçalamış ve Jospin'i mahvetmişlerdir. İki Troçkist parti (İşçi Mücadelesi ve Devrimci Komünistler) birlikte, ilk tur oyunun yüzde 10'unu elde etti. Avrupa'nın çoğunda olduğu gibi, Fransa'da da seçmen oylarının en az üçte biri bir solcu partiye veya –merkez-soldaki Sosyalistlerden, orta-soldaki Komünistlere ve aşırı-soldaki Troçkistlere kadar– başka partilere gitmektedir, çünkü sola ilham veren meseleler hâlâ ortadadır: yoksulluk, eşitsizlik, işsizlik ve ABD hegemonyası. Fransız Komünist partisinin ölmesi, diğer sol partilerin doğuşu anlamına gelmiştir.

Karşılaştırma

Blair ve Jospin

Britanya'da gördüğümüz gibi, İşçi Partisi, sosyalist doktrinlerinden vazgeçerek merkeze doğru hareket etmiştir. Ama Fransız sosyalistler, bir parça farklıydı. Onlar da, pratikte merkeze doğru yaklaştılar ama söylemde bunu reddettiler. Onlar da sert ve yumuşak hiziplere bölündüler; İngiliz İşçi Partililer ise, çok daha iyi bir arada tutundular.

Sosyalist Başbakan Lionel Jospin (1997–2002), selefilerinin her birinden daha fazla özelleştirme yaptı ama hep büyük devletten söz ederek, emekçilere yardım meşrebini devam ettirdi. Neden? Kısmen, siyasî kültür... İngilizler kendi pragmatizmleriyle, Fransızlar ise ilkeleriyle övünürler. Jospin kendi partisine, basitçe, serbest piyasa kapitalizminin gerçekten en iyisi olduğunu anlatamadı, Blair ise bunu başardı. Farklı parti sistemleri de Jospin'in Blair'den daha fazla soldan söz etmesine sebep oldu. Jospin, daha solunda, kendisini sosyalist ilkeleri satmakla suçlayan çeşitli küçük partilerle, değişik Komünistlerle ve Troçkistlerle karşı karşıya kaldı. Onların seçmenlerini bütünüyle elde etmeye çalışan Jospin, bunu hiçbir zaman itiraf edemedi. Blair ise, kendi solunda önemsiz partilerle karşı karşıyaydı; aşın sol seçmenlere, "Size ihtiyacım yok. Aslında sizi reddeder ve merkezci oylan kazanırsam, daha iyi yapmış olurum" diyebildi. Jospin, asla bunu söyleyemedi.

Gerek Jospin, gerekse Blair, kendi usullerinde akılcıydılar. İkisi de farklı siyasî kültürler ve yapılar içinde kendilerini en avantajlı konumlara yerleştirdiler. Sorun kişiliklerden daha fazla, farklı siyasî sistemlerdir. Fransa'da her şey karmaşıktır.

Parçalanmış Sağ

Fransız solundaki parçalanma, sağda da mevcuttur. Pek çok ülkenin, sağda bir tek büyük partisi vardır, Fransa'nın ise en az üç tanedir. Bazıları Fransız sağının bölünmesini, (1) aşırı muhafazakâr monarşist bir sağ, (2) ılımlı, Orleancı bir sağ ve (3) halkçı, Napoléoncu bir sağ ortaya çıkarmış olan Devrim'e kadar geri götürürler. Bugün bu üç akım, (1) Ulusal Cephe (FN), (2) UDF ve (3) Neo-De Gaullecüler tarafından temsil edilmektedir.

Neo-De Gaullecüler, UDF ve 1997'de Thatchercı bir yönelişle UDF'den ayrılan yeni bağımsız Liberal Demokrasi, kimi zaman güçlerini birleştirmektedirler. Zaten UDF'nin kendisi, daha küçük beş partinin gevşek bir koalisyonudur. İttifakın dışında, daha sağdaki Ulusal Cephe ve diğer küçük gruplar, göçmenlere ve Avrupa Birliği'ne kin kusmaktadırlar.

Sağ açısından ideoloji ve doktrin, kişilikten daha az önemlidir. De Gaullecüler, öteden beri Avrupa Birliği ve serbest piyasa konusunda şüphecidirler, buna karşılık UDF partilerinin çoğu bunlardan yanadır. Fakat, aynı orta sınıf seçmene hitabeden UDF ve De Gaullecüler, çok zaman o denli yakın işbirliği yaparlar ki, daha ilk turda tek bir parlamento adayı üzerinde mutabık kalırlar. 2002'de neo-De Gaullecüler, partilerin, temeli RPR olan Halk Hareketi Birliği'nde (UMP) bir büyük birleşme gerçekleştirmesi teşebbüsünde bulundu, fakat Liberal Demokratlar ve UDF çekimser kaldı. Birleşme zordur, çünkü sağda kişilikler en önemli mesele hâline gelir –ve bu, pek çok ülke için de geçerlidir.

Burada, De Gaulle'ün gölgesi hâlâ büyük ve korkutucu görünmektedir. Fransız sağı, onun hayalini canlı tutmak isteyenlerle, daha geleneksel merkez-sağ politikalardan yana olanlar arasında ayrışmıştır. Partiler üstü, Napolyonik bir figür olan De Gaulle, hiçbir zaman bir siyasî parti kurmayı amaçlamamıştır. Franco, Mussolini ve Latin Amerikalı askerî diktatörler gibi, De Gaulle de partilerden nefret etmiş ve onları, Üçüncü ve Dördüncü Cumhuriyetlerin bütün sıkıntılarına bedel, bitmek bilmez dalaşmalarından dolayı suçlamıştır. De Gaulle, De Gaullecü partiye bile çok fazla aldırmıyordu; hiçbir zaman onun resmî başkanlığını yapmamış ve onaylamamıştır. Onun tavrı, "Pekâlâ, öyle yapman gerekiyorsa, buyur, bana tap" gibi bir şeydi. Uzun görev süresi (1958–1969) boyunca, De Gaullecü parti, sırf onun Millî Meclis'i kontrol etmesinin bir aracıydı. 1968 yasama organı seçimlerinde, De Gaullecüler halk oyunun yüzde 46'sını ve Millî Meclis sandalyelerinin ezici bir çoğunluğunu elde ettiler.

Bir ulusal harekete önderlik eden bir tek karizmatik kişilik, uyulması gereken sağlam bir yasadır. Böyle bir lider, etrafındaki diğer önemli kişileri hoş görmez; itaatkâr hizmetçileri ve evet-efendimcileri tercih eder. Sonuç itibariyle, De Gaulle, 1969'da ayrıldığında, De Gaullecü parti içindeki hiç kimsenin dolduramadığı bir boşluk bıraktı. Eski başbakanı Georges Pompidou, o yıl başkanlığı kazandı ama 1974'te öldüğü zaman, Cumhuriyetçi aday Valéry Giscard d'Estaing (ki sonradan UDF'yi kurmuştur) De Gaullecü adaydan daha cazipti. De Gaulle, partileri küçük görmesi sebebiyle, hareketini sağlam bir partide kurumsallaştırma zahmetine asla girmemiştir. Siyasette gerçek

passé Modası geçmiş, mazide kalmış.
yenişemezlik Rekabet eden gruplar arasında siyasî açıdan tıkanma.

dâhi, kalıcı biçimde inşa eden kişidir; De Gaulle bunu yapmamıştır.

Boşluğu doldurmaya çalışan Jacques Chirac, can çekişmekte olan De Gaullecüleri, 1976'da, yaygın olarak "neo-De Gaullecüler" denen Cumhuriyet Topluluğu'nun içinde yeniden örgütledi. Keyfiliği ve zorbalığıyla pek çok Fransızı kendinden soğutmuş, kurnaz bir oyuncu olan Chirac, UDF ile zaman zaman tartıştı ve barıştı. 1997 seçiminden sonra bir Sosyalist kabineyle nikâhsız yaşamak zorunda kaldığında, daha az aktif bir role itilen Chirac, parti liderliğini bıraktı. Chirac ve partisi, kendisinin hükmen yeniden seçilmesini sağlayan 2002 seçim bozgunuyla kurtuldular. De Gaullecülerin problemi, Sosyalistlerinki ile benzerdir: Şu anda neyi savunuyoruz? Çoğu Fransız, şimdi De Gaullecülüğü passé ve partiden çok, ne olduğu belirsiz bir muhafazakâr hâlet-i ruhiye olarak düşünmektedir.

Neo-De Gaullecüler, muhafazakârlığın çok çeşitli türleri olduğunu ispat etmişlerdir. Şu andaki parti başkanı ve İçişleri Bakanı Nicolas Sarkozy, Başbakan Dominique De Villepin'in şahsında sağlam bir rakiple karşı karşıyadır. Her ikisi de UMP'li ve her ikisi de muhafazakârdır, ancak Sarkozy daha piyasa ve ABD yanlısıdır, buna karşılık De Villepin, Fransız refahını korumak istemektedir ve ABD gücüne karşı çıkmaktadır. Sarkozy modern, Thatcher tipi bir muhafazakâr, De Villepin ise geleneksel Fransız, büyük-devlet taraftarı bir muhafazakârdır. Muhafazakârlık farklı ülkelerde farklı anlamlara gelmektedir.

Fransız sağ partileri arasındaki ilişkiler de Fransız sol partileri arasındakilere benzemektedir: Seçim sistemi onları da ilk turda birbirleriyle yarıştırmakta, fakat ikinci turda ittifak ettirmektedir. Sağdaki fark, nefretin büyük ölçüde kişisel olması ve mücadelenin başkan olmak isteyen zeki, hırslı parti liderleri arasında geçmesidir. Eğer partiler birleşirlerse, bunun anlamı, partilerden birinin liderinin ikinci keman olacağı anlamına gelir ve bu da politikacıların çoğunun hoşlanmadığı bir durumdur. Fransız politikacıları aşırı derecede dar kafalı ve kıskanç diye suçlamadan önce, kendi kendinize, Amerikalı politikacıların çok farklı olup olmadıklarını sorun.

Kimi gözlemciler, eğer merkez ve sağ partiler UMP'de birleşmezler ve cazip, modern bir program ortaya çıkarmazlarsa, Ulusal Cephe'nin (FN) sağdaki en büyük parti durumuna geleceğinden endişe etmektedirler. 2002 başkanlık seçimi, bu ihtimâle işaret etmiştir. FN'nin kendisi de kişisel rekabet sebebiyle bölünmüştür. Cephe'nin lideri Le Pen, 1998'de, (Berkeley'den mastır derecesi olan) kafalı Bruno Mégret'yi partiden ihraç etti ve o da FN'nin bir kısmını beraberinde götürdü. Fransa'da her şey parçalanmaktadır. Seçimlerdeki parçalanmayı tedavi etmenin bir yolu şudur: Seçimlerin birinci turunu lağvetmek ve benzer düşüncedeki partileri bir araya gelmeye zorlamak üzere, ABD ve İngiliz tarzında olduğu gibi, doğrudan FPTP'ye gitmek.

Yenişemezlik Döngüsü

Fransız siyaseti, kabaca bir döngüsel modelle işliyor gibi görünmektedir. Fransa'da "normal" siyaset, genellikle, birbirleri arasında sürekli olarak kan davası güden siyasî grupların büyük değişimi engellediği bir yenişemezlik durumuna yol açmaktadır. Bu ise, sırasında her kuşakta veya iki ne-

silde bir, büyük bir patlamaya neden olan ve saplanıp kalmış olan sistemin yönetemeyeceği krizleri ortaya çıkarmaktadır. Yenişemezlikten kurtulmak için, Fransızlar, "statüko" siyasetinin kirletmediği bir kahramana, bir karizmatik şahsiyete defalarca yönelmişlerdir. Fransız siyaseti, zaman zaman bir Napoléon'a ihtiyaç duyuyor gibidir.

Devrim karmaşasından on yıl sonra, Fransa, birinci Napoléon'u, kaosu sona erdirecek bir kahraman olarak karşıladı. Çeyrek yüzyıl sonra ise, aynı gerekçeyle Louis Napoléon'a yöneldi. 1940'ta Fransız parlamentosu, yaşlı Marshal Pétain için ciddi ciddi diktatörlük yetkileri oylaması yaptı. Pierre Mendès-France, 1954'te Fransa'yı Çinhindi'nden çıkardığı zaman, fikir insanlarının kahramanıydı ama sıradan siyasetin üzerinde, dışarıdan birinin karizmasına sahip değildi. Bu sırna, 1958'de, Fransa'yı Cezayir kaynaklı bir iç savaştan kurtaran De Gaulle'le birlikte ortaya çıkmıştır.

De Gaulle, güçlü bir başkana sahip olan Beşinci Cumhuriyet'i kurarak, Fransa'nın depreşen yenişemezliğini sona erdirdiğine inanıyordu. Fakat Beşinci Cumhuriyet, gerçekten de Fransız tarihini aşmış mıydı? İlk bakışta öyle gibi görünüyordu. Fransa Cezayir trajedisinden geri çekilmiş, parti sistemini düzene koymuş ve ekonomide dalga dalga ilerlemişti. Ancak, 1968'de, cehennem bütünüyle iplerinden kurtuldu (bkz s. 166'deki kutu) ve halk, Beşinci Cumhuriyet'in de öncekilerin baş belâsı olan hastalıkların ayrılarına maruz kalıp kalmadığından şüphe etmeye başladı.

Karşılaştırma

Avrupa'da Öfkeli Sağın Yükselişi

Birkaç yıldan beri, birçok Avrupa ülkesi, Fransa'daki Le Pen'in Ulusal Cephe'si gibi, karizmatik hatiplerin önderlik ettiği, öfkeli sağcı partilerin büyümesine tanık oldu. Avusturya'da Jörg Haider'in Özgürlük Partisi, Hollanda'da Pim Fortuyn (2002'de öldürüldü), Almanya'nın Ulusal Cumhuriyetçileri ve Yasa ve Düzen Taarruzu, Belçika'da Flaman Bloku, Danimarka Halkın Partisi ve İtalya'nın Kuzey Birliği ve Ulusal İttifak'ı. Bunlar, pek çok bakımdan farklı olduklan hâlde, hepsi göçmen karşıtı, suç karşıtı ve AB karşıtıdırlar ve beşte bir kadar oy alabilmektedirler. Japonya'nın bile, Tokyo valisi olan öfkeli, göçmen karşıtı milliyetçisi mevcuttur.

Bazıları bunlara faşist demektedirler ama onlar bunu reddediyorlar ve galiba değiller: Bunlar, daha çok, klâsik politikacıların yıllardan beri ihmâl ettiği seçmen endişelerini seslendiriyorlar. Çoğu Avrupalı, gerçekten de Müslüman göçmenlerden ve suçtan hoşlanmamaktadır; Hiç kimse onlara, komşuluk ilişkilerine yabancı kültürlerin egemen olmasını isteyip istemediklerini asla sormamıştır. Belli başlı siyasetçiler, bu konuda konuşmak için çok fazla siyasî davranmaktadırlar. Keza, birçok sıradan vatandaş, birleşik bir Avrupa'da (bkz. 17. Bölüm) işlerini, ülkelerinin egemenliğini ve kültürlerini kaybedeceklerinden korkarken, Avrupalı elitler, neredeyse refleks hâlinde AB'den yana olmuşlardır. Göçmen karşıtı politikacılar, salt klâsik siyasetçilerin bıraktığı boşluğu doldurmaktadırlar. Bu, ABD'deki Cumhuriyetçi Parti'nin içinde de olmaktadır.

Bu, Avrupa demokrasisi için bir tehdit midir, yoksa eylem hâlindeki demokrasi midir? Eğer bir parti seçmenlere istediklerini vermezse diğer bir parti verecektir. Herhangi bir ülkede, belli bir yüzdedeki hoşnutsuz yurttaşlar, popülist demagogların basitleştirilmiş argümanlarını kabule hazırdırlar. Amerika'nın da George Wallaces'ı ve Ross Perots'u vardır ama onun bazı avantajlan da mevcuttur: (1) Amerikalılar her kıtadan göçmenlere alışıktırlar ve (2) Yabancılaşmış Amerikalıların çoğu oy kullanmaz (Belki de düşük seçime katılma oranımıza müteşekkir olmalıyız.)

Mayıs Olayları Mayıs 1968'deki isyanlar ve ayaklanmanın yumuşak tabiri.
CRS Cumhuriyetçi Güvenlik Birlikleri, Fransız paramiliter polisi.

Mitterrand da Fransız siyasetindeki değişimin, De Gaulle'ün inandığı kadar tamamlanmadığını fark etmişti. De Gaulle'ün kişisel popülaritesi, sadece onun başkan seçilmesini değil, aynı zamanda Millî Meclis'te büyük bir De Gaullecü partinin var olmasını da temin etmişti. Bu, yönetmeyi de kolaylaştırıyordu; De Gaulle'ün istediği bir yasa veya bütçe, Bourbon Sarayı'nda yalnızca onaylanıyordu. Beşinci Cumhuriyet, yönetmek için, Üçüncü ve Dördüncü'nün mahkûm olduğu istikrarsız koalisyonlara bağımlı kalmamıştı. Fakat hem yürütmeyi, hem yasama organını kontrol etmeyi sürdüren partiye ne kadar bağımlı olmuştu?

Fransa, 1986'da anladı. Cumhuriyetçilerin ve De Gaullecülerin hâkim olduğu bir Millî Meclis'in seçilmesiyle birlikte, Mitterrand, muhafazakâr bir başbakan atadı ama kendisi başkan olarak kalmaya devam etti. Kohabitasyon (bkz. 8. Bölüm), hükümetin işlevini yerine getirmesini sağladı, ama bunun tek sebebi, Mitterrand'ın, Başbakan Chirac'ın bakanlarını atamada ve muhafazakâr politikalar gütmede epeyce kendi istediği gibi davranmasına izin vermesiydi. Mitterrand, Chirac'ın istenmeyen politikaların suçunu üstlenmesine müsaade ederek, bir bekle-gör oyunu oynadı. Bir süre sonra, Mitterrand'ın popülaritesi Chirac'ınkini gölgede bıraktığında, Mitterrand onun bazı politikalarına muhalefet etmeye başladı. Ne başkanın, ne de başbakanın kendi bildiğini yapabildiği,

Siyasî Kültür

Mayıs 1968 Olayları

De Gaulle'ü iktidara getiren, Cezayir yüzünden neredeyse bir iç savaşın eşiğinden dönülmesinden sadece on yıl sonra, De Gaulle'ün rejimi, bir başka patlamaya, Mayıs Olayları'na maruz kaldı. Bir ay süreyle öğrenci boykotları, işçi grevleri ve polisle çatışmalar, De Gaullecü yasa ve düzen sathının altında, Fransa'nın eski devrimci geleneğinin zonkladığını açığa çıkardı. Fransa'yı nesiller boyu uğraştırmış olan büyük bölünme, tamamen şifa bulmamıştı; bölünme, tıpkı uyarı vermeksizin çatırdamaya hazır olan California deprem fay hattı gibi, Fransız toplumunu hâlâ baştanbaşa dolaşıyordu.

Sıkıntı, Paris'in banliyösündeki Nanterre Üniversitesi'nde başladı. –Kötü imkânlara ve müfredat programlarına sahip olan– Öğrenciler, kısa sürede üniversitelerin çoğuna ve birçok fabrikaya yayılan bir boykot sahneye koydular. Fransa, bu defa büyük oranda yaş bakımından, yine bölündü; gençler yaşlılara itaat etmekten yorulmuşlardı. CRS (Compagnies Républicains de Sécurité), anında protestoculara gözyaşı gazı ve coplarla girişti. De Gaulle, birlikleri ve tankları Paris'in etrafına yerleştirdi.

Fakat böylece, Fransız tarihindeki eski pek çok ayaklanma gibi, devrim –ya da her neyse o– ateşi tutuştu. De Gaulle daha fazla katılım sözü verdi ve çoğunluğun muhafazakâr adayları desteklediği parlamento seçimlerini gerçekleştirdi; De Gaullecüler, Millî Meclis'te gerçek bir sandalye çoğunluğu kazandılar. Bir Fransız siyaset bilimcisi, "Fransızlar korktukları zaman sağa doğru savrulurlar" diye kaydetmiştir.

Bazı kimseler, Kuzey ve Batı Afrikalı gençlerin 2005'te ülke çapındaki ayaklanmalarını ve 2006 öğrenci protestolarını Fransız devrimci duygusunun yeniden dirilmesi olarak görmektedirler. Fakat 2005, Fransız toplumuna yabancılaşmış, hedefleri veya amaçları olmayan genç Müslüman erkeklerle sınırlıydı; kimileri bunu sadece barbarlık olarak adlandırmıştır. 2006 protestoları da öğrencilerin nefret ettiği yeni bir yasa aleyhine odaklanmıştı. 1968, 2005 ve 2006'nın ortak yanı, öfkeli genç insanların sistem tarafından marjinalleştirilmesiydi.

ABD tarzı bir kilitlenme ortaya çıktı. Parlamentoyu Chirac kontrol ediyordu ama Mitterrand da onun yasama programını reddedebiliyor ve kendisini kişisel olarak eleştirebiliyordu. İkinci kohabitasyon dönemi, muhtemelen ölmekte olduğunu bilen Mitterrand'ın az çalışmasından dolayı bir parça daha gerilimsiz geçti. 1997–2002 arasındaki üçüncü kohabitasyon döneminde ise Chirac Jospin'i başbakan olarak atadı. Bu dönem epeyce iyi işledi ama altta, 2002 başkanlık seçiminin birinci turunda Le Pen'in Jospin'e üstün gelmesini sağlayan, içten içe yanan bir rahatsızlık mevcuttu.

Referandum Çılgınlığı

Fransız başkanlar, önemli sorunları, parlamentodaki seçilmiş temsilcilere götürmeksizin, doğrudan halkın önüne koymak üzere, sık sık plebisitleri veya referandumları kullanırlar. Britanya'da neredeyse bilinmeyen referandum, Fransa'da, 1793'ten bu yana yirmi defa kullanılmıştır. Referandum, gerçek bir Fransız geleneğine tıpatıp uymaktadır: Rousseau'nun genel irade fikri. Yüzeysel bakıldığında, talepleri konusunda doğrudan halka danışmaktan daha demokratik bir şey olamaz.

Gerçekte ise, yurttaşları manipüle eden otoriter bir araç olan plebisitler, son derecede hileli olabilmektedir. Bir referandumda anahtar güç, soruyu kaleme alan kişidedir. Soru, bir kimsenin âdeta evet oyu vermek zorunda kalacağı tarzda basitleştirilmiş olarak ortaya konabilir. Dahası, bir referandum, ekseriya, zaten verilmiş bir kararın sonrasında ve sırf lider halk onayı istediği için yapılır.

De Gaulle, plebisitle tam anlamıyla oynamıştır. Ona göre referandum, sırf belli bir politika hususunda kitlenin onayını elde etmek değil, ayrıca kişisel iktidarını da pekiştirmekti. Her plebisitten sonra eski düşmanlarına, geleneksel politikacılara dönüyor ve "Görüyorsunuz, halk beni anlıyor ve destekliyor. Size kimin ihtiyacı var ki?" diyebiliyordu. Yine Rousseau'dan türeyen Fransız siyaset teorisine göre, halkla doğrudan –yani araya giren partiler, parlamento, politikacılar veya çıkar grupları olmadan– iletişim kuran bir liderin yönettiği ulus, ideal demokrasidir. Ancak, kimileri de bu modelde diktatörlüğün tohumlarını görmektedir.

De Gaulle, kendi kişisel prestijini tek tek referandumlara bağlamıştı. Aslında Fransa'ya "Eğer ulus bu düzenlemeyi reddederse, beni de reddetmiş demektir ve istifa ederim" demeye getiriyordu. Bu pervasız yaklaşım, sonuncuya kadar hep işe yaradı. 1958'de halk, yeni bir anayasaya sahip olmaktan memnundu. 1961 ve 1962'de Cezayir'in bağımsız olduğunu ve Fransız birliklerinin eve döndüğünü görmekle keyifliydiler. Ama De Gaulle'ün 1962'deki ikinci referandumu bazı sorular doğurdu. De Gaulle, 1958 Anayasası'nda başkanın, muhafazakâr ve De Gaulle yanlısı olacaklarını farz ettiği yerel makam sahipleri tarafından seçilmesi hükmünü getirmekle bir hata yapmıştı; çünkü öyle değildiler. Bu nedenle, Ekim 1962'de, Millî Meclis'i baypas ederek, seçmenlere, başkanın doğrudan seçilmesine ilişkin anayasa değişikliğini sordu. Referandum, yüzde 62 evet oyuyla onaylandı ama bu, toplam seçmenin yüzde 46'sını temsil ediyordu ve De Gaulle'ün beklediğinden çok daha azdı.

İşaret çok netti –Fransız halkı Cezayir'den çıkmaktan memnundu, fakat anayasanın onarılmasından çok fazla mutlu olmamıştı– ama De Gaulle bunu görmezlikten geldi. Çok büyük seçim

başarısıyla, belâsız atlatılan 1968 Mayıs Olayları'ndan sonra, 1969'da, De Gaulle, halkın kendisinin arkasında olduğunu bir kez daha kanıtlamaya kalktı. Aslında plebisit gerektirmeyen, daha ziyade teknik bir konuyu tercih etti: Senato reformu (yani senatonun gücünün azaltılması) bölgesel alt birimler kurulması. Fransız halkı hayır dedi ve De Gaulle sözüne sadık kalarak istifa etti. Ertesi yıl öleceği Colombey-les-Deux-Eglises'e geri döndü.

O zamandan beri beş referandum daha yapıldı. 1972'de Pompidou, Britanya, İrlanda ve Danimarka'yı içine alacak şekilde Ortak Pazar'ı genişletmeyi halka sundu. Mitterrand'ın, Yeni Kaledonya'nın Pasifik bölgesine daha fazla bağımsızlık verilmesi konusundaki 1988 referandumu, ancak yüzde 37'lik bir katılımla geçebildi. 1992'de Mitterrand, Avrupa'yı birleştiren Maastricht Anlaşması'nı Fransız seçmeninin önüne koydu ve güç belâ onaylandı. Başkanlık süresini beş yıla indiren 2000 referandumuna ise yalnızca yüzde 31'lik bir katılım olmuştu. Yeni AB Anayasası'nı onaylamak için yapılan 2005 Fransız referandumu başarısız olmuş (bkz. 17. Bölüm) ve Chirac'ı utandırmıştı. Bu olguların hiçbirinde, anayasal bir sorunu çözmek için referanduma ihtiyaç duyulmamıştı. Daha ziyade, başkanlar, kitle desteğini güçlendirmek ve dikkatleri daha ciddi meselelerden başka yöne çevirmek için referandumu kullanmaya çalışmışlardır. Seçmen duyarsızlığı ve olumsuzluğu Fransızların referandumlardan yorulmuş olduklarını akla getirmektedir (Ya Californialılar?)

DE GAULLE'ÜN BEŞ PLEBİSİTİ

Yıl	Soru	"Evet"
1958	Beşinci Cumhuriyet'in Yeni Anayasası	% 79
1961	Cezayir'in Kendi Kaderini Belirleme Hakkı	75
1962	Cezayir'in Bağımsızlığının Onaylanması	91
1962	Başkanın Doğrudan Seçimi	62
1969	Senato ve Bölgeler Reformu	47

Parçalanmış İşçi Sendikaları

Britanya'da çıkar gruplarının, özellikle de büyük işçi ve işveren örgütlerinin nasıl iyi organize olduklarını ve ne denli güçlü olduklarını görmüştük. Almanya'da da göreceğimiz gibi, bu model, genel olarak Kuzey Avrupa'da geçerlidir. Fransa ve genelde Latin Avrupa'da ise, bir çıkar grupları bolluğu olmasına karşın, bunlar genellikle partilere göre ufak parçalara bölünmüşlerdir.

Meselâ, Britanya'da (Almanya ve İsveç'te de) tek büyük işçi federasyonu mevcuttur. Fransa'da (İtalya ve İspanya'da da) ise birbirlerine karşı yarışan çok çeşitli –Komünist, Sosyalist, Katolik ve bağımsız– işçi sendikaları vardır. Komünistlerin önderliğindeki CGT (Confédération Generale du Travail) Fransa'da güçlü olarak bilinir ama mukayese edildiğinde zayıftır. Gerçekten de, ağırlıklı olarak kamu sektöründe bulunan Fransız işgücünün sadece yüzde 9'u sendikalarda örgütlenmiştir; ABD'deki sendikalar bile göreceli olarak daha büyüktür (işgücünün yaklaşık yüzde 13'ü).

Medef Fransız işadamları örgütü.

Fransız sendikaları ayrıca, kendi aralarında kavgalıdırlar. CGT, kendisinden daha küçük olan Sosyalist yönelimli CFDT (Confédération Française Démocratique du Travail) ve partili olmayan Force Ouvrière ile öfkeye varan biçimde ihtilâflıdır. Fransa'da emekçinin sesi zayıf ve bölünmüştür. Bundan dolayı, Fransız sendikaları ne yönetimle pazarlıkta, ne de hükümete bir etkide bulunma konusunda güçlüdür. Fransa'da pek çok grev olmaktadır ama etkisizdirler, çünkü grev fonları yetersizdir.

Fransız sendikalarıyla ilgili problemin bir bölümü de, onların siyasî eğilimleridir. En büyük sendika olan CGT'nin Komünistlerin yönetiminde olması yüzünden, diğer partiler, bilhassa hükümeti elinde bulunduranlar, bunların taleplerine aldırmamaktadır. Fransız sendikaları siyasî grevlerle ve ekmek parasından ziyade, hükümet politikasını hedef alan eylemlerle meşgul olmaktadırlar. 1980'ler ve 1990'larda, Fransız sendikaları, Thatcher'ın Britanyası'nda çok görüldüğü gibi, sık sık devlet mülkiyetindeki sanayilerin kapatılmasını ve işçi çıkarmaları protesto ediyorlardı. Sendikanın siyasî bir araç değil, yönetimle daha iyi koşulların müzakere edilmesi için bir aygıt olduğu şeklindeki Amerikan görüşünü, az sayıdaki Fransız sendikası benimsemiştir.

Fransız sendikalarının nispî zayıflığının önemli bir yan etkisi de vardır: Bu onları daha az değil, daha fazla militan ve ideolojik yapmaktadır. Hükümetin kendilerine arkasını döndüğünü hisseden Fransız işçiler, güçlü sendikaların hükümette önemli bir söz hakkına sahip olduğu Almanya ve İsveç'teki işçilerden daha sert ve şiddetlidirler. O iki ülkede ise büyük ve iyi örgütlenmiş olan sendikalar, daha ılımlı ve pragmatik olmuşlardır.

LÂTİN AVRUPA'NIN BÖLÜNMÜŞ SENDİKALARI

	Fransa	İtalya	İspanya
Komünist	CGT	CGIL	CO
Sosyalist	CFDT	-	UGT
Katolik	-	CISL	-
Diğer	FO (Merkezci)	UIL (sos. Dem.)	CNT (anarşist)

İş Dünyası ve Bürokrasi

Fransız iş dünyası, belki emekçilerinden de daha az etkilidir. Fransız Teşebbüs Hareketi (*Mouvement des Enterprises de France*, Medef), vergilerin düşürülmesi, yatılı okulların özelleştirilmesi ve rekabet yasalarının çıkarılması konusundaki reformlar için çaba göstermektedir. Bu kuruluş, istihdamı hükümetin değil, yalnızca iş dünyasının yarattığı iddiasındadır. Bu Thatchercı görüş, Fransa'da pek fazla destek görmemektedir ve Medef, çok az doğrudan siyasî nüfuza sahiptir. Amerikalılardan farklı olarak Fransız halkının çoğu, iş dünyasını duyarsız, sömürücü ve merhametsiz görmektedir. Hiçbir Fransız politikacı, Amerikalı politikacıların olduğu gibi, açıkça iş dünyasından yana değil-

dir. Bu Fransa'da kötü politika olarak görülmektedir. Mitterrand, solcu bir ekonomik program takip etmek için, iş âleminin çıkarlarını ihmâl etmişti. Bu işadamlarını üzmüş ve Fransa'da yatırımlarını azaltarak ABD'ye daha çok yönelmişlerdi. Mitterrand sonra bundan vazgeçerek, Fransız iş dünyasıyla barışmaya çalıştı. Başbakan ve daha sonra başkan olan Chirac ise, devlet mülkiyetindeki bir televizyon ağı da dâhil, Fransa'nın millîleştirilmiş sanayilerinin büyük bölümünü özelleştirdi ama hiçbir zaman bir serbest piyasa toplumunu tasvip etmedi. Sosyalist Jospin de özelleştirmeye devam etti ama hep işçi haklarından söz etti.

Fransızların bireycilik eğilimi sebebiyle, Medef, Britanya'daki CBI kadar etkili değildir. Bir Fransız firması Medef'in üyesi olabilir ama bürokrasiyle sağduyulu bir temas için sadece kendi kaynakları-

Demokrasi

Can Sıkıntısı Problemi

2002'de Le Pen'in kendini epeyce öne çıkarmasının bir sebebi de, orta görüşe sahip adaylar Chirac ve Jospin'in mahiyet itibariyle aynı politikaları savunmuş olmalarıydı. Sahiden de ileri demokrasilerin çoğunda, büyük partiler ve adayları, merkeze doğru yönelmişlerdir. 20. Yüzyıl'ın büyük ideolojik kavgaları bitmiştir. Muhafazakârlar artık gerici sağcılar, sosyalistler ise aşırı solcular değildirler. Olsa olsa, birbirlerinden ayırt edilmeleri zor olan merkez-sağ ve merkez-sol hâline gelmişlerdir. Muhafzakârlar refah devletini, sosyalist'ler de piyasa ekonomisini kabul etmektedirler. İşçi Partisi'ni bir merkezci parti hâline dönüştüren İngiliz Başbakan Blair, bu değişimin bir ömeğidir. Fransız Başkan Chirac bile birçok sosyalist değeri paylaşmaktadır.

Fakat bu, can sıkıntısına yol açmaktadır. Belli başlı partiler neredeyse aynı merkezci politikalara sahip olurlarsa, siyaset veya seçimler konusunda kimin heyecanı kalır ki? Nitekim -ABD başta olmak üzere- ileri demokrasilerin neredeyse tamamında, oy vermeye gitmede bir düşüş söz konusudur. Bu ayrıca, Hollanda'da Pim Fortuyn gibi karakterlerin birdenbire oyların beşte birini alabilmelerinin sebebini de kısmen izah etmektedir. Çünkü bu kişiler can sıkıcı değildirler.

Can sıkıntısı sorununa yaş da katkıda bulunmaktadır. Son otuz yıldır, Fransa'nın belli başlı siyasî simalarının çok azı değişmiştir. 1970'lerin belli başlı siyasî yarışmacıları, yüzyılın değiştiği şu dönemde, çoğu altmış hatta yetmiş yaşlarında oldukları hâlde, hâlâ en önemli aktörlerdir. Şimdiki Başkan Chirac, 1981'den beri başkanlık mücadelesi vermiştir; 2002'de ikinci defa seçildiğinde 69 yaşındaydı. Bill Clinton gibi 46 yaşında birinin başkan olması, Fransızlara göre akıl almaz bir şeydir. Bir Fransız politikacının dediği gibi, "Fransızlar; baba kimliğinde birinin başkan olmasını isterler". Hem De Gaulle, hem Mitterrand, 78 yaşına kadar görev yapmıştır; yaşları asla yüzlerine vurulmamıştır. "Genç" Nicolas Sarkozy bile 2007 başkanlık seçiminde 51 yaşında olacaktır.

On yıllardır az sayıda yeni yüz ya da fikir sunan bir siyasî sistem, can sıkar. Seçmenler, özellikle genç olanlar, siyasete ilgilerini kaybeder ve büyük partilerden uzaklaşırlar. Hiç kimsenin, onların ihtiyaçlarına cevap vermediğini hissederler. Bazen rahatsızlıkları, yeni ve öfkeli bir partiye oy verecek kadar birikir. Eyalet valiliğinin başkanlığa kadar ulaştırabildiği (Carter, Reagan, Clinton, Bush) Amerika'dan farklı olarak, Avrupa'nın çoğunda olduğu gibi, Fransa'da da, adaylar, parti saflarının içinden başkanlığa doğru güçlükle ilerlemek zorundadırlar. Amerika'da olduğu gibi "herhangi bir yerden çıkıp gel"emezsiniz. Almanya'da Joschka Fischer ve Gregor Gysi, kendi küçük (sırasıyla) Yeşil ve Sol partilerine rağmen seçimleri kazandılar; zira daha genç, ne yapacağı kestirilemez ve komiktiler, yani tek kelimeyle sıkıcı değildiler. Can sıkıntısı problemi, Avrupa siyasetinde önemsiz bir konu değildir.

na bel bağlar. İş dünyasının emekçilere göre büyük avantajı, Fransız iş dünyasının yöneticileriyle kamu personelinin aynı tür insanlar, sözgelimi bir süre hükümette ve bir süre sanayide üst düzey görevler yapmış ve çoğunlukla aynı ***grande école***den mezun kişiler olmalarıdır. Bu gibi bağlantılar, Fransa'nın büyük firmalarına, yönetim mekanizmasına **yapısal erişim** imkânını sağlar ki, bu, küçük işadamlarının, çiftçilerin ve işçi sendikacılarının elde edemediği bir şeydir. Bu durum, söz konusu gruplarda, zaman zaman Ulusal Cephe gibi aniden parlayan partiler, çiftçilerin ürünlerini dökmesi ve yasadışı grevler biçiminde patlayan agresiflik ve hüsran duyguları yaratmaktadır. Bütün büyük gruplar için erişim imkânı sağlayan Kuzey Avrupa siyasî-bürokratik sistemleri, genellikle bu tür patlamalardan uzak kalmaktadırlar.

güdümcü Sanayiyi yöneten, Fransız devletçiliğine sıkı sıkıya bağlı bürokratlar.
Grands Corps Fransız üst düzey bürokratları.

Fakat hiçbiri, Fransız işadamlarını hükümetin karar alma süreçlerinde egemen kılmamaktadır. Fransız siyasî geleneği buna engel olmaktadır. Anglo-Amerikan geleneğinde ise çoğulculuk –çıkar gruplarının hükümetle açıkça karşılıklı etkileşmeleri– saygı görmekte, hatta bazen yüceltilmektedir. Çiftçilerin, işadamlarının, sendikacıların ve etnik grupların Washington'da lobi faaliyetleri yapmaları son derecede normaldir. Britanya Avam Kamarası'ndaki "taraflı üyeler", belirli sanayi kollarını temsil ettiklerini gizlemezler. Ancak, Rousseau'nun, çıkar gruplarının ahlâksızca olduğu –çünkü genel iradeden çok kısmî iradeleri temsil ettiği– fikrine hâlâ sadık olan Fransız siyasî teorisi, bu tür grupları gayrimeşru görme eğilimindedir. Çıkar gruplarının taleplerini görmezlikten gelen ve devlet memurlarının Fransız gücü ve prestiji için en iyi farz ettikleri şeyleri yapan Fransız geleneği, yukarıdan aşağıya kadar **güdümcü**dür. Bu, bürokratlara büyük güç sağlamaktadır.

Ölümsüz Bürokrasi

Fransa, beş asırdır bürokrasisini büyütmektedir. Hemen her rejim değişikliği, Fransız bürokratların sayısında ve fonksiyonlarında artışa neden olmuştur. Dördüncü Cumhuriyet'in döner-kapı kabineleri süresince, halk, hükümetlerin düşmesinin aslında pek büyük bir mesele olmadığını, çünkü bürokrasinin ülkeyi bir biçimde yönettiğini söylemeyi alışkanlık hâline getirmişti.

Fransa'da devlet memurları, ABD'li emsallerinin yaptığından çok daha fazla şeye nezaret etmektedirler. Fransız bürokratlara en çok benzerlik arz edenler, benzer yetkilere ve zihin yapılarına sahip olan Japon bürokratlardır. Fransa, "PTT" (posta, telefon, telgraf) ve demiryolları gibi, Avrupa'nın heryerinde devlet tarafından işletilen alanlara ilâve olarak, çok çeşitli millî sanayilere de –hava taşıtları, otomobil, kömür madenleri, bankalar, çelik, gaz ve elektrik– sahiptir. Bu endüstrilerdeki işçiler kamu görevlisi olarak kabul edilmez ama üst yönetimdekiler devlet memurudur. Anaokulundan üniversiteye kadar, her Fransız öğretmen devlet memurudur.

Ancak, bizim ilgilendiğimiz devlet memurları, birçoğu Ünlü Okullar'ın birinden mezun ve Paris bakanlıklarının kadrosunu oluşturan binlercesi, yani **Grands Corps**tur. İngiliz muadillerinden bile daha güçlü olan Fransız idarî sınıfındaki devlet memurları (en üstteki yaklaşık yüzde 20)

tutelle Vesayetin Fransızca karşılığı; bürokratik klavuzluk.
Teftiş Genel Malî Teftiş'in kısaltması olarak, bütün birimleri denetleme yetkisine sahip, çok üst düzey Fransız bürokrasisi.

Fransa'yı yönetmektedir. Bir fark varsa, o da Beşinci Cumhuriyet'in gelişiyle birlikte, bürokratik gücün daha da büyümesidir, çünkü De Gaulle, Millî Meclis'i, üst düzey devlet memurlarının eylemlerini dengeleyecek bir politikayı artık ortaya koyamayacak veya bunları denetleyemeyecek şekilde sakatlamıştır. Dahası, eski bir Fransız geleneği sebebiyle, birçok üst düzey politikacının zaten kendileri, şimdilerde çoğunlukla ENA'dan ya da bir başka ***grande école***den mezun olan devlet memurlarıydı. Açık biçimde, bakanların dörtte üçü, Millî Meclis üyelerinin ise beşte ikisi devlet memuru kökenlidir. Başbakan De Villepin, bunun başlıca örneğidir. Bu yakın bağlantı, bürokratlar tarafından ve bürokratlar için olan bürokratlar hükümetine yol açmaktadır.

Bu demek değildir ki, Fransız bürokratlar işleri kötü yürütmektedir; tersine, işlerini ekseriya çok iyi yapmaktadırlar. Ama vatandaşlarını yabancılaştıran şey, bu bürokratik tavırdır: ilgisiz, kibirli, soğuk, mantıklı ve katı. Bu, diğer Fransızlarla karşı karşıya gelmiyorlar ve etkileşmiyorlar anlamına gelmemektedir; devlet memurları, ülkenin her yerinden, iş dünyasının, emekçilerin ve çiftçilerin temsilcileriyle oluşturulan, yaklaşık on beş bin komite ve konseyin üyesidirler. Bunların en zirvede olanı, ulusal Sosyal ve Ekonomik Konsey'dir ama bunun bile sadece tavsiye etme yetkisi vardır ve tavsiyeler de çoğu kez "gerçekçi değil" diye kulak arkası edilir. Bu danışma organlarının pek çoğunun bileşimi de giderek daha fazla bürokratikleşmektedir; örneğin, Sosyal ve Ekonomik Konsey'in üyelerinin yüzde 30'u hükümet tarafından atanmaktadır. Fransız bürokratik yaklaşımı, yine onlara ait tutelle [vesayet] terimiyle ifade edilmektedir, zira bu kişiler, halkın hizmetçilerinden ziyade öğretmenleri gibi davranmaktadırlar.

Pek çok kimse, Fransa'yı yöneten gerçek elitin, ***Inspection Générale de Finance*** olduğunu söylemektedir. En üst sıradaki on ENA mezunu arasından her yıl seçilen aşırı zeki ***inspecteurs de finances*** [malî müfettişler], kamu fonlarının nasıl harcandığını anlamak üzere, ülkenin her tarafını araştırmaktadırlar. Her seviyedeki Fransız yöneticiler bunlardan korkmaktadırlar. Teftiş'in tam karşılığı, çok az sayıdaki ülkede mevcuttur. Eğer, Kongre'nin bir kolu olan, ABD'deki Devlet Sayımanlık Bürosu (eski adıyla Genel Muhasebe Bürosu) FBI'ın yaptırım yetkilerine sahip olsaydı, buna benzeyecekti. (Aralarında Valéry Giscard d'Estaing ve Alain Juppé'nin de bulunduğu) her mevki ve yaştan ***Inspecteur***ler, birbirlerini her zaman kollama konusunda hemfikirdirler. Birbirlerine en iyi kamu ve özel sektör işlerini ayarladıklarından dolayı, "terlik giymiş" (bkz. aşağıdaki kutu) müfettişler bile, hâlâ nüfuzludurlar. Eğer bu işlerden bıkarlarsa, IGF'ye yüksek bir ücretle yeniden dönebilmektedirler.

Bürokrasi Yönetimi

Fransa'daki kamu hizmeti, kimi zaman bürokrasiyi bir "idarî lâbirent" ve hatta "idarî totaliteryenizm" olarak suçlayan seçilmiş görevliler tarafından kontrol edilemeyen, Britanya'dakinden daha güçlü bir yönetim organı oluşturmaktadır. Fakat seçilmişler, bu konuda fazla bir şey de yapmamaktadırlar.

Fransa'nın bu hususta tek örnek olduğunu düşünmemeliyiz, çünkü hiçbir ülke, bürokrasisini kontrol altında tutacak bir yol keşfedememiştir. Sadece, daha uzun süreli bir bürokratikleşme tarihi ve üst düzey kamu hizmeti üzerinde Ünlü Okullar'ın tekeli bulunan Fransa, bu modeli daha eksiksiz biçimde sergilemektedir. Japonya'da bu, zirve noktasına ulaşır. Bürokrasiyi reforme etmeye, düzenlemeye veya demokratikleştirmeye çalışırken, bir sorunla karşılaşırız: Düşünebileceğimiz hemen her çözüm, sisteme daha fazla bürokrat ilâve etmeyi gerektirecektir. Meselâ Fransa'da, Mitterrand, bir defasında, idarî reform için bir bakanlık kurmayı –yine daha fazla bürokrasiyi– denemişti.

Bu noktada, ihtiyacı karşılamayan, demokratik de olmayan bir bürokratik lâbirentle karşı karşıya olan Fransız halkının, niçin yılgın ve sert olduğunu anlayabiliyoruz. Bürokrasinin dallanıp budaklandığı yerlerde demokrasi büzüşür. Bunu düzeltmeye çalışan Fransa'nın üst düzey politikacıları, bir çelişkinin içine sürüklenmektedirler. Devletçilik, –refah programlarını yürütmek, sanayiyi denetlemek ve ekonomiyi plânlamak için– çok miktarda bürokrasiye ihtiyaç duymaktadır. Oysa özelleştirme, bürokratik kontrolleri gevşetmek ve piyasa güçlerinin topluma öncülük etmesine izin vermek demektir. (Sarkozy hariç) Belli başlı Fransız politikacılarının çoğu, refah devletinin insanî Fransız modeli olarak gördükleri bir şeyden uzaklaşmak ve vahşi bir "Anglo-Sakson" piyasa sistemine yaklaşmak anlamına geleceği gerekçesiyle, buna karşı çıkmaktadırlar. Tekrar edelim, Fransa sıkışıp kalmıştır.

Karşılaştırma

"Terlikleri Giymek"

Fransız üst düzey devlet memurlarının, sanayinin yöneticilik makamlarına transfer olmaları, pantouflage, yani "terlikleri giymek" diye adlandırılır. Japonya da, "cennetten inmek" diye adlandırılan, tümüyle aynı modele sahiptir. Fransa'da, Ecole Polytechnique veya ENA mezunu biri, Paris'te bir bakanlıkta geçen birkaç yıldan sonra, çoğunlukla resmî görevliyken ilgilenmiş olduğu bir firmada, rahat, yüksek ücretli bir göreve sıçrayıvermektedir. Fransa'nın en büyük firmalarının üst yöneticilerinin yarıdan fazlası, eski yüksek dereceli devlet memurları, üçte ikisi ise ENA veya X mezunlarıdır. Pantouflage, Fransız iş âlemi ile bürokrasisi arasında önemli bir bağlantı hattıdır. Bu ayrıca, Fransa'da yaygın gibi görünen rüşveti de davet etmektedir. Fransız üst düzey yöneticileri, iş dünyası bağlantılarını kullanarak gelirlerine gelir katma fırsatını elde etmektedirler.

Anahtar Terimler

Avrokomünizm
blok
buharlaşabilir
CRS
Grands Corps
güdümcü
Mayıs Olayları
Medef
passé
protesto oyu
Stalinist
teftiş
tutelle
yapısal erişim
yenişemezlik

Ek Kaynaklar

Bell, David S. *French Politics Today.* Manchester, UK: Manchester University Press, 2002.

Converse, Philip E., and Roy Pierce. *Political Representation in France.* Cambridge, MA: Harvard University Press, 1986.

DeClair, Edward G. *Politics on the Fringe: The People, Policies, and Organization of the French National Front.* Durham, NC: Duke University Press, 1999.

Frears, John. *Parties and Voters in France.* New York: St. Martin's, 1991.

Friend, Julius W. *The Long Presidency: France in the Mitterrand Years.* Boulder, CO: Westview, 1998.

Hewlett, Nick. *Modern French Politics: Analysing Conflict and Consensus since 1945.* Malden, MA: Blackwell, 1998.

Levy, Jonah D. *Tocqueville's Revenge: State, Society, and Economy in Contemporary France.* Cambridge, MA: Harvard University Press, 1999.

Marcus, Jonathan. *The National Front and French Politics: The Resistible Rise of Jean Marie Le Pen.* New York: New York University Press, 1996.

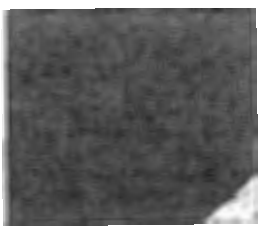
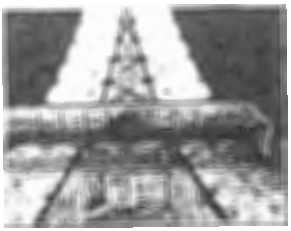
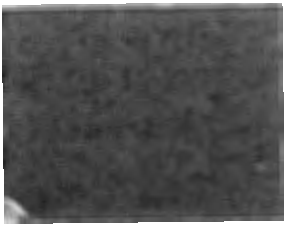
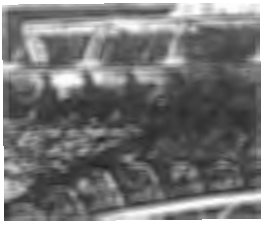
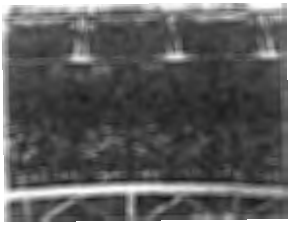
Morris, Peter. *French Politics Today.* New York: St. Martin's, 1994.

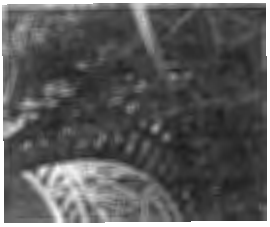
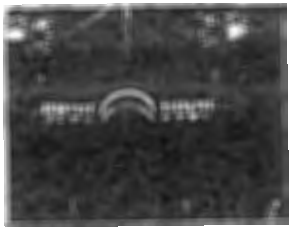
Pierce, Roy. *Choosing the Chief: Presidential Elections in France and the United States.* Ann Arbor, MI: University of Michigan Press, 1995.

Suleiman, Ezra N. *Elites in French Society: The Politics of Survival.* Princeton, NJ: Princeton University Press, 1978.

Tiersky, Ronald. *France in the New Europe: Changing Yet Steadfast.* Belmont, CA: Wadsworth, 1995.

Bölüm 11

Fransızlar Neleri Tartışıyorlar?

Fransız ekonomisi, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Britanya'yı endüstrileşmiş ülkelerin gerisine düşürecek kadar küçülmüş olan İngiliz ekonomisinin neredeyse tam tersiydi. 19. Yüzyıl'da ve 20. Yüzyıl'ın başlarında ancak yavaş bir biçimde büyümüş olan Fransız ekonomisi, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, yıllık yüzde 6'ya ulaşan büyüme oranlarıyla, uykudan uyanmış gibi oldu. Fransızlar, 1945–1975 arası dönemi hâlâ *les trentes glorieuses* (muhteşem otuz yıl) diye hatırlarlar. Ancak, ondan sonra Fransız büyümesi yavaşladı ve işsizlik tırmandı. Bir dönemin büyüme politikaları, çoğunlukla bir sonrakinde başarısız oldu ve politikacılar, seçmenlerine acı çektirmeye gönülsüz hâle geldiler.

Dikkate Alınacak Sorular

1. Fransız ekonomisi İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra neden gelişti?
2. Pek çok küçük çiftçinin ve esnafın olması niçin sorundur?
3. Fransız ekonomisinin kamu sektörü niçin hâlâ büyüktür?
4. Fransız muhafazkârlığı ABD'deki versiyonundan nasıl ayrılır?
5. Avrupa'da işsizlik neden böyle yüksektir?
6. Refah konusunda ABD'li ve Avrupalı görüşlerini mukayese edin.
7. Fransa'daki ırk problemi Amerika'nınkine ne kadar benzemektedir?
8. Spor ırkçı gerilimleri hafifletebilir mi?
9. Fransa'nın eğitim sorunları bizimkilerden ne kadar farklıdır?

Fransa'yı İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra canlandıran neydi? Savaştan önceki tipik Fransız ticarî firması, küçük bir aile işletmesiydi. Büyümeye önem verilmiyordu; bunu ailenin elinde tutmak ve iyi yaşamaya yetecek kadar kazanmak, bütün meseleydi. Bu ise, az sayıda büyükten ziyade, çok sayıda küçük şirketler ve dükkânlar anlamına geliyordu. Daha düşük fiyatlar ve daha iyi mallarla rekabet etmek yerine, bir **petit bourgeois** zihniyetine sahip Fransız, fiyatları ayarlayacak ve yüksek gümrük vergileriyle dış rekabetten kendisini koruyacak olan bir himayeci hükümetin arkasına saklanmaya çalışıyordu. Bu, Fransız işletmeci aileleri için hoş bir düzenlemeydi ama Fransa'nın ekonomisini geri bıraktı.

İkinci Dünya Savaşı, Alman istilâsından canı yanan ve Fransa'yı yeniden dünya liderliğine oturtmaya can atan Fransız elitini şoke etmişti, böylece bir ekonomik büyüme plânladılar. Bir Plânlama Komisyonu, Fransız işadamlarını belli sektörlerde ve bölgelerde büyümeye teşvik eden –ama zorlamayan– "yol gösterici plânlar" hazırladı. Komünist tarzı merkezî plânlamadan epeyce farklı olan **yol gösterici plânlama,** fiilen, "Bak, güney-batıda yeni bir buton fabrikası için her şey uygun. Eğer kurarsan, çok para kazanacaksın" diyordu. Üst düzey Fransız bürokratlarla iş dünyası arasındaki sıcak bağlantılar sayesinde, işadamları çok geçmeden ne yapmaları gerektiğini anladılar. Fransız Plânlama Komisyonu, iş dünyasını çizilen rotaya yönlendirmek için ekonomik araştırmalar yaptı, teşvikler sağladı. (Japonya'daki MITI bunu daha da fazlasıyla yapmıştır; bkz. 27. Bölüm.)

Dış rekabet, bir diğer sarsıntıydı. Önce 1952'de kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (ECSC), daha sonra, 1957'de de Ortak Pazar, Fransa'nın **koruyucu gümrük vergilerini** kaldırdı. İlk başta Fransız işadamları, daha agresif olan Alman sanayisinin kendilerini batıracağından

emin olarak, dehşete düşmüşlerdi. Fakat aşama aşama, Fransız firmalarının da rekabet edebildiğini ve Ortak Pazar'da büyük satışlar yapabildiğini gördüler. Fransız firmaları, daha büyük, daha modern ve büyümeye yönelik hâle gelerek değiştiler. Ama başarı da kendi problemlerini getirdi.

Büyük Adamlar Küçük Adamlara Karşı

petit bourgeois Küçük esnaf.
yol gösterici plânlama Hükümetin sanayiye belli alanlarda büyümeleri yönündeki tekifleri. (Bkz. s. 177)
koruyucu gümrük vergileri İç piyasa ürünlerinin ucuzlamasını önlemek üzere ithal mallar üzerine konan vergi.
hypermarché "Hipermarket"in Fransızca karşılığı olarak, her şeyi satan dev mağaza.

Toulouse'da, ikamet ettiğim caddenin üzerinde, birkaç apartmanlık bir alanda, sadece eczaneler, fırınlar, kasaplar, kafeler ve ev eşyası, mobilya, sebze ve sigara satıcıları yoktu, her bir dükkân türünden en az üç tane vardı. Belki üç kilometre uzaklıkta, bir banliyöde de, bir çatı altında birleştirilmiş (belki yüz farklı peynir çeşidi sunan) bir süpermarket, (elbiseden oto yedek parçalarına kadar her şeyi satan) bir iskontolu satış merkezi ve kafeteryayı barındıran (haklı olarak Mamut adı verilen) bir **hypermarché** bulunuyordu. Mamut'taki seçme şansı ve fiyatlar, çok sayıdaki komşu dükkânlardakinden daha iyiydi. Bu tür

Karşılaştırma
A la Française [Fransız Usulü] Nükleer Güç

Fransızlar birçok şeyden şikâyet etmekte ve tartışmaktadırlar ama nükleer enerji bunlardan biri değildir. Fransızların çoğu nükleer enerjiyi kabul etmektedir ve belli başlı partilerin de hiçbiri ona karşı değildir. Nükleer karşıtı Yeşiller, 1997 parlamento seçimlerinde birkaç sandalye kazanmışlardı ama 2002'de daha da kötü bir sonuç aldılar: Diğer enerji kaynakları yetersiz olan Fransızlar, tüm güçlerini nükleer elektrik için harcadılar ve bunda başarı da kazandılar. Fransa'nın şu anda, elektriğinin yüzde 77'sini üreten, altmış nükleer güç istasyonu mevcuttur ve bu oran, Japonya'nın yüzde 34'ünden, Almanya'nın yüzde 31'inden, Britanya'nın yüzde 23'ünden ve büyük üretim maliyetlerinin yeni nükleer tesis yapımını sona erdirdiği ABD'nin sadece yüzde 20'sinden büyüktür. Bazı ABD tesisleri, henüz bitirilmeden iskartaya çıkarılmıştır. Fransa'nın nükleer elektrik üretim maliyetleri, Amerika'nınkinin yarısından daha azdır. New Hampshire'daki baş belâsı Seabrook reaktörü, Fransızlar tarafından, gerçek maliyetinin altıda birine inşa edilebilmiştir.

Amerikalıların yapamadığını Fransızlar nasıl yapmaktadır? Burada, merkezî, teknokratik yönetimin ender avantajlarından birini görmekteyiz. Devlet mülkiyetindeki kuruluş, Electricité de France, bir tek tip reaktör geliştirmiş ve onunla yetinmiştir. Rekabet içindeki ABD'li üreticiler ise, bazıları iyi test edilmemiş bir dizi model teklif etmektedirler. Paris bir reaktör yapma sözü verdiğinde, merkezî talimat gereğince, siyasî, malî, mevzuatla ve yönetimle ilgili bölümlerin dişlileri birbirine geçer ve proje zamanında yapılıp bitirilir. ABD'de ise, aynı birimler; merkezî rehberlik olmadan tartışırlar ve proje, olması gerektiğinden daha fazla sürer. Fransa'daki –zaten büyük veya güçlü olmayan– çevreci gruplar, projeleri engellemek veya geciktirmek için yasal güce sahip değillerdir. Merkezî Fransız sistemi, personel eğitimini de daha iyi yapabilmektedir; Fransa'da bir Üç Mil Adaları yoktur. Nükleer güç tesisleri, Fransa'nın önemli bir ihracat kalemidir. Amerikan sisteminin gerçek üstünlükleri, –adem-i merkezcilik, rekabet, kolay düzenlemeler ve çoğulcu etkileşim– ABD nükleer endüstrisini yanıltmıştır.

flaş parti Hızlı biçimde yükselen ve düşen parti.
girişimcilik [entrepreneurial] Kendi işini kurmak.

gelişmeler, yıllardan beri Fransa'nın her tarafında devam etmektedir. Bazıları bunu Fransa'nın Amerikanlaşması olarak adlandırmaktadırlar ama gerçekte, sadece eski usul ekonominin modernizasyonudur. Küçük esnaf üzerindeki etkisi tahmin edilebilir: tam bir feryat içinde, suları sıkılmaktadır. Doğuştan hakları olarak gördükleri şey --küçük, aileye ait, rekabet edemeyen dükkânları-- kapanmaktadır. Marx'ın ileri sürdüğü gibi: "Bir kapitalist pek çok kişiyi öldürür".

Benzer bir sorun, Fransız çiftçileri de vurmaktadır. Çok fazla sayıda, küçük çiftlik vardır; yarısı da yarım-gün çalışmaktadır. Fransa, olağanüstü uzun bir dönem, köylü bir ulus olarak kalmıştır. Fransız işgücünün üçte biri, İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda hâlâ toprağa bağlıydı. Savaş sonrası sanayileşmeyle birlikte, bu öylesine değişti ki, şu anda işgücünün yüzde 3'ünden daha azı tarımda çalışmaktadır. 1950'den bu yana, çoğu küçük olan Fransız çiftliklerinin dörtte üçü kapanmıştır. Yine de, tıpkı ABD'ninki gibi Fransız tarımı da aşırı üretmektedir ve Fransız çiftçiler, yetersiz gördükleri fiyatları protesto etmek için sık sık otoyollara ürünlerini dökmektedirler. Fransa, dünyanın ikinci büyük gıda ihracatçısı (birincisi ABD'dir) ve AB'nin en büyük gıda üreticisidir. Bir Fransız düşüncesi şudur: Çiftçileri ihtiyaçtan fazla üretmeleri için sübvanse edeceğine, o parayı onlara çevreyi kollamaları için öde.

Suları sıkılan esnaf ve çiftçi, Fransa'da seçimlerdeki oy buharlaşmasına da katkıda bulunmaktadırlar. Sadakatlerini, kendilerinin hayatta kalacağına söz veren her kimse, derhal ona kaydırmaktadırlar. De Gaullecüler bundan en çok yararlananlardır ama korkmuş olan esnaf, radikal partilere de yönelmektedir. Çok fazla sayıda küçük dükkân ve çiftlik sorununa hiçbir çözüm mevcut değildir; yok olmak zorundadırlar ve bu da incitmektedir. Onları ayakta tutma girişimleri umutsuz ve gericidir, içi boş demagojiler yapılmaktadır. (Bunun bir Fransız sorunu olup olmadığını düşünün. ABD toplulukları, teklif edilen bir Wal-Mart'a nasıl tepki gösteriyorlar?)

Karşılaştırma
En Koyu Bürokrasi Kimde Var?

Girişim [enterprise] ve **girişimcilik** [entrepreneurial] Fransızca kelimelerdir ama Fransız uygulamaları değildir. Fransız yasaları ve düzenlemeleri, Fransa'yı, kendi işinizi kurmanızın en zor olduğu yerlerden biri yapmaktadır. OECD, devletlerin girişimcilik üzerine koydukları yükümlülükler ve düzenlemeleri, 6 en kısıtlayıcı ülkenin notu olmak üzere puanlamıştır. 1999 verileri şöyledir:

Bir iş kurmak, Britanya'da, ABD'de olduğundan daha kolay ama Fransa'dakinden çok daha kolaydır. Fransız başkanlar, kimi zaman Fransa'nın devletçi geleneği aleyhine olan regülasyonları budayacaklarını söylerler.

Fransa	2.75
İtalya	2.75
Japonya	2.30
Almanya	2.10
İsveç	1.80
Hollanda	1.40
ABD	1.25
Britanya	0.50

muhafazakârlık Eski usulleri koruma veya onlara geri dönme arzusu.
himayecilik Yerli üreticilere yardım etmek için, gümrük vergileri ve düzenlemelerle ithal mallarını içeriye sokmamak.

Meselâ, 1953'te, Pierre Poujade, küçük iş sahiplerini büyüklerden, yani onları iş hayatının dışına iten, daha verimli departman mağazalarından ve süpermarketlerden korumak üzere, Esnaf ve Sanatkârları Koruma Birliği'ni kurdu. Biraz tepki ve anti-Semitizm katılmış olan Poujadizm, alev aldı ve 1956 parlamento seçimlerinde halk oyunun yüzde 12'sini kazandı; kimileri bunun bir partinin doğuşu olduğunu düşündü. Ancak, bunun bir flaş parti olduğu ortaya çıktı; Poujadizm, 1958'de, De Gaulle Fransız sağının liderliğini üstlendiğinde ortadan kalktı. Bazılarının söylediğine göre, Le Pen bir Poujadisttir ve bu görüşleri Ulusal Cephe'de sürdürmektedir.

Özelleştirme Sorunu

Savaş sonrası dönemin büyük bölümünde, Fransız işletmelerinin ve sanayisinin dörtte biri devlet mülkiyetindeydi ve bu, herhangi bir Batı Avrupa ülkesinden daha yüksek bir orandı. Şimdi, büyük özelleştirme programlarından sonra, Fransız işgücünün (polis, ordu ve okul öğretmenleri dâhil) dörtte biri, hâlâ kamu sektöründedir ve bu da Avrupa'daki en yüksek oranlardan biridir. Ayrıca Fransız devleti, yaklaşık 1,500 özel sektör işletmesinin çoğunluk mülkiyetini elinde bulundurmaktadır. Telekom'lar ve demiryolları gibi bazı işletmeler, Avrupa'da başından beri devlet mülkiyetindeydi. Otomobil ve çelik gibi bazıları da devlet tarafından devralındı, çünkü devlet sübvansiyonu olmazsa, işsizlik yaratarak kapanacaklardı. Havacılık araçları, nükleer enerji ve bilgisayar gibi yüksek tek-

Siyasî Kültür
Fransızlar ve Devletçilik

Çok gerilerden, Eski Rejim'den başlayarak, étatism (devletçilik), Fransız siyasî kültürünün bir parçası olmuştur. Eskiden de bazı Fransız düşünürler, bunun kötü ekonomi olduğunun farkına varmışlardı. *Laissez-faire* ("bırakınız yapsınlar") sözünü Fransa icat etmiştir. Serbest piyasa tezini, 18. Yüzyıl'da Fransız Fizyokratlar bulmuşlar ve Adam Smith'i büyük oranda etkilemişlerdir. 19. Yüzyıl'ın ortalarında, Fransız ekonomist Frédéric Bastiat, Paris'in, Fransız mum imalatçılarını "yabancı bir rakibin –güneş– mahvedici rekabetinden" koruduğunu öne sürerek, ticarî himayecilik ile alay etmiştir.

Pek çok Fransıza göre devlet mülkiyeti ve himayecilik epeyce haklı gibi görünmektedir ve sadece bir kültür sorunu değildir. Birçok çalışan, işlerini ve 55 yaşında emekli olmalarını devletin ekonomiye nezaret etmesine borçludur. Siyasî elit, ENA'nın devletçi ikliminde eğitim görmektedir. Neredeyse bütün Fransız siyasetçiler tam kapitalizme karşıdır. De Gaullecü başkan Chirac, "Fransa'nın, Avrupa'nın salt bir serbest ticaret bölgesi olmasına asla izin vermeyeceği"ne yemin etmiştir. Onun başbakanı De Villepin, himayeciliği "ekonomik yurtseverlik" olarak adlandırmıştır. Önceki Sosyalist Başbakan Jospin (1997–2002), firmaların işçilerine yol vermede özgür olmamaları gerektiğini söylemiştir. Fransa'da refah, devletçilik ve himayecilik, Fransız kimliğinin içinde sarmaş-dolaş olmuştur ve 2005'te yeni Avrupa Anayasası'nın başarısızlığa uğramasına yaramıştır (bkz. 17. Bölüm).

noloji alanları, Fransa'nın dünyadaki statüsünü destekleyen, devlet mülkiyetli prestij sanayileridir.

Fransız solu, öteden beri, bütün büyük bankalar ve sanayiler dâhil, daha fazla devletleştirme istemiştir. Onlar, devlet kontrolü altındaki büyük sanayilerin işçilere daha âdil ücret ödeyeceğini, daha fazla insanı istihdam edeceğini ve sadece birkaç kişinin fiyatını ödeyebileceği kapitalist lüks mallar yerine Fransız halkının gerçekten ihtiyacı olan şeyleri üreteceğini iddia etmişlerdir. Geleneksel olarak, Fransız sağının büyük kısmı da, ulusal güce ve ihtişama katkıda bulunacaklarına ve en iyi, zeki ***xienler*** ve ***énarquesler*** tarafından yönetileceklerine inandıkları devlet mülkiyetli sanayilerden hoşlanmışlardır. Meselâ, De Gaulle, ağır sanayide ve yüksek teknolojili endüstrilerde büyük bir devlet sektörünü savunmuştur. Avrupa'daki **muhafazakârlık** ile Amerika'dakinin aynı şey olmadığını

Karşılaştırma
Concorde: Teknolojik Milliyetçilik

ABD'nin jet yolcu uçağı yapan, Boeing gibi özel firmaları vardır. Avrupa ise devlet mülkiyetli firmaları işletmektedir. Concorde süpersonik hava araçları, devletleştirilmiş sanayilerde neyin yanlış olduğunu göstermektedir: Yanlış akıl yürütmeyle yanlış ürünü, vergi mükelleflerinin servetine mâl olacak şekilde üretebilmektedirler. Concorde'un geliştirilmesine, bir İngiliz-Fransız ortaklığı olarak ve her ikisinin de geri kalmış bulunan hava araçları sanayisine Amerika karşısında bir sıçrama yaptırmak üzere, 1962'de başlandı. Bu ürünün, dünyanın her tarafındaki havayolları tarafından satın alınacağını düşünüyorlardı.

Fakat muazzam derecedeki aşırı işlemler; geliştirme maliyetlerini 4,28 milyar dolara ve uçak başına fiyatı 92 milyon dolara, yani tahmin edilenin yaklaşık on katına fırlattı. Concorde, bir millik yolcu başına, bir Boeing 747'nin tükettiğinden üç kat fazla yakıt harcıyordu. Sadece İngiliz ve Fransız havayolları ve yine sadece onların devletleştirilmiş hava taşıma şirketleri, yasa öyle gerektirdiği için Concordeları satın alıyorlardı. Yüz koltuklarını nadiren doldurabildikleri için, havayolları Concorde çalıştırmaktan dolayı zarar ettiler. Üretimin 1978'de durdurulmasından önce, sadece on dört Concorde uçağı bitirilmişti.

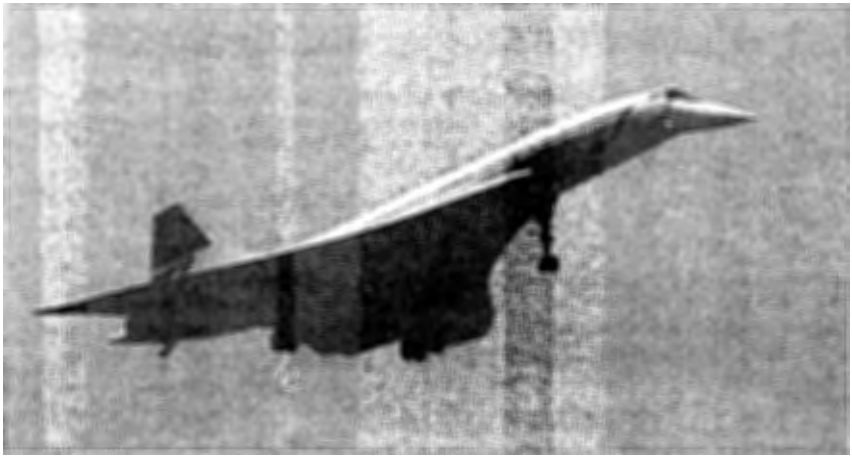
İngiltere ve Fransa niçin bunu yapmışlardı? Devlet mülkiyetli bir sanayinin, normal bir ticarî girişimden farklı öncelikleri vardır. Concorde olayında "teknolojik milliyetçilik" bir faktördü; yani onlar, ya kendi yüksek teknolojili sanayilerini desteklemek, ya da ABD üstünlüğü karşısında kaybetmek zorunda olduklarını biliyorlardı. İstihdam da bir başka faktördü; İngiltere ve Fransa, Concorde'la binlerce iş yaratmışlardı. Projeye başlandığında ve maliyet aşırılıkları üste binmeye başladığında, her iki ülke de hata yaptığını kabul etmek istemedi. Concorde'un yapımcıları, kendi ülkelerinin maliyelerinden beslendiklerinden, pazarda sermaye artışına ilişkin disipline uymak zorunda değillerdi.

Bu demek değildir ki, devlet sanayileri işlerini her zaman yanlış yaparlar. Fransız Havacılık ve Uzay Sanayii, sonunda, daha klâsik olan ve Boeing'in dünya piyasasındaki payının önüne geçen, bazı ABD havayollarınca da kullanılan Airbus'ı üretecek bir Avrupa konsorsiyumu kurmak üzere Concorde'u iptal etti. 2004'te Airbus, Boeing 747'ye meydan okuma olarak süper jumbosu A380'i uçurdu. Ancak, Airbus hâlâ sübvanse edilmektedir. Devlet sanayileri verimsizliğe yatkındır; çünkü devlet sübvansiyonu almaktadırlar. Boeing, bunun haksız olduğu suçlamasında bulundu, fakat Airbus, Boeing'in de bombardıman uçakları geliştirmek üzere yapılan savunma anlaşmalarıyla sübvanse edildiğine, sonra da bu teknolojiyi yolcu uçakları için kullandığına işaret ederek cevap verdi. (Boeing'in 707 jet yolcu uçağı, B–52 bombardıman uçağına çok benzemektedir; her ikisinin prototipleri ilk defa 1954'te uçuruldu.)

hatırlayın. 2002 seçimlerinde, yalnızca Alain Madelin'in ufacık Liberal Demokrasi Partisi, serbest piyasa yanlısı olarak yarışmıştı.

Hem sol ve hem de sağ hükümetlerin özelleştirme ve deregülasyon [sanayinin devletçe denetiminden vazgeçme] dalgaları her yirmi yılda bir oluk gibi akmakta, fakat daha sonra, Fransa'yı hâlâ büyük miktarda devlet mülkiyetine, kontrollere ve devamlı budanmaya ihtiyacı olan kurallarla baş başa bırakarak, bu uygulamalar geri çekilmektedir. Fransız liderlerin çoğu tam bir özelleştirmeden ürkmektedirler, çünkü işsizlik meydana getirmekten, zaten yüksek olan işsizliği daha da kötüleştirmekten korkmaktadırlar. Fransız kamu sektörü sendikaları, yüksek ücretlerini ve erken emekliliklerini sona erdirecek olan özelleştirme aleyhinde gösteriler yapmaktadır.

Giscard liderliğindeki merkez-sağ UDF, özelleştirmenin belki de en güçlü icracısıydı ama değişimin verdiği acı, 1981'de Sosyalistlerin zaferine neden oldu. İyi ekonomiler bazen kötü siyasettir. Ancak, Mitterrand'ın da farkına vardığı gibi, iyi siyaset de kimi zaman kötü ekonomidir. Refah, ücretler ve sosyal ödemeler, enflasyonu, ekonomik durgunluğu ve daha yüksek işsizliği getirmiştir. Sosyalistler, çeşitli büyük firmaları ve bankaları devletleştirmişler ve sonra bunların para emici olduklarını fark etmişlerdi. 1983'te, Mitterrand, gidişatı tersine, yani özel sektör ve piyasa ekonomisi lehine çevirdi. Mitterrand "Siz daha fazla devlet istemiyorsunuz, değil mi?" diye sordu. "Ben de öyle" diye cevapladı. (Clinton'ın "Büyük devlet dönemi bitmiştir" sözüyle kıyaslayın.) Sosyalizme inananlar, yüzlerinde gerçek bir şamar görmüşlerdi ve bazıları solculuklarından vazgeçerek neoliberalizme yöneldiler. Chirac, önce başbakan, sonra da başkan sıfatıyla, De Gaullecüleri, devlet mülkiyetindeki sanayilerin özelleştirilmesine yeniden yönlendirdi. Çoğu satıldı, fakat işsizlik öyle dev boyuttaydı ki,

Concorde

bu, Sosyalistlerin 1997 parlamento seçim zaferine yol açtı. De Gaullecüler artık özelleştirmeden söz etmemektedirler. Jospin yavaş özelleştirme ya da özelleştirmenin tersini yapacağı vaadinde bulundu ama uygulamada, kendisinden hemen önceki beş selefinin yaptığı özelleştirmenin tamamından daha fazla devlet mülkiyetli girişimi sattı. Ama o hiçbir zaman "özelleştirme" kelimesini kullanmadı, çünkü bu, bir Anglo-Sakson politikasını izlemek anlamına gelecekti.

İşsizlik: Dev Problem

Fransız Başbakan De Villepin, "İşsizlik gerçek bir Fransız hastalığıdır" demiştir. ABD'deki işsizlik, genel olarak Batı Avrupa'dakinden çok daha düşük, bazen sadece yarısı kadardır. Ve Avrupa'nın yüksek işsizliği, umumiyetle bu ekonomilerin büyümekte olduğu zamanlarda ortaya çıkmıştır. Birçokları, kilit meselenin, Avrupa'daki **işgücü esneksizliği** olduğuna inanmaktadır. Bu, pek çok işsiz Avrupalıyı yeni iş aramaktan caydıran, Batı Avrupa'daki bol miktardaki refah ve işsizlik ödemeleriyle ilgilidir. Ücretler ve **sosyal maliyetler** o denli yüksektir ki, Avrupa firmaları, yeni işçi almaya pek gönüllü değillerdir. Bir Fransız işveren, ücretin neredeyse yarısı kadar, bir Alman işverense daha da fazla vergi ödemektedir. Kırtasiyeciliği inanılmaz şekilde artıran ve ücretin içinde sayılması gereken, yaklaşık iki düzine vergi söz konusudur. Avrupa'nın çoğundaki yasalar, kolay işten çıkarmayı önlemektedir; bir firma bir işçisine yol verdiği zaman, oldukça ağır bir işten çıkarma tazminatı ödemek zorundadır.

işgücü esneksizliği İşçilerin işe girme veya iş değiştirme konusundaki gönülsüzlükleri.
sosyal maliyetler Sağlık, işsizlik ve emekli yardımları için ödenen vergiler.
kayıtdışı ekonomi Vergi ve düzenlemelerden kurtulmak için yapılan tezgâh-altı işlemler.

Bu yüzden, Fransız (ve Alman) firmaları işe eleman almada gönülsüzdürler: Çok pahalıdır, çok

Karşılaştırma
Refaha İlişkin Avrupalı ve ABD'li Tutumları

Avrupa'nın çoğu gibi Fransa da, Amerikalılardan daha yaygın olarak --daha külfetli olan– refah devletini tasvip etmektedir. Sözgelimi, Fransız Anayasası, "uygun yaşama vasıtaları" sözü vermektedir. Fransa'da refah ödemelerinden yararlananlar, ABD'deki benzerlerinden yaklaşık yüzde 50 daha fazla almaktadırlar. Amerikalıların çoğu, refah ödemelerinin kısılmasından ve refah ödemesi kayıtlanndaki alıcı sayısının azalmasından memnundurlar.

Burada, açıkça bir büyük kültürel fark görülmektedir. Birçok Avrupalı politikacı, üstelik sırf solcu olanlar da değil, sınırlanmamış "vahşi" Amerikan kapitalizmine saldırmakta ve onun büyük alt sınıflarına işaret etmektedir. (Fransa'nın büyük Müslüman alt sınıflarına hiç dikkat etmeden), "Acımasız ABD ekonomisi gibi olmayacağız" demektedirler. Birçok Amerikalı ise, kendi ekonomilerini vahşi ya da acımasız görmemektedir; çoğu onu esnek ve herkese açık fırsatlarıyla rekabetçi bulmaktadır. O fırsattan bir şey meydana getirmek, bireylere bağlıdır. Sosyolog Seymour Martin Lipset, Amerikan ahlâkî yapısını "rekabetçi bireycilik" olarak tarif etmektedir. Avrupalılar ise dayanışmaya, yani toplumun bir bütün olarak en zayıf mensuplarını gözetmesi gerektiği şeklindeki görüşe eğilimlidirler. Kültürün diğer herhangi bir unsuru gibi, bu görüş de kolay kolay değişmemektedir.

fazla bürokrasi gerektirir ve bir ekonomik darboğazda işçileri işten çıkarmak zor olabilir. İşadamları için üç çözüm söz konusudur: (1) ya hiç kimseyi işe almamak, (2) ya kayıtdışı ekonomi üzerinden işçi almak, (3) veya bir başka ülkede iş kurmak. Fransız işadamları her üçünü de yapmaktadırlar. Avrupa'daki yüksek kayıtdışı işgücü, vergilerle ve kontrollerle boğulan bir ekonominin göstergesidir. Bütün Avrupa'da olduğu gibi Fransa'da da emekçi sınıf, genellikle, işsizliği ve ücretleri protesto etmek için –verimsizliği ve işsizliği himayenin ortaya çıkarıp çıkarmadığını hiç aklına getirmeden– sola oy verir, buna karşılık işletmeciler, sınırlamaları aşağıya çektirmek ve emek piyasasını serbest bıraktırmak için baskı yaparlar. ABD işgücü çok daha esnektir; ücretler ve sosyal sigortalar düşüktür; işe almak ve işten çıkarmak kolaydır. Sonuç: ABD ekonomisi, bir yıl içinde çok daha fazla yeni iş yaratır ve bu, Batı Avrupalıların gıpta ettikleri bir şeydir.

Fransa'daki yüksek işsizlik, daha fazla özelleştirme yapılmasını da frenlemektedir. Kaydedildiği üzere, Fransız çalışanların dörtte biri kamu sektöründe istihdam edilmektedir. Bu oran, ABD ve Britanya'da yedide bir, Almanya'da ise altıda birdir. Bu kişiler sadece "bürokratlar" değil, askerî personel, polis ve öğretmenler de dâhil, devletin herhangi bir seviyesinde ve herhangi bir biçimde çalışanlardır. Fransız kamu sektörü çalışanları, iş güvenliği artı iyi bir ücret, yan ödemeler ve emeklilik hizmetleri elde etmektedirler. Sendikaları, bu cömertliklerin kısılması yönündeki her bir çaba karşısında grevler sahneye koymakta, Paris genellikle geri adım atmaktadır ve bu, diğer devletçi sistemlerin de yaşadığı bir modeldir.

kemer sıkma Hükümet harcamalarını kesin olarak aşağıda tutmak.

Yüksek işsizliğin diğer bir pompalayıcısı eurodur. Avrupa'nın tek para kulübüne katılmak için, Chirac, Fransa bütçesinin açığını GSYİH'nın yüzde 3'üne indirmek ve *francfort*'u (güçlü frank) sürdürmek zorunda kalmıştı. Britanya, euroya güle güle demiş ve Avrupa Para Birliği'nden çıkmıştı ama Chirac, kısmen prestij açısından, iç ekonomik maliyetleri ne olursa olsun, orada kalmaya kararlıydı. Birçok kimse, Chirac'ın kemer sıkma politikasının sersemcesine katı olduğunu, yüksek işsizliğin ve 1997'deki sürpriz parlamento seçimlerini kaybetmesinin baş sebebinin bu politika olduğunu düşünmüştü. 2000'lerde gerek Fransa, gerekse Almanya –ki her ikisi de yüzde 10 civarında işsizlikten muzdariptir– düzenli biçimde yüzde 3'lük açık sınırını aşmışlardır.

İşsizlik nasıl tedavi edilir? Gelen bütün Fransız hükümetlerinin bunun üstüne yemin etmeleri, onların ilk öncelikleri olmaktadır ama çoğu, kısmen, problemde bir gedik açamadıkları için seçim kazanmaktadırlar. Jospin hükümetinin parlak fikri Almanya'dan gelmişti: Fransa, firmaları daha fazla işçi çalıştırmaya zorlayacağı teorisine dayanarak, ücrette bir azalma olmaksızın haftalık çalışma saatlerini 39'dan 35'e indirdi. Sonuçlar çeşitliydi, fakat tamamen kötü de değildi, zira bu, firmaları daha verimli olmaya zorlamış, böylece emek verimliliği dünyanın en yüksek seviyesine çıkmıştı. İşletmeciler 35 saatlik çalışma haftasını daha esnek yapmaya çalıştılar, işçilerin çoğu buna uymadı ve işsizlik yüksek kalmaya devam etti.

1997'de Jospin, sağlık hizmetlerinde, okullarda, sosyal yardımlaşmada, ulaştırmada ve inşaatta, çoğu gençler için 350,000 istihdam yaratacağını söylemişti. Neredeyse bir refleks hâlinde, Paris, devletçi çözümlere geri dönüş yapmaktadır. Hak sahipleri, çoğunluğu hükümetten, minimum

ücretle (ayda 1.100 dolar) beş yıllık sözleşmeler sağlamaktadır. Bunların az bir kısmı programdan kaynaklanmaktadır. Vergi mükelleflerinin sırtından kamu projelerine personel almak, uzun süreli çözümleri nadiren sağlamaktadır. Bu nedenle, Fransa, firmaların kolaylıkla işe almalarını ve işten çıkarmalarını yasaklayan kanunları lağvetmek zorunda kalacaktır. Fransa, 26 yaşın altındaki işçilerin, işyerlerindeki ilk iki yılları içerisinde, geciktirilmeksizin veya sebepsiz olarak işten çıkarılabilmelerine imkân tanıma yönünde, 2006 tarihli bir yasayla ilk adımı atmıştır. Fransızların çoğu, daha özgür bir emek piyasasına gidilmesine karşı çıkmışlardır ve hükümet de bu planı iptal etmiştir. Pek çok Avrupalı gibi, Fransızlar da, firmaların işçilerine yol vermesini zorlaştırmanın, onların iyi zamanlarında bile az sayıda yeni işçiyi işe almaları demek olacağını anlamakta zorlanmaktadırlar; işsiz zamanlarında çaresiz kalmaktan korkmaktadırlar. Amerika'nın kolayca işe al, kolayca işten çıkar politikası, işgücü esnekliğine ve ABD'nin düşük işsizlik oranına sahip olmasına yardımcı olmaktadır. Yasal tedavilerle işsizliğe hiç kimse çare bulamamıştır.

Fransa'nın Irk Problemi

Fransa'nın göçmenlerle yaşadığı sorun, Britanya'nınkinden de Almanya'nınkinden de (ve ABD'ninkinden) daha beterdir. (Eğer vatandaşlığa kabul edilmiş olanlar ve ikinci kuşak da sayılırsa) Fransa'da yaklaşık 9 milyon yabancı yaşamaktadır ve bu da, Fransa'nın nüfusunun takriben yüz-

Anahtar Kavramlar
Avrupa ve ABD Tarzı Muhafazakârlık

Amerikalı öğrencilerin Avrupa konusunda anlamaları en zor olan hususlardan biri, Avrupa'daki muhafazakârlık ile ABD'dekinin aynı şey olmamasıdır. Avrupalılara göre ABD tarzı muhafazakârlık hiçbir surette muhafazakârlık değildir, Adam Smith'in klâsik liberalizmidir: yani küçük devlet ve serbest piyasadır. (Haklıdırlar.) Avrupa muhafazakârlığı, monarkların ve aristokratların yönettiği ve güçlü bir devletin ulusal güç uğruna ekonomiyi denetlediği bir eski devire kulak verir. 20. Yüzyıl'da ise, Avrupalı muhafazakârlar sadakatlerini güçlü liderlere yönelttiler ve devletçiliği, refah devletini yanlış bulmadılar. Baş örneği, De Gaulle ve De Gaullecülerdir.

Ancak, aşama aşama, ABD tarzı muhafazakârlık, Avrupalı muhafazakâr partilerce kavrandı, eski sınıf ayrıcalıklarını ve rekabetsiz, devlet mülkiyetli sanayileri savunmanın, büyümeyi ve istihdam yaratmayı frenlediğini gören entelektüeller tarafından teşvik edildi. Bunlar, hareketi "neoliberalizm", yani Adam Smith'in yeniden dirilmesi ve güncellenmesi olarak adlandırdılar. En önemli örneği, Margaret Thatcher ve Tory "kurular"dır. Hareket, Fransa'da, Başbakan Raymond Barre'nin 1970'lerin sonunda Fransız ekonomisini liberalize etme çabalarıyla ortaya çıktı. Sosyalistler bile, 1980'lerin başlarında, devlet mülkiyetindeki sanayinin bir sorun olduğunu fark etmeye başladılar. Önce Mitterrand, sonra Chirac, Fransız sanayisinin çoğunu özelleştirdi. Ama hiçbiri, ABD tarzı bir serbest piyasanın gereklerini yerine getiremeyeceklerdi, çünkü bu kesin olarak bir Amerikan usulüydü ve Fransızların, "vahşi liberalizm" diye adlandırdıkları şeye karşı bir kültürel engelleri mevcuttur. Amerikalılar ise buna özgürlük diyorlar.

de 16'sına tekabül etmektedir. Fransa, Avrupalı göçmenleri uzun bir sürede sindirmiştir. 1880'den 1960'a kadar ki sürede yaklaşık 7 milyon İtalyan, İspanyol, Portekizli, Polonyalı ve Rus, Fransız toplumuna entegre olmuştur.

Fakat 1960'lardan itibaren birçok **Müslüman** ülkeye gelmiş ve büyük ırkçı gerilimleri ateşlemiştir. Şimdi, bu ülkede, çoğu Batı ve Kuzey Afrika'daki –Cezayir, Fas, Tunus, Senegal ve Mali gibi– eski Fransız sömürgelerinden gelmiş, sayıları 5–6 milyona varan ve belki de Fransa nüfusunun yüzde 9'unu oluşturan Müslüman yaşamaktadır. Bunlar Fransa'daki en zor, en pis ve en düşük ücretli işleri kabul etmek üzere, sefaletten ve işsizlikten kaçmaktadırlar ama yine de birçoğu, özellikle de genç olanlar işsizdir. Bunlar pejmürde kamu binalarında yaşamaktadırlar. Ben, 1989'da Paris'in kuzeydoğusundaki Aulnay-sous-Bois banliyösünde kalırken, trende arkadaş olduğum yolcuların üçte birinin Afrikalı veya Arap olduğunu hesap etmiştim. Oradaki bir Fransız ev sahibi, pişmanlıkla, oranın "Aulnay-sous-Cameroun" hâline geldiği esprisini yapmıştı. (2005'teki isyan Aulnay'ı vurdu.)

Müslüman İslâm'ın takipçisi, ayrıca İslâm isminin sıfatı.
katma değer vergisi Avrupa'nın her yerinde uygulanan, kapsamlı, üstü örtülü ulusal satış vergisi.

Birçok Fransız, Fransa'da çok fazla Müslüman olduğunu söylemektedir ve bazıları da onları yurtlarına göndermek istemektedir, ki Ulusal Cephe'nin savunduğu da budur. Fransa'nın belli başlı partilerinin tamamı, bundan sonra yeni göçmenlerin gelmesine karşıdır, kaldı ki şu anda (yasal) göç, Britanya'daki kadar zorlaştırılmıştır ve Fransa, her yıl yüzbinlerce gözü dönmüş mülteciyi geri çevirmektedir. İçişleri Bakanı Nicolas Sarkozy (ki babası Macaristan'dan kaçmıştır), "Fransa'nın göçmene ihtiyacı vardır ama Fransa bütün göçmenleri kabul edemez ve etmemelidir" demiştir.

Fransız cumhuriyet ideali, alt grupları olmayan bir tek Fransız kimliği varsayar. Fransa'da pozitif

Karşılaştırma
Geleceğimizde Bir KDV Olacak Mı?

Avrupa'nın her yerindeki hükümetler, yüksek (yüzde 10 ilâ 20) **katma değer vergi**leriyle (KDV) vergi gelirlerini yüzde 30 civarlarına yükseltmektedirler. Bunun tersine, çoğu da eyalet seviyesinde olan ABD'deki satış vergileri, ortalama yüzde 6 dolaylarındadır ve ABD'deki vergilerin tamamının (federal, eyalet ve yerel düzeyde) sadece yüzde 15'ini bulmaktadır. Fakat Avrupa'daki KDV'ler gözle görülmezdir; Amerika'da olduğu gibi yazar kasadaki satış fiyatıyla değil, bir ürüne değer eklenen her aşamada hesaplanmaktadır (meselâ, bir kazak yapılmak üzere bir araya getirilerek dikilen giysi parçalarından dolayı da KDV eklenmektedir). Bundan dolayı, Avrupa hükümetleri, bunun diğer vergiler kadar can acıtıcı olmadığını düşünmektedirler.

Bush yönetimi sırasında bütçe açıklarını muazzam ölçüde yükselten Cumhuriyetçiler, aslında KDV demek olan bir "tüketim vergisi" ya da "ulusal satış vergisi" fikrini ortaya attılar. Gelir vergilerini düşürmüşlerdi ve bunları bir daha asla yükseltmeyeceklerine söz vermişlerdi. Tüketim üzerine bir vergi konması, Amerikalıları daha fazla tasarruf etmeye ve ekonomiyi büyütecek şekilde borçları için daha fazla para kazanmaya teşvik edecekti. Halk para harcamaya daha az istekli olacağı için, KDV enflasyonist eğilimleri yavaşlatmaktadır. Ancak, KDV, yoksulu, çalışan sınıfı ve emeklileri zenginden daha sert vuran, geriletici bir vergidir. Az sayıda Amerikalı, KDV'nin yasalaşacağına ihtimâl vermiştir.

ayrımcılık yoktur ve ABD Nüfus Sayımının yaptığı tarzda, ırksal, dinî ve etnik gruplara ilişkin resmî veriler dahi toplanmamaktadır. Giderek artan eleştiriler, bu tür istatistiklerin çok bariz ırksal eksikliklerin üstesinden gelmek için gerekli olduğunu söylemektedir. Eşitlik bazen, azınlıkların sorunlarına dikkat etmeyi gerektirir. Fransa'da şu anda, daimî yabancı olarak muamele gören, farklı renkten milyonlarca yurttaş vardır. Fransa'da eğitim görmüş bir Batı Afrikalı şöyle demişti: "Fransızlar, benim Fransız olduğumu düşünmüyorlar".

Fransa, şimdilerde, ABD gettolarının siyah alt sınıfına çok benzeyen Müslüman gençlere öfke duymaktadır. Çoğu Fransa'da doğmuş olmasına rağmen, yine de "göçmen" olarak adlandırılmaktadırlar ve büyük oranda Fransız toplumunun dışındadırlar. Yıkık-dökük evlerde oturmakta ve çetelere, uyuşturucuya ve küçük suçlara sürüklenmektedirler; rap müzikleri, kukuletalı kazaklarıyla siyah Amerikalıları taklit etmektedirler. Az bir kısmı da İslâmî radikalizmin içine çekilmektedir. Polis onları tedirgin etmektedir ve polise nefret duymaktadırlar. Bir genç, "Hiç kimse bize iş vermiyor, sigortamız atmadan burada ne kadar durabiliriz?" diye yakınmıştı. 2005'te, çoğu Müslüman olan genç erkeklerin sigortası attı ve üç hafta boyunca Fransa'nın her yerinde ayaklandılar, 8,000'den fazla arabayı yaktılar. Sert polis yöntemleri ve sokağa çıkma yasağı ayaklanmaları bastırdı. Fransız polisinin başı olan Sarkozy, isyancıları "pislik tabakası" diye niteledi ve onları oturdukları semtlerden "silip süpüreceği"ne yemin etti. Çoğu Fransız aynı fikirdedir ama pek azı böyle açık ifade etmektedir.

Gündemdeki diğer bir mesele de ***l'affaire du foulard*** ("başörtüsü sorunu"), yani, dinlerinin gereği olarak, okulda geleneksel ***örtü*** (***hicab***) takan Müslüman kızlar meselesiydi. Fransa, dini okulların dışında tut-

Coğrafya
Göç Coğrafyası

Üçüncü Dünya'nın her yeri Birinci'ye gizlice sokulmaya çalışmaktadır. Sebep, ekonomik fırsatlardır. Britanya'daki Pakistanlılar, Fransa'daki Cezayirliler, Almanya'daki Türkler ve ABD'deki Meksikalılar, tamamen aynı problemin ifadesidirler: anayurtlarında yeterli işin olmaması. Japonya, yabancı iş arayanları engellemeye uğraşmaktadır, fakat orada bile Filipinlileri, Taylandlıları, Sri Lankalıları ve diğer işçileri görebilirsiniz. Yeryüzünde, Üçüncü Dünya'dan Birinci'ye yürüyebileceğiniz bir tek yer vardır: Meksika-ABD Sınırı. Bir çeşit ozmos olayı hâlinde, işsizlik ve düşük hayat standartlarının baskısı altındaki göçmenler, âdeta bir zar (sınır) tarafından kendisine doğru çekilirler.

Peki, bu bir sorun mudur? Bütünüyle ekonomik bir bakış açısından, hayır. Göçmenler, yerli halkın uzak durduğu işleri kabul etmektedirler. Ve 16. Bölüm'de ele alacağımız üzere, zengin ülkelerde bebek sayısı azdır ve emeklilerin sayısı hızla artmaktadır. Göçmenler olmasa, yaşlıların emekli aylıklarını ödeyecek çok az işçi olacaktı. Problem, göçmenler kendi eski kültürlerini yeni ülkelerinde korumakta ısrar ettiklerinde ortaya çıkmaktadır. Fransa'da ayrımcılık ve sınırlı okullaşma, göçmenlerle çocuklarının Fransızcayı tam öğrenmemeleri, işlerinde hüner elde edememeleri ve suça, uyuşturucuya ve hatta radikal Müslüman örgütlere doğru gettolaşmaları anlamına gelmektedir. Bu, sırası geldiğinde göçmenlere karşı öfkeyi tutuşturmaktadır, nitekim, İngiliz ve Fransız Ulusal Cepheleri ile Alman Nasyonal Demokratları doğurmuştur. Aynı sebeplerin ve aynı duyguların ABD'de çok daha az bir ölçüde mevcut olduğuna dikkat edin.

makamacıyla, 2004'te bunu yasakladı. Bir *imam* (Müslüman din adamı), "Allah'ın kanunu, Fransız kanunundan önce gelir" diye gürledi. Fransızlar, *cihadı* destekleyen her Müslüman vaize yaptıkları gibi, onu da sınırdışı ettiler. 1996 tarihli bir Fransız yasası, yargıçlara, "terörist bir girişime bulaşmış suçlu kişilerle işbirliği yapan" kişileri hapse atma yetkisi tanımaktadır. Terörizmle karşı karşıya kalan Fransa, insan haklan konusunda İngilizler ve Almanlar kadar titiz değildir. 11 Eylül'den ve Londra bombalamalarından sonra, ABD ve Britanya da Fransızların sıfır tolerans tutumlarına biraz daha yaklaşmışlardır.

Fransız politikacıların birçoğu, göçmenlerin Fransız ekonomik ve kültürel hayatına daha iyi entegre edilmesi gerekliliği konusunda hemfikirdir ama bunun nasıl yapılacağı hususunda

Karşılaştırma
Tıbbî Bakım ve Maliyetleri

Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) vardığı sonuca göre, Fransa, dünyanın en yüksek kalitede tıbbî bakım hizmetini, vasatî bir maliyetle sunmaktadır: Tıbbî bakımın ölçülmesi ustalık isteyen bir iştir ve tıbbî hizmeti dünya çapında ilk defa kıyaslayan 2000 yılı WHO araştırması, tartışmalıdır. Japonlar (muhtemelen beslenmeye bağlı olarak), dünyanın en sağlıklı halkıdır ve sağlığa daha az harcama yapmaktadırlar ama bunlar, tıbbî bakımın değil, sağlıklılığın göstergeleridir. İkisi aynı şey değildir. Sağlık, Tanrı'nın size verdiği artı beslenme ve egzersizden oluşur. Tıbbî bakım ise, doktorların ve hastanelerin size verdiği şeydir. Tıbbî bakıma daha fazla harcama yapmak, sağlıklı olmayı çok az etkiler. Bazı rakamlar, aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Dünya çapındaki tıbbî maliyetler, 1948'de, dünya gayrisafi üretiminin yüzde 3'ünden, yarım yüzyıl sonra yüzde 7.9'una yükselmiştir. Amerikalılar tıbbî bakıma öbürlerinin çoğundan kat be kat fazla harcamaktadırlar ama daha az harcayanların çoğundan (yine beslenme sebebiyle) daha az sağlıklıdırlar. ABD hükümetleri, maliyetleri düşük tutmak için çok az şey yapmaktadır, bu nedenle (bir kısmı devlet sağlık sigortası, çoğunluğu özel olmak üzere) sigorta, yüksek teknolojili ve yeni, daha pahalı tedavilere ayak uydurmak için mücadele etmektedir. Yaklaşık 45 milyon civarında sigortasız Amerikalı, hastalanmamayı umut etmektedir. Avrupa'nın çoğu ise herkesi içine alan ve maliyetleri tamamen karşılayan, ülke çapında (bazısı kamu, bazısı özel) sigortaya sahiptir. Ama Avrupalılar bunun karşılığını, uzun süre beklemek ve çok da yüksek teknolojili olmayan tedavilerle, başka şekilde ödemektedirler: fiilen vesikalı olma. ABD, hızla yükselen tıbbî maliyetlerini aşağıda tutmak için benzer bir şey yapmak zorunda kalacak mı?

	WHO Sıralaması	Kişi Başına Yıllık Tıbbî Maliyet ($)	GSYİH'ya Oranı
Fransa	1	2,736	9.7
Japonya	10	2,133	7.9
Britanya	18	2,160	7.7
Almanya	25	2,817	10.9
ABD	37	5,274	14.6
Meksika	61	550	6.1
İran	93	432	6.0
Rusya	130	535	6.2
Çin	144	261	5.8
Nijerya	187	43	4.7

Kaynak: Dünya Sağlık Örgütü

anlaşamamaktadırlar. Göçmenlerin evlerini, okullarını ve iş durumlarını iyileştirmek, tümüyle para gerektirmektedir. Vergi yükü, en fazla, göçmenlerin çoğunun yaşadığı belediyelerin üzerine düşmektedir ve Ulusal Cephe oyunun, daha fazla Müslüman'ın yaşadığı yerlerde en yüksek olmasının bir sebebi de budur. Soldaki partiler, yani Sosyalistler ve Komünistler, ilâve fonlar harcamaya daha meyillidirler. Radikal eğilimleri frenlemek ve diyalogu özendirmek üzere, Paris, 2003 yılında, Fransız İslâm İnancı Konseyi'ni kurdu. 2005'te, yaklaşık 5,000 Fransız Müslüman delege, ılımlı bir Konseyyönetimini seçerek iş başına getirdi.

Fransa millî futbol takımı 1998 Dünya Kupası'nı kazandığında, ırksal kaynaşma kısa süreli bir yükseliş elde etti: Yirmi iki kişilik takımın sekizi siyah veya esmer tenliydi. Fransa gururla püskürmüştü. Galibiyet golünü, Marsilya'da, Cezayirli bir anne-babadan doğmuş olan Zinedine Zidane atmıştı. Spor, ırksal entegrasyonu artırmakta hükümet programlarından daha önemli olabilmektedir. (ABD için de geçerli midir?)

Fransa'nın Eğitim Sorunları

sosyal hareketlilik Bireylerin bir toplum sınıfından diğerine, genellikle de yukarıya doğru hareketi.

Fransa'nın **sosyal hareketliliği** iyileştirmek ve herkesi, hatta göçmenleri bile Fransız toplumuna entegre etmek için çok büyük eğitim fırsatları mevcuttur. ABD'nin okul entegrasyonunu artırarak sosyal sorunları çözme çabalarına benzeyen bu gayret, övgüye değerdir. Ama ABD'de olduğu gibi, yeni problemlere de yol açmaktadır.

Paris, genç Fransızların daha büyük bir oranının, 9. Bölüm'de ele alınan "bac" derecesini alması gerektiğine karar vermiştir. 1985'te, Sosyalist hükümet, 2000 yılına kadar bütün gençlerin yüzde 80'ini ***lycée***lere göndermek üzere azimli bir plânı uygulamaya başladı ve hedefe büyük ölçüde varıldı. Bac, modern bir ekonominin ihtiyaç duyduğu eğitimli ve nitelikli işgücünü oluşturmak için, teknik ve meslekî seçenekleri kapsayacak şekilde genişletildi. Fakat eğitim harcamalarındaki büyük artışa rağmen, harap binaların, kalabalık dersliklerin (bazen bir öğretmene 40'tan fazla öğrenci) ve koridorlardaki, tuvaletlerdeki suçların da gösterdiği gibi, devlet ***lycée*** sistemi, ciddi biçimde taşıyamayacağı bir yükün altına girdi. (Tanıdık gibi mi?) Okullardaki düşüşten korkan orta sınıf ebeveynler, çocuklarını giderek daha fazla özel ***lycée***lere gönderdiler. Fransa'da, 1968 Mayıs Olayları'nı hatırlatacak biçimde, zaman zaman ortaya çıkan öğrencilerin sokak protestoları, Paris yönetimini sallamaktadır.

Fransa ve Avrupa

Britanya'dan farklı olarak, Fransa, birleşik bir Avrupa'nın inşasında çekimser kalmamıştır. Gerçekten de, bu fikir, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, iki Fransız resmî görevlisinden, Jean Monnet ve Robert Schuman'dan çıkmıştır. Fransa, ECSC'nin ve daha sonra da Ortak Pazar'ın ilk altılısından

Ortak Tarım Programı AB bütçesinin en büyük kısmını oluşturan, AB tarım sübvansiyonları.

biriydi. Üyeler, birbirlerine gümrük vergilerini kaldırdılar ve üye ülkelerin işçilerine kapıları açtılar. Bunun canlandırıcı etkileri, Fransız ekonomik büyümesini destekledi. AB'nin Ortak Tarım Programı (CAP), AB bütçesinin yarısını harcamaktadır ve Fransız çiftçileri bunun en büyük yararlanıcısıdırlar. Fransız çiftçileri bundan memnundur ama Alman ve Hollandalı vergi mükellefleri değildir.

Fransız seçmenler, 2005'te, yeni AB Anayasası'nı yüzde 45'e karşı yüzde 55 oyla reddetmişlerdir. Çoğu, genel olarak hâlâ AB yanlısıdır ama Fransa'yı ve AB'yi yöneten elitlerden hoşnutsuzluklarını göstermek için referandumu kullanmışlardır. Fransız liderlerin birçoğu da, kısmen, Fransa'yı birleşik bir Avrupa'nın öncüsü gördüklerinden, Avrupa'nın birleşmesinden yanadır ama ne tür bir Avrupa istediklerinde anlaşamamaktadırlar. Fransız egemenliğini ortadan kaldıracağı için, hiçbiri tam bir federasyon istememektedir. Charles De Gaulle, bunu, 1960'larda, bir ***Europe des patries*** ("Anayurtlar Avrupası", ki daha sonra, İngiliz Margaret Thatcher'ın da görüşüydü) konusundan söz ettiğinde dile getirmişti. Bu özellikle, Fransa değil de, yeni birleşmiş bulunan Almanya Avrupa'nın lideri olursa geçerlidir. Ve AB ne kadar genişlemelidir? Türkiye'yi içine almalı mıdır? AB doğuya doğru ne kadar daha genişlerse, bu durum Almanya'yı o denli doğal merkez hâline getirir. Birçok Fransız, buna gizli olarak karşı çıkmakta ama nadiren açıkça söylemektedir. 1871'deki Alman birleşmesinden beri –ve Fransa'yı bir savaşta yenmesinden sonra– Fransa, hep, doğusunda büyük, güçlü bir komşusu olmasına üzülmüştürve şimdi sıra bu ülkeyi incelemeye gelmiştir.

Anahtar Terimler

flaş parti
girişimcilik [entrepreneurial]
himayecilik
hypermarché
işgücü esneksizlikleri
katma değer vergisi
kayıtdışı ekonomi
kemer sıkma
koruyucu gümrük vergisi
muhafazakârlık
Müslüman
Ortak Tarım Programı
petit bourgeois
sosyal hareketlilik
sosyal maliyetler
yol gösterici plânlama

Ek Kaynaklar

Chafer, Tony, and Brian Jenkins, eds. *France: From the Cold War to the New World Order.* New York: St. Martin's, 1996.

Estrin, Saul and Peter Holmes. *French Planning in Theory and Practice.* Winchester, MA: Allen & Unwin, 1983.

Favell, Adrian. *Philosophies of Integration: Immigration and the Idea of Citizenship in France and Britain.* New York: St. Martin's, 1998.

Fenby, Jonathan. *France on the Brink.* New York: Arcade, 1999.

Flynn, Gregory, ed. *Remaking the Hexagon: The New France in the New Europe.* Boulder, CO: Westview, 1995.

Fysh, Peter, and Jim Wolfreys. *The Politics of Racism in France.* New York: St. Martin's, 1998.

Gildea, Robert. *France since 1945.* New York: Oxford University Press, 1996.

Keeler, John T. S., and Martin A. Schain, eds. *Chirac's Challenge: Liberalization, Europeanization, and Malaise in France.* New York: St. Martin's, 1996.

Schmidt, Vivien A. *From State to Market? The Transformation of French Business and Government.* New York: Cambridge University Press, 1996.

Simmons, Harvey G. *The French National Front: The Extremist Challenge to Democracy.* Boulder, CO: Westview, 1996.

Smith, Timothy B. *France in Crisis: Welfare, Inequality, and Globalization since 1980.* New York: Cambridge University Press, 2005.

Smith, W. Rand. *The Left's Dirty Job: The Politics of Industrial Restructuring in France and Spain.* Pittsburgh, PA: University of Pittsburgh Press, 1998.

Kısım III

Almanya

Ülkelerin Konseptleri

Ülke Araştırması
(web2.1.loc.gov/frd/cs/deoc.html

Alman E-formasyon Merkezi
germany-info.org

Almanya Hükümeti
bundesregierung.de

Temel Yasa
law.jrb.ac.uk/const/germany

Alman İşleri Bakanlığı
bmi.bund.de

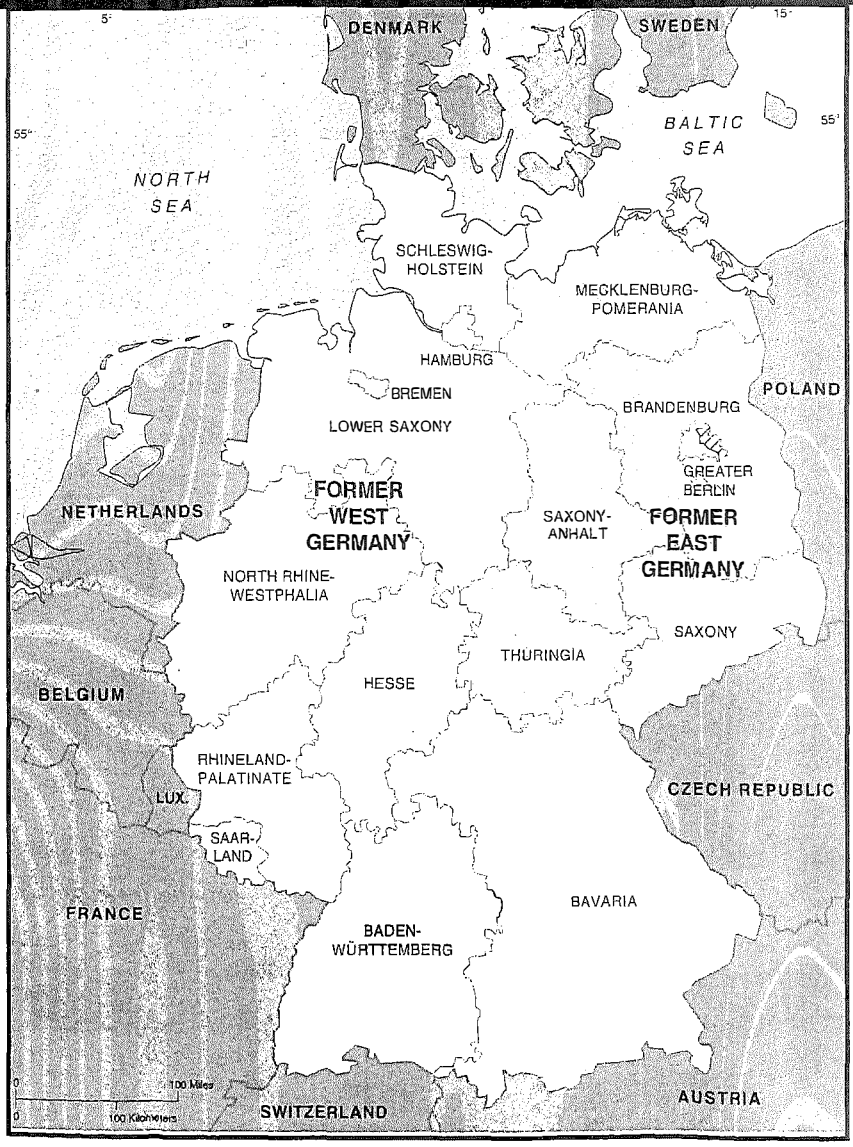
Federal Parlamento
bundestag.de

Johns Hopkins'de Alman Araştırmaları
aicgs.org

Almanya'daki Seçimler
electionworld.org/election/germany

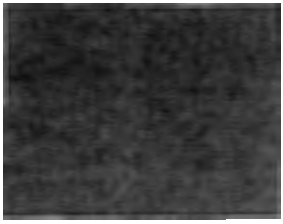
Weimar Cumhuriyeti
mars.wnec.edu/~grempel/courses/germany/germany/lectures

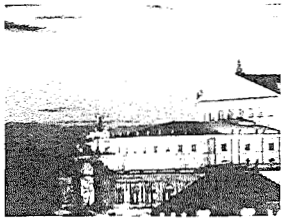
Almanya Haberleri
(Alman Radyosu)
spiegel.de (haftalık haber)
(Frankfurter Allgemeine Zeitung)
(Münih günlük)

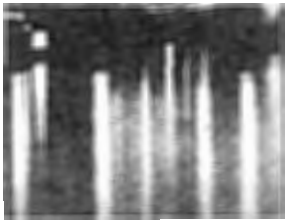

5°
15°
55°
55°
DENMARK
SWEDEN
BALTIC SEA
NORTH SEA
SCHLESWIG-HOLSTEIN
MECKLENBURG-POMERANIA
HAMBURG
BREMEN
LOWER SAXONY
BRANDENBURG
POLAND
GREATER BERLIN
FORMER WEST GERMANY
NETHERLANDS
SAXONY-ANHALT
FORMER EAST GERMANY
NORTH RHINE-WESTPHALIA
SAXONY
THURINGIA
HESSE
BELGIUM
RHINELAND-PALATINATE
CZECH REPUBLIC
LUX.
SAAR-LAND
FRANCE
BAVARIA
BADEN-WÜRTTEMBERG
0
100 Miles
0
100 Kilometers
SWITZERLAND
AUSTRIA

Bölüm 12

Almanya: Geçmişin Etkisi

Britanya'nın doğal sınırları vardır. Fransa doğal sınırlara sahip olmak istemektedir ama altı kenarından biri (kuzeydoğusu) ihtilâflıdır. Ancak, Almanya'nın sadece kuzeyinde ve güneyinde (Baltık Denizi ve Alp Dağları) doğal sınırları vardır ve bu olgu, onun çalkantılı tarihine katkıda bulunmuştur. Almanya yüzyıllar içinde, kimi zaman Alsace'dan (şimdi Fransa'da) Doğu Prusya'ya (şimdi Polonya ve Rusya'nındır) uzanarak, kâh genişlemiş, kâh küçülmüştür. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra doğu kanadı budanmış ve ülke, 1949'da Doğu ve Batı Almanya hâline gelen, doğu ve batı işgal bölgelerine bölünmüştü. 1990 yılında yeniden birleşen Federal Almanya Cumhuriyeti, şimdi, o yüzyılın başındaki kudretli, İkinci Reich'tan önemli ölçüde daha küçüktür.

Dikkate Alınacak Sorular

1. Almanya'nın coğrafî problemleri nelerdir?
2. Almanya, Fransız merkezîleşmesinin ne kadar zıddıydı?
3. Cuius regio neyi çözmeye kalkıştı? Nasıl?
4. Prusya, Almanya'ya ne katkı sağladı?
5. Almanya'da milliyetçilik, ırkçılıkla nasıl birleşti?
6. Birinci, İkinci ve Üçüncü Reichlar neydi?
7. Bismarck, Almanya'nın demokratik gelişimini nasıl geciktirdi?
8. Weimar Cumhuriyeti niçin son buldu?
9. Nazizmin başlıca unsurları nelerdi

Almanya'nın Avrupa'nın merkezinde ve düz, savunmasız Kuzey Avrupa Ovası'nda konumlanması, ülkenin önüne iki talihsiz seçenek koymuştur. Almanya bölünmüş ve askerî bakımdan zayıf iken –tarihin büyük kısmındaki durumu budur– Avrupa'nın savaş alanıydı. Öte yandan, Almanya, birleşmiş ve askerî açıdan muhtemel saldırganları kendisine karşı birleşmekten caydıracak kadar güçlü olduğunda ise, bütün komşularını her seferinde bozguna uğratacak ölçüde kudretli olmuştur. Almanya, 19. Yüzyıl'da birleşik hâlde iken, otomatikman Avrupa'nın geri kalanı için bir tehdit oluşturdu; büyük, yoğun nüfuslu ve stratejik biçimde konuşlanmıştı. Kimi Avrupalılar, birleşik bir Almanya'dan hâlâ korkmaktadırlar. Birleşik bir Almanya'yı tehdit durumuna getiren coğrafya, yine de Almanya'ya acımasız olmuştur.

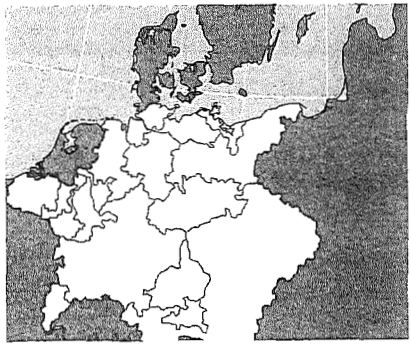
Almanlar Kimdir?

Nazi ırk teorisinin tersine, Almanlar, Avrupa'nın herhangi bir halkı kadar, belki daha da fazla, bir etnik karışımdır. Romalıların tanıdığı asıl Almanlar, bazıları Romalılaştırılmış olan çeşitli barbar kabilelerin bir derlemesiydi. 4. Yüzyıl'da Hunların istilâsı, her birinin onların önünden kaçtığı, Avrupa'nın her yanına devasa göçlere sebep oldu. Birçok Alman, Roma bölgesinde sığınacak yer bulmaya çalıştı ve Roma, bunların bazılarını paralı asker olarak aldı. Kısa süre sonra, Cermenik kabileler Roma İmparatorluğu'nun her yanında başıboş dolaşır ve imparatorluğu yakıp yıkarak onun değişik kısımlarına yerleşir oldular.

Almanya'nın Değişen Biçimi

800: Sharlemagne'nin Kutsal Roma İmp.

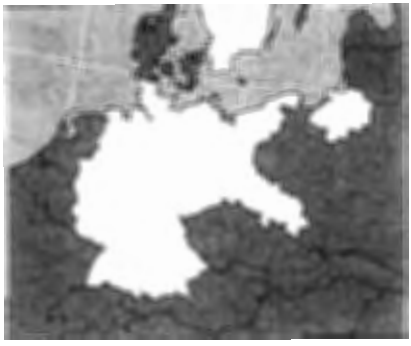
1648: Westphalia Antlaşmasından Sonra

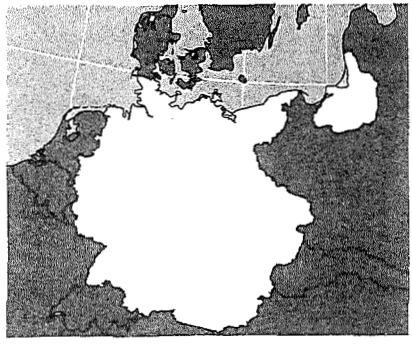
1815: Alman Konfedarasyonu

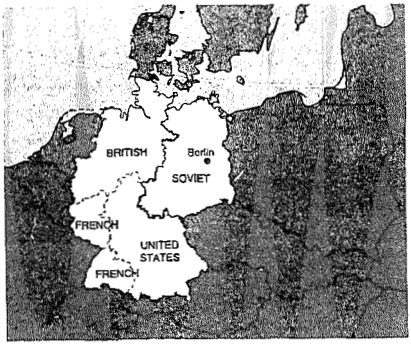
1871: İkinci Reich

1919: Weimar Cumhuriyeti

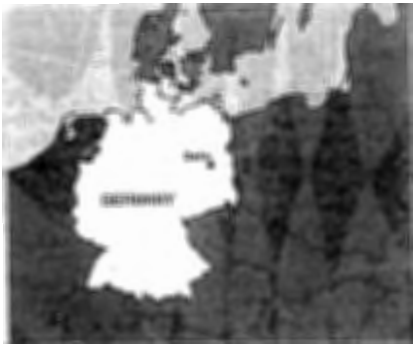
1939: Hitler'in Üçüncü Reich'i

1945 İşgal Altındaki Almanya (4 bölge)

1949: İki Almanya

1990: Yeniden Birleşmiş Almanya

O zamandan beri Almanlar, biryüzlerini Batı'ya, diğer yüzlerini ise Doğu'ya sunmuşlardır. Batı'ya –Fransa'ya ve İtalya'ya–, yani Roma'nın mirasçılarına, taklit etmeye çalıştıkları eski ve yüksek kültürleri nedeniyle saygılıydılar. Ancak, Almanlaştırdıkları, imha ettikleri veya sürdükleri Doğu'yu – önce Hunlar, sonra Slavlar– ise barbarlar olarak gördüler. Bütün Slavca veya Baltık dilleri konuşan bölgeler Almanlaştırıldı ve bugünkü Almanların birçoğu Doğu Avrupa soyundandır. Naziler bunu kabullenmekten nefret ederlerdi ama Almanlar, Keltlerin, Romalıların, Yahudilerin, çeşitli Cermenik kabilelerin, Slavların ve Baltıkların kaynaşmasıdır. Naziler, mükemmel İskandinav türü modellerini gündeme getirdiklerinde, bazı Almanlar sessizce güldüler, zira pratikte Nazi liderlerinin hiçbiri, uzun, atletik, sarışın, mavi gözlü imaja uymuyordu.

Parçalanmış Ulus

Cermenik kabileler –imparatorluğunu yok etmekte oldukları– Roma'dan öylesine etkilenmişlerdi ki, imparatorluğu devam ettirdiklerini öne sürdüler. 800'de Frenk kral Charlemagne (Almancada,

Coğrafya

Sınırlar: Haritanın Üzerindeki Çizgiler

Bir devletin nerede bittiği, diğerinin nerede başladığı, kesin olarak hâlledilmemiş bir hususturr. Haritalara bakarak, sınır çizgilerinin gerçek, belki de doğa tarafından karar verilmiş, ya da en azından her bir halkın hissesine düşen bölgeyi sınırlayacak şekilde zamanla kutsallaşmış olduğunu düşünebilirsiniz. Keşke öyle olsaydı. Gerçeklik açısından, pratikte, dünyada doğal sınır diye bir şey yoktur. Bazıları diğerlerinden daha da suni olmak şartıyla, neredeyse bütün sınırlar yapaydır.

Meselâ Almanya'nın sınırları, büyük bir istikrarsızlık içinde birleşmiş, büyümüş ve küçülmüştür. Almanya'nın yüzyıllar içindeki haritalarını göz önüne alın. Almanya'nın sınırları en geniş hâline, 1871'de Bismarck ve İkinci Dünya Savaşı öncesinde ve sırasında, Hitler döneminde ulaşmıştır. İkinci Reich, bugünkü Polonya'nın büyük kısmını içeriyordu ve Prusya'nın doğuya doğru büyük bir hareketiydi. Birinci Dünya Savaşı'ndaki yenilgiyle birlikte, Almanya, Baltık Denizi'ne bir "Polonya koridoru" oluşturacak şekilde, Prusya ve Pomeranya kısmını kaybetti. Alsace tekrar Fransa'nın oldu. Hitler, Avusturya'yı, Bohemya'yı (şimdiki Çek Cumhuriyeti), Alsace'ı ve Polonya'nın bir kısmını katarak, Almanya'nın haritasını büyüttü. Bu ülkeler, Almanya'nın İkinci Dünya Savaşı'nda yenilmesiyle, kısa sürede elden çıktı. Üstelik Almanya, 1949'dan 1990'a kadar iki ülkeye de bölündü.

Almanya'nın "doğru" sınırları hangileridir? Tarihsel, ahlâkî ve hatta demografik standartları, Almanya'nın kesin sınırlarını tayin etmek üzere uygulamak imkânsızdır. Hitler'in yaptığı gibi, Almanya'nın sınırlarını, bütün Almanları içine alacak şekilde çizmeye kalkılabilir. Fakat –dünyanın çoğu gibi– Avrupalı halklar, sözgelimi bir nehrin bir tarafında Almanlar, diğer tarafında Polonyalılar biçiminde, demografik mevkiler hâlinde sıralanmamıştır. Onun yerine, örneğin Polonya bölgesinde bazı Alman köyleri, Alman şehirlerinde yaşayan bazı Polonyalılar biçiminde, çok defa "karşılıklı geçişmişlerdir". Çizeceğiniz sınır nasıl olursa olsun, daima, kimi Almanları Polonya'da, kimi Polonyalıları da Almanya'da bırakacaktır.

Polonya'nın sınırları, hudut sorunlarındaki muğlâklığın bir örneğidir. 1790'lardan beri Polonya'yı bölmüş olan imparatorluklar –Alman, Avusturya ve Rusya– Birinci Dünya Savaşı'nda çöktüklerinde, Pilsudski yönetimindeki Polonyalı yurtseverler, Polonya'yı yeniden kurdular ama bu ülke birçok Litvanyalıyı, Belarusluyu ve Ukraynalıyı içinde barındırıyordu. Stalin, bu sınırdan kesinlikle hoşlanmamıştı ve İkinci Dünya Savaşı boyunca, Sovyet sınırını batıya doğru genişletti. Tazminat olarak, Polonya, şu andaki batı sınırını Oder ve Neisse Nehirleri oluşturacak şekilde, eski Alman bölgelerini elde etti. Milyonlarca Alman sürgün edildi. Fiilen Polonya genişletildi ve batıya doğru 100 milden daha fazla hareket ettirildi! (Oder-Neisse bölgelerindeki Alman çıkar grupları yüzünden) Epeyce bir tereddüt geçirdikten sonra, Almanya, yeni sınırı kabul etti.

Sadece yüzyıllar içinde tesis edilmiş ve uyulmuş sınırlar ihtilâfsızdır. Bir sınırın hukukî olması için, bir sınır antlaşmasıyla mutabakat sağlanmış ve beton direkler gibi fiziksel belirteçlerle çizilmiş olması gerekidir. Dünyada çok az sayıdaki sınır böyledir.

Sınırların kontrolü, egemenliğin başlıca vasfıdır ve uluslar, sınırlarından kimin ve neyin girip çıkacağının, sadece kendilerinin yetkisinde olduğunu kanıtlamak için ellerinden gelen her şeyi yaparlar. Litvanya ve Slovenya'daki şiddetin en başta gelen nedenlerinden biri, onların pasaport ve gümrük idareleriydi. Bu sınır kontrol noktalarını cebir yoluyla ellerine alan Sovyet ve Yugoslav federal güçleri, bütün ulusal bölgenin, ayrılan cumhuriyetlerin değil, kendilerinin sorumluluğunda olduğunu göstermeye kalkışmışlardı. Başarılı olamadılar ve ülkeleri parçalandı.

Hindistan'ın Pakistan'la (özellikle Keşmir bölgesi konusunda), Çin'in Hindistan ve Rusya'yla, Venezuella'nın Guyana'yla, Arjantin'in Şili'yle (Tierra del Fuego konusunda) ve Britanya'yla (Falkland adası konusunda), Suriye'nin Lübnan'la (Bekaa Vadisi konusunda), Fas'ın Cezayir'le (eski İspanyol Sahrası konusunda) ve Irak'ın İran'la (Şattülarap su kanalı konusunda) olmak üzere, dünyada bol miktarda sınır ihtilâfları vardır. Bu gibi sorunlar, savaşlara neden olmaktadır.

Karl der Grosse) Roma'da taç giydiğinde, devasa ülkesini Kutsal Roma İmparatorluğu diye adlandırdı (ki daha sonraları Voltaire, bunun "ne kutsal, ne Romalı ve ne de imparatorluk" olduğu esprisini yapacaktır). Kısa süre sonra çökmesine rağmen, Napoléon bu maskaralığı 1806'da sona erdirinceye kadar, Alman tarafı kendisini bu şekilde adlandırmaya devam etti.

Habsburg Bir zamanlar Avusturya-Macaristan, İspanya, Lâtin Amerika ve Hollanda'ya da sahip olmuş, çok önemli bir hanedan.
Otuz Yıl Savaşı 1618-1648 yılları arasında, Habsburg'un Avrupa'yı ele geçirme ve Katolikleştirme girişimi.
Westphalia Otuz Yıl Savaşı'nı sona erdiren antlaşma.

Daha önce gördüğümüz üzere, İngiltere'de iktidar, sivil özgürlüğe, sınırlı devlete ve Parlamento yönetimine doğru yükseliş hâlinde hareket eden bir anayasal monarşiyi doğuracak biçimde, kral ile soylular arasında dengede kalmıştı. Fransa'da ise, Fransız krallar, merkezî, bürokratik bir devlete yol açacak şekilde, gittikçe daha fazla gücü kendilerinde topladıklarından, mutlakıyetçilik dengeyi bozmuştu. Almanya ise başka bir yoldan ilerledi: 13. Yüzyıl'da imparator sırf bir göstermelik yönetici, bunakarşılık prensler ve önde gelen din adamları ise devletçikleri, uygun gördükleri gibi yönetir hâle gelene kadar, soylular, gittikçe daha fazla iktidar elde ettiler. Almanya bir tek ülke değil, yüzlerce bağımsız prenslikler ve şehirlerden oluşan, karmaşık desenli bir yorgandı.

Roma Katolikleri ile Protestanlar arasındaki bölünme, Almanya'nın parçalanmasını şiddetlendirdi. 16. Yüzyıl başlarındaki Protestan reformcu Martin Luther, Roma kilisesinin kokuşmuş ve imansız olduğu şeklinde, kuzey Almanya'da pek çok insanın paylaştığı bir duyguyu yansıtıyordu. Özellikle Kuzey Alman prensleri, Roma'ya vergi ödemekten hoşlanmıyordu ve Lutheranizmi, bunları sona erdirmek için iyi bir gerekçe olarak görmüşlerdi. Güney Almanya ve Rhineland, çoğunluk itibariyle Katolik, kuzey ve doğu ise ağırlıklı olarak Protestan oldu ve bu model, hâlâ modern Almanya'nın bir özelliğidir.

İki savaş, din yüzünden çıktı. İlki olan, 1545–1555 yılları arasındaki Schmalkaldic Savaşı'nda (adını, Protestan prenslerin bir koalisyon oluşturduğu Schmalkalden kasabasından almıştır), Habsburg İmparatoru V. Charles, Lutheranizmi ezmeyi neredeyse başarıyordu. Ancak Protestan-

Coğrafya

Dağlar

Dağlar, bir ülkenin işgal edilmesini zorlaştıracak şekilde, savunma manialarî olarak görev yapabilir. Alpler, Almanya'yı güneyden kuşatılmalardan korumaya yardımcı olmaktadır; Pireneler de aynı şeyi Fransa için yapmaktadır. Avrupa'nın Asya'yla olan sınırını çizen Urallara kadar dağları olmayan Rusya, (Uralların güneyinden dolaşan) doğunun süvarileri, kuzeyden İsveçliler ve batıdan Almanlar karşısında hemen hemen savunmasız dümdüz uzanmaktadır. Dağlar ayrıca, siyasî ve ekonomik gelişmeyi de yavaşlatabilir. İspanya ve Meksika gibi çok dağlık ülkelerin birlik sağlaması zor olabilir, çünkü ülkenin başkenti, dağlarla örtülen bölgelere kolaylıkla nüfuz edemez. Bir Batı Virginia vecizesinde söylendiği gibi, Montani Semper Liberi (Dağlılar her zaman özgürdür). Japonya'nın büyük bölümü çiftlikler veya fabrikalar için fazlasıyla dağlık olduğundan, Japonlar dar ve kalabalık kıyı şeritlerinde yaşamak zorunda kalmışlardır.

Prusya Güçlü Kuzey Alman devleti; başkenti Berlin'di.
Junker (Jung Herren, yani genç centilmenden gelir ve YUN ker diye telâffuz edilir) Prusya soylusu.

lar, Charles'ı yenmek üzere Katolik Fransa ile ittifak yapmışlardı. Almanya'nın hangi kısımlarının Katolik, hangilerinin Protestan olması gerektiğine karar vermeyi deneyen 1555 tarihli Augsburg Dinî Barışı, ***cuius regio eius religio*** ("kim saltanat sürüyorsa, onun dini") formülünü üretti. Böylece yerel prensin dini, bir bölgenin dinini belirliyordu ve bu, Almanya'nın uyuşmazlıklarını ve de yerel prenslerin iktidarını derinleştiren bir hususta.

Buna rağmen, barış anlaşmasının sakatlığı ortaya çıktı ve 1618'de, Habsburglar iktidarlarını sağlamlaştırmaya çalışırken, çok daha kötü bir savaş, **Otuz Yıl Savaşı** patlak verdi. Yine ilk başta Katolik Habsburglar kazandı. 1631'de diğer ülkelerden yardım ulaştı. Kardinal Richelieu, Habsburg gücünün Fransa'yı kuşatacağından korkuyordu, bu nedenle Protestanlara yardım etti. Uluslararası ilişkilerde güç ve ulusal çıkarlar, dinî veya ideolojik yakınlıktan daha önemlidir. Gustavus Adolphus yönetimindeki güçlü bir İsveç ordusu, Protestanlar için Almanya'daki savaşa katıldı. Almanya, çoğu açlıktan olmak üzere, nüfusunun belki de yüzde 30'unu yitirdiği, korkunç bir kayba maruz kaldı. Birinci Dünya Savaşı'na kadar, Otuz Yıl Savaşı, insanlık tarihinin en kötü savaşıydı. 1648'deki **Westphalia** Antlaşması, ***cuius regio***'yu onayladı ve Almanya'yı 360 ayrı siyasî varlığa bölünmüş hâlde bıraktı.

Dinin, şimdiye kadar ele aldığımız üç ülke üzerindeki siyasî etkisini göz önüne alın. İngiltere Roma'yla bağlarını kopardı; Katolik kralların geri dönüşü, olsa olsa Parlamento'nun iktidarını teyit etti. Fransa'da Katolik Kilisesi ve ***Ancien Régime*** birbirlerine sadık kaldılar, buna mukabil pek çok Fransız, ruhban karşıtı oldu ve bu da Fransız toplumunun muhafazakâr Katolikler ve ruhban karşıtı radikaller şeklinde ikiye bölünmesine yol açtı. Almanya ruhban yanlısı ve ruhban karşıtı olarak değil ama Katolik ve Protestan biçiminde bölündü. Sonuç çok kötüydü: uzun ve mahvedici bir savaş, zaten bölünmüş bir ülkenin daha da parçalanması ve farklı inançlar yüzünden, Almanlar arasında yüzyıllarca süren husumet.

Prusya'nın Yükselişi

Nihayet bir Alman devletinin diğerlerine egemen olması söz konusu oldu. Brandenburg, sonraki

Coğrafya Sınırlanmış Almanya

Almanya,
Kuzeyde Atlantik, Danimarka ve Baltık Denizi'yle;
Doğuda Polonya ve Çek Cumhuriyeti'yle;
Güneyde Avusturya ve İsviçre'yle;
Batıda Fransa, Lüksemburg, Belçika ve Hollanda'yla sınırlanmıştır.

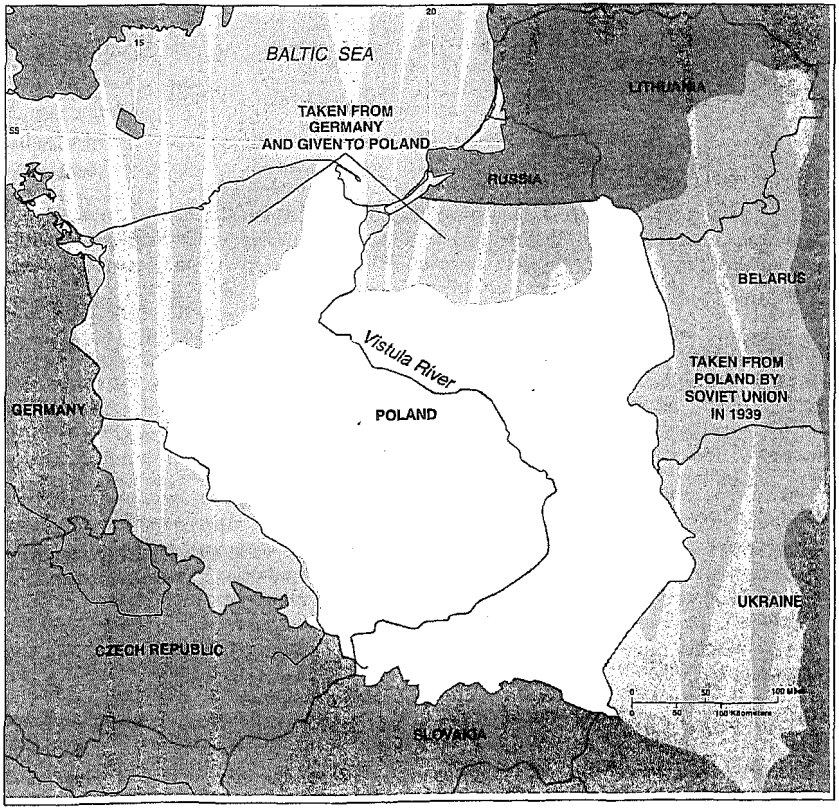
Bilginizi pekiştirmek için, Almanya'yı ve komşularını kabataslak çizin ve işaretleyin. 1990'daki yeniden birleşmeyle ortadan kalkan, Doğu ile Batı Almanya arasındaki eski sınıra da dikkat edin.

bilinen adıyla Prusya, Baltık kıyılarını ve ilâveten Silezya ile Rhineland'ın bazı kısımlarını içine alan Orta Çağların doğu Alman fetihlerini üstlenerek, 18. Yüzyıl boyunca büyük ölçüde genişledi. Baltık bölgelerinin doğusunda, Cermen şövalyelerinin soyundan gelen ve Alman tarihine önemli bir etkide bulunmuş olan bir tür soyluluk ortaya çıkmıştı. Junkerler, itaatkâr serflerin çalıştığı büyük malikânelere sahiptiler. Ancak, İngiliz lordlarından farklı olarak bağımsızlıklarını ellerinde bulun-

Coğrafya

Sınırlanmış Polonya

Polonya,
Kuzeyde Baltık Denizi, Rusya (Kaliningrad bölgesi) ve Litvanya;
Doğuda Belarus ve Ukrayna;
Güneyde Çek Cumhuriyeti ve Slovakya;
Batıda Almanya'yla sınırlanmıştır.

durmuyorlardı ve krala karşı bir denge unsuru olarak hareket etmiyorlardı ama devlete bağımlı ve bütün üst düzey kamu hizmetlerini ve askerî makamları denetimlerinde tutan bir devlet soylusu hâline gelmişlerdi. Disiplinleriyle ve ayrıntılara gösterdikleri dikkatle ünlü olan Junkerler, modern Almanya'ya hem askerî ve hem de sivil yönetimde bir mükemmellik arzusunu katmışlardır.

Her yandan potansiyel düşmanlarla çevrili olan Prusya kralları, Voltaire'in "Prusya, ordusu olan bir ülke değil, ülkesi olan bir ordudur" nüktesine yol açacak kadar, askerî gücü saplantı hâline getirmişlerdi. 18. Yüzyıl'ın başlarında, Kral Frederick William, yalnızca –bizzat iriyarı askerlerden seçtiği birlikleri yine kendisinin yürüttüğü– askerî tören alanlarında değil, sivil hayatta da askerî itaat ve Prusyalı kabiliyeti istemek suretiyle, bütün halkının eğitim subayı gibi davrandı. Özellikle Prusya'da, otoriteye itaat, bir Alman karakter özelliği hâline gelmiştir.

milliyetçilik Bir kimsenin kendi ülkesinin birliği ve büyüklüğü inancı ve onu yabancıların yönetmesinden duyduğu nefret.
Volksgeist Almancada "halk ruhu"; ırkçı çağrışımları söz konusudur. (Not: Bütün Almanca isimler büyük harfle yazılmaktadır.)
Lebensraum Almancada bütün ulusun "yaşama alanı".
Metternichçi sistem Napoléon öncesi Avrupa monarşisini ve istikrarını geri getirmeye çalışan, yapay muhafazakâr sistem.

1740'tan 1786'ya kadar saltanat süren, oğlu Büyük Frederick, tıpkı Fransa'nın XIV. Louis'si gibi, devraldığı mirası mükemmelleştirdi. Frederick, daha büyük devletlerin kralarını bile korkutmuş olan ve kendisinin de yüksek bir askerî kabiliyete sahip hâlde tutmaya devam ettiği bir Prusya ordusunu miras olarak devralmıştı. Krallığını bizzat yöneten Frederick, askerî zaferler ve topraklarını genişletme dışında, Prusya'ya sanatı ve kültürü (ki Voltaire onun sarayında bir süre kalmıştı) getiren "aydın despot" diye tanınmaya başladı. Zeki bir kumandan ve gözü pek bir stratejist olan Frederick, açık zihinli Alman milliyetçilerine de bir model oluşturmuştur. Kendisini Büyük Frederick olarak tanımlayan Adolf Hitler, 1933'te Üçüncü Reich'ı, Frederick'in Berlin'deki mezarından ilân etmişti.

Alman Milliyetçiliği

Fransız Devrimi günlerinde bile, hâlâ üç yüzden fazla Alman devleti mevcuttu. Prusya ve Avusturya bunların en güçlüleriydi ama her ikisi de Napoléon'un lejyonları için çocuk oyuncağıydı. Ülkelerinin geri kalmışlığı ve parçalanmışlığından bıkmış olan Alman liberaller, başlangıçta, Fransızları özgürleştirici ve modernleştiriciler olarak hoş karşıladılar. Napoléon, –Prusya ya da Avusturya hariç– birçok Alman devletçiğini yaklaşık otuz civarına inene kadar birleştirdi, bunlara Rhine Konfederasyonu adını verdi, ekonomiyi ve toplumu arkaik yasalardan kurtarmak için yeni kanunları uygulamaya soktu.

Ancak, Fransızlar, yanlarında liberalizmden daha fazlasını götürdüler; gittikleri her yerde, işgal ettikleri toprakları, bütün ***–izm***'lerin en bulaşıcısı olan yeni **milliyetçilik** fikriyle mikropladılar; bir ülke buna yakalandığında, komşusu olan ülke de yakalanır. Çok geçmeden Almanlar, Ruslar ve İspanyollar da Fransız karşıtı milliyetçilikle ateşlenmişlerdi. Bunun farkına varmayan Napoléon, küçük şeytanın şişenin dışına çıkmasına izin vermişti; Alman milliyetçiliğine kazandırdığı enerji,

dolaylı yoldan Fransa'nın üç Alman işgaline uğramasına yol açtı.

Fransa'nın, İngiliz ve Amerikan özgürlük kavramlarını ödünç alması meselesinde gördüğümüz gibi, bir ülkede tasarlanan fikirler, bir başka ülkeye uygulandığında çoğu defa çarpıtılır, abartılır veya tahrif edilir. Bu, romantik, öfkeli ve ırkçı hâle gelen Alman milliyetçiliğine de oldu ve gerideki efsanevî bir geçmişe kulak verdi. 19. Yüzyıl'ın milliyetçi Alman entelektüelleri, diğer halklardan

Şahsiyetler

Bismarck'ın Kuşkulu Mirası

Almanya'nın 1871–1890 yılları arasındaki şansölyesi olan Otto von Bismarck, iliklerine kadar Prusyalı bir Junker'di ve onun birleşik Almanya'ya vurduğu mühür, ülkenin demokratik gelişimini on yıllar boyunca geciktirdi. Bismarck ve Disraeli, birbirlerini tanıyor ve seviyorlardı, birçok kimse, onları dinamik muhafazakârlar olarak birbirleriyle mukayese etmişlerdir. Ancak, İngiliz ve Alman muhafazakârlığı farklı şeylerdi. Disraeli'nin Toryleri, seçme hakkını genişletmişler ve Parlamento'da dürüst mücadeleyi hoş karşılamışlardır. Bismarck ise partilerden, parlamentolardan ve kendisine muhalefet eden herkesten nefret ederdi. Bismarck, Almanya'yı, İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden Müttefik işgaliyle ancak aşılabilmiş olan otoriteryenlik ve tek adam tarzı yönetimle baş başa bırakmıştır. Bismarck'ın Alman devletine boyun eğdirmek istediği Katolik Kilisesi ile olan Kulturkampf'ı, Protestan kuzeye olan Katolik kızgınlığını keskinleştirmiştir ve bu, hâlâ geçmeyen bir duygudur.

Bismarck'ın Almanya'ya bıraktığı en tehlikeli miras, onun dış politikasıydı. Önce kendi Prusya'sını, sonra da Avrupa'nın geri kalanını, birleşik bir Almanya ortaya çıkarmaya yönelik olarak manipüle etmek üzere hem Machtpolitik ve hem de Reelpolitik uygulamıştır. Bismarck için savaş, sadece bir araçtı. Kinik ahlâksızlık, Bismarck'ın Almanya'ya miras bıraktığı bir başka modeldi.

Almanya'nın asıl sorunu, Bismarck'ın, ardından gidilen sert bir model oluşuydu. Bismarck, sınırlı bir amaç olan Almanya'nın birleştirilmesi için güç politikasını kullandı. Takipçileri, onun ahlâk dışı Machtpolitik'ini izlediler ama sınırlarını, yani Reelpolitik'i

Otto von Bismarck

unutarak izlediler. Meselâ Bismarck, Danimarka, Avusturya ve Fransa'nın tamamını kolaylıkla işgal edebilirdi, ancak tehlikeli sonuçlar getireceğini bildiği için yapmadı. Bismarck, savaşı, Avrupa'yı işgal değil, Almanya'yı birleştirmek için ve kontrollü bir biçimde kullandı. İkinci Reich amacına bir kez ulaşınca, muhtemel düşmanlarının, imparatorluğuna karşı koalisyonlar oluşturmayacağından emin olmak üzerine yoğunlaştı.

Bismarck, Avusturya ile onun Balkanlar üzerindeki ihtiraslarını destekleyen bir ittifakın, önünde sonunda bir savaşa yol açabileceği konusunda uyarıda bulundu. "Balkanların tümü, Pomeranyalı bir askerin kemiklerine bile değmez" diyordu. Korkusu gerçek oldu, zira bu, Birinci Dünya Savaşı'nı ortaya çıkaran durumdu. Bismarck'ın hâlefleri olan, çok daha az yetenekli ve büyük hırslara sahip adamlar, Avusturya'nın onları Balkanlar yüzünden savaşın içine itmesine imkân verdiler. Bismarck'ın trajedisi, Avrupa'da, kırılgan ve usta hokkabazı olan kendisi olmaksızın sürdürülemeyecek bir denge inşa etmiş olmasıydı.

üstün bir Cermenik kabile ruhunu ima eden ve *Volk* (halk) ile *Geist* (ruh) kelimelerinin bir kombinasyonu olan Volksgeist'tan söz ediyorlardı. Alman coğrafyacıları Lebensraum terimini icat ettiler ve Almanya'nın daha fazla toprağı hak ettiğini öne sürdüler. (Japon militaristler de kesinlikle aynı şeyi iddia etmişlerdir.) Hitler'den uzun zaman önce, pek çok Alman yayılmacı milliyetçilikten yanaydı.

Almanya, Fransız boyunduruğunun sökülüp atılması için Prusya'nın öncülük yapmasını bekliyordu ama Prusya birlikleri, Napoléon'un iktidardan düşmesine herhangi bir katkıda bulunmadı. Fransa gibi Almanya da, Napoléon'un düşüşünden sonra aynı kalmadı. Milliyetçilik ve liberalizmden etkilenen (ikinciden daha çok, birinciden) Alman düşünürleri, birleşmiş ve modernleşmiş bir ülke istiyorlardı. Hem milliyetçilikten, hem de liberalizmden nefret eden, aşırı muhafazakâr, Avusturya Prensi Mettemich, Napoléon'dan sonra Avrupa'nın istikrarına katkı yapabileceğini düşündüğü, otuz dokuz devletli bir Alman Konfederasyonu'nun oluşturulmasına yardım etti.

Hoşnutsuz olan liberaller ve milliyetçiler, Metternichçi sistemi alaşağı etmeye çalışırken, Avrupa'nın her tarafında 1848 devrimi patlak verdi. Şehir ayaklanmalarının arasında, Alman liberaller, birleşik, demokratik bir Almanya kurmak üzere, Frankfurt'ta toplandılar. Alman anayasal monarşisinin liderliğini Prusya kralına teklif etmek üzere, Berlin'e bir heyet gönderdiler ama kral, "toplumun alt tabakasından verilen bir tacı kabul edemeyeceği"ni söyleyerek, kibirli bir edayla bunu reddetti. Ordu, Frankfurt'taki Millî Meclis'i boşalttı ve Alman liberaller ya katıksız milliyetçiliğe döndüler, ya da ABD'ye göç ettiler.

İkinci Reich

1848'de liberal milliyetçilerin girişimlerinin tersine, Alman birleşmesi halktan değil, yukarıdan, Prusya'nın büyümesinden doğdu. Bu, liberallerin eseri de değildi, daha çok, liberallerin 1848'deki faaliyetini fark eden ve onların sersem olduğunu düşünen, sağlam muhafazakâr Otto von Bismarck'ın işiydi. 1862'de, Prusya'nın başbakanı olan Bismarck, gerçekte bir Alman milliyetçisi değildi; öncelikle ve en önemlisi, Prusya'yı korumanın ve savunmanın biricik yolunun, Prusya önderliğindeki Alman birliği olacağını gören kralın, Prusyalı sadık bir hizmetkârıydı. Bu nedenle, Bismarck'ın amaçları epeyce sınırlıydı; birleşmiş bir Almanya'yı, askerî ve yayılmacı bir devlete dönüştürme niyetiyoktu.

Bismarck'a göre, ordular ve savaş, yalnızca araçtı. 1862'de, Prusya parlamentosu askerî bütçe konusunda çıkmaza girdiğinde, Bismarck, yeni vergiler ve paranın parlamento onayı olmadan harcanması talimatını verdi ve bunu şöyle açıkladı: "Zamanın büyük sorunlarına konuşmalarla ve çoğunluk oylarıyla değil, –bu 1848 ve 1849'da yapılan hataydı– demir ve kanla karar verilecektir".

Bismarck, döneminin büyük sorunlarını çözmek için askerî silâhlarını kullandı: Birleşik Almanya'ya kim önderlik edecekti, Prusya mı, Avusturya mı? Üç kısıtlı savaştan oluşan bir silsi-

le içinde –1864'te Danimarka'yla, 1866'da Avusturya'yla ve 1870'te Fransa'yla–, Bismarck, önce Alman devletlerinin çoğunu Prusya'nın arkasında birleştirdi, sonra Avusturya'yı başından savdı, en sonunda da Alman birliğini iyice pekiştirdi. Yeni İkinci **Reich** (Charlemagne'inki birinciydi), aslında 1871'de, Fransa'da, Versay Sarayı'nda ilân edildi.

Reich Almancada imparatorluk.
Reichstag Hitler öncesindeki Alman parlamentosu; binası şu anda Bundestag'ı barındırmaktadır.
Kulturkampf Özellikle Bismarck'ın Katolik Kilisesi ile olan kültür mücadelesi.
Machtpolitik Güç siyasası ("kudret"le ["might"] aynı kökten).
Reelpolitik Gerçekçilik siyasası.

1871'den 1918'e kadar süren İkinci Reich, bir demokrasi değildi. Yasama organı olan **Reichstag**, sadece bütçeyi kabul veya reddetmek biçiminde sınırlı bir güce sahipti. Şansölye (başbakan), parlamentoya karşı "sorumlu" değildi –yani oylanamazdı– ve kendi bakanlarını kendi seçerdi. Alman **Kayzeri** bir göstermelik şahsiyet değildi, gerçekten politika oluşturuyordu. Birleşik bir Almanya'nın üyesi olan her bir devlet, bugünkü federal sistemin ön belirtisi olacak biçimde, özerkliğini elinde tutmaya devam etti.

Sanayi bakımından geri olan Almanya, özellikle demir-çelikte dev dalgalar hâlinde büyüdü. Bir zamanların kır manzaralı Ruhr bölgesi, duman grisi bir iş alanına dönüştü. Sanayinin gelişmesiyle birlikte, militan ve iyi örgütlenmiş bir Alman emek hareketi ortaya çıktı. 1863'te Ferdinand Lasalle, kısmen bir sendika, kısmen de parti olan Genel Alman İşçiler Birliği'ni kurdu. 1875'te bu grup, şu anda dünyanın en eski ve en başarılı sosyal demokrat partilerinden biri olan Sozialdemokratische Partei Deutschlands (SPD) hâline geldi.

Bismarck SPD'den nefret ediyordu ve 1878'de onu yasakladı. Kendisi Reichstag'da birtakım refah düzenlemeleri geliştirerek, Sosyalistlerin rüzgârını yelkenlerine doldurmaya çalıştı. 1880'lerde Almanya, tıp ve kaza sigortası, emeklilik plânlaması ve devlet iş bulma bürolarıyla, dünyanın birinci ülkesi durumuna geldi. Almanya o zamandan beri bir refah devleti olmuştur.

Felaket: Birinci Dünya Savaşı

İkinci Reich'ın bir demokrasiye dönüşebilmesi mümkün oldu. Siyasî partiler daha da önemli hâle geldi. Bismarck'ın 1890'da görevden çekilmesinden sonra, SPD'nin, Birinci Dünya Savaşı'ndan önce, Reichstag sandalyelerinin neredeyse üçte birini alarak, Almanya'nın en büyük partisi durumuna gelmesi söz konusu oldu. Seçilmiş görevlerde sorumluluk alan Alman Sosyalistleri, Marksist köklerinden kopup **revizyonizme**, yani sosyalizmin radikal devrimler yerine demokratik yollar

Coğrafya

Sınırlanmış Macaristan

Macaristan,
Kuzeyde Slovakya;
Doğuda Ukrayna ve Romanya;
Güneyde Sırbistan ve Hırvatistan;
Batıda Slovenya ve Avusturya ile sınırlanmıştır.

Kayzer Almancada Sezar karşılığı; imparator.
SPD Alman Sosyal Demokrat Partisi.
revizyonizm Bir ideolojiyi yeniden düşünmek ya da tarihi yeniden yorumlamak.
Dolchstoss Almancada "arkadan bıçaklanma"nın karşılığı.
Versay (Versailles) Antlaşması Birinci Dünya Savaşı'nı sona erdiren, 1919 tarihli antlaşma.
Weimar Cumhuriyeti 1919–1933 dönemindeki demokratik Alman cumhuriyeti.
hiperenflasyon Ayda yüzde 50'den fazla olacak kadar; çok yüksek enflasyon.

vasıtasıyla tedricen ilerleyebileceği fikrine doğru yönlenerek, ılımlı şekilde büyüdüler. SPD o denli evcilleşmişti ki, 1914'te, âcil savaş bütçesi Reichstag'ın önüne getirildiğinde, SPD milletvekilleri "bütün işçilerin uluslararası dayanışması"nı unutmuş ve iyi birer Alman olarak –lehte– oy kullanmışlardı.

Bismarck'tan sonra, Almanya'nın dış politikası yayılmacılığa dönüştü. Kayzer II. Wilhelm, Almanya'yı, Avrupa'dan üstün, Britanya'yla okyanus ötesinde rekabet eden büyük bir emperyal güç olarak görüyordu. Almanya tarafından 1889'da başlatılan bir donanma silâhlanması programı, daha fazla savaş gemisi inşa etme konusunda Britanya'yla bir yarışa yol açtı. Wilhelm, Güney Afrika'da İngilizlere karşı Hollandalıları ve Balkanlar'da Ruslarla çatışmaya giren Avusturyalıları destekliyordu. 1914'te Saraybosna'da silâhlar ateşlendiğinde, Almanya, Bismarck'ın önlemeye çalıştığı şeyi yapmış ve kendi etrafını düşmanlarla kuşatmayı becermişti.

1870'teki kolay zaferleri hatırlarında olan Almanlar, sevinç içinde savaşa doğru koştular. 1914 Ağustos'unun başlarında, Kayzer birliklerine şöyle dedi: "Ağaçların yaprakları dökülmeden önce evinizde olacaksınız". Tüm Avrupa savaşın çok kısa süreceğini sanıyordu, fakat dört yıl sürdü ve Almanya teslim oluncaya kadar da milyonlarca cana mâl oldu.

Almanların çoğu, askerî açıdan yenildiklerine inanamıyordu. Sağ cenahtaki Almanlar, Almanya'nın, demokratların, sosyalistlerin, Bolşeviklerin ve Yahudilerin oluşturduğu cephe tarafından içeriden ihanete uğradığı şeklindeki **Dolchstoss** uydurmasını yuttular. Savaş propagandasından başka hiçbir şeyle beslenmemiş olan Almanlar, ordunun ve ekonominin daha fazla tahammül edemediğini anlamamışlardı. Savaş, Alman toprağında herhangi bir muharebe olmadan sona erdiği için, Almanlar, kendi birliklerinin bozguna uğrayışına şahit olmadılar. Daha beter olanı ise, savaşın suçunu Almanya'nın üzerine yıkan ve tazminat olarak 33 milyar dolar gibi bir rakamı talep eden **Versay (Versailles) Antlaşması'**ydı. Almanya'ya az sayıdaki (Afrika ve Güney Pasifik'te) sömürgelerinden el çektirildi ve Alsace ile Polonya koridorunu kaybetti. Almanların çoğu intikam istiyordu. Eğer bir antlaşma hakkında, ortaya çıkardıklarıyla hüküm verilecekse, o zaman Versay bir felâketti, zira Hitler'e ve İkinci Dünya Savaşı'na düpedüz bu yol açmıştır.

Demokratsız Cumhuriyet

Geriye baktığımızda, **Weimar Cumhuriyeti'**nin –ki adını federal anayasasının kaleme alındığı Weimar kasabasından almıştır–, kendisine yapılan üç eleştiriye rağmen, nasıl başladığını görebiliriz. Birincisi, Almanların cumhuriyet ya da demokrasi tecrübeleri yoktu, yine de, Kayzer, savaşın sonunda Hollanda'ya kaçtığında, Almanya aniden bir demokratik cumhuriyet hâline gelmişti. İkinci olarak, çoğu Almana göre Weimar Cumhuriyeti'nin meşruiyeti yoktu; savaşın galibi müttefikler

ve Reich'a ihanet etmiş olan "içerideki arkadan bıçaklayanlar" tarafından Almanya'ya dayatılmıştı. Üçüncüsü, Versay Antlaşması o kadar cezalandırıcı ve tazminat talepleri o denli yüksekti ki, Almanya küçük düşürülmüş ve ekonomik olarak da sakat edilmişti.

Almanların sadece yaklaşık dörtte birinin, kalpten demokrat olduğu değerlendirmesi yapılmıştır. Diğer dörtte bir, demokrasiden nefret ediyordu. Geri kalanlar ise ekonomi çökünceye kadar yeni cumhuriyeti desteklediler ve sonra sempatilerini sol veya sağdaki otoriter hareketlere yönelttiler. Söylendiği gibi, Weimar Almanyası, cumhuriyetçileri olmayan bir cumhuriyet ve demokratları olmayan bir demokrasiydi.

Tazminatlar konusunda Fransa ile kriz yaşamakta olan hükümet, sınırsız para bastı ve bu da öylesine çılgınca bir **hiperenflasyon** getirdi ki, 1923'te bir somun ekmek almak için bir el arabası mark harcamak gerekiyordu. Bu durumun en sert biçimde etkilediği, işleri ve tasarrufları tamamen yok olan, orta sınıf aileleriydi; bunların birçoğu, Nazilere üye olmaya can atar duruma geldi. O dönem, Almanlar üzerinde silinmez bir leke bıraktı ve o nedenle, bugüne kadarki Alman hükümetleri, enflasyonun önlenmesi konusuna büyük önem vermişlerdir.

1920'lerin ortalarında, ekonomi istikrar kazandı ve her şey daha iyi görünmeye başladı. Kabineler sık sık değişiyordu: on dört yılda yirmi altı kabine. Sosyal Demokratlar, Katolik Merkez ve Muhafazakârlar en büyük partilerdi; Naziler çok küçük bir partiydi ve şaka gibi bir şey olarak görülüyorlardı. Hitler, Charlie Chaplin'e benzetiliyordu. Sonra, 1929'da Dünya Ekonomik Krizi başladı ve Alman demokrasisi güçsüzleşti. Ilımlı partiler küçüldü, radikal partiler –Naziler ve Komünistler– büyüdü. İşsizlik, kilit noktasıydı: Ne kadar çok insan işsiz kalıyorsa, Naziler o kadar yüksek oy alıyordu.

Nazilerin iktidara yükselişini bir tek birleşme engelleyebilirdi. Eğer Sosyal Demokratlarla Komünistler birleşik bir cephe oluşturselardı, Weimar sistemi kurtarılabilirdi. Ama Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda SPD'den ayrılmış olan Alman Komünistleri, Sosyal Demokratlara "sosyal faşistler" diye hakaret ediyorlardı. Stalin'in emirleri gereğince, Alman Komünistleri, Hitler'in çok geçmeden biteceği ve Almanya çöktüğünde iktidarı kendilerinin devralacağı varsayımına dayanarak, Sosyalistlerle ortaklık programını reddettiler. Bu, Stalin'in en büyük hatalarından biriydi ve birbirlerine benzeyen Komünistlerle Sosyalistler, bunun bedelini hayatlarıyla ödediler.

1932'nin sonunda, Naziler Alman oylarının üçte birini kazanmıştı ve muhafazakâr bir general olan, yaşlı Cumhurbaşkanı Hindenburg, Ocak 1933'te Hitler'i şansölye [başbakan] olarak atadı. Böylece, Almanya'nın ilk demokrasi denemesi olan Weimar Cumhuriyeti, on dört yıllık istikrarsız ve kısa bir ömür sürerek ölmüştü.

Üçüncü Reich

Nazi, Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi'nin Almanca lâkabıydı. Faşizmin diğer biçimleri gibi, Nazizm de, iş ve refah vaat eden, sahte bir unsur içeriyordu. Naziler, Sovyetler Birliği'nde Komü-

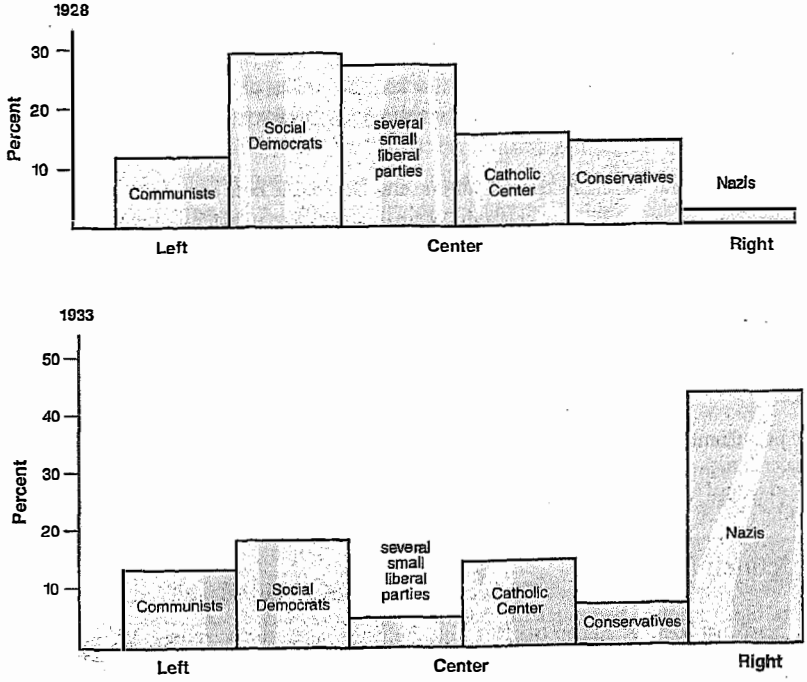
nistlerin yaptığı gibi sanayi dallarını devlet mülkiyeti altına almadılar; bunun yerine, parti gözetimi altında, ekonomik Gleichschaltung (koordinasyon) uygulaması yaptılar. Pek çok Alman, yeni

Anahtar Kavramlar

Kutuplaşmış Çoğulculuğun Dehşeti

Columbia Üniversitesi siyaset bilimcisi Giovanni Sartori, Weimar'ınki ya da 1930'lar İspanyası'nınki gibi bir 'çok-partili demokrasi' aşırı derecede hastalandığında neler olduğunu izah etmiştir. Merkezdeki iktidar partileri, hem sağ ve hem de soldan tiksindirici bir muhalefetle karşı karşıya kalmaktadırlar. Aşırı derecede ideolojik bir atmosferde oy rekabeti yapan partiler, daha radikal çözümler sunarak, bir "açık artırma siyaseti" gütmektedirler. Seçmenler merkezden uçlara, kendilerini demokrasiyi yıkmaya adamış partilere kaçmaktadırlar. Sartori, bu sendromu kutuplaşmış çoğulculuk olarak adlandırmaktadır ve Weimar Cumhuriyeti'nin son yılları bunun iyi bir örneğidir.

Partilerin 1928'de aldıkları oy oranlarıyla, 1933'te aldıklarını kıyaslayın ve bariz olan "merkezden kaçma" eğilimini görün.

Autobahn [otoban] inşaatı gibi devlet projelerinde iş bulmaktan memnundu. Naziler, dürüst bir seçimle hiçbir zaman çoğunluk elde etmemiş olsalar da, Almanların çoğu, refahı yeniden getirecek biri olarak gördükleri Hitler'i destekliyordu.

kutuplaşmış çoğulculuk Küçük bir merkezle birlikte iki radikal blok ortaya çıkaran, sağlıksız bir çok-partili sistem.
Gleichschaltung Alman ekonomisi üzerindeki Nazi kontrolü.
Autobahn ABD'de eyaletler arasındakine benzeyen, ekspres otoyol .
oportünist Kendi çıkarı peşindeki ilkesiz kişi.

Çoğu Alman, demokrasi konusunda bir coşku taşımadığı için, ekseriyetle tiranlığın büyümesini protesto etmedi. Komünistlerle Sosyalistlerin bazıları yasa dışılığa itildi, kimileri hapse, kimileri de sürgüne gönderildi, Hitler'i Avusturyalı bir külhanbeyinden başka bir şey olarak görmeyen, bazı eski moda muhafazakârlar ise, ondan hoşlanmıyordu. Ama Almanların birçoğu, kabullenmek suretiyle durumu idare etti. Onlara otoriteye itaati öğreten yüzyıllar, Nazi yönetimini kabul etmelerine neden oldu.

Kimileri için Nazi partisi üyeliği, daha iyi işler ve bazen de şık üniformalar demekti. Pek çok eski Nazi, partiye sadece kariyerlerini ilerletmek için katıldıklarını öne sürmüşlerdi ve belki de birçoğu doğru söylüyordu. Zira, bir tiranlığın kadrolarını oluşturmak için inananlara ihtiyacınız yoktur; oportünistler de lâyıkıyla işe yararlar. Nazi Almanyası'nın ürkütücü yanı, soğukkanlı kitle katillerinin normal insanlara nasıl dönüştürülebileceğidir.

En başta ve en fazla mağdur edilenler, Alman nüfusunun yarısından biraz daha azını oluşturan

Nazi rejiminin en önemli imha kampı, Polonya'nın güneyindeki Auschwitz-Birkenau idi. Burada milyonlarca Yahudi'yi ve rahatsız edici Hıristiyan'ı gaz odalarında yakıp, kül ettiler.

Nihaî Çözüm Yahudileri yok etmeye yönelik Nazi programı.
jenosit Bütün bir halkın öldürülmesi.
saldırmazlık paktı Birbirlerine saldırmama antlaşması, özel olarak Hitler ile Stalin arasındaki 1939 tarihli antlaşma.

Yahudilerdi. Hitler, geniş ölçüde desteklenen ırkçı duyguları istismar ederek, Yahudileri, Almanya'nın uluslararası kapitalizmin, uluslararası komünizmin, yani her ikisinin de hizmetine sokularak köleleştirilmesini amaçlayan, zehirli ve yabancı bir unsur olarak resmediyordu. Mantıksal tutarlılık, asla Nazilerin güçlü yönü olmamıştır. Yahudiler, adım adım, sivil haklarından, işlerinden, mülklerinden, yurttaşlıklarından ve nihayet hayatlarından mahrum edildiler.

Az sayıda Alman bundan haberdardı, fakat Hitler savaş için yanıp tutuşuyordu. 1935'te Saar'ı, 1938'de Avusturya ve Sudetenland'ı ve 1939'da Çek topraklarını yutan Hitler, ilk başlarda, sadece Almanya'nın sınırlarını sağlamlaştırıyor gibi görünüyordu. Ve bu, böyle kolaydı! Almanya'nın, hâlâ bitkin olan Birinci Dünya Savaşı'ndaki düşmanları, Alman gücünün ve nüfuz alanının büyümesini durdurmak için hiçbir şey yapmadılar. Şimdi bilindiği gibi, Hitler'in generalleri, eğer İngilizler onun 1938'de Münih'teki taleplerine hayır demiş olsalardı, Hitler'i alaşağı etmeye hazırdılar. Hitler savaşmaksızın bile zaferlerini art arda sıralayabilmiş ve Alman generalleri de şüphelerini yok etmiş gibi görünmektedir. Nihayet Hitler, Eylül 1939'da Polonya'yı işgal ettiğinde, İngiltere ve Fransa savaş ilân ettiler. Fransa istilâ edilmiş, Britanya Manş Denizi'nin gerisinde tutulmuş ve 1940 yazında, Almanya veya müttefikleri, fiilen Avrupa'nın tamamını yönetiyor duruma gelmişti.

1941'de, Hitler, Yahudi sorununa kendi **Nihaî Çözümü**'ne başlanması emrini verdi. Ölüm kampları yaklaşık altı milyon Yahudi'yi ve ona yakın sayıda rahatsız edici Hıristiyan'ı (Polonyalı, Çingene ve diğerleri) katletti. İnsanlığın lügatine yeni bir kelime eklendi: **jenosit.** Naziler ölüm kamplarını gizli tutuyorlardı ve pek çok Alman, neler olduğunu bilmediklerini öne sürmüştür.

Hitler –1939'da, Polonya'ya saldırmasından yalnızca bir hafta önce–, Stalin'le bir **saldırmazlık paktı** akdetmeyi tamamlamıştı. Ancak, 1941 yazında, tarihteki en büyük orduyu topladı ve Sovyetler Birliği'nin işgali ve köleleştirilmesi için "Barbarossa" [bu taarruza Barbarossa Operasyonu kod adı verilmişti, *ç.n.*] emrini verdi. En sonunda, Hitler'in rüyasının gerçeklikten uzaklaşması, burada söz konusu oldu. Rusya'nın kışı ve Kızıl Ordu'nun beklenmeyen direnişi, Alman tümenlerini

Demokrasi
Hitler'i Öldürme Planı

20 Temmuz 1944'te, bir grup yüksek rütbeli Alman subayı, Hitler'i öldürmeye kalkıştı. Harita masasının başından uzaklaşmamış olsaydı, masanın altında bulunan evrak çantası içindeki bomba başarıya ulaşmış olacaktı. İki yüzden fazla Nazi karşıtı Alman, plânda rolleri bulunduğu gerekçesiyle, hunharca idam edildi. Aralarında, hayatın bütün alanlarından kişiler vardı: generaller, diplomatlar, Weimar politikacıları, sendikacılar, bilim adamları, hem Katolik hem Protestan ilâhiyatçılar ve öğrenciler. Bu insanlar, totaliterliğe, kitle cinayetlerine ve derhal sona ermesini arzuladıkları savaşa muhalefette birleşmişlerdi. Başarısız olmalarına rağmen, arkalarında değerli bir miras bıraktılar: günümüz Alman demokrasisi için ahlâkî bir ifade biçimi olarak, Hitler'e karşı mücadele eden Almanların sembolü oldular.

parçalayıp, yuttu. 1942 sonundan itibaren her şey, Almanya'nın yokuş aşağı gidişiydi.

Soğuk Savaş Yaklaşık olarak 1947-1989 yılları arasında, ABD ile Sovyetler Birliği arasında yaşanan silâhlanma gerilimi ve rekabeti.
Marshall Planı Avrupa'nın yeniden canlanması için muazzam miktardaki ABD yardımı.
Deutsche Mark 1948-2002 yılları arasındaki Alman parası.
Berlin hava köprüsü 1948-1949 arasında Batı Berlin'e havadan ABD-İngiliz yardımı

İşgâl

Bu defa Dolchstoss uydurması söz konusu edilemezdi; Almanlar, Rusların, Amerikalıların, İngilizlerin ve Fransızların savaşı Almanya'ya doğru yaymalarını seyrediyorlardı. Alman hükümetinin varlığına son verildi ve ülkeyi yabancı işgalciler yönetti. Şubat 1945'te, Yalta'da, Müttefiklerin liderleri, Almanya'nın dört geçici işgal bölgesine ayrılması konusunda anlaştılar: Berlin, Sovyet bölgesinin içlerine kadar, aynı şekilde bölündü.

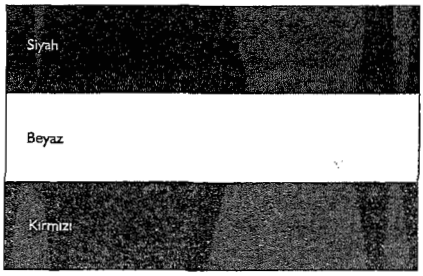
Soğuk Savaş, büyük ölçüde, Sovyetlerin Almanya'yı kontrol altında tutma tarzları yüzünden hâsıl olmuştur. Savaşta yaklaşık yirmi yedi milyon insan kaybeden Sovyetler, işgal edilen ülkeyi yağmalama konusunda kararlıydı. Bütün fabrikaları söktüler, gemiyle ülkelerine götürdüler ve ülkeyi şişirilmiş işgal parası ile doldurdular. Öte yandan, Doğu Avrupa'nın vahşi Sovyet yönetimince ele geçirilmesinden acı duyan İngilizler ve Amerikalılar, kendi işgal bölgelerinde, Alman ekonomik

Coğrafya

Bir Başka İki Bayrak Masalı

Fransa gibi, Almanya'nın da bölünmüş bağlılıkları, bayrağının renkleriyle simgelenmektedir. Alman nasyonalist hareketinin bayrağı, Napoléon'la çarpışan bir Prusya alayının renkleri olan siyah, kırmızı ve altın sarısı renkleriydi. 1848'de bu, demokratik, birleşmiş bir Almanya'yı sembolize ediyordu. Bismarck bunu reddetti ve İkinci Reich'ın bayrağı olarak, Prusya'nın siyah ve beyazı ile Orta Çağ'ın Hansa ticarî birliğinin beyaz ve kırmızısını seçti.

Reich'ın 1918'de çöküşü ve Weimar Cumhuriyeti'nin kurulması, demokratik siyah, kırmızı ve altın sarısı Alman bayrağını geri getirdi. Semboller konusunda bir fanatik olan Hitler, otoriter siyah, kırmızı ve beyaz renklerde ısrar etti. Bonn cumhuriyeti, bugünkü Alman bayrağını orijinal demokratik renklerle yeniden dizayn etmiştir.

ve siyasî hayatının yeniden canlandırılmasına karar verdiler. ABD'nin Marshall Planı ve diğer yardım programları, Almanya'nın yeniden ayağa kaldırılması için milyarlarca dolar pompaladılar. 1948'de, İngilizler ve Amerikalılar, batı işgal bölgeleri üzerindeki Sovyet yağmasını etkili bir biçimde sona erdiren, yeni bir Deutsche Mark'la (DM) para reformunu yürürlüğe koydular. Ruslar, misilleme olarak, yaklaşık bir yıldır inanılmaz bir İngiliz-Amerikan Berlin hava köprüsü'yle ihtiyaçları karşılanan Berlin'i abluka altına aldılar. Soğuk Savaş, Almanya merkezli olarak devam etti.

1949'da, Batılı müttefikler, Sovyet gücüne karşı işbirliği yapmalarını temin etmek üzere, Batı Almanya'ya yönetme erkini iade ettiler. Birkaç ay sonra, Sovyetler, Doğu Almanya'yı kurdular. Her iki Alman rejimi de, arıne-babaları Amerikalılar ve Sovyetler olmak üzere, Soğuk Savaş'ın çocuklarıydı. Soğuk Savaş sona erdiğinde, –ki tarih olarak, çoğunlukla 1989'un sonunda Berlin Duvarı'nın yıkılışı kabul edilir– müreffeh ve demokratik Batı Almanya, zayıf ve bağımlı Doğu Almanya'yı içine almıştır. Batı Almanya'nın nasıl başarılı olduğunu incelemek için Almanya'nın kurumlarına bakalım.

Siyasî Kültür

Almanya'nın Siyasî Dönemleri

Adı	Yıllar	Hatırlatıcıları
Kutsal Roma İmparatorluğu	800–1806	Charlemagne, parçalanma, din savaşları.
19. Yüzyıl	1806–1871	Birleşme, modernleşme karmaşası.
İkinci Reich	1871–1918	Bismarck'ın Almanya'yı birleştirmesi, sanayi ve savaş.
Weimar Cumhuriyeti	1919–1933	Zayıf demokrasi; kültürün gelişmesi.
Naziler	1933–1945	Vahşi diktatörlük; savaş; kitle cinayetleri.
İşgal	1945–1949	Müttefikler Almanya'yı bölüyor ve yönetiyorlar.
Federal Cumhuriyet	1949-	Demokrasi; ekonomik mucize; birleşme; Bonn'dan Berlin'e

Anahtar Terimler

Autobahn
Berlin hava köprüsü
Deutsche Mark
Dolchstoss
Gleichschaltung
Habsburg
hiperenflasyon
jenosit
Junker
Kayzer
Kulturkampf
kutuplaşmış çoğulculuk
Lebensraum
Machtpolitik
Marshall Planı
Metternichçi sistem
milliyetçilik
Nihaî Çözüm
oportünist
Otuz Yıl Savaşı
Prusya
Reelpolitik
Reich
Reichstag
revizyonizm
saldırmazlık paktı
Soğuk Savaş
SPD
Versay Antlaşması
Volksgeist
Weimar Cumhuriyeti
Westphalia

Ek Kaynaklar

Berghahn, Volker R. *Imperial Germany, 1871-1914: Economy, Society, Culture, and Politics.* Providence, RI: Berghahn Books, 1994.

Carr, William. *A History of Germany, 1815-1990,* 4th ed. New York: Oxford University Press, 1995.

Craig, Gordon A. *Germany, 1866-1945.* New York: Oxford University Press, 1978.

Evans, Richard J. *The Coming of the Third Reich.* New York: Penguin, 2004.

------. *The Third Reich in Power, 1933-1939.* New York: Penguin, 2005.

Feldman, Gerald D. *The Great Disorder: Politics, Economics, and Society in the German Inflation, 1914-1924.* New York: Oxford University Press, 1993.

Kershaw, Ian. *Hitler, 1936-1945: Nemesis.* New York: Norton, 2000.

Kreuzer, Marcus. *Institutions and Innovation: Voters, Parties, and Interest Groups in the Consolidation of Democracy–France and Germany, 1870-1939.* Ann Arbor, MI: University of Michigan Press, 2001.

Merkl, Peter H. *The Origin of the West German Republic.* New York: Oxford University Press, 1963.

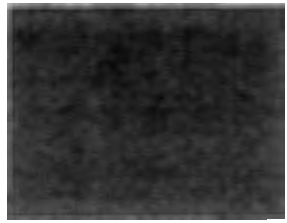
Peukert, Detlev J. K. *The Weimar Republic: The Crisis of Classical Modernity.* New York: Hill & Wang, 1992.

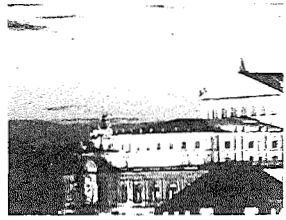
Pulzer, Peter. *Germany, 1870-1945: Politics, State Formation, and War.* New York: Oxford University Press, 1997.

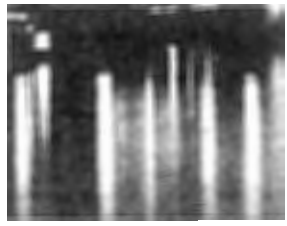
Stern, Fritz. *Dreams and Delusions: The Drama of German History.* New York: Alfred A. Knopf, 1987.

Bölüm 13

Almanya: Anahtar Kurumlar

1949'da, Federal Almanya Cumhuriyeti'nin kurucuları, ülkelerinin doğu ve batı bölümlerinin yeniden birleşeceği konusunda umutluydu. Bu sebeple, –kısmen, 1848–1849 Frankfurt ve 1919 Weimar anayasalarına dayanan– kurucu belgelerini hazırlarken, bunu, ancak Almanya yeniden birleştiğinde gündeme gelecek olan Verfassung (anayasa) yerine, Grundgesetz (Temel Yasa) diye adlandırdılar. Federal Cumhuriyet'in geçici olduğunu ve geçici kurallarla işlediğini göstermek istiyorlardı. Yarım yüzyıldan biraz daha fazla bir süre sonra, sorun, hukukî bir tartışma konusudur; Temel Yasa, birleşik Almanya'nın anayasası olmaya devam etmektedir ve aynı zamanda mükemmel bir anayasadır.

Dikkate Alınacak Sorular

1. Bir iç bölgeler sorunun olarak, Berlin'in Almanya'nın başkenti olması konusundaki tartışma neydi?
2. Federalizm, Almanya için en iyi yol mudur? Neden?
3. Fransız ve Alman devlet başkanları birbirlerinden ne kadar farklıdır?
4. İngiliz ve Alman başbakanları birbirlerinden ne kadar farklıdır?
5. Almanya'nın Anayasa Mahkemesi, Amerikan Yüksek Mahkemesi'nden ne kadar farklıdır?
6. Alman alt meclisi hangisidir? Üst meclisten ne farkı vardır?
7. Almanya'nın belli başlı partileri hangileridir?
8. Alman seçim sistemi nasıl işler?

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Batı Almanya, Alman tarihindeki eski bir modeli, federalizmi yeniden canlandırmıştır. Almanya'nın Länderi [Landları], en az Amerikan eyaletleri kadar, belki daha da fazla güçlüdür. Eğitim, sağlık, polis ve daha birçok diğer fonksiyon, Land hükümetinin yetki alanındadır. Bu güçlü federalizmin sebeplerinden bir bölümü, Nazi döneminin merkezîleşmesini reddetmek ve böyle bir gücün bir daha asla bu kadar yoğunlaşamayacağından emin olmaktır.

Berlin tuhaf bir durumdaydı. Doğu Almanya'nın 110 mil (180 kilometre) içinde bulunan Berlin, sözde dört işgalci güç tarafından yönetiliyordu. Ancak, Sovyetler, 1949'da, Doğu Berlin'i Doğu Almanya'nın başkentine dönüştürdüler ve Amerikan, İngiliz ve Fransız bölümleri, her bakımdan Batı Almanya'nın bir parçası hâline geldi. Bonn, Batı Berlin'i on birinci Land olarak kabul etti ama savaş döneminin Müttefikleri, onu bu sıfatıyla tanımadılar. Böylece, resmî olarak, Batı Berlin, Federal Cumhuriyet'in bir parçası değildi, fakat pratikte öyleydi. Batı Alman parası, yasaları ve pasaportları Batı Berlin'de geçerliydi ama şehir, Bonn parlamentosuna ancak seçilmemiş temsilciler gönderebiliyordu. Anormallik, 1990'da, iki Almanya'nın birleşmesiyle çözüldü. Berlin Duvarı'nın yıkılışıyla, Büyük Berlin bir Land statüsüne kavuştu ve 1999'da, (savunma dâhil) altı bakanlık Bonn'da kalmakla birlikte, birleşik Almanya'nın resmî başkenti oldu.

1949'da, Komünistler tarafından kurulan Doğu Almanya, her birine önde gelen şehrinin adı verilen, otonomisiz on dört idarî bölge temelinde, Nazilerin merkezî yönetim modelini devam ettirdi. 1990'daki birleşme ise Doğu Almanya'nın beş Länderini yeniden hayata döndürdü, böylece şu

anda Federal Cumhuriyet'in, onu Batı Almanya'dan, beşi Doğu Almanya'dan ve bir de Büyük Berlin olmak üzere on altı Länderi bulunmaktadır.

Cumhurbaşkanı

Federal Almanya Cumhuriyeti Batı Almanya'nın, şimdi ise bütün Almanya'nın adı.
Grundgesetz Temel Yasa, Almanya'nın anayasası.
federalizm Oluşturucu bölgelerin büyük ölçüde özerkliğe sahip olduğu sistem.

Almanya'nın federal cumhurbaşkanı (Bundespräsident), az miktarda siyasî, fakat çok sayıda sembolik görevlere sahip, göstermelik bir şahsiyet, yani klâsik bir Avrupalı başkandır. Britanya ve İskandinavya'nın kralları gibi, Alman cumhurbaşkanı da, iş yapan bir yürütmeden çok, resmî bir karşılayıcı ve iyi niyetli bir büyükelçidir. Üçüncü ve Dördüncü Cumhuriyetlerin Fransız başkanı ve günümüzdeki İsrail cumhurbaşkanı, hatırlanması zor başkanların diğer örnekleridir. Kuşkusuz, De Gaulle, Fransız başkanlığını büyük ölçüde güçlendirmiştir. Cumhurbaşkanı, "hükümetin başı" olmaktan çok, "devletin başı"dır ve bu sıfatla, kendisine gü-

Coğrafya: Bonn'dan Berlin'e

Berlin'in birleşik Almanya'nın yeniden başkenti olmasına yol açan 1991'deki tartışma, esas itibariyle iç bölgeler konusundaki bir fikir ihtilâfıydı. Epeyce batıdaki Katolik Rhine bölgesinde küçük bir kasaba olan Bonn, 1949'dan beri Batı Almanya'nın başkenti olarak hizmet görmüştü. Değerler, ekonomi ve ittifaklar yönünden, Almanların dikkatini batıya doğru kaydırmıştı. Almanya'nın doğu sınırına yakın, büyük bir şehir olan Berlin ise, önceleri Protestan Prusya'nın başkenti idi ama 1871'den 1945'e kadar Almanya'nın başkenti de olmuştu. Tekrar Berlin'e taşınmak, Almanların dikkatini, ülkelerinin daha yoksul ve eski Komünist olan doğu kısmına yöneltti. Kimi eleştirmenler, bunun, uzun vadede Almanya'yı Batı'dan ayırıp, Alman egemenliğindeki bir Mitteleuropa biçimindeki eski konsepte döndüreceğinden endişe etmektedirler.

Berlin, açıkça, bir dünya şehri olmayı amaçlamaktadır ve bakanlıkların, parlamento bürolarının, büyükelçiliklerin, müzelerin, otellerin ve iş merkezlerinin yoğun ölçüde yeniden inşa edilmesiyle karşı karşıyadır. Berlin, dünyanın yenilikçi mimarîye en açık şehridir; kavisli ve tırmanan metal ve cam yapılar çoğunluktadır. Eski Reichstag binası bile, ziyaretçilerin sarmal yokuşlar üzerinden tırmanabilecekleri, yeni bir cam kubbeyle yeniden yapılmıştır. Konumu, hayatiyeti ve mimarîsiyle, Berlin, zaten, fiilen Orta Avrupa'nın başkentidir.

İngiliz mimar Lord Norman Foster'ın eseri olan Reichstag Kubbesi, Berlin'in en fazla turist çeken yapısıdır. Yeniden yapılan kubbenin altındaki iç kısımda Bundestag toplanmaktadır.

ven mektubunu sunan, yeni yabancı büyükelçileri, aslında birlikte çalışacağı şansölye ve dışişleri bakanı gibi kişilerin yerine o kabul eder. Cumhurbaşkanı, (parlamentodan geçmiş olan) yasaları ilân eder, (başbakanın isteği üzerine) Bundestag'ı fesheder ve (iktidar partisinin kendisinden istemesiyle) şansölyeyi atar ve görevden alır. Kısacası, Alman cumhurbaşkanı, Bagehot'ın terimini kullanırsak, devletin "etkin" değil, "onursal" bir parçasıdır.

Cumhurbaşkanı, bütün Bundestag üyeleri artı eyalet yasama mec-

Mitteleuropa Orta Avrupa
Bundestag Alman parlamentosunun alt meclisi.
şansölye Alman başbakanı.
merkez Federal sistemlerde, ülke başkentinin yetkileri.
Land (çoğulu Länder) ABD eyaletlerine eşdeğer, Almanya'nın birinci-mertebe idarî taksimatı.

Coğrafya

Federasyonlar

Farklılık, ABD, Meksika ya da Nijerya eyaletleri, Alman Länderi, veya Kanada illeri gibi, bileşenlerine büyük özerklik sağlayan federalizmin avantajıdır. Bileşenler hukuken bozulamaz, bölünemez ya da sınırlarını kolaylıkla değiştiremezler; bu gibi meseleler, ciddi anayasal sorunlardır. Bazı yetkiler (savunma, para arzı, uluslararası ticaret vesaire) açık biçimde federal hükümete bırakılır, buna karşılık, diğer yetkiler (eğitim, polis, otoyollar vesaire) bileşenlere verilir. Büyük ülkeler veya bağımsız dillerin ya da geleneklerin olduğu ülkeler, federalizme göre yapılanırlar.

Federal sistemin avantajları, esnekliği ve partikülarizme uyumudur. Teksaslılar Teksas'ın, Bavyeralılar Bavyera'nın, Quebecliler Quebec'in, vs. farklı ve özel olduğunu hissederler. Şayet bir eyalet ya da il, sağlık bakımını finanse etmek için yeni bir formülü denemek isterse, eyalet-federal dengesini altüst etmeksizin bunu yapabilir. Eğer yeni yöntem işe yararsa, tedricen, diğerlerince de örnek alınır. Ama başarısız olursa, aşamalı olarak durdurulmasından önce fazla zarar görülmemiş olur. ABD eyaletleri, bu bakımdan, "demokrasinin laboratuarları" olarak adlandırılmaktadır: bir şeyi, bütün ülkeyi buna teslim etmeksizin, bir eyalette deneyebilirsiniz. Land ya da eyalet seviyesindeki hükümetler, ayrıca, politikacılar açısından, kendilerini ulusal seviyede denemeden önce birer yetişme zemini olarak da işlev görürler. Örnekler: Teksas Valisi George Bush, Aşağı Saksonya Başbakanı Gerhard Schröder ve Guanajuato (Meksika) Valisi Vicente Fox.

Dezavantajı ise uyumsuzluk ve bazen de bileşenler arasındaki baştan savma yönetimdir. Birçok federal sistem, eğitim, çevre, refah ve sağlık hizmetlerinde ülke çapında standartlara ulaşamamaktadır. Bir eyalet bir şey istemekte ve bunu karşılayabilmekte ama diğeri karşılayamamaktadır. Bir eyalet belli türdeki kişilerin bir program için uygun olduğunu söylemekte, diğeri olmadığını belirtmektedir. Federal sistemler, üniter sistemlerden daha az uyumludur. Bu tür problemleri hâlletmek için, pek çok federal sistem, eyaletler aleyhine **merkeze** daha fazla yetki vermiştir. ABD, bunun en başta gelen örneğidir; eyaletlerin ve Washington'ın nispî yetkilerinin yüzyıllık seyrini mukayese edin.

Üniter sistemlerde, federal sisteme doğru güçlü bir yöneliş olduğu, buna karşılık federal sistemlerin de üniter sistemlere doğru şiddetle çekildiği söylenebilir. Bu, mutlaka bu ikisinin sonunda bir ortak zeminde buluşacakları anlamına gelmez; sadece, ne üniter ne de federal sistemlerin nihaî netice olduğunu, her ikisinin de hâlâ evirilmekte olduğunu gösterir.

Bir federal sistem, ABD, Almanya ve İsviçre'de olduğu gibi, aşama aşama psikolojik olarak bütünleşmiş bir ülkeye götürecek şekilde yerel ve ulusal bağlılıklar arasında kararlı bir dengeye ulaşabilir. Gerçi bu her zaman işlemez. Sovyet, Yugoslav ve Çekoslovak federalizmleri, gerçekte cumhuriyetlerin merkeze olan kızgınlıklarını beslemiştir. Bunların Komünist partileri zayıfladığında, yerel milliyetçiler yönetimlerini devralmış ve bağımsızlık ilân etmişlerdir.

lislerinden aynı sayıda üyeden oluşan, özel bir Federal Meclis tarafından seçilmektedir. Beş yıl hizmet etmekte ve bir kez daha seçilebilmektedir. Genellikle seçkin, kıdemli politikacılara ödül olarak verilen, bir tür yan emeklilik işidir. 2005'te, Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) eski başkanı, ekonomist Horst Köhler, CDU ve FDP'nin desteğiyle bu göreve seçildi. Partileri, husumet beslemeyi bırakıp, Almanya'nın yüksek işsizliğini azaltmak için gereken reformları yasalaştırmaya teşvik eden Köhler, kısa sürede, ülkenin en sevilen siyasî kişiliği hâline geldi. Ne yazık ki, cumhurbaşkanı, ekonomik politika ya da başka bir şeyden sorumlu değildir.

Başbakan (Şansölye)

Almanya'nın zayıf bir cumhurbaşkanı ama güçlü bir şansölyesi vardır. Weimar Cumhuriyeti'nin sık değişen şansölyelerinden farklı olarak, FAC [Federal Almanya Cumhuriyeti] şansölyeliği kalıcı ve uzun ömürlü bir görev olmuştur. Bunun bir sebebi de, Temel Yasa'nın, eğer mevcut şansölye düşürülmek isteniyorsa, Bundestag'da, yeni bir şansölyenin de aynı anda oylanmasını gerektiriyor olmasıdır. Bu reform, parlamenter hükümetlerin (başkanlık sisteminde olmayan) en berbat sorunlarından birini, yani çok değişken bir meclis çoğunluğuna bağımlı olmalarını ortadan kaldırmıştır.

Bu Alman reformu, yapıcı güvensizlik olarak adlandırılır, çünkü Bundestag, eskisinden kurtulmaya yarayacak sırf olumsuz bir çoğunluktan ziyade, yapıcı bir şeyi –yeni bir kabineyi– sunmak

Demokrasi
Demokrasinin Öneki

Günümüz Almanyası'nda, federal yönetime ilişkin hemen her şey, "federal" anlamına gelen Bundes- önekini taşımaktadır. Dolayısıyla;

1. Bundesrepublik Deutschland, FAC, yani Federal Almanya Cumhuriyeti,
2. Bundestag, federal parlamentonun alt meclisi,
3. Bundesrat, üst meclis,
4. Bundeskanzler, federal şansölye (başbakan),
5. Bundeswehr, ordu,
6. Bundesministerium, federal bakanlıklardan biri,
7. Bundesregierung, federal hükümet demektir.

Ancak 1949'da Batı Almanya'nın kuruluşundan gelen Bundes- öneki nispeten yenidir ve bu sıfatıyla, onun modern, demokratik bir halkasıdır. Aynı kelimelerin çoğunun eski öneki olan Reichs- (imparatorluğa ait), hafifçe tehditkâr ve dışlayıcı bir yan anlama sahipti. Almanya'da "federal", "demokratik"in eşanlamlısı olmuştur.

Kısmen Adenauer'in oluşturduğu tarza bağlı olarak, Alman şansölyesi, hemen hemen, epeyce güçlü olduğu söylenen İngiliz başbakanı kadar kuvvetlidir. Şansölye, tıpkı İngiliz başbakanı gibi, kabine üyelerini –kafasındaki siyasî telâkkilere göre– kendisi seçmektedir. Hükümet politikasının ana hatlarından o sorumludur ve bunları gerek Bundestag ve gerekse halk karşısında savunmak durumundadır. Bu itibarla, bakanların ne dediğinden ve ne yaptığından dolaylı olarak o sorumlu tutulacaktır.

zorundadır. Bu durum, yalnızca bir kez, küçük Hür Demokrat Parti, Sosyal Demokratlarla olan koalisyonundan yarı yolda vazgeçip, Hıristiyan Demokratlardan yeni bir şansölye lehinde oy kullandığı zaman vuku bulmuştu. Yapıcı güvensizlik, seçimler arası dönemde bir şansölyeyi görevden uzaklaştırmayı nadir bir durum hâline getirmektedir.

Bir başka sebep, şansölyenin, bu görevde ilk bulunan kişiden kaynaklanan bir güce sahip olmasıdır: Federal Cumhuriyet'in kuruluşuna katkıda bulunan ve tavizsiz, kurnaz bir politikacı olan Konrad Adenauer, onun ilk on dört yılı boyunca şansölye olarak görev yapmıştır. Amerikan başkanı Washington gibi, bir görevin ilk icracıları, görevin yetkilerini tarif ederek ve sonraki nesiller adına tarzını belirleyerek, o makama mühür vurabilmektedirler. –İlk şansölye olduğunda yetmiş üç yaşında olan– Adenauer, güçlü bir liderlik sergilemiş ve parlamentoyu ya da kendi kabinesini pek fazla zahmete sokmaksızın çeşitli kararlar almıştır. Rhinelandlı bir Katolik olan Adenauer, CDU'yu kurmuş, "iki-artı" parti sistemini getirmiş, Almanya'nın yönünü kesin olarak batı, yani NATO ve AB olarak işaretlemiş ve Fransa'yla özel bir ilişki tesis etmiştir. Adenauer'den sonraki şansölyeler, hep ona nispetle ölçülmüştür. Meselâ, takipçisi, sevimli ve zeki Ludwig Erhard eksik bulunmuştu, çünkü sağlam bir liderlik ortaya koyamamıştı.

Kabine

Tipik bir Alman kabinesi, Fransız veya İngiliz eşdeğerlerinden genellikle daha küçüktür, şimdi ise on beş bakanlıklı ABD kabinesinden bile daha küçüktür. 2005'te, Şansölye Merkel, iki koalisyon partisi arasındaki yoğun müzakerelerden sonra, sekizine Sosyal Demokratların, altısına Hıristiyan Demokratların başkanlık ettiği, on dört bakanlıklı bir kabine atadı:

Dışişleri
İçişleri
Adâlet
Maliye
Ekonomi ve Teknoloji
Savunma
Tarım
Sağlık
Aile
Çalışma
Eğitim
Gelişme (dış yardım)
Çevre
Ulaştırma

Avrupa'da âdet olduğu üzere, bir kabineden diğerine, bakanlıklar eklenir, iptal edilir, birleştirilir, bölünür ve yeniden düzenlenir. Meselâ, Schröder, işsizlikle mücadele etmek için, ekonomi ve çalışma bakanlıklarını bir "süper bakanlık" çatısı altında birleştirmiştir (ama işe yaramamıştır). Merkel ise bunları tekrar ayırdı. Bakanlıkların yeniden tarif edilmesi, Avrupa'da işten bile sayılmaz; başbakan neyi isterse yaptırır. İçişleri bakanlığının başlıca işi, radikal partileri ve hareketle-

Şahsiyetler

Angela Merkel: Bir Alman Thatcher'ı mı?

Bazı gözlemciler, 2005'te, elli bir yaşında şansölye olan Angela Merkel'in, bir Alman Margaret Thatcher'ı olmak ve Alman ekonomisine bir serbest piyasa sıçrayışı yaptırmak istediğine inanmaktadırlar. Fakat Merkel'i göreve getiren 2005 seçimi, Merkel'in gerekli reformları yürütebilmesini sulandıran bir büyük koalisyonu ortaya çıkarmıştır. Fark, iki ülkenin seçim sistemlerindedir. İngiliz FPTP sistemi, Thatcher ve Torylere, yönetmek için dizginsiz bir güç sağlamıştır; Alman MMP sistemi ise, Merkel ve onun Hıristiyan Demokratik Birliği'nin elini ayağını bağlamıştır.

Merkel, çeşitli yönlerden, alışılmışın dışındadır. Almanya'nın ilk kadın ve Doğu Alman kökenli ilk şansölyesidir. İngilizcesi neredeyse mükemmeldir. Bir Protestan olarak, ağırlıkla Katolik olan bir partiye başkanlık etmektedir. Şu anda ikinci evliliğini yaşamaktadır ve çocuğu yoktur. Merkel Batı Almanya'da doğmuş ama papaz olan babası oradaki bir kiliseye tayin olduğu için, bebekken Doğu Almanya'ya gitmiştir. Tamamen Doğu Almanya'da yetişmiş ama Komünist rejime ilişkin eleştirel görüşlerini kendine saklamıştır. Alışılmış hukuk araştırmaları yerine, Leipzig Üniversitesi'nde fizik dalında doktora almış ve kuantum kimyası üzerine araştırma yapmıştır. (Thatcher da bilimle başlamış, Oxford'da kimya bölümünden mezun olmuştu.)

1989 sonunda Berlin Duvarı yıkıldığında, Merkel, Hıristiyan Demokratik Birliği'yle birleşen muhafazakâr bir partinin örgütlenmesine yardım ediyordu. Bundestag'a seçilen Merkel, hâlen kuzeydeki Pomeranya, Mecklenburg Land'ının bir seçim bölgesini temsil etmektedir. Şansölye Helmut Kohl, Merkel'i kabinesine önce kadın ve gençlik, daha sonra da çevre bakanı olarak almıştı. Kohl'ün 1998'deki yenilgisinden sonra, Merkel, 2000 yılında CDU'nun başkanı oldu. CSU'lu Edmund Stoiber, 2002'de SPD'li Şansölye Gerhard Schröder karşısında kaybedince, Merkel ön saftaki muhalefet figürü hâline geldi.

Zamanla, Şansölye Schröder bocaladı ve popülaritesini kaybetti. Almanya'nın yavaş büyüyen ve yüksek işsizliğe sahip ekonomisinin reforme edilmesini önerdi, ama, refah ödemelerini azaltacak her reforma karşı çıkan kendi SPD'sinden bile çok az destek gördü. Yönetemeyen, kösteklenmiş bir Schröder, seçimi bir yıl erken ilân etmek için, bir Bundestag bozgunu organize etti. Sempatik bir kişilik ve iyi bir hatip olan Schröder, kendi partisinden daha popülerdi. Taraftarlarının adlandırmasıyla "Angie" ise uysal ve kötü bir hatipti, partisinden de daha az seviliyordu. Alman siyasetinde kişilik önemlidir ve CDU, eskiden kendisinin SPD'ye olan 20 puanlık farkının, sinirlendirici bir beraberliğe doğru azalmakta olduğunu görebiliyordu. Müzakerelerin ikinci ayı sonunda, CDU ve SPD, Merkel'in şansölyeliğindeki bir büyük koalisyon üzerinde anlaştılar. Merkel, reformlarla daha ileriye, ekonomiyi özgürleştirmeye ve refah devletini budamaya doğru gitmek istemektedir ama kabinesinin SPD'li kısmı, onu muhtemel bir Alman Thatcher'ı olamamakla karşı karşıya bırakarak, kendisini, yine kendi deyimiyle "küçük adımlar"la sınırlı kalmaya zorlamaktadır.

ri kontrol etmeyi de içeren, anayasanın korunmasıdır (Verfassungsschutz). Yine de, Fransız üniter sisteminden farklı olarak, bu bakanlığın kontrolü altındaki tek polis, Federal Sınır Polisi'dir; diğer bütün polisler, Land veya belediye düzeyindedir.

(Fransa'da değil ama) Tıpkı Britanya'da olduğu gibi, pratikte bütün Alman kabine bakanları, Bundestag'da sandalyeleri bulunan politikacılar olarak da görev yapmaktadırlar. İngiliz muadilleri gibi, onlar da atandıkları bakanlıkkonusunda nadiren uzmandırlar. Çoğu avukatlık eğitimi görmüştür ve bir dizi parti ve yasama görevlerinde bulunmuşlardır. Devlet parlamento sekreterliği işi, muhtemel kabine bakanları açısından biryetişme zemini işlevi görmektedir. Britanya'da olduğu gibi, her bir bakana, Bundestag'la ilişkilerinde yarım etmek ve aslında yürütme ile yasama dalları arasında bir köprü oluşturmak üzere, kabine seviyesinin altında birer devlet parlamento sekreteri tahsis edilir.

("Alman Halkına") Reichstag'taki orjinal atıf, şimdi Bundestag'da yer almaktadır ve Berlin'deki yeni yerinde halkla ilk defa 1999'da buluşmuştur. Bina hâlâ Reichstag olarak adlandırılmaktadır fakat şimdi modernize edilmiştir ve üstünde bir cam kubbe yer almaktadır. Reichstag, 1894'ten 1933'e kadar burada toplandı.

Bundestag

Otoriter demokrat Konrad Adenauer, Bundestag'a büyük bir inanç beslemiyordu. Esasında, Almanya'nın, hiçbir zaman güçlü bir parlamento geleneği olmamıştır. Bismarck, Reichstag'ı (ki onun binasını şu anda Bundestag kullanmaktadır) neredeyse yok saymıştı. Weimar Cumhuriyeti esnasında, üzerine yıkılan yönetim sorumluluklarına hazır olmayan Reichstag, iktidarı kullanamadı. Sonra, 1949'da, çoğu Alman gibi, etkili, istikrarlı ve sorumlu bir parlamentoyu hiç görmemiş olan Adenauer geldi ve bu nedenle yenisini de küçük görme eğiliminde oldu. Adenauer'in döneminden beri, Bundestag, kendisinin demokrasinin direği ve yönetimin önemli bir parçası olduğunu kanıtlamaya uğraşmaktadır. Kısmî ve eksik bir başarı sağlanmıştır. Birçok Alman, hâlâ Bundestag'a çok fazla saygı duymamaktadır.

Bundestag, en az 598 üyeye sahiptir, fakat ilâve milletvekilleri almaktadır ve böylece sayı şimdi 614'e ulaşmaktadır. Milletvekilleri dört yıllığına seçilmektedir ama seçimler, 2005'te olduğu gibi erkene alınabilmektedir. Parlamenter bir sistemde, (başkanlık sisteminin tersine) yasama organı, ABD Kongresi tarzında yönetimi asla ağır bir biçimde eleştirememektedir. Ne de olsa, hükümeti Bundestag'ın çoğunluk partileri ortaya çıkarmaktadır; dolayısıyla onu sert biçimde, çok iyi eleştiremezler. Ama Bundestag, Fransa'nın Üçüncü ve Dördüncü Cumhuriyetlerininki gibi çalkantılı bir meclis de değildir; FAC yasama organı, ancak bir yenisini getirerek mevcut hükümeti görev-

den alabilir. Bundestag, De Gaulle'ün Fransız Millî Meclisi'ni yaptığı gibi, yumuşak başlı ıstampa mührü hiç değildir. Yine de, zeki konuşmacıların, kamuyu gelecek seçim için etkilemeye uğraştığı Avam Kamarası'nın renkli tartışma salonundan daha geridedir. Hepsini göz önüne aldığımızda, Bundestag, ABD Kongresi'nden daha az ama Fransız Millî Meclisi'nden, hatta belki İngiliz Avam Kamarası'ndan daha fazla bağımsız güce sahiptir.

Bundestag'a ilişkin ilgi çekici hususlardan biri de, nispî temsili kullanan ve partilerin parti listelerine kadın adayları yerleştirmelerine imkân veren Kuzey Avrupa sistemlerinin tipik bir özelliği olarak, üçte bire yaklaşacak kadar çok sayıda olan kadın üyeleridir. İsveç Riksdag'ının da yüzde 40'tan fazlası kadındır. Birçok parlamentoda kadın üye sayısı son yıllarda artmıştır: İngiliz ulusal meclisinin yüzde 18'i, Meksika'nınkinin yüzde 16'sı, ABD'ninkinin yüzde 14'ü, Fransa'nınkinin yüzde 11'i. Bu düşük sayılar, kısmen, tek üyeli seçim bölgelerinin sonucudur. Nispî temsil, kadınlar açısından daha âdildir. Japonya'nın kadın meclis üyelerinin oranı yalnızca yüzde 7'dir.

Bundestag'ın güçlü yönü, onun komisyon çalışmalarıdır. Orada, kapalı kapılar ardında (zira çoğu oturumlar gizlidir), muhalefet üyeleri de dâhil, Bundestag milletvekilleri seslerini duyurabilmektedirler. Alınan meclis komisyonları, İngiliz eşdeğerlerinden daha önemlidir ve daha uzmanlaşmıştır. Alınan parti disiplini İngilizlerinki kadar sıkı olmadığından, iktidar partisinin milletvekilleri, bir hükümet yasa tasarısını eleştirebilmekte, buna karşılık kimi zaman muhalefet milletvekilleri onu uygun bulmaktadırlar. Karşılıklı tavize dayanan komisyon çalışmalarında, muhalefet, çoğu zaman yasada değişiklikler yaptırabilmektedir. Tasarı genel kurula geri gittiğinde ise, –ki tasarılar geri gönderilmek zorundadır; komisyonda veto edilemez– ara sıra vicdanî soruna bağlı fireler olsa da, parti saflarında oylanarak kabul edilir.

Bundestag daimî komisyonları, genel olarak, bu bölümde daha önce liste olarak verilen kabine bakanlıklarına tekabül eder. Sistem şu şekilde tasarlanmıştır: Her bir kabine bakanı, bakanlığıyla aynı doğrultuda ve konusuna uygun Bundestag komisyonuyla ilgilenir. Kendileri de Bundestag üyesi olan bakanlar, ara sıra bakanlık çalışma bürolarından gelip, komisyon toplantılarında, teklif hâlindeki belli bir yasayı üyelere izah ederler.

Fransız milletvekilliğine benzer biçimde, Bundestag üyeliği de, devlet memurları yüzünden sıkıntılıdır. Alınan yasaları, bürokratların aday olmak ve Bundstag'da hizmet etmek üzere elveda demelerine izin vermektedir. Bir başka önemli kategori ise, çıkar gruplarından, işadamı demeklerinden ve sendikalardan insanlardır. Genellikle Bundestag çoğunluk grubunu oluşturan bu iki grup, birlikte, halkta parlamentoya güçlü çıkarların egemen olduğu şeklinde bir duygunun oluşmasına sebep olur. Bunu daha da kötüleştiren bir şey, İngiliz MP'lerinin "gayrı-dürüstlük faktörü"ne benzer biçimde, pek çok Bundestag üyesinin özel firmalardan çalışmamak üzere "gizli para" aldıklarını ortaya çıkaran bir dizi skandaldır.

Anayasa Mahkemesi

Birleşmiş Almanya'nın bir sembolü, Federal Parlamento'nun (Bundestag'ın) yakınında Berlin'in kalbindeki yenilenmiş Brandenburg Kapısı'dır.

Çok az sayıda ülke, yetki yönünden yasama veya yürütme kollarına eşit bir yargıya sahiptir. ABD ve Almanya bunlardan ikisidir; her ikisi de, ülkedeki en yüksek mahkemeye, yasaların anayasaya uygunluğunu inceleme imkânı vermektedir. Karlsruhe'de yerleşik bulunan Federal Anayasa Mahkemesi (Bundesverfassungsgericht, BVerfG), kısmen Amerikalıların ısrarı üzerine, 1951'de kurulmuştur. Amerikan işgalciler, Yüksek Mahkeme gibi bir şeyin, bir başka Hitler ortaya çıkmasını önleyeceğine onları ikna etmeye çalıştılar ve çoğu Alman da, ülkeleri (ve aslında bütün Avrupa) için yeni bir kavram olan bu mahkemenin kurulmasına razı oldu.

Karlsruhe mahkemesi, parlamentonun iki meclisi tarafından sekizer olarak seçilen ve yenilenemeyen oniki yıllık bir süreliğine görev yapan on altı yargıçtan oluşmaktadır. BVerfG, çalışmayı hızlandırmak üzere, her biri sekiz yargıçtan oluşan iki mahkeme, yani "senato" olarak çalışmaktadır. Alman devletinin diğer kollarından bütünüyle bağımsız olan mahkeme, Länder arasındaki davalara karar verir, sivil özgürlükleri korur, tehlikeli siyasî partileri yasaklar ve bunun dışında, kanunların Temel Yasa'ya uygunluğunu temin eder.

Anayasa Mahkemesi'nin kararları önemlidir. Bazı sağ ve sol radikal partileri, anayasal düzeni yıkmaya çalıştıkları gerekçesiyle yasadışı ilân etmiştir. Kürtaja ilişkin kanun tasarılarını, Temel Yasa'nın güçlü yaşama hakkı hükümlerine aykırı bulmuş ve bu suretle bunların anayasal olmadığına hükmetmiştir. (Ancak, 1993'te, ilk üç aylık dönemde çocuk aldıran kadınlar aleyhine dava açılamayacağı kararını da vermiştir.) 1979'da, fabrikaların işletilmesinde "işçilerin yönetime katılması"nın anayasal olduğuna hükmetmiştir. 1983 ve 2005'te, şansölyelerin, seçimleri erkene aldırmak için Bundestag'da güven oylamasını kaybetme tertiplerinin, anayasal sınırlar içinde olduğuna karar vermiştir. 1994'te, Almanya'nın barışı koruma operasyonları için denizaşırı bölgelere birlikler gönderebileceğine hükmetmiştir. 1995'te, her sınıfta çarmıhtaki İsa figürünün bulunmasını mecbur tutan bir Bavyera yasasını iptal etmiştir. Her ne kadar, daha katı olan kod hukuku bağlamında işlev yapması sebebiyle Federal Anayasa Mahkemesi kararları, ABD Örf Hukuku sistemi içinde kararları emsal teşkil eden ABD Yüksek Mahkemesi kadar etkili değilse de, Almanya'da yargı incelemesi epeyce iyi işlemektedir.

Federal Anayasa Mahkemesi ABD Yüksek Mahkemesi'ne eşdeğer, Almanya'nın en üst mahkemesi.

"İki Artı"dan Çok-Partili Sisteme mi?

FAC hükümetinin epeyce iyi çalışabilmesinin en büyük sebebi, 1949'dan beri evrim geçirmekte olan ama 2005'te sona eren parti sistemidir. Weimar Cumhuriyeti'nin Reichstag'ı, **aşırı çok-partililik**ten zarar görmüştü; bazıları radikal olan bir düzine parti, istikrarlı koalisyonlar oluşturmayı imkânsız kılmıştı. Federal Cumhuriyet bunu düzeltmiş gibi görünmektedir ve böylece Almanya, **"iki-artı" parti sistemi**ne döndü, zira Alman hükümetleri, hemen her zaman, bir büyük parti ile küçük bir partinin koalisyonundan oluşmuştur. Çoğunlukçu sistemi sebebiyle Britanya, neredeyse her zaman, parlamentoda tek partiye çoğunluğu vermektedir. Almanya ise, nispî temsil sistemi yüzünden, nadiren **tek-renk** hükümetler çıkarmaktadır. "İki-artı" parti sistemi, iki-partili sistem ile çok-partili sistem arasında bir yerdedir. Ne yazık ki, ima ettiği istikrara yönelik bütün tehditlere rağmen, son seçimler, Almanya'yı bir çok-partili sisteme geri döndürmüştür. (Almanya'da koalisyon kurulması ile ilgili bir tartışma için ilgili kutuya bakınız.)

aşırı çok-partililik Parlamento'da çok fazla parti olması.
"iki-artı" parti sistemi İki büyük parti ve çeşitli küçük partiler.
tek-renk Parlamenter sistemlerde, yalnız bir partiden oluşan kabine.
büyük koalisyon En büyük partilerin, sadece küçük partileri muhalefette bırakarak oluşturdukları hükümet

FAC tarihinin büyük bölümünde, en büyük parti, başkanlığını 2005'te şansölye olan Angela Merkel'in yaptığı Hıristiyan Demokratik Birliği (Christlich Demokratische Union, CDU) ile onun Bavyera şubesi olan, Bavyera'nın başbakanı ve 2002 şansölye adayı Edmund Stoiber liderliğindeki Hıristiyan Toplum Birliği (CSU) olmuştur. Bu ikisi birlikte, CDU/CSU olarak adlandırılmıştır.

Anahtar Kavramlar

Büyük Koalisyon

Almanya, 2005'te, 1966'dan 1969'a kadar denenmiş olan, Hıristiyan Demokratlarla Sosyal Demokratların **büyük koalisyon**unu yeniden canlandırdı. Bir dereceye kadar iyi iş görmüş ama muhalefet etme ve eleştirme konumunda sadece küçük partileri bıraktığı için Alman demokrasisini incitmişti. Bir büyük koalisyonun avantajı, parlamentoda alaşağı edilemeyen ve istediği yasaları geçirebilen büyük bir çoğunluğa sahip olmasıdır. 2005 büyük koalisyonu, diğer partilerin herhangi bir kombinasyonunun bir koalisyon oluşturamaması sebebiyle ortaya çıkmıştır ama iki koalisyon partisi, CDU ve SPD'nin, ekonomik reform konusunda araları açıktır ve çıkmaza girmesi muhtemeldir.

1966–1969 büyük koalisyonu, halkta, hiç kimsenin hükümeti ciddi anlamda eleştiremediği, siyasetin güçlü tarafından kendi çıkarına göre düzenlenen bir oyun olduğu ve demokrasinin bir sahtelik olduğu duygusunu yaratmıştı. 1960'ların sonunda, solcu bir "parlamento dışı" muhalefet gelişti ve hükümeti radikal ifadelerle eleştirdi. Önce, Batı Almanya'nın kimi teröristleri, muhtemelen yalnızca olağanüstü durumlar için faydalı olan büyük koalisyona karşı bütünüyle nefret içinde harekete geçtiler; eğer çok uzun süre görevde kalsalardı, demokrasiye olan inancın altını oyabilirlerdi. İyi bir demokrasi, "iktidardakiler"le "iktidar dışındakiler" arasında bir çarpışmayı değil, bunlar arasında canlı bir etkileşmeyi gerektirir.

CDU'nun başlangıcı, 1930'ların başlannda Nazizmin gelişmesine karşı kendini konumlandıran az sayıdaki partiden biri, eski Katolik Merkez Partisi'ydi. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Adenauer gibi Merkez politikacılan, içerisinde Protestanların da hoş karşılandıklarını hissedecekleri, daha geniş tabanlı bir merkez-sağ partinin tercih edilmesine karar verdiler. Pek çok Avrupa muhafazakâr partisi gibi, CDU da, serbest piyasa kapitalizmini bütünüyle hiçbir zaman benimsememiş, bunun yerine, bir "sosyal piyasa" ekonomisini yeğlemiştir (bkz. 16. Bölüm). SPD'nin öne geçtiği 1972 ve 1998 hariç, CDU/CSU, girdiği her seçimden en büyük parti olarak çıkmıştır. 2002'de, ulusal oyun yüzde 38.5'ini alarak SPD'yle başa baş gitmiş ve 2005'te, yüzde 35.2'yle onu az farkla geçmiştir.

Yeşiller Çevreci partiler.
regierungsfähig Sözlük anlamıyla, "bir hükümet kurabilen" demek olup, olgunluğa ulaşmış ve yönetebilen parti anlamındadır.

Sosyal Demokratik Parti (Sozialdemokratische Partei Deutschlands, SPD), Avrupa sosyalizminin büyük, eski partisi ve Federal Cumhuriyet'in kuruluşundan önce de var olan tek Alman partisidir. İlk başlarda Marksist olan SPD, 1959'da Marksizmden tümüyle vazgeçene kadar, konumunu aşama aşama değiştirmiştir. Geleneksel emekçi sınıfı tabanının ötesine, orta sınıfa ve özellikle de entelektüellere yayıldıkça seçilme şansının artışı da bu tarihe rastlar. Şimdi bir merkez-sol parti olan SPD'nin sosyalizmi, esas itibariyle refah devletini desteklemeye dayanır. SPD'nin uzayıp giden problemi, lider kadrolarının genellikle merkezci olması ama yine de, partinin kontrolünü ele geçirmeye çalışan çok sayıda sıkı solcuyu barındırmasıdır. SPD, 1998'den 2005'e kadar, Yeşillerle koalisyon hâlinde ülkeyi yönetti. 2005'te, CDU/CSU'nun hemen ardında, yüzde 34.2 oy aldı ve onlarla büyük koalisyona girdi. Aynı yıl, SPD, bir Doğu Almanı, Matthias Platzeck'i parti liderliğine seçti. CDU ve SPD, şu anda, siyasete ancak Komünistler devrildiği zaman girmiş iki Doğu Alman bilim adamı tarafından yönetilmektedir.

Küçük, Hür Demokratik Parti (Freie Demokratische Partei, FDP), özgür bir toplum, serbest piyasa, daha fazla bireysel sorumluluk ve daha az devlet isteyen, klâsik liberal bir partidir. Siyasî spektrumun merkezinde, CDU ile SPD arasında yer almaktaydı ama şimdi, daha çok, ABD'li liberteryenlere benzer biçimde, CDU'nun sağında konumlanmaktadır. (Tekraren dikkat çekelim ki, Avrupa'daki liberalizm, ABD liberalizminin neredeyse zıddıdır.) FDP, kendini tanımlamakta sıkıntı çekiyordu ve 2002'de oyunu yüzde 7.4'e düşürmüştü, fakat 2005'te tekrar yüzde 9.8'e sıçradı. Şu anda Almanya'nın üçüncü büyük partisi olan FDP, iki büyük partiye güvenmeyen seçmenler için bir alternatiftir.

1983'te, yeni bir çevreci-barışsever parti, **Yeşiller**, bu konuları Bundestag'a soktu. Parti, 2005'te yüzde 8.1 oy aldı ve dördüncü büyük parti konumundan beşinciliğe düştü. SPD'yle yaptığı 1998–2005 koalisyonunda, Yeşillerin lideri, Joseph (daha iyi bilinen adıyla Joschka, "Küçük Joe") Fischer, âdet olduğu üzere, bir koalisyondaki ikinci partinin lideri olarak, dışişleri bakanıydı. Bir zamanlar radikal olan Yeşiller, 1990'lar süresince pragmatik ve **regierungsfähing** bir partiye dönüştü. Almanya'nın nükleer enerji tesislerinin kademeli olarak kaldırılmasını ve benzine ağır "çevre vergisi" konmasını istiyorlardı. Birazcık cin fikirli bir hatip ve Almanya'nın en popüler siyasetçisi olan Fischer, 2005'te Yeşillerin liderliğinden istifa etti.

1989'da Duvar yıkılır yıkılmaz, Batı Almanya'nın partileri derhâl Doğu Almanya'ya yayılmış ve burada da siyaseti üstlenmişlerdir. Komünistlerin ayağının kaydırılmasına öncülük etmiş olan küçük, yeni Doğu Alman partileri, para ve örgütlenme zengini CDU ve SPD tarafından dirseklenerek bir kenara atıldı. Bir tek bölgesel Doğu Alman partisi, eski Komünistlerden ve yeni sistem tarafından ihmâl edildiğini düşünenlerden oluşan, Demokratik Sosyalizm Partisi (PDS) ayakta kaldı. Bu parti, 2002'de yüzde 5'in altına düştü ama yine de (Doğu Berlin'deki) iki bölgeyi düpedüz kazanmış durumdadır ve Bundestag'daki o iki sandalyeyi elinde tutmaya hak kazanmıştır. Doğu Almanya'nın hâlâ yoksul olması sayesinde, PDS, orada Land seçimlerinde iyi sonuç almıştır. PDS, 2005'te, rahatsız durumdaki SPD solcularıyla, yeni bir Solcu partiyi (Linkspartei) kurmaküzere birleşti ve bu parti, doğuda, Bundestag'ın dördüncü büyük partisi olacak kadar iyi iş yaptı. Ancak, diğer partilerin hiçbiri, onu koalisyon ortaklığına uygun görmedi. Neo-Naziler dâhil, bazı küçük, sağcı partiler, yerel ve Land seçimlerinde sandalye kazanmaktadırlar ama Bundestag'da hiç sandalye kazanmamışlardır.

Bundesrat

Ne Britanya, ne de Fransa gerçek anlamda bir üst meclise ihtiyaç duymaktadır, çünkü bunlar üniter sistemlerdir. Alman federal sistemi ise, yararlı bir üst meclise sahiptir: **Bundesrat**. –Gücü dünyada ender görülmüş bir üst meclis olan– ABD Senatosu kadar güçlü olmayan Bundesrat, on altı Länder'i temsil etmektedir ve maliyeye ilişkin ya da federal-eyalet dengesini etkileyen pek çok yasama faaliyetinde, Bundestag'la eşit yetkiye sahiptir. Kimi yasa türlerinde, Bundesrat, (tıpkı ABD Senatosu gibi) bir tasarıyı engelleyebilir ama Bundestag da bunu geçersiz kılabilir. Daha ciddi tasarılar söz konusu olduğunda, mesele, her bir meclisten on altışar üyenin oluşturduğu bir arabuluculuk komisyonunun önüne gider, fakat çoğu zaman da uzlaşmayla aşılır. 1990'larda, SPD ağırlıklı bir Bundesrat, CDU'lu Şansölye Kohl'ün reform düzenlemelerini engelledi. İşlerin tersine dönmesiyle, 2000'lerin başında, bu defa CDU çoğunluklu Bundesrat, SPD'li Şansölye Schröder'in reform düzenlemelerine mani oldu. Bundesrat muhalefet partisinin kontrolünde olduğunda, Almanya, tıpkı ABD'de Temsilciler Meclisi'ni bir partinin, Senato'yu diğer partinin kontrol ettiğinde olduğu gibi, bölünmüş bir yasama organına sahip olmaktadır.

Bundesrat Sözlük anlamıyla federal konsey; Alman parlamentosunun eyaletleri temsil eden üst meclisi.
Landtag Alman eyalet meclisi.
parti listesi Nispî temsil seçimlerinde, partinin aday sıralaması; seçmenler oy pusulası olarak bir partinin listesini tercih ederler.

Bundesrat altmış sekiz üyelidir. Ne kadar küçük olursa olsun, her Alman Land'i en az üç üyeliğe sahiptir. Nüfusu biraz daha fazla olan Landler dört, nüfusu en fazla olanlar ise altı üyeyle temsil edilir. Her bir Land kendi üyelerini belirler ve genellikle de Land hükümetinin kabine üyesi de olan ve **Landtag**'a seçilmiş üst düzey görevlileri Bundesrat'a gönderir. Bunlar (eğer Land hükümeti bir koalisyonsa) farklı partilerden olabilirler ama her Bundesrat delegasyonu, bireysel ya da partiler olarak değil, bir blok hâlinde oy kullanmalıdır. Buradaki teori, onların partilerini veya kendilerini değil, eyaletlerini temsil ediyor olmalarıdır.

Parçalı Bir Seçim Sistemi

Hem Britanya, hem ABD, parlamento seçimlerinde basit çoğunlukla kazanılan (FPTP) tek-üyeli bölge sistemini kullanmaktadırlar. Bu sistemin avantajı, temsilcilere, seçim bölgelerinde oturanlara yönelik ilgi kazandırarak, bir milletvekilini bir bölgeye sıkıca bağlamasıdır. Dezavantajı ise, sistemin, partilerini ülke çapındaki oylarını doğru yansıtmaması, sandalyelerin oylarla orantılı olmamasıdır. (Bu ayrıca, ABD'li Temsilcilere, seçim bölgelerindeki insanlarla ilgilenmelerinde çok fazla çıkar, bir bütün olarak ülkenin iyiliğine yönelik olarak ise çok az çıkar sağlamaktadır.)

Bunun alternatifi olan nispî temsil (PR), partinin sandalye oranını oylarıyla yaklaşık orantılı hâle getirmektedir. Weimar Cumhuriyeti, başarısızlığında da payı olan PR sistemini kullanıyordu. PR sistemi teorik olarak en âdil olanıdır ama uygulamada zorluklara sebep olmaktadır. Bu sistem, antidemokratik radikal partiler de dâhil, parlamentoda birçok küçük partinin olmasınaimkân vermektedir. Bu partiler, kurulması zor ve dayanıksız koalisyonlar oluşturmaktadırlar, zira genellikle çok sayıda partinin bir araya gelmesi gerekmektedir. Parlamentosunda bir düzine parti bulunan İsrail, saf nispî temsilin bu sonuçlarından zarar görmektedir.

Alman sistemi ise, bu iki yaklaşımı, yani tek üyeli bölge ile nispî temsili birleştirmektedir. Seçmenin, biri 299 bölgenin birindeki tek temsilci için, diğeri parti için olmak üzere iki oyu vardır. Parti oyu hayatî önemdedir, çünkü belli bir Land'da bir partinin alacağı toplam sandalye sayısını o belirlemektedir. Bu sandalyelerden bazılarında ise partinin bölge galibi oturacaktır; geri kalan sandalyeler ise, ikinci oy pusulasında kazanılan oy yüzdesine ulaşıncaya kadar partinin Landesliste'sinden belirlenir. Bu Landesliste (Bkz ilgili bölümdeki oy pusulasının sağdaki sütunu), listenin üst tarafındaki isimden başlayarak, partinin milletvekilliği için teklif ettiği kişilerin listesidir. Parti listesi, PR sisteminde standart bir usuldür. Partinin önde gelen kişileri, seçilmelerini garanti altına almak üzere, listedeki üst sıralara yerleştirilir; parti listesinin altındaki kişilerin şansı yoktur.

Alman sistemi, tek üyeli bölgelerin avantajını da barındırarak, nispî temsil gibi –oy yüzdeleri (yaklaşık olarak) Bundestag sandalye yüzdesine eşitlenmektedir– işlemektedir. Bu sistem, toplamda nispîliği koruduğu için, teknik olarak **karışık-üyeli** nispî [MMP: mixed-member proportional] olarak bilinir. (Aşağıdaki kutuda tartışılan sistemler, parlamentoları partilerin toplamdaki nispîliklerini içermediği için, sadece karışık-üyeli olanlardır.) Britanya ve ABD'de olduğu gibi, Alman seçmenler de bir tek bölge temsilcisine sahip olmaktadırlar. Doğrudan PR sistemlerinden daha fazlası olarak, Alman seçimlerinde kişilik dikkate alınmaktadır; bir siyasetçi, yalnız iyi bir parti çalışmacısı olamaz, ayrıca sokağa çıkmalı ve kişisel temelde güvenlerini kazanmak üzere seçmenleriyle konuşmalıdır. FAC politikacıları arasında, tek-üyeli bir bölgeden, partilerinin ikinci oy pusulasında aldığından daha büyük bir oy yüzdesiyle seçilmek, övünç vesilesidir. Bu, seçmenlerin oy pusulalarını böldükleri, zira adayı partisinden daha fazla sevdikleri anlamına gelir.

Savaş sonrası yılların büyük kısmında, tek-üyeli Alman sistemi, bir iki-artı sistem (büyük birer CDU ve SPD artı küçük bir FDP) hâline gelinceye kadar, Weimar dönemine kıyasla partilerin sayısını yavaş yavaş

baraj şartı Partinin bir sandalye kazanması için alması gereken minimum yüzde.
karışık-üyeli Tek-üyeli bölge ile nispî temsil sistemini birleştiren seçim sistemi.

azaltma konusunda kısmî bir fayda sağladı. Bunun bir sebebi, bir partinin Bundestag sandalyelerindeki kendi PR payını elde edebilmesi için, ülke çapında en az yüzde 5 kazanmak zorunda olmasıydı. Baraj şartı, ufak ve radikal partileri dışarda bırakmak için planlanmıştı. Ancak, son zamanlarda, Yeşiller, PDS ve şimdi de Sol Parti gibi kimi yeni, küçük partiler, parlamentoya girmeyi başarmışlardır. Yüzde 5'in altında olsa bile, bir parti, kazandığı ne kadar tek-üyeli seçim çevresi varsa elde etmektedir, meselâ PDS, 2002'de Bundestag'da iki sandalye almıştır. Alman melez seçim sisteminin bazı türleri, muhtelif ülkeler tarafından benimsenmiştir.

Alman partileri, kampanya fonları için hükümet yardımını ancak seçimden sonra almaktadır. Bundestag'a giren her parti, kazandığı her yurttaş oyu için bir miktar euro almaktadır. Ayrıca, parti aidatlarının ve üyelik ücretlerinin yüzde 50'si federal fonlardan karşılanmaktadır. Genel olarak, her Alman ulusal seçimi, vergi mükelleflerine 150 milyon ya da daha fazla dolara mâl olmaktadır (ABD standartlarına göre ucuz).

Karşılaştırma
Alman Seçim Sistemi: Bir İhracat Ürünü

Almanya'nın melez, karışık-üyeli (MM) seçim sistemi hakkında, uzun yıllardır epeyce konuşuldu. 1990'ların başında, birtakım ülkeler bu karışık-üyeli sistemi bazı küçük değişikliklerle benimseyerek, Almanya'ya en büyük iltifatları yağdırdılar. Bütün bu olgularda, amaç, tek-üyeli bölgelerin basitliğini PR'ın teorik adâletiyle birleştirmekti. Almanya'dan esinlenen melez sistemlerin bazıları şunlardır:

1. 1993'ten 2003'e kadar yapılan Rus seçimlerinde, 450 sandalyeli alt meclisin yarısı, tek-üyeli bölge sistemiyle, diğer yarısı da yüzde 5 barajlı PR'la doldurulduu. Putin, 2005'te düz PR'a geri döndü.

2. 1993'te, İtalya, geleneksel PR sisteminde vazgeçti ve yerine, her iki meclisin sandalyelerinin yüzde 75'inin tek-üyeli bölgelerle, yüzde 25'inin PR'la doldurulduğu bir sistemi getirdi.

3. 1994'te, Japonya, kendisine özgü, basit çoğunluğun kazandığı çok-üyeli bölgelere dayalı, benzersiz seçim sisteminden, her bir meclisin üyelerinin yarısından fazlasının tek-üyeli bölgelerden, geri kalanının ise on bir bölgede PR'la seçildiği bir MM sistemine döndü.

4. Yeni Zelanda, 1993'te, düz, Anglo-Amerikan tek-üyeli bölge sisteminden, tek meclisli yasama organının altmış üyesinin tek-üyeli bölge, altmışının ulusal seviyede yüzde 5'lik barajlı PR'la seçildiği bir MM sistemine döndü.

5. İskoçya ve Galler parlamentolarının 1999 seçimleri, tek-üyeli FPTP bölgeleriydi, ancak, partilerin kendi oy yüzdelerine kabaca orantılı olması için, partilerin kazandığı sandalye sayılarının "son rötuş"ları PR'la yapıldı.

6. Meksika, 1986'da, çoğu alt ve üst meclis sandalyelerinin tek-üyeli bölgelerle doldurulduğu ve PR'a dayanan bir MM sistemini benimsedi.

Stimmzettel

für die Wahl zum Deutschen Bundestag im Wahlkreis 63 Bonn
am 27. September 1998

Sie haben 2 Stimmen

hier 1 Stimme
für die Wahl
eines/einer Wahlkreis-abgeordneten

Erststimme

1	Kelber, Ulrich Dipl.Informatiker Bonn-Beuel Neustraße 37	SPD	Sozialdemokratische Partei Deutschlands
2	Hauser, Norbert Rechtsanwalt Bonn-Bad Godesberg Elfrunstr.25	CDU	Christlich Demokratische Union Deutschlands
3	Dr. Westerwelle, Guido Rechtsanwalt Bonn Heerstraße 85	F.D.P.	Freie Demokratische Partei
4	Manemann, Coletta Dipl. Pädagogin Bonn Humboldtstraße 2	GRÜNE	BÜNDNIS 90/ DIE GRÜNEN
8	Müchler, Frank Buchhändler Düsseldorf Ohligs.-straße 45	BüSo	Bürgerrechtsbewegung Solidarität

hier 1 Stimme
für die Wahl
einer Landesliste (Partei)
- maßgebende Stimme für die Verteilung der Sitze insgesamt auf die einzelnen Parteien -

Zweitstimme

	SPD	Sozialdemokratische Partei Deutschlands Franz Müntefering, Anke Fuchs, Rudolf Dreßler, Wolf-Michael Catenhusen, Inge Wettig-Danielmeier	1
	CDU	Christlich Demokratische Union Deutschlands Dr. Norbert Blüm, Peter Hintze, Irmgard Karwatzki, Dr. Norbert Lammert, Dr. Jürgen Rüttgers	2
	F.D.P.	Freie Demokratische Partei Dr. Guido Westerwelle, Jürgen W. Möllemann, Ulrike Flach, Paul Friedhoff, Dr. Werner Hoyer	3
	GRÜNE	BÜNDNIS 90/DIE GRÜNEN Kerstin Müller, Rezzo Schlauch, Christa Nickels, Dr. Reinhard Loske, Simone Probst	4
	PDS	Partei des Demokratischen Sozialismus Gregor Gysi, Lothar Bisky, Uta Titze-Stecher, Dr. Dietmar Bartsch, Petra Pau	5
	Deutschland	Abkehr vom Bonner Unrechtsregime Dr. Gerhard Frey, Dr. Hans Wilhelm Eisenhuth, Dr. Hans-Ulrich Rudel, Dr. Frithjof Schmidt, Dr. Heinz Lippmann	6
	APPD	Anarchistische Pogo-Partei Deutschlands Hans Joachim Klein, Jutta Ditfurth, Manfred Zieran, Dr. Rainer Trampert, Thomas Ebermann	7
	BüSo	Bürgerrechtsbewegung Solidarität Helga Zepp-LaRouche, Karl-Michael Vit, Andreas Schumacher, Hildegard Reimer-Kaiser, Wolfram Stein	8

"İki Oyunuz Var": Bir Alman Oy Pusulası

Demokrasi

2005: Parçalı Bir Seçim Sistemi İş Başında

Şansölye Gerhard Schröder'in SPD öncülüğündeki hükümeti, 2005 yılında kendisini engellenmiş buldu. Refah devletini budamak ve Almanya'nın ekonomisini yeniden canlandırmak için reformlar teklif etmişti. Çok sayıda SPD seçmeni, refah ödemelerinde yapılacak herhangi bir kesintiyi protesto etti. Schröder; bir tasarıyı Bundestag'dan geçirse bile, CDU ağırlıklı Bundesrat, bunu veto edecekti. Mayıs 2005'te, SPD, 29 yıldır üstünlüğünü sürdürdüğü, büyük ve sanayileşmiş Kuzey Rhine-Westphalia Land'ında seçimi kaybetti. Schröder, bir çöküş hâlinde tuzağa düşürüldüğünü hissetti ve kendisinin Bundestag'ı feshedip bir yıl önce seçime gitmesine imkân verecek şekilde bir Bundestag oylamasını kaybetmeyi plânladı.

Eylül 2005 seçiminde SPD'nin büyük kayba uğrayacağı varsayılıyordu. Haftalar boyu yapılan kamuoyu anketleri, kimi zaman 20 puan kadar önde olacak biçimde CDU/CSU lehindeydi. Fakat kişilik, Alman seçimlerinde önemlidir. Schröder; görüşlerini genel seviyede tutan, cana yakın bir şahsiyetti, buna karşılık CDU lideri Angela Merkel, soğuk ve detaycıydı. SPD, CDU/CSU'nun, birçok Almanın kendisinden geçinmeye alıştığı refah devletini yürürlükten kaldıracağı konusunda uyanda bulundu. Schröder, ayrıca, Başkan Bush'un Irak politikasını eleştirerek pek çok kararsız Almanı etkiledi. Schröder, giderek Merkel'le olan mesafeyi kapattı. Seçim afişleri, âdeta bir başkanlık seçimiymiş gibi, Schröder ve Merkel'in portrelerine ağırlık veriyordu.

Yüzde 78'lik bir katılım oranı, SPD'nin 222'sine karşı, 226 sandalyeyle CDU/CSU'yu zar zor Bundestag'ın birinci partisi yaptı. Ama her ikisi de bir sandalye çoğunluğu elde edememişti, iki hafta süren müzakerelerden sonra, birbirleriyle bir büyük koalisyon oluşturdular. Almanya'nın MMP seçim sistemi PR'a dayanmaktadır ama sandalyelerin yaklaşık yarısı, basit çoğunluğun kazandığı (Britanya'daki gibi) tek-üyeli bölgelerden doldurulmaktadır. Öncelikle, oy oranının (PR oy pusulası, sağ tarafında) Bundestag sandalyelerinin yüzdesine yakın oluşuna dikkat edin.

	% Oy	Sandalye
CDU/CSU	35.2	226 (% 36.8)
Sosyal Demokratlar	34.2	222 (% 36.2)
Hür Demokratlar	9.8	61 (% 9.9)
Sol	8.7	54 (% 8.8)
Yeşiller	8.1	51 (% 8.3)

Fakat ayrıca, partilerin oy yüzdelerinden daha fazla sandalye kazandıklarına dikkat edin. Bunun nedeni, kısmen, bazı küçük partilerin (meselâ neo-Nazi Nasyonal Demokratların) yüzde 5'ten daha az oy alıp, sandalye kazanamamalarıdır. Ayrıca, oy pusulası bölmek –2005'te pek çok kimsenin yaptığı gibi, pusulanın sol tarafında kişi olarak CDU adayına ama sağ tarafındaki PR'da FDP adayına oy vermek–, CDU'ya parti oyları yüzdesinden daha fazla sandalye kazandırdı. Yeşiller ve FDP, ikinci oy pusulasında, yani parti listesinde, neredeyse bütün sandalyeleri kazanmaktadırlar; ama tek-üyeli bir bölgeyi kazanabilmek için, çoğu zaman yeterince büyük değildirler.

Tek-üyeli bir seçim çevresinde kazananlar (yani oy pusulasının sol yarısı), partilerinin PR oyundan (oy pusulasının sağ yarısı) hak ettiği yüzdeyi aşsa bile sandalyelerini muhafaza etmektedirler. Bu "ikramiye sandalyeler" (ki, 2005'te bunların çoğu CDU'ya gitti), Bundestag'ı, resmî büyüklüğü olan 598 sandalyeden daha büyük yapmaktadır; meselâ şu anda 614 üyelidir. Alman seçim sistemi, şimdi size yeterince açık geldi mi? Değilse, üzülmeyin. Pek çok Alman bile onu tam olarak anlamamaktadır. Esas olarak, sadece onun parçalı bir sistem olduğunu hatırlayın: kabaca yarısı tek-üyeli bölgelerden, diğer yarısı PR'dan seçilmektedir; fakat sandalyelerin toplamdaki payını PR düzenlemektedir. Nispîdir ama tam olarak nispî değildir.

Anahtar Terimler

aşırı çok-partililik
baraj şartı
Bundesrat
Bundestag
büyükkoalisyon
Federal Almanya Cumhuriyeti
Federal Anayasa Mahkemesi
federalizm
Grundgesetz
"iki-artı" parti sistemi
karışık-üyeli
Land
Landtag
merkez
Mitteleuropa
parti listesi
regierungsfähig
şansölye
tek-renk
yapıcı güvensizlik
Yeşiller

Ek Kaynaklar

Beyme, Klaus von. The Legislator: German Parliament as a Centre of Political Decision-Making. Brookfield, VT: Ashgate, 1998.

Conradt, David, Gerald R. Kleinfled, George K. Romoser, and Christian Soe. Power Shift in Germany: The 1998 Election and the End of the Kohl Era. Providence, RI: Berghan, 1999.

Eberle, Edward J. Dignity and Liberty: Constitutional Vision in Germany and the United States. Westport, CT: Praeger, 2002.

Glaessner, Gert-Joachim. German Democracy: From Post-World War II to the Present Day. New York: Berg, 2005.

Green, Simon, and William E. Paterson, eds. Governance in Contemporary Germany: The Semisovereign State Revisited. New York: Cambridge University Press, 2005.

Helms, Ludger, ed. Institutions and Institutional Change in the Federal Republic of Germany. New York: St. Martin's, 2000.

Jacoby, Wade. Imitation and Politics: Redesigning Modern Germany. Ithaca, NY: Cornell University Press, 2000.

Klein, Hans, ed. The German Chancellors. Carol Stream, IL: Edition Q, 1996.

Moeller, Robert G, ed. West Germany under Construction: Politics, Society, and Culture in the Adenauer Era. Ann Arbor, MI: University of Michigan Press, 1997.

Nichols, A. J. The Bonn Republic: West German Democracy, 1945-1990. New York: Longman, 1997.

Quint, Peter E. The Imperfect Union: Constitutional Structures of German Unification. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1997.

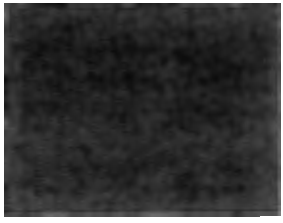
Schweitzer, Carl-Cristoph, et al., eds. Politics and Government in the Federal Republic of

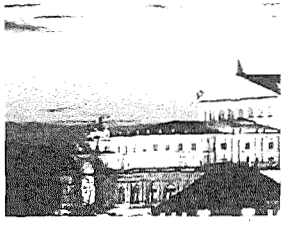
Germany, 1944-1994–Basic Documents, 2nd rev. ed. Providence, RI: Berghahn Books, 1996.

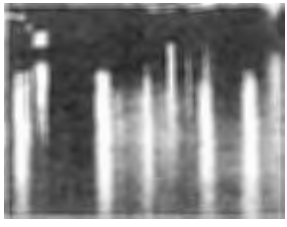
Thaysen, Uwe, Roger H. Davidson, and Robert Gerald Livingston, eds. The U.S. Congress and the West German Bundestag: Comparisons of Democratic

Bölüm 14

Alman Siyasî Kültürü

Bir defasında, bir Alman kadın bana, İkinci Dünya Savaşı'nın son günlerinde, Amerikalıların, şahane bir kilisesi olan ve askerî değeri bulunmayan, Kuzey Bavyera'da büyüleyici bir yer olan doğduğu kasabayı nasıl bombaladıklarını nakletmişti. Kasaba altüst olmuştu: Cesetler gömülmemiş olarak yatıyor, su ve elektrik kesik, gıda maddeleri satılmıyor. Peki, kasaba halkı bu olağanüstü durumu telâfi etmek için ne yapmıştı? "Oh, hiçbir şey," diye omuz silkti. "Amerikalıların gelmelerini ve ne yapılması gerektiğini bize anlatmalarını bekledik".

Dikkate Alınacak Sorular

1. Liberal demokrasi nedir? Almanya'da niçin zayıftı?
2. Almanlar Nazi dönemini ve Holocaust'u nasıl ele almışlardır?
3. Alman ve Amerikan çok-kültürlülükleri ne kadar benzerdir?
4. Postmateryalizm nedir? Hemen her yerde var mıdır?
5. Almanya'nın siyasî nesilleri nelerdir?
6. Wessiler ve Ossiler birbirlerine niçin kızmaktadırlar?
7. Alman demokrasisi herhangi bir demokrasi kadar dayanıklı mıdır? Bunu nasıl anlatabilirsiniz?
8. Willy Brandt nasıl bir dönüm noktasını temsil etmiştir?

Almanya'da demokrasinin başlangıcı işte böyle bir şeydi: Ne yapılması gerektiğinin söylenmesine alıştırılmış bir halka yapılan yabancı bir aşı. Demokrasi nakli yapılabilir mi? (Irak'ta da mı?) Peki, Almanya'da aslında kök salmış mıydı? Bu, rahatsız edici bir sorudur. Almanya'nın kurumları iyidir; Federal Cumhuriyet'in Temel Yasa'sı, pek çok bakımdan örnek bir anayasadır. Ancak, Weimar'da gördüğümüz üzere, iyi kurumlar, eğer halk onları desteklemiyorsa çok fazla değer taşımazlar. Demokratik değerler, Almanya'da, ekonomik ve siyasî açıdan zor dönemlere dayanabilecek kadar güçlü ve derin midir?

Tarih boyunca, Fransa'da olduğu gibi Almanya'da da, Aydınlanma'nın dışında gelişen bir liberal gelenek var olmuştur. Demokrasi, Britanya'da aşama aşama zafere ulaştı. Fransa'da demokrasi ve gericilik, sonunda kolay olmayan bir dengeye ulaşana kadar ileri geri sallandılar. Buna karşılık, Almanya'da demokrasi, otoriteryen güçler tarafından ezildi. 1849'da Alman liberaller, Frankfurt Katedrali'nden dışarıya çıkarıldılar. Bismarck'ın İkinci Reich'ında aşağılık muamelesi gördüler. Weimar Cumhuriyeti'nde bir azınlık ve otoriteryenlerin oyuncağıydılar. Bonn Cumhuriyeti'ne kadar, Alman siyasetinde demokratik duruş, bir kayıp gelenekti.

Doğu Almanya, Batılı anlamıyla bir **liberal demokrasi** değil, "halk demokrasisi"ni (komünizm) geliştirmeye kalkıştı. Komünizm ve faşizm birbirlerinin zıddı olarak düşünülse de, her ikisi de bireyi itaatkâr ve güçsüz kılmayı amaçlamaktadır. Bu, pek çok Doğu Almanı, 1990'da demokrasinin Batı Almanya'dan yaptığı atak karşısında kafası karışık ve şüpheci hâlde bırakmıştır; onlar, 1933'ten beri otoriter düzenden başka bir hiçbir şey bilmiyorlardı. Doğu Alman demokratik tutumlarının Batı Almanya'nın seviyesine ulaşması için, biraz zaman ve eğitim gerekmektedir.

Ahlâkî Boşluk

liberal demokrasi Hoşgörü ve özgürlüğü (liberalizm) kitle katılımıyla (demokrasi) birleştirir.
Nazilerden arındırma Nazi görevlilerinin kamu hayatından uzaklaştırılması.

Zayıf bir demokratik geleneğe ek olarak, Almanya, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra daha incelikli bir sorunla yüz yüze geldi. Liberal demokrasi, bazı ahlâkî temeller gerektirir. Eğer siz, nihaî yetkiyi temsilcileri aracılığıyla halka emanet ediyorsanız, onların genel olarak ahlâklı, belki bir parça idealist bile olduklarına inanmak durumundasınız. Bu inanç ortadan kaybolduğunda, demokrasi meşruluğunun bir kısmını yitirir. Halk onu kabul edebilir ama derin bir inanç olmadan. Weimar dönemi böyleydi.

Nazi dönemi, Almanya'da bir ahlâkî boşluk bırakmıştır ve onu doldurmak, uzun, yavaş bir süreçtir ve hâlâ tamamlanmamıştır. Alman demokrasisini engelleyen bir sorun da, eski Nazilerin yüksek makamlarda olmaya devam etmeleriydi. Her defasında, bunun, rejimin ahlâkî otoritesinin altını oyduğu fark ediliyordu. Halk, özellikle de genç insanlar, "Eğer hâlâ eski Naziler onu işletiyorlarsa, demokrasiye neden saygı gösterelim ki?" diye düşünüyorlardı.

Savaştan hemen sonra, Müttefik işgalciler, kendi bölgelerini "Nazilerden arındırma"ya çalıştılar. Parti üyeleri, özellikle Gestapo (gizli polis) görevlileri işlerini kaybettiler ve kimi zaman da hapse girdiler. O zamanlar ABD Ordusu'nda çavuş olan Henry Kissinger, yönetmekte olduğu kasabada, gazetede tecrübeli polisler arandığına dair ilân yayınlatarak Gestapo ajanlarını yakaladı; kendilerini ele verdiklerinde, onları hapse attı. Yine de, Nuremberg'de yargılanan 177 savaş suçlusu (ki yirmi beşi idama mahkûm edilmiştir) bir yana, Nazilerden arındırma, lekeli bir işti ve birçok Nazi, Latin Amerika'ya ya da Almanya içinde yeni bir hayat kurmak üzere kaçtı. Pek çokları da, kendiliklerinden işgalci yetkililere hizmet ettiler ve onların tarafında, iş dünyası, siyaset, kamu hizmeti ve hatta yargı sisteminde görev yaptılar.

Kitle katillerini yargılanmaktan koruyan, yargı sisteminin kendisiydi. Bu tür kişiler aleyhinde Alman yasaları mevcuttur, fakat Nazi suçluları, 1960'lara kadar ender olarak duruşmalara getirilmiştir. O zamana kadar, sadece genç insanlar, zar zor da olsa adliye merdivenlerine tırmanmışlardı ve onlar da kendi yaşlılarının boş verdikleri olaylar konusunda dava açma hevesindeydiler. Bu, Nazi suçlularının, 1990'larda niçin hâlâ yargılanıyor olduklarını kısmen izah etmektedir.

Soğuk Savaş, Nazi geçmişe esaslı bir biçimde göz atılmasını da geciktirmiştir. 1947'de Batılı Müttefikler, Sovyet gücünün yayılmasını engellemek için Almanya'ya ihtiyaçları olduğuna karar vermişlerdi, bu yüzden, geçmişle ilgili olarak Almanların burunlarını sürtmekten vazgeçtiler. Alman sivillerin ve askerî görevlilerinin savaş dönemindeki davra-

nışlarına ilişkin çetin sorular sorulmadı; çünkü onlar, şimdi bizim taraftaydı. (Aynı bahane, aynı dönemde ve aynı gerekçeyle, Japonya'da da geçerli olmuştu.) 1949'da Federal Cumhuriyet'in kurulmasıyla, bu gibi meseleler Batı Alman yetkililerinin ellerine kaldı ve onlar da çoğunlukla "eski yaraları deşmeme"yi tercih ettiler.

Federal Cumhuriyet'in iki cumhurbaşkanı, FDP'den Walter Scheel ve CDU'dan Karl Carstens, ayrıca CDU'dan şansölye Kurt Kiesinger, bir zamanlar Nazi partisi üyesiydiler. Her üçü de, aktif olmaktan ziyade ismen üye olduklarını, başarıya giden yolları Nazilerin ellerinde tuttukları bir dönemde, kariyerlerini geliştirmeye çalışan "sıradan fırsatçılar" olduklarını öne sürmüşlerdir. Hiç kimse hiçbir şeyle suçlanmazken, demokrasi hâline gelmeye çalışan bir ülkenin en üst düzey görevlerine "sadece bir fırsatçı" olanları elverişli kılan, ne tür bir ahlâkî otoriteydi?

Geçmişteki Olayların Anısı

Bir toplum, ortaklaşa suç tecrübesini yaşayabilir mi? Bir bütün olarak Almanların, Nazilerin yaptıkları yüzünden vicdan azabı çekmeleri gerçekçi miydi? Batı Almanın cevabı, başlangıçta, Nazi dönemini hafızanın derinliklerine göndermek, yani aslında "Geçmiş, defol!" demekti. Alman babalar, geçmişte yaptıkları konusunda çok fazla konuşmaya gönüllü değillerdi. Onlarca yıldır, Alman tarih ders kitapları 1933'te durakhyor ve 1945'ten

Holocaust İkinci Dünya Savaşı sırasında, Nazilerin Avrupalı Yahudilere uyguladıkları soykırım.
Vergangenheitsbewältigung Sözlük anlamıyla "geçmişin hâkimiyeti", Almanya'nın Nazi geçmişiyle hesaplaşmaya başlaması.

itibaren yeniden başlıyordu. Sonuç, 1950'lerin ve 1960'ların genç Almanları arasında, Naziler ve Holocaust konusundaki cehaletti. Daha sonra, 1979'da, "Holocaust" konulu Amerikan yapımı TV dizileri Almanların dikkatini çekti ve konuyla ilgili Alman kitaplarını, filmlerini, belgesellerini ve tartışmaları tetikledi. 1980'lerde, müfredat ve ders kitapları, Nazi dönemini daha kapsamlı ele alacak şekilde değişti. Ancak, bu geç kalınmış Holocaust seli, bazı Almanların kendilerini öfkeli ve tepkili hissetmelerine neden oldu.

Bir toplum, kolaylıkla geçmişini unutabilir mi, onu silebilir mi? Batı Almanlar bunu denediler. İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıntıları arasından çıkarak, kendilerini tek amaçlı bir bağlılıkla çalışmaya, para kazanmaya ve onu dikkat çekici bir biçimde harcamaya yönelttiler. Sonuçlar seyredilmeye değerdi; ekonomi yükseklere fırladı ve birçok Alman zenginleşti. Batı Alman modeli, *Wunderkind* (harika çocuk), yani savaş sonrası uğultuları arasında, molozların içinden zenginliğe yükselen, şişman vücutlu, şişman sigaralı ve şişman Mercedes'li bir işadamı oldu. Fakat maddî zenginlik, ahlâkî ve tarihî boşluğu dolduramazdı. 1960'larda, pek çok genç Alman, derin değerler yokluğunu örtbas etmek gibi görünen materyalizm vurgusundan büyük ölçüde tatmin olmamıştı. Bunların bazıları, aşırı sola ve daha sonra da "yeşiller" siyasetine yöneldiler.

Bu faktör, 1970'ler ve 1980'lerde, genç Almanlar arasında, radikalliğe ve kimi zaman da şiddet politikasına katkıda bulunmuştur. Bu, kesinlikle yoksul olmaları yüzünden değildi; toplumları müreffehti ve çok defa bu gençler, zengin ailelerden geliyorlardı. Esasında refah ve materyalizm onları yanlış yola itmişti. Zengin bir kız, "Hep havyar yemekten bıktım" demişti. Sonra bu kız teröristlere katıldı ve eski aile dostu olan bir bankerin öldürülmesine yardım etti. (O ve diğer çete üyeleri, 1990'da, gizli polis Stasi'nin kendilerini himaye ettiği Doğu Almanya'da yakalanmışlardı.) Baader-Meinhof çetesi, devrim adına cinayet işledi, banka soydu ve kimi genç Almanlar bunlara sempati beslediler. Kendi sapkın, iğrenç yollarındaki teröristler, parmaklarıyla bir Alman hastalığına işaret ediyorlardı: Geçmişinden kaçan Alman toplumu, "havyar yemek"ten başka hiçbir şeye inanmayan bir ahlâkî boşluk üretmişti. Öyle görünüyor ki, geçmiş gömülü kalmıyor; onu unutmaya çalışan topluma hortlak olarak geri dönüyor. Amerikalı yazar William Faulkner'ın dediği gibi: "Geçmiş, hâlâ bizimle birlikte; hatta o geçmiş bile değil".

Alman Katolik yazar Heinrich Böll, 1950'lerde, Almanların dikkatini ahlâkî boşluğa çekmek için Vergangenheitsbewältigung terimini icat etti. Almanların geçmişleriyle dürüstçe yüzleşmeleri ve belli bir derecede, ortaklaşa suçlu olduklarını kabul etmeleri gerektiğini kastediyordu. Birçok Alman entelektüel, Alman demokrasisinin tesisi için bunu zorunluluk olarak kabul etti. Eğer Almanlar kendi geçmişleriyle yüzleşmeye başlayamazlarsa, eğer bunu örtbas etmeye çalışırlarsa, demokrasi tekrar akılsız milliyetçilerin eline

geçebilir diye, eski Cumhurbaşkanı Richard von Weizsäcker ve solcu yazar Günter Grass uyarıyordu.

çok-kültürlülük Bir ülke içindeki farklı dillerin ve kültürlerin korunması; Almancada Multikulti.
savaş tazminatları Savaş zararlarının geri ödenmesi.

Komünist yönetim altındaki Do u Almanlar, geçmişle yüzleşmekten kaçınmak için farklı bir yaklaşım kullandılar: bunun, kendi geçmişleri oldu unu reddetmek. Komünist rejim, "Biz Nazi de ildik" diye öğretiyordu, "Biz, Nazilerle savaştık. Dolayısıyla, bizim utanacak ya da pişmanlık duyacak bir şeyimiz yok. Naziler Batı Almanya'nın her yerindeler". Do u Almanya, tıpkı Avusturya'nın yaptı ı gibi, Nazileri yabancı bir güç gibi tasvir etmeye çalışarak, ahlâkî sorumluluktan kaçtı. Pek çok başka alanda oldu u gibi, bu sahada da Do u Alman tutumları, Batı Alman tutumlarının gerisinde kalmıştır.

Siyasi Kültür
Holocaust Nasıl Ele Alınmalı?

Önde ve merkezde mi tutulmalı, yoksa geçmişte kalan, fazla işlenmiş bir mesele diye bir kenara mı atılmalı? Bu, 1990'larda, Berlin'i yeniden ülkenin başkenti yaparken, Almanya'nın yüz yüze geldiği ikilemdi. Sorun, cidditehditlerolmayan Nazizmden ve anti-Semitizmden daha incelikliydi. Kimi Almanlar, solcuların, Holocaust suçunu, çok-kültürlülüğü ve siyaseten doğruluğu artırmak için çok amaçlı bir araca dönüştürdüklerini düşündüler. Birçoğu, sadece yaşlı Almanların kişisel olarak görüp yaşadığı Holocaust'u dinlemekten yorulmuştu.

Almanya, Holocaust için yaklaşık 60 milyar dolar tutarında savaş tazminatları ödedi ve Almanların çoğu, bunun yeterli olduğunu düşünüyordu. Daha yakın dönemdeki bir sorun da, Berlin'in merkezinde bir Holocaust anıtı dikilmesi gerekip gerekmediği ve ne tür bir anıt dikileceği meselesiydi. CDU'lu Şansölye Kohl, bunda ısrar etmişti; SPD'li Şansölye Schröder ve partisinin ise birtakım şüpheleri vardı. Bazıları, bu tür anıtların zaten yeterince bulunduğunu öne sürüyordu. Berlin'de (Amerikalılar tarafından kurulan ve yönetilen) yeni bir Yahudi Müzesi, 1999 başlarında açılmıştı. Kimileri, hiçbir anıtın, dehşetin büyüklüğüne karşı gereğini yerine getirmesinin mümkün olamayacağını iddia etti. Bazıları da bir ölüm kampının en uygun yer olacağını öne sürdü. Kimileri büyük, kimileri küçük bir anıt istedi. Bazıları geleneksel, bazıları soyut olmasını arzu etti. Nihayet, 1999'da, Bundestag, Berlin'in merkezinde, ABD'li bir mimar tarafından yapılacak büyük bir anıt için izin verdi; 2005'te açıldı.

Alman iş âleminin de Holocaust meselesi ile ilgili zor dönemleri olmuştu. Nazi döneminde, iş adamları, Yahudilerden ele geçirilen para, mülk ve Yahudi esirlerin emeğinden yararlanmışlardı. On yıllardır; Alman işadamları, bankaları ve sigorta şirketleri, sağ kalanların, diğer herkes gibi özel firmaların da Nazi emirlerine uyduğu iddiasına dayanan tazminat taleplerini reddettiler. Onlar ancak, ABD'den hukuk davalarıyla yüz yüze geldiklerinde, yani gecikmiş olarak meseleyi çözmek için çaba harcadılar. 1999'da, Şansölye Schröder, oniki büyük Alman firmasının desteğiyle, "hukuk davalarını, özellikle de grup davalarını karşılamak ve Alman Sanayii ve ülkemiz aleyhine sürdürülen kampanyanın dayanağını ortadan kaldırmak üzere" 5 milyar dolarlık bir tazmin fonu oluşturdu. Bu anlaşmazlık, bazı eski Nazi taraftarlarına, uluslararası bir Yahudi komplosunun Almanya'yı baskı altında tuttuğunu düşündürmüştür.

Kuşak Çatışması

ürün sevgisi Bir sisteme, onun sağladığı maddî refah sebebiyle bağlılık.
sistem sevgisi Bir sisteme sırf hatırı için bağlılık.

Uzun zaman önce, bir Almanın evinde misafirken, kızları tabak dolabının arkasında "*Die Hitlerblume*" (Hitler çiçeği) adında ve *Führer*'i güzel bir çiçeğe benzeten eski bir şiir bulduğunda, ailenin tepki gösterdiğine tanık olmuştum. Lise çağındaki üç çocuk, gülerek ve dalga geçerek kahkaha atmışlardı. "Babacığım, bu süprüntüyle nasıl aynı görüşte olabildiniz?" diye sordular. Eski kafalı, otoriter bir tip olan babalarının yüzü kızardı ve "Bunun nasıl bir şey olduğunu bilmiyorsunuz. Onlar herkesi tahrik etmişlerdi. O dönem farklıydı" diye kekeledi. Epeyce utanmıştı.

Yukarıdaki olay, Alman siyasî tutumlarındaki hızlı kuşaklar arası değişikliklerin altını çizmektedir; basitçe ifade edersek, kuşak ne kadar gençse, o denli dışa açık, özgür ruhlu, demokratik ve Avrupalı olmaktadır. Genç Almanların çoğu, demokrasiye ve Avrupa Birliği'ne sınırsız bir bağlılık sergilemektedir. Sadece bir avuç kişilik problemi olan genç, otoriteryen sistemleri arzulamaktadır. Nazilerin yaptıkları konusunda kişisel sorumluluk hissetmeyen bu kişiler, Almanya'nın geçmişine yönelik olarak kafa yormaya daha az eğilimlidirler.

Savaşın hatırası, kasten yarı harap durumda bırakılan, Berlin'deki Kayzer Wilhelm Kilisesi'yle karşılaşmaktadır.

Genç nesil, ayrıca, Alman toplumunu büyük ölçüde özgürleştirmiştir. Artık Alman kadınlar, *Kinder, Küche, Kirche* (çocuk, mutfak, kilise) üçlüsüne mahkûm değildirler; şu anda çoğu ev dışında ve siyasete katılmaktadır. Alman delikanlıları, bir zamanlar oldukları kadar itaatkâr değildirler ve Alman babalar da, artık eski günlerdeki kadar onları dövmemektedirler. Demokrasi evde başladığına göre, artık Almanya demokrasiyi çok daha iyi temellendirecek demektir.

Günümüzün ortalama Almanı, Federal Cumhuriyet'in kurulduğu 1949 yılının ortalama Almanından çok daha demokratik tutumlara sahiptir. Bir başka Hitler isteyenlerin, sivil haklarını "güvenlik" karşılığında değiş-tokuş edenlerin ya da tek partili sistemin en iyisi olduğunu düşünenlerin sayısı gittikçe azalmakta, buna karşılık, demokrasi ve sivil hakların kendileri için faydalı değerler olduğunu düşünenlerin sayısı durmadan artmaktadır. Batı Alman tutumları, şu anda, en az herhangi bir Avrupalı kom-

şularınınki kadar demokratiktir ve Doğu Almanlarınkinin de böyle olması muhtemeldir.

Değişiklik kalıcı mıdır? Siyaset bilimci Sidney Verba, Alman siyasî kültürünü ele alırken, ürün sevgisi ile sistem sevgisi arasında bir ayırım yapmaktadır. İlki, sistemden, ortaya çıkardığı ürünler (iş, güvenlik ve maddî eşya) sebebiyle hoşlanmak anlamına gelirken, ikincisi, sistemi iyi olarak algılama nedeniyle sevmek demektir. Verba, Almanların ikinciden ziyade birinciyi sergilediklerini düşünmüştür; yani Almanlar, gidişat iyiyken sistemi seviyorlardı –"bulutsuz hava demokratları"ydılar– ama henüz, Britanyalılar veya Amerikalılar gibi "her türlü havada demokrat" değildiler. Verba'nın bu tespiti, 1960'ların başında yapılmıştı. O zamandan bu yana, genç nesil reşit oldukça, Almanlar arasındaki sistem sevgisi artmıştır. Ancak, bazı Doğu Almanlar, demokrasi hakkında kendilerine sağladığı arabalara ve iş imkânlarına göre hüküm vererek, hâlâ ürün sevgisinden etkilenmektedir.

Normal Bir Almanya mı?

Almanların birçoğu, Almanya'nın "normal" bir ülke olduğunu ve artık geçmişe ilişkin herhangi bir özel suçu üstlenemeyeceğini öne sürmektedirler. Almanların çoğunun Nazilerden sonra doğduğunu ve Alman demokrasisinin, aynı sorunlarla ve aynı umutlarla, Avrupalı komşularından herhangi biri kadar sağlam bir demokrasi olduğuna dikkat çekmektedirler. Almanların önemli bir kısmı, kendilerinin iyi Avrupalılar olarak, Bosna ve Kosova'daki katliamların önlenmesine yardım etmeleri gerektiğini, böylece, Alman kuvvetlerinin Almanya'nın dışında da kullanılması aleyhindeki FAC tabusunun yıkılacağını düşünmektedirler. Yakın tarihlere kadar, birçok Alman, milliyetçiliğini gizliyordu ama şimdi pek çok politikacı, kendilerinin yurtsever olduğunu ve Alman olmakla övündüklerini söylemektedir.

Almanya şu anda tam anlamıyla normal bir ülke midir? Bu soru, 2002 yılında, küçük Hür Demokrat Parti'nin başkan yardımcısı Jürgen Möllemann, çok sayıda Avrupalının yaptığı gibi sert biçimde İsrail'i eleştirdiği ve Filistinlilerin yanında yer aldığında alevlendi. Ancak, Almanya'da bunu söylemek pek isabetli değildir; bazıları bunun neo-Nazizm

Coğrafya

Baltık'ı Gemiyle Dolaşmak

Lüks yatınızla geri dönüp, karaya (sol tarafınızdan) hep birkaç kilometre uzaklıkta kalarak, Baltık Denizi'nin etrafında, saat yönünde büyük bir daire çizerek dolaşıyorsunuz. Skagerrak'a girmenizden itibaren, sol tarafınızda hangi ülkelerden geçersiniz?

Norveç, İsveç, Finlandiya, Rusya, Estonya, Letonya, Litvanya, tekrar Rusya (Kaliningrad bölgesi), Polonya, Almanya ve Danimarka.

olduğunu söylemektedir. Başka bazıları ise, "normal" bir ülkede İsrail eleştirisinin artık tabu olmadığını öne sürmektedir. Dışişleri Bakanı Fischer, "Almanya'da İsrail ne zaman tartışıldıysa, Alman kimliği konusundaki temel tartışma hiçbir zaman çok uzakta olma-

Şahsiyetler

Dönüm Noktası Olarak: Willy Brandt

Almanya'da demokrasinin kökleştiğinin belirtilerinden biri de, Willy Brandt'ı şansölye yapan 1969 seçimiydi. Bu, birkaç yıl önce bile mümkün olamayacak bir şeydi, zira Brandt, daha önce çok az sayıdaki Almanın hoş görebileceği, Alman tarihinin ve toplumunun inkârını temsil ediyordu. Birincisi, Brandt **gayrimeşru** bir çocuktu ve bu, Adenauer'in seçim kampanyalarında kullandığı bir kara lekeydi. İkinci olarak, Brandt bir Sosyalistti ve Kuzey Almanya'daki liman kenti Lübeck'teki gençlik yıllarında, (asla Komünist olmasa da) epeyce aşırı solda yer almıştı. Almanya'da onlarca yıldır, hiçbir Sosyalist iktidara gelmemişti; CDU, SPD'yi tehlikeli bir parti olarak lekelemeye devam ediyor ve çok sayıda Alman da buna inanıyordu. Üçüncü ve en zarar verici olanı, Brandt'ın, 1933 yılında Norveç'e kaçması ve Norveç vatandaşı olması, 1947'ye kadar da yeniden Alman uyruğunu talep etmemiş olmasıydı. Hatta bazıları da onu, haksız yere, Norveç askeri olarak Almanlara karşı savaşmakla suçlamıştır.

Böyle bir sicile sahip olması sebebiyle, Brandt, kendisi aleyhine yapılan üç boykotla birlikte Alman siyasetine atılmış gibi görünüyordu. Ama çoğu Alman, özellikle de genç olanlar, Brandt'a hayrandı. O "Bay Temiz"di, Nazilere karşı mücadele etmiş bir Almandı –gerçekten de Lübeck sokak çatışmalarında– ve o hiçbir zaman, destekleyerek hayatta kalan "düpedüz bir oportünist" olmamıştı. Brandt, Adenauer ve CDU'nun muhafazakâr ve geleneksel değerlerinin aksine, daha yeni ve daha iyi bir Almanya'yı temsil ediyordu.

1957'den 1966'ya kadar Batı Berlin belediye başkanlığı yapan Brandt, Sovyetlerin ve Doğu Almanların tecavüz çabalarına direnerek, nasıl dayanıklı ve anti-Komünist olduğunu göstermişti.

SPD'de önde gelen bir şahsiyet olarak, partinin 1959'da Marksizmden uzaklaşmasını desteklemişti. 1964'te SPD başkanı oldu ve bu durum, partinin seçimlerdeki şansını yükseltti.

1966'da, SPD, CDU'yla bir büyük koalisyon oluşturarak kabineye katıldı. Koalisyonlarda âdet olduğu üzere, ikinci büyük partinin başkanı, dışişleri bakanıdır. Brandt, bu görevde, **Ostpolitik**'iyle, güçlü ve yenilikçi bir devlet adamı olarak kendini gösterdi. 1969'da, SPD, FDP'yle küçük bir koalisyon oluşturmaya yetecek sayıda Bundestag sandalyesine sahipti ve Brandt, FAC'nin ilk Sosyalist şansölyesi oldu. Bu olay, sembolik bir ilerleme harekâtıydı: Almanya, bir anti-Nazi yönetiminde, bir eski Nazi (Brandt'tan bir önceki şansölye Kiesinger) yönetiminde olduğundan daha demokratikti.

Ancak, hikâye mutlu sonla bitmedi. 1974'te, Brandt'ın bir asistanının Doğu Alman casusu olduğu anlaşıldı. (Batı Almanya, Doğu Alman casuslarıyla kalbura dönmüştü.) Etrafındaki güvenlik kuşağından üzüntü duyan Brandt, şansölyelikten istifa etti ve sadece Almanların değil, Batı Avrupa sosyal demokrasisinin de büyük, yaşlı adamı hâline geldi. 1992'de öldüğü zaman, Ostpolitik'inin meyvelerini görebilmişti.

mıştır. İsrail'i eleştirebilir miyiz? Sorunun kendisi bile şüpheyi ayağa kaldırmaktadır" demiştir. Almanya, belki de hiçbir zaman tümüyle normal bir ülke olamayacaktır.

Ostpolitik Sözlük anlamıyla, "doğu politikası"; Brandt'ın, Doğu Almanya dâhil, Doğu Avrupa'yla kurduğu ilişkiler.

Genç kuşaktan Almanlar, eski neslin kaygılanmadığı iş ve çevre konularında, yeni endişelerle birlikte doğmaktadırlar. Pek çok genç Alman ile belli başlı siyasî partiler arasında bir mesafe oluşmuştur. Alman parti sisteminde, siyasete yeni girenler, ulusal seviyede bir söz hakkına sahip olabilmelerinden önce, yerel ve eyalet düzeylerinden başlayarak, büyük partilerin saflarına doğru yavaş yavaş ilerlemek durumundadırlar. Bunu başarabildikleri zaman, çok azı genç kalmaktadır. (İlginç bir istisna şudur: 1998'de, Doğu Almanyalı, yirmi iki yaşındaki bir SPD adayı Bundestag'da sandalye kazandı ve o zamana kadarki en genç milletvekili oldu.) Bu süre içinde, onlardan, parti emirlerine itaat etmeleri beklenmektedir ve çok fazla katkı istenmemektedir. Hem Sosyal Demokratların, hem de Hür Demokratların bazı gençlik örgütleri öyle taşkınlıklar yapmışlardır ki, partileri onlara sahip çıkmamak zorunda kalmıştır. Birçok genç Alman, nöbetleşe iktidara gelen, gerek Hıristiyan Demokratları ve gerekse Sosyal Demokratları, sıkıcı, yaşlı ve genç insanlara karşı duyarsız bulmaktadır.

Gecikmeli de olsa, bazı Alman siyasetçiler sorunun farkına varmışlardır. Eski Cumhurbaşkanı Richard von Weizsäcker, "benim kuşağımın genç insanları siyasete sokmadaki başarısızlığı" diye endişe duyuyordu. "Genç Almanlar, eski kuşağın ahlâkî sağlamlığına hayran değiller. Ekonomik başarımız, bütün sorunlara çok maddeci ve çok bencil bir bakış açısını destekledi" demiştir.

Genç Almanlar ABD'ye de sırt çevirdiler. 1950'lerde ve 1960'ların başlarında, genç kuşak, ABD'ye neredeyse tapıyordu; ABD, siyasette, hayat tarzlarında ve değerler bakımından, onların modeliydi. Kırk yıl boyunca yaşanan hâdiseler, bunu tersine çevirdi. –Son günlerinde, Berlin Duvarı'nı ziyaretinde *"Ich bin ein Berliner* [Ben bir Berlinliyim] demiş olan– Başkan Kennedy'nin öldürülmesi, Almanları dehşete ve ABD konusunda şüpheye düşürmüştü. Vietnam Savaşı daha da kötüydü; kimi genç Almanlar, bunu Hitler'in saldırganca savaşıyla mukayese etmişlerdi. Doğu ile Batı arasında yükselen gerilimler ve Başkan Reagan'ın savaş sever tutumu, genç Almanların çoğunu, ABD'nin Almanya'yı yakıp kül etmeye niyetli olduğuna inandırdı. 2003 Irak Savaşı'yla birlikte ise, pek çok Alman, Amerikalıları şiddet yanlısı ve küstah olarak gördü. –Almanlara militarizmi reddetmeyi öğretmiş olan– ABD'nin, Alman savaş karşıtı duygularının hedefi hâline gelmesi ironik bir şeydi.

Bugüne kadarki tutumlar, Yeşilleri ve daha sonra Sol partileri beslemiştir. Seçimlerde, bu iki parti, genç seçmenler arasında, yapabileceklerinin en iyisini yapmaktadır. Bunların tutumları, artık Amerika'nın ayak izlerini takip etmeyen, yeni bir Alman milliyetçiliğine de katkıda bulunmaktadır. İstemsiz olarak Batı'ya bakmak yerine, kimi genç Alman-

lar, yeniden birleşmiş bir Almanya'yı, Orta Avrupa'nın doğal lideri biçimindeki gerçek yerine oturtmaya balkınaktadırlar. Bazıları da ABD ve NATO karşıtlığına yönelmiştir. Almanya'nın birleşmesi, Soğuk Savaş'ın sona ermesi, Bosna ve Kosova'da savaşılması ve 2003 Irak Savaşı'nın yarattığı ve bütünüyle yeni olan bu durum, Alman tutumlarını, özellikle de genç olanlarınkini değiştirmiştir. Schröder, 2002'deki SPD oyunu, ABD'nin Irak politikasını eleştirerek yükselmiştir. Almanlar artık, ABD'nin rehberlik ve dayanışmasına aldırmamaktadırlar.

Kafa Karıştırıcı Birleşme

Her şeye rağmen, Doğu ve Batı Almanlar arasında hâlâ kültürel bir boşluk mevcuttur. 1989 sonunda, Duvar yıkıldığı zaman, çok büyük ölçüde kutlama ve iyi niyet söz konusuydu. Wessiler, Ossilere karşı cömertti ama çok geçmeden ilişki bozuldu. Ossiler, refah içindeki Batı'nın cömertliğini bir hak olarak istemeye devam ettiler; her şeyden önemlisi, onların hepsi Almandı ve Wessilerin çok şeyi vardı. Wessiler, işleri yolunda gibi görmüyorlardı. "Biz, bunun için kırk yıldan fazladır, çok çalıştık. Şimdi siz Ossiler de aynı şeyi yapmalısınız" iddiasındaydılar. Batı Alman vergi mükelleflerinin hibeleri sayesinde yeni ele geçirdikleri D-Marklarla, Ossiler, kendi ekonomileri çökmüş olduğu hâlde, modern ürünleri kapıyor-

Anahtar Kavramlar

"Postmateryalizm"in Doğuşu

Zengin uluslar arasındaki eğilimlerden biri de – özellikle Batı Almanya'da telâffuz edilen–, bazı genç insanların, modern toplumun maddî eşya üzerine çok fazla odaklandığı şeklindeki duygularıdır. 1960'ların sonlarından başlayarak, bütün ileri ülkelerde, "karşı kültürler" türemişti. Genç insanlar, ebeveynlerinin çalış-satın al ahlâkını reddetmişler ve bunun yerine sakal, blucin ve "hayatın niteliği" meselesine yönelmişlerdi. Bu, genç Almanların, anne-babalarının hipermateryalizmini reddetmesiyle, Federal Cumhuriyet'te güçlü bir biçimde kavrandı.

Postmateryalizm, ileri, sanayileşmiş dünyanın her tarafında keşfedildi. Kriz ya da savaş olmaksızın, zenginlik koşulları yükselen genç Britanyalılar, Fransızlar, Almanlar, Japonlar ve Amerikalılar, ebeveynlerinin değerlerine boş verme-ye ve az sayıda meseleyi benimsemeye yöneldiler. Post-materyal kuşak hoşgörülü, iç-gözlemci, eğlence-severdir ve klâsik siyasî partilere ya da dinlere veya evlilik ve aileye yüz vermemektedir. Genç Alman yazar, Judith Hermann'ın dediği gibi: "Eski nesil, daha ziyade geçmişle, savaşla, siyasetle ilgileniyordu. Benim kuşağım ise kendisine bakmaktadır".

Postmateryalizm, Federal Cumhuriyet'in solcularının, nükleer karşıtlarının, çevrecilerinin ve barışçı hareketlerinin temelini oluşturmaktadır ve bunların pek çoğu Yeşillerle birlikte moda olmuştur. Postmateryalizm, Alman romantizmi ve milliyetçiliğiyle de uyuşmaktadır. Postmateryalizm geçecek ya da azalacak mı? Eğer bir değerler boşluğu yaratmışsa, sonunda o boşluğu ne doldurabilir?

lardı. Batı Almanlar, çabucak, Wessilerin sırtından iyi yaşayan –ve kendilerinden otlakçılık etmeye başlayan yoksul akrabalara benzer– olumsuz Doğu Alman klişe tiplerini icat ettiler.

Doğu Almanya'yı Batı Alman seviyesine getirmenin maliyetleri iyice anlaşılmaya başlayınca, bazı Almanlar öfkelendiler. Doğu Alman ekonomisinin, öngörüldüğünden çok daha kötü bir hâlde ve muazzam ölçülerde iflâstan kurtarma operasyonlarına muhtaç olduğu ortaya çıkmıştır. Birçok sanayi olsa olsa kapatılmak zorundaydı; işsizlik hızla yükseldi. Batı Alman iş dünyasının yöneticileri, Doğu Alman eşdeğerleriyle küçümseyerek konuştular. Wessiler, Ossilerin Komünistler tarafından verimsizliğe eğitildiklerini düşünmektedirler. Ossiler ise, çabucak kendilerinin zaafından yararlanan Batı Alman sistemi tarafından küçümsendiklerini ve yabancı görüldüklerini hissetmektedirler. Bu, Doğu Almanlarda, şu anda birleşme öncesinden daha büyük olan bir bilince yol açmıştır. İnsanları ayırmada, bir arada olmak kadar etkili hiçbir şey yoktur.

Politik açıdan, Ossiler zayıf parti kimliğine sahiptirler ve bir seçimden diğerine oylarını kolaylıkla değiştirmektedirler, önceleri CDU'ya, daha sonra SPD'ye ve son zamanlarda ise Doğu Alman küskünlüğünün ve nostaljinin (*Ostalgie*) partisi olan Sol Parti'ye oy vermişlerdir. Sol Parti'yi eski Komünistler, emekli aylıkları konusunda endişesi olanlar ve diğer partilerin kendilerini ihmâl ettiğini düşünen Ossiler desteklemektedir. Doğu

Anahtar Kavramlar

Almanya'daki Siyasî Nesiller

Alman sosyolog Karl Mannheim, büyük olayların genç insanlar üzerinde nasıl kalıcı bir iz bıraktığını tasvir etmek için siyasî nesiller terimini icat etmiştir. Bunu Almanya'da görebiliyoruz. Bugünün genç Almanlarını, 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılması şekillendirdi. Kimilerinin "89'lular" diye adlandırdığı bu kuşak, eski Alman nesillerinin tersi bir işaretle yerini almıştır: molozların içinden yükselen ve yeni bir Almanya'yı inşa eden 45'liler ve kayıtsız materyalizme isyan eden 68'liler.

68'lilerin büyük kısmı zaman içinde değişti. Epeyce merkeze yönelen Şansölye Schröder, bir zamanlar bir Marksist Juso'ydu. Yeşillerin lideri Joschka Fischer, liseden ayrılmış ve sokaklarda polisle çatışmıştı ama sonra sevilen ve etkili bir dışişleri bakanı oldu. Otto Schily, teröristleri savunan, aşırı solcu bir avukattı, fakat sonra SPD'ye katıldı ve iç güvenliği de kapsayan içişlerine bakan oldu. Almanların birçoğu geçmişinden rahatsız değildir.

89'lular, (tek çocuklu aileye güçlü yönelim sebebiyle) sayıca nispeten azdırlar ve işsizlik, çevrenin bozulması, Alman birleşmesinin sendeletici yükünü ve yaşlı Almanların çok miktardaki emekli aylıklarını ödemek zorunluluğu gibi meseleler yüzünden endişelidir. Genellikle özgürlükçü ve hoşgörülü olan postmodern Almanlar, ayrıca eğlence sever, bireyci, dinsiz ve apolitiktirler; çok çalışmaya, evliliğe, çocuk sahibi olmaya ya da siyasete çok fazla aldırmamaktadırlar. Pek çoğu oy kullanmamakta, pek azı belli başlı siyasî partilerden hoşlanmaktadır ama bir kısmı Yeşillere veya Sola açıktır. Başlıca ilgileri müziktir; birçoğu sırf tekno-dövüşe bayılmaktadır. Dünyanın her yanındaki pek çok genç insan da bunlar gibidir (Ya Amerikalı gençler?)

geriye sıçrama etkisi Yönelimlerin ve değerlerin geriye dönme eğilimi.
dazlaklar Tıraş edilmiş başlan ve yan-askerî kıyafetleriyle, ilk önce İngiltere'de ortaya çıkan, ırkçı gençlik.

Almanya'nın çöküşü, yurttaşlarını kafası karışık ve inanacak bir şeyi olmama hâlinde bırakmıştır. "Özgürlük" yeterince net değildir; kimileri ideolojik açıdan hâlâ sosyalisttir ve düzen ile geçimlerini güvence altına alan bir sistem için can atmaktadır. Almanya'nın birleşmesinin verdiği derslerden biri şudur: Psikolojik ve sosyal durum değişikliklerine, ekonomik olanlara verdiğiniz kadar önem vermek zorundasınız.

Ekonomi de bir sorundu. Birleşmeden bu yana, Alman ekonomik büyümesi yavaşlamıştır ve pek çok Almanı (Doğu Almanya'da Batı'dakinin ilki katından daha fazla olan) işsizlik korkutmaktadır ve fonların doğuya çok büyük miktarlarda aktarılması onları öfkelendirmektedir. Bazı Almanlar, birleşmenin yararlı olup olmadığından şüphelidir. Kimilerinin kafası karışıktır ve büyük farklılıkları barındıran bir Avrupa'da, birleşmiş bir Almanya için hangisinin doğru yol olduğunu sormaktadırlar. Bazı sol cenah entelektüelleri, ırkçı Almanya'nın geri döndüğü uyarılarını yapmaktadır. Neo-Nazi ve (Avrupa'nın her yerinde bulunan) dazlak kafalı gençler, bu uyarılara hak verdirmektedirler: On yıl boyunca, yüzden fazla Afrikalı ve Türk öldürülmüş, Yahudi bölgelerine hakaret edilmiştir. Birleşik bir Almanya için huzurlu bir gelecek ummak, geçmişte bunu tek başına Batı Almanya için beklemekten daha zor hâle gelmiştir.

Demokrasi
Bir Geriye Sıçrama Etkisi mi?

Almanlar, özellikle de gençleri, şimdi her zamankinden daha serbest, özgür ve açıktırlar. Kimi gözlemciler, bunun, dünyanın her tarafındaki gidişat tarzı, yani nesillerin postmodernizme kayması olduğunu düşünmektedirler. Ancak, tarihsel olarak, değerleri birdenbire tersine çevirmiş olan **geriye sıçrama** etkileri söz konusudur. Amerikalı gazeteci William Shirer, 1920'lerdeki genç Almanların nasıl eğlence ve özgürlük peşinde koştuklarını hatırlamaktadır ama bu, Naziler devrinde tersine dönmüştür. 1950'ler ve 1960'lann başındaki Alman gençler, çalışkan, makul ve Amerikan yanlısıydı; 1960'lann sonunda pek çoğu, toplumdan kopmuş, Amerikan karşıtı, çokkültürcü radikallerdi. 2005'te ise Almanlann önemsiz bir kısmı sola, Yeşiller'e ve barışseverlere oy vermiştir.

Pek çok Alman genç, şu anda uzun vadeli işsizlikle karşı karşıyadır. Bazıları, işlerini ellerinden aldıklarını düşündüğü yabancılara öfkelidir. Alman dazlaklar, yabancıları soymakta ve dövmektedir. Kimi genç Almanlar Multikultiyi, Holocaust suçunu reddetmektedirler. Bunu kendileri yapmamışlardır; öyleyse neden bu onları ilgilendirsin? Alman gençler, muhtemelen eğlence ve özgürlük peşinde koşmaya devam edecekler ama bu bazen tahripkârlığa dönüşebilmektedir. Neyin gelmekte olduğu büyük ölçüde öngörülemezdir ama galiba bu sert bir vuruş olacak.

Savaş Bunalımının Sonu

Birçok Alman, bilhassa Nazileri desteklemiş olan eski nesil, siyasete bulaşmaktan dolayı kendilerini öylesine zarar görmüş hissetmektedir ki, bir daha asla siyasette faal bir rol üstlenmeyeceklerine yemin etmişlerdir. Yaşlı bir Almanın savaşın ruhsal çöküntüsünü nasıl hissedebileceğini ve siyaset konusunda dikkatli olabileceğini iyi anlamak için, 1900 yılında doğmuş, muhafazakâr bir monarşi yönetiminde büyümüş ve kendisine otoriteye itaat öğretilmiş bir Alman hayal edin. Tamamen beklenmedik bir biçimde, yurttaşlarının iyi birer demokrat olmasını bekleyen (ama öyle değildiler) bir cumhuriyet gelmiştir. Sonra, bütün Almanlardan coşkulu ve soru sormayan bir suç ortaklığı bekleyen bir diktatörlük gelir. Ölüm, yıkım ve Doğu Avrupa'dan sürülen yaklaşık 12 milyon Almanın geri dönüşü ortamında bu yönetim de çökmüştür. Bu savaş sonrası karmaşa içinde, Müttefik işgalciler, Almanlara, kendilerinin çok tehlikeli insanlar olduklarını ve şimdi demokratik olmaları gerektiğini söylemektedir. Federal Cumhuriyet'in ilk birkaç on yılında, Almanların çoğunun, siyasete *ohne mich* (ben yokum) dediğinden kuşku duymayın. Bazı Doğu Almanlar, hâlâ bu şekilde hissetmektedirler.

Ünlü *Civic Culture* araştırmalarında, Almond ve Verba, objektif bir biçimde, 1959 yılına ilişkin Alman tutumunu tasvir etmişlerdir. Almanlar ekseriyetle, siyaset konusunda epeyce bilgiliydiler ama oy vermekten daha fazlasına katılmak istemiyorlardı. Siyaset hususunda pragmatik, kimi zaman da kiniktiler. Sistem iyi işliyorsa tamamdı ama kişisel olarak girmenin anlamı yoktu. Almanlar, başkalarıyla siyaset tartışmaya çok düşük seviyede sosyal güven ya da isteklilik sergiliyorlardı. Ancak, on yıllardan beri bu tutum geri çekilmiş ve bu da Batı Almanları dünyadaki en demokratik ve en katılımcı ulus hâline getirmiştir. Geçen her on yılla birlikte şüpheci nesillerin sayısı gittikçe azalmakta, buna karşılık savaş sonrası nesiller giderek artmaktadır. Fakat, birleşmeyle birlikte, şimdi Almanya Soğuk Savaş sonrası döneme girmiştir ve sınanma zamanıdır.

Alman Siyasî Eliti

Alman elitine dâhil olmak, ABD'nin, Britanya'nın veya Fransa'nınkinden epeyce daha karışıktır. Oxbridge'in ya da Ünlü Okullar'ın Almanya'da karşılığı yoktur. Geçen yüzyıldaki üç Alman siyasî çöküşü, parlak yeteneklerin siyasî görevlere gelmeleri için nispeten boş bir alan bırakmıştır. Her ne kadar şimdiki politikacıların çoğunluğu (son istisnası Joschka Fischer'dir) öyle olsalar da, (Brandt gibi) bazıları üniversite mezunu bile değildiler.

Amerika'da olduğu gibi, tipik Alman politikacılar da hukuk eğitimi görmüşlerdir, gerçi Almanya'da bu, yüksek lisans seviyesinden ziyade lisans düzeyinde yapılmaktadır.

Alman (ve Avrupa'daki diğer) hukuk sistemleri, Anglo-Amerikan Örf Hukuku sisteminden farklı tutumlar meydana getirmektedir. Kıta hukuku, –genellikle Napoléon Medenî Kanunu'nun güncellenmiş şekli olarak– Roma hukukundan türemiştir ve sabit kurallara vurgu yapar. Diğer taraftan, Örf Hukuku, emsal olaylara, yani teâmüle ve iknaya odaklanan, yargıç ürünü hukuktur; esnektir. Birincisi kitaba uyan hukukçular ortaya çıkarır, ikincisinde müzakere eden ve anlaşma yapan hukukçular söz konusudur. Sonuç olarak, hukukçu arka plânlarıyla Alman politikacılar, halka yönelik olmaktan çok, büyük oranda yasaya yöneliktirler.

Meselâ, Bundestag'ın işinin büyük bölümü, tasarıların kesin ifade biçimlerine, kelimelerine hasredilmiştir ve bu da onu, Alman halkının hayranlığını kazanamamış, epeyce anlayışsız, kendi içine dönük bir meclis yapmaktadır. Keza kabine bakanları da, kendi rollerini büyük ölçüde yasaları uygulamak şeklinde tasavvur ederler. Her kabinede pek çok hukukçu vardır, çoğunlukla şansölye de (örneğin Schröder) bunlardan biridir.

Hukukçuların dışında, küçük bir grup daha (ekonomistler), Alman siyasetinde aşırı rol üstlenmişlerdir. Meslekten iktisatçılar, çok az sayıda ülkede FAC'de sahip oldukları kadar önem kazanmışlardır. Bir Alman şansölyesinin ekonomi doktorası vardı: Ludwig Erhard. Adenauer döneminin, tombul, neşeli Ekonomi Bakanı Erhard, Almanya'nın refaha kavuşmasının haritasını yapmıştı; sonra şansölye oldu. Ekonomi mezunu olan Helmut Schmidt, SPD'li bir şansölye olarak Brandt'ın hâlefiydi ve dünyanın çoğu büyük bir durgunluğun içinden geçerken, o Almanya'da enflasyonu ve işsizliği düşük tutmayı becermişti. Almanya'da ekonomistler yalnızca danışman değil, bizzat kendileri önemli siyasetçiler olmuşlardır.

Anahtar Kavramlar
Meşruiyet, Otorite, Egemenlik

Bu üç terim üst üste çakışmaktadır ve birinin zayıflığı, genellikle diğerlerine de sıçramaktadır. Komünist Doğu Almanya, bu çakışmayı iyi betimlemektedir. GDR'nin meşruluğu, özellikle de Doğu Almanlar, sayısal değerleri bakımından, özgür ve zengin Batı Almanlarla mukayese edildiğinde, zayıftı. Meşruluk olmadığında, Komünist rejim, çok büyük bir polis örgütüne ve yurttaşlarının ülkeyi terk etmelerini önlemek için 1961'de yapılan Berlin Duvarı'na ihtiyaç duyuyordu. Bu da, GDR yöneticilerinin otoritesini sarstı. Doğu Almanlar onlara itaat etmeyebilir duruma gelince, bu durum, 1989'da Duvarın yıkılmasına kadar vardı. Doğu Alman egemenliği buharlaştı ve GDR, FAC'nin eline düştü. Zayıf meşruluk, yıkılan domino taşları gibi devrildi ki, sonra egemenliği de çökertti. (Doğu Almanya'nın çöküşüne ilişkin daha fazla bilgi için ilgili kutuya bakınız.)

Bölünmüş Alman Kişiliği

Daha önce gördüğümüz gibi, Fransızlar, çoğunlukla, kişisel olmayan otorite talep etmekle ona karşı isyan etmek arasında bölünmüş gibi görünmektedir. Almanlar da bir tür bölünmüş kişiliğe sahiptirler ama bu, romantizm ile realizm arasındadır.

Romantizm İdeal bir dünyaya yahut geçmiş mitlere kulak vermek

Almanlar, çoğu zamanlarında pragmatik gerçekçidirler: çalışkan, tutumlu, temiz, düzenli, işbirliğine hazır, aileye düşkün. Fakat, zaman zaman hep ortaya çıkan kalıcı bir romantik çizgi de Alman tarihi boyunca olagelmiştir: *Volksgeist*'tan zevk alan (besteci Richard Wagner gibi) 19. Yüzyıl entelektüelleri, "bin yıllık bir Reich" inşa etmekte olduklarına gerçekten inanan Nazi gençliği ve 1970'lerde, cinayet işleyerek ütopyayı getirebileceklerini düşünen aşırı solcu teröristler. En son Alman romantikleri, endüstri ve kirlenmeden uzak, hayalî bir pastoral kır yaşamını özleyen Yeşillerdir. Alman romantizmi, onların, kaynaklarına sahip olmadıkları dev projelere girişmelerine yol açan bir kusursuzluğa ulaşma mücadelesi şeklinde de kendini sergilemektedir. Hitler'in, Rusya dâhil bütün Avrupa'yı fethetme plânı, bunun berbat bir örneğidir.

Almanlar, başarının çok önemli olduğunu düşünürler. Sıkı çalışmak, daha fazla üretmek ve gururla bunu başkalarına bildirmek, (her ne kadar genç Almanlar arasında zayıflıyor olsa da) köklü bir kültürel özellik gibi görünmektedir. Bu özellik, Almanya'nın savaştan sonra Avrupa'nın bir numaralı ekonomik gücü konumuna yükselmesini izah etmektedir. Gerek Doğu Almanya'nın lideri Walter Ulbricht ve gerekse Batı Almanya'nınki Helmut Schmidt, kendi bloklarının ülkelerini dolaşarak, kendilerinden istenmediği hâlde, diğer ülkelerin Alman ekonomik mucizesini nasıl taklit etmeleri gerektiğine ilişkin tavsiyelerde bulunmuşlardır. Federal Cumhuriyet'inki kadar muhteşem olmasa da, Doğu Almanya'nınki bile, onu Doğu blokunun ekonomik lideri durumuna getirmiştir. Duvar henüz varken, anti-Komünist bir Batı Berlinliye, Doğu Berlin'in de zengin göründüğünü söylemiştim. Kafasını sallamış ve "Kuşkusuz. Ne de olsa, onlar da Alman" demişti.

Belki de Alman kişiliğinin prototipi, Goethe'nin, hâlihazırda olduğu şeye asla bağlı kalamayan ya da razı olamayan, sürülmüş kahramanı Faust olsa gerektir. Bu nitelik, iyilik ve kötülüğü aynı anda üretebilir. Kendisi de Alman realist özelliğinin bir prototipi olan Şansölye Helmut Schmidt, bir defasında, "Almanlar, hem idealizm ve hem de onu saptırma konusunda muazzam bir yeteneğe sahiptirler" demişti.

Anahtar Terimler

çok-kültürlülük
dazlaklar
geriye sıçrama etkisi
Holocaust
liberal demokrasi
Nazilerden arındırma
Ossi
Ostpolitik
postmateryalizm
romantizm
savaş tazminatları
sistem sevgisi
siyasî nesil
ürün sevgisi
ergangenheitsbewältigung
Wessi
zenginlik

Ek Kaynaklar

Barnouw, Dagmar. *The War in the Empty Air: Victims, Perpetrators, and Postwar Germans.* Bloomington, IN: Indiana University Press, 2005.

Berman, Paul. *Power and the Idealists: Or, The Passion of Joschka Fischer and Its Aftermath.* New York: Soft Skull Press, 2005.

Brinks, J. H. *Children of a New Fatherland: Germany's Post-War Right-Wing Politics.* London: I. B. Tauris, 2000.

Frei, Norbert. *Adenauer's Germany and the Nazi Past.* New York: Columbia University Press, 2002.

Kramer, Jane. *The Politics of Memory: Looking for Germany in the New Germany.* New York: Random House, 1996.

Markovits, Andrei S., and Philip S. Gorski. *The German Left: Red, Green and Beyond.* New York: Oxford University Press, 1993.

McAdams, A. James. *Judging the Past in Unified Germany.* New York: Cambridge University Press, 2001.

Mushaben, Joyce Marie. *From Post-War to Post-Wall Generations: Changing Attitudes Towards the National Question and NATO in the Federal Republic of Germany.* Boulder, CO: Westview, 1998.

Olivo, Christiane. *Creating a Democratic Civil Society in Eastern Germany: The Case of the Citizen Movements and Alliance 90.* New York: Palgrave, 2001.

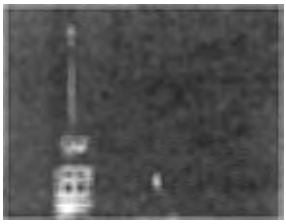
Rohrschneider, Robert. *Learning Democracy: Democratic and Economic Values in Unified Germany.* New York: Oxford University Press, 1999.

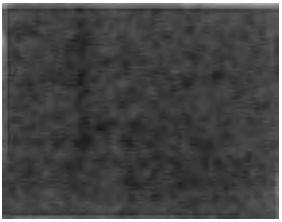
Sa'adah, Anne. *Germany's Second Chance: Trust, Justice, and Democratization.* Cambridge, MA: Harvard University Press, 1998.

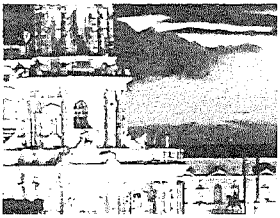
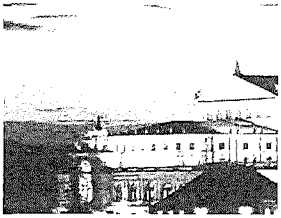
Williams, Howard, Colin Wight, and Norbert Kapfere, eds. *Political Thought and German Reunification: The New German Ideology?* New York: St. Martin's, 2000.

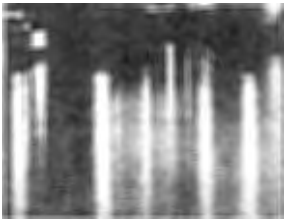
Yoder, Jennifer A. *From East Germans to Germans? The New Postcommunist Elites.* Durham, NC: Duke University Press, 1999.

Bölüm 15

Almanya: Etkileşim Modelleri

İlımlı partilerin küçülmesi ve radikal partilerin büyümesiyle –"kutuplaşmış çoğulculuk"– Weimar Cumhuriyeti'nin nasıl çöktüğünü görmüştük. Bu, Federal Cumhuriyet'te olabilir miydi? Batı Almanya tarihinin büyük kısmı göz önüne alındığında, cevap "hayır"dır. Onlar, sadece iki-artı partileriyle ve geçerli politik sebeplerle siyasî spektrumun merkezine bağlı kalmışlardır. Batı Almanya'daki siyasî rekabet, bir **merkez-arayışı** eğilimi hâlinde vuku bulmuştur. Seçmenler, tercihlerini üç ılımlı partiden yana kullanmışlar (oy pusulası üzerinde çok sayıda ufak parti de yer almış ama bunlar, seçmen tarafından büyük ölçüde es geçilmiştir) ve bu üç parti, yalnızca üç farklı koalisyon hâlinde (CDU ile FDP, CDU ile SPD, SPD ile FDP) bir araya gelebilmiştir. Bu, Batı Alman siyasetini, çalkantılı çok-partili sistemlerden daha istikrarlı kılmıştır.

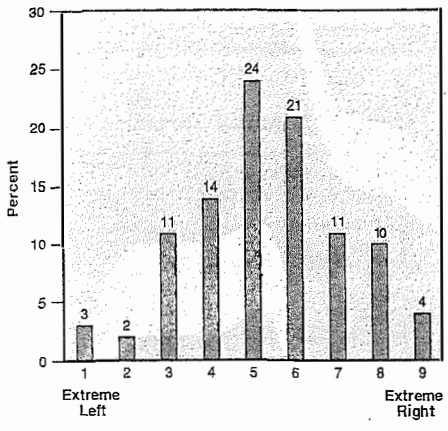
Dikkate Alınacak Sorular

1. Alman koalisyonunun kurulması niçin daha zor olmuştur?
2. Fikirlerin tek biçimli olarak dağılımı, demokrasi için neden gereklidir?
3. Alman fikirlerinin dağılımı İngiliz ve Fransızlarınkine ne kadar benzemektedir?
4. Weltanschauung ile sepet partiler arasındaki fark nedir?
5. Alman seçimleri başkanlık sistemlerininkine ne ölçüde benzemeye başlamıştır?
6. Yardım toplama skandalları demokrasinin bir parçası mıdır?
7. Kuzey Avrupa ülkelerindeki sendika-parti bağlantısını anlatın.
8. Oy verme, hangi bakımlardan coğrafyaya uyar?

Birleşmeyle birlikte –hatta bundan kısa birzaman önce bile–, Alman siyaseti daha az istikrarlı ve daha karmaşık duruma gelmiştir. Parti sistemi, artık "iki-artı" değildir, Yeşillerin ve Sol'un gelişiyle birlikte, şimdi onu çok-partili olarak tanımlamak daha doğrudur. İki büyük parti, oylarından bir kısmını küçük partilere kaptırmıştır. Bu durum, koalisyon oluşumunu daha zorlaştırmıştır, artık bir Alman koalisyonu, eskinin iki partisi yerine üç ortak gerektirebilmektedir. Şimdi, muhtemel üç koalisyon kombinasyonu söz konusudur. Bu, sırasında Alman hükümetini daha az istikrarlı ve tahmin edilebilir kılmaktadır.

Partiler ve Seçmenler

Sosyal bilimciler, modern demokrasilerin çoğundaki siyasî görüşlerin bir çan eğrisine benzediğini birçok kereler tespit etmişlerdir. Halkın büyük kısmının merkezde olduğu, sola ve sağa doğru giderek azalan bir grafik. Eğer daha bilimsel gibi görünmesini isterseniz, bunu fikirlerin **tek-biçimli** dağılımı olarak adlandırabilirsiniz. (Bir **çift tepeli** dağılım, aşırı bölünmeyi gösterir, ki bu da Weimar esnasında ortaya çıkan durumdur.) Düzenli aralıklarla, Avrupalılardan kendilerini birden dokuza kadar numaralanan ve bir sayısının en solu, dokuz sayısının en sağı gösterdiği bir ideolojik yelpazede konumlandırmaları istenmektedir. Çoğu Batı Avrupa ülkesi gibi, Almanya da bir çan eğrisi biçiminde ortaya çıkmaktadır (bkz. aşağıdaki grafik).

Alman Seçmeninin Durumu: Alman Seçmenlerinin Bir Sol/Sağ İdeolojik Yelpazesinde Kendilerini Konumlandırmaları

Bu, siyasî partileri nasıl etkilemektedir? Parti liderleri, modern kamuoyu yoklamaları yoluyla ya da seçimleri kaybederek, seçmenin durumunu anlamaya başladıklarında, fikir yelpazesinin ortasına cezbedecek şekilde, genellikle parti imajını değiştirmeye çalışırlar. Eğer Sosyal Demokratlar, özel sanayinin devletleştirilmesini ya da NATO'dan ayrılmayı savunarak kendilerini çok fazla solda –diyelim ki, dokuz dereceli yelpazenin ikinci konumunda– konumlandırıyorlarsa, parti içindeki sol cenah ideologları memnun edebilirler ama seçimlerde kötü sonuç alırlar. Çok az sayıda Alman, kendisini soldaki iki konumuna yerleştirir. Bu nedenle, Sosyal Demokratlar, sosyalizm vurgularını yumuşatırlar ve belki de dört konumuna doğru hareket ederek, demokrasiye bağlılıklarını artı refah düzenlemelerini vurgularlar.

Şimdi onlar seçimde çok daha iyi bir sonuç alacaklardır, SPD'nin sol cenahı, sosyalist esasların sulandırılmış olmasından dolayı mutsuzdur. Sonuçta, Almanya'nın iktidar partisi olma ihtimâlinin kokusunu alan SPD, sosyalizmi başından atar ve seçmene, kapitalist piyasa ekonomisini uygulayarak daha iyi bir iş yapmış olacaklarını anlatır. Bu durumda SPD, kabaca, grafikteki beş numaralı konumdadır. Partinin sol kanat mensupları kızgındır ve SPD yönetimini kapitalizme satılmakla suçlamaktadır; hatta sol cenahtan bazı sosyalistler SPD'den ayrılırlar. Fakat SPD seçimlerde iyi sonuç almaktadır.

merkez-arayışı Partilerin, ılımlı programlarla, büyük merkezci oyları kazanmaya çalışması.
tek-biçimli Tek pikli dağılım.
çift tepeli İki pikli dağılım.

Yukarıda özet olarak anlatılanlar, SPD'nin 1972'de aldığı, bugüne kadarki en yüksek oy oranı olan yüzde 45.8'e ulaşmasının öyküsüdür. Bundan yüz yıl önce, Sosyal Demokratlar, henüz teoride olmasa da, pratikte Marksizmlerini yaymaya başladılar. 1950'lerde CDU'nun bir zafer biçiminde merkezi kazandıklarını görerek, kendi sol kanat konumlarından uzaklaşmaya karar verdiler. 1959'da, (Bonn'un hemen dışındaki) Bad Godesberg'de toplanarak, ılımlı birinin, içerisinde sosyalizmi neredeyse bulamayacağı bir Temel Program hazırladılar. Marksizm *kaputt*'tu [bozuk, işe yaramaz]; SPD, kendisini "kökleri Hıristiyan ahlâkına, hümanizme ve klâsik felsefeye dayanıyor" olarak ilân etti.

Artık Sosyal Demokratlar sağa doğru hareket ederken, tıpkı bütün Britanyalıları temsil iddiasında olan İngiliz Muhafazakârları gibi, her şeyi temsil ettiğini, bütün Almanların partisi olduğunu öne süren Hıristiyan Demokratlar, zaten ideolojik yelpazenin geniş bir

şeridini ellerinde tutuyorlardı. CDU da kendi muhafazakârlığını önemsizmiş gibi göstermiştir, zira çok iyi anlamıştı ki, eğer parti imajı çok fazla sağcı olursa, merkezdeki büyük ödülü kaybedecekti. Sonuç, genellikle merkezci olmaya çalışan ama böyle yaparak kendi

Anahtar Kavramlar
Almanya'nın Koalisyonları

Genellikle bir büyük ve bir küçük partiden oluşan iki partili koalisyonlar Almanya'da norm hâlini almıştır. İki büyük partiden biri (CDU veya SPD), eskiden olduğu gibi, oyların (ve Bundestag sandalyelerinin) yüzde kırk civarında bir kısmını aldığı zaman, yüzde 10 dolayında oy alan küçük bir partiyle koalisyon kurar ve böylece Bundestag'ın (ancak yetecek kadar) çoğunluğunu kontrol eder. Bu, şimdiye kadar FAC'yi yönetmiş olan ve aşağıdaki 1-4. maddelerde yer alan ihtimâllere götüren, nispeten mutlu edici durumdur:

1. Hıristiyan-Liberal Koalisyonu: CDU/CSU, Bundestag sandalyelerinin yaklaşık yüzde 40'ını ve FDP yaklaşık yüzde 10'unu kazanır ve bu, Kohl ve eski kabinelerini iktidarda tutan koalisyonun aynısına imkân tanır.

2. Sosyal-Liberal Koalisyonu: SPD, yaklaşık yüzde 40'lık Bundestag sandalyesiyle, CDU'yu kıl payı geride bırakır ve 1970'lerde Brandt ve Schmidt'i desteklemiş olan koalisyonu yeniden kurmak üzere, varsayalım yüzde 10'luk FDP'ye yönelir.

3. Büyük Koalisyon: Eğer iki büyük parti CDU ve SPD, yüzde 35 civarına kadar küçülürler ve küçük partilerin her biri yaklaşık yüzde 10 elde ederse, bu durumda, 1 ve 2 nolu ihtimâller imkânsızdır. Ancak, iki büyük parti birbirleriyle bir koalisyon yapabilir; nitekim bunu 1960'larda ve tekrar 2005'te yapmışlardır.

4. Kırmızı-Yeşil Koalisyonu: Eğer SPD (kırmızı) yüzde 40, Yeşiller de yüzde 10 alırsa, Schröder'in 1998'den 2005'e kadar yaptığı gibi bir sosyal-ekolojik koalisyon kurarlar.

Bundan başka beş koalisyon daha mümkün ama zordur:

5. "Trafik Işığı" (Ampel) Koalisyonu: Kırmızı, yeşil ve sarı (FDP). Eğer SPD yüzde 40'ın altında oy alırsa, çoğunluk oluşturmak üzere, her biri yüzde 6 ile 10 arasında Bundestag sandalyesine sahip olan iki küçük koalisyon ortağına ihtiyaç duyabilir. Ancak, Yeşiller ile Liberaller, ideolojik olarak uyuşamazlar.

6. Jamaika Koalisyonu (Jamaika bayrağının renklerinden ilham alınarak): Bu koalisyon, yukarıdaki trafik ışığının sağ cenahtaki eşdeğeri olacaktır –siyah (CDU), sarı (FDP) ve yeşil. Ama yine FDP ve Yeşiller birbirlerine zıttır.

7. Bir SDP-Sol Koalisyonu: Yeni Sol Parti, diğer partilerin çoğuna göre epeyce fazla soldadır ama ihtiyaç hâlinde, SPD buna yönelebilir. Karmaşıklaştırıcı bir unsur şudur: Sol Parti lideri Oskar Lafontaine eskiden SPD'yi yönetiyordu, fakat merkezci Schröder ile öfkeli bir biçimde ayrıldılar; bu ikili birbirlerinden hâlâ nefret etmektedir.

8. Tamamen Sol Bir Koalisyon: Eğer SPD yüzde 40 civarında ve Yeşiller ile Sol Parti yüzde 5'er sandalye kazanırsa, bu üçü bir sol koalisyon oluşturabilir.

9. Bütün Partilerle Bir "Ulusal Birlik Hükümeti": Bu, savaş gibi olağanüstü durumlarda yararlı olabilir ama bunun dışında iyi olmaz. Koalisyonlar teorisine göre, yüzde 50'nin üzerine çıktınız mı, partner aramayı bırakırsınız; daha fazla partner eklemek için sebep yoktur. Ve bütün partilerin oluşturduğu bir koalisyon uzun süre bir arada kalamayacaktır.

Alman parti sisteminin beş partiye bölünmesi, alternatiflerin iki istisnayla, 1 ve 2 olduğu, eski ve nispeten basit "iki-artı" sistemini özletmektedir.

sol ve sağ cenahlarını öfkelendiren iki büyük partidir. Bu partiler, aynı zamanda siyaseti sılacı hâle de getirmektedirler.

Gerçi oyun, kesinlikle sona ermemiştir. Kendisini bir merkez-sol parti olarak dönüştüren SPD, kendi solunda, daha yeni, daha radikal partiler olarak Yeşillerin ve Sol'un devraldığı bir alana izin vermiştir. (Bir araştırmada, Yeşillerin seçmenleri, kendilerini yelpaze üzerindeki 3-4 konumuna yerleştirmişlerdir.) Kısmen bu solcu seçmenleri kazanmaya çalışmak, kısmen parti içindeki Juso etkisine bir cevap olarak ve kısmen de Reagan yönetiminin saldırganlığına öfke sebebiyle, SPD, İngiliz İşçi Partisi'nin daha önce yaptığına çok benzer biçimde, 1980'lerin sonunda biraz sola doğru kaydı. SPD, ABD'nin Almanya'daki hem nükleer silâhlarına, hem de nükleer enerji tesislerine karşı çıktı, bunlar Yeşillerin de iki önemli talebiydi. Ama bu kayma, seçimlerde SPD'nin canını yaktı; 1980'deki yüzde 42.9'dan 1990'da yüzde 33.5'e indiler ve bu, 1957'den bu yana gösterdikleri en kötü performanstı.

SPD, hâlihazırda iki yöne doğru çekilmektedir. Sola doğru çeken, bir zamanlar eski parti lideri ve maliye bakanı Oskar Lafontaine'in öncülük etmiş olduğu, geleneksel sosyalist kanattır. Büyük oranda işçilere ve yaşlı insanlara dayanan bu cenah, muhtaç olanlara yardımı ve refah devletinin korunmasını talep etmektedir. Sağa çekenlerse, vergileri, emekli aylıklarını, sübvansiyonları, bürokrasiyi, işsizliği azaltmayı ve ekonomik büyümeyi yavaşlatan düzenlemelerin geri çekilmesini isteyen, Şansölye Schröder'in Blairci cenahıdır. Bu iki adam, Lafontaine'in 1999'da kabineden ve parti liderliğinden ayrılmasına ve 2005'te yeni Sol Parti'ye katılmasına varacak kadar ciddi farklılıklara sahipti. Onun ayrılması, iş âleminde rahat bir nefes almaya sebep olmuştur. Fakat Schröder de SPD'yi, Blair'in Yeni

Siyasî Kültür

Sol Konusunda Mutsuz: Jusolar

Gerhard Schröder, asabî bir Juso'ydu, fakat yaşlandıkça sakinleşti. SPD'nin gençlik kolu –Jungsozialisten veya kısaca Jusolar– partinin sol kanadında sürekli bir diken olmuştur. Otuz beş yaş altı kişilerle sınırlı olan Juso, genç radikaller ve Marksistleri kendine çekiyordu (ve yaratıyordu). Sabırsız ve idealist olan Jusoların çoğu, SPD ana gövdesini fazla ılımlı ve ağır ilerlemeci buluyordu. İroniktir, şu anda Juso'nun gözde hedeflerinden biri, uzun zaman önceki lideri olan Schröder'dir.

SPD, belirli aralıklarla, bu kendi dölünü inkâr etmek zorundadır. Bunu yapmazsa, parti oy kaybeder. Kimi Jusolar, bir bütün olarak Almanların siyasî görüşlerinde ılımlı olduğunu ve NATO'dan çıkmaya, sanayinin devletleştirilmesine, "kültür devrimi"ne ve zenginlerden büyük miktarda vergi alınmasına pek fazla destek vermediğini anlayamamaktadırlar. Jusolar, 1980'lerin başlarında SPD'nin bu tür pozisyonlara kaymasına yardımcı olduklarında, parti, tıpkı İngiliz İşçi Partisi gibi birbiri ardına dört ulusal seçimi kaybetmişti. Bazı Jusolar partilerinden ayrılarak Yeşillere ya da Sol Parti'ye geçtiler. SPD şu anda, sola doğru kayarak genç radikalleri elinde tutmaya devam edip etmeme sorunuyla karşı karşıyadır.

İşçi Partisi benzeri gerçek bir Yeni Merkez partisine dönüştürememiştir. İkinci dönemiyle birlikte, Schröder'in tutarsızlık ve kararsızlığı, Almanların çoğuna bıkkınlık vermiştir.

Şansölye ve Seçmenler

1990'larda, özellikle iki unsur SPD'nin canını yakmıştı. CDU'nun hızlı birleşmeyi benimsemesi, çabuk birleşmenin maliyeti ve ekonomiketkisi konusunda uyanlarda bulunan SPD'yi dar görüşlü ve mızmızcı durumuna soktu. "Yavaş git ve iyice düşün", SPD'nin 1990'da pek sevilmeyen mesajıydı ve fakat "Ben söylemiştim" mesajları, 1994'te onlara bir miktar oy kazandırdı. SPD'li şansölye adayı Oskar Lafontaine de, 1990'da sorunun bir parçasıydı. Alman seçmenlerin çoğuna göre, o çok zeki ve radikaldi. SPD'nin bir sonraki adayı, sakallı genç entelektüel Rıudolf Scharping, 1994'te büyük ölçüde benzer bir izlenim bıraktı. 1998'de, SPD, Tony Blair'in Britanya'daki 1997 seçim başarısını kendine örnek aldı: muğlâk, merkezci tutumlar takınmak; muhafazakârların çok uzun süredir görev başında olduğunu vurgulamak; ve başbakanlıkiçin daha genç, sempatik bir kişilik sunmak. Aslında SPD, 1950'lerve 1960'lardaki Alman seçmenlerinin tek biçimli dağılımından ders aldı.

Weltanschauung Sözlük anlamıyla "dünya görüşü"; sıkı ve dar ideolojiler sunan partiler.

sepet Her şeyi hoş karşılayan, ideolojik olmayan partiler.

Şansölye Schröder, 2002 seçiminde, zekice, kendisini hafif sola doğru konumlandırdı. Schröder, Washington'ın Irak'a saldırma plânlarını eleştirerek ve Almanya'yı bu çabada herhangi bir rol almaktan uzak tutarak, aksi takdirde PDS'ye oy verebilecek bazı solcuların (ki bu, PDS'nin niçin yüzde 5 barajının altında kaldığını da izah etmektedir) ve hiç oy kullanmayacak olan bazı barışseverlerin oylarını kazandı. Bu durum Başkan Bush'u kızdırdı ama ucu ucuna da olsa, Schröder'e seçimi kazandırdı. Açıkçası bu, bütün politikacıların umursayacağı bir şeydir.

Siyasi Kültür
Sağda Gökgürültüsü: CSU

Bavyera, siyasetteki kabalık etiketiyle, Almanya'nın Teksas'ıdır. Bir ilke hâlinde, Hıristiyan Sosyal Birliği (CSU), hiçbir zaman, kendisinin CDU tarafından yutulmasına imkân vermemiştir; bunun yerine, kendisini ittifak yapmış bir parti olarak adlandırmıştır; kimi zaman, –ara sıra oy çoğunluğunu elde ettiği– Bavyera'da aniden patlama yapmakla tehdit etmektedir ve kendisini ülke çapında CDU'yla rekabet üzerine kurgulamıştır.

Şu andaki CSU'nun lideri ve Bavyera eyalet başbakanı olan Edmund Stoiber, şansölye olma isteğini gizlememektedir. Daha tavizsiz bir göç karşıtı tutum, radikaller konusunda daha sağlam tedbirler ve refah düzenlemelerinin azaltılması gibi talepleri olan CSU, CDU'nun daha sağındadır. CSU'nun kilit adamı, Nazi geçmişi önemsemeyen ve her zaman "yönetimim altında, kimin şansölye olduğu umurumda değil" diyen, merhum Franz Josef Strauss'tu. 2002 şansölye adayı Stoiber ise, Doğu Almanları refah bağımlısı şeklinde niteleyerek, 2005 seçiminde, CDU'nun canını yakmıştı.

Pek çok gelişmiş ülkede olduğu gibi, Almanya'da da, seçmenlerin çoğunun zihninde, kişilik ideolojiden daha önemli hâle gelmiştir. Weltanschauung partilerin küçülmesi ve çoğu büyük partinin, siyasî yelpazenin merkezine doğru hareket etmesiyle birlikte, seçmenleri ikna eden şey, çok zaman adayların kişilikleri olmaktadır. Bu, ABD'de uzun zamandırvar olan durumdur ve şimdi Avrupa'nın da normu durumuna gelmektedir. Bazıları bunu, Avrupa siyasetinin Amerikanlaşması olarak adlandırmaktadırlar ama bu bir taklit meselesinden daha ziyade, sepet partilerin yükselişinin bir sonucudur. Şimdi Avrupa'nın her yerinde, seçim afişleri, en üstteki parti liderinin, yani başbakan olacak kişinin yüzünü ön plâna çıkarmaktadır. Oy verme parti listeleri üzerinden olsa da, yurttaşlar, bir partiyi seçerken, aslında başbakanı seçtiklerini bilmektedirler. 2005'te, Schröder kendi partisi SPD'den daha popülerdi, Angela Merkel ise partisi CDU'dan daha az seviliyordu.

Alman (ve İngiliz) seçim kampanyaları, âdeta –ABD ya da Fransa'daki gibi– doğrudan bir başkan seçiliyormuş gibi ele alınmaktadır. Resmî olarak, ortada bir "şansölye adayı" yoktur, fakat uygulamada, iki büyük partinin öncü figürleri, –medyada, ilân panolarında ve halkın zihninde– açıkça bu kimlikle tanımlanır, o kadar ki, kampanyanın büyük bölümü, bu iki aday liderin kişilikleri çevresinde döner.

Alman şansölye adayı, güç ve ağırbaşlılığı yansıtmalıdır. Hâlâ enflasyondan korkan bir ülkede, adayın ekonomik arka plânı, başka ülkelerde olduğundan daha büyük bir rol oynar. Almanya'nın savaş sonrasındaki şansölyelerinden ikisi ekonomisttir. Adayın de-

Anahtar Kavramlar

"Kitle" Partisi

Savaş öncesi Avrupa'da, siyasî partilerin çoğu, partinin ideolojisine ve felsefesine karşılık gelen bir "dünya görüşü"nü (Weltanschauung) taraftarlarına aşılardı. Bu, özellikle sol partiler için geçerliydi ve Weimar Almanyası'nda zirve noktasına erişmişti. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Weltanschauung partileri referanslarını genişlettikleri veya daha büyük partilerle birleştikleri için ortadan kalktılar.

Bunların yok oluşlarına dikkat çeken Alman siyaset bilimci Otto Kirchheimer, bunların yerini alanları tarif etmek için "sepet parti" terimini ortaya attı: yani taraftarları içindeki pek çok değişik gruplara uyum sağlayabilmek için ideolojilerini sulandırmış olan, büyük, gevşek, çoğulcu partiler. Onun sepet parti modeli, her çeşitten grubu, çiftçileri, işadamlarını, işçileri, kadınları, Katolikleri, Protestanları, beyaz yakalı ve mavi yakalı çalışanları, vesaire, kendisine çeken bir siyasî elektrikli süpürge olan CDU'ydu.

Geçimsiz Kurt Schumacher yönetiminde, SPD, kısa bir süreliğine, kendisini pek çok orta yolcu seçmenden uzaklaştıracak şekilde katı ve ideolojik terimlerle tarif eden bir Weltanschauung partisi olarak kalmaya çalıştı. 1959'dan bu yana SPD de, her sınıftan ve arka plândan Almanı kendisine çeken bir sepet parti olmuştur. Gerçekten de şimdilerde sepet parti, modern demokrasilerin bir normu hâline gelmiştir. Neredeyse bir kural olarak, büyük parti olmak, sepet parti olmaya bağlıdır: meselâ, Fransız neo-De Gaullecüler, Kanadalı Liberaller, İngiliz Muhafazakârlar, Japon Liberal Demokratlar ve kuşkusuz ABD'nin her iki b büyük büyük partisi.

mokratik kurallara bağlılığı da bir pay sahibidir ve Franz Josef Strauss'un otoriter çizgisi, onun 1980 yarışında bozguna uğramasına katkıda bulunmuştur.

partilerden kaçış Seçmenlerin, bir partiyle olan kimlik bağını kaybetmesi.

Kişilik, 1990'lardaki seçimlerin sonuçlarını da etkiledi. CDU/CSU, istikrarlı ve iyimser bir Helmut Kohl imajına sahipti. 1990'lardaki SPD adayları ise, 1998'de yönetime gelen Gerhard Schröder'e kadar, daha çok radikal entelektüeller izlenimini vermişlerdi. O zamanlar, Almanların çoğu, görevdeyken altmışına varan ve yaşını gösteren Kohl'den bıkmıştı. Savaş sonrası Alman siyasetinin büyük kısmı, partilerin kendilerini Bundestag'da ve şansölyelikte iktidara getirecek olan doğru lideri el yordamıyla aramaları olarak tasvir edilebilir. –CDU'lu Adenauer ve Kohl gibi– doğru liderleri bulduklarında da uzun zaman ona yapışıp kalmaktadırlar.

Almanlar Partilerden Kaçıyor mu?

Siyaset bilimciler, yıllardan beri, Amerikan seçmenlerinin giderek daha fazla, belli başlı partilerden kaçış sergilemelerinden kaygı duymaktadırlar. Yani, bundan birkaç on yıl öncesine kadar, ABD partileri, tamamıyla net bir "parti imajı" sunarlar ve seçmenlerin ekserisi de zihinlerinde tümüyle net bir "parti kimliği" taşırlardı. Bu ikisinin çakıştığı yer-

Demokrasi
Almanya'nın Yardım Toplama Skandalları

Milenyumun başlangıcında, eski Şansölye Helmut Kohl, âdeta tek başına, partisi CDU'yu mahvetti. 1990'lar boyunca şansölye olan Kohl, CDU için milyonlar tutarında gizli bağışlar aldı. İlginçtir, büyük bağışların kaynağını ve miktarını açıklamayı zorunlu kılan, sıkı bir yeni şeffaflık yasasını bizzat Kohl istemişti. Kohl'ün hâlefi Wolfgang Schäuble, yasadışı bağışları itiraf etti. CDU, anketlerde SPD karşısında düşüş yaşadı.

Çok geçmeden SPD eyalet şubelerinin, CDU'lu ve CSU'lu rakipleriyle birlikte rüşvet suçlamasına maruz kalmış olmaları, rahatsız edicidir. Çöp imhası ve inşaat sözleşmelerinde rüşvetler, vergi kaçırmalar, sahte faturalar ve komisyon ücretleri, Almanya'da, her iki partiye de bulaşan bir salgındır. SPD'li savunma bakanı, ikinci iş için para alması sebebiyle ve ayrıca PDS parti lideri ve çeşitli Bundestag üyeleri, devletin ücretsiz uçuş istihkakını kişisel amaçlarla kullanmaktan görevlerinden alındılar. Berlin'deki Uluslararası Şeffaflık'ın kurucusu Peter Eigen, Almanya'nın "daha önce düşündüğünden çok daha fazla rüşvetçi" olduğunu söylemiştir.

Bütün ileri demokrasilerde –ABD, Britanya, Fransa, Almanya ve Japonya– ne kadar çok parti yardım toplama skandallarının mevcut olduğuna dikkat edin. Bunlar demokrasiden ileri gelmiş gibi görünmektedir. Partiler seçimleri yapmak için büyük paraya, ekonomik çıkarlar ise yüksek yerlerdeki dostlara ihtiyaç duyarlar. İyi haber şu ki, dünyanın her yanındaki yurttaşlar "para siyaseti"nden gına getirmişlerdir ve reform istemektedirler. Bu skandallar konusunda daha fazla bilgi için, bunların özellikle zikredildiği, Japonya'ya ilişkin 26. Bölüme bakın.

de (sözgelimi, ABD'de Demokratlarla mavi yakalı işçiler), sizin güvenilir bir parti seçmen "tabanı"nız olurdu. Bütün bunlar, son birkaç on yıldır, "yeniden gruplaşma" diye adlandırılan yeni seçmen-parti eşleşmeleriyle değişebilmiştir. Fakat kimileri de, ABD seçmenlerinin partilerden kaçmakta olduğunu düşünmektedir: Çoğunlukla, tercihleri uzun dönemli bir parti bağı üzerine odaklanmamıştır. Oyları, adayın kişiliğine ve zekice hazırlanmış reklâmlara karşılık olarak, bir partiden diğerine kolaylıkla kayabilmektedir.

Partilerden kaçış, Batı Avrupa'da yaygınlaşmakta mıdır? Britanya'da, Fransa'da ve Almanya'da buna ilişkin deliller mevcuttur. Almanlar, gittikçe daha fazla, hem büyük partilerden hoşlanmamakta ve hem de bunlardan birinin iktidarda diğerinden daha iyi işler yapacağından kuşku duymaktadır. Avrupa'nın büyük bölümünde olduğu gibi, Almanya'da da, seçimlere katılım, örneğin 1972'deki yüzde 91'den 2005'te yüzde 78'e düşmüştür. Şimdi daha fazla sayıda yurttaş, oylarını, soldan sağa kadar siyasî yelpazenin her tarafındaki bir dizi küçük partinin tümü arasında dağıtmaktadır. Kısa bildirilerden hoşlanan bir merkez-sağ grup, kendini parti yerine *Statt* olarak adlandırdı.

Kaçış nereden ileri gelmektedir? (Her ne kadar bazı olumsuz yansımalara sahip olsa da) Bu tehditkâr bir çizgi değil, birçok ileri demokrasinin içinden geçtiği normal ve doğal bir olgunlaşma sürecidir. Bu sürecin bir adımı da sepet partidir. ABD ve Almanya'da olduğu gibi, iki sepet parti birbirleriyle rekabet ettiklerinde, konumları o denli ılımlı ve benzer olmaktadır ki, sıkıcı hâle gelmektedirler. Her ikisi de, yeni seçenekler, programlar ya da kişilikler bakımından çok fazla bir şey sunmamaktadır. Joschka Fischer seviliyordu, çünkü sıkıcı değildi. (Dördüncü boşanmasının ardından genç bir kız arkadaş edinmişti. ABD siyasetinde bunu hayal edin.)

Bu arada toplumu, bir nesil önce güçlükle hayal edilebilecek sorunlar gelip vurmaktadır: Göç, çevrenin tahribi, istihdamın düşük ücretli ülkelere kayması, vergi ve borç yükünün baskısı. Sepet partilerin hiçbirinin inandırıcı bir çözümü yoktur: tümü suya sabuna dokunmayan boş lâflar. Ayrıca, sistemi bir arada tutmaya yardımcı olan çimento, anîden ortadan kaybolmuştur: Sovyet tehdidi ve soğuk savaş. Bu kafa karıştırıcı bir dönemdir ve büyük sepet partilerin hiçbiri, kılavuzluk anlamında fazla bir şey vermemektedir. (Bu, ABD siyaseti için ne ölçüde geçerlidir?) Halkın buna cevabı ise, daha düşük bir seçmen katılımı ve sepet partilere daha küçük ve daha az kalıcı oy yüzdeleri, yani tek kelimeyle partilerden kaçış olmaktadır.

Bundestag ve Yurttaş

Alman seçimlerinin âdeta başkanlık seçimine dönüşmesinin bir sebebi de, Bundstag'ın pek çok seçmenin zihnindeki kasvetli statüsüdür. Şansölyenin ne iş yaptığını bilmekte-

dirler ama Bundestag'ın ne yaptığı konusunda çok net bir fikre sahip değildirler. Bunun suçu, kısmen, Bundestag milletvekillerinin rollerini oynama tarzlarından kaynaklanmaktadır. Rechtsstaat geleneği yasalara odaklanmaktadır. Şimdi, Berlin'deki Reichstag binasını kullanan Bundestag, ağırlıklı olarak hukukçuları ve devlet memurlarını bünyesinde barındırmaktadır ve bir kanun fabrikası hâline gelmiştir.

şeffaflık Halkı siyasî ve ekonomik açıdan bilgilendirmek.
Rechtsstaat Sözlük anlamıyla hukuk devleti; yazılı kurallara ve haklara dayanan yönetim .

Fakat, yasama organının amacı kanun yapmak değil midir, diye sorulabilir. Aslında tam olarak değil. Faaliyetlerini yasa kitaplarına ve komisyon toplantılarına hasreden Bundestag milletvekilleri, bir yasama organının daha az belirgin olan fonksiyonlarını kavrayamamışlardır. Aslında, bir yasama organının galiba en önemli rolü, yolsuzluğu ve verimsizliği tespit ederek, skandalların üzerindeki perdeyi kaldırarak, bütçe kesintilerine gözdağı vererek ve genelde bürokratları hep hazır hâlde tutarak, ulusal hükümetin faaliyetlerine nezaret etmektir.

Aleniyetin sert bakışı, hükümetin yanlış yapmaması için en iyi ilâçtır. Bakanlarla işadamları arasındaki çok samimi ilişkiler, karanlıkta gelişmektedir. Bu, Bundestag'ın zayıf kaldığı alandır. Soruşturma komisyonlarının ve sorgu saatlerinin varlığına rağmen, bakanlar, –komisyon oturumlarının televizyondan yayımlanmasının başlıca uğraş olduğu– Washington'ın Capitol Binasındaki kadar sıkı bir şekilde takip edilmemektedirler ve işadamlarına da Avam Kamarası'nda olduğu kadar nâzik davranılmamaktadır. (Bundestag milletvekilleri onur kırıcı olabilmektedirler ama bu zekiden ziyade kaba bir üslûba karşılık gelmektedir.) İş görmede yetersiz ama daha çok kanun yapıcı olan Alman yasama meclisi üyeleri, sıkıcılık sorununa da katkıda bulanmaktadırlar.

Bundestag'ın geliştirmekte yetersiz kaldığı bir diğer işlev de eğitimdir. Bir yasama organının işleyiş tarzı, sunulan tezler, parlamento üyelerinin davranış biçimleri, bunların hepsi, demokrasi bakımından çok önemli öğretmenlerdir. Buna karşılık, Bundestag faaliyeti, zayıf bir etki yaratmak üzere plânlanmış gibidir. Bundestag iyi bir baskı oluşturmamaktadır, çünkü monoton bir öyküsü vardır. ABD senatörleri ve temsilcileri daha fazla dikkat çekmektedirler, zira, Almanya'da nadiren görülen bir şey olan kendi partisine itaat etmemek gibi, ilginç ve çoğunlukla beklenmedik şeyler yapmaktadırlar.

Etkili bir parlamentonun yerine getirmesi gereken bir başka işlev, halkı temsil etmektir. Seçmenler, kendileri adına konuşan birinin gerçekten onların bakış açılarını anladığını hissetmelidirler. Bu hususta, Bundestag, bütün seçilmiş yasama organları için ortak olan bir probleme maruzdur: Seçmenlerin temsilcisi değildir. Ortalama Bundestag milletvekili, elli yaşına yakın, erkek, hukuk eğitimi almış ve devlet memuru, parti lideri ya da çıkar grubu görevlisi olarak çalışmış biridir.

Alman parti sisteminin güçlü olması, kişilerin bir oy pusulasına yerleştirilmeden önce, parti saflarında yavaş ve güçlükle ilerlemiş olması gerektiği anlamına gelir. Bu nedenle, adaylar, canlı, genç ve yeni yüzler olmaktan çok, yaşlı, deneyimli parti bağlıları olmak durumundadırlar. Amerikan sisteminden farklı olarak, bir Alman aday, "herhangi bir yerden çıkıp gelemez" ve tek başına seçim kazanamaz. Ya bir parti aygıtının parçasısınız, ya da hiçbir şey değilsiniz. Sonuç, temsil etmeyen temsilcilerdir. Bir Alman gazeteci şöyle demişti: "Seçen ile seçilen arasındaki bu mesafe çok fazla büyüdü". Pek çok Alman, temsil edildiğini hissetmemektedir; daha ziyade, Bundestag'ın, toplumun güçlü çıkarlarının genel yurttaştan, yani küçük adamdan pek az bahsedilerek hâl yoluna konduğu bir arena olduğunu düşünmektedir. Bu tür duygular da Yeşillerin ve Sol'un oylarına katkı yapmaktadır.

Sendika-Parti Bağlantısı

Almanya'da sendikalar hâlâ güçlü olsalar bile, Almanya'nın "uzlaşma modeli"nin (bir sonraki bölümde ele alınacaktır) yıprandığının bir başka belirtisi olarak, eskiden olduğu kadar güçlü değildirler. Kuzey Avrupa siyasî sistemlerinin –ki biz burada Almanya'nın yanı sıra Britanya ve İsveç'i de kapsama dâhil ediyoruz– tarihsel özelliklerinden biri de, sendikalar ile sosyal demokrat partiler arasındaki yakın ilişki olmuştur. Bu ülkelerde sendikalar çok büyük ve tutkundu; mavi yakalı işçiler büyük oranda örgütlenmiş ve sendikaları tek ve büyük bir sendika federasyonu oluşturmuştu. Bu tür federasyonlar, sosyal demokrat partileri para, insan gücü ve oy olarak desteklemiştir. Sendika liderleri, çok defa, parti listelerindeki görevler için seçime katılmıştır.

Bu modeli Lâtin Avrupa sistemleriyle mukayese edin. Emekçi sınıfı zayıf biçimde örgütlenmiş ve çeşitli federasyonlara –Komünist, Sosyalist, Hıristiyan ve diğer– bölünmüştü. Bu bölünme, emekçi sınıfın derdini anlatma gücünü azaltmıştır. Amerikan sendikaları da çeşitli federasyonlara bölünmüş durumdadır ve eskiden beri kendilerini bir partiye bağlamamışlardır. ABD'li emekçiler, artık Kuzey Avrupalı emekçilerle aynı türden bir siyasî girdiye sahip değillerdir. Kuzey Avrupa'da işçi sendikaları refah devletini kurmuşlardır.

DÖRT ÜLKEDE SENDİKA-PARTİ BAĞLANTILARI

Ülke	Sendika	Parti Bağı
Britanya	TUC	İşçi Partisi
İsveç	LO	Sosyal Demokrat
Almanya	DGB	SPD
ABD	AFL-CIO	Demokrat

Britanya'da TUC sendikaları, İşçi Partisi'nin fiilen kurucu üyeleridir. İsveç'te devasa LO, Sosyal Demokratlara o kadar yakındır ki, bazı üst düzey görevlileri aynı kişilerdir. Alman Temel Yasası, resmî bir sendika-parti bağını yasaklamaktadır ama burada da, herkesin bildiği gibi, emekçi desteği, SPD'nin gücünün önemli bir temel direğidir.

ABD'de iş gücünün yalnızca yüzde 13'ü sendikalıdır; Almanya'da ise bu oran yüzde 20'dir (İsveç'te yaklaşık yüzde 50). On bir Alman sanayi sendikası –ki en büyüğü metal işçilerininki (2.4 milyon üyeli *IG Metall*) olmak üzere–, 1990'daki 11.8 milyondan 6.8 milyona inen üye sayısıyla, bir şemsiye örgütün, *Deutscher Gewerschaftsbund* 'un (DGB) içinde federe olmuştur. (ABD, İngiliz, Fransız ve Alman sendikalarının tümünün nasıl küçüldüğüne dikkat edin. Bu kalıcı mı, yoksa geri döndürülebilir midir?) DGB'nin düşünceleri, Sosyal Demokratlar tarafından hâlâ önemsenmektedir; SPD yöneticileri, düzenli olarak bunların yöneticilerine danışmakta ve taleplerinin bazılarını yerine getirmektedirler: özenli bir refah sistemi, kısa süreli çalışma haftası ve hatta büyük şirketlerin yönetim kurullarında yönetici koltuğu (bu konuda daha fazlası gelecek bölümdedir). SPD'nin Bundestag'daki milletvekillerinin birçoğunun sendikalarla bağı vardır. Schröder kabinesindeki çalışma bakanı, IG Metall'in başkan yardımcısıydı.

Emek cephesinde yeni bir güç olarak, 2001 yılında, beş hizmet sendikası, rahiplerden hemşirelere ve devlet memurlarına kadar herkesi bir araya getirmek üzere, 3 milyon üyeli Verdi'yi (*Vereinte Dienstleistungsgewerkschaft*) kurdu. Verdi gibi hizmet sendikaları, DGB içindeki sanayi sendikalarınınkinden farklı talepler dile getirmektedir. Sanayi sektörü hizmet sektörleri karşısında küçüldükçe, sendikalar da değişmektedir. Modern toplumlarda, sendikalar, çoğunlukla devlet çalışanları ve öğretmenler arasında yaygınlaşmaktadır.

SPD'nin sepet parti yapısı, herhangi bir grubun ona egemen olmasını önlemektedir. SPD siyasî yelpazenin merkezinde ne kadar çok oy ararsa, sendikalarla birebir işbirliğinden o denli uzaklaşmaktadır. (İngiliz İşçi Partililer, TUC bağlamında aynı sorunla yüz yüze gelmişlerdir; sendikaların egemen olmasına izin verdiklerinde de kaybetmişlerdir.) 1970'lerden başlayarak, SPD ve sendikalar yollarını ayırmışlardır. SPD sağını temsil eden Helmut Schmidt, sosyalist olmasından ziyade daha iyi bir demokrat ve ekonomistti. SPD'nin sendika ile ilişkileri soğudu. Yine de Alman sendikalarının çoğu, başka hiçbir partinin kendilerine bu şekilde davranmayacağı tarzındaki basit bir gerekçeyle, Sosyal Demokratları desteklemeye kilitlenmişlerdir. Schröder hükümeti, sendikalara, ücretlerin ve yardımların artmasının yeni istihdam yaratılması aleyhine işlediğini söylemek zorunda kalmıştı. Bunun yerine, onlara, yardımların azaltılmasının ve esnek çalışma kurallarının zorunlu olduğunu söylemeliydi. Sendikalar bunu duymak bile istemedi ve Schröder'e öfke büyüdü.

İşveren cephesinde de benzer bir model söz konusudur. Güçlü *Bundesverband der Deutschen Industrie* (Alman Sanayileri Federasyonu, BDI), CDU ile sıcak ilişkilere sahiptir

"Çevreyle Dost", bisikletlerin, geri dönüşümlü camların (ortadaki üç tane) ve kâğıdın kullanımını teşvik etmeye yönelik bir Alman tabiridir. Almanya'da çevrecilik hareketi etkilidir.

ama sendikaların SPD ile yakın oldukları kadar yakın değildir. BDI esnek iş sözleşmeleri ve vergi indirimleri talep etmektedir, ki bunlar, CDU'nun da sıcak baktığı hususlardır. Tek anlaşmazlık noktası şudur: Alman işadamları, yüksek teknoloji gerektiren boş kadroları doldurmak için seçici göç (bilgisayar uzmanları gibi) istemektedir, fakat CDU/CSU, her türlü göçmen alımına hayır demektedir. Sosyal Demokratlar iktidarda iken, BDI onlarla da epeyce uyuşabileceğini görmektedir. Britanya ve Fransa'da olduğu gibi, büyük işadamları herhangi bir partiyle çok yakından sarmaş dolaş olmaya ihtiyaç hissetmemektedir; bütün partilerle çalışabilmek, onların yararınadır. İş âleminin ana odak noktası partiler değil, bürokrasidir. İlgili bakana bilgi sunarak, kamu yöneticilerine düzenlemelerin niçin değiştirilmesi gerektiğini izah ederek, hükümetin ekonomik plânlarını destekleyerek, bu ve diğer yollarla, işadamları hükümetle epeyce sıkı bağlar kurmaktadırlar.

Länder (Eyaletler) ve Berlin

Britanya ve Fransa'nın her ikisi de, yetki devrine ve adem-i merkezîleşmeye kaymış bulunan üniter sistemlerdir. Almanya ise, bir miktar daha merkezîleştirme yapılması istenebilecek bir federal sistemdir. Burada ilginç olan şey, hem üniter, hem de federal sistemlerin orta noktaya doğru hareket etmelerine yönelik baskıdır. Fransa'da merkezîlik katı, verimsizdi ve yerel istekleri, bölgesel gururu dikkate almıyordu. Almanya'daki federalizm ise, çok zaman koordine olmamış, güçsüz, çıkmaza girmiş ve federal-eyalet didişmelerini yüreklendirir niteliktedir. Üniter ile federal sistemler arasında, bazı bakımlardan ayırımlar yapılmaktadır; kimileri de, üniter ile federal arasında, yeni bir "bölgesel" model tarzının, bir orta yolun doğmakta olduğunu düşünmektedir.

Batı Almanya, en az iki nedenle federal bir cumhuriyet olarak kurulmuştur: (1) Almanya'nın uzun bir partikülarizm [bölünmüşlük] ve bölgecilik tarihi vardır ve (2) Almanya'nın yeniden canlanışının merkezî bir devlet biçiminde olabileceğinden korkan işgal güçleri böyle istemişlerdir. Özellikle Fransızlar, Almanya'nın, bir daha Fransa'yı asla tehdit edemeyecek çeşitli bağımsız devletlere parçalandığını görmekten memnun olacaklardı. Hitler'in merkezîleşmiş Reich'ının gücünü kötüye kullandığının bilincinde ve böl-

Coğrafya
Seçimler ve Haritalar

Bir harita üzerinde grafikleştirildiği zaman, neredeyse her seçim, coğrafî oy verme modellerini bize gösterir. Hemen her zaman, parti gücünde bölgesel değişiklikler görülür. Ortalamanın üzerindeki parti sonuçlarının nerelerde alındığını gösteren Britanya haritası, nadiren değiştirilmeye ihtiyaç göstermektedir; büyük partiler bölgesel güçlerini korumaktadırlar. Bölgesel oy verme modelleri bir kez kökleştiğinde, on yıllar boyu kalıcı olabilmektedir. Bu modellerden bazıları şöyledir:

1. Şehirler liberal oy kullanır. Kentsel bölgeler; hemen her zaman kırsal yörelere göre daha soldur. Şehirler eğitimin, entelektüellerin, değişim ve reform isteyen eleştirel düşüncenin mekânıdır. Çalışanlar kentliliğe eğilimlidirler ve çoğu zaman ücretler ve sosyal yardımlar konusunda rahatsızdırlar. Kırsal yöreler ise daha sakindir; statükoyu daha fazla kabullenir ve ekseriya siyasî şefler ve eski geleneklerin kontrolü altındadır. Kırsal yöre insanları ve çiftçiler, sağduyudan daha fazla deneysel fikirlere sahip olmaları sebebiyle genellikle şehirli entelektüellere kızarlar. Dolayısıyla ülkelerin büyük kısmında, büyük kentler liberallere veya sola oy verirken, kırsal kesim ve küçük kasabalar, muhafazakâr ya da sağ oy kullanırlar.

Büyük şehirlerin dışında, İngiltere Muhafazakârlara oy verir; Londra'nın merkezi İşçi Partisi'ne oy kullanır. Katolik Bavyera Hıristiyan Demokratlara ama Münih Sosyal Demokratlara oy verir. Paris bir miktar sınıflamaya ihtiyaç gösterir, çünkü Paris'te zenginler şehirde, buna karşılık emekçi sınıfı varoşlarda yaşamaktadır. Bu, Paris'e muhafazakâr bir merkez, buna karşılık, şimdilerde emekçi sınıfın varoşlan değer kazandıkça aşınan, şehrin etrafındaki bir "kırmızı kuşak" kazandırmaktadır. Rusya seçimlerinde, başta Moskova ve St. Petersburg olmak üzere, büyük şehirler, kısmen hâlâ Komünist Parti şeflerinin etkisi altında bulunan ve ekonomik bozulmadan korkan kırsal kesime göre, nispeten liberal olan partilere çok daha güçlü bir destek verdiler. İranlı şehir sakinleri daha ılımlı ve liberal, kırsal yöre sakinleri ise daha dindar ve gelenekseldir. ABD seçimleri de güçlü bir kentli-köylü bölünmesi sergilemektedir.

2. Her ülkede bölgesel oy kullanma vardır. Bölgeler, kızgınlıklarını sandığa yansıtırlar. Çevre, belirgin ölçüde iç bölgenin zıddına oy kullanır. Eğer iç bölge X partisine oy veriyorsa, çevre Y partisine oy kullanır. Bu büyük oranda, iç bölgenin çevreyi nasıl ele geçirdiğine bağlıdır. Eğer işgalle ele geçirmişse, ABD'nin güney bölgesi gibi, çevre uzun süre bu gerçeği unutmaz. Britanya'da İskoçya ve Galler, kızgınlıklarını İşçi Partisi'ne oy vererek göstermektedirler, çünkü İngiltere Tory olarak kalmaktadır. Fransa'da Loire Nehri'nin güneyi, İspanya'da Tagus Nehri'nin güneyi, Paris ve Madrid'e öfkelerini, Sosyalist partilere eğilim göstererek ortaya koymaktadırlar. Diğer yanda, İtalya'nın güneyi, uzun bir süre muhafazakârlığın kalesiydi. Yakın bir dönemde, İtalya'nın kuzeyi, güneyin yoksullaştırılmasının bedelini ödemenin getirdiği öfkeye bağlı bir ayrılıkçı hareketi ortaya çıkardı. Sovyetler Birliği'nin cumhuriyetleri hür ve âdil seçimler yapılıkça, birçok güçlü milliyetçi cumhuriyet hükümeti iş başına geldi ve böylece bağımsızlıklarını ilân ettiler. Litvanyalıların ve Gürcistanlıların Moskova'ya olan nefretleri, milliyetçi partileri desteklemelerine yol açmıştır.

3. Oy verme, dini dikkate alır. Dinî kanaatler, bölgelere göre dağılım gösterme eğilimini taşır. Gerçekten de din faktörü, yukarıda ele alınan 1. ve 2. paragrafların bir izahıdır. Büyük şehirler, şehirleri liberal ya da sol oy kullanmaya itecek ölçüde, küçük kasabalardan daha az dindar eğilimlidir. Bazı bölgeler, iç bölgeden farklı dinlere sahiptir. İskoç Presbiteryenleri, Anglikanlardan farklarını, Torylere oy vermeyerek göstermektedirler. Alman Protestanları, hâlâ bir ölçüde, Hıristiyan Demokrat Birliği'ni bir Katolik parti olarak görme ve onun aleyhinde oy kullanma eğilimindedir ve bu, başka faktörlerin azıcık bulanıklaştırdığı bir eğilimdir. Birleşmenin hemen ardından, büyük oranda Protestan olan Doğu Almanya CDU'ya oy verdi ama o zamandan sonra, solcu partiler SPD ve Sol Parti'ye doğru yönelmiştir. Müslüman cumhuriyetler, zımnen Hıristiyan karşıtı olan İslâmi yönetimleri iş başına getirdikçe, din faktörü, Sovyetler Birliği'nin dağılmasına da yardımcı olmuştur. Kafkaslar ve Orta Asya'da, Hıristiyan kökenli kişiler, eğer dindar iseler tehdit altında olduklarını hissetmektedirler. Ermenistan ve Gürcistan gibi etrafı düşman Müslüman halklarla çevrili olanlar, zımnen Müslüman karşıtı Hıristiyan hükümetleri iş başına getirmektedirler.

gesel kökenleriyle övünen, savaş sonrası Alman politikacılarının kendileri de federal yapıyı önerdiler.

Almanya, galiba ABD'den daha federaldir; yani, onun Länder'i [eyaletleri] kendi işlerini daha fazla kendileri görmekte ve Amerikan eyaletlerine göre vergilerden daha fazla pay almaktadırlar. Örneğin bireylerden ve şirketlerden gelen vergi gelirleri, Berlin ve eyaletler [Länder] arasında yüzde 42.5'luk eşit paylar hâlinde bölünmektedir; yerel hükümetler yüzde 15 almaktadır. Länder, Avrupa'nın her yerinde uygulanan büyük, fakat gizli satış vergisi olan katma değer vergisinden de yüzde 45.9 almaktadır. Daha yoksul eyaletler (doğudaki yeniler) ilâve fonlar da almaktadır. Bir miktar yükselen kendi vergi gelirlerine ek olarak, Alman eyaletleri, federal vergi sistemine de doğrudan bağlanmıştır; bu, Amerikalıların da dikkate alması gereken bir fikirdir.

Almanya'nın federalizmi bazı dezavantajlara da sahiptir. Meselâ, gerçekten ulusal ölçekli bir polis gücü çok fazla mevcut değildir, dolayısıyla yasal yaptırım bir Land işidir. Bir Land'da suç işleyen teröristler, iletişimlerine ve polisi geciktiren koordinasyon bozukluklarına güvenerek, diğer bir Land'a kaçabilmektedirler. Ciddi biçimde kirlenen Rhine Nehri'nin temizlenmesi, hâlâ bir merkezî otoriteye ihtiyaç göstermektedir, çünkü bu tür konular eyaletler tarafından denetlenmektedir ve her bir eyalet, kendi çevresiyle ilgili sorumluluğunu farklı ele almaktadır. Bundestag, ancak 1986'da bir federal çevre bakanlığı kurmuş ama bu da eyaletlerin çevre bakanlıklarına egemen olamamıştır. Eğitimin adem-i merkezci yapısı, federal yetkililerin, ülke çapındaki okullarda Nazilerin ve suçlarının öğretilmesi üzerinde durmalarını imkânsız kılmıştır.

Çoğu Alman, Berlin'in meseleleri biraz daha fazla kontrol etmesinden memnun olacaktır. Fakat, Amerikan eyaletleri gibi Alman Landları da, Land görevlilerinin yetkilerini aşındıracak olan değişikliklere azimli bir şekilde direnmektedirler ve bunu yapabilmenin mükemmel bir vasıtasına da sahiptirler: Bundesrat. Doğrudan seçilmeyen Bundesrat delegeleri, genellikle eyaletin siyasî liderleri demek olan Land hükümetleri tarafından belirlenmektedir. Bundesrat, federasyon ve eyalet yetkilileri arasındaki dengeyi değiştirecek herhangi bir harekete mutabık olmalıdır. Kohl döneminde, Bundesrat'a Sosyal Demokratlar egemendi (çünkü Land hükümetlerinin çoğunu onlar kazanmışlardı) ama Schröder'in seçiminden sonra, SPD çeşitli eyaletlerin ve böylelikle Bundesrat'ın kontrolünü kaybetti. ABD Senatosu gibi, Bundesrat da, hem kabine hem de alt meclis üzerinde bir denetim mekanizması olarak işlev görmektedir.

Üniter mi, yoksa federal sistemler mi sorusuna gelince, bunun basit bir cevabı yoktur. Bunlardan birine sahipseniz, genellikle biraz da diğerini istersiniz. Bütünü göz önüne alırsak, Alman federasyonu oldukça iyi işlemektedir. Ayrıca, yeni bir demokrasi kurulurken, halka, üzerinde yoğunlaşabileceği ve ülke çapındaki demokratik sadakatleri artırmada bir yapı bloku olarak iş görmek üzere, daha küçük bir birimi vermek galiba akıllıcaydı.

Her Bir Land'daki Katoliklerin Oranıyla (üstteki harita), bu Landlardaki CDU/CSU Oy Oranlarını (alttaki harita) Karşılaştırın.

Yakın eşleşme: Her bir Land'daki Katoliklerin Oranı (üstteki haritaya bakın), bu Landlardaki CDU/CSU oy yüzdesini (alttaki harita) önceden bildirmektedir.

Alman Oy Verme Modelleri

Britanya'da gördüğümüz gibi, oy verme, en azından kısmen, sosyal sınıf ve din faktörleri üzerinden şekillenmektedir. Yani, İşçi Partisi genellikle, emekçi sınıfın artı İskoçya, Galler ve büyük sanayi şehirlerinin çoğunun oyunu almaktadır. Fransız oy verme modeli de, buna dinî kanaat, yani ruhban-ruhban karşıtı faktörünün eklenmesi dışında benzerdir. Batı Alman oy verme modelleri de sınıf, din ve bölge faktörlerine uymaktaydı ama 1990'da, Doğu Almanya'nın bu genellemeleri bir parça bulanıklaştırdığını eklemek gerekir. Partilerden genel kaçış süreci de bunları biraz daha matlaştırmıştır.

Almanya'da din, Katoliklik ve Protestanlık demektir. Alman Katoliklerin CDU'ya oy vermeleri daha muhtemeldir, bu nedenle, Baden-Wurttemberg gibi ağırlıklı ölçüde Katolik olan eyaletler, CDU'ya yönelirler. CSU, uzun bir dönem Katolik Bavyera'yı tekeline almıştı. Daha kuzeyde, büyük oranda Protestan olan Landlarda, SPD, tıpkı büyük şehirlerde olduğu gibi daha fazla başarı elde etmektedir. Almanya'da kırsal kesim ve küçük kasabalar, çoklukla CDU'ya oy vermektedir. Alman emekçileri, özellikle de bir sendikaya bağlı olanlar, genellikle, İngiliz emekçilerin İşçi Partisi'ne olan bağlılığından daha fazla SPD'ye sadıktırlar. Dolayısıyla, Almanya'da *ideal-tip* bir SPD seçmeni, kuzeydeki büyük bir şehirde yaşayan, bir Protestan emekçidir. Onun CDU'lu eşdeğeri ise, küçük bir güney kasabasında yaşayan orta sınıftan bir Katolik'tir. Hür Demokratlar Protestan orta sınıfın bir kısmını, Yeşiller gençleri, Sol Parti ise zenginliğin dışında bırakıldığını hisseden Doğu Almanları kendine çekmektedir.

Doğu Almanya, 1933 öncesinde SPD'ye oy verme geleneğine sahip ve neredeyse bütünüyle Protestan olmasına rağmen, 1990'da ağırlıklı biçimde Hıristiyan Demokratlara oy vermiştir. Birleşmenin maliyetleri ve hayal kırıklıklarının zihinlerde iyice yer etmesiyle birlikte, bazı Doğu Almanlar, SPD'nin Protestanlar ve kentli çalışanlar için daha cazip bir parti olduğunu teyit eder şekilde SPD'ye kaymışlardır. Fakat epey sayıdaki Ossi, (1993 başlarında Doğu Alman Alternatif/90 ile birleşmiş olan) Yeşiller'e, sonra eski Komünist Partili Demokratik Sosyalizme ve 2005'te de Sol Parti'ye oy vermiştir. Alman parti sistemi gibi Alman oy verme modeli de daha karmaşık ve daha az öngörülebilir hâle gelmiştir.

Anahtar Kavramlar

çift tepeli
merkez-arayışı
partilerden kaçış
Rechtsstaat
sepet
şeffaflık
tek-biçimli
Weltanschauung

Ek Kaynaklar

Alan, Christopher S, ed. *Transformation of the German Political Party System: Institutional Crisis or Democratic Renewal.* Providence, RI: Berghahn, 1999.

Braunthal, Gerard. *Parties and Politics in Modern Germany.* Boulder, CO: Westview Press, 1996.

Dalton, Russell J, ed. *The New Germany Votes: Reunification and Creation of a German Party System.* Providence, RI: Berg, 1993.

Glees, Anthony. *Reinventing Germany: German Political Development since 1945.* Providence, RI: Berg, 1996.

Hancock, M. Donald, and Henry Krisch. *Germany.* Boulder, CO: Westview, 1998.

Huelshoff, Michael G., Andrei Markovits, and Simon Reich, eds. *From Bundesrepublic to Deutschland: German Politics after Unification.* Ann Arbor, MI: University of Michigan Press, 1993.

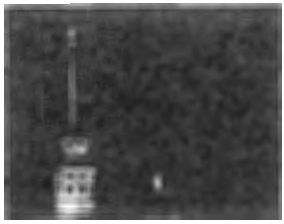
Lafontaine, Oskar. *The Heart Beats on the Left.* Malden, MA: Blackwell, 2000.

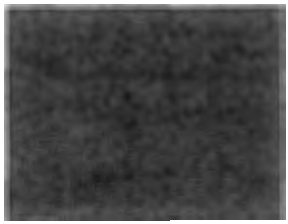
Mayer, Margit, and John Ely, eds. *The German Greens: Paradox between Movement and Party.* Philadelphia, PA: Temple University Press, 1998.

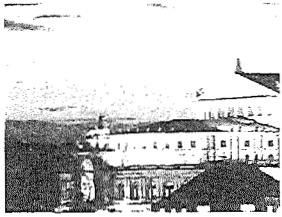
Padgett, Stephen, ed. *Parties and Party Systems in the New Germany.* Brookfield, VT: Dartmouth, 1993.

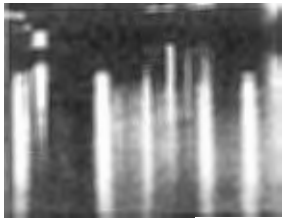
Pulzer, Peter. *German Politics, 1945-1995.* New York: Oxford University Press, 1996.

Bölüm 16

Almanlar Neleri Tartışıyorlar?

Almanya'daki –aslında Avrupa'nın büyük bölümündeki– en önemli tartışma, aşırı ölçüde eli açık refah devleti ve onun işsizliği yüksek ve ekonomik büyümeyi düşük tutan külfetli vergileri ve kuralları üzerinedir. Bunları sürdürelim mi, yoksa kaldıralım mı? Refah devleti bir kez inşa edildi mi, onu ortadan kaldırmak ürkütücü derecede zordur, çünkü insanlar, devletin iş ve gelir güvencesi sağlamasını beklemektedirler ve serbest bir ekonominin belirsizliklerinden korkmaktadırlar. (Her iki partiden ABD'li politikacıların Sosyal Güvenlik ve Sağlık Sigortası'nı nasıl ortadan kaldıramadıklarını hatırlayın.) Alman refah yardımları, ekonominin neredeyse her şeyi ödeyebilir gibi göründüğü, savaş sonrasının Wirtschaftswunder dönemi boyunca artmıştır. Ama şu anda mucize sona ermiştir. İş dünyasının liderleri, Almanya'nın artık başkalarıyla rekabet edebilir olmadığı konusunda uyarılarda bulunmaktadır, fakat Almanların çoğu refah devletinden öyle memnundur ki, onda yapılacak herhangi bir budamaya bile karşı çıkmaktadırlar.

Dikkate Alınacak Sorular

1. Alman Wirtschaftswunder ne yapmıştır? Bir ikincisi olabilir mi?
2. Alman Modeli nelerden oluşmuştur? Bitmiş midir?
3. Hangi ülkenin emek maliyetleri en yüksektir? Etkileri nelerdir?
4. Batı Avrupa'nın belli başlı "sol" hükümetleri birbirlerinden ne kadar farklıydı? En yüksek başarıyı hangisi sağlamıştır?
5. Doğu ve Batı Almanya aşama aşama birleşebilirler miydi?
6. Almanya gibi bir ülke için göçmenler niçin gereklidir?
7. Yeni Berlin Cumhuriyeti, Bonn Cumhuriyeti'nden ne kadar farklıdır?
8. Euronun getirdiği zorluklar nelerdir?

Bir savaşı kaybetmek kadar hiçbir şeyin, ekonomik mucizeleri ortaya çıkaramayacağı söylenmektedir. Bu, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Almanya ve Japonya için kesinlikle geçerli olan durumdur. Basitçe, çalışmaktan başka yapacak hiçbir şey yoktu. Bazı Alman fabrikaları, Müttefiklerin bombalarıyla havaya uçurulmuştu. Üretim âletlerinin çoğu, intikamcı Kızıl Ordu tarafından sökülüp, gemilerle Sovyetler Birliği'ne götürülmüştü. İngilizler ve Amerikalılar kendi eski sanayilerini onarmışlardı ama Almanlar, kendilerininkini yeni ve daha verimli donanımlarla yeniden inşa etmek zorundaydılar.

Savaşın kötü sonucu, birtakım psikolojik faydalar sağladı. Hemen herkes fakirdi; yiyecek ve yakıt, ancak hayatta kalmaya yetiyordu. Bu, Almanlar arasında daha büyük bir maddî eşitlik ortaya çıkardı; gelir dağılımı, Almanya'da (ve Japonya'da), galip ülkelerdekinden daha dengeliydi. Sonuç olarak, Britanya ve Fransa'daki can yakıcı sınıf düşmanlıkları, Almanya'da ortaya çıkmadı. Herkes, birbirine yakın bir düşük seviyeden başladı ve Batı Almanların çoğu, herkesin ekonomik büyümeden bir pay aldığını hissetti. Dahası, savaş bozgunu ve bunun sonucu olan boş mideler, savaştan sonra bir tür cennet umudu içindeki İngilizlere ya da Amerikalılara göre,

Wirtschaftswunder Almancada "ekonomik mucize".
Sozialmarkt "Sosyal piyasa"; Yeniden inşayı ve refahı amaçlayan, Almanya'nın savaş sonrası kapitalizmi.
Modell Deutschland Alman ekonomik modeli.
konsensüs Bütünü oluşturan tüm gruplar arasındaki mutabakat.
Mitbestimmung "Ortaklaşa karar verme"; sendikaların şirket kararlarına katılması.
ücret sınırlaması Sendikaların tazminat taleplerinden vazgeçmeleri.

Almanları daha hafif beklentiler içinde bırakmıştı. Hitler'den sonra, Batı Almanlar için ulusal gururun tek yolu, ekonomik büyümeyi destekleyecek olan sıkı çalışmaydı.

CDU'nun ve Ekonomi Bakanı (daha sonra şansölye olan) Ludwig Erhard'ın önderliğinde, Bonn, büyük ölçüde bir *laissez-faire* politikası izledi. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Britanya İşçi Partisi'nin refah devletine ve Fransa da plânlamaya yönelirken, Batı Almanya, büyük oranda piyasa güçlerine bel bağladı. 1950'ler boyunca, Batı Alman ekonomisi, âdeta mucizevî bir biçimde kendine geldi. Bu, Ludwig Erhard'ın, temeli serbest piyasaya dayanan ama banka borçlarıyla, sözgelimi Almanya'nın bombalanmış şehirlerini yeniden imar etmek gibi toplumsal olarak ihtiyaç duyulan hedeflere yönlendirilmiş, **Sozialmarkt** kavramı üzerine inşa edilmişti. Bu kavram, Bismarck'ın başlatmış olduğu refah devletini sürdürdü ve yaygınlaştırdı. Kimileri bunu "vicdanlı kapitalizm" olarak adlandırmıştır.

Bütün sosyal gruplar arasında uzlaşmaya vurgu yapan **Modell Deutschland**, 1970'ler boyunca başarılıydı ve hayranlık kazandı. Onda, hiç kimsenin görüşlerine boş verilmiyordu. Meselâ işçilerin, bütüncül şirket politikasında sendikalara bir rol veren **Mitbestimmungları** vardır. Her büyük firmanın, yarısı emekçilerin seçtiği yöneticilerve diğeryansı üst düzeyyönetim ve büyükhissedarlardan oluşan denetleme kurullan vardır. Meselâ 1999'da, BMW üst yönetimini işten çıkardığında, kuruldaki on işçi temsilcisi, teklif edilen ama hoşlanmadıkları bir başkanı veto etti ve istedikleri birini bu göreve getirdiler. Ortaklaşa karar verme, Almanya'da çok az grev olmasının bir sebebidir; çalışanlar, sistemin bir parçası olduklarını hissetmektedirler. Ancak, yavaş ekonomik büyüme ve büyük işsizlik sebebiyle, şimdi eleştiriler, ekonomik değişimi ve büyümeyi boğduğu gerekçesiyle ortaklaşa karar vermeyi sorumlu göstermektedir.

Mucizenin Sonu

Ancak, 1990'da birleşme gerçekleştiğinde mucize yok olmuştu. Alman ücretleri ve refah ödemeleri, 1970'ler ve 1980'ler boyunca, Almanya'yı daha güçsüz bir ekonomik dinamo yapacak şekilde tırmanmıştı. Esasında hızlı ekonomik büyüme, ücretlerin, verimliliğin gerisinde kalmasından ileri gelir. Yani, istenen malları, başkalarından iyi fiyatlarla, verimli bir biçimde üreten hünerli işçilere sahip olduğunuzda, dünya piyasasında büyük bir pay elde edeceksiniz demektir. Almanya (ve birkaç yıllık bir gecikme dönemiyle birlikte Japonya) bu modele uymaktadır. Savaştan sonra, Alman işçilerinin becerileri hâlâ yüksekti ve Almanya'nın altyapısının çoğu sağlamdı. Alman işçi sendikaları ücret sınırlaması uy-

guladılar; alabilecekleri her bir DM'ı istemediler ve herkese iş ve iyi ücretler sağlanana kadar sermayenin birikmesine imkân verdiler. –1950'lerden 1970'lere kadarki– Bu dönem, Almanya'nın hızlı büyüme çağıydı. Bunun aksine, Britanya ve ABD'deki verimlilik, ücret artışlarının gerisinde kaldı ve bu da onların daha az satmaları ve dünyada daha az var olmaları anlamına geliyordu.

Ancak, 1980'lerde, Alman ücretleri, Amerikalılarınkini geride bıraktı, Alman sosyal vergileri çok daha yüksekti ve Alman verimliliği artık hızla artmıyordu. Bu süre zarfında, Amerika giderek daha rekabet edebilir duruma gelmişti; ücretler zaten 1970'lerin başından beri artmıyordu (enflasyonun sorumlusu gördüğünüz dönem) ama verimlilik artmıştı. ABD'nin, Almanya'dan her zaman çok daha düşük olan refah ödemeleri, vergi yükünden daha azdı. 1997'de ABD emeğinin ortalaması (yardımlar ve vergiler dâhil) saatte 18 doları buluyor, buna karşılık Alman emeğinin maliyeti 28 dolar ve ABD'deki verimlilik Almanya'dakinden yaklaşık yüzde 20 daha yüksekti ve diğer büyük sanayi ülkelerinde olduğu gibi, ABD'de de üçte iki gibi bir şeye mâl olmaktadır. Yakın zamana kadar, bireysel ve kurumsal vergiler, Almanya'da ABD'dekinden daha dikine bir artış yapmıştı ve Almanya hâlâ pek çok düzenleme yapmaktadır. Böylesi ekonomik baskılar altında, Alman sermayesi yurt dışına kaçmaktadır. Örneğin, ABD'deki Alman yatırımları, Amerikalılara bir milyonun üçte ikisi kadar bir iş imkânı yaratmıştır ve buna karşılık Almanya'daki istihdam artışı durgunluk hâlindedir.

1990'lı yıllarda Almanlar kısa bir haftalık çalışma süresine (otuz beş saat), uzun süreli tatillere (altı ilâ sekiz hafta!) sahiptiler ve dünyadaki en yüksek ücreti, en bol işsizlik yardımını elde ediyorlardı, erkekler altmış üç (kadınlar altmış) yaşında dolgun emekli maaşlarıyla emekli oluyorlardı ve grev, neredeyse hiç yoktu. Ancak, bu *işgücü katılığı*na rağmen, yine de firmalar yeni işçileri işe alıyorlardı. 2005'te, Alman ekonomisi etkili bir biçimde büyümüş ve ABD ile Çin'in önünde, (dolar bazında) yeniden dünyanın en büyük ihracatçısı olmuş olsa da, Alman işsizliği, (Doğu'da, Batı'dakinin iki katı kadar yüksek olmak üzere) toplamda yüzde 12.6 gibi bir savaş sonrası dönem rekoru kırdı. GSYİH büyümesi, düşük işsizliğin garantisi değildir. Almanya'nın uzlaşma modeli, eğer yaratılabilirse, 1950'lerden çok farklı bir dünyada hâlâ işe yarayabilir mi? Bazıları, konforlu uzlaşma modelinden vazgeçilerek, bunun yerine Almanların (tıpkı Fransızlar gibi) vahşi "neo-liberalizm" diye suçlayarak terk ettiği, daha rekabetçi "Anglo-Sakson" modelini benimsetmeye çalışmışlardır. Almanların çoğu, Almanya'yı müreffeh kılmış olan şeyin, kesinlikle rekabetçi kapitalizm olduğunu anlamamışlardır.

1996 tarihli bir kemer sıkma paketiyle, Bundestag, Almanların sağlık, işsizlik ve refah ödemelerini azalttı ve emeklilik yaşını erkekler için altmış beşe, kadınlar için altmış üçe kademeli olarak yükseltti (şimdi yavaş yavaş, eskiden beri ABD'nin normu olan altmış yediye yükseltilmektedir). Kohl'ün CDU hükümeti, kısıntıları ılımlı, zorunlu ve yüksek vergiler-

engellenmiş toplum Çıkar gruplarının büyük, zorunlu değişimi engellediği toplum.

den bıkmış olan pek çok Alman tarafından destekleniyor diye savundu. SPD'nin de içinde olduğu, kısıntılara karşı olanlarsa, bunları "toplumsal açıdan korkunç" ve "refah devletinin yıkılışı" olarak ilân ettiler. Bu indirimler, SPD'nin 1998 seçimlerini kazanmasına katkıda bulundu ama Schröder de, refah yardımlarını azaltan, çalışma ve ücret esnekliğini artıran benzer kemer sıkma bütçeleri yapmak zorundaydı. Partisi SPD'nin sol cenahı, bas bas bağırdı –bazıları ayrılarak yeni Sol Parti'ye katıldı– ama ekonomi, Schröder'e tercih hakkı tanımıyordu. Merkel, kampanyasını Schröder'den daha ileri gitmeye dayandırdı. Almanya'nın güçlü sendikaları karşısında dimdik durmaya, istihdamı himaye eden yasaları kaldırmaya ve refah devletini finanse eden çok yüksek ücretleri düşürmeye söz verdi. SPD, bu Thatcher tarzı programdan hoşlanmadı ve Merkel'in koalisyonunun yarısını teşkil ediyordu. Almanya, bu hayatî soruna saplanıp kalabilir.

Ve bu noktada, uzlaşma modelinin sıkıntısını görebilmekteyiz. Bütün büyük gruplar söz hakkına sahip olduğundan, herhangi bir grup değişimi veto edebilmektedir. Sendikalara, daha düşük ücretleri ve daha uzun çalışma saatlerini kabul etmek zorunda olduklarını anlatmaya çalışmak. Fabrikalara ve çiftçilere, sübvansiyonlardan vazgeçmeleri gerektiğini anlatmaya çalışmak. İşsizlere, işsizlik ödemelerinin kesilmek zorunda kalındığını anlatmaya çalışmak. Emeklilere, emeklilik maaşlarının azaltılması gerektiğini anlatmaya çalışmak. Bütün mücadele, kendi rahatlıklarını devam ettirmeye dönük bir cehennem gibidir. Eskiden Fransa, engellenmiş toplum diye adlandırılırdı; şimdi

Karşılaştırma
Avrupa'nın Farklı "Solları"

Batı Avrupa'nın çoğunda, yakın dönemlerde merkez-sol hükümetler vardı ama –Blair ile Jospin'i (Fransa'nın 1997–2002 arasındaki başbakanı) ve Schröder'i (Almanya'nın 1998–2005 arasındaki şansölyesi) karşılaştırarak– bunların birbirlerinden ne kadar farklı olduklarına dikkat edin. Blair, istihdamı hükümet değil iş dünyası yaratır biçimindeki Thatchercı anlayışı kabul etmişti. Thatcher'ın piyasa yanlısı reformlarını ortadan kaldırmaya çalışmak yerine, Blair, Torylerin ihmâl ettiği ekonomik olmayan önemli meseleleri –Kuzey İrlanda, yetki devri, eğitim– çözmeye uğraştı. Blair'in "Üçüncü Yol"unda çok az bir sol kalmıştı.

Öte yandan, Jospin "demokratik sosyalizm" ilân etti ve (az sayıda Fransızın kabul ettiği bir şeyi) piyasaların üstünlüğünü hiçbir zaman alenen kabul etmeyen, geleneksel türden bir güdümcü idi; hâlâ Fransız devletinin önemli bir rolü olması gerektiğini düşünüyordu. Meselâ, işsizliği azaltmak için, devlet tarafından finanse edilen iş ve eğitim gibi tekliflerde bulundu. Fransa'da sol, yine sol kaldı.

Schröder'in "Yeni Merkez"i, serbest piyasayı kabul ediyordu, fakat âdeta refleks hâlinde, Almanya'nın uzlaşma modeline yöneldi --onun işsizliği azaltma girişimi olan İstihdam İttifakı işe yaramadı. Jospin'in plânına benzer olarak, Schröder, 100,000 Alman gencini işe ya da eğitim programlarına yerleştirmeyi hedeflemişti. Her bir ülkede "sol", farklı ve ülkenin siyasî kültüründen kaynaklanan bir şey anlamına gelmiştir.

bu unvan Almanya'ya geçiyor gibidir. (ABD bu sorunların bazılarını sergiliyor mu?)

Schröder, –emek, sermaye ve hükümetin istihdam yaratmak üzere fikirleriyle bir araya gelmesi demek olan– bir "İstihdam İttifakı" düzenledi. Bu, artık uzlaşmanın olmadığı bir dönemde, eski uzlaşma modelini yeniden cilâlama girişimiydi. Az miktarda istihdam yarattı. Schröder, o zaman –kendi SPD'sininiçindeki çok fazla öfke sebebiyle– Gündem 2010 diye adlandırdığı, vergilendirme, refah devleti ve işgücü esnekliğinde muhafazakâr türden reformları gerçekleştirmek zorunda kaldı. Schröder'in politikaları, Kohl'ünkilerden çok farklı değildi. Ekonomik reformlara olan ihtiyaç, Angela Merkel'e de fazla bir tercih hakkı bırakmamaktadır.

İki Ekonomi Nasıl Kaynaşır?

Çok farklı iki sitemin anî birleşmesi, Almanya'nın ekonomisine ilâve zorluklar getirmiştir. Kırk beş yıl boyunca, büyük ölçüde serbest piyasa olan Batı Alman ekonomisi, bazı yıllarda ABD'den bile (dolar bazında) daha fazla ihracat yapan bir dünya devi hâline gelmişti. Merkezî olarak kontrol edilen ve plânlanan Doğu Alman ekonomisi ise, her ne kadar Doğu blokunun imrendiği bir şey olsa da, Batı Almanya'nın yarısı kadar olan bir kişi başına GSYİH'ya sahipti. Wessiler, kabaca Ossilerin iki katı kadar zengindi. Batı Alman ürünleri, dünyanın her tarafında aranıyordu; Doğu Alman ürünleriyse, olsa olsa Sovyet blokuna ve bir de daha iyisine para veremeyecek kadar yoksul bazı Üçüncü Dünya ülkelerine satılıyordu. Çok farklı iki Alman ekonomisi yan yana, fakat aralarında çok az ticaret yapılacak şekilde yaşıyordu, dolayısıyla doğrudan hiç rekabet etmemişlerdi.

1990'da, iki Almanya arasındaki fiziksel ve siyasî engeller, birdenbire ortadan kalktı. Batı Alman parası ve ürünleri Doğu Almanya'yı istilâ etti ve Doğu Alman ekonomisi, hiç kimsenin öngöremediği bir hızla ve tamamen çöktü. İşleyen ve sadece modernleşmeye ihtiyacı olan bir ekonomi olduğu sanılmıştı. Çok kimse, Batı Alman firmalarının kendi sermayelerini ve 'know-how'larını Doğu Alman girişimlerine getireceğini ve onları çabucak Batı Alman seviyelerine yükselteceğini sanmıştı. Bu senaryo çok fazla pembeydi. Doğu Almanlar, sadece, mümkün olan en kısa sürede Doğu Alman ürünlerini satın almayı bıraktılar ve daha iyi olan Batı Alman mallarını aldılar. Devasa devlet sübvansiyonları sona erdi, Doğu Alman fabrika ve çiftlik üretimleri birdenbire düşüverdi. Doğu Alman işsizliği, gerçekten sıfır noktasından milyonlara fışkırdı ve hem Doğu, hem Batı Almanlar çılgına döndüler. Çok az sayıda Doğu Alman ticarî girişimi, piyasa ekonomisine geçişe dayanabildi.

Doğu Alman ekonomisini kurtarmak, federal hükümetten beklenenden çok daha fazla –1.3 trilyon €'ya (yaklaşık 1,5 trilyon $) düzeyinde–, deyim yerindeyse tonla para gerektiriyordu. Kuşkusuz, önünde sonunda, bu para Batı Alman vergi mükelleflerinden gelmektedir. Almanya'nın, her yılki GSYİH'sının yaklaşık yüzde 4'ü sübvansiyon olarak do-

ğuya akmaktadır. Dolayısıyla birleşik Almanya'nın en büyük tartışması, iki ekonominin nasıl kaynaşacağından ve bunu kimin ödeyeceğinden doğmuştur. Şansölye Kohl, Doğu Alman ekonomisinin kurtarılmasının vergileri daha da yükseltmeksizin mümkün olabileceğini söyledi. Muhalefetteki Sosyal Demokratlar alay ettiler –liderleri Oskar Lafontai-

Coğrafya

Almanya Aşamalı Olarak Birleşebilir miydi?

Galiba, hayır. İki Almanya'nın birleşmesinin zorlukları ve maliyetlerinin arkasındaki asıl sorun, bunun meydana geliş hızıdır. Bazı Sosyal Demokratlar ve ekonomistler, yıllara yayılan, aşamalı bir birleşme üzerinde durdular. Ama, bu gerçekten de olamazdı, çünkü top bir kez yuvarlanmaya başladı mı, yavaşlatılamazdı. Olaylar, kendi hızlı yürüyüş tarzı içinde meydana geldi.

1. Doğu Berlin'deki sıkı Honecker rejimi, 1989'un büyük kısmında her türlü reform düşüncesini reddetmektedir. Fakat reformların Sovyet blokunun başka yerlerinde yapıldığını gören Doğu Almanlar, daha da huzursuz oluyorlar.
2. Macaristan, Doğu Almanların Avusturya'ya çıkışına izin veriyor. Budapeşte'deki Komünist rejim, Doğu Alman turistlerin Batı'ya kaçışlarına izin vermeyeceği taahhüdünde bulunmuştu ama 1989 yazında, bu taahhüdü uygulamayı bıraktı. Niçin? Benim önsezim, o zaman reform niyetindeki Komünistler tarafından yönetilen ve borç yükü altındaki Macaristan'ın, Bonn'dan iyi bir para yardımı aldığı şeklindedir. Ekonomik ödüller vermek, uzun zamandan beri, Batı Almanya'nın Doğu Avrupa'daki politikasının bir parçası hâline gelmişti. Giderek hızlanan bir oranda, Macaristan'a geçen binlerce Doğu Alman "turist", aslında oradan Batı Almanya'ya ilerliyordu. Doğu Berlin protesto çığlıkları yükseltiyor, Budapeşte omuz silkiyor. Eylül'de, 18,000'den fazla Doğu Alman, Macaristan üzerinden, bir başka 17,000 ise Çekoslovakya üzerinden kaçıyor. Doğu Almanya, akışı durdurmak için Çekoslovakya ile olan sınırını kapatıyor.
3. Eylül'de, merkezi Leipzig olmak üzere, Doğu Almanya'da kitlesel gösteriler patlak veriyor. Ekim'de Gorbaçov, Honecker'i reforma ikna etmek ve "Hayat gecikenleri cezalandırır" diye uyarmak üzere bir ziyaret yapıyor. Gorbaçov, Doğu Avrupa'da bir Sovyet İmparatorluğu'nu devam ettirmenin sıkıntılarından ve masraflarından kurtulmak istiyor. Şimdi bir 100,000 kişilik protestocu, "Gorby! Gorby!" diye bağırarak Leipzig caddelerinde yürüyor.
4. Honecker, aynı yılın Haziran'ında Tiananmen Meydanı'nda yapılan katliama benzer bir "Çinli çözümü" için emir veriyor ve polise, Leipzig göstericilerinin üzerine ateş etmek için hazır olmalarını söylüyor. Fakat, güvenlik şefi Egon Krenz, felâket çıkmasından korkuyor ve emri dinlemiyor. 18 Ekim'de Honecker görevden alınıyor ve Krenz, parti başkanı ve cumhurbaşkanı oluyor. Şimdi, Yeni Forum hareketindeki entelektüellerin öncülük ettiği bir milyon Doğu Alman, demokrasi için protesto gösterisi yapıyor.
5. 9 Kasım 1989'da, Krenz, bir parça iyi niyet ve reform için zaman kazanmak üzere Berlin Duvarı'nın açılması emrini veriyor. Duvar, 1961'den beri, Doğu Almanları kilit altında tutmuştu ve şimdi onbinler, geri dönmemek niyetiyle Batı'ya akıyor. Bu noktada, müstakil bir Doğu Almanya'nın günleri artık sayılıdır. Krenz istifa ediyor; başına çok şeyler gelmişti, zira, protestocuların üzerine ateş edilme emrini o iptal etmişti. Liberal ve reform düşüncesindeki Komünistler parti ve hükümet yönetimini üstleniyor ve hür seçimler için söz veriyorlar.
6. Çok fazla sayıda Doğu Alman Batı'ya akıyor, çünkü kendi sistemlerinin değişeceğinden emin değiller. Batı Almanya'daki iyi hayatı istiyorlar. Duvar'ın açılmasından sonraki dört ay içinde, yaklaşık yarım milyon kişi, Batı Almanya'nın iş ve emlâk piyasasını, malî kaynaklarını ve sabrını zorlayacak şekilde karşı tarafa geçiyor. Şansölye Kohl, evinizde kalın, birleşeceğiz ve pek yakında sizi kurtaracağız diye ikna etmeye çalışıyor.
7. Mart 1990'da, Doğu Alman hür seçimleri, Hıristiyan Demokratları iktidara getiriyor. Meseleleri Kohl tarzında görüyorlar ve hızlı birleşme istiyorlar; Doğu Almanların onlara oy verme sebebi de bu. Doğu

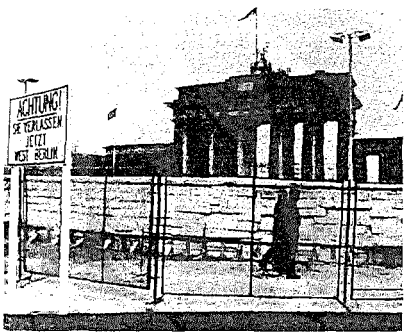
ne 1990 seçiminde (İngilizce olarak) "dudaklarımı okuyun" diyerek çıkıştı– ve gerçekten de Kohl hükümeti, ertesi yıl, gelir vergilerinin üzerine yüzde 7.5'luk bir "dayanışma ek vergisi" koydu. Yıllar boyu kalıcı olan bu vergiden hiç kimse hoşlanmamıştı ama yeni Avrupa tedavülü açısından gerekli olduğu üzere, Almanya'nın, bütçe açığını GSYİH'sının

Coğrafya (devam)

Almanlar; sabırsızlıkla Batı Almanya'nın ekonomik refahını arzuluyorlar.

8. Bonn, Doğu Almanlara, uygun bir takas oranı sağlıyor. Doğu Alman markları çok fazla değerli değildir ama Doğu Almanlar, ostmarklar [Doğu Alman Markı] için on yıllardır çalıştıklarını ve tasarruf ettiklerini öne sürüyorlar. Birebir takas istiyorlar. Bonn, ostmarkların esasen şüpheli bir para olduğunu ve daha düşük bir oranla takas edilmesi gerektiğini iddia ediyor. Sonunda, her Ossi'nin ilk 2.000 markı (yaklaşık 1.000 dolar) için birebir, 2.000 markın üzerindeki miktar içinse bir Batı markına karşılık iki Doğu markı üzerinde anlaşıyorlar. Bu, Doğu Almanlar için cömert bir miktardı ama Bonn eğer buna mutabık kalmasaydı, Ossiler Batı Almanya'ya akmaya devam edeceklerdi. Bir bakıma, birebir oranı, onların oldukları yerde kalmaları için bir rüşvetti. 2 Temmuz 1990'da, Batı markı, her iki Almanya için de resmî para hâline geliyor.
9. Doğu Almanlar Batılı olan her şeyi satın alıyor ama Doğulu hiçbir şeyi almıyorlar. Ceplerindeki Batı markları ve mağaza raflarındaki Batı ürünleri karşısında, şimdi döküntü olarak gördükleri kendi ürünlerine sırtlarını dönüyorlar. Batı ile bir serbest piyasa rekabeti içindeki Doğu Alman ekonomisi, kendini ayarlama fırsatını hiç bulamadan, anîden çöküyor.

Zincirleme olarak vuku bulan bu olayları önlemek ya da yavaşlatmak için herhangi bir şey yapılabilir miydi? O zaman, birinci adıma geri dönmek ve Honecker rejimine, Doğu Alman ekonomisini, aşamalı olarak, Batı ürünleriyle rekabet edebilecek bir piyasa sistemine dönüştürecek reformları yaptırtmak gerekecekti. O takdirde, iki ekonomi, biri çökmeksizin birleşebilirdi. Fakat Honecker, piyasalaşmayı komünizmden vazgeçmek olarak gören ve böyle bir şey için yerinden bile kımıldamayacak, yeminli bir Komünistti. Ve Doğu Almanlar bir kez karşıya geçmeye başlayınca, Bonn ne yapabilirdi ki? İki Almanya arasındaki sınır parmaklığını yeniden inşa etmek, Doğu Almanları evlerinde bekletecek miydi? Hızlı birleşmeye yönelik eleştiriler haklıdır: Daha yavaş olsaydı, daha iyi olacaktı. Fakat bu mümkün değildi.

Üstte: Doğu Berlin'de, Duvar'ın arkasındaki Brandenburg Kapısı. Altta: Kasım 1989'da Duvar yıkılırkenki şenlik zamanı

birim işgücü maliyeti Aynı ürünün farklı ülkelerde üretiminin mâl oluş değerleri.

yüzde 3'ünün altına düşürmeye çalışması için buna ihtiyacı vardı. (Gerek Fransa, gerekse Almanya, şu anda, sürekli olarak yüzde 3'ten fazla açık vermektedir ve *Avrupa Merkez Bankası*, bu konuda ne yapacağını bilmemektedir.)

Batı Almanya'nın eski ekonomik mucizesi Doğu Alman ekonomisine uygulanabilir mi? Batı Almanları böylesi çalışkan yapan savaş sonrası çaresizlik duyguları, Duvar sonrası Doğu Almanya'da bulunmamaktadır. Komünistlerin merkezden plânlanan ekonomik sistemleri altında, Doğu Almanlar, sıkı çalışma ve girişimci risk alma tutumları geliştirememişlerdir. Onlar, herkese güvenlik, fakat bireysel çaba için çok az motivasyon sağlayan geniş bir refah sistemine alışmışlardır. Ossiler, "Komünistlerin düşük kalitede bir ekonomik sistemle bize eyer vurmuş olmaları bizim suçumuz değil. Ayrıca, siz Wessiler, ABD Marshall Plânı yardımından milyarlarca dolar aldınız; bizimse her şeyimiz Sovyetler tarafından söküldü. Bu sebeple, sizin bizi iterek kendi hayat standardınıza, hem de bir an önce çıkarmanız, olsa olsa adâletin gereğidir" demektedirler.

Pek çok Batı Alman, çalışmaktan kaçmanın mazereti gibi görünen bu tür kanaatlerden dehşete düşmektedir. İşgücü maliyetleri Alman seviyelerinin küçük bir kısmı olan Polonyalılar ve Çeklerden iyi verim elde edebilirken, niçin fabrikalarınızı Doğu Almanya'da kurasınız? Almanya'nın her iki yarısında, diğer yarısına karşı öfke alevlenmektedir. Bu öfke yüzünden, özellikle doğuda, yabancı işçileri hedef alan bazı radikal gruplar doğmaktadır.

Karşılaştırma
Üretim Yarışını Kim Kazanıyor?

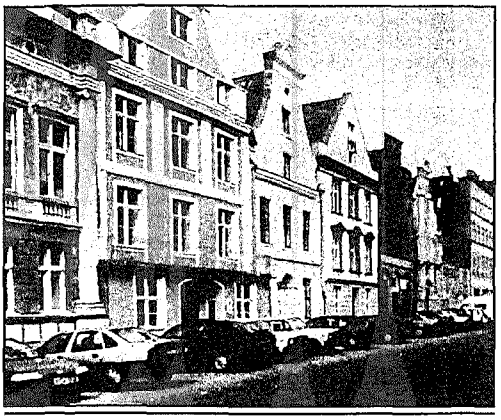
İlle de ücretleri en düşük olanlar değil. Küresel üretim yarışını kazanmak için ihtiyacınız olan şey, daha yüksek verimlilik eşliğinde ücretlerin düşük olmasıdır. Beş sanayileşmiş demokrasimizin 1990'ların sonunda durumlarının nasıl göründüğü aşağıdaki tablodadır:

	Toplam Saatlik İşgücü Maliyeti	Birim İşgücü Maliyeti
Britanya	16 $	106
Japonya	19	103
Fransa	18	100
Almanya	28	100
ABD	18	67

Kaynak: İsveç İşverenler Federasyonu, OECD

Burada 1997 için verilen toplam saatlik işgücü maliyetleri, ikramiyeleri, yardımları, sosyal güvenliği ve (sağlık sigortası gibi) diğer vergileri kapsamaktadır; ki bunlar, Almanya'da olağan ücreti yüzde 80 yükseltmektedir. Bu "sosyal vergiler" ABD ve Japonya'da düşüktür. Birim işgücü maliyetleri, toplam işgücü maliyetini verimlilikle birleştirir. Burada kesin galip, ABD'dir. Gerçi verimlilik rakamları sürekli olarak değişmektedir. Buradaki Alman rakamları, zaten iyileşmiş hâli göstermektedir; birkaç yıl önce Alman işgücü maliyetleri 32 dolardı ve Almanya'nın birim işgücü maliyetleri de 140'tı. Çin, yukarıdaki ülkelerin hepsini kesinlikle alt etmektedir ama OECD üyesi değildir ve onun verimlilik kazanımlarını ölçmek zordur.

Batı Alman parasının gelişinden önceki ve sonraki Doğu Almanya: Stalsund'da (Stralsund) bir caddenin 1990'daki (üstte) ve 1995'teki (altta) hâli.

Ne Kadar Refah?

Britanya'da gördüğümüz gibi, Avrupa ülkeleri refah devletidir ve hepsi de refahı azaltma baskısı altındadır. Almanya'nın GSYİH'sının üçte biri sosyal harcamalara gitmektedir ve bu, Almanya'nın üretimde rekabet edebilirliği üzerinde ağır bir vergi yüküdür. Almanya'nın refah sistemi Avrupa'nın en eskisidir ve kökleri, 19. Yüzyıl sonuna, Bismarck'ın yeniliklerine kadar uzanmaktadır. O zamandan bu yana, sistem büyümüş ve âdeta hemen herkesçe, hatta muhafazakârlar tarafından bile kabul görmüştür. Örneğin CDU, bir Katolik sendikacılık geleneğine sahiptir.

Ama şimdi, Avrupa siyasetinin en önemli sorularından biri, "Ödeyebileceğimiz refah ne kadardır?" olmuştur. Eskiden kendilerini buna hasretmiş olan sosyal demokratlar bile, kendi cömert refah hükümlerinin onları piyasa dışı bırakmasından dolayı üzgündürler. Gerek CDU, gerekse SPD hükümetleri, işsizliği ve refah yardımlarını azaltmak zorunda kalmışlardır.

Alman emekli aylıkları da bol kesedendir ama bunların bedelini ödemek üzere, Alman çalışanlar, ücretlerinin yüzde 20'siyle katkı yapmak durumundadırlar ve eğer mevcut gidişat devam ederse, yakında bu da katlanılamaz bir yüzde 30'a yükselecektir. Daha da şiddetli reformlar yapılmazsa, Alman refah sistemi, genç kuşağın üzerine tahammül edilemez bir yük bırakacaktır (bkz. öbür sayfadaki kutu).

Yabancı İstilâsı

Britanya ve Fransa gibi, Almanya da, kendi yurttaşlarının öfkesi artarken, yoksul ülkelerden iş arayan göçmenleri kabul etmektedir. Almanya'da, çoğunluğu Akdeniz ülkelerinden (Türkiye, eski Yugoslavya, Yunanistan, İtalya ve İspanya) olmak üzere, 7.4 milyon yabancı (Almanya'nın nüfusunun yaklaşık yüzde 9'u) mevcuttur. Bunların 2 milyondan fazlası işçi, geri kalanı eş ve çocuklarıdır.

Gastarbeiter "Misafir işçiler", Almanya'ya gelmesine izin verilen geçici işgücü.
doğurganlık oranı Ortalama bir kadının doğurduğu çocuk sayısı.
demografi Nüfus artışı araştırması.

Akım, ekonomik mucizenin bütün çalışan Almanları içine çektiği ama yine de işgücü eksikliği görülen 1955 yılında başlamıştır. İtalyan ve daha sonra İspanyol Gastarbeiter Almanya'ya davet edilmiş ve bol miktardaki işe can atarak gelmişlerdir. Çok geçmeden, Almanlar, pis, tehlikeli ve ustalık gerektirmeyen işleri bırakarak daha iyi görevlere geçmişler ve eski işlerini yabancılara bırakmışlardır. Önceleri akım geçici gibi görünüyordu: Göçmen işçilerin üç yıl kalacakları ve ülkelerine dönecekleri varsayılıyordu. Fakat kendi ülkelerinde işsizlikle karşı karşıya olan "misafir işçiler", çoğunlukla Almanya'da kaldılar ve aileleri-

Coğrafya
Demografi Coğrafyası

Hemen her sanayileşmiş ülkede, az sayıda bebek doğmaktadır: Meselâ Almanya'da, bol miktardaki çocuk yardımlarına rağmen, ortalama bir Alman kadın sadece 1.3 çocuk doğurmaktadır ve bu, dünyanın en düşük **doğurganlık oranlarından** (farklı bir ölçü olan "doğum oranı"yla aynı şey değildir) biridir. Fransa'daki oran da aynıdır. Mukayese olarak, ortalama bir Amerikalı kadın 2.1, İngiliz 1.7, Japon 1.3 ve Rus 1.2 çocuk doğurmaktadır. Yoksul ülkeler, genellikle daha yüksek oranlara sahiptir: Doğurganlık oranı, Nijerya'da 5.8, Meksika'da 2.8, İran'da 2.6 ama Çin'de sadece 1.8'dir.

İkameli doğurganlık oranı 2.1'dir --her ebeveyn için bir ve bir miktar da ihtiyat payı--, ki bu seviyede nüfus sabit kalacaktır ve bu durum, az sayıdaki sanayileşmiş ülkede mevcuttur. Büyük aile özendirilmemektedir ve şimdilerde kadınlar, eğitim ve kariyer seçeneklerini çoğaltmışlardır. Bu oranlar göçü dikkate almamaktadır ve bütün bu ülkelerin, emekliye ayrılmış nüfusun artan payını karşılayacak işleri yapmak üzere göçmenlere ihtiyaç duymalarının da sebebidir.

2025 yılında, Almanların ve Japonların tahminen yüzde 24'ü altmış beş ve üzeri yaşta olacaktır; Britanyalıların, Fransızların ve Amerikalıların da yaklaşık yüzde 20'si o yaş grubunda olacaktır. 2050'de, her üç Almandan biri 65 yaş üzeri olmak kaydıyla, Almanya'nın nüfusunun 83 milyondan 60 milyona ineceği tahmin edilmektedir. Bütün Batı Avrupa'nın çok geçmeden yüz yüze geleceği problem, çok sayıdaki emekliye bakacak işgücünü çok az nüfusun teşkil etmesidir. İki çalışan kişinin bir emekliye baktığı Almanya, vergilerin çok yüksek oluşunun bir sebebi de olarak, zaten en ağır yükü sırtlamaktadır. 2035'te bu oran, inanılmaz ama 1:1 biçiminde olabilir. Çözüm, ya daha fazla bebek, daha fazla göçmen, ya da (zaten uygulanmakta olan) daha geç emeklilik tir. **Demografi**, tavizsiz siyasî tercihlere götürür.

2.3 milyon Türkün yaşadığı Almanya'da, Berlin'in Türk göçmenlerin merkezi olan Kreuzberg semtinde Türk kadınlar.

ni de getirttiler. İşsizliğin özellikle yüksek olduğu Türkiye'den büyük sayılarda geliş başladı. FAC'de şu anda yaklaşık bir 2.3 milyon Türk yaşamaktadır; bütün komşuluklar Türklerle komşuluğa dönüşmüştür ve Türk *döner*i (bir pide içinde kuzu eti dilimleri ve salata), Almanya'nın ayaküstü yiyeceği [fastfood] (hararetle tavsiye ederim) olmuştur. "Misafirler" kalıcı duruma gelmişlerdir.

1980'lerde, dünyanın her tarafındaki yoksul insanlar, Almanya'nın fazlasıyla liberal olan iltica yasasını fark etmişlerdir. Almanya'ya gelen yabancılar, basit olarak sadece ülkelerinde kendilerine siyasî açıdan zulmedildiğini öne sürüyorlardı. Asıl neden ekonomik olsa da, yasal karmaşıklık, iltica isteyenlerin Almanya'da yıllarca, refah döneminin sonuna kadar kalmalarına izin verdi. Avusturya'yla birlikte FAC, sınır kontrollerini güçlendirdi ve belgesiz pek çok ziyaretçiyi sınırdışı etti. (SPD'nin mücadelesi nedeniyle) Büyük siyasî çekişmeler arasında, iltica yasası, pek çok talep sahibini dışarıda bırakacak şekilde sıkılaştırıldı. Yine liberal bir iltica hukukuna sahip olan Britanya da aynısını yaptı.

Almanya'da, medyanın dikkati yabancı işçilere karşı olan az sayıdaki cinayetlere yoğunlaşmış olsa da, Köln'ün Opera Meydanı'ndaki bu fotoğraftakine benzer kalabalıklar, bir tür Nazizm olarak gördükleri yabancı karşıtı hassasiyeti protesto için bir araya gelmişlerdir.

zenofobi Yabancılara duyulan korku ve nefret.
jus sanguinis Lâtincede "kan hakkı"; soya dayanan yurttaşlık.
jus soli Lâtincede "toprak hakkı"; ülkede doğanlara verilen yurttaşlık.

Britanya ve Fransa'da olduğu gibi, yabancı karşıtı duygular artmaktadır; birçok Alman, yabancıların suç ve terörizmi getirdiklerine inanmaktadır. Almanların üçte ikisi, daha fazla göçe karşıdır. Almanya'da, FAC yasalarının da şişirdiği yeni bir ırkçılık ortaya çıkmıştır: Rusya veya Romanya'dan gelen, ataları yüzyıllar önce Almanya'yı terk etmiş bir Alman şahıs, derhâl FAC yurttaşlığı elde etmektedir; buna karşılık, Almanya'da doğmuş ve büyümüş bir Türk, yakın zamanlara kadar Alman vatandaşı olamamaktaydı. Almanya'da yıllardan beri çalışan Türkler ve Afrikalılar öldürülmüşlerdir. Bazı olaylarda polis ve komşular, şiddeti durdurmak için hiçbir şey yapmamışlardır. Öte yandan, yüzbinlerce Alman da gösterilere katılmakta ve zenofobiyi ve şiddeti protesto etmektedir.

Göç, CDU/CSU'nun kuvvetle aleyhinde oluşuyla, temel bir mesele hâlini almıştır. 2005'te Yabancılar Bakanı Joschka Fischer, –bilerek ya da bilmeyerek– Ukrayna'daki Alman konsolosluğunun insan kaçakçılarına binlerce vize dağıtmasına izin vermekle suçlanarak, küçük düşürülmüştü. Almanya'ya göç, bütün Avrupa'da olduğu gibi, şu an kontrol altındadır. Almanya, sözgelimi Hindistan'dan 20,000 bilgisayar uzmanı almak gibi, sınırlı sayıda kalifiye göçmene "green card" (çalışma vizesi yerine bu Amerikan terimini ödünç almaktadırlar) vermektedir. Muhafazakâr politikacılar "*Kinder statt Inder*" (Hintliler yerine çocuklarımız) diye öfkelenmişlerdir ama o takdirde, bu ihtiyacı karşılamak için, Alman doğurganlık oranının, (hâlihazırdaki 1.3'ten) imkânsız bir sayı olan 3.8'e fırlaması gerekecektir. Daha fazla sayıda Alman emekli oldukça, Almanya her yıl, yaklaşık çeyrek milyon yeni işçiye ihtiyaç duyacaktır. Hem 4 milyon işsize sahip olmak ve hem de yeni işçilere ihtiyaç duymak, bir arada nasıl olabilir? Çünkü işsizlerin çok azı işe girebilmek için gerekli donanıma sahiptir ve pek çoğu da asgarî ücretli işi kabul etmemektedir.

Coğrafya

Yurttaşlık Kan mı, Toprak mı?

Avrupa, geleneksel olarak, yurttaşlığı belirlemede **jus sanguinisi** kullanmıştır: Eğer anne-babanız Alman ise siz de Almansınız. ABD ise, başlangıçtan beri, **jus soliyi** kullanmıştır: Eğer orada doğduysanız, Amerikalısınız. Avustralya ve Brezilya gibi diğer göç alan ülkeler de jus soliyi kullanmışlardır. Yavaş yavaş ve istemeyerek de olsa, Almanya da jus soliyi kabul etmektedir. SPD'nin öncülüğüyle çıkarılan 2000 tarihli bir yasa, (on beş yaşından küçük olarak) FAC'de sekiz yıl ikamet edenlerin Alman vatandaşı olmalarına imkân vermektedir ve anne-babasından biri orada sekiz yıl yaşamış ve Almanya'da doğmuş çocuklar için de bunu otomatikman sağlamaktadır. Bu, Almanya'nın kimin Alman olduğuna ilişkin tarifinde önemli bir değişikliktir ve muhafazakâr muhalefeti ayağa kaldırmıştır. Yurttaşlık meselesi sebebiyle, seçimler SPD'nin aleyhine sonuçlanmıştır. (ABD'de Demokratların ve Cumhuriyetçilerin göçmen hakları konusundaki benzerliğine dikkat edin.)

İngiliz ve Fransız Ulusal Cephe partileri gibi, Almanya'da da yabancıları sınırdışı edecek ve suça karşı sert tavır alacak küçük, göçmen karşıtı partiler türemiştir ve konu, CDU/CSU'nun da istismarı altındadır. ABD'de olduğu gibi, *çok-kültürlülük* eleştirilmeye başlamıştır. 2005'te şansölye olan, CDU lideri Angela Merkel, "Çok-kültürlülük en üst düzeyde başarısızlığa uğradı" demiştir. Aslında, göçmenlerin çoğu, ABD potasına epeyce benzeyen Alman toplumuna entegre olmaktadır. SPD ve Yeşillerin, Bundestag'da Türk kökenli üyeleri mevcuttur.

Berlin Weimar mı?

Birçok ölçüte göre, Federal Almanya Cumhuriyeti, tam bir başarı öyküsüdür. Anayasası, önde gelen partileri ve ekonomisi, diğer ülkeler tarafından araştırılmayı hak etmektedir. Ancak, bazı gözlemciler, bu şaşaalı dış görünüşün altında, demokrasinin sağlam bir biçimde kökleşip kökleşmediğini merak etmektedirler. Alman kurumları, iki-artı parti sistemi yerine çok partili bir sistemde iş görebilecekler midir? Yoksa mevcut demokrasi, Weimar'ın yolundan mı gidecektir?

Varşova Paktı Lâğvedilmiş olan, Sovyet öncülüğündeki Komünist ülkeler ittifakı.
Comecon Lâğvedilmiş olan, Komünist ülkeler ticaret örgütü.
Avrupa Merkez Bankası ABD'deki Fed gibi, euro bölgesinde faiz oranlarını, para arzını ve enflasyonu denetleyen kurum.

Bütün araştırma verileri hayır demiştir. Almanlar, değerleri bakımından daha demokrat olmuşlardır. Şimdi en az İngilizler ve Fransızlar kadar, çoğulcu, özgür ve demokratik bir topluma kendilerini adamışlardır. Terörizmi ve ekonomik darboğazları, herhangi bir demokratik komşuları kadar başarıyla savuşturmuşlardır. Şimdi, biraz fazla acı ve şikâyetle de olsa, Doğu Almanlar da yavaş yavaş serbest piyasa demokratlarına dönüşmektedirler.

Bununla birlikte, Alman demokrasisinin gerek ülke içi ve gerekse uluslararası bağlamlarında işler farklılaşmıştır. Almanya'nın uzlaşma ve refah devleti esnemez ve külfetli bir hâle gelmiştir. Batı Avrupa'nın çoğu gibi Almanya'nın vergileri, refah yardımları ve aşırı kontrolleri, yüksek ve tedavi edilemez gibi görünen bir işsizliğe yol açmıştır. Düşük ücretli ve düşük vergili ülkelerle rekabet çetindir ve birçok Alman firması, yatırımını Polonya'ya, Çek Cumhuriyeti'ne ya da Slovakya'ya taşımıştır. Berlin otelleri, yıkanacak çamaşırlarını Polonya'ya göndermektedir.

Her iki Almanya da, Soğuk Savaş'ın çocuklarıydı. Belli zamanlarda üç yüz bin civarında Amerikan askeri Batı Almanya'da, beş yüz bin dolayında Sovyet askeri de Doğu Almanya'da kamp kuruyordu. Bu durum gerilimli ama istikrarlıydı. FAC NATO'ya ve Avrupa Birliği'ne, GDR ise Varşova Paktı'na ve Comecon'a sıkı sıkıya tutunmuştu. Uluslararası konteks birdenbire değişiverdi. Soğuk Savaş bitti ve Almanya birleşti. Sovyet birlikleri ülkeyi terk etti ve sadece birkaç ABD birliği kaldı. Bonn Cumhuriyeti Batı'ya

sıkı sıkı tutundu. Yeni Berlin Cumhuriyeti de Batılı ideallere ve kurumlara bağlı kalacak mı, yoksa bir gün, milliyetçi ve yayılmacı dış politikayla birlikte kendi başına mı hareket edecek?

Mümkün değil. Alınan demokrasisi sağlamdır. Birleşen bir Avrupa'nın yeni kurumları, Almanları iyi Avrupalılar hâline getirmektedir ve önde gelen politikacıların çoğu Avrupa'ya bağlıdır. Alınan ordusu küçüktür (250.000) ve ABC (atom, biyolojik ya da kimyasal) silâhları yoktur. Almanya'nın üç Avrupalı komşusunun nüldeer silâhları vardır ve sırf bu bile, Alınanya'nın hiçbir zaman savaş yolunu seçemeyeceği anlamına gelmektedir. Almanya militarizmden zevk almamaktadır, çünkü bunun nelere yol açtığını

Coğrafya

Euro mu Mark mı?

Almanlar, Avrupa Birliği'nin en ateşli taraftarları arasındaydı ama pek çoğu, tedavüle sokulduğu 1948'den beri sağlam ve çalışkan Alman ekonomisinin sembolü olan DM'ın yerine euronun geçmesinden hoşlanmamıştır. Eğer Almanya'da bu oya sunulsaydı, kabul edilmeyecekti. Euro, sahneye ilk kez 1999'da, elektronik işlemlerle (kredi kartıyla satın alma gibi) çıktı. Fiyat etiketleri, fiyatı hem euro hem de mark olarak gösteriyordu. Ancak, 2002 başında, (Britanya hariç) oniki üye ülkenin tamamında, euro, kâğıt ve madenî para olarak ulusal paraların yerini aldı. Artık DM, frank ya da liret yoktu.

Euro birtakım harika avantajlar getirdi. Artık, sınırlarda (çeşitli yüzdelerdeki harçlarla) döviz bozdurmak yoktu. Ticaret ve muameleler, Avrupa'nın bir ucundan diğerine daha özgür biçimde yapılabiliyordu. Amerikalı turistler, 1 dolara yakın olan tek bir paranın kolaylıklarından memnundu. Psikolojik açıdan da euro, Avrupalıların kendilerini Amerikalılara eşit hissetmeleri ve artık dolara bağımlı olmamaları anlamına geliyordu.

Ancak, pek çok Alman da birtakım dezavantajlar görmüştür. Tüccarlar, makası fiyatları artırmada kullanmaktadırlar. Alman parası artık Alman kontrolünde değildir. Euro enflasyona sebep oldu mu? Bundesbank, değersiz Weimar ve Nazi paralarını hatırlayarak, enflasyona karşı tavizsiz olmuştu. Almanların ısrarı üzerine, euro üyeleri, enflasyonu engellemek üzere bütçe açıklarını yüzde üçün altında tutmak zorunda kalmışlardır. Frankfurt'ta bulunan Avrupa Merkez Bankası (ECB) denetleyecek ve aşırı giden bir hükümeti cezalandıracaktı. Ama Almanya, vergileri azaltırken, eli açık refah ödemelerini finanse etmek için bu sınırı aşan ülkelerden biri olmuştu. ECB sınırı ihlâl edenleri cezalandırmadı ve güvenilirliği yara aldı. Eğer Almanya ve Fransa hileyle aldatıyorlarsa, bunu diğerleri neden yapmasın? Bu enflasyonu getirebilir.

Kimi ekonomistlerse, Batı Avrupa'yı tek bir paraya kilitlemekten doğacak zorluklar konusunda uyarmışlar ve euro bölgesinin parçalanabileceği öngörüsünde bulunmuşlardır. Bazı ülkelerin, büyümeyi artırmak üzere dolaşımdaki para miktarını yükseltmeye ihtiyaçları vardır; diğerlerinin ise enflasyonu durdurmak için bunu dondurmaları gerekmektedir. Ekonomik gelişme içindeki İrlanda limitin üzerinde para arzı yapmış ve özür beyan etmemiştir. Kimi ülkeler de hile yapabilmekte hak ettiklerinden fazla euro basmaktadır. (Her üye, bir yüzünde standart model ve diğer yüzünde ulusal kalıp bulunan, hepsi aynı kalitede euroları kendisi basmaktadır.) Eğer Avrupa'nın en büyük ekonomisi durmadan euronun koşullarını değiştiriyor veya terk ediyorsa, bu AB'nin gelişmesine kesinlikle engel olacak demektir. Para politikasında bir boyut, hepsine uymaz.

görmüşlerdir. Almanya, barışçı ekonomi sayesinde, eskiden savaş yoluyla elde ettiğinden çok daha fazla şeyi başarmıştır. Weimar benzetmesi, günümüz Almanyası'na uymamaktadır. Demokrasiyi tesis etme sıkıntısı içindeki dev bir ülkeden, (18. Bölüm'den başlayarak) Rusya'ya dönelim.

Bonn Cumhuriyeti 1949-1990 yılları arasında Batı Almanya'da başkenti Bonn olan cumhuriyet.
Berlin Cumhuriyeti Birleşmiş Almanya 1990'dan beri başkenti berlin olan cumhuriyet

Anahtar Terimler

Avrupa Merkez Bankası
Berlin Cumhuriyeti
birim işgücü maliyeti
Bonn Cumhuriyeti
Comecon
demografi
doğurganlık oranı
engellenmiş toplum
Gastarbeiter
jus sanguinis
jus soli
konsensüs
Mitbestimmung
Modell Deutschland
Sozialmarkt
ücret sınırlaması
Varşova Paktı
Wirtschaftswunder
zenofobi

Ek Kaynaklar

Brady, John S., Beverly Crawford, and Sarah Elise Wiliarty, eds. *The Postwar Transformation of Germany: Democracy, Prosperity, and Nationhood.* Ann Arbor, MI: University of Michigan Press, 2000.

Dettke, Dieter, ed. *The Spirit of the Berlin Republic.* New York: Berghahn, 2003.

Edinger, Lewis, and Brigitte Nacos. *From Bonn to Berlin.* New York: Columbia University Press, 1998.

Garton Ash, Timothy. *In Europe's Name: Germany and the Divided Continent.* New York: Random House, 1993.

Hampton, Mary, and Christian Soe, eds. *Between Bonn and Berlin: German Politics Adrift?* Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 1998.

Heneghan, Tom. *Unchained Eagle: Germany After the Wall.* London: Pearson, 2000.

Larres, Klaus, ed. *Germany since Unification: The Development of the Berlin Republic.* New York: Palgrave, 2001.

Markovits, Andrei S., and Simon Reich. *The German Predicament: Memory and Power in the New Europe.* Ithaca, NY: Cornell University Press, 1997.

Mattox, Gale A., Geoffrey D. Oliver, and Jonathan B. Tucker, eds. *Germany in Transition: A Unified Nation's Search for Identity.* Boulder, CO: Westview, 1999.

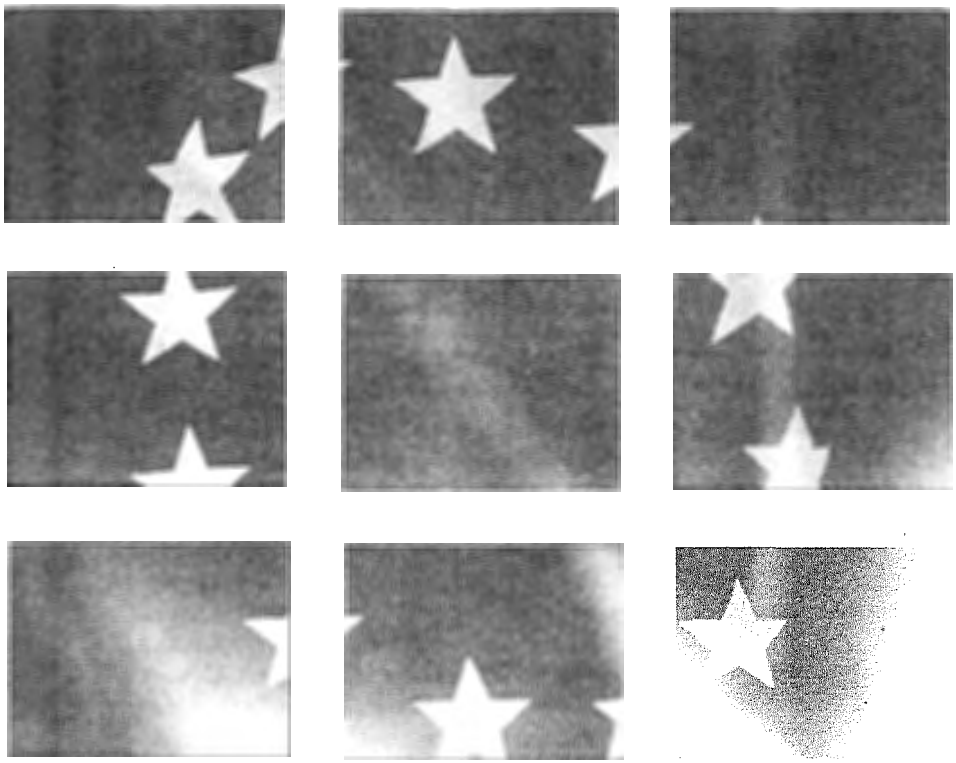
Merkl, Peter H., ed. *The Federal Republic of Germany at Forty-Five: Union Without Unity.* New York: New York University Press, 1995.

Starkman, Ruth A., ed. *Transformations of the New Germany.* New York: Palgrave Macmillan, 2006.

Turner, Lowell. *Fighting for Partnership: Labor and Politics in Unified Germany.* Ithaca, NY: Cornell University Press, 1998.

Wolfgramm, Doris G. *The Kohl Government and German Reunification: Crisis and Foreign Policy.* Lewiston, NY: E. Mellen, 1997.

Bölüm 17

Avrupa Birliği

Avrupa Birliği (AB) nedir? Büyük bir ulus mu? Hayır, hemen hiç değil. Bir ticarî blok mu? Bundan daha fazlası... Bir konfederasyon mu? Ondan daha güçlü... Yani, öyle olmaya çalışan bir şey: Yeni ortaya çıkan bu varlığın tam bir adı yoktur. Bazıları, "ulus-devlet" yerine "piyasa-devlet"i önermektedir. Hangi noktada AB'yi egemen olarak ele almalıyız? Belki de Brüksel'deki AB merkez bürolarının yetkileri üye devletlerin egemenliğinden üstün olduğunda... ABD'de bu, ancak İç Savaş'tan sonra başlamıştır.

Avrupa'nın ABD seviyesinde bir federasyona ulaşmak için epeyce bir yolu vardır ama euro parasının ortaya çıkışıyla bu yönde büyük bir adım da atılmıştır. Avrupa bölgesinin kimi gözlemcileri, Batı Avrupa uluslarını aynı şeyler olarak düşünmenin pek fazla bir anlamı olmadığını, çünkü Avrupa'nın yasalarını ve ekonomisini giderek daha fazla belirleyenin Avrupa Birliği olduğunu öne sürmektedirler. Böyle diyenlerin bir gerekçesi vardır. Avrupa'nın yeni yasalarının üçte birinden yarısına kadarı ülke başkentlerinden değil, Brüksel'deki merkez bürolarından çıkmaktadır. Paranın, vergilerin ve mevzuatın standardize edilmesinde, AB gittikçe daha fazla ayarlama istemektedir.

Dikkate Alınacak Sorular

1. Kuruluş Sözleşmeleri bağlamında, AB ile ABD'yi nasıl karşılaştırabiliriz?
2. AB kurumsal yapısını etkili kılacak şey neydi?
3. "Nitelikli Çoğunluk Oyu" nedir? Sorun daha basit olarak nasıl ele alınabilirdi?
4. Avrupa'daki pek çok ulus, kendilerini hep Avrupalı olarak mı düşünmektedir?
5. "Liberal" ve "sosyal" Avrupa arasındaki tartışma nedir?
6. AB, ABD gücünün bir dengeleyicisi olmaya çalışmalı mıdır?
7. AB Anayasası'nın onaylanması niçin başarısızlığa uğramıştır?
8. Avrupa daha "genişliğine" mi, yoksa daha "derinliğine" mi büyümelidir? Yoksa hiçbiri mi?
9. Yasaların ve anayasaların karmaşıklığı, halkça kabul edilmelerini sınırlar mı?

Fakat AB, yine de ABD tarzında bir birlik değildir. AB üyeleri, hoşlanmadıkları bazı hükümleri tercih etmeyebilmektedirler. AB'nin yirmi beş üyesinin yalnızca onikisi hâlihazırda euroyu kullanmaktadır (ama çoğu muhtemelen neticede kabul edecektir). Egemenlik hâlâ, Brüksel'den çok Londra, Paris, Berlin ve diğer ülke başkentlerinin elindedir. Kurumsal olarak AB'nin yapısı hâlâ demokratik değildir. 2004'te hazırlanan ve AB'nin çeşitli kurumlarını güçlendiren yeni anayasa, 2005'te onay elde edememiştir. AB'nin 1990'larda Bosna konusunda hiçbir şey yapamaması, onun plânlanmış dış ve güvenlik politikalarının olmadığını göstermektedir ve üstesinden gelmeye çalıştıkları bir sorundur. AB inşa hâlindedir ama üye ülkelerin farklı politikalarını ortadan kaldırması biraz zaman alacaktır.

Tutarlılık adına, AB'yi de, diğer dokuz ülkemizle aynı beş bölümlük yaklaşımla inceleyeceğiz. Şüphesiz ki, AB'yi zaten bir tür süper-devletmiş gibi varsayan somutlaştırmadan da uzak durmaya çalışacağız. AB, belli bir noktada, egemenliği üye ülkelerden devraldığında, yani önemli yasalara ve politikalara Lizbon'da, Viyana'da veya Riga'da değil AB yönetim merkezinde karar verildiğinde,

bir Avrupa Birleşik Devletleri hâline gelebilir. Son tahlilde bunun ölçüsü, AB'nin egemen bir varlık olarak savaş ilân etmesi ve savaşa katılması olacaktır. Bazı Avro-coşkulular, onun bu ehliyete kısa zamanda ulaşmasından memnun olacaklardır.

GEÇMİŞİN ETKİSİ

Bir Hüsnükuruntu Tarihi

Roma, şimdiki Almanya'nın batı kısmı da dâhil Batı Avrupa'nın çoğunu kapsayan, M.S. 1. Yüzyıl'daki en geniş topraklara sahip olduğu imparatorluk hâliyle, Avrupa'nın birleşmesinin tohumlarını ekmiş olabilir. Aşırı genişleme ve barbarların istilâsıyla zayıflayan İmparatorluğun batı kısmı, nihayet M.S. 476'da çöktü (Doğu yarısı daha uzun yaşadı ama Osmanlı Türkleri onun son kalıntısı olan, bir zamanların büyük başkenti Constantinople'ı 1453'te fethedene kadar geriledi ve küçüldü). Ancak Roma'nın büyük imparatorluk fikri yaşamaya devam etti.

euro (sembolü: €) 2002'den beri Batı Avrupa'nın büyük bölümünün parası; son zamanlardaki değeri 1,30 $ civarındadır.

Avrupa Birliği (EU) Avrupa devletlerinin çoğunun oluşturduğu yarı federasyon; 1957'de Ortak Pazar olarak başlamıştır.

–Kendisi Frenk, yani doğrusunu söylemek gerekirse soyca barbar olan– Charlemagne, 800 yılında, Kutsal Roma İmparatorluğu diye adlandırdığı devasa krallığı kurdu. 732'de istilâcı Mağribîleri [Faslı: Moorlar] geri püskürten Charles Martel'in torunu Charlemagne, Batı Hıristiyanlık âleminin büyük bölümünü birleştirebileceğini düşünmüştü. Onun imparatorluğu, daha sonraları Fransa (Brittany hariç), Belçika, Hollanda, Almanya'nın

Coğrafya

AB'de Kimler Var?

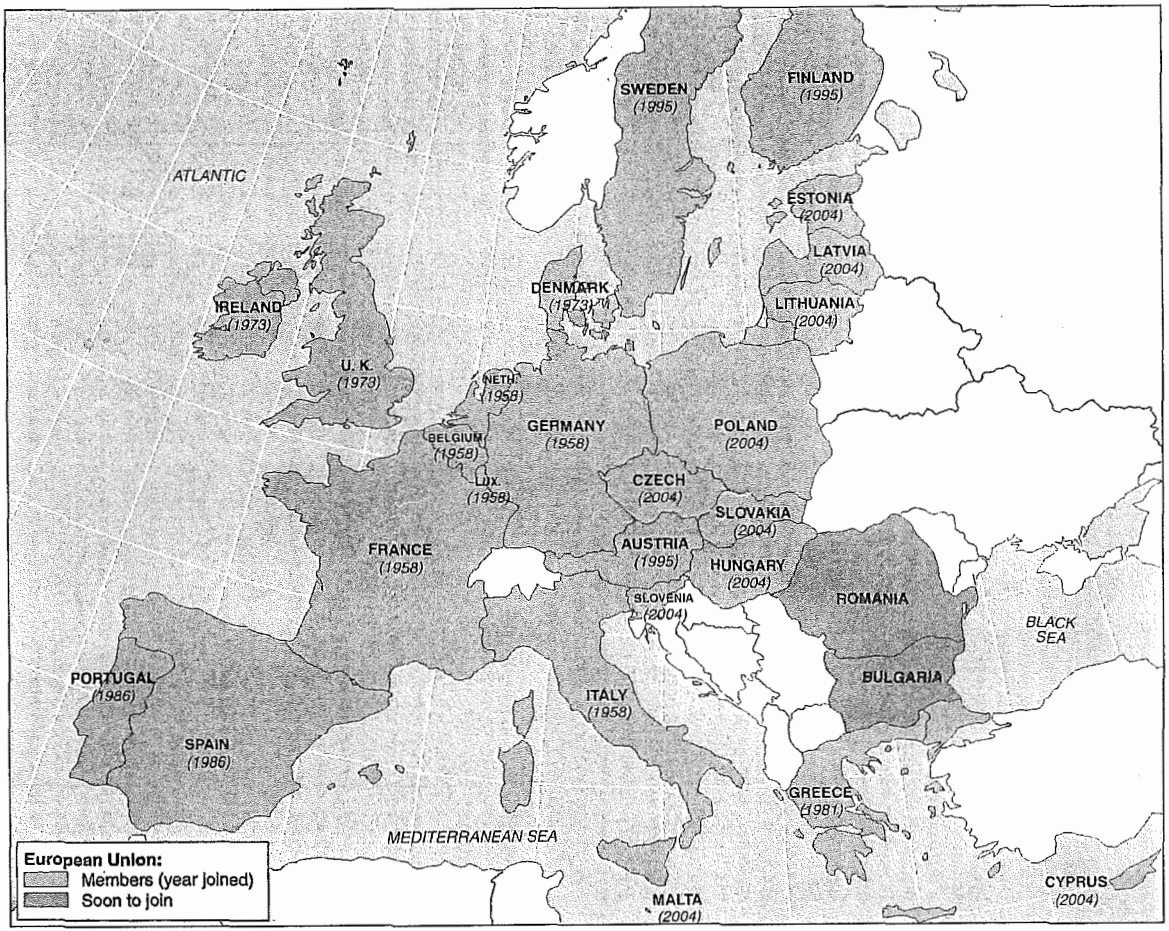
AB üyelerini, üçlü altı grup, artı beşli bir grup ve ikili bir grup olarak gruplamak, bunların hatırlanmasına yardımcı olacaktır. (Ve evet, bunlar sınavda yer alacak.)

Büyük Üçlü: Britanya, Fransa, Almanya
"Benelux" Ülkeleri: Belçika, Hollanda, Lüksemburg
Latin Avrupalılar: Portekiz, İspanya, İtalya
İskandinavlar: Danimarka, İsveç, Finlandiya
Periferi: İrlanda, Avusturya, Yunanistan

2004'te katılan onlu:

Baltıklılar: Litvanya, Letonya, Estonya (eski Sovyet cumhuriyetleri)
Orta Avrupalılar: Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Slovakya, Slovenya (ilk dördü Sovyet uydularıydı, Slovenya ise Yugoslavya'nın bir parçasıydı)
Akdenizliler: Kıbrıs (sadece Rum kesimi) ve Malta

Norveç ve İsviçre'nin üye olmadığına dikkat edin. Bulgaristan ve Romanya'nın yakında katılmaları kararlaştırılmıştır. En son olarak, Türkiye'nin üyeliği konusunda tartışmalar başlamıştır.

SWEDEN
(1995)
FINLAND
(1995)
ATLANTIC
ESTONIA
(2004)
LATVIA
(2004)
DENMARK
(1973)
LITHUANIA
(2004)
IRELAND
(1973)
U.K.
(1973)
NETH.
(1958)
GERMANY
(1958)
POLAND
(2004)
BELGIUM
(1958)
LUX.
(1958)
CZECH
(2004)
SLOVAKIA
(2004)
FRANCE
(1958)
AUSTRIA
(1995)
HUNGARY
(2004)
ROMANIA
SLOVENIA
(2004)
BLACK
SEA
PORTUGAL
(1986)
BULGARIA
ITALY
(1958)
SPAIN
(1986)
GREECE
(1981)
MEDITERRANEAN SEA
CYPRUS
(2004)
MALTA
(2004)
European Union:
Members (year joined)
Soon to join

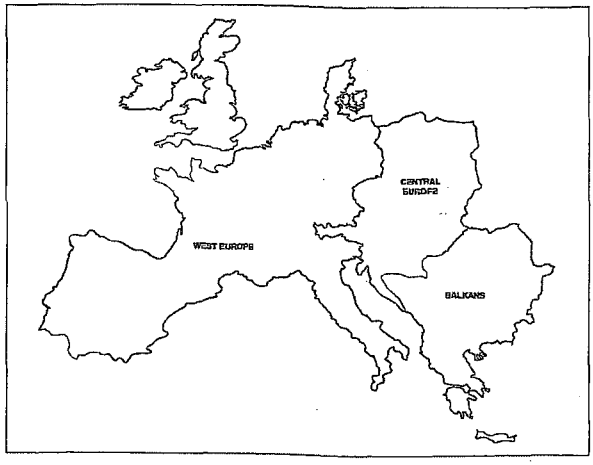
Coğrafya

Avrupa'nın Bölgeleri

Avrupa'nın bölgeleri konusunda bağlayıcı tanımlamalar yoktur, fakat Soğuk Savaş'ın sona ermesi, doğu ve batı şeklindeki eski bölümlemeyi kullanılmaz hâle getirmiştir. Elbette, Atlas Okyanusu'na kıyısı olan ülkeler artı İtalya ve İsviçre olarak tarif edilebilecek bir Batı Avrupa yine de mevcuttur. Buna karşılık, Doğu Avrupa olarak adlandırılmaya alışılmış olan eski Komünist ülkeler, Orta Avrupa'nın (ki şimdi yeniden dirilen bir İkinci Dünya Savaşı öncesi terimidir) ve Balkanların içine dâhil edilerek, ayrılmalıdır.

Orta Avrupa, bir zamanlar tümüyle veya kısmen Habsburgların Avusturya-Macaristan İmparatorluğu içinde kalmış bulunan, Batı Avrupa ile Rusya arasındaki bölgedir. Avusturya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Slovenya (bu ikisini karıştırmayın) Hırvatistan ve Polonya'yı (ki güney Polonya, Birinci Dünya Savaşı'ndan önce kuzey İtalya'nın bir parçası olarak Avusturya yönetimindeydi) içine alır. Bu ülkeler ağırlıklı olarak Katolik'tir ve (hiçbir zaman Komünist olmamış bulunan Avusturya hariç) Batı Avrupa'dan daha yoksuldurlar. Komünist idaresinden kurtulmuşlar ve çoğu, çabucak demokrasiye ve piyasa ekonomisine yönelmiştir.

Yüzyıllarca Osmanlı Türk İmparatorluğu'nun bir parçası olan Balkanlar (dağ kelimesinin Türkçe karşılığı), büyük ölçüde Doğu Ortodoks'udur ve Romanya, Bulgaristan, Arnavutluk, Yunanistan (ki hiçbir zaman Komünist olmamıştır) ve Yugoslavya'nın yarısını içine alan, daha geri bir bölgedir. Bu ülkeler, demokrasiyi ve piyasa ekonomisini kurmada Orta Avrupa'nın gerisinde kalmıştır. Yugoslavya ayrı bir problemdi, çünkü onun yarısı (Slovenya ve Hırvatistan) Habsburgların, diğer yarısı (Sırbistan, Bosna ve Makedonya) Türklerin yönetimindeydi. Ve Yugoslavya'nın 1990'ların başında şiddetli bir biçimde parçalara bölünmesi, kesin olarak, karakter bakımından bir yarısı Orta Avrupalı, diğer yarısı Balkanlı olan bu fay hattı üzerindendir. Rusya, belirgin biçimde Pasifik Okyanusu'na uzanıyor olması sebebiyle, diğer eski Sovyet cumhuriyetleriyle birlikte, bazen "Avrasya" olarak adlandırılır.

çoğu ve İtalya'nın kuzey yarısı hâline gelen bölgeyi içeriyordu. Bunlar, kesin olarak, 1957'de bugünkü Avrupa Birliği'nin çekirdeği olan Ortak Pazar'ı kurmuş bulunan aynı altı ülkedir. Kendi imparatorluğu kısa ömürlü olsa da, Charlemagne, Avrupa Birliği'nin babasıdır.

Kutsal Roma İmparatorluğu, Charlemagne'ın torunları arasında küçük parçalara bölündü, fakat Roma Katolik Kilisesi, Roma'nın önderliğindeki "Hıristiyanlık âlemi" sembolü altında, Avrupa'nın birliği rüyasını canlı tuttu. Krallara papa tarafından taç giydirildiği veya ilk sadakatlerini Roma'ya borçlu olduklarının vurgulamak üzere papanın temsilcisi oldukları varsayıldı ama genellikle krallıklarını savaş yoluyla genişletmeye istekli olduklarından, çoğu defa papaya itaat etmediler. Hıristiyanlık dünyası kavramı, Avrupa'nın pek çok yerinden

Aydınlanma Aklı ve hoşgörüyü savunan, 18. Yüzyıl felsefî hareketi.
uluslarüstü [supranasyonal] Sözlük anlamıyla "ulus üstü" demek olup, çeşitli ülkeleri bir araya getiren örgütler.
Maastricht AB'yi kuran 1992 tarihli antlaşma.
Schengen Batı Avrupa'nın çoğunda pasaport kontrolünü sona erdiren 1990 tarihli antlaşma.
NAFTA ABD, Kanada ve Meksika arasındaki 1994 tarihli Kuzey Amerika Serbest Ticaret Antlaşması.
Mercosur "Güney pazarı"; Güney Amerika'nın güney bölümünü içine alan serbest ticaret bölgesi.

Coğrafya
Ulus-Devletin Ötesine mi?

Pek çok düşünür, ulus-devletin işe yararlık ömrünü doldurduğunu öne sürmektedir. Titizlikle egemenliğini koruyan modern devlet, yıkıcı milliyetçiliği tahrik etmekte, silâhlara çok fazla para harcamakta, gereksiz savaşlara girmekte, ticaret ve seyahatin serbest akışını engellemekte ve açlık, aşırı nüfus ve çevrenin bozulması gibi küresel sorunlara müdahale edememektedir. Modern devletin yalnızca beş yüz yaşında olması gerçeği, insan örgütlenmesinin son ya da en üst formu olmadığını düşündürmektedir. İnsanlık, **uluslarüstü** [supranasyonal] örgütlenme biçimlerine yönelebilir.

1992'de, Hollanda'nın **Maastricht** şehrinde, o zamanki AT üyeleri, AT'yi, 1993'ten itibaren bu adı alan bugünkü Avrupa Birliği'ne dönüştüren Avrupa Tek Senedi'ni (Single European Act) kabul ettiler. (İngiliz Parlamentosu bunu onaylamadan önce uzun ve zor bir müzakere yaşadı.) 1994'ten bu yana da **Schengen** Antlaşması (Britanya hariç) pek çok AB üyesi arasında pasaport kontrollerini kaldırdı. Gümrüklerden geçerek, meselâ bir kez Paris havaalanına indiniz mi, Almanya'ya veya İtalya'ya girmek için pasaport göstermek zorunda değilsiniz. (Britanya "Schengen bölgesi"nin dışında kaldı ama AB'ye üye olmayan İsviçre buna katılmıştır.)

Bu tür düzenlemeleri nedeniyle AB, uluslarüstü siyasî varlık hususunda bizim en iyi örneğimizdir. AB, siyasî bir amaca, Avrupa entegrasyonuna ulaşmak için ekonomik araçları kullanmaktadır. Bu, geleceğe bir göz kırpma mıdır? AB'nin –pek yakın olmayan– bir benzeri, Kanada, ABD ve Meksika'yı, belki sonunda **Mercosur** ile birleşecek şekilde güneye doğru yayılan bir ortak pazar içinde birleştiren **NAFTA**'dır. Ancak, NAFTA'nın uluslarüstü amaçları ya da yapıları yoktur; bu, Amerikaları bir siyasî varlık içinde birleştirme amacı bulunmayan, sırf ticarî bir bölgedir.

Uluslarüstücülüğün bazı iyi ve bazı kötü yönleri vardır. Ekonomik büyüme iyidir ama bloklar, diğer blokların ürünlerini sokmamak için bariyerler inşa ederlerse, dünya ticareti batar ve uluslararası gerilimler tırmanır. Zaten AB, sığır etinden jet uçaklarına kadar her şeyin ticareti konusunda ABD'yle uzun süreli ihtilâflara kilitlenmiş durumdadır. Bugün büyük uluslararası sorunlardan biri de, bölgesel ticarî bloklar kurmak, ya da bloklardan vazgeçip, bütün dünyanın sınırsız ticarete açılması konusunda çaba göstermek arasındaki ikilemdir.

şövalyelerin, papanın daveti üzerine, Kutsal Toprakları kontrol etmek için İslâm'la mücadeleye katıldıkları Birinci Haçlı Seferi'nde (1096–1099) belki de en yüksek noktasına ulaşmıştır. Bu arada, çoğu Almanya'da gevşek olarak kümelenmiş bazı prens devletler, "Kutsal Roma İmparatorluğu"nun yüzyıllarca yaşayacağını varsaymıştır. Voltaire, bunun "ne kutsal, ne Romalı ve ne de imparatorluk" olduğu şeklinde nükte yapmıştır.

Habsburg İmparatorluğu, Avrupa'yı kılıçla birleştirmeye ve Protestan ülkeleri tekrar Katolik Kilisesi'ne döndürmeye kalkıştığı 16. ve 17. Yüzyıllarda gücünün ve refahının zirvesine ulaşmıştı. Lâtin Amerika'dan yeni yağmaladığı altın ve gümüşle, İspanya ve Orta Avrupa'dan topladığı büyük ordularla Habsburg bunu başarabilirdi ama Protestan ülkeler ve Fransa, bir yenişemezliğe varana kadar bunlarla savaştı ve 1648'de Westphalia Antlaşması imzalandı.

Aydınlanma, birleşik bir Avrupa rüyasını yeniden diriltti. Prusyalı filozof Immanuel Kant, Avrupalı kralların, içerisinde farklılıklarını uzlaştırabilecekleri bir "Kalıcı Barış Birliği" önerdi. Napoléon da kısa yoldan, Avrupa'nın büyük kısmını işgal ederek onu birleştirmiş oldu ama rüyası, 1812'de, Rusya'nın karı içinde yok oldu. Aslında, Napoléon'un küstah lejyonlarının işgali, İspanyol, Alman, Rus ve diğer türden milliyetçilikleri yaratarak, Avrupa'nın birleştirilmesini her zamankinden daha zor bir duruma getirmiş oldu. Avrupa'nın önde gelen monarkları, liberalizmi ve milliyetçiliği ezmek için, ne olduğu belirsiz bir "Avrupa İttifakı" oluşturdular. 1849'da, devrimci umutların Avrupa'nın her tarafına yayıldığı bir dönemde, Fransız yazar Victor Hugo, Rusya'yı bile içine alan, birleşik bir Avrupa çağrısı yaptı. Mesele şu ki, yakın zamana kadar, birleşik bir Avrupa, ya işgalin bir kılıfı, ya da bir hüsnükuruntu olmuştur.

"Giderek Daha Sıkı Bir Birlik"

Hitler de birleşik, yani Almanya yönetiminde bir Avrupa'nın düşünü kuruyordu. İkinci Dünya Savaşı'nın dehşeti, milliyetçiliğin bir daha asla çıldırmasına izin verilmemesi gerektiği konusunda çoğu Avrupalıyı öylesine ikna etmişti ki, Avrupa tek tek devletlerin egemenliğinin ötesine geçmek ve uluslarüstü bir varlık yaratmak zorunda kaldı. İki Fransız resmî görevlisi, Jean Monnet ve Robert Schuman (bkz. aşağıdaki kutu) tarafından taslağı çıkarılan, birliğe giden yol, Avrupa'yı bir araya getirmek ve aşamalı olarak siyasî kurumları ilâve etmek için ekonomiyi kullanacaktı.

Süreç, 1952'de, altı üyeli Avrupa Kömür ve Çelik Birliği ile başladı ama gerçekte, konuşma dilinde "Ortak Pazar" olarak bilinen (ve Avrupa Ekonomik Topluluğu, AET [EEC] resmî adını taşıyan) yapıyı kurmuş olan 1957 tarihli Roma Antlaşması ile ciddiyet kazanmıştır. Her yıl, birbirlerinin gümrük vergilerinden yüzde 10 kesmeleri sonucu, on

yıl sonra, mal, sermaye ve emek, bir üye ülkeden diğerine serbestçe akar hâle gelmiştir. Hiçbir zaman sırf bir ticarî blok olma niyeti güdülmemiş, 1957 antlaşmasının ünlü ifadesiyle "giderek daha sıkı bir birlik" yönünde hareket edilmiştir. 1993 başında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması'yla, siyasî varlık hâline de gelmesi demek olan şimdiki AB adını alan bir ekonomi olmuştur.

1960'ların başında Ortak Pazar, diğer birçok Avrupa ülkesinin katılmaya karar verdiği, öylesi büyük bir ekonomik başarı hâline gelmişti. Serbest ticaret ve işçilerin ülkeler arasındaki dolaşımı, altı üyenin tamamının ekonomilerini canlandırdı. Üye olmayan ve

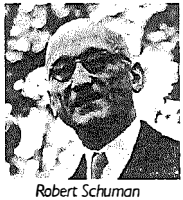
Şahsiyetler
Monnet ve Schuman

Ortak Pazar, biri yüksek devlet memuru Jean Monnet ve diğeri politikacı Robert Schuman olmak üzere, iki Fransız tarafından icat edildi. Nihaî hedefleri, bir dahaki savaşı önlemekti. Schuman, "Avrupa'nın birleşik olmaması sebebiyle savaş yaşamıştık" demiştir. Onlar, siyasî bir amaç için ekonomik araçları kullandılar ve bu, sonunda günümüzün Avrupa Birliği hâline gelerek işe yaradı.

Monnet (1888–1979), tamamen ulusal olan ekonomilerin demode ve etkisiz olduğunu çok erken fark eden, parlak bir Fransız ekonomistti. Birinci Dünya Savaşı sırasında, Müttefiklerin ekonomilerinin birbirine geçmesi üzerinde çalışmıştı ve o zamanlar, Milletler Cemiyeti'ni tesis etmiş olan Versay (Versailles) Barış Konferansı'nda ekonomist olarak görev yapmıştı. Monnet, 1919'dan 1923'e kadar Cemiyet'in genel sekreter yardımcısıydı. 1925'te New Yorklu bir yatırım bankası onu Paris ortağı yaptı. 1939'da İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla, Fransız-İngiliz Ekonomik Koordinasyon Komitesi'nin yöneticiliğine atandı ve Fransız-İngiliz ekonomik birliği üzerinde ısrar etti.

1940'ta Fransa'nın düşmesinden sonra, Monnet, Washington'da, İngiliz İkmal Konseyi'nin bir elemanı olarak görev yaptı. Orada, Amerikan refahının kilit unsurlarından birinin, onun, malların ve emeğin içerisinde engelsiz hareket ettiği kıta boyutundaki pazarı olduğuna karar verdi. 1943'te, Monnet, De Gaulle'ün Hür Fransız hükümetinin üst düzey ekonomik yöneticisi olarak, yeni bağımsız olmuş bulunan Cezayir'e gitti. Fransa'nın özgürleşmesiyle birlikte, Monnet, Fransa ekonomisinin yeniden canlandırılmasını plânlayan bir komitenin, yani 1947 Monnet Plânı'nın başına geçti. De Gaulle, Monnet'nin kabiliyetlerini takdir ediyordu ama Monnet, hiçbir zaman De Gaulle'ün "uluslarüstü ucubeler" diye adlandırdığı şeye olan ilgisini onunla paylaşmamıştır.

Jean Monnet

Robert Schuman

Fransız Millî Meclisi'ne ilk defa 1919'da seçilen Schuman (1886–1963), Almanların 1940'ta Fransa'yı işgalinden sonra, Gestapo tarafından tutuklanmıştı. Tutukluyken kaçmış ve 1944'teki Özgürleşmeye kadar Resistance içinde, yeraltında çalışmış, daha sonra merkezci Cumhuriyetçi Halk Hareketi partisinin kuruluşuna katılmıştır. Schuman Fransa'nın başbakanı (1947–1948), dışişleri bakanı (1948–1952) olarak da görev yapmış ve bu görevdeyken, günümüzdeki AB'nin ilk adımı olan Avrupa Kömür ve Çelik Birliği'ni ısrarla teşvik etmiştir.

1960'ta gevşek ve etkisiz Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi'ni (EFTA, *Dıştaki Yediler* diye adlandırıldı) kuran ülkeler geride kaldılar. 1960'ların başında, ilk başta Ortak Pazar'ı reddetmiş olan Britanya bile, üye olmasındaki ekonomik avantajı gördü ve başvurdu. Ancak, Britanya'nın samimi olmadığına inanan (ki haklıydı) Fransa Başkanı De Gaulle, 1963'teki ünlü *Hayır!* cevabıyla İngilizlerin girişini veto etti. Britanya, daha sonra Danimarka ve İrlanda ile birlikte AET'ye tekrar başvurdu ve bu üçlü 1973'te katılarak Altı'yı Dokuz'a çıkardı. (İrlanda, AET'ye katılan ilk NATO üyesi olmayan ülkeydi ama o zamandan bu yana, başka NATO üyesi olmayan ülkeler de katılmışlardır.) Norveç, 1973'te AET'ye katılmayı düşünmüştü, fakat Norveçliler referandumla bunu reddettiler.

Dokuz, 1981'de Yunanistan'ın katılmasıyla On oldu ve daha sonra, 1986'da İspanya ve Portekiz'in girmesiyle sayı on ikiye çıktı. (NATO üyesi olmayan) Finlandiya, İsveç ve Avusturya, 1995'te katılarak, sayıyı on beş yaptılar. (Norveçliler, ikinci defa referandumla dışarıda kalmayı tercih ettiler; petrolleri sayesinde tek başlarına ilerleyebileceklerini düşünüyorlar.) Almanya'nın doğu bölümü, 1990'da Batı Almanya'yla birleştiği zaman, otomatikman üye olmuştu. Komünizmden kurtulan Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Slovenya, Litvanya, Letonya ve Estonya, vakit geçirmeden başvurdular ve altı yıl süren karmaşık müzakerelerden sonra, 2004 yılında, Akdeniz adaları Malta ve Kıbrıs'la birlikte katıldılar. Batı Avrupa, onların doğal pazarları, yatırım sermayesi kaynakları ve emek fazlalıklarının çıkış noktasıdır. AB'nin dışında kalmak, ekonomik durgunluk riski üstlenmek demektir. Şimdi bazı İsviçreliler bile, uzak duran ülkelerinin AB'ye girmesinden memnun olacaklardır.

AB, şu anda, birleşik nüfusu 456 milyon ve GSYİH'sı 12.3 trilyon dolar olan yirmi beş üye ülke barındırmaktadır. ABD, yaklaşık aynı GSYİH'ye ama sadece 296 milyon nüfusa sahiptir; ABD'nin gerek ekonomisi, gerekse nüfusu AB'ninkinden daha hızlı büyümektedir.

AB'nin hem üye sayısı, hem de ekonomik entegrasyon bakımından büyümesi, egemenliğin bazı yönlerini ülke başkentlerinden Brüksel'e, AB Komisyonu'nun yuvasına kademeli ve ihtiyatlı bir biçimde aktarılmasına yol açmıştır. Bu nedenle, bir tür uluslarüstü siyasî iktidar ortaya çıkmıştır. AB, 2002'de bir ortak parayı, euroyu dolaşıma sokmuştur ve birleşik bir dış politikayı oluşturdukça, bir ticarî bloktan daha fazlası hâline gelecek ve egemenliklerini hiçbir zaman tam olarak teslim etmeyecek pek çok devletten oluşması durumu hariç, bir ülkenin bütün özelliklerini kazanmaya başlayacaktır. AB, kendisine henüz uygun bir isim bulamadığımız, yeni bir varlık hâline gelecektir.

ANAHTAR KURUMLAR

yetki ikamesi (ABD Anayasası Onuncu Tadilâtı'ndaki "eyaletlere bırakılmıştır" hükmüne benzer biçimde) Daha alt yönetim birimlerinin çoğu meselelerde karar almalarına izin vermek.

AB'yi yöneten kurumlar, herhangi bir ülkeyi yönetenlerden farklıdır. Bunların çoğu, Ortak Pazar'ın henüz altı üyesinin olduğu ve bu kadar çok sorumluluğu üstlenmediği 1950'li yıllarda antlaşmalarla kurulmuştur. O zamanlar, daha ziyade bir büyükelçiler toplantısı gibiydi. Yasaların ve düzenlemelerin, gücün Brüksel'de toplanmadığı, yetki ikamesi ilkesine dayandığı kabul ediliyordu. Şimdi ise, yirmi beş üyesi, temel yasaları ve sorumlulukları yönlendiren Brüksel'iyle, yapı tektir ve işlemeyebilir. 2004 Anayasası modernize edilip düzene konacaktı ama Fransa ve Hollanda'da referandumla reddedilmiştir (aşağıya bakınız). AB'nin ana organları şunlardır:

Avrupa Komisyonu, yirmi beş üyeli bir tür ortak başkanlıktır. AB'nin fiilen başkenti olan Brüksel'de bulunmaktadır ve güçlü fakat seçilmemiş olan Komisyon, yasaları ve politikaları hem belirlemekte ve hem de yürütmektedir. AB üye devletleri, beş yıllık bir dönem için bir Komisyon Başkanı atamaktadırlar. Başkan, daha sonra üye devletlere danışarak, her ülkeden bir komisyon üyesi tayin etmektedir, ancak bunlar, ülkelerinin değil, bir bütün olarak AB'nin temsilcisi kabul edilmektedir. Şu anda Portekizli Manuel Barosso'nun üstlendiği Komisyon Başkanlığı, bir ABD başkanlığının yetkilerine hemen hiç sahip değildir. Komisyon ayrıca, çoğu rekabetçi sınavlarla seçilen 24,000 AB memurunu da yönetmektedir.

Avrupa Birliği Konseyi (eski adıyla Bakanlar Konseyi), yirmi beş bakandan oluşan, fakat kendine özgü bir tür üst meclistir. Bakanlar, ülkelerini temsil etmek üzere kendi ülkelerinin kabinelerinden Brüksel'e gönderilmektedir. Hangi bakanın katılacağı, ele alınan konu branşına bağlıdır. Meselâ, Konsey dış ilişkileri tartıştığında, her ülkenin dışişleri bakanı katılır. Konsey tarımın meselelerini (ki çok büyük ve masraflı bir konudur), yirmi beş tarım bakanı katılmaktadır.

Konsey Başkanlığı, altı aylık, rotasyon usulü bir görevdir ve aslında, konu branşına göre değişen geçici bir kurul başkanlığından sadece birazcık daha önemli bir görevdir. 2006'nın ilk yarısı Avusturya'nın dönemiydi, ikinci yarısında ise sıra Finlandiya'nın olacaktır, dolayısıyla 2006 sonbaharındaki çevreyle ilgili toplantılara Finlandiya çevre bakanı başkanlık edecektir. Komisyon, çok defa Avrupa Parlamentosu'yla ortaklaşa olmak üzere, Komisyon'un yasa teklifleri ve bütçe konusunda karar vermekte, bunları veto edebilmektedir.

Konsey'deki oy kullanma hakkı, nüfus büyüklüğüyle orantılıdır ama çok büyük baskı altında kararlar alınır. En büyük dört üyenin –Britanya, Fransa, Almanya ve İtalya– her birinin yirmi dokuz oy hakkı mevcuttur. Küçük Malta'nınki üçtür ve toplam oy sayısı

321'dir. 1987'ye kadar oylamalarda oy birliği aranıyordu ve bu, küçük bir ülkenin bile herhangi bir şeyi veto edebilmesi demekti. Şimdilerde çoğu meselelerin geçmesi için *nitelikli çoğunluk* gerekmektedir. İlk olarak, yirmi beş üye ülkenin çoğunluğunun (bazı hâllerde üçte ikisinin) uygun bulması şarttır. İkinci olarak, 321 toplam oyun 232'sinin lehte olması gereklidir. Üçüncü olarak da, eğer bir üye devlet talep ederse, AB nüfusunun yüzde 62'sini temsil eden ülkelerin bu tekliften yana olması gerekecektir. Vergiler ve göç politikası gibi bazı hassas konular ise hâlâ oy birliğine bağlıdır. Bu karmaşık sistem (zaten AB'nin her şeyi karmaşıktır), büyük ülkelerin her şeye karar vermelerini, küçük ülkelerin de her şeyi engellemelerini önlemek üzere tasarlanmıştır. (ABD'nin iki meclisli sisteminin de aynı amaçla tasarlanmış olduğunu hatırlayın.)

Büroları hem Brüksel'de, hem de Fransa'nın (Alman sınırı yakınındaki) şehri Strasbourg'da bulunan *Avrupa Parlamentosu*, birazcık bir alt meclise benzemektedir. Komisyon'u suçlayabilir ve istifasını isteyebilir ama bu hiç olmamıştır. Avrupa Parlamentosu'nun 732 üyesi (MEPler), doğrudan, kendi ülkelerinde beş yıllığına seçilir. Yasama ve bütçeye ilişkin yetkileri paylaştığı Konsey gibi, bu da bir ölçüde nüfusla orantılı temsil sağlamaktadır, örneğin Almanya için bu sayı doksan dokuz, Malta içinse beştir. MEPler, Sosyalistlerden Hıristiyan Demokratlara, AB çapında parti safları içinde örgütlenmişlerdir. 2004 AB Anayasası, Avrupa Parlamentosu'nu daha önemli hâle getirecek ve AB'nin "demokratik açık" sorununu çözmeye katkıda bulunacaktı.

Lüksemburg'da yerleşik bulunan *Avrupa Adâlet Divanı*, bir tür AB yüksek mahkemesidir. Onun yirmi beş yargıcı, Komisyon'un talepleri veya onun aleyhine talepler ve üye devletler arasındaki ihtilâflar da dâhil, giderek büyüyen AB hukukuna hakemlik etmektedirler.

Demokratik Açık (Deficit)

Karşılaştırmalı siyaset araştırmaları, AB kurumları hakkında, en az iki hususa dikkat çekmektedir: (1) Bunlar net bir iktidar konumundan yoksundurlar ve (2) pek fazla demokratik değildirler. AB yapısında, şimdiye dek ele aldığımız başkanlar ve başbakanlar gibi güçlü bir yürütme erki mevcut değildir. AB egemen bir varlık olmadığı ve böyle bir şey olarak kurulmadığı için, bu anlaşılabilir bir şeydir. AB'nin yürütme erki, yirmi beş üyeli Komisyon'dur. Konsey'in ve Parlamento'nun Komisyon üzerinde zayıf bir kontrolü söz konusudur. Sadece Komisyon demokratik yolla seçilmektedir ama MEP seçimlerine katılımlar, ulusal seçimlerinkinden düşüktür, zira Avrupalılar, Avroparlamento'nun kendi parlamentolarından çok daha az önemli olduğunun farkındadırlar.

2004 tarihli AB anayasa taslağı, bu kusurların bir kısmına çare anlamına geliyordu ama kabul görmedi. Ortak Pazar, daha sonra da AB, hiçbir zaman bir anayasaya sahip olmamıştır. Üye ülkeler arasındaki bir dizi antlaşma olarak başlamış ve böyle kurulmuştur.

Başlangıçta çok gevşek olan yapısı, yalnızca ilk altı üyesine daha uygundu. Üye sayısı on beşe ulaştığında hantallaşmıştı. 2004'te şimdiki yirmi beş sayısına varmadan önce bile, pek çok kimse, AB kurumlarının sistemleştirilmesi ve şekillendirilmesi gerekliliğinin farkındaydı.

Bir anayasa hazırlanmasına, 2003 yılında, eski Fransa Başkanı Valéry Giscard d'Estaing (1974–1981) başkanlığında, bütün üye ülkelerden 105 delegenin katılımıyla başlandı. Bunlar, utana sıkıla, kendilerine 1780'lerin sonundaki ABD'yi örnek alarak, Anayasa'yı öne çıkaran toplantılarını "Kongre" ["Konvansiyon"] olarak adlandırdılar ve onay lehindeki tezlerini de *Federalist Makaleler*'e benzettiler. Farklı dillere ve tarihlere sahip yirmi beş Avrupa ülkesini birleştirmek, kültürel olarak birbirlerine çok yakın ve (daha önce) birbirleriyle savaşmamış on üç koloninin bir araya gelmesinden çok daha zor olduğu için, bu benzerlik zayıftı.

2004'te tamamlanan AB Anayasası, var olan geleneklerin tümüyle yeniden yapılması değil, daha ziyade aşağıdaki hususları kapsayan bir pekiştirme işlemiydi:

1. Üye ülkelerin üst düzey yöneticilerinin altı aylık rotasyon usulü başkanlıkları yerine, beş yıllık bir süreye kadar seçilebilecek bir Konsey başkanı.

Karşılaştırma: ABD'yi Kuran Serüven

Amerika Birleşik Devletleri için, farklı bir Amerikalı bilinci oluşturmak nispeten kolaydı. Herkesin eşit ve acemi olarak başladığı –ayrıca İngilizce öğrenmek zorunda olduğu– yeni bir ülkeye adım atmak üzere denizleri aşmış göçmenlerden oluşan bir ulus, hâlâ yüzyılların tarihsel, dilsel ve dinsel yükünü taşımakta olan Avrupalılardan epeyce farklıydı. Amerikalıların kuruluş serüveni –İngiltere'yle Devrimci Savaş, ve Anayasa'nın şekillendirilmesi– kitlesel coşkuyu harekete geçirmiştir. Washington, sahiden karizmatik bir şahsiyetti. Amerikalılar, Alexander Hamilton, James Madison ve John Jay'in yazdığı seksen beş Federalist makaleyi şevkle okudular, tartıştılar ve iki yıl süren tartışmalardan sonra, Anayasa'yı benimsemek konusunda bilgiye dayalı bir karar verdiler. Bütün bunlar, Amerikalı nesiller tarafından öğretilen ve benimsenen bir siyasî kültürün tohumlarını ekmiştir.

Avrupa ise oldukça farklıydı. Onun belirgin bir kuruluş öyküsü yoktu, yalnızca, düşmanın kardeş Avrupalılar olduğu İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki bezginlik ve beyhudelik duygusu söz konusuydu. Uzun Soğuk Savaş dönemi boyunca, Amerika, NATO'nun önde gelen gücü olarak, Avrupa'nın savunmasını büyük ölçüde üstlenmişti. Avrupalıların bir araya gelmesine sebep olacak, büyük tarihî olaylar ve karizmatik kişilikler yoktu. Kalpleri heyecanlandıracak öyküler yerine, Avrupa, hiç kimsenin severmeyeceği ve hatta anlamadığı, binlerce sayfalık kafa karıştırıcı kurallar koyan bürokratlar tarafından kurulmuş ve hâlen de kurgulanmaktadır. Anayasa, büyük bir kanundan öte bir şeydir; etkili olabilmesi için, duygusal veya psikolojik bir unsura sahip olmalıdır.

2. Dünya sahnesinde ama zımnen ABD'ye karşı AB'yi tek bir ses biçiminde konuşturmaya çalışacak yeni bir Avrupa dışişleri bakanı. Bu düşünce çoğu Avrupalının hoşuna gitmiştir, ancak kendi ülkelerinin dış politika konusundaki tek tek ulusal kanaatini açıklama yetkisinin devrinden de memnun olmamışlardır.
3. Avrupa Parlamentosu'nda, AB'nin toplam nüfusunun en az yüzde 65'ini temsil edecek şekilde, yirmi beş üye ülkenin on beşinin onayını gerektirecek olan nitelikli çoğunluk oylaması.

Teklif edilen anayasa, mevcut örgütlenme tarzına göre yalnızca ılımlı birtakım değişiklikleri kapsıyordu ama tamamen seçkinci bir şeydi, çok fazla uzundu ve hukukî bir jargonla yazılmıştı. Fransa ve Hollanda'da referanduma sokulduğunda, sıradan yurttaşlar onu pek çok gerekçeyle hatalı buldular.

AB'NİN SİYASÎ KÜLTÜRÜ

İtalya'nın 19. Yüzyıl'daki birleştiricilerinden biri, ünlü olan şu ifadesiyle bir gerçeği ilân etmişti: "İtalya'yı kurabilmek için, önce İtalyanları oluşturmamız gerekiyor". Bu sözle, yurttaşlarının kendilerini İtalyan olarak değil, Tuscan, Sicilyalı, Venedikli, vesaire olarak düşünmeye devam ettiklerini kastediyordu. Aynı sorun, şimdi AB'nin yurttaşları için geçerlidir: Çok az kimse kendini Avrupalı olarak hissetmekte, çoğunluk ise hâlâ kendisini Fransız, Alman, İtalyan, vesaire olarak hissetmektedir. Psikolojik olarak onları Avrupalı yapmak, uzun bir çaba gerektirecektir.

Avrupalılık coşkusu, anî yükselişler veya dalgalar biçiminde gelmektedir. Birkaç yıllık coşku ve yeni üyelerin eklenmesini, AB kendisini artmış olan büyüklüğüne ayarlamaya çalıştıkça, bir on veya yirmi yıllık ilgisizlik takip etmektedir. 1960'ların başlarında, yani Ortak Pazar'ın gümrük vergilerini kaldırmasından çok kısa bir süre sonra, Avrupalılar inşa etmekte oldukları şeyle övünüyorlardı. Bazı kimseler, AET bayrağı çıkartmalarını (mavi bir zemin üzerinde altın yıldızlardan ibaret bir daire) arabalarına taktılar. Ancak 1960'ların sonunda coşku büyük ölçüde sönmüştü. 1970'ler ve 1980'lerde yeni üye olan ülkeler Avro-coşkunun diğer yükselişlerini getirdi. Çoğunluğu doğudan olan 2004'teki on yeni üyenin kütle hâlindeki katılımı, AB'nin bir zamanlar yoksul olan pek çok ülkeyi yutmaya çalıştığı biçimindeki şüpheleri ortaya çıkardı. Yeni bir coşku dalgasının gelmesi, galiba uzun yıllar alacaktır.

faydacı Maddî getirileri artıran; "faydalı".

Önemli bir sorun, AB'nin ekonomik, yani faydacı bir temel üzerine kurulmuş olmasıdır: "Ortak Pazar'ın iyi bir şey olduğuna inan. O benim ülkemi daha da zenginleştiriyor". Avrupa'nın inşasına bu yaklaşım, bütünüyle akılcı hatta bir zorunluluktu. Milyonlarca

Avrupalı, Kıta büyüklüğünde bir pazarda birleşmenin, onların refahını ve güvenliğini artırdığını kabul etmektedir. Ancak eksik olan, Avrupalı yurtseverlik duygusu, ülke sevgisi ve bunun iyi ve meşru bir şey olduğu duygusudur. Siyaset bilimci (ve Carter'ın danışmanı) Zbigniew Brzezinski, "hiçbir 'Avrupalı'nın 'Avrupa' için ölmeye gönüllü olmadığı"nı öne sürmüştür. (Haddizatında –İspanya başta olmak üzere– düzinelerce Batı Avrupalı asker, Bosna'da Avrupa için ölmüşlerdir.)

ETKİLEŞME MODELLERİ

Elit Bir Şey

İtalyanlar gibi kimi Avrupa ulusları Avro-coşkuludur; İngilizler gibi diğer bazıları ise Avro-şüphecidir. Ama hiçbir Avrupa ulusu, kendisini, kendi ülkesinden daha fazla Avrupalı olarak tanımlamamaktadır. (Neredeyse bütün Amerikalılar, kendilerini eyaletlerinden çok ülkeleriyle tarif etmektedirler.) Eğer Avrupa'nın entegrasyonu kitle desteğine dayanmak zorunda olsaydı, çok az bir ilerleme kaydedecekti. Hâlbuki Avrupa bütünleşmesi

Siyasi Kültür

Anti-Amerikancılık

Avrupalıların üzerinde birleştikleri olumlu şeyler azdır ama pek çoğunun ittifak ettiği önemli bir olumsuz ortak nokta, ABD'ye yönelik, giderek artan hoşnutsuzluklardır. Esasında Avrupalının tutumları, basit bir hoşlanmamadan daha karmaşıktır. Salt Batı Avrupa'yı özgürleştirmiş ve sonra da onu Stalin'in tasarılarına karşı tahkim eden, İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki Amerika'ya büyük bir hayranlık duyuluyordu. Kimi solcularsa, güya vahşi kapitalizm, abartılı maddî tüketim, ırkçılık ve militarizm sebebiyle ABD'yi eleştiriyorlardı. Bazı elitler de Amerika'yı rafine ve klâsik bir kültürü olmamasıyla tenkit ediyorlardı. (Muhtemelen, rock ve rap müzikten hoşlanan genç Avrupalılara ABD popüler kültürünün cazip gelmesine kızıyorlardı.)

Avrupa güç kazandıkça ve Sovyet işgal tehdidi azaldıkça, Avrupalılar farklı bakış açıları geliştirdiler. Vietnam Savaşı bir dönüm noktasıydı. Washington, Avrupalıların yardımını ya da en azından siyasî desteğini istiyordu ama hiçbir Avrupa hükümeti yardım etmedi ve pek çok Avrupalı da ABD'nin bu savaşının aptalca ve yanlış olduğunu düşünüyordu. De Gaulle, 1954'te Fransa'nın bozguna uğradığı Vietnam'daki savaş konusunda ABD'yi açıkça uyardı. Batı Avrupa, 1991'deki Körfez Savaşı'nda da ABD'yi desteklemedi ve küçük askerî birliklerle katkıda bulundu. 2003'teki Irak Savaşı'na olan destek daha da zayıftı -sadece Britanya büyük birlikler gönderdi- ve Avrupalıların yaklaşık yüzde 80'i savaşa karşı çıktı. G. W. Bush'tan hoşlanmama oranı bilhassa güçlüydü.

2004 AB Anayasası'nın, özellikle de Fransa Başkanı Chirac'ın lehinde çaba gösterdiği cazip noktalarından biri de, ancak birleşik bir Avrupa'nın ABD'ye karşı durabilmesi ve aşırı ABD gücüne karşı bir dengeleyici güç oluşturabilmesiydi. Az sayıda Avrupalı ciddi anlamda bunu umursuyordu. Avrupalılar, Amerika'nın özgür ve müreffeh bir kıta demokrasisi inşa etmedeki başarısına hayrandırlar, fakat Brüksel'e daha fazla ulusal egemenlik devrinden de korkmaktadırlar.

Helsinki Nihaî Senedi (Helsinki Final Act) Avrupa'nın sınırlarını kalıcı kılan, 1975 tarihli mutabakat.

çok fazla elit olan bir şeydir. Kurucuları Monnet ve Schuman, kendi toplumlarına elit bir bakış açısıyla "rehberlik etmek" üzere eğitilmiş, üst düzeyde birer Fransız resmî görevlisiydi. Nitekim Avrupa'nın çoğu (ve Japonya da) bürokratik yönetim zihniyetine sahiptir, oysa İngilizce konuşan ülkeler daha az bürokratiktir. AB'nin tarihi boyunca kitle katılımının ve tartışmanın olmaması, halkların güven duymamasına neden olmuştur. Hollanda ekonomi bakanı, vatandaşları 2005'te yeni AB Anayasası'nı oylarıyla reddettiği zaman, "Geçen yirmi yıldaki tartışma eksikliği üç haftada aşılamaz" demiştir.

AB yurttaşları ne kadar şikâyet ederse etsin, Avrupa'nın birleşmesine doğru yürüyüş başarılı olmuştur. Üyelerinin güven duygularını ve ekonomilerini yükseltmiş, savaşı düşünülemez kılmış ve yeni üyelerinde demokrasinin tohumlarını ekmiştir. Gerçekten de yeni üyeler, kendilerinin birer demokrasi olduğunu kanıtlamalarının hemen ardından üyeliğe kabul edilmiş, bu arada AB üyeliğinin cezbediciliği, çeşitli Doğu Avrupa ülkelerini de daha hızlı demokratikleşmeye ikna etmiştir. Şimdilerde, AB'ye katılmayı uman Türkiye, insan haklarını ve ılımlı siyaseti, daha önce hiç olmadığı kadar kuvvetle vurgulamaktadır. Demokrasi yoksa üyelik de yoktur.

AB'nin şu anda yüz yüze olduğu önemli soru, onun çok hızlı biçimde çok fazla genişleyip genişlememesi gerektiğidir. AB, Avrupa'nın bütününü veya çoğunu kapsayacak, yerleşik ve çok olumlu bir itici güce sahiptir. Ödülleri barış ve refahtır. Orta Avrupa'daki yeni üyeler, eski üyelerden çok daha hızlı büyümektedirler. Bu, büyük ölçüde, daha küçük bir paydayla başlayan daha yoksul ülkelerin, zengin ülkelerden daha büyük oransal kazanımlar elde etmeleri biçimindeki istatistiksel tuhaflığın bir sonucudur. (Eğer 10 doları olan bir adama 1 dolar verirseniz, yüzde 10'luk bir kazanım elde etmiş olur. Aynı parayı, 100 doları olan birine verdiğinizde ise yalnızca yüzde 1'lik bir kazanım elde eder.) Teknoloji geliştirmeye ihtiyaç yoktur; sadece doğuya doğru aktarılmaktadır. Orta Avrupa'daki çok düşük ücretler ve vergiler, Batı Avrupa yatırımlarını doğuya sevk etmektedir. Orta Avrupa ve Baltık ülkeleri şimdi Rusya'dan daha az korkarak, AB'ye ve NATO'ya tutunmuşlardır. Avrupa'nın tümü rahatlamaktadır.

Ancak, bu sürecin kaybedenleri de söz konusudur. Batı Avrupalı işçiler işlerini yitirmekten korkmaktadırlar. Bunun, üretim mesleklerinin Çin'e kaymasına üzülen Amerikan işçilerinin endişelerine ne kadar benzediğine dikkat edin. Bu tür korkular, önerilen AB Anayasası'nın başarısızlığının alt yapısını oluşturmaktadır.

Polonyalı Muslukçuların Hücumu

Fransa ve Hollanda yeni AB Anayasası'nı reddettiklerinde, yakında düşük ücretli "Polonyalı muslukçular"la rekabet etmek zorunda kalınacağına ilişkin çok fazla tartışma

mevcuttu. "Polonyalı muslukçu" terimi, yarı şaka olarak, genelde Batı Avrupa'daki işlere yönelik tehdidi ifade etmek anlamında moda oldu. AB üyeliği, her ne kadar doğudaki üye devletlerin işçilerinin serbestçe Batı Avrupa'ya gidebilmeleri yıllarca geciktirilmiş olsa da, emeğin serbest dolaşımını da kapsamaktadır. Bu tür bir dolaşım normaldir ama kendi geçimlerini tehdit altında hissedenleri öfkelendirmektedir. (1989'da, Paris'te, muslukçu eksikliği çeken Fransa'ya göç etmiş bir Portekizli muslukçuyla tanışmıştım.)

2005 yılı ortalarında, Fransızlar ve Hollandalılar, aslında AB üye devletlerin 2004 yılı antlaşması biçiminde olan yeni AB Anayasası'na hayır [sırasıyla *non* ve *nee*] oyu verdiler. Gerekten de Avrupa'nın birleşmesi, onun devam edegelen sorunlarından biri durumundaki bir dizi antlaşmadan başka bir şey değildir. Antlaşmalar çok ender olarak bir halk coşkusu meydana getirirler. Kamuoyu anketleri her iki reddi de önceden tahmin etmişti ama yine de sonuçlar, anayasayı hazırlayan ve önemli bir iş yaptıklarını düşünen Avrupalı yönetici elitleri şoka uğrattı.

faydacı Maddî getirileri artıran; "faydalı".

Coğrafya
Avrupa'nın Kalıcı Sınırları

1975'te, Helsinki'de, otuz beş ülke, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'nın (AGİK) Nihaî Belgesi üzerinde mutabakat sağladı. Onun Avrupa'yı sakinleştirecek ve güçlendirecek hükümlerinden biri, I. Dizinin III. İlkesiydi: "Katılımcı Devletler, Avrupa'daki bütün Devletlerin sınırlarının yanı sıra, aynı şekilde, bir başka ülkenin sınırını da ihlâl edilemez sayarlar". Avrupa'nın sınırları, ancak barışçı yollarla değiştirilebilir. Avrupa'nın sınır sorunları, özellikle de çok hassas olan Almanya-Polonya sınırı meselesi sona ermiştir.

Ama diğer sorunlar ufukta görünmeye devam etmektedir. Öncelikle, her ne kadar âdeta öyleymiş gibi ele alınsa da, Helsinki Nihaî Senedi (Helsinki Final Act) bir antlaşma değildir. Antlaşmalar düzeyinde hukukî bağlayıcılığı yoktur. İkinci olarak, AGİK'in diğer bazı hükümleri, III. İlke'yle çelişmektedir. Meselâ, Almanya'nın birleşmesine ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasına karar vermede kullanılan ve ardında çeşitli muhtemel sınır ihtilâfları bırakan VIII. İlke, "halkların kendi kaderlerini tayin etme"lerini garanti altına almaktadır. Üçüncü olarak, Sırbistan, büyük kan dökerek ve "etnik temizlik" yaparak, Hırvatistan ve Bosna'nın çeşitli bölgelerini almak suretiyle sınırlarını genişletmeye çalışmış ve AGİK mutabakatında derin bir yırtılma meydana getirmiştir. Sırplar sonunda geri püskürtülmüşlerdir, fakat Bosna'nın bir kısmını hâlâ ellerinde tutmaktadırlar. Daha sonra da Kosova'daki Arnavutlar Sırbistan'dan ayrılmışlardır. Hangisi yönetiyor: kendi kaderlerini belirlemenin kalıcı sınırları hangisidir?

Her şeye rağmen, AGİK Nihaî Belgesi, Avrupa'nın sınırlarını, bilhassa Almanya-Polonya sınırını tahkim etmede övgüye değer bir şeydi. Arnavutluk ile Yunanistan, Macaristan ile Romanya ve Romanya ile Rusya arasında (Stalin'in 1940'ta istilâ ettiği, Romence konuşan Moldova Cumhuriyeti konusunda) olduğu gibi anlaşmazlıklar doğabilmektedir. Fakat bu anlaşmazlıklar muhtemelen ikincil önemde ve kontrol edilebilirdir. Şimdilerde AGİT (teşkilat) olarak adlandırılan organ, çoğunluğu sınırlarla ilgili olan, Avrupa'nın yüzyıllara yayılmış savaş hâli sorunlarının üstesinden gelmeye çalışmaktadır.

Her AB üyesi ülke, antlaşmaları kendi tarzıyla onaylamaktadır. En basit şekli, ABD Senatosu'nun yaptığı gibi, bir antlaşmanın kendi parlamentoları tarafından oylanmasıdır. Çeşitli AB ülkeleri, önceden, yeni anayasayı fazlaca tartışma olmaksızın parlamentolarıyla onaylamışlardı: Litvanya, Macaristan, Slovenya, İtalya, Yunanistan, Slovakya, Almanya ve Avusturya. Ancak, on bir AB devleti, konuyu bütün seçmenlerine danışmaya karar verdi. İspanya bunu yaptı ve geçirdi. Özellikle Fransa'nın, adayları değil ama bir meseleyi kitle oyuna sunmak biçiminde, eski bir *referandum* geleneği mevcuttur. Güvenilmez olan bu gelenek, 2005'te AB Anayasası'nı kötü bir sonuca götürdü. Fransızlar, yüzde 69'luk büyük bir katılımla, bunu yüzde 55'e 45 gibi bir sonuçla reddettiler. Daha sonra, referandum geleneği olmayan Hollandalılar da, yüzde 63'lük bir katılımla ve yüzde 62'ye 38'lik oylama sonucuyla anayasayı reddettiler. Anayasanın yürürlüğe girmesi için yirmi beş üyenin tamamının onaylaması gerektiğinden, başarısızlığa uğradı. Daha sonraki onaylamalar ise sembolik ve boşunaydı.

Her ikisi de başlangıçtaki Ortak Pazar'ın kurucu üyesi olan Fransa ve Hollanda, aslında Batı Avrupa'nın her yerinde mevcut olan menfi görüşleri ifade ediyorlardı. (Doğu Avrupalılar ise hâlâ Avro-coşkuludurlar.) Eğer Batı Avrupalılar bir fırsat elde etmiş olsalardı, aşağıdaki bir dizi gerekçeyle anayasa aleyhine oy kullanacaklardı:

1. Brüksel'deki yetkinin artması, ulusal egemenliği ihlâl etmektedir (doğru ve bu, kesin olarak AB'nin amacıdır).
2. Anayasa, bir serbest piyasa ekonomisi içinde rekabeti artırmaktadır (doğru ama Avrupa'yı zengin kılan şey de bu).
3. 2004'te, doğudaki on yeni ve yoksul üye birdenbire katıldığında bize danışılmamıştı (doğru). Şimdi biz de bu konuda ne düşündüğümüzü söylüyoruz.
4. Burada, yüzde 10 civarındaki işsizlik zaten korkunç (doğru) ve bizim iş alanlarımızın doğudaki düşük ücretli üye ülkelere nakledilmesi durumu daha da kötüleştiriyor (galiba doğru değil). Hatta daha kötüsü, "Polonyalı muslukçular" buraya gelecek ve işlerimizi elimizden alacaklar. Haftalık 35 saatlik işimizi kaybedeceğiz.
5. Yeni anayasa, anlaşılmayacak kadar uzun, ayrıntılı ve karmaşık. (Bu kesinlikle doğru.)
6. Türkiye'nin AB'ye katılması konusunu bize hiç kimse danışmadı ve anayasaya "hayır" diyerek onu reddedeceğiz.
7. Yeni anayasa, daha fazla sayıda Avrupalı olmayan göçmenin gelmesine imkân verecek ve bunlar, beraberlerinde suç, işsizlik ve İslâm'ı da getirecekler. (Bu anayasanın bir parçası değil ama bir şekilde zaten oluyor.)
8. Yeni para birimi euronun 2002 başında tedavüle girişi, vaat edilen ekonomik büyümeyi değil, sadece enflasyonu getirdi (doğru, fakat buna euronun sebep olduğundan emin olamayız).
9. Sıradan yurttaşlarla teması olmayan sınırlı sayıda siyasî elit, uzun süreden beri bize ne ya-

pacağımızı ve ne düşüneceğimizi söylüyor, şimdi biz de onları reddediyoruz (geçerli).

10. Fransızlar Açısından: Chirac bir dalavereci ve ekonomiyi yanlış yönetti; ona güvenmiyoruz. Hollandalılar Açısından: Başbakan Jan Peter Balkenende etkisiz. (Peki onları kim seçti?)

doğrudan demokrasi Yurttaşların, seçilmiş temsilcilerini baypas ederek, birçok meselede kendilerinin oy kullandığı demokrasi.
temsilî demokrasi Yurttaşların doğrudan değil, seçilmiş ve hesap sorulabilir temsilcileri aracılığıyla hükmettiği demokrasi.
küme Bir araya gelen öğeler veya kişiler.

Üstteki başlıklardan bazılarının yeni anayasayla çok az ilgili ya da tamamen ilgisiz olduğuna dikkat edin; bunlar, bir dizi meseleye ilişkin kitle öfkesini sergilemenin, yani stresi boşaltmanın bir yoluydu. Ve karmaşık konuları seçmenin önüne götürmenin, çoğu zaman bir hata olmasının da nedenidir: Çünkü seçmenler, ilgisiz sebeplerle söz konusu mesele aleyhinde oy kullanabilmektedirler. Âdeta tanımı gereği, hükümetçe desteklenen ve başarısız olmuş her referandum bir hatadır. Fransız ve Hollanda hükümetleri, kitle görüşünü yanlış anladılar. Doğrudan demokrasi tehlikeli olabilmektedir; bütün modern ülkeler, kitlenin hırslarını sakinleştiren ve onlara kılavuzluk eden temsilî demokrasilerdir.

448 madde ve 450 sayfalık devasa yeni anayasa konusundaki en geçerli şikâyet, hiç

Anahtar Kavramlar
Karmaşıklığın Sınırları

AB Anayasası'nın 2005'te başarısız olmasının bir nedeni de, onun anlaşılmayacak kadar uzun ve karmaşık olmasıydı ve bu, Avrupa'ya özgü olmayan bir sorundur. Başkan Clinton'ın sağlık projesi ve Bush'un Sosyal Güvenlik değişiklikleri ile Sağlık Sigortası ilaç yardımları halkın muhalefetine sebep olmuştu, çünkü çok az sayıda kişi bunları anlayabilmişti. Amerikalılar, kısmen 10,000 sayfalık kuralları sebebiyle Ulusal Vergi Servisi'nden nefret etmişlerdir. Onun oranlarını sadece uzmanlar anlamaktadır; çünkü hükümleri kendi çıkar gruplarına yaramaktadır.

Kanun koyucular niçin sınırsız karmaşıklıklar katmaktadır? Onların niyeti bu değildir; yalnızca, temsil ettikleri veya kendilerinden para aldıkları gruplara yarayan küçük fikralar eklemek istemektedirler. Bu küçük eklemelerinin akılcı ve âdil olduğunu öne sürmektedirler. Hatırlatılan örnekte, Maltalılar, yabancıların yakında adalarının büyük kısmını satın alacaklarını iddia etmektedirler. Buna dayanarak AB Anlaşması, Malta'yı Maltalıların olmaya devam ettirecek, komik biçimde özelleştirilmiş bir protokol ilâve etmiştir. Ancak her grup, kendi özel taleplerini koydurduğunda, belge tutarsız hâle gelecektir. Bireysel açıdan akılcı olan, küme bağlamında çılgınca olabilmektedir.

Karmaşıklık sorununa yol açan bir diğer faktör şudur: Bu belgeler hukukçular ve diğer uzmanlar tarafından hazırlanmaktadır. Bunlar eğitimlidirler ve her ihtimâli ve detayı araştırmak isterler. Genel tezleri şudur: "Bakın, karmaşık bir toplum ve ekonominin içinde yaşıyoruz, bu yüzden basit çözümler bekleyemezsiniz". Bu doğru olabilir ama halktan aldıkları tepkiler; çoğunlukla öfke, ret ve umursamazlıktır. Karmaşıklık faktörü, bir demokraside yaşayan yurttaşların destekleyebileceği yasaların sayısını ve seviyesini sınırlayabilmektedir. Gerek Avrupalı, gerekse Amerikalı yasa hazırlayıcılar; KISS (Yalın ve Aptalca Bırak [Keep It Simple, Stupid]) kısaltmasını hatırlarında tutmalıdırlar.

kimsenin onu anlayamamasıdır. Milyonlarca kopyası dağıtılmış ama çok az kişi onu okuma veya tartışma zahmetine girmiştir. Bir örnek olarak,

> *Bu alt bölüm, o devlet içinde ara sıra da olsa kamu otoritesinin kullanımıyla ilgili faaliyetler konusunda, herhangi bir üye devleti ilgilendirdiği ölçüde uygulanmamalıdır. Avrupa yasaları veya çerçeve yasaları, bazı faaliyetleri, bu alt bölümün uygulaması dışında bırakabilir.*

biçimindeki III–139. Madde, bu anlaşılmazlığı sergilemektedir.

9. Protokolün 61. Maddesi, Malta'da yazlık ev satın alabilecek yabancılara sınırlamalar getirmektedir. Anayasalar açık, özet ve genel olmalıdır, devlet organlarının ve yurttaş haklarının taslağını çizmeli, başka bir şey yapmamalıdır. Ayrıntılar daha sonra, yasalar hâlinde gelmelidir. Bu AB Anayasası ise, ya insanları güldürmek ya da onların canını sıkmak için tasarlanmış gibi görünmektedir.

AVRUPALILAR NELERİ TARTIŞIYORLAR?

Liberal Avrupa Sosyal Avrupa'ya Karşı

Britanya, Fransa ve Almanya'yı tartışırken dikkatinizi çektiği gibi, bütün Batı Avrupa ülkeleri, yurttaşlarını piyasa güçlerinin iniş ve çıkışlarından koruyan, ayrıntılı ve külfetli sübvansiyonların bulunduğu birer refah devletidir. Evvelce gördüğümüz gibi bu, *işgücü esneksizliklerini* ve yüksek işsizliği ortaya çıkarmıştır. Kimi Avrupalı düşünürler –ki bunların hepsi muhafazakâr değildir–, yüzde 10 civarındaki kalıcı işsizliğin ve solgun ekonomik büyümenin aşama aşama Avrupa hayat standartlarını düşüreceğinin ve bazı hükümetleri iflâs ettireceğinin farkındadırlar. Özellikle Avrupalılar hızlı bir biçimde emeklilik çağına doğru yaşlanmakta olduklarından, en basitinden hükümet harcamalarını karşılamaya yetmeyen vergi gelirleri söz konusudur. (Amerika'nın da, bu kadar âcil olmamakla birlikte aynı sorunla karşı karşıya olduğunu göz önüne getirin.) Ve Avrupa'daki vergiler, Amerika'nın yüzde 25'lik oranına kıyasla, GSYİH'nın yaklaşık yüzde 40'ıdır.

liberal Avrupalılara ve Lâtin Amerikalılara göre sınırlanmamış kapitalizm (Not: ABD'deki anlamının neredeyse tam tersi).
sosyal Avrupalılara göre refah devleti (ABD terminolojisinde ise "liberal").

Görünüşe göre azınlıkta kalan bazı Avrupalılar, ufukta beliren ekonomik tehlikelerin farkındadırlar ve refah giderlerini, vergileri ve işgücü esneksizliklerini kısacak reformlarda ısrar etmektedirler. Bunlar, Avrupa'nın ABD tarzı bir ekonomik yöne doğru daha fazla hareket etmesinden memnun olacaklardır. Avrupalılar, bu tür düzenlemeleri "liberal", hatta "ultra-liberal" olarak adlandırmaktadırlar. Çoğunluk ise "sosyal" refah ve iş himayeleri diye adlandırdıkları şeylerle yola devam edilmesini istemektedir. Onlara göre "Anglo-Sakson" (yani İngiliz ve Amerikan) ekonomik rekabeti "vahşi" ve "merhametsiz"dir.

Dolayısıyla AB'nin en büyük sorunlarından biri, Avrupa'nın sosyal bir modelden (Avrupalı anlamdaki) liberal bir modele doğru hareket etmesinin gerekip gerekmediğidir. Fransızların ve Hollandalıların çoğu, 2005'te, çok fazla liberal olduğu, yani refah ve iş himayelerini kaldıracağı korkusuyla AB Anayasası aleyhinde oy kullanmışlardır. Bu tür programlara bir kez başvuruldu mu, yurttaşlar bunlarda en küçük bir kısıntı yapılmasından bile korkmaktadırlar. Amerikalılar da, Avrupa'dakilere kıyasla daha ılımlı programlar olan Sosyal Güvenlik ve Tıbbî Bakım'daki küçük

Coğrafya

Avrupa Nerede Biter, Asya Nerede Başlar?

Görünüşte teorik olan bu soru, 1989'da Doğu Avrupa'daki Komünist rejimlerin ve 1991'de bizatihi Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle birlikte gerçeğe dönüşmüştür. Avrupa ne kadar doğuya uzanmaktadır? Hangi ülkeler Avrupa Birliği'ne katılmaya uygun olacaktı? Orta Avrupa açıkça bu şartları taşıyordu ve gerçekten de 2004'te (Baltık ülkeleriyle birlikte) katıldı. Balkanlar hep Avrupa'nın kenarında olmuştu ama Yunanistan zaten üyeydi ve Romanya ile Bulgaristan da muhtemelen yakında üye olacaklar. Fakat ya Türkiye, Rusya ve diğer eski Sovyet cumhuriyetleri?

De Gaulle, bir defasında, Avrupa'yı tarif etmenin yaygın standardını kullanarak, "Atlas Okyanusu'ndan Urallara" demişti. Avrupa ile Asya arasında doğal bir sınır yoktur. Ural Dağları bir bariyerden daha fazlası değildir ve Orta Asya'nın bir ucundan diğerine uzanmamaktadır. Moğollar, 13. Yüzyıl'da Rusya'yı işgal etmek için Uralların güneyine inmişlerdi. Dünya küresine bakıldığında, Avrupa Asya'nın sadece küçük bir yarımadası gibidir.

Çoğu coğrafyacılar, Ural Dağları'ndan aşağıya doğru inen, sonra güneye Hazar Denizi'ne Bakü'ye devam eden, daha sonra Kafkas Dağları boyunca doğuya ilerleyen ve Türk [İstanbul ve Çanakkale] boğazları boyunca Karadeniz'i geçen keyfî bir hattı kabul etmektedirler. Bu tanımamayla, Rusya'nın çoğu, Türkiye, Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan ve Orta Asya, Avrupa'da değildir. Ama bu sınırın hukuken bağlayıcı hiçbir yanı yoktur. Bu hattın epeyce dışında kalan Kıbrıs, en doğudaki AB üyesidir.

Bazıları ise bir kültürel tanımlamada, yani Avrupa'nın tarihsel olarak Hıristiyan ülkelerden ibaret olduğunda ısrar etmektedirler. Onların iddiasına göre, Hıristiyanlığın bittiği yer Avrupa'yı belirler. Bu tanım, Gürcistan ve Ermenistan'ı içine alacak ama Azerbaycan'ı dışarıda bırakacak şekilde, sınır Kafkasya dağ silsilesinin güneyine kaydıracaktır. Birçok Avrupalı, bu kriterin Türkiye'yi AB üyeliğinden dışlayacak şekilde uygulanması gerektiğini düşünmektedir.

Mevcut durumda Rusya, AB'ye katılmaya ilgi duymamaktadır ama Ukrayna böyle değildir. Moskova, egemenliğini Brüksel'e tâbi kılmayacaktır. Gururlu ve milliyetçi bir Rusya, AB'yi rakip ve muhtemel tehdit olarak görmektedir ve AB ile ticarî bağlardan daha fazlasıyla ilgilenmemektedir. Rusya, petrolünün ve doğal gazının çoğunu Avrupa'ya satmaktadır. Öte yandan, Ukrayna, AB üyeliğini, refahının ve Rusya'dan bağımsızlığının yolu olarak görmektedir ve muhtemelen başvuracaktır.

Çoğu Avrupalı bundan hoşlanmasa da, Türkiye'deki elitlerin çoğu –özellikle de ordu– Türkiye'nin Avrupalı ve AB'ye ait olduğu konusunda ısrar etmektedir. Türkiye'nin AB'ye katılması konusunda bir oylama imkânı verilse, Avrupalılar ezici bir çoğunlukla bunu reddedeceklerdir. Çok farklı bir kültürü ve dini olan bir halkın Batı Avrupa'ya akın etmesinden korkmaktadırlar. Bazıları da yüzyıllar önce Avrupa'nın iki Müslüman saldırısının, İspanya'dan Endülüs Emevilerini ve Balkanlardan Osmanlıları püskürttüğüne dikkat çekmektedirler. Her Avrupa ülkesinde, hepsi de zımnen ya da alenen Müslüman karşıtı olan göçmen karşıtı bir parti mevcuttur.

Müslüman eski Sovyet cumhuriyetleri –Kafkasya'da Azerbaycan, Orta Asya'da Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan– kültürel bakımdan, Türkiye'den bile daha az Avrupalıdırlar. Bunlar, çoğunluğu Müslüman olduklan, Türkî diller konuştukları ve yüzyıllar boyu Pers İmparatorluğu'nun parçası olduklarından, daha ziyade Orta Doğuludurlar. Ancak, Kafkas ülkeleri Gürcistan ve Ermenistan çoğunluk itibariyle Hıristiyan'dır ve AB adaylıkları daha yüksek bir ihtimâle sahiptir. Ama Avrupa bir gün bunları kabul ettiğinde, Azerbaycan'ı dışarıda bırakabilir mi? Avrupa'nın sınırının nereden çizileceği, AB'nin önemli bir sorunu hâline gelmiştir.

kesintilere bile şiddetle karşı çıkmaktadırlar.

Avrupa'nın Bütçe Mücadeleleri

Bütün olarak Avrupa'nın 12,3 trilyon dolarlık bir GSYİH'sı vardır ve bu, ABD'nin 11,8 trilyon dolarından birazcık daha büyüktür. Ancak, AB'nin nüfusu 456 milyondur ve bu da 26.875 dolarlık bir kişi başına GSYİH anlamına gelirki, ABD'nin kişi başına GSYİH'sı olan 40.100 dolardan epeyce düşüktür. (Bu rakamlar hızla değişebilmektedir, zira euro, doların değeri karşısında sürekli olarak dalgalanmaktadır.)

Alışılmış bir ülke gibi, AB'de de kimin ne alacağı konusunda mücadeleler olmaktadır. Üye devletlerin bütçelerine oranla, GSYİH'lar toplamının sadece yaklaşık yüzde 1'ini teşkil eden AB'nin bütçesi küçüktür ama yine de yıllık 120 milyar doların üzerindedir. Avrupa'nın önemli sorunu, bunun yüzde 40'ının Ortak Tarım Programı'na (CAP) gitmesidir. Fransız çiftçiler, bu paranın en büyük alıcısı, Alman ve Hollandalı vergi mükellefleri de en büyük ödeyicisidir. Batı Avrupalı çiftçilerin gelirlerinin yaklaşık yarısı, sübvansiyonlardan gelmektedir (Japon çiftçiler için bu oran üçte iki, Amerikalı çiftçiler içinse üçte birdir). Zengin çiftçiler en büyük payı almaktadırlar. Ortalama bir Avrupa ineği, günde 2,20 dolar sübvansiyon elde etmektedir.

Avrupalı "liberaller" (yukarıya bakınız), satılamayan "dağlar büyüklüğünde tereyağı, göller miktarınca şarap" üreten bu sübvansiyonları çılgınlık olarak görmektedirler. Vergi mükelleflerinin sırtından üretilen bu ürünler, depolarda beklemektedir. Bundan dolayı, Avrupalı liberaller, CAP'ın kaldırılmasından ve hem fazla sayıdaki çiftliklerin ve hem de çiftçi sayısının azaltılmasından memnun olacaklardır. Fransız çiftçilerin öncülük ettiği "sosyal" Avrupalılarsa, "Buna sakın kalkışmayın. Bu sübvansiyonlar, hem geleneklerimizi ve hem de ABD'nin ürkütücü tarımsal ticareti ve genetiği değiştirilmiş ürünleri karşısında Avrupa'nın gıda bağımsızlığını korumaktadır" demektedirler.

İngilizler CAP'ı bir başka biçimde ele almaktadırlar. Bir Avro-şüpheci olan Başbakan Margaret Thatcher, CAP aleyhine gürlemişti, çünkü Britanya'nın nispeten daha az sayıda çiftçisi vardır ve aldığından daha fazlasını ödeyecekti. 1984'te Thatcher istediğini kabul ettirdi ve şimdi Brüksel, her yıl Londra'ya milyonlar tutarında indirim yapmaktadır. (2005'te Britanya, AB bütçesine 18 milyar dolar katkıda bulundu, fakat 6,18 milyar dolarını indirim olarak geri aldı.) Diğer bazı AB üyeleri bunu haksız bulmaktadır ve Britanya'ya indirimin kesilmesini veya azaltılmasını istemektedir. Asıl problem CAP'ın kendisidir ama şimdiye kadar hiç kimse, CAP'tan daha iyisini geliştirememiştir.

Bununla ilişkili diğer bir sorun da, AB'nin *dayanışma fonları*yla yoksul üyelerine nasıl yardım ettiğidir. AB, fakir bölgelerin kalkındırılmasına yardım etmektedir. İrlanda, İspanya, Portekiz ve Yunanistan, muazzam AB yardımları almışlardır ve artık yoksul değildirler.

(Ortalama olarak İrlandalılar, şimdi Britanyalılardan bir parça daha zengindirler.) AB çok yoksul ülkeleri yeni üye olarak kabul etmekte tereddütlüdür, çünkü bu çok külfetli olacaktır ve bu, Türkiye'nin kabul edilmesi aleyhindeki tezdir. Aslında çoğu AB üyesi ülke, kişi başına düşen GSYİH'ları bakımından, 1'e 2 gibi ılımlı bir aralık içinde kalmaktadır. Aşırı zengin Lüksemburg (kişi başına yaklaşık 60.000 dolar) bir yana bırakılırsa, AB'nin en büyük ülkelerinin –Britanya, Fransa, Almanya ve İtalya– tümü kişi başına 28.000 dolar civarındadırlar ve bu sayı, Orta Avrupalı yeni üyelerinkinin sadece yaklaşık iki katıdır. (En yoksul, kişi başına 11.500 dolar ile Letonya'dır ama hızla yükselmektedir.) AB dayanışma fonu, güzel, idealist bir politikadır, fakat hem paraları hem de işleri, yeni, yoksul üyelere gitmekte olan pek çok Batı Avrupalı vergi mükellefini öfkeye sürüklemektedir.

Sırada Ne Var?

2004 AB Anayasası'nın onaylanmaması, bir kriz ya da çöküş anlamına gelmiyordu. Yalnızca, yıllardan beri bir dizi antlaşmayla eklenmiş kurallar altında çalışan AB, yıllardan beri yaşadığı sıkıntıyı devam ettirmiş oldu. AB'nin yapısı hantal, antidemokratik ve yavaştı, âcil reform ihtiyacı içindeydi. Avrupa yanlısı çeşitli gözlemciler, aslında 2004 Anayasası'nın reddedileceğini öngörmüşlerdi. Çok uzun ve karmaşıktı, buna rağmen AB'yi antidemokratik hâlde tutmaya devam ediyordu. Onu taslağı hazırlayan kurula geri götürerek ve sıradan Avrupalılara danışarak çok daha iyi bir anayasa ortaya çıkarabilirlerdi.

Gelecekte AB'ye kimlerin katılması muhtemeldir? Bazı yaklaşımlar:

2007 veya 2008'de Romanya ve Bulgaristan. Bu kesin gibi görünüyordu ama AB Anayasası'nın reddi, herkesi duraklattı.

Batı Balkanlar –Hırvatistan, Bosna, Arnavutluk, Makedonya, Sırbistan, Karadağ ve Sırbistan'dan ayrılırsa Kosova– önümüzdeki yıllarda birbirlerini takip edebilir. Sınırlayıcı bir faktör, Hırvatistan, Bosna ve Sırbistan'ın, Lahey mahkemesine birbirlerini savaş suçlarıyla itham ederek açtıkları davalardan feragat etmelerinin gerekmesidir.

Eski Sovyet cumhuriyetleri Ukrayna ve Belarus, yukarıdakilerden birkaç yıl sonra girebilir. Ukrayna, demokrasiye doğru iyi adımlar atmaktadır; onun 2004'teki Turuncu Devrimi, demokrasinin eski Sovyetler Birliği'nde kök salabileceğini göstermiştir. Belarus ise Avrupa'nın son diktatörlüğüdür ve Rusya'ya yakından bağlıdır.

Türkiye, galiba yakın bir dönemde AB'ye katılmayacaktır. AB ile Türkiye arasında kabul müzakereleri 2005'te başlamış olmasına rağmen, AB Anayasası'nın reddedilmesi, siyasetçileri Türkiye'ye geçit verilmemesi konusunda uyarmıştır. Türk meselesi, yıllardan beri içinde bırakıldığı kalıcı bekleme odasında durdurulmuştur.

Bazıları, "giderek daha sıkı bir birliğin" bir belirsizlik odasına konmasını ve eski Ortak

Pazar gibi, (emeğin dolaşımı türünden) bazı ilâve özellikleri olan bir serbest ticaret bölgesi biçiminde, ilk baştaki Avrupa kavramına geri dönülmesini teklif etmektedirler. Böyle gevşek bir düzenleme, Brüksel'e daha az yetki verecek ve üyeleri egemen hâlde bırakacaktır. Britanya zaten hep gevşek bir AB'den yana olmuştur. Avrupa'daki tartışmalardan biri, "daha geniş mi, yoksa daha derin mi?" olmuştur. "Daha geniş"ten yana olanlar, AB'nin, Avrupa'nın büyük bölümünü üye yapması ama yapısal olarak daha gevşek kalmasını istemişlerdir. "Daha derin"den yana olanlarsa, onun tam anlamıyla bir federal sistem olmasını istemişlerdir. Bazı eleştiriler, AB'nin her ikisini de eşzamanlı olarak yapmaya çalışmasının başına dert almak olduğunu söylemektedir: on yeni üye ve 2004'teki yeni anayasa gibi. Avrupa'yı birleştirmeyi arzu edenler, aynı anda çok fazla şey istedikleri konusunda uyarılmalıdır.

Anahtar Terimler

Avrupa Birliği
Aydınlanma
doğrudan demokrasi
euro
faydacı
Helsinki Nihaî Senedi
küme
liberal
Maastricht
Mercosur
NAFTA
Schengen
sosyal
temsilî demokrasi
uluslarüstü [supranasyonal]
yetki ikamesi

Ek Kaynaklar

Bartolini, Stefano. *Restructuring Europe: Centre Formation, System Building, and Political Structuring between the Nation State and the European Union.* New York: Oxford University Press, 2005.

Beach, Derek. *The Dynamics of European Integration: Why and When EU Institutions Matter.* New York: Palgrave, 2005.

Dell'Olio, Fiorella. *The Europeanization of Citizenship: Between the Ideology of Nationality, Immigration and European Identity.* Burlington, VT: Ashgate, 2005.

Dinan, Desmond. *Ever Closer Union: An Introduction to European Integration,* 3rd ed. Boulder, CO: L. Rienner, 2005.

Hosli, Madeleine O. *The Euro: A Concise Introduction to Europe's Single Currency.* Boulder, CO: L. Rienner, 2005.

Leonard, Mark. *Why Europe Will Run the 21st Century.* London: Fourth Estate, 2005.

Martin, Andrew, and George Ross, eds. *Euros and Europeans: Monetary Integration and the European Model of Society.* New York: Cambridge University Press, 2004.

McCormick, John. *The European Union: Politics and Promises,* 3rd ed. Boulder, CO: L. Rienner, 2004.

Morgan, Glyn. *The Idea of a European Superstate: Public Justification and European Integration.* Princeton, NJ: Princeton University Press, 2005.

Nelsen, Brent F., and Alexander Stubb, eds. *The European Union: Reading on the Theory and Practice of European Integration.* Boulder, CO: L. Rienner, 2003.

Norman, Peter. *The Accidental Constitution: The Story of the European Convention,* rev. ed. Brussels: EuroComment, 2005.

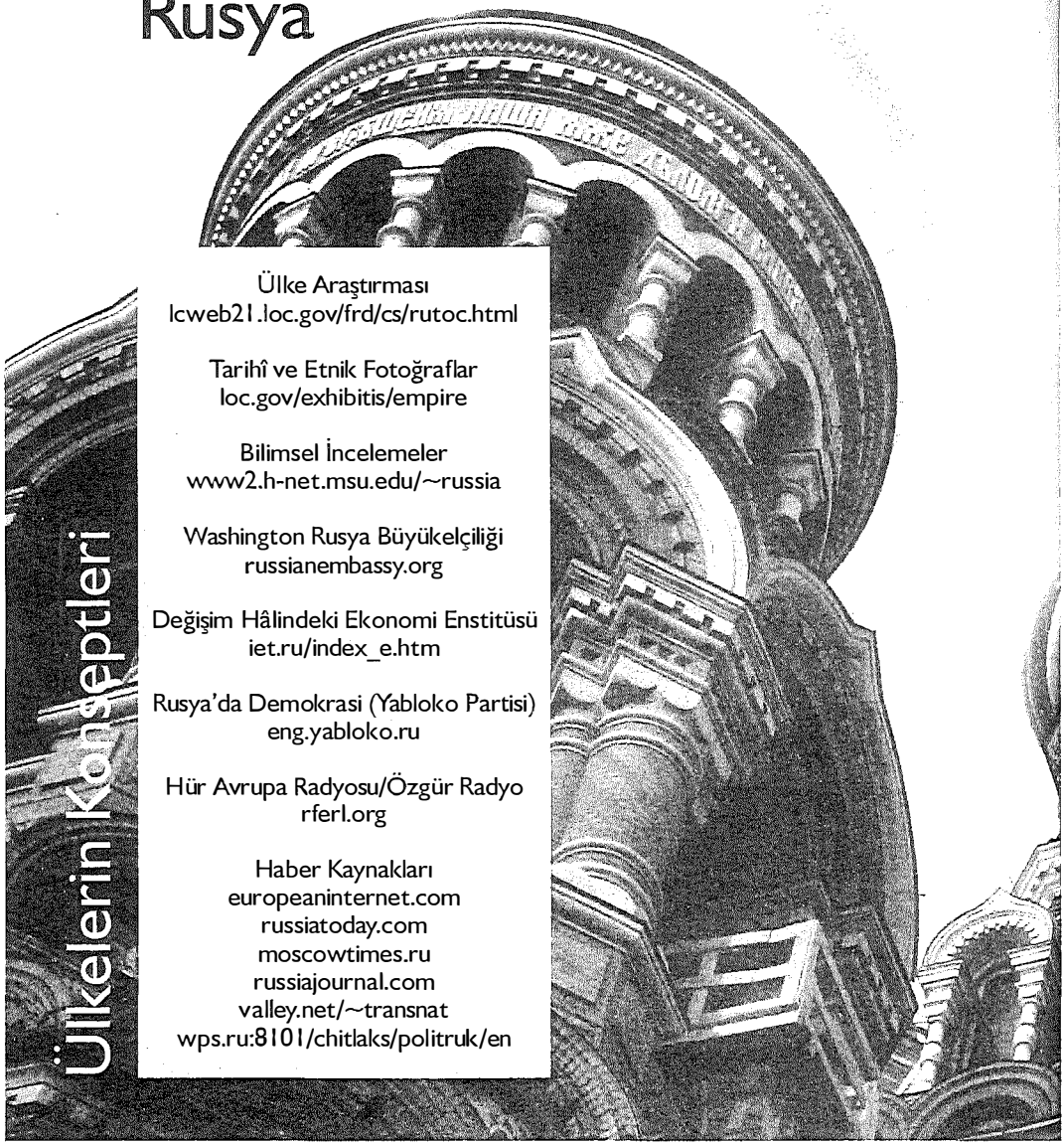
Reid, T. R. *The United States of Europe: The New Superpower and the End of American Supremacy.* New York: Penguin, 2004.

Rifkin, Jeremy. *The European Dream.* New York: Penguin, 2005.

Van Oudenaren, John. *Uniting Europe: An Introduction to the European Union,* 2nd ed. Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 2004.

Kısım IV

Rusya

Ülkelerin Konseptleri

Ülke Araştırması
lcweb21.loc.gov/frd/cs/rutoc.html

Tarihî ve Etnik Fotoğraflar
loc.gov/exhibitis/empire

Bilimsel İncelemeler
www2.h-net.msu.edu/~russia

Washington Rusya Büyükelçiliği
russianembassy.org

Değişim Hâlindeki Ekonomi Enstitüsü
iet.ru/index_e.htm

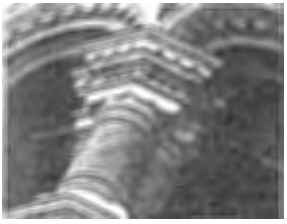
Rusya'da Demokrasi (Yabloko Partisi)
eng.yabloko.ru

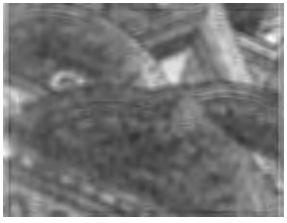
Hür Avrupa Radyosu/Özgür Radyo
rferl.org

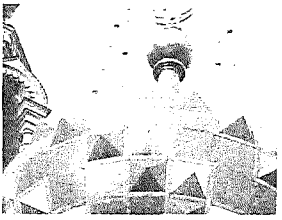
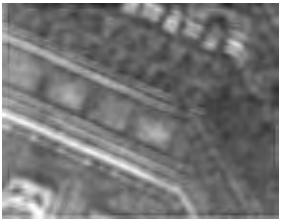
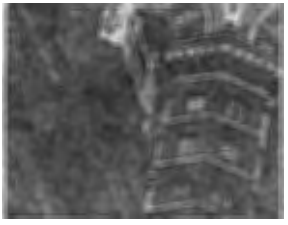
Haber Kaynakları
europeaninternet.com
russiatoday.com
moscowtimes.ru
russiajournal.com
valley.net/~transnat
wps.ru:8101/chitlaks/politruk/en

Borders of new regions set up in 2000
ARCTIC OCEAN
NORTH ATLANTIC OCEAN
BARENTS SEA
BERING SEA
NORTH PACIFIC OCEAN
SEA OF OKHOTSK
SEA OF JAPAN
UNITED KINGDOM
DENMARK
NORWAY
SWEDEN
FINLAND
LATVIA
LITHUANIA
ESTONIA
POLAND
BELARUS
St. Petersburg
NORTH-WEST
CENTRAL
Moscow
MOLDOVA
UKRAINE
BLACK SEA
VOLGA
URAL
RUSSIA
SIBERIA
FAR EAST
NORTH CAUCASUS
CASPIAN SEA
TURKEY
IRAN
IRAQ
KAZAKHSTAN
ARALI SEA
Lake Baikal
Lake Balkhash
UZBEKISTAN
TURKMENISTAN
KYRGYZSTAN
TAJIKISTAN
AFGHANISTAN
MONGOLIA
CHINA
JAPAN
RUSSIAN FEDERATION
BLACK SEA
GEORGIA
ARMENIA
AZERBAIJAN
TURKEY
CASPIAN SEA

Bölüm 18

Rusya: Geçmişin Etkisi

Rusya, Asya'nın kuzey yarısı boyunca, Pasifik'e kadar on bir saat dilimini içine alarak uzanan, uçsuz bucaksız bir ülkedir. Rusya'nın haritasına bakarsanız, çok küçük bir bölümünün Avrupa'da kaldığını görürsünüz. (Bir dünya küresine bakın ve Avrupa'nın kendisinin de Asya'nın küçük bir yarımadası olduğunu görün.) Belki de Sovyetler Birliği gibi büyük ve etnik açıdan heterojen bir ülkenin olması istenmemeliydi. Sadece onu bir arada tutmak bile, arkasında gücün bulunduğu kudretli bir merkezî kontrol gerektiriyordu. Rusya'nın sırf büyüklüğü bile onu tiranlığa yöneltebilir.

Dikkate Alınacak Sorular

1. Rusya'nın büyüklüğü, doğal olarak yönetilmesini zorlaştırmakta mıdır?
2. Rusya'nın tarihi boyunca karşılaştığı coğrafî dezavantajlar nelerdir?
3. Rusya niçin her zaman yukarıdan modernleşmeye muhtaçtır? Niçin bu aşağıdan olamamaktadır?
4. Rusya'nın ne ölçüde demokrasi uygulaması olmuştur?
5. Batıcılarla Slavcılar arasındaki mücadele bugüne yansımakta mıdır?
6. Marksizm, rağbet görmeyeceği kabul edilen Rusya'da niçin tutulmuştur?
7. Lenin, Marksizmi değiştirdi mi?
8. Geçici Hükümet iktidarda kalabildi mi? Nasıl?
9. Stalin bir kaza mıydı?

İsveçli XII. Charles, Napoléon ve Hitler'in işgallerini başarısızlığa mahkûm eden çok uzun ve sert kışlarına rağmen, az miktardaki doğal sınırı nedeniyle Rusya, doğudan ve batıdan işgali kolay bir ülkedir. Rusya'ya kısa bir yetişme mevsimi armağan eden kışlar, tohumların ortalama üç yılda bir büyüyememesi sebebiyle, tarım yapmayı bir şans meselesi hâline getirir. Coğrafya, Rusya'ya ABD'ye olduğu kadar iyi kalpli davranmamıştır. Sibirya'nın Rusya'nın büyüklüğüne eklediği muazzam bölge, bir problemdir; iklimi yerleşmeye hiç uygun değildir, madenlerinin ve ormanlarının çıkarılması zordur. Rusya nüfusunun çoğu "Avrupa" kısmında, yani Ural Dağları'nın batısında hayatlarını sürdürmektedir. Büyük bölümü Çarlık döneminde denenen Sibirya'ya yerleşme ve orayı geliştirme plânları, beklentileri karşılamamıştır.

Bir başka coğrafî sorun da, açık denizlere ulaşma zorluğudur. İlk Rus devletleri, bütünüyle karasaldı; sadece 18. Yüzyıl başlarında, Büyük Peter [Deli Petro] döneminde Rusya, Baltık Denizi'ne ulaşmak için İsveçlileri ve Karadeniz'e ulaşmak için de Türkleri yenebilmiştir. Kuzey Rusya limanları kışın buz tutmaktadır ve Karadeniz ise Türk Boğazları tarafından kontrol edilmektedir ve bu hâlâ, Rusya'nın Avrupa kısmını, bütün yıl kullanılamayan güvenli limanlarla baş başa bırakmaktadır. Hem Çarcıların ve hem Komünistlerin büyük düşlerinden biri, yalnız Rusların kontrolünde olacak ılık su limanları olmuştu.

Slav Halkı

tiranlık Genellikle bir kişinin baskıcı yönetimi.
Sibirya Rusçada "kuzey"; Rusya'nın Ural Dağları'nın doğusunda kalan parçası.
Constantinople Bizans'ın, 1453'te Türkler tarafından fethedilen başkenti.
Kiril Doğu Slav dillerinin Grek esaslı alfabesi.
Tatar Rusya'yı yüzyıllar boyu yöneten, Moğol kökenli kabileler.

Doğu Avrupa'nın çoğunu kaplayan Slav halkları, Avrupa'nın en kalabalık soyudur. Ruslar, Ukraynalılar, Polonyalılar, Çekler, Slovaklar, Sırplar, Hırvatlar, Bulgarlar ve diğerleri, Batı Avrupa'daki Lâtin dillerine (İtalyanca, İspanyolca, Fransızca) göre, birbirlerine daha yakın diller konuşurlar. Bir Slovak köylü, başka herhangi bir Slav köylüyle sohbet edebilir –sözcük dağarcıkları ve gramerleri birbirlerine bu kadar yakındır.

Buna rağmen Slav dillerinin yazılına biçimleri, onları birbirlerinden ayırmaktadır. Batı Slavları (Polonyalılar, Çekler, Hırvatlar ve diğerleri) Roma vasıtasıyla Hıristiyanlaşmışlardır; bu nedenle alfabeleri Lâtindir. Doğu Slavları (Ruslar, Ukraynalılar, Sırplar ve diğerleri) ise, Constantinople'dan gelen Doğulu Ortodoks keşişler tarafından dinleri değiştirilmiş oldukları için, Slavlara ilk din değiştirten keşişlerden birinin,

Siyasî Kültür
"Moskova, Üçüncü Roma'dır""

Keşiş Pskovlu Philotheus, Constantinople'ın 1453'te Türklere geçmesinin ardından, Rusya'nın Hıristiyanlığın son ve tek merkezi olduğunu belirtmek üzere bu sözü dile getirmiştir. Roma ve Constantinople başarısız olmuştu; şimdi Moskova dini koruyacaktı. Yüzyıllarca, pek çok Rus, Philotheus'un özdeyişini tekrarladı: "Moskova üçüncü Roma'dır; dördüncüsü olmayacaktır". Bolşevik Devrimi'nden sonra, Rusya'nın yeni yöneticileri, dünya komünizmi konusunda aynı şeyi hissettiler, yani Moskova onun başkentiydi ve bir başkası olmayacaktı. Bugün bile, bazı Ruslar, hâlâ Rusya'nın kutsal bir misyonu olduğunu düşünmektedirler.

St. Basil Katedrali, Moskova'nın Hıristiyanlığın merkezi olarak eski rolünü hatırlatmaktadır. Rus çarları, sadece devlet başkanı değil, ayrıca Rus Ortodoks Kilisesi'nin de başı idiler.

St. Cyril'in adına izafeten Kiril diye adlandırılan, Grek alfabesinin bir türü ile dillerini yazmaktadırlar.

Rusların (Roma Katolikliğinin zıddı olan) Ortodoks Hıristiyanlıkları ve Kiril alfabeleri, onların Avrupa'nın geri kalanından tecrit olmalarına katkıda bulunmuştur. Coğrafî açıdan Avrupa'nın kenarında olmalarına ilâveten, Rusya, yüzyıllarca onun kültürel kenarının da ötesindeydi. Katolik ve Protestan Avrupa'nın modernleşmesine yardımcı olan önemli fikirler, ancak çok sonraları Rusya'ya nüfuz edebilmiştir. Roma, Batı Avrupa'daki düşüncenin canlı bir kaynağıydı, fakat Türklerin yönetimindeki, Ortodoks inancının merkezi Constantinople [İstanbul], kendi taraftarlarına entelektüel rehberlik etmeye son vermişti. Aynı zamanda, Batı Avrupa, Katolik İtalya'dan dışa doğru dalga dalga yayılan Rönesans'ın canlanışını yaşıyordu, Rusya ise tecrit edilmiş hâlde ve uykuda kalmıştı. Aydınlanma'nın büyük kısmını kaçırmıştı.

Rusya'nın tecrit oluşunu ve geriliğini açıklayan daha önemli bir faktör, onun 13. Yüzyıl'da, daha sonraları Tatarlar diye anılan Moğollar tarafından işgal edilmesiydi. Moğollar, merkezi bugünkü Ukrayna'nın başkenti Kiev olan ilk Rus devletini ezdi ve halkın büyük kısmını köleleştirdi. İki yüzyıl boyunca, Batı Avrupa ileriye giderken, barbar Moğollar yönetimindeki Rus kültürü geriledi. Kimi tarihçiler, Tatar boyunduruğu kaldırıldıktan sonra bile, Rusya'nın Batı'ya yetişmesinin beş yüzyıl aldığına inanmaktadırlar.

Rus Otokrasisi

Tatar yönetimi sırasında, Moskova Dukalığı, önceleri onlar adına bir vergi toplayıcı, daha sonraları da onların galip gelmiş düşmanları olarak, en güçlü Rus devleti hâline geldi. Moscovy'li Korkunç İvan (1530–1584) kendisine çar [tsar] tacı giydirtti. İvan yönetiminde, Rusya bölgesi, Volga boyunca aşağıya inerek Hazar Denizi'ne ve Sibirya'ya kadar genişledi. İvan hem cani, hem de başarılıydı; onun kaba kuvvet kullanması, daha sonraki yöneticiler için bir standart oluşturdu. Bugün bile, Rusların çoğu, ancak güçlü ve acımasız bir liderin ulusal ihtişamı elde edebileceğini düşünmektedir.

Rus soyluları (*boyarlar*) İvan'la çatışmaya girdiklerinde, onun gizli polisi *Oprichnina* onları sürgüne gönderdi, ya da idam etti. O devirden beri, Rus soylu sınıfı, siyasî hayatta hiçbir zaman özerk bir rol üstlenmemiştir. İlk başlarda Fransa'nınki gibi bir mutlakıyetçilik uygulandı ve kültürel olarak tamamen geri bir ülkeye dönüştü. Sonuç, çar yönetimindeki bir otokrasiydi. Batı Avrupa ülkelerinden farklı olarak, Rusya hiçbir zaman özerk soyluların, kilisenin, halk tabakasının ve kralın oluşturduğu bir karışık monarşi deneyimi yaşamamıştır. Bu nedenle, Rusların sınırlı devlet, güçler ayrılığı veya çoğulculuk gibi tecrübeleri olmamıştır. İvan yaşlandıkça daha da çılgınlaştı. Hiç kimseye güvenemediğinden, en küçük bir şüphede, kendi çevresindekileri –hatta kendi oğlunu bile– öldürttü. Öldüğü zaman, modern Rus devletini şekillendirmişti.

Mutlakıyet mi, Anarşi mi?

Rusların otokrasiye tahammül etmelerinin –kimi zaman da ona hayran olmalarının– sebeplerinden biri, onların, en üstte sağlam bir yönetim olmazsa sistemin anarşiye dönüşeceğini hissetmiş olmalarıdır. Bu durum, 17. Yüzyıl'ın başında, "Sıkıntı Devri"nde gerçekleşmiştir. Güçlü bir çarın yokluğunda, huzursuzluk, eşkıyalık, iç savaş ve Polonyalı istilâsı ülkenin başına dert oldu. Ruslar, kendilerinin güçlü bir devlete hizmet etmek zorunda oldukları fikrini de kabullenmişlerdir. Çarın da başkanlık ettiği ve bütün Rusları koruyan "küçük tanrı" olarak çara tapınılması inancını aşılayan Rus Ortodoks kilisesi, otokrasinin bir temel direği hâline gelmiştir. Çar, sezaropapizm denen bir modelle, devlet başkanı ve kilisenin başı görevlerini birleştirmiştir. Rusya, soylulardan köylülere, rahiplere kadar hayatın bütün figürlerinin otokrata hizmet ettiği bir "hizmet devleti" olarak adlandırılmıştır. Özgürlük, birey hakları gibi Batılı kavramlar yoktu.

çar [tsar] "Sezar"dan gelir; Rus imparatoru. Kimi zaman eski Lehçe tarzında çar olarak da telâffuz edilir.
otokrasi Merkezî bir devlette, bir kişinin mutlak yönetimi.
eksklav Anavatandan ayrılmış ülke parçası.

15. ve 16. Yüzyıllar boyunca, Rusya, aslında çok önemli bir bölge içinde geriye doğru çekilmiştir. Eskinin hür köylüleri, âdeta insandan aşağı, hayvanlar gibi, toprağa bağlı ve aristokratlar için çalışan serfler hâline gelmişlerdir. Batı Avrupa serfliği yüzyıllar önce sona erdirdiği hâlde, Rusya kendini, nüfusunun büyük çoğunluğunu oluşturan fakir ve cahil çiftlik işçileriyle geçindirdi.

Zaman zaman, bu çok kötü durumdaki halk ayaklandı. Bazıları kaçtı ve Kazaklara, yani Çarlık ile Türk imparatorlukları arasında yer alan sınır bölgelerdeki atlı eşkıya birliklerine katıldılar. Kazak liderlerinden biri, adı bir türkü ile ölümsüzleşen Stenka Razin, Ukrayna'nın büyük kısmına yayılan bir köylü ayaklanmasına öncülük etmiştir. Zamanla Kazaklar, çarların etkili ve acımasız süvari birlikleri olarak ordusuna kaydettiği yarı askerî birliklere dönüşmüşlerdir.

Coğrafya
Sınırlanmış Rusya

Rusya, kuzeyden Kuzey Buz Denizi; doğudan Bering Denizi ve Ohotsk Denizi; güneyden (küçücük) Kuzey Kore, Çin, Moğolistan, Kazakistan, Azerbaycan, Gürcistan ve Karadeniz; ve batıdan Ukrayna, Belarus, Litvanya, Letonya, Estonya, Finlandiya ve Norveç'le sınırlanmıştır.

Kaliningrad Oblastı'nın (ilinin) Rus eksklavı, eski adıyla Doğu Prusya'nın Koenigsberg'i, Polonya ile Litvanya arasında sıkışmıştır.

Cebrî Modernleşme

I. Peter 1682'de çar olduğu zaman, Rusya Avrupa'nın diğer yerlerinin gerisinde kalmıştı. 2.06 metre boyundaki Peter, Rusya'yı modernleşmeye ve büyük bir güç olmaya zorladı. Peter, Rusya'nın yasamasını, diplomasisini, savaşı ve teknik yenilikleri bizzat ele aldı ve Batı Avrupa'yı ziyaret eden ilk çardı. Batı Avrupa'nın sanayisine hayran olan çar, aynılarının Rusya'da yapılması için emir verdi. Neredeyse sürekli olarak savaş hâlinde olan Peter, Rusya'ya Baltık'ta bir çıkış noktası sağlayacak şekilde İsveçlileri geri püskürttü. Orada, Amsterdam'ı örnek alarak, Rusya'nın Batı'ya penceresi işlevi görecek yeni bir başkentin, St. Petersburg'un (daha sonra Leningrad olmuştur) inşa edilmesini emretti.

İsveç idarî sistemini aynen kopya eden Peter, Rusya'yı, her birini soylu sınıfından bürokratların denetlediği illere, ilçelere ve bucaklara böldü. Bütün erkek soylular, ya bürokrat veya ordu subayı olarak, on beş yaşından ölümüne kadar çara hizmet etmek zorundaydı. Bürokratlar bile, rütbeleri ve üniformalarıyla birlikte ordu saflarında teşkilatlanmışlardı. Peter'le birlikte, Rus devlet aygıtları toplumun içine derinlemesine nüfuz etmiştir. Bir nüfus sayımıyla, askere alınmaya hazır erkeklerin sayısı belirlendi ve her topluluğun bir kotası oldu. Askere alınanlar ömür boyu hizmet ettiler. Peter görevlilerine "olabildiğince çok para toplayın, çünkü para, savaşın atardamarıdır" dedikçe, vergiler herkesi eziyordu.

Peter 1725'te öldüğü zaman, Rusya daha modern ve Batılılaşmıştı ama hâlâ Batı Avrupa'nın gerisindeydi. Büyük Peter, yoksul ve devasa bir ülkeyi kendisine rağmen ileriye doğru iterek, bir yukarıdan aşağıya cebrî [zorla] modernleşme modelini getirmiş oldu. Rusya bunu çok pahalı ödedi. Ağır vergiler altındaki köylü kitlesi her zamankinden daha kötü durumdaydı. –Sözgelimi ilk defa tıraş olmak zorunda kalan– Batılılaşmış soylular, köylülerin umutlarından ve duygularından kopuktular. Bu model uzun bir süre devam etti.

Batıcılar ve Slavcılar

Napoléon'un 1812'de Rusya'yı işgali ve Moskova'yı zapt etmesi, Rus entelektüellerin, ıstırap içinde ülkelerinin geriliğinden haberdar olmalarını sağladı. Birçoğu, çarın otokratik yetkilerini sınırlayacak bir anayasal monarşi de dâhil, Batı'daki politikaların ve kurumların getirilmesinin yollarını aramaya başladı. Bunlar Batıcılardı. Bir kısmı ise Batı'dan hoşlanmıyordu; manevî açıdan onu sığ ve maddeci görüyorlardı. Onların iddiasına göre, Rusya'nın sorunlarının çözümü, kendi Slav köklerinin beslenmesi, Batı'nınkilerden farklı ve üstün olan kendi kurumlarının ve tarzlarının geliştirilmesiydi. Onların görüşü, "Rusya dünyayı eğitecek" idi. Rus köylülerinin ruhsal derinliğini ve sıcak insanlıklarını vurgulayan bu Slavcılar [Slavofiller] (sözlük anlamıyla "Slavseverler"), Batı Avrupa kültürünü küçük gören, romantik milliyetçilerdi. Bu model, geleneksel manevî değerler lehine Batı

materyalizmini reddeden Üçüncü Dünya'nın kimi kısımlarında, günümüzde de devam etmektedir. Ve bugünkü Rusya'da, eski tartışma hâlâ tekrarlanmaktadır: Liberal reformcular yine Batı yanlısıdır, muhafazakâr otoriteryenler ise Batı karşıtı milliyetçilerdir.

Hayal Kırıklığından Devrime

Rusya'da çok şeyi etkileyecek değişiklik çağrılarına rağmen, 19. Yüzyıl boyunca çok az ilerleme kaydedildi. Bütün çarlar, bir *anayasal monarşi* olmayı reddettiler. Hatta "özgürleştirici çar" II. Alexander bile, yalnızca sınırlı reformlar yapmıştır. 1861'de, serfleri hukukî kölelikten kurtaran ünlü Kurtuluş Fermanı'nı yayınlamıştır. Ancak bunların çoğu, ekonomik kölelik içinde kalmaya devam ettiler. Zemstvo denen ilçe ve il meclisleri kurmuş ama bunlara ancak çok küçük bir yerel yetki vermiştir.

Batıcılar Batı'nın taklit edilmesini isteyen, 19. Yüzyıl Rusları.
Slavcılar [Slavofiller] Rusya'nın Batılı olmayan, yerli bir doğrultuda gelişmesini isteyen, 19. Yüzyıl Rusları. "Rusofiller" olarak da bilinirler.
zemstvo Eski Rusya'da yerel parlamentolar.
Narodniki Rusçada "halk" kelimesinin karşılığı olan narod'dan; 19. Yüzyıl sonu Rusyası'nda radikal, halkçı kışkırtıcılar.
anarşizm Alışılmış bütün yönetim şekillerini devirmeye çalışan radikal ideoloji.
proletarya Marx'a göre endüstriyel işçi sınıfı.

Reformlar hem Rusya'yı modernleştirme, hem de kitlelerin hayat şartlarını iyileştirme anlamına geliyordu. Ne var ki, belli şartlar altında, reformların gerçekte *devrim*e yol açmaları az değil, epeyce muhtemeldir. Kendisinin kapsamlı ve cömert olarak gördüğü Alexander'ın reformları, giderek artan sayıdaki eleştirel bir *entelijansiya* [entelektüeller sınıfı] tarafından âdeta yetersiz olarak görülüyordu. O ne verdiyse, daha fazlasını istediler. Reformlar, olsa olsa eleştirenlerin isteklerini şiddetlendirdi. Pek çok entelektüel sertleşti ve hüsrana uğradı.

Bazıları, sıradan insanlar düzeyinde eylemi denedi. 1870'lerde, binlerce idealist öğrenci, üzerlerine köylü elbiselerini giydi ve radikal eyleme kışkırtmak üzere, köylerde "halka gitme"ye kalkıştı. Bu Narodnikiler, kesinlikle hiçbir başarı kaydedemediler; şüphelenen köylüler, ya dikkate almadılar veya onları polise teslim etiler. Eylemsiz kitleleri uyandırmanın bir yolu olarak uygun görevlileri öldürmenin "eylem propagandası" oluşturduğuna inanan diğer bazıları da anarşizm ve şiddete yöneldiler. Yedi adet girişimden sonra, 1881'de, *Narodnaya Volya* (Halkın İradesi) adlı bir grup devrimci, arabasına bomba atarak, nihayet çarı öldürmeyi başardılar.

Aslında Rusya, 19. Yüzyıl'da önemli ilerlemeler yapmıştı. Geçmişe ait âdetler ortadan kaldırılmış, (İngiliz, Fransız ve Alman sermayesinin zerk edilmesiyle) sanayi başlamış, demiryolları inşa edilmiş ve entelektüel hayat gelişmişti. Fakat siyasî reformun önemli alanında –parlamentolar, partiler, seçimler ve iktidarın paylaşılması– Rusya mecburen hareketsiz kalmıştı. Siyasî reformlar kendi kendilerini oluşturmazlar ve bunlar, toplumun barışçı evrimi için, pek çok bakımdan sosyal, kültürel ya da ekonomik reformlardan daha

temeldirler. Ekonomisini modernleştiren ama siyasî sistemini olduğu gibi bırakan bir yönetici, belâ arıyor demektir.

Marksizm Rusya'ya Geliyor

Marx'ın teorisine göre, geri kalmış Rusya, proletarya devrimi için hazır olmaktan uzaktı. En basitinden, hâlâ ezici bir çoğunlukla tarım ülkesi olan ve sanayileşmenin 19. Yüzyıl'ın sonunda henüz başlamakta olduğu bir ülkede, yeterli sayıda proletarya yoktu. Marx, devrimin önce Britanya ve Almanya gibi en fazla sanayileşmiş ileri ülkelerde olacağına inanıyordu. Gerçi Marksizm, Rusya'da, başka herhangi bir yerdekinden daha fazla rağbet görmüştü. Marx'ın eserleri, fena hâlde değişimi istemiş ama bunun için teorik altyapıyı elde edememiş olan, hayal kırıklığı içindeki Rus entelektüeller tarafından içtenlikle benimseniyordu. Nihayet bu noktada, devrimi gerçekleştirmek için bir gerekçe ve bir yol bulduklarına inanmışlardı.

Rusya'da, Marksizmin çeşitli ekolleri mevcuttu. Rusya'nın ekonomik geriliğine dikkat çeken "Yasal Marksistler", ülkenin sosyalizme geçmeden önce kapitalizmden geçmek zorunda olduğunu düşünüyorlardı. Marx çok determinist [belirlenimci] bir tarih görüşüne sahipti ve tarihin, ekonomik aşamalarla, önce kapitalizm, sonra sosyalizm olarak geliştiğini düşünüyordu. Marx'ın tarih analizine sadık olan Yasal Marksistler, devrim için uzun süre bekleyeceklerine inanıyorlardı ve bu nedenle önce kapitalizmi geliştirmeye çalışmalıydılar.

Rusya'daki bir diğer Marksizm ekolü, "Ekonomizm" olarak adlandırılıyordu. İşçi sendikaları vasıtasıyla daha iyi ücretlerin ve çalışma koşullarının elde edilmesine vurgu yapan Ekonomistler, işçi sınıfının âcil ekonomik gelişmesinin Marksizm için zorunlu olduğunu düşünüyorlardı. Bu bakımdan, Marksizmleri refahçılığa doğru yumuşatılmış olan Batı Avrupalı sosyal demokratlara benziyorlardı.

Bu aşamacı iki ekole karşı çıkanlar, en öncelikli ve en önemli olarak devrim yapmayı isteyen, hırslı entelektüellerdi. Bunlar, sadece küçük bir proletarya ile devrimi başlatarak, iktidarı ele geçirerek ve sonra da devleti doğrudan sosyalizme yürümek için kullanarak, "tarihe bir sıçrama yaptır"abileceklerini öne sürüyorlardı. Lenin, Rusya'nın şartlarına uydurabilecek şekilde, Marksizmde bazı teorik değişiklikler yapmıştı. O zamandan beri, Rus komünizm doktrini Marksizm-Leninizm olarak bilinmektedir.

Çeşitli küçük grupların Rusya için Marksist yaklaşımları tartışmalarının ardından, 1898'de Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi kuruldu. Hemen arkasından, çarın gizli polisi *Okhrana* partiye sızdı ve baskınlar yaptı, liderlerinden birçoğu Batı Avrupa'ya sürgüne gönderildi. Partinin gazetesi *Iskra* (Kıvılcım) Zürih'te yayınlanıyor ve Rusya'ya gizlice

Şahsiyetler

Büyük Devrimci Lenin

Bazıları, Lenin'in, ağabeyi Alexander'ın 1887'de çara karşı bombalı bir suikast plânındaki rolü sebebiyle asılması yüzünden, çarcı sisteme karşı intikam peşinde olduğunu iddia ederler. Bu kanıtlanamamaktadır ama bir tek hedefe, Rusya'da devrimci sosyalizme kilitlenmiş, soğuk ve bastırılmış bir öfkenin Lenin'e egemen olduğu kesindir.

1870'te, taşralı bir eğitim görevlisinin oğlu, Vladimir İlyiç Ulyanov olarak doğan Lenin, adına mücadele ettiği proletaryadan değil, entelektüel orta sınıftan biriydi –devrimci sosyalist liderler için tipik olan bir durum. Devrimci faaliyet iddiasıyla kısa sürede üniversiteden kovulan Lenin, kırsal bölgelere sürgüne gönderildi. Lenin, inanılmaz öz-disipliniyle kendini eğitti ve hukuk sınavlarını çok yüksek notlarla geçti.

1890'ların başında, pek çok Rus entelektüel gibi o da Marx'ı keşfetti ve hızla büyüyen Rus ekonomisi konusunda Marksist analizler kaleme aldı. Önde gelen bir Marksist düşünür olarak dikkati çeken Lenin, yasadışı devrimci çevrelerde hızla şöhret basamaklarını tırmandı.

Aralık 1895'te, yasadışı bir sosyalist gazetenin editörlüğünü yapmaktayken tutuklandı ve bir yıl süreyle hapse atıldı, ardından üç yıllığına Sibirya'daki Lena Nehri yakınlarına sürgün edildi. Orada, Lenalı adam anlamına Lenin adını aldı. Tek başına geçirdiği saatler, ona okuma, yabancı diller öğrenme ve yazma fırsatı sağladı. 1900'de serbest bırakılan Lenin, sonraki on yedi yılının önemli bölümünü geçireceği İsviçre'nin Zürih şehrine kaçtı. 1917'de iktidarı ele almasına kadar hiçbir iş tutmamıştır.

İsviçre'deki sürgün günlerinde, Rusya'da asla bir devrim olmayacağına üzülüyordu. İşçi sınıfı, devrimden çok ücretlerinin yükseltilmesi konusuna odaklanıyordu. Rusya'da sadece birkaç bin üyesi bulunan Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi küçüktü ve sürgündeydi. Lenin bu küçük partiyi, etkili bir yer altı gücüne dönüştürmeye karar verdi. Büyüklük önemli değildi; örgütlenme her şeydi. Onun 1902 tarihli kitapçığı *Ne Yapmalı?*, herkese açık, alışılmış bir sosyal demokrat parti yerine, profesyonel devrimcilerden oluşan, sıkı disiplinli bir partiyi öngörüyordu. Lenin yönetimindeki ilk Komünistler, "örgütsel silâh"ı oluşturdular: Parti.

Ama endüstri öncesini yaşayan Rusya'da bir proletarya devrimi nasıl olabilirdi? Bu sorunu çözmek için, Lenin, Marksizmi büyük ölçüde değiştirdi. Marx, devrimin, proletaryanın en büyük sınıf olduğu, en ileri ülkelerde ortaya çıkacağını kuramlaştırmıştı. Lenin, bu gerekli değil dedi: Devrim, kapitalizmin yeni başladığı ve en zayıf olduğu bir ülkede de ortaya çıkabilirdi. Lenin'in savına göre, emperyalizm, kapitalizme yeni bir hayat bahşederek onu dönüştürmüştü. Zayıf ülkeleri sömüren büyük emperyalist ülkeler, kendi işçi sınıflarına daha yüksek ücretlerle rüşvet verebiliyor ve böylece onları susturuyorlardı. Kapitalizm, –Rusya'daki gibi büyük yabancı yatırımlarla– başladığı yerde devrilebilirdi. Lenin, Rusya ve İspanya gibi yeni gelişmekte olan ülkeler, "kapitalizmin en zayıf zincir halkasıdır" diyordu.

Lenin, Marx'ın köylülerin asla devrimci olamayacaklarında ısrar edişine de katılmıyordu. Marx, kır hayatını "köylü aptallığı" diye reddetmişti ama Lenin, birtakım şartlar ve liderlik altında, köylülerin devrimcilere dönüşebileceğine ve küçük işçi sınıfı ile birlikte güçlerini kullanarak, muazzam bir devrim ordusu oluşturabileceklerine inanıyordu. (Bundan yaklaşık otuz yıl sonra, Mao Zedong, emperyalizmin kurbanı olan Çin'in, tümüyle köylü sınıfına dayanan bir sosyalist devrim yapabileceğini öne sürebilmek için bu temalar üzerine ayrıntılarıyla eğildi. Mao, Lenin'in başlattığı düşünce silsilesini tamamlamıştır.)

Lenin büyük bir teorisyen değil ama bütün başarılı devrimciler gibi, koşullardan yararlanmak için doktrini değişikliğe uğratan zeki bir fırsatçıydı. Saf Marksizmden daha çok, nefret ettiği sistemi alaşağı etmek için onu kullanmakla ilgilendi. İktidara gelir gelmez, daha sonra Stalin'le devam edecek olan kanlı insafsızlıkları uygulamaya koydu. Eğer yaşamış olsaydı Stalin'den daha iyi biri olacağı kesin değildir.

sokuluyordu. Editörlerinden biri Lenin'di.

emperyalizm Güçlü ülkelerin diğerlerini sömürgeye dönüştürmesi.
komünizm Marx'ın ekonomik teorilerinin Lenin'in örgütlemesiyle birleşmesi.
Bolşevik Rusya'da çoğunluk; Sovyet Komünist Partisi'nin önceki adı.

1903'te, zaten küçük olan parti, önemli bir sorun, örgütlenme konusunda bölündü. Yöneticilerinden bazıları, Rus işçi sınıfını üyeliğe kaydetmeye çalışan, herkese açık fakat yeminli üyeliği benimseyen, Alman Sosyal Demokratlarına benzeyen, normal bir parti istiyordu. Lenin ise, çarın gizli polisinin böyle açık bir partiyi kolayca yem hâline getireceğini iddia ederek, bu tür bir örgütlenme ile alay ediyordu. Bunun yerine, profesyonel devrimcilerden oluşan, küçük, sıkı sıkıya örülü bir yer altı partisinde, daha doğrusu alışılmış parti yerine bir gizli ittifakta diretiyordu.

Lenin dediğini yaptırdı. Belçika'nın Brüksel şehrindeki 1903 parti kongresinde (zira Rusya'da toplanamıyordu), Lenin, elli bir oyun otuz üçünü elinde bulunduruyordu. Muhtemelen bütün parti üyelerinin temsil edilmemelerine rağmen, Lenin Bolşevik (çoğunluk) grubunu ilân etti ve bu isim tuttu. Kongredeki *Menşevik* (azınlık) grubu, daha ılımlı bir çizgiyi savunarak var olmaya devam etti.

Prova Piyesi: 1905 Devrimi

20. Yüzyıl'ın başlangıcında, büyümekte olan iki güç, Rusya ve Japonya çatıştı. Ruslar, son ayağı Mançurya'dan geçen Trans-Sibirya Demiryolu'nu inşa etmek suretiyle Pasifik'teki konumlarını sağlamlaştırarak doğuya doğru ilerliyorlardı. Bu arada Japonya da, Kore'den, kâğıt üzerinde Çin'in bir parçası olan Mançurya'ya doğru çıkıyordu. Herhangi bir Asyalı orduyu bozguna uğratabilecekleri kesin olan ve iç huzursuzluğun yönünü değiştirmeyi uman Çarlık kabinesi, Japonlarla savaşmanın iyi bir fikir olabileceğini düşündü. İçişleri bakanı, "Devrime doğru gidişin önünü kesmek için galip geleceğimiz bir savaşa ihtiyacımız var" demiştir. Hâlbuki Japon donanması, Port Arthur'da Ruslara karşı sürpriz bir saldırı başlattı ve daha sonra onları hem denizde, hem karada yendi.

Rus-Japon Savaşı, çar ordusunun hazırlıksız, beceriksiz ve aptal olduğunu ortaya çıkardı. Zayıf rejimler, iç huzursuzluğun üzerini örtmek için, "kazanılacak küçük bir savaş"a bel bağlamamalıdırlar; savaşlar sıkıntıları daha da kötüleştirmektedir. Rusya'da ayaklanma, sonra da devrim patlak verdi. Bazı deniz birlikleri isyan ettiler. (Eisenstein'ın klâsik filmi *Potemkin Zırhlısı*'nı seyredin.) İşçiler, St. Petersburg'daki fabrikaları kısa sürede ele geçirdiler. Devrim alevleniyor gibiydi.

Çar II. Nicholas boyun eğdi ve mümkün olan reformlar için emir verdi: ifade, basın ve toplantı özgürlüğü ile Duma'nın demokratik yollarla seçilmesi. Özetle, onun 1905 Ekim

Duma Rusya'nın ulusal parlamentosu.

Manifestosu, otokrasiyi anayasal monarşiye dönüştürecekmiş gibi görünüyordu. Ancak, çar ve gerici danışmanları vaatlerinden döndüler. Çok zeki olmayan Nicholas, otokratik yetkilerinden herhangi birini vermeyi reddetti. Birbiri ardına dört Duma seçildi; eleştiriler çok fazla artınca hepsi de feshedildi. Sonunda Duma, yetkisi olmayan antidemokratik bir müzakere topluluğuna dönüştü. Demokrasiye barışçı bir geçiş için, Duma Rusya'nın son umuduydu. Modern çağlarda, insanlar, yönetim işlerine az da olsa katılmaları gerektiğini hissetmektedirler. Partiler, seçimler, parlamentolar, bu katılımın kusurlu vasıtaları olabilir ama şiddete dayalı bir devrimden daha iyidirler. 1825'teki başarısız Aralık devriminden beri, Rus entelektüeller, bunu çara anlatmaya çalışıyorlardı ama o dinlemeyi reddediyordu.

Birinci Dünya Savaşı ve Çöküş

Komünistler, emperyalizmin ve kapitalizmin çöküşüne götüren tarihsel güçlerin tükenişiyle, Rus Devrimi'nin kaçınılmaz olduğundan söz etmekten hoşlanıyorlardı. Ekim Devrimi'ni kaçınılmaz kılan hiçbir şey yoktu. Gerçekten de Birinci Dünya Savaşı olmasaydı, bırakın Bolşevik devrimini, Rusya'da hiçbir devrim olmayacaktı. 1917 başlarında, Lenin'in kendisi bile, Rusya'da bir devrim görecek kadar yaşayacağından şüpheliydi.

Savaş öncesinde, Rusya'da işler öyle pek korkutucu değildi. Duma, çar otokrasisini aşındırmak için mücadele ediyordu ve zamanı geldiğinde başaracaktı. Toprak mülkiyeti konusundaki eski sınırlamalardan kurtulan köylüler, müreffeh ve verimli küçük çiftçilere dönüşmüştü. Ama savaş her şeyi değiştirdi. 1904'teki abartılı güvenini tekrarlayan çar ordusu, 1914'te, kalabalık ama kötü donanımlı ve kötü yönetilir bir hâlde, Almanya'ya karşı savaşmak üzere mutluluk içinde yola çıktı. Büyük saldırılar, daha etkili olan Alman güçleri karşısında bir molaya dahi izin vermiyordu. Rus ekonomisi çöktü. Birliklerin morali bozuldu ve pek çoğu firar etti. Köylüler, toprak sahiplerinin mülklerini ele geçirdiler. Hükümet felç olmuştu ama çar herhangi bir şeyi değiştirmeyi reddetti.

1917'de durum ümitsizdi. O yılın Mart ayında, ılımlı ve demokrat bir grup iktidarı ele geçirdi ve çarı tahttan indirdi. Batılı liberallere benzeyen bu Geçici Hükümet'in üyeleri, Rusya'yı modernleştirmeyi ve demokratikleştirmeyi umuyorlardı. ABD dâhil Batılı güçler, Rusları savaşa devam etmek için yüreklendireceklerini düşünerek, bunları memnunlukla karşıladılar. Temmuz ayına kadar Aleksandr Kerenski'nin başkanlık ettiği Geçici Hükümet, savaşın içinde kalmaya çalıştı ve bu onun mahvolma nedeni oldu. Eğer Kerenski Batılı Müttefiklere ihanet etse ve Almanya'yla ayrı bir barış yapsaydı, ılımlılar iktidarlarını sürdürebileceklerdi.

Bu arada, savaş dışında da Rusya'ya darbe vurmanın yollarını arayan Alman Genel Kurmayı, karışıklık çıkarması için kışkırtıcı Lenin'i Rusya'ya göndermenin akıllıca

olabileceğini düşündü. Nisan 1917'de, Lenin ve arkadaşları, ünlü "mühürlü tren"in içinde, Almanya, İsveç ve Finlandiya üzerinden, Birinci Dünya Savaşı'nın St. Petersburg adını (ki çok fazla Almanca izlenimi yaratmaktadır) verdiği Petrograd'a gittiler –böylece Bolşevik mikrobu, devrimci huzursuzluğun orada da artmakta olduğu Almanya'ya bulaşmayacaktı. Alman yardımı ve parası olmasa, Lenin asla Rusya'ya geri dönemezdi.

Petrograd'ın Finlandiya İstasyonu'nda, Lenin, sırasıyla işçilere, köylülere ve askerlere hitap ederek, heyecan verici "Ekmek, Toprak, Barış" sloganını açıldadı. Lenin, bir "ikili otorite"nin Rusya'yı yönetmeye çalıştığını derhâl fark etti. Geçici Hükümet orduyu ve dış politikayı kontrol ediyordu. Ama en önemli şehirde, Petrograd'da, işçilerden, askerlerden, denizcilerden ve devrimcilerden oluşan bir konsey (Rusçada *sovyet*) işleri yürütüyordu. Çok geçmeden bu konseyler, pek çok Rus şehrinde ortaya çıktı. İçlerinde Bolşeviklerin küçük birer azınlık olduğu bu konseylerin bileşimi karışıktı. Lenin ikili bir strateji izledi: sovyetleri tek etkili yönetim gücü hâline getirmek ve Bolşevikleri bu sovyetlerin içinde baskın güç kılmak. Lenin'in bu hususlaki sloganı şuydu: "Bütün Güç Sovyetlere".

Devrim ve İç Savaş

Ekim'de iktidarın fiilen ele geçirilişi olağanüstü derecede kolaydı. Sovyet tarihçilerinin abartıyla anlattığı bir sahnede, Petrograd sovyetine bağlı askerler ve denizciler,

Şahsiyetler
Kerenski: İyi Adamlar Kaybeder

1950'lerin sonunda, UCLA'da ürkütücü bir tecrübe yaşamıştım: Aleksandr Kerenski'yi görmek ve konuşmasını dinlemek. Canlı tarihti. Yetmişlerinde ama hâlâ zindeydi ve tane tane konuşabiliyordu. Kerenski, Rusya'nın Geçici Hükümeti'nin başkanı olduğu kısa bir dönemi (Temmuz-Kasım 1917) anlattı. Dinleyiciler arasından, Rus göçmeni olan bir adam, öfke içinde, neden Lenin'i öldürtmek için gücünü kullanmadığını sordu. Kerenski, bir dakika derin düşünceye daldı ve şöyle dedi: "Sahip olduğunuz gücü kullanmanın zor olduğu bazı zamanlar vardır".

Kerenski'nin problemi buydu. Siyasî muhalifini öldüremeyecek kadar nâzik bir adam. Batılı Müttefikler, ondan Rusya'yı savaşta tutmasını istediler ve onun onlara ihanet edebilecek bir

Aleksandr Kerenski

kalbi yoktu. Onda siyasî acımasızlık bulunsaydı, uzun bir politik ömür elde edebilirdi. New York'ta yaşayarak, yıllarını kendi kısa yöneticilik dönemini aklamakla ve kendisini alaşağı etmek için uğraşmış Bolşevikleri ve Rus sağcılarını kınamakla geçirdi. 1970 yılında, seksen dokuz yaşında öldü.

Geçici Hükümet'i devirmek için Kış Sarayı'nın içine doğru büyük bir alanı hıncahınç doldurmuşlardı. Ama Petrograd ve Moskova'nın kontrol altına alınması başka bir şeydi, devasa Rusya'yı kontrol etmek daha farklı bir şeydi.

Lenin'in Bolşeviklerinin sıkı örgütlenmesi ve disiplini başarılı olmuştu. Neredeyse tamamen kaos hâlindeki bir ortamda, en iyi örgütlenen kazanmıştı. Bolşevikler, bir dizi kurnaz manevrayla sovyetlere egemen olabildiler ve firar eden askerlerden ve denizcilerden birçoğunu kendi taraflarına kazandırdılar. Yeni hükümete Lenin başkanlık etti ve Mart 1918'de, Brest-Litovsk'ta Almanlardan cezalandırıcı da olsa bir barış antlaşmasını elde ederek, derhâl Rusya'yı savaştan çekti. Almanların, Rusya'nın geniş topraklarını ele geçirmelerine ve hemen hemen bir milyonluk asker varlığının batı cephesine yeniden yerleştirilmesine imkân sağlayan, dikte (Almancada *Diktat*) edilmiş bir antlaşmaydı.

savaş komünizmi Rusya'da 1918-1921 arasındaki, geçici, sıkı sosyalizm. YEP 1921-1928 arasında, Lenin'in, özel faaliyete izin veren Yeni Ekonomi Politikası.

Kendilerini ihanete uğramış hisseden ve müttefik asker yardımlarının Almanların eline geçeceğinden endişe eden Batılı Müttefikler, Rusya'ya küçük seferî birlikler gönderdirler. Amerikan birlikleri, 1918-1919'da, Kuzey Rusya ve Sibirya'da, Bolşevikler ile fiilen savaştılar. Bu, kapitalist güçlerin, bebeklik çağındaki Bolşevik rejimini beşiğinde boğmaya çalıştığı biçimindeki Sovyet propaganda yöntemine yol açtı.

1918'den 1920'ye, iç savaş bütün hızıyla sürdü. Reaksiyoner Rus generalleri ve amirallerinin komuta ettiği, ihtiyaçlarını Batılı Müttefiklerin karşıladığı Beyaz Ordu, Komünist Kızıl Ordu'yu ezmeye çalıştı. Bu ölüm-kalım mücadelesinde her iki taraf da acımasızdı. Milyonlarca Rus açlıktan öldü. Devrimlerinin yayılması beklentisindeki Kızıl Ordu, Avrupa çapında bir sosyalist ayaklanmayı umarak, 1920'de Polonya'yı işgal etti. Bunun tersine, Polonyalılar Kızıl Ordu'yu püskürttüler ve Ukrayna ile Belarus'un bir kısmını ele geçirdiler. Lenin ve arkadaşları, bir dünya devriminin olamayacağını gördüler ve dünyanın ilk sosyalist ülkesinin kurulmasıyla yetinmeye razı oldular.

Coğrafya

Ekim Devrimi Niçin Kasım'daydı

Her 7 Kasım'da, Rusya, Büyük Ekim Devrimi'nin yıldönümünü kutlardı. Eğer bu tuhaf gibi geliyorsa, sebebi, Ortodoks kilisesine tâbi olan Rusya'nın, 1917'de hâlâ, (çok fazla artık yıl sayması nedeniyle) 1582'den beri Katolik ülkelerde kullanımda ve daha doğru olan Gregoryen takvimden on üç gün eksik giden antik Sezar takvimini kullanıyor olmasıydı. Bir papa entrikasından korkan Protestan ülkeler de Gregoryen takvimi benimsemede gecikmişlerdir: Bolşevikler, sonunda Rusya'yı Gregoryen takvime geçirdiler, fakat bu durumda, Ekim Devrimi'ni Kasım'ın içinde yeniden hesaplamak zorunda kaldılar.

Savaş Komünizmi ve YEP

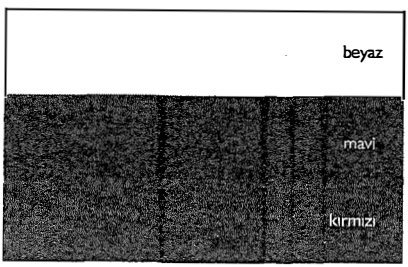
İç savaş sırasında, Bolşevikler, idarî kararlarla mahvolmuş ekonomiyi işleterek, doğrudan kendi ütopik sistemlerini hemen uygulamaya çalıştılar. Kendi kibar adlandırmasıyla bu savaş komünizmi, hayalî projelere olduğu kadar, umutsuz iç savaşın gereklerine de çok fazla bağlıydı. Lenin, işçileri motive etmek için, "Çalışmayan hiçbir şey yemeyecek" emrini verdi (2. Thessalonians'tan 3:10). Savaş komünizmi çok geçmeden açlığa sebep oldu ve birkaç milyonu ölümden alıkoyan tek şey, (Herbert Hoover'ın öncülük ettiği) Amerikan hububat nakliyatlarının yardımseverliğiydi.

Lenin, Rusya'nın saf sosyalizme hazır olmaktan çok uzakta bulunduğunu gördü, bu sebeple ağır sanayinin "zirvelerine komuta eden" devlet kontrolünün plânlı bir şekilde geri çekilmesine önderlik etti ve ekonominin geri kalanının çoğunun özel girişime geri dönmesine izin verdi. Lenin'in bu Yeni Ekonomi Politikası (YEP) dönemi, nispî bir refah getirdi; çiftçiler kendi topraklarını işlediler, "yepçiler" küçük özel girişimciler gibi hareket etti ve genel olarak hayat rahatladı. Yalnız bir bit yeniği vardı: YEP, yeni adıyla Sovyetler Birliği'ni sosyalizme doğru hiç yaklaştırmıyor ve sanayi ancak yavaş biçimde

Coğrafya
Bir Başka İki Bayrak Masalı

1991'in sonunda, (altın orak ve çekiçli) ünlü Komünist kızıl bayrak, Sovyetler Birliği dağıldığı için gönderden indirildi. (İtalya'nın birleştiricisi Garibaldi'nin kırmızı kazaklarından alınan) Kırmızı, 19. Yüzyıl'dan beri sosyalist hareketlerin rengi olmuştu ve Bolşevikler 1917 sonlarında bunu ulusal bayraklarında kullanmışlardı. Eski çar dönemi bayrağını, 1699'da Hollanda tersanelerini ziyaretinden Hollanda'nın üç renkli bayrağını beraberinde getiren Büyük Peter [Deli Petro] hazırlamıştı ama orijinal Hollanda bayrağındaki şeritlerin (yukarıdan aşağıya, kırmızı-beyaz-mavi) sıralamasını, kimi zaman üzerine (Bizans'tan alınan) emperyal çift başlı kartalı da ekleyerek beyaz-mavi-kırmızı olarak değiştirdi. Geçici Hükümet, 1917'de bu kartalı kaldırdı; 1991'de Rusya Federasyonu, bayrak olarak yeniden bunu benimsedi.

Şahsiyetler

Stalin: "Bir Kişinin Ölümü Trajedidir, Bir Milyonunki ise İstatistik"

Sovyet sistemi, Stalin'in olduğu kadar çok Lenin'in değildi. Lenin, sisteme kesin şeklini veremeden, 1924'te öldüğünde elli dört yaşındaydı. Ortaya çıkan dehşetli şeyden kimin sorumlu olduğu –Lenin'in mi yoksa Stalin'in mi–, Rusya'nın içinde de dışında da tartışılan bir konudur. Kimileri hâlâ, eğer Lenin yaşasaydı, zekâsının ve kültürlü oluşunun, Rusya'yı "gerçek sosyalizm" yoluna hazırlayacağını iddia etmektedirler. Başkaları ise Lenin'in yarattığı yapının –gücü önce partide, sonra Merkez Komitesi'nde, son olarak da kendi kişiliğinde toplamasının– kaçınılmaz olarak iktidarı kötüye kullanmayı getirdiğini söylemektedirler.

Stalin, Lord Acton'ın "iktidar yozlaştırır" özdeyişinin tam bir örneğidir. Stalin gücü elinde toplamak için yaşıyordu ve bu işte çok iyiydi. 1879'da, yoksul bir kundura imalâtçısının oğlu olarak, Yosif Vissarionovich Djugashvili adıyla doğan Stalin, Lenin'inki gibi entelektüel bir aile arka plânına ve eğitime sahip değildi. Stalin'in bazı davranışları, Kafkasların dağlık ve ılıman iklimli bir bölgesi olan anavatanı Gürcistan'a ve oranın kişisel nefrete ve kan davasına düşkün halkına atfedilebilir. Gürcistan'da, "Soso" (onun Gürcüce lâkabı) hâlâ, iyi işler yapan bir bölge çocuğu olarak övülmektedir.

Genç Djugashvili, Ortodoks rahiplik eğitimi almaya başladı ama kısa süre sonra devrime yöneldi. Papaz okulundan kovulunca, kışkırtıcı ve grev düzenleyicisi olarak Marksist Gürcü yer altı örgütüne katıldı. Defalarca tutuklandı, hapse atıldı ve Sibirya'ya sürüldü, fakat her seferinde kaçmaya çalıştı. (Çarlık polisi hesabına çalışan iki taraflı bir casus olduğuna ilişkin deliller mevcuttur.) Yeraltına katıldığında, Rusçada "çelik adam" anlamına gelen Stalin adını aldı.

Hiçbir zaman büyük bir teorisyen olmayan Stalin, milliyetler sorunu konusunda Bolşeviklerin kanaatini yazabilen ve Rus olmayan biri sıfatıyla Lenin'in dikkatini çekti. Ekim Devrimi'nde sadece ılımlı bir rol üstlenen Stalin, 1918'de milliyetler komiserliğine atandı ve daha sonra, 1922'de, Lenin'in en kötü yanlışı olarak, partinin birinci genel sekreterliğine seçildi. İnsanlar, bu yeni görevin, yetkisi fazla olmayan bir kırtasiyecilik işi olacağını sanıyordu. Lenin ve Stalin, –her ne kadar Stalin'in tarihçileri böyle görünmesini sağlamaya çalışsalar da– hiçbir zaman birbirlerine yakın olmamışlardı ve ömrünün sonuna doğru, Lenin, Stalin'in ne olduğuna ilişkin bir ipucu elde etmişti. Son mesajlarından birinde, partinin, "fazlasıyla kaba" olan Stalin'i dışlaması konusunda ısrar etti.

Ama artık çok geçti. Kendi **gensek** konumunu kullanan Stalin, sadece kişisel olarak kendisine sadık, önemli görevler ihdas ederek CPSU'yu kendi lehine yeniden örgütledi. Stalin'in, Kızıl Ordu'nun örgütleyicisi ve çok daha bilgili bir Marksist olan, rakibi Leon Troçki'ye üstün gelmesini sağlayan şey, bu örgütsel ön hazırlıktır. Stalin onu parti içi mücadelede yendi ve 1929'da Rusya'dan sürdü, 1940'ta ise Meksika'da öldürttü. Dönek bir hain diye hakaret gören Troçki, CPSU içinde Stalin karşıtı bir muhalefet örgütlemeye çalıştı ve bu, Stalin'de doğuştan var olan paranoyayı besledi, onun, sadakatsizliğinden en küçük bir şüphe duyduğu görevlileri imha etmedeki acımasızlığını artırdı.

Stalin, 1920'lerin sonunda, kendisini Kremlin'in tartışmasız hâkimi yapıncaya kadar bir hizbi diğerinin üzerine kışkırtma konusunda olağanüstü bir manipülatör rolü oynadı. Tıpkı Büyük Peter gibi, kaç insana mâl olursa olsun, ülkeyi modernleştirmeye kararlıydı. 1928'de, ilk Beş Yıllık Plân'ı oluşturarak, Rusya'nın zorla sanayileşmesini başlattı İstememelerine rağmen, çiftçiler ortaklaştırıldı ve kimi zaman silâh tehdidiyle devlet için üretmeye zorlandılar. Kulaklar diye adlandırılan varlıklı çiftçiler, öldürülmenin kibarca ifadesi olarak, "sınıf hâlinde tasfiye edildiler". Ekonomik gelişme, ağır sanayi olarak tanımlanıyordu ve çelik üretimi, çelik adamın [Stalin] başlıca hedefi hâline geldi.

1934'te, ikinci Beş Yıllık Plân esnasında, Stalin, parti saflarındaki "Troçkici" sadakatsizliği takıntı hâline getirdi. Böylece Stalin'in tasfiyeleri başladı; bir milyon civarında parti yoldaşı, ki bazıları İngiliz casusu ya da Troçkici "sabotajcı" olduklarını itiraf ettikten sonra, öldürüldü. Dikkat çekici konumlarda bulunan insanlar, sıranın kendilerine geleceğinden – ki pek çoğu da haklıydı– endişe ettiler. Stalin, bütün yöneticilerin ikişer vekili yetiştirmeleri emrini verdi.

Şahsiyetler (devam)

Stalin bütün generallerini bile öldürtmüştü ve bu, 1941 Alman saldırısında Sovyetler Birliği'nin canını yakan bir gaftı. Belki bir başka on milyon sıradan yurttaş da uydurma suçlamalarla tutuklandı, ayrıca pek çoğu Sibirya'da, zoraki çalışma kamplarında helak oldu. Stalin'in emirleri, kamulaştırmalar ve tasfiyeler esnasında, toplam olarak on beş milyonun ölümüne neden olmuştur.

Stalin çılgın mıydı? Kendisine karşı bir parça Troçkici muhalefet vardı ama o bunu abarttı. Aklı başında biri olarak işe başlasa bile, bir tiranın, görevdeyken aklını kaybetmek zorunda olduğunu, çünkü hiç kimseye güvenemeyeceğini ilk kez dile getiren Platon'dur. Bir kişilik sorununun ötesinde, Stalin, bir kimsenin bütün gücü kendinde topladığında nelerin olacağını sergilemektedir. Komünistler onu kabul etmek istemiyorlardı ama asıl hatalı olan belli bir fertten çok kendi sistemleriydi.

Sağlığı esnasında, Stalin, tarihin en büyük dilbilimcisi, sanat eleştirmeni, Marksist teorisyeni, mühendisi, tarım uzmanı, ne derseniz osu olarak tanrılaştırılmıştı.

Josef Stalin

Onun Doğu Avrupa'yı komünistleştirmesi Soğuk Savaş'a yol açtı. 1953'te –yine yeni bir tasfiyeye hazırlanırken– öldüğünde, Sovyetler Birliği'ni kendi sistemi hâline dönüştürmüştü ve temel çizgileri itibariyle bu sistem, kesinlikle çok fazla değişmemiştir. Mihail Gorbaçov, ciddi biçimde onu reforma uğratmaya kalkıştığında ise sistem çöktü. Stalin, günümüzde Rus gücünün bir sembolü olarak sessiz sedasız restore edilmektedir.

Stalin'in Büyük Tasfiyesi'nin kurbanlarına ait, St. Petersburg'daki üç mezar, güvenilmez olduğuna hükmettiği insanların Stalin tarafından "temizlenme"sinin dehşetini bir parça ifade etmektedir. Sağdaki kurbanın ailesi, Bolşevik Genç Muhafızı üniformasını içindeki bir adamın tam boyutundaki bir heykelini dikerek, ölen kişinin her zaman inançlı bir Komünist olduğunu sergilemek istemiştir.

büyüyordu. Muhtemelen Lenin, YEP'i, sosyalist yapıya doğru hareket etmeden önce geçici bir mola olarak düşünmüştü.

Bu değişiklik, 1920'lerin sonunda, Stalin iktidarı tam olarak devraldığında gerçekleşti. 1928'de, Stalin, kolektifleşmeyi ve sanayileşmeyi hızlandıran devlet güdümlü Beş Yıllık Plânların ilkini uygulamaya başladı. Köylüler tarlalarını vermemekte direndiler, çiftlik üretimi azaldı ve milyonlar (özellikle de Ukraynalılar) kasten, ölümüne açlığa terk edildiler. Yeni fabrikalarda, işçiler sermaye mallarının üretimini artırmak için, ilkel araçlarla, binbir meşakkat içinde çalıştılar. Bütün Komünist ülkeler için bir model hazırlamak üzere, tüketim malları bilinçli olarak ihmâl edildi ve hayat standartları düşürüldü. Pek çok kimse 1930'ların zorla sanayileşmesinin acımasızca olduğunu kabul ederken, bazıları da bunun Sovyetler Birliği'ne, 1941'deki Alman işgaline karşı silâhlanma için endüstriyel bir temel sağladığını öne sürmektedirler.

Beş Yıllık Plânlar 1928'de başlayan, Stalin'in Sovyetler Birliği'ni zorla sanayileştirmesi.
sermaye malları Başka şeylerin yapımında kullanılan araçlar.
tüketim malları Gıda, giysi, konut gibi, halkın kullandığı şeyler.
gensek "Genel Sekreter"in Rusçada kısaltması; güçlü CPSU başkanı.
CPSU Sovyetler Birliği Komünist Partisi.
paranoya Başkalarından sebepsiz şüphe.
tasfiye Stalin'in, idam mangasıyla şüpheli unsurları "temizleme"si.
Soğuk Savaş ABD ile Sovyetler Birliği arasında, yaklaşık 1947–1989 dönemindeki silâhlı gerilim ve rekabet süreci.

Gerçekte Alman işgali, yaklaşık yirmi milyon Sovyetin ölümüne sebep oldu. Naziler Slavların hayatına hiç aldırmadılar; açlık, onların Rus savaş esirlerine standart muamelesiydi. Neslin yokolmasıyla karşı karşıya kalan Sovyetler Birliği, toptan geri çekildi. Lenin gibi Stalin de, Komünist yüzeyin altında Rus milliyetçiliğinin gücünün yattığının farkındaydı. Moskova'dan cepheye giden birlikleri teftiş ederken, Stalin, derin düşünce içinde şöyle diyordu: "Bunlar komünizm ya da Stalin için savaşmıyorlar; Rusya Anne için savaşıyorlar". İkinci Dünya Savaşı, günümüz Rusyası'nda Büyük Yurtseverlik Savaşı diye bilinmektedir. Stalin, 1953'te öldüğü zaman, geri bir ülkeyi dev bir imparatorluğa ve büyük bir endüstriyel güce dönüştürmüştü. Ayrıca o, uzun vadede verimsiz ve reforme edilemez olduğu ortaya çıkan ve nihayet 1991'de çökecek olan bir sistem kurmuştu.

Anahtar Terimler

anarşizm
Batıcılar
Beş Yıllık Plânlar
Bolşevik
Constantinople
CPSU
çar [tsar]
Duma
eksıdav
Emperyalizm
gensek
Kiril
komünizm
Narodniki
(YEP)
paranoya
proletarya
savaş komünizmi
sermaye malları
sezaropapizm
Sibirya
Slavcılar [Slavofiller]
Soğuk Savaş
tasfiye
Tatar
tiranlık
tüketim malları
Ukrayna
Yeni Ekonomi Politikası
otokrasi zemstvo

Ek Kaynaklar

Figes, Orlando. *Natasha's Dance: A Cultural History of Russia.* New York: Metropolitan Books, 2002.

Fitzpatrick, Sheila. *Everyday Stalinism: Ordinary Life in Extraordinary Times.* New York: Oxford University Press, 1999.

Gilbert, Martin. *The Routledge Atlas of Russian History: From 800 B.C. to the Present Day,* 3rd ed. New York: Routledge, 2002.

Gooding, John. *Socialism in Russia: Lenin and His Legacy, 1890-1991.* New York: Palgrave, 2002.

Hosking, Geoffrey. *Russia and the Russians.* Cambridge, MA: Harvard University Press, 2001.

Kort, Michael. *The Soviet Colossus: History and Aftermath,* 6th ed. Armonk, NY: M. E. Sharpe, 2006.

Lewin, Moshe. *The Soviet Century.* London: Verso, 2005.

Lieven, Dominic. *Empire: The Russian Empire and Its Rivals.* New Haven, CT: Yale University Press, 2001.

Madariaga, Isabel de. *Ivan The Terrible.* New Haven, CT: Yale University Press, 2005.

Montefiore, Simon Sebag. *Stalin: The Court of the Red Tsar.* New York: Knopf, 2004.

Read, Christopher. *The Making and Breaking of the Soviet System: An Interpretation.*

New York: Palgrave, 2001.

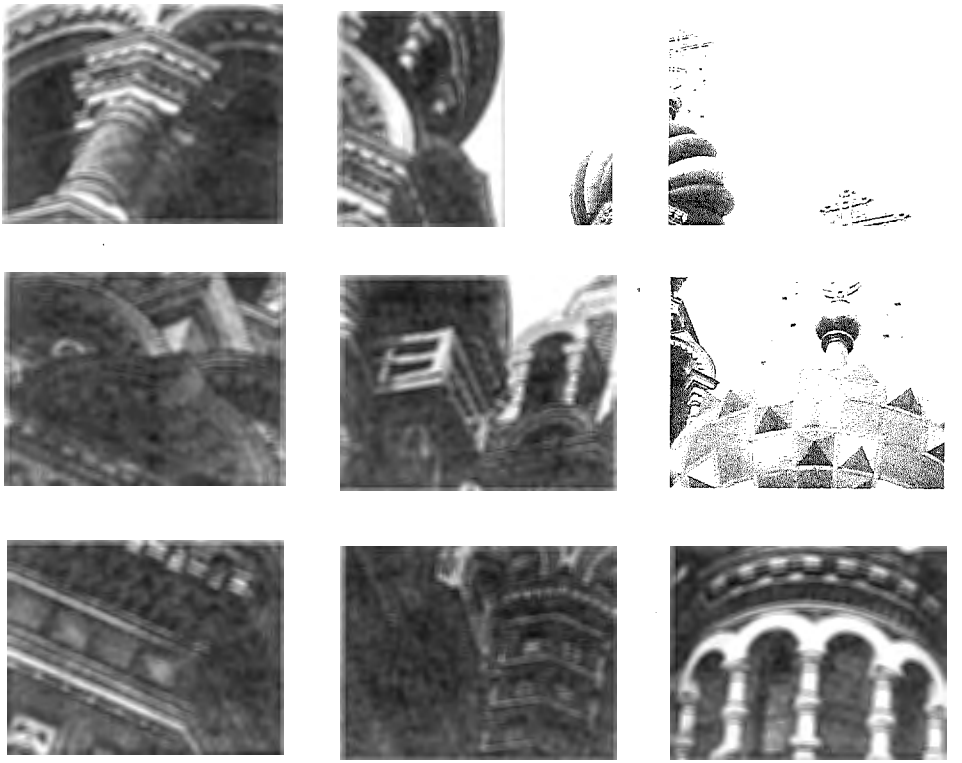
Riasanovsky, Nicholas V., and Mark D. Steinberg. *A History of Russia*, 7th ed. New York: Oxford University Press, 2005.

Service, Robert. *Lenin: A Biography.* Cambridge, MA: Harvard University Press, 2001.

_____. Stalin: A Biography. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2005.

Ulam, Adam B. *The Bolsheviks: The Intellectual and Political History of the Triumph of Communism in Russia.* Cambridge, MA: Harvard University Press, 1998.

Bölüm 19

Rusya: Anahtar Kurumlar

Rusya şimdilerde, etkili biçimde vergi toplayamayan, yasaları geçiremeyen, adâleti yönetemeyen ve yurttaşlarına yardım edemeyen, bir zayıf devlet örneği durumundadır. Lâtin Amerika için tipik olan zayıf devletin bir özelliği de, suçun devlet içine nüfuz etmesidir. Rüşvet, yasa dışılık ve güvensizlik norm hâlindedir. Böyle bir iklimde, yurttaşlar, güçlü bir tarzda yöneten bir liderin etrafında toplanırlar: Putin.

Rusya, kısmen, tekrar eski otoriter geleneğine kaymıştır ve demokrasi yakın bir gelecekte muhtemel görünmemektedir. Bu bakımdan, biri Stalin yönetiminde oluşturulan, diğeri geçmişle bağlarını koparmaya çalışan ama başaramayan Komünist sistem sonrası olmak üzere, iki modeli dikkate almak durumundayız. Sovyetler Birliği'nin 1991 sonundaki acıklı sona erişi ve yeni bir Rusya'nın doğuşu, şimdi anlıyoruz ki, bir sistem değişikliğinden daha küçük bir şeydi. Yeni Rus devleti yeni bir süpürge değildi ve temiz bir süpürme yapamadı. Neredeyse bütün liderlerin kökleri eski Sovyet sistemindedir; Rusya'nın anayasası, gücü aşırı biçimde başkanın ellerinde toplamaktadır ve Başkan Putin bunu daha da çok yapmıştır. Eski Komünist sistemin büyük kısmı, günümüz Rusyası'nın altında yatmaktadır ve bunu dikkate almak zorundayız. Faulkner'ın dediği gibi, "Geçmiş ölmedi. Aslında o, geçmiş bile değildir".

Dikkate Alınacak Sorular

1. Stalin sisteminin temel hususları nelerdi?
2. Niçin, üç Komünist federal sistemin hepsi de çökmüştür?
3. Büyük bir bürokrasi olmadan sosyalizm mümkün müdür?
4. BDT nedir?
5. Rusya ve Fransa yürütme organları ne kadar benzemektedir?
6. Yeltsin hangi bakımlardan Gorbaçov'a benziyordu?
7. Putin Rus seçim sistemini nasıl değiştirdi? Şimdi nasıldır?
8. Rusya parti sistemini anlatın. Daha önce incelediklerimizden herhangi birine benziyor mu?

Stalin Sistemi

Sovyet sistemi Lenin'le başladı ve Stalin'le olgunlaşarak Gorbaçov'un dönemine kadar devam etti. Sistem zaman içinde değişti ama çok fazla değil. Onun temel yapısal özellikleri şunlardı.

Komünist Parti'nin Egemenliği

Lenin, "Komünist Parti, diğer partiler gibi bir parti değildir" demişti. Böylece, Bolşeviklerin, seçimlerde yarışan ve düşük oy aldığında görevi bırakan demokratik partilerin normal siyasî rollerini oynamayacağını söylemek istiyordu. CPSU, ülkeyi muhalefetsiz yönetecekti ve nitekim yetmiş yıl boyunca bunu yaptı.

CPSU, anayasada, "Sovyet toplumunun öncü ve rehber gücü" olarak tanımlanmıştı. Başka partilere izin verilmediği gibi, Parti içinde hiziplere de imkân tanınmıyordu. Parti, işleri doğrudan yönetmiyordu ama politikanın ana hatlarını yayınlayan, ekonomiye nezaret eden, hoşnutsuzluğunu bildiren ve sistemin kadrolarını seçen, terfi ettiren ve denetleyen bir merkezî beyin ve sinir sistemi konumundaydı. Parti ile devlet sistemi çok fazla çakışıyordu, öyle ki, hükümetin çoğu bakanı, aynı zamanda Parti'nin Merkez Komitesi'ndeydi.

Anahtar Kavramlar

Güvenlik Polisi

Güvenlik polisi –Nazi Gestapo'sundan sonra bazen "gizli polis" de denmektedir– diktatörlükleri işlevsel ve kalıcı kılan şeydir. 1991'de Irak ordusunun bozguna uğraması, çok önemli değildi; Saddam Hüseyin devrilemedi, çünkü, onun hâlâ, sisteminin muhafızları olan güvenlik polisi mevcuttu. Düzenli polisten farklı olarak güvenlik polisi büyük ölçüde siyasîdir ve rejime zarar verebilecek herhangi bir eleştiri, hoşnutsuzluk ya da hareketi önleme üzerine odaklanır. Sıklıkla terörü, "Sovyet sisteminin dingil çivisi", yani onu bir arada tutan anahtar unsuru kullanırlar.

Stalin dönemi boyunca bunun çok fazla geçerliliği söz konusuydu ama Stalin'den sonra, terör – keyfî olarak tutuklanma, hapse atılma, Sibirya'ya gönderilme veya silâhla öldürülme korkusu–, siyasî kontrolün bir yöntemi olarak geriye çekildi. Sonraları KGB (Devlet Güvenlik Komitesi) olarak adlandırılan güvenlik polisi, sonuna kadar aktifti (ve hâlâ öyledir), ancak metotları, Lenin döneminin Cheka'sından ya da Stalin'in NKVD'sinden daha inceltilmiş ve zekice idi.

Yaklaşık yedi yüz elli bin KGB ajanı, her yerde vardı: sınırları korumada, fabrikalarda, otellerde ve üniversitelerde; yabancı turistlerle temasta bulunmuş herhangi biri, gizli bilgiler içeren materyallerin elde edilmesi veya Sovyet sistemine karşı farklı düşünceler hakkında bilgi toplama. Milyonlarca Sovyet yurttaşının KGB dosyaları vardı ve bazıları, KGB'nin, yıllar önce olmuş önemsiz kazaları bile sayıp dökebildiğini fark etmişti. Stukachi (muhbir) denen parttaym bilgi vericiler her yerdeydi.

KGB çoğu vakalarla fiilen uğraşamadığında ise –ki bunlar sıradan mahkemelere gitmiştir– düzmece deliller düzenliyordu. KGB'nin hep söylediği gibi, "Bize adamın adını verin, biz size suçunu buluruz". Muhalifler işlerini kaybedebilirlerdi, psikiyatri hastanelerine gönderilebilirlerdi, üniversiteye girmekten men edilebilirlerdi, odalarına dinleme cihazı yerleştirilebilirdi, bir şehirde yaşama haklarını yitirebilirlerdi ve genellikle KGB'nin bir sözüyle rahatsız edilirlerdi.

KGB'nin Sovyetler Birliği'yle birlikte resmen lağvedilmiş olmasına rağmen, kadrolarını eski KGB çalışanlarının oluşturduğu ve aynı görevleri (yetkililere destek olmak ve onların iktidarına karşı herhangi bir tehdidi bertaraf etmek) yaptığı, onun ana unsuru, Federal Güvenlik Servisi (Rusçada FSB) olarak yeniden ortaya çıkmıştır. Putin kendi güvenlik polisi şeflerini kendi seçti ve onlarla kişisel olarak dostluğu vardı. Belirsiz suçlamalara dayansa bile, FSB'nin güçlü soruşturma ve tutuklama yetkileri vardır. Cinayet ve rüşvet kol gezmektedir ama FSB az sayıda tutuklama yapmaktadır. Bunun anlamı, onların dalavereli işler içinde yer aldıkları ve etkili bir kimseye şantaj yapmak için kompromat (uzlaşma materyali) toplamakta olduklarıdır.

Yeltsin'in birbiri ardına üç başbakanı, eski KGB'nin ve daha sonra FSB'nin yüksek mevkilerindeydiler. Başkan Putin bir KGB görevlisi ve daha sonra FSB'nin başkanıydı ve onun üst düzey atamalarının birçoğu –ki siloviki, yani güçlü adamlar diye bilinirler– bu iki örgütten alınmıştı. Rusya ne kadar değişiyorsa, o kadar aynı kalıyor.

Parti üyeliği sıkı kontrol altındaydı. Sovyet nüfusunun yüzde yediden daha azı (bir bakıma 285 milyonun yaklaşık on dokuz milyonu), işçi, öğrenci ya da gençlik lideri olarak iyi sicil almış olmalarına göre seçilen Parti üyesiydi. CPSU, Sovyet toplumunun en iyilerini seçip almayı amaçlıyordu. Parti, en altta birincil parti örgütü, ortada bölge, il ve cumhuriyet parti kongreleri ve en üstte birlik çapındaki parti kongreleri olmak üzere, dev bir piramit biçiminde örgütlenmişti. Her bir kongreye bir komite başkanlık ediyordu. Her bir seviyeden delegelerin bir sonraki en üst seviyeye seçilmeleri (aslında bunlar yukarıdan belirleniyordu), "demokratik merkeziyetçilik" diye adlandırılan bir şeydi. Parti yöneticileri, yani apparatchikler, *apparatı* bir arada tutuyorlardı.

zayıf devlet Etkili bir biçimde yönetemeyen, rüşvet ve suça boğulmuş devlet.
sistem değişikliği Bir dizi siyasî kurumun yerini başkalarının alması.
Merkez Komitesi Birçok Komünist Parti'nin en tepeye çok yakın, büyük yönetim organı.
apparatchik "Düzen adamı" anlamına, CPSU'nun tam gün memuru.
Politbüro "Siyasî büro"; çoğu Komünist partinin küçük, en üst yönetim organı.

KİM NE ZAMANDI: SOVYET PARTİ BAŞKANLARI		
Parti Başkanı	Dönem	Belli Başlı Başarıları
Vladimir Lenin	1917–1924	Devrime önderlik; Savaş Komünizmini tesis etme, sonra YEP.
Josef Stalin	1927–1953	Zorla kolektifleşme ve sanayileşme için Beş Yıllık Plânlar; tasfiyeler; İkinci Dünya Savaşı'na katılma; kendini tanrılaştırma.
Nikita Kruşçev	1955–1964	Stalinizmden uzaklaşma; ekonomik ve kültürel reform denemesi; pek yakındaki ütopya vaatleri; görevden alınma.
Leonid Brejnev	1964–1982	Kısmen yeniden Stalinizm; sistemin sallanmasını frenleme; rüşvetin artışına ve ekonominin yavaşlamasına izin verme.
Yuri Andropov	1982–1984	Rüşvet ve alkolizme karşı sıkı önlemler; büyük reformlar teklif etmesi ama kısa sürede ölüm.
Konstantin Çernenko	1984–1985	Nichevo.
Mihail Gorbaçov	1985–1991	Çok kapsamlı değişim başlatılması; istemeyerek çöken Sovyet sistemi.

Yaklaşık beş bin dolayındaki Birlik Çapında Parti Kongresi delegeleri, güya, yaklaşık 300 tam üye ve 150 aday üyeden oluşan Merkez Komitesi'ni seçmek üzere, birkaç yılda bir, birkaç günlüğüne toplanıyorlardı. Merkez Komitesi ise, iki organın üyelikleri çakıştığı için, onun yönetimdeki karşılığı olan Yüksek Sovyet'in toplantısından genellikle hemen önce, yılda iki kez toplanıyordu.

Merkez Komitesi'nin üzerinde ve gerçekte işleri yürüten, yaklaşık bir düzine tam üye ve altı aday üyeye sahip bir karar verme organı olan Politbüro'ydu. Politbüro kararları Merkez Komitesi tarafından otomatikman onaylanır, Merkez Komitesi'nin kararları ise Parti Kongresi tarafından onaylanır ve bu şekilde aşağıya doğru giderdi. Politbüroyu yöneten, Batı'da "parti başkanı" olarak adlandırılan genel sekreterdi (*gensek*). Uygulamada bu kişi, genellikle hem Parti'nin hem de devletin patronuydu ve diktatör yetkileriyle donatılmıştı. Birçok Komünist sistemde, parti başkanı en güçlü kişidir, çünkü aparatı kontrol eder ve kişisel olarak kendisine sadık *apparatchiki* seçer.

Daha Az Önemli Bir Devlet Yapısı

Dışarıdaki gözlemciler, 1,500 üyeli devasa Yüksek Sovyet'in gerçek bir parlamento olmadığı konusunda hemfikirdirler. Bu, üst Parti kademelerinin hazırladığı yasaları mühürlemek üzere, yılda yalnızca birkaç gün toplanırdı. Kâğıt üstünde iki meclisli olan Yüksek Sovyet, Politbüro'dakilerden oluşan yirmi üyeli bir yönetici Prezidyum'u "seçerdi". Prezidyum, basitçe istediği her yasayı emrederdi. Prezidyum, ayrıca bir ortaklaşa başkanlık olarak da hizmet görürdü ve başkanı çoğunlukla Sovyetler Birliği'nin "başkan"ı olarak adlandırılırdı. Brejnev'den itibaren, Parti genel sekreteri, hem Parti'ye hem de devlete kimin başkanlık ettiğini daha netleştirmek üzere başkan olarak da adlandırıldı.

Yüksek Sovyet, ayrıca, çoğu ekonomi dallarında yoğunlaşmış ve fazlasıyla uzmanlaşmış seksen beş bakanlıktan (sözgelimi Hayvancılık ve Hayvan Yemi Üretimi İçin Makine Yapımı Bakanlığı gibi) oluşan bir tür kabine olan devasa Bakanlar Konseyi'ni de seçiyordu. Bakanlar Konseyi, ortaklaşa müzakere için nadiren toplanırdı. Başbakan veya devlet güvenliği (KGB), iç, savunma ve dışişleri gibi "güçlü bakanlık" görevlerini ancak Politbüro üyeleri üstlenebilirdi.

Merkezîleştirilmiş Bir Federal Sistem

cumhuriyet ABD eyaletlerine eşdeğer, Komünist federal sistemlerin birinci mertebe idarî bölümleri.

Sovyetler Birliği, –tıpkı ABD, Kanada ve Almanya gibi– bir federasyondu ama merkez çok fazla egemendi. Moskova'daki Politbüro'nun belirlediği bir şey, Parti tarafından ülke çapında yürürlüğe konurdu. Sovyetler Birliği'nde –tümü 104'ü bulan– yaklaşık yirmi dört büyük ulus ve daha pek çok azınlıkta ulus yaşıyordu. Bunların en büyük on beşi, birlikte SSCB'yi (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği) oluşturdukları kendi Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne (örneğin Özbek SSC) sahipti. Ancak bu uluslar bir parça dağınıklardı; bağımsızlığını yeni kazanmış her cumhuriyette, etnik olarak Ruslar mevcuttur –Letonya ve Kazakistan'ın nüfuslarının yaklaşık üçte biri Rustur– ve bu, tehlikeli bir milliyet sorununu keskinleştirmektedir.

Rusya Federatif Cumhuriyeti, açık arayla en büyüğü idi ve bugün hâlâ içerisindeki şaşırtıcı etnik gruplar farklılığı sebebiyle, çok sayıda otonom bölgeden oluşan bir federasyondur. Sovyet federalizminin başlıca amacı, lisan haklarının korunmasıydı. Sovyet uluslar politikasını geliştiren Stalin, dil ve kültürün, muhtemel bir siyasî dinamit olduğunun farkındaydı, öyleyse en iyisi, her bir ulusun, aslında siyasî açıdan boyun eğmiş olduğu hâlde, kültürel olarak kendisini özerk hissetmesine izin vermekti. Stalin'in formülü şuydu: "Şekil olarak ulusal, içerik olarak sosyalist". Bu aldatmacanın dayanıklı olmadığı ortaya çıktı. Dünyanın üç Komünist federal sisteminin hepsi de başarısız oldu –Sovyetler Birliği'nde dağılarak, Yugoslavya'da kanlı, Çekoslovakya'da barışçı olarak– ve bugün dev Rusya Federasyonu'nun hâlâ birlikle ilgili sorunları mevcuttur.

Çar sisteminin imparatorluk üzerinde zorla uyguladığı birlik modeli öyle nefret vericiydi ki, eski Rusya "milletler hapishanesi" olarak adlandırılırdı. Bolşevik Devrimi'yle birlikte, Finlandiya ve Baltık devletleri Litvanya, Letonya ve Estonya, mutluluk içinde bağımsızlığa koştular. (1940'ta Stalin Baltık devletlerini yuttu ve yurttaşlarına gaddarca muamele etti.) Stalin, çarın imparatorluğunu Sovyetler Birliği içinde elinde tutmaya devam edebileceğini düşünüyordu, bu nedenle kâğıt üstünde her bir cumhuriyete büyük özerklik verdi.

Gorbaçov'un nispî bir ifade ve basın özgürlüğünü kapsayan *glasnost* (şeffaflık) politikası ile birlikte, bir intikam duygusu eşliğinde, milliyetler sorunu yeniden gündeme geldi. Ekonomik belirsizlik içinde, birçok cumhuriyet, diğer cumhuriyetlere kıt malların gönderilmesini veya satışını yasaklayarak, bir federasyonun en temel özelliği olan büyük bir bölgenin ekonomik entegrasyonunu iptal etmiş oldu. 1991'de on beş cumhuriyetin tamamı birlikten ayrıldılar ve hukuken onu feshettiler.

Pek çok eski Sovyet ulusu, diğer uluslardan korkmakta, nefret etmekte ya da onlara öfke duymaktadır. Tutumlar ırkçılığa varmaktadır. Özellikle, şu anda Rusya'nın dışında yaşamakta olan 25 milyon Rus sorunu epeyce hassastır. Rus ordusu, onları korumak için güç kullanacağını belli etmiş ve anadili Romence olan yüzlerce kişiyi öldürdüğü Moldova'da zaten bunu yapmıştır. Yeni bağımsız olmuş cumhuriyetler, Rusya'yı kendilerine düşman etmekten korkmaktadırlar.

Sovyet federalizmi, halklarını bütünleştirmede niçin başarısız olmuştur? Pek çok sebep vardır. Birincisi, kendi bölgelerine sahip olamayan pek çok ulusal grup bulunmaktadır. İkincisi, uluslar dağınık hâldedir; meselâ Özbekistan'da, Özbeklere ek olarak Tacikler, Ruslar, Yahudiler, Tatarlar, Koreliler ve birçok diğerleri mevcuttur. Bu, ulusları ayıran net bir çizgi çizilmesini imkânsız kılmaktadır.

Üçüncü olarak, Sovyet federal sistemi, etnik gerilim olmayacağını garanti altına almak için sınırları kasten bu şekilde çizen Stalin tarafından tasarlanmıştır. Bu, Stalin'in

bürokratikleşme Ağırlıklı biçimde devlet memurlan tarafından kontrol edilme.
nomenklatura Hassas görevler ve bunlara atanabileceklerin, yani Sovyet elitinin listesi.

eline anlaşmazlıklarda hakemlik yapabilme ve bu suretle kendi otoritesini artırma imkânını, yani eski "böl ve yönet" metodunu vermiştir. Her cumhuriyet Stalin'e bağımlı olacaktı. Dördüncüsü, merkez, büyük ölçüde Komünist Parti ve KGB aracılığıyla, çok fazla yetkiyi elinde bulunduruyordu, yani federalizm, olması gerekenden daha azdı.

Sovyetler Birliği, Stalin'in sahte federal sisteminin bedelini ödemiştir. Şimdi, Rusya Federasyonu'nun seksen beş bileşen kısmını ticaret, hukuk ve karşılıklı saygı ile bir arada tutacak bir Rusya federalizmi inşa edilebilmekte midir? Bazıları Kuzey Kafkasya'daki İslâmcı terörizmin, Rus federal sisteminin ne kadar kırılgan olduğunu ortaya çıkarmasından korkmaktadır.

Dev Bir Bürokrasi

Karl Marx, sosyalizmin sınıf farklılıklarını ortadan kaldırmasından sonra, "devletin yıkılacağı"nı öne sürüyordu. Alman sosyolog Max Weber ise sosyalizmin çok daha fazla devlet gücü ve çok daha büyük bir bürokrasi gerektireceğini söyleyerek buna karşı çıkıyordu. Marx hatalı, Weber haklıydı. Sovyet hayatının her cephesini yöneten on sekiz milyon kişiyle, Sovyet bürokrasisi, bir canavar hâline gelmişti. Bürokratikleşme, devlet memurlarının yavaş, son derecede az yetenekli, katı, verimliliğe karşı umursamaz, rüşvetçi, yüksek Parti görevlilerininki hariç eleştiriye karşı bağışık olduğu Sovyetler Birliği'nin yıkılacağını haber veriyordu. Sovyet günlerinden bugüne büyük oranda değişmeden kalan bu bürokrasi, önemli reformları hâlâ geciktirmekte ve engellemektedir. Bürokratları değiştirmek, Putin'in en zor görevlerinden biriydi.

Aslında Parti'yle bürokrasi, karşılıklı olarak birbirlerine nüfuz ve rehberlik ediyordu ve bu, Parti'nin kendi *kontrol* fonksiyonu diye adlandırdığı bir şeydi. Parti, bütün önemli görevlileri atıyor, denetliyordu ve onları ayakları üzerinde durduran buydu. Eğer bürokratlar işleri karmakarışık eder ya da berbat şekilde dalavereye saplanırlarsa,

Coğrafya
Kale İçindeki Devlet

Pek çok büyük şehir kale olarak kurulmuştu ama şimdi çok azının surları mevcuttur. Kremlin (Rusçadaki kreml, yani "kale" kelimesinden) eski yüzyıllara uzanan, surlu bir şehirdir. (Şimdiki surlar 1492'de inşa edilmiştir.) Şekil olarak üçgendir ve çevresi bir buçuk mildir; eski Kremlin binaları hem hükümet binaları hem de katedrallerden ibarettir (şimdilerde halk müzeleridir). Kremlin duvarının sağ tarafına bitişik olan, bir zamanlar Politbüro'nun Kızıl Meydan'daki 1 Mayıs (Uluslararası İşçi Bayramı) ve 7 Kasım (devrimin yıldönümü) geçit törenlerini teftiş etmesi için kullanılan, Lenin'in mezandır. Kızıl Meydan'ın karşısında bulunan, renkli, soğan biçimli kuleler ise St. Basil Katedrali'ne aittir.

rütbeleri indirilebilir ya da uzak bölgelere gönderilebilirlerdi. Bu, görevlilerin aşırı derecede dikkatli olmalarına ve sıkı sıkıya kitaba bağlı kalmalarına sebep olmuştur. Öte yandan, eğer bürokratlar etkili ve başarılı iseler, Parti onları daha yüksek görevler için tavsiye edebilirdi. Bu hususiaki kilit araç, yaklaşık 600,000 önemli görevin ve bu görevlere atanabilecek güvenilir kişilerin listesi olan nomenklatura idi ve bundaki kişilerin neredeyse tamamı, genellikle emekli oluncaya kadar listede kalan Parti üyeleriydi.

Demokrasi
1991: Başarısız Darbe

1991 Ağustos'unda, Gorbaçov Kırım'da tatildeyken, kendi kabinesinin büyük kısmı onu devirmeyi denedi. Kendilerini "Olağanüstü Durum Komitesi" olarak adlandıran, muhafazakârlardan oluşan sekiz kişilik cunta (Ruslar İspanyolcadan ödünç alınan bu kelimeyi kullanırlar), Gorbaçov'un hastalandığını ve kendi başkan yardımcısının başkanlık görevi yapacağını açıkladığını bildirdiler.

Bazı Batılı uzmanlar üç yıldır bir darbe bekliyorlardı. Onlann dikkat çektikleri üzere, Gorbaçov'un reformlan Sovyet sistemini ve Sovyet yönetici elitinin işlerini ve rahatlarını tehdit ediyordu. Gorbaçov, bu kişilerin öfkeleri konusunda defalarca uyarılmıştı. 1990 Aralık'ında, Dışişleri Bakanı Eduard Şevardnadze, bir diktatörlüğün gelmekte olduğunu söylemesini halkın protesto etmesi sonucu emekli olmuştu.

Gorbaçov, büyük reformlar vaat etmek ile çok fazla reform yapmayacağı konusunda Parti muhafazakârlarına yeniden güvence vermek arasında zikzak çiziyordu. 1991'de, Gorbaçov yeniden reformlardan yana döndü ve dokuz Sovyet cumhuriyetinin liderleriyle, cumhuriyetlere bir piyasa ekonomisi içinde büyük özerklik verecek olan yeni bir birlik antlaşması hazırladı. Bu, muhafazakârlar için son bahaneydi. Antlaşmanın imzalanmasından önceki gün, darbelerini sahneye koydular.

Üç gün boyunca, dünya nefesini tuttu. Çok zeki olmayan Kremlin apparatchiklerinin darbesi başarılı olacak mıydı? Üstünlüğü ele geçirmiş gibi görünüyorlardı. Aralarında, ordunun, KGB'nin başkanları ve içişleri bakanı da vardı. Darbenin başarısız olmasının nedenleri şunlardı:

Darbeyi az kişi destekledi. Demokrasiden yana onbinlerce yurttaş, darbeye açıkça karşı çıktı. Gorbaçov çok fazla sevilmiyordu ama cunta daha da az seviliyordu.

Boris Yeltsin sağlam durdu. Rusya Cumhuriyeti'nin parlamentosu, Kremlin'in yaklaşık bir buçuk mil uzağındaydı ve o zamanki başkanı, reformcu Boris Yeltsin'di. Yeltsin ve yardımcıları, binanın içine kapandılar ve cuntanın emirlerinin yasadışı olduğunu ilân ettiler. Binayı teslim almak üzere gönderilen bir tank müfrezesi, Yeltsin'in tarafına geçti ve binayı savundu. Binlerce Moskovalı nöbet tutmak üzere geldi ve darbeyi protesto etti. Yeltsin'in dayanıklılığı, muhalefeti de harekete geçirdi. Sovyet silâhlı kuvvetleri bölünmeye başladı. Pek çok komutan, ya cuntadan uzak durdu, ya da ona karşı çıktı. Kanlı bir iç savaşla karşı karşıya kalan cunta, soğukkanlılığını kaybetti.

Uluslararası baskı, darbeye karşı çıktı. Büyük ülkelerin tamamı, dış yardım için her şeyi göze almış olan Sovyet ekonomisinin, eğer darbe başarılı olursa dış yatırım almayacağını açıkladılar. (Bizzat Gorbaçov'a kulak veren) Yabancı yayın kuruluşlan cunta karşıtı güçleri cesaretlendirdiler.

Bitkin Gorbaçov, daha fazla reform için yemin ederek Moskova'ya döndü. Cunta tutuklandı (biri intihar etti). Darbe girişimi, aslında Sovyetler Birliği'nin sonunu hızlandırmış oldu. Bundan sonra, Gorbaçov'un tereddüt dolu bir başarısızlık olduğu ortaya çıktı. Yeltsin onu iktidardan indirdi ve bağımsız Rusya'yı ilân etti. Demokrasiye bir fırsat verilmiş oldu.

cunta İspanyolca "khun-ta" olarak telâffuz edilir; askerî darbe için uğraşan grup.

Gosplan Sovyet merkezî ekonomik plânlama bürosu.

Merkezî Ekonomik Plânlama

Devlet Plânlama Komitesi, Gosplan, Sovyet ekonomik sisteminin kalbiydi ve her yıl neyin ne kadar üretileceğini tespit etmeye ve 350,000 dolayındaki girişim için uzun vadeli hedefler oluşturmaya çalışıyordu. Merkezî plânlama hem etkileyici bir büyüme ve hem de muazzam kapasite büyümeleri ortaya çıkardı. Stalin döneminde, korkunç insan maliyetine olsa da, Sovyetler Birliği'nin hızla sanayileşmesine imkân verdi. Ama bu, aynı zamanda, Gosplan'ın ihmâl ettiği malların kronik eksikliği anlamına da geliyordu. Gosplan'ın ihmâli sonucu, Sovyetler Birliği'nde o yıl, sözgelimi, diş fırçası üretilmiyordu.

Sovyet liderleri, plânlanmış ve merkezden yönetilen bir ekonominin, Batılı bir piyasa ekonomisinden daha rasyonel olduğunu öne sürüyorlardı. Uygulamadaki sonuçlar bunu çürütmüştür ama Sovyet bürokratlar, "bilimsel sosyalizm"in bir iman maddesi olan merkezî plânlamadan vazgeçmeye istekli değildiler. Gosplan'da Sovyet sisteminin unutları, hedefleri, korkuları ve bazen kaprisleri birbirleriyle karşılaşıyor ve mücadele ediyordu. Gosplan'ın kendisi, Sovyetler Birliği'nde kimin ne alacağına, çelik artışının bu yıl x oranında ve plastiklerin artışının gelecek yıl y oranında olup olmayacağına karar veren Politbüro'nun isteklerine epeyce duyarlıydı. Büyük ölçüde bilgisayarlarla çalışan Gosplan, Sovyet ekonomisinin direksiyonuydu.

Yeni Sistem

Ağustos 1991'deki başarısız darbeden sonraki aylar içinde, eski Sovyet sistemi çöktü ve molozlar arasından, kâğıt üstünde demokratik gibi görünen ama Putin yönetiminde hiç de öyle olmayan yeni bir sistem doğdu.

Artık Sovyetler Birliği Yok

On beş Sovyet cumhuriyetinin hepsi, 1991 sonundaki telâşı, bağımsızlıklarını ilân etmek için kendi lehlerine kullandılar. Özellikle Baltık cumhuriyetleri –Litvanya, Letonya ve Estonya– en önde, tam ve derhâl bağımsızlığa gittiler. Kendi pasaport ve vizelerini basarak Sovyet polisini ülkeden çıkardılar ve sınırlarını kontrol altına aldılar. Çok geçmeden diğer cumhuriyetler de onları takip ettiler ve bazıları diğerlerinden daha fazla olmak üzere, şu anda hepsi bağımsızdır. Ukrayna, yüzyıllarca Çarlık Rusyası'nın bir parçası ve Sovyetler Birliği'nin de tahıl ambarı olmuş olmasına rağmen, Ukraynalılar, özellikle de Stalin'in çiftlik kolektifleştirmesinin kendilerine nelere mâl olduğunu –altı milyon insanın kasten, açlıktan ölüme terk edilmesi– okuduktan sonra, Moskova tarafından yönetilmeye öfkeliydiler. Bağımsızlık lehinde oy kullandılar ve 2004'te de Batı yanlısı bir demokrasi için oy verdiler.

Hiçbir zaman bağımsız bir ülke olmamış, ya da pek fazla ayrılıkçı duygular beslememiş olan Belarus da (Rusya ile Polonya arasındaki bölge, eskiden Belarusya) bağımsızlık yönünde oy kullandı. Ancak Belarus, para olarak hâlâ Rus rublesini kullanmakta ve Rusya'yla dostça ticaret yapmaktadır. Ordusu Rus ordusuyla yakından bağlantılıdır. Esasında Belarus, hiçbir zaman Rusya'yla bağlarını koparmamakta ve Avrupa'nın son diktatörü tarafından yönetilmektedir.

Orta Asya Eskiden Rusya'nın ve Sovyetler Birliği'nin bir parçası olan, Hazar Denizi ile Çin arasındaki topraklar.

En ürkütücü problem, cumhuriyetlerde ortaya çıkan etnik gerilimdi. (Muhtemelen KGB izlemekte olduğu için) Nesiler boyudur barış içinde yaşayan azınlıklar, milliyetçi öfkenin hedefi hâline gelmişlerdir. Kafkasya'da kan akmıştır. Cumhuriyet seviyesindeki pek çok politikacı, milliyetçilik kartını oynamış ve bu da kolaylıkla şiddete dönüşmüştür. Mesajları basit ve etkiliydi: Gürcistan Gürcüler için, Özbekistan Özbekler için, Ermenistan Ermeniler için ve hatta Rusya Ruslar içindir.

Orta Asya cumhuriyetlerinin tümü artı Azerbaycan, Müslüman çoğunluğa sahiptir ve (İran gibi) bir tür Farsça konuşan Tacikler dışında, hepsi Türkî diller konuşmaktadırlar. Azerilerle Ermeniler arasında ve Gürcistan'da Müslüman-Hıristiyan gerilimi mevcuttur. Rusya Federasyonu içinde, Müslüman Çeçenistan, Rus Ordusu tarafından zalimce ezilmiş ve bu da katil teröristleri ortaya çıkarmıştır. Ancak, eski Yugoslavya'da toplu olarak çok daha fazla insan öldürülmüştür. Büyük bir sorun şudur: Sovyet Müslüman cumhuriyetleri hangi yöne doğru –modern ve lâik Türkiye örneği yönünde mi, İslâmî

Coğrafya
On Beş Eski Sovyet Cumhuriyeti

On beş eski Sovyet cumhuriyetinin her birinin adlarını ve yaklaşık yerini öğrenmemiz gerekmektedir; bunlar şimdi bağımsız ülkelerdir ama birçoğu Rusya'nın etkisi altındadır. (Bkz. 18. Bölüm'ün baş tarafındaki harita). Cumhuriyetleri hatırlamanıza yardımcı olması için, üç grupta üç ülke, artı beşli bir Orta Asya grubu, artı bir tuhaf grubun bulunduğuna dikkat edin.

Slav	Baltık	Kafkasyalı	Orta Asyalı	Romence
Rusya	Litvanya#	Gürcistan	Türkmenistan*	Moldova (eski adı: Moldavya)
Ukrayna	Letonya#	Ermenistan	Kazakistan*	
Belarus	Estonya#	Azerbaycan*	Kırgızistan*	
			Özbekistan*	
			Tacikistan*	

BDT'de değil.
* ağırlıklı olarak Müslüman

köktendinciliğe doğru mu, yoksa tekrar ekonomik ve askerî açıdan egemen durumdaki Rusya'ya doğru mu– hareket edeceklerdir?

Bir Bağımsız Devletler Topluluğu

Eski Sovyet federal sisteminin bıraktığı bir şey var mı? 1991'in sonunda varlığı sona ermiş olduğu hâlde, onu oluşturan cumhuriyetlerin çoğu, merkezi Belarus'taki Minsk şehri olan bir "Bağımsız Devletler Topluluğu" (BDT) kurmak üzere anlaştılar. Dikkat çekici biçimde, bunların arasında üç Baltık cumhuriyeti ve Gürcistan yoktu. Gürcistan, daha sonra, Moskova'nın kışkırttığı bir iç savaşın ortasında, BDT antlaşmasını imzalamaya zorlandı. BDT'nin yetkilerinin neler olduğunu hiç kimse pek fazla bilmemektedir ama şu anda çoğu, bunun eski Sovyet cumhuriyetlerini tekrar kontrol altına alma ve Büyük Peter dönemindeki Rusya'yı fiilen yeniden kurmak için Rusya'nın bir planı olduğunu düşünmektedir.

Bazı cumhuriyetlerin dev Rusya'yla bağlarını sürdürmelerinin sebepleri vardır. Birincisi, BDT üyesi oniki cumhuriyetin sekizi kara ülkesidir ve dış dünyaya açılmak için Rusya'ya ihtiyaçları vardır. Endüstriyel olarak hepsinin, mal üretimi ve enerji bakımından

Demokrasi
Rusya 2004 Başkanlık Seçimleri

Dört yılda bir yapılan Rusya başkanlık seçimleri, Fransızların iki turlu sistemini örnek almıştır. 2004 sonuçları, Putin'in bu seçimde, hiçbir surette ikinci tur olmayacak biçimde birinci turda daha büyük bir çoğunluk kazanması durumu hariç, 2000 seçiminin sonuçlarına benziyordu. 2004'te Putin daha az bir muhalefetle karşı karşıya kaldı –zira az sayıda kişi ona karşı yarışmaya cesaret etti– ve yüzde 70'ten daha fazla oy aldı. Ruslar, Putin'in getirmiş olduğu istikrar ve ekonomik büyümeden memnunlardı.

Katılım yüzde 64.4 gibi heyecan verici olmayan bir orandı, çünkü Rusların çoğu Putin'in kazanacağını biliyordu. Rus oy pusulaları üzerinde öyle bir seçenek bulunduğundan, yüzde üç buçuk oranındaki oy, "yukarıdakilerden hiçbiri"ne verildi. 2004 sonuçları sağ taraftaki tabloda gösterilmektedir.

Eğer hiç kimse çoğunluğu kazanamasaydı, 1996'da olduğu gibi, iki hafta sonra, en çok oyu kazanan iki aday arasında ikinci tur seçim yapılacaktı. 1996'daki iki tur arasında, görevde bulunan Başkan Boris Yeltsin lehine çoğunluk desteğini toplayan bir mukavele yapılmıştı. Gerek 1996'da ve gerekse 2000'de, yeni zengin oligarşi yöneticilerinin sahibi olduğu Rus kitle medyasının büyük bölümü görevdeki yöneticileri desteklemiş ve oy kullanma yolsuzlukları tespit edilmiştir. 2004'te, medyanın neredeyse tümü devlet yetkililerinin arkasındaydı ve Putin'e yaltaklandı. 2004 seçimi demokratik değildi. Kâğıt üstünde rekabet vardı ama yarışa katılan çeşitli adaylar Putin'i desteklediler. Oysa rekabet, demokrasinin temel özelliğidir. Dürüst bir seçimi kazanabilecek olan Putin, her şeyi kontrol etmekten hoşlanıyordu.

Aday	Parti	Yüzde
Vladimir Putin	Birleşik Rusya	71.3
Nikolai Kharitonov	Komünist	13.7
Sergei Glazev	Anavatan	4.1
Hiçbir adaya		3.5

Şahsiyetler

Putin: KGB Başkanı

Rusya Başkanı Vladimir Putin, çözülmesi zor biriydi ve böyle olmaktan hoşlanmaktaydı; duygularını ve yapacağı şeyleri kendine saklamaktadır. İlk başlarda, pek çok kimse onu, renksiz, zeki olmayan ve Rusya'yı yönetecek vizyonu bulunmayan, sıradan bir orta düzey KGB bürokratı (ki öyleydi) diye istememişti. Fakat kısa süre sonra, Rusya'yı dengede tutan ve iktidarı âdeta tümüyle eline alan, soğuk, gizli otoriter biri olarak ortaya çıktı. Kendisinden önceki Yeltsin'den farklı olarak Putin, akılcı, ağırbaşlı ve sağlıklı biriydi.

Dört ay içinde, Putin (Puh-tin diye telâffuz edilir), önce başkan vekili olarak, daha sonra 2000'de kendini seçtirerek, az tanınmışlıktan güçlü başkan konumuna yükseldi. Ağustos 1999'da, Yeltsin, o zaman kırk altı yaşında olan Putin'i, on yedi ay içindeki beşinci başbakanı olarak atadı. Çoğu kimse, Putin'in bir başka geçici başbakan olduğunu düşünüyordu ama Yeltsin, çok geçmeden onu varisi olarak gösterdi. O zaman fazlasıyla sevilmeyen biri olan Yeltsin, 1999 sonunda istifa etti ve Putin, anayasaya göre başkan vekili oldu.

Putin'in KGB bağlantıları, ona birbiri ardına iyi konumlar getiriyordu ve onun iktidara gelmesi sessiz bir KGB darbesi anlamına geliyordu. Başka hiçbir şey, onun belirsiz bir hâlden böyle hızlı yükselmesini açıklayamaz. Putin 1975'te hukuk fakültesinden mezun oldu ve doğrudan KGB'ye girdi; orada, Doğu Almanya'daki casus operasyonlarında yarbaylığa yükseldi. Sovyetler Birliği'nin çöktüğü esnada, Putin, 1994'te St. Petersburg'da başkan yardımcısı olarak belediye yönetiminde görev yapıyordu. 1996'da, Yeltsin onu Rusya'nın bölgeleri arasındaki ilişkilere nezaret etmek üzere Kremlin'e getirdi ve 1998'de FSB'nin başkanı yaptı. 1999'da Putin güçlü Güvenlik Konseyi'nin sekreterliğine atandı ve daha sonra da kamunun önüne ilk kez çıktığı başbakanlık görevine getirildi. 2000'de (ilk turda) başkanlığa seçilmesi, onun bir görev için ilk defa yarışması olmuştu.

Putin oldukça zekiydi ama onun asıl gücü, arka planı ve Rusya'nın en güçlü insanları hakkında kompromata [şantaj malzemesi] sahip olan KGB'deki (şimdi FSB) destekçileriydi. Onlar, politikacılar ve azınlık yöneticileri de dâhil, kimin rüşvetçi olduğunu ve kimin yurtdışında para sakladığını ayrıntısıyla biliyorlardı.

Birçokları Putin'i otoriter olarak nitelemektedir ama Ruslar kesinlikle, Yeltsin'li yılların getirdiği gibi tehlike ve düşüş dönemlerinde, daima güçlü bir yöneticinin etrafında toplanmışlardır. Gelişmesinin bu aşamasında, hiçbir tam demokrat ayakta kalamaz ve Rusya'yı yönetemezdi. Yeni yasalarla, tehditlerle, rütbe indirmelerle ya da ceza davalarıyla, Putin bürokrasiyi, medyayı, Duma'yı, bölge valilerini, azınlık yöneticilerini ve özel çıkar gruplarını kontrol etti ve Yeltsin'den farklı olarak, döneminde her şeyi sorumluluğu altına aldı.

Putin, Çeçenistan'daki savaşı yeniden alevlendirerek, kitle desteği yaratmıştır. Çeçen bombacılar, Rusya'nın çeşitli şehirlerinde binaları, okulları havaya uçurmuş ve yüzlerce insanı öldürmüşlerdir: Rus halkı ve ordusu intikam istemektedir. Putin'in Çeçen isyanlarını ezme konusundaki emirleri, neredeyse tam destek görmüş ve 2000 ile 2004'teki başkanlık seçimlerini kolaylıkla kazanmasını sağlamıştır. Görev süresi iki dönemle sınırlıydı.

Putin, Başkan Bush'un, özellikle 11 Eylül'den sonra, onu sıcak bir dost olarak tasvir etmesini sağlamış, 2003'te, Irak Savaşı ve ABD'nin Rusya ve Ukrayna siyasetine müdahale ettiği iddiası üzerine bu, düşmanlığa dönüşmüştür. Putin'in ekonomik görüşleri muğlâktı. Bazı zamanı çok geçmiş yasal ve ticarî reformlar yapmış ama Rusya'nın –başlıca ihracatı olan– petrolünü ve gazını yeniden Kremlin'in kontrolü altına sokmuştur. Putin'in hedefleri, bir KGB görevlisinin hedefleriydi: Rusya'nın gücünü ve eski sınırlarını yeniden elde etmek. Demokrasiye engel olunmuş ve rafa kaldırılmıştır.

Rusya'yla bağları mevcuttur. Malî açıdan ise, bu cumhuriyetlerin çoğu, on yıllardır büyük Sovyet yardımlarından istifade etmişlerdir.

Yeni Anayasa

1993 sonunda, Ruslar, yeni bir parlamento için oy kullanmakla, De Gaulle'ün 1958 Fransız Anayasası'ndan örnek alınan, tümüyle yeni ve farklı bir anayasayı da onaylamışlardır.

Güçlü Bir Başkan Şimdi pek çok gözlemci, Fransız *yarı-başkanlık* sisteminden ödünç alınan başkanlığın, çok güçlü olarak başladığını, giderek daha da güçlendiğini ve kötüye kullanılmakta olduğunu söylemektedir. –Azamî iki adet dört yıllık dönem için seçilen– Rusya devlet başkanı temel politikayı oluşturur, başbakanı ve diğer üst düzey görevlileri atar, yasa tasarılarını veto edebilir ve parlamentoyu feshedebilir. Birçok alanda, başkan sırf kararnamelerle ülkeyi yönetebilmektedir. Başkan, kendisine kuvvetli olağanüstü durum yetkileri tanıyabilmektedir. Başkanın gücü, teoride Duma'daki muhalefet partileri tarafından dengelenebilmektedir, fakat Başkan Putin, kendi Duma'sına sahipti. Başkan yardımcısı bulunmamaktadır; eğer başkan ölür ya da yetersiz hâle gelirse, başbakan, üç ay içinde yapılacak seçimlere kadar başkan vekili olarak görev yapmaktadır. Bu durum, 1999 sonunda Yeltsin birdenbire istifa ettiğinde söz konusu olmuştu.

Bir Başbakan Yine Fransız modelinden alınmış olarak, Rusya'da, başkanın baş idarecisi olarak görev yapan bir başbakan mevcuttur. Başkan, başbakanları istediği gibi atayabilir ve görevden alabilir ama bu Duma tarafından onaylanmak zorundadır. Yeltsin bu konuda biraz sıkıntı yaşamıştı. Putin'in böyle bir sorunu olmamıştır; Duma sadece itaat etmiştir. Eğer Duma, başkanın adayını üç defa reddederse, başkan Duma'yı feshedebilmekte ve

Coğrafya
Rusya'nın Karmaşık Federalizmi

ABD eyaletleri veya Alman Länder'inden farklı olarak, Rusya'nın alt idarî bölümlenmesi aynı veya eşit değildir. Bunun yerine, kafa karıştırıcı beş seviye mevcuttur:

1. Putin tarafından 2000 yılında kurulan, kendisinin tayin ettiği "süper valiler"ce yönetilen yedi dev bölge.
2. Rus milliyetinden olmayan büyük ulusların anavatanlarında yirmi bir cumhuriyet. Meselâ, Tatarların sahibi olduğu Tataristan ve Buryatların [Rusya'nın güneydoğusunda yaşayan Moğol ırkı, ç.n] sahibi olduğu Buryatya.
3. Nüfusları çoğunluk itibariyle Rus olan, elli iki oblast (il).
4. Altı krai (bölge).
5. Oblastların veya krailerin özel statü talep eden etnik kısımlarından ibaret, on özerk okrug (mıntıka).

yeni parlamento seçimleri yapılmaktadır. 2004'te, Başkan Putin tecrübeli bir yöneticiyi, Mihail Fradkov'u Duma'nın tam onayıyla başbakan olarak atamıştı. Fradkov İngilizce ve Fransızca konuşabiliyordu.

Bir Federal Sistem Federal sistem, eski Sovyet yapısından kalmıştır. Ülkenin resmî adı Rusya Federasyonu'dur; –çoğu *cumhuriyet* olan– ve yirmi bir adedi ağırlıklı olarak Rus olmayan seksen dokuz bölgeden ibarettir. Her bir bölgenin antlaşmayla Federasyon'a bağlı olduğu varsayılmaktadır ama hepsi bunu imzalamamıştır ve Moskova'nın yönetiminden hiç memnun değildirler. Bir tek, en

de facto Resmî olarak kabul edilmese de, fiiliyatta.
Devlet Duma'sı Rusya parlamentosunun alt meclisi.

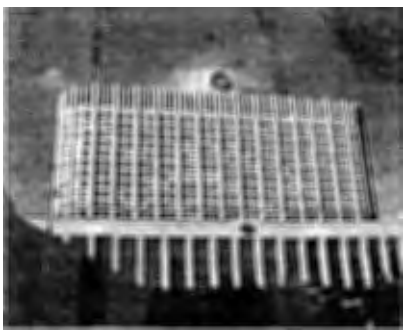
Demokrasi
1993: Başarısız İkinci Darbe

1991 darbe girişimi, Gorbaçov'un kendi yürütme organının üyeleri tarafından yapılmış ve Kremlin'den biraz uzaktaki Beyaz Ev'de bulunan Rus (Şovyet değil) parlamentosunun üyeleri tarafından durdurulmuştu. Ekim 1993 darbe girişimiyse, Beyaz Ev'i işgal eden, felç olmuş bir parlamento tarafından gerçekleştirildi ve artık Kremlin'de yaşayan Başkan Yeltsin'in emrindeki silâhlı kuvvetler tarafından bastırıldı.

1993 girişimini tetikleyen şey, Yeltsin'in Rus parlamentosunu feshetme ve yeni seçimlere gitme emriydi. (Eski Yüksek Sovyet, 1991'in sonunda SSCB ile birlikte ortadan kalkmıştı.) Rus parlamentosu, CPSU'nun hâlâ egemen olduğu eski rejim döneminde, 1989'da seçilmişti; bundan dolayı, yeni bir anayasayı geçirme bakımından anlamsız ve liyakatsizdi. Yeltsin, artık bu parlamento ile yönetemezdi ve gerçekten de özgür ve meşru bir parlamento seçiminin tam zamanıydı.

Ancak, eski parlamento işsiz bırakılmaktan hoşnut olmadı ve Yeltsin'i diktatör olarak niteledi. Milletvekillerinin çoğunluğu, bu feshetme kararının yasadışı olduğunu ilân etti ve ülkenin, özellikle de ordunun kendi yanlarında olacağını umarak, kendilerini parlamentoya kapattılar. Umdukları olmadı; tersine, tanklar, Beyaz Ev'i alev alıncaya kadar top ateşine tuttu.

Yeltsin kazandı ama kaybetti. Yeni seçimler 1993 Aralık'ında yapıldı, fakat o zamana kadar suç, enflasyon ve işsizlik getiren reformlar nedeniyle o kadar çok Rus hayal kırıklığına uğramıştı ki, şimdi Devlet Duma'sı olarak adlandırılan parlamentonun seçimlerinde, büyük ölçüde reform ve Yeltsin karşıtı bir oy tablosu ortaya koydular. Yeltsin, birçok reformcu bakanını görevden almak zorunda kaldı.

Kremlin'den biraz uzaktaki Rus parlamentosu, Beyaz Ev, iki acıklı güç gösterisinin sahnesiydi. 1991'de, Boris Yeltsin burada durmuş ve Gorbaçov'u devirmeye kalkışan cuntayı sindirmişti ama 1993'te, parlamenterlerin darbe girişimini kırmak için binanın bombalanması emrini veren de Yeltsin'di. Beyaz Ev kısa sürede onarıldı ve şu anda burada Rusya Devlet Duma'sı bulunmaktadır.

önceki çar işgalinden beri Rus yönetimine direnmiş olan Kafkas Müslüman cumhuriyeti Çeçenistan geçici bir süre de facto özerklik kazanmış, fakat daha sonra bombalanarak harap edilmiştir.

1990'lar boyunca, –demokratik yollar dışında "seçilmiş"– yerel diktatörler, cumhuriyetleri yozlaşmış kişisel tımarları hâline getirdiler. Putin, kendisine cumhuriyet yöneticilerini atama yetkisini tanıyarak buna son verdi. Ayrıca, yedi adet yeni büyük bölge oluşturarak ve yöneticilerini FSB saflarından kendisi belirleyerek, gücü yeniden Moskova'da topladı. Mevcut Rus federalizmi, Sovyet federalizminden daha sahici değildir: Her ikisi de merkeze azamî yetkiyi vermektedir. Birçok bölgenin ve milliyetin büyüklüğü ve zapt olunamazlığı göz önüne alındığında, Rusya, bunları bir arada tutmak için, gücü çok fazla merkezîleştirmek zorundadır. Yeltsin döneminde Rusya dağılmak üzereydi, bu nedenle de Putin böyle yapmak zorunda kalmıştır.

İki Meclisli Bir Parlamento İki meclisli parlamentosu ABD Kongresi'ne benzemek-

Demokrasi
Rusya'nın 2003'teki Itaatkâr Parlamento Seçimleri

Rusya'daki 2003 Duma seçimleri, 1999'da yapılan bir öncekine göre rekabetten epeyce uzaktı. Esasen Putin'in Birleşik Rusya Partisi, Rusya'yı parçalanmış bir parti sisteminden egemen-parti sistemine dönüştürerek, Duma'nın yönetimini ele geçirdi. İki küçük liberal parti tamamen silindi. Daha az sayıda Rus, oy kullanma zahmetine girdi; katılım sadece yüzde 56'ydı. Uluslararası gözlemciler, devlet kontrolündeki medya ve oy sandıklarındaki hile sebebiyle, seçimleri kusurlu olarak nitelediler.

1999'da ise Devlet Duma'sı için yarışan yirmi altı partinin altısı, 450 sandalyenin bir kısmını kazanacak şekilde yüzde 5'lik barajı aşmıştı. 2003'te yalnız dört parti yüzde 5'lik barajı aşabildi.

Toplam sandalye sayısı, parti oyuyla orantılı değildi, çünkü sandalyelerin yarısı, 225 tek üyeli bölgelerden doldurulmuştu. 2004'te, aynı esasa göre on beş bağımsız milletvekili seçildi ama Putin tek üyeli seçim bölgelerini kaldırdığından, bu bir daha olmayacaktır. Bir miktar sandalye, ya yolsuzlukların ya da Çeçenistan'daki savaşın oylanması nedeniyle doldurulamadı. Bir sonraki parlamento seçimi, Putin'in tercih ettiği doğrudan nispî sistemle (PR) yapılacaktır.

Parti	Yönelimi	Yüzde Nispî Oyu	Toplam Sandalye
Birleşik Rusya	Putin yanlısı	38	306
Komünistler	sosyalist	13	52
Liberal Demokratlar	sağ milliyetçi	11	36
Anavatan	sol milliyetçi	9	38
Yabloko	demokrat	4	0
Sağ Cenah Güç Birliği	reformcu	4	0

tedir ama artık Rus başkanlık makamıyla ters düşme bakımından herhangi bir gücü yoktur. Alt meclis olan (ve eski Çarlık dönemindeki ismini yeniden alan) Devlet Duma'sı, dört yıllığına seçilen (ama başkanlık seçimleriyle eşzamanlı değil) 450 milletvekilinden oluşmaktadır. Duma yasaları kabul eder, bütçeyi onaylar ve başkanın üst düzey atamalarını tasdik eder. Kabineye güvensizlik oyu verebilir ve teoride, üst meclisle birlikte, üçte ikilik çoğunlukla başkanın vetosunu geri çevirebilir. Bu, Putin döneminde mümkün olmamıştır.

Üst meclis olan Federasyon Konseyi, Rusya Federasyonu'ndaki seksen dokuz bölgesel hükümetin her birinin atadığı ikişer üyeden ibarettir. Başkan bölge valilerini atadığından, dolaylı olarak, Federasyon Konseyi'nin bölgesel milletvekillerini de belirlemiş olmaktadır. Konsey milletvekilleri, Duma'nınkilerden bir parça farklıdır. Sadece Federasyon Konseyi ülke içi sınırları değiştirebilmekte ve yurtdışına silâhlı kuvvet gönderilmesini onaylayabilmektedir. Üst düzey hâkim ve savcıları atamakta ve görevden alabilmektedir. Putin, parlamentonun her iki meclisini de kontrolü altında tutmuş ve bunlar, Putin'e daha fazla yetkiler tanıyanlar da dâhil olmak üzere, onun istediği her yasayı çıkarmışlardır.

Nispî Bir Seçim Sistemi 2005'te, Putin, Duma'ya, bireylere değil parti listelerine oy verilmesi suretiyle doğrudan *nispî temsil* oluşturulmasını söyledi. Duma itaat etti. Bu, Yeltsin'in Almanya'dan esinlenerek kurduğu, Duma'nın 450 sandalyesinin yarısının (yüzde 5 barajlı) nispî temsille, diğer yarısının basit çoğunluklu tek üyeli bölgelerle seçildiği *karışık üyeli* sistemin yerini aldı. Putin'in yeni PR sistemi gereğince, artık bağımsız adaylar olamayacaktır, çünkü artık tek üyeli bölgeler bulunmamaktadır.

Bir Anayasa Mahkemesi Anayasa mahkemesi, bazı Fransız ve Alman özellikleriyle birlikte, büyük ölçüde ABD'den alınmıştır. Rusya Anayasa Mahkemesi, başkan tarafından atanan ve üst meclisin onayladığı on dokuz yargıçtan oluşur. Bu yargıçlar bağımsız kabul edilir ve görevden alınamazlar. Hem yurttaşların şikâyetlerine, hem de devlet organlarının sunduğu davalara bakarlar. Mahkemenin bütün yasaların ve kararnamelerin anayasaya uygunluğunu güvence altına aldığı varsayılmaktadır. Ancak Putin, mahkemeyi tekrar o denli siyasî kontrol altına sokmuştur ki, Rusya'da hukukun üstünlüğünü geliştirmek adına pek fazla bir şey yapmamaktadır.

İnşa Hâlinde Bir Parti Sistemi

Rusya, Sovyet dönemindeki tek parti sisteminden, şimdilerde fiilen bir egemen-parti sistemi hâline gelen ve pek çok zayıf partiden oluşan parçalı bir sisteme geçmiştir.

Rusya'daki çeşitli siyasî partiler çabucak türediler ama tıpkı Lâtin Amerika partileri gibi zayıf, bölünmüş, sürekli değişen ve *kişiye bağımlı* bir hâlde idiler. Rusya'nın üst düzey partileri, esasen liderlerini seçtirmeyi hedeflemişlerdir. 1999 Duma seçimlerinde, beş partinin liderleri o günkü ya da eski başbakanlardı. Putin, iki kez başkanlığı kazanmak ve Duma'ya egemen olmak için bir araç olarak Birleşik Rusya Partisi'ni icat etti. Ve Rusya partilerinin hiçbiri demokrat değildir; bazıları şovenizmi ya da komünizme dönüşü telkin etmektedir.

Modern dünyada, partisistemi belki de siyasîistikrarın temelidir. Britanya esas itibariyle bir "iki-artı" partisistemi, Fransa bir çok-partili sistemdir ve Almanya da yakın bir geçmişte, "iki-artı"dan çok-partili sisteme dönmüştür. Bazıları radikal olan çok fazla partinin bulunduğu bir sistem, demokrasiyi ciddi bir tehdit altına sokar. Bazı kimseler Rusya'nın o yöne doğru götürüldüğünü düşünmüşlerdi ama 2003 Duma seçimleri, Rusya'nın diğer yöne doğru, yani tümüyle güçlü bir başkan üzerinde kuvvetler ayrılığının olmadığı bir egemen-parti sistemine (bkz. Meksika'yla ilgili bölüm) doğru gittiğini göstermiştir. Evet, Ruslar teorik olarak, başkanı dengelemek üzere bir Duma seçebilmişlerdir, fakat Rusya'nın en tepede güçlü bir eli ve hükümet yetkililerini destekleyen bir medyayı tercih etmesi sebebiyle, bu yakın dönemde söz konusu olmayacaktır.

Anahtar Terimler

apparatchik
bürokratikleşme
cumhuriyet
cunta
de facto
Devlet Duma'sı
Gosplan
Merkez Komitesi
nomenklatura
Orta Asya
Politbüro
sistem değişikliği
zayıf devlet

Ek Kaynaklar

Andrews, Josephine T. *When Majorities Fail: The Russian Parliament, 1990-1993.* New York: Cambridge University Press, 2002.

Baker, Peter, and Susan Glasser. *Kremlin Rising: Vladimir Putin's Russia and the End of Revolution.* New York: Scribner, 2005.

Brown, Archie, ed. *Contemporary Russian Politics: A Reader.* New York: Oxford University Press, 2001.

Knight, Amy. *Spies Without Cloaks: The KGB Successors.* Princeton, NJ: Princeton University Press, 1996.

Marsh, Christopher. *Russia at the Polls: Voters, Elections, and Democratization.* Washington, DC: CQ Press, 2002.

Medish, Vadim. *The Rise and Fall of the Soviet Union,* 5th ed. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall, 2002.

Nichols, Thomas M. *The Russian Presidency: Society and Politics in the Second Russian Republic.* New York: Palgrave, 2001.

Pravda, Alex, ed. *Leading Russia: Putin in Perspective.* New York: Oxford University Press, 2005.

Remington, Thomas F. *The Russian Parliament: Institutional Evolution in a Transitional Regime, 1989-1999.* New Haven, CT: Yale University Press, 2001.

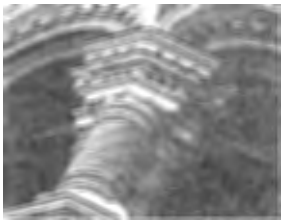
_____. *Politics in Russia,* 4th ed. New York: Longman, 2006.

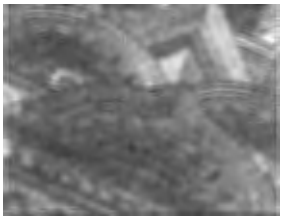
Rubenstein, Joshua, and Alexander Gribanov, eds. *The KGB File of Andrei Sakharov.* New Haven, CT: Yale University Press, 2005.

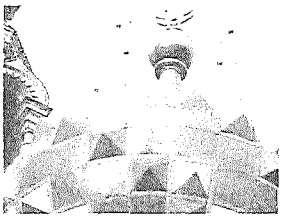
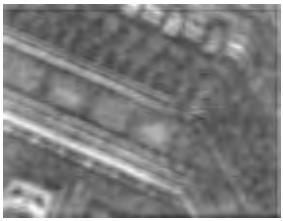
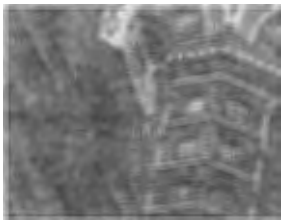
Walker, Edward W. *Dissolution: Sovereignty and the Breakup of the Soviet Union.* Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 2003.

White, Stephen. *Russian Politics.* New York: Oxford University Press, 2006.

Bölüm 20

Rus Siyasî Kültürü

1980'lerin sonu ve 1990'ların başında Sovyet rejimi gerileyip çökerken, "demokrasi" kelimesi, Ruslar arasında olumlu bir etkiye sahipti. Yeni bir başlangıcı, adâlet ve refahı ve Batı dünyasına katılmayı simgeliyordu. En önemli siyasî parti Demrossiya, yani Demokratik Rusya partisiydi. Şimdiyse, yıllarca ekonomik gerileme, hukuksuzluk ve ulusal güçsüzlük yaşadıktan sonra, az sayıda Rus demokrasiyi —umursamaktadır. Onlar düzen, istikrar ve sofrada yemek istemektedirler ve çoğu, otoriter Putin'in bunları kendilerine verdiğini düşünmektedir. Kamuoyu anketleri, ancak azınlık ölçüsündeki Rusların demokrasinin her zaman iyi olduğunu düşündüklerini, çoğunlunsa Stalin'e oy vereceğini söylediğini göstermektedir. Okul sistemi, hiçbir zaman Ruslara Stalin'in cinayetlerini öğretmemiştir; bu nedenle, çok kimse onun sadece güçlü bir lider olduğunu sanmaktadır. Emir altındaki Rus okulları, Stalin konusundaki tek dürüst ders kitabını tedrisattan kaldırmıştır. Almanlar geçmişleriyle eksik, Japonlar daha az yüzleşmişlerdir, ama Ruslar hemen hiç yüzleşmemişlerdir.

Dikkate Alınacak Sorular

1. "Demokrasi"nin bozulma ve yoksulluk getirdiği bir ülkede demokrasi nasıl gelişebilir?
2. Rusya'da demokrasi, eski Komünist Orta Avrupa'dan niçin daha zordur?
3. Soljenitsin Amerikan kültürü konusunda haklı mıydı? Öyleyse bu kültür niçin dünya çapında, özellikle de genç insanlar arasında yayılmıştır?
4. Bir sistemin ideolojiye dayanıp dayanmadığını nasıl anlatabilirsiniz? Sovyet sistemi böyle miydi? Bakabileceğiniz ampirik göstergeler nelerdir?
5. Sivil toplum nedir ve onu nasıl elde edersiniz? Çoğulculukla aynı şey midir?
6. Rusya şu anda istikrarlı mıdır, yoksa hâlâ "Weimar Rusyası mıdır?
7. Amerika ve Rusya'daki ahlâk dışı ticarî davranış arasındaki fark nedir?

Neden Rusya'nın komünizmden sonra çabucak bizim gibi olacağını düşünmüştük?

Siyasî kültür gibi çok önemli bir etkeni göz ardı ederek, safça, Komünist rejimin çöküşünün liberal demokrasiyi ve serbest piyasa refahını doğuracağını düşünmüştük. Hâlbuki bu, muazzam bir hukuksuzluk ve yolsuzluk getirmiştir. Bir avuç oligark, devlet iktisadî faaliyetini (özellikle petrol) hediyelik fiyatlarla satın alarak çok zengin olmuştur. Mafya çeteleri, devlet dâhil her şeyin içindeydi. Bazıları bu sistemi, yan şaka olarak kleptokrasi diye adlandırmıştır. Çökme, kimi âlimlerin uzun zamandır şüphelendikleri, Sovyet rejiminin yasa ve düzen yüzeyi altındaki şeyi ortaya çıkardı: Rus toplumu çok zayıftı —gerçekten de kasıtlı olarak zayıflatılmıştı— ve en azından belli bir süre daha özgür bir demokrasiyi yaşatamazdı.

Rus Farkı

Orta Avrupa, 1989'da Komünist rejimleri başından attı ve beş yıl içinde, Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan, çoğu özel ellerde büyüyen bir piyasa ekonomisi ile birlikte demokrasilerini işletir hâle geldiler. Bu süre içinde aynı geçişi yapmaya çalışan Sovyetler Birliği, hem ekonomik hem de siyasî olarak çöktü. Orta Avrupa ile Rusya niçin farklıydı?

oligarşi Birkaç kişinin yönetimi.
kleptokrasi Hırsızların yönetimi.
yerli Anavatanda yetişen, bölge toprağında köklenen.
glasnost Gorbaçov'un medyaya açık olma politikası.
bakiye devlet Bir ülkenin, parçalanmadan sonra elde kalan kısmı.

Birincisi, Orta Avrupa'nın çoğu Roma Katolik olan ülkeleriyle Doğulu Ortodoks Rusya arasında kültürel farklılıklar mevcuttur. İkincisi, Komünistler Rus *milliyetçiliğini* zapt etmede başarılı olmuşlardır, öyle ki, bir Rus, komünizmde belli bir övünç kaynağı bulmaktadır. Orta Avrupalılar içinse, komünizm, Sovyet süngüleri tarafından yürürlüğe konmuş ve muhafaza edilmişti, dolayısıyla yerli olan milliyetçilikle büyük oranda çatışma hâlindeydi.

Belki daha temeldeki bir şey, komünizmin (İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra) Orta Avrupa'ya, Sovyetler Birliği'ne (Birinci Dünya Savaşı sırasında) olduğundan çok sonra ekilmiş olmasıydı; tutmak için çok fazla zamanı olmamıştı. Ruslar, neredeyse üç çeyrek yüzyıl, yani üç neslin yalnızca bir tek sistemi tanımasına yetecek bir süre (1917–1991) Komünist yönetim altında kalmışlardı. Dahası eski Çarlık sistemi hiç demokratik olmamıştı ve tam da kapitalist ekonomik gelişmenin ilk gelişme basamaklarındaydı.

Ruslar, sistemin kendilerine iş (anayasayla garanti altında) ve düşük, fakat genellikle öngörülebilir bir hayat standardı temin etmesine alışmışlardı. O zamanlar, oturduğunuz apartman dairesi Batı standartlarına göre üçüncü sınıftı ama ayda sadece birkaç dolara mâl oluyordu. Çok az sayıda Rus sıkı çalışıyordu; bunun için fazla bir sebep yoktu. Şimdi ise, birdenbire Ruslara iş güvencelerinin olmadığı ve ödülün bireysel başarıya bağlı olduğu söylendi.

Sonuç, psikolojik uyumsuzluk ve korkuydu. Ekonomi geriledi, enflasyon büyüdü, işsizlik arttı ve anne babalar, çocuklarını nasıl besleyecekleri konusunda endişelendiler. Parti ve liderliğin eski meşruluğu çöktü ve bunun yerine hiçbir şey gelmedi. Önce Gorbaçov, daha sonra Yeltsin, ilk baştaki güvenilirliklerini kaybettiler; ekonomi konusunda o denli çok zikzak çizdiler ki, kimse onları lider olarak görmedi.

İnanç boşluğu içinde, kinizm ve umutsuzluk hüküm sürdü. Bazı Ruslar, Komünist çöküşten sonra büyüyen ama bu büyümeyi sürdüremeyen Ortodoks Kilisesi'ni yeniden keşfetti. Çok az kişi Ortodoks hizmetlerine katıldı (ama Katoliklik ve Protestanlık Rusya'da yayılmaktadır). Birçok Rus, hiçbir şeye inanmamaktadır ve her şeyin yanlış gittiğini söylemektedir. Siyasî bakımdan çoğu hissizdir ve demokrasiyle ilgili hiçbir şeye aldırmamaktadır. Ama insanlar bir şeye inanmak zorundadırlar; kiniklik bir toplumu ayakta tutamaz. Özgür bir toplumdaki Batılı değerler, dinden kaynaklanan ahlâk, piyasa ekonomisindeki sivil haklar ve bireysel başarı gibi şeyler hakkında kimi entelektüeller konuşmaktadır ama bunlar yaygın biçimde savunulmamaktadır. Komünist yönetim altındaki yetmiş yıl, bu değerleri ezmiştir; bunlar acı içinde yeniden öğrenilmektedir.

Coğrafya

Sınırlanmış Sırbistan

Sırbistan, kuzeyden Macaristan;
doğudan Romanya ve Bulgaristan;
güneyden Makedonya, Arnavutluk ve Karadağ;
ve batıdan Adriyatik Denizi, Bosna ve Hırvatistan ile sınırlıdır.

Bir bakiye devlet olan Yugoslavya, 2003'te, adını Sırbistan ve Karadağ olarak değiştirdi. 1918–1941 ve 1945–1991'in eski Yugoslavya'sı, şimdi hepsi bağımsız olan, Slovenya, Hırvatistan, Bosna ve Makedonya'yı kapsıyordu. Niçin onu sadece Sırbistan olarak adlandırıyoruz? Çünkü onun hükümeti, Yugoslavya adını kullanan sınır antlaşmalarını korumak istedi. 2006'da Karadağ (Montenegro), bir referandumla federasyondan ayrılma kararı verdi. Sırbistan denize çıkış kapısını kaybetti ve Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki adlandırmaya geri döndü. 1999'da Sırbistan, Kosova'nın kontrolünü ve Arnavut nüfusunu büyük ölçüde kaybetti. Şimdi yaptığınız sınır çizme alıştırmalarıyla, artık Avrupa ülkelerinin çoğunu haritaya yerleştirebiliyor olmanız gerekir. Bu sınır çizme alıştırmalarımızda hangi Avrupa toprakları adlandırılmamıştır?

Meşruluk Maskesi

CPSU, on yıllar boyunca, rejimin meşru olduğu –yani yönetme hakkı bulunduğu–, işleyen bir komünizm ütopyasına doğru "sosyalizmi inşa etme" zorlukları içinde ülkeyi yönettiği duygusunu, Sovyet kafalarına vura vura öğretmeye çalıştı. Kaç kişinin buna gerçekten inandığını söylemek imkânsızdır. Çeşitli zamanlarda birçokları bunu yaptı. Sovyet vatandaşlarının sisteme inandığını göstermek için, yabancılara, yürüyüş gösterileri, gençlik delegasyonları ve resmî görevlilerle güya açık sözlü konuşmalar sergileniyordu. Özel ilişkilerde ise, kimi zaman Batılı gazeteciler, başka türlü konuşan kişilerle, muhalif entelektüellerle, öfkeli işçilerle ve hatta sistemin değerinden kuşku duymaya başlamış Parti üyeleriyle temas kurabiliyorlardı.

1980'lerin sonunda, Gorbaçov glasnostla ifade özgürlüğünün artmasına izin verdiğinde, eleştiri sağanağı ortalığı kapladı. Polis korkusundan kurtulan medya, bürokrasiyi, Parti'yi ve her ikisindeki kirlenmeyi acı biçimde eleştirdi. Sovyet meşruluğunun maske-

Coğrafya
Huntington'in Avrupa'daki "Medeniyetler" Bölünmesi

Harvard'lı siyaset bilimci Samuel P. Huntington, Foreign Affairs'teki 1993 tarihli, etkili ama tartışmalı bir makalesinde, Soğuk Savaş'ın bitmesiyle, muazzam kültür farklılıklarının, dünyayı, birbirlerini anlama sıkıntısı çeken çeşitli "medeniyetler"e bölmekte olduğunu öne sürmüştü. Huntington'ın "medeniyetler" diye adlandırdığı şey, çoğunlukla din faktörüyle ilgilidir: (Kuzey Amerikalı koluyla birlikte) Batı Avrupa, Slav/Ortodoks, Müslüman, Hindu, Konfüçyen, Japon ve Latin Amerikalı.

Huntington, Avrupa'da kilit coğrafî ayırım çizgisinin, Doğu Ortodoksluğunun Batı Hıristiyanlığı, yani Katoliklik ve Protestanlıkla karşılaştığı yerlerden geçtiğini, Baltık cumhuriyetlerinin (Litvanya'nın çoğu Katolik, Letonya ve Estonya'nınki Protestan'dır) güneyinden başladığını ve Polonya, Slovakya, Macaristan ve Hırvatistan'ın doğu sınırları boyunca ilerlediğini söylemiştir. Protestan ülkelerde başlayan Batı Avrupa uygarlığı, demokrasiye ve kapitalizme götürmüştür. Katolik Avrupa daha yakın bir dönemde bunu takip etmiştir. Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan, 1989'da Komünist rejimlerini yıkmalarının ardından, hızla piyasa sistemine ve demokrasiye geçmişlerdir.

Fakat Rusya, Ukrayna, Sırbistan ve Romanya gibi Slav/Ortodoks ülkelerin bu geçişi sağlarken yaşadıkları zorluğa dikkat edin. Batı Avrupa'da yaygın olan bireysel özgürlük ve tercih, özel mülkiyet, kişi hakları ve hukukun üstünlüğü konusundaki temel varsayımlar, Slav/Ortodoks Avrupa'da aynı biçimde gelişmemiştir. Bunun önemli bir sebebi şudur: Ortodoks kültür çok daha az bireycidir ve bu, ekonomik davranışın nedenini açıklamaya yardım etmektedir.

Ekonomik şok tedavi (serbest piyasanın birdenbire uygulamaya konması), Polonya'ya çok kısa sürede hızlı bir büyüme getirmiştir. Rusya'ya uygulandığında ise sadece ekonomiyi çökertmiştir: "tedavisiz şok". Birçok gözlemci, Polonya ile Rusya arasındaki farkın kültürel olduğunu, Polonya'nın daima batıyla yüz yüze kaldığını, Rusya'nın ise böyle olmadığını öne sürmektedir. Huntington'ın teorisi, diğer uygarlıkların birer piyasa ekonomisi olamayacağı değil, sadece bunun biraz zaman alabileceği anlamına gelmektedir.

Gulag Sovyet merkez hapishaneleri yönetimi.

si, birkaç kişiyi tatmin eden bir sistemi açığa çıkaracak şekilde düştü. Sorun, onun yerini neyin alması gerektiği konusunda uzlaşma olmamasıydı. Geniş kitleler (Rusçada *narod*), genellikle, herkese iyi bir hayat standardını garanti edecek temizlenmiş bir sosyalizm istiyordu. Demokrasiye veya bir piyasa sistemine pek fazla anlayış göstermiyorlardı. Öte yandan, iyi eğitimlilerin çoğu, sosyalizmin kusurlu olduğunu, özgür siyaset ve özgür ekonomi lehine çöpe atılması gerektiğini anlamıştı. Geçim kaynakları eski sisteme bağımlı olanlar, değişimi bir tehdit olarak gördüler. Ve Rusların çoğu ise, basitçe ne düşündüğünü dahi bilmiyordu. Onlara görüşleri daha önce hiç sorulmamıştı.

Rusların birçoğu, Komünistler tarafından uzun süre manipüle edilmiş güçlü bir dürtüye, Rus milliyetçiliğine ve birkaç yıldır yükseliş kaydetmiş olan, yeni özgürleşmiş Rus Ortodoks Hıristiyanlığına döndü. Ancak, Rus milliyetçiliği ve Ortodoks inancı, Rusya'yı bir arada tutamamaktadır: kendi milliyetçiliklerine ve ayrılıkçılığa sığınan yirmi bir etnik cumhuriyet Rus değildir ve çoğunlukla Tatar ve Müslüman'dır (Rusya nüfusunun yüzde 10'dan fazlası). Hiçbir sembol, bütün Rusları bir araya getirememektedir. Bazıları (Çarlık dönemi tasarımına dayanan) yeni üç renkli bayrağı sevmektedir; diğerleri orak ve çekiçli kızıl bayrağın geri getirilmesini istemektedir. (Nostalji sebebiyle binlerce kişi hâlâ yürüse de) Devrimin kutlandığı 11 Kasım ulusal günü artık yoktur, bunun yerine, 1990'da Rusya'nın bağımsızlık ilân edişinin kutlandığı (ve şerefine az sayıda kişinin yürüdüğü) 12 Haziran vardır. Rusların çoğu, Sovyetler Birliği'nin çöküşünden acı duymaktadır.

İdeoloji Yanılsaması

Sovyetler Birliği konusundaki bazı araştırmalar, komünizmin *ideoloji*si olan Marksizm-Leninizme büyük dikkat sarf etmektedir. Aslında uzun yıllardır, ideoloji Sovyetler Birliği'nde pek fazla önemsenmemişti; *glasnost*la birlikte ise gözden kayboldu. Sovyet "ideoloji"sinin büyük kısmı, aşağılık duygularını maskeleyen bir Rus ulusal övüncünden pek fazla bir şey değildi. Marksizm, kapitalist Batı'nın çöküşünü bekleyerek, Ruslara önünde sonunda üstün gelecekleri konusunda güven vermeye çalıştı. Onlar, belli bir noktada ABD'yi geride bırakacak ve sosyal ya da ekonomik sorunların olmadığı bir Komünist ütopya hâline gelecekleri "sosyalizmin inşası" içindeydiler. İlk yıllarda bazı Sovyet vatandaşları buna inanmıştı ama pek çok Amerikalı akademisyen de, ideolojiyi Sovyet sisteminin temeli zannederek ona fazlaca kapılmışlardı. Sovyet sistemi, halkı oportüniste dönüştürmüştü. Genç insanlar, üniversiteye girmek, işinde terfi etmek, orduda ya da sivil görevlerde yer bulmak için Parti'ye katılıyordu. Çoğu kinikti ve Marksizm-Leninizmi umursamıyordu. Onları motive eden ideoloji değil, kariyerdi.

Siyasî Kültür

Bir Rus Mistik, Soljenitsin

1963'te, kısa, sert bir roman, *İvan Denissoviç'in Bir Günü**, Sovyet edebiyat sahnesine aniden hücum etti. Sibirya'daki çalışma kamplarının ayrıntılarını aktaran bu kitabın yazarı, kişisel deneyimini anlatıyordu: Alexander Soljenitsin, 1945'ten 1953'e kadar böyle bir kampta yaşamıştı ve daha sonra da bir başka üç yılını Sibirya'da sürgünde geçirmişti. Suçu ise bir topçu albayı olarak, arkadaşına yazdığı bir mektupta Stalin'i eleştirmekti.

Ama kâbus gibi olan koşullar Soljenitsin'i yıldırmamış, daha güçlü yapmıştı. Kruşçev'in kısa özgürleşme dönemi esnasında serbest kalan Soljenitsin, Sovyet baskısının bütün hikâyesini romanlar ve düzyazılarla anlatmaya kesin karar verdi. Ancak, *İvan Denissoviç'in Bir Günü*, rejimin izin verdiği kadarıyla gerçeği anlatıyordu –ve o da Kruşçev'in Stalin'den uzaklaşma inisiyatifinin alışılmamış şartları altındaydı– ve Soljenitsin, çok geçmeden resmî yazarlar birliğinden kovuldu, kitabı yayınlayamadı.

Yine de, onun Batı'ya kaçırılan eserleri ünlü olmuştu. Soljenitsin'in Rusya'ya sınırsız bir sevgisi vardı ve uzun zaman, komünizmin –Batı'dan ithal edilen– tedavi edilebilir, geçici bir hata olduğuna inanmıştı. Soljenitsin, bir 19. Yüzyıl Slavcısı gibi, Kremlin'deki yöneticilere uzun bir mektup yazmış ve onları komünizmden, dünya imparatorluğundan, ağır sanayiden ve Slav olmayan diğer milliyetler üzerindeki egemenlikten vazgeçmeye ve Ortodoks inancına, yalın bir tarım hayatına ve eski Rusya'nın ruhsal köklerine geri dönmeye çağırmıştı.

1973'te, dev eseri Gulag Takımadaları, Paris'te yayımlandı. Kampta hayatta kalabilen diğer 227 kişiye ait bilgilerin muazzam bir derlemesi olan Gulag Takımadaları, keyfî bir terörün Sovyet sistemi içinde oluşturulduğunu, 1940'ların herhangi bir anında Gulag'da 12 ilâ 15 milyon insanın bulunduğunu ve bunların çoğunun suç işlememiş kişiler olduğunu gözler önüne seriyordu. Bu, yetkilileri öfkelendirdi, Soljenitsin'i 1974'te bir uçağın içine alelacele tıktılar ve bir daha geri dönmesine izin vermediler.

Soljenitsin anti-komünistti ama öte yandan, rasyonalite, teknoloji, materyalizm, kanunilik, hatta kişisel özgürlük (ki bunun aşırı serbestlik biçiminde yozlaştığını savunuyordu) gibi batılı olan her şeyden de nefret ediyordu. ABD'den özel olarak etkilenmemişti. Vermont'taki bir evde münzevi olarak yaşadı. 1978'de Harvard'daki bir diploma töreninde, şöyle gürledi:

> *Biri bana, bugünkü hâliyle Batı'yı kendi ülkeme bir örnek olarak gösterip göstermeyeceğimi sorsa, açık sözlülükle hayır demek zorunda kalacağım. Ülkemiz (Rusya) yoğun biçimde maruz kaldığı acı sayesinde, şimdi öyle yoğun bir manevî gelişme elde etmiştir ki, bugünkü manevî tükeniş hâli içindeki Batı sistemi, ona cazip görünmemektedir. Onlarca yıldır şiddet ve baskıya maruz kaldıktan sonra, insan ruhu, bugünün kitlesel yaşam alışkanlıklarının tiksindirici reklâm işgaliyle, TV uyuşukluğuyla ve katlanılamaz bir müzikle sunduklarından daha yüce, daha sıcak ve daha saf şeyleri özlemektedir.*

Soljenitsin ABD vatandaşı olmasına rağmen, hiçbir zaman kültürel anlamda Amerikalı olmamıştır. Buna karşılık, kendi mistik Rus milliyetçiliği ile birlikte, 1994'te Rusya'ya döndü. Orada yaptığı TV programı başarısız oldu, çünkü çok az Rus, Stalin'in cinayetlerini dinlemeyi umursuyordu. Genç Ruslar, para kazanmak istemektedir; maddî istekler manevî isteklere üstün gelmiştir. Yani materyalist Batı kazanmıştır.

---

*Aleksandr Soljenitsin, Liberte Yayınları, Ankara, 2001.

sivil toplum Aileden büyük ama devletin bir parçası olmayan ve çoğulcu değerleri beraberinde getiren birlikler.

Marksizm, temel olarak, sosyal sınıflara ve bunların çatışmalarına vurgu yapan bir analiz metodudur. Bu niteliğiyle, sürekli olarak tartışma ve itirazla karşılaştığı Batı'da çok daha canlı olmuştur. Sovyetler Birliği'nde ise dumura uğramış, körelmiştir. Bu analiz aracını Sovyet toplumuna uygulamak, *apparatın* istediği son şeydi, çünkü lüks hayat içindeki şımarık Parti elitinin zavallı proletarya üzerindeki patronajı ortaya çıkacaktı. Bu nedenle, Sovyet Marksistleri, Batı konusuna odaklandılar ve "çelişkilerin şiddetlenmesi" ve "krizlerin hız ve büyüklüğünün artması" gibi standart klişeler icat ettiler. Batı'nın her an çökebileceği varsayılıyordu. Onlarca yıl sonra ise, az sayıda kişi bunu ciddiye almıştır. Sovyet öğrenciler, Amerikalı öğrencilerin zorunlu olarak kiliseye gitmelerindeki coşkuya benzer biçimde, Marksizm-Leninizm konusunda zorunlu ders alıyorlardı.

Ölü bir öğretinin sürekli ağızlarda dolaşması, bir kinizm, ikiyüzlülük ve oportünizm iklimi yaratmıştır. Sovyet sisteminin çöküşüyle birlikte, zaten hep öyle olan Marksizm-Leninizm de bir karton ev gibi yıkılmıştır. Marksist ideoloji her zaman kusurlu bir temeldi, peki onların temelsiz olarak inşa edebildikleri toplum ne tür bir toplumdu?

Sivil Toplumun Yeniden Keşfi

Tocqueville'den (onun 1830'lardaki göz alıcı eseri *Democracy in America*'dan) bu yana, siyaset bilimciler, demokrasinin püf noktasının, sivil toplumun özerkliği olduğunu savunmuşlardır. Bağımsız girişimler, kiliseler, dernekler, kulüpler, eğitim kurumları ve medya, demokrasiyi üretmek üzere birbirleriyle ve devletle etkileşirler. Çoğulculuk yoksa, demokrasi de yoktur. Ancak, Sovyet sisteminin püf noktası, sivil toplumun devlet tarafından ezilmesiydi. Hiçbir şey özerk olamazdı; toplumdaki her şey, sıkı devlet kontrolü altında olmalıydı, sırası geldiğinde Parti tarafından denetlenirdi. Komünistler kasıtlı olarak sivil toplumu ezmişlerdi ve Sovyetlerin çöküşü, bir şeyin olması gereken yerde bir boşluk bıraktı. Bazıları, Orta Avrupa'da olduğu gibi Komünizm sonrası Rusya'da da sivil toplumun ortaya çıkmasını umut içinde beklediler.

Başlangıçta sivil toplum Rusya'da ortaya çıkmış ve birkaç yıl içinde, 450,000 civarında özel grup ve yardım derneği, yurttaşların çıkarlarını ve taleplerini seslendirir hâle gelmişti. Ancak, 2005'te, itaatkâr Duma, sivil toplumu devlet kontrolü altına sokan iki Putin düzenlemesini kabul etti. Yeni yasalardan biri, bağımsız siyasî grupları, özellikle demokrasi ve yurttaş haklarını geliştiren yabancı vakıfları etkili bir biçimde yasaklayarak, bütün derneklerin devlet tarafından tescil edilmesini gerektiriyordu. Bu tür gruplar, Ukrayna'daki 2005 Turuncu Devrimi'ni teşvik etmişti ve Putin, bunun Rusya'da tekrar sahneye konmasını istemiyordu. Bir başka yasa, sözde hükümeti denetlemek ve demokrasiyi güçlendirmek üzere sivil toplum örgütlerinin temsilcisi (ve üçte biri Putin tarafından atanan) 126

seçkin yurttaştan oluşan bir "Halk Odası" kurdu. Hiç kimse buna inanmadı ve çokları, bunu, Putin'in iktidarını güçlendirmeye yarayan bir paravan olarak değerlendirdi. Sivil toplumun temel özelliği, onun çok sayıdaki grubunun özerkliğidir; bunları devlet denetimi altına sokarsanız, artık ortada sivil toplum diye bir şey kalmaz.

Sivil toplum kavramı, devlet ile toplumun, her ne kadar bunlar birbirlerini açıkça etkileseler de, iki farklı şey olduğu anlayışıyla başlar. Toplum, zaman içinde, birlikte yaşamayı mümkün kılan gündelik âdetler, töreler ve geleneklerini evrime uğratır. "Sivil" [uygar], –tıpkı uygar gibi– makul seviyedeki bir güveni, nezaketi, yurtseverliği ve uzlaşma niyetini tasvir eder. Bir sivil toplum, ebeveynler, kiliseler ve okullar aracılığıyla, üyelerini doğru davranış ve polisiyle, bürokratlarıyla devlet kontrol etmediği zaman bile devam eden "oyunun kuralları" yönünde sosyalleşme sağlar.

Gücü elinde tutan resmî kurumsal yapılar olan devlet, Komünistlerin bunu denemesine rağmen, sivil toplumun yerini alamaz, onun alternatifi olamaz. Böyle bir yer değiştirme girişimi, halkın temel uygarlıktan yoksun olduğu ve oyunu gayrı resmî kurallarla oy-

Siyasi Kültür

Felsefî Boşluk

Bizimle Ruslar arasındaki çok önemli farklılık felsefîdir; yani, biz John Locke'un çocuklarıyız, onlar değiller. Düşünce sistemimizin büyük kısmının köklerinde yatan filozofu az sayıda Amerikalı öğrenmiş olsa bile, çoğu, bu 17. Yüzyıl İngiliz düşünürünün söylemiş olduğu şeyi özümsemiştir: İnsanlar akılcı ve makuldür; doğuştan, yaşama, özgürlük ve mülkiyet haklarına sahiptirler. Devlet, eğer bu hakları korursa iyidir, ihlâl ederse kötüdür. Eğer bu Bağımsızlık Bildirgesi'ni andırıyorsa, ki öyledir, Kurucu Babaların çoğu gibi, Jefferson da ateşli bir Locke'çuydu demektir. O zamandan beri Amerikalılar buna çok kolay alışmışlardır; biz Jefferson'ın küçük devlet ve kendilerinin ve ailelerinin iyiliği için çalışan bireylere yaptığı sağduyulu vurguyu severiz. Ruslara göre, bu sağduyu değildir.

Rus düşüncesi, Locke'un neredeyse zıddını söyler ve kökleri, savunmasız bir düzlükte yaşamakla ilgili bir coğrafî ikileme kadar dayanır: ya güçlü bir devlet kur, ya da yok ol. Rusların güçlü devlet geleneğine dolgu malzemeliği yapan şey ise, "genel irade" teorisi, yani devlet gücünü "insanları özgür olmaya zorlamak" için kullanmak adına Locke'çu bireyciliği reddeden, 18. Yüzyıl'ın radikal Fransız düşünürü Jean-Jacques Rousseau'dur. Locke'a göre insanlar toplumu oluşturur, sonra toplum, tümüyle mülkiyeti korumak için bir devlet kurar. Rousseau'ya göre, bu akış başka bir yol izler: genel iradenin öncülük ettiği devlet toplumu biçimlendirir ve sonra bireyi yeniden inşa eder. Marksistler, buna bir sınıf mücadelesi cilâsı ilâve ettiler; Lenin de paketi satın aldı ve sonra bunu Rus halkına sattı.

Çoğu Amerikalı, bir kez komünizmden kurtulan Rusların, çabucak bizim gibi olacaklarını sandı: kapitalist girişimci ve demokrat. Bu düşünce, Rusya'da düpedüz bulunmayan, yüzyılların felsefî temelini ihmâl etmişti. Eğer Rusya'da Barış Gönüllüleri bulunabilseydi, piyasanın, çoğulculuğun ve sınırlı devletin felsefî temelinin öğretilmesi, onun ilk ve en âcil görevlerinden biri olacaktı. Büyük ölçüde Batı'dan alınmış yeni bir felsefî bakış açısı olmadan, Ruslar muhtemelen kendi devletçi zihin yapılarında çakılı kalacaklardır. (Devletçilik konusunda daha fazla bilgi için, bkz. Meksika bölümü.)

namaya gerek görmeyen bir sistem yaratır. Dolandırıcı işadamları ve mafya çeteleri, ekonominin bütün sektörlerine zorla girerler. Politikacılar, uzlaşma ihtimâli olmaksızın birbirlerine histerik ve aşırı biçimde saldırırlar; çünkü kendilerini tutmayı hiç öğrenmemiş-

Siyasî Kültür

Ahlâkî Boşluk

Amerika, şirketleşmiş üçkâğıtçılar ve dolandırıcılardan kendi payına düşen kısmına sahiptir ama eğer üç nesil geriye gidilebilse ve sistematik olarak çoğu ahlâkî öğretilerden soyundurulabilse, Amerika neye benzerdi? Peki ya anne babalar, kiliseler ve okullar; genç insanlara fitrî olan doğru ve yanlış duygusunu telkine çalışmasalardı? Peki, hiç kimse bir başkasına güvenemeseydi? Sanıyorum, sonuç bugünkü Rusya'ya epeyce benzerdi. Bu, bir zamanlar komünizm sona erdiğinde Rusların çabucak bizim gibi olacaklarını düşünürken gözden kaçırdığımız bir başka alandır.

Ruslar da etik eğitiminden geçmişlerdi ama bu göreceli, yüzeyseldi ve sosyal sınıfa ilişkin Marksist teorilere dayanıyordu. İşçi sınıfına yardım eden şey iyidir, diye nakarat devam ediyordu. Komünist Parti işçi sınıfına yardım etmektedir, öyleyse o da iyi olsa gerektir. Sovyet devleti bütünüyle işçi sınıfına adanmıştır, şu hâlde o da çok iyi olsa gerektir. Dolayısıyla Parti ve devlete itaat edilmeli, saygı gösterilmeli ve onlar savunulmalıdır. Bunlara karşı gelen biri, ya deli, ya yıkıcı, ya da casustur. Suç, yalnızca, yoksulun çalmak zorunda bırakıldığı kapitalist ülkelerde bulunan bir şeydir. Özel mülkiyet, doğal olarak kötüdür, zira onu üreten işçilerden çalınmıştır. Komünizm yönetiminde ahlâkî mutlaklar yoktu. Devlet tarafından sıkı sıkıya kontrol edilen Rus Ortodoks Kilisesi, kendisini dinî ritüellerle sınırlamış ve ahlâkî eğitimden kaçınmıştı. Bunun tersine, yüzyıllarca Polonya sivil toplumunun temel direği olan Polonya Katolik Kilisesi, sürekli olarak Polonya'nın yüzünü batıya doğru çevirmeye çalışarak, devlet kontrolünden ve komünizmin eleştirisinden uzak kaldı. Din önemlidir.

Komünist söylem bir yana, Sovyet vatandaşları, çok geçmeden sistemi kinizmle ele almayı öğrendiler. KGB ve onun her yerde bulunan muhbirleri sebebiyle, hiç kimse bir başkasına güvenemezdi ve hâlâ da böyledir. Bireysel sorumluluk olmadığından, çalmak, özellikle de devletten çalmak makbuldü. Neticede çalınan şey aslında kimseye ait değildi. Komünizm yönetiminde, anormal derecede çalmalar standart hâlini almıştı: Herkes çalıyor ve rüşvet yiyordu.

Sovyetler Birliği çöktüğünde, işler daha da kötüye gitti. Parti ve KGB'nin izlediğini bilmeleri, bazı Sovyetleri küçük çalmalarla sınırlı tutuyordu. Bu dış kontrol bir kez ortadan kaybolunca, birtür "her şey mubah" ruhu serbest kaldı. Rüşvetsiz hiçbir şey olmamaktadır. Akıllı, vicdansız veya iyi bağlantıları olan insanlar, bütün sanayileri kaptılar. Rusya, kendi bürokratları tarafından soyuldu. Sovyetler, devamlı olarak, kapitalistlerin ve biznesmenyinin (uzun zaman bir alay etme terimiydi, şimdi yabancı bir sözcük benimsenmiştir) üçkâğıtçı olduklarını ve kazançlarının da yolsuzlukla kazanıldığını öğretmiş olduklarından, pek çok Rus, iş dünyasına norm olarak benimsedikleri bu imajla girmiştir. Suç oranı hızla yükselmiştir; Ruslardan daha fazla cinayete kurban gidenler, belki sadece Kolombiyalılardır. Profesyonel keelerlar (yine yabancı dilden alınan bir kelime) tarafından alınan muazzam miktarlarda koruma haraçları normaldi, çünkü bunlar yalnızca kapitalist hırsızlardan çalınıyordu.

Gerek Rusların, gerek Amerikalıların gözden kaçırdıkları şey, modern kapitalist kültürün büyük ölçüde ahlâkî bir temelinin bulunduğudur; insanlar birbirlerine güvenmek zorundadırlar. Böyle bir sistem, dinî ve etik öğretilerden, yasal yaptırımlardan, bir güven ruhundan ve üçkâğıtçı işadamlarının müşteri kaybedeceğinin bilinmesinden destek alır. Bu ahlâkî uzlaşmanın oluşturulması uzun zaman alabilir. Biz, bu uzlaşmanın, genellikle kendi kendinin polisi olarak kabul ettiğimiz serbest piyasayla birlikte kendiliğinden geleceğini düşünmekle hata yaptık. ABD malî kurumlarının kendi kendinin polisi olmadığını, bir miktar dış kontrole ihtiyaç gösterdiğini de yakın zamanlarda fark ettik. Birçok Rusa göre ise, serbest piyasa yasal soyguculuk anlamına gelmektedir. (Bazı Amerikalı CEO'lar da böyle düşünmektedir.) Kapitalizmin, Amerika'da da Rusya'da da doğru işlemesi için ahlâkî boşluk doldurulmalıdır.

lerdir. Yurttaşlar, eğer yasaları ihlâl etmenin açık yollarını bulurlarsa, onlara itaat etmeye pek lüzum hissetmezler. Meşruluk ürkütücü derecede zayıflar.

Batı, yüzyıllar içinde sivil toplumlarını oluşturdu. Hobbes ve Locke gibi filozoflar, sivil toplumun niçin gerekli olduğunu akılcı bir biçimde izah ettiler. Kiliseler, çoğu kez ebedî cehennem tehditleriyle doğru davranışı aşıladılar. Piyasa sistemi, muameleleri âdil ve kestirilebilir durumda tutmayı amaçlayan gelenekler üretti. Yasalar ve mahkemeler,

Siyasî Kültür

Ekonomik Boşluk

Felsefî ve ahlâkî temellerine ek olarak, sivil toplumun bir başka temel noktası daha, Rusların kısa sürede bize benzeyeceği biçimindeki sabırsız varsayım bağlamında gözden kaçınılmıştır: Halk, kapitalizmi öğrenmek zorundadır. Piyasa ekonomisi (satıcıların ve alıcıların her karşılaşmalarında) doğal olarak ortaya çıkan bir şey olabilir ama doğal yollarla anlaşılamaz. Piyasa ekonomisi konusunda eğitim almak, onun hakkında kitaplar ve makaleler okumak zorundasınızdır. Sovyet müfredatı, ekonomik düşünce tarihinin bir bölümü olarak "burjuva ekonomisi"ni de içeriyordu, fakat ona, çelişkilerle, adâletsizliklerle ve krizlerle parçalanmış, yok olmaya mahkûm bir sistem olarak çok az yer veriliyordu. Kendi sistemleri çöktüğünde ise, az sayıdaki Rus ekonomist, piyasa ekonomilerini iş görür kılan şey konusunda yeterli bir kavrayışa sahipti.

Özellikle kaçınılan şey, paranın ekonomide nasıl özerk bir rol oynadığıydı. Komünist ülkelerde en basitinden, bir para teorisi bile yoktu. Meselâ, (ABD Kara Harp Akademisi'nde) hepsi de iyi eğitimli ve zeki olan ABD'li, Orta Avrupalı ve Rus albaylara verdiğim bir seminerde, aşağıdaki akıl yürütmeyi anlatmaya çalışmıştım. Düşünün, onlara, her biri hamburger dükkânında çalışan on vatandaştan ibaret bir minyatür ülkeyi anlatıyorum. On işçi, bir günde toplam on hamburger yapıyor ve her birine günde 1 dolar ödeniyor. Bu durumda, her biri 1 dolarlarıyla günde bir hamburger satın alıyor. Hükümet, (fazladan on adet 1 dolarlık banknot basarak) her birinin ücretini günde 2 dolara çıkarmaya karar veriyor. İşçilerin üretimi hâlâ günde on hamburgerdir. Bir veya iki gün içinde bir hamburgerin fiyatı ne kadardır?

Mini-Kapitalizm: Moskova yakınlarında Rus bir köylü kadın meyve satıyor.

Amerikalılar hızlı ve âdeta içgüdüsel olarak cevap verdiler: 2 dolar! Doğu Avrupalılar ve Ruslar bunu anlamadılar. "Bize yeterli veri sunmadınız" dediler. Peki, bunu onlara nasıl izah edersiniz? Bu, o kadar basit değil. "Arz ve talep" gibi deyimler, kendiliklerinden çok fazla açıklayıcı değildir. Bizim temel ve kendiliğinden belli olarak kabul ettiğimiz şeyi Ruslar böyle görmemektedir. (Her neyse, örneği bir kez izah edebildiniz mi, temel bir para teoriniz var demektir.)

gerek yazılı, gerek yazılı olmayan sözleşmeler sistemiyle buna zorladılar. Bütün bunlar, 1917 Devrimi'nden bu yana Rusya'da olmamıştı. Amerikalılar, şirketleşmiş kötülüklerin, etiksiz iş dünyasının bütün sistemin altını oyacağını kendilerine hatırlatmasına kadar sivil toplumlarını özümsediler. Bütün sivil toplumlar, inşa edilmiş güven dolandırıcılar tarafından istismar edildiğinde, zaman zaman bakıma ve reforma ihtiyaç duyarlar.

Rusya'da ahlâkî değerleri hiçe sayan dolandırıcılar standarttır ve Rus şirketleri, Enron ya da Worldcom'dan çok daha kötü işler yapmaktadırlar. Komünizm düştüğünde, Rusya'da demokratik kurumların ve bir piyasa ekonomisinin birdenbire kabul edilmesinin kısa sürede bir sivil toplumu getireceğini sanmıştık. Şimdi görüyoruz ki, sivil toplumun felsefî, ahlâkî, ekonomik ve hukukî anlayışları olmaksızın, Rusya tekrar otoriterliğe dönecektir.

Doğal Eşitlikçiler mi?

Marksizm-Leninizm Rusya'da ortadan kalkmış olabilir, ancak Rusların çoğu, aşırı eşitlik, yani doğal bir sosyalizm yönünde eğilim sergilemektedirler. Ruslar, zenginlik ya da gelir farklılıklarına öfkelidirler ve kıskançlık içinde onların refahını aşağıya, kendi seviyelerine çekmeye çalışmaktadırlar. Çoğunluk, yeni zengin oligarklardan nefret etmekteidir ve devletin bunları batırmasını ve hapse atmasını görmekten hoşlanacaktır. Bazı gözlemciler, yüzyıllardır toprağı ortaklaşa işleyen ve ürününü paylaşan Rus köylülerinin, Komünistlerin de daha fazla büyüttüğü, fazlaca eşitlikçi tutumlar geliştirdiklerini öne sürmektedirler. Belki de öyledir ama tutumlar genetik değildir; uygun şartlar sağlandığında öğrenilir ya da öğrenilmeyebilirler. Ancak, yeni tutumlar öğrenilinceye kadar, eskiler, reformcuların en iyi hazırlanmış plânlarını bile boşa çıkarırlar.

Amerikalılar da eşitlikten yanadırlar ama bu "fırsat eşitliği"dir: Herkesin bir fırsatı vardır; sonuçlar size bağlıdır. Zenginleşen bir Amerikalı, yeteneği ve sıkı çalışması sebebiyle, genellikle takdir edilir. Ruslar ekseriyetle bu tür bir eşitliği anlamamaktadırlar; onlar, herkesin aynı ödülleri elde ettiği "sonuç eşitliği"ni ummaktadırlar. Zenginleşenler üçkâğıtçılık yapmış, sömürmüş ya da rüşvet yemiş kabul edilir (aslında çoğu da böyledir). Yaşlıca bir Rus Hanım "zengin bizim yoksulluğumuzdan geçiniyor" demişti. Anketlerde, çoğu Rus, serbest piyasanın ve küçük devletin Rusya için yanlış olacağını söylemektedir; sadece birkaçı bundan yanadır. Bireysel çalışma ve başarı gibi Amerikan değerleri kapitalizme uygundur; Rus değerleri ise genellikle uygun değildir.

Rus Irkçılığı

Glasnostla birlikte, Sovyet milliyetleri arasında, üstü örtülü, nefret dolu ırkçı tutumlar

açığa çıkmaya başlamıştır. Sovyet hukuku gereğince, yurttaşların milliyetleri, kendi iç pasaportlarında mevcuttu ve ABD'deki uygulamanın tersine, Doğu Avrupa ve eski Sovyetler Birliği'ndeki uyrukluk, yurttaşlığa eşdeğer değildi. Meselâ, Fin milliyetinden biri Rus vatandaşı olabilirdi. Bu yaklaşım sıkıntı doğurabilmekte, çünkü insanları bağımsız bir devlet talep etmeye teşvik etmektedir. Eğitimli Ruslar, yurttaşlarının ırk ya da ulusal kökenine göre resmî kimlik sahibi olmasını yasaklayan ABD yaklaşımına hayrandırlar.

Ve Ruslar, herkesi milliyetlerine göre tasnif etme eğilimindedirler. Bazı milliyetler kabul edilmekte, diğerleri küçümsenmektedir. Örneğin, Ruslar, Baltık halklarına Avrupalı, uygar ve "kültürlü" diye saygı göstermektedirler. Öte yandan, fazla çocuk yapan Kafkasya ve Orta Asya halklarına kanunsuz ve pis mafyacı diyerek, bunlar hakkında incitici biçimde konuşmaktadırlar. Çoğu zaman da doğum oranlarının farklılığı konusu gündeme gelmektedir. Rus ailelerin büyük bölümü, şimdilerde tek çocukludur (Batı Avrupa'nın ço-

Siyasî Kültür

Hukukî Boşluk

Zayıf devletin bir özelliği olarak, Rusya büyük ölçüde hukuksuzdur. Rus polisi ve mahkemeleri keşmekeş içindedir ve kolaylıkla rüşvet yerler. Hukuk, seçici bir anlayışla uygulanmaktadır: Rejim muhalifleri tutuklanmakta ve mahkûm edilmektedir ama önemli cinayetler faili meçhul kalmakta ve rüşvet yiyen görevlilere dokunulmamaktadır. Bir Rus hukuk uzmanı, üzüntü içinde, "Bu civardaki tek avukat [keelerların gözde silâhı olan] Kalaşnikof'tur" demiştir.

Sovyet hukuk yapısı, neredeyse tamamen yıkılmıştır ve zaten başlangıcında da yetersizdi. Sovyet hukuku, mülkiyete hemen hiç dikkat etmemiştir. Ve büyük mülkiyet (arazi, fabrikalar) otomatik olarak devlete aitti, devlet malını çalmak, bir vatana ihanet biçimi olarak şiddetle cezalandırılabiliyordu. Doğal bir hak ve insan özgürlüğünün temeli olan Locke'çu mülkiyet kavramı, düşünmeden reddedilmişti. "Her türlü mülkiyet hırsızlıktır" biçimindeki Marksist anlayışla aşılanmış olan Ruslar, "özel mülkiyet kişisel özgürlük demektir" şeklindeki demokratik ve kapitalist anlayışı kavramakta güçlük çekmektedirler.

Eski Sovyet sosyalist hukuk sisteminde zayıf ya da hiç bulunmayan ve Rusya'ya intikal eden şey, mülkiyet, sözleşme, haksız muamele ve iflâs gibi Örf Hukuku'nun temelleridir. Eğer ABD, Kanada veya Batı Avrupa'da bir iş kurarsanız, mülkiyetinizin ve kazancınızın elinizden alınmayacağına ilişkin hakkı bir güvenceniz olur. Rusya'da ise bu konuda pek fazla güven içinde olmazsınız. Yalnızca iş ve mülkiyet yasalarının yepyeni olması söz konusu değildir; ayrıca, bu alanları önemli olarak gören, yıllar içinde oluşmuş bir hukuk kültürü de yoktur. Bunun bir sonucu, Ruslar gibi, yabancıların da Rusya'da yatırım yapmaya gönüllü olmayışlarıdır; her şeylerini kaybedebilirler.

Bunun tersine, Polonya, 1935'te, büyük ölçüde İtalya'dan aldığı mükemmel Ticaret Kanunu'nu kabul etmişti. Polonya Komünist rejimi, bu kanunu yürürlükten kesinlikle kaldırmadı ve 1989'da Komünistlerin devrilmesinden sonra, Polonyalı hukukçular yalnızca onun tozunu silip yürürlüğe koydular. Polonya'ya yatırım yapan gerek Polonyalılar ve gerekse yabancılar, yasal himaye elde etmektedirler. Sonuç, Polonya ekonomisinin, Avrupa'da 1990'ların en hızlı büyüyen ekonomilerinin başta gelenlerinden biri olmasıdır. Rusya, nihayet 2002 yılında, kısmen Batı hukuk kavramlarına dayanan ticaret ve ceza kanunlarını kabul etmiştir.

ğunun standardı da budur). Müslüman ailelerinse, kimi zaman sekiz veya daha fazlasını bulacakkadar çok çocukları vardır. Bazı Ruslar, kendi durgun rakamlarının "adî" halkların akıntısı altında kalmasından korkmaktadırlar. 1999'da, bombalar 300'e yakın insanın ölümüne sebep olarak binaları havaya uçurduğunda, Rus hükümeti ve halkı, şevkle sözde Çeçen teröristleri suçlamış ve onları ezmek üzere yeni bir savaşa destek vermişti. Kafkasyalı ve Orta Asyalılar, sık sık, Rusların uyguladığı etnik şiddetin kurbanları olmaktadırlar.

Rus olmayan milletler, Ruslara pek fazla sevgi ve ilgi duymamaktadırlar. Orta Asya'daki çeşitli cumhuriyetler, kendi yerel dillerini tek resmî dil hâline getirmişlerdir. Meselâ eğitimli Özbekler mükemmel Rusça bilmekte ama bölgelerindeki Rusların kendilerini istenmeyen misafir hissetmelerini sağlamanın bir yolu olarak, şimdilerde sadece Özbekçe konuşmaktadırlar. Çok sayıda Rus gerekli mesajı almış ve Orta Asya'yı terk etmektedir. Buna karşılık, Baltık cumhuriyetlerinden neredeyse hiç kimse kaçınamıştır ve hatta, oradaki bazı Ruslar bağımsızlığı desteklemektedirler. Çünkü, kültürlü olan Baltıklılardan adâletli bir muamele göreceklerini bilmektedirler. Onlar, Kafkasyalı ve Orta Asyalı Müslümanlardan çekinmektedirler.

Çarlık Rusyası'nda tohumları kasıtlı olarak ekilen antisemitizm, gayrı resmî olanlar dışında gerilemiştir ve kamusal ifadelerde önemini yitirmiştir. Rus milliyetçiler ve Komünistler, Yahudi veya kısmen Yahudi kökenli bir avuç oligarkı işaret etmekte ve onları "Siyonizm" olarak adlandırılan, uğursuz bir uluslararası komplo olarak görmektedirler. Küçük, milliyetçi dazlak partileri, Yahudilere karşı şiddet kullanılmasında ısrarcıdır ve onbin civarında Rus Yahudi'si, bu nedenle İsrail'e göçmüştür. Ancak Rusların ekserisi antisemitizmi kınamaktadır ve 2002'de, Başkan Putin, etnik aşırılık aleyhine bir yasayı Duma'dan geçirtmiştir.

Bir Güvensizlik Kültürü

Ortalama Rus, aşırı derecede hiçbir şeye ve hiç kimseye güvenmeyen biridir. Suç, rüşvet ve ekonomik çöküş, hayatlarına egemendir. Bazı kimseler, 1990'ları, 17. Yüzyıl başlarındaki "Sıkıntı Devri"ne benzetmektedir. Diğer bazıları ise, yaklaşan faşizmi çağrıştırmak için "Weimar Rusyası" deyimini kullanmaktadır. Putin'in iktidara gelişinden önce, çok sayıda Rus, durumu "gerilim", "tehlikeli" veya "patlamaya hazır" diye tasvir ediyor ve anarşi bekliyordu. Pek çoğu da Putin'in daha güvenli şeyler yaptığını düşünmektedir; onlar bu güç artışından memnun olmakta ve Putin'in antidemokratik yöntemlerine aldırmamaktaydılar.

Önünde sonunda, Rusya, Almanya ya da İspanya kadar demokratik olabilir ama bu,

Kafkasya Karadeniz ile Hazar Denizi arasındaki dağlık bölge.
Orta Asya Hazar Denizi'yle Çin arasındaki bölge.

kaos koşulları altında olmayacaktır. Putin düzeni bir miktar onarmıştır ve bu, Komünistlerinkinden, aşırı milliyetçilerinkinden ve gangsterlerinkinden çok daha iyidir, ancak onun tam ve gerçek bir demokrasiye yönelik plânları yoktu.

Komünist düzenin çatırdadığı ve sonra yıkıldığı 1990'ların başında, gereğinden fazla şeyler beklemekte olduğumuzun şimdi farkına varıyoruz. Siyasî kültürün çok önemli unsurlarına yeterince dikkatimizi vermedik ve kapitalizm ile demokrasinin kendi siyasî kültürlerini beraberlerinde getireceklerini farz ettik. Gerçi getirmektedirler ama bu uzun bir zaman almaktadır. Hazırlıksız bir topluma, ekonomik gerileme ortamında giren demokrasi ve kapitalizm, Rusya'da henüz köldeşmemiştir. Franko dönemindeki İspanya bir polis devletiydi ama güçlü bir ekonomik büyüme, bir İspanyol orta sınıf çoğunluğu meydana getirdi ve 1970'lerin sonunda, İspanya kolaylıkla demokrasiye doğru ilerledi. Eğer Putin buna benzer bir şeyi Rusya'da yapabilseydi, olumlu şekilde anılabilirdi.

Rusya: Paranoyak mı? Normal mi?

Ruslar, sanki "Biz rakip olabilirdik" der gibidirler. Bir zamanlar, bizim Amerikalılara kafa tutan büyük bir imparatorluğumuz vardı; sonra aniden gözden kayboldu. Dünyanın hemen her tarafındaki bağımlı devletlerin desteğinin Sovyet ekonomisine kesintisiz birer kanal olarak akmasına rağmen, çoğu Rus, kendi imparatorluğuyla övünüyordu. Kimi analizciler, kudretli bir imparatorluğa ait olma duygusunun, yokluklar ve yoksul yaşam koşullarına karşı sessiz kalmalarına hizmet ettiğini öne sürmektedirler. Sürekli olarak yeni bir bağımlı devlet –Küba, Vietnam, Etiyopya, Angola– katıldıkça, Ruslar, "Bakın, biz gerçekten de bir gelecek dalgasıyız" diyebiliyorlardı. İmparatorluğun kaybı, birçok Rus için psikolojik açıdan bir yıkımdı.

Ruslar, kendilerinin Amerikalılara denk –belki daha da üstün– olduklarını hissetmeye alışmışlardı; şimdi kibirli Amerikalılar, Rusya'ya dudak bükmektedirler. Gerçekten de Sovyet İmparatorluğu'nun yıkılmasını ve Sovyetler Birliği'nin çöküşünü kurnazca plânlayanlar onlardı. Şimdi de mahvetmek, Rusya'yı yok etmek için üzerine yürümektedirler. NATO'nun –önce Orta Avrupa'yı, şimdi de Baltık devletlerini kendine katarak– doğuya doğru genişlemesi başka ne anlama gelebilir ki? Bizim küçük Slav kardeşimiz Sırbistan'a neler yaptıklarını görün. Amerikalılar, ekonomimizin çöküşünü garanti altına almak için Rusya'ya biraz para ve çok miktarda kötü ekonomik öğütler verdiler. Şimdi zayıfız, çünkü onlar bizi mahvediyorlar.

Paranoyanın tarifini –başkalarından yersiz şüphe– hatırlatan gözlemciler, Rusya'nın

paranoya belirtilerinden endişe duymuşlardır. Birçok Rusun zihninde taşıdığı imajlar, son derecede gerçek dışıdır. Sovyet, daha sonra da Rus sistemi, özellikle kendi ekonomik zayıflığından dolayı çökmüştür; o sistem, bir ABD planı değildi. Moskova, Batılıların pek çok ısrarlı ekonomik tavsiyesini reddetmiş, sonra Batılı bankalar yatırımdan kaçınınca kızmıştır. Rusya'da demokrasinin tesisi için dış destek, Rusya'yı ele geçirme planı değildir. Bu tür bir mağduriyet psikolojisi, milliyetçi otoriterliğin yayılmasına katkıda bulunmaktadır.

Amerika'ya terörist saldırıların olduğu 11 Eylül 2001, Kremlin'in politikasında dikkate değer (ama kısa ömürlü) bir kayma meydana getirdi. Putin, Amerika'yla dayanışma ve işbirliği ilân etti. Başkan Bush ve Putin, karşılıklı sıcak ziyaretler gerçekleştirdiler. Putin, Rusya'nın modernleşme rotasının Batı ile özellikle de Amerika'yla olmasına karar verdi ve 11 Eylül bunu yürürlüğe koyma fırsatını kendisine verdi. Rus Duma'sında, medyasında ve ordusunda mevcut Amerika düşmanlığı azaldı –çünkü Putin böyle emretmişti. 2003 Irak Savaşı'ndan bu yana ise, Rusya, Amerika ile soğukluğa yeniden dönüş yaptı. Paranoya, hükümet politikasıyla tırmanabilmekte ya da azalabilmektedir.

Nazi Almanyası'na ilişkin araştırmaların başta gelenlerinden biri, Nazizmin yükselişinden, her şeyin başarısız gibi göründüğü, sivil toplumun bağlarının çözüldüğü ve yerini hiçbir şeyin almadığı yerlerde görülen bir durum olan "kültürel umutsuzluk siyaseti"ni

Demokrasi
Özgür Medya

Demokrasinin –rekabetçi seçimlere ek olarak– temel unsurlarından biri de hür medyadır. Bir ülkenin demokratik olup olmadığını söylemenin en kolay yolu, onun kitle medyasının kontrol altında veya susturulmuş olup olmadığıdır. Eğer televizyon, radyo, gazete ve dergiler sürekli olarak rejimi eleştiriyor ve açık kalıyorlarsa, muhtemelen bir demokrasiniz var demektir. Hükümetin bunları kapatması veya yönetimlerini devralması, otoriteryenliğin ilk işaretlerinden biri anlamına gelir. Haber alma özgürlüğü, demokrasiler için vazgeçilmezdir ama diktatörlüklerin altını oyar.

Robert Mugabe, Zimbabwe'deki kontrolünü pekiştirirken önemli gazeteler kapalıydı ve eleştiren gazeteciler hapiste veya sürgündeydi. Mugabe'nin eleştiri tarifi şöyleydi: bu rejimi ve politikalarını desteklemeyen herkes. İran'daki demokrasi mücadelesi, bağımsız yayın organlarının açık kalma mücadelesinden ayrı düşünülemez. Muhafazakârlar her birkaç ayda bir onları kapatmakta ama onlar yeni adlar altında tekrar açılmaktadır. Ulusal medyanın, özellikle televizyonların hükümetle irtibatlı şirketler tarafından satın alınmaları ve geriye kalanların da sıranın kendilerine geleceğinden korkarak "oto-sansür"e mecbur kalmalarıyla, Rusya, bu yönde keskin bir ilerleme kaydetmiştir. Niyetlerini asla açıklamayan Kremlin, bazı "oligarklar"ı, –seçimlerde önceleri Yeltsin'i ve sonra Putin'i desteklemiş olan– televizyon ağlarını ve gazetelerini bırakmaya zorlamıştır. Moskova, ayrıca, Rus yazarları ve gazetecileri, eleştirel görüşleri sebebiyle mahkemeye vermektedir. Komünist dönemdeki kadar kötü olmasa da, Rusya'nın bütün ulusal medyası, Başkan Putin'e övgüler yağdırmıştır.

sorumlu tutmuştur. Bir şeylerin kopması karşısında, umutsuzluk ne kadar ileriye gidebilmektedir? Yeltsin döneminde, Rusya uçuruma doğru yol almıştı; Putin onu tam zamanında çekip almış gibi görünüyor.

Rusya'da siyasî istikrara yönelik –ama mutlaka demokrasiye değil– umutlar mevcuttur. Putin döneminde ekonomi –büyük ölçüde petrol ve doğal gaz ihracatına bağlı olarak– büyüdü ve Ruslar, çoğulculuk ve demokrasinin soluğunun kesilmesinden pek fazla üzüntü duymadılar. Ama er geç, daha çok sayıda Rusun demokrasiye aldırış etmesi ihtimâl dâhilindedir. Ruslar, her ikisi de İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra demokrasiye doğru ilerlemiş olan Almanlardan ya da İspanyollardan, kalıtımsal olarak daha zapt edilemez ya da daha otoriter değildir. İstikrar ve zenginlik içinde geçecek birkaç on yıldan sonra Ruslar da bunu başarabilirler.

Anahtar Terimler

bakiye devlet
glasnost
Gulag
Kafkasya
kleptokrasi
oligarşi
Orta Asya
sivil toplum
sosyalleşme
yerli

Ek Kaynaklar

Alexander, James. *Political Culture in Post-Communist Russia: Formlessness and Recreation in a Traumatic Transition.* New York: St. Martin's, 2000.

Brudny Yitzhak M. *Reinventing Russia: Russian Nationalism and the Soviet State, 1953-1991.* Cambridge, MA: Harvard University Press, 1999.

Bugajski, Janusz. *Cold Peace: Russia's New Imperialism.* Westport, CT: Praeger, 2004.

Chulos, Chris J., and Timo Piirainen, eds. *The Fall of an Empire, the Birth of a Nation: National Identities in Russia.* Brookfield, VT: Ashgate, 2000.

Colton, Timothy J. *Transitional Citizens: Voters and What Influences Them in the New Russia.* Cambridge, MA: Harvard University Press, 2000.

Lukin, Alexander. *The Political Culture of Russian "Democrats".* New York: Oxford University Press, 2000.

Meier, Andrew. *Black Earth: A Journey Through Russia after the Fall.* New York: Norton, 2003.

Merridale, Catherine. *Night of Stone: Death and Memory in Russia.* London: Granta, 2000.

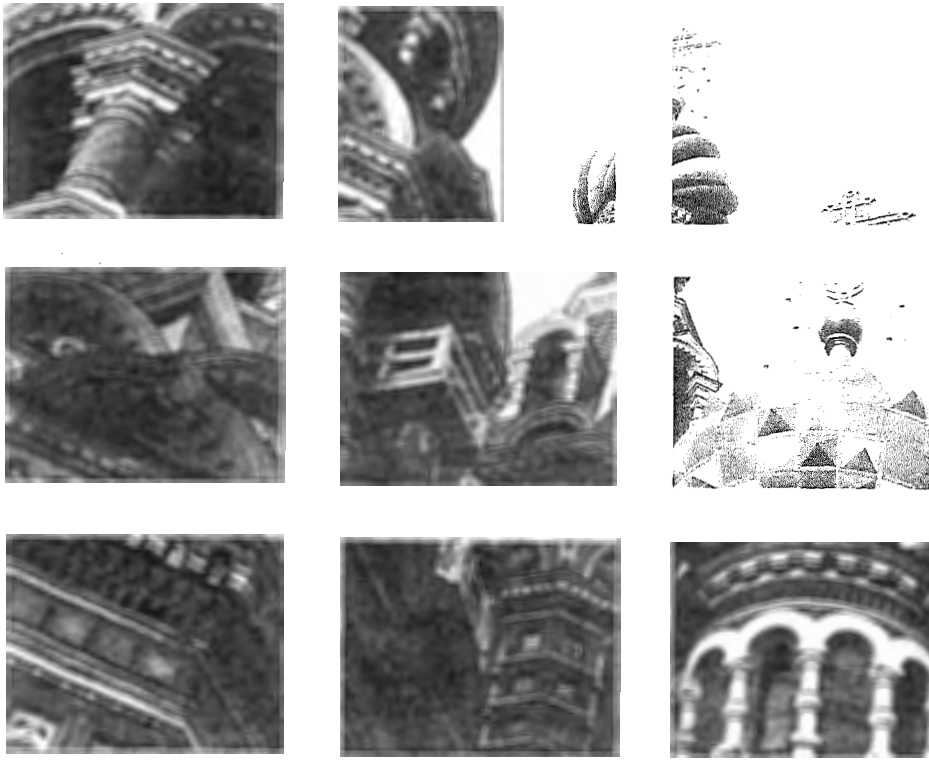
Pipes, Richard. *Property and Freedom.* New York: Knopf, 1999.

Schmemann, Serge. *Echoes of a Native Land: Two Centuries in a Russian Village.* New York: Knopf, 1997.

Schleifer, Andrei. *A Normal Country: Russia after Communism.* Cambridge, MA: Harvard University Press, 2005.

Smith, Kathleen E. *Mythmaking in the New Russia: Politics and Memory in the Yeltsin Era.* Ithaca, NY: Cornell University Press, 2002.

Bölüm 21

Rusya: Etkileşme Modelleri

İki yüz yıl geriye gidilirse, Rusya siyasetinin, reformcu ve muhafazakâr güçler arasındaki bir halat çekme yarışı olduğu görülür. Komünizm sonrası Rusya siyaseti, Sovyet ve hatta daha önceki Rus modellerini yansıtmakta, bir ölçüde de devam ettirmektedir. Çarlık dönemlerinden beri, Rusya, reform diye çığlık atan ama reformu engelleyebilen ve bundan mutlu olan muhafazakâr güçleri de içinde barındıran bir sistemdir. Bundan yüz yıl önce, eğitimli Ruslar, sorunun farkına varabilmişlerdi: Reforme edilemez bir sistemde nasıl reform yapılabilir? Pek çok kimse bunu denedi ve sonunda hem reform yapmakta, hem de sistemi korumakta başarısız oldu.

Dikkate Alınacak Sorular

1. Rusya'daki eski bir soruna nasıl bakıyoruz?
2. Kruşçev ne yapmaya kalkıştı ve niçin? Neden başarısız oldu?
3. Totaliter ile Otoriter arasındaki fark nedir?
4. Gorbaçov ne yapmaya çalıştı ve niçin? Neden başarısız oldu?
5. Rusya bağlamında muhafazakâr ile liberali açıklayın.
6. Rusya'nın oligarkları kimlerdi ve ne oldular?
7. Reformlar Orta Avrupa'da neden işe yaradı, Rusya'da yaramadı?
8. Yan-başkanlık aslen istikrarsız mıdır? Niçin?
9. Putin otoriteryen bir sistem mi inşa etmiştir?

Reformcular Muhafazakârlara Karşı

Rusya'nın sıkıntısı, siyasî çatışmaları yoluna koyacak ve yumuşatacak az sayıda kural ve kurumunun mevcut olmasıdır. Çok-partili rekabet tecrübesi, özgür bir basın, gönüllü demekler, hoşgörü ve en basitinden nezaket olmaksızın, Parti kontrolünün sona ermesiyle özgürleşen yeni güçler, kuralları olmayan yeni bir oyunu oynamaya başladılar. Onların mücadeleleri de kaotik olmaya mahkûmdu ve devlet girişimlerini ucuza kapatma amaçlı, hukuksuz özelleştirmelerden yararlanan, ayrıcalıklı, içeriden kimseler, durumu daha da vahimleştirdi.

Bu kitabın önceki baskılarında, eski Sovyetler Birliği'ndeki siyasî hayatın tek biçimli yüzeyi altında, Batı modelleri yönünde büyük değişiklik amacındaki liberallerle gerçek Stalinci sistemin değişmezliği adına ayak direyen muhafazakârlar arasındaki süreldi bir mücadelenin yattığını öne sürmüştük. Burada, Sovyet sonrası dönemde devam ettiğini öne sürdüğümüz çatışma, işte budur: 1990'larda, demokrasinin nasıl inşa edileceği açıkça tartışılıyordu ama Putin'in iktidarını derinleştirmesi ve genişletmesiyle, şimdilerde o tartışmalar daha fazla boyunduruk altına girmiştir.

Gorbaçov'u ve daha sonra Yeltsin'i destekleyen reformcuların büyük bölümü ya emekli olmuş ya da üst düzey görevlerinden alınmışlardır. Bunlar, pek çok bakımdan, âdeta toptan Batılı usullerini ithal etmek isteyen 19. Yüzyıl Rus Batıcılarına yeniden kulak

Demokrasi

Demokrasiyi Tarif Etmek

Demokrasi basit bir şey, ya da otoriteryen veya totaliteryen rejimler yıkıldıktan sonra kendiliğinden büyüyen bir şey değildir. Biz, Rusya'ya ve Irak'a kısa sürede istikrarlı bir demokrasinin geleceğini düşünmekle saflık ettik. Demokrasi, (geçen bölümde incelediğimiz gibi) uygun felsefî, ahlâkî, ekonomik ve hukukî temelleri olan bir siyasî kültürü gerektiren, karmaşık bir dengeleyici eylemdir. Demokrasinin pek çok tarifi, aşağıdaki hususları içerir:

Hesap Verebilirlik. Seçilmiş görevliler, gerçek anlamda bir yeniden seçilme şansını kaybetme ihtimâliyle karşı karşıya olmalıdırlar. Bu onları, Friedrich'in beklenen tepkiler kuralını benimsemeye zorlar.

Eşitlik. Bir insan, bir oy. Yurttaşlar dışlanamaz. Herkes bir görev için yarışabilir.

Rekabet. Çeşitli adaylar ve partiler, serbest ve dürüst seçimlerde yarışırlar. Tek-parti sistemi demokratik olamaz.

Nöbetleşme. İktidarda belli aralıklarla olan görev devri, "içerdeki" partinin yerine "dışarıdaki"ni getirir.

Temsil. "Oda herkesi almıyor", bu yüzden birkaç kişi çoğunluğu temsil eder. Seçim sistemi, ya (ABD ve Britanya'da olduğu gibi) tek-üyeli bölgelerle veya (Almanya ve İsrail'de olduğu gibi) nispî temsille bunu sağlar.

Özgür Medya. Basının hükümeti eleştirmesine ancak demokrasi izin verir. Bu, demokrasi için en hızlı kontroldür.

Harvard'lı siyaset bilimci Samuel P. Huntington, istikrarlı bir demokrasi için "ikili görev devri testi"ni ortaya atmıştır: Hükümetin iki alternatifliliği, –"dışarıdakiler"in "içeridekiler"le yer değiştirmesi– sağlamca kökleşmiş bir demokrasiyi akla getirmektedir. Komünist rejiminin 1989'da düşmesinden bu yana, Polonya, istikrarlı bir demokrasi sergileyerek, soldan sağa ve tekrar eskisine, çeşitli görev devirleri yaşamıştır. Rusya ise 1991'den beri bir görev devri yaşamamıştır ve bu, yakın gelecekte de muhtemel görünmemektedir. Rusya demokrasisi güvenilmezdir.

New York'taki Freedom House [FH], yurttaşlarının siyasî haklarına ve sivil özgülüklere ne kadar uyum gösterdiklerine göre, her yıl ülkeleri yedi puanlık bir ölçek üzerinde sıralamaktadır. Bu, esasen bir demokrasi ölçüsüdür. FH, 1–2.5 puan arasını "özgür", 3–5 puan arasını "kısmen özgür" ve 5.5–7 puan arasını "özgür değil" diye sınıflamaktadır. Rusya, Putin'li yıllar esnasında düşük seyretmiştir. FH'nin 2006 bulgularından bazıları şöyledir:

ABD	1.0	özgür
Kanada	1.0	özgür
Britanya	1.0	özgür
Japonya	1.5	özgür
Meksika	2.0	özgür
Brezilya	2.0	özgür
Türkiye	3.0	kısmen özgür
Nijerya	4.0	kısmen özgür
Rusya	5.5	özgür değil
İran	6.0	özgür değil
Çin	6.5	özgür değil
Suudi Arabistan	6.5	özgür değil

Şahsiyetler

Başarısız Reformcular: Nikita Kruşçev

Sovyetler Birliği, Stalin yönetiminde taş kesilmişti ve Nikita Kruşçev, sistemi yeniden canlandırmaya çalıştı, onu yeniden komünizme doğru hareket ettirdi. Ancak kısmen ve kısa süreli bir başarı elde etti, çünkü Sovyet parti ve bürokrasisinin büyük kısmı ona direndi. Şimdi anlıyoruz ki, Kruşçev, Stalin'in olduğu şekilde Kremlin'in tartışmasız hâkimi olmaktan çok uzaktı ve muhaliflerini alt etme zorunluluğu vardı. Gorbaçov gibi o da başarısız oldu.

1894'te, Ukrayna'da, Rus etnik kökenli bir ailede doğan Kruşçev, devrimden kısa bir süre sonra Bolşeviklere katıldı ve parti görevleri sayesinde yolunu ilerletti. Stalin'in himayesinde olan Kruşçev, kendisine 1939'da Politbüro tam üyeliğini kazandıracak şekilde, 1930'larda, diktatörün birtakım kirli işlerini yaptı. Savaş sırasında, Ukrayna cephesi konusunda siyasî generaldi. Savaştan sonra, Ukrayna'da ve daha sonra da Moskova bölgesindeki parti çalışmalarını organize etti, taraftarlarıyla birlikte, dikkatli bir biçimde parti liderliğine hazırlandı ki bu, Sovyet siyasetinde başarının anahtarıydı.

1953'te Stalin'in ölümü, onu iktidar için avantajlı konuma getiren bir dönemi başlattı. Bütün Politbüro Stalin'den korkmuştu, istikrar ve kişisel güvenlik istiyordu. Bu nedenle, KGB'yi Parti kontrolü altına sokmak için, derhâl gizli polisin şefi (ve Stalin gibi bir Gürcü olan) Lavrenti Beria'yı öldürttüler. Stalin sonrasının ilk başbakanı, Stalin sisteminin gevşemesini ve daha fazla tüketim malı üretilmesini savunan Georgi Malenkov'du. Ama Kruşçev, her zaman daha güçlü bir görev olan parti birinci sekreterliğine getirildi ve kumazca, 1955'te rütbesi enerji santralleri bakanlığına düşürülen Malenkov'a karşı bir muhalefet oluşturdu. Sovyet liderliği, siyasî sistemi işletmenin bir yolu olan cinayetlerden vazgeçti.

Kruşçev, iktidarını pekiştirmek ve Parti içindeki düşmanlarını yenilgiye uğratmak için, dramatik bir adım attı: Bir Parti kongresinde Stalin'i alenen suçladı. Hâlâ Stalinci olan CPSU, reformlar ya da yenilikler konusunda durağan, yeteneksizdi ve Sovyetler Birliği'nin verimlilik potansiyelini korku ve program örtüsü altında engelliyordu. Şubat 1956'daki Yirminci Parti Kongresi'nde, Kruşçev, söylediğine göre binlerce Parti yoldaşını ve üst düzey ordu subaylarını öldürmüş olan "Stalin'in cinayetleri" aleyhine saatler süren, acı verici bir nutuk verdi. Stalin, asla bir daha izin verilmeyecek olan bir kişilik kültü yaratmıştı.

Dünyanın her yerindeki Komünist partiler kendilerini Stalin tapınmasına dayandırıyorlardı ve bu konuşma dışarıya sızdığında kıyamet koptu. Bir Macar ayaklanması Sovyet tanklarınca ezildi; Polonya neredeyse isyan

Nikita Kruşçev

ediyordu. Batı'da, kıdemli Komünistler partilerinden istifa ettiler. Çin'de Mao Zedong, Kruşçev'in Komünist dünyanın simgesini kötüleyerek, onun altını oymasından dehşete düştü. Çin-Sovyet bölünmesi böyle başladı.

Kruşçev, Sovyet ekonomisini canlandırmak için adem-i merkeziyetçilik teklif etti. Politbüro'daki oylamayı kazanarak, 1957'de, kendi taraftarlarının hazırladığı ve muhalifleri olan "parti karşıtı grup"u istifaya zorlayan ordunun desteklediği bir Merkez Komitesi toplantısı ilân etti. Ama CPSU liderlerinin, onun üretimi (özellikle tüketim malları üretimini) artırmak, sınıf farklılıklarını ortadan kaldırmak (herkes, elitlerin çocukları bile üniversiteden önce çalışmak zorunda olacaktı) ve Küba'ya füzeler yerleştirerek Amerika'ya üstünlük sağlamak gibi "kuş beyinli projeler"ine öfkeleri artıyordu. Onun gözü kara bir deneyci ve liberalleştirici olduğunu düşünüyorlardı ve 1964'te, Politbüro, Komünist sistemlerde nadiren görülen bir şey yaparak, oylamayla onu görevden aldı. Kruşçev emekli oldu ve 1971'de öldü.

Kruşçev dönemi, iç ve dış politikada büyük değişiklikler getirdi. Gorbaçov'un da içinde olduğu genç nesilden Parti üyeleri, ekonomik reform isteyen bir dönemde yetiştiler. "Kruşçev'in çocukları" olan bu insanlar, daha sonra, Gorbaçov'un reform çabalarının kadrolarını teşkil ettiler. Büyük değişiklikler vaat etmiş olan Kruşçev, kendinden emin karakterde, havalı biriydi. Ağır sanayiden çok tüketim mallarına vurgu yapmış ve bu, yöneticileri ve orduyu çileden çıkartmıştı. (Soljenitsin'in *İvan Denissoviç'in Bir Günü* gibi) Stalin karşıtı eserlerin yayınlanmasına izin vermiş, daha sonra işlerin kontrolünden çıkmakta olduğunu görünce vazgeçmiştir. Kruşçev, Parti apparatchikinin, yani Gorbaçov'u da aşağıya indiren kişilerin çıkarları aleyhine reform yapmaya çalışıyordu.

vermişlerdir: piyasa ekonomisi, hür demokrasi ve bireyci felsefe. Bu, yeni reformcuların, Columbia Üniversitesi'nden ekonomist Jeffrey Sachs'ın tavsiye ettiği ve daha önce Bolivya ve Polonya'da işe yarayan ekonomik şok tedaviye kalkışmalarına sebep olmuştur. Ama Rusya'da bu tür bir tedavi tam ve doğru olarak uygulanmamış ve ekonomi baş aşağı gitmiştir (bkz. bir sonraki bölüm).

kızıl-kahverengi Komünistler ile Faşistlerin muhtemel bir birleşmesini anlatır; kahverengi, Hitler'in kahverengi kazaklılarını simgelemektedir.
totaliteryenizm Stalin ve Hitler yönetiminde olduğu gibi, toplumu bütünüyle kontrol etme girişimi.
otoriteryenizm Franco dönemindeki İspanya, Pinochet yönetimindeki Şili'de olduğu gibi, demokrasinin diktatör tarafından iskartaya çıkarılması.
perestroika "Yeniden yapılanma"nın Rusçadaki karşılığı; Gorbaçov'un Sovyet ekonomisini reforme etme önerileri.
şok tedavi Sosyalist bir ekonominin yerine birdenbire piyasa ekonomisini getirmek.
kişilik kültü Kendisine tapınılan diktatör.

Bizim burada "muhafazakârlar" diye adlandırdığımız kişiler, ılımlılardan aşırılara, geniş bir alanı kapsamaktadır. Bunların ortak noktaları, Rusya ekonomisinin baştanbaşa yeniden yapılandırılmasına karşı çıkmaktır. Bunlardan bazıları, Rusya'nın reformlara ihtiyacı olduğunu itiraf etmektedirler ama bu reformlar, bizim şartlarımıza uydurulmuş kendi reformlarımız olmalıdır demektedirler. Bazı eski moda Partili tipler ise, bir merkezî komuta ekonomisine geri döneceklermiş. Tıpkı eski, 19. Yüzyıl Rusofilleri gibi, Batılı modelleri reddederek, içe, yani Rusya'nın köklerine döneceklermiş; yani bunlar milliyetçidirler, hatta bazıları radikal ölçüde böyledir.

Bu iki geniş grup, çeşitli tonlamalar ve kombinasyonlar içeren Rus siyasî yelpazesinin yarısını teşkil eder. Kimileri, siyasî yelpazenin bu iki aşırı ucunun, eski Parti taraftarları artı çılgın milliyetçilerden oluşan bir "kızıl-kahverengi" koalisyonu oluşturmalarından endişe etmektedir. (Ilımlı muhafazakârlar Komünist Parti içinde kümelenmektedir.) Putin'in iktidara gelmesi bunu önlemiştir, bu nedenle kendisini çok fazla eleştirmemeliyiz.

Bir başka grup, "merkezci" etiketi altında, devlet sübvansiyonlarının ve mülkiyetinin devamıyla desteklenmiş ılımlı reformlardan oluşan bir orta yolu aramaktadır. Ne yazık ki, bu yaklaşım, Yeltsin döneminde muazzam ölçüde rüşvete yol açmıştır. Küçük Yabloko Partisi gibi esaslı reformcular ve demokratlar zayıftır, çünkü az sayıda Rus onların Batılı tarzı düşüncelerini paylaşmaktadır. İlginç bir olasılık, 1999 Duma seçimleriyle birlikte ortaya çıkmıştır. O zamanki Başbakan, daha sonrasının Devlet Başkanı olan ve lideri olduğu sepet parti Birlik (daha sonra Birleşik Rusya) bütün siyasî görüşleri içine almış olan Putin, Sağ Cenah Güçleri Birliği'nin ekonomik reformcuları ile birlikte çalışabileceğini gösterdi. Ancak, Putin ekonomik reform peşinde koşma konusunda dikkatli olmuştur. Kontrol etmeyi yeğlemiştir.

Devlet Başkanı Parlamento'ya Karşı

Son zamanlarda, Rusya'da yürütme ve yasama organları ciddi bir kavga içinde olmuşlar ve onların mücadele hâlindeki talepleri, öfke ve şiddete yol açmıştır. Daha önce belirttiğimiz gibi, ilk problem, 1989'da eski kurallarla ve Komünistlerin yönetiminde seçilmiş bir Rus parlamentosunun Sovyet döneminden devralınmış olmasıydı. Bu parlamentonun üyelerinin çoğu, 1991'deki başarısız darbe sırasında Yeltsin'le birlikte sağlam durmuştu.

Ancak, Yeltsin, başkanlık görevine daha fazla yetki celp etti. Rus parlamentosu, Yeltsin'i diktatör olmakla suçlayarak tepki gösterdi. Parlamenterler, kendi yetkilerinin ve ek ödeneklerinin azaldığını görmekten de hoşnut değillerdi. Daha önce kendilerini reformcu saymış olan bazı milletvekilleri, reformların menfi yanını görmeye ve muhafazakâr kampa doğru kaymaya başladılar. Kimin yükümlü olduğunu netleştirmek isteyen

Anahtar Kavramlar

Totaliteryenler Otoriteryenlere Karşı

Siyaset bilimciler, 1930'lardan beri, modern diktatörlüğün doğasını tartışmaktadırlar. Bazı siyaset bilimciler, Mussolini İtalyası'nı, Hitler Almanyası'nı ve Stalin Sovyetler Birliği'ni izah edebilmek için çeşitli totaliteryenizm teorileri ve modelleri geliştirmişlerdir. Carl J. Friedrich ve Zbigniew Brzezinski, totaliteryen diktatörlüklerin, ortak olarak şu altı özelliği sergilediklerini öne sürmüşlerdir:

1. Bir resmî ideoloji
2. Disiplinli bir tek parti
3. Terörize polis kontrolü
4. Kitle medyası üzerinde parti tekeli
5. Silâhlı kuvvetler üzerinde parti kontrolü
6. Merkezden yönetilen ekonomi

Yıllardan beri yaygın ölçekte kabul gören totaliteryen model, yavaş yavaş, gerçeğe uymamak ve aşırı basitleştirilmiş olmakla eleştirilmeye başlamıştır. Totallikten uzak olan Mussolini, Hitler ve Stalin sistemleri, epeyce düzensizdi. Pek çok vatandaş, rejimlerinin hileli olduğunu biliyordu; plânlar çok defa sadece doğaçlamaydı. Diktatörler, total bakmada sistemlerine benziyordu. Totaliteryenizm, her zaman eksik kalmış bir total kontrol girişimiydi.

Böylece "totaliteryenizm" kelimesi itibar kaybetti; onun yerine, modern diktatörlükleri tasvir etmek için otoriteryenizm kullanıldı. Bu, epeyce gaddar olabilmekte ama toplumu bütünüyle [total olarak] kontrol etmeyi amaçlamamaktadır. Siyaset, İspanya'nın Franco'su, Şili'nin Pinochet'si gibi bir diktatörün ellerindedir ama ekonominin ve kültürel hayatın geniş alanları açıktır. Yukarıdaki altı özelliğin çoğu veya tümü mevcut değildir.

Siyaset bilimci Jeane J. Kirkpatrick, 1980'de, bu iki terim arasında, yine de işe yarar ayırımlar bulunduğunu öne sürdü. Daha gevşek ve açık olan otoriteryen rejimler, kendilerini demokrasiye doğru değiştirebilmekte ve reforme edebilmektedir. Bu, 1980'lerde Lâtin Amerika'nın her tarafında olmuştur. Kirkpatrick, totaliteryen sistemlerin, özellikle de Komünist olanların ise reforme edilemeyeceğini iddia etmiştir; zira bunlar çok katıdır. Kirkpatrick, bir bakıma haklıydı. Doğu Avrupa ve Sovyet Komünist rejimleri asla reforme edilememiştir; çökmüşlerdir.

Şahsiyetler

Başarısız Reformcular: Mihail Gorbaçov

Sovyet başkan, 1989'da, Doğu Alman Komünist rejimini çok geç olmadan reform yapmaya ikna etmeye çalışırken, "Hayat geç kalanlan cezalandırır" diyordu. Doğu Berlin rejimi Gorbaçov'u dikkate almadı ve çöktü. Fakat Mihail Sergeyeviç Gorbaçov, kendisinin de, Sovyet rejimini ve kendi iktidar dönemini çökerten gecikmiş ve yetersiz reformlarla uğraştığını kavrayamamıştı.

Gorbaçov, 1985'te, en üst düzey Sovyet siyasî görevini –Parti genel sekreterliğini–, büyük umutlar içinde üstlenmişti. Sovyetler Birliği, Brejnev'in onsekiz yıllık dönemi boyunca aşamalı olarak çöküşe doğru yol almıştı; büyüme hızla gerilemiş, buna karşılık kinizm, alkolizm ve yozlaşma artmıştı. İki yaşlı akran, Andropov ve Chernenko, Sovyet sistemi durmura uğrarken seyretmişlerdi. Gorbaçov –elli-dört yaşında ve Politbüro deyimiyle yalnız çocuk–, Sovyet sistemini sarsmak üzere geniş ölçekli reformları ilân etti.

1931'de Kuzey Kafkasya'da bir köylü ailesinin çocuğu olarak doğan Gorbaçov, 1955'te, Moskova Üniversitesi'nin hukuk bölümünden mezun oldu ve Parti çalışması için kendi bölgesine geri döndü. 1970'te, Stavropol ilinin Parti şefi iken, 1978'de kendisini tanımı denetlemek üzere Moskova'ya davet eden Brejnev'den etkilendi. (Gorbaçov, mektupla öğretimle, ziraat bölümünden de mezun olmuştu.) Gorbaçov artık, KGB'nin başkanı olan Andropov'un ve Stavropol'lu üst düzey Politbüro üyesi olan Mihail Suslov'un kanatları altındaydı. 1971'de Parti'nin Merkez Komitesi'ne, 1979'da Politbüro'nun aday üyeliğine ve 1980'de tam üyeliğine seçildi. Andropov 1982'de göreve geldiğinde, Gorbaçov onun yakın bir yardımcısı oldu ve onun sert rüşvet karşıtı politikalarını yürüttü.

1985'te, Gorbaçov, Sovyetler Birliği'ni modern ve muhtemelen demokratik bir sisteme dönüştürecek bir kahraman olarak reformlarına başladı. Dış politikada, ABD'yle silâh kontrolü antlaşmalarına ve Doğu Avrupa'yı, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Stalin tarafından zorla kabul ettirilen Komünist rejimlerden kurtulmaya götürecek olan bir "yeni görüş"ü ilân etti. Bu adımlarla Soğuk Savaş sona erdi.

Gorbaçov, Sovyet medyasına, onu daha çoğulcu, dürüst ve eleştirel yapan *glasnost* emrini verdi. Rüşvetçi kodamanlar kovuldu. Gorbaçov, ayrıca *demokratizatziayı* da teşvik etti; rekabetçi seçimler uygulamaya sokuldu ve kısmen seçilmiş bir parlamento toplandı.

Gorbaçov, ilk başta, ekonomik sistemi eski reçetelerle düzeltmeye çalıştı: sözlü uyarılar; alkol karşıtı kampanyalar; "hızlandırma" ve daha fazla yabancı teknoloji ithali. Daha sonra, uzun süreli bir tereddüdün ardından, Sovyet ekonomisini yavaş yavaş ve ihtiyatlı biçimde adem-i merkezleştirmeye ve liberalleştirmeye başlayan perestroika emrini verdi. Çiftlikler ve fabrikalar kendi kararlarını daha fazla kendileri verdiler ve kârlarını daha fazla ellerinde tuttular. "Kooperatifler" adı verilen özel iş dünyasına izin verildi ve bunlar büyüdüler. Ama çok yetersiz ve çok geçti. 1989'da ekonomik felâket ufukta belirdi. Ekonomik bozukluklar, Sovyet hayat ve beslenme standartlarını düşürdü ve herkesi kızdırdı.

Mihail Gorbaçov

Daha özgür bir basın sayesinde, (Ruslar dâhil) pek çok ulus, daha fazla özerklik ve hatta bağımsızlık talep etti. Etnik gruplar arasında şiddet alevlendi. *Apparat* ve *nomenklatura*, besin ve hammadde stoklayarak ekonomik reformları sabote etti. Bazı generaller ve KGB, çok geçmeden Sovyetler Birliği'nin parçalanmasına götürecek olan, artan kaosa izin vermeyeceklerini açıkladılar; bu nedenle Gorbaçov, 1990'ın sonunda reformları geri çekti ve sertleşti.

1991 yılı başında, Gorbaçov, yeniden reformlardan yana olarak ortaya çıktı. Buna cevap olarak, kendi kabinesindeki –ve Gorbaçov'un atadığı– inatçı muhafazakârlar, 1991 Ağustos'unda, ona karşı bir darbeye kalkıştılar. Darbe, Sovyet silâhlı kuvvetlerindeki bölünme ve Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin'in inatçılığı sayesinde başarısızlığa uğradı ve Yeltsin, daha sonra, zayıflamış Gorbaçov'u görevden uzaklaştırdı, geniş Rusya Federasyonu'nu dışına çıkararak Sovyetler Birliği'ni parçaladı.

Sovyetlerin çöküşünden, kısmen Gorbaçov'un kendisi sorumludur. Çok fazla zaman kaybetmiş ve rotayı çok fazla defa değiştirmiştir. Parti'yi ve "sosyalizm"i korumaya çalışmış ve hiçbir zaman bir ekonomik reform planı benimsememiştir. Hayat, gerçekten de gecikeni cezalandırmıştır.

Yeltsin, 1993'te, hem reformları hem de başkanın yetkilerini onaylatmak üzere referandum düzenledi ve kazandı. Daha sonra, yine aynı yıl, De Gaulle'cü tarzda başkanlık yetkileri tanıyan yeni bir anayasa için çaba harcadı. Bardağı taşıran son damla, Yeltsin'in yeni seçimlerin yapılması için parlamentoyu feshetmesiydi; bu, 1993'teki parlamenter darbe girişimine sebep olmuştur.

Böylece parlamento seçimleri, Yeltsin'e atılan şamara dönüştü. Oyların en büyük kısmı Komünistlere ve diğer reform karşıtı partilere gitti. Yeltsin geri adım attı, en önemli reformcularını görevden aldı ve en ihtiyatlı reformcularını başbakanlık görevine getirdi ama hepsini de birkaç ay içinde görevden aldı.

Ama bu, sadece demokrasinin yürürlükte olması değil midir? Bir yürütme organı diktatöryel eğilimler sergilemeye başlar ve yurttaşların istediğinden daha ileride ve daha hızlı politikalar yürürlüğe koyarsa, o zaman yurttaşlar, parlamentodaki seçilmiş temsilcileri vasıtasıyla frene basarlar. Bu, Devlet Duma'sının kendisini içinde görmek istediği durumdur, fakat Rusya'daki sorun daha hilelidir. Büyük ekonomik reformlar olmadan, Rusya'da demokrasinin bir şansı olamaz. Fakat bu tür reformlar, nadiren tümüyle demokratik yollardan başlamıştır, zira, geçici de olsa, çok fazla acı çektirirler. Büyük reformlar, güçlü bir yürütme liderliği ister; parçalanmış bir parlamento bunu yapamaz. Eğer yürütme organı engellenirse, sonuç, muhtemelen demokrasi değil kaos olacak, kaos sebebiyle de diktatörlük ortaya çıkacaktır.

Karşılaştırma

Rusya'da Yarı-Başkanlık

Hem bir yürütme organı başkanına hem de bir başbakana sahip Fransız modelini ödünç alan Rusya, bu sistemin sorunlarını da almış oldu. Başkan Yeltsin, görev yaptığı sekiz yılda, bazıları sadece birkaç ay görevde kalan altı başbakana sahip oldu. İstikrarsız bir sarhoş olan Yeltsin, Rusya'nın ekonomik çöküşünün sorumluluğunu kendisinden başka yerlere saptırmaya ve muhalefet egemenliğindeki bir Duma'yı yatıştırmaya çalıştı. Fakat kötü durumun başka ve daha derin sebepleri vardı.

Fransa bölümünde ele aldığımız gibi, yarı-başkanlık sistemleri kendiliklerinden istikrarsız olabilmektedir. Fransız yarı-başkanlığı, orada belirttiğimiz gibi, ancak *kohabitasyon* dönemleri, başkanı, yetkilerini bir başbakanla paylaşmaya zorladığı zaman gerçekten iş görmüştür. Yarı-başkanlık sistemlerinin büyük kısmı, güçlü bir başkana doğru kuvvetle eğilim gösterir. Yeltsin, başkanlık yetkisinin azaltılmasına izin vermeyecekti. Gerçekten de diktatörlük eğilimlerine sahipti. Başbakanları görevden alması, hiç kimseyi mutlu etmeyen ve Rusya'nın demokrasi fırsatlarına zarar veren, üstünkörü girişimlerdi. Çözüm, bu çılgın yarı-başkanlık sisteminden kurtulmaktır. Aslında Putin –anayasayı yeniden yazmadan– neredeyse yetkinin tamamını üstlenerek bunu yapmıştır. De Gaulle'ünkiler gibi onun başbakanları da sırf birer kuryeydi.

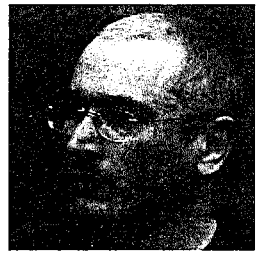
Oligarkların Evcilleştirilmesi

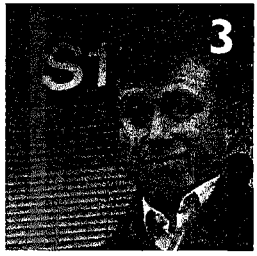
Moskova, Rus ekonomisini, birkaç kişiyi olağanüstü derecede zengin yapacak bir tarzda özelleştirdi (belki "korsanlaştırdı" demek daha doğru olur). Bazıları zaten yönetimde olan –dolayısıyla devlet mülkiyetindeki, özellikle petrol ve doğalgaz sanayi kuruluşlarının kıymetini iyi bilen– zeki fırıldakçılar, bunları eşantiyon fiyatlarıyla satın aldılar. Yaptıkları şey büyük oranda yasaldı, çünkü bu alana ilişkin çok az düzenleme mevcuttu. Rusya çok kötü özelleştirme yaptı.

Peki nasıl düzeltilir? Sektörleri sübvanse etmeyi bırakın ve para kaybedenlerin iflâsa gitmesine izin verin. Bankaları ve iş dünyasını düzenleyen Polonya tarzı bir ticaret kanununu geçirin. Oligarkları gerçek kapitalistler gibi davranmaya zorlayın. Fakat oligarkların iyi bağlantıları vardı ve çok sayıda politikacıyı maaşa bağlamışlardı. Reform niyetindeki kabineyi ve vergi toplamaya yemin etmiş olanları sadece beş ay içinde görevden uzaklaştırdılar. Hayatî bir endüstriyi canlı tutmak ve işsizliği artırmamak adına, sübvansiyonlar, şeker gibi sözleşmeler ve vergi indirimleri devam etti. Bu sürecin diğer bir adı rüşvetti. Batılı yöneticiler, Rusya'yı dünyadaki en yozlaşmış ülkelerden biri olarak nitelemektedirler. (Yozlaşmış ülkelerin sıralamasını görmek için, ilgili sayfaya bakınız).

Ruslar, eşitlik tutkuları sebebiyle oligarklardan nefret etmiş ve Başkan Putin'in onlara karşı sıkı önlem almasından memnun olmuşlardır. Bunların çoğu hapiste veya sürgün-

Rus Oligarklarından Bazıları:

1: Oleg Deripaska, dünyanın en büyük alimünyum şirketi olan OK RUSAL'ın üst düzey yöneticisi.

2: Mihail Kodorovski, Rusya'nın en büyük petrol şirketlerinden olan Yukos'un yöneticisiydi.

3: Roman Abramoviç, Rusya'daki birçok yatırımın yanısıra İngiliz Chelsea Fubol Kulübü'nün de sahibi.

4: Boris Berezvoski, Sibneft (Gazprom Neft) adlı petrol şirketi ve ORT isimli televizyonun eski sahibi.

dedir. Putin'in *silovikisi*, (herkesin vergi konusunda sahtecilik yaptığı bir sistemde) vergi kaçıran bazılarını hedeflemiş ve onları, –petrol ve doğalgaz sanayileri, televizyon ağları ve gazeteler dâhil– şirketlerini devlet tarafına devretmeye zorlamıştı. Putin döneminde, belli başlı Rus medyasının büyük kısmı devlet kontrolüne girdi ve pek fazla kimse bu konuda onu eleştirmeye cesaret edemedi. Yargılanmaktan korkan pek çok oligark, yurt dışına kaçtı. Bunlardan biri, Mihail Kodorovski, dev (ve iyi çalışan) Yukos petrol firmasını, iddiaya göre sahtekârlık ve vergi ödememe sebebiyle ama daha muhtemelen

Karşılaştırma: Reformların Zamanlaması

Evvelce tartıştığımız kültürel faktörlere ek olarak, reformların zamanlaması, ya da ardışıklığı da, demokrasinin başarıyla kurulması konusunda çok önemli bir fark yaratabilir. Zamanlamadaki farklılıkların Orta Avrupa'da ve Rusya'da meydana getirdiği durum ders vericidir.

Öncelikle, Orta Avrupa'da (Polonya, Çekoslovakya ve Macaristan) Komünistlerin hâlâ iktidarda bulunduğu sırada geniş çaplı bir anti-Komünist hareket oluştu. Liberal Komünistler 1989 veya 1990'da hür seçimlere gittiğinde, tümüyle bilinçli bir seçmen kitlesi, oylarıyla Komünistleri iktidardan uzaklaştırdı. Bu, tertemiz süpüren yeni bir süpürgeydi. İlk kazanan, liderinin ya başkan (Polonya'da Walesa, Çekoslovakya'da Havel) ya da başbakan (Macaristan'da Antall) olduğu, anti-Komünist güçlerden oluşan geniş sepet partiydi. Daha sonra bu sepet partiler iktidardan indiler ama görevlerini yapmışlardı: Komünizm dışlanmış, demokrasi ve piyasa ekonomileri tesis edilmişti. Bu ülkeler, birkaç yıl içinde NATO'ya ve AB'ye katıldılar.

Rusya'da ise yeni bir süpürge yoktu ve eskisi de iyi süpürmüyordu. Dayanışma veya Yurttaşlık Forumu gibi, ülke çapında bir anti-Komünist sepet hareketi yoktu. Komünistler buna hiçbir zaman izin vermediler. Bunun yerine, Komünistler yarı-serbest seçimlere gittiler ve kendilerinin oyla iktidardan uzaklaştırılmasına müsaade etmediler. Hiçbir zaman hiçbir şey tarafından seçilmeyen Gorbaçov, önemli reformlara nezaret ettiğine inanarak görevde kalmaya devam etti.

Fakat Gorbaçov, hâlâ büyük muhafazakâr güçlerle (yani Parti'yle) karşı karşıyaydı ve onların karşısında sürekli olarak rota değiştirdi. Onun zayıflığını hisseden Parti muhafazakârları, kendisini alaşağı etmeye yeltendiler. Kendileri bozguna uğradıktan sonra ise, nihayet Parti (1991 sonunda) iktidardan uzaklaştırıldı ama parlamentoda, sanayide ve kırsal kesimde hâlâ etkiliydi. Arkasında kitle hareketi bulunmayan Yeltsin, ciddi reformlara girişti, fakat, bazıları, Parti'nin kalıntıları olan muhafazakâr güçler tarafından hâlâ engelleniyordu.

Eğer Rusya, bunu Orta Avrupa gibi başarabilseydi, çok-partili seçimler, 1993 sonu yerine 1991 sonunda yapılacaktı. Daha erken bir tarihte reform yanlısı bir çoğunluğu seçmek için yeterli coşku mevcut olabilirdi; daha sonraki bir tarihte ise gerileyen ekonomi, umutsuzluk ve geri tepme doğurdu. Bu Orta Avrupa'da da oldu; gerek Polonya'da gerek Macaristan'da, ekonomik sıkıntı, seçim galibiyetini Sosyalist partilere (eski Komünistlere) kazandırdı. Ama o zamana kadar hem demokrasi, hem de piyasa ekonomisi tesis edilmişti ve geriye dönülemezdi. Sosyalistlerin işleyen bir piyasa sistemini yürürlükten kaldırma niyetleri yoktu; bunun yerine, Polonya ve Macaristan'ın "sosyal güvenlik ağı"nda küçük ayarlamalar yaptılar.

Orta Avrupa'nın sergilediği gibi, arzu edilen sıralama şudur: Önce geniş bir kitle hareketi oluşturun; ikinci olarak seçimlerle Komünistleri bütünüyle işbaşından uzaklaştırın; üçüncü olarak siyasî ve ekonomik reformları yapın. Rusya bunu tersine yapmaya çalıştı.

kontrol dışı sistem Kaynaklarını daha fazla kaynak biriktirmek için kullanan insanlar.

ABD'li ortaklarına kazandırmaya çalışırken kaybetti. Bir televizyon programı davasında yargılandı ve dokuz yıl hapis yattı. Putin, Yukos'u devlet kontrolüne aldı. Birçok Rus gibi, o da petrol gibi önemli bir şeyin asla özelleştirilmemesi gerektiğini düşünmüştü. Putin ayrıca, Kodorovski'nin bir siyasî rakip olmasını engellemek istemişti. Putin'in yararına işler yapan ve siyasetin dışında kalan daha küçük birkaç oligark ise ayakta kaldı. Oligarklar rezildi, açgözlüydü, kimi zaman da suçluydu ama onların televizyon istasyonları ve gazeteleri, Rusya'ya kısa süreli bir haber alma özgürlüğü dönemini armağan etmiştir.

Mafya

Mafya (ki Ruslar *mafiya* kelimesini kullanırlar), Rusya'da önemli bir çıkar grubudur, zira yer altı suç dünyasından çok daha fazlasını temsil etmektedir. Rusya'da bu kelime, güç kullanan yerel haraççılardan (aslında bütün iş dünyası korunmak için para ödemektedir),

Anahtar Kavramlar
Kontrol Dışı Sistemler

Daha önce (19. Bölüm'de) Başkan Putin'den, iktidarı kendi elinde toplayan ama demokratik şekilleri muhafaza eden güçlü bir yönetici, bir otoriteryen olarak söz etmiştik. Putin'in ve Rusya'nın daha büyük bir otoriteryenizme yönelmesi muhtemel miydi? Gidişat zaten başlamış gibi görünüyordu.

Yale Üniversitesi'nden siyaset bilimci Robert Dahl, güçlü insanların, (hukukî, siyasî, ekonomik) kaynaklarını, daha fazla kaynak elde etmek için kullanma eğiliminde olduklarını belirtmiştir. Eğer bu insanları kontrol edecek dengeleyici kurumlar veya güçlü yasalar yoksa, bunların bazıları (örneğin Stalin), gücü sınırsız ölçüde ellerinde toplarlar. Mühendisler bunu, parçalanıncaya kadar gücü toplamaya devam eden kontrol dışı bir sistem olarak adlandırırlar. (Meselâ: New York Yankeeleri, kaynaklarını, daha çok maç kazanmış, Yankeelere daha fazla kaynak kazandıracak ve onları satın almasına imkân verecek, daha fazla sayıda üst düzey beyzbol oyuncusu satın almak için kullanırlar.) En küçük bir kontrol kaybının devrilmeye yol açtığı hukuksuzluk sistemlerinin ortaya çıkardığı şey, dengesiz kişiliklerden daha ziyade budur. Suriye veya Kongo'nun devlet başkanları, sevimli, yumuşak başlı adamlar olamaz. Bu gibi ülkelerde liderler; denetim ucubeleri olmak zorundadırlar; gevşemeleri, çok geçmeden onların ölümüyle sonuçlanır.

Putin, kontrol dışı sistemler teorisi için bir test olgusuydu. –Nihaî amaçlarını asla ortaya çıkarmaksızın– Aşamalı olarak ve ustalıkla gücü elinde topladı. "Yeterli" güce sahip olduğu bir noktaya ulaşacak mıydı, yoksa hep daha fazlasını mı arayacaktı? Bunun bir göstergesi, Putin'in ikinci dört yıllık döneminden sonra görevden mi çekileceği, yoksa kendisini iktidarda tutmaya devam edecek şekilde Duma'ya anayasayı mı değiştirteceğiydi. Bu konuda bir söylenti, Putin'in bir dönem için kendi yerine bir kuklayı atayacağı ve kontrol edeceği, daha sonra da yeniden göreve döneceği şeklindeydi.

mafya Bir suç ittifakı.

gözü pek ve iyi bağlantıları olan içeriden kimseler tarafından doğal kaynakların incelikli yollarla ele geçirilmesine uzanan bir anlam bolluğunu kapsar. Bunların yollarına çıkan herhangi bir kimse –bankacılar, gazeteciler (2004'te Amerikalı Paul Klebnikov gibi), yaşlı insanlar (apartmanları için), Amerikalı işadamları ve Duma üyeleri– öldürülür. Çoğu "banka", onlar için sadece kara para aklama işlemidir. Bunlardan pek çoğu yargı önüne çıkarılmamıştır, bu da ya polisin suçla bağlantılı olduğunu, ya da müdahale etmemek üzere emir aldığını göstermektedir. FSB, bu tür cinayetleri çözebileceği hâlde, bunu yapmamaktadır. FSB'yi devlet başkanı kontrol etmektedir.

Rus mafyası, (çoğu defa çalıntı olarak adlandırabileceğiniz) yeni, zengin, parıltılı arabalarıyla, elbiseleriyle, kadın arkadaşlarıyla ve partileriyle gösteriş yapmaktadır. Ortalama Rus, Rusya'yı rezil ederek, çabucak kendi kendilerine zenginleşenlerden nefret etmektedir ve bu nefret, bunlara karşı sıkı önlem alacağına yemin eden siyasetçilere desteği artırmaktadır. Böylece, hukuksuzluk, Başkan Putin'in iktidarını pekiştirmesine yardım etmiştir. Ruslar, uzun süredir, sıkı denetim ve acımasız kontroller olmazsa, kendilerinin kanun tanımaz insanlar olacaklarını iddia etmektedirler. Amerikalıların kendi iç kontrolleri olduğunu ama Rusların olmadığını söylemektedirler. Tarih boyunca, Rusya'da özgürlük, kaos ve kanlı anarşi anlamına gelmiş ve çoğu Rus, zalim de olsa güçlü bir el tarafından yönetilmeyi hoş karşılamıştır.

Moskova'da yukarıda görülenler gibi emekli askerler, bir Sovyet alışkanlığı olarak, takım elbiselerinin yakasına savaş madalyaları takmaktadırlar. Genellikle muhafazakâr olan emekli askerlerin çoğu, kapitalizme götüren reformlara karşı çıkmaktadırlar.

Ordu

Bir ülke karmaşa içinde olunca, kendisini doğrudan siyasî sistem içine enjekte eden ordu, en önemli aktör konumuna gelir. Sovyet Ordusu, reform girişimleri sürecinde rol oynamıştı; yani Kızıl Ordu'nun bazı kesimleri, askerî teknolojiyi Amerikalıları yakalayacak şekilde ilerletmek için ekonomik değişikliklere ihtiyaç olduğunu görmüşlerdi. 1983'te, Sovyet Genelkurmay Başkanı Mareşal Nikolai Ogarkov, *New York Times* editörü Leslie Gelb'e, Sovyet ordusunun teknolojik açıdan

geri kalmakta olduğunu söylemişti. Daha sonra da bu açık sözlülüğü sebebiyle komutanlık görevinden alınmıştı. Gelb'e, "modern askerî güç teknolojiye ve teknoloji de bilgisayarlara dayanır" demiş ve Amerikalıların bu alanda epeyce ileride olduğunu eklemişti. Kanaati şuydu:

Şahsiyetler

Başarısız Reformcular: Boris Yeltsin

Gorbaçov Sovyetler Birliği'nin ilk (onların kullandığı ödünç kelimeyle) prezidentiydi. Boris Yeltsin ise, Rusya Federasyonu'nun ilk prezidentiydi. Tıpkı Gorbaçov'da olduğu gibi, hem Ruslar ve hem de dünya, başlangıçta Yeltsin'i de zengin ve huzurlu Rusya'yı kuracak büyük bir reformcu olarak selâmladı. Ama hem Ruslar, hem de dünya, gerek ekonomiyi gerekse kendilerinin destek oranlarını altüst eden gönülsüz reformlardan dolayı, yolun yarısında hayal kırıklığına uğradılar. Ne Gorbaçov, ne de Yeltsin inanmış birer demokrattı; arka plânlarıyla ve yetişme tarzlarıyla ikisi de Parti kodamanları gibi davrandılar. Yine de Yeltsin, gözü pek bir risk üstlenicisiydi ve kariyerini hatta hayatını ortaya koydu.

(Tıpkı Gorbaçov gibi o da) 1931'de, Ural dağlarının güneyinde, Sverdlovsk (şimdi Yekaterinburg) yakınlarında, yoksul bir köylü ailede doğan Yeltsin, mühendislik eğitimi aldı ve doğduğu bölgede konut sektöründe çalıştı. 1961'de, otuz yaşındayken Parti'ye katılan Yeltsin, 1976'da Merkez Komitesi'ne yükseltildi. Enerjik bir yönetici ve reformcu olarak dikkat çekince, Gorbaçov, 1985'te onu Moskova Parti örgütünün başına getirdi ve Politbüro'nun aday üyesi yaptı. Diğer Sovyet liderlerinden farklı olarak doğal bir halkçı olan Yeltsin, halkın arasına karıştı ve nomenklaturanın ayrıcalıklarını kınadı. Halk onun etrafında toplandı.

Daha sonra, eğer Sovyet sistemi çökmemiş olsaydı, Yeltsin'in hapse girmesine değilse bile daimî olarak sürgün edilmesine sebep olacak tuhaf olaylar dizisi meydana geldi. 1987'de, bir Merkez Komitesi konuşmasında, Yeltsin, reform konusunda ayak sürüdükleri için Parti'nin muhafazakârlarına çattı. Bu sebeple Parti'deki görevlerinden alındı ve rütbesi indirildi.

Ama o, çabucak kendini toparladı. 1989'daki ilk kısmen rekabete dayalı seçimde, halkçı geçmişi doğrultusunda ilerledi ve Gorbaçov'u reformlar konusunda zaman kaybettiği için eleştireceği parlamentoya adaylık seçimini kolaylıkla kazandı. İlgisini (Sovyet değil) Rus hükümetine yönelten Yeltsin, 1990'da Rus parlamentosu seçimini kazandı. Yeltsin Sovyetler Birliği'nin yok olmaya mahkûm olduğunu, buna karşılık Rusya'nın hayatta kalacağını sezmişti. Temmuz 1990'da Parti'den istifa etti ve artık

Boris Yeltsin

istediği kadar eleştirmekte özgürdü. 1991'de, Komünist olmayan biri olarak, dürüst bir seçimle Rusya Federasyonu'nun başkanı oldu. Bu ona, hiçbir zaman halk tarafından herhangi bir şeye seçilmemiş olan Gorbaçov'a göre bir başka üstünlük kazandırdı.

1991 darbe girişiminde, Rusya parlamentosunun önündeki bir tankın üzerinde dimdik duran Yeltsin, bir kahraman oldu. Gorbaçov'un kararsız zayıflığıylaalay eden Yeltsin, 1991 sonunda, Rusya Federasyonu'nu Sovyetler Birliği dışına çıkardı ve böylece bütün yapıyı çökertti. Muhafazakârlar, Sovyetler Birliği'ni parçalamanın büyük bir hata olduğunu düşünmektedirler.

Yeltsin, başkan olduktan sonra giderek daha kötü oldu. Sık sık sarhoş ya da hasta olan Yeltsin ve bakanları, özelleştirmeyi beceremediler, ekonomi su aldı, rüşvet hızla arttı ve Ruslar sert biçimde onun aleyhine döndüler. Yeltsin, kimseye danışmadan, Çeçenistan'daki ayaklanmanın ezilmesi emrini verdi. 1996'da kötünün iyisi olarak yeniden seçildiği hâlde, görevdeki son yılları boyunca, Yeltsin'in halk tarafından beğenilme oranı yüzde 5'in altındaydı. Duma onun hakkında soruşturma açmayı denedi ama çok fazla bölünmüştü. Yeltsin'in en büyük hünerlerinden biri, birkaç ayda bir başbakanlarını ekonomideki başarısızlıklarından dolayı suçlamak ve değiştirmekti. Günümüz Rusyası'ndaki sorulardan biri de, Yeltsin dışındaki bir ilk başkanın, işleri daha farklı ya da daha iyi yürütüp yürütemeyeceğidir.

Ekonomik bir devrim yapmadıkça, modern silâhlarda sizi hiçbir zaman yakalayamayacağız. Ve sorun, siyasî bir devrim olmadan ekonomik bir devrimi gerçekleştirip gerçekleştiremeyeceğimizdir.

Askerî geriliğin bedeli, 1991 başında, Sovyetlerin askerî donanımını kullanan Irak'ta, ABD öncülüğündeki hızlı zaferle iyice ortaya çıktı. O yılın sonunda, Sovyet ordusunun birimleri bir darbeye katıldılar.

Yeni Rusya silâhlı kuvvetleri (1.2 milyon kayıtlı personel), eski Sovyet silâhlı kuvvetlerinden (yaklaşık 4 milyon) çok daha küçüktür ama yine de çok kötü bir hâldedir. Pek çok asker ve subay, üs dışındaki işlerde de çalışmak zorundadır. (Mukayese için, ABD silâhlı kuvvetleri toplam 1.4 milyon kişidir ve muhteşem biçimde beslenmekte ve yaşamaktadır.) Rusya silâhlı kuvvetleri, muvazzaf askerler kadar çok subay bulunduğundan, saçma denecek ölçüde rütbelisi fazla olan bir ordudur (ABD'de bu oran, 1:6'dır.) İşlerini kaybetmekten korkan ve uygun konutlarda oturma özlemi çeken subaylar öfkelidir. Askerlere aylarca ücret ödenmemekte ve kendi yiyeceklerinden çok daha fazlasını yetiştirmek zorunda kalmaktadırlar. Her yıl, yüzlerce bezgin ve aç asker genç intihar etmektedir. Pek çok genç insan yılda iki kez askere alınma çağrılarını kulak arkası etmektedir.

Önde gelen pek çok general, 1991 darbesini ya desteklemiş ya da karşı çıkmamıştır. Birçok üst rütbeli Sovyet subayı işten atılmıştır. Bunlardan biri, Mareşal Sergei Akhromeyev intihar etmiştir. Sovyet silâhlı kuvvetleri, ülkenin GSYİH'sının dörtte birini tüketiyordu ve bu oran şimdi büyük ölçüde düşmüştür. Ordu, yine de, Rusya'daki az sayıda yarı istikrarlı kurumdan biridir ve eğer Rusya'nın güçlü başkanlığı herhangi bir dönemde zayıflarsa, doğrudan bir siyasî rol üstlenebilir.

Bir siyasî sistem çökmeye başladığında, artan kaos içinde hangi grup en iyi örgütlenmişse, iktidarı onun ele geçirmesi en muhtemel olandır. Bu grup, genellikle ordudur. (bkz. ilgili sayfada "Praetoryan Eğilim" başlıklı kutu.) Üçüncü Dünya'nın büyük bölümünde, askerî darbeler, hükümetin değişmesinin standart usulüdür. Kimileri, Rusya ordusunun, her ne kadar tarihte bunu hiç yapmadıysa da, böyle bir rolü üstlenebileceğine inanmaktadır. 1991 ve 1993'te, ordu ikiye bölünmüştü ve çoğunluk, siyasetçiler tarafından kullanılmaktan ve ordu birimleri arasında bir iç savaş başlamasından korkarak geride durdu.

Ordu, Kremlin siyaseti içinde, elbette bir çıkar grubudur ve çeşitli küçük düşürmelere maruz kalmaktan dolayı kızgındır. Gorbaçov, onun büyüklüğünü sınırlamaya çalışmıştı. 1988'de, Afganistan'daki Sovyet işgalinin bir hata olduğunu kabul etmiş ve Sovyet güçlerini geri çekmişti. 1989'da ise, Sovyet ordusunun bir savunma kalkanı olarak tanımladığı Doğu Avrupa'dan çekildi. 1994–1996 arasında Çeçen "haydutlar", onları yendi; 1999'da, ordu intikam amacıyla, Çeçenistan'da merhametsiz bir yıkıma başladı. Birçok yüksek

rütbeli subay, Rus gücünün oradan çekilmesine ve savunma bütçesi ile insan gücünün azaltılmasına öfkelidir. Bunlar ayrıca, büyük ölçüde milliyetçidirler; NATO'nun doğuya doğru yayılmasını ve Orta Asya'daki ABD varlığını bir Amerikan plânı olarak görmektedirler. Putin'in savunma bakanı ve KGB'den eski arkadaşı Sergei Ivanov, ABD'deki gibi profesyonel ve gönüllü bir ordu lehine askere alma celplerinin azaltılmasını istemiştir.

Neye Geçiş?

20. Yüzyıl'ın son çeyreğinde, demokrasi, dünya ülkelerinin yaklaşık yarısını (yüze yakın) bir ölçüde demokratik kılarak yayıldı. 1970'lerin ortalarından başlayarak, demokrasi, Portekiz, İspanya ve Yunanistan'da, daha sonra Lâtin Amerika, Doğu Asya ve

Demokrasi
Demokrasiye Geçişler

20. Yüzyıl'ın sonunda demokratik rejimlerin yayılması –Harvard'lı Samuel Huntington'ın demokrasinin "üçüncü dalga"sı dediği şey–, teorileştirme ve ortak modeller bulma girişimlerini çok fazla tahrik etmiştir. Bazı düşünürler, demokrasiyi, büyük sayıda, eğitimli bir orta sınıf ortaya çıkaran ekonomik büyümenin ardından gelişen bir şey olarak görmüşlerdir. Kimileri ise, demokrasiyi benzer aşamalardan geçerek –başlangıç, gelişme ve pekişme– ilerleyen bir şey kabul ederken, başka bazıları da demokrasiye doğru "çok sayıda yol" olduğunu öne sürmüşlerdir. Kimileri, onun işlemesi için elitler arasında mutabakata –bir "sözleşmeli geçiş"– ihtiyacı olduğunu söylemişlerdir. Pek çokları da başlangıçtaki kurumsal tercihlerin, her başarılı girişimle demokrasiyi kökleştiren bir "yola bağlı gelişme" ortaya çıkardığını keşfetmişlerdir.

Ancak, 21. Yüzyıl'ın başında, alaycı lâkabıyla bu "geçiş bilimi" ["transitoloji"] hakkında şüpheler ortaya çıkmıştır. Bazı geçiş teorileri, bir kültürel alanda (meselâ Lâtin Amerika'da) demokrasinin gelişini iyi izah ederken, (Doğu Asya gibi) başka yerlerdekini açıklayamamaktadır. Hatta, Orta Avrupa'daki demokrasiye nispeten sorunsuz geçiş, Doğu Avrupa'nın Komünist ülkelerinde ve Balkanlar'da tekrarlanmamıştır. Aynı beden herkese uymamıştır. Rusya'ya ise teorilerin hiçbiri uymamıştır.

En sert eleştiri şunu sormaktadır: "Bütün geçişler demokrasiye mi götürür?" Geçiş bilimciler, böyle olduğunu varsayma eğilimindedirler ama bu her zaman geçerli değildir. Bazı ülkeler (Peru, Ekvator, Venezuella), sadece kısa süreli demokratik ara dönemler yaşamışlar ama istikrarsız veya yarı-otoriteryen olmuşlardır. Huntington, uzun zaman önce, her demokrasi dalgasının içeriye vurmasından sonra, iki dünya savaşı arasındaki totaliteryen diktatörlüklerin doğuşunda olduğu gibi, bir ters dalganın bu kez dışarıya doğru vurduğunu kaydetmişti. Rusya dâhil pek çok ülke, demokratik sıçramalarla birlikte otoriteryenizme de saplanmıştır.

Siyaset bilimindeki teoriler, nadiren bir nesilden fazla kalıcı olmaktadır. Bizim onları somutlaştırmamamız şartıyla yeni kavrayışlar kazandırabilmektedirler. Teoriler yalnızca gerçekliği idrak etme girişimleridir; gerçekliğin kendisi değildir. Bütün teorileri bir tutam tuz olarak alın. (Çok fazla teorileştirmenin tehlikeleri hakkında daha fazlası için, bkz. bir sonraki bölüm).,

nihayet 1989'un sonunda Doğu Avrupa'da diktatörlüklerin yerini aldı. Çok geçmeden, akademisyenler, demokrasinin yayılmasını izah etmek için teoriler geliştirdiler. Bazıları, bunları Sovyetler Birliği'nin çöküşüne ve demokratik Rusya'nın yeni kurumlarına uyguladılar ama uymadı.

Sovyet sisteminin çöküşü, kendi türüne özgü, benzeri görülmemiş bir şeydi. Eski sistemin büyük kısmı, demokrasinin büyümesine engel olacak şekilde, yeni sisteme nakledildi. Kültürel açıdan, gerçek demokrasiyi sadece bir azınlık anladı ve istedi. Ekonomik açıdan, Rusya Yeltsin döneminde çöktü; halk kaostan ve federasyonun dağılmasından korktu. Putin, bu heyelanın otoriteryen ıslahatçısı olsa da, buna mecburdu. Demokrasinin bir dostu ve taraftarı olarak, bunu itiraf etmekten üzgünüm ama eğer Putin başkan olmasaydı, daha kötü bir kişi olacaktı.

Anahtar Terimler

kızıl-kahverengi
kişilik kültü
kontrol dışı sistem
mafya
otoriteryenizm
perestroika
şok tedavi
totaliteryenizm

Ek Kaynaklar

Beissinger, Mark R. *Nationalist Mobilization and the Collapse of the Soviet State.* New York: Cambridge University Press, 2002.

Breslauer, George W. *Gorbaçov and Yeltsin as Leaders.* New York: Cambridge University Press, 2002.

Brown, Archie, and Lilia Shevtsova, eds. *Gorbachev, Yeltsin, and Putin: Political Leadership in Russia's Transition.* Washington, D.C.: Carnegie Endowment, 2001.

Golosov, Grigorii V. *Political Parties in the Regions of Russia: Democracy Unclaimed.* Boulder, CO: L. Rienner, 2004.

Hoffman, David. *The Oligarchs: Wealth and Power in the New Russia.* New York: Public Affairs, 2003.

Lynch, Allen C. *How Russia Is Not Ruled: Reflections on Russian Political Development.* New York: Cambridge University Press, 2005.

McFaul, Michael, Nikolai Petrov, and Andrei Ryabov. *Between Dictatorship and Democracy: Russian Post-Communist Political Reform.* Washington, D.C.: Carnegie Endowment, 2004.

Ottaway, Marina. *Democracy Challenged: The Rise of Semi-Authoritarianism.* Washington, D.C.: Carnegie Endowment, 2003.

Ross, Cameron, ed. *Russian Politics Under Putin.* New York: Palgrave, 2004.

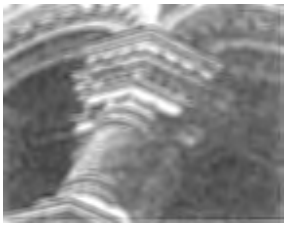
Satter, David. *Darkness at Dawn: The Rise of the Russian Criminal State.* New Haven, CT: Yale University Press, 2003.

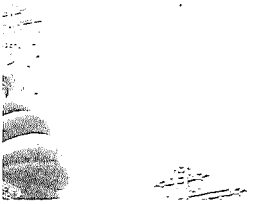
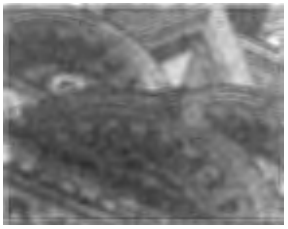
Shevtsova, Lilia. *Putin's Russia,* rev. ed. Washington, D.C.: Carnegie Endowment, 2005.

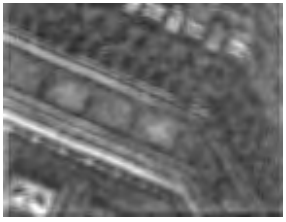
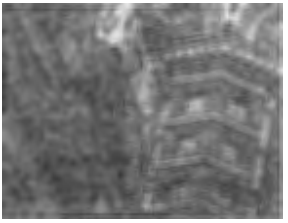
Taubman, William. *Khrushchev: The Man and His Era.* New York: Norton, 2003.

Wilson, Andrew. *Virtual Politics: Faking Democracy in the Post-Soviet World.* New Haven, CT: Yale University Press, 2005.

Bölüm 22

Ruslar Neleri Tartışıyorlar?

Sovyetler Birliği'nin neden çöktüğüyle, sırf tarih merakı sebebiyle değil, nelerin yanlış gidebileceği konusunda bir uyarı olarak iş görmesi için de ilgileniyoruz. Sovyetler Birliği'ne her ne olduysa, bu Rusya'ya da olabilir; Kruşçev'in, Gorbaçov'un ve Yeltsin'in karşılaştığı sorunlar ve dirençle Putin de yüz yüze geldi. Sorun, şu andaki Rusya siyasetinin de bir parçasıdır.

Dikkate Alınacak Sorular

1. Rusya'nın şu andaki sıkıntılarının sorumlusu nedir?
2. Siyaset bilimciler, Sovyetler Birliği'nin çöküşünü niçin kavrayamadılar?
3. Polonya'nın ekonomik şok tedavisi ile Rusya'nınkini karşılaştırmak doğru mudur?
4. Şu anda Rusya'da kapitalizm var mı? Niçin var veya niçin yok?
5. 1998'de Rusya ekonomisine ne oldu? Bunu Meksika'yla nasıl karşılaştırabilirsiniz?
6. Çeçenistan'da ne oldu? Benzer şeyler yine olabilir mi?
7. Yakın yurtdışı nedir ve Rusya bunu niçin istemektedir?
8. "Orta Yol"un zorlukları nelerdir?

Sovyetler Birliği Neden Çöktü?

Çoğu Rus, özellikle de fazlaca milliyetçi olanlar, Sovyetler Birliği'nin, büyük ölçüde sosyalizmin kendinde mevcut ekonomik yetersizlik sebebiyle çöktüğüne inanmayı reddetmektedir. Bunlar, Weimar Almanyası'na zarar vermiş olan "arkadan bıçaklama"nın benzeri bir işlev görecek biçimde, uğursuz güçleri, bilhassa Amerikalıları suçlamaktadırlar.

Doğru izah ise, sosyalist ekonomilerin –ki devlet mülkiyeti ve merkezî plânlama anlamına gelir, isterseniz "Komünist" de diyebilirsiniz– kötü işlediğidir. Bu ekonomiler bir gecede çökmemekte ama zaman içinde, yavaş yavaş batmaktadırlar. Elbette, bazı koşullar altında, merkezî plânlama ekonomileri, Sovyetler Birliği'nin 1930'larda Stalin'in Beş Yıllık Plânlarıyla olduğu gibi, çok hızlı büyüyebilmektedir. Geri bir ülke, kapitalist teknolojiyi ödünç almış ve emek dâhil bütün kaynaklarını, çelik üretimi ve sonra da her şeyi çelikten yapılmakgibi dev projelere aktarmıştır. 1930'lardan 1960'lara kadar, birçok gözlemci, Sovyetler Birliği'nin, ekonomik üretim konusunda ABD'yi yakalayacağını ve sonunda onu geçeceğini düşünüyordu.

Fakat Sovyetler Birliği ABD'yi yakalamaya çalışırken, kendi ekonomisi giderek daha karmaşık ve denetlenmesi güç hâle geldi. Sovyet ekonomisinin merkezî temelde hedeflerinin belirlenmesi açısından, Gosplan'ın girdi-çıktı tabloları, yüzlerce matematikçinin binlerce hesap yapmasını gerektiriyordu. Yalnızca miktar hesaplandığı ve gerekli olduğu için, ürün kalitesi düşüktü. Çoğu defa eski Batı ürünlerinden taklit edilen tasarımlar, demodeydi. Verimlilik hiç hesaba katılmıyordu; hatta verimliliğin karşılığı bir Rusça kelime bile yoktu (en yakın sözcük, "etkili" idi). Pek çok fabrika, kimsenin istemediği şeyler üretiyordu.

girdi-çıktı tablosu Bütün ülke ekonomisinin hesap çizelgesi.

Kasıtlı olarak bodur bırakılmış tüketim malları sektörü, bir ev ya da araba için yıllarca beklemek zorunda olan Sovyet işçilerini motive edecek çok az ürün sunuyordu. Bunun sonucu olarak, işçiler bilerek-isteyerek çaba sarf etmediler, tersine kulur kulur güldüler: "Onlar bize ücret ödüyormuş gibi yapıyorlar, biz de çalışıyormuş gibi yapıyoruz". Pek çoğu, kıt malları satın alabilmek için öğleden sonraları çalışmıyordu; her hafta kuyruklarda beklemek saatlerini alıyordu. Bu ve diğer faktörler, Sovyet halkını sisteme karşı öfkeli yaptı. 1970'lerin başlarında, Sovyet ekonomisi, özellikle dalga dalga büyüyen Batı Avrupa ve Pasifik Çemberi'nin [Japonya, Avustralya, ABD gibi Pasifik Okyanusu çevresini oluşturan sosyo-ekonomik bölge, *ç.n.*] ekonomilerine kıyasla yavaşladı.

Ancak, tek başına bu, sefilce bir çöküşe ağır ağır ilerleyebilecek olan sistemi devirmek için yeterli değildi. Gerçek katil, özellikle Sovyet ordusunu çok kötü vuran teknolojik gerilikti. Bilgisayar çağı girmişti ve düşünen makineler, Batı iş dünyasında, araştırma laboratuarlarında ve askerî sistemlerinde hızla yayılıyordu. Sovyetler bilgisayarlaşmada geride kaldı ve Sovyet ordusu bunun anlamını biliyordu: Yenilmek. (Bkz. Mareşal Ogarkov'un sözleri.) ABD Başkanı Ronald Reagan'la birlikte, daha kötü bir teknolojik tehdit baş gösterdi: Uzayda, ABD'yi dokunulamaz kılacak bir "Yıldız Savaşları" kalkanı. Bu suretle, Sovyet ordusunun önemli bir bölümü, geride kalma korkusu nedeniyle ekonomik ve teknolojik reformdan yana oldu.

Sovyet Parti camiasının düşünen pek çok insanı, bilhassa gençleri, 1980'lerle birlikte ekonomik reformların gerekli olduğunu kavramışlardı ve Gorbaçov gibi birinin önderlik etmesine can atıyorlardı. Fakat kendi başlarına, pek çoğunun işleri risk altında olan yöneticilerle *apparatchik*in oluşturduğu muhafazakâr güçlere karşı üstünlük sağlayamıyorlardı. İnanıyorum ki, silâhlı kuvvetlerin yüksek teknolojili kesimlerinin Gorbaçov'la ittifak etmeleri ve bunun askerî teknolojilerinin Amerikalılarınkiyle eşitlenmesine yol açacağı beklentisiyle ekonomik reformlara yeşil ışık yakmaları zaman almıştır.

Petrol, Sovyet ekonomisini önce yüzer durumda tutmada, sonra batırmada bir "roller-coaster" görevi görmüştür. 1970'lerde, petrol fiyatlarındaki anî artış, Sovyet petrol ihracatının –ki o zamanlar SSCB, dünyanın en büyük petrol üreticisi ve ihracatçısıydı– birkaç yıllığına Sovyetlerin gıda ve teknoloji ithalatını karşılayabilmesi anlamına geliyordu. Petrol fiyatları düştüğünde ise Sovyetler Birliği de düşüşe geçti. Şu anda Rusya, petrol ihracatına çok fazla bağımlıdır. Dünya petrol fiyatlarındaki 2004 ve 2005 yükselişleri, büyük kârlar ve vergiler getirdi ama ne petrol fiyatının yükselişi, ne de Rusya'nın petrolü asla kalıcı değildir.

Nasıl Bir Reform?

Mihail Gorbaçov, hiçbir zaman esaslı bir ekonomik reform plânı benimsemedi. Danışmanları ona, her biri bir öncekinden cesur reformlar sundular ama o hiçbirini yürürlüğe koymadı. Kapitalizmi asla istemedi; bunun yerine, kapitalizm ile sosyalizm arasında ortalama bir "üçüncü yol" aradı. Gorbaçov hep ikilem içinde oldu ve bir yıl ekonomik

Anahtar Kavramlar

Somut Veri Olmaksızın Teorileştirdiler

20. Yüzyıl sonunun en harikulâde değişikliği, siyaset bilimciler tarafından sürpriz kabul edilmiştir. Sovyetler Birliği'nin çöküşünü neden ummamıştık? --dikkat edin, tahmin etmeyi sormuyorum. Ancak bir avuç tarihçi ve ekonomist uyarılarda bulunmuştu. İlginçtir, en iyi tahmini yapan, bir demografı. Nicholas Eberstadt, Sovyetlerin sağlık durumundaki istatistiksel gerilemeyi incelemiş ve ileri yıllardaki kötü sonu görmüştü. Siyaset bilimcilerse, bazı reformlar nedeniyle aynı şeyi daha sonrası için öngörme eğiliminde oldular.

Niçin kaçırmıştık? Şahsen, çoğunlukla birbirimizin kitaplarını ve makalelerini okuma, yani akıllı görevlilerin ensest abartma dediği şey yüzünden kendi kendimize inşa ettiğimiz zihinsel engelleri sebep olarak görüyorum.

1. Kötü Ampirik Veriler: Sovyet sistemi büyük ölçüde gizliydi; derme çatma belirtileri bir araya getirmek ve işlerin nasıl yürüdüğüne ilişkin sonuç çıkarmak zorundaydık. Bilgi boşluğunu, çoğu aldatıcı olan teoriyle doldurduk. Yugoslavya'da ise tersi bir yolla, doğru veriler elde edebiliyor ve dürüst görüşmeler yapabiliyordunuz. Kimileri, ta 1960'larda, Yugoslav federasyonundaki çatırtıları gördüler. Araştırmacılar teorileştirmeye ihtiyaç duymadıklan için, Yugoslavya araştırmaları konusunda az teori ortaya çıktı; olgular vardı. Olgu yokluğu sebebiyle, Sovyetler konusundaki uzmanlar teori ürettiler. Kıssadan hisse: Ancak elimizdeki veriler kadar iyiyiz.
2. Sistemler Teorisi: 1960'lardan beri, siyaset bilimciler, bütün ülkeleri, değişik yapılara sahip ama aynı fonksiyonları gören siyasî sistemler olarak kavramak üzere eğitildiler. Bir sistem ne zaman dengesini kaybetse, daima yeni liderler, partiler veya reformlarla kendini düzeltmektedir. Böylece, sistemler, büyük ölçüde dayanıklı, belki de ölümsüz kabul ediliyordu. Basitçe, sistem teorisyenleri, sistemlerin çökebileceğini tasavvur edemediler.
3. Anti-Antikomünizm: Soğuk Savaş'ın ilk yıllarındaki antikomünist histeri, özellikle de McCarthyizm, öylesine ilkeldi ki, bazı düşünürler, Komünist sistemlere ilişkin şüphenin faydasına yöneldiler. Bu uzmanlar, (sistem teorisyenlerinin yaptığı gibi) Komünist sistemleri verili durum olarak kabul etme eğilimine girdiler ve bunların nasıl işlediği konusunda ayrıntılı araştırmalar yaptılar. Komünist sistemlerin doğuştan kusurlu ve yok olmaya mahkûm olduğunu öne süren herhangi bir kimse, kuruntulu, sağcı ve bilgisiz diye meslek dışı olarak yorumlandı.
4. Ekonomiyi Küçümseme: Birçok Sovyet uzmanı, ekonomiye çok az önem verdi; siyasetin ekonomiden üstün ve öncelikli olduğunu varsayıyorlardı. (Ekonomistler de bunun tersini düşünürler.) Kötüye giden bir ekonominin, sonunda bütün ülkeyi kendisiyle birlikte perişan edeceğini az sayıda kişi değerlendirebildi. Bazı ekonomistler Sovyet ekonomik çöküşüne yıllardır işaret ediyorlardı ama siyaset bilimciler bunu büyük ölçüde dikkate almadılar.
5. Sistemin Reforme Edilebilirliği: Siyaset bilimciler, Sovyet sorunlarının reformlarla düzeltilebileceğini farz ediyorlardı. (Bu da sistem teorilerinden türetilmektedir.) Eğer sistem ekonomik veya yapısal bir problem barındırıyorsa, bunu düzelteceği, iyimser bir varsayımdı. Nihayet bazıları da, Sovyet sisteminin kendisini sosyal demokrat bir refah devletine doğru reforme edeceğini düşünmüşlerdi. Sovyet sisteminin kırılganlığı ise çok az kimsenin aklına geldi.
6. Kişilere Yoğunlaşma: Reformlar gerekli olduğundan dolayı, yapılacaktır; sadece doğru kişilere ihtiyaç vardır: Hah! İşte, bizim ve Rus liberallerin beklediği adam, Gorbaçov geliyor. Onun reformları, çok daha güzel bir Sovyetler Birliği ortaya çıkaracak. Bu şekilde, biz Gorbaçov'a asla sahip olmadığı kahraman ve reformcu sıfatlarını yükledik. Oysa budalalık, ona daha fazla yakışacaktı.

servet soyuculuğu Firmanın malvarlığının ve hammaddelerinin kısa vadeli kâr uğruna elden çıkarılması.
kamu maliyesi Bir devletin kasasına ne koyduğu, ne harcadığı ve aradaki farkı nasıl karşıladığı.
sermaye kaçırma Sahibinin, kaybetme korkusuyla parasını ülke dışına göndermesi.
sağlam para Dolar ve euro gibi, uluslararası muamelelerde kullanılan, enflasyonist olmayan, kabul görmüş paralar.
ödeyemezlik Bir borcu alacaklısına geri ödeyememe.

reformdan yana, bir yıl sonra ona karşı olarak, neredeyse her yıl fikrini değiştirdi. Sonradan çeşitli hatalarını itiraf etmiştir. Söylediğine göre, birinci hatası, Deng yönetimindeki Çin'in yaptığı gibi tarımı liberalize etmesi gerekirken, bunu yapmamasıydı. Bunun yerine, Gorbaçov, akıl hocası ve son günlerini yaşayan Andropov'dan miras olarak devraldığı iki ürkek adımı denedi: "Kuvvetlendirme" ve bir alkol karşıtı kampanya. İkisi de başarısız oldu.

Gerçek reformlara sıra geldiğinde, Gorbaçov, hem sonuçlarından korkması yüzünden ve hem de muhafazakâr Sovyet güçlerinin kitlesel direnişi karşısında şoke oldu. Sonunda fiyatların büyük kısmını serbest bıraktı ama sanayiyi özelleştirmedi. Sonuç, çok az malın karşılığı olan çok fazla miktarda ruble, yani enflasyondu. Ruble değer kaybettiği için, herkes dolar istiyordu. Endişeli vatandaşlar, işlerin böyle devam edemeyeceğini homurdanıyorlardı. Gorbaçov'un kendi kabinesinin 1991'de bir darbe plânlamasının arka plânında da bu vardı. O yılın sonu gelmeden Sovyetler Birliği feshedildi, artık Gorbaçov sıradan bir yurttaş, Yeltsin Rusya Federasyonu'nun başkanıydı. Sonunda, ciddi gibi görünen reform başladı ama Yeltsin, muhafazakâr güçlerin çok fazla muhalefetiyle karşılaştı.

Rublenin Moloz Yığınından

Rus ekonomisi tekrar büyümektedir. Doğru politikalarla büyüme çok daha kısa sürede başarılabilirdi. Gorbaçov, Sovyet ekonomisini asla yeniden yapılandırmadı. Yeltsin de Rusya ekonomisini tam olarak yeniden şekillendirmedi. İmkânsızdan mı söz ediyoruz? Polonya, 1991'in başında bir *şok tedavi* başlattı, iki yıl içinde berbat hâldeki enflasyonunu ve endüstriyel gerilemesini sona erdirdi, ayrıca yıllar boyu Avrupa'nın en hızlı büyüyen ekonomisi oldu.

Rusya'daki apartmanlar prefabrik ve küçüktür. Korkunç bir konut açığı vardır, bu nedenle, Moskova varoşlarındaki, yukarıda görülenler gibi dairelere çok rağbet edilmektedir.

Seyahat Eden Pazarlamacılar: Bu genç Ruslar, (büyük çantalar içinde) Rus ilâçları satın alarak ve bunları Bulgaristan, Sofya'da açık hava pazarlarında satarak, ekonomide bir piyasa yaratıyorlar. Pazardaki birkaç günden sonra, sınırı geçerken rüşvet veriyor ve daha fazla mal almak için ülkelerine dönüyorlar. Bu gençler bana, Romanya'dan Bulgaristan'a bir trene biletsiz nasıl binileceğini öğrettiler: "Sadece kondüktöre rüşvet vereceksin" diye omuz silktiler, "Nasıl olsa, bir Rus treni".

Yeltsin'in (1992 sonuna kadar görev yapan) ilk başbakanı ve son maliye bakanı, dinamik reformcu Yegor Gaidar, Komünistlerin kurduğu büyük, modası geçmiş sanayi teşekküllerini özelleştirerek, şok tedaviyi yürürlüğe koymaya çalıştı. Korkunç derecede verimsiz, kadroları şişkin ve tüketicinin ihtiyacı endişesi taşımayan pek çok Sovyet tesisi, aslında işledikleri hammaddelerin değerini *eksiltiyorlardı.* Fakat bu sanayiler, onları çalıştıran bürokratların ve *apparatchik*'in zenginliği ve gücüydü, kaygısızca, buralarda çalışanlara da istihdam sağlıyordu. Dolayısıyla bunlar, sübvansiyonların akmaya devam etmesi için Moskova'ya baskı yapabiliyorlardı. Herhangi bir rasyonel sistemde ise, derhâl iflâslarını ilân etmeleri gerekecekti. Ama Rusların çoğu, milyonlarca insanın hepsini bir defada işten atamazsınız diye protesto ettiler.

Rusya'daki (ve diğer bazı eski Komünist ülkelerdeki) özelleştirme, çok kötü biçimde icra edildi. Bir avuç zeki işletmeci, fabrikaları ve hammaddeleri ucuza satın aldı ve kendilerini yeni bir kapitalistler sınıfına dönüştürdü. Bu sanayilerin büyük kısmı, hâlâ, yeni sahiplerinin petrol, doğalgaz ve maden ihraç ederken muazzam kârlar yapmalarına imkân verecek şekilde (ucuz enerji gibi) hükümet sübvansiyonları elde etmektedir. Oysa, kârın büyük bölümü Rusya'ya geri dönmemektedir; tipik bir Güney Amerika modeli olarak, yabancı bankalara gitmektedir. Bu sermayenin Rus ekonomisine yeniden dönmemiş olması sebebiyle, ekonominin geri kalan kısmı, yoksul halkı daha da yoksullaştırarak gerilemiştir.

Rusya'da kapitalizm, uzun vadeli gelecek temeli olmayan, servet soyuculuğu olarak yürürlüğe girmiştir. Ancak çok yakın dönemde, kapitalistlerin paralarını Rusya'nın içine yatırmalarıyla başka yerlerdeki kapitalizm gibi işlemeye başlamıştır.

Ağustos 1998, ne kadar kötü politikaların uygulanabildiğini ispat etmiştir. Bazı gözlemciler, kamu maliyesi alanında yaklaşmakta olan sıkıntıyı önceden iyi görmüşlerdir. Rusya, öngördüğünün yarısından daha az vergi topluyordu. Herkes vergi kaçırıyordu.

Sonuç olarak, bütçe tehlikeli bir açığa girdi, durum karşısında Yeltsin hükümeti sadece daha fazla para bastı. Bankalar –İki Rusya'da herkes banka açabilmektedir–, regülasyona tâbi değildi ve dostlarına teminatsız borç vermişlerdi. Rusya bankalarındaki başlıca para enstrümanı, 100 ABD dolarlık banknottur ve bazıları da sahtedir. Rusya ekonomisinin riskini bilen Rus oligarklar, 150–350 milyar doları, sermaye kaçırma yoluyla yurtdışında saklamışlardır. Önünde sonunda, bu sistem iflâs etmek durumundaydı. 1998'de bu meydana geldiğinde, ruble, sağlam paralar karşısında dörtte üçlük bir değer kaybına uğradı. Birçok banka, mudilerine hiçbir şey bırakmadan kapandı. Rusya'nın tecrübesiz menkul kıymetler borsası dibe vurdu. Bazı sanayiler çöktü. Rusya borçlarını ödeyemezlik içine düştü (en fazla kaybedenler, Rusya'ya 30 milyar doların üzerinde borç vermiş olan Alman bankalarıydı) ve yeni kredi istemek zorunda kaldı. Feci şekilde yanan yabancı yatırımcılar, Rusya'dan kaçtılar.

Ruslar öfke ve ihanete uğramışlık hissettiler. Biz onlara serbest piyasanın refaha giden yol olduğunu söylemiştik ama bu onlara sadece sefalet getirdi. Şu anda, resmî rakamlarla halkın üçte biri yoksulluk sınırının altındadır. Hakikatte, Rusya işleyen bir piyasa sistemini hiçbir zaman tam olarak yürürlüğe sokmamıştır. Batılıların tavsiyeleri kulak ardı edilmiştir. 66 milyar dolarlık Batı yardımının büyük bölümü ortadan kaybolmuştur. Çok fazla hükümet sübvansiyonu ve vergi kesintileri, piyasa ekonomisini istikrarlı tutacak çok

Anahtar Kavramlar
Ekonomik Reform Terminolojisi

1. *Liberalize Etmek:* Fiyatları, kendi seviyelerini bulmaları için serbest bırakmak. Merkezden belirlenen fiyatların kullanılması yerine, fabrikalar, serbest piyasada gidebilecek olan fiyatı ister (bu kimi zaman piyasalaştırma olarak da bilinir).
2. *Özelleştirme:* Devlet mülkiyetindeki girişimleri ve arazileri yerli yatırımcılara, yabancı yatırımcılara, oranın çalışanlarına ya da hisse senedi karşılığı genel olarak vatandaşlara satmak suretiyle özel kişilere bırakmak. Rusya'da bundan sadece birkaç kişi yararlanmıştır.
3. *Şok Tedavi:* Aynı zamanda ve hızlı bir şekilde liberalize etmek ve özelleştirmek. Bu, Orta Avrupa'da başarısını kanıtlamış ama eski Sovyetler Birliği'nde başarılı olmamıştır.
4. *Para Konvertibilitesi:* Ulusal paranın, yabancı para karşısında piyasanın belirlediği oranlarla mübadele edilebilir durumda olmasına yol açarak, sahte ve zorlama kambiyo oranlarına son vermek. Konvertibilite, enflasyonu gizlemeyi imkânsız kılar.
5. *Stabilizasyon*: Dolaşımdaki para miktarının hem para basımını sınırlayarak, hem de devletin sanayiye borçlanmasının önünü alarak kontrol edilmesi; bu suretle enflasyon azalır ve para, değeri kestirilebilir hâle gelir.
6. *Tercih Önceliği:* Enflasyon ile işsizlik arasında, birini düşük tutmak için diğerinin yükselmesine imkân veren seçim. Çeşitli eski Sovyet benzeri ekonomiler, işsizliği düşük tutmak için enflasyonu kükretmeyi tercih etmiştir.

az kural ve regülasyon bulunuyordu. Rusların her zaman zayıf bir yönü olan para, yalnızca sizin bastığınız bir şeydi. Bir Rus reformcunun sözleriyle, bu "tarihteki en pahalı ekonomi eğitimiydi".

1998'deki çöküşten önce, pek çoğu açlığa sürüklenirken, kimi insanlar hızla zengin olmuşlardı. Uzun bir zamandır, Komünistler tarafından kendilerine maddî eşitliğin iyi ve âdil olduğu öğretilen Ruslar, patlama hâlindeki bir eşitsizliğin artmasına şahit oldular. (Rusya'daki gelir eşitsizliği, şu anda ABD'dekinden daha büyüktür.) Pek çok Rus her zamankinden daha kötü yaşarken, bazı *biznesmeny* ve mafiosi (her iki kelime, Rus zihnine göre birbiriyle ilişkilidir) yeni bir zenginlik elde ettiler.

Doğru olan, rublenin moloz yığını içinden çıktı. Üçkâğıtçı işadamları çöktü ve girişimciler kârlarını Rusya'ya yatırmaya başladılar. Rusya ekonomisi, dünya petrol fiyatlarının hız kazanmasının ve düşük değerli paranın yardımıyla, son zamanlarda yıllık birkaç puanlık bir büyüme kaydetmiştir. Federal bütçe dengededir ve enflasyon, 1998'deki yüzde seksenlerden yüzde birkaç puanlara doğru rahatlamıştır. Rusya'nın ticaret dengesi, yine petrol sayesinde, (ABD'nin büyük açıklarına kıyasla) çok olumlu hâle gelmiştir. Putin'in vergi ve bankalar reformu ile arazi satışları da, büyümeyi tetiklemiştir. Putin 2002'de, "Ekonomimiz çok daha hızlı büyümeli" demişti. (Stalin de 1931'de aynı şeyi söylemişti.) Büyük sınav şudur: Rusya ekonomisi, çok daha fazla şeyler yapmasını gerektirecek olan Dünya Ticaret Örgütü'ne katılacak kadar dürüst olacak mı?

İki belirsizlik bulutu, Rusya ekonomisi üzerinde asılı durmaktadır ve Ruslar büyük bir

Coğrafya
Rusya Çökecek mi?

Rusya, merkez-çevre gerilimleri konusunda, Rusya Federasyonu'nun parçalanmasına yol açabilecek kadar uç bir örnektir. Açlık tehlikesi ufukta belirmekte ve Rusya'nın seksen dokuz cumhuriyeti ve bölgesi Moskova'dan yardım almamakta olduğundan, bunların pek çoğu merkeze boş vermekte ve fiyat kontrolleriyle, Rusya'nın diğer kısımlarına "ihracatlar"daki sınırlamalarıyla ve takas sistemleriyle kendi ekonomik sistemlerini kurmaktadırlar. Hatta bazıları kendi paralarını dolaşıma sokmaktan söz etmektedir. Kimi etnik gruplar egemenlik talep etmektedir; hatta birkaçı bağımsızlığını ilân etmiştir. Pek çok bölge Moskova'ya vergi ödemeyi reddetmektedir. Cumhuriyetlerin büyük kısmı, muhalefet adaylarının veya medyanın hoş görülmediği otoriteryen diktatörlüklerdir. Yönetilmesi zor cumhuriyetlerde dizginleri elinde tutmaya çalışan Putin, 2000 yılında, yedi süper bölge kurmuş ve bunlara, çoğu KGB ve FSB görevlisi olan süper valiler atamıştır. O zamandan beri, Moskova'nın sıkı kontrolü altında, işler bir parça rayına oturmuştur. Bu demokratik olmayabilir ama dev Rusya Federasyonu'nun parçalanması neye yol açacaktır? 18. Bölüm'de zikrettiğimiz gibi, büyüklüğü, Rusya'nın merkezden sıkı bir el tarafından idare edilmesi gerektiği anlamına gelmektedir.

yakın yurtdışı Eski Sovyetler Birliği'nin Rus olmayan cumhuriyetleri.
Kuzey Kafkasya Çeçenistan'ı da içine alan, Gürcistan ile Azerbaycan'ın kuzeyindeki dağlık bölge.

ekonomik darboğaz korkusuyla yaşamaktadırlar. Bunlardan biri, varili 70 dolara ulaşan petrol fiyatlarıdır. Ama petrol fiyatları istikrarsızdır ve buna bel bağlanamaz. İkincisi ise Putin'in Kodorovski gibi oligarkları (bir önceki bölüme bakınız), yabancı yatırımcıları da panikletecek şekilde mahkemeye vermesidir. Putin'in sanayileri (özellikle enerji sektörünü) tekrar devlet kontrolü altına soktuğunu gören yabancı yatırımlar hızla düşmüştür ve bu da ekonomik büyümenin önemli bir unsurudur. Rusya ekonomisi hâlâ istikrarlı değildir.

Kaybedilen Cumhuriyetleri Geri Almak mı?

Başkan Putin, Sovyetler Birliği'nin parçalanmasını, "yüzyılın en büyük jeopolitik felâketi" olarak tasvir etmiş ve "çöküş salgınının Rusya'nın kendi içine de taşması"ndan endişeye kapılmıştır. Çok sayıda Rus da aynı şeyi hissetmektedir. 1991'de Sovyetler Birliği'nden ayrılan ve Rus olmayan cumhuriyetleri, Ruslar yakın yurtdışı olarak adlandırmaktadırlar. Bunların çoğu Çarlık imparatorluğu zamanında katılmışlardı ve Ruslar, bunları hâlâ Rusya'ya aitmiş gibi düşünmektedirler. Bazıları, özellikle de eski Sovyet cumhuriyetlerinin çoğunda hâlâ birlikleri mevcut olan Rus ordusu, Rus imparatorluğunun diriltilmesini istemektedir. ABD politikası açısından, Moskova'nın Orta Asya'daki nüfuzu tümüyle kötü bir şey değildi. Putin, 11 Eylül'den sonra, Afgan Taliban'ını alaşağı etmesi için ABD ordusuna Özbekistan ve Tacikistan'daki üsleri kullandırarak yardım etmiştir. Deniz kıyısı bulunmayan Orta Asya, İran, Afganistan ve Pakistan sayesinde dış dünyaya erişim sağlayıncaya kadar, ticaret ve ulaşım açısından Rusya'ya bağımlı kalmaya devam edecektir.

Eski Sovyet cumhuriyetlerinin çoğundaki "yeni" liderler, eski Parti kodamanlarıdır, yani yozlaşmış ve otoriteryen bir elit, yönetmeye devam etmektedir. Baltık cumhuriyetlerini istisna edersek, Rusya, en ilerlemeci ve en reform düşünceli liderlere sahip olmuştu. Diğer cumhuriyetler bu konuda geri kalmıştır. Özellikle en acıklı örneği, potansiyel olarak zengin ve Avrupalı olan, eski Komünist liderleri (ki şimdi iktidarda değildirler) hiçbir ekonomik reform programı hazırlamamış olan Ukrayna'dır. Sonuç, Rusya ekonomisininkini bile aratan yüksek bir enflasyondu.

Rus zihnindeki çok önemli bir gerçek, "yakın yurtdışı"nda yaşayan 25 milyon Rus etnik kökenli konusundaki endişelerdir. (Bu terim, Polonya ve Macaristan gibi eski Doğu Avrupa uydularına tekabül etmemektedir.) Bu cumhuriyetlerdeki bazı Ruslar, kendilerini tehdit altında hissetmektedirler. Ancak, onlara karşı açıkça bir şiddet, kendilerini kurtarmaya gitmenin bir hak ve görev olduğunu hisseden Rus ordusunu harekete geçirir. Bu da bir gün, "yakın yurtdışı"nın tamamını veya bir kısmını ele geçirmenin mazereti olarak kullanılabilir.

Kaybedilen cumhuriyetlerin geri alınması, daha ustaca, incelikli yollarla da olabilir: ekonomi. Diğer cumhuriyetlerin ekonomileri hızla baş aşağı giderken, bazıları umutsuzluk içinde Moskova'nın yardımına yönelmişlerdir. Bağımsız Devletler Topluluğu etiketi altında, Moskova bir miktar yardım (meselâ epeyce petrol ve doğalgaz gibi) göndermekte ama sırası geldiğinde, ticarî imtiyazlar ve genel bir itaat elde etmektedir. Moskova, bu yaklaşımı, –şu anda para olarak Rus rublesini kullanan– Belarus'ta başarıyla uygulamış ve Ukrayna'yı da nâzik davranması konusunda, doğalgazını kısa

Coğrafya

Kuzey Kafkasya'nın Çözülüşü

Moskova'nın gaddarca dize getirme çabalarına rağmen –ve belki de bu yüzden–, Rusya'nın Kuzey Kafkasya bölgesinde şiddet alevlenmektedir. Bütün dağlık bölgeler gibi, buranın da kontrolü zordur ve küçük etnik ve dinî grupların, dışarıdan yönetilmeye direnç gösteren farklı kültürler geliştirmelerine imkân tanımaktadır. Engebeli –ve çoğu Müslüman, 6 milyondan fazla insanın yurdu– olan bölge, çoğunun şimdiki sınırları Stalin tarafından pekiştirilmiş çok sayıda etnik gruptan oluşan bir desenli yorgan gibidir. Bunlar; batıdan doğuya doğru, Karaçay-Çerkezistan, Kabardino-Balkarya, Kuzey Osetya, İnguşistan, Çeçenistan ve Dağıstan'dır. İslâmi terörizm, güvenlik güçleriyle silâhlı çatışmalar ve isyanlar yaygındır.

Çarlık ordusu, nihayet, ancak 19. Yüzyıl başlarında bölgeye boyun eğdirebilmişti. Çar'ın 1784 yılında inşa ettirdiği ve şu anda Kuzey Osetya'nın başkenti olan Vladikafkas (Kafkasya'nın Hâkimi) sembolikti. Bölge insanının çok azı Rus idaresinden hoşlanmıştır ve Ruslar da onları haydut diye küçümsemiştir. 1944'te, Stalin, çeşitli Kafkas uluslarını, özellikle de Çeçenleri, Alman işgalcilerle işbirliği yapmakla suçladı ve zalimce onları Orta Asya'ya sürdü.

Bundan onlarca yıl sonra, bir Çeçen, Cihar Dudayev, Sovyet hava kuvvetlerinde generalliğe yükseldi. 1980'lerde Estonya'daki bir hava üssüne atanan Dudayev, Çeçenleri seven ve Rus yönetiminden nefret eden Estonyalılara sempati duydu. Dudayev, 1991 başında Sovyet birliklerinin yere indirilmesini engelleyerek, Estonya'nın bağımsızlığını kazanmasına yardım etti. Daha sonra emekli oldu, Çeçenistan'daki bir seçimi kazandı ve 1991 sonunda Sovyetler Birliği parçalanırken, Çeçenistan'ın bağımsızlığını ilân etti. Ama Estonya'ya benzemeyen Çeçenistan, hiçbir zaman bir "birlik cumhuriyeti" olmamıştı; Rusya Federasyonu'nun bir parçasıydı ve Moskova, huzursuzluğun bütün Kuzey Kafkasya'ya yayılmasından korkuyordu, nitekim bu oldu. Rus güvenlik güçlerinin ağır zulmü, pek çok yerel insanı İslâmi direnişe katılmaya ikna etti.

1994 sonunda, Yeltsin, –ordu subaylarıyla, parlamento görüşmelerinde ya da kamuoyunda tartışmaksızın– Çeçen bağımsızlığının derhâl ezilmesi için emir verdi. Fakat askerî harekât geciktirildi; Rus ordusu acınacak hâldeydi ve Çeçenler cesaret ve inatla çarpıştılar. Çoğu sivil, yaklaşık 80,000 kişi öldürüldü ve başkent Grozny harabeye dönünceye kadar bombardıman edildi. Çoğu Rus, hatta ordu subayları bile savaştan nefret ediyordu; kısmen bu sebeple, Yeltsin'in popülaritesi birdenbire düştü. Eski General Alexander Lebed, 1996'da, Çeçen direnişçilerle sağlam olmayan ve Çeçenistan'a tanımlanmamış bir özerklik veren bir barış imzaladı.

1999'da, Çeçen öncülüğündeki Müslüman radikaller, komşu Dağıstan'da yönetimi ele geçirmeye kalkıştılar. Moskova, gerillaları Çeçenistan'a kadar kovalayarak, sert bir misilleme yaptı. Rus şehirlerinde çeşitli binalar havaya uçuruldu ve yaklaşık 300 kişi öldü. Bazıları bunun bir danışıklı dövüş olduğundan kuşkulanıyordu ama Moskova, derhâl Çeçen teröristleri suçladı ve Çeçenistan'a büyük bir istilâ başlattı. Bu defa Rus ordusu çok daha iyi bir hâldeydi ve Rus halkı da arkalarındaydı. Putin'in tavizsiz duruşu, popülaritesini yükseltti. Putin 2002'de zafer ilân etti ama gerilla savaşı, haydutluk ve terörizm devam etmektedir ve Kuzey Kafkasya'nın her yerine yayılmıştır. Tiyatro severler ve okul çocukları kurban seçilmektedir. Bu tür korkular Putin'in gücü daha fazla elinde toplamasına imkân vermiştir ve Ruslar bunu alkışlamaktadır.

Çeçenistan'daki iki kanlı savaş, Kuzey Kafkasya bölgesinin çözülüşü için belki de sadece bir başlangıç teşkil etmiştir. 1994–1996 arasındaki ilk savaşta, Çeçen isyancılar Rus ordusunu püskürttüler. 1999–2002 arasındaki ikincide ise Ruslar kanlı bir şekilde Çeçenistan'ı işgal ettiler ama İslâmcılık çabucak bölgeye yayıldı. Şimdi bölgedeki İslâmcılar, bir Kuzey Kafkasya hilâfetinden söz etmektedirler. Yabancı liderler şiddeti kınamakta ama hiçbir çözüm sunmamaktadırlar. ABD'nin eleştirmesine kızan Putin, Peki ABD Irak'ta ne arıyor, sorusunu yöneltmişti. Terörizmi silip süpüreceğine yemin eden Putin, Çeçenistan sorununa ilişkin olarak, "Zaaf gösterdik ve zayıflar da ayakaltında ezilirler" demişti. Stalin bile bundan daha iyisini söyleyememişti.

süreyle keserek uyarmıştır.

Kendisi de çok sayıda Gürcü olmayan ulusa ev sahipliği yapan Gürcistan'da, hileli bir üçüncü yol ortaya çıktı. Batı Gürcistan'daki Müslüman Abhazlar, silâhlarının büyük bölümü Rus ordusu tarafından gizlice sağlanarak, silâh zoruyla Gürcistan'dan ayrıldılar. Gürcistan, ilk başta, 1991'de BDT'ye katılmayı reddetmişti ama askerî bir bozgunla karşı karşıya gelince, 1994'te katıldı. O zaman Ruslar taraf değiştirdiler ve Gürcistan'ı silâhları ve birlikleriyle desteklemeye başladılar. Bunu "barışı koruma" olarak adlandırdılar ama bu daha çok, bir koruma haracı gibiydi.

Amerikalılar olarak, "yakın yurtdışı"nı geri almak istemeleri sebebiyle Rusları eleştirmeli miyiz? Başkan Lincoln, Birliğin parçalanmasıyla yüz yüze geldiğinde ne yapmıştı? Amerikalılar, birliklerin bir arada tutulmasını destekleme yönünde bir eğilime sahip ol-

Coğrafya
Yugoslavya: Minyatür Bir Sovyetler Birliği mi?

Eski Yugoslavya'nın, çok etnisiteli Balkan federal sistemi, eski Sovyetler Birliği'ne benziyordu. Her iki ülke de bir Slav iç bölge ulusuna sahipti: Sovyetler Birliği'nde Ruslar ve Yugoslavya'da Sırplar. Gerek Sırplar, gerekse Ruslar Doğu Ortodoks Hıristiyanlarıdır ve Kiril alfabesi kullanmaktadırlar. Her ikisi de kendilerini kendi ülkelerinin kurucuları ve garantörleri olarak niteliyordu. Bunlar, ayrılan cumhuriyetleri ülke açısından hain olarak kabul ediyorlardı.

Diğer etnisiteler, bu zorba tutuma kızdılar. Her iki ülkede de ekonomik açıdan ileri olan kuzeybatı bölgeleri (Sovyetler Birliği'nde Baltık cumhuriyetleri ve Yugoslavya'da Slovenya), zengin durumdaki kendi bölgelerini emen ve daha az gelişmiş olan iç bölge ulusunun kendilerini alıkoymasından iyice bıkıp usanmıştı. İlginçtir, Baltık cumhuriyetleri ve Slovenya, bağımsızlıklarını ilk ilân eden unsurlardı.

Her iki ülkedeki en büyük ikinci etnisite de Slav kökenliydi ama farklı bir kültür ve merkez tarafından yönetilmeye karşı içlerinde öfke barındırıyorlardı; bu nedenle, Ukrayna ve Hırvatistan çabucak ayrıldılar. Her iki ülkenin de güneyindeki atılgan Müslüman milletler daha büyük özerklik istediler ve komşuları Hıristiyan uluslara karşı savaştılar (Azeriler Ermenilere, Bosnalı Müslümanlarla Kosovalı Arnavutlar Sırplara karşı). Hem eski Sovyetler Birliği'nde, hem de eski Yugoslavya'da yeni bağımsız olan cumhuriyetlerin çoğunda "yeni" liderler, bağımsızlıktan önceki yerel Komünist patronların ta kendileriydi.

Son bir tamamlayıcı ek: Ruslar ve Sırplar, sırasıyla eski Sovyet ve Yugoslavya ordularının subay kadrolarının ana kısmını oluşturuyorlardı. Üst düzey subaylar muhafazakârdılar ve kendilerini ülkelerinin bütünlüğünü korumaya adamışlardı. Bunun için güç kullanmaya karşı değildiler: 1991'de, her iki ordu da siyasete doğrudan müdahale etmeye başladı. Önemli fark, Belgrat'ta muhafazakâr Komünistlerin yönetimi ele geçirmeleri ve ordunun genelkurmayı ile mutabakat içinde Yugoslavya'yı zor kullanarak bir arada tutmaya kalkışmalarıydı. Kısa sürede başarısız olduklarında ise etnik temizlik eşliğindeki askerî işgallerle Büyük Sırbistan'ı inşa etmeye yönelmeleriydi. Eski Sovyetler Birliği'nde ise ölü sayısı fazla olmadı ama o da Kafkasya bölgesinde, daha kötüye gidebilecek olan savaşlar tecrübesini yaşadı.

malıdırlar. Ve Batı Avrupa kendini AB'ye dönüştürmedi mi? Fakat Moskova, yalan yurtdışını geri almak için ekonomik rüşvet ve tehdit yolunu kullanmıştır. Yüzde 51'ine devletin sahip olduğu Gazprom, sadık kalan eski Sovyet devletlerine doğalgazı ucuza satmıştır. Yönünü batıya doğru çevirenler ise, bu nedenle iki katından daha fazla ödemişlerdir. 2006 yılı başında, Rusya, Ukrayna'ya boru hattıyla gönderilen doğalgaz için muazzam bir fiyat artışı istemiş ve gazı kısa bir süre kesmiştir. Moskova, meselenin fiyat olduğunu söylemişse de, gerçek sebep, 2005 demokratik devrimiyle Ukrayna'nın batıya doğru yö-

Karşılaştırma
İskandinav Tipi Sosyalizm Rusya'ya Uygun mu?

Sosyalizm teriminin etrafını kafa karışıklığı kuşatmıştır. Şu anda birçok Rus ve Doğu Avrupalı, size bu kelimenin ne anlama geldiğini artık bilmediklerini söyleyeceklerdir. Kimileri İskandinav refah devletlerini "sosyalist" olarak adlandırmaktadırlar, çünkü özgürce seçilen Sosyal Demokrat hükümetler, toplumun alt katmanlarını yükseltmek için özenle hazırlanmış sağlık, işsizlik, eğitim, konut ve diğer programları aşamalı olarak yürürlüğe sokmuşlardır: beşikten mezara refah. Bu Sosyal Demokrat partiler Marksist olarak yola çıkmışlar ama hepsi de onu terk etmişlerdir. Bu partilerin tümü, büyük ölçüde sendika federasyonlarına dayanmaktadır. Hedefleri ise baskı veya devlet kontrolüne başvurmaksızın yoksulluğu ortadan kaldırmaktır.

İşte İskandinav refahçılığının Komünist tarzı sosyalizmden keskin biçimde ayrıldığı nokta burasıdır. İskandinav ülkeleri, az sayıda millîleştirilmiş endüstriye sahiptir ve devletleştirilenler de ideolojik olmayan sebeplerle (meselâ işsizliği düşük tutmak gibi) böyle yapılmıştır. Ekonominin çoğu özel ve kapitalisttir. Özellikle de İsveçli iş idarecileri, verimlilikte ve kâr getirici tesis işletmeciliğinde aşırı bir ün yapmışlardır. Elbette vergiler yüksektir, fakat ekonomi başka bakımlardan özgürdür.

Özetle, İskandinavya sosyalist değildir; refahçılık olarak adlandırılan bir kapitalizm türüdür. Kuşkusuz bunu sosyalizm olarak nitelemek isterseniz, bunu yapabilirsiniz. Ama lütfen, bunun İskandinavya'nın kapitalist sanayi temelinden sonra ve onun üzerine inşa edildiğine dikkat edin. Yani önce kapitalizm, sonra refah gelmiştir. Sıralamanın tersine çevrilip çevrilemeyeceği, ya da ikisinin eşzamanlı olarak kurulup kurulamayacağı şüphelidir.

Henüz hiç kimse, kapitalizm ile sosyalizmi, uzun vadeli, dayanıklı bir temel üzerinde birleştirmenin bir yolunu bulamamıştır. Bazen, bir süre için böyle bir kombinasyon işliyor gibi görünebilir. Ama çok geçmeden, özel sektör, sınırlı ve ağır çekim işleyen devlet sektörüne darbe vurmaya başlar. Özel sektör, esnek ve sürekli değişen bir temelde hammaddelere, emeğe, altyapıya ve taşımaya ihtiyaç duyar. Hâlâ merkezî plânlamayla çalışan devlet sektörü ise muhtemelen buna dayanamaz ve bunun için teşvik edecek bir şeyi yoktur. Devlet girişimlerinin özel sektör piyasasına girmelerine imkân verirseniz, ekonomiyi aşamalı olarak özelleştirirsiniz. Çünkü ne kadar çok verimli olurlarsa o kadar az sosyalist olurlar. Sonunda, ya kötü bir tecrübe olarak sosyalist sektörü toprağa gömmek ya da özel sektörü zapt etmek ve yeniden kontrol altına almak zorunda kalacağınız bir noktaya gelirsiniz. Karışım olduğu gibi kalmayacaktır; yollardan birine ya da ötekine gitmek zorundasınızdır. İleride göreceğimiz gibi, Çin bu ikileme yakalanmaktadır.

Putin de dâhil birçok Rus, Rusya'ya özgü bir orta yol bulabilmeyi ummuşlardır. Tecrübeler, eğer bir orta yol inşa etmeye çalışırlarsa, bunun yüksek enflasyonlu, istikrarsız ve gerileyen bir sisteme götüreceğini düşündürmektedir.

nelmesiydi. Hareket Putin'in Sovyet dönemi zihniyetinin altını çiziyor ve doğal gazının büyük bölümünü Rusya'dan temin eden Avrupa'yı uyarıyordu.

orta yol Güya kapitalizm ile sosyalizmin harmanlanması; "üçüncü yol" diye de adlandırılır.

bebek ölüm oranı Canlı doğmuş bebeklerin ilk yıl içinde, binde olarak ölüm oranı; ülke sağlık durumunun standart ölçüsü.

Sosyalizm İçin Bir Orta Yol mu?

Putin'in --seleflerinden miras olarak devraldığı-- en büyük problemi, merkezden plânlanan sosyalist bir ekonomiyle serbest piyasa ekonomisi arasında bir orta yol olduğunu düşünmesiydi. Kimilerinin iddiasına göre, reformlar, piyasa ekonomisiyle sosyalist bir ekonomiyi harmanlayabilir. Bu İsveç'te yapılıyor mu, yapılmıyor mu? Hayır, yapılmıyor. Bazı Ruslar, ağır sanayinin "komuta eden zirveleri"nin devlete tahsis edilebileceğini, buna karşılık küçük girişimlerin bir serbest piyasa içinde çalışmasına izin verilebileceğini düşünmektedirler. Bu, Lenin'in 1920'lerde, YEP döneminde yaptığı şeydi ve YEP, Gorbaçovcular tarafından sık sık bir model olarak zikredilmişti. Ama YEP doğuştan kusurluydu ve 1920'lerin sonunda, Stalin zorla sanayileşme adına onu iptal ettiğinde, zaten hızla yere çakılıyordu.

Coğrafya

Rusların Tükenişi

Neredeyse bütün sanayileşmiş ülkelerde az sayıda bebek dünyaya gelmektedir ama Rusya daha da ciddi bir *demografik* gerileme içindedir. 1989'da, Sovyetler Birliği'nin çöküşünden önce, bir Sovyet kadın (ki pek çoğu da Rus değildir) ortalama 2.17 çocuk doğuruyordu. Şimdi ise bir Rus kadın, ortalama sadece 1.2 çocuk dünyaya getirmektedir ve bu da dünyadaki en düşük *doğurganlık oranı*dır; doğurganlık oranı, farklı bir ölçü olan *doğum oranı*yla aynı şey değildir.

Rusya'da, gerileyen sağlık standartları, bebek ölüm oranını yükseltmiştir, gerçi son zamanlarda bin canlı doğumda 15 civarını yeniden bulmuştur ama yine de Batı ve Orta Avrupa'dan çok daha kötü bir orandır. Hamile kadınlar kötü beslenmektedir ve bu yüzden birçoğu protein eksikliğine maruz kalan bebekleri de aynı durumdadır. Ölümüne aç kalan bebekler hakkında gizlenen raporlar mevcuttur. Çoğu Rus ailenin yalnızca bir çocuğu vardır. Bu arada Rusya'da ölüm oranı yükselmiştir; yetişkin insanların ömür beklentisi elli sekiz yaşına düşmüştür ve bu da Üçüncü Dünya'nın çoğundan düşüktür. Sonuç olarak, Rusya'nın nüfusu, her yıl 700,000 civarında küçülmektedir.

Ölüm sebeplerinden biri, endüstriyel kazalara da yol açan, aşırı alkol tüketimidir (bunun bir kısmı da zehirli, ev yapımı alkol yüzündendir). Rusya'da, hem kimyasal hem nükleer çevre zehirlenmesi, dünyanın en yüksekleri arasındadır ve çevrenin sebep olduğu hastalıklar da yaygındır. (Bu konuda Rusya'nın en yakın rakipleri Doğu Avrupa'dır.) Rusya'nın sanayi şehirlerindeki hava kirliliği tehlikeli boyuttadır. Bir görevli, "daha uzun yaşamak için, daha az soluk almak zorundayız" demişti. Pek çok fabrika, toksik ve nükleer atıklarını ancak derin olmayan çöp alanlarına boşaltmaktadır. Bir zamanların tertemiz ve Rusya Anne'nin uzun zaman saygı duyulan simgesi, Baykal Gölü, şimdilerde kirlenmiştir.

Rusya İçin Hangi Yol?

cari hesap dengesi Bir ülkenin ihracatı ile ithalatı arasındaki fark.
jeopolitik Coğrafyanın siyaset üzerindeki etkisi ve coğrafyanın stratejik amaçlarla kullanılması.

Rusya'yı gözlemleyenler, iki safa ayrılmıştır: iyimserler ve kötümserler. Kötümserler, işlerin beceriksizce yapıldığını düşünmektedirler. Kapitalizm kökleşmemiştir. İlk başta, oligarklar devlet girişimlerini yağmalamışlar ve parayı yurtdışında gizlemişlerdi; sonra Putin, parayı onlardan geri çaldı. Petrol ve gaz endüstrisi, çoğu kısmının sahibi, bir şirket olduğu söylenen ama bir bakanlık gibi iş gören Gazprom olmak üzere, yeniden devlet kontrolüne girdi. Rüşvet ve yasa dışılık, (polis dâhil) yetkilileri ve mafyaları birbirlerine bağlamaktadır. Pek çok Rus, her zamankinden daha kötü koşullarda yaşamaktadır. Hiçbir ülke, Yeltsin döneminin getirdiği türden kaos ve çürümeyi kaldıramaz. Ya Rusya çöküşe doğru gidiyordu, ya da yönetimini bir otoriteryen üstlenecekti. Pek çok kimse, o otoriteryenin bir eski general olmasını bekliyordu ama bir polis, yani Putin ortaya çıkmıştı.

İyimserler ise, Rusya ekonomisinin büyük kısmının özel ellerde ve 1998'deki çöküşten sonra iyi büyümekte olduğuna işaret etmektedirler. Enflasyon düşmektedir ve cari hesap dengeleri, yüksek petrol fiyatları sayesinde çok olumludur. Kalan oligarklar, sağlıklı bir belirti olarak, servet soyuculuğundan üretime ve yeniden yatırıma yönelmişlerdir. Özelleştirme kaotik ve sahtekârca idi ama şimdiki sahipleri, kazançlarını korumak açısından hukukun üstünlüğü içindeki bir dayanakla desteklenmektedirler. Rusların önemli bir kısmının hem Komünistleri ve hem de aşırı milliyetçileri reddettiği, yeterince özgür seçimler yapılabilmektedir. Putin bir denetim ucubesi idi ama hayal edilebilecek birçok alternatiften daha iyiydi. İyimserler, ayrıca, Rusya'da şu anda bir piyasa inşa ediliyor ve bu, birkaç yıl içinde demokrasiye yol açabilir iddiasındadırlar. (Benzer bir umut verici tahmini Çin'in evrimi konusunda göreceğiz.)

Peki, Rusya hangi yola gidecek? Umudumuz çok büyük. Ticari ortağımız olan, dost, demokratik bir Rusya ummuştuk, fakat şimdi, Rusların büyüyen düşmanlığıyla yüz yüzeyiz. Pek çok Rus, gerilemeleri sebebiyle Amerika'yı suçluyor ve Putin de dış çıkarları için uğraşanların yaptığı eleştirileri itham etmişti. Doğru, Amerikalı ekonomistler, Rusya'da kapitalizm için gereken kültürel ve kurumsal temellerin yokluğunu dikkate almayan tavsiyelerde bulundular. Onlar hatalı biçimde, Rusya'nın büyük bir Polonya olduğunu zannetmişlerdi.

Rusya Batı'ya soğuktur ama bu yeni bir Soğuk Savaş olmayacaktır, zira Rusya çok yoksul ve Batı karşısında duramayacak kadar zayıftır. Hileli 2004 Ukrayna seçimlerinde, Putin, Batı'yı müdahale ettiği için suçlamıştı –kendisi Rus yanlısı otoriter adaydan yanaydı– ama hatalı olduğunu kabul etti ve yeni seçimler yapıldı. Moskova, dış baskıları dikkate almak zorundadır. Yabancı yatırımı cezbetmek için, Rusya'nın hukukun üstün-

lüğüne ihtiyacı vardır. Büyük miktarda borç almak için, büyük bankaların, bütçe açıkları konusundaki sert sınırlamalarına uymalıdır. NATO'nun doğuya doğru genişlemesi ve Rus ordusunun ürkütücü derecede zayıf olması sebebiyle, Moskova stratejik açıdan ihtiyatlı olmak zorundadır; Rusya'dan artık hiç kimse korkmamaktadır.

Rusya şu anda bir demokrasi midir? Hayır. Freedom House, Rusya'yı "kısmen özgür" kategorisinden "özgür değil" kategorisine, yani demokrasiden çok diktatörlüğe yakın bir konuma indirmiştir. Çok az rekabet vardır ve kitle medyası üzerindeki devlet kontrolü, seçimleri çarpıtmaktadır. Kurumlar dengesiz, başkan çok fazla yetkili, yasama organı çok zayıftır. Rüşvet her şeye egemendir. Bir demokratik hoşgörü filizi ve dürüst oyun yoktur. Bazı âlimler, bu "iki arada-bir derede" aşamasıyla, Rusya'nın bazı gelişmekte olan ülkelere

Coğrafya

İstila Korkusu

Ruslar, Orta Avrupa'daki eski uydularının (Polonya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan) 1999'da ve eski Sovyet cumhuriyetleri Litvanya, Letonya ve Estonya'nın, Bulgaristan, Romanya, Slovakya ve Slovenya ile birlikte 2004'te NATO'ya katılmalarından dolayı mutsuz ve korku doludurlar. Soğuk Savaş boyunca düşmanları olan NATO, onların eski güvenlik kuşağını devralmıştır. Hiçbir Rus bundan hoşlanmamaktadır ama Putin, bu konuda yapılabilecek hiçbir şey olmadığını biliyordu.

Jeopolitik, Kremlin'deki yöneticiler için her zaman önemli olmuştur. Çarlık dönemlerinden başlayarak ama İkinci Dünya Savaşı sırasında Stalin'le birlikte yeniden vurgulanan şey, Rusya'nın, batıdan gelecek saldırılara karşı bir savunma kalkanı olarak –Moskova tarafından *Varşova Paktı* şeklinde örgütlenen– Doğu Avrupa'ya ihtiyacı olduğu biçimindeki bir Kremlin inanç ilkesiydi. Gerçekten de bu tür pek çok işgal söz konusu oldu; 1941 Nazi işgali en sonuncusuydu. Gorbaçov döneminde, bütün Sovyet sivil ve askerî liderleri bu tezi kabul etti. Doğu Avrupa'nın Sovyet yörüngesinden ayrılmasını önlemek için, Kruşçev 1956 Macar ayaklanmasını, Brejnev ise 1968 Prag Baharı'nı ezmişti. Her ikisi de neredeyse Polonya'yı da işgal etmişlerdi.

Fakat Doğu Avrupa, Sovyetler Birliği için büyük bir ekonomik ve askerî drenajdı ve Batı'yla ilişkiler geliştirilmesini de o engellemişti. 1989'da, Gorbaçov, artık Doğu Avrupa'daki Komünist rejimleri desteklememeye karar verdi ve bu rejimler yıkıldı. Orta Avrupa hızla, serbest piyasalan bulunan demokrasiler hâline geldi. Aslında Rusya'nın stratejik durumu da, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin Batı'dan gelecek askerî tehdidi ortadan kaldırması sebebiyle düzeldi. Azalan savunma bütçesi ve küçülen ordularıyla, NATO, bir tehlike oluşturmamaktadır. Garnizon birlikleri ve sübvanse edilen ticarî anlaşmaların Rusya'ya yüklediği maliyetler de büyük hızla düşmüştür. Rusya, gazını ve petrolünü eşantiyon fiyatlarıyla uydularına satmak yerine, bunlar karşılığında dünya piyasasındaki fiyatları talep edebilmekte ve sağlam para alabilmektedir. Rusya, şimdi potansiyel olarak Batı'yla ticarete ve oranın yatırımlanna açıktır, bu da refaha giden yolun biletidir. Buna rağmen, birçok Rus muhafazakâr, Gorbaçov'un Rusya'nın savunma kalkanını teslim ettiğini öne sürmektedir; ama az kişi onu geri istemektedir. Batı'dan işgal edilme konusundaki bu çok eski korku, demagog Rus politikacıların ellerinde bir oyuncaktan başka bir şey değildir.

benzediğini öne sürmektedirler. Onlardan derhâl demokrasi beklemiyoruz ve Rusya'dan beklememiz gereken hiçbir şey olmamalıdır.

Ruslar, sonunda kendi kendilerini ılımlı, demokratik bir tarzda yönetebilirler mi? Bunu yapabileceklerini sanıyorum ama epeyce zaman alacak. Ruslarda genetik olarak otoriteryen olan bir şey yoktur. 20. Yüzyıl'da, Almanlar ve İspanyollar, sorumlu bir kendi kendini yönetmeye uygun olmadıklarını sanıyorlardı, fakat şu anda, demokrasiyi herhangi bir Avrupalı kadar iyi işletiyorlar. Rusya'nın sonunda, benim değilse bile sizin hayatınız sürerken demokrasiye döneceğine inanıyorum.

Anahtar Terimler

bebek ölüm oranı
cari hesap dengesi
girdi-çıktı tablosu
jeopolitik
kamu maliyesi
Kuzey Kafkasya
orta yol
ödeyemezlik
sağlam para
sermaye kaçırma
servet soyucu
yakın yurtdışı

Ek Kaynaklar

Åslund, Anders. *Building Capitalism: The Transformation of the Former Soviet Bloc.* New York: Cambridge University Press, 2001.

Birgerson, Susanne M. *After the Breakup of a Multi-Ethnic Empire: Russia, Successor States, and Eurasian Security.* Westport, CT: Praeger, 2002.

Breslauer, George W., and Victoria E. Bonnell, eds. *Russia in the New Century: Stability or Disorder?* Boulder, CO: Westview, 2001.

Cox, Michael, ed. *Rethinking the Soviet Collapse: Sovietology, the Death of Communism, and the New Russia.* New York: Pinter, 1998.

Goldman, Marshall I. *The Piratization of Russia: Russian Reform Goes Awry.* New York: Routledge, 2003.

Herspring, Dale R., ed. *Putin's Russia: Past Imperfect, Future Uncertain,* 2nd ed. Blue Ridge Summit, PA: Rowman & Littlefield, 2004.

Jack, Andrew. *Inside Putin's Russia: Can There Be Reform without Democracy?* New York: Oxford University Press, 2004.

Kempton, Daniel R., and Terry D. Clark. *Unity or Separation: Center-Periphery Relations in the Former Soviet Union.* Westport, CT: Praeger, 2001.

Kuchins, Andrew C., ed. *Russia after the Fall.* Washington, D.C.: Carnegie Endowment, 2002.

Meier, Andrew. *Chechnya: To the Heart of a Conflict.* New York: Norton, 2004.

Reddaway, Peter, and Dmitri Glinski. *The Tragedy of Russia's Reforms: Market Bolshevism against Democracy.* Herndon, VA: U.S. Institute of Peace, 2001.

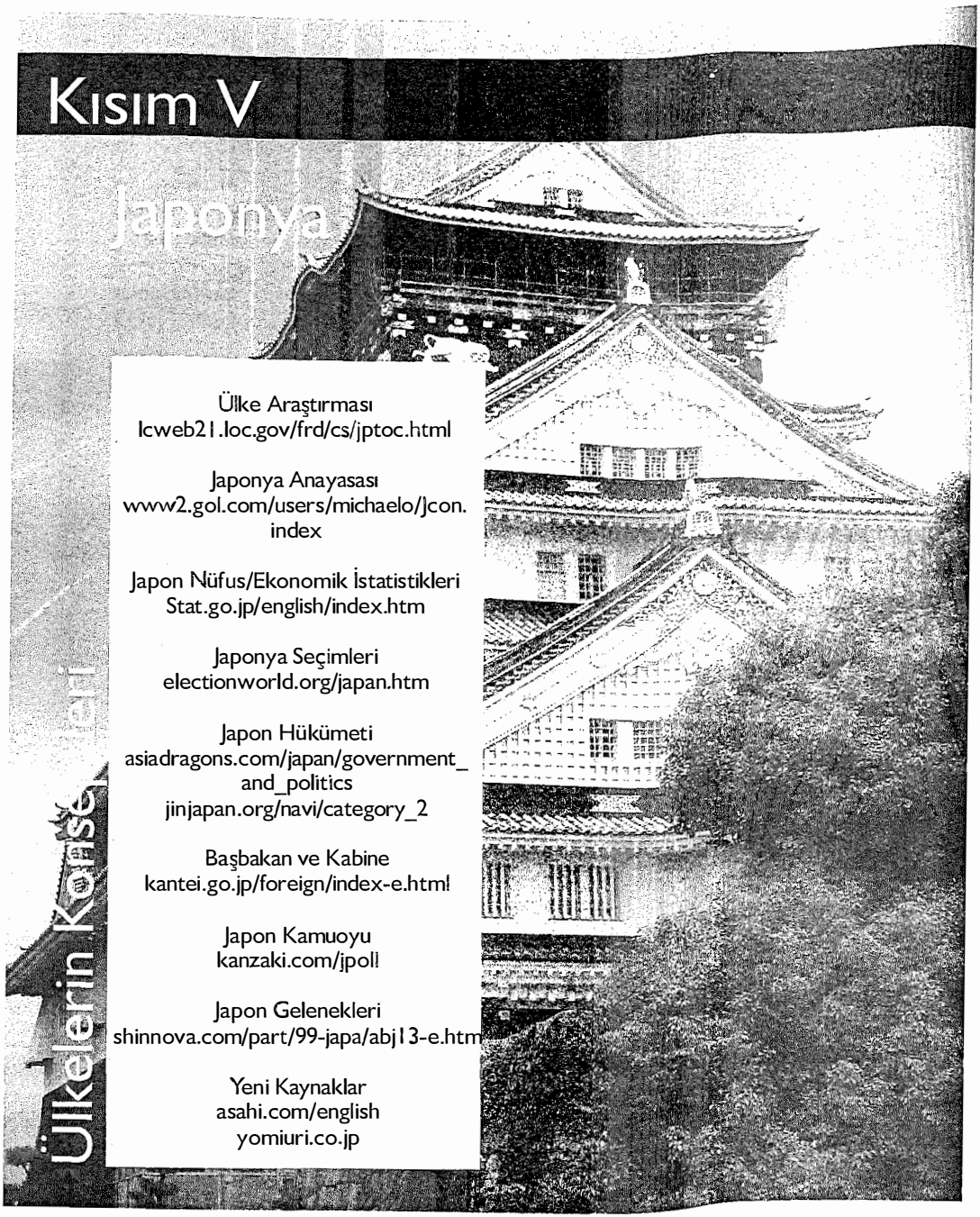
Shlapentokh, Vladimir. *A Normal Totalitarian Society: How the Soviet Union Functioned and How It Collapsed.* Armonk, NY: M. E. Sharpe, 2001.

Trenin Dmitri, and Aleksei V. Malashenko. *Russia's Restless Frontier: The Chechnya Factor in Post-Soviet Russia.* Washington, D.C.: Carnegie Endowment, 2004.

Xenakis, Christopher I. *What Happened to the Soviet Union? How and Why American Sovietologists Were Caught by Surprise.* Westport, CT: Preager, 2002.

Kısım V

Japonya

Ülkelerin Kapsamlı Tarihi

Ülke Araştırması
lcweb21.loc.gov/frd/cs/jptoc.html

Japonya Anayasası
www2.gol.com/users/michaelo/jcon.index

Japon Nüfus/Ekonomik İstatistikleri
Stat.go.jp/english/index.htm

Japonya Seçimleri
electionworld.org/japan.htm

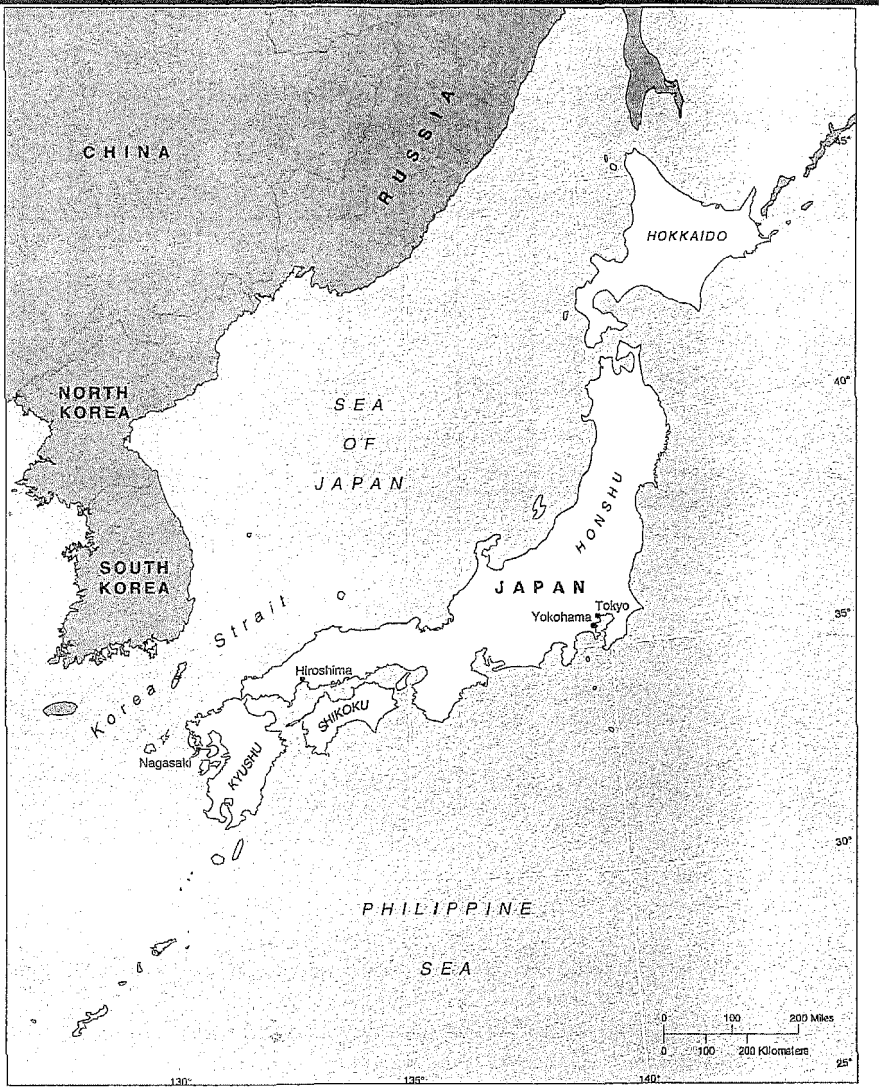
Japon Hükümeti
asiadragons.com/japan/government_and_politics
jinjapan.org/navi/category_2

Başbakan ve Kabine
kantei.go.jp/foreign/index-e.html

Japon Kamuoyu
kanzaki.com/jpol

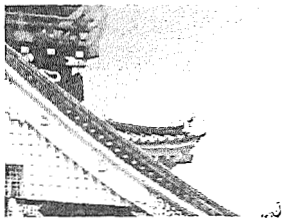
Japon Gelenekleri
shinnova.com/part/99-japa/abj13-e.htm

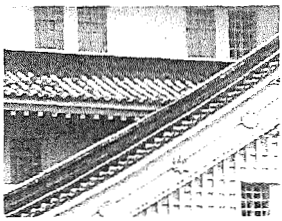
Yeni Kaynaklar
asahi.com/english
yomiuri.co.jp

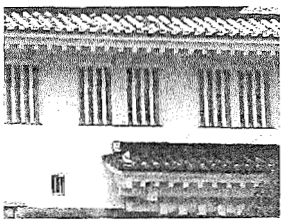

CHINA
RUSSIA
HOKKAIDO
NORTH KOREA
SEA OF JAPAN
HONSHU
SOUTH KOREA
JAPAN
Tokyo
Yokohama
Korea Strait
Hiroshima
SHIKOKU
Nagasaki
KYUSHU
PHILIPPINE SEA
0 100 200 Miles
0 100 200 Kilometers
40°
35°
30°
25°
130°
135°
140°

Bölüm 23

Japonya: Geçmişin Etkisi

Coğrafya, tıpkı başka ülkelerde olduğu gibi, Japonya'nın da tarihini, siyasetini ve kültürünü izah etmeye katkıda bulunur. Japonya, kültüründen fazlasıyla etkilenecek kadar Çin'e çok yakın ama Çin işgaline direnmeye yetecek kadar da ona uzaktı. Japonya'nın büyük bölümünün engebeli dağlık arazisi ve dört büyük ada ile yüzlerce küçük adaya bölünmüş olması, onu birleştirilmesi zor bir ülke yaptı. Japonya, önemli bir kısmı tarih boyunca pirince ayrılmış bulunan, az miktarda ekilebilir araziye sahiptir ve son derecede önemli olan tarımsal ürün, yüzyıllar içinde dinî bir önem kazanmıştır.

Dikkate Alınacak Sorular

1. Niçin, her ikisi de ada ülkesi olan Britanya ve Japonya böylesine farklı gelişmişlerdir?
2. Feodalizm, Japonya'da Avrupa'dakinden daha uzun süreli ve derin miydi?
3. Japonya'yı izole hâlde tutmak olan Tokugawa politikası akıllıca mıydı?
4. Meiji reformları, Japonya'nın Perry tarafından açılmasının mantıklı bir sonucu muydu?
5. Zaibatsu nelerdi ve Japonya'yı nasıl modernleştirmişlerdir?
6. Asya'nın işgalinde, Japonya Batı'yı mı taklit ediyordu?
7. Japon tarzı modernleşme, başka yerlerde taklit edilebildi mi?
8. Bir ABD-Japonya Savaşı kaçınılmaz mıydı? Bunu ne önleyebilirdi?

Japonlar, kendilerini saf kan, tek bir kabile olarak görmekten hoşlanırlar ama Pasifik Çemberi'nin değişik kısımlarından, özellikle de Kore Yarımadası'ndan gelen göçmenlerin torunlarıdırlar. Japonca, Korece'yle aynı gramer kalıplarına sahiptir ve kimi âlimler, imparatorluk hanedanının Kore kökenli olduğunu öne sürmektedirler. Japonlar Korelileri ikinci sınıf bir ırk diye aşağıladıkları için, bu bulgu hararetli bir tartışmanın konusudur. Esasında, hem Japonlar, hem de Koreliler, kültürlerinin büyük bölümünü, Asya'nın çoğunluğunu korkuyla karışık saygı içinde bırakacak kadar muhteşem bir uygarlığın sahibi olan eski Çin'den almışlardır. Belirgin Çin etkisi, bugün bile, Japonya ve Kore'nin resim tarzı alfabelerinde, mimarîlerinde, antik silâhlarında ve Konfüçyanizm ile Budizmin felsefî etkisinde görülebilir.

İlk Japonlar, Airu diye adlandırdıkları ve şimdilerde en kuzeydeki ada olan Hokkaido'da sadece bir avuç kadar kalan, adaların ilk yerleşimcilerini, aşama aşama geriye doğru sürmüşlerdi. Japonlar bunu yaparlarken, bin yıllarca kalıcı olacak bir savaşçı ahlâkı geliştirmişlerdi. Japonlar, yüzyıllar boyunca adalarında rahatsız edilmemişlerdir ve kültürleri, sosyal yapıları Çin modelinden ayrı Japonların ülkelerine verdikleri ad, *Nihon* ("güneş nesli"), bütün Japonların Güneş Tanrıçası'nın soyundan geldiği biçimindeki ulusal mitten kaynaklanmaktadır. "Güneş" ve "nesil"in harflerinin bir başka ve daha zarif bir telâffuzu *Nippon*'dur ve bu, Batı'da Japonlar için ilk başlarda kullanılan ve daha sonra ortadan kalkan bir isimdir. Moğolca bir isim olan ve Batılılar arasında Japonya'ya atfedilen *Zipangu*'yu Marco Polo kaydetmiş olsa gerektir.

1274 ve 1281'de, Çin'in Moğol imparatoru olan ve Asya'nın büyük bölümünü kontrolü altında bulunduran Kubilay Han işgal donanmaları gönderdiğinde, Japonya ürpermişti. Japon savaşçılar bir duraklama noktasına kadar Moğollarla çarpıştı ve ilki tayfun, işgal donanmalarını vurdu; kimileri karaya oturdu, kimleri ise geri çekildi. Bu yüzden, Japonlar, bir "ilâhî rüzgâr"ın ve bir de samuraylarının savaş yeteneğinin kendilerini kurtardığını iddia ederler. Japon soyluları, 1945'e kadar, kendilerinin üstün bir savaşçı ırk olma imajını çok değerli saymışlar ve kutlamışlardır.

Japon Feodalizmi

ekilebilir Tarıma elverişli.
Konfüçyanizm Aile, hiyerarşi ve törelere dayanan, Çin kökenli, sosyal ve siyasî istikrar felsefesi.
Budizm Meditasyon ve arzulara gem vurma yoluyla irfanı arayan Asya dini.
Shinto Japonya'nın ilk dini; doğaya, atalara ve Japonya'ya ibadet etme.

Japon tarihinin en güçlü desenlerinden biri, klânlarının ve liderlerinin uzun süreli egemenliğidir. Japon geleneğine göre (ki Shinto inancında hâlâ uygulanmaktadır), güneş tanrıçasının bir torunu olan Jimmu, MÖ 660'ta Güneşin Doğduğu Ülke'yi bulmuştur. Efsane bir yana, MS 3. Yüzyıl'da Yamato'da bir kral sarayı ortaya çıkmış ve 7. Yüzyıl'da, Konfüçyanizmin desteklediği, bir *tenno* (imparator) tarafından yönetilen Çin imparatorluk modeline uygun olarak, orta Japonya'yı büyük ölçüde birleştirmiştir. Çinli merkezî yönetim biçimleri Japonya'yı etkilemiş ama özüne girememiştir. Yüzeyin altında, kontrolü klânlar ellerinde tutmuşlardır. Çok geçmeden, imparatorun yetkileri, göstermelik kralları işbaşına getirebilen veya azledebilen ve onları sarayda hapis tutabilen güçlü klân şefleri tarafından ele geçirilmiştir.

Karşılaştırma
Emsalsizlik Tuzağı

Japonya konusundaki kilit soru, onun diğer ülkeler gibi bir ülke mi, yoksa emsalsiz bir şey mi olduğudur. Çok sayıda Japon ve bazı dış gözlemciler, Japonların başkaları gibi olmayan bir ırk ve toplum, bir tür kabile ya da büyük bir aile olduğunu öne sürmektedirler. Hakikaten, İkinci Dünya Savaşı sırasında, Japon propagandacılar, bu imajı ülke içi tüketim için geliştirmişlerdir. Yakın zamanlarda ise, kimileri bu imajı Japonya'nın ekonomik başarısını izah etmek için kullanmıştır.

Bu kitabın görüşü –ve aslında, belki de karşılaştırmalı siyasetin temeli–, bir ülkenin bütünüyle eşsiz olduğu tasvirlerinin dayanaksız olduğu yönündedir. Diyelim ki, Japon siyasî kültürü, şimdiye kadar ele aldığımız Avrupa siyasî kültürlerinden son derecede farklı olsun. Yine de, karşılaştırdığınız zaman, her ülkenin siyasî modellerinin anlaşılabildiğini fark edersiniz. Japonya, çoğunlukla uzun süreli feodalizmle açıklanabilir. Dünyanın her yerindeki insanların basbayağı insan olduğunu görürsünüz. Örneğin, Japon politikacılar, tıpkı başka yerlerdeki siyasetçiler gibi çıkar gruplarından para alırlar. Emsalsizlik tuzağından ve bir başka ülkeden aşırı derecede romantik büyülenme anlamına gelen Mistik Hata'dan kaçının.

Britanya konusunda gördüğümüz gibi, feodalizm, merkezî otoritenin işlemez hâle gelmesi durumunda kendiliğinden ortaya çıkma eğiliminde olan bir modeldir. Bu işlemezlik, 9. Yüzyıl'dan 12. Yüzyıl'a kadar Japonya'da da ortaya çıkmış ve ancak 19. Yüzyıl'da sona eren, yedi yüz yıllık bir feodalizme yol açmıştır. Çin, erken dönemde, bürokratik bir imparatorluk hâline gelerek feodalizmi aşmıştır. İngiltere, sınırlı, anayasal bir devlet kurmak yoluyla, feodalizmi yavaş yavaş aşmıştır. Fransa, mutlakıyetçilik yoluyla feodalizmi aşmıştır. Japonya ise o kadar uzun süre ve o denli derinlemesine feodaldi ki, feodal özellikler, Japon siyasetinde hâlâ güçlüdür, diye iddia edilmektedir.

Feodalizmin özü, her biri çok sayıda savaşçı-hizmetçinin desteklediği, soylu ya da şövalye sınıfından olan özerk, aristokrat lordlar arasında dağılmış, yaygın ve çekişme hâlindeki iktidardır. Açıkça, yalnız bu insanların normal zamanlarda silâh kuşanmasına izin verilir. İtaat ve şerefi dinî erdemler hâline dönüştüren ve şövalyeleri üstün bir toplumsal düzeye konuşlandıran bir şövalyelik kanununa –Japonya'da *bushido*, yani *bushi*nin (savaşçılar) yolu– tâbidirler.

Feodalizmin kesin işareti kalelerdir, çünkü her lord, topraklarını oradan yöneteceği ve diğer lordların ve kral ya da imparatorun saldırılarına direneceği bir güvenli üsse ihtiyaç duyar. Japonya'da çok sevimli kaleler vardır. Lordlar, özerkliklerini korumak için her an savaşa hazır olmak durumundaydılar. Savaş ve feodalizm birbirlerinin ayrılmaz parçasıdırlar. Orta Çağ Avrupası –kral, lordlar ve şövalyeler üçlemesiyle–, bunlara sırasıyla *tenno* (ki yaklaşık 1600'den başlayarak şogun tarafından gölgede bırakılmıştır), daimyo ve samurayın karşılık geldiği Orta Çağ Japonyası'na oldukça yakından benziyordu. Japonya, Avrupa'dan farklıydı ama tamamen değil. Avrupa, 15. Yüzyıl veya daha öncesinde, modernleştirici monarklar, merkezîleşmiş güç ve egemenliğe sahip "güçlü devlet"i kurmak için aristokratik rakiplerini ezdikçe, feodalizmin dışında gelişmeye başladı. Japonya ise bu modelin gerisinde kaldı.

Avrupalı Şoku

Japonya'ya ilk ulaşan Avrupalılar, 1543'te küçük gemileriyle gelen cesur Portekizli denizcilerdi, bunları 1587'de İspanyollar, 1609'da Hollandalılar takip etti. Japonlar, bunları kendilerinden uzak tutamadı ve kısa sürede Portekizli tüccarlar ve Katolik misyonerler büyük akımlar hâlinde geldiler. St. Francis Xavier, ezberlenmiş muhakemeyle ve astronomi konusundaki daha iyi bilgisiyle, (imparatorluk sarayını etkileyerek) Cizvitleri Asya'ya din değiştirtmeye yönlendirdi. Kendini adamış Cizvit papazları Japoncayı öğrendiler ve 1582'ye kadar 150,000 gibi büyük bir sayıda (o zamanki Japonya nüfusunun yüzde 2'si) din değiştirtme başarısı gösterdiler. Buna rağmen, Japonya'nın yöneticileri, içgüdüsel olarak, Hıristiyanlığın, yabancı yönetiminin kapısını açacağından (ki dünyanın büyük

şogun İmparator adına hükmeden, feodal Japon askerî şefi.
daimyo Feodal Japon yerel lordu.
samuray Sözlük anlamı olarak "hizmet eden"; Japon şövalyeler.

bölümünde böyle olmuştur) korkuyorlardı ve 1597'de Hıristiyanlığı yasakladılar. Sonraki on yıllar içinde, aşamalı olarak misyonerler ülkeden kovuldu ve Japon Katolikler katledildi. 1635'te ise Japonların yurtdışına seyahat etmeleri yasaklandı.

Bu dönem boyunca, Tokugawa klânı, diğerlerini bozguna uğratmanın bir yolunu buldu ve 1603'te güçlü bir şogunluk kurdu. (1978 tarihli TV dizisi *Şogun*, bu dönemin öyküleştirilmiş bir tasviridir, belki video CD olarak piyasada bulabilirsiniz.) Tokugawa şogunluğu, feodalizmin, askerî yönetimin ve polis devletinin bir birleşimiydi. Casuslar her yerdeydi ve bilhassa, hiç kimsenin şoguna karşı ayaklanmaya dair bir fikir edinmemesini sağlamak için *daimyo*ları gözetliyordu. XIV. Louis Fransası'nda olduğu gibi, zamanlarının çoğunu sarayda geçirmek veya ailelerini terk etmek zorundaydılar. On beş nesillik uzun bir şogunluk dönemi, erken dönem bir Japon polis devleti geleneğini yerleştirmiştir.

Tokugawa dönemi, Japonya'ya iki yüzyıllık bir barış, refah, izolasyon ve durulma getirmiştir. Şogunlar, başkenti (şu anda önemli bir Budist kültürel merkez olan) Kyoto'dan Edo'ya (günümüz Tokyo'su) taşıdılar. Nagasaki limanındaki bir adada izin verilen bir

Coğrafya
Japonya ve Britanya

Japonya ile Britanya arasında, ilginç coğrafî benzerlikler vardır. Her ikisi de, kültürlerinin çoğu yakınındaki kıtadan türemiş, anakara dışındaki adalardır. Öyleyse Japonya ve Britanya niçin bu denli farklıdırlar? İngiltere, dünyanın önemli bir kısmını keşfederek, onunla ticaret yaparak ve sömürgeleştirerek, çok erken bir dönemde endüstrileşmiş büyük bir deniz gücü oldu. Kore'nin 1590'lardaki kısa süreli işgalini bir yana bırakırsak, Japonya kendi ülkesinde kalmış ve el sanatları seviyesinin ötesinde bir sanayi geliştirmemiştir. Çin kıyılarının dışında bir miktar Japon korsanlığı söz konusuydu ama keşifler için donanmaları yoktu. İngiltere feodalizmden demokrasiye evirilmiş, Japonya ise feodal kalmıştır.

Bu bulmacanın bir ipucu da, her iki ülkenin kendi yakın anakaralarında karşı karşıya kaldıkları güçtür. Avrupa, birbirleriyle rekabet eden pek çok devlete bölünmüştü ve İngiltere için hemen hiçbir tehdit oluşturmuyordu. Sahiden de İngiltere, doğru zamanda ve doğru yerde ordularını Avrupa savaşlarının içine katarak, Kıtada bir güç dengeleyicisi rolü oynamış ve İngiltere'yi işgal edebilecek birleşik bir Avrupa olmamasını temin etmiştir.

Japonya ise, hemen her zaman sürekli bir tehdit olan, birleşik bir Çin ile yüz yüze olmuştur. 13. Yüzyıl'daki Moğol istilâ girişimi, bu korkuyu güçlendirmiştir. Sadece Kore, Japonya için muhtemel ve mümkün bir ele geçirme hedefiydi, fakat erken bir dönemde Japonya'nın verdiği izole olma kararı, onun en güvenli rotasıydı. 9. Yüzyıl'da, Japonya, Çin'le tüm temaslarını kesti ve ondan borç almayı da durdurdu, içine kapandı. Avrupalı monarklardan farklı olarak, Asyalı monarklar, rekabetçi yayılmayla meşgul olmamışlardır, bu nedenle Japonya'nın yeni ülkeler keşfetmek için bir motivasyonu olmamıştı. (Japonya'nın, İngiltere'nin Atlantik'in öbür yakasına geçtiği bir zamanda Pasifik'i geçip geçmediğini hayal edin.)

Hollanda alışveriş merkezi hariç tutulursa, Japonya, fiilen kapılarını dış temasa kapattı. (Portekizli Katolikler ve Hollandalı Protestanlardan farklı olarak, misyonerlik çalışması da yapmadılar.) Tokugawa şogunları, gaijin âdetlerinin ve eşyalarının Japon istikrarına tehdit oluşturacağından korkuyorlardı ama Çinli kuryeler vasıtasıyla dış dünya konusunda bilgi sahibi olmayı da sürdürdüler.

etki alanları Emperyal güçler arasında, belli bölgelerde hangisinin egemen olacağına ilişkin anlaşmalar.
kast Miras yoluyla üyesi olunan sosyal katman ya da grup.
Meiji 1868'de başlayan, Japonya'nın hızlı modernleşme dönemi.

Japon halkı, barbar ve tehditkâr olarak nitelenen dış dünya konusunda cahil bırakılmıştı. Aslında, Britanya başta olmak üzere, Avrupalıların orada ve Asya'nın geri kalanında neler yaptıkları düşünülünce, resim tamamen yanlış da değildi. Çin'e ticaret, askerî güç, misyonerler ve eğitim yoluyla nüfuz eden Avrupalılar, yavaş yavaş büyük bir uygarlığın dengesini bozuyor ve onu çökertiyorlardı. Japonlar, yabancıları kendilerinden uzak tutarak, 19. Yüzyıl ortalarında Japon koşullarına uygun biçimde Batı'yı kabule hazır oluncaya dek, uygarlıklarını ve ülke bütünlüklerini korudular.

Zorla Giriş

19. Yüzyıl ortalarında, Japonya alışılmadık bir ülkeydi. Esas itibariyle Batı etkisinde bulunmayan, farklı ve çok gelişmiş bir uygarlıktı. İkiyüz yıldır iç barışını sağlamıştı. Dış dünya ile sanayi ve ticaret ilişkisi olmamasına rağmen, Japonlar makul ölçüde refah içindeydi. Tüccar bir orta sınıf oluşmuş ve onların zenginliği sayesinde sanat dalları ilerlemişti ("yüzen dünya"). Eğer Japonlara bırakılsaydı, onlar sonsuza kadar tek başlarına kalmayı tercih edebilirlerdi. Fakat Batı, Japonya'yı tek başına bırakmayacaktı.

ABD, 1840'larda, etki alanlarına bölünen Çin kıyılarında çok büyük miktarda iş yaptı. Sömürgeci olmamakla övünen Amerikalıların bu tür alanları olmamıştı ama İngilizlerin arkasına takılarak, Shangai'da güçlerini yoğunlaştırdılar. Doğu Çin Denizi'ndeki deniz kazaları, kimi zaman Batılı gemicileri Japon kıyılarına attı. (O zaman bile, bu denizi doğudan çevreleyen ve başkanı Okinawa olan Ryukyu Adaları'nı Japonya kontrol ediyordu.) Bu

Coğrafya
Doğu Çin Denizi'ni Gemiyle Dolaşmak

Şu anda, Doğu Çin Denizi'ne güneyden, Tayvan Boğazı'ndan giren bir uçak gemisindesiniz. Sarı Deniz'i kuzeyine alan, büyük bir daire içinde, saat yönünde gezinirken, sol tarafınızdan hangi ülkeleri geçersiniz?

Çin, Kuzey Kore (burada iyi dümen tutuluyor), Güney Kore, (Ryukyu Adaları dâhil) Japonya ve Tayvan.

denizciler, Hollanda alışveriş merkezi sayesinde ancak zorlukla geri alınabiliyordu. Dahası Japonlar, ticarî yayılma için cazip bir hedef gibi görünüyordu.

1846'da, iki ABD savaş gemisi, diplomatik ilişki talep etmek için Yokohama'yı (Tokyo'nun limanı) ziyaret etti; reddedildiler. O zaman, ABD Başkanı Millard Fillmore, Tuğamiral Matthew Perry'ye, limana tekrar gitmesini ve Japonları bizimle ilişki kurmalarıiçin zorlamasını emretti. Perry 1853'te, yelkenlerle buhar gücünü birleştirmiş dört gemiyle oraya gitti. Japonlar, bu siyah, ateş püskürten deniz canavarlarından korkmuşlardı. Hazırlıksız ve şaşırmış olarak, Perry'den, ertesi yıl tekrar gelmesini rica ettiler ve o zaman diplomatik ilişki çağrısına bir cevap vereceklerini söylediler.

*Gaijin*le en iyi nasıl ilişki kurulacağı, Edo için zor ve ihtilâf çıkaran bir meseleydi. Nihayet, Japonya'nın yöneticileri, artık dünyayı dışarıda tutamayacaklarına karar verdiler ve 1854'te Perry geri döndüğünde, büyük, muhteşem giyinmiş bir imparatorluk delegasyonu onu karşıladı ve onun hem diplomatik hem de ticarî ilişki taleplerini kabul ettiler. Çok geçmeden Avrupalılar da Perry'nin izini takip ettiler ve Japonya kısa sürede açıldı. Ancak Japonlar, bunu kendi usulleri hâline getirmenin bir yolunu da buldular.

1868 Meiji Restorasyonu

Uzun, Tokugawa iç barış dönemi, samuray kastını işsiz ve üzumsuz hâle getirmişti. Japonya'nın Batı'ya açılmasının ortaya çıkardığı itirazla, bu samuraylardan bir grup, yeni bir çağrı keşfetti: Japonya'yı çabucak modernleştirerek kurtarmak ve Batı'yı kendi oyununda yenmek. Saltanat dönemi Meiji diye adlandırılan, yeni İmparator Mutsuhito'nun tahta çıkmasından yararlanan bu samuraylar, 1868'de, imparatora bir iktidar ıslahatı ilân ettirdiler ve eğitimden askerî örgütlenmeye, sanayiye ve ticarete kadar her şeyin modernleştirilmesini emreden bir dizi "imparator fermanı" yayınlattılar. İmparatorun iktidarının (şogunların elinden tekrar kendisine) "iade"si [restorasyon] diye adlandırılsa da, bazı samuray klânlarının yönetimi açısından, imparator, büyük oranda milliyetçi bir sembolden başka bir şey değildi.

Meiji modernleştiricilerinin sloganı, "Zengin ulus, güçlü ordu!" idi. Her şey değişti.

Coğrafya
Japon Denizi'nde Gemiyle Yolculuk

Uçak geminiz, şimdi de güneyden, Kore Boğazı'ndan Japon Denizi'ne giriyor. Saat yönünde yolculuk ederek, (solunuzda) hangi ülkelerin limanlarından geçersiniz?

Güney Kore, Kuzey Kore, Rusya ve Japonya. (Burada Çin'in denize minnacık bir çıkışı var gibi görünüyor ama kullanılmamaktadır.)

Japonya, aynı nesil içinde Orta Çağ'dan modern çağa geçti. Tokugawa hanedam düşürüldü. *Daimyo*lar, miras kalan büyük malikânelerini yitirdiler (fakat yeni sanayilerde iyi işler elde ettiler). Feodalizm sona erdi ve en azından kâğıt üstünde, bütün Japonlar hukuken eşit oldular. Artık bir samurayın, kendisine saygısızlık eden birini öldürmesi yasal olmayacaktı. (Bugün bile, samuray kökenli olanlar bununla övünmektedir, fakat bu, onlara özel avantajlar sunmamaktadır.) Bu, yukarıdan kontrol edilen bir devrimdi, Japonların yaşadığı tek devrim de budur.

Geleneksel Japon evlerinin içi, net hatlara sahip basitliğiyle, âdeta modemdir. Pirinçten yapılma keçelerin üzerinde yürüdüğünden, ayakkabılar çıkarılır. Yemek yenmek için, alçak bir masanın önünde oturulur veya diz çökülür. Japon şilteleri, her sabah dürülerek bir kenara kaldırılır.

Çeşitli daimyolara ve samuray klânlarına sanayi kolları üzerinde tekeller bahşedildi ve bunları geliştirmeleri emredildi. Bunlar, zaibatsu olarak bilinen sanayi gruplarının temelini oluşturdu. Japon memurlar, araştırma yapmak ve Batı'nın vermek zorunda olduğunun en iyisini geri getirmek için yurt dışına gönderildi: İngiliz gemi yapımı ve deniz savaşı, Fransız ticaret hukuku ve sivil örgütlenmesi ve Alman tıbbi hizmetleri, çelik yapımı ve ordu örgütlenmesi. Hepsi inançlı bir şekilde taklit edildi ve yürürlüğe kondu. Vergiler içinse, Meiji modernleştiricileri, insafsızca köylüleri sıkıştırdı.

Meiji eliti, Batı'nın teknolojisini istiyor ama demokrasi, eşitlik ve bireysel haklar gibi Batılı değerleri ve felsefeleri pek arzu etmiyordu. Yönetim ve sosyal yapı gibi konularda, Japon değerlerinin üstün olduğu farz ediliyordu. Batılı fikirler, bir biçimde içeriye süzülmüştü ve birçok Japon entelektüel arasında fazlasıyla etkiliydi. Meiji modernleştiricileri, yeni birleşmiş olan Almanya'nın siyasî sistemini kopya etmişlerdi; Bismarck'ın otoriteryenizminden hoşlanıyorlardı. 1889 Japon Anayasası, bir monark, seçilmiş bir parlamento ve siyasî partileri öngörüyordu, fakat bunun altında, geleneksel iktidar savunucuları tarafından oraya sokulmuş, baştanbaşa Japon yönetim modelleri yatıyordu. Sadece görünüşte demokratik ve moderndi.

zaibatsu Samuray klânlarının başkanlığını yaptığı endüstriyel kümeler; Meiji döneminde oluşmuş ve İkinci Dünya Savaşı'na kadar kalmıştır.

Japonya hızlı bir ekonomik büyüme elde etti. 1885'ten 1919'a, otuz dört yılda, Japonlar, kişi başına GSYİH'larını ikiye katladılar. Bugünün standartlarıyla çelimsiz olsa da, bu yılda yüzde 2'lik büyüme oranı, muhtemelen, o zamanlar, dünyanın o güne ka-

devlet öncülüğünde modernleşme Değişim ve büyümeye, devletin zorlaması.

dar gördüğü en yüksek hızdı. Tekstilden ve basit el sanatlarından başlayarak, Japon ürünleri, Batı üreticilerinden daha ucuz işgücü kullanarak, dünya piyasasına hücum etmişti. (Şu anda Çin'in aynı şeyi nasıl yaptığını düşünün.) Ancak, Japon ekonomik büyümesinin amacı, Adam Smith'in öne sürdüğü gibi, birey olarak Japonların refahını artırmaktan çok, Japonya'yı güçlü bir ulus hâline getirmekti. Kimileri, bu itici gücün, Japon devletinin düşüncesine egemen olmaktan hiçbir zaman vazgeçmediğini iddia etmektedirler.

Savaşa Giden Yol

Japonya, Batı tarzında yeterince silâhlanır silâhlanmaz, çok istediği şey olan Tayvan'ı 1895'te ele geçirerek (ve 1945'e kadar elinde tutarak) Çin'le kavgaya tutuştu ve onu yendi. Sonra, aşama aşama, –hâlâ Japonların meydana getirdiğinden bile daha münzevi bir ülke olan– Kore'yi ele geçirmeye doğru ilerledi ve sonunda, 1910'da, Kore'yi bir Japon sömürgesi hâline getirdi. Eğer bu hareketler haince gibi geliyorsa, tam bu noktada durabilir ve Batı'nın daha önceki iki yüzyıl boyunca Asya'da yapnuş olduğu şeyin ne olduğunu sorabiliriz. Batı, Asya'yı kılıçla almıştı, Japonya niçin aynı şeyi yapmasın?

1904'te, artan diplomatik gerilimler ve askerî hazırlıklar ortamında, Japonya, Mançurya kıyısındaki Port Arthur'da Rus donanmasına saldırdı. Disiplinli ve coşkulu askerler, zeki ve cesur subaylar, ayrıca İngiliz donanma ve Alman ordu danışmanları sayesinde, Japonlar, yeteneksiz Rusları hem karada, hem denizde mahvetti. ABD kamuoyu, kısmen

Karşılaştırma
Bir Japon Sanayileşme Modeli mi?

Japonya'nın, kimi zaman Üçüncü Dünya'nın takip etmesi gereken bir model olarak da takdim edilen, etkileyici ve hızlı modernleşmesi konusunda, iki hususa dikkat çekilmesi gerekmektedir. Bu, tümüyle bir serbest piyasa kapitalizmi temelinde gerçekleştirilmemiştir; daha çok devletin rehberliğinde ve sübvansiyonundaki bir *devlet öncülüğünde modernleşmedir*. Ayrıca, özellikle sevimli ve sancısız da değildi; bilhassa belli bir samuraydan yana olan kimi aileler zenginleşti ve büyük bir köylü kesimi, ezilmiş bir proletaryaya dönüştürüldü.

İkincisi, bunun merkezîliği, Japonya'nın yönetiminin, faşist militaristlerin ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise, dış ve iç maliyetleri ne olursa olsun, Japonya'yı büyük bir sanayi gücü yapmayı aklına koymuş bürokratların eline geçmesine zemin hazırlamıştı. Bu, günümüz Japonyası'na, bir ayak bağı hâline geldikten sonra uzun süre bir hantallık oluşturan devlet öncülüğünde sanayileşme aygıtının nasıl reforme edileceği sorununu miras bırakmıştır. Demek ki, Japon tarzı modernleşmeyi başka ülkelere tavsiye etmeden önce, iki kere düşünmemiz gerekmektedir. Bundan başka, tümüyle farklı kültüre sahip bir ülkede iyi işleyebilir mi?

Çarlık Rusyası'nın ABD'de korkutucu ve baskıcı olarak tanınması nedeniyle –Teddy Roosevelt'in "yürekli, ufak-tefek" diye adlandırdığı– Japonlardan yanaydı. Başkan Roosevelt, kişisel çabasıyla, bu savaşa son verilmesi için, New Hampshire'daki Portsmouth'ta aracılık etti ve bu sebeple Nobel Barış Ödülü'nü kazandı.

Birtakım *zaibatsu*lar, siyasî partilerin kontrolünü ele geçiren ekonomik devler oluncaya dek büyüdüler. Tıpkı bugünküler gibi, zamanın Japon politikacıları da, özel sektörden şevkle para alıyorlardı. 1927'de, Büyük Kriz'den bile daha önce Japon ekonomisi çöktü. Orta sınıf daha da yoksullaşıp, köylüler aç duruma gelirken, zengin *zaibatsu* daha da zenginleşmişti. Aileleri ve askerleri ekseriyetle çitçilikten epeyce uzak kalmış olan Japon ordu subayları, ekonomik uçurumlaşmaya ve buna neden olan siyasetçilere öfkeliydiler. Uzun bir zamandan beri fanatik sağcı milliyetçiliğin ve imparator tapınıcılığının yuvası hâline gelmiş olan askerî teşkilatlar, nefretlerini, 1920'lerde tomurcuklanmaya başlayan demokrasiye ve kapitalizme yönelttiler, aşamalı olarak, bunları diz çöktürmeye ve yok etmeye doğru ilerlediler.

Kempeitai İkinci Dünya Savaşı öncesi ve esnasında, Japonya'nın ordu tarafından yönetilen güvenlik polisi.
Büyük Doğu Asya Ortak Refah Alanı Tokyo'nun İkinci Dünya Savaşı'ndaki propagandasına göre Asya'nın Japonya tarafından yönetilmesi.
Mançurya Çin'in kuzeydoğu kıyı bölgesi.
Mançukuo Japonların Mançurya'da kurduğu kukla devlet.
ambargo Aleyhinde olunan ülkeye bazı malların satılmaması.

Japon ordusu, sıfır düzeyinde bir sivil kontrole tâbiydi ve sivil yetkililere veya diplomatlara bilgi dahi vermeksizin, kendi uygun gördüğü gibi, kendi kendine hareket ediyordu. Kabinede, savaş bakanı bir general ve donanma bakanı bir amiraldi; istedikleri bütçe ne olursa olsun, elde ediyorlardı. Japon silâhlı kuvvetleri, ayrıca, kimi zaman birbirlerini silâhla öldüren, rakip durumundaki kliklere –yine feodalizm– bölünmüştü. Daha sonra tam olarak inceleyeceğimiz bir tema içinde, hiç kimse sorumlu değildi. Büyük ölçüde göstermelik bir şahsiyet olmasına rağmen, İmparator Hirohito, imparatorluğunun yayılma plânlarını coşku içinde onaylıyor ve destekliyordu.

Japon ordusu, Kore ve güney Mançurya'da, daha fazla işgali hedefleyen, devlet içinde bir devlet kurdu. Ordunun yayılmacı programını protesto eden, Tokyo'daki herhangi bir siyasetçi suikastla öldürülüyordu. 1930'ların başlarında, her ne kadar kamusal amaçlarla resmî liderlerin çoğu hâlâ sivil olsa da, ordu Tokyo hükümetinin kontrolünü elinde bulunduruyordu. Sıradan Japonlar, ürkütücü Kempeitai herkesi izlediğinden, eleştirel hiçbir şey söylememeyi öğrenmişti; "düşünce polisi" diye adlandırılıyordu.

–"Japon ruhu"nu mağlup edilemez varsayan– Militarist ideoloji, ırkçılık, aşırı milliyetçilik, militarizm ve bir parça sosyalizmin karışımı olan Nazilerinkine çok benziyordu. Her ikisi de kendi halklarını biyolojik olarak üstün, savaşçı ve dünyanın diğer kısımlarını fethetmeye, aşağılık komşu halkları yok etmeye veya boyunduruk altına almaya mecbur bir ırk olarak tarif ediyordu. Her ikisi de, artan nüfusları için yeni topraklara ihtiyaçları ol-

duğuna inanmıştı. Her ikisi de, sıkı itaatkâr hiyerarşi içindeki askerî saflara göre toplumlarını yapılandırmışlardı. Her ikisi de işçi sınıfına, çiftçilere asgarî ekonomik standartlar sunuyorlardı. Fark, Nazilerin bunu bir parti aracılığıyla, Japonların ise ordu vasıtasıyla yapmış olmalarıdır; Japonya'da partiler önemsizdi. Emperyal Japonya'nın 1936'da Anti-Komüntern Pakt içinde Nazi Almanyası'yla ilişki kurması ve 1940'ta Mihver Devletlere [Nazi Almanyası, Faşist İtalya ve Emperyal Japonya'dan oluşan, İkinci Dünya Savaşı'nın Üçlü İttifakı, *ç.n.*] katılması büyük bir sürpriz değildi. Bu ikilinin, savaş sırasında çok az teması oldu ve çok şüküür ki Ruslara ve Amerikalılara karşı, askerî güç bakımından işbirliği yapmadılar.

Japon propaganda tarzı, "Asya, Asyalılarındır" idi. Uğursuz Avrupalı sömürgeciler defedilmeliydi ve bölge ulusları, elbette bütün Asya'yı zenginleştirecek olan Japonya öncülüğündeki Büyük Doğu Asya Ortak Refah Alanı'na katılmalıydı. Her ne kadar Japonlar, Avrupalılardan daha sömürgeci ve daha ırkçı olsa da, bazı sömürgecilik karşıtı Asyalılar (Ne Win'in Burma'sı, Sukarno'nun Endonezya'sı ve Subhas Chandra Bose'un Hindistan'ı) Japonlara hizmet etmek üzere ileri atıldılar. Japonlar, çoğunlukla *Kempeitai*'nin sayesinde, kanlı bir elle yönettiler.

Büyük Pasifik Savaşı

1931'de, Mançurya'daki Japon ordusu, Mukden'de (Mançucadaki adı, şimdi Shenyang) bazı demiryolu hatlarını bombaladı ve bunu Milliyetçi Çin ordusunun yaptığını iddia etti. Bunu bir bahane olarak kullanan Japon ordusu, hızla Mançurya'nın tamamını işgal etti ve Mançukuo olarak adlandırdığı bir kukla devlet kurdu. Tokyo'daki sivil başbakan bunu protesto etti ve suikastla öldürüldü. Tokyo hükümeti gerçekten de sorumlu değildi ve ordu kendi kendine iş yapıyordu. Dünya ne yapacağını bilmiyordu. Milletler Cemiyeti Japonya'yı kınadı, ve sonunda Japonya Cemiyet'ten ayrıldı. Asya'da çok sayıda sömürgeleri bulunan Britanya ve Fransa, Japonya'yı kendilerine düşman etmek istemedikleri için sessiz kaldılar. Çin'in "ağabeyi" ilân edilen ABD, Japonya'yı sözlü olarak protesto ederken askeri güç kullanmadı. Amerika'nın bu tavrı, Japon militaristlerin Amerika'yı gittikçe küçümsemelerine neden oldu ama görünen o ki, Amerika blöf yapıyordu.

1937'de, Japon ordusu, büyük emeli olan Çin'in tamamının işgaline başladı. Sertçe karşı çıkan ama savaştan uzak durmak isteyen ABD, Japonya'ya giderek artan ekonomik ambargolar uyguladı. Kendi demir yatakları olmayan Japonlar, dünya hurda demir piyasalarının en önemli alıcılarından biriydi; zaten Mançurya'ya ihtiyaç duymalarının sebeplerinden biri de buydu. Aynı yıl, daha sonra, o zamanlar büyük bir petrol ihracatçısı olan ABD, Japonya'ya gemilerle petrol naklini engelledi. Bu, durum, Japon militaristleri, Hollanda'ya ait Doğu Antilleri'ni (şimdiki Endonezya) petrolleri için işgal etmek zorun-

da olduklarına inandırdı. Washington, hamlelerinin Japonlar için önemli sınırlamalar ve onlara uyarı olduğunu düşünüyordu; Tokyo ise Amerikalıların sürdürmekte oldukları, ilân edilmemiş bir savaşın içine çekildiklerini düşünüyordu. Washington, bu adımların bir savaşa doğru sürüklediğini asla tam olarak kavrayamadı. Sözgelimi, paralı askerlerden oluşan Uçan Kaplanlar'ın tamamı, herkesi aptal yerine koyarmışçasına, askerî birliklerinden ayrılmış ABD askerleriydi.

Açık Kapı ABD'nin Çin'i himaye etme politikası.

Tokyo açısından bardağı taşıran son damla, 1941'de, Washington'ın, ciddi ve düşmanca bir hamle olarak, Amerikan bankalarındaki Japon aktif değerlerini dondurmasıydı. Japon ordusunun bir kliği –ki Tokyo hükümetinde bile, bunun hakkında bilgi sahibi olan çok az kimse vardı–, derhâl, onlara göre yıllardır kendilerine karşı ABD'nin sürdürdüğü ekonomik savaşa bir misilleme olarak Pearl Harbor'ı plânlamaya başladı. Militaristler, fiilen ABD'yi işgal ve istilâ etmeyi hiçbir zaman düşlememişlerdi ABD'nin Pasifik Donanması'nı vurarak, Washington'ı Batı Pasifik'i kendilerine bırakmaya ikna edeceklerini ummuşlardı. Ancak bu düşünce, militaristlerin kültürel boşluk nedeniyle kavrayamadıkları, Amerikan hiddetinin akıldışı, tehlikeli bir faktör olup olmadığını dikkate almamıştı. Amerikalıların ödlek blöfçüler olduklarını sanmışlardı. Japon halkı herhangi bir şey konusunda ne bilgilendirilmiş, ne de ona danışılmıştı.

Belki de kültürel ve ırksal farklılıklar sebebiyle, savaşın kendisi, 20. Yüzyıl standartlarıyla bile alışılmamış ölçüde gaddardı. Bu savaş, bir Amerikan tarihçisinin ortaya koyduğu gibi "merhametsiz savaş"tı. Hem Japonlar, hem Amerikalılar çok sayıda savaş esiri öldürdüler ve çok büyük sivil kayıplar verdirdiler. Japonlar, kısmen teslim olmanın utanç

ABD ve Japonya: Pasifik'te Çarpışma

ABD ve Japonya, kesin olarak aynı dönemde, yani 19. Yüzyıl'ın sonunda birer emperyaliste dönüşmüşlerdir. Her ikisi de, emperyal oyuna nispeten geç katılanlardı ve ikisinin de Pasifik'te yayılması sebebiyle, çarpışmaları sadece bir an meselesiydi. ABD, 1890'larda modern bir donanma inşa etmişti ve bunu 1898'de İspanya'ya karşı kullanmaya can atmıştı. Sebebin Küba olacağı sanılıyordu ama Washington, savaşı, Filipinleri İspanya'nın elinden almak için bir mazeret olarak kullandı. Aynı dönemde, ABD Hawaii, Midway, Wake, Guam ve Batı Samoa Adalarını aldı. ABD'nin Pasifik'e yayılmasının ifade edilmeyen sebeplerinden biri, eğer adaları almazlarsa bunu Japonya'nın yapacağı korkusuydu.

Amerika ve Japonya, Asya/Pasifik bölgesinde yan yana yaşayabilirler miydi? Sorun, ABD'nin, 1900 yılında *Açık Kapı* belgeleriyle başlayan, Çin'i himaye etme taahhüdünde bulunduğu bir politikasıydı. Başlangıçta, Çin ticaretinin herkese açık olmasını sağlamak için tasarlanmıştı, kısa süre sonra, Çin'in "bölgesel ve idarî bütünlüğü" konusundaki ABD garantilerine dönüştü. Japon ordusu, 1931'de Mançurya'dan başlayarak Çin'i işgal etmekle, kendisini ABD'yle bir çarpışma rotasına sokmuş oldu.

anlamına gelmesi, kısmen de eğer yakalanırlarsa öldürüleceklerı (ki çoğu böyle oldu) düşüncesiyle fanatikler gibi savaşıyorlardı. Bu fanatik özellik, Başkan Truman'ı, –herkesin Japonya'nın büyük adalarını işgal etmenin pahalı olacağını düşünmesinden kurtulmak için– yeni geliştirilen atom bombasının Hiroşima ve Nagasaki'ye atılmasına ikna etti. Sonunda bu, Tokyo'yu 1945 Ağustos'unda teslim olmaya mecbur etti.

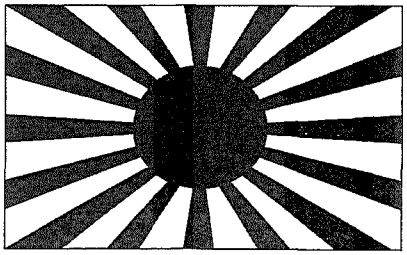
Bu, o zaman bile tehlikeli bir işti. Militaristlerden bazıları, son Japon kalana kadar savaşmaya devam etmek istiyordu. Tapınma iddiasında bulundukları imparatora itaatsizlik etmeye bile razıydılar. Atom bombasının atılmasıyla, İmparator Hirohito savaşın aleyhine döndü ve Japonya'nın tümüyle harap olmasını önlemek için, onu sona erdirmeye karar verdi. Eğer savaş bir yıl daha devam etseydi, Japonya açlıktan ölecekti. Hirohito, kabineyi barış tarafına yönlendirdi. Japonca, fazlasıyla incelikli bir lisandır ve genellikle keskin

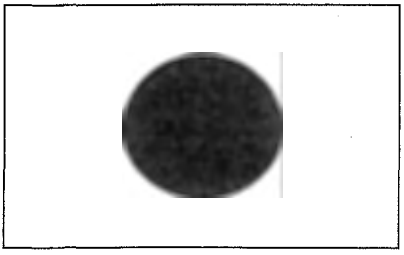
Coğrafya
Bir Başka İki Bayrak Masalı

Kendilerinin güneş tanrıçasının soyundan geldiği efsanesine uyan bazı antik Japon klânları, en azından altı yüzyıl önce, bayraklarında güneşi kullanıyorlardı. Meiji modernleşmesiyle birlikte, Japon gemilerinin kendilerini tanıtmaları için bir ulusal bayrağa ihtiyaç doğdu. Güney Japonya'daki güçlü Satsuma klânının önerdiği şimdiki Japon bayrağı –*Hinomaru*, yani doğan güneş– ilk defa 1860'da (ilk diplomatik delegasyonun ABD'yi ziyaretinde) kullanıldı.

Tehditkâr Japon bayrağı, dışa doğru yayılan güneş ışıklarını sergilemektedir; militarist yayılmacılığın bir sembolü olmuştur. Bunun ordu versiyonu daha kalın, donanma versiyonu ise daha ince kırmızı ışınlardan oluşuyordu. ABD işgal hükümeti güneş ışınlı bayrağı yürürlükten kaldırmış ama Deniz Savunma Gücü, 1954'te bunu kullanarak yeniden canlandırmıştır.

Ulusal marş *Kimigayo* ("Majestelerinin Saltanatı") da 1945'e kadar militaristler tarafından kullanılmıştır. *Hinomaru* gibi, bu da asla savaş sonrası yasaya yazılmamış ya da seremonilerde ihtiyaç duyulmamıştır. Kimi milliyetçi politikacılar, bunu 1990'ların sonlarında yapmak istemişler, fakat militarizmin nüksetmesinden korkan solcu öğretmenler tarafından buna karşı çıkılmıştır. Sonunda Diet, 1999 yılında bunu hem resmî hem de yasal hâle getirmiştir. Şimdi Japon öğrencilerin ve öğretmenlerin, bayrağa yüzlerini dönüp ulusal marşı söylemeleri bir zorunluluktur.

ya da sert ifadelerden kaçınır. Nitekim İmparator, 1945 Ağustos'unda (ilk defa) radyoya gitti ve yıkıntı hâlindeki ülkesine ve orduya, Japonya'nın niçin "dayanılmaz olana dayanmak" ve teslim olmak zorunda kaldığını izah etti: "Savaştaki gelişmeler, istemeyerek de olsa, Japonya'nın istediği gibi gitmemiştir". Bu, klâsik bir Japon yetersiz anlatımıydı.

MacArthur Anayasası Japonya'nın, ABD tarafından hazırlanan savaş sonrası anayasası.

keiretsu Japonya'nın savaş sonrası şirket grupları.

Küllerden Diriliş

İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminde, Japon şehirleri gri renkli bir moloz deniziydi. Eski başkent Kyoto'ya, bir dünya hazinesi (büyük oranda Budist) olması ve çok az askerî değerinin bulunması sebebiyle, Amerikan âlimlerinin ricası üzerine dokunulmamıştı. ABD bombaları, Japonya tarlalarındaki ekinlerin büyük kısmını yakmıştı; ufukta açlık belirmişti. ABD denizaltıları, Alman U-botlarının batırdığı İngiliz gemilerinden daha büyük bir yüzdede Japon gemisi batırmıştı. 1945'te, Japonlar, Almanlardan bile daha umutsuz hâldeydi.

En küçük bir direniş olmaksızın, General Douglas MacArthur ve kurmayları, Tokyo'da ayakta kalan birkaç binadan birine, Dai-Ichi Bank'ın (sonradan dünyanın en büyük bankalarından biri olmuştur) binasına doğru hareket ettiler. İmparator Hirohito, hemen, MacArthur'dan, Japonya'nın yaptığı her şeyin sorumluluğunu kendisinin üstlenmeye hazır olduğunu söylemesini rica etti. MacArthur, başkasıyla konuşan bir imparator gibi, kendisine bunun zorunlu olmadığını, "yaşayan bir tanrı" gibi değil ama sıradan bir fâni olarak tahtta kalabileceğini söyledi. Zaten Japonların büyük bölümü de imparatorun yaşayan tanrı olmadığını anlamışlardı, fakat bazıları hâlâ ona büyük saygı duymaktaydı. Soğuk Savaş'ta Japonya'yı ABD'nin tarafına çekmek için, ABD işgali, 1947'de Hirohito'nun savaşa vermiş olduğu desteği örtbas etmeye ve idam edilmiş olan savaş döneminin başbakanı General Tojo'nun üzerindeki sorumluluğu azaltmaya başladı. Eleştirmenler, MacArthur'un 1947'deki bu "tersine rota"sının, Japonya'nın savaş sırasında yapmış olduğu şeylerle hesaplaşmaktan kaçınmasına imkân verdiğini ileri sürmektedirler.

1946'da, MacArthur'un kurmayları, İngiliz modelinden esinlenen yeni bir anayasayı, beş gün içinde hazırladılar. Neden bu kadar çabuk? Çünkü Amerikalılar, Japonların, tek kelimeyle umursamazca, savaş öncesi anayasalarını gözden geçirip düzeltme girişiminde bulunmalarını önlemek istemişti. Sivil hayatında avukat olan ABD'li Albay Charles Kades, özgürlükleri, parlamenter demokrasiyi ve barışı güvence altına alan bir belge hazırladı. Japon elitler, –diğer yönlerinin yanı sıra imparatoru sadece Japonya'nın sembolü hâline getiren– MacArthur Anayasası'ndan hoşlanmamışlardı ama istemeyerek de olsa, imparator onayladığı için kabul ettiler. Pek çok eğitimli Japon ise, ülkelerinin tekrar demokrasi ve

eşitlik yolunda olmasından ve eski elitin başlarından atılmasından memnundu.

1947'den beri Japonya'nın anayasası yürürlükte olmasına rağmen, Japon iktidarı, Batı tarzı kanallar içinden düzgün bir akış sergilemediği için, tam anlamıyla yazılı olduğu şekilde bir fonksiyon icra etmemiştir. Büyük kısmı, eski militaristler tarafından Japon savaş aygıtının bir parçası olarak yönetilmiş ve hâlen onların denetimi altında bulunan sanayi, yeniden elden geçirildi. Eski *zaibatsu* kümeleri dağılmıştı, fakat Soğuk Savaş ufukta belirince, MacArthur, bankaların, bunları eski *zaibatsu* ile aynı adı taşıyan dev endüstriyel-malî bileşimler olarak yeni keiretsu adı altında yeniden birleştirmelerine izin verdi. Yine Soğuk Savaş gerekçesiyle, MacArthur, eski elitlerin birçoğunun siyasî iktidara yeniden dönmelerine de müsaade etti. Fransa'da olduğu gibi, Japonya'da da ne kadar çok değişiklik olursa, işler o kadar fazla aynı kalmaktadır.

27. Bölüm'de göreceğimiz gibi, Japon ekonomisi, hem de izlenmeye değer şekilde canlandı. Ancak, ekonomi sıkı bir *laissez-faire* temelinde işlemedi; ekonomik büyümenin önemli bir kısmı, devlet bürokrasilerince denetlendi ve teşvik edildi. Demokrasi de canlandı ama bir sonraki bölümde ele alacağımız gibi, bu da sıkı bir Batılı temelde olmadı.

Siyasî Kültür
Japonya'nın Siyasî Dönemleri

Tokugawa şogunluğundan sonra, Japonya'nın siyasî dönemleri, her bir imparatorun saltanatının adını almıştır. Gerçekten de sadece ülke içindeki kullanım bakımından, Japonya'da zaman, imparatorun saltanat yıllarıdır. Bu nedenle, 2000 yılı, Akihito saltanatının 12'nci yılı olarak kabul edilmektedir (Batı yılını elde etmek için, bu imparatorluk yılına 1998'i ekleyin). Mümkün olan her yerde, Japonlar bunu kendi usullerince yapmaktadırlar.

Dönemin Adı	Yılları	Hatırlatıcıları
Edo Dönemi	1603–1868	Tokugawa şogunluğu; askerî feodalizm; izole bir Japonya.
Meiji	1868–1912	"İade edilmiş" imparator yönetiminde hızlı modernleşme; askerî yayılmacılığın başlangıcı.
Taisho	1912–1926	Normal ama yozlaşmış demokrasi
Showa	1926–1989	Militaristlerin yönetimi ele geçirmesi; ülkeyi savaşa götürmeleri; savaş sonrası ekonomik patlama
Heisei	1989–	Ekonomik yavaşlama; reform çabaları

Anahtar Terimler

Açık Kapı
ambargo
Budizm
Büyük Doğu Asya Refah Alanı
daimyo
devlet öncülüğünde modernleşme
ekilebilir
etki alanları
Gaijin
kast
keiretsu
Kempeitai
Konfüçyanizm
MacArthur Anayasası
Manchukuo
Mançurya
Meiji
samuray
Shinto
şogun
şogunluk
Tokugawa
zaibatsu

Ek Kaynaklar

Bix, Herbert P. *Hirohito and the Making of Modern Japan.* New York: HarperCollins, 2000.

Buruma, Ian. *Inventing Japan, 1853-1964.* New York: Modern Library, 2003.

Dower, John W. *War without Mercy: Race and Power in the Pacific War.* New York: Pantheon, 1986.

_____. *Embracing Defeat: Japan in the Wake of World War II.* New York: Norton, 1999.

Gordon, Andrew. *A Modern History of Japan: From Tokugawa Times to the Present.* New York: Oxford University Press, 2003.

Hane, Mikiso. *Modern Japan: A Historical Survey,* 3rd ed. Boulder, CO: Westview, 2001.

Jansen, Marius B. *The Making of Modern Japan.* Cambridge, MA: Harvard University Press, 2000.

Koseki, Sochi. *The Birth of Japan's Postwar Constitution,* ed. And tr. by Ray A. Moore. Boulder, CO: Westview, 1997.

McClain, James L. *Japan: A Modern History.* New York: Norton, 2001.

Moore, Ray A., and Donald L. Robinson. *Partners for Democracy: Crafting the New Japanese State Under MacArthur.* New York: Oxford University Press, 2004.

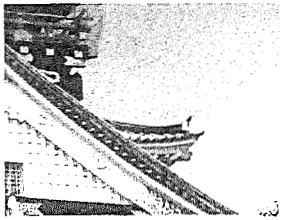
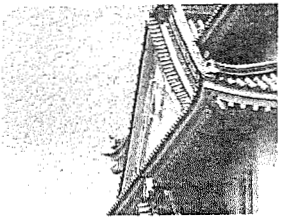
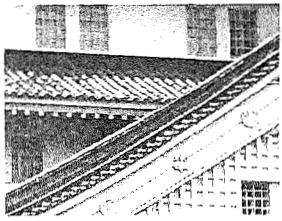
Seagrave, Sterling, and Peggy Seagrave. *The Yamato Dynasty: The Secret History of Japan's Imperial Family.* New York: Random House, 2000.

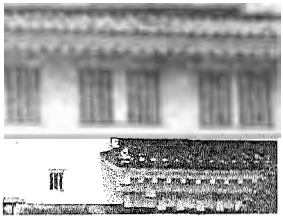
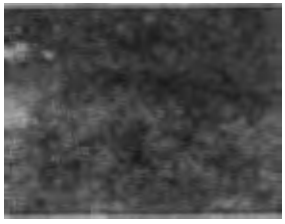
Sims, Richard. *Japanese Political History since the Meiji Renovation, 1868-2000.* New York: Palgrave, 2001.

Tipton, Elise, K. *Modern Japan: A Social and Political History.* New York: Routledge, 2002.

Bölüm 24

Japonya: Anahtar Kurumlar

Eğer görünüşlere ve Japonların inanmamızı istedikleri şeylere sıkı sıkıya bağlı kalarak ilerleseydik, Japon siyasî kurumlarını, savaştan sonra Amerikalılar tarafından Japonya'ya zorla kabul ettirilen İngiliz modelinin bir türü olarak tasvir edecektik. Japonya'da çoğu zaman görünüşler söz konusu olduğundan, bu hayli aldatıcı olacaktı. Japonya'da çeşitli İngiliz tarzı kurumlar mevcuttur ama bunların hiçbiri, Britanya'daki şekilde işlev görmemektedir.

Dikkate Alınacak Sorular

1. Japon kurumlan İngilizlerinkine benziyor mu?
2. Yoksa sadece öyle mi görünüyor?
3. Japon diyetiyle Japon Diet'ini karşılaştırın.
4. Japonya başbakanı, diğer başbakanlardan ne kadar farklıdır?
5. Liberal Demokratlar gerçek bir parti hâline geldiler mi?
6. Pek çok partinin koalisyon yapmasının neresi yanlıştır?
7. Japonya'nın "egemen-parti sistemi"ni izah edin.
8. Koizumi, ne ölçüde alışılmamış bir Japon başbakandı?
9. Yeni Japon seçim sistemi nasıl işlemektedir?

Monarşi

1945'e kadar anayasal olarak ilâhî niteliği bulunan Japon monarşisi, hâlâ kendi kökeninin doğrudan MÖ 660'taki nesebine dayandırılabileceği iddiasındadır. Ancak tarihin büyük kısmı itibariyle, monark bir göstermelik kişi ve gerçek iktidarın saraydaki bir mahpusuydu. Kimi Japonlara, bilhassa yaşlı ve muhafazakârlara göre, imparator hâlâ, Avrupa'da uzun zaman önce ortadan kalkmış bir tarzda bütün ulusu sembolize eden, ilâhî biridir. Sağcılar, monarşiye yönelen eleştirileri, kimi zaman o kişileri öldürerek cezalandırmaktadırlar. Genç Japonların çok azı monarşiye aldırmaktadır. Savaştan bu yana olan iki saray evliliğinin her ikisi de halk tabakasından birileriyle yapıldı ve bu da İmparatorluk Ailesi'nin mistik havasının dağılmasına katkıda bulundu.

İmparatorun, Japon siyasetini etkileyip etkileyemediği net değildir. Anayasa, onun "hükümete ilişkin yetkileri" bulunmadığını zikretmektedir. Bir ayin ve seremoni mahkûmu olan imparator, kendisinden beklenene razıdır. 1945'te, daha önce imparatorluğun yayılmacılığını desteklemiş olan İmparator Hirohito, barışa karar verilmesinde siyasî bir rol oynamıştır; kabinenin kilitlenmesi, pek çok generalin savaşa devama gönüllü olması karşısında, Hirohito, ağırlığını barıştan yana koymuş ve bu durum dengeyi değiştirmiştir. MacArthur'un kancayı serbest bırakmasıyla, Hirohito, ilk defa tebaasıyla yüz yüze gelmiş ve ABD işgali altında, cesurca ellerindekilerle idare eden yoksul, değersiz Japonların simgesi olmuştur.

Karşılaştırma
Monarklara Hürmet

Hem İngiliz hem de Japon monarklarına, sembolik kişiler olarak saygı gösterilmektedir ama Japonlar için bu biraz daha fazla geçerlidir. Her ikisinin de sembolik olanlar dışında görevleri yoktur. İngiliz basını, "saraylılar"ın genç neslinde daha az saygıya lâyık şey görmektedir. Medya onları gizlice takip etmekte ve görüntülemekte ve evliliklerine ilişkin sorunlarından özel bir zevk almaktadır. Japon medyası ise, asla "İmparatorluk Ailesi"nin etrafında dolaşmamaktadır. İlk defa *Washington Post*, 1993'te Veliaht Prens Naruhito'nun nişanlanma öyküsünü haber yapmıştı, ki bu, resmî duyuruya kadar Tokyo basınının asla değinmediği bir konuydu. Ancak, bir keresinde *Post*, imparatorluk ailesinin etrafındaki "krizantem perde"nin arkasına nüfuz etmiş, Japon medyası da kraliyet ailesi ve özellikle imparatoriçenin ruhsal gelgitleri konusunda yorum yapmaya başlamıştı.

Bir başka ilginç fark da şudur: Prens, modern Japonya'da ikinci defa olarak, geleceğin imparatoriçeliğine, halktan (ama çok iyi bir aileden) birini, Masako Owada'yı seçti. Prens'in annesi, İmparatoriçe Michiko'nun kendisi de halktan (fakat çok zengin bir aileden) biriydi. Şimdiye kadar, İngiliz kraliyetinden, taht için doğrudan sırada olanların evlilikleri, tümüyle aristokratlarla olmuştu. 1936'da, Britanya'da, VIII. Edward, tahtta geçen bir yıldan daha az bir süre sonra, Amerikalı bir dul olan "âşık olduğu kadınla evlenmek" için tahttan feragat etti. İngiliz basını, resmî duyuruya kadar hikâyeye ilişkin hiçbir şey basmadı; 1936'da, Britanyalılar, bu konuda sadece Amerikan ve Kıta basınından bir haber okuyabildiler.

Japon imparatorluk ailesi: Soldan itibaren, İmparator Akihito, Veliaht Prens Naruhito, Veliaht Prenses Masako, İmparatoriçe Michiko.

Hirohito'nun oğlu, İmparator Akihito, günümüzdeki halka hitaplarında, genellikle üstü kapalı ve idealisttir. Ancak, bazı gözlemciler, imparatorun bir tür sessiz onay verdiğine inanmaktadırlar; yani, eğer işler ürkütücü biçimde gitmiyorsa, bir şey söylememektedir. Bu, onlarca yıl devam edebilmiştir. Bununla birlikte, bir kriz esnasında, imparatorun herhangi bir meselede net bir tutum takınması gerekliyse, bu bir etki meydana getirebilmektedir. Akihito'dan sonra Veliaht Prens Naruhito taç giyecektir, fakat Naruhito'nun yalnızca bir kızı vardır ve Japon yasası, tahtı erkeklere tahsis etmektedir. İmparatoriçe'ye imkân verecek şekilde yasanın değiştirilmesi, Diet'te geciktirilmektedir. Muhafazakârlar bunun düşüncesinden bile ürkmekte ama Japonların çoğu onaylamaktadır. Ne de olsa, güneş tanrıçasının soyundan gelmektedirler ve tarihlerinde, sonuncusu 18. Yüzyıl'da olmak üzere sekiz imparatoriçe görmüşlerdir. (Aynı sebeple, İspanya'nın Cortes'i bir kraliçeye izin verecek şekilde oylama yapmıştır.)

Başbakan

Birçok Avrupa sisteminin tersine, Japonya'nın başbakanı gerçek iktidar koltuğunda oturmamaktadır. Başbakan Junichiro Koizumi güçlü bir başbakan olmuş olabilir ama onun yetkilerinin *kurumlaşmış* mı, yoksa sadece kişisel ve kısa ömürlü mü olduğundan emin olamıyoruz. Japonya'nın bir sonraki başbakanı yeterince güçlü olacak mı, yoksa bu görev yeniden güçsüzleştirilmiş konumuna mı kayacak?

hizip Parti içinde parti.
gölge şogun En baskın hizbin, Japonya'nın başbakanını atayan ve kontrolü altında bulunduran liderinin gayrı resmiyetteki lâkabı.

Amerikalılar çok defa, Japon başbakanları, İngiliz ya da Alman mevkidaşlarına bakarak yanlış anlamaktadırlar. Örneğin, ticarî görüşmeler için Japon başbakan Washington'ı ziyaret etmiş, ABD tarafına bazı kolaylıklar tanımış ama daha sonra hiçbir şey değişmemiştir. Başbakan, büyük çıkar grupları ve hükümet bakanlıklarındaki arkadaşları karşısında, çok şeyi değiştirecek bir yetkiye hemen hemen sahip değildir. Tarihinin çoğunda, Japonya başbakanı, bir Avrupalı ya da Kanadalı başbakanın benzeri hiç olmamıştır; daha ziyade bir göstermelik kişilik olmuştur. Yeni sistemler kuran veya eskileri değiştiren liderleri olmuş olsa da, Japonya'da bir Thatcher'ın, bir Adenauer'ın benzeri görülmemiştir.

Japon başbakanlar, ortalama olarak, sadece iki yıla yakın görevde kalmışlardır. Şimdiye kadar en uzun süre hizmet eden başbakan, 1964–1972 yılları arasında görev yapan Eisaku Sato'dur. Junichiro Koizumi, 2001–2006 yılları arasındaki beş yıllık dönemiyle iyi iş becermiştir ve bu süre, bir hükümet şartı değil, partisi LDP'nin liderlerine koyduğu bir zaman sınırlamasıdır. LDP, Koizumi için sınırı memnuniyetle yükseltecekti, fakat 2006 sonbaharında kendisi bırakmıştır. Sıradan kabine üyelerinin görev süreleri de ortalama bir yıldır. Onların görev sürelerinin en önemli sınırlayıcısı, güvensizlik oyu ya da Fransız

Şahsiyetler

Junichiro Koizumi

Japon siyasî liderlerinin çoğu kişiliksiz ve renksizdirler, fakat LDP'li Başbakan Junichiro Koizumi, 2003 ve 2005 seçimlerini, büyük ölçüde kişiliğiyle kazanmıştır. (Çince ve Macarcada olduğu gibi, Japoncada da soyadları ilk önce söylenir, bu nedenle "Koizumi Junichiro" demeniz gerekir.) Birçok Japon siyasetçinin tersine, Koizumi, gösterişli uzun saçları, renkli kazakları, çok şık elbiseleriyle sempatik biriydi. Tokyo kurumları, başlangıçta Koizumi'nin tuhaf ve frapan olduğunu düşündü ama seviliyordu ve seçimleri kazandı. Koizumi'yle birlikte, Japonya'nın parlamenter sistemi, seçmenler giderek partilerden fazla kişiliklere doğru çekildikçe, (Britanya ve Almanya'nın olduğu gibi) kendisini "başkanlıklaştırmış"tı. Böylece Koizumi, tutucu Japon politik sisteminin modernleştirici bir adımını temsil etmiştir.

Koizumi, 1942'de, Tokyo'nun güneybatısındaki Kanagawa İli'nde [Japonya'da "Prefecture"], âdeta siyasetin içine doğdu. Babası, savaş zamanındaki hükümette, savaş bakanlığında yönetici ve Diet üyesi olan, yüksek mevkili biriydi. Koizumi, Keio Üniversitesi'nin ekonomi bölümünü 1967'de bitirdi ve kısa bir süre Londra'da eğitim gördü. 1970'te, LDP hizip lideri Takeo Fukuda'nın yardımcılarından biri oldu ve *Liberal Demokratlar*'da çalışarak yükseldi; 2001'de hem LDP lideri hem de başbakan olunca kadar, sağlık ve sosyal yardım, posta ve telekom bakanı olarak görev yaptı. Diet'e ilk defa 1972'de kendi ilinden seçilen Koizumi, oraya on bir defa yeniden seçildi. 1978'de evlendi ve üç oğlu oldu ama 1982'de, bir daha evlenmemeye yemin ederek boşandı.

Koizumi standart bir LDP milletvekili değil, hizip liderine sırf kendi iline ödenek projeleri getirmek için itaat eden biriydi. Bunun yerine, büyük Japon siyasî reformları ihtiyacına inanan biri oldu, fakat bunu LDP'ye karşı dışarıdan değil, içeriden yapmaya karar verdi. 1994'te, LDP kısa bir süre muhalefete düşüp, daha fazla huzursuzluğa ve yeniden düşünmeye maruz kalınca, Koizumi, genç ve reformcu milletvekillerinden oluşan yeni bir LDP hizbinin, Shinseiki'nin oluşumuna katkıda bulundu. 1995 ve 1999'da LDP başkanı olmak için uğraştı ve 2001'deki üçüncü denemede bunu başardı. İki gün sonra, Diet'in alt meclisinin oylarıyla başbakan seçildi. Parlamenter sistemlerde, yeni bir başbakanın, mutlaka ülke çapında seçimler anlamına gelmediğini unutmayın. Koizumi için bunlar daha sonra, 2003 ve 2005'te söz konusu olacaktı.

Junichiro Koizumi

Koizumi, popüleritesini artıran, bazı reformcu meseleler ortaya koydu. Japon ekonomisi ve devletinin eski kalıpların içine gömülmüş olması nedeniyle, "mazeretsiz yapısal reform" vaat etti. Genç Japonlar (özellikle kızlar), onun posterlerini astılar. Fakat kendi partisi LDP'deki muhafazakâr hizipler, büyük reformları engellediler ya da sulandırdılar, o da küçükleri başardı. Ama Koizumi pes etmedi ve zaten LDP'nin, onun yerine getirecek popüler bir adamı da yoktu.

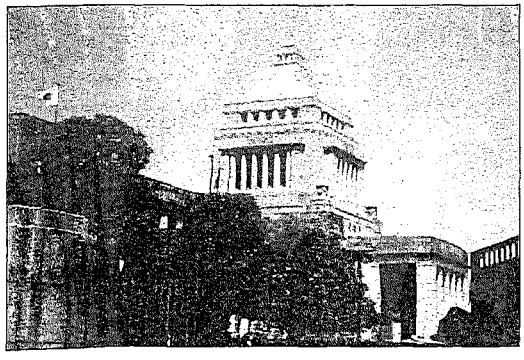
LDP içindeki sıkıntı, 2005'te, Koizumi'nin Japonya'nın posta sisteminin dev bankacılık ve sigorta birimlerini özelleştirmek istemesi üzerine had safhaya ulaştı (ayrıntılar için, bkz. 26. Bölüm). Başbakan Koizumi, alt meclisten geçirerek düzenlemeyi çıkarttı ama üst meclis bunu engelledi. Koizumi alt meclisi feshetti ve iki yıl öncesinden erken seçime gitti. Posta reformunu desteklememiş olan otuz yedi LDP milletvekilini de kapı dışarı etti. Bu cesur ve riskli bir hamleydi, fakat Koizumi, LDP'yi yeri yerinden oynatan bir zafere götürdü. Hem Japon, hem yabancı gözlemciler, Koizumi'nin, zayıf ve kısa ömürlü başbakanlar şeklindeki eski modeli parçaladığını düşünmüşlerdir.

Üçüncü ve Dördüncü Cumhuriyetlerinde olduğu gibi koalisyon kabinelerinin bölünmesi değildir. 1993'e kadar Liberal Demokratlar, Temsilciler Meclisi'nde rahat bir çoğunluğa sahipti ve güvensizlik oyu önergelerini kolaylıkla başlarından savabiliyorlardı.

Liberal Demokratlar LDP, Japonya'nın egemen partisi, bir sepet parti.
Diet Japonya'nın ve Finlandiya'nınki gibi, bazı parlamentoların adı.

Meselenin esası, çeşitli hizip liderlerinin, canları istedikçe, perde arkasından başbakanları ve bakanları belirleyip belirlemedikleri, Liberal Demokrat Parti'nin parçalı yapısıdır. Bakanların çoğu, sırf kendi hiziplerinin ön cephedeki adamlarıdır. Japon siyasetinin bazı gözlemcileri, LDP hizip liderlerinin başbakanlardan çok daha güçlü olduklarını iddia etmişlerdir. LDP'nin ileri gelen politikacılarının, hizip liderliğinin daha önemli bir iş olması sebebiyle başbakan olma fırsatlarını bir kenara ittikleri durumlar yaşanmıştır. Yarı şaka olarak gölge şogun denen, LDP'nin en üstün hizbinin lideri, kabinenin ve başbakanın belirlenmesinde apaçık işleri organize etmektedir. Eğer Koizumi LDP'yi gerçekten birbirine daha tutkun bir parti hâline getirebilseydi, hiziplerin ve gölge şogunların rolü azalacaktı.

1993–1994 yıllarında, Japonya, on ay süreyle, belki de bir dünya rekoru olarak sekiz partili bir koalisyon yaşadı. Bu partilerin çoğu, bazıları daha sonra partiye geri dönen, LDP'nin ayrılmış parçalarıydı. 1991–1993 arasında, Polonya da beş ve yedi partili koalisyonlarla yönetilmişti. Bu tür hükümetler, istikrarsızlığın reçetesidir. Tam da LDP hiziplerinin yaptığı gibi, partilerin önemli bir kısmı koalisyon içinde iktidar aradığı için, kısa süreli Başbakan Morihiro Hosokawa'yı çok fazla uğraştırdılar. Hakikaten, LDP'nin seçim şansı çöküşe doğru gitmeye başlayınca, bu "yeni" partilerin üyelerinin önemli bir kısmı, kısa sürede LDP'den kaçtı. LDP'nin iç çatışma ve güç parçalayıcılık geleneklerini de yanlarında getirmişlerdi. Bir Japon başbakanın görevde ne kadar süre kaldığını ve niçin sürekli yenilendiğini gözlemleyin. Japon başbakanlığının asıl zayıflık sebebi, ya LDP'nin durumunda olduğu gibi parçalanmış, ya da koalisyon örneklerinde olduğu gibi gruplara bölünmüş olan partilerdir.

1920'lerin bir tasarımı olan, Tokyo'daki Japon Diet'i, 1936'da tamamlanmıştır. O zamana kadar Japonya'yı ordu yönetmiştir.

Diet

Japon diyeti ılımlıdır: şişmanlık, kolesterol ve kalori yönünden hafif. Japon Diet'i ise sıra dışıdır: maaşlar, usulsüz öde-

nelder ve siyasî hırgür yönünden ağır. Azamî Locke'çu bir tarz içinde, 1947 Anayasası, Diet'in (yasama organı) Japon devletinin "en yüce" organı olduğunu açıklamaktadır. Bu, Avrupa'da da tam anlamıyla gerçek olmasa bile, Japonya'da daha da az gerçektir. İki meclisli olan Diet başbakanı seçmekte ve güvensizlik oyuyla görevinden alabilmekte olduğu hâlde, Japonya'nın asıl karar alma gücü başka yerde, güçlü bakanlıklarda yatmaktadır.

Japonya'nın alt meclisi olan Temsilciler Meclisi, 300'ü tek-üyeli bölgelerden, 180'i on bir bölgede parti listeleriyle nispî temsile göre, yani bir *karışık-üyeli* sistemle seçilen toplam 480 üyeye sahiptir. Meclisin görev süresi en fazla dört yıldır. Ancak 1996 seçimleriyle yürürlüğe girebilen yeni Japon sistemi, Alman melez sistemine benzemektedir, fakat partiye düşen toplam sandalye sayısını bulmak için PR'ı kullanmamaktadır (PR'ı kullanan Alman sistemi, *karışık-üyeli nispî* sistemdir).

Parlamenter sistemlerde standart olduğu üzere ve 2005'te Başbakan Koizumi'nin yaptığı (ve ses getiren bir zafer kazandığı) gibi, alt meclis, yeni seçime gitmek üzere daha erken feshedilebilmektedir. 1993'teki LDP'nin olmadığı koalisyon, Japonya'nın yaygın siyasî yozlaşmasından (mutlaka doğru olmasa bile) geniş ölçekte sorumlu olan bazı kuralları yeniden kaleme almıştı. (Japon seçim sisteminin reforme edilmesi konusunda, bkz. 474. sayfadaki kutu.)

Japonya alt meclisi, üst meclis, yani Konsey Meclisi'nden daha fazla yetkiye sahiptir. Bu, parlamenter sistemlerde her zaman böyledir. Eğer üst meclis, alt meclisten gelen bir tasarıyı reddederse, alt meclis üçte iki çoğunluk oyuyla bu itirazı aşabilmektedir. 2005 seçimlerinden sonra, Koizumi, alt mecliste üçte ikilik bir desteğe sahipti ve bu da, herhangi bir girişiminin üst mecliste engellenmesine aldırmamasma imkân veriyordu. Konsey Meclisi'nin altı yıllık süre için seçilen 247 üyesi vardır; bunların yarısı her üç yılda bir yenilenmektedir. Üst meclis, yeni seçimler gerekçesiyle erken feshedilememektedir.

Sadece kısa bir kesinti dönemi dışında, Diet'in alt meclisi (ve genellikle üst meclisi de), 1955'ten günümüze kadar Liberal Demokratların elinde olmuştur. Diet, kimi zaman doktrinci Sosyalistlerin öncülüğünde muhalefet partilerinin Liberal Demokratlara ve Liberal Demokrat hiziplerin birbirlerine saldırdığı, kimi zaman da bunun sözler kadar yumruklarla da yapıldığı, yüksek ve nahoş sesli bir tartışma topluluğu olarak hizmet etmiştir.

Partiler, seçimler ve tartışma şovlarının ötesinde, daha önemli bir soru, bir parlamentonun hükümet politikasını gerçekten kontrol edip edemediğidir. Tokyo bakanlıklarının kadrosunu oluşturan kariyerli profesyoneller, Diet üyelerinin büyük bölümünü, yeniden seçilmek için seçim bölgesi ödeneğine geçit veren ama devleti yönetmeye ne bilgisi, ne zamanı, ne de meraklı olan şarlatanlar olarak görürler. İngiliz parlamentosu gibi Diet'te de bir Sorgu Saati vardır, soruların çoğuna bakanlar değil, olup biteni tam anlamıyla bilen insanlar, yani bürokratlar cevap verirler. Japon bürokratlarının tutumu şudur: Japonya'nın

yönetilmesini bize bıraktıkları sürece, parlamenterlerin kendi küçük oyunlarını oynamalarına izin ver. Esasında, devlet memurlarının seçilmiş yasama üyelerine karşı bu tavırları, devletlerin çoğunda vardır; yalnızca Japonya'da biraz daha güçlüdür.

PARTİ SİSTEMLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Sistem	Örnek	Olası Sebepler
iki-artı	Britanya	Tek-üyeli çoğunluklu seçim bölgeleri; çok karmaşık olmayan tarih.
çok-partili	Fransa	Tarihsel karmaşıklık; iki turlu seçim.
çok-partililiğe yakın iki-artı	Almanya	Tek-üyeli bölge ve PR'dan oluşan melez sistem.
egemen-parti	Rusya	Parçalı sistem nedeniyle kişiliğe dayanan birleşme.
egemen-parti	Japonya	Savaş sonrası birleşme; zayıf muhalefet; itaatkâr siyasî kültür

Partiler

Japonya, çeşitli partilerin olduğu ama bunlardan birinin diğerlerinin herhangi birinden çok daha güçlü olduğu egemen-parti sistemi kendi içinde tutarsızdır. 2005 seçimleriyle DPJ'nin umutları kırılmıştır; kendisi küçülmüş, LDP büyümüştür.

seçim bölgesi ödeneği [pork barrel] Sırf yasama üyelerinin seçim bölgelerine yarayan devlet projeleri.
egemen-parti sistemi Bütün diğerlerinden çok daha güçlü ve onlarca yıl işbaşında kalan bir parti.
seçim ittifakı Partilerin seçimi kazanmak için oluşturdukları geçici koalisyon

Daimî bir azınlık statüsüne gömülmüş olan eski "buçuk parti", militarist rejimi reddediyor gibi göründüğü için (ki aslında bazı Japon sosyalistler, militaristlerle işbirliği yapmıştı), MacArthur'un işgal hükümetinin ılımlı onayıyla kurulmuş olan Japon Sosyalist Partisi (JSP) idi. JSP, 1958'de, neredeyse oyların üçte birini alarak seçimde zirveye çıkmıştı, fakat sonra inişe geçti, çünkü katı ve doktrinciydi, bir bakıma, savaş sonrası Avrupası'nın Sosyalist ve Sosyal Demokrat partilerinin terk etmiş olduğu Marksist sloganları gecikmeli olarak yakalamıştı. Meselâ, JSP, Japonya'nın tarafsızlığında ısrar ediyor ve ABD'yi kuvvetle eleştirirken, onca yapıp ettiklerine rağmen, Sovyetler Birliği ve Kuzey Kore hakkında susuyordu. Adını Japonya Sosyal Demokrat Partisi olarak değiştiren parti, 1993–1994 arasındaki sarsıntılı koalisyona katıldı ve yüzüstü bırakarak terk etti, sonra garip bir şekilde, Sosyal Demokrat lider Murayama'nın zayıf, göstermelik başbakanlığındaki 1994–1996 koalisyonuna, baş düşmanları LDP'yle birlikte katıldı. İktidarda bulunmak için yapılan bu ihanet, çok sayıda sosyal demokrat seçmeni partiden uzaklaştırdı ve JSDP, 1990'da sahip olduğu 136 sandalyenin, bugün sadece yedisini elinde tutmaktadır. Seçmenlerinden bir bölümü, yeni DPJ'ye gitmiştir.

LDP'nin yozlaşmış ama sosyalizme yüz vermemiş olduğunu bilen bazı az ayrıcalıklı Japonlar, tuhaf Komei, yani Temiz Hükümet partisine yönelmişlerdir. Bu da azınlık statüsüne gömülmüştü, çünkü Japonların çoğunun sapıtmış ve fanatik olduğunu düşündükleri, evanjelik-köktenci Budizme bağlı Soka Gakkai dinî hareketinin 1960'lardaki bir koluydu. Komeito'nun programı, temiz hükümet bir yana, refah ödemelerinin ve yaşam kalitesinin artırılması lehinde ama belirsiz bir tutum içindeydi. Şu anda, koalisyon içinde LDP ve Komeito, birlikte, alt meclis sandalyelerinin üçte ikisine sahiptirler ve bu da üst meclisi aşmak için yeterlidir.

Devamlı olarak, alt mecliste birkaç sandalye kazanan küçük bir Komünist parti, emekçi sınıfın bazı kesimlerinde ve radikal entelektüeller arasında kökleşmiştir. Pekin'e ya da Moskova'ya destek arasında bölünmüş olan JCP, her iki başkent de kapitalizme doğru yol aldığında, şaşkınlık içinde kalmıştı. Japonya'nın karmaşık ve çabucak değişen parti sistemini araştırırken, hiçbir partinin, hatta LDP'nin bile güçlü olmadığını, buna karşılık muhalefet partilerinin de LDP'yi yenemeyecek kadar çok parçalı olduklarını söyleyebiliriz. Japonların yarısı, hiçbir siyasî partiyi desteklemediklerini söylemektedirler.

Karşılaştırma
LDP ve İtalyan Hıristiyan Demokratlar

Japon LDP ile (şimdi adını değiştiren) İtalyan Hıristiyan Demokrat Parti (DC) arasında esrarengiz bir benzerlik söz konusudur. Her ikisi de İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Japonya ve İtalya'nın yönetimini ele geçirmiş Komünistler ya da tarafsızlarla mücadele etmek üzere mevcut siyasî muhafazakârları merkezci gruplarla birleştirerek ve ABD'nin teşviki, CIA'in dolarlarıyla kurulmuşlardır.

Her iki parti de savaş sonrasındaki onlarca yılın büyük bölümünde ülkelerinin siyasî hayatına egemen ve başarılı olmuşlardır. Parlamento sandalyelerinde açık bir çoğunluğu bulunan LDP, bu sürenin önemli bir kısmında, ülkeyi tek başına yönetebildi; DC ise çok partili bir koalisyona ihtiyaç duydu. İki parti de önemli bir ekonomik büyüme politikası takip etti ama gerek Japonya, gerek İtalya ekonomide büyük bir devlet gözetimi öngördüğünden (ve İtalya'da çok büyük devlet mülkiyetli sanayiler bulunduğundan), ikisi de bütünüyle serbest piyasacı değildi.

Her iki partinin olumsuz yönleri bile benzerdir. İkisi de, çoğunlukla birbirlerinden nefret eden güçlü kişiliklerin etrafında kümelenmiş en az yarım düzine fraksiyona [hizbe] bölünmüştür. Her iki partide de çürüme aşırı boyutlarda ve skandallar çoktu. Her ikisi de iktidarda kalabildiler, çünkü radikal partilere, Japon Sosyalistlerine ya da İtalyan Komünistlerine yönelecek yeterli sayıda seçmen yoktu. Birçok seçmenin zihninde, LDP ve DC, kötünün iyisiydi.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve anti-Komünist baskının kalkmasıyla, her iki parti de 1990'ların başlarında inişe geçti. 1993'te, DC adını Popüler Parti olarak değiştirdi. Artık üçkâğıtçı iktidar partilerine tahammül edemeyen seçmen, oylarını, çeşitli yeni ve daha küçük partiler arasında dağıttı. Aynı yıl, her iki ülke de, yozlaşmayı ve parti hiziplerini engellemeyi umarak, büyük oranda tek-üyeli bölgelere kaymak suretiyle seçim yasalarını değiştirdiler.

Japonya Seçim Sistemi

-to Partiler için Japonca bir ek (Komeito, Komei partisi demektir).

1993'e kadar, Japonya partilerinin ve parti sisteminin zayıflığının en azından kısmî sorumluluğu, başkalarına hiç benzemeyen seçim sistemine atfediliyordu. Bu sistem gereğince, daha önemli olan alt meclis, yani Temsilciler Meclisi için seçimler, bölge nüfusuna dayandığı kabul edilerek, 128'i Diet'e iki ilâ beş milletvekili gönderen, 130 bölgede yapılıyordu. (Diğer ilki bölgeden çok küçük olanı tek, diğer çok büyük olanı altı milletvekili gönderiyordu.)

Yine de, Avrupa tarzı nispî temsil yerine, Japon seçmenler, oy pusulalarında partiyi değil adayı işaretliyorlar ve kazananlar, basitçe en fazla oy alanlar oluyordu. Eğer dört kişilik bir bölgede yedi aday varsa, en yüksek oy alan dört kişi seçiliyordu. Aslında, aynı seçim çevresindeki aynı partinin adayları doğrudan birbirlerine karşı yarışıyorlardı; bu, parti içinde hizipçiliği gerektiren bir sistemdi ve LDP'nin niçin böyle hizip egemenliğinde ve yozlaşmış olduğunu izaha yarıyordu. Kampanya parasını oraya buraya dağıtma ihtiyacı umutsuz hâle geldi ve özel sektörün ahlâk dışı siyasî rüşvetleri hususunda bir fırsat getirdi.

1993 seçimiyle göreve başlayan yeni koalisyon, siyasî sistemin hastalıklarının birçoğundan Japon seçim sistemini sorumlu tuttu ve derhâl onu değiştirdi. Önce, Japonya'yı kabaca eşit sayıda insandan oluşan üç yüz tek-üyeli bölgeye ayırdılar. Bu, reform diye çığlık atan bir sorunun çözümüydü: seçilen temsilci başına düşen seçmen sayısındaki adâletsizlik. 1947 Anayasası, Japonya'nın henüz üçte ikisinin kırsal bölgede yaşadığı bir dönemde hazırlanmıştı ve 1925 yılının seçim bölgelerini esas almıştı. O günden beri Japonya'nın dörtte üçünden fazlası kentli hâline gelmişti ama seçim bölgelerinin büyüklüğü, bazıları yasayla, bazıları saray emriyle, çok az değişmişti. 1980'de, bir kişiyi Diet'e seçmek için kırsal yöre oylarının beş katı kadar çok kentli oyu alınıyordu. Bazı reformlardan sonra, 1993 seçiminde, birini milletvekili seçmek için hâlâ kırsal kesim oylarının üç katı kadar kentli oyu gerekiyordu. Bugün bile, ayarlanmış seçim bölgelerinde, bazı kırsal bölge oyları kent oylarının iki katı ağırlığındadır. Sistem, Japon çiftçilerin söz hakkını önemli oranda büyütmekte, LDP egemenliğindeki Diet, ithal gıdaları yurda sokmayıp, verimsiz çalışan Japon çiftçiyi bol miktarda sübvanse ettiğinden, Japonya'nın kırsal ağırlıklı illerini LDP'ye armağan etmektedir. Bu da Japon tüketiciye dünyadaki en yüksek gıda fiyatlarından birini sunmakta ve ABD gibi yabancı besin ihracatçılarını kızdırmaktadır.

1993 reformlarından sonra, şu anda üç yüz bölgenin her biri yalnız bir üyeyi, basit oy çokluğuyla (ille de çoğunlukla değil) seçmektedir. Bu, iki problemi çözmeyi hedeflemişti. İngiliz seçim sisteminde ele aldığımız gibi, bu tür sistemler küçük partileri cezalandırdığından, Diet'teki parti sayısının azalacağı varsayılmıştı. Ancak, bölgelerde yoğunlaşmış

üçüncü ve dördüncü partiler en az birkaç bölgede kazanmak için yüksek şansa sahip oldukları için, bu kesin olarak geçerli değildir. İkinci hedef olarak, çok-üyeli bölgelerde birbirlerine karşı yarışan aynı partiden adaylar şeklindeki eski Japon sistemini sona erdireceği için, reformun LDP ya da başka herhangi bir büyük parti içindeki ürkütücü hizipçiliğin bir kısmının üstesinden geleceği farz ediliyordu.

Alt meclisin kalan 180 üyesi, şimdilerde, partilere dayanan nispî temsille seçilmektedir. Bunun da, LDP'yi felç eden hizipçiliği bitireceği düşünülmüştü. Böylesi bir sistemde, aynı partinin adayları, rakip değil bir ekip olarak yarışmak durumundadırlar. Bunun da Japon partilerine daha büyük ideolojik bağlılık getireceği varsayılmıştı. Reformcuların son amacı da, gerçek bir demokraside olduğu gibi, iktidar için birbirlerine alternatif olan, sorumlu bir iki-partili sistemdi. Japon seçim reformcuları, yıllar sonra, bunu yeni başarmışlardır. Japonya hâlâ bir egemen-parti sistemidir ama daha homojen yapılı bir öncü partisi mevcuttur. Bu, iki-partili sisteme doğru bir adım olabilir.

2005 Seçimleri: Melez Sistem Uygulanıyor

–Başbakan Koizumi'nin iki yıl erken ilân ettiği– 2005 yasama organı seçimlerinde, Liberal Demokratlar, Temsilciler Meclisi sandalyelerinin yüzde 60'dan fazlasını kendilerine veren muazzam bir zafer elde ettiler. Aşağıdaki tablo, (yüzde 67.5'lik katılım oranını bulan) 2005 seçimlerinden sonra Diet'in alt meclisinin nasıl bir görünüm sergilediğini göstermektedir.

Yeni karışık-üyeli seçim sistemi amacına ulaşmış mıdır? Diet'in alt meclisi, eskiye göre daha az parçalıdır ve LDP, gerilemeden, her zamankinden daha egemen olmaya doğru sıçramıştır. Fakat ona biraz daha süre vermeliyiz. Eğer Koizumi sonrası LDP hizipli hâllerine geri döner ve Japon ekonomisinde reform yapamazsa, seçmenler, LDP'ye kafa tutabilen ve bir iktidar alternatifi olarak Japonya'ya "iki-artı" parti sistemini kazandıran Demokratlara yönelebilirler.

	Tek-Üyeli Sandalyeler	PR Halk Oyu	PR Sandalyeleri	Toplam Sandalyeler	2003'e Göre Değişiklik
Liberal Demokratlar	219	38.0 %	77	296	+ 54 sandalye
Demokratik Parti	52	1.0	61	113	–64 sandalye
Komeito	8	13.0	23	31	–3 sandalye
Komünistler	0	7.0	9	9	değişiklik yok
Sosyal Demokratlar	1	5.5	6	7	+ 1 sandalye
Diğer Partiler	20	5.5	4	24	
Toplam	300		180	480	

METI Japonya'nın güçlü Ekonomi, Ticaret ve Sanayi Bakanlığı (eski adı MITI).

Üst meclis olan ve üyelerinin yarısı her üç yılda bir seçilen Konsey Meclisi'nin seçimi de benzerdir. Her il, nüfusuna göre ikiden sekize kadar değişen konsey üyelerine sahiptir ve Almanya'daki gibi burada da seçmenlerin iki oy pusulası mevcuttur. Biri, alt meclisinkinde olduğu gibi, en fazla oy alanın kazandığı bir aday için kullanılır. Bu pusulalar 149 sandalyeyi belirler. Ulusal seviyedeki nispî temsil de diğer 98 sandalyeyi doldurur. Böylece, gerek üst meclisin, gerekse alt meclisin seçim sistemi, Almanya'nın alt meclisinin seçim sistemine benzemektedir. Çünkü her ikisi de melez seçim sistemini kullanmaktadır ve iki Japon meclisi de, sandalyelerin dağılımı bakımından birbirlerine benzemektedir. Üst mecliste LDP en büyük (ama küçük bir çoğunlukla) parti, Demokratlar ikinci, Komeito üçüncü ve diğerleri olarak sıralanmaktadır. Aslında, hiçbir surette bir üst meclise ihtiyacı olmayan özellikle üniter bir sistemde, alt meclisle aynı esasa göre seçilen bir üst meclisin bulunması hususu şaşırtıcı gelebilir.

Bakanlıklar

Peki, Japonya'da gücü kim elinde tutmaktadır? Öncelikle, diğer pek çok ülkede olduğu gibi, Japonya'da da iktidarın güçlü biçimde odaklandığı bir merkez yoktur; iktidar çeşitli merkezler arasında dağılmıştır. Çok sayıda gözlemci, bakanlıkların, bilhassa Maliye Bakanlığı ve Ekonomi, Ticaret ve Sanayi Bakanlığı'nın (METI) –eski adıyla, ünlü MITI, yani Uluslararası Ticaret ve Sanayi Bakanlığı– icra mevkiindeki kadrolarını oluşturan 19,000 kariyerli bürokratın, Japonya'daki asıl iktidar koltuğu olduğunu öne sürmektedirler. Arazi, Altyapı ve Ulaştırma Bakanlığı (eski adıyla İnşaat Bakanlığı) da, Japonya'nın aşırı büyük inşaat sanayisi ve bunun LDP'deki dostlarından oluşan "yol ailesi"nin yararına muazzam bayındırlık projelerini dağıttığı için, büyük bir nüfuza sahiptir. En önemli dört bakanlık –ticaret, maliye, dışişleri ve içişleri–, genellikle, üst düzey bürokratlarını başbakana sekreterlik yapmak üzere tahsis eder ve iktidar üzerinde daha fazla bir bürokratik nüfuz elde eder; bu, diğer ülkelerde görülmeyen bir şeydir.

Birçok Avrupa kabinesi gibi, Japon kabinesi de, bakanlıkların birleştirilmesi, yeniden adlandırılması veya yenilerinin kurulması ile yıldan yıla kolaylıkla değişebilmektedir. 2000'li yılların kabineleri şu bakanlıklardan oluşuyordu:

Dışişleri
Adâlet
Maliye
Eğitim, Kültür, Spor, Bilim ve Teknoloji
Sağlık, İşçi ve Sosyal Yardım

Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık
Ekonomi, Ticaret ve Sanayi (METI)
Arazi, Altyapı ve Ulaştırma
İçişleri ve İletişim
Çevre.

Ayrıca, kabine daha alt konumdaki uzmanlık fonksiyonları için çeşitli "devlet bakanlıkları" ihtiva etmektedir:

Afet Yönetimi
Savunma
Okinawa ve Kuzey Bölgeler
Malî Hizmetler
Ekonomi ve Hazine Politikası
İdarî ve Düzenleyici Reform
Bilim ve Teknoloji Politikası
Gençlik, Cinsiyet Eşitliği ve Azalan Doğum Oranı.

Bir bakan, birden fazla görevi üstlenebilmektedir. Meselâ, Koizumi'nin 2005 kabinesinde içişleri ve iletişim bakanı, Japonya'da siyasî anlaşmazlık konusu olan "posta hizmetlerinin özelleştirilmesi"nden de sorumluydu. Gençlik işlerinden sorumlu devlet bakanı, Japonya'da epey önemli bir sorun olan cinsiyet eşitliği ve "azalan doğum oranına ilişkin düzenlemeler"i de ele alıyordu. Bakan olmadığı hâlde, Japon kabine baş sekreteri, başbakandan sonra sözü geçen ikinci kişidir ve hükümetin resmî sözcüsü görevini de üstlenmektedir. Bu göreve 2005 yılında atanan Shinzo Abe, 2006'da Koizumi'nin yerine başbakan oldu.

Japon kabinesine ilişkin birkaç ilginç husus vardır. Savunma'nın kabinede mevcut olmasına rağmen, bakanlık unvanı taşımadığına dikkat edin. Anayasaya göre, Japonya'nın silâhlı kuvvetleri olmadığı kabul edilmektedir. En az beş bakanlık veya kurum, doğrudan ekonomik gelişmeyle ilgilenmektedir. Dışişleri bakanı, başbakan vekili de olarak, genellikle iki görev yapmaktadır. Ayrıca, bir devlet bakanı, başbakanın altında kabine baş sekreteri olarak görev yapmaktadır.

Bakanların en az yarısı Diet üyesi olmak durumundadır ve bunların çoğu da alt meclisin üyeleridir. Birkaçı da üst meclis üyesidir ve ara sıra, Diet üyesi olmayan, saygıdeğer uzmanlar veya akademisyenler bakanlık görevine atanırlar. Bakanlar, görevlerinde mutlaka uzman olmak zorunda değildirler, bu (bakanlık atamaları) konuyla ilgili yeterlilikten çok siyasî kriterlere dayanır. Çünkü bakanlıkları bakanlar değil, bürokratlar yönetirler.

Avrupa'da da geçerli olduğu üzere, koalisyondaki her partinin, en az bir üst düzey lideri bir bakanlığa atanır. Örneğin, 1993'teki sekiz partili koalisyon, kabinede sekiz farklı partinin temsilcilerini barındırıyordu. Küçük partiler bile birer bakanlık alırlar ama en fazla sandalyeye sahip koalisyon üyesi partiler, birden fazla bakanlık elde ederler. Bu tarz bakanlık dağılımları, kabineyi kurmak ve bir arada tutmak için kullanılan ödüllerdir. LDP'nin büyük bir çoğunluk elde ettiği 2005 seçimlerinden sonra, LDP'li Başbakan Koizumi, küçük Komeito'yla bir koalisyon kurdu ve bakanlıkların büyük kısmı LDP'nin elindeydi.

bakan yardımcısı Bir Japonya bakanlığındaki en üst düzey bürokrat.
prefecture [il] Fransa'nın départementinin eşdeğeri olan, birinci mertebe Japon idarî bölümü.

Aslında bakanlığı, bakanın altında yer alan ve devlet memuru olan bakan yardımcısı yönetir. Britanya'daki *daimî sekreter*lere karşılık gelen Japon bakan yardımcıları, Avrupa'nın çoğu yerinde geçerli olduğu gibi, sözde patronlarından daha güçlüdürler. Söylendiğine göre, bakan yardımcıları, kabinenin ertesi gün ele alacağı gündemi hazırlamak için haftada iki kez toplanıyorlarmış. Bakanlıkların atanmış üst düzey görevlileri –ki bunlar, siyasî bağlantılarına göre değil, bireysel olarak bakanın tarif ettiği liyakatlerine göre içeriden atanmaktadırlar–, yılların bilgi ve tecrübe birikimine sahiptirler; bakan ise görevde ancak birkaç ay kalabilmektedir. Bu durum, kamu görevlilerine büyük miktarda yetki ve Japonya'yı tek başlarına kendilerinin yönetmesi gerektiği duygusunu vermektedir.

Japon Yerel Örgütlenmesi

Japonya, bir parça federal sistem gibi görünen bir üniter sitemdir. Fransa'daki départementlerin başkanı olan prefectlerden mülhem, kırk üç tanesi prefecture [il] olan kırk yedi idarî bölüme sahiptir. Diğer dördü özel mevkilerdir: Tokyo, Osaka ve Kyoto büyük metropol bölgeler olarak yönetilmektedir ve en kuzeydeki ada olan, seyrek nüfuslu Hokkaido da bir büyük bölgedir.

Her Japon ili, yerel meselelerde karar vermek ve yerel vergileri artırmak üzere seçilmiş bir valiye ve tek meclisli bir parlamentoya sahiptir. Ancak, bu vergiler ilin ihtiyaçlarının sadece yaklaşık yüzde 30'unu karşıladığından, il yönetimi, her zaman Tokyo'dan ilâve para talep etmektedir. Japonlar bunu "yüzde 30'luk özerklik" olarak nitelemektedirler. Tokyo'daki İçişleri Bakanlığı, ile ait meselelere nezaret etmekte ve yerel valiyi saf dışı bırakabilmektedir. Japonya'nın bu durumu, modern Fransa'nın yerel yapısını andırmaktadır: üniter ama bazı yerel demokrasi özelliklerine sahip. Yerel halklarıyla övünen pek çok Japon, Tokyo'dan daha büyük özerklik elde etmiş olmayı istemektedir.

Anahtar Terimler

bakan yardımcısı
Diet
egemen-parti sistemi
gölge şogun
hizip
Liberal Demokratlar (LDP)
METI
prefecture [il]
seçim bölgesi ödeneği [pork barrel]
seçim ittifakı
-to

Ek Kaynaklar

Abe, Hitoshi, Muneyuki Shindo, and Sadafumi Kawato. *The Government and Politics of Japan*. Tokyo: University of Tokyo Press, 1994.

Dolan, Ronald E., and Robert L. Worden, eds. *Japan: A Country Study*. Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1992.

Hartcher, Peter. *The Ministry*. Boston, MA: Harvard Business School Press, 1998.

Hayes, Louis D. *Introduction to Japanese Politics*, 4th ed. Armonk, NY: M. E. Sharpe, 2004.

Jain, Pumendra, and Takashi Inoguchi, eds. *Japanese Politics Today: Beyond Karaoke Democracy?* New York: St. Martin's, 1997.

Kataoka, Tetsuya. *The Price of a Constitution: The Origin of a Postwar Politics*. Bristol, PA: Taylor & Francis, 1991.

Kim, Paul S. *Japan's Civil Service System: Its Structure, Personnel, and Politics*. Westport, CT: Greenwood, 1988.

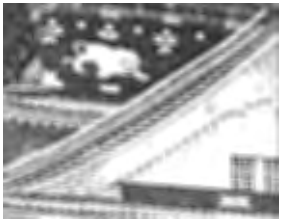
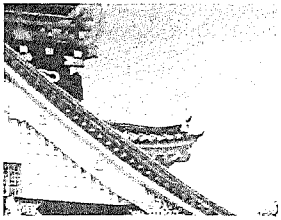
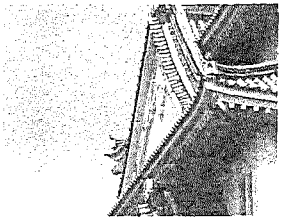
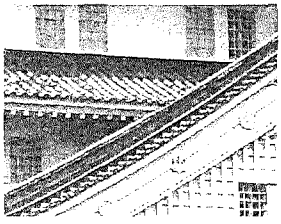
Kuroda, Yasumasa. *The Core of Japanese Democracy: Latent Interparty Politics*. New York: Palgrave, 2005.

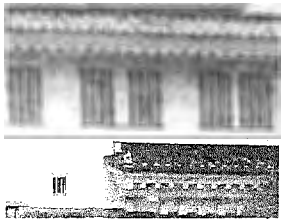
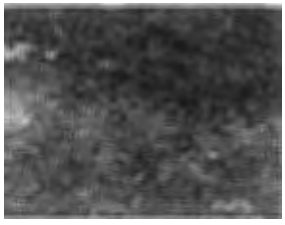
Ruoff, Kenneth J. *The People's Emperor: Democracy and the Japanese Monarchy, 1945-1995*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2001.

Shibata, Tokue. *Japan's Public Sector: How the Government Is Financed*. Tokyo: University of Tokyo Press, 1992.

Stockwin, J. A. *Governing Japan: Divided Politics in a Major Economy*, 3rd ed. Malden, MA: Blackwell, 1998.

Bölüm 25

Japon Siyasî Kültürü

Japonya, kendi kültürünü korurken modernleşen, az sayıdaki Avrupalı olmayan ülkeden biridir. Bilim adamları, diğer birçok kültür bunu yapamazken, Japonların niçin başarılı oldukları üzerinde kafa yormaktadırlar. İpuçlarından biri, Japonya'da derin dinî değerlerin *yokluğu* olabilir. Hafif ve esnek olan Japon dini, hiçbir zaman modernleşmenin yoluna çıkmamıştır. Japonya Batı kültürünün bazı görünümlerini almış, fakat Japonluğunun (*Nihonjinron*) iç çekirdeğini muhafaza etmiştir. Bu sebepledir ki, siyaset bilimci Samuel Huntington (ve diğer birçokları), Japonya'yı benzersiz bir uygarlık olarak görmektedir.

Dikkate Alınacak Sorular

1. Savaş sonrası Alman ve Japon siyasî kültürleri birbirlerinden ne kadar farklıdır?
2. Japonların kendilerini suçlu mu yoksa utanç içinde mi hissettiklerini nasıl ifade edebilirsiniz?
3. Farklı bir Japonluk var mıdır? Anlatın.
4. Hıristiyanlığın Japonya'da niçin çetin bir mücadelesi vardır?
5. ABD ve Japonya birbirlerini yanlış anlamaya mahkûm mudurlar?
6. Bir sarariman, ABD'deki eşdeğerinden ne ölçüde farklıdır?
7. Wa nedir? Nemawashiyle nasıl bir ilişkisi vardır?
8. Shin jinrui Japon kültürünü değiştirecek mi?

Hem Almanya, hem de Japonya, İkinci Dünya Savaşı'nda yenilgi ve işgale maruz kalmışlar ama savaştan sonra farklı biçimlerde ortaya çıkmışlardır. Japonya'nın ABD işgalinde uğramadığı şey; Almanya'da kusurlu uygulanmış olan türde bir Nazilerden arındırmaydı [denazifikasyon]. Batılı Müttefikler, Nuremberg Savaş Suçları Mahkemesi, medya ve okullar üzerindeki kontrolleri aracılığıyla Almanların çoğuna Nazilerin dehşetini ve demokrasinin erdemlerini öğretebildiler. Bu tarz bir eğitim, kısmen Japonya'da suçlayacak ya da yargılayacak Nazi türü bir parti bulunmaması (sadece ordu subayları vardı) ve kısmen de MacArthur'un imparatoru tahttan indirmemesi veya Japon siyasî yapılarını tasfiye etmek yerine bunları Japonya'yı yönetmek için kullanması sebebiyle, Japonya'da yapılmadı. Japon bürokratları ve siyasetçilerinin büyük bölümü, savaş dönemi militarizminden aklarılmışlardı ve gizlice, Japonya'yı çok fazla değiştirmemeye karar verdiler. Kimi Almanlar, Nazi geçmişleri sebebiyle suçluluk hissetmişlerdi ama vahşi yayılmacılıkları nedeniyle çok az Japon suçluluk duydu. (Suçluluk ve utanç arasındaki fark için ilgili kutuya bakınız.)

Günümüz Japonlarının çoğu, Japonya'nın savaş sırasında çok fazla kötülük yaptığına inanmayı reddetmektedir. Onların bakış tarzı, galiplerin, yurtseverliklerinin gereğini yapmış bulunan yedi yüz civarında subayı asarak, Japonları intikamcı bir biçimde

suçluluk Derinden içselleştirilmiş kişisel sorumluluk ve ahlâkî eksiklik duygusu.
utanç Yanlış davranış ve grup normlarını ihlâl etmişlik duygusu.

cezalandırdıkları şeklindedir. Peki, Çinli bebekleri süngüleme tatbikatı? Asla. Ya Amerikalı savaş esirleri üzerinde mikrop savaşı deneyleri? Zinhar. Koreli "avantür kadınlar"? Yapılmadı. Savaş suçlarını görmek istiyorsanız Hiroşima ve Nagasaki'ye bakın, diyor bazı Japonlar. Japonlar, kendilerini zavallı, haksızlığa uğramış kişiler olarak görmeye meraklıdırlar.

Kimi Japon yetkililer, ancak şu son zamanlarda İkinci Dünya Savaşı konusundaki suçlarını –yoksa utancı mı?– kabul etmişlerdir. İmparator Akihito, Japonya'nın sömürgeci işgali (1910–1945) için Korelilerden özür dilemiştir. 1992'de Pekin'de, Çinli yetkililere, Japonya'nın, Pekin'in tahminine göre 35 milyon Çinliyi öldürdüğü Çin'deki uzun süreli (1937–1945) savaşı için "derinden üzgün" olduğunu söylemiştir. Babası Hirohito ise, İkinci Dünya Savaşı konusunda ketum sessizliğini sürdürmüştü. Reformcu Başbakan Morihiro Hosokawa, kısacık görev süresine (1993–1994, sekiz ay), Pasifik Savaşı'nın

Siyasi Kültür
Utanca Karşı Suç

Japonya'nın bazı dış gözlemcileri, Batılılardan farklı olarak, Japonlan bir *suçluluk* duygusunun değil, grup standartlarını desteklememek anlamına gelen ve daha yüzeysel olan bir *utanç* duygusunun güdümlediğini öne sürmüşlerdir. Suçluluk, Cennetten Çıkış ile başlayıp, Çarmıha Gerilme ile devam eden bir unsur olarak, Yahudi-Hıristiyan ahlâkının içine sokulmuştur. Tanrı'nın size ahlâki seçimler verdiği ve sizi yargıladığı fikri, Batı uygarlığının önemli bir bileşenidir ve bazılarına göre de Batı bireyciliğinin temelidir.

Japon dini –ki Japonlar, dünyanın en az dindar insanlarıdır–, bu tür referans noktalarına sahip değildir. Kişinin atalarının önemli bir rol oynadığı ve animizmin bir türü olan Şintoizm, şimdilerde esas olarak Japonya'ya tapınmak anlamına gelmektedir. Hizmet etme ve itaatin ötesinde, Tanrı veya ahlâk yasası yoktur. Devlet Şinto'su, muazzam bir değişim dönemi sırasında, Meiji modernleştiricileri tarafından sadakati sağlamak amacıyla örgütlü bir din hâline sokulmuş ve bu sıfatıyla milliyetçi militarizme uygun hâle gelmiştir. Şintoizmle yan yana var olan Budizm ise Tanrı'nın varlığı konusunda şüphe içindedir; Efendi Buda, sadece aydınlanmış biriydi, ilâhi değildi. Şinto'dan olsun, Buda'dan olsun, Japonlar suçluluğa pek fazla yol bulmamaktadırlar.

Bu teoriye göre, suçluluk yerine Japonları kuvvetle motive eden şey, utançtır. Grubu hayal kırıklığına uğratmak, dehşetli bir şeydir. İkinci Dünya Savaşı'nda birçok Japon, utanç anlamına gelen teslim olmak yerine ölmeyi tercih etmiştir. (Teslim olan Amerikalılarsa, ancak sert muameleyi hak eden utanmaz ödleklerdi.) 1972'ye kadar Guam'da gizlenen bir Japon asker, Japonya'ya dönüşünde kahraman gibi karşılanması üzerine şöyle demişti: "İmparatordan bana kalan bir tüfeğim var ve onu geri getirdim". Ayrıca şöyle özür dilemişti: "Eve sağ olarak döndüğüm için utanç içindeyim". Yargılanmak ve suçlanmak aileye mahvedici bir utanç getireceği için, az sayıda Japon suçlu vardır. (Utandırma tekniğinin Amerikalı suçlular için de kullanılması önerilmiştir ama orada pek fazla işe yaramamaktadır.) Utanç teorisi, Japon anti-bireyciliğinin nedenini izah etmektedir ve Japon savaş düşturunda, siyasetinde ve hatta kişisel ilişkilerinde geçerli olan intihann da ana motifidir.

takımada Adalar zinciri.

Japon saldırganlığı olduğunu söyleyerek ve Japonya'nın diğer ülkelere çektirdiği "acı" için özür dileyerek, alışılmışın dışında bir tarzda başlamıştı. Başbakan Junichiro Koizumi, 2005'te, Japonya'nın teslim oluşunun altmışıncı yıldönümünde şu sözleri söylemişti: "Ülkemiz, sömürgeci yönetimi ve işgaliyle, birçok ülkenin, özellikle de Asya ülkelerinin halklarının büyük zararına ve acı çekmesine sebep olmuştur. Bu tür tarihsel gerçekleri itiraf ederek, bir kere daha derin üzüntümü belirtiyor ve kalpten özürlerimi sunuyorum".

Ancak, Japonya'nın özür belirtileri karışıktır. Birçok Japon, hâlâ gerçeği kabul etmemektedir ve çok azı pişmanlık sergilemektedir. Bunlar, Japonya'nın asla saldırgan ya da zalim olmadığını, yalnızca "kendini ve Asya ülkelerinin bağımsızlığını [eski Büyük Doğu Asya Ortak Refah Alanı hattını] savunmak" için savaştığını iddia etmektedirler. Özür dileme kararına ilişkin, 1995 tarihli bir Diet önergesi, beş milyon Japon imzalı bir dilekçe karşısında ve LDP'nin çoğunluğunun desteğiyle geri çekilmiştir. 1994'te bir bakan, 1937'deki Japonların "Nanking tecavüzleri"nin hayal mahsulü olduğunu öne sürmüştü. Yükselen protestolar karşısında istifa etti. Aynı başlıkla bir kitap yazan Çin asıllı bir Amerikalı yazar, kitabını basacak bir Japon yayımcı bulamamıştır.

Her yıl –başbakanlar dâhil– yüzlerce Japon politikacı, Tokyo'nun ihtilâflı Yasukuni Tapınağı'nı ziyaret etmektedir. Bunlar, sadece, Japonya'nın 2.5 milyon savaş kaybına saygı borçlarını ödediklerini öne sürmektedirler, fakat bu Shinto tapınağı, aynı zamanda, Japonya'nın militarist geçmişini ve Amerikalılarca asılan –savaş zamanının reisi Tojo dâhil– on dört A Sınıfı savaş suçlusunu yüceltmektedir. Ona bağlı müze, savaşı, Japonya'nın Asya'yı Batılı emperyalistlerden özgürleştirmesi olarak tasvir etmektedir. İkinci Dünya Savaşı'ndaki üniformalı faşist gençler, Yasukuni'de geçit töreni yapmaktadırlar. LDP liderleri, Liberal Demokrat Parti'de kümelenen sağcı ve militaristlerin yanı sıra, önemli Yoksun Bırakılmış Aileler Derneği'ni de eğitmektedir. Pekin'in bu tür belirtileri dava konusu etmesi, devam etmekte olan Japon militarizminin kanıtıdır.

Japon okul çocuklarına kültürlerini öğreten, ünlü "yüzen torii"nin (arka plândaki kapı) evi Miyajima'daki Şinto tapınağında ayin dansı.

Japonya Eğitim Bakanlığı, birlik ve yurtseverliği artırmak için, ders kitaplarını dikkatle elekten geçirmektedir. Şüpheli olan şeyler ve savaş suçları elenerek dışarıda bırakılmaktadır. Tarih kitaplarının İkinci Dünya Savaşı'nı nasıl ele aldığı hassas bir konudur. Eski bir Japon ders kitabı, kibarca şöyle yazıyordu: "Japonya'nın,

geçmişte komşu Asya ülkelerinin rahatsızlığına sebep olduğunu unutmamalıyız". Çin ve Kore, bu aldatıcı eksik ifadeyi protesto etti ve Eğitim Bakanlığı, 1992'de, bunun daha sert bir ifadeyle değiştirilmesi emrini verdi: "Japonya'nın geçmişte, komşu ulusların dayanılmaz acılar çekmesine sebep olduğunu unutmamalıyız". Ancak, her yıl, suçsuzluk anlayışına geri dönen yeni kitaplar yayımlanmaktadır. Japonya, savaş suçunu ancak isteksizce kabul etmektedir; Almanya bunu daha iyi bir biçimde ve onlarca yıl önce yapmıştı.

Kendi kendini sürekli mağdur görme fikri, Japon hayatının renkli pek çok yönünü haksızlığa uğratmaktadır. Japonlar, büyük bölümü tarım ve hayvancılık için kullanışsız, iskân edilemeyecek kadar dağlık ve maden kaynakları sıfır olan, yaklaşık California büyüklüğünde bir takımadaya hapsolduklarına işaret etmektedirler. Hayatımızın devamını temin için çok özel adımlar atmak zorundayız, iddiasındadırlar; büyük, zengin ülkeler gibi özgür ve açık olmaya gücümüz yetmez. Dahası, dehşetli bir savaşta tam anlamıyla mahvedildik.

Savaş sonrasının ilk yıllarında, açıkçası bu kanaatlerde büyük bir haklılık payı vardı. Ama bundan çeyrek yüzyıl sonra, 1970'te, Japonya, sektörlerinin hiçbiri için özel bir himayeye ihtiyacı olmayan, parlak, zengin bir toplum olmuştu. Gerçi psikolojik olarak pek çok Japon, bilhassa yaşlı olanlar, savaş döneminin en kötü yıllarında ve savaş sonrasının yoksulluk ve kıtlığı içinde kıstırılmış gibi davranmaktadır. Bu sebeple de yüksek gümrük vergileriyle, fahiş fiyatlarla, dar yaşam alanlarıyla ve şirket veya bürokrasinin otoritesine itaat ve sadakatle "idare etmek"tedirler.

Özellikle yoksulluk yüzünden yollarını tırnaklarıyla açmak zorunda kalmış yaşlı Japonlar, psikolojik bakımdan aşırı güvensiz, endişeli insanlardır. Bu tür kişiler, anormal derecede sıkı çalışmakta ve çok şey başarmaktadırlar, fakat bunların mahrumiyet duygusunu teskin etmek imkânsız olduğundan, kendileriyle iş yapmak çoğu defa zordur. Neyse ki, savaş sonrası konforu içinde yetişmiş olan genç nesil, eski tutumları reddetmektedir ve bu nesilden daha fazla kişi siyasete girdikçe, politikaları buna uygun olarak değiştirmelerini bekleyebiliriz. Ancak, Japonya'yı yönetenlerin büyük bölümü İkinci Dünya Savaşı öncesinde doğduğu ve savaş ile savaş sonrası dönemi hâlâ hatırladığı için, bu biraz zaman alacaktır.

Grup Kültü

Amerikalılar bireycilikleriyle, Japonlar ise grupçuluklarıyla övünürler. Biz, çocukluktan itibaren "kendimiz olmak" ve dikkat çekmek ("Hey, Bana bakın!") üzere eğitildik. Japonlar ise gruba uymak ve dikkat çekmemek üzere eğitilmişlerdir. Bir Japon halk deyimi, "Öne çıkana çivi batar" der.

enryo Küstah olmama, çok fazla istememe, soru sormama.
nihonjinron "Japon, Japonluk konusunda nutuk".

Japonlar, âdeta büyük bir aile gibi, kendilerinin sadece diğer Japonlarla iletişim kurabildiklerini ve anlaşabildiklerini hissetmektedirler. Pek çok Japon, yabancılar uzun bir zamandan beri Japonya'da yaşıyor ve Japoncaya hâkim olsalar bile bunu yapamayacaklarına inanmaktadır ve bu, Japonların yüksek bir insanlık seviyesine evirildikleri anlamına gelmektedir. Daha kabul edilebilir olanı ise, Japon grupçuluğunun, yüzyıllar süren ve herkese bir yeri

Siyasî Kültür
Nihonjinron'un Kökleri

Japon siyasî kültürü öylesine farklıdır ki, kimi Japonlar, kendi beyinlerinin fiziksel olarak farklı olduğunu öne sürmektedir. Savaş esnasında, militaristler bu ırkçı açıklamanın çığırtkanlığını yapmışlardır ama şimdilerde ancak birkaç yaşlı insan buna inanmaktadır. Japonlar hakkında çok sayıda teori bulunmaktadır ve *nijonjinron* Japonca'da bu teorilerin tamamına verilen isimdir.

- *Şintoizm*, Japonya ve Japonların diğerlerinden üstün, harika ve mükemmel bir toplum olduğunu öğretmiştir.
- *Budizm*, hâlâ arzulardan feragat etmeyi, acı ve zorluklara katlanmayı ve bütün insanlar ve şeyler konusunda dikkatli ve düşünceli olmayı öğretmektedir.
- *Konfüçyanizm*, herkesin sıkı bir hiyerarşinin içine doğduğunu, otoriteye itaat etmesi gerektiğini ve üstünlüklere büyük nezaketle boyun eğilmesi gerektiğini öğretmiştir.
- Japonya'da uzun süreli ve derinlemesine olan *Feodalizm*, tümüyle itaat etmeyi ve üstünlüklere saygı göstermeyi, yerini muhafaza etmeyi ama gücün çeşitli merkezler arasında dağıtılması gerektiğini öğretmiştir.
- Genç Japonlara, ebeveynlerine ve öğretmenlerine *Tâbi Olma*ları aşılanmaktadır. Genç Amerikalılardan farklı olarak, Japonlar bağımsızlık için değil, hem işyerlerinin hem de devletin otoritesine karşı itaatkâr ve uysal olmak üzere yetiştirilmektedir.
- *Pirinç Tanımı*, suyu paylaşmayı ve aynı hızdaki diziler hâlinde ilerleyen ekipler içinde çalışmayı gerektirir. Kimileri, bunun Japonları işbirliğine yatkın ama yaratıcı olmayan kişiler yaptığını öne sürmektedir.
- Küçük bir araziye *sıkışmış* olan Japonlar, günlük hayatı mümkün kılabilmek için nâzik davranışlar ve işbirliği geliştirmek zorundaydılar. (Bu, New Yorkluların durumunu izah etmemektedir.)

Nihonjinron'un en basit açıklaması, galiba en iyisidir: daha yüksek bir otoriteye itaatsizliğin –sözgelimi yeterince eğilerek selâmlamayarak– ima edilmesinin bile derhâl boynu vurularak cezalandırılabildiği, yüzyılların feodalizmi. Bunu pekiştiren ise, aile reisinin karısı ve çocukları üzerinde kontrolü tamamen elinde tuttuğu ve Japon feodal sisteminin (Konfüçyanizm aracılığıyla Çin'den aldığı) temel birimi olan *ie* (hane halkı) idi.

Bugün bile, kimin daha aşağı eğilerek selâm verdiğine dikkat edilerek, Japonların sosyal derecelenmeleri ayırt edilebilir. Alt dereceden bir kişi, çok fazla ve belinden eğilerek selâm verir; onun bir üstü, kısa ve hafif bir baş eğmeyle karşılık verir. Japonlar, biyolojik olarak özel bir grup ya da itaat geni taşımamaktadırlar; sadece feodalizmin dışına geç çıkmışlardır.

olduğunu ve bunu koruması gerektiğini öğreten izolasyon ve feodalizmin bir sonucu olduğudur.

meritokrasi Yalnızca zihinsel kabiliyete dayalı olarak ilerleme.
sarariman Sözlük anlamıyla "ücretli kişi"; orta düzeyde personel.

Daha az anlayışlı bir bakış açısıyla, Japon grupçuluğu, Japon itaatkârlığının bir ifadesidir. Evet, Japonlar itaatkârdır. Suç oranı son derecede düşüktür. Her yıl, Japonya'nın tamamında işlenen cinayet sayısı, Baltimore'da pek çok hafta içinde işlenenlerden daha azdır. (Japonya'da neredeyse hiç özel şahıs tabancası yoktur.) Öğrencilerin yakınma anlamında kitaplarını yere çarpmaları enderdir. Japon bürokratlar, işadamlarına doğru stratejileri göstermektedirler ve bu, Amerikalı işadamlarının bir an için bile hoş görmeyeceği bir şeydir.

Batılı (özellikle Amerikalı) bireycilerden farklı olarak, Japonlar genellikle zorluk çıkarmaya uğraşmazlar. Hiç kimse bir başkasının dikkatini çekmemeli veya yaygara yapmamalıdır ve (Amerikalıların büyük ölçüde sergilediği *chutzpah*'ın aşağı yukarı zıddı olan) bu tutum, enryo olarak adlandırılır. Herkes, her zaman, hatta düşmanlık hâllerinde bile nâzik olmalı ve gülümsemelidir. Hiç kimse hukuk davaları açmamalı, kesinlikle bir başkasını mahkemeye vermemeli, tartışmaları sessizce yatıştırmalıdır. (Japonya'da, ABD hukuk fakültelerinin her yıl mezun ettiğinden daha az sayıda hukukçu vardır.) Bir kimse çok fazla doktora gitmemelidir; küçük hastalıkları kendi kendine tedavi etmelidir. (Japon sağlık bakımı maliyetleri Amerika'nınkinin yarısıdır ve buna karşılık Japonlarda bebek ölümleri daha azdır ve daha uzun ömürlüdürler.) Harika, belki de bir miktar *enryo* denesek iyi olacak.

Bu grup yönelimli itaatin olumsuz bir yanı vardır: Japonlar, Amerikalıların özümsediği sivil haklar ve hukuk alanlarında ciddi ölçüde eksik kalmışlardır. Hukukçulardan nefret eden kimi Amerikalılar, Japonların nadiren dava açmaları olgusunu göklere çıkarmaktadırlar; onlar güya sosyal uyum hatırına sessizce hâlletmekteymişler. Fakat bu durum, mağdur edilen tarafın talebi ne kadar haklı olursa olsun, hemen her zaman güçlü tarafın lehine hâlledilmesine yol açar. Japonya'da zengin ve güçlü şirket ya da bürokrasi daima haklıdır; birey her zaman hatalıdır.

İnekleyenler İçin Eğitim

Japonlar, başarılarının anahtarlarından biri olan eğitimde güçlüdürler. Japon işgücü, özellikle yüksek teknolojili işlemlerin temeli olan matematikte, Amerika'nınkinden hatırı sayılır ölçüde daha eğitimlidir. Ortalama bir Japon lise mezunu, bir Amerikalı lise mezunundan daha fazla matematik bilmektedir. Çocuklar, –onların eğitim başarılarını kafaya koymuş annelerin, "eğitim anneleri"nin denetiminde– ev ödevlerini, Fransız inekleyicilerinkini çok geride bırakan bir kararlılıkla yaparlar. Kuşkusuz, sınavlardan kötü sonuç alan

Japon öğrenciler, utanç nedeniyle intihar bile edebilmektedirler.

Japon gençler, doğru okullara ve üniversitelere girmek için zorlayıcı bir engeller dizisinden geçerler. Âdeta mükemmel bir meritokrasi hâlinde, bütün girişler testlere dayanır; atletik yeteneklerin ya da aile bağlantılarının faydası olmaz. Hazırlık kurslarının yardımı olabilir ve birçok Japon genç de normal okul saatlerinden sonra bunlara devam etmektedir. Doğru liseye ya da üniversiteye girmek, giriş sınavlarının yapıldığı, günleri bulan bir dönem, yani "sınav cehennemi" demektir.

Sıkışık Japonya: Japonya adalarının büyük bölümünün dağlık olması sebebiyle, Japonlar dar sokaklarda ve dar evlerde yaşamak zorundadırlar. Deprem hasarını en aza indirmek için, iki katlı binalar tercih edilmektedir.

Ancak, bir kez üniversiteye giren pek çok Japon öğrenci, onları mesleğe götürecek olan sınavlara girdikleri sondan bir önceki yıla kadar gevşemekte ve daha az çalışmaktadır. Galiba üniversitede ne öğrendiğinizden daha önemli olan, üst düzey bir okula girmiş olduğunuz gerçeğidir. Eğer en iyisine, Tokyo Üniversitesi'ne (*Todai*) kabul edilmişseniz, daha aşağı derecede kurumlara girmiş olanlara göre büyük avantaj elde etmişsiniz demektir. Her ilde bir devlet üniversitesi vardır; ABD işgali, buraya ABD devlet üniversiteleri modelini yerleştirmiştir. Ayrıca, Japonya'da yüzlerce özel lise ve üniversite mevcuttur. Çok az Japon öğrenci mezuniyet tezi hazırlamaktadır; bu yüzden çok azının yüksek bir mezuniyet puanı ortalamasına ihtiyacı vardır. Bir işe alınmada, derecenizden çok, nerede eğitim gördüğünüz önemlidir.

Geleneksel Japon bahçeleri, Japon kültürünün bir parçası olan yakından kontrolü yansıtır. Çitle çevrilmiş düzenlemelerin içindeki küçük ağaçlara dikkat edin: uysallaştırılmış doğa. Hakikaten ünlü küçük bonsai ağaçları, büyümeye teşvik edilmekten ziyade kasten bodur bırakılmıştır. Bazıları Japon çocuklarının da bu tarzda yetiştirildiklerini söylemektedir.

Japon öğrencilerin önemli bir kısmı, ne siyaseti umursar, ne de onun hakkında bilgi sahibidir, oysa bu, ileri sanayi ülkelerinin çoğunda bütünüyle görebileceğiniz bir şeydir.

nemawashi Bahçıvanlıkta olduğu gibi, sözlük anlamıyla "kök-bağlama"; grup uzlaşmasının oluşturulması.

(bkz. *postmateryalizm* konusundaki kutu.) Ancak iyi üniversitelerin bazılarında, solcu profesörlerin etkisi altındaki birkaç öğrenci, kendilerini yetiştiren sistemi eleştirmeyi öğrenmiştir. Birkaçı da radikal siyasetin ve protestoların, çok az bir kısmı da köktenci terörizmin içine girmiştir. Yine de mezun olmuş neredeyse bütün Japon öğrenciler, saç tıraşı olur, yeni elbise giyer ve sorumluluğunu bilen, itaatkâr birer sarariman olurlar. Japonya'da üniversite, ilköğretimdeki ineklemeyle işyerindeki inekleme arasında kısa bir protesto ve özgürlük molasıdır. Girişimcilik enderdir; ya büyük bir şirkette işe girersiniz, ya da hiçbir şeysiniz. Ancak son zamanlarda bazı genç Japonlar, Japonya'da çok zor bir şey olan kendi şirketlerini kurmaya başlamışlardır.

Japonya eğitiminin muhtevası, ağırlıklı olarak, ezberden öğrenme ve birden fazla seçenekli sınavlara yöneliktir. Yaratıcılık ve icat pek fazla ödüllendirilmez; gruba uymak ödüllendirilir. Tartışma, normalde yalnızca İngilizce dili öğretiminin bir unsuru olarak yer alır, yani sadece yabancılarla anlaşmazlık olabilir düşüncesi ima edilir. ABD sınıflarına

Siyasî Kültür

Japonya'nın Tehlikeli Hıristiyanları

Din, her yerde, siyasî kültür üzerinde çok önemli bir etkiye sahiptir ve Japonya ile Batı arasındaki belirgin bir fark, Japonya'da Hıristiyanlığın olmamasıdır. Her mezhepten Hıristiyanlar (ki çoğu ana akım Protestan'dır), Japonya nüfusunun yüzde 1'inden daha azını oluşturmaktadır ve fazla artmamaktadır. (16. Yüzyıl'da, Cizvitler, yüzde 2'yi Hıristiyanlaştırarak daha iyisini yapmışlardır.) Hıristiyanlıkla ilgili okullar ve üniversiteler (ki çoğu ABD ile bağlantılıdır) çok sayıda ve seviliyor olmalarına rağmen, az sayıda öğrenci Hıristiyanlığa girmektedir. Evlilik kiliseleri ve beyaz gelinlikleriyle batı tarzı nikâhlar çok rağbet görmektedir ama sadece gösteriş amaçlıdır.

Japon Hıristiyanları, kendilerini rahatsız edilen bir peygamber topluluğu gibi görmektedir. Artık ayrımcılıkla değil, sadece umursamazlıkla karşı karşıyadırlar: "Seküler materyalizm"e yakalanmış –para ve eşya kazanan tanrısızlar– olarak gördükleri Japonlarda yüce değerlerin olmayışına üzülmektedirler. Şintoizmi ve Budizmi, hiçbir ahlâkî zemin sağlamayan boş ritüeller olarak görmektedirler. Budist bir servisi birkaç dakikalığına ziyaret eden Japonlar, salt biraz gevşeme terapisi yapmış olmaktadırlar. Japon Hıristiyanlar, Japonya'nın İkinci Dünya Savaşı'ndaki sorumluluk ve suçu ile yüzleşmeye ve Japonya'nın "yurtseverlik" konusundaki yeni vurgusunun da suiistimal edilebileceği konusunda uyarılarda bulunmaya pek gönüllü olmayanlar arasında yer almaktadırlar.

Hıristiyanlık, Japonluğun dış kaynaklı bir tahripçisi olarak görüldüğü Japonya'da, her zaman çetin bir mücadele içinde bulunmuştur. Hıristiyanlık, kendisiyle birlikte bireyciliği, suçluluğu ve (özellikle cinsiyetler arasında) eşitliği getirdiği için, böyle görülmesi epeyce haklıdır. Hıristiyanlık Japonya'yı büyük ölçüde değiştirebilirdi ama bunun olma ihtimâli yoktur. Japonlar dinsizliklerinden memnundurlar. Buna karşılık, Güney Korelilerin yaklaşık yüzde 30'u Hıristiyan'dır. Uzun süre Japon zulmü altında kalan Koreliler, (pek çoğuna ABD'nin sponsorluk yaptığı) kiliseleri, Korelilikleri için bir ferahlama ve destek niteliğinde görmüşlerdir.

nispetle ilgi çekici bir zıtlık da şudur: Japonya'da hızlı öğrenenler, yavaş öğrenenlere yardımcı olmak üzere görevlendirilir. Bu, her iki tür öğrencinin de eğitimi ve grupçuluğun oluşturulması için iyi bir şeydir.

Amerikalılar ve hatta bazı Japonlar da, daha sonraki hayatta esnek ve yeni düşünceleri engellediğini öne sürerek, Japon eğitiminin ezberci yönünü eleştirmektedirler. Fakat matematikte problem çözümü kesinlikle bunu yapmaktadır ve Japonya'nın hızlı yükselişi, Japonların çok fazla yaratıcı olduklarını göstermektedir. ABD okullarındaki sınıflar ezbercilikten uzaklaştıkları hâlde, bu defa onlar da ezberle birlikte gelen dikkatlilik özelliğini kaybetmişlerdir. Esasında biz de bir miktar ezberleme egzersizini sisteme yeniden sokmayı düşünebiliriz. Kaldı ki, Japon okulları da, daha kendiliğinden ve daha sorgulayıcı bir öğrenci türü yetiştirerek değişime uğramaktadır. Japon eğitimi, katılığını kısmen yitirmektedir.

Karşılaştırma
Yanlış Anlamaya Mahkum mu?

Modern Japon iş dünyasının kurucularından biri ve güçlü ABD-Japon ilişkilerinin destekleyicisi Viscount Eiichi Shibuzawa'nın (1840–1931) öfkesi, karşılaştığı zorluklardan dolayı büyüktü. Shibuzawa şöyle yazmıştı: "ABD ve Japonya kadar birbirlerinden farklı, başka hiçbir ülke mevcut değildir. Bu iki ülke, birbirlerini yanlış anlamaya mahkûm gibi görünmektedir".

Bu durum, ABD ve Japonya'nın farklı iş kültürlerinde de kendini göstermektedir. Meselâ, New York şehrinde, biri Amerika'daki yirmi beş Japon şirket yöneticisi için, diğeri ABD'deki Japon firmalarında çalışan yirmi beş Amerikalı yönetici için olmak üzere, iki iş semineri yapılmaktadır. Hepsi erkek olan Japonlar, koyu renkli takım elbiselerle salona geliyorlar ve salon sıcak olduğu hâlde paltolarını çıkarmıyorlar. On dakika olarak belirlenmiş kahve aralarının süresine tam olarak uyuyorlar. Öğle yemeği sırasında birbirlerini tanımaya başlayıncaya kadar hiç soru sormuyorlar. Konuşmacılara nâzikçe saygı gösteriyorlar.

Amerikalı grupta ise sekiz kadın var. Erkeklerin çoğu, sıcak olan salonda derhâl paltolarını çıkarıyorlar. Kahve arasındaki sohbetleri yirmi dakikadan fazla sürüyor. Amerikalılar çok fazla soru soruyorlar ve bazıları konuşmacılarla tartışıyor.

Bunlar, Japon ve Amerikalı yöneticiler arasındaki kültürel farklardan yalnızca birkaçıdır. Amerikalılar firma içindeki anlaşmazlıkları normal görürler; Japonlar ise, daha sonra herkesin uyacağı bir uzlaşmaya yol açacak sabırlı tartışma, yani *nemawashi*'yi âdet edinmişlerdir. Amerikalı yöneticiler hızlı kâr etmeyi isterler; Japonlar, uzun vadede tesis edilebilen daha fazla pazar payını ve daha büyük verimliliği tercih ederler. Amerikan firmaları, özel yetenekleri olan insanları işe alır; daha sonra artık onlara ihtiyacı kalmayınca işten çıkararak sayılarını azaltırlar. Japon firmaları ise verimlilik artışını öğrenebilecek ve buna katkıda bulunabilecek olan kişiyi işe alır ve çalışanın gitmesine izin vermemeye uğraşırlar. Amerikalı yöneticiler sorulara çabuk ve doğrudan cevaplar verirler, çünkü bu açık sözlülüğü gösterir. Japon yöneticiler, cevap vermeden önce duraksar ve temkinli cevaplar verirler, zira bu düşünceliliği kanıtlar. Kimi zaman, bizim gerçekten de birbirimizi yanlış anlamaya mahkûm olup olmadığımızı düşünmek gerekir.

Bir Sarariman'ın (Beyaz Yakalı) Ölümü

–Hava nasıl olursa olsun takım elbise giyen– tipik bir Japon *sarariman*, bütün çalışma hayatını aynı şirkette geçirmekten muhtemelen memnun olacaktır. (Üçüncü tekil şahıs erkek kipini kullanıyoruz, çünkü geleneksel olarak Japon kadınların önemli bir kısmı, evlilikten önce ancak birkaç yıllığına "büro kadını" olmaya razıydı ama şimdilerde, çoğu kariyer lehine evliliği küçümsemektedir ve bu da doğum oranını hızla düşürmektedir.) Şirket de, çalışanlarına "ömür boyu istihdam" sunarak karşılık vermekten hoşlanacaktır. Ancak, zirve noktasında bile, Japon işgücünün sadece yaklaşık yüzde 30'u işverenlerin –ki bunlar da çoğunlukla büyük şirketlerdir– ömür boyu garantisi altındadır ve bu da Japonya'nın uzun süren ekonomik darboğazı esnasında azalmıştır. Küçük şirketler ise, her ne kadar 1990'ların sonunda işsizlik ortaya çıkıncaya dek ekonomik büyüme kesintisiz olsa da, ekonomik şartların izin verdiği ölçüde işe almaya ve işten çıkarmaya mecbur kalmışlardır.

Yakın dönemlere kadar, çoğu Japon çalışan, firmasında kalmanın göreve bağlılık olduğunu düşünüyordu. Amerikan tarzı iş beklentisi, fırsatçılık ve sadakatsizlik olduğu için hoş görülmüyordu. Onlarca yıl önce, Associated Press Ajansı'nın Tokyo bürosundan bir meslektaşa, çok daha iyi ücretli bir iş uğruna ajanstan ayrılmasının kendisi açısından olağanüstü derecede iyi olacağı konusunda güvence vermiştim. Bir şirketten ayrılmak, tam anlamıyla mizacına aykırı gelmişti. Sonunda ikna olmuş ve New York'ta beni gördüğünde, daha iyi bir iş için AP'den ayrıldığını söylemişti; oysa bu, bir Amerikalı için kolay bir karardır. Bu durum artık değişmiştir; Japonya'nın şirket sayısındaki azalmayla birlikte, iş beklentileri ortaya çıkmıştır.

karoshi Aşırı çalışma sebebiyle ölüm.

Japonlar çok, hem de çok fazla çalışmaktadırlar. Bir *sarariman* için sekiz saatlik bir iş günü ender, oniki saat yaygındır. Bazı Japonlar, karoshi diye adlandırdıkları (çok sayıda *sararimanı* dinlendiren, bar şarkıcılığı anlamındaki *karaoke* ile karıştırılmasın) bir hastalıktan, yani aşırı çalışmaktan gerçek anlamıyla ölmektedir. *Karoshi* kurbanları, şaşılacak derecede aşırı bir zaman veya bir gün bile ara vermeden haftalarca çalışmaktadırlar. Gerçi son zamanlarda bazı yaslı eşler, kocalarını erken ölüme götürecek şekilde çalıştıran şirketlere dava açmışlardır. (Bazı büyük firmalar bir menfaat sunmuşlardır: şirket mezarlığına gömülmek; böylece sonsuza dek grubunuzla birlikte olabilirsiniz.) Yeni Japon kuşağı, böyle sıkı çalışmaktan (veya şirket arsasına gömülmekten) hoşlanmamaktadır. Onlar boş zamanı fazla mesaiye tercih etmekte ve şunu sormaktadırlar: "Niçin şirket için kendinizi öldürüyorsunuz?"

Savaş sonrası Japonya'nın büyük bilmecesi, insanların niçin bu kadar çok çalıştığı ve neden bu kadar çok üretip, çok az istediğiydi. *Sararimanlar* tavşan kafesi apartman daire-

wa Japoncada sosyal uyum.

lerinde oturmaya ve kalabalık bir vagon içinde saatlerce ayakta durarak şehirdeki işlerine gitmeye heveslidirler. Hayat pahalılığı, özellikle de konut yönünden, dünyanın en yükseklerinden biridir. Avrupalılar ve Amerikalılar, bu tür şartlar altında çoktan greve giderlerdi. Japon sendikaları zayıftır ve birçoğu, şirketler tarafından ve onlar lehine örgütlenmiştir; eğer grev yapmaları gerekiyorsa, çalışmayı sekteye uğratmamak için bunu öğle yemeği esnasında yaparlar.

Japonlar buna nasıl tahammül edebilmektedirler? Açıklaması, Japon kültürünün gerçekten farklı –ya da en azından şimdiye kadar öyle– olduğudur. Yüzyılların itaati ve feodal ilişkileri, Japonlara çok fazla istememeyi ama efendi (ya da şirket) için çok çalışmayı ve alçakgönüllü olmayı hatta basit yaşamakla övünmeyi öğretmiştir. Japonya hiçbir zaman bir sosyal güvenlik ağı ya da sistemi geliştirmemiş, bu nedenle Japonlar, zor zamanları ve emeklilikleri için tasarruf etmeyi öğrenmişlerdir. Japonlar, Almanlardan daha büyük birikimcilerdir ve yatırım için bankalarda ve şirketlerde mevcut olan bu para, Japonya'nın savaş sonrasındaki büyüleyici ekonomik gelişmesinin sebebini de izah etmektedir: Bol sermaye.

Siyasî İntihar

Şimdilerde Japon kültürünün önemsiz bir kısmı, belli şartlar altında intihar etmeye hazır

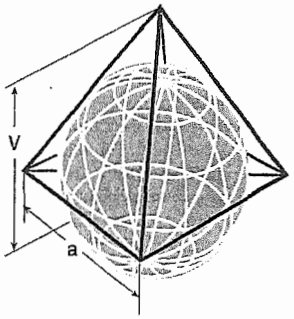
Karşılaştırma
Bir Japon Sınavında Ne Yapacaksınız?

Aşağıdaki uzay geometrisi problemi, elit Tokyo Üniversitesi'ne giriş sınavından alınmıştır. Lisenin son sınıfındaki genç Japonlara yöneliktir.

Şekilde görüldüğü gibi, yüksekliği *V* ve tabanı *a* genişliğindeki bir kare olan düzgün bir piramit, bir küre üzerinde bulunmaktadır. Piramidin tabanı kürenin merkezinden geçmektedir ve piramidin sekiz kenarının tamamı, kürenin yüzeyine değmektedir.

(1) *V* yüksekliğini,

(2) piramit ve kürenin ortak olarak paylaştığı hacmi nasıl hesaplarsınız?

Pekâlâ, diyebilirsiniz ki, ben matematik dalında değilim ve benden böyle ileri bir hüner beklenmemelidir. Fakat bu soru, *beşerî bilimlere* başvuran öğrencilerin sınavından alınmıştır

olmaktır. İlk başlarda, *bushido*nun, yani soyluların ahlâk kurallarının bir bileşeni olan *seppuku* (halk arasında *hara-kiri* olarak bilinir), bir samurayın kendisini ve ailesini utançtan kurtarmak için ölmeye hazır olduğunu gösterirdi. Japon nüfusunun yalnızca küçük bir kısmının şövalye soyundan olmasına karşılık, büyük bir kesimi de onun âdetlerini taklit etmekte, bunlara hayran olmakta ve etkilenmektedir. ABD kuvvetleri 1944'te Saipan'ı ele geçirdiğinde, yaklaşık dört bin Japon kadın ve kız, kayalıklardan atlayarak intihar etmişlerdi. 1945 yılında, savaşın hemen öncesindeki başbakan ve Başbakan Hosokawa'nın büyükbabası olan Prens Konoe, ABD işgal gücü tarafından savaş suçlusu olarak yargılanmak üzere teslim olması emredildiğinde intihar etmişti.

İntihar, ayrıca kişisel utancın bedeli olarak da kullanılmaktadır: Başkalarını bir utanç duygusuna ikna etmektedir. Bir amaca içtenlikle inanıyor ama istediğimi elde edemiyorsam, ikna etmeye uğraştığım kişiler huzurunda intihar ederek onları utandırır ve benim yolumu izlemeleri için baskı yapmış olurum. Ölmek suretiyle kazanırım. İntihar hâlen geniş ölçekte uygulanmıyor olsa da, yine de anlayışla karşılanmaktadır. Örneğin, 1993'te, sağcı bir politikacı, Japonya'nın önde gelen gazetelerinden *Asahi*'ye, onun liberal eğiliminden şikâyet etmek üzere gitti. Canı sıkılan editörlerin huzurunda ileri geri konuştuktan sonra iki tabancasını çekerek, ikisini birden kendine doğru ateşledi ve intihar etti. 1999'da ise Bridgestone'un bir yöneticisi, işten çıkarmaları protesto etmek üzere şirket başkanının huzurunda kendi bağırsaklarını deşti.

Siyasî Kültür

Niçin Wa?

Bazıları, Japoncadaki *wa* kelimesinin, Japon kültürünün anahtarı olduğunu öne sürmüşlerdir. Japonlar, birbirleriyle uyumlu ilişkiler peşinde koşmak ve kurmaya çalışmak üzere eğitilmektedirler. Japonlar *beisabaru*yu severler ama asla bir hakemle tartışmazlar. Herkesin diğer herkese önem verdiği Japonya'ya işbirliğini, grup istekliliğini kazandıran şey, *wa*'dır. (Pokêmon oynamanın tek yolunun işbirliği olduğuna dikkat edin.)

Ancak eleştirmenler, *wa* kavramının, uyumculuğu ve itaati geliştirmek için bir ana öykü sağlamak üzere kasıtlı olarak aşılandığını iddia etmektedirler. Uyum öğretisinin altında yatan şey, işlerin yürütülme biçimini sorgulayan veya eleştiren birinin, iç barışı ve sükûneti bozan ve dolayısıyla sıkıntı yaratan kişi olduğudur. Yani *wa*, toplum kontrolünün bir aracı olabilmektedir.

Wa ayrıca, şirketler ve devlet bürokratları malî problemlerle önceden ve dürüstçe yüzleşmek yerine bunların üzerini örttüklerinde, korkunç parasal kayıplara da yol açabilmektedir. Bazı dev Japon şirketleri, finansal hatalar sonucu servetlerini kaybetmiştir –ve çok geç oluncaya kadar, bu hatalar hep gizli tutulmuştur. 1996'da, Sumitomo Şirketi, tek bir bakır tüccarının birbiri üstüne hatalar yaptığını ve şirketin 1,8 milyar dolar kaybettiğini açıkladı. Ve şirket başından beri bunu biliyordu ama uyumu bozmak istemedi.

Japonya'nın savaş sonrasındaki en ünlü intiharı, 1970'te romancı Yukio Misbima'nınkiydi. 45 yaşındaki Mishima, dünya çapında, Japonya'nın en büyük yazarı olarak kabul ediliyordu. O ayrıca, Japonya'nın eski savaşçı ruhunu genç insanlara aşılamak üzere kendi özel ordusunun sponsorluğunu yapan, işkence görmüş bir model insan ve fanatik sağcı bir militaristti. Mishima, oldukça güçlü bir "öz-savunma gücü" mevcut olsa bile, Japon Anayasası'nın, ülkenin bir ordu beslemesini yasaklayan maddesinden özellikle nefret ediyordu. Mishima, küçük bir grupla Tokyo'daki eski İmparatorluk Ordu Karargâhı'nı ele geçirerek bu maddeyi değiştirtmeyi denedi. Askerî türde bir üniforma giymiş olan Mishima, girişimi başarısız olunca, Karargâh'ın balkonunda, dehşete düşmüş yüzlerce subayın gözleri önünde *seppuku* yaptı. Mishima, âdetlere göre, özel bir bıçakla bağırsaklarını deşti; sonra

shin jinrui (Shin= yeni, jin= kişi, rui= sınıfı) Japoncada yeni insan nesli, genç kuşak karşılığı, yeni nesil.

pietà "Merhamet"in İtalyanca karşılığı; Meryem'in İsa'nın cesedini beşikte sallamasının sanatsal temsili.

Karşılaştırma
Minamata Pietá

Japonya'nın Minamata Körfezi'ndeki bir çevre felâketi, ABD ile Japonya arasındaki farklı ahlâkî ve hukukî tutumları sergilemektedir. Bir kimya şirketi, civa atığını uzun süre körfeze boşaltmıştı. Körfezden avlanan civa bulaşmış balık yiyenlerin çocukları sakat doğuyordu. Büyük bir insanî vicdanı olan, ünlü ABD'li fotoğrafçı W. Eugene Smith, bu öyküyü anlatmak zorunda olduğunu hissetti. Az sayıda Japon fotoğrafçı ve haber medyası bu konuyla ilgilenmişti. Smith'in, sakat çocuğuna banyo yaptıran Minamatalı bir anneyi konu eden dokunaklı fotoğrafı, Rönesans resim ve heykellerinin görünümünü hatırlattığı için Minamata *pietà* ödülünü kazandı.

Japonların çoğu, zehirli atık dökülmesine ahlâkî ya da hukukî bir itirazla harekete geçirilememişti. Atığı döken Chisso Kimya büyük bir işverendi ve hükümet politikası ekolojiye değil ekonomiye önem veriyordu. Chisso işçileri, şirketlerinin onuruna dil uzatan Smith'i feci şekilde dövdüler. Smith, Tokyo'daki büyük bir mağazanın yöneticisi sanatsal ve etik gerçekliğin hatırına şimşekleri üzerine çekmeye karar verene kadar, fotoğraflarını sergilemede büyük sıkıntı yaşadı. Japon toplumunun uyumunu bozmakla suçlandı. Sonunda mağdurlar Chisso'ya dava açtılar ama Chisso, en fazla zarar görmüş mağdurların her birine 60.000 dolar, diğer binlercesinin her birine 22,000 dolar gibi önemsiz rakamlar ödeyene kadar, dava otuz yıldan fazla sürüncemede kaldı.

ABD'de, büyük çoğunluğunun çevreci eğilimleri olan medya ve fotoğrafçılar, durumu tam anlamıyla gözaltında tutmaktadırlar. Amerikalı avukatlar, binlerce değil milyonlarca dolara varacak olan mağdur davalarını üstlenmeye can atmaktadırlar. ABD mahkemeleri, bu tür davalarda şirketleri "çok sıkı mükellefiyetler"le karşı karşıya bırakmaktadır; eğer zarara sebebiyet veriyorlarsa, bunu ödemek zorundadırlar. Japon mahkemeleri, "ihmâl"i, yani şirketin sadece zarara sebep olduğunu değil, böyle yaptığının farkında olması gerektiğini davacılara ispat ettirmektedir. Japonya'da davalarda kararı jüriler değil yargıç vermektedir. Hukukçuların, mahkemelerin ve hukuk davalarının kendi âdetleri vardır; Amerika'nınkiler çok fazla olabilir ama Japonya'nınkiler de çok azdır. Nitekim, Japon üniversiteleri şimdilerde, ABD tarzı üç yıllık mezuniyet sonrası hukuk eğitimleri katarak, kendi hukuk programlarını genişletmektedir.

bir arkadaşı kılıçla boynunu vurdu. Amacı, arkadaşlarını barışın uyuşukluğundan silkinip kurtulmaya ve savaş usulüne geri dönmeye ikna etmekti. Bu derecede geleneksel olması sebebiyle, intihar, eski usullere geri dönmek isteyen muhafazakârlar tarafından kullanılmaya uygundur. Bu niteliğiyle, giderek daha az sıklıkta görülmektedir.

"Yeni İnsan Irkı"

Dikkatinizi çekmiş olduğu gibi, Japonya'da, belki de bu kitapta ele aldığımız ülkelerin hepsinden daha geniş bir kuşaklar arası fark mevcuttur. Yaşlı Japonlar, genç Japonların ne denli çok değişmiş olduklarından hayrete düşmüş ve tamamen mutsuzdurlar ve gençleri, bu kadar çok farklı olmaları sebebiyle shin jinrui diye adlandırmaktadırlar.

20 yaşındaki Japon erkekler, fiziksel olarak, savaş sonrasındaki nesilden ortalama olarak neredeyse 10-12 cm., kadınlarsa 7 cm. daha uzundurlar. Japon fiziksel gelişmesinin hemen hemen tümü bacaklarda meydana gelmiştir ve bunun, pirince dayalı geleneksel Japon diyetine göre proteince daha zengin olan Batı tarzı beslenmeyle ilgili olduğuna inanılmaktadır. Sahiden de Japonya'nın en sevilen restoranları sırasıyla McDonald's ve Kentucky Fried Chicken hâline geldikçe, pirincin popülaritesi azalmıştır. Ancak büyüme hamlesinin yanı sıra, daha fazla yağlı beslenme, daha önce Japon gençleri arasında hiç bilinmeyen bir parça obeziteyi de beraberinde getirmiştir. Bir başka faktör de, artık Japonların evde ve işyerinde yere diz çökerek değil, sandalyede oturmalarıdır; bu durum, Japonların bacaklarının uzamasını engelleyen dizler üzerindeki sürekli baskıyı ortadan kaldırmıştır. (Daha önceleri, Amerika'daki Japon göçmenlerin çocukları ve to-

on Şeref yükümlülüğü ya da borcu.

Siyasi Kültür
On'un Şerefi

Japonya'daki diğer bir feodalizm kalıntısı da *on*'dur. Bu, hukuksal ve parasal olmaktan ziyade sosyal ve sembolik bir şeydir ve Japon görev duygusunun altını çizmektedir. Eğer bir kimse size küçük bir lütufta bulunmuşsa, sizin *on*unuzu uyandırmıştır ve sizden de bir gün bu nezaketin karşılığını vermeniz beklenir. *On*, Japon sosyal hayatını fazlasıyla kolay işler hâle getirmektedir. Eğer Japonya'ya giderseniz, kalacağınız evin sahiplerine küçük, pahalı olmayan hediyeler götürün (gözde bir hediye, üniversite logolu tişörtlerdir).

Meselâ ben, Amerikalı bir arkadaşım ve Japon olan karısını, bir hafta sonu evime gelmeleri için defalarca davet etmiştim ama her seferinde nâzikçe reddedildim. Amerikalı arkadaşım sebebini bana açıkladı. Benim davetim, herhangi bir *on*'a dayanmaksızın yapılmıştı, bu yüzden, Japon olan kansı, kabul etmeyi yakışıksız bulmuştu. Arkadaşımın, problemi aşmak için bir fikri vardı. Bana hediye olarak iki güzel fotoğraf kitabı gönderdi ve böylece benim *on*'umu uyandırmış oldu. Bu noktada, onlar için evime gelmek ve bizi ziyaret etmek artık şereflîydi. Hediyeler sunmak, Japon siyasî hayatının da normal ve hatta gerekli bir unsurudur.

runları da, boy olarak kesinlikle aynı şaşırtıcı büyümeyi sergilemişlerdir.)

Fakat bundan daha önemlisi, genç insanlarda Japon tutumlarının hızla değişiyor olmasıdır. Şirket hatırına uzun saatler boyu çalışmak, artık normal ya da arzu edilir bir şey olarak görülmemektedir. Aile, hobiler ve seyahat için daha fazla boş zaman yaratma isteği, genç Japonları Avrupalı ya da Amerikan eşdeğerlerine benzer hâle getirmektedir. Para biriktirmek için tüketimi azaltmak, artık bir norm değildir. Pek çok genç Japon, ABD'yi gezmiş ya da orada eğitim almıştır ve Amerikan gençliğinin hoşgörülü hayat tarzını örnek almıştır. Amerikan modası ve hayat tarzı popülerdir. (Son moda, Martha Stewart'tır.) Genç Japonlar iyi hayatı istemekte ve şimdi bunu aramaktadırlar.

Kimileri de, şimdi geriye, erkekler için iş, kadınlar için evlilik biçimindeki standart usule dönmektedir. Çünkü artık iş azdır ve artman daireleri anormal pahalıdır, bu nedenle, yirmili yaşlardaki pek çok Japon, anne babalarıyla yaşamaya ve sadece geçici işçi, yani *freeter* (galiba Almancadaki *freie Arbeiter*, yani serbest işçiden gelmektedir) olarak çalışmaktadır. Evlilikten kaçmakta, bunun yerine eğlenceye önem vermekte ve paralarını giysilere ve renkli saç kozmetiklerine harcamaktadır.

Karşılaştırma
Almanya ve Japonya'da Siyasî Kültürleri Değiştirmek

Alman siyasî kültürü, Japonya'yla bazı özellikleri paylaşmaktadır. Her ikisi de güçlü birer feodal hiyerarşiler tarihine sahiptir ve itaate önem vermektedir. Her ikisi de, geleneksel yöneliş sembollerini manipüle etmeyi çok iyi bilen diktatörler yönetiminde, can atarak savaşa koşmuşlardır. Her iki ülke de, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra mecbur tutuluncaya kadar demokrasiden hoşlanmamıştır: Savaş felâketi ve savaş sonrasındaki zayıflıkları, Almanlara ve Japonlara çok çalışmayı ve az istemeyi öğretmiştir. Güvenilir muhafazakâr partiler CDU ve LDP, artan refahı dağıttılar ve seçmenler; bir deneme ruh hâli içinde değildiler. Radikal öğrenciler; ABD ile ittifak ve nükleer silâhlar konusunda yaygara koparıyorlardı ama muteber yurttaşlar bunların zorunlu olduğunu anlıyorlardı. Farkları şurada ki, Almanya, savaş sonrasındaki istikrarını yaklaşık bir nesil içinde döküp saçtı; Japonlar ise iki veya daha fazla nesildir sürdürüyorlar.

Japonya niçin daha yavaş? Öncelikle Japonya'nın feodalizmi daha uzun süre devam etti ve itaat modelleri Almanya'nınkinden daha derinlemesine aşılanmıştı. İkinci olarak, Japonya, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bile daha izoleydi ve halkı Batı Almanlardan daha az seyahat ediyordu. Üçüncüsü, Japonya, Batı Almanya'nın savaştan sonra yaptığı gibi eğitimi yeniden gözden geçirmedi. Dördüncü olarak, Japonya, 1960'lar ve 1970'lerde ileriye doğru fırlamadan önce yoksul, Batı Avrupa'nın çoğundan daha yoksul bir ülkeydi. Japonya zenginleştikçe ve dünyaya daha açık oldukça siyasî kültürü de daha az farklı olmaya başladı. Şu anda genç Japonlar, genç Almanlara benzemektedir: Özgür, bekâr, apolitik ve eğlence sever.

Son zamanlardaki siyasî değişiklikleri mümkün kılan, büyük ölçüde bu "yeni insan ırkı"nın devamlılığıdır. Disiplin ve mahrumiyet içinde olcuyan eski nesil, savaş sonrası dönemin büyük kısmında yalnızca itaat etmişti. Şirketin ve devletin sunduğu şey, yeterince iyiydi. Genç Japonlar bu özelliklerin bir kısmını yitirmişlerdir ve işlerini, oylarını değiştirmeleri artık daha kolaydır. Eski Japonlar yozlaşmayı ve LDP'nin hizipleşmiş liderliğini hoş görebiliyordu; ne de olsa, parti Japonya'yı refaha götürmüştü. Genç Japonlar ise, sistemin tam bir ev temizliğine ihtiyacı olduğunu rahatlıkla söylüyorlar. Japon siyasî tutumları, diğer ileri sanayi ülkelerininkilerden bütünüyle farklı değildir ve zamanla, gittikçe daha fazla onlara benzemesi muhtemeldir.

–Perry'den bu yana geçen– yüzelli yıllık bir süreye bakıldığında, Japon siyasî kültürünün, *nihonjinron*un çekirdeğini koruma amaçlı bir geriyi savunma eylemi olduğu görülür. Japonya, zaman içinde, aşamalı olarak ve isteksizce, bir parça yüzeysel ölçüde kabullenerek ve başkalaşarak, *gaijin* âdetlerine kendini kaptırmaktadır. Meiji modernleştiricileri, aslında "Tamam, Batı'nın bizi ele geçirmesini önlemek için modernleşmek zorundayız. Ama bunu kendi tarzımızla yapacağız" demişlerdi. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise Japonya, gerçekte şunu söyledi: "Peki, bir kapitalist demokrasi olmak zorundayız. Fakat bunu kendi tarzımızla yapacağız".

Bu tür pek çok değişiklikten sonra, Japon siyasî kültürü değişmiş ama bunu hızlı ya da devrimci bir tarzda yapmamıştır. *Sistemler*in doğası, değiştiremeyeceğiniz tek şeydir, çünkü bunu yaptığınızda başka her şeyi de değiştirmiş olursunuz. Meselâ, MacArthur Anayasası'nda bulunmasına rağmen, kadın eşitliği, şimdilerde ancak yavaş yavaş yürürlüğe konabilmektedir. Çok sayıda kadın üniversiteye devam etmektedir. Hatta bazıları, şirketlerde yöneticiliğin yollarını aramaktadır. Kimileri araba kullanmakta, (eğer hiç evlenmeyecek değillerse) geç evlenmekte ve evlilikten sonra çalışmaya devam etmektedirler. Bu durum, yavaş yavaş erkeklerin tutumlarını (ki çoğu bunlardan hoşlanmamaktadır), doğum oranını, çocuk yetiştirme kalıplarını, hane halkı gelirlerini ve nihayetinde siyasî tutumları değiştirmektedir. Fakat Japonlar, içteki *nihonjinron* çekirdeğini her zaman koruyacaklardır. Japonya değişmekte ama değişiklikler, âdeta Japonya'nın elitleri *gaijin*e belli bir pay verecek yeni bir uzlaşmayı oluşturmak üzere büyük bir *nemawashi* için sessizce toplanmışlar gibi, genellikle azar azar ve neredeyse görünmez gibidir.

Anahtar Terimler

enryo
karoshi
meritokrasi
nemawashi
nihonjinron
on
pietà
sarariman
shin jinrui
suçluluk
takımada
utanç
wa

Ek Kaynaklar

Cutts, Robert L. *An Empire of Schools: Japan's Universities and the Molding of a National Power Elite.* Armonk, NY: M. E. Sharpe, 1997.

Garon, Sheldon. *Molding Japanese Minds: The State in Everyday Life.* Princeton, NJ: Princeton University Press, 1998.

Hendry, Joy. *Understanding Japanese Society,* 3rd ed. New York: Routledge, 2003.

Ikegami, Eiko. *Bonds of Civility: Aesthetic Networks and the Political Origins of Japanese Culture.* New York: Cambridge University Press, 2005.

Itoh, Mayumi. *Globalization of Japan: Japanese Sokoku Mentality and U.S. Efforts to Open Japan.* New York: St. Martin's, 2000.

Johnson, David T. *The Japanese Way of Justice: Prosecuting Crime in Japan.* New York: Oxford University Press, 2001.

Karan, Pradyumna P. *Japan in the Twenty-First Century: Environment, Economy, and Society.* Lexington, KY: University Press of Kentucky, 2005.

Kumagai, Fumie, and Donna J. Keyser. *Unmasking Japan Today: The Impact oof Traditional Values on Modern Japanese Society.* Westport, CT: Praeger, 1996.

Leheny, David Richard. *The Rules of Play: National Identity and the Shaping of Japanese Leisure.* Ithaca, NY: Cornell University Press, 2003.

Mc Veigh, Brian J. *Nationalisms of Japan: Managing and Mystifying Identity.* Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 2003.

Nathan, John. *Japan Unbound: A Volatile Nation's Quest for Pride and Purpose.* Boston, MA: Houghton Mifflin, 2004.

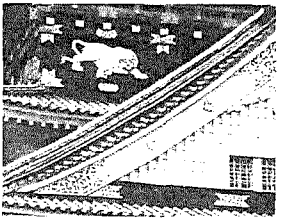
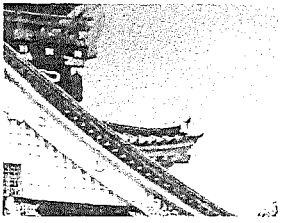
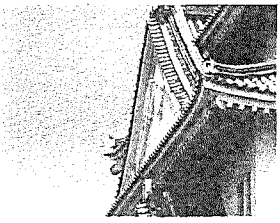
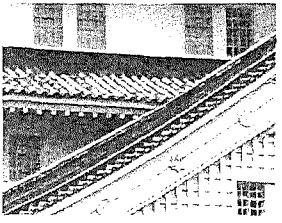
Sakai, Naoki, Brett de Bary, and Iyotani Toshio, eds. *Deconstructing Nationality.* Ithaca, NY: Cornell University Press, 2005.

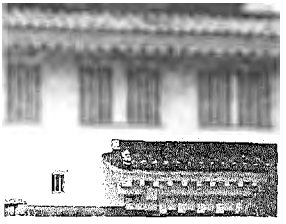
Schwartz, Frank J., and Susan J. Pharr, eds. *The State of Civil Society in Japan.* New York: Cambridge University Press, 2003.

JAPONYA TOKYO
UCC

MV

Bölüm 26

Japonya: Etkileşme Modelleri

Japonya'daki siyasî etkileşmeler, kimi zaman, Liberal Demokrat Parti, ekonomik çıkar grupları ve bakanlıklardan oluşan bir demir üçgen olarak tasvir edilir. Büyük bir değişim vaat etmesi nedeniyle, 1993 seçim karışıklığından bu yana, bütün yeni başbakanlar bu demir üçgeni parçalamaya yemin etmişti. Ancak olsa olsa onu birazcık ezdiler, çünkü böylesi üçgenler güçlü çıkarları temsil ederler.

Klâsik Japon demir üçgeni, aşağıda izah edileceği gibi iş yapan LDP'nin uzun süreli hükümet dönemi sırasında oluştu. Liberal Demokrat politikacılar, ülkenin ekonomik çıkar gruplarının –ki bunlar arasında tarım ve inşaat sanayisi ön plâna çıkanlardır– büyük kısmına, onların çıkarlarını gözetecekleri vaadinde bulunmaktadırlar. Karşılık olarak, çıkar grupları da LDP'nin rakip partiler karşısında büyük paralar harcamasına imkân verecek surette cömert kampanya fonları sağlamaktadırlar. (Bazı LDP'li siyasetçiler, bu fonları kendi ceplerine de koydular.)

Dikkate Alınacak Sorular

1. Birçok ülke "demir üçgenler"le mi yönetilmektedir?
2. Japonya, serbest piyasa ekonomisinin iyi bir örneği midir?
3. Japonya'da çıkar gruplan mı daha önemlidir, yoksa bürokrasi mi?
4. Üst düzey Fransız ve Japon bürokratların benzerliklerini ve zıtlıklarını karşılaştırın.
5. METI gibi bir şey Amerika'da işe yarar mı?
6. Çıkar grupları ile hükümet arasında, kim kime rüşvet vermektedir?
7. Japonya'nın "para politikası" reforme edilebilir mi?
8. "Hiç kimse sorumlu değil" teorisini izah edin. Geçerli midir?
9. Gölge şogunlar kimlerdir ve hâlâ işleri yürütmekte midirler?
10. 2005 seçimleri Japon siyasetini değiştirdi mi?

Ancak, LDP, çıkar grubu taleplerini yasa ve siyasa hâline nadiren dönüştürmektedir; bunun yerine, bakanlıkların ve kurumların, sözleşmeler, borç verme, regülasyonlar, sübvansiyonlar ve ticarî himaye yollarıyla talepleri karara bağlamasına imkân vermektedir. Orada uzun süredir bulunan bakanlıklar, bütün uygun insanları tanımakta ve onlarla nasıl uğraşılacağını bilmekte ve genellikle işe yarar uzlaşmalar bulabilmektedir.

Üçgenin bir köşesine kumanda eden bakanlıkların kendi gündemleri vardır ve bu gündem elbette, Adam Smith'in, rekabetin en iyi ürünleri ve en düşük fiyatları sağladığı serbest ve açık piyasa görüşü değildir. Tokyo bakanlıkları, bunun yerine, sınırlı olarak onların sanayilerine ve sektörlerine odaklanırlar ve iç rekabetin kıyasıya olmaması için sınırlandığı, dış rekabetinse mümkün olduğu her yerde ustaca dışlandığı kontrollü piyasalarla onları himaye etmeye çalışırlar. Bu düzen, –yüzeysel olarak serbest piyasa ekonomisi gibi görünen– Japon ekonomisini, yeryüzünün en fazla regüle edilmiş ekonomisi hâline

demir üçgen Politikacıların, bürokratların ve iş dünyasının aralarındaki para akışını artırmak için birbirlerine kenetlenmeleri.

getirmektedir. Son zamanlarda bir miktar reforme edilmiş olmasına rağmen, yaklaşık onbin bürokratik regülasyon, Japon ekonomisinin her yönünü ve sektörünü çekip çevirmektedir. Dolayısıyla Japon ekonomisi, serbest piyasa sisteminin iyi bir örneği değildir.

Bakanlıklar, çıkar gruplarına, ABD veya Avrupa'da genellikle başarılı olan bir tarzda

Demokrasi
Japonya'nın Belli Başlı Çıkar Grupları

Japon çıkar grupları, Fransız modeline uyma eğilimi taşır; yani bunlar genellikle, Fransız gruplardan bile daha fazla bürokratik otoriteye boyun eğmektedirler; yakın dönemlere kadar, Japon çıkar grupları, kendilerini denetleyen bakanlığa nadiren itiraz ya da aldırmazlık etmiştir. Çıkarların ilgili kurumu ele geçirmede veya onunla mücadele etmede başarısız olduğu Japonya'daki çoğulculuk, Amerika'daki çoğulculukla aynı şey değildir. Bazı üst düzey Japon çıkar birlikleri şunlardır:

- *Keidanren*, yani Ekonomik Örgütler Federasyonu, en önemli işadamı grubudur; birçok büyük şirket adına konuşur ve ihracatı artırmak için öteden beri METI'yle yakın çalışır. Şu anda deregülasyon ve rekabet lehine bakanlık çevresinde çalışmalar yapmaktadır.
- *Shin Rengo*, yani Japon Sendikalar Konfederasyonu, 1989'da daha küçük sendikaların birleşmesiyle kurulmuş ve sekiz milyon üyesi adına, her ne kadar Sosyal Demokratlarla hâlâ bir bağı olsa da ılımlı ve ideolojik olmayan bir üslûpla konuşmaktadır.
- *Nissho*, yani Japon Ticaret ve Sanayi Odası, LDP ile iyi bağlantıları olup, rekabeti, büyük mağazaları, fiyat indirimlerini ve yabancı mal ithalatını engellemeye çalışmaktadır.
- *Nokyo*, yani Tarım Kooperatifleri Merkez Birliği, yakın arkadaşı LDP'ye, gıdada kendi kendine yetmeyi ve tarımsal ithalatın reddedilmesini savunmaktadır.
- *Nikkyoso*, solcu, barışsever, hükümete muhalif ve öğretmenler arasında güçlü olan Japon Öğretmenler Sendikası; Sosyal Demokratlarla bağlantılı.
- *Jichiro*, İl ve Yerel Kamu Çalışanları Sendikası, Japonya'nın epeyce etkili, en büyük tek sendikası. Ayrıca solcu ve Sosyal Demokratlarla bağlantılı.

Solcu Japon okul öğretmenleri sendikası, Japonya'nın yeniden silâhlandırılmasını, NATO'yu, ABD'yi protesto ve sosyalizm lehine, Diet'in karşısındaki bir caddede, barışçı bir gösteride.

hizmet vermemektedir. Daha ziyade, çıkar grupları bakanlıklardan istediklerinin bir kısmını almakta, karşılığında, bakanlıkların, bürokratların kontrolü altında regüle edilmiş piyasalar oluşturma projelerine tam bir itaat göstermektedirler. Fransız krallarının kontrollü merkantilist sistemlerini andıran Japon regülasyonlar, Japon çıkar gruplarının işine gelmektedir. Öte yandan Japon tüketiciler, fahiş fiyatlarla soyulmaktadır.

Sözü Geçen Bürokratlar

Üst düzey devlet memurlarının siyasî önemini vurgularken, Japonya bakanlıklarının nereden geldiğini de anlamamız gerekmektedir. Bunlar bir serbest piyasa demokrasisinin değil, İkinci Dünya Savaşı için plânlanan ve onu yürüten bir militarist sistemin ürünleridir. Savaş gereçleri, ağır sanayi, Mançurya'nın kalkınması, ulaşım, haberleşme ve Japon ekonomisinin diğer pek çok sektörü, devlet kontrolü ve nezareti altındaydı. Nitekim, modern Japon ekonomisinin Meiji Restorasyonu sırasındaki ilk kuruluşu da devlet tarafından emredilmiş ve denetlenmişti. Japonya, gerçekten de bir serbest piyasa ekonomisi olarak bilinmemektedir.

güdümlü kapitalizm Devletin ekonomiyi mülkiyetinde bulundurmayıp, onu denetlemesi.
kamu şirketi Tümüyle veya kısmen devletin mülkiyetinde bulunan, özel amaçlı ekonomik birim (ABD'deki örneği: TVA).
Todai Japonya'nın en iyisi olan Tokyo Üniversitesi'nin kısa adı (Çin'deki eşdeğeri: *Beida*).

Savaştan sonra ekonominin yeniden canlandırılması işi, kesin olarak, Japonya'nın savaş ekonomisini yürüten aynı bürokratlara verildi. Bunların aynı eğilimle yapmaya başladıkları –ve de çok iyi yaptıkları– bu iş, savaş sırasında kendini ortaya koymuştu: Ekonomik gelişme, kapitalistlere bırakılmayacak kadar önemli bir iştir. Japonya, ekonomik hayatı için mücadele etmektedir ve savaş sonrası tartışmasına uzanan verimsiz arz ve talep sistemiyle yavaş yavaş yolunu belirleme lüksüne sahip değildir. Japon üst düzey bürokratların kanaati, Japonya'nın ekonomik büyümesinden başka hiçbir şeyin önemli olmadığıydı ve biz, bunun nasıl yapılacağını bilen tek halkız.

Bu, haklı olarak "sosyalist" bir sistem diye adlandırılamaz, çünkü mülkiyeti özel ellerde bırakmış ve refahı ya da geliri, zenginden fakire yeniden dağıtmaya kalkışmamıştır. Doğrudan bireylerin hayat standartlarını hızla artırmayı değil ama bir bütün olarak Japon ekonomisini büyütmeyi amaçlamıştır. Kimileri böyle bir sistemi, Fransa'da ele aldığımız, yine devletin bir numaralı kapitalist olduğu ve belli başlı endüstriyel ve malî kurumları elinde bulundurduğu, Meksika'da yeniden ele alacağımız, "devletçi" bir sistem olarak adlandırmaktadır. Neredeyse bütün sanayinin özel mülkiyet elinde olduğu Japonya'daki durum bu değildir. Belki de Japonya için bulabileceğimiz en iyi isim, güdümlü kapitalizmdir.

Japon hükümeti, değişik ekonomik sektörlere yardım etmeyi ve özellikle en kuzeydeki seyrek nüfuslu Hokkaido adası gibi daha yoksul olan bölgeleri kalkındırmayı amaçlayan çok sayıdaki kamu şirketini yönetmemektedir. Japon bürokratik kontrol yöntemi, endüstriyi özel ellere bırakmak, buna karşılık endüstriyi mantıksal ikna ve banka borçlarıyla bu veya şu yoldan gitmeye –çoğu zaman akşam yemekleri ve içkileri esnasında– teşvik etmektir. Hedefler, Japon avantajlarının, kendilerinin yabancı üreticilerden daha düşük fiyatlarla ürün satmalarına ve dolayısıyla ezici bir dünya pazarı payını güvence altına almalarına imkân verebileceği muhtemel alanlardır. (Japon fotoğraf makinesin endüstrisinin Almanya'ya karşı stratejisi bu tür bir başarıydı. Bu konuyla ilgili olarak, bkz. bir sonraki bölümde'deki kutu.)

Büyümenin öncüleri olarak kabul edilmiş sanayiler, önemli bakanlıklarla bağlantılı olan bankalardan düşük faizli kredilerle uzun vadeler elde etmişlerdir. İstenen doğrultuda hareket etmeyen endüstriler ise büyük krediler alamamışlardır. Bu, düpedüz devlet kontrolünde olan Sovyet tipi sosyalizminkinden daha incelikli bir ekonomiyi yönlendirme yöntemidir. (Bu aynı zamanda, 1990'larda Japon bankalarını iflâs ettiren büyük kredilerin birer hata olduğu anlamına da gelmektedir. Her şeyin bir arka yüzü de vardır.) Japon yaklaşımı, Fransızların *yol gösterici plânlama*sına benziyordu, fakat daha etkili ve

Karşılaştırma
Fransa ve Japonya'daki Bürokratik Elitler

Seçilmiş görevlilerin az ölçekte rehberliği veya müdahalesiyle, kendi başına iş gören güçlü bürokrasi kavramı yeni bir şey değildir. Fransa'nın onlarca yıldır böyle bir sistemi olmuştur ve ne De Gaulle'ün Beşinci Cumhuriyet'i, ne de Mitterrand'ın reformları Fransız bürokratlarını seçmene hesap verebilir hâle getirebilmiştir: Japon bürokratik eliti de Fransız *Grand corps*a az çok benzemektedir. Her iki grup da çok zeki ve iyi eğitimlidir; kendi ülkelerinin ekonomilerini modernize etme ve yükseltme yetkileriyle donatılmış olarak üst düzey yönetim görevlerinde yer almaktadır. Her ikisi de ülkelerini sadece kendilerinin kurtarabileceğini ve seçilmiş politikacıların, gelip giden ve ciddiye alınmaması gereken zorunlu bir kötülük olduğunu düşünme eğilimindedir.

Fransızlar, Ulusal İdarecilik ya da Politeknik Okulları gibi bir Ünlü Okul'da yetişirler, buna karşılık en zeki genç Japonlar, devlet tarafından finanse edilen Tokyo Üniversitesi'ne, *Todai*'ye girme hakkı kazanırlar. Mezuniyetten sonra, her iki grup da yönetici seviyesine doğru en hızlı yollara girer ve her ikisi de özel sektörde daha iyi ücretli işlere girmek için erkenden emekli olabilmektedir. Fransız bürokratik eliti, çıkar gruplarının görüşlerini Fransız değil, ya da objektif değil diye küçümsemektedir. Japon bürokratlar ise, genellikle, denetlemekle görevlendirildikleri çıkar gruplarının fikirlerini ciddiyetle dinlerler ama sonra, onları görüşlerini bakanlığınkilere uygun olarak değiştirmeye nâzikçe ikna ederler.

Aralarındaki büyük fark, Fransız bürokratik elitlerinin aynı nağmenin notalarını okumaları ve bakanlıklar arası işbirliği yapmalarıdır. Japonlar ise derhâl bakanlıklarının *sakoku*'suna (kapalı çevre) gömülürler ve diğer bakanlıklara veya seçilmiş görevlilere pek dikkat etmezler. Japon modelinde genel bir plân yoktur ve kimi zaman bakanlıklar birbirlerine zıt amaçlarla iş görürler.

daha güçlüydü, çünkü nakit akışı yaratabiliyordu ve iş dünyasının genellikle hükümete itaat ettiği, işbirliğine dayalı Japonya ortamında meydana geliyordu.

Okurasho Japonya Maliye Bakanlığı. **skandal** Haber medyası tarafından kamuoyuna duyurulan rüşvet uygulaması. **gezinti parası** Politikacıların oy satın almak için ödedikleri küçükçe bir miktar para.

Maliye'nin ve METI'nin üst düzey bürokratları çoğunlukla iyi görevlere gelmişlerdir. En zeki mezunlardan seçilen bu kişiler, hızla yükselmiş ve henüz gençken büyük sorumluluklar üstlenmişlerdir. Ancak ücretleri yüksek değildir ve eğer kariyerlerinin yarı yolunda, özel sektörde kazancı büyük görevlere geçmek isterlerse (Japonların "cennetten iniş" ve Fransızların "terlikleri giymek" diye adlandırdıkları şey), bundan iyisi can sağlığı olur. Bu, bakanlıkların özel sektörle bağlarını artırmasının da (ve bununla birlikte rüşvetin zeminini hazırlayan) bir yoludur. Japonya, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından çabucak toparlandı ve ekonomik büyüme rekorları gerçekleştirmeye devam etti. Ancak, bir sonraki bölümde göreceğimiz gibi, bürokratik rehberlik, Japon ekonomisinde, onu daha sonra birtakım zorlukların içine iten tehlikeli çarpıklıklara da yol açmış olabilir.

Japonya taraftarları, bir süre, aşırı güçlü bürokrasi teorisi yandaşlarının Japon-dövücülüğüyle meşgul olduklarını öne sürmüşlerdi. Sonra, 1993'te, reformcu Hosokawa hükümeti, bakanlıkların çok güçlü olduğunu, frenlenmeleri ve koordine edilmeleri gerektiğini açıkça kabul etti. Nihayet 1996 seçimlerinde, bütün partiler bunda hemfikir oldular ve bürokrasileri ve düzenlemeleri reforme etmeyi kampanya vaatlerinin bir parçası hâline getirdiler. Dünün Japon-dövücülüğü, bugünün alışılmış bilgeliği olmuştur. Başbakan Ko-

ABD ve Japonya: Bir Amerikan DETI'si mi?

Japonya Ekonomi, Ticaret ve Sanayi Bakanlığı (METI), İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Japonya'nın sanayileşmiş ülkelerin üst sıralarına doğru hızlanmasına katkıda bulunduğuna göre, ABD'deki eşdeğeri –yani bir Ekonomi, Ticaret ve Sanayi Departmanı (DETI)– aynı şeyi Amerika için yapabilir miydi? Bu noktada, kurumların bir ülkeden diğerine aktarılmasının ne kadar zor olabildiğini görmekteyiz.

METI, işbirliği ve itaate dayalı Japon siyasî kültürü içinde iyi iş görmüştür. Elbette METI bürokratları, işadamlarına işleri yapmalarını emretmediler: Çoğunlukla uzun süren içkili akşam yemekleri vasıtasıyla onları ikna ettiler. İşadamları, kendileri için iyi olanın Japonya için de iyi olduğunu, yeterince hızlı olarak kavradılar.

Bir DETI, çok daha bireyci ve işadamlarına devlete tenezzül etmemeleri ve kendi yollarından gitmelerinin öğretildiği Amerika bağlamında işe yarar mıydı? Washington'ın ulusal bir "sanayi politikası" yoktur ve yakın bir zamanda geliştirilmesi muhtemel de değildir. ABD'nin anti-tröst yasaları, firmalar arasındaki işbirliğini yasadışı hâle getirebilmektedir ve bu Japonya'da bir sorun değildir. ABD hükümetinin banka kredileri temin edebilmesi, ABD bankacılık sisteminin büyük bir yeniden yapılanması anlamına gelecektir. Aslında ABD, devlet öncülüğünde teknolojik gelişmeyi denemektedir. Sematech, üretim teknolojilerini paylaşmak üzere, anti-tröst yasalarından muaf beş ABD'li bilgisayar çipi üreticisini yanında getirmiştir. Bu küçük denemenin sonuçları pozitiftir.

izumi, Japonya ekonomisinde devletin rolünü daha da azaltmak istiyordu.

Ancak, bu kolay olmayacaktır; bürokratlar güce alışmışlardır. Güçlü ve muhafazakâr Okurasho'nun bir üst düzey görevlisi, reformcu bir kabine tarafından teklif edilen bazı değişiklikler karşısında öfkelenmiştir: "Sizi temin ederim ki, onlara uymayacağız. Onlar bize uyacaklar". 2002'de, sevilen ve açık sözlü kadın dışişleri bakanı Makiko Tanaka'nın (eski bir başbakanın kızıdır), hesap verebilirliği getirmek suretiyle rüşvetle mücadele girişiminde bulunması üzerine, bakanlığının devlet memurları ayaklanmış ve kendisi görevinden alınmıştı. Japon bürokratlar sivil kontrolü sevmezler.

1990'ların sonundaki ekonomik darboğaz, bürokratların Japonya'yı sıkıntının dışına çekemediklerini gösterdi; geçen yılın formülleri artık işe yaramıyordu. *Keidanren*'in sabırsız üst düzey sanayicileri, kendi Rekabet Komitelerini örgütlediler ve METI'yi tümüyle baypas ederek, hükümete zorlayıcı birtakım tavsiyelerde bulundular. *Keidanren*'in kabineye ve Diet'e mesajı şuydu: Gıcırdayan ekonomi aygıtını düzeltin, ya da biz fabrikalarımızı denizaşırı ülkelere taşıyacağız (ki bu, onların zaten yaptıkları şeydir). Bürokrasi çok itibar kaybetti. Elit Todai'nin, devlet hizmetine girmek için birbirleriyle yarışmaya alışmış hukuk öğrencileri artık özel sektöre yönelmektedirler. Bir son sınıf öğrencisi şöyle demişti: "Bürokratlar şimdilerde kötü bir imaja –katı, esnemez, sıkıntı verici– sahipler". Eğer Japonya bürokratların yetkisini ve statüsünü azaltırsa, Japonya'nın daha normal bir ülkeye doğru evirilmesinin işaret taşını koymuş olacaktır.

Rüşvet Skandalları

"Demir üçgen"in, hükümeti çıkar gruplarına bağlayan bir başka ayağı, rüşvetin bereketli zeminidir. Japonya'nın, her yıl, resmî görevlilerin istifaları ve bazen de tutuklanmalarının eşlik ettiği, yeni bir skandalı ortaya çıkıyor gibi görünüyor. Gerek yabancı gerekse Japon gözlemciler arasında, Japonya'da küçük bir rüşvetin normal olduğu –seçim sisteminin eseri– ve Japonların çoğunun özellikle buna aldırmadığı, öteden beri geniş ölçüde kabul görmektedir. Gezinti parası, birçok siyasî sistemin bir unsurudur ve seçmenler, siyasetçilerden lütuf beklemektedirler. Ama Japonya'da rüşvet, seçilmiş politikacılardan daha derinlere inmektedir; pek çok devlet memuru da bunun içine saplanmıştır.

Japon siyaseti konusundaki az sayıdaki kitap, tesadüfî olanları hariç, rüşvetten bahsetmemektedir; bu önemli bir husus olarak görülmemiştir. Alanın çok sayıdaki uzmanına göre, diğer Asya ülkeleri gibi, Japonya da, belli bir seviyeye kadar rüşvet verilmesini anlayışla karşılamakta ve hoş görmekte, sadece alanların belirgin biçimde hırslı olmaları durumunda bir mesele olarak kabul etmektedir. Belki bir zamanlar durum bu kadar basitti, fakat rüşvet skandalları giderek arttıkça, eskiden uysal olan Japon medyası, rüşvetçi poli-

tikacıların izini sürmeye başlamış ve Japon kamuoyu da siyasî rüşvete karşı gittikçe daha az hoşgörülü olmuştur.

1974'te, Lockheed'in, Japon hava kuvvetlerine kendi savaş uçaklarının satın alınması için, Japon politikacılara büyük rüşvet dağıttığı tespit edilmişti. Lockheed, kendisinin Japonya'daki diğer herkes gibi sadece iş yaptığını iddia etti. Japon politikacılar da paraya parti kampanyalarının harcamaları için ihtiyaç duyduklarını söylemişlerdi ama paranın çoğu kendi ceplerinde kalmıştı. Enerjik Başbakan Kakuei ("bilgisayarlı buldozer") Tanaka (1972–1974), skandal yüzünden görevinden indirilerek tutuklanmış ve 1976'da, kısa bir süre hapiste yatmıştı.

paralı siyaset Fonların seçimleri kazanmak için savurganca kullanılması.

¥ 110 $ civarında dalgalanan Japon parası yenin simgesi.

yapı Anayasa, yasalar ve yasama-yürütme-yargı erkleri gibi devlet kurumları.

yumuşak para ABD siyasetinde, sınırlamalardan uzak durmak için, adaylar yerine partilere ve diğer gruplara verilen para.

1988 ve 1989'da, Recruit Şirketi, trampa edilmemiş menkul kıymetlerini çok sayıda LDP'liye ve muhalefetten birkaç siyasetçiye kelepir fiyatla satmıştı. Bazıları bir gecede 1 milyon dolar kadar para kazanmıştı. Kamuoyu öfkelendi ve Başbakan Noboru Takeshita, 1989'da utanç içinde istifa etti. Bir üst düzey yardımcısı intihar etti. Eski Başbakan Yasuhiro Nakasone de, bir skandala bulaşmış ve LDP'den istifa etmiştir.

1992'de, bir kargo şirketi olan Sagawa'nın, 4,2 milyon dolarlık en yüksek ödül LDP'deki eski Tanaka hizbinin lideri Shin Kanemaru'ya gitmek üzere, altmıştan fazla politikacıyı maaşa bağladığı belirlendi. Sağcı Kanemaru, savaş sırasında Manchukuo'da İmparatorluk görevlisiydi ve daha sonra LDP'nin ana sponsoru oldu. Kanemaru'nun kaynakları, örgütlü suçtan geliyordu. Bürosundaki kasada nakit ve külçe altın olarak 50 milyon dolar vardı ama Kanemaru'ya 2.000 dolardan daha az para cezası verildi. Kamuoyunun öfkesi tırmandı ve ertesi yılki seçimlere taşındı.

Japonya'da rüşvetin ciddi bir problem olduğunun işaretleri, bir süreden beri aşikâr hâle gelmiştir. Herkes, barajlar, otoyollar, köprüler gibi kamu yatırımlarına ihtiyaç olmadığını bilmektedir –küçücük Japonya'nın, bir yılda ABD'den daha fazla beton kullandığı bildirilmektedir–, fakat belli bir yüzdesi parti ya da kişisel kasalarına döneceği için, inşaat endüstrisi ödüllendirilmektedir. Komeito, 1950'lerde, rüşvetle mücadele etmek üzere "temiz yönetim partisi" olarak kurulmuştu.

Rüşvetin kökleri, Japonya'daki paralı siyasete inmektedir, zira (1993 reformlarına kadar) adaylar, parti prensipleriyle ya da kişilikleriyle değil, nakit bağışlarının büyüklüğüyle kendilerine değer kazandırıyorlardı. Eski seçim sistemi gereğince, LDP adayları çoğunlukla diğer LDP adaylarına karşı yarışmışlardır ve bu, hizipçiliği ve rüşveti gerektiren bir sistemdi. 1993 öncesinde, ne hükümet ne de parti, kendi kendilerini finanse etmeye terk edilen adaylara veya görevlilere pek fazla fon sağlamıştı.

Ve Japonya'da bir görevi ifa etmek ve orada kalmak ucuz değildir. Sıradan yerel görevle-

re ve seçmen hizmetlerine ek olarak, gelenek sebebiyle, Japon politikacılar, bölgelerindeki düğünlere ve cenazelere katılarak, yeni evlilere ve yas tutanlara az olmayan miktarlarda para armağanları vererek kendilerini seçmenlere sevdirmek zorundadırlar. (Bu onların üzerine bir borçtur.) Tipik bir LDP görevlisi, biryılda tahminen 120 milyon ¥ (yaklaşık 1 milyon $) harcamış, fakat sadece 20 milyon ¥ ödenek almıştır. Aradaki 100 milyon ¥ bir yerlerden, yani dostların, taraftarların, işadamlarının ve hatta yer altı dünyası çetelerinin bağışlarıyla finanse edilmek zorundaydı.

Sözde yasayla kontrol altında tutulmasına rağmen, Japonya'da paralı siyaset, miktarlar çok büyük, çıkar çatışmaları çok belirgin, bağış yöntemleri gizli veya para kaynakları çok kirli olduğunda, skandal üstüne skandallara sebep olmaktadır. Yeni seçim sistemi, kısmen, bu şablonu kırmak için tasarlanmıştı. Paralı siyaset sistemini daha da kırınak için, başkaca yeni yasalar, şirket katkılarının bireylere değil, sadece partilere yapılmasına izin vermiş ve kampanya harcamaları için partilere yaklaşık 30 milyar ¥'i (takriben 250 milyon $) bulan kamu sübvansiyonları sunmuştur.

1990'ların başında, LDP'nin tamamı kirli görünüyordu ve bazı LDP'li siyasetçiler, özellikle de genç ve ileriyi görenleri, parti onları da kirletmeden kendilerini partiden dı-

Demokrasi
"Paralı Siyaset" Kırılabilir mi?

Japon seçimlerine ve kampanya finansmanına ilişkin 1993'teki reformlar konusunda, siyaset bilimcilerin en çok ilgilendiği sorulardan biri, paralı siyasetin, Japon siyasî kültüründe, hiçbir miktardaki yasal düzeltmenin sona erdiremeyeceği kadar derinlemesine kökleşip kökleşmediğiydi. Bu, klâsik bir soruya örnek teşkil ediyordu: Siyasî sistemlerde, *yapı* mı, yoksa psikoloji mi önemlidir? Diet, 1993'te yapıyı bir parça değiştirdi. Peki, bunun sonucu olarak psikoloji de değişti mi?

Japonya'nın paralı siyaseti bir sonraki seçimlerde de devam etti, çünkü seçim reformları, mutlaka umulduğu ya da plânlandığı gibi iş görmemektedir. ABD, sırf hem adayların hem de katkıda bulunanların sistemi alt etmenin yeni yollarını bulmalarını sağlamak için defalarca çeşitli kampanya finansman reformları kabul etmiştir. (Şimdiki çözüm, *yumuşak paradır.*) Problemin altında yatan şey, hem kampanya fonlarına olan ihtiyaç (Amerika'da televizyon reklâmları, Japonya'da seçim kamyonları ve hediyeler için) ve hem de seçmen blokunu memnun etme gereğidir.

Japon reformcular, kendi seçim sistemlerini değiştirmenin, bu ümitsiz kampanya parası ihtiyacının bir kısmını ortadan kaldıracağını öne sürdüler. Bu, şimdiye kadar işe yaramadı. ABD, Fransa ve Almanya'nın seçim sistemleri çok farklıdır ama hepsinde de ikide bir ortaya çıkan skandallar söz konusudur. Neden? Çünkü her sistemde partiler ve adaylar, yasanın kenarından dolaşmanın yollarını bulmaktadır. Ve her bir sistemde, adayların bir bölümü, kampanya yardımlarını –gerek yasal, gerek yasadışı olarak–, çoğu zaman fazladan skandallara yol açacak biçimde kişisel giderleri için kullanmaktadır. Altta yatan benzerliğe dikkat edin: Bütün siyasetçiler –Amerikalı, Japon, Fransız ve Alman– para müptelâsıdır. California'lı siyaset patronu Jesse Unruh'un ifadesiyle, "Para, siyasetin anne sütüdür".

şarıya atmaya ve yeni partiler kurmaya başladılar. Şimdilerde açıkça rüşvetten gına getirmiş olan seçmenler, 1993'te yalnız LDP'yi terk etmekle kalmadılar, daimî ikinci parti ve o da skandallarla kararmış olan Sosyal Demokratlardan da uzak durdular. Doğrudan sebep, her iki partinin de rüşveti engellemek, oy vermeyi adâletli kılmak ve zorluk içindeki devlet öncülüğünde ihracat ekonomisinin katı kalıplarını parçalamak için zarurî olan reformları tasarlamada ve yönlendirmedeki beceriksizlikleriydi.

Rüşvet konusunda giderek artan haykırış, Japon seçmen kitlesinin gittikçe daha olgunlaştığını, daha demokratikleştiğini göstermektedir. Yaşlı neslin normal kabul ettiği bir şeyi, genç kuşak pis, haysiyetsiz ve anti-demokratik olarak damgalamaktadır. Aynı dönemde, onlarca yıl devam etmiş olan rüşvet türleri yüzünden İtalyan ve Brezilyalı

Demokrasi
Japonya'da Posthanenin Gidişi

Koizumi'nin Japon posta sisteminin bazı kısımlarını özelleştirme çabaları, çıkar gruplarının ve bürokrasideki müttefiklerinin reformları nasıl engelleyebildiklerini resmetmektedir. 1871'de kurulan Japonya Posta İdaresi, sadece mektup dağıtmamakta, ayrıca bir tasarruf bankası ve sigorta şirketi olarak da hizmet vermektedir. Meiji modernleştiricileri ve militaristler, ekonomiyi ve savaş aygıtını kurmak için sermaye biriktirmek üzere onu kullanıyorlardı. Japonlar, kimi zaman küçük bir köyde bir kişi olan, nâzik, yardımsever postane müdürlerini severler. Japonlar sisteme güvenmektedirler; hane halklarının yüzde 85'inin posta tasarruf hesapları vardır.

Fakat, 20. Yüzyıl'ın sonlarında bu, kötü bir ekonomi hâline gelmişti. 330 trilyon ¥ (neredeyse 3 trilyon $) mal varlığı bulunan Japon Postası, dünyanın en büyük finans kuruluşuydu. Japonya sermayesinin çok büyük bir kısmını kontrol ediyor, çok az faiz ödüyor ve özel sigortacılık sektörünü bodur bırakıyordu. LDP hükümetleri, onu yol projeleri, küçük işletmelere ve diğer siyasî taraftarlarına düşük faizli borç kullandırmak için kendi kumbarası olarak kullanagelmişti. Japon Postası'nın mal varlığı, siyasî hamiliği, rüşveti ve müsrif yatırımları finanse ediyordu.

1990'ların başında posta bakanı olan Koizumi, sorunu kavramış ve sistemi özelleştirme fikrini oluşturmuştu. Uzun süredir LDP ile aynı safta olan muhafazakâr güçler –270,000 posta çalışanı, "yol ailesi (otoyol müteahhitleri) ve kırsal kesim politikacıları– reformu engellemeye çalıştılar. 2005'te, Koizumi, 2007'de sigortacılık ve bankacılığı Japon Postası'nın elinden alan ve 2017'de bunları özelleştirecek olan bir tasarıyı alt meclisten geçirmeyi başardı. Bu anî ya da dramatik bir reform değildi; Japonya yavaş yavaş değişmektedir. Ancak, üst meclis bunu reddetti. Öfkelenen Koizumi, itaat etmeyen otuz yedi LDP üyesini partiden ihraç etti ve yeni seçimlere gitmek üzere alt meclisi feshetti (üst meclisi feshedememektedir).

Koizumi erken seçim kararıyla bir risk almıştı ve büyük bir galibiyet elde etti. (Tam olarak aynı günlerde Alman Şansölyesi Schröder de erken seçim ilân etmiş ama kaybetmişti.) Japonların çoğu Koizumi'nin cesaretine hayran olmuştu ve bu tür reformlar için tam zamanı olduğu konusunda onunla mutabıktı. Reform tasarısını eleştiren DPJ ise büyük hezimete uğradı. Şimdi, Komeito'nun yardımıyla alt meclis, üst meclise üstün gelebilmektedir. Bazı kimseler, Japon Postası'nı, ekonomide, hükümette ve LDP'de daha ileri reformlar için bir cepheyi yarıp geçme meselesi olarak görmektedirler. Fakat başka pek çok çıkarlar da daha ileri reformları engellemeye çalışacaklardır.

politikacıların da nasıl alaşağı edilmiş olduğuna dikkat edin. Bu skandallar iyiye işaretti, zira bunlar, dünyanın her yerindeki insanların, rüşvetçi hükümetlerle kendilerine kötü hizmet edildiğini gerçekten anladıklarını göstermiştir. Kendi kendisinin eski şablonlara sokulmasına izin veren bir Japon partisi, şimdi anlamaktadır ki, seçimlerde cezalandırılmaya maruz kalacaktır. Hatta LDP, kendisini ve sistemi reforme etme taahhüdünde bulunmuştur.

Hiç Kimse Sorumlu Değil mi?

"Japon-dövücüleri" denenlerin –ki bunların en önde geleni, Japonya'da uzun yıllar yaşayan bir Hollandalı gazeteci Karel van Wolferen'dir– yaptığı en şiddetli suçlamalardan biri de, Japonya'da, etkileyici bir güçlü ve derli-toplu hükümet görüntüsünün arkasında, gerçek bir kararverici güç merkezinin bulunmaması, yani hiç kimsenin sorumlu olmamasıydı. (Katrina kasırgasının ortaya çıkardığı gibi, ABD de bu "hiç kimse sorumlu değil" suçlamasından muaf değildir.)

Başbakanlar rehberlik etmemişlerdir; belki de LDP hizip liderleri onları indirinceye kadar, ilci yıl görevlerine sımsıkı tutunmuşlardır. Hizip liderleri rehberlik etmemişlerdir; onlar da sadece birbirleriyle mücadele edebilmek için feodal güç biriktirmişlerdir. Parlamenterler de bunu pek yapmamışlardır ama yeniden seçilmelerini temin etmek için özel çıkar gruplarından para almışlardır. Ve hatta, *Okurasho* ve METI gibi kudretli bürokrasiler bile, yalnız kendi dar uzmanlık alanlarında rehberlik yapmışlardır. Başka hiçbir şeyi değil, sırf Japon sanayisi ve ihracatının büyümesine ilişkin kendi özel vizyonlarını geliştirmişlerdir. Bu görüş ışığında, Japon hükümeti, bilgisayarlı, yüksek teknolojili dev bir tır kamyonu gibi görünmektedir: Yoluna çıkan her şeyi ezerek, becerikli bir biçimde, homurtular çıkararak yoluna devam etmiş ama onu hiç kimse sürmemiştir; hatta yön değiştirebilecek tekerlekleri bile olmamış, bu nedenle dümdüz bir hat boyunca ilerlemiştir.

Japon Komünistler, Kyoto'da gelip geçenlerin ilgisini nâzikçe çekmeye çalışıyorlar ama sadece birkaç ilgilenen kişi bulabiliyorlar. JCP, her zaman küçük bir parti olmuştur.

–Hâlâ ihtilâflı olan– "Hiç kimse sorumlu değil" teorisi,

Japonya'nın İkinci Dünya Savaşı'na düzenli olmayan bir şekilde sürüklenmesini izaha yardımcıdır: Tokyo'daki hükümet barış demiş ama ordu Çin'i işgale devam etmiştir. Bu teori, Tokyo'dan gerçek ticarî taahhütler almadaki çıldırtıcı zorluğu da açıklamaya katkıda bulunmaktadır: Başbakan Japon pazarını Amerikan ürünlerine açacağına söz vermekte, fakat Japon bürokratlar, bakanlıklarının dışından gelen herhangi bir politika değişikliğini yürürlüğe koymayarak, bu vaadi sessizce veto edebilmektedirler.

Tokyo'daki her bakanlık, kendi dışındaki otoriteye karşı pek sorumlu olmayan feodal bir tımar gibidir. Bu devlet dairelerinin hiçbiri, herhangi bir ortak amaç veya liderliğe sahip değildir. Her biri, kendi ekonomi sektörünü denetlemeye tahsis edilmiştir. Değişik çıkar grupları, çok azı üst seviyede koordine edilmiş bulunan bürokratik plânları olduğu gibi kabul etmiş bulunduklarından, daireler ve bakanlıklar, bu çıkar gruplarının isteklerine de pek fazla cevap vermezler.

Eğer "hiç kimse sorumlu değil" teorisi yaklaşık olarak doğru ise, bu demektir ki, Japonya, ciddi bir kurumsal az gelişmişliğe maruzdur. Hâlâ temelde yatan feodal bir düzenlemeye uygun olarak çalışan bir hükümet, diğer birçok ülkeyle birlikte Japonya'nın üzerine de bir çarpışma rotası empoze eden ve muazzam bir durgunluk ve dev ticarî dengesizlik ortaya çıkaran ekonomik bozulma da dâhil olmak üzere, 21. Yüzyıl'ın ekonomik problemlerini ele alamayacak demektir. Şimdi Japonya açısından büyük soru, Başbakan Koizumi'nin, yapmaya ant içtiği gibi yeni ve âhenkli bir LDP yaratıp yaratamadığı ve ekonomideki devlet denetimini engelleyip engelleyemediğidir. Önceki reformlar, Japonya'yı olsa olsa birazcık yerinden kımıldatmıştı. Sonraki başbakanların onu biraz daha kımıldatıp kımıldatamayacağını bekleyip görmek durumundayız.

Kaybeden Yok

Japon siyasetinin "hiç kimse sorumlu değil" teorisine ilişkin olarak anlaşılması gereken şey, hiç kimsenin ekonomik değişiklikten zarar görmediğidir. Balina eti şu anda Japon beslenmesinin sıradan bir parçası olmasına rağmen, Tokyo hâlâ, balina avcılarının, nesli tükenmekte olan bu hayvanları hunharca öldürme haklarının bulunduğunu savunmaktadır. Niçin? Uluslararası baskılara boyun eğmek, balina avcılarının işlerini yok edecektir ve bu ülkede hiç kimsenin canı acıtılmaz. Ancak bin üç yüz metrekarelik bir patlıcan bahçesi bulunan bir tek çiftçi, tek pisti bulunan, Tokyo'nun aşırı yük altındaki Narita havaalanının çok ihtiyaç duyulan genişletme çalışmalarını engelleyebilmektedir. Neden? Havaalanının genişletilmesi onun işini bozacaktır ve bu ülkede biz bunu yapmayız.

"Kaybeden yok"un Japon siyasetine etkisi, değişimin engellenmesidir. Fransa'da (11. Bölüm), hipermarketler gibi ekonomik modernleşmenin küçük dükkânlara nasıl yol

verdiğini görmüştük. Japonya'da ise, küçük perakendeciler gibi çıkar grupları, büyük mağazaların ve süpermarketlerin açılmasını durdurabilmekte ve geciktirebilmektedir. Japonya'da Toys "R" Us'ın açılmasına izin verilmesi yılları bulmuştur; küçük mağazacılar itiraz etmiştir. (O şimdi, Japonya'nın en büyük oyuncak perakendecisidir.) Japonya, perakende sektörünü yavaş ve gecikmeli olarak modernleştirmektedir ve şimdi Japonların çoğu, Daiei hipermarketleri gibi büyük mağazalarda alışveriş yapmaktan mutludur.

Japonya'da, siyaset bilimcilerin birim vetosu dedikleri ve sistemin ne kadar küçük olursa olsun herhangi bir bileşeninin, çoğunluk tarafından istenen bir değişikliği veto edebilmesi anlamına gelen durum mevcuttur. Özellikle çiftçiler bundan yararlanmaktadır. –35 milyon nüfusuyla dünyanın en büyük metropol alanı olan– Tokyo bölgesi içinde bile, sahiplerinin şiddetle ihtiyaç duyulan apartmanlar için yol yapılmak üzere satmaya

Demokrasi
Kim Kime Rüşvet Veriyor?

Modern siyasette iki önemli para akışı söz konusudur. Birincisi, iltimas geçilmesi karşılığında çıkar gruplarından siyasî partiye olandır. Dar kapsamlı çıkar grupları (meselâ belli bir şirket) özel bir kayırma (diyelim, standartları açıklama konusunda) istediğinde, bu tür bir "paralı siyaset" kirli görünür. Özellikle Enron'dan sonra, ABD eleştirmenleri, bu bağlantıları bir rüşvet biçimi olarak tasvir ettiler. Bu her yerde, Avrupa'da, Amerika'da, Japonya'da da görülmektedir.

Ancak, daha büyük bir para akışı, oylarını kazanmak üzere hükümetten seçmen kitlesine yapılandır. Bu da her yerde mevcuttur ve bütün çağdaş hükümetler, harcama programlarıyla, inşaat projeleriyle, sübvansiyonlarla, ticarî himayelerle vesaire, değişik gruplara yardım sözü verdiği için artmıştır. Buradaki rüşvetçilik başka bir tarzda akmaktadır ve muhtemelen politikacıların tercihleri açısından daha fazla motive edicidir. Bir seçmen kitlesinin uzaklaşması korkusu, sık sık konumlarını tehlikeye atan veya terk eden politikacıları daha da korkak kimseler yapmaktadır. Meselâ, kim çiftçilere hayır demeye cesaret eder? Tokyo hükümeti ve hatta çiftlik ödeneklerini savurganca artıran "muhafazakâr" Bush yönetimi (ve Demokratlar kongresi) değil herhâlde. Hepsinin çiftçilerin oyuna ihtiyacı vardır. Hükümetler, çoğunlukla, diğer dolambaçlı yollar yerine gruplara rüşvet vermektedir.

Politikacılar genel olarak, kendi doğrudan avantajları (yani yeniden seçilmek) için çaba gösterirler ve (savaş, bütçe açıkları ya da enflasyon gibi) sonuçlara ya az dikkat eder veya hiç aldırmazlar. Siyasetçiler, kısa süreli oyunlar oynamak ve kimi zaman korkunç olabilen uzun vadeli sonuçları es geçmek zorundadırlar. Onlar "Oya ihtiyacım var ve şimdi var" diye düşünürler. "Bundan beş yıl sonra olabilecek şeylerin, benim gelecek seçimi kazanmama faydası yok". Bu oyunu oynamayanlar, seçimi kaybedebilirler. Modern demokrasinin büyük bölümü, önemli gruplara ödeme yapma sistemidir. Kimileri bunun demokrasinin altını oymasından korkmaktadır, çünkü az sayıda kişi, bütün ülkenin uzun vadedeki yararını düşünmektedir. Japonya veya Amerika'daki kampanya yasası reformları, rüşvetçiliğin bu iki türüne dikkat etmek zorundadır. Birini –sözgelimi (siyasî amaçlı ödenek yerine nâzik bir terim olarak) "tahsisat"ları sınırlamak gibi– düzelten, diğerini düzeltememektedir.

yanaşmayacağı küçük tarım arazisi parçaları vardır ve bu kişiler, yasalarla ve cömert sübvansiyonlarla desteklenmektedirler. Aslında bu düzenlemede kaybedenler olmadığını söylemek pek doğru değildir. Japon tüketiciler, yüksek fiyatlar ve katlanmak zorunda kaldıkları sıkıştırılmış bir hayat yüzünden kayba uğramaktadırlar.

birim vetosu Bir unsurun yasaları veya değişiklikleri engelleyebilmesi.
iktidar değişikliği Bir partinin yerine seçimle diğerinin gelmesi.

Değişim Olmadan Reform

Fransa ve Almanya, sistemleri değişim ve modernleşmeye ihtiyaç duyan ama köklü çıkarların reformları önlediği, "engellenmiş toplumlar" olarak tasvir edilir. Tipik olarak, bu tür sistemler, değişim baskılarının eski yapının birdenbire yenilere yol vereceği ölçüde çok artmasına dek, onlarca yıl değişmeden devam ederler. Sonunda balon patlar. Aşamalı değişim aslında daha iyi olacaktır ama pek çok grup bunu engellemektedir. De Gaulle'ün

Demokrasi
Japonya Siyaseti Değişebilir mi?

Sonunda belki. Demokrasinin tanımlayıcı özelliklerinden biri, *iktidar değişikliği*dir. Eğer aynı parti, adeta sonsuza dek görevde kalıyorsa, sistem muhtemelen bir demokrasi değildir. Kuşkusuz iktidar partisi, bunun seçmenlerin tercihi olduğunu iddia eder ama asıl, onun medya ve seçim sandıkları üzerindeki kontrolü kazanmasını temin etmektedir. Kurumsal Devrim Partisi'nin (PRI), 20. Yüzyıl'ın büyük bölümünde iktidarda olduğu Meksika'yı az sayıdaki gözlemci gerçek bir demokrasi olarak kabul etmiştir. Vicente Fox'un, Meksika devlet başkanlığına PRI adaylığı konusundaki 2000 yılı zaferi, değişimin başlangıcının bir işareti olabilir (Bkz. 33. Bölüm).

Japonya'da iktidar değişikliği var mıdır? 1993-1994'te çok kısa süreli olarak bu olmuştur; fakat bu, on ay sonra düşen, sekiz partili, istikrarsız bir koalisyondu. (Çok partili koalisyonların sürdürülmesi daima zordur.) Sonra, Sosyal Demokrat Tomiichi Murayama göstermelik başbakan olmak üzere, LDP yeniden iktidarı devraldı. LDP hiç gerçekten iktidardan indirilecek ve birkaç yılını muhalefette geçirecek mi? LDP'nin bu uzun görev süresinin hem yapısal, hem de psikolojik sebepleri vardır. Japon seçim sisteminin kırsal bölgeleri aşırı temsil ettirmesi ve Japonların refah getirmiş olan bir partiyi iktidardan indirmedeki isteksizlikleri, LDP'nin uzun ömürlülüğünü büyük ölçüde izah etmektedir. Paralı siyaset de LDP lehinedir. Bu faktörler artı Koizumi'nin popülaritesi, LDP'yi 2005 seçiminde yukarıya itmiş ve ona Diet üzerinde mutlak bir kontrol kazandırmıştır.

Sorunun bir diğer parçası, Japonya'nın iyi bir muhalefet partisine sahip olmamasıdır. Eski, katı Sosyalistler, LDP'ye muhalefet eden bir "buçuk parti"den başka bir şey olamayacak kadar fazla doktrinciydi. Şimdi, LDP'ye açık bir alternatif ortaya koyamayan uyumsuz Demokratlar, aksak "buçuk parti"dir. Bir muhalefet partisi kendi rolünü tam anlamıyla üstlenınceye kadar, Japonya'nın egemen-parti sistemi devam etmeye mahkûm gibi görünmektedir. Japonya her zaman güçlü bir model sürekliliği olarak gösterilmiştir; Japonya'da hiçbir şey dramatik biçimde değişmez.

1958'de iktidara gelişi, engellenmiş bir toplumun nasıl çarpıcı biçimde engelleri kaldırdığının bir örneğidir. Japonya'nın sorunu da buna benzemektedir ama daha şiddetlidir, zira hiç kimse sorumlu değildir ve büyük değişikliği meydana getirebilecek tek bir iktidar merkezi yoktur. Bazı gözlemciler, Japonya'yı, ekonomisinin yavaşlamasına ve bölge lideri statüsünün aşınmasına neden olan bir kurumsal felce uğramış olarak görmektedirler.

Yıllardır, Japon başbakanlar, Japon ekonomisini yeniden düzenleme sözü vermişler – şimdi bunu *risutora*, "yeniden yapılanma" olarak adlandırıyorlar– ama bu, çoğu zaman boş söz olarak kalmıştır. Fiilen Japon tarzını yeniden icat edecek büyük, çok kapsamlı reformlar yerine, başbakanlar, çok az şeyi değiştirecek, küçük, âdeta makyaj türü reformlar sunmaktadırlar. Bir taşla dört kuş vurmayı umut eden pek çok Japon, büyük reformlardan yanadır –Keidanren de kuvvetle bunları desteklemektedir. Yani, güçlü şekilde düzenlenmiş Japon ekonomisini, yabancı mal ithalatı önündeki engeller de dâhil olmak üzere yeniden düzenleyecek reformlar, durgunlukla mücadele edebilecek, hayat standartlarını yükseltebilecek, ticaret fazlasını azaltabilecek ve bürokrasiyi frenleyebilecektir. Japonya'da reformlar daima yaklaşmakta ama asla gelmemektedir.

Anahtar Terimler

birim vetosu
demir üçgen
gezinti parası
güdümlü kapitalizm
iktidar değişikliği
kamu şirketi
Okurasho
paralı siyaset
skandal
Todai
yapı
yumuşak para
¥

Ek Kaynaklar

Beason, Dick, and Dennis Patterson. *The Japan That Never Was: Explaining the Rise and Decline of a Misunderstood Country.* Albany, NY: SUNY Press, 2004.

Bouissou, Jean-Marie. *Japan: The Burden of Success.* Boulder, CO: L. Rienner, 2002.

Broadbent, Jeffrey. *Environmental Politics in Japan: Networks of Power and Protest.* New York: Cambridge University Press, 1998.

Colignon, Richard A., and Chikako Usui. *Amakaduri: The Hidden Fabric of Japan's Economy.* Ithaca, NY: Cornell University Press, 2003.

Curtis, Gerald L. *The Logic of Japanese Politics: Leaders, Institutions, and the Limits of Change.* New York: Columbia University Press, 1999.

Hrebanar, Ronald J. *Japan's New Party System.* Boulder, CO: Westview, 2000.

Nakano, Minoru. *The Policy-Making Process in Contemporary Japan.* New York: St. Martin's, 1997.

Otake, Hideo, ed. *Power Shuffles and Policy Processes: Coalition Government in Japan in the 1990s.* Tokyo: Japan Center for International Exchange, 2000.

Richardson, Bradley. *Japanese Democracy: Power, Coordination, and Performance.* New Heaven, CT: Yale University Press, 1997.

Rothacher, Albrecht. *The Japanese Power Elite.* New York: St. Martin's, 1994.

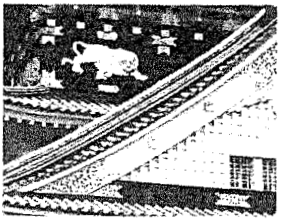
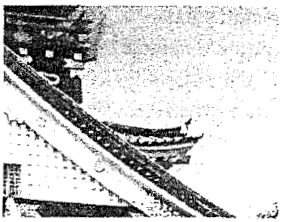
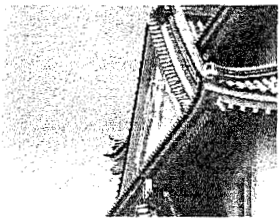
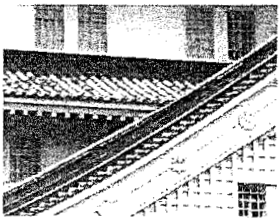
Schlesinger, Jacob M. *Shadow Shoguns: The Rise and Fall of Japan's Postwar Political Machine.* New York: Simon & Schuster, 1997.

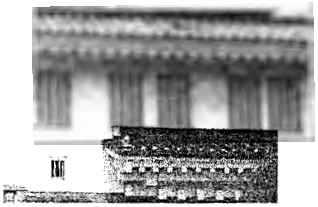
Schwartz, Frank J. *Advice and Consent: The Politics of Consultation in Japan.* New York: Cambridge University Press, 1998.

Wolferen, Karel van. *The Enigma of Japanese Power: People and Politics in a Stateless Nation.* New York: Vintage Books, 1990.

Woodall, Brian. *Japan under Construction: Corruption, Politics, and Public Works.* Berkeley, CA: University of California Press, 1996.

Bölüm 27

Japonlar Neleri Tartışıyorlar?

Tıpkı Almanya gibi, Japon ekonomisi de İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yükselişe ama daha sonra yatay pozisyona ve şimdi de inişe geçmiştir. Bu iki ülkenin savaş sonrasında elde ettiği avantajlar, zaman içinde azalmıştır. 1990'dan 2005'e Japonya'nın GSYİH'sı az artmıştır. Şimdi yeniden canlanma belirtileri mevcuttur, fakat hiçbir şey, Japonya ekonomisinin sonsuza dek yukarıya doğru ilerleyecek gibi göründüğü 1950'lerle 1980'ler arasındaki gibi değildir. Bütün "ekonomik mucizeler" kendi kendilerini el altından çökertmeye meyillidir. Çin'in şu andaki inanılması güç büyümesini ele aldığımızda bunu hatırlayın.

Dikkate Alınacak Sorular

1. Japonya'nın ekonomik mucizesini ne izah eder?
2. Japon ekonomisinin devletçe denetlenmesinde yanlış olan neydi?
3. Japonya ekonomik darboğazı aştı mı?
4. Japonya, demografik olarak Almanya'ya ne ölçüde benzemektedir?
5. Satınalma gücü paritesini açıklayın.
6. Gaiatsu nedir ve Japonya buna niçin direnmektedir?
7. Japonya bir tür merkantilizm mi uygulamaktadır?
8. Japonya'nın savaşa hayır maddesi şimdi geçersiz bir yasa mıdır?
9. Güçlü bir ABD-Japonya ittifakı iyi bir fikir midir?

Japon Ekonomik Mucizesi

Savaştan sonraki ilk yıllarda, "Japon malı" sözü, döküntü, muhtemelen Japon şehirlerinin küllerinden geri kazanılmış teneke kutuları akla getirirdi. Bazı hâllerde bu terim haklı çıkardı. Ekonomik tırmanışa yeni başlayan bütün ülkeler, kaliteleri şüpheli, ucuz ürünler imal ediyor gibi görünürler. Ancak Japonya'nın 1950'lerde yaptığı gibi, pek çoğu, kısa süre sonra döküntü aşamasının üzerine çıkmaktadır.

1960'ta, Japonya Asya'nın en zengin ülkesiydi ama hâlâ, yalnızca 380 dolarlık kişi başına GSYİH'ya (bugünün dolarıyla yaklaşık 2,000) sahipti ve bu değer Amerika'nınkinin sekizde biriydi. 1990'da, Japonya'nın kişi başına miktarı, kâğıt üstünde Amerika'nınkinden yükselkti. (Bu, ölçülmesi ustalık isteyen bir şeydir. Bkz. 491. sayfadaki "Satınalma Gücü Paritesi" konulu kutu.) Kolaylaştırıcı faktör, Haziran 1950'de başlayan Kore Savaşı'ydı. Doğu Asya'daki ABD kuvvetleri, birdenbire kendilerini teçhizatsız olarak buldular ve düşük fiyat teklifi veren Japon üreticilerle giysi, ayakkabı ve diğer mallar için sözleşme yaptılar. (Güney Kore'nin 1960'lardaki endüstriyel yükselişi de kesinlikle aynı yolu takip etmiştir ama bu defa kolaylaştırıcı, Vietnam Savaşı'ydı.) Japon mallarının kalitesi kötü değildi.

Savaştan sonra, birçok ABD'li sivil mal üreticisi, ABD ordusunun açtığı yolu izledi ve Japonlarla benzer sözleşmeler yaptı. Kalite sürekli daha iyiye gitti ve maliyetler ise ABD üretici maliyetlerinin küçük bir kısmına eşitti. 1960'larda, Japon otomobilleriyle alay edilerek tepeden bakılıyordu ama 1970'lerde tasarrufları ve işçilikleri bakımından saygı gördüler. Toyota, şu anda dünyanın en büyük (ve en iyi işletilen) otomobil şirketidir, değeri de ABD'li üç büyük araba üreticisinin toplamından fazladır. Devam eden bir bakış açısı, Japon ürünlerini –bakış açısının sahiplerini işlerinden edinceye kadar– eksik değerlendirmeyi sürdürmektedir.

Savaş sonrasının Batı Almanyası'nda olduğu gibi, aynı dönemin Japonyası'nda da işçiler çok fazla istemediler; ailelerinin sofrasına yiyecek koymalarını sağlayan bir işleri olmasından memnundular. Büyük kısmı siyasette de dikkatliydi ve oylarını, kendisi ılımlı muhafazakâr amaismi yanıltıcı olan Liberal Demokratlara verdiler. Bu parti –daha doğrusu siyasî hizipler topluluğu–, kurulduğu 1955'ten bugüne kadar, sadece kısa bir ara verme hariç, Japonya'yı yönetti ve bu suretle önemli bir kurum ve istikrarın temel direği oldu. Japonların büyük çoğunluğu açısından, LDP iş ve büyüme getirmişti ve bu yeterliydi. Çalışmak için yaşayan, alçakgönüllü hayat standartlarına ve itaate alıştırılmış olan bu insanlar, değişim için oy vermediler.

Japonya'nın olağanüstü ekonomik büyümesi, nihayet 1990'da, bir nesle ilk defa işsizliği getiren büyük bir ekonomik durgunlukla sona erdi. Japon işsizliği yükseldi ve hatta ABD oranını geride bıraktı. Büyük Japon firmalarının kadroları şişti ("gizli işsizlik"); eğer aşırı sayıda çalışana yol verselerdi, Japonya işsizlik oranı ikiye katlanacaktı. Japon menkul kıymetler borsasının ve gayrimenkul piyasasının çöküşü, şirketleri ve bankaları daha yoksul ve ahmak konumuna düşürdü. Uzun süredir iktidarda olan LDP beceriksiz görülmeye başladı. Genç Japon kuşağı daha iyi eğitimliydi ve daha fazla seyahat etmişti, dolayısıyla diğer sanayileşmiş ülkelerdeki insanların tavşan kafeslerinde yaşamadıklarını ve fahiş fiyatlar ödemediklerini görmüştü. Birçoğu, artık statükoyu desteklemeye gönüllü değildi.

Coğrafya

Lebensraum'suz Yaşamak

Coğrafya, hem gerçek, fiziksel tesiri yoluyla, hem de karar vericilerin, öyle olmasa bile bazı coğrafî özelliklerin önemli olduğunu *düşünmeleri* sebebiyle, uluslararası ilişkileri etkilemektedir. İnsan davranışının pek çok alanında olduğu gibi, gerçeklik, zamanı geldiğinde tekrar kendini besleyen psikolojik olanı beslemektedir.

Örneğin, 19. Yüzyıl Alman düşünürleri, fazlasıyla determinist *jeopolitik* teorileri ortaya koymuşlardır. Naziler ve Japon militaristler, kendi emperyal yayılmalarının gerekçesi olarak *Lebensraum* (hayat alanı) gibi teorileri büyük şevkle kabul ettiler. Yenilgilerden sonra, Almanlar ve Japonlar, hapsoldukları bugünkü kalabalık ülkelerindeki kadar iyi hiç yaşamamış olduklarını öğrendiler. Eğer ekonomiden anlıyorsanız fazla toprağa ihtiyaç duymazsınız. Zenginlik, akıllı ve enerjik bir halka ve sağlam bir ekonomi politikasına, ülke arazisine olduğundan çok daha fazla bağlıdır.

Japon Başarısının Sırrı

Dört Kaplan: Güney Kore, Tayvan, Hong Kong ve Singapur (syf.: 486)

Batı'nın Japon ekonomisinin ne denli hızlı büyümekte olduğunu fark ettiği 1960'lardan beri, gözlemciler, Konfüçyanizm, eğitim, tasarruflar ve devlet gözetimi gibi unsurları birleştirerek, yeni, farklı ve daha iyi bir sistem olarak "Japon modeli"ni izah etmeye çalışmışlardır. Şimdi ise pek çoğu sihirli bir formülün mevcut olduğundan şüphelenmektedir.

Konfüçyanizm

Karşılaştırmacılar olarak biz, Japonya'nın hızlı ekonomik büyümesi gibi bulmacaları çözmek için mukayeseler yaparız. Öncelikle, başka ülkeler benzer hızlı büyüme örnekleri sergiliyorlar mı? Evet, aslında birçok Doğu Asya ülkesi bunu yapıyor. Çin'den (bkz. 32. Bölüm) başka Dört Kaplan da, son yirmi yıldır kayda değer büyüme gerçekleştirdi. Kültürel olarak hepsi, aynı Konfüçyan arka plânı paylaşmaktadırlar, çünkü tümü Çin'in kültürel egemenliği altındaydı. Konfüçyanizm sıkı çalışmaya, istikrara ve itaate önem verir. Fazla kişisel tüketimi hoş görmez; insanlar biriktirmeli, harcamamalıdır. Bazıları, Konfüçyan iş ahlâkının Doğu Asya'ya, Protestan iş ahlâkının işlevsel olarak eşdeğerini, yani çok çalışmak için dinî ya da psikolojik motivasyonu kazandırdığını iddia etmişlerdir.

Karşılaştırma
Japonya Alman Fotoğraf Endüstrisini Yıkıyor

Japonların kalite konusunda neler yapabileceklerinin ilk göstergelerinden biri, foto-optik sanayisinde görüldü. Kore Savaşı'nı takip eden foto muhabirleri, Alman malı makinelerinde Nikon ve Canon'dan aldıkları Japon yapımı mercekleri kullandılar ve mükemmel, kimi zaman Alman merceklerinden bile iyi buldular. Kısa müddet sonra, Japon yapımı makine gövdelerinin de iyi olduğunu fark ettiler. Alman foto endüstrisinin yenilgiden kurtulmak için her şeyi denemeye başlaması gerekiyordu ama onlar, çoğu Batılı gibi Japon malı her şeyle alay ettiler.

Düşük ücretlere ek olarak, Japon foto endüstrisi sürekli olarak yenilik yapıyordu. Almanlar, ancak her on yılda yeni bir model çıkarabiliyordu; Birbirleriyle çılgınca rekabet eden Japon firmaları ise, her iki yılda bir yeni bir modeli sunuyordu. 1959'da Nikon, dönüm noktası olan Nikon F'yi çıkardı. Sürekli olarak değişen ve yenilenen Nikonlar, onlarca yıl profesyonel makineler oldular. Nikon reklâmları şöyle övünüyordu: "Bugün, neredeyse başka hiçbir alternatif yok". 1960'lar boyunca, Japon foto endüstrisi dünya piyasasının çoğunu ele geçirirken, Alman foto sanayisi küçüldü ve gözden kayboldu. Değişeceksin ya da öleceksin.

Bu süreçte, diğer alanlarda da Japon üretim başarısına katkıda bulunan faktörlerden bazılarını görmekteyiz. Düşük ücretlerle (ki artık değil) birlikte, becerili ve kendini adamış bir işgücü, sürekli yenilenen tasarım, devlet teşviki, ileriyi doğru gören banka kredileri sayesinde, Japonya, fotoğraf makinelerinden, yine dünya lideri olduğu tüketici elektroniğine hamle yaptı. Öncülüğünü koruyup koruyamadığı ayrı bir sorundur. Yüksek emek maliyetleri sebebiyle, Japon foto ve elektronik sanayisinin büyük bölümü, tesislerini ucuz emek kullanan diğer Doğu Asya ülkelerine taşıdı. Benim kullandığım son Canon, Malezya'da yapılmıştı.

Üretkenlik

Hızlı büyümenin bir başka unsuru, üretkenlik düzeyinin, ücret seviyesinden daha yüksek olmasıdır; yani fazla ücret alınadan çok üreten işçiler. (Bkz. 90. sayfada "Verimlilik Yarışı" başlıklı kutu.) Britanya bölümünde, ücretler ve diğer maliyetler tırmanırken üretkenlik artışlarının nasıl vasat kaldığını, bunun da dünya piyasasındaki İngiliz ürünlerini nasıl aşamalı olarak azalttığını görmüştük. Almanya bölümünde, ücret sınırlamalarının verimlilikteki artışı ikiye katlamasının, Almanya'ya nasıl bir rekabet avantajı ve büyük bir ihracat pazarı kazandırdığını öğrenmiştik. Ama daha sonraki dönemlerde, Alman ücretleri üretkenliğe uymayan ölçülerde arttı. Aynı şey Japonya'da da oldu. Japonya'ya dünyanın ileri tüketici elektroniğinin büyük bölümünü üretme fırsatını veren Japon verimliliği, şimdi ücretlerin gerisinde kalmıştır. Japon fabrikaları, basitçe, bir ürüne diğer ülkelerden daha yüksek kalitede emek katabiliyordu, fakat bu artık olmamaktadır.

Eğitim

Daha önceki bölümlerde ele aldığınız gibi, üretkenlik kısmen, yeni, daha verimli makinelerin ve kısmen de bunları nasıl kullanacağını bilen işçilerin ve yöneticilerin hünerlerinin giderek artmasının bir sonucudur. Japonya (ve Dört Kaplan), özellikle ilk ve orta öğretimde (ilkokuldan üniversiteye) eğitime büyük önem vermiştir. Bu tür eğitim ulusal seviyede denetlenmektedir ve zorunludur. Bu durum, Japonya'ya, talimatları okuyabilen, bunlara uyan ve matematik hesapları yapabilen, üst düzeyde beceri sahibi bir işgücü kazandırmıştır. (ABD işgücünün çoğunluğu bunları yapamamaktadır.) Fakat ilginçtir, Japonya ve onun hızlı gelişmiş komşuları, önemli bir kısmının ekonomik büyümeye katkısını az gördükleri yüksek eğitime (üniversite ve yüksekokul) daha az önem vermişlerdir.

Tasarruf

Japonlar çok tasarruf eder ve borcu utanç verici görürler. Amerikalılar az tasarruf eder ve borçlarıyla âdeta övünürler. Japonlar, Amerikalılardan çok daha az kredi kartı kullanırlar ve borcunu her ay tamamen öderler. Japonlar için tutumluluk eski bir gelenektir ve Japon emekli aylıkları ile sosyal güvenlik, ileri bir ülkeye göre zayıftır. Japonlar, rahat bir yaşlılık çağı için, kendi paralarını bir kenara koymaları gerektiğini bilirler. Kimi ekonomistler, tasarrufun, Japon ekonomik büyümesini izahta tek başına en büyük unsur olduğunu düşünmektedirler. Ancak, son zamanlarda, kimileri de, Japonların aşırı tasarruf ettiğini ve harcamaya olan isteksizliklerinin Japonya'yı ekonomik durgunluk içinde bıraktığını söylemektedir.

Savaş sonrası dönemin önemli bir kısmındaki tasarruf eğilimi, Japon bankalarını dünyanın en büyükleri hâline getirmiş ve endüstrilerin büyümesine yatırılmak üzere dağlar büyüklüğünde sermaye ortaya çıkarmıştır. Maalesef Japon bankaları, işadamlarını aşırı bü-

yüyünceye kadar büyümeye teşvik etmiştir; sonra bu "uyuşuk" şirketlere, geri ödenmeyen borçlar dağlar gibi yığılana dek, hep daha fazla borç vermişlerdir. Koizumi döneminde, Japon bankaları, fiyasko borçların yaklaşık yarısına *borç sıfırlama* uygulamışlar ve bankacılık sistemini daha sağlam adım atma üzerine yeniden kurmuşlardır.

makroekonomi GSYİH büyüklüğü, büyüme, verimlilik, faiz oranları ve enflasyon dâhil, bir ülke ekonomisinin büyük resmi.

mikroekonomi Ürün tasarımı, fiyatlandırma, üretkenlik ve maliyetler dâhil, tek tek piyasaların yakın-çekim görüntüsü.

Devlet Gözetimi

İşte tam burası, her ne kadar Amerikalılar bunu Japonlardan daha fazla tartışıyor olsa da, Japon ekonomik büyümesi tartışmasının ihtilâflı olduğu noktadır. Meiji modernleştiricilerine kadar geri giden ve METI (eski adı MITI) ve Maliye Bakanlığı ile devam etmekte olan devlet gözetimi, Japonya'nın hızlı büyümesinde kilit faktör müdür? Hızlı büyüyen diğer Doğu Asya ekonomilerinin çoğunda da, Japon tarzı devlet gözetimi bir ölçüde mevcuttur. (Hong Kong'da yoktur ve büyük ölçüde yabancı yatırıma dayanan Çin'in enerjik serbest piyasası esasen plânlı değildir; Çin'in devlet-mülkiyetli girişimleri zarar etmektedir.)

"Devlet gözetiminde" demekle neyi kastediyoruz? Kimileri bunu basitçe makroekonomi, yani düzenli "temeller" –az kamu borcu, bol tasarruf (ve dolayısıyla yatırım sermayesi) ve düşük enflasyon– ve sonra kenara çekilmek ve piyasanın kendi esaslarını belirlemesine izin vermek (örnek: savaş sonrası Almanya'nın *Sozialmarkt*'ı) anlamında alıyorlar. Diğer bazıları ise, devlet teknokratlarının hangi sanayilerin teşvik edileceğini, hangilerinin aşamalı olarak durdurulacağını belirlemesiyle, mikroekonomiye de devlet müdahalesi olarak alıyorlar. Bu Japon modeliydi ama Japonya bile büyük oranda bundan vazgeçti ve METI'nin önemini azalttı. Devlet plânlamasının değeri kanıtlanmamış bir şeydir.

Bazı tenkitçi Batılı ekonomistler, bir "Japon modeli"nin olup olmadığından şüphelidir ve devlet gözetiminin Japon büyüme oranlarını beslediğine dair pek fazla delil olmadığını söylemektedirler. Japonya, makroekonomisini, yani hepsi gerçekten önemli olan "temeller"i doğru ele almıştır ve MITI'siz de bunu başarabilir, hatta belki daha iyi yapabilirdi. Kimi Japon firmaları, bir bakanlıktan yardım almadan başarılı olup zenginleşmişler, bazıları ise bol yardımla birlikte başarısız olmuşlardır. (Sony'nin kurucusu Akio Morita, devlet yardımını kamuoyu önünde küçümsemiş ve hiç almamıştır.) Hangisi haklıdır, "Japon modeli" mi, yoksa ondan şüphelenenler mi? Japon ekonomik müdahalesinin işe yaradığını kanıtlayabilmenizin tek yolu, farklı politikalarla, diyelim biri MITI'yle, diğeri onsuz işleyen çok benzer iki ülke bulmak ve hangisinin daha hızlı büyüdüğünü gözlemlemektir. Gerçek dünyada bu tür kontrollü denemelere rastlamak zordur.

Fokurtudan Patlamaya

Japonya ekonomisi, 1955'ten 1973'e kadar, büyüleyici bir yüzde 10 ortalama oranıyla büyümüştür. Dünya böyle bir şeye hiç şahit olmamıştır. 1973'ten 1991'e, yıllık ortalama yüzde 4'le büyümüştür ve yine bu da iyi ama daha az muhteşemdir. Fakat 1991'den beri, yılda sadece yüzde 1'lik bir ortalama ile büyümüş ve kimi yıllarda esasen küçülmüştür. Hızlı büyüme yılları bitmiştir; Japonya'nın şimdilik en fazla ümit edeceği, olgun bir ekonominin ılımlı büyümesi olabilir. Artık Japonya salt yabancı ürünleri taklit edemez veya verimliliğini hızlı biçimde artıramaz. Japon ücretleri ve diğer maliyetleri yüksektir ve Japon yatırımlarının çoğu, daha düşük ücretli ve daha az regülasyonu bulunan ülkelere akmıştır.

Japonya'da yatırım hataları yapılmıştır. MITI yönetiminde teşvik ve finansmanla Japon elektronik firmaları batmış ve "beşinci nesil" bilgisayarları ve yüksek netlikte televizyonları geliştirmeye çalışırken muazzam miktarda para kaybetmişlerdir. Her iki proje de fiyaskoyla sonuçlanmıştır. MITI, Japon otomobil üreticilerini –alışılmış kapitalist kârlılık hedefi yerine– sürekli daha büyük dünya piyasası payı elde etmeyi amaçlamaya teşvik etmiştir, öyle ki, Japonya'nın on bir (11!) otomobil şirketi, yıllar boyu muazzam bir kapasite fazlalığına ulaşmış ve çoğu zarar etmiştir. MITI, otomobil üreticilerini aşırı büyüyünceye dek büyümeye zorlamıştır.

Hükümet ve bankalar, Japon sanayisinin ihracat sektörlerini (araba, elektronik) yüksek seviyelerde otomasyon, üretkenlik ve verimliliğe zorlamış, diğer sektörler ise geri bırakılmıştı. Dağıtım büyük ölçüde, ulaşımı kolay ve dost olan ama fiyat rekabeti bulunmayan, yakın civardaki aile şirketi mağazalarının ellerindeydi. Yakın dönemlere kadar, Japonya'da, aile şirketlerine ve aile değerlerine zarar veriyor diye ABD tarzı ıskontodan nefret ediliyor, korkuluyor ve iskonto yapmak kınanıyordu. Ama yine de, daha fazla sayıda Japon seyahat edip, Panasonicleri ve Canonları ABD'de daha ucuza satın alabildiklerini fark ettikçe, yavaş yavaş yabancı perakende zincirleri Japonya'da açılmaya başladı.

Tarım da geri bırakıldı. Birkaç dönümlük, küçük, tipik Japon tarım arazileri umutsuzluk derecesinde verimsizdi, fakat Tarım Bakanlığı Japon çiftçileri daha ucuz olan ithal mallarına karşı himaye ediyordu. Bu, Japon tüketicilere pahalıya mâl oldu ve Japonya'nın ticarî ortaklarını kızdırdı. Pek çok Japon çiftçi, bir biçimde, endüstrileşmiş ülkeler için tipik bir model olan yarım gün çiftçiliğe yöneldi. Genç Japonlar tarım işlerine girmemektedir ve şimdilerde Japon çiftçilerin büyük kısmı yaşlıdır. Ekonomik açıdan bunlar, ellerindeki küçük arazilerini ya daha büyük ve daha verimli çiftçilere, ya da fena hâlde ihtiyaç duyulan apartmanlar yapılması için inşaat müteahhitlerine satmak zorundadırlar. Büyük şehirlerde ve civarlarında, gerçekten piyasa güçlerine tâbi tutulması gereken, himaye altında ve vergilendirilmeyen tarım alanları bulunmaktadır. Bunların satılması, Japonya'nın

konut sıkıntısını çözerken, bir yandan da bazı "çiftçiler"i zenginleştirecektir.

aşırı likidite Piyasada çok fazla nakit bulunması.
deflasyon Enflasyonun tersi olarak, fiyatlarda azalma.
açık Hükümetin bir yıl içinde, elde ettiğinden fazla para harcaması.
borç Hükümet *açıklarının* yıllar içindeki toplam miktarı.

Japonlar, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana gerçekleşen ekonomik büyümelerinden genel olarak memnundular. Ancak, 1990'lar boyunca daha az tatmin edici ölçüde büyüdüler. Denetlenen piyasa sistemlerinin noksanlıkları giderek daha belirginleşti. Bürokratik rehberlik altındaki Japon ekonomisi, menkul kıymetler ve gayrimenkul piyasalarını önce fokurdatan, 1989'da her ikisini de patlatan bir aşırı likidite üretti. Tokyo menkul kıymetler borsası, zirve değerinin dörtte üçünü kaybetti ve bunu yavaş ve kısmî olarak geri kazanabildi. Gayrimenkul fiyatları da hızla düştü, pek çok Japon bankası ve şirketi iflâs etti ya da iflâsa çok yaklaştı. Japonya, 1930'lar Krizi'nin büyük salgını olan deflasyona maruz kaldı. Evlerin ve iş dünyasının itibarını mahvettiği için, deflasyon enflasyondan daha kötüdür. 1990'lara doğru daire satın almış bulunan bir kısım Japonlar, konutlarının değerinin yarıya indiğine tanık oldular ama yine de bunların muazzam geri ödemelerini yapmak zorundaydılar.

1990'ların durgunluğuyla mücadele etmek için, Tokyo, Japonya'ya dünyanın en büyük açıklarını ve ulusal borcunu kazandıracak ama yine de ekonomik büyüme sağlamayacak şekilde, ekonomiye –çoğu devlet projeleri harcaması olmak üzere 1 trilyon dolar civarında– para enjekte etti. Tokyo her zaman yaptığını –ekonominin sıkıntıda olan herhangi bir sektörünü kurtarmak– yapıyordu. Fakat, hiçbir hükümet her şeyi her zaman kurtaramaz ve Koizumi, bu sersemce kamu projeleri harcamalarını, 2001'deki GSYİH'nın yüzde

Coğrafya
Japonun Tükenişi

1975'te, Japonya'daki doğum sayısı azalmaya başladı ve yüzyılın geri kalan kısmı boyunca düşük kalmaya devam etti. 2005'te Japonya'nın nüfusu küçülmeye başladı ve yüzyılın ortasında 100 milyonun altına inebilir. Japon üniversite ve yüksekokulları, 1974'ten bu yana yarıya düşen on sekiz yaş gençlerinin sayısının sınıfları doldurmaya yetmeyeceği endişesini taşımaktadır. Sanayi, yeterli sayıda işçi bulamama telâşındadır. (Önerilen bir çözüm şudur: Daha fazla Japon kadını çalışmaya teşvik etmek; az bir kısmı bunu yapmaktadır.)
En büyük kaygı ise, bu kadar az çalışanla, emekli olan bütün Japonların –ki erkeklerde yetmiş sekiz, kadınlarda seksen beş olmak üzere, Japonlar dünyanın en uzun ömürlü halkıdır– nasıl geçindirileceğidir. Japonya emeklilik sistemi yakında zarar içine girecektir. Bir Japon çalışan, bir Japon emekliyi geçindirebiliyor mu? Almanya'nın da tamamen aynı problemle karşı karşıya bulunduğuna ama Japonya'nın çok az yabancı işçi aldığına dikkat edin. Japonya nüfusunun yalnızca yüzde 1'i yabancıdır ve Japonya'da nesillerdir yaşayan Çinli ve Korelilerin torunları da buna dâhildir. Japonlar, göçmenler aleyhine –hatta Brezilya'da doğmuş Japonlara karşı bile– ayrımcılık yapmaktadırlar. Japonya, dışarıya açılmayı öğrenmesi gereken, kapalı bir toplumdur.

6'sından 2005'te yüzde 4'üne indirdi. Daha da fazla indirilmesi gerekir.

Firmaları kurtarmak, bunların hastalıklarını gözlerden saklamak ve bu şirketin değişmesi ya da iflâs etmesi gerektiği yönündeki piyasanın işaretlerini engellemek demektir. Tokyo, Japonya'nın büyük bankalarını, bir kısmının sahip olması gereken mal varlıklarına dayanarak da olsa, çökmekten kurtarmaya çalıştı. Aslında bütün hükümetler bu şekilde karşılık verme eğilimindedir –çünkü öfkeli mevduat sahiplerini ve hissedarları düşünmektedirler– ama eğer bunu çok fazla yaparlarsa, değişime zorlanması gereken sektörlere payandalık yapmış olurlar. (Çin bankaları da benzer bir sorunla yüz yüzedir.)

Gerek Japon, gerekse yabancı analizciler, problemli işlere para enjekte edilmesi konusunda giderek daha fazla şüphe beyan ettiler ve Koizumi bunların analizlerini kabul etti. Zayıf bankalara, şirketlere ve "yol ailesi"ne yardım için yapılan aptalca yatırımlar, sorunları kısa bir süre için maskelemekte, fakat çözmemektedir. Koizumi, kendi başlangıç takozu olarak Japon Postası reformuyla Japonya'nın muazzam sübvansiyonlarını serbest piyasa yararına azaltmakta ısrarcı oldu. Bir Japon Thatcher'ı (bkz. 6. Bölüm) olmaya çalışıyordu ama Japonya'nın çok iyi organize olmuş çıkar gruplarıyla mücadele etmek zorundaydı ve onun *neo-liberalizm*inin üstün geleceğinin de garantisi yoktu.

Bunu yapmadığı için, Japonya'nın başı derttedir. Yeni dönem, düşük maliyetli rekabetçilerin ve serbest piyasalarındır. Başka ülkeler, Japonların olmasına alıştığımız çeşitli alanları ele geçirmişlerdir: çelik yapımı, gemi inşası ve hatta tüketici elektroniği. Çin, dünya üretiminin büyük kısmını ele geçiren, büyüyen bir ekonomik devdir. Pek çok Japon, yıllık yüzde 10 büyümeli ekonomik mucizelerinin artık sona erdiğini bilmektedir. Bu, ille de bir umutsuzluk sebebi olmamalıdır; bunun anlamı, sadece, Japonya'nın yüzde 3 dolayındaki büyüme oranıyla doygun bir ekonomi hâline gelmiş olduğudur. Ve Japonya, uzun dönemli bir zenginlik için mükemmel bir temele de sahiptir: iyi eğitimli bir nüfus, ihtişamlı bir yüksek teknoloji sektörü ve muazzam yatırım sermayesi.

Japon Daha İyi mi Yaşamalı?

Evet, bu hem onlar, hem de bizim için iyi olacaktır, çünkü gıda ve inşaat malzemeleri gibi ABD ürünlerini daha çok satın alacaklardır. Bunu hak etmişlerdir. Ülkelerini İkinci Dünya Savaşı'nın molozlarından, az sayıda Japonun rüyasında görebileceği seviyelere yükseltmişlerdir. İç tüketimi aşağıda tutarak büyük miktarda sermaye biriktirmek, hızlı ekonomik büyüme için muhteşem bir reçeteydi. Fakat çok uzun süre devam ettirilen bu durum, yeterli derecenin ötesine geçmiş ve ciddi dengesizlikler ortaya çıkarmıştır. Çok uzun müddet çok düşük tutulan yen, 1995'in bir yerinde, anîden dolara göre 330'dan, dolara göre 80'e fırladı. (Yen'in değeri, dolar başına kaç yen olduğuyla ifade edilir, bu ne-

denle yen "yukarıya" çıktığında dolara göre ucuzlamış, "aşağıya" doğru indiğinde dolara göre daha pahalanmış olur. Bunun tersine, euro karşısında yukarı çıkması, artması anlamına gelir.) Çok güçlü bir yen, dışarıya satış kaybeden Japon firmalarının canını yakmaktadır, zira o zaman ürünleri çok daha pahalı olmaktadır.

ticarî fazla İthal ettiğinden fazla ihraç etmek.

satınalma gücü paritesi (SGP) GSYİH rakamlarının hayat pahalılığı dikkate alınarak ayarlanması.

Japonya'nın güdümlü kapitalizminin sorunlarından biri de, onun özellikle de ABD karşısında biriktirmiş olan devasa ticarî fazlasıydı. Dünya için mal üretmiyorlardı ama onlarca yıl, bir tür günümüz merkantilizmi olan MITI'yi saplantı hâline getirdiler. Japonya, ödemeleri dolar cinsinden kabul ederek, Amerikalıların şevkle satın aldıkları malları üretmiştir. Dağlar miktarında dolar biriktirmişler, fakat bu, doları yen karşısında değer kaybetmeye zorlamıştır. Aslında Japonlar, ürünlerini Amerikalılara çok ucuz satmışlar ve karşılığını yeterince almamışlardır. Salt kendilerine zarar vermişlerdir.

Karşılaştırma
Satınalma Gücü Paritesi

Kişi başına GSYİH (kbGSYİH) rakamları yanıltıcı olabilmektedir, çünkü bunlar, her bir ülkedeki hayat pahalılığını dikkate almazlar. Japonlar, bir yılda, ortalama olarak neredeyse Amerikalılar kadar üretirler ama daha yoksul yaşarlar. Bu uyumsuzluğu düzeltmek için, ekonomistler, alışılmış kişi başına GSYİH'ya ek olarak, şimdi **satınalma gücü paritesini** de hesaplamakta, yani piyasa kambiyo oranını dolara çevirmektedirler. Aşağıdaki tabloda, 2004'e ait rakamlarda bu ikisinin ne kadar çok farklı olduğuna dikkat edin.

Ortalama olarak, Amerikalılar hâlâ Japonlardan daha iyi yaşamaktadır, zira Japonya'da her şey pahalıdır. Britanyalılar, Fransızlar ve Almanlar da, 2004'te, yine hayat pahalılıklarının daha yüksek olması sebebiyle, kendi kambiyo oranlarının gösterdiğinden daha yoksul yaşıyorlardı. En fakir beş ülkemizde, onların daha düşük hayat pahalılıklarını gösteren ve ülke parasının değerinin düşük olduğunu akla getiren bu iki kriterin birbirlerinden nasıl ciddi biçimde farklı olduğuna dikkat edin. Meselâ, –Amerikan düzeyinin hâlâ sekizde biri olmasına rağmen– Çin, 1.300 dolarlık kambiyo oranı rakamının gösterdiğinden çok daha iyi yaşamaktadır. Dikkat: Dolar yükselip düştüğü ve beklenmedik petrol kârları Rusya ve İran ekonomilerini desteklediği için, aşağıdaki rakamlar hızla değişmektedir.

	Kambiyo Oranına Göre Kişi Başına GSYİH	Satınalma Gücü Paritesi
ABD	38,600 $	40,100
Japonya	36,100	29,400
Britanya	36,000	29,600
Fransa	33,400	28,700
Almanya	32,700	28,700
Meksika	6,500	9,600
Rusya	4,100	9,800
İran	2,400	7,700
Çin	1,300	5,600
Nijerya	500	1,000

Kaynaklar: İlk sütunDünya Bankası, ikincisütun CIA

Bir Japon tüketici, ABD'deki fiyatının katbekat fazlasına mâl olan bifteklerden seçiyor. Daiei gibi modern hipermarketler, pek çok küçük esnafı dükkan kapatmaya zorlamıştır.

Eğer Japonlar, ilk dönemlerde –daha fazla ithal mal da dâhil– yalnızca biraz daha fazla tüketselerdi, menkul kıymetler ve gayrimenkul piyasalarının kaynamasına yakıt temin eden aşırı likiditeden kurtulmuş olacaklardı. Çok fazla miktarda yen, yatırımları havaya savurdu; sonra fokurtular, Japonya'nın büyüme ve istikrarına büyük zarar vererek patlamaya dönüştü. Japon yatırımcılar ABD firmalarını satın alırken de büyük sıkıntıya düştüler. Kârlı görmedikleri pek çok firmaya büyük para ödediler, sonra onları zararına sattılar. Amerikalılar, kısa bir müddet Japon yatırımcılardan korkmuşlardı. Oysa korkmamaları gerekirdi. Bütün yatırımlar bizim iyiliğimizedir. Eğer zengin insanlar sizin mülkünüze fazla para ödemek istiyorlarsa, onların cesaretini kırmayın.

Fakat bu, Japonlar için aptalcaydı. Eğer daha fazla kâr, ücretlere ve kâr paylarına kanalize edilseydi, Japonlar daha çok tüketecek ve daha iyi yaşayacaklardı. İlginç biçimde, bazı Japonlar, en azından bu diğer Japonların geçimlerine zarar vermek anlamına geleceği için olmasa da, daha iyi yaşamayı istemediler. Örneğin, ithal pirinci ülkeye sokmayarak ve küçük, verimsiz pirinç tarlalarını sübvanse ederek, Japonlar, pirinçlerine, dünya fiyatlarından beş veya altı kat daha fazla para ödemeye zorlanmaktadırlar. Pek çoğu bunu

Karşılaştırma
Refahçı Olmayan Japon Devleti

Japonya, Batı Avrupa refah devletinin neredeyse tam zıddıdır: Hemen hiç refah sağlamamaktadır. Bunun yerine, aileler refahı temin etmeye zorlanmaktadır (aile sorumluluğuna ilişkin eski *ie* sisteminin bir yansıması). Yalnızca ailesi olmayanlar ve fiziksel açıdan çalışamayanlar çok sıkı standartları olan bir işsizlik yardımına hak kazanmaktadırlar. Bunların bir iş bulup bulamayacaklarını asla aklınıza getirmeyin. Bu sert düzenleme, Amerikan tarzı anlamında bir ödeneğe neredeyse hiç sahip olmayan az sayıdaki Japonun canını sıkmaktadır. Sonuç, ABD nüfusunun yaklaşık yüzde 10'una karşılık, Japonların sadece yüzde 0.7'si refah ödeneği almaktadır. Son ekonomik darboğaz sırasında görülen bir başka sonuç ise, parklarda ve diğer kamusal yerlerde çadır kuran evsiz Japonlardır.

Bu, Japonlar refah sistemine hiç sahip değiller anlamına gelmemektedir. Bir bakıma, bütün Japon ekonomisi, hiç kimsenin işini kaybetmemesini sağlamaya ayarlanmıştır. Maliyeti Japon tüketicisinin üzerine yüklenecek şekilde, verimsiz firmalar, çiftlikler, köyler ve mağazalar, regülasyonlarla, sübvansiyonlarla ve ithalat engellemeleriyle iş hayatının içinde tutulmaktadır. Aslında bu, dolaylı olarak refah devleti diye de adlandırılabilir.

aklına bile getirmemektedir, zira Japon çiftçilerinin işsizlikten korunmasını anlayışla karşılamaktadır. Bu suretle, aşırı fiyatlı Japon besin maddeleri, kuzen Kenji'nin çiftçiliğine katkıda bulunmak üzere refah aktarımının dolaylı bir türüdür. Japonlar, neredeyse her şey için dünya fiyatlarının üzerinde para ödemektedirler ve bunun kendilerine maliyeti, her yıl için trilyonlarca yendir.

Giderek daha çok sayıda genç Japon, bunun saçma olduğunu düşünmektedir. Onlar, kuzen Kenji'nin her hâlükârda kendi pirinç tarlasında sadece yarım gün çalışacağının, çünkü onun buradan geçimini sağlayamadığının farkına varmaktadır; haftanın büyük bölümünde, Kenji kasabada çalışmaktadır. Genç Japonlar, muhtemelen daha çok seyahat ediyorlar ve yurt dışındaki hayatın ucuzluğundan etkileniyorlar. Bunlar, Amerikan pirincinin lezzetini daha kabul edilebilir buluyorlar –California'lı yetiştiriciler şimdi çoğunlukla doğu tarzı kısa taneli pirinç üretmektedirler– ve hatta ülkelerine dönerlerken yanlarında bir çanta dolusu götürüyorlar. Pek çoğu sığır eti zevki edinmişler ve bunu 25 değil 5 dolardan almak istiyorlar. Sonuç itibariyle, genç Japonların, tek taraflı bir modeli tercih eden ebeveynlerinin aksine, Japonya'nın çift yönlü dünya ticaretine açılmasını istemeleri daha olasıdır. Genç Japonlar, her şeyin pahalı ticarî şirket maliyetleriyle, stoklarında az sayıda ithal mal bulunduran küçük perakende mağazalarına ulaştığı kendi hantal alışveriş sistemlerinden memnun değillerdir. Yasalar nedeniyle, yabancı firmaların Japon perakende pazarına girmeleri çok zordu.

Japonya Yeniden Silahlanmalı mı?

İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana Japonya hep barışı tavsiye etmiş ve barışçı olmuştur. Mahvedici bir savaşın sonucunda, MacArthur'un ekibi, Japonya'nın yeni anayasasına bir "savaşa hayır" maddesi (9. Madde) koymuştu. Bu madde, Japon halkının "ulusun egemenlik hakkı olarak savaş iddiasından ebediyen vazgeçtiğini ve uluslararası anlaşmazlıkların çözüm yolu olarak savaşla tehdit etmeyeceğini ya da buna başvurmayacağını" belirtiyor ve "diğer herhangi bir savaş gücünün yanı sıra, kara, deniz ve hava kuvvetlerinin asla edinilmeyeceğini" ekliyordu. 1947'de bu iyi bir fikir gibi görünüyordu, fakat 1950'de Kuzey Kore'nin Güney Kore'ye saldırmasıyla, kimi Amerikalılar ve Japonlar, sonradan akıllarına gelen başka düşünceler edindiler. 9. Madde, külhanbeyi komşuların arasında Japonya'nın savunmasız kalması ya da sonsuza dek ABD'nin himayesinde kalması anlamına mı gelecekti? Bu soru, 1990'ların sonunda, Çin, kendi toprak taleplerini Güney ve Doğu Çin Denizlerine uzanacak şekilde belirlediğinde, tekrar ön plâna geldi. Kuzey Kore, füzelerini "deneme" amaçlı Japonya'nın üzerine doğru fırlattı ve nükleer silâhlar yaptı. Sonuçta ABD ve Japonya, savunma ittifakını terk ettiler.

1950'lerde, Japonya "Öz-Savunma Kuvvetleri"ni kurmaya başladı ama bu, gayri res-

gaiatsu Dış baskı.

mi olarak GSYİH'sının yüzde 1'ini kullanan sınırlı bir savunmaydı ve askere almayı içermiyordu. Yine de, Japonya'nın GSYİH'sının büyüklüğü dikkate alındığında, her ne kadar 238,000 dolayındaki askerî insan gücü düşük olsa da, Japonya Öz-Savunma Kuvvetleri'nin savunma bütçesinin dünyanın en yüksek bütçelerinden biri olduğu görülür. Japonya'nın Öz-Savunma Kuvvetleri küçüktür ama iyi beslenen ve iyi donanımlı bir güçtür.

Japon solcular, Öz-Savunma Kuvvetleri'nin, anayasanın hem lâfzına hem de ruhuna aykırı olduğunu ve bunun büyütülmesinin yanlışı daha da büyüteceğini öne sürmektedirler. Japonların çoğu ise, Japonya'nın dışında kullanılmayacağı öngörülen kendi kuvvetlerinin bir tedbir ve zorunlu bir kalkan olduğunu düşünmektedir; hatta bazıları, 9. Madde'nin lâğvedilmesinden ve saldırılara karşı caydırıcı olarak birkaç nükleer silâh edinilmesinden memnun olacaklardır. ABD de, Japonya'nın kendi kendini savunabilmesi ve –Kamboçya'da barışın korunmasında mükemmelen yaptığı gibi– bölgesel güvenlikte bir liderlik rolü üstlenmesi gerektiğini düşünmekte, Japonya'yı daha fazla şey yapmaya teşvik etmektedir. Japonya, Irak'a da çatışma görevi bulunmayan 550 kişilik bir birlik göndermiştir. Birçok Japon, Irak'ta silâhsız da olsa birliklerinin yer almasından hoşlanmamıştır ama Tokyo hükümeti, Çin'in büyüyen gücüne karşı ABD himayesini temin etmek için, bunun geleceğe yönelik bir yatırım olduğunu düşünmüştür.

ABD ve Japonya: Amerika-Dövücülüğü

Bazı Japon liderler, milliyetçiliğe ve anti-Amerikancılığa yönelmişlerdir. Altta yatan sebep, *gaiatsuyu* kolay kabul etmeyen Japonculuk çekirdeğidir ama iki özel sebebi de bulunmaktadır. Birincisi, birçok Japonun, özellikle Japon pazarının ABD ürünlerine açılması ve Japon ekonomisi üzerinde bürokratik denetimin sona erdirilmesiyle ilgili olarak ABD'nin onları tâciz etmesi karşısında, giderek artan bıkkınlıklarıdır. "Ekonomimizi nasıl yöneteceğimizi bize hangi hakla söylüyorsunuz?" diye sormakta ve "Biz işlerimizi Japon usulü yaparız, sizi memnun etmek için değil" demektedirler. Sony'nin kurucusu ve dikkat çeken bir siyasetçi, bu fikirler doğrultusundaki *Hayır Diyebilen Japon* başlıklı bir eserin yazarlarından biridir. Japonya'nın son ekonomik darboğazı, Amerikan eleştirilerinin çoğunun haklı olduğunu göstermiştir. Yine de tâciz etmek dost kazandırmaz.

Japon yakınmasının ikinci bir alanı da güvenlik düzenlemeleriyle ilgilidir: Japonya, bölgesel güvenlikte ABD'nin öncülüğüne uysun mu ve ABD üsleri Japon toprağında kalsın mı? O dikkat çeken siyasetçi, Shintaro Ishihara, 1999'da; kısmen bir Amerika-dövücülüğü plâtformuna dayanarak Tokyo valisi seçildi. Tokyo yakınındaki bir ABD hava üssünü kapatmak istedi. Bu tür üsler –ki en büyüğü Okinawa'dadır–, uzun süreden beri öfke uyandırmaktadır; zaten dar olan alanı işgal etmektedirler, jetleri çok fazla gürültü yapmaktadır ve çalışanları zaman zaman suç işlemektedir. Bazı Japonlar, bütün ABD üslerinden kurtulmaktan mutlu olacaklardır. Çin ile Kuzey Vietnam arasındaki gerilim, bu hassasiyeti engellemiştir; fakat Japon milliyetçiliğinin yüzeyin çok da altında olmadığını göstermektedir.

Hiroşima, Yer Sıfır Noktası: Bu belediye binası, ilk atom bombasının patlamasına kısmen dayanmıştır ve şimdi Japonlara savaşın neler yaptığını hatırlatmaktadır.

Önemli soru şudur: Japonya, Öz-Savunma Kuvvetleri'ni, Japonya'nın kendi kendine savunmasını yapabileceği ve bölgesel barışı koruyabileceği bir noktaya kadar büyütmeli midir? Savaş sonrası dönemin büyük bölümünde, Japonya'nın komşuları Japon askerî gücünün genişlemesinden korkuyordu ama Çin'in Tayvan'ı yeniden ele geçirebilmesi, Kuzey Kore'nin de Güney Kore'yi tekrar işgal edebilmesi olasılığı nedeniyle, pek çok Doğu Asya ülkesi, şu anda Japonya'yı bir savunma durumunda stratejik ortak olarak görmektedir. Yukarıdaki soru, Almanya'nın askerî gücünün onaylanması tartışmasıyla benzerlik arz etmektedir. Pek çok Alman ve komşuları buna karşı çıkmıştı, fakat şimdi çoğu, Almanya'nın normal bir ülke olmasının ve Kosova'da olduğu gibi bölgesel güvenliğe katılmasının zamanı olduğunu söylemektedir. Şu anda çok sayıda Japon ve komşuları da, artık Japonya'nın da güvenilir ama tehdit edici olmayan bir savunma yeteneğine sahip, normal bir ülke olması gerektiğini düşünmektedir.

Japonya'nın 9. Maddesi, galiba doğrudan yürürlükten kaldırılmayacaktır; bu çok tartışma yaratır. Bir savunma bakanı, böyle bir anayasa değişikliğini teklif ettikten sonra istifa etmek zorunda kalmıştır. Bunun yerine, Japon Öz-Savunma Kuvvetleri'nin Irak'ta olduğu gibi BM'ye ve diğer çok taraflı barışı koruma çabalarına daha fazla katılmasına imkân veren yeni yasalar ya da yorumlar beklenebilir. Bu değişiklik, kamuoyuna, Japonya'nın dünya ve bölgesel barışa katkısının bir parçası olarak kabul ettirilecektir. Solcu entelektüeller buna şiddetle karşı çıkacaklardır. Japonya'nın, kendisini Çin'le sert bir güç gösterisine sokan, Tayvan yakınındaki Senkaku Adaları'yla ilgili talebini yenilemesi de muhtemeldir. Bu nedenle, Japonya'nın Tayvan ve Güney Kore'yle de facto ittifaklar oluşturması da beklenebilir.

9. Madde Japon Anayasası'ndaki savaşa hayır maddesi.

Asıl şiddetli tartışma konusu olan soru, Japonya'nın nükleer silâhlar edinmesinin gerekip gerekmediğidir. Savaş sonrası dönemin büyük bölümünde cevap, gürültülü bir "hayır"dı. Fakat Kuzey Kore'nin Japonya'ya ulaşabilen nükleer bombalar ve füzeler yapmasıyla birlikte, daha çok sayıda Japon, ülkelerinin caydırıcı olarak birkaç atom bombasına sahip olması gerektiğini düşünmeye başlamıştır. ABD bu fikri desteklememiş ve kendi silâhlı gücünün, sözgelimi bir Kuzey Kore bombasından Japonya'yı koruyacağını taahhüt etmiştir. Onlarca yıl önce De Gaulle'ün yaptığı gibi bazı Japonlar da, bu ABD vaadinin güvenilir olup olmadığından kuşkulanmaya başlamıştır. Soğuk Savaş bittiğinden, gittikçe daha

de facto Resmî olarak ifade edilmese de fiiliyatta olan şey.
stratejik Ülkenin hayatiyeti bakımından önemli.
ulusal çıkar Bir bütün olarak uluslararası ilişkilerin içinde ülke için iyi olan şey.

çok sayıda Japon, ABD himayesine bağımlı kalmaktan rahatsız olmaktadır ve birçok Amerikalı da, başka ülkelere ABD'nin sırtından bedava güvenlik sağlanmasından hoşlanmamaktadır.

Kuzey Kore nükleer programını durdursa bile, Japonya yine de Asya'daki iki nükleer güçle yüz yüze olacaktır: Çin ve Rusya. Eğer bunlarla tek başına karşı karşıya kalırsa, nükleer silâh ihtiyacına ilişkin tartışma giderek büyüyecektir. Tarihin şimdiye kadar ki tek nükleer savaşının mağdurları olarak, birçok Japon, kendi toprakları üzerinde herhangi bir atom bombasına sert biçimde karşı çıkmaktadır ve hatta bir nükleer programın ima edilmesi bile kitlesel protestoları başlatabilecektir. Bu yüzden, konu galiba uzun bir süreden beri kamuoyunun gündeminden çıkmamaktadır ve hep gündemde kalmaya devam edecektir.

Japonya'nın Doğu Asya güvenliğinde önemli bir rol oynayabilmesi için, öncelikli olarak İkinci Dünya Savaşı'ndaki acımasızlığını yürekten ortaya koyması ve Almanya'nın yaptığı gibi, bunu okul ders kitaplarına yerleştirmesi gerekmektedir. Japonya'da bunun yapılması zordur. Japon siyasetçilerin çoğu, özellikle de LDP'dekiler, Japonya'nın İkinci Dünya Savaşı'ndaki saldırganlıkları için üzgün olduklarını söyleyemezler ve söylemeyeceklerdir. Bunun yerine, savaşta ölen Japonlarla gurur duymaktadırlar. Tojo'nun kız torunu, hâlâ bir yurtsever diye onun için yas tutmaktadır. Hatta bazı LDP'li siyasetçiler, Japonların Tayvan ve Kore'yi işgallerinin bu iki ülke için iyi olduğunu ağızlarından kaçırmışlardır. Taipeh ve Seul'den yükselen protesto uğultuları arasında, bu tip sözler sarfeden kişiler genellikle istifa etmektedirler.

1996'da, haydutların desteklediği milliyetçi Japon gruplar, Tayvan yakınındaki, yerleşime uygun olmayan, küçük Senkaku Adaları üzerindeki Japon talebini pekiştirdiler. Tokyo

Karşılaştırma
Bir Japon Le Pen'i mi?

Fransa'nın zeki demagogu Jean-Marie Le Pen gibi, Tokyo valisi Shintaro Ishihara da, Çin'e, Amerika'ya ve en önemlisi ülkeye suçu getiren bütün yabancılara şiddetle vuran, popülist ve milliyetçi çizgide konuşmalar yapmaktadır. Çok sayıda Japon da ona katılmaktadır. Kimileri ise, Japonya'nın ABD'yle ittifakını sona erdirmesi, büyük bir deniz filosu inşa etmesi, nükleer silâhlara sahip olması ve okullarda yurtseverlik aşılanması konusunda da onunla aynı fikirdedir. Romancı ve militarist yazar Mishima'nın dostu olan Ishihara, bir zamanlar, Diet'in Liberal Demokrat bir üyesi olarak hizmet etmişti. Komik, enerjik ve sevilen biri olan Ishihara şimdi bağımsızdır ve başbakanları reformlar konusunda çok fazla ürkek oldukları için yerden yere vurmaktadır. Ishihara örneği, Japonların yumuşak ve nâzik görüntüsünün altında bir Japon milliyetçiliği ve ırkçılığı dip akıntısının mevcut olduğunu göstermektedir.

hükümeti sessiz kalarak tasdik etmiş oldu. Çin, Tayvan ve hatta Hong Kong, öfkeli bir muhalefete başladılar, çünkü adaları Çin de istemektedir. (Gerçek sebep, ada civarındaki deniz yatağı altında petrol ve doğal gaz bulunma olasılığıdır.) Almanya kendi geçmişini az ya da çok yenmiştir ve şimdi Almanya'nın küçük ordusu, Avrupa'nın güvenliği açısından zorunlu ve memnun olunan bir varlıktır. Japonya da Doğu Asya'da aynı rolü oynayabilir ama önce geçmişiyle yüzleşmelidir.

Yeni Bir Japonya mı?

Japonya, önemli bir değişime uğramaktadır ama bu yavaş yavaş olmaktadır. Savaş sonrası dönemin çoğunda geçerli kesin hükümler –Japon siyasetinin istikrarlı olduğu, rüşvetin önemli boyutta olmadığı ve Japon ekonomisinin hızla büyüdüğü– sona ermiştir ve en azından eski hâline geri dönmesi olası değildir. Fakat yeni bir sistem de henüz tam olarak ortaya çıkmış değildir.

Ortaya çıkmasını istediğimiz noktada çıkacak mıdır? Pasifik'in öbür yakasında, bizimle iki yönlü ticaret yapmaya hazır, yeni, temiz, demokratik bir ortağımız olacak mı? Yoksa, bir tür eski ırkçılığın büyüyen bir ordu ile irtibatlı olduğu, öfkeli, hinayeci bir Japonya'yla

Coğrafya
ABD'nin Doğu Asya'daki Stratejik Çıkarları

Muhtemelen Japonya'yla bir ittifak dâhilinde, ABD Doğu Asya'da stratejik bir dengeleyici rolü oynamalı mıdır? Bu, Amerika'nın yüzleşmesi gereken önemli bir sorudur. Bu büyük ölçüde, Çin'in kesin tutumuna bağlıdır: Bir piyasa demokrasisine geçiyor mu, yoksa yayılmayı amaçlayan bir Parti diktatörlüğüne takılıp kalacak mı? (Bunu Çin ile ilgili bölümde ele alacağız.)

Bir zamanlar stratejik olarak etiketlendiği için, öyle olmasa bile çoğunun zihninde sahiden stratejik olan bu bölgede dikkatli olmak zorundayız. 1960'larda, ABD Güney Vietnam'ı stratejik olarak tanımlamıştı. 1980'lerde ise hemen hiçbir Amerikalı onun stratejik olduğunu düşünmüyordu. O anın sıcaklığı içinde, bazen terimi yersiz kullanabiliyoruz. Sonuçta yeryüzü üzerindeki her noktayı stratejik diye adlandırabilirsiniz. Ve bir şeyi stratejik diye adlandırdığınızda, muhtemelen hasmınız da aynı şeyi yapacaktır. Tayvan'ın hemen kuzeyinde bulunan ve hem Çin'in hem de Japonya'nın istediği Senkaku Adaları, gerçekten de ABD ulusal çıkarının bir parçası mıdır?

Buna göre, Amerika'nın Doğu Asya'daki çıkarları ve bunların güç kullanarak savunulması gerekip gerekmediği konusunda, net olarak anlaşılabilen birtakım hükümler vermek durumundayız. Çin ve Kuzey Kore tehdit edici gürültüler çıkardıkça, ABD, Japonya, Güney Kore, Tayvan ve bölgenin diğer ülkeleri, birlikte savunmaya çekilmişledir. Tam olarak anlayamasanız da, ABD'nin 1930'larda Çin'e desteğinin, onu Japonya'yla savaşa soktuğunu hatırlayın. Şimdi bunun tersi olabilir mi?

mı karşı karşıya olacağız?

Ne Japonlar, ne de Amerikalılar, Japonya'nın yeni ekonomik durumunun siyasî anlamlarını tam olarak kavrayabilmişlerdir. Herkese iş sunulan, büyüyen bir ekonomik dev olmak yerine, eğer Japonya yıllar boyu yavaş büyümeye maruz kalır ya da hiç büyümezse, Japon halkı ve siyasî partileri buna nasıl bir tepki verecektir? Eğer Japonya, sonunda diğer ileri, sanayileşmiş demokrasilerle yaklaşık aynı sorunları yaşayan, "normal" bir ülke olursa, değişim bütünüyle iyiye doğru olacaktır. Eğer bu olmazsa, LDP'li ve ucuz transistörlü eski Japonya'nın geri dönmesini arzular hâle gelebiliriz. Japonya'nın modern dünyaya ne kadar uyumlu olduğu, Asya'da barışı büyük ölçüde belirleyecektir. Bir başka Asya ülkesinin, modernleşmenin şiddetli hücumunu nasıl karşıladığını görmek için, şimdi Çin'e yönelelim.

Anahtar Terimler

açık
aşırı likidite
borç
de facto
deflasyon
9. Madde
Dört Kaplan
gaiatsu
makroekonomi
mikroekonomi
satınalma gücü paritesi
stratejik
ticarî fazla
ulusal çıkar

Ek Kaynaklar

Alexander, Arthur J. *In the Shadow of the Miracle: The Japanese Economy since the End of High-Speed Growth*. Lexington, PA: Lexington Books, 2002.

Berger, Thomas U. *Cultures of Antimilitarism: National Security in Germany and Japan*. Baltimore, MD: John Hopkins University Press, 1998.

Flath, David. *The Japanese Economy*, 2nd ed. New York: Oxford University Press, 2005.

Katz, Richard. *Japan: The System That Soured: The Rise and Fall of the Japanese Economic Miracle*. Armonk, NY: M. E. Sharpe, 1998.

Kingston, Jeff. *Japan's Quiet Revolution: Politics, Economics, and Society*. New York: Routledge, 2004.

Maswood, S. Javed. *Japan in Crisis*. New York: Palgrave, 2002.

Matray, James I. *Japan's Emergence as a Global Power*. Westport, CT: Greenwood, 2001.

McCormack, Gavan. *The Emptiness of Japanese Affluence*. Armonk, NY: M. E. Sharpe, 1996.

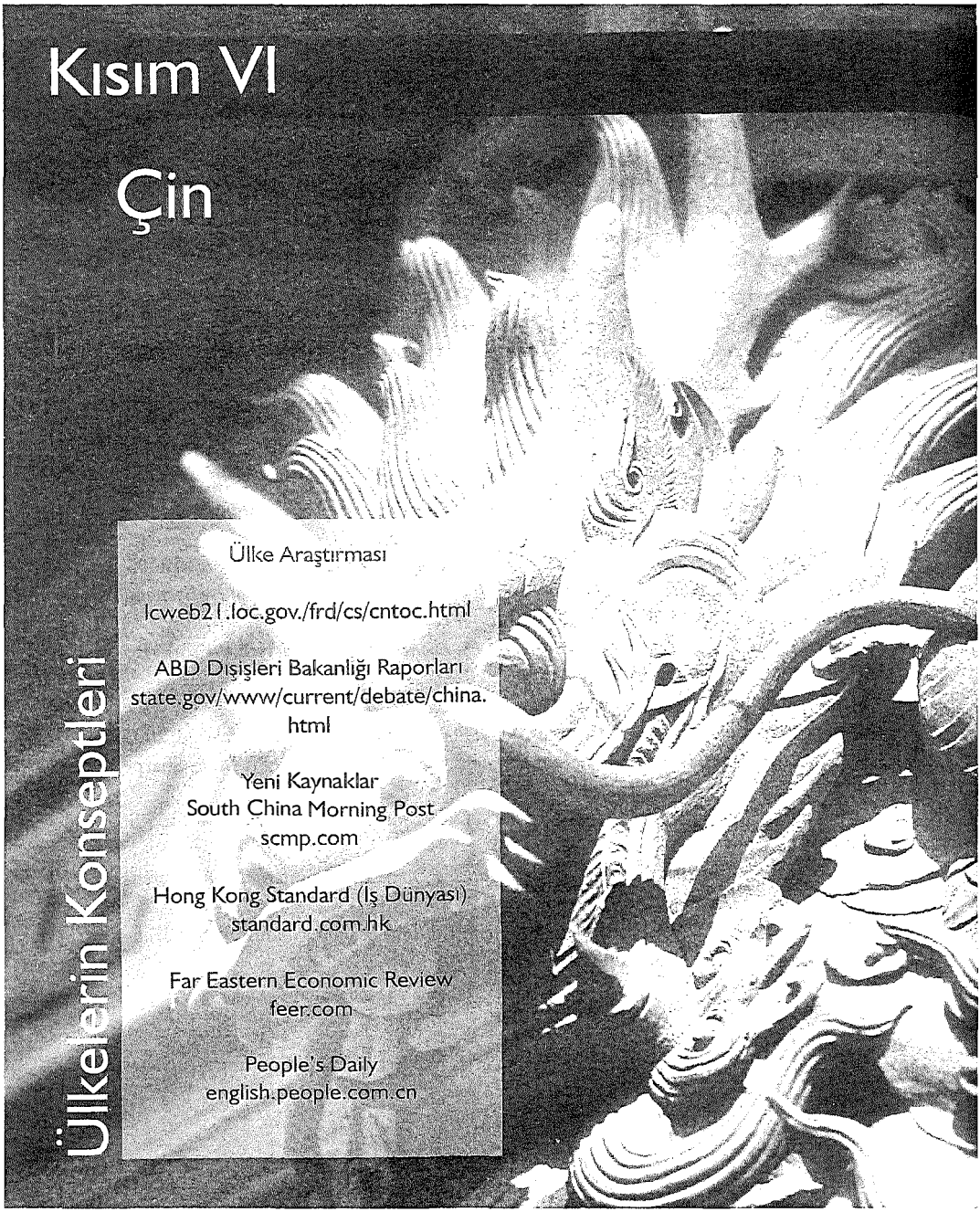
Smith, Dennis B. *Japan since 1945: The Rise of an Economic Superpower*. New York: St. Martin's, 1995.

Suzuki, Takashi. *Japan's Budget Politics: Balancing Domestic and International Interests*. Boulder, CO: L. Rienner, 2000.

Tabb, William K. *The Postwar Japanese System: Cultural Economy and Economic Transformation*. New York: Oxford University Press, 1995.

Kısım VI

Çin

Ülkelerin Konseptleri

Ülke Araştırması

lcweb2.loc.gov./frd/cs/cntoc.html

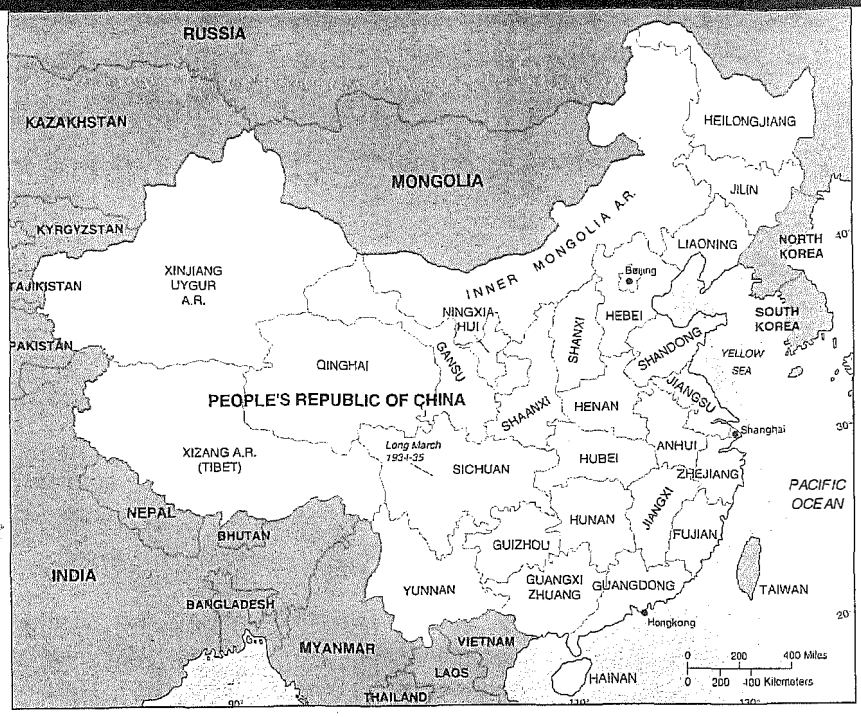
ABD Dışişleri Bakanlığı Raporları
state.gov/www/current/debate/china.html

Yeni Kaynaklar
South China Morning Post
scmp.com

Hong Kong Standard (İş Dünyası)
standard.com.hk

Far Eastern Economic Review
feer.com

People's Daily
english.people.com.cn

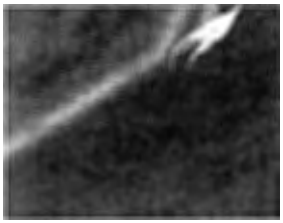

RUSSIA
KAZAKHSTAN
MONGOLIA
HEILONGJIANG
JILIN
LIAONING
NORTH KOREA
INNER MONGOLIA A.R.
KYRGYZSTAN
XINJIANG UYGUR A.R.
TAJIKISTAN
Beijing
NINGXIA-HUI
HEBEI
SOUTH KOREA
PAKISTAN
GANSU
SHANXI
SHANDONG
YELLOW SEA
QINGHAI
PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA
SHAANXI
HENAN
JIANGSU
Shanghai
Long March 1934-35
ANHUI
XIZANG A.R. (TIBET)
SICHUAN
HUBEI
ZHEJIANG
PACIFIC OCEAN
NEPAL
HUNAN
JIANGXI
BHUTAN
GUIZHOU
FUJIAN
INDIA
YUNNAN
GUANGXI ZHUANG
GUANGDONG
TAIWAN
BANGLADESH
Hongkong
MYANMAR
VIETNAM
LAOS
HAINAN
THAILAND
0 200 400 Miles
0 200 400 Kilometers

Bölüm 28

Çin: Geçmişin Etkisi

Çin, –(Hawaii ve Alaska sayılmazsa) ABD'den hem daha kuzeydeki, hem daha güneydeki enlemler arasında uzanan– uçsuz bucaksız bir ülkedir, fakat iyi sulanan güneyde pirinç, daha kuru olan kuzeyde buğday olmak üzere, Çin toprağının sadece üçte biri ekilebilir arazidir. Sığır ve domuz beslemek için fazla tahıl olmaması, Çin'i büyük ölçüde vejetaryen yapmıştır. Geleneksel Çin mutfağı, koku katmak için sadece bir parça et kullanır. Çin'de şu anda, bir Çinliye ikî dönümden daha az (ki şimdi daha da azalmaktadır) tarım arazisi düşmektedir ve bu, uzun bir zamandır, siyasete, ekonomiye ve sosyal düşünceye sınırlar getirmiştir.

Dikkate Alınacak Sorular

1. Uygarlık nedir? Şehirlerle nasıl bir ilişkisi vardır?
2. Konfüçyanizm, esas olarak politik kültürün yönetimi midir?
3. Döngüler genel bir siyasî fenomen midir? Niçin?
4. Çin ve Avrupa'nın siyasî gelişimini karşılaştırın.
5. Avrupalılar için Çin'e nüfuz etmek ve düzenini bozmak niçin kolaydı?
6. Japonya, Avrupalılara Çin'den daha mı zekice muamele etti?
7. ABD eski Çin'i yükseltebildi mi?
8. Japon işgali olmasaydı, Milliyetçiler yönetimlerini güçlendirebilirler miydi?
9. Çin Milliyetçileri ve Komünistleri ne ölçüde benzerdi?
10. Mao ve Komünistler, Milliyetçilere nasıl üstün gelmişlerdir?

Örneğin, pirinç tarımı, küçük arazilerden büyük mahsuller (Güney Çin'de, yılda iki veya üç defa) elde etmek için çok fazla su ve insan emeği gerektirir. Bu emek-yoğun çiftçilik, Çinlilerin büyük bölümünü –bugün bile– toprağa bağlı köylüler olarak bırakmış ve güçlü aile örgütlenmesini, itaatkâr, işbirliğine dayalı davranışları teşvik etmiştir. Bu ayrıca, sulama kanallarını kontrol etmek ve kimin daha fazla su alacağını belirlemek için bir merkezî otoriteye ihtiyaç duyulması anlamına gelmiştir. Sulama ihtiyacı, niçin Mezopotamya, Mısır ve Çin'in, tarihin ilk krallıklarını ve imparatorluklarını ortaya çıkardığını da izah etmektedir.

Arkeolojik bilgilere göre, uygarlık antik Mezopotamya'da başlamış, hemen arkasından yakınındaki Mısır ve daha sonra Çin gelmiştir. Neolitik çağ sırasında, yaklaşık 10,000 yıl önce Mezopotamya'da, 8,000 yıl önce de Çin'de, insanlar binlerce yıl süren avcılık-toplayıcılıktan yerleşik tarıma geçişi tamamlamışlardır. Bronz Çağı ile birlikte ise, yaklaşık 5,500 yıl önce Mezopotamya'da, 4,000 yıl önce ise Çin'de, şehirlerin kurulması gelmiştir. Bilim adamları, bu değişimlerin ilk önce Mezopotamya'da (bugünkü Irak) ortaya çıktığına inanmaktadırlar, çünkü Orta Doğu, yeryüzündeki başka herhangi bir yere göre daha fazla miktarda evcilleştirilebilecek –buğday ve koyun dâhil– bitki ve hayvanın ana vatanıydı. Bu nedenle, gerek Orta Doğu ve gerekse Çin, buzul çağından henüz çıkmakta olan Avrupa'dan çok daha erken bir dönemde uygarlıklar kurmuşlardır.

Bürokratik İmparatorluk

Avrupa'nın tam tersine, Çin çok erken bir dönemde birleşmiş ve feodalizmi sona erdirmiştir. Bronz Çağı sırasında, Sarı Nehir boyunca, küçük, fakat ilerlemiş –neredeyse antik Yunan kadar ileri– krallıklar ortaya çıktı –MÖ 2000 civarında Xia, MÖ 1600 dolayında Shang ve MÖ yaklaşık 1045'te Zhou. Konfüçyüs, son Zhou döneminde yaşamış bir kamu görevlisi ve filozoftu. MÖ 5. Yüzyıldan MÖ 221'e kadar süren bir Savaşan Devletler döneminden sonra, kısa ömürlü Qin hanedanı (önceleri Ch'in diye telâffuz edilirdi ve Çin adının kökeni budur) ilk birleşik imparatorluğu, Orta Krallık'ı kurmuştur. Bir sonraki Han hanedanı (MÖ 206'dan MS 220'ye kadar), Konfüçyanizmi, eski aristokratik ailelerin yerini alan bir bürokratik imparatorluğa dönüştürmüştür.

uygarlık Yazısı, sosyal sınıfları, karmaşık ekonomik ve siyasî örgütlenmesi bulunan, şehir temelli kültür.
Neolitik Tarımın başladığı, Yeni Taş Devri.
Bronz Çağı Metal işlemenin ve şehirlerin başladığı devir.
Savaşan Devletler Çin'in birleşmeden önceki ilk dönemi (MÖ 475–221).
Orta Krallık Cennetin ortasında anlamına, Çin'in kendine verdiği geleneksel ad.
Han Çin'in birliğini ve kültürünü pekiştiren ilk hanedan (MÖ 206'dan MS 220'ye kadar).

Avrupa'da da büyük bir imparatorluk, Roma vardı, fakat yüzyıllar süren feodalizme ve savaşan devletlere yol açarak çöktü. Tam olarak aynı yüzyılda, Çin, tarafsız kamu hizmetine en yetenekli olanı seçmek için sınav yapılan, zengin, büyük ölçüde birleşmiş ve örgütlenmiş bir imparatorluktu. Sonuçta ortaya çıkan Çin devlet memurları [Mandarin] sınıfı –ki itaate, otoriteye ve hiyerarşiye vurgu yapan Konfüçyan sınıflarda yetişmişlerdi– sistemi değiştirmekle değil, ebedîleştirmekle ilgileniyorlardı. Zenginlerden oluşan bir üst tabaka, Mandarinlerle nüfusun köylü olan yüzde 90'ı arasında okur-yazar arabulucular olarak hizmet veriyordu. Bir köylü şarkısının sözleri şöyledir:

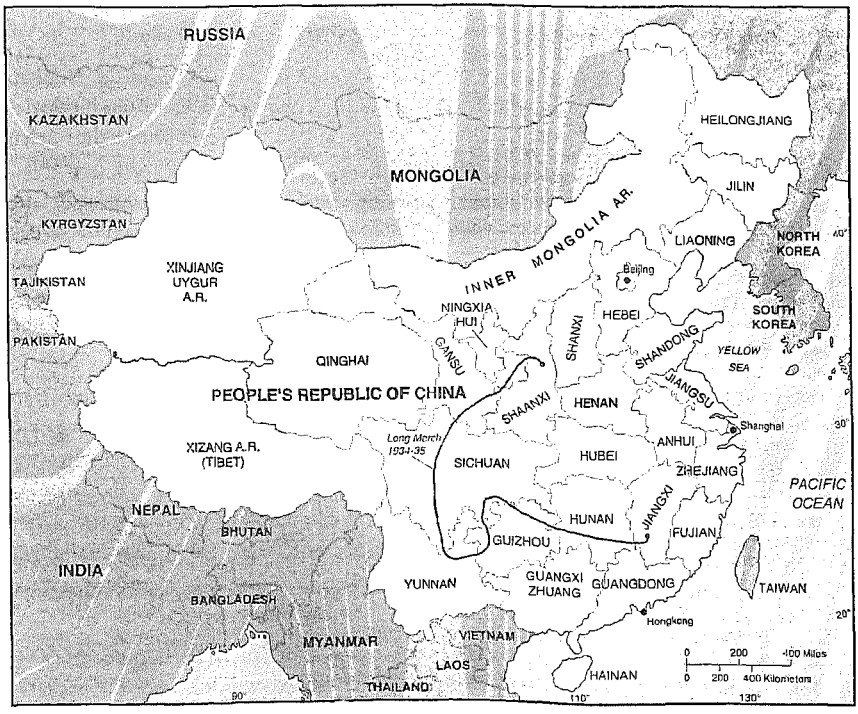
Coğrafya
Şehirler ve Medeniyetler

"Medeniyet"in [civilization] kökü, Lâtince *civitas*, yani şehir kelimesinden gelir [aynı etimolojik ilişki, Arapçadaki "medeniyet" sözcüğü ile "medine", yani şehir kelimesi arasında da vardır; **ç.n.**] ve gerçekten de sanat, mimarlık, yazı, para, sosyal sınıf ve ayrıntılı ekonomik işlevler konusundaki yüksek kültürü yaratan, ilk şehirlerdir. Şehirler, insanların, ailelerinin ihtiyacından daha fazla gıda üretmelerine imkân veren, bitkilerin ve hayvanların evcilleştirilmesinin hemen ardından ortaya çıkmışlardır. Yetiştiriciler, fazla besinlerini, kasabalarda üretilen âletler ve giysiler karşılığında değiş-tokuş etmişlerdir. Besinler ve diğer ürünler, yöneticilerin saraylarını ve soyluları teşkil eden bir görevli sınıfını geçindirmek için vergilendiriliyordu. Şehirler, uygarlık ve vergiler, üçüz olarak doğmuşlardır.

Coğrafya

Çin'in Sınırları

Çin, kuzeyden Rusya, Moğolistan ve Kazakistan;
doğudan Kore ve San, Doğu Çin ve Güney Çin Denizleri;
güneyden Vietnam, Laos, Myanmar (eski adıyla Burma), Hindistan, Bhutan ve Nepal;
ve batıdan Pakistan, Afganistan (çok küçük ölçüde), Tacikistan ve Kırgızistan ile sınırlanmıştır. Çin'in sınırlarını bilmek suretiyle, Asya anakarasının büyük bölümünü etiketleyebilirsiniz. Sadece Kamboçya, Tayland ve Bangladeş'in Çin'le sınırı yoktur.

Çin Halk Cumhuriyeti. (Koyu siyah çizgi, 1934–1935 Uzun Yürüyüşü'nün yaklaşık rotasını göstermektedir.

hanedan döngüsü Bir imparatorluk ailesinin doğuşu, olgunlaşması ve düşüşü.
Pinyin Şu anda geçerli olan, Çin alfabesini İngilizceye dönüştürme sistemi.

Güneş doğduğunda, yorulurum;
Güneş battığında dinlenirim;
Sağlıklı suyu ararım;
Yiyecekler için toprağı sürerim;
İmparatorun gücünün benimle işi ne?

Çin ve Roma kıyaslama gerektirmektedir. Her ikisi de aşağı yukarı aynı dönemde, Roma MÖ 509'da, Qin hanedanı MÖ 221'de ortaya çıkmıştır. Her ikisi de imparatorluk olarak en büyük zaferleri elde etmiştir; Roma MÖ 27'den MS 476'ya, Han MÖ 206'dan MS 220'ye kadar. Zirve noktalarında, yaklaşık aynı büyüklükteydiler; Roma Akdeniz havzasını ve Batı Avrupa'nın büyük bölümünü, Han ise günümüzdeki Çin'in çok önemli bir kısmını kapsıyordu. İki imparatorluk da birbirlerini tanıyor ve Orta Asya'dan geçen İpek Yolu üzerinden bir miktar ticaret yapıyorlardı. Her ikisi de, sanat, mimarlık, yönetim, ticaret ve yazı konusunda yüksek mertebede bir uygarlık elde etmişlerdi.

Antik Roma ile Çin arasında pek çok zıtlık da vardır. MS 1. Yüzyıl'da, Budizm Hindistan'dan Çin'e ulaştı ama unutulup gidene kadar, hiçbir zaman kendisini bir devlet dini olarak kabul ettiremedi. Roma, sonunda, Avrupa'nın birleştirici kültürü hâline gelen Hıristiyanlığı kabul etti. Roma, aşırı genişleyene kadar yayılmasını sürdürdü. Lejyonları muhteşemdi ama barbarları uzak tutmak ve isyanları bastırmak için sayıca çok azdı. Çin, Vietnam'ın ve Kore'nin kuzey kısımlarını bir süreliğine ele geçirdi, fakat yayılmaya çok hevesli değildi. Büyük Orta Krallığını (cennetin ortasında) oluşturunca, dinlenmeye çekildi. Roma ekonomisi kölelere, Çin'inki ise kendisine daha fazla istikrar kazandıracak şekilde köylülere dayanıyordu. –Kâğıdı, ipeği, pusulayı ve dümeni icat etmiş olan– Han, teknolojide Roma'nın ilerisindeydi.

Başlıca farkları, iki imparatorluğun arkalarında bıraktıklarıdır. Roma İmparatorluğu'nun batı kısmı, MS 476'da barbarların eline düştüğünde, çeşitli devletlere parçalandı ve öyle kaldı. Han'dan sonra, Çin de parçalanma dönemleri yaşadı ama Han, dört yüz yıllık hükümranlık süresi sırasında öyle derin bir kültürün tohumlarını ekmişti ki, daha sonraki hanedanlar, Çin'i tekrar bir araya getirmek için bunu kullandılar. Çinli entelektüeller, Çin'in bir tek ülke olduğu konusunda her zaman ısrarcı oldular; Çin'in ayrı krallıklara bölünmüş olması, yanlış görülüyordu. Hep söylendiği gibi, Çin bir ülke değil, 4,000 yıllık kültürel sürekliliği olan bir uygarlıktır.

Hanedanlar, hanedan döngüsü denen, her biri birkaç yüzyıllık sürelerle geldiler ve gittiler. Eski hanedan giderek beceriksizleştikçe, su sistemleri onarılmıyor, kıtlık baş gösteriyor, savaşlar ve eşkıyalık ortaya çıkıyor, rüşvet ve saray entrikaları artıyordu. Daha nüfuzlu aileler topraklarını vergiden muaf tutunca, köylüler, sonunda isyan edene kadar gittikçe daha ağırlaşan vergi yüklerini üstlenmek zorunda kalıyorlardı. Halkın gözünde,

imparator "Cennet Vekâleti"ni, yani meşru yönetme hakkını kaybetmiş gibi görünüyordu. Çinli ya da yabancı (Moğol veya Mançu) bir işgalci, meşruluğunu yitirmiş imparatorluğun yönetimini ele geçirmeyi kolay görüyordu. Sırf zafer kazanmış olması gerçeği sayesinde, yeni hükümdar, "Cennet Vekâleti"ni elde etmiş olarak görülüyordu. Zinde yeni hükümdarlar idaresinde, devlet ve vergilendirme onarılıyordu. Gerçi birkaç nesil sonra, yeni hanedan da eski hastalıklara tutuluyor ve halk, bilhassa eğitimliler, imparatorun cennet vekâletini kaybettiğini düşünüyor, döngü yeniden başlıyordu.

İkibin yıllık imparatorluk dönemi, hâlâ bugünkü Çin üzerinde izler taşır. Çin, Japon-

Siyasi Kültür

Lâtin Harfleriyle Çince Kelimeler

Batılı alfabetik yazı sistemlerinin tersine, yaklaşık 4,000 yıl önce tarih sahnesine çıkan Çin, sembolik resim-kelimelere dayanan ve Kore, Vietnam ve Japonya tarafından da değişikliğe uğratılarak taklit edilen bir çizimsel [ideografik] sistem geliştirmiş ve mükemmelleştirmiştir. Okuyup yazma, Batılı fonetik sistemlerinden çok daha zor olan binlerce resim-yazıyı ezberlemeyi gerektirir. Resim-yazılar kullanışlıdır ama bunun asıl sebebi, belirli sesleri temsil etmemeleridir. Çok farklı diller –Güney Çin'in Wu ve Cantonese'i ve hatta Japonca– konuşan halklar, aynı gazeteyi okuyabilmektedirler. Bu durum, hâlâ pek çok farklı dillere sahip bir ülke olan Çin'in birleştirilmesinde büyük bir katkı sağlamıştır. Bir görevlinin, imparatorun bir fermanını anlaması için imparatorun dilini bilmesi gerekmiyordu. 1950 ve 1960lı yıllarda, Pekin, öğrenilmelerini ve elektronik ortamda yazılmalarını kolaylaştırmak üzere resim-yazıları basitleştirdi. Çinliler, metin mesajlarını resim-yazı olarak göndermektedir; tuşlar farklı fırça darbelerini basmaktadır.

Çince, ayrıca müzikal bir dildir; şarkı söylüyormuşçasına sesler vermektedir. Standart Çincede, (tonlamasıza ilâve olarak) dört ton mevcuttur. Yanlış tonlamalı bir hece seslendirir ve tamamen farklı bir kelime söylerseniz, bazen komik bir sonuç meydana getirir. Çünkü Çince hem ideografik, hem de müzikaldir. Çince alfabenin İngilizceye çevrilmesi son derecede güçtür. 1860'larda iki Cambridge'li öğretim görevlisi tarafından icat edilen bir sistem olan Wade-Giles, yüz yıldan fazla bir süre kullanıldı. Ne yazık ki, Wade-Giles, Çin telâffuzuna pek fazla benzeyen sesler üretmiyordu.

1958'de Pekin –affedersiniz, Beijing–, doğru telâffuza çok daha yakın olan yeni bir sistemi, *Pinyin*'i devreye soktu. 1979'da ise Çin, Pinyin'i resmî standart hâline getirdi ve çoğu İngilizce yayınlar bunu kabul etti. Bununla birlikte, kimi eski kitaplarda, aşağıda örnekleri bulunan bazı Wade-Giles hecelemelerini bulabilirsiniz.

Wade-Giles	Pinyin
Mao Tse-tung	Mao Zedong
Chou En-Lai	Zhou Enlai
Kuomintang	Guomindang
Peking	Beijing
Nanking	Nanjing
Chungking	Chongqing
Shanghai	Shanghai (aynı!)
Szechwan	Sichuan
Sinkiang	Xinjiang
Canton	Guangzhou
Ch'in	Qin (Q, "ç" [ch] diye telâffuz edilir)

Moğol Çin'i 13. Yüzyıl'dan 14. Yüzyıl'a kadar, Yuan hanedanı olarak yöneten, Cengiz Han tarafından kurulmuş Orta Asya hanedanı.

Mançu *Qing* olarak da bilinen ve 1644'ten 1911'e kadar hüküm süren, Çin'in son imparatorluk hanedanı.

kararlı hâl [steady-state] Küçük değişikliklerle kendisini koruyan sistem.

ya gibi feodal bir sistem değildi, birleşmiş ve merkezîleşmişti. (Bir feodal sistemin tanımlayıcı özelliği, Japonya'da bulunan ama Çin'de olmayan, özerk aristokrasidir.) Çin'de, en üstte bulunan imparator, yönü ve tarzı belirler, Mandarinler, Pekin'in [Beijing] emrini yerine getirir, orta tabaka yerel işleri yürütür ve –nüfusun ezici çoğunluğunu oluşturan– köylüler, tarlalarda ekip biçerlerdi. Çin, yüzyıllar boyu, Avrupa'nın çok ilerisinde, dünyanın en görkemli uygarlığı ve en büyük ekonomisiydi. Ancak, 1500'ler civarında, Avrupa ileriye doğru akmaya başladı (etkenlerden bazıları için, bkz. 4. sayfa), buna karşılık Çin durgunlaştı. Öne çıkan bir etken, Avrupa'nın birçok devletten oluşmasına karşılık Çin'in tek bir devlet olmasıydı. Avrupa'nın monarkları, zenginlik, güç ve yeni topraklar için birbirleriyle rekabet ediyorlardı, oysa dev, birleşik Çin rekabetle karşı karşıya gelmemişti. Kısa süre sonra, yayılmacı Avrupa imparatorlukları, Çin dâhil dünyanın büyük bölümünü kontrolleri altına aldılar. Günümüz Çinlileri, Çin'in Batı tarafından hakarete uğrayan, bir zamanların büyük bir uygarlığı olduğunu iyi bilmektedirler.

Yayılabilecek az miktarda arazi olması sebebiyle, Çin toplumu, öncülük ve yeniliğe teşvik etmekten çok, köylüleri sahip olduklarına razı etmeyi ve istikrarı hedefleyen kararlı hâl [steady-state] yapıları geliştirmişti. Emek tasarruflu araçlar köylüleri işsiz yapacaktı ve dolayısıyla özendirilmiyordu. Çin'in –Orta Çağ Avrupası'nın çok ilerisinde olan– bilim ve teknolojideki başarıları, sanayi devrimine katkıda bulunmak yerine sadece birer ilgi alanı olarak kalmıştı. Ticarî yayılma da teşvik görmüyordu. Batı'nın yeniden yatırım, büyüme ve risk alma anlayışı yerine, Çinli tüccarlar, köylülerle ve devlet görevlileriyle

Coğrafya

Yağış Miktarı

Avrupa üzerine odaklanmak, bir politik-ekonomik sistemin en temel fiziksel belirleyicilerinden birini gözden kaçırmamıza sebep olabilir. Yağış miktarı, Avrupa'da genellikle yeterli ve kestirilebilirdir, oysa dünyanın büyük bölümünde böyle değildir. Dünyada çok sayıda ülke vardır ki, buralarda, insanlar ve mahsul için su, sınırlayıcı bir faktördür. Bir milyardan fazla insanın temiz içme suyu mevcut değildir ve bu sayı hızla artmaktadır. Çin'de kişi başına düşen su miktarı, dünya ortalamasının üçte birinden daha azdır. Yer altı su tabanının hızla azalmasıyla, birçok kimse, Çin'in su kaynaklarının çok geçmeden tehlikeli seviyelere inebileceği uyarısını yapmaktadır. Yoğun endüstriyel kirlenme, durumu daha da kötüleştirmektedir.

Sulama ve doğal kaynakları koruma, yağış eksikliğini telâfi edebilir, fakat bunlar da büyük ölçüde insan örgütlenmesi ve devlet denetimi gerektirmektedir. Bu, Çin ve İran'da yüksek uygarlıkların niçin erken dönemde doğduğunu açıklayabilir. Çölleşmiş ya da yarı çölleşmiş büyük alanlara sahip Dört Üçüncü Dünya örneğimiz –Çin, Meksika, Nijerya ve İran–, gelişmeyi çok fazla sürdüremez.

yalnızca bir kararlı-hâl ilişkisi geliştirmeye çalışıyorlardı; devletin izinlerine, tekellerine ve fiyat belirlemesine büyük oranda bağımlıydılar.

el pençe divan Sözlük anlamıyla başını yere eğmek; birine secde etmek.
Ming Moğollardan sonra Mançulardan önce, 1368-1644 arasında hüküm süren Han Çinli hanedan.

Çin, yabancı herhangi bir şeyden çok az fayda elde etmiştir. Orta Krallık, sur örülerek uzak tutulması veya para yedirilmesi gereken barbarlar tarafından kuşatılmıştı. Çinli kültürü, daha sonra el pençe divan durdurabildikleri ve imparatora hürmet edecek olan yakın barbar-

Siyasî Kültür

Konfüçyanizm: Sağduyuyla Yönetmek

Konfüçyanizm bir din değil, bir yönetim felsefesidir. Çinli siyasî kültüründe Budizmden çok daha etkiliydi. Âlim Konfüçyüs (MÖ 551–479), (Çin'in birleşmesinden önce) küçük Zhou krallığının yöneticilerine, iyi ve istikrarlı bir yönetimin, hem yönetenlere, hem de yönetilenlere doğru ve ahlâkî davranışı aşılamada yattığını öğütlemişti. İnsanlar ıslah edilebilir, yeter ki rollerini anlasınlar ve bunlan itaat içinde yerine getirsinler: Evlâtlar babalarının, kadınlar kocalannın, küçük kardeşler büyük kardeşlerin ve uyruklar yöneticilerin hizmetkârlandır. Yönetici manevî bir örnek oluşturur. Saf ruh ve dikkatli usuller; tek başına yasalardan daha etkili ve dayanıklı bir muhafazakâr siyasî kültür yaratmaktadır. Japonya, Konfüçyanizmi Çin'den kopya etmiştir.

Konfüçyanizm, iyi yönetimin, mutlak bir içtenlikle doğru düşünceler oluşturarak başladığına vurgu yapar. Eğer işler yanlış gidiyorsa, bu, yöneticilerin samimiyetsiz olduğunu gösterir. Sistem sırf Konfüçyanizme bağımlı olmamıştır; hiçbir görüş farklılığına izin vermeyen güçlü bir polis kontrolü de vardı. Mao Zedong, eski Çin'i simgeleyen her şeyden nefret ediyordu, fakat sağduyu konusundaki Konfüçyan vurgunun ortadan kaldırılmasına katkıda bulunamamıştır. Buna Marksist bir kıvrılmayı ekleyen Mao, bir kimsenin mavi yakalı kökenden oluşu sebebiyle değil, devrimci, saf düşüncelere sahip olması nedeniyle proletaryan olduğunu öğretmiştir. Konfüçyüs bundan memnun olacaktır.

Pekin Tapınağı'ndaki Konfüçyüs Heykeli

İlginç biçimde, Konfüçyanizm Çin'de yok olmuştur ama Japonya'da dirilmektedir ve bu, ideolojilerin ilk ülkelerinden başka bir yeri nakledildikleri zaman sıklıkla karşılaşılan durumdur. Japonlar hâlâ, nezaket ve edep içinde, eğilmeyi ve itaati aşılamaktadırlar. Bu tür davranış kalıpları, yüzyıldan fazla süren devrim ve savaşın sonucu olarak Çin'de gözden kaybolmuşlardır. Mao Zedong, 1960'ların sonundaki Kültür Devrimi'nin bir parçası olan "dört eskiyi yık" kampanyasıyla Konfüçyanizmi tamamen bitirmiştir. Siyasî kültürler beton gibi sabitlenmezler; olayların ve rejimlerin baskısı altında değişime uğrarlar.

ların (Koreliler ve Vietnamlılar) seviyesini yükseltebilmiştir. Buna *tâbilik sistemi* denmiştir ve Avrupa'da gelişen diplomasiden epeyce farklıydı. Çin hiçbir zaman, diğer ülkelerin egemen olduğu ve onlara diplomatik açıdan eşit olarak muamele edilmesi gerektiği biçiminde bir Avrupalı anlayışa sahip olmamıştır. Onlar yalnız saygı göstermeliydiler. Çin'in üstünlük kompleksi, Avrupalıların kendi içine nüfuz etmesiyle başa çıkmada, onu hazırlıksız yakalatmıştır.

Çin, pusula ve su geçirmez bölme yapımı dâhil, denizcilik teknolojisinde Avrupa'dan yüzyıllarca ilerideydi. 1405–1433 arasında, Mingler, bir Müslüman hadım (hadımlık saray görevlileri arasında yaygındı) olan Amiral Zheng He komutasında, Hint Okyanusu'nun her tarafına deniz seferleri düzenlediler. Zheng'in gemilerinden bazıları 122 metre uzunluğundaydı ve Avrupalıların yüzyıllar boyu inşa edecekleri herhangi bir gemiden katbekat büyüktü. Eğer Çin donanmaları Afrika'yı dolaşsa veya Pasifik'i geçseydi, Avrupa ve Amerika'yı onlar keşfedecekti. Ne fark edecekti? Şimdi Çinlilerden söz edebilecek miydik? Galiba hayır, çünkü eski Çin, uzak barbar ülkelere emperyal bir yayılmaya veya onları sömürgeleştirmeye susamış değildi. Bunun yerine, Ming yöneticileri, donanmaların çok pahalı olduğuna ve Çin'in ihtiyaç duyduğu her şeye sahip bulunduğuna karar verdiler. Çin, yüzyıllar boyu anayurdunda kalan bir ülke oldu.

Uzun Süreli Çöküş

Yaklaşık 2,000 yıldır, Çin, işgalleri, kıtlıkları ve yeni hanedanları karşılamıştır. Eski model, her zaman kendini yeniden ileri sürüyordu, zira Orta Krallığı yönetmenin en akıllıca yolu buydu. Fakat modern dönem Çin'i etkiledikçe, sistem iki yeni unsurun üstesinden gelemedi: nüfus artışı ve Batı'nın nüfuz etmesi. 1741'de Çin'in nüfusu 143 milyondu; sadece yüz yıl sonra, yeni mahsullerin (mısır, patates ve Amerika'dan gelen tatlı patates), Mançu hanedanı yönetimindeki iç barışın, bazı yeni tarım arazilerinin ve sırf köylülerin apaçık daha sıkı çalışmalarının sonucu olarak, 1851'de, büyüleyici 432 milyon rakamına ulaştı. Vergilendirme ve yönetim, Mançular 19. Yüzyıl'da kendi hanedanlık döngülerinin tipik çöküş aşamasına girdiğinde maksimuma ulaşan nüfus artışının gerisinde kaldı.

Yaklaşık aynı dönemde, Batı da Çin'e girmiş ve ona yönünü şaşırtmıştı. İki kültürün –Batı dinamizmi ve Çin istikrarına karşı açgözlülüğü– çarpışmasında, Çin'in eşi yoktu. Kabaca yüz yıl boyunca, eski Çin, bazılarının hâlâ yüzeyin altında saklandığından kuşkulandığı sarsıntılara ve çöküntülere yakalandı.

Çin'e gelen ilk Batılılar, 1514'te küçücük karavelleri içindeki cesur Portekizli denizcilerdi. Yavaş yavaş, bunlar ve diğer Avrupalılar, kıyıda pazar yerleri kurmak için izin elde ettiler. Üç yüz yıl boyunca, İmparatorluk yönetimi yabancıları ve ürünlerini küçümse-

di, sayılarını asgarî seviyede tutmaya çalıştı. Meselâ, 1793'te Pekin'e gelen bir İngiliz misyonuna cevaben, imparator, Kral III. George'u "saygılı sunuş tavrı"ndan dolayı takdir ettiğini bildirdi, fakat, çok az ticaret olabileceğine, zira "bizim, kutsal imparatorluğumuzun verimli bolluğu içinde her şeye sahip olduğumuz"a da işaret etti.

Afyon Savaşları 19. Yüzyıl'da, İngilizlerin (ve Fransızların) Çin'i afyon ithalatına açık tutma kampanyaları.
antlaşma limanları Avrupalı güçler tarafından yönetilen Çin kıyı bölgeleri.
bölge dışılık Sömürge mevkilerinde, Avrupalıların kendi yasalarını ve mahkemelerini uygulamaları ayrıcalığı.

Fakat Batı, özellikle de İngilizler, Çin'le ticaretteki muazzam kokuyu alarak yüklendiler. Mesele, 1839–1842 arasındaki Birinci Afyon Savaşı'yla doruğa çıktı. Çin'de afyon içmek yasadışıydı ve bilinmiyordu ama yüz yılı aşkın bir süre içinde, İngilizler, kendi idarelerindeki Hindistan'ın haşhaş tarlalarından gittikçe daha fazla afyon ithal ettiler. İngilizler Çin'in yasasını umursamadılar ve afyon içimini yaygınlaştırdılar. Azimli bir İmparatorluk yetkilisi afyon ticaretini durdurmaya çalıştığında, Britanya kârlı ticareti işler durumda tutmak için "serbest ticaret"i gerekçe göstererek savaş açtı. İngilizler savaşı kolaylıkla kazandılar ama Çin yine de yabancıların üstün geldiğini kabullenmeyi reddediyordu. Güney Çin dilindeki bir yakınmada şöyle denmektedir: "Sağlam olan gemileriniz, acımasız top ateşiniz ve güçlü füzeleriniz olmasa, ne üstünlüğünüz var ki?" Çinlilere göre savaş teknolojisi, manevî nitelik kadar önemli değildir ve bu görüş, daha sonra Mao Zedong tarafından da benimsenmiştir.

1842 tarihli Nanjing (Wade-Giles'e göre Nanking) Antlaşması, beş antlaşma limanını Çinlilerin elinden zorla aldı. Britanya, Hong Kong'u sınırsız mülkiyet olarak elde etti. Antlaşma limanlarında, bölge ticaretini ve yönetimini ellerinde tutan ve Çin hukukuna tâbi olmayıp kendi mahkemelerinin olması anlamına gelen ve hem Çinlileri hem de Japonları derinden öfkelendirmiş bir husus olan bölge dışılık avantajını elde eden yabancılar egemendi. 1856–1860 arasındaki İkinci Afyon Savaşı'nda, İngiliz-Fransız

Anahtar Kavramlar
Seküler Değişime Karşı Dairesel Değişim

Çin, sosyal bilimcilerin ele aldığı iki tür değişimi temsil eder. Dairesel değişim, tekrarlayıcıdır; bilinen birtakım tarihsel dönemler, sallanan bir sarkaç gibi birbirlerini takip ederler. Çin'in hanedan döngüleri, dairesel değişimin örnekleridir; değişim vardır ama kapsamlı model korunmaktadır.
Seküler değişim ise, eski modele yeniden dönmeyen, uzun vadeli bir değişiklik anlamına gelmektedir. Örneğin, Çin'in nüfus artışı, geleneksel Çin istikrarının parçalanmasına katkıda bulunan seküler bir değişimdi. Tarihçilerin, ekonomistlerin ve siyaset bilimcilerin karşılaştığı problemlerden biri, incelemekte oldukları bir değişimin seküler mi –uzun vadeli, temel değişiklik–, yoksa dairesel mi –tekrar tekrar gelen ve giden bir şey– olduğudur. (küresel ısınmayla ilgili tartışmalar da aynı soruyla karşı karşıyadır.)

donanması Pekin'i işgal etti, Yaz Sarayı'nı yaktı ve Çin'e dokuz antlaşma limanı daha vermeyi kabul ettirdi. Çin, bu emperyalist toprak yağmacılığını "adâletsiz antlaşmalar" diye adlandırmıştır.

Antlaşma limanlarının büyüyerek etki alanlarına dönüşmesi sırasında, buralarda işleri asıl kimin yöneteceği konusunda anlaşmalar yapıldı. İngilizler, Fransızlar, Almanlar, Ruslar ve Japonlar, fiilen, Çin kıyılarını, içlerindeki ticarete egemen oldukları etki alanlarına böldüler. Yabancı güçler, Shanghai'ın antlaşma limanını büyük ve modern bir ticaret merkezine dönüştürdüler. O zamandan beri, Shanghai, hem nüfus, hem ticarî önem bakı-

ABD ve Çin: Çin Bağı

ABD, Çin'le uzun süreli ve derin bağlara sahip olmuştur. Boston'un önde gelen aileleri, (Türk afyonu satışı dâhil) Çin ticaretinden en önce yararlanmışlardır. İngilizler Çin'in kıyısını bölerlerken, biz bu tür emperyalizmin üzerinde olmakla övünüyorduk (fakat İngiliz antlaşma limanlarını biz de kullandık). 1900'de Dışişleri Bakanı Hay, Çin'in parçalanmasını durdurmak üzere Açık Kapı notlarını yayımladı. Kendimizi Çin'in "ağabeyi" olarak gördük ve Çinlilerin de bölgeyi ele geçirmek değil sadece yardım etmek için orada bulunan bizleri "en çok sevilen halk" olarak adlandırmalarından da mutluyduk.

Amerikan kiliseleri, 19. Yüzyıl'da ve 20. Yüzyıl başlarında, Çinlileri Protestan ve başarılı yapmak üzere Çin'e yüzlerce misyoner göndermişlerdi. Boxerlar Amerikan misyonerlerini ve onların din değiştirttiği kimseleri öldürdüler. 1898'de, Çin'de, bir Presbiteryen misyonerin oğlu olarak doğan Henry Luce, Çinliler konusunda konuşmak üzere Yale'e geldi. Luce, bütün hayatı boyunca, Çin'i kalkındırabiliriz ve bunu yapmalıyız şeklindeki misyoner görüşünü taşıdı ve bunun yolu, Çinli Milliyetçilerle birlikte çalışmaktı. Luce, 1923'te *Time* dergisini kurdu ve Milliyetçi lider Jiang'ı tam on kez dergiye kapak yaptı. İnatçı ve etkili biri olan Luce, Çinli Komünistlere ve ABD'li Demokratlara (bu ikisini bir tutuyordu) dil uzatmak için *Time*'ı kullandı.

ABD'nin Çin'e desteği, bizi Japonya'yla savaşa soktu. Japonya, 1931'de Mançurya'yı işgal ettiğinde, Dışişleri Bakanı Stimson, *tanımama doktrini*ni yayımladı. Japonya, 1937'de Çin'in tamamını işgale başladığında ise Japonya'yla ticarete giderek artan bir ambargo uyguladık ve bu da Pearl Harbor baskınına yol açtı. Çin, ABD savaş çabası açısından operasyonların küçük bir sahnesinden başka bir şey olamazdı. Japonlar bütün Çin kıyılarını öylesine işgal etmişlerdi ki, hava yoluyla ve Hindistan üzerinden Burma Yolu'yla ABD yardımlarının ancak minicik bir kısmı Jiang'ın ordularına ulaşabiliyordu. ABD subayları, Çinli Milliyetçileri ve Komünistleri Japonlara karşı beraber çalışmaya ikna etmeye uğraştılar ama bunların ittifakları çabucak ortadan kalkıyordu, çünkü iki taraf birbirine güvenmiyordu.

Komünistler 1949'da yönetimi ellerine geçirdiklerinde, Luce gibi ABD'li Cumhuriyetçiler "Çin'i kim kaybetti?" diye seslerini yükselttiler ve Demokratları suçladılar. ABD'nin "Eski Çin Dostları" olan diplomatlar Dışişleri Bakanlığı'ndan tasfiye edilmiş, bu da Çin'in yönetimini Komünistlerin ele geçirmesine meydan vermiş –ki bu konuda hiçbir şey yapamamışlardır– ve Washington'ı onlarca yıl, Çin'i birinci elden bilen uzmansız bırakmıştır. Washington, 1949'da Çin anakarasıyla bütün bağlarını koparmış ve 1972'de Nixon'ın ziyaretine kadar da eski hâline dönmemiştir. Kore'de Çin'le savaştık. Ancak, 23 yıllık ABD-Çin düşmanlığı, iyi bağların olduğu iki yüz yıllık tarih içinde bir sapmaydı.

mından Çin'in en önde gelen şehri olmuştur. Böylece Çin, yarı sömürge statüsüne indirilmiş oldu.

etki alanı Bir büyük gücün kontrolü altındaki yan sömürge bölgesi.
Taiping 19. Yüzyıl Çin'inde, bölge bazında isyan.
Boxer 1900'de Çin'de yabancı karşıtı isyan.
yerel diktatör İli yöneten, yerel askerî lider.

İmparatorluktan Cumhuriyete

İmparatorluk içeriden de zayıflamıştı. İsyanlar çıkıyordu. 1851'den 1864'e kadar, –(misyonerlerden devşirilen) Hıristiyanlık, Konfüçyanizm ve ilkel komünizmden ibaret bir karışımı benimseyen– Taipingler, milyonlarca Güney Çinliyi vaftiz ettiler ve Mançu (Qing) hanedanını hemen hemen devirdiler. 1900'de, bazı reaksiyoner subayların ve dul imparatoriçenin desteklediği ve geleneksel tapınak boksu idmanlarına dayanan, yabancı düşmanı Boxer hareketi, misyonerleri öldürdü ve elli beş gün boyunca, Pekin'in Elçilikler Semti'ni kuşatma altında tuttu. Çinlilerin "Sekiz Güç Harekâtı" dedikleri bir girişimle, İngiliz, Fransız, Alman, Rus, Amerikan, Japon, Avusturyalı ve İtalyan birlikleri kuşatmayı yarıp geçerek kaldırdılar. Yabancılar, bundan sonra, sendelemekte olan İmparatorluk hükümetinden tazminat ve ilâve imtiyazlar talep ettiler.

Qing ("Çing" diye okunur) hanedanı, kendisini yeni Batı baskılarına adapte edebilir miydi? Japonlar bunu yapmışlardı; 1868 Meiji Restorasyonu'yla birlikte imparatorluk biçimini korumuşlar ama izlenmeye değer bir başarıyla modernleşmeye ve sanayileşmeye yönelmişlerdi. Pek çok genç Çinli, özellikle de 1895'teki küçük düşürücü Japon yenilgisinden sonra, Çin'i güçlendirecek reformlar istiyordu. 1898'de, genç İmparator Guangxu, reformcuları etrafına topladı ve ünlü Yüz Gün'de, eğitimden askerliğe her şeyi modernleştiren kırktan fazla ferman yayımladı. Muhafazakâr görevliler ve eski dul imparatoriçe, bunların hiçbirini yapmayacaktı; bir darbe yaptılar, değişiklikleri iptal ettiler ve imparatoru hayatının geri kalanında ev hapsinde tuttular. (İmparator muhtemelen zehirlenerek öldürüldü.)

Reforme edilemeyen bir sistem gittikçe daha çok devrime hazır hâle gelir. Genç insanlar, bilhassa ordu subayları, Çin'in zayıflığından gına getirmişlerdi ve militan milliyetçiler hâline geldiler. Çok sayıda Çinli Batı'da eğitim görmüştü ve Çin'i modernleştirmeye can atıyordu. Avrupa'dan gelen anarşist, sosyalist ve Marksist fikirler, Çinli entelektüellerin ilgisini çekmişti. İdealist ve Batı'da yetişmiş bir doktor olan Sun Yixian (Wade-Giles'e göre Sun Yat-sen) yönetiminde, hoşnutsuz il görevlileri ve askerî komutanlar, 1911'de Mançuları devirdiler. Bu, son hanedanın bitişi fakat istikrarsızlığın da başlangıcıydı. Merkezî otorite olmayınca, yerel diktatörler denen kişiler 1916'dan 1927'ye kadar Çin'i parçaladılar.

Çin'in zayıflığından Japonya yararlandı. Her Japon yağmacılığı, Çin'de ihtiraslı milliyetçiliğe neden oldu. 1894'te, Japonya Çin'le savaşa girdi ve Tayvan'ı alıp 1895'ten 1945'e

Milliyetçi 1920'lerin sonunda Çin'i birleştiren ve kısaltılmış adı KMT olan, Chang Kai-shek'in partisi.

kadar bir ili olarak elinde tuttu. 1915'te, Japonya, Çin'i kendisinin himayesi altındaki bir devlete dönüştürecek ve çok şeyi etkileyecek olan Çin üzerindeki Yirmi Bir Talebini yayımladı. Çinliler çok öfkeliydi. 4 Mayıs 1919'da, Versay (Versailles) Barış Konferansı, Shandong İli'nin eski Alman imtiyazlarını Japonya'nın sürdürmesine izin vermeyi kararlaştırdı; buranın ele geçirilmesi, Japonya'nın Birinci Dünya Savaşı'nda Müttefikler cephesine minnacık bir katkısıdır. Pekinli öğrenciler bunu protesto ettiler ve ayaklandılar; Çin'in pek çok şehrinde Japon karşıtı gösteriler patlak verdi. Devam eden Dört Mayıs Hareketi, genç Çinli Milliyetçiler ve Komünistler için bir eğitim alanıydı. Birinci Dünya Savaşı'nda Rusya'nın Almanlarca işgaline benzer biçimde, Japonların Çin'e saldırıları da, 1949'da Komünistlerin yönetimi ele geçirmelerine yol açtı. Yani hem Rusya'ya hem de Çin'e komünizmi getiren şey, kitle ayaklanmasından ziyade yabancı işgaliydi.

Milliyetçi parti, yani Guomindang (Wade-Giles'e göre Kuomintang, KMT), aşamalı olarak Çin'deki kaosun üstesinden geldi. Sun Yat-sen tarafından Mançuların devrilmesinden kısa süre sonra kurulan Milliyetçilere, (birçoğu ABD'de eğitim görmüş) entelektüeller, ordu subayları ve modern iş dünyasının unsurları öncülük ediyordu. En büyük gücü, Güney'den, Guangzhou (Kantonu'n)'dan, özellikle Batı ile en fazla temasın olduğu kıyı şehirlerinden alıyorlardı. Başkentlerini Nanjing olarak belirlemeleri tesadüf değildi; zira "güney başkenti" anlamına gelmektedir. (Kuzey-Güney gerilimi Çin'de hâlâ mevcuttur.)

Sun'un 1925'te ölümünden sonra, bir dizi askerî harekâtın ardından Çin'in büyük bölümünü 1927'de kontrolleri altına alacak olan Milliyetçilerin liderliğini General (daha sonra Başkomutan olan) Jiang Jieshi (Chiang Kai-shek) üstlendi. Pek çok Amerikalı Jiang'ı yeni Çin'in kurucusu ve kurtarıcısı olarak selâmlasa da, aslında Milliyetçi yönetim zayıftı. Milliyetçilerin kadrosunu oluşturan Batı eği-

Mao Zedong, 1 Ekim 1949'da, Pekin'in Tiananmen Meydanı'nda Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşunu ilân ediyor.

kitle hattı Mao'nun Çin için devrim teorisi.

limli şehir insanları, Çinlilerin çoğunun ve genellikle açgözlü yerel diktatörlerin kontrolü altında yaşadığı kırsal yöreleri reforme etmediler ve geliştirmediler. Yönetim ürkütücü boyutta rüşvetçi hâline geldi. Ve Milliyetçiler, köylü olan Çinli çoğunluğu harekete geçirecek makul bir ideoloji de sunmadılar.

Yine de, Rusya'da Kerenski'nin geçici hükümeti gibi, Milliyetçiler de Japon işgali sebebiyle savaşa girmeselerdi, başarılı olabilirlerdi. 1931'de Japon ordusu Mançurya'yı ele geçirdi ve 1937'de Çin'in geri kalanını işgale başladı. 1941'de, Milliyetçileri, başkentlerini Nanjing'den, Yangzi Nehri'nden çok yüksekteki Chongqing'e taşımaya zorlayacak şekilde bütün sahili ele geçirdiler. Jiang'ın kuvvetleri, kendilerini iktidara geri döndürecek bir ABD zaferi bekleyerek, Japonlar yerine Komünistlerle çarpışmayı tercih ettiler.

Komünist Zafer

Çin milliyetçiliğinin, Marx'tan ve Bolşevik Devrimi'nden etkilenen bir kolu, milliyetçi bir devrim için komünizmin tek etkili esas olduğuna karar vermişti. Çinli Komünistler, her zaman ilk ve en başta gelen milliyetçiler olmuşlardı ve 1921'de kuruluşundan beri, Çin Komünist Partisi (CCP), Jiang'ın 1927'de onları bir tehdit olarak görüp köklerini kazımasına dek, Milliyetçilerle birlikte çalışmıştı. Yani KMT ile CCP arasındaki çatışma, aslında Çin milliyetçiliğinin iki versiyonu arasındaki bir mücadeleydi.

Çin hakkında hiçbir şey bilmeyen Stalin, hatalı olarak, Çinli Komünistlere kendilerini kıyı şehirlerinin küçük proletaryasına dayandırmalarını öğütlemişti; ancak, Mao Zedong, kendisinin *kitle hattı* olarak adlandırdığı bir kırsal yöre stratejisi geliştirerek Parti liderliğine yükseldi. Mao, çok az sanayisi ve dolayısıyla az sayıda proletaryası olan Çin'de, gerçek devrimci potansiyelin en yoksul köylüler arasında olduğu sonucuna varmıştı. Bu, Marksist teoride çok büyük bir revizyondu ve Marx'ın muhtemelen Marksizm olarak kabul etmeyeceği bir şeydi. CCP içinde parti disiplinine uymayan biri olarak görülen Mao, 1931'de, köylüleri, Jiangxi (Wade Giles'e göre Kiangsi) ilindeki küçük bir Çin Sovyet Cumhuriyeti içinde örgütledi.

1934'te, KMT güçlerinin, onların "Jiangxi Tabyası"nı kuşatması sebebiyle, yaklaşık 80,000 kişi, Shaanxi İli'nde, kuzeye uzak, nispeten güvenli Yenan'a (Wade-Giles'e göre Yan'an) doğru, 5,000 millik (8,000 km) inanılması güç Uzun Yürüyüş'lerine başladı. Yürüyüş bir yıl sürdü ve düşman güçleri ortasındaki dağlık bölgeleri ve nehirleri aştı. Sadece 6,000 kişi hayatta kaldı. Uzun Yürüyüş, Çin Komünist tarihinin destanı oldu. Kendinden emin ve Sovyetlerden kendilerini ayırmış olan Çinli Komünistler, köylülerle iş görmek ve gerillâ savaşı uygulamak dâhil, ayakta kalmak için kendi stratejilerini uyguladılar.

Çin'in Japonya'ya karşı savaşı, Milliyetçilerin gücünü tüketti ve morallerini bozdu, buna karşılık Komünistlere iktidarı ele geçirmek için bir fırsat tanıdı. 1945'te Rusya'nın Mançurya'yı

ele geçirmesiyle elde edilen yığınlarca Japon silâhının yanı sıra, Çinli Komünistler, Sovyetlerden az ama harika tavsiyeler aldılar ve karşılık olarak kendilerini asla onlara borçlu hissetmediler. 1947'de, KMT ile CCP arasındaki savaş tüm şiddetiyle yeniden başladı ve 1949'da, Komünistlerin galibiyetiyle bitti. Mao ve CCP, kendi köylü ve gerillâ stratejileri sayesinde, büyük ölçüde kendi başlarına iktidara geldiler ve bu husus, daha sonraları Sino-Sovyet bölünmesine katkıda bulundu.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Milliyetçilerin kuvvetleri, Komünistlerinkinden çok daha büyüktü ve çok miktarda ABD silâhına sahipti. Ancak, hiper-enflasyon ekonomiyi tahrip ettikçe, yozlaşmış subaylar birliklerinin silâhlarını (çoğunlukla da Komünistlere) satıkça ve savaş bezginliği halkı felç ettikçe, milliyetçi güç buharlaştı. Milliyetçiler, siyasî gücün pirinç köklerini, yani sıradan köylüyü hep ihmâl etmişlerdi. Köylüyü eğiten Komünistler (Mao'nun kendisi de köylü kökenliydi), yeni bir "Cennet Vekâleti" elde etmişlerdi. 1949'da, parçalanan Milliyetçiler Tayvan adasına çekildiler, buna karşılık Komünistler, Pekin'i ("kuzey başkenti") yeniden ülkenin başkenti yaptılar ve belki de dünyanın en kapsamlı devrimini yürürlüğe koymaya başladılar. O zaman, milliyetçi duyarlılığını yansıtan Mao, şöyle dedi: "Ulusumuz bir daha asla hakarete uğramış bir ulus olmayacaktır. Artık ayağa kalktık". Bugünkü Çin, saygı ve itibar yarışında, hâlâ Mao'nun sözlerine işlerlik kazandırmaktadır.

Anahtar Kavramlar

Mao ve Gerilla Savaşı

Dünyanın her tarafındaki devrimciler için bir model hâline gelen şey, on beş yıllık bir gerillâ savaşı ve iç savaştan sonra, Çinli Komünistlerin hışımla iktidara yürümeleridir. Bu yıllar boyunca, çoğunlukla Yenan'daki üssünde bulunan Mao Zedong, *kitle hattı* dediği şeyi geliştirmiş ve öğretmiştir. Onun dersleri aşağıdaki konulardan oluşuyordu:

1. Kırsal yöreyi ele geçir ve şehirlerin etrafını kuşat. Şehirlere gömülüp kalmış olan düşman, sadece mukavemete cüret edebilirken, sen kitleleri harekete geçirirsin.
2. Köylülerle çok yakın çalış, onların şikâyetlerini dinle ve onlara (meselâ yerel diktatörden kurtararak veya mahsullerini kazandırarak) yardım et, onlara propaganda yap, onları orduya ya da Parti'ye kaydet.
3. Düşmanın büyük güçleriyle uğraşma, daha ziyade tedirgin ederek ve yıpratarak onun zayıf noktalarını yokla.
4. Dışarıdan çok fazla yardım bekleme; kendine güven. Silâh lâzımsa, düşmanınkileri al.
5. Düşmanın görünürdeki sayı ve ateş gücü üstünlüğü ve onun emperyalist müttefikleri konusunda üzülme; onların gücü yanıltıcıdır ("kâğıttan kaplan"dır), çünkü kitlelere dayanmamaktadır. Kitlelerin irade gücü ve birliği, silâhlardan daha önemlidir.
6. Belli aşamalarda gerillâ birimleri, sonunda düşmanın ayağı tökezledikçe ve senin güçlerin bütün ülkeyi ele geçiren düzenli bir ordu hâline geldikçe, daha büyük birimleri oluşturmak üzere bir araya gelirler.

Anahtar Terimler

Afyon Savaşları
antlaşma limanları
Boxer
bölge dışılık
Brozn Çağı
el pençe divan
etki alanı
Han
hanedan döngüsü
kararlı hâl [steady-state]
kitle hattı
Mançu
Milliyetçi
Ming
Moğol
Neolitik
Orta Krallık
Pinyin
Savaşan Devletler
Taiping
uygarlık
yerel diktatör

Ek Kaynaklar

Antony, Robert J., and Jane Kate Leonard, eds. *Dragons, Tigers, and Dogs: Qing Crisis Management and the Boundaries of State Power in Late Imperial China.* Ithaca, NY: Cornell, University Press, 2002.

Fairbank, John King. *China: A New History.* Cambridge, MA: Harvard University Press, 1994.

Hutchings, Graham. *Modern China: A Guide to a Century of Change.* Cambridge, MA: Harvard University Press, 2001.

Morton, W. Scott, and Charlton M Lewis. *China: Its History and Culture,* 4th ed. New York: McGraw-Hill, 2005.

Mungello, D. E. *The Great Encounter of China and the West, 1500-1800,* 2nd ed. Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 2005.

Spence, Jonathan. *Mao Zedong.* New York: Viking, 2000.

—, *The Search for Modern China.* New York: Norton, 1990.

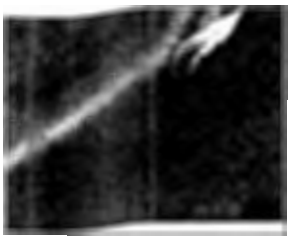
Terrill, Ross. *China in Our Time.* New York: Simon & Schuster, 1992.

Bölüm 29

Çin: Anahtar Kurumlar

İlk beş ülkemizde, anahtar kurumların neler olduğunu bulmak için bir parça hafiye çalışması yapmak zorunda kalmıştık. Parlamentolar, yürütmeler, siyasî partiler, çıkar grupları ve bürokrasilerin hepsinin, bazıları diğerlerinden daha önemli olmak üzere birer rolü vardı. Genellikle yürütmelerin başının –Britanya ve Almanya'da başbakanlar, Fransa ve Rusya'da başkanlar– gücün büyük kısmını ellerinde tuttukları sonucuna varmıştık. Kalan az sayıda Komünist diktatörlüklerden biri olan Çin, bir parça farklıdır. Burada bir devlet başkanı ve bir başbakan (Fransa ve Rusya'da olduğu gibi) ama sırf Çin Komünist Partisi (CCP) onları iktidara getirdiği için işleri yürütmektedir.

Dikkate Alınacak Sorular

1. Sovyet ve Çin kurumsal yapıları arasında ne kadar yakın bir benzerlik vardı?
2. Çin şimdi büyük ölçüde bir piyasa ekonomisiyse, onu bir Komünist Parti nasıl olup da yönetebilmektedir?
3. Kapalı sistemlerin dolaylı analizinin tehlikeleri nelerdir?
4. Asya Komünist partilerinde kadro nedir?
5. Zhongnanhai nedir ve nerededir?
6. Çin ordusu hangi rolü oynamıştır?
7. Çin üniter mi, yoksa bir federal sistem midir? Nasıl örgütlenmiştir?
8. Dördüncü nesil Çin liderliğini nasıl karakterize edebiliriz?
9. Çin ne tür bölgesel öfkelere sahiptir?

Parti'nin Önemi

Çin hâlâ bir parti-devlettir. Çin'in 1982 Anayasası, tekrar tekrar, her şeyin "Çin Komünist Partisi'nin liderliği altında" yürütüldüğünü zikreder. Bütün Komünist ülkelerde olduğu gibi, ne rekabet eden partilere ne de CCP içinde hiziplere izin verilir. Ancak, Pekin'de üst düzey kadrolarda yer almaya devam etmiş "Shanghai kliği" gibi, coğrafyaya dayalı, resmî olmayan klikler bulunabilmektedir. Başka partilere, ya da Parti içinde alenî hiziplere müsaade etmek, Çin demokrasisi için büyük bir adım olacaktır. Şimdiye kadar bu ikisi de tartışma dışı olmuştur.

Çin bir diktatörlük olabilir, fakat şu anda, Stalin'in veya Mao'nun tek adam yönetiminden epeyce farklı, küçük bir Parti elitinin diktatörlüğüdür. Mao ve Deng'in ölümlerinden sonra, Çin'in yöneticileri, sabit süre sınırlarına –beşer yıllık iki dönem– sıkı sıkıya bağlı kalmışlar ve ebediyen iktidarda durmamışlardır. Çin, üst düzey personelin düzenli ve kurallı olarak değişmesi için bir metot geliştirmiştir ve bu, Sovyetler Birliği'nin hiçbir zaman yapmadığı bir şeydi. Sovyet liderlerinin çoğu, tıpkı Mao gibi görevdeyken ölmüşlerdir. Bir hâleflik mekanizmasının olmaması, en az iki probleme yol açmıştır: (1) yaşlılar tarafından yönetilme (*gerontokrasi*)

ve (2) üst düzey iktidar için çekişenler birbirleriyle mücadele etmek zorunda olduklarından (örneğin, Lenin'in ölümünün ardından Stalin ile Troçki), karmakarışık hâlef-selef krizleri. Bu ve diğer bakımlardan, Çin Sovyetler Birliği'nden daha zeki olmuştur.

Anahtar Kavramlar
Otoriteryen Sistemlerin Dolaylı Analizi

Demokrasileri araştırmak, otoriteryen sistemleri araştırmaktan daha kolaydır. Demokrasilerde, kamunun görüşü, parti kadroları, seçim sonuçları, yasama organı oylamaları ve siyasa değişiklikleri konusunda, çoğu nicel olan bir yığın veri elde edebilirsiniz. Otoriteryen sistemlerde ise, sadece son siyasa değişikliklerini öğrenebilirsiniz ve bunlar da anlaşılmaz sözlerle perdelenmiştir. Neyin değiştiğini kavramak zaman alabilir.

Soğuk Savaş sırasında, akademisyenler ve gazeteciler, Sovyet siyasetini araştırmak için dolaylı teknikler geliştirdiler. Alaycı biçimde *"Kremlinoloji"* lâkabı takılan bu teknikler, Kremlin'de kimin terfi ettiğine, kimin rütbesinin indirildiğine veya kimin idam edildiğine odaklanıyordu. Bu personel değişikliklerini, bunların fikirleri ve ifadeleriyle birleştiren gözlemciler, Kremlin siyasetinin yönü hakkında çıkarsamalar yapmaya çalışıyorlardı. Meselâ, Stalin'in, 1939'da Dışişleri Bakanı Maxim Litvinov'u görevden alması ve onun yerine Vyacheslav Molotov'u getirmesi, Sovyet dış politikasında, Batılı müttefikleri elde etmeye çalışmaktan Hitler'le antlaşma yapmaya doğru büyük bir değişikliğin işaretini veriyordu. Hatta, Lenin'in mezarının üstünde kimin kime daha yakın durduğu bile önemli olabilirdi. 1953'te, Stalin'in ölümünün ardından, Kremlinologların dikkatini, gizli polis şefi Lavrenti Beria'nın teftiş kürsüsünde olmaması çekmişti. Amerikalı bir yazar, "belki soğuk almıştır" diye alay etti. Aslında, Beria, diğer Politbüro üyeleri için bir tehdit olduğundan, daha önceden vurularak öldürülmüştü. Kremlinoloji'de küçük şeyler büyük anlamlar ifade edebilir.

Bunun Çin'le ilgili eşdeğeri, Soğuk Savaş döneminde "Çin gözetleme" (ki büyük bölümü Hong Kong'dandır) diye lâkap takılan, Çin'e uygun, benzer tekniklerdir. Kim, kimin himayesi altındadır? Başbakan Zhou Enlai, Kültür Devrimi'nin yıkıcı etkilerinden Deng Xiaoping'i sessizce korumuş mudur? (Pragmatik bir hâlefi olsun diye, muhtemelen bunu yapmıştır.) Deng, Parti Genel Sekreteri Zhao Ziyang'ı 1989'da görevden kovdu mu? (Zhao'nun Tiananmen göstericileri konusundaki yumuşak tutumu sebebiyle, açıkça böyle yaptı.) Eğer, üst düzey görevlerdeki bir yığın mühendisten sonra bir de ABD eğitimli ekonomist bunların aralarına katılırsa, bu, Çin'in yönelimi konusunda neyin işareti olabilir?

Parça parça kanıtlara, varsayımlara ve yanlış benzetmelere dayanan dolaylı analiz, hatalara da yol açabilmektedir. Harvard'lı genç ve zeki bir Çin uzmanı, Mao'nun, 1976'da, ölüm döşeğinde, Başbakan Hua Guofeng'e, üzerinde "Görevde senin olmandan dolayı kendimi huzur içinde hissediyorum" yazılı bir not verdiği şeklindeki doğrulanmamış (muhtemelen uydurma) ve sözde değerli bir bilgiyi alıntılamıştır. Böylesine şüpheli göstergelerden hareketle, Harvard'lı profesör, Hua'nın gerçekten de Mao'nun hâlefi olduğu sonucuna varmıştır. Fakat, sahne gerisinde, Deng Xiaoping hâlâ ipleri elinde tutmaktadır. O, aşamalı olarak Hua'yı oyunun dışına almış ve 1981'de Politbüro'dan kovmuştur. Harvard'lı profesör görevden alınmıştır. Dolaylı analiz konusunda iddiaya girmeyin. Maalesef, *Zhongnanhai* tamamen kapılarını açana dek, hepimizin elinde olan şey, dolaylı analizdir.

Kremlinoloji Komünist rejimleri analiz etmek üzere personel değişikliklerinin kaydedilmesi.

Zhongnanhai Pekin'de, Yasak Şehir'e bitişik, Çin'in üst düzey liderlerine ayrılmış, etrafı duvarla çevrili alan.

Sovyet Benzeri

Sovyetler Birliği/Rusya konusundakine benzer biçimde, siyasî kurumları ele alırken bir "önce-sonra" açıklaması da yapmak durumundayız. Çin'deki kırılma, 1991'in sonunda Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle ortaya çıkan kırılma kadar keskin değildi ama Rusya'nın yarı yolda otoriteryenliğe geri dönüş yaptığını da unutmamalıyız. Çin'in, Rusya'nın demokrasi teşebbüsündeki gibi bir ara dönemi olmamıştır; o sadece daha hafif bir otoriteryenizme kaymıştır. Mao'nun 1949'da iktidarı ele geçirdikten sonra kurduğu ilk Komünist kurumlar, Stalin'in Sovyet sistemini yakından örnek almıştı. Şimdi bunlar bir parça değişmişlerdir ve bir bütün olarak sistem de çok daha gevşek ve özgürdür. Gerçekten de, sırf görülecek (antik ve modern) yerleri ziyaret etmek ve mutfağının (güzel ve ucuz) örneklerini tatmak isteyen turistler, bir Komünist ülkede olduklarının farkına varmayabilirler. Mao'nun Tiananmen Meydanı'ndaki ve bütün kâğıt paralar üzerindeki portresi, onun yönetiminden kalan az sayıdaki şeylerden biridir.

Çin devletinin kurumları, Sovyetler Birliği'nin eskiden sahip olduklarına benzemektedir: birbirlerine kenetlenmiş devlet ve Parti hiyerarşileri. Meselâ, en üst Parti organı kabul edilen Ulusal Parti Kongresi üyelerinin çoğu, üst yasama organı olan Ulusal Halk Kongresi'nin üyeleridir. (Bu ikisi kolaylıkla karıştırılabilir. Birinin Parti, diğerinin devlet olduğunu unutmayın, yeter.) Tipik olarak, bir Çinli lider, önce Parti'nin üst mertebelerine tırmanır, sonra üst düzey devlet görevlerini de üstlenir. Komünist sistemlerde, genellikle, Parti içindeki görev, kimin ayrıca devlet yapısı içindeki yönetim gücünü de elde edeceğini belirler. Çin'in şimdiki lideri Hu Jintao, başkan olarak atanmadan önce, birkaç ay Parti genel sekreterliği yapmıştır.

Bununla birlikte, Çin, Komünist yönetime bir Üçüncü Dünya kıvrımını da eklemiştir: diğer gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi, zaman zaman siyasete doğrudan müdahale eden ordu da epeyce önemli olmuştur. Nijerya'dan (bkz. 34. Bölüm) hiç de az olmamak üzere, Çin de, Üçüncü Dünya ülkesi olmanın bir belirtisi olarak ordunun siyasete katılmasına yol açacak biçimde ayaklanma ve kaos tecrübelerini yaşamıştır. Ordu, belirgin biçimde, iktidarı ele geçirmek için değil, ülkeyi düzensizlik ve çökmeden kurtarmak için müdahale etmektedir. Çin artık ayaklanmalara maruz kalmaz hâle gelinceye kadar, ordunun yeniden müdahale etmeyeceğinden emin olamayız.

Eski Sovyet modelinde olduğu gibi, hem devlet hem de Parti seviyesinde, her bir organ, görünüşte bir üstündekini seçmektedir. Uygulamada ise, alt kongreden üsttekilere seçilecek olan delegeleri Parti belirlemektedir. Çin'de, kasabalar her iki yılda bir meclis-

Beida Uzun zamandır Çin'in en iyisi olan (Japonya'nın *Todai*'sine eşdeğer) Pekin Üniversitesi'nin kısaltma adı.

lerini seçerler, sonra bu meclisler her üç yılda bir 2,800 ilçe meclis üyesini seçer, bu ilçe meclisleri de her beş yılda bir il ve büyük şehir Halk Kongreleri'ni belirler. Mao'lu eski günlerde siyasî örgütlenmenin büyük temel birimleri fabrikalardı,

Şahsiyetler
İkili İktidar: Mao ve Zhou

Her ikisi de 1976'da ölene dek, çeyrek yüzyıldan fazla bir zaman boyunca, Pekin'deki iktidar, Parti Başkanı Mao Zedong ile Başbakan Zhou Enlai arasında bölünmüştü. Bu durum, hâlâ işleyen ve şimdilerde, gelecekte de devam edebilmesi için yeterince *kurumlaşmış* olması gereken bir Çinli ikili iktidar modeli kurmuştur.

Her ikisi de kırsal kökenliydi ama Mao, 1893'te, iç kısımdaki Hunan İli'nde, köylü bir ailenin içinde doğmuş, buna karşılık Zhou, 1898'de, sahildeki Jiangsu İli'nde, seçkin bir ailede dünyaya gelmişti. Mao'nun babası, çalışarak yoksullukten zenginliğe ulaşmış zengin bir köylü sayılıyordu; yani tam da Mao'nun 1950'lerin başlarında, milyonlarcasının yargılanması ve idam edilmesi emrini verdiği türden bir köylüydü. Mao, kendi arka plânının Çin köylülerini anlamasına imkân verdiğini söylemiştir, fakat acımasız politikaları, onlara sempati duymadığını ortaya koymuştur.

Mao uzak bir yerdeki okula gitmişti ama 1911 sonunda, ölüm döşeğindeki Mançu hanedanına karşı bir devrimde kısa süreyle asker oldu. Mao üniversiteye hiç gitmedi, fakat 1918'de, Hunan'daki öğretmen okulundan mezun oldu. Orada, CCP'nin ön habercisi Yeni Halk Eğitim Cemiyeti'ni örgütlediğinde, zaten bir radikal milliyetçiydi. Mao, 1919'daki Japon karşıtı Dört Mayıs Hareketi içinde olup biteni öğrendiği ünlü Pekin Üniversitesi'nde, yani kısa adıyla *Beida*'da, kısa bir süre kütüphane asistanı olarak çalıştı. 1921'de, Çinli Marksistler, *Komüntern*'in yardımıyla Shanghai'da Çin Komünist Partisi'ni örgütlediklerinde, Mao onun kurucu üyelerinden biri oldu.

Zhou, çok tanınmış bir ortaokula devam etmişti ve daha sonra, 1917'de, eğitim görmek için Japonya'ya gitti. 1904-1905'te Rusları yendi (bkz. 18. Ve 23. Bölümler) olan Japonya, o zamanlar, Çinliler ve Vietnamlılar da dâhil Asya'nın her yanındaki milliyetçiler için bir model ve cazibe merkeziydi. 1919 Mayıs Hareketi, Çinli öğrencilerin Japonya'dan toplu hâlde dönmelerine neden olmuştu ve Zhou da Çin'e döndü. Zaten radikal bir öğrenci olan Zhou, 1920'de kısa bir müddet hapse girdi. Serbest kalışı üzerine, Zhou, 1920'de eğitim görmek üzere Fransa'ya gitti, fakat CCP'nin kurulması ile, Avrupa'daki Çinli öğrencileri Komünistlere katılmaları için üye kaydetme çalışması yaptı. 1924'te, Sun Yat-sen'in Milliyetçi devrimine katılmak için Çin'e geri döndü. Mao'nun ise Çin'in dışında bir tecrübesi olmamıştır.

20. Yüzyıl'ın başlarında, Çin gençleri için çoğu zaman geçerli olduğu gibi, Mao ve Zhou da Marksizme yönelmeden önce, tutkulu birer milliyetçi idiler. Her ikisi de Çinli sol çevreler içinde eğitim almış, tartışmış ve yayın çıkarmış olmalarına rağmen, resmî eğitim anlamında liseden daha öteye geçmemişlerdir.

Moskova'nın emirleri doğrultusunda, genç Çin Komünist Partisi, Milliyetçilerle ittifak hâlinde çalışıyordu. Örneğin, Zhou, Milliyetçi Jiang Jieshi'nin komutanı olduğu, Whampoa'daki Milliyetçi askerî akademide siyasî eğitimden sorumluydu. Zhou, 1927'de CCP askerî yöneticisi oldu. KMT kuvvetleri, aynı yıl Shanghai'ya yaklaştığında, Zhou, işçileri şehri ele geçirmek üzere örgütledi. Fakat Komünistlerin Milliyetçi davaya sadık olmadıklarından kuşkulanan Jiang, binlercesini toplu kıyımdan geçirdi ve hem Mao hem de Zhou, kaçarak canlarını zor kurtardılar. (Fransız yazar André Malraux'nun 1927'de Shanghai'da ba-

şimdi ise kasabalardır. Daha sonra, İl Halk Kongreleri de, beş yıllık bir süre için –yaklaşık yüzde 70'i devlet görevlisi olan– yaklaşık 3,000 delegeli ve tek meclisli Ulusal Halk Kongresi'ni (NPC) seçmektedir.

Komüntern Komünist Enternasyonal'in kısaltması; Moskova'nın kontrolü altındaki dünyanın Komünist partileri.

sılan romanı *Man's Fate*'e göre, Zhou Çinli devrimcilerin örnek aldığı militandı.)

Sonraki on yıl, Mao-Zhou ilişkisini oluşturdu. Mao, köylülerle olan çalışmalarından, onların Çin devriminin araçları olduğu sonucuna varmıştı. Zhou, başlangıçta, Çin'in kıyı şehirlerinde bir yığın işçinin ayaklanmasını savunan Stalin'in "proletarya çizgisi"ne sadık kalmıştı. Stalin, dünya hakkında çok az şey biliyor, hele Çin'e dair hiçbir şey bilmiyordu. 1931'de, bütün ayaklanmalar başarısız olduktan sonra, Zhou düşüncesini değiştirdi ve Mao'nun Jiangxi tabyasına katıldı. İkili, buradan kuzeye, meşakkatli Uzun Yürüyüş'e öncülük ettiler. Yenan'a vardıkları zaman, Mao açıkça CCP'nin lideriydi ve onun, devrimi ağırlıklı olarak köylülere dayandırdığı "kitle hattı" da Parti'de egemendi.

Mao, büyük ölçüde zekâ gücüyle egemen olmuştu. Diğer CCP liderleri, onun net, keskin bir dille kuramlaştırma yeteneğine saygı duyuyorlardı. Mao Parti lideri ve teorisyeni olmuştu ama alelâde görevleri, savaşı ve diplomasiyi günbegün denetlemiyordu. Bunlar Zhou'nun işleri hâline gelmişti; devrimin yöneticisi oydu. Hiçbir zaman teorileştirme zahmetine girmeyen Zhou, bürokrasileri biçimlendirme ve kontrol etme, zekice uzlaşma ve değişen hatlar arasında siyasî hayatta kalmanın bir ustasıydı. Fransız Devrimi konusunda kendisine görüşleri sorulduğunda, kurnaz Zhou, "Böyle yakın zamandaki bir hâdise konusunda kimse yorum yapmasın" diye cevap vermiştir.

İkisi arasında bir miktar gerilim vardı ama Zhou bunu hiçbir zaman göstermedi. Bazı zamanlar; Büyük İleriye Sıçrama (1958–1960) ve Kültür Devrimi'ne (1966–1969) ayak diretmeler sırasında, işleri dengelemeye ve hasarı sınırlamaya çalışmış olsa da, kamuoyu önünde Zhou, kendisini Mao'nun politikalarını yürütmeye adamış biriydi. Mao soyut düşünce, Zhou ise pragmatik, icra insanıydı. Bu, Mao'yu daha radikal, Zhou'yu ise daha muhafazakâr yapmıştır. Mao ütopya rüyalarıyla uzun zaman idare edebilmiş, Zhou ise bürokrasiyi, orduyu ve ekonomiyi işlevsel hâle getirmiştir. Zhou'nun pragmatik görüşleri sonunda kazanmıştır; 1977'den beri Çin'in bütün üst düzey liderleri, Zhou'nun ideolojik soyundan gelen kişiler olmuştur. Mao'nun radikalizmi ise ortadan kaybolmuştur.

Pekin Askerî Müzesi'nde, Japonya'ya karşı savaş sırasında Komünist karargâhtaki Mao ve Zhou figürleri sergilenmektedir.

Eski Sovyetler Birliği'nde olduğu gibi, bu meclis de, yılda on gün olan oturumlarında fazla bir şey yapamayacak kadar çok büyüktür. Ancak, son zamanlardaki NPC oturumları, genel kurul salonundan gelen yüzlerce önerge, canlı tartışmalar, rekabetli komisyon seçimleri, olumsuz oylarla ön plâna çıkmıştır –bunlar galiba, onun yavaş yavaş, yürütme üzerinde belli bir denetimi olan gerçek bir parlamentoya dönüşmekte olduğunun işaretleridir. Bu, demokrasiye doğru önemli bir adım olacaktır, fakat NPC delegelerinin, harekete geçirecekleri ve temsil edecekleri, dışarıdan gruplarla ve diğer üyelerle bağlantılar –tek kelimeyle partiler– oluşturmalarına izin verilmesini gerektirecektir. NPC delegelerinin bireysel olarak bir teklif sunmaları iyidir ama çoğulculuğun yerini tutmamaktadır. Tek başına duran delegeler hiçbir şeydir; arkalarındaki gruplarla birlikte ise, demokrasinin bloklarını inşa etmektedirler. Her biri en az otuz delegenin imzasını gerektiren NPC müşterek önerge ve tekliflerinin sayısının artması, soluk da olsa bir başlangıç olarak görülebilmiştir. Eğer bu genişlerse ve pekişirse, NPC parlamenter partilerini (ama yine de kitle partileri değil) oluşturabilir. Uzun zaman önce, Britanya Avam Kamarası'ndaki bu tür gruplaşmalar, partilerin ortaya çıkışının başlangıç noktasını oluşturmuştu.

155 üyeli NPC Daimî Komitesi, teorik olarak üstündür ama o da yürütme erkini denetlemek için çok fazla güce sahip değildir. Daimî Komite'nin başkanı, Çin devletinin başı, yani başkanı olarak düşünülür. Komünist ülkelerde alışılmış olduğu üzere, Parti Genel Sekreteri Hu Jintao, 2003'te devlet başkanı olmuştur. Yürütme erkinin zirvesi, Çin hükümetinin başı olan bir başbakan –ki 2003'ten bu yana Wen Jiabao'dur– başkanlığında, (ekonomik dallarda uzmanlaşmış) yaklaşık kırk bakan ve onüki başbakan yardımcısından oluşan Devlet Konseyi'dir. Dolayısıyla, Çin, hem bir devlet başkanına hem de bir başbakana sahiptir ve yüzeysel olarak, Fransa'da icat edilen De Gaulle yarı-başkanlık sistemine benzemektedir. Uygulamada ise Çin daha çok, başkanın başbakandan çok daha güçlü olduğu Rus sistemine benzemektedir. Çin'in şu andaki üst düzey liderlerinin neredeyse tamamı, mühendislik ya da bilim eğitimi görmüş ve bu alanlarda çalışmışlardır. Eğitime gelince, Çin'in yönetici eliti, onları kendinden emin kişiler kılacak kadar dünyanın en zeki ve en teknokratik yöneticileri arasındadır.

Çin yürütme erkinin resmî yapısı, her zaman onun gerçek güç dağılımına uymayabilmektedir. Parti Başkanı Mao ve Başbakan Zhou'nun ölümlerinden sonra, 1976'da, her ikisinin görevine nispeten tanınmayan Hua Guofeng getirildi. Kâğıt üstünde, Hua ülkedeki en güçlü kişi gibi görünüyordu, fakat, 1977'de kıdemli başbakan yardımcısı gibi mütevazı bir unvanı alan ve yaşlı, iki kez tedavi sonucu iyileşmiş bir Parti kıdemlisi olan Deng Xiaoping, aslında kâğıt üzerindeki patronu Hua'dan daha güçlüydü. Deng, 1979'da ABD'yi ziyaret ettiğinde bir devlet başkanı gibi davranmıştı. Deng'in gücü, Parti ve ordudaki kıdemli konumu sayesinde arttı. 1980'de Hua'yı görevinden indirdi ve başkalarına bıraktığı görev unvanlarını üstlenmeksizin gücü kendi üzerine aldı. 1982'de Hua

Şahsiyetler

Görünmez Kuklacı: Deng Xiaoping

Deng Xiaoping, iktidara gelmek için tuhaf bir yol izledi. 1977'de, onun Çin'in tartışmasız patronu olduğu gerçeğini itinayla gizleyen aldatıcı bir unvan olan "kıdemli başbakan yardımcılığı"na getirilmeden önce, Çin siyasetinden iki defa tasfiye edilmişti. Ve Deng, şöhret ya da zafer için çabalamadı; Mao'dan farklı olarak, bir kişilik kültü de inşa etmedi. Deng, halkın önünde veya medyada ender olarak göründü, fakat antik Konfüçyan gelenek içinde yönetti: sessiz, sahnenin arkasında, çoğunlukla üst düzey görevlileri belirleyerek. MIT'li siyaset bilimci Lucian Pye, onu "görünmez kuklacı" diye adlandırmıştır: Zhou Enlai'nin eskiden himaye ettiği biri olan Deng –ki, Zhou gibi o da bir teorisyenden çok pragmatik bir yöneticiydi–, Çin'i bugünkü rotasına sokmuş ve ona bugünkü problemlerini armağan etmiştir.

Deng, 1904'te, arazi sahibi bir kırsal yöre ailesinde doğdu. Eğitim için Fransa'ya gönderilen Deng, burada Zhou Enlai tarafından Çinli Komünistlerin arasına kaydedilmiş ve çok geçmeden de katılmıştır. Halkın Kurtuluş Ordusu'nun siyasî idarecisi ve örgütleyicisi olan Deng, güçlü askerî bağlantılar kurmuştur. 1949'dan sonra önemli görevlere yükselen Deng, 1956'da, Parti'nin zirvesine –Politbüro Daimî Komitesi'ne– atandı.

Deng, Zhou gibi becerikli değildi ve siyasî sıkıntılara girmeye devam etti. Açık sözlü bir pragmatist olan Deng, Büyük Sıçrama'nın ardından şöyle dedi: "Özel çiftçilik, tıpkı fareleri yakaladığı sürece kedinin siyah ya da beyaz olmasının önem taşımaması gibi, üretimi artırdığı sürece iyidir". Kültür Devrimi sırasında, bu ifadesi, Deng'in bir "Kapitalist Ilımlı" olduğunu göstermek için aleyhine kullanıldı. Parti'den kovulmasa da, Deng gözlerden kayboldu ve resmî görevini kaybetti. Oğlu, Kültür Devrimi esnasında bir serseri grubu tarafından sakat edildi.

Ancak küçük adam –Deng'in boyu 1.50 cm.nin epeyce altındaydı–, ılımlıların kontrolü tekrar ele geçirdiği 1973'te kendini toparladı. 1975'te, yönetimi ele almaya hazır gibi görünüyordu; ziyarette bulunan ABD Başkanı Ford ile bir devlet başkanı gibi konuştu. Fakat sadece bir ay sonra, *Dörtler Çetesi*'nin radikalleri tarafından Mao karşıtı olarak ihbar edilen Deng, yeniden gözden düştü. Tekrar görevinden edildi, fakat ordudan eski bir arkadaşı, ona elit bir askerî tatil tesisinde sığınacak yer sağladı. Şartlara uyum sağlayabilen Deng, bir defa daha kendini toparladı. Dörtler Çetesi'nin 1976'da tutuklanmasıyla birlikte, aralarında Deng'in de olduğu ılımlılar; uzun bir süreden sonra tekrar ortaya çıktılar. Temmuz 1977'de, Deng bütün eski görevlerine yeniden atandı. Kültür Devrimi'yle fena hâlde sarsılan birçok Çinli devlet, Parti ve ordu lideri, eski yoldaş

Deng Xiaoping

Deng'in istikrarı yeniden getirmesini bekliyordu.

1978'de, o zaman zaten yetmiş dördünde olan Deng, tarım, sanayi, bilim ve savunma konularını kapsayan, ünlü "Dörtlü Modernleşme"sini ilân etti. Otoriteryen rejimlerin tipik ımalı diliyle, bireylerin kişisel kârlarına yönelik işler yapabilecekleri, işlerini büyütebilecekleri ve satabilecekleri manasına geldiği anlaşılan "yan-meşgaleler"e izin verildiğini belirtti. Böylece, birkaç kelime, muazzam değişimi tetikledi ve öyle ki, şimdi şehirlerin caddelerinde bir uçtan bir uca bireysel girişimcilerin işlettiği dükkânlar ve restoranlar sıralanmaktadır. Deng, illerin ve yörelerin sıkı intizamlı merkezî yönlendirmeden kurtulmaları anlamına gelen "yerel şartlara uyum"u da teşvik etti. Bu, güney kıyı bölgelerinin hızla sanayileşmesini başlatan işaretti.

Deng, ekonomiyi siyasetten ayırarak Çin'in bugünkü gidişatını başlatmıştır. Fiilen Çin'e bir yeni düzen sunmuş oldu: Kısmî bir piyasa ekonomisi içinde çalış ve zenginleş, fakat siyaseti Komünist Parti'ye bırak. Çin'in hayranlık uyandıran ekonomik büyümesinin başlangıcı budur. Fakat büyük ekonomik değişiklikler, sonunda siyaseti etkilemeyecek midir? Huzursuzluk olmadan, Çin eşitsizliği ne kadar kaldırabilir? İller kendi doğrultularında hareket edebilirler mi? Galiba Deng, yaratmakta olduğu çelişkiler üzerinde hiçbir zaman pek fazla düşünmedi ve bu çelişkiler, şu anda Çin'in başlıca sorunlarıdır.

Deng "liberal" değildi. Ekonomik reformu özendirmiş ama kendisinden sonrakilerin de yaptığı gibi, demokrasiye doğru hamleleri engellemiştir. Deng, 1989'da, Pekin'in Tiananmen Meydanı'nda, demokrasi yanlısı hareketi vahşice bastırmıştır. 1990'larda, zayıf ve inzivaya çekilmiş olmasına rağmen, doksan iki yaşında öldüğü 1997'ye kadar, Pekin'in üst düzey personelini ve temel politik çizgilerini hâlâ sessizce kontrolü altında bulunduruyordu.

Politbüro'dan atıldı ve gözden kayboldu.

Parti

Tıpkı eski Sovyet Komünist Partisi gibi, Çin Komünist Partisi de hem anayasada hem de uygulamada, ülkenin öncü siyasî unsurudur. 70 milyon üyesiyle, CCP büyüktür, fakat Çin'in nüfusu göz önüne alındığında, oransal olarak, Sovyetler Birliği'ndeki CPSU'dan daha küçüktür. Çin ekonomisi adem-i merkezîleştikçe ve piyasalaştıkça, Parti, yurtsever olmaları ve Parti çizgisine uymaları şartıyla, özel iş âlemini de üyeliğe kabul etmeye başladı. Pek çok işadamı, Parti üyeliğini, devlet izinlerini, kredileri ve sözleşmeleri elde etmenin bir yolu olarak görmekteydi. Belki de bir gün, bu kapitalist Komünistler, çoğulcu bakış açılarını Parti'nin üst mertebelerine sokacaklardır, fakat bu zamana kadar, Parti onları, ekonomiyi ve toplumu kontrol etmenin bir başka aracı olarak *üyeliğe kabul* etmektedir. CCP liderleri, artık askerî tarzdaki Mao takım elbiselerini giymemektedirler. Bunun yerine, ceket ve (genellikle kırmızı) kravatlarıyla iş dünyası yöneticilerini andırmaktadırlar ve bazıları gerçekten de öyledir.

Dörtler Çetesi 1976'da tutuklanan, Mao'nun aşırı radikal yardımcıları.
Yasak Şehir Pekin'de, imparatorun etrafı duvarlarla çevrili saray kompleksi.
falcılık Yapıların konumlandırılışının ilâhî olarak düzeltilmesi.
Tiananmen Tanrısal Barış Kapısı, Pekin'in ana meydanı.

1970'lerin sonundan itibaren ortaya çıkan ekonomik değişikliklerle, CCP, otoritesini ve misyon duygusunu yitirmiştir. Uzun zamandır Parti üyesi olan biri şöyle demiştir: "Şu anda Komünist Parti'yi ayakta tutan nedir? Hiçbir şey. İstikrar, belki. Ama aslında idealler hiç değil". Günümüz Çin'inde, para arzusu başka her şeyi gölgede bırakmaktadır. Kimi Komünist görevliler, şimdi konumlarını kişisel kazançları için kullanmaktadırlar; muazzam rüşvet ortaya çıkmıştır. Eğer yeniden canlandırılmazsa, CCP Çin'i omurgasız bırakarak çökecektir. Bu tür bir yeniden canlandırma, en azından (1) Parti'nin Çin'in gitmesini istediği yere ilişkin, yeni, gerçekçi bir misyon ifadesini ve (2) Medya ve yurttaşların açıktan tartışabilecekleri, Parti hizipleri arasındaki açık ihtilâfları kapsamak zorunda olacaktır. Parti içinde alenen gelişmesine izin verilen hizipler, nihaî olarak demokratikleşmeye doğru büyük bir adım olabilecektir ama hiçbir çeşidi ima bile edilmemektedir.

Örgütlenme bakımından, CCP, eski CPSU'ya benzemektedir. Yerel, ilçe, il ve ulusal düzeydeki Parti kongrelerinin hiyerarşileri, tekabül eden Parti komitelerini beslemektedir. En üstteki Ulusal Parti Kongresi'dir; 2,100 delegeden oluşur ve beş yılda en az bir defa toplanması öngörülmüştür, bu kongre yaklaşık 200 üyeli Merkez Komitesi'ni ismen seçer. Her iki organ da işleri yürütmek için çok büyük olduğundan, gerçek güç, yaklaşık yirmi Parti yöneticisinin oluşturduğu Politbüro'nun ellerindedir. Politbüro içinde ise, şu anda her şeye gerçekten karar veren dokuz üyeli Daimî Komite asıl iktidardır. Çin'de iktidar, büyük oranda merkezîdir.

CCP'nin yapısı, klâsik Sovyet modelinden bir parça daha farklı olagelmiştir. Tepede bir genel sekreter yerine, CCP'de bir Parti başkanı olmuş ur. Bu Mao'nun, kısa vadeli olarak

Coğrafya

Tanrısal Yönetim: Merkezî ve Yalıtılmış

Yuan hanedanını kurmuş olan Moğollar, ilk önce, 1267'de, Pekin'i (Beijing) Çin'in başkenti yaptılar ve çoğunlukla böyle kaldı. 14. Yüzyıl'da, ilk iki Ming imparatoru, başkenti Nanjing'de (Her ne kadar aslında Çin'in sahiline göre ortada kalsa da, "Güney Başkenti" anlamına gelmektedir) kurdu, fakat üçüncü imparator, onu yeniden Pekin'e ("Kuzey Başkenti") taşıdı. Yönlerini güneye çevirmiş olan Milliyetçiler, 1928'den 1949'a kadar Nanjing'i yeniden başkentleri hâline getirdiler, fakat Japonlardan kurtulmak için, Chongqing'i başkentleri yapmak üzere Yangzi Nehri'nin yukarısına kaçmak zorunda kaldılar.

Mingler, 15. Yüzyıl'ın başında, Pekin'in ilâhî merkezi olarak, dar bir kuzey-güney ekseni üzerinde *Yasak Şehir*'i de kurmuşlardı; buranın ana girişi, Zirve Kapısı'dır ve böyle adlandırılmasının sebebi, doğrudan tanrıyla aynı hizada görülmesidir. *Falalık*, geleneksek Çin'de her zaman önemli olmuştur. İçerisinde sayısız salonlar ve tapınaklar bulunan 72 dönümlük Şehrin duvarlarından içeriye sadece imparator, ailesi ve nispeten az sayıdaki görevli ve hizmetçinin girilmesine izin verilirdi. Yasak Şehir, Çinlilere (ve daha sonra yabancılara), imparatorun kâinatın merkezi olduğunu huşu ve debdebe içinde göstermeyi amaçlamıştı. Ne yazık ki, bu aynı zamanda, imparatoru halktan ayıran ve Çin'in asıl iç bölgesi olan kuzeye çok uzak, güneye doğru, Sarı Nehir ve Yangzi Nehri vadilerinde bulunan bir bölgede anlamsız biçimde gücü aşırı derecede merkezîleştiren, dev, pahalı ve savurgan bir vergi emiciydi.

Komünist rejim, büyük harcamalarla, özenli bir biçimde Yasak Şehir'i restore etmiş ve onu ülkenin bir numaralı halk müzesi, turist çekim merkezi yapmıştır. Bunun amacı, Komünistlerin Çin'i, cennetin merkezinde hak ettiği statüye nasıl geri döndürdüklerini göstermekti. Mao, 1949'daki ünlü "Çin ayağa kalktı" konuşmasını, güney ucunda sonradan kendi mozolesinin (resmî adıyla "anıt salonu"nun) bulunacağı *Tiananmen* Meydanı'na baştanbaşa nazır olan, dev Tanrısal Barış Kapısı'ndan yapmıştı. Bazıları, şimdiki liderlerin, hemen bitişikteki *Zhongnanhai*'nin üst düzey devlet binalarında iktidarı izole etmelerinin ve merkezîleştirmelerinin, Komünist rejim için de benzer bir sıkıntı ifade edip etmediğini merak etmektedirler.

Yasak Şehir'in güneyindeki Tanrısal Barış Kapısı'nda, Mao'nun son birkaç kamusal işaretinden biri olan bir portresi hâlâ asılıdır.

Hua Guofeng'e devrettiği unvanıydı. Ancak, bu görev o zamana kadar anlamından uzaklaşmıştı ve Hua, elbette önemli Parti ve ordu görevlerini de elinde bulunduran Kıdemli Başbakan Yardımcısı Deng Xiaoping tarafından gölgede bırakıldı. Deng'in öncülüğünde, Parti, –Mao'nun mirasını inkâr etmenin bir parçası olarak– başkanlık görevini yürürlükten kaldırdı ve artık CCP'nin yapısını eski CPSU'nunkine daha yakından benzeştirecek şekilde, genel sekreter (*gensek*) görevinin derecesini yükseltti. 2002'den beri, CCP genel sekreteri Hu Jintao'dur.

Deng, koruması altında olan Hu Yaobang'ı genel sekreter atamak için düzenleme yaptı. Ancak, Hu'nun fazlaca liberal ve sağı-solu belli olmaz biri olduğu ortaya çıktı. Ayrıca ordunun beğenisini de kazanamamış ve 1987'de atılmıştı. Onun yerini, Deng'in himayesi altındaki ve 1989'da gösterici öğrencilerden yana olduğu için görevden alınan, bir başkası, Zhao Ziyang aldı. Ziyang'ın yerine geçen de, 2002'de Parti'nin başkanıyken emekli olan ama tıpkı Deng Xiaoping'in yaptığı gibi daha sonra önemli görevleri bir süre daha elinde tutan, Shanghai'ın uzlaşmaz belediye başkanı Jiang Zemin'dir. Çin'de artık tek adam yönetmemekte, bir avuç Parti

Coğrafya
Güney Çin Kuzey Çin'e Karşı

Güney Çin'in kendisini görme biçimi, bütün işi onlar yapıyorlar ve muazzam ekonomik adımlar atıyorlar, buna karşılık Pekin bürokratlarının yuvası olan Kuzey Çin, sadece, çoğu kuzeyde olan dinozor endüstrileri destekleyen güneyin vergilerini harcıyor şeklindedir: "Biz kazanıyoruz, onlar çarçur ediyorlar". Güney Çinliler, Kuzey Çin'den üstünlüklerinin belirtisi olarak, kısa sürede yükselen gökdelenli şehirlerini, sanayilerini övünç içinde gösteriyorlar. Bu tür bölgesel ekonomik öfkeler dünyanın her yerinde vardır –İtalya'yı sıkıntıya sokmaktadır, Yugoslavya'yı ise bölmüştür– ama özellikle ayrılıkçı hareketlere ve hatta iç savaşa yol açmasının muhtemel olduğu, gelişmekte olan ülkelerde daha tehlikelidir. (Petrolü bulunan bir bölge ile bulunmayan bölgeler arasındaki öfkeli bir gerilim örneği için, bkz. Nijerya bölümü.)

Bölgesel ekonomik eşitsizliklerin kolay bir çözümü yoktur. Eğer aldırış etmez ve piyasanın bu tür şeylerin çaresine bakacağını söylerseniz, –ki sermaye otomatikman düşük maliyetli bölgelerce cezp edilecektir– ülkenizin geniş bölgelerinin yoksul, zayıf ve öfkeli kalmasına izin vermiş olursunuz. ABD bile bu tür bir eşitsizliğe çare bulmak için Tennessee Vadisi Yönetimi'ni kurmuştur.

Öte yandan, daha yoksul olan illeri kalkındırmak için –pek çok ülkenin yaptığı gibi– bir fon oluşturursanız, (daha fazla vergi ödeyecek olan) zengin iller, bu fazladan vergi yükü sebebiyle öfkeleneceklerdir. Bunlar ayrıca, (çoğu zaman haklı olarak) geri bölgelerdeki yatırımların, altyapıya ve eğitimli insanlara sahip ve zaten daha gelişmiş bölgelerden daha az verimli olduğunu öne süreceklerdir. Yoksul bölgede sıfır çizgisinden başlamak zorundasınızdır. Hükümet fonu, uygun olmayan bölgelerde aptalca ve külfetli yatırımlar –Kuzey İtalyalıların Güney'e yatırılan Fonları için söylediği gibi, "çölde katedraller"– yapabilir.

Bölgesel dengesizlikler adı altında, Çin, şu anda sanayi bölgelerini aşırı biçimde iç bölgelere doğru, Pearl ve Yangzi Nehirleri boyunca genişletmektedir. Çalıştırma ve taşımacılık maliyetleri, güneydeki kıyı illerindekinden daha yüksektir, fakat Pekin bunun yapılması gerektiğini düşünmektedir ve uzun vadede belki de haklıdır. Çin, fakir iç bölgeleri terk eden yüz milyonlarca insanının güney kıyılarına göç etmesini kaldıramaz. Onlar için iş imkânlarını, kendi illerine götürmek daha iyidir.

eliti yönetmektedir.

Çin Komünist Yönetici Nesilleri			Başarıları
Birinci	Mao ve Zhou	1949–1976	Devrimi yapmak, gaddarca komünize etmek, yıkıcı ayaklanmalar.
İkinci	Deng	1977–1989	Çin'in sakinleşmesi, özel girişime izin verilmesi, Tiananmen'in ezilmesi.
Üçüncü	Jiang, Li, Zhu	1989–2002	Dış yatırım, hızlı büyüme.
Dördüncü	Hu ve Wen	2002–	

Çin'in sinir sistemi, Parti kadrolarıdır. 30 milyonluk CCP kadrosu mevcuttur ve bunları kontrolü altına alan, Çin'i de kontrol etmiş olur. 1979'da, Deng Xiaoping, hem kifayetsiz eski muhafızları –ki bunların çoğu hâllerde tekmeziyeti Uzun Yürüyüş'te bulunmaktı– ve çalkantılı Kültür Devrimi esnasında ustalıkla kendilerini kadro yapıları içine sokturmuş aşırı solcuları görevden almak gibi özel dikkat isteyen bir işe başladı. Deng, sessiz biçimde, daha genç, daha eğitimli ve kendilerini bu ılımlı, pragmatik çizgiye adamış kadroları göreve getirdi.

Ordu

kadro Fransızcada "çatı"nın karşılığı, Asyalı Komünistler, yerel Parti lideri karşılığı olarak kullanmaktadırlar.

Yakın zamanlara kadar, Çin elitinin üst düzey simaları, tıpkı eski Sovyetler Birliği'nde olduğu gibi, hem devlette, hem de Parti'de en yüksek görevleri ellerinde bulunduruyorlardı. Çin'de, bu kişiler aynı zamanda, CCP'nin Politbüro'suyla birbirine kenetlenmiş durumda ve önemli bir organ olan Merkezî Ordu Komisyonu sayesinde, ordu yapısının zirvesindeki yüksek mevkileri de işgal ediyorlardı. Şu andaki Hu gibi, Mao, Hua, Deng ve Jiang gibilerin tümü, Ordu Komisyonu'nun başkanıydılar. Ayrıca, CCP Daimî Komitesi'nde genellikle bir üst düzey general bulunur.

Eskiden Çin Kızıl Ordusu ve Sekizinci Yol Ordusu olarak bilinen Halkın Kurtuluş Ordusu (PLA), başlangıcından bu yana CCP ile o denli birbirine geçmiştir ki, bunları ayırt etmek zordur. Deng, elit Politbüro Daimî Komitesi'ne aktif görevleri olan bir general atamıştır ve Ordu Komisyonu'ndaki çeşitli kişiler de PLA'dandır. Milliyetçiler, Japonlarla en az bir on beş yıl çarpışırken, CCP, Parti ile ordunun bir karışımı hâline gelmiştir. Model, bugün de devam etmektedir. Siyaset bilimci Robert Tucker, Çin sistemini "askerî komünizm" olarak nitelemiştir.

Mao, "Siyasî iktidar bir silâhın namlusunda büyür", fakat "o silâha Parti hükmeder ve

silâhın Parti'ye hükmetmesine asla izin verilmemelidir" diye yazmıştır. Ancak, bu ikisinin neredeyse kaynaştığı bir yerde, kimin üstte olduğunu söylemek zordur. Komünistler 1940'larda Çin'de yönetimi ele geçirirken, kendi iktidar yapılarını ilk oluşturan PLA'ydı. Yakın dönemlere dek, Çin yürütme erkinin karar vericilerinin tümü, çoğunlukla PLA birimlerinde siyasî komiser olmak üzere, yoğun bir askerî deneyime sahiptiler. 1920'lerden itibaren askerî meselelerle meşgul olmuş bulunan Zhou Enlai, "Hepimiz orduyla bağlantılıyız" demiştir.

Göreceğimiz gibi, Kültür Devrimi 1966'da patlak verdiğinde, ordu, Kızıl Muhafızların taşkınlıklarını önce kolaylaştırdı, sonra köreltti ve en sonunda da ezdi. Kültür Dev-

Şahsiyetler

Bir Sonraki Hu ve Wen

1989'da, seksen beş yaşındaki Deng Xiaoping son resmî görevini –güçlü Merkezî Ordu Komisyonu'nun başkanlığını– bıraktığında, himayesinde bulunan iki kişinin bunu üstlenmesini sağlama aldı: Parti Genel Sekreteri Jiang Zemin (ki devlet başkanı unvanını da almıştır) ve Başbakan Li Peng. Bu ikisi, sırasıyla altmış üç ve altmış bir yaşlarındaydı ve Pekin'in komünist yöneticilerinin "üçüncü kuşağı"nı oluşturuyorlardı. 1998'de, Li'nin iki beşer yıllık dönemi bittiğinde, yerini, o zaman yetmiş yaşında olan Zhu Rongji'ye bıraktı. Bu üç liderin hepsi de, bir piyasa ekonomisinin gelişmesini teşvik ederken, siyaset üzerindeki merkezî kontrolü sıkı tuttu. Üçü de baş belâsı entelektüelleri susturdu. Üçü de yönetimlerine teknokratik bir eğilim kazandıran, mühendislik mezunu kimselerdi –bugün bu hâlâ geçerlidir. Hiçbiri popüler değildi ve hiçbiri popülarite istemiyordu. Hiçbiri Mao'nun vizyonuna geri dönmedi ama üçü de büyük değişim konusunda dikkatliydi. Hiçbiri Çin'in geleceğine yönelik bir demokrasiyi teklif etmedi. 2002 sonunda, Jiang Parti görevini bıraktı ve 2003'te Başbakan Zhu emekli oldu.

Çin, 2002 sonundaki 16. Komünist Parti Kongresi'nde, "dördüncü nesil" Komünist liderlerini kazandı. Jiang'dan sonra gelen Başkan Yardımcısı Hu Jintao, o zaman elli dokuzundaydı ve Deng Xiaoping ölmeden önce onun tarafından

Hu Jintao

Wen Jiabao

göreve getirilmişti. Bir mühendis olan Hu, itaatkâr bir teknokrat olarak örnek gösteriliyordu. 2003 Mart'ında, Ulusal Halk Kongresi tarafından resmî olarak Çin devlet başkanı seçildi. Jiang, Merkezî Ordu Komisyonu'nun başkanı olduğundan, etkisini devam ettirmeye çalıştı ama 2004'te, 78 yaşındayken, istemeyerek de olsa emekliye ayrıldı ve Başkan Hu, Çin'in ordu başkanı da olarak, bu suretle üçlü güç transferini –parti, yürütme ve ordu başkanı– tamamladı. 2003'te Başbakan Zhu'nun yerine geçen Başbakan Yardımcısı Wen Jiabao, o zaman altmış yaşındaydı. Wen jeoloji eğitimi almıştı, fakat maliye ve tarım konusunda tecrübeliydi; fazlasıyla zeki olarak ün yapmıştı. Onun yerine kimin ve ne zaman geleceğini bilmiyoruz.

rimi sona erdiğinde ise PLA, fiilen çoğu il yönetiminin ve Politbüro'nun büyük bölümünü kontrol etmekteydi. Çeşitli Politbüro üyeleri hâlen, aktif asker kişilerdir. Seferberlik kampanyaları esnasındaki değişik zamanlarda, ordu, ülkenin geri kalanının uyması gereken bir model olarak zikredilmiş ve kahramanlık yapmış askerler, medyada övülmüştür.

paramiliter Fransız *CRS*'si gibi, hafif bir ordu tarzında örgütlenen ve donatılan ulusal polis gücü.
özerk bölge Sovyetlerde olduğu gibi, etnik azınlığın kendi bölgesi.

Çin'de, PLA'nın yönetimdeki etkisi ne anlama gelmektedir? Ülke güvenliğinin muhafızları olarak, ordular, kendileri için iyi olan her şeyi ülkeleri için de iyi olarak tanımlarlar. Ordu gücünü el altından baltalayan herhangi bir kimse, onun muhalefetini karşısına alır. Meselâ, Kültür Devrimi esnasında, Savunma Bakanı Lin Biao, Mao'nun programını, Parti'yi ve devlet bürokrasisini sarsacak kadar fanatik biçimde destekledi. (Orduya dokunulmadı.) Ancak kaos yayıldıkça, askerî komutanlar, bunun Çin'in gücünü ve askerî hazırlığını temelinden yıkacağından endişe ettiler. Lin, ordu içinde giderek yalnızlaştırıldı. 1971'de, Pekin, Lin'in askerî darbeye kalkıştığı ve Mao'ya suikast düzenlemeye çalıştığı şeklinde büyüleyici bir hikâye duyurdu. Resmî öykü, Lin'in bir uçakla Sovyetler Birliği'ne kaçtığı ve uçağın kaza yaptığıydı. Dış gözlemciler, darbe girişimi hikâyesini kabul ettiler, fakat Lin'in idam edildiğini düşündüler. Mao'nun muhafızı, gizli 8341. Birim, Çin'i o anda kelimenin tam anlamıyla pretoryanlaştırarak, Lin komplosunu önlemişti. Lin'in taraftarları ordudan tasfiye edildi. PLA böylece, Maocu radikalizmin evcilleştirilmesine katkıda bulunmuş oldu. Çin'deki bu darbe girişimi, ona bir Üçüncü Dünya Ülkesi damgasını vuran, gizli bir *pretoryanizmi* (bkz. Nijerya bölümü) açığa çıkarmıştır.

Çin'in liderleri, ordunun, iç huzursuzluğu kontrol etmek için iyi bir araç olmadığına karar vermiş gibi görünmektedirler. (Haklıdırlar.) PLA, 1989'da, Tiananmen'de öğrencileri toplu hâlde öldürmekten hoşlanmamıştı. Böylesi durumlarla uğraşmak için, Pekin, şimdi 1 milyonluk bir gücü olan Halk Silâhlı Polisi'ni (PAP) kurmuştur. PLA'nın kontrolü altında olduğuna inanılan bu paramiliter polis, kimi zaman *iç güvenlik güçleri* olarak da isimlendirilmektedir. Ayrıca, 2005'te, ayaklanma polisi ve anti-terör ekipleri, belki de 2008 Olimpiyatlarına hazırlık olarak, "özel polis" adı altında birleştirilmiştir.

Çin liderleri, PLA'ya özel bir itina göstermektedirler ve şimdilerde bütçesini artırmaktadırlar, fakat 2.3 milyon askeriyle, PLA yine de zayıf ve yetersiz donanımlıdır. Zayıf bütçesini takviye etmeye çalışan PLA, etkili biçimde özel sektöre yönelmiş ve 15,000 civarında iktisadî faaliyet yürütmüştür. PLA'nın rüşvet ve kaçakçılığa bulaşmasından ve misyonunu kaybetmesinden endişe edilmiştir. Devlet Başkanı Jiang, orduya iş dünyasından çekilmesi ve askerliğe geri dönmesi emrini vermiştir. Silâhlara hâlâ Parti'nin hükmettiğini gösterecek şekilde bu emre itaat etmişlerdir. Genel olarak, PLA, âdeta aksiyon kabul edilecek ölçüde düzenin savunucusu olan ve düzensizliği bir güvenlik sorunu olarak gören bir ordu olduğu için, Çin siyasetinde

muhafazakâr bir güç olmuştur. Çin'de kaos tehdidi olduğunda, ordu harekete geçmektedir.

2005'te, ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld, Çin'in hızla artan savunma bütçesi konusundaki endişesini ifade etmiştir, ki bu ifade, gerçek harcamaları galiba olduğundan eksik göstermektedir. Rumsfeld, Çin'in modernize kuvvetlerini ne için kullanacağını sormuştur. Açık cevap, ya Formosa Boğazı üzerinden amfibi işgalle, ya da daha yüksek ihtimâlle askerî direniş olmadan bir anakaranın ele geçirilmesinden korkutacak olan gözdağıyla Tayvan'ı elde etmektir. "Dönek il" Tayvan'ın geri alınması isteği, PLA içinde alevlenmiş bir ateştir ama PLA'nın bir Tayvan politikası hazırlayıp hazırlamadığı ya da zihninde bir zaman sınırı olup olmadığı net değildir. Üst düzey bir PLA generali, eğer ABD Tayvan'ın Çin'e geri dönüşüne müdahale ederse, tehlikeli ve nükleer bir şey konusunda dobra dobra uyarıda bulunmuştur. PLA, Çin siyasetinde hâlâ önemli bir oyuncudur.

Çinli Özellikleriyle Bir Üniter Sistem

Dünyadaki pek çok ülke gibi Çin de federal değil üniter bir modele göre örgütlenmiştir. Çin'in yirmi üç ili, beş özerk bölgesi ve il sayılan dört büyük şehri –Pekin, Chongqing, Shanghai, Tianjin– mevcuttur. Çin'de, Shaanxi İli'nin merkezi Xian gibi "küçük" bir şehir bile 7 milyon nüfusa sahiptir. Çin'in, nüfusları 1 milyonun üzerinde 200 şehri vardır. Çin, Tayvan'ı yirmi üçüncü ili olarak saymaktadır ve bu, pek çok Tayvanlının olmasını istemediği bir şeydir. Hong Kong ve Macau –yakın dönemde sırasıyla Britanya ve Portekiz'den ele geçirilmişlerdir– *özel idarî bölgeler* olarak adlandırılmıştır ve onlarca yıldır, yerel yasalarını ve kapitalist ekonomik sistemlerini korumalarına izin verilmiştir.

Özerk bölge kavramı, büyük nüfuslu uyrukların kendi *Sovyet cumhuriyetleri*ne ve küçük olanların ise o cumhuriyetler içinde kendi özerk bölgelerine sahip olduğu, Stalin dönemi Sovyetler Birliği örgütlenmesinden alınmıştır. Uygulamada ise, oradaki özerk bölgeler çok da özerk olmadıkları gibi, Çin'dekiler de böyledir. Çin'in bu noktadaki amacı, muhtemelen tıpkı Stalin'inki gibi, can sıkıcı etnik gruplara, kendi dillerini kullanma hakkını ve yerel işlerini kendilerinin yürüttüğü hissini vermektir.

En can sıkıcı olanları ise, Xinjiang'daki (Mançu Qing hanedanı tarafından verilen bu ismin kelime anlamı, "yeni hudut bölgesi"dir), Orta Asyalı, Türkî dil konuşan Müslüman Uygurlardır. Başka yerlerdeki İslâmî köktencilikle radikalleşmiş olan bazı Uygurlar, Çin'de bombalar patlatmışlardır. Tibet de farklı bir Budist kültüre sahiptir ve uzun zaman önce bağımsızdı. Önce, 13. Yüzyıl'da Moğollar tarafından, Yuan hanedanlarının bir parçası olarak ele geçirilen Tibet (*Xizang*), Çin tarafından, o zamandan beri sürekli olarak istenmiştir. PLA, 1950'lerde, büyük bir Tibet bağımsızlık ayaklanmasını ezmiştir. Bir diğer potansiyel sıkıntılı bölge, Çin'in kuzey sınırı boyunca dev bir şeridi kapsayan,

göçebe Budist çobanların yurdu İç Moğolistan'dır (*Nei Mongol*). Stalin, Dış Moğolistan'ı, Rusya'nın zayıf karnı üzerinde bir tampon bölge olması için, bağımsız Moğolistan olarak kurmuştur. Çin'in özerk bölgeleri de, buraların içine milyonlarca Han Çinlinin yerleştirilmesiyle, aşamalı olarak Pekin'in kontrolü altına sokulmuştur.

Üniter bir sistem olmasına rağmen, Çin yönetimi, neredeyse tehlikeli bir biçimde adem-i merkezcidir. Ulusal yasaların büyük kısmı çok genel biçimde yazılmıştır ve illerin kendi yasalarını geliştirmelerine imkân tanımaktadır. Yabancı yatırımcılara danışmanlık yapan Çinli hukukçular, şimdi yasaları ve bunların her bir ildeki kullanımlarını (ve zımnen kime rüşvet verileceğini) bilmek zorundadırlar. Çin'de bir yasa herkese uygulanmamaktadır. Deng'in idarî adem-i merkezciliği, yerel görevlilerin yasaları ihtiyaç duyulan tarzda yorumlamaları için nakit motivasyon gerektirdiğinden, külliyetli miktarda rüşvete kapıları açmıştır. 2003'te, tohum fiyatlarına ilişkin küçük bir davada, Henan İli'ndeki genç bir kadın yargıç, ulusal yasanın il yasasını hükümsüz kıldığına karar vermişti. Çinli hukukçular, bunun, profesyonel olmayan ve rüşvetçi mahkeme sistemini modernleştireceğini ve yargı özerkliğine yol açacağını ummuşlardı. Çinli bir anayasa âlimi, "Bu bir *Marbury v. Madison* davası olmayabilir" demişti, "ama çok önemli bir davadır".

Anahtar Terimler

Beida
Dörtler Çetesi
falcılık
kadro
Komüntern
Kremlinoloji
özerk bölge
paramiliter
Tiananmen
Yasak Şehir
Zhongnanhai

Ek Kaynaklar

Chang, Jung, and Jon Halliday. *Mao: The Unknown Story.* New York: Knopf, 2005.

Dreyer, June Teufel. *China's Political System: Modernization and Tradition,* 5th ed. New York: Longman, 2006.

Gilley, Bruce. *China's Democratic Future: How It Will Happen and Where It Will Lead.* New York: Columbia University Press, 2004.

Gittings, John. *The Changing Face of China: From Mao to Market.* New York: Oxford University Press, 2005.

Gries, Peter Hayes, and Stanley Rosen. *State and Society in 21st Century China: Crisis, Contention, Legitimacy.* New York: Routledge, 2004.

Howe, Christopher, Y. Y. Kueh, and Robert Ash, eds. *China's Economic Reform: A Study with Documents.* New York: Routledge, 2003.

Kuhn, Robert Lawrence. *The Man Who Changed China: The Life and Legacy of Jiang Zemin.* New York: Crown, 2005.

Li, Cheng. *China's Leaders: The New Generation.* New York: Rowman & Littlefield, 2001.

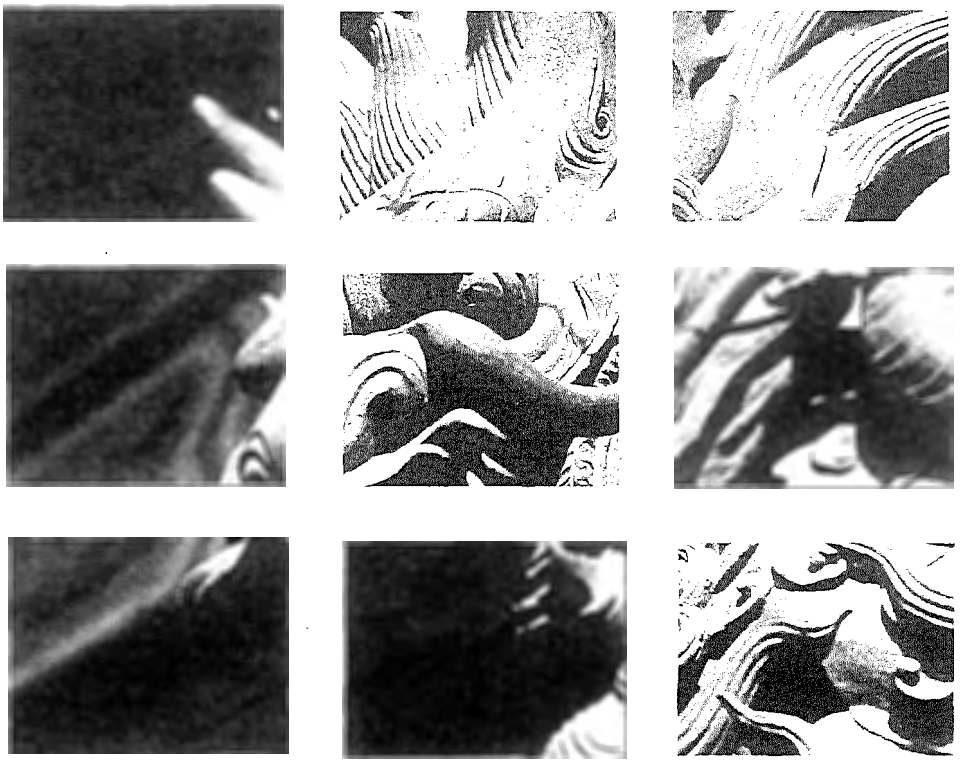
Lü, Xiaobo. *Cadres and Corruption: The Organizational Involution of the Chinese Communist Party.* Stanford, CA: Stanford University Press, 2000.

Nathan, Andrew J., and Bruce Gilley. *China's New Rulers: The Secret Files.* New York: New York Review of Books, 2002.

Saich, Tony. *Governance and Politics of China,* 2nd ed. London: Palgrave, 2004.

Üçüncü Dünya ülkelerinin sorunlarından biri, bunların çok azının zaman içinde yavaş yavaş gelişmiş ve süreklilik arz eden bir siyasî kültüre sahip olmalarıdır. Bunun yerine

Bölüm 30

Çinli Siyasî Kültürü

–Meksika ve İran'da da göreceğimiz gibi– bu ülkeler, tutarlı bir bütünlük içinde nadiren harmanlanabilen yabancı fikir dalgalarını ithal etmiş ve çarpıtmışlardır. Ve her bir fikir dalgası, bir sonraki tarafından, çoğu zaman şiddet yoluyla çökertilmektedir. Örneğin, Çinli siyasî kültüründe en az üç katman görebilmekteyiz. Bunlar birbirlerini bazen pekiştirirler, bazen de çelişirler.

Dikkate Alınacak Sorular

1. Bir ülke, Mao'nun dediği gibi, kültürel açıdan "boş" olabilir mi?
2. Yüzeyin altında, geleneksel Çin ne ölçüde sürüp gitmektedir?
3. Rejim, şu anda Çin tarihini nasıl kullanmaktadır?
4. Çin şu anda daha milliyetçi mi, yoksa daha Komünist midir? Ne söyleyebilirsiniz?
5. Çinli siyasî kültürünün üç katmanını İran'lnkilerle karşılaştırın.
6. Pekin, Çin'deki periyodik ayaklanmaları niçin kötü şekilde cezalandırmaktadır? En büyükleri hangileriydi?
7. "İradecilik" nedir ve Mao, bunun nasıl ömeği olmuştur?
8. Çinli siyasî kültürü Ruslarınkine ne kadar benzemektedir?
9. Çin'de milliyetçilik saldırganlığa dönüşebilir mi?

Geleneksel Kültür

Mao hep, yurttaşlarının "öncelikle fakir, ikinci olarak boş" olduklarını söyler ve bu da, Komünistlerin temiz bir yazı tahtasıyla işe başlayabilecekleri, Çinli yurttaşları istedikleri gibi yeni baştan yaratabilecekleri anlamına gelirdi. Mao hatalıydı. Çin uygarlığının ilk bin beş yüz yılı boyunca derinlemesine nüfuz etmiş pek çok değer, Halk Cumhuriyeti'ne taşınmıştı. Hiç kimse, Mao bile, bunları süpürüp temizleyemezdi. Gerçekten de Mao'nun doğru tasavvurlarla düşünerek insan doğasını mükemmelleştirme görüşü, bir Konfüçyan kavramdır. Yüz yıl süren ayaklanmalardan sonra bile, Çinliler hâlâ temelde nâzik ve saygılıdırlar ve bu da Konfüçyanizmin kalıcı gücünün bir delilidir.

Komünistler, 1949'da Pekin'i (Beijing) tekrar başkent yaptıklarında, eski bir sembolü yeniden yerine koymuş oluyorlardı, çünkü Jiang'ın Milliyetçileri, başkenti Nanjing'e (Güney Başkenti) taşımışlardı. Gelenekselcilerin çoğu, Pekin'in (Kuzey Başkenti) meşru başkent olduğunu düşünüyorlardı. Üst düzey devlet görevlileri ve elitler, Zhongnanhai'de, imparatorların eski Yasak Şehir'indeki caddenin karşı tarafında, lojmanda oturmaktadırlar. Tiananmen (Tanrısal Barış Kapısı) Meydanı, tıpkı Moskova'daki Kızıl Meydan gibi, hâlâ Pekin'in geçit töreni ve gösteri alanıdır.

Çin tarihinden nakledilen bir başka önemli sembol, ilk önce Konfüçyan entelektüeller tarafından Savaşan Devletler dönemine tepki olarak ifade edilen, Çin'in tek bir ülke olduğu ve asla bölünmemesi gerektiği şeklindeki, derinlemesine benimsenmiş kanaattir.

Coğrafya

Şehirlerdeki Köylüler

Üçüncü Dünya'nın özelliklerinden biri de hızlı kentleşmedir. İşsiz ya da istediği biçimde iş bulamamış kırsal yöre insanları, iş ve yüksek hayat standartları elde etmek için şehirlere akın etmektedirler. Bu eğilim, kent-kırsal dengesizliğinin çok büyük olduğu Çin'de güçlüdür. Tarih boyunca, Çinlilerin yaklaşık yüzde 90'ı kırsal kesimde yaşamıştır ve yüzde 60'ından fazlası –bir milyar insanın yaklaşık onda sekizi– hâlâ böyledir. Bunların tümü köylü çiftçiler değildir; bir kısmı, inşaat ve araç tamiri gibi diğer kırsal meşguliyetler peşindedir. Ancak, geçen yüzyılın son çeyreğinde, çeyrek milyar köylü Çinli, Çin'in yaklaşık yüzde 40'ını kentlileştirecek ölçüde (bazıları yasadışı olarak) köylerden şehirlere göç etmiştir ve bu, pek çok yönüyle inanılmaz bir değişikliktir.

Köye geri dönersek, hoşnutsuzluk, her zaman olduğundan daha kötü değildir. Bazı ailelerin günde 1 dolar civarında bir parayla geçindiği köylülerin büyük bölümü sefalet derecesinde yoksuldur. Karınlarını doyurabilmektedirler, fakat herhangi bir sağlık harcaması onları çaresiz bırakmaktadır. Çin kırsal yöreleri için hiçbir sağlık plânlaması yoktur: para yoksa tedavi de yok. Köylüler, bir şehre iş –günde 30 yuana (3,60 dolar) inşaat ameleliği– aramak için gittiklerinde, çoğu zaman bir dargınlık hâli yaşamaktadırlar. Yükselen kentli orta sınıfın büyük çaptaki zengin hayatını –apartmanlar, arabalar, harcanan para– görmekte ve kendi düşük statülerine öfkelenmektedirler: 2008 Olimpiyatı'na gelecek yabancıları etkilemek için Pekin'i yeniden inşa etmek üzere milyarlar harcayan rejime de kızmaktadırlar. Olimpiyat oyunları prestijlidir ama onlar için hiçbir anlam ifade etmemektedir.

Yine de, bir kimsenin ailesi için çok çalışmaya ve fazla şey istememeye razı olma biçiminde, devralınmış bir köylü zihniyeti mevcuttur. Kaba köylü mizahı, gelenekler ve kanaatkârlığa dayalı kişisel alışkanlıklar; sadece köylerde değil, kentlerde ve sanayide de bulunmaktadır. Birçok kentli ve eğitimli Çinli, bir köyde yoksul büyüdüğünü unutmamaktadır. Ne yazık ki, şehirlere yeni gelen köylülerin de temel sağlık bakımını ve nezaketi öğrenmeleri biraz zaman almaktadır. Kaldırımlara tükürmek ve pervasız araba kullanmak alışılmış şeylerdir.

Şehirlerdeki köylüler, rejim için de dev bir sorunu ortaya koymaktadır. Çünkü bir yandan Çinlileri köy tarımından uzaklaştırmak zorunda olduklarını bilmektedirler. Basitçe, yeterli arazi yoktur ve cahil, eğitimsiz köylüler Çin'i ileriye taşımamaktadırlar. Köylüler arazi yağmalarını ve sahte vergileri ceplerine indiren yerel görevlileri protesto ettikçe, Çin kırsalında huzursuzluk büyümektedir. Öte yandan rejim, gecekondularda yaşamaya razı olsalar bile, şehirlerin milyonlarca yeni gelen kırsal yöre insanını özümseyemeyeceğini bilmektedir. Yetkililer, büyük ve öfkeli bir kentli alt sınıfın, öğrenciler ve entelektüeller tarafından başlatılan protestolara katılmasından korkmaktadır. (Ancak, sosyal sınıflar arasında bu türden çok az temas vardır ve rejim, bunun bu şekilde sürmesini amaçlamaktadır.)

Pekin'in şu andaki "dördüncü nesil" liderleri, hızlı sanayileşmeyi iç bölgeye, büyük nehir vadilerinin yukarısına ve kasabalara, küçük şehirlere yayarak kırsal yöre yoksulluğuyla mücadele ettiklerini öne sürmektedirler. Onlar köylüleri şehirlere getirmek yerine iş imkânlarını köylülere götürmeye çalışmaktadırlar. Eğer bunu yapabilirlerse, Çin kırsal halkını daha yukarı bir eğitim düzeyine ve demokrasiyi sürdürebilecek bir kültürlülüğe çıkarmayı başarabilirler.

Qing (Mançu) hanedanı, Tayvan'ı ancak 1683'te (Tayvanlı korsanları ve bir Hollandalı saldırısını durdurmak için) topraklarına katmıştır ama Çinliler hâlâ, oranın sonsuza dek Çin'in parçası olduğu ve kısa zaman sonra anavatanla tekrar birleşmesi gerektiği biçiminde güçlü bir inanca sahiptirler. Onlar, bunun için güç kullanılmasına da karşı değildirler. Biz, Pekin'in Tayvan sorununu abarttığını düşünebiliriz, fakat bu, Çinli siyasî kültürünün bir parçasıdır.

Komünistlerin bürokratları ve kadroları, Mandarinlerin ve orta tabakanın gördüğü fonksiyonun büyük bölümünü yerine getirmektedir. Konfüçyüs yerine Partinin en son fikirler demetini ezberden okuyan yeni elitler, dev bir nüfusu merkezî kontrol ve rehberlik altına sokmaya uğraşmaktadırlar. Elbette, şimdiki amaçları, büyümek ve modernleşmek ama yine de bunu bir merkezî elin kontrolünde yapmaktır. Bizzat Mao, Kültür Devrimi sırasında, bürokratları "yeni Mandarinler" olarak kınadığında, eski ile yeni arasındaki benzerliği itiraf etmiş oluyordu. Deng Xiaoping de eski Konfüçyan tarzında yönetmiştir.

Eski Çin'den devralınan bir başka şey de, çağın, Halk Cumhuriyeti'ne özel bilgelik ve liderlik nitelikleri bağışladığı fikridir. Mao seksen iki, Zhou yetmiş sekiz yaşındayken, her ikisi de görevde ölmüşlerdir. Deng Xiaoping, 1977'de yeniden iktidara döndüğünde, yetmiş üç yaşındaydı. Doksanlı yaşlarının başında, güçsüz ve sağır olmasına rağmen, siyasî açıdan hâlâ etkiliydi. Eski Devlet Başkanı Jiang ve Başbakan Zhu, yetmişli yaşlarında bile görev başındaydılar. Gerontokrasi eğilimini kırmaya çalışan Parti, şimdi yetmişin üzerindeki herhangi bir kişiyi yeni bir göreve atamamaktadır.

Milliyetçilik

Geleneksel Çinli değerlerinin güçlenmesi daha yakın zamana ait bir şeydir, milliyetçilik ise yüz yıldan daha uzun bir süredir Çin'in entelektüel hayatına egemen olmuştur. Genel olarak Üçüncü Dünya milliyetçiliği gibi, Çinli milliyetçiliği de, Batı'nın ve Japonya'nın ellerinde, içine sızmaya, yolunu kaybettirmeye ve küçük düşürülmeye maruz kalan, mağrur ve antik bir uygarlığın sonucudur. Bu, patlayan bir öfkeye ve yabancılar tarafından geçici olarak bozguna uğratılmış olsa bile yerli kültürün ahlâken daha iyi ve daha dayanıklı olduğu duygusuna neden olabilmektedir. Günümüzde, Çinliler, Ruslar ve İranlılar, Batı'ya, özellikle de Amerika'ya olan öfkelerini hâlâ davranışlarıyla dışa vurmaktadırlar. Bugünün Pekin'inin –ekonomik büyümeden uzay roketlerine, 2008 Olimpiyatlarına ev sahipliği yapmaya kadar– yaptığı pek çok şey de, bir milliyetçilik duygusundan dolayıdır. Çin'in güçlü olması uğruna, Pekin kapitalizmi bile kabul etmiştir. Çin komünizmi, gerçekte Çinli milliyetçiliğidir.

Asya'da, Çinli ve Japon milliyetçiler, sanayi ve silâhlar inşa ederek ama bunları geleneksel kültürün hizmetine vererek, Batı'yı kendi oyunuyla yenmeye ant içmişlerdir. 1868 *Meiji Restorasyonu*'nu başlatan Japon modernleştiriciler, plânlarını gerçekleştirebildiler; Çinlilerse hâlâ, zaman zaman kendisine zarar veren kampanyalarla göze çarpan bu sürece yetişmeye çalışmaktadır. Mao ve Zhou dâhil, Çinli Komünist liderlerin kurucu kuşağının tamamı, yurttaşlarını Çin'i yeniden canlandırmaya ve Batı'ya ve Japonya'ya karşı çıkmaya teşvik eden genç yurtseverler olarak işe başlamışlardır.

Siyasî Kültür

Çin, Tarihini Nasıl Kullanıyor?

Mao eski Çin'den nefret ediyor, onu feodal ve gerici diye suçluyordu. Kültür Devrimi sırasında, Kızıl Muhafızları "dört eskiyi yıkma"ya teşvik etmişti. Zhou Enlai, orduya gizlice, önemli bölgeleri bunların taşkınlıklarından korumaları emrini vermişti. Mao'nun 1976'da ölümünden bu yana, rejim –Stalin'in yaptığı gibi– tarihin faydasını yeniden keşfetmiştir: kumazca yorumlanan geçmiş, bugünü yönetmeyi kolaylaştırmaktadır. Pekin artık, bugüne dair dersler vermek için eski Çin'i kullanmaktadır.

1974'te, –bereket versin ki, Kültür Devrimi'nin en kötü hâlinden sonra– iç bölgedeki Shaanxi İli'nde derin bir çukur açan bir çiftçi, Çin'i MÖ 221'de ilk defa birleştiren imparator, *Qin* Shihuang'ın çömlek askerlerini bulmuştur. Arkeologlar, binlerce parçayı –hepsi bir arada 7,000 figürün epey üzerinde olabilir– kazıp çıkarmışlar ve bunlardan, gerçek büyüklükte yüzlerce askeri yeniden bir araya getirmişlerdir. Görünüşe göre, o günün iriyarı askerlerinden örnek alınan her biri farklıydı. Qin'i ölümden sonra da korumak üzere hepsi (çok evvelden yağmalanmış) silâhlarla donatılmıştı ve kargılı asker, okçu, süvari vesaire bölükleri olarak sıralanmışlardı. Orijinal olarak, canlı renklerle boyanmışlardı. Çinliler ve yabancı turistler, şimdi, Xian şehri yakınındaki büyük bir hac bölgesinde bunları görmek için akın hâlinde oraya gitmektedirler. Verilmek istenen mesaj, Çin'in birliği ebedîdir. *Tayvan*, anladın değil mi? (Aslında, korsan sığınağı Tayvan, Qing hanedanı tarafından ancak 1683'te ele geçirilebilmiştir.)

Aynı şekilde, (kendi metro istasyonu bulunan) Pekin Askerî Müzesi, her birinin, köylü ayaklanmaları, ayrılıkçı iller ve Moğol ya da Mançu işgalleri karşısında çok güçlü olmak zorunda olduklarını vurgulayacak şekilde, bütün Çin hanedanlarının tarihteki sıralamasının bir arada görülmesi için, şimdilerde çok büyük bir alan tahsis etmiştir. Hiçbir hanedanın sakin bir dönemi olmamıştır; hepsi hazırlıklı olmak zorundaydı. Eğer güçsüz düşerlerse yok olurlardı. İmparatoru çökertme ya da alaşağı etme girişimleri işkence ve vücudunu parçalayarak cezalandırılırdı. Anladınız mı, entelektüeller ve sorun çıkaranlar? Askerî Müze'de, ayrıca (fakat İngilizce alt başlıksız olarak), Çin'in ABD saldırısını engellemek için savaştığı *Kore Savaşı*'nı, PLA'nın kahramanlığının nasıl kazandığı tasvir edilmektedir. Amerikalılar; anladınız mı?

Günümüz Çin'inde, geçmişin en güçlü biçimde kullanıldığı tema, 1937–1945 *Anti-Japon Savaşı*'dır. (İkinci Dünya Savaşı'nın Çin'de, Avrupa'dan daha önce başladığını hatırlayın.) Askerî Müze'ye ilâve olarak, Pekin'de; işgalcilerin işlediği iğrençlikleri vurgulayan ayrı bir Anti-Japon Savaş Müzesi mevcuttur. Televizyon dizileri, Çin'in "Komünist Parti'nin önderliği altında, Japonya'ya karşı cesurca nasıl savaştı"ğını sergilemektedir. Komünizmin artık kullanışlı bir ideoloji olmaması nedeniyle, rejim, hoşnutsuzluğun yönünü değiştirmek ve Çin'i bir arada tutabilmek için, Japonlara karşı nefreti pompalamaktadır. Rejim, nükleer silâhlar veya BM Güvenlik Konseyi'nde daimî üyelik elde eden Japonya

Tıpkı eski Sovyetler Birliği'nde olduğu gibi ağır basan Çinli tutumu da, Batı'ya yetişme amacındaki milliyetçi dürtüdür. İyi bir ekonomik büyüme yakaladıkları yıllarda –1950'lerin ortaları ve 1980'den beri– Çinli liderler, hızlı büyümeleriyle övünüyorlardı. Büyük İleriye Sıçrama ve Kültür Devrimi, ekonomiyi tahrip etti. Zhou veya Deng gibi bir pragmatik ılımlının, bu gibi tahribatlar karşısında güçlü tezleri vardı: Bunlar büyümeye zaaleyhine kıyameti koparmaktadır ve bütün Çinliler de aynı kanaattedir. Anladın mı, Tokyo?

Pekin, sık sık *"Küçük Düşme Yüzyılı"*na atıf yapmakta ve kendisinin her hamlesini geçmişteki küçük düşmesini silmek ve Çin'in dünyada hak ettiği yeri yeniden almasına yönelik olarak görmektedir. Mao'nun mozolesi, tam eski falcıların onu yerleştireceği bir yerde, Tiananmen Meydanı'nın karşısında, Yasak Şehir'in Zirve Kapısı'yla tam olarak aynı eksen üzerindedir. Mao'nun, kendisinin nefret duyduğu geçmişle olan sürekliliği, şimdi her Çinli'nin görmek istediği şeydir. 2005'te, arkeologlar, makarnayı Çin'in icat ettiğini kanıtlayacak şekilde, 4,000 yıllık, taşlaşmış bir kâse erişte makarnasını toprak altından çıkardılar. İtalyanlar, anladınız mı?

Maoizm Gerillâ savaşını ve periyodik ayaklanmaları ön plâna çıkaran, komünizmin aşırı bir şekli.

Qin Çin'i birleştiren ilk hanedan, MÖ 221–206.

Tayvan Çin'in güney kıyısında, 1945'ten beri Milliyetçiler tarafından yönetilen büyük ada.

MÖ 221'de Çin'i ilk defa birleştiren İmparator Qin'in çömlekten yapılma askerleri, Çinlilere ülkelerinin birliğini ve gücünü hatırlatmaktadır.

iradecilik İnsan iradesinin dünyayı değiştirebileceğine olan inanç.

Küçük Düşme Yüzyılı Çin'in, ilk Afyon Savaşı'ndan Komünist zafere kadar, 1839–1949 yıllarını kapsayan, emperyalistler tarafından egemenlik altına alındığı dönem.

Kore Savaşı Kuzey ve Güney Kore, ABD ve Çin kuvvetlerinin girdiği, 1950–1953 çatışması.

Anti-Japon Savaşı Çin'deki, 1937–1945 İkinci Dünya Savaşı'na Çinlilerin verdiği ad.

rar veriyorlar ve Çin'i zayıflatıyorlar. Temelde, bu milliyetçi bir tezdir ve bugün pragmatistler tarafından kullanılan bir şeydir.

Çinliler, bazen negatif bir tarzı da (ABD karşıtlığı) içerecek şekilde derinden yurtseverdirler. Çinli milliyetçiliği artmaktadır. Bu kısmen derin ve sahicidir amakısmen de rejim tarafından enjekte edilmektedir. Çinliler, kendilerini boyun eğmeye zorlayan yabancılardan hoşlanmazlar. ABD ile Tayvan konusundaki gerilim ve insan hakları ile telif hakkı ihlâllerine ilişkin Amerikan baskıları, hükümetçe onaylanan ABD karşıtı kampanyaları alevlendirmektedir. (Eski bir Japon kitabından örnek alınan) Popüler bir kitap, Çin'i kontrol altında tutmak için Amerika'nın öncülük ettiği muazzam bir komplo teorisini tasvir etmektedir (aynı görüş, aşırı Rus milliyetçileri tarafından da üretilmiştir). Kitap, öyleyse Amerika daha dikkatli olsun, çünkü Çin kendini savunacak demektedir. ABD jetleri 1999'da, Belgrat'taki Çin büyükelçiliğini yanlışlıkla bombaladıkları ve ABD gözetleme uçağı 2001'de Çin hava sahasına girdiğinde, Çinliler çok kızmışlardı.

Çin'deki ABD karşıtı duygular, Japon karşıtı duygularla kıyaslandığında hiçbir şeydir. Çinliler, İkinci Dünya Savaşı sırasında Japon ordusunun Çinli sivilleri, hatta bebekleri nasıl katlettiğini çok derinden hatırlamaktadırlar. 1937'de Japonların "Nanjing Tecavüzleri" –tahminen 20,000 kadın mağdur– özellikle hatırlanmaktadır. 2005'te, Pekin, Japon karşıtı protestoları tekrar destekledi. İmparator Akihito ve bazı Japon başbakanlar, onlarca yıllık bir gecikmeden sonra, Japonya'nın İkinci Dünya Savaşı'nda Çin'e karşı işlediği suçlardan dolayı özür dilemişlerdir, fakat Japon ders kitapları, bu suçları giderek daha fazla önemsememekte ve Tokyo politikacıları, ölü Japon askerleri arasındaki savaş suçlularını yücelten Yasukuni Tapınağı'nı hâlâ ziyaret etmektedirler.

Pekin, çok eski bir yönetim taktiği olarak, kitle hoşnutsuzluğunun yönünü değiştirmek üzere, ABD karşıtı, Japon karşıtı veya Tayvan'ı ele geçirme gösterilerini tahrik etmekte ve yatıştırmaktadır. Bu taşkınlıklar gerçi kısmen devlet kurgusudur ama özellikle Japon aleyhtarlığının, Çinli milliyetçiliğinde derin kökleri mevcuttur. Sıkıntı, protestolar bir kez çığ gibi yuvarlanmaya başladığında, protestocuların çok fazla hevesli olmaları ve bu gösterileri Komünist rejimden hırslarını çıkarmak için kullanmalarıdır. İstisnasız olarak, rejim korkmakta ve protestoları "Komünist Parti'nin temelini çökertmeye yönelik bir uğursuz plân" olduğu gerekçesiyle aniden durdurmakta ve yurttaşları nâzik davranmaları için uyarmaktadır. Özellikle coşkulu protestocular hapse atılmaktadır. Pekin'li bir işadamı, 2005'teki Japon karşıtı gösteride "Nasıl endişeli olduklarına bak" diye dişlerini sıkmış ve "Bir kıvılcımı ateşliyorlar, söndürülmesi güç bir yangını başlatıyorlar" demişti.

Maoizm

Çin Anayasası, hâlâ, Maoizmin, yani Pekin'in adlandırmasıyla Mao Zedong Düşüncesi'nin, modern Çin'in temellerinden biri olduğunu ilân etmektedir ama pratikte, boş bir ezberciliğe doğru gözden kaybolmuştur. Maoizm, bütünüyle yeni ve devrimci olduğunu iddia etse de, hem geleneksel hem de milliyetçi değerlerden türemiştir. Geleneksel Çin'den, varlığın bilinci değil, bilincin varlığı belirlediği fikrine dayanan sağduyulu düşünme üzerine Konfüçyan vurguyu alır: Savaşlarda, irade gücü, silâhlardan daha önemlidir; irade gücü, Çin'i inşa etmede teknolojiden daha önemlidir. Mao Zedong Düşüncesi'nin rehberlik ettiği, serbest bırakılmış kitle gücü, her şeyi fethedebilir. Aşırı biçimdeki bu iradecilik, Çin'in geçmişinden gelmektedir.

Milliyetçilik sayesinde, Mao, Çin'in eski düşmanlarına karşı durabilmesi ve bir dünya gücü olabilmesi için güçlendirilmesine ve yeniden inşa edilmesine büyük önem vermiştir. Sıkıntı, bu iki unsurun birbirleriyle kısmen çelişki hâlinde olmalarıydı. Geleneksel değerler, Çin'in Batı'yı ve teknolojisini görmezlikten gelmesini gerektiriyordu, fakat milliyetçi değerler, Çin'i, Batı'dan öğrenmeye ve onu taklit etmeye çağırıyordu. Bu iki düşünce akımı arasında devam eden, çözülmemiş çatışma, Çin için kalıcı bir sorun anlamına gelmektedir.

Maoizm, Mao'nun gerillâ savaşı konusundaki düşüncelerinden filizlenmiştir. Maocu doktrine göre, PLA'nın Milliyetçileri yenmek için yaptığını, Çin, bir bütün olarak, ilerlemek ve bir dünya lideri olmak için yapmalıdır: Kitleler hâlinde çalışmak, kendine güvenmek ve engelleri aşmak için teknolojiden daha fazla irade gücünü kullanmak. Mao, kendi ilkelerini –felâketli sonuçlarıyla birlikte– yönetime uygulamaya devam eden bir gerillâ savaşı teorisyeni olarak görülebilir.

1958'den 1960'a kadarki Büyük İleriye Sıçrama'da, Mao, eğitimsiz kaba el emeğini artı toprak barajlar ve ilkel maden fırınları inşa etme coşkusunu kullanarak, ekonomi konusunda gerillâ savaşı taktiklerini denedi. Mühendisler, uzmanlar ve iş idarecileri baypas edildi. Sovyetler Birliği, Mao'yu bunun işe yaramayacağı konusunda uyardı ve ekonomiyi daha alışılmış yollarla inşa eden Sovyet modeline uymaya teşvik etti; Mao reddetti. 1960'ta, Mao'nun radikalizminden memnun olmayan Sovyetler Birliği, dış yardım olarak Çin'de bulunan çok sayıdaki teknisyenini geri çekti ve Sino-Sovyet bölünmesi alenî hâle geldi.

Sovyet Komünistleri için devrim bitmişti; proletarya 1917'de zafer kazanmış ve Rusya, tarihin en ileri basamağına ulaşmıştı. Mao'ya göre ise devrim hiçbir zaman sona ermezdi. Mao, her aşamada, sosyalizmin yolunu tıkayacak muhafazakâr eğilimlerin bulunduğunu savunuyordu: bürokratizm, elitizm ve oportünizm. Mao, "sürekli devrim", yani kitlelerin gücünün muhafazakâr bürokratları geride bırakmasına imkân verecek periyodik ayaklan-

malar yoluyla, bu eğilimlere karşı savaşmaya kararlıydı.

–Max Weber'in uzun zaman önce farkına vardığı gibi– Sosyalizm ile Bürokratizm birbirleriyle yakından bağlantılıydı, fakat Mao, bu bağlantıyı koparabileceğini düşünüyordu. Çin'in, kendisinin nefret ettiği bürokratik kalıplara uyum sağlamakta olduğunu gördü ve sürekli bir devrimi kurumlaştırarak, bunu tersine çevirmeye karar verdi. Sonuç, 1966'dan 1976'ya kadar süren ve genç insanların, ordu hariç bütün otoriteyi eleştirmeye, tedirgin etmeye ve defetmeye özendirildiği, Büyük Proleter Kültür Devrimi'ydi. Kaos bütün Çin'e yayıldı, ekonomi çöktü ve ordu yönetimi ele aldı. Mao'nun ölümünden kısa süre sonra, iktidar bürokratlara geri döndü; onlar kazanmış, Mao kaybetmişti.

Mao, eğer sosyalizmi istiyorsanız onunla birlikte gelen büyük bürokrasiyi de kabul etmek zorundasınız biçimindeki mutsuz edici gerçeğin farkında olmayı reddetmişti. Doğrudan doğruya, bürokratların olmadığı bir tür gerillâ sosyalizmine sıçramaya çalışan Mao, az kalsın Çin'i mahvedecekti. Hepsi hesaba katıldığında, Mao Zedong Düşüncesi doğası gereği uygulanamazdı ve günümüz Çin'inde, Mao'dan çok az alıntı yapılmaktadır ve Mao bağlam dışıdır. "Gerçeği olgulardan elde etmek" türünden anlamı belirsiz vaazlar, liderlerin Mao'yu reddetseler bile onun izinden gittiklerini öne sürmelerine imkân vermektedir. Mao'nun resmi Tiananmen Meydanı'nda ve *bütün* kâğıt paralar üzerindedir ama kendisi, sadece çürümekte olan bir Parti'yi bir arada tutmak için kullanılan anlamsız bir sembol hâline gelmiştir.

Çömelen Öfke, Gizlenen Muhalefet

Çin'de, –kırsal yöre insanları, sanayileşmenin az olduğu bölgelerin işsiz kalan çalışanları ve batıdaki Xinjiang İli'ndeki Müslüman Uygurlar arasında– protestolar ve gösteriler

Anahtar Kavramlar
Yönü Değiştirilen Hoşnutsuzluk

Yale'den Harold Lasswell (1902–1978), 1936 tarihli klâsiği *Politics: Who Gets What* ile Amerikan siyaset bilimini tanımlamaya katkıda bulunmuştur. Bu ve diğer eserlerinde, Lasswell, psikolojinin siyaseti büyük ölçüde izah ettiğini ileri sürmüştür. Başka pek çok hususun yanı sıra, endişeli bir rejimin, kendi sorunlarından ve kusurlarından ileri gelen hoşnutsuzluğu kendisinden başka yönlere, sözde yabancı güçlerin tehdidine yönelteceğini, yani tek kelimeyle milliyetçilik yapacağını iddia etmiştir.

Çin'in şu andaki yöneticileri, periyodik aralıklarla anti-ABD ve anti-Japon kampanyaları harekete geçirerek (ve durdurarak), sanki Lasswell'i okumuş gibi davranmaktadırlar. Çoğu Çinli bu kampanyalardan bıkmıştır ve artık bunlara boş vermektedir. ABD Kongresi de, işsizlikten petrol fiyatlarına her şey için Çin'i suçlayarak, bu oyunda hiç geri kalmamaktadır. Yirmi yıl önce de Japonya'yı suçluyorlardı.

giderek artmaktadır. Güvenlik yetkilileri, her yıl, bazıları polisin ateş açmasıyla sonuçlanan onbinlerce "kitle olayları" meydana geldiğini itiraf etmektedirler. Şimdiye kadar protestolar, tümüyle yerel ve örgütsüz olmuştur; çoğu kendiliğindendir ve tahliye edilme, araziye el konması, çevre kirliliği ve rüşvetçi görevliler gibi özel şikâyetlerle ilgilidir. Yerel demokrasi olsa, öfkeli halkın üçkâğıtçı siyasetçileri oyla alaşağı etmelerine izin verecektir, fakat rejim, küçük ölçekli demokrasi konusunda bile dikkatlidir. Bunun yerine protestoları ezmekte, elebaşlarını hapsetmekte, haber imkânlarını baskı altına almaktadır. Rüşveti ve beceriksizlikleri eleştiren kimseler –gazeteciler, avukatlar, tıp doktorları ve akademisyenler– işlerinden kovulmakta, tâciz edilmekte ve tutuklanmaktadırlar. SARS virüsünü ilk defa bildiren doktor ve editör hapse atıldılar. Sendika örgütlemeye çalışan işçiler, hapiste çürümektedir. Endişeli rejim ve Parti, eleştirilerin kendi yönetimlerinin altını oymasından korkmakta, sorunları inkâr edip, üzerlerini örtmektedir.

Uygur Eski Sovyet Orta Asya sınırını oluşturan, Müslüman, Türkçe konuşan etnik grup; kimi zaman *Uighur* diye yazılır.

Xinjiang [Sincan] Çin'in en kuzeybatısındaki ili, *Uygur*ların yurdu.

Siyasî Kültür

Pekin Kuralları

Pekin'de bir taksi yolculuğunda çok şey öğrenilebilir. (Hiçbir şartta, kendiniz araç kullanmayın.) Caddeler kalabalık, kimi zaman da tıkalıdır. Sürücüler kurnazlık ve zikzak yapmakta, yolları zorlamakta ve hatta yolun karşı şeridinden gitmektedirler. Neredeyse bisikletlileri, yayaları ve üç tekerlekli yük motosikletlerini ezecek gibi gitmektedirler. İlerlemekte olan trafikte bir sola dönüş, sanki bir bilgisayar oyunu gibidir. Fakat az sayıda çarpışma olmaktadır. Sürücüler hünerlidir ve birbirlerini santimetrelerle ıskalamaktadırlar. Araba sürücüleri, büyük kamyonlara ve otobüslere istemeye istemeye yol vermektedirler. Pekin Kuralları, esasen şudur: "Kural yok". Aslında çok fazla sayıda kural vardır; fakat zorunlu tutulmamaktadır ve hatta anlaşılmamıştır, bu nedenle insanların yapabildikleri her şey, yanlarına kâr kalmaktadır. Dürüst olmak gerekirse, bu kuralsızlık kültürü, Üçüncü Dünya'nın her yerinde standarttır. Meksikalılar ve Nijeryalılar bunu gayet anlayışla karşılamaktadırlar; sadece Amerikalılar şoke olmaktadır. Bu "kural yok" kuralı, Çin'in yasalarına, devlet kurallarına, diplomasisine, rüşvete, alışverişe ve daha pek çok şeye de uygun gibi görünmektedir. Birtakım yasa kitaplarında yasadışı olabilir ama bir kimse, iş hayatında ya da trafikte ilerlemek için alışkanlık hâline getirdiği her şeyi yapabilir. 2001 yılında bir ABD gözetleme uçağını (ki pilotu ölmüştü) vuran Çin savaş pilotu, Pekin Kuralları'na göre uçuyordu. Yığınlarla korsan yabancı DVD, spor ayakkabısı ve çanta etiketi, Pekin Kuralları'dır. Muhasebe ve bankacılık standartlarının olmaması da Pekin Kuralları'dır. Pekin Kuralları, sivil toplumun, ayrıca nâzik ve önceden kestirilebilir davranışları zaman içinde tesis eden âdetlerin ve etkileşimlerin olmadığını ispat etmektedir. Pekin Kuralları, Çin'i renkli, fakat hukuksuz hâle getirmektedir. Önünde sonunda Çin, birtakım kuralları yavaş yavaş geliştirmek zorunda kalacaktır.

Daoizm (Dao, yani "yol" kelimesinden) Köken itibariyle doğaya dayanan eski Çinli dini; önceleri *Taoizm* olarak ifade edilirdi.

Cizvit [Jesuit] İsa [Jesus] Topluluğu; Bir zamanlar özellikle Asyalılara din değiştirtmede faal olan Katolik dinî tarikat.

Çin şehirlerinde, her zaman muhalefetin ateşleyicisi olmuş, zeki ve duyarlı eleştirileri ve reform çağrılarını görmek mümkündür. Küçük bir azınlık olmalarına rağmen, kentli eğitimli sınıflar, Çin'in değişmesinde çoğu zaman öncü rol oynamışlardır. Örneğin, Pekin'deki öğrenci protestoları, yüzyıldan daha fazla geriye gitmektedir; Mao'nun kendisi de, genç bir adamken, 1919 Dört Mayıs Öğrenci Hareketi'ne katılmıştır. Bu tür

Siyasî Kültür
Hıristiyan Çin mi?

Çin, Japonya'dan daha dinsiz izlenimi vermektedir. Bugünlerde, Çin'in tek dini para gibi görünmektedir. Tarih boyunca, Çin'de Budizm, Konfüçyanizmden (ki açıkçası, bir din değildir) daha az önemli olmuştur. Budizm, Çin'de hiçbir zaman, Tibet, Japonya veya Vietnam'da olduğu kadar derinlemesine kendini kökleştirememiştir. *Daoizm*in izleri sadece, Çinlilerin hâlâ para kazanma yolu olarak kafalarına taktıkları talih kültü olarak ayakta kalmıştır. Meselâ dokuz sayısı, özellikle şanslı ve istenen bir şeydir. Gerek Xinjiang'daki Orta Asyalı Müslüman Uygurlar, gerekse Çin'in her yöresinin değişik kesimlerindeki Çinli Hui Müslümanlar, nüfusun toplamda yüzde 2'sini teşkil etmektedirler.

Pek çoğu, az sayıdaki devlet-denetimli kilisenin dışındaki "ev kiliseleri"ne devam ettikleri için, kaç Çinli'nin Hıristiyan olduğunu hiç kimse bilmemektedir. Tahminler, Çin halkı içinde yüzde 3 ilâ 6 oranında Hıristiyan bulunduğu yönündedir ve bu sayının yavaşça arttığına inanılmaktadır. Diğer dinlerin epeyce zayıf olmaları sebebiyle, Hıristiyanların, Çin'in en büyük inanan grubunu oluşturduğu varsayılmaktadır. Komünistler (ve uzun zaman önce Boxerlar) daima, Hıristiyanlığı, misyonerlerin Çin'i emperyalistlere boyun eğdirmek için kullandıkları, istenmeyen bir yabancı ithalatı olarak görmüşlerdir. Kilise bağlantıları bilinen yabancılar, muhtemel gizli misyonerler olarak şahin gibi gözetlenirdi.

Çin'de, yüzyıllardır –Japonya'ya olduğu gibi Çin'e de zeki *Cizvitler* tarafından getirilmiş bulunan– bir Katolik varlığı söz konusudur, fakat 1950'lerde Komünistler, Katolik Kilisesi'nin Roma ile bağlarını koparmasını ve Pekin'de büyük bir katedrali içine alan devlet-denetimli bir "ulusal" kilise olmasını emretmişlerdir. Rejim, Roma'nın piskoposlar tayin etmesine izin vermemektedir –yine yabancı etkisi–, bu nedenle yeni rahiplerin papazlığa atanmaları mümkün olamamaktadır. Roma, rahiplerin Komünistlerce atanan piskoposlar tarafından kutsanmalarının Katolikliğe uygun sayılamayacağını söylemektedir. 1980'den itibaren, Roma ile Pekin arasında birkaç ihtiyatlı sözleşme yapılmıştır ama bunlar, en azından iki geçerli sebeple yavaş ilerlemektedir. Vatikan piskoposları atama hakkı –ki fiilen kiliseyi rejimin elinden geri almak demektir– üzerinde ısrar etmekte, Pekin ise Roma'nın Tayvan'la bağlarını koparması konusunda direnmektedir.

Resmî Sosyal Bilimler Akademisi'ndeki birkaç da dâhil olmak üzere, bazı Çinli entelektüeller, Protestan Hıristiyanlığın ilk önce kuzeybatı Avrupa'da ortaya çıktığına ve burayı kapitalist, zengin ve güçlü yaptığına (ki bu, yüzyıl önce Alman sosyolog Max Weber tarafından geliştirilen bir teoridir) dikkat çekmektedirler. Dolayısıyla bu, Çin açısından kötü bir şey olabilir. Bu esasa göre, bazı Çinli entelektüeller, potansiyel olarak insanları Hıristiyanlığa döndürecek kimseler olabilirler. Oysa bunların büyük Çinli kitlelerle teması ya çok azdır ya da hiç yoktur ve gizli kiliselerle bağlantılı olmaları olası değildir. Geniş inanan kitleleriyle bir araya gelen Hıristiyan entelektüeller ise, büyük bir Hıristiyan çıkar grubu ortaya çıkarabilirler ve rejimin bunları engellemesinin sebebi de budur.

Rejim, Parti'ye itiraz edebilecek veya ona boş verebilecek her alternatif örgütlenmeden korkmaktadır. Eğer Pekin buna izin verseydi, Hıristiyanlık, misyonerlerin eski zengin ve demokratik Hıristiyan Çin rüyasının gerçekleşmesini sağlayarak, Çin'de hızla yayılabilirdi. Çinliler, inanacak bir şeye fena hâlde muhtaçtırlar ve Çinli toplumu, kiliselerin getireceği çoğulculuğa da şiddetle ihtiyaç duymaktadır. Dinin özgürce yaşanmasına izin vermek, Çin'de çoğulculuğa ve demokrasiye doğru büyük bir adımın başlangıç noktası olacaktır.

protestolar, İmparator'un devrilmesine ve önce Milliyetçilerin, sonra da Komünistlerin yükselişine büyük katkıda bulunmuştur.

Tibet Farklı bir dil ve kültüre sahip olan, Çin'in Himalaya bölgesi.
Putonghua Çin'de şu anda standart olan "ortak dil"; Mandarin olarak adlandırılırdı.

20. Yüzyıl boyunca, eğitimli Çinlilerin genel olarak inandıkları bir davaları olmuştu. Başlangıçta bu, yabancıların bölemeyecekleri bir cumhuriyetti. Daha sonraları ise, Japon işgalcileri söküp atmaktı. Komünistlerin yönetimi ele geçirmesiyle, Çinlilerin çoğu, idealistçe, Mao'nun kendilerine zengin, sosyalist bir Çin projesi sunduğuna inanıyordu. Mao'dan sonra, Deng Xiaoping, zengin, yarı-kapitalist bir Çin hayali sundu. Haziran 1989'da, Tiananmen Meydanı'nda demokrasi yanlısı öğrencilerin toplu kıyımından sonra ise, pek çok Çinli umutsuzluğa düştü. Birçoğu için Marx, Mao ve Deng gözden düşmüştü ve artık Parti'nin, bir kimseye daha iyi bir işten başka sunacak hiçbir şeyi yoktu.

Peki, öyleyse Çinliler neye inanmak zorundalar? Para kazanmaya, hepsi bu. Çinliler şimdilerde, neredeyse tam bir değer yokluğu durumu sergilemektedirler. Konfüçyan de-

Coğrafya
Bölge ve Dil

Çin, bir ülkenin dilleri ile bölgeleri arasındaki bağlantıyı –ve sorunları– resmetmektedir. Küçük olanlar hariç, bütün ülkelerin, çoğunlukla dile dayanan bölgeleri vardır. Sırplarla Arnavutça konuşan Kosovalılar arasında olduğu gibi, kimi durumlarda, ülke bağımsız parçalar hâlinde bölünür. Çin nüfusu, çoğunluk itibariyle Han Çinlilerinden oluşur (*Tibet*, Xinjiang ve başka yerlerde, önemli sayıda Han olmayan azınlıklar mevcuttur) ama Han Çinlileri de çeşitli dillere bölünmüştür.

Çin'in yöneticileri, her zaman Çin'in birliğini ilân etmişlerdir, fakat –karşılıklı olarak birbirlerini anlamayan– sekiz büyük dil grubu ve yüzlerce lehçesiyle Çin, dünyanın dil bakımından en karışık ülkesidir. Büyük farkla en yaygın dil, kuzeyden güneye geniş bir alanda 800 milyon kişinin lehçelerini konuştuğu Mandarincedir ama bu dil, (Shanghai dâhil) 90 milyon kişinin Wu dilinin bir türünü ve 70 milyon kişinin de Cantonca konuştuğu güney kıyı illerinde etkili değildir.

Çinli yöneticiler daima, farklı dillerin ayrılıkçılık eğilimlerine yol açmasından korkmuşlardır. 1913'teki KMT yönetiminden bu yana, rejim Mandarince'yi standart ve genel geçer yapmaya çalışmıştır. Komünist rejim, büyük ölçüde, şu anda devlet ve eğitim dili olan, Pekin'in değişikliğe uğratılmış *Putonghua* lehçesine uymuştur. Putonghua, bir süreden beri, ilkokuldan başlayarak sınıf dili olmuştur ve böylece, son çeyrek yüzyılda eğitim almış Çinlilerin çoğu, şu anda, kimi zaman yerel bir dille birlikte bunu konuşmaktadır. Meselâ, Shanghailı bir meslek mensubu, günlük hayatında Shanghai dilini konuşabilmekte, fakat Shanghailı olmayan Çinlilerle iletişim kurabilmek için Putonghua'ya dönmektedir. (Buna ek olarak, Shanghailı meslek mensubunun uluslararası iş dünyasında ihtiyaç duyulan İngilizceyi bilmesi de muhtemeldir.) Ne yazık ki bazı Çinli çocuklar çok az okul görmekte ve kırsal kesimde, bilhassa yaşlılar tarafından yerel lehçeler hâlâ kullanılmaktadır. Çin'in güney kıyı illerinde yeni ortaya çıkan refah da, esasında kendi yerel lehçelerini kullanmalarını artırmıştır. Pekin bundan memnun olmamaktadır.

ğerler silinmiş, burjuva değerler zaten hiç etki göstermemiş ve Maocu değerler ise ıskartaya çıkmıştır. Komünizmin çöküşü sonrasındaki Rusya'da olduğu gibi, Çin'de de herkesin, herhangi bir ortak iyi kavramı olmaksızın kendisinin derdinde olduğu, bir "her şey gider" zihniyeti hâkimdir. Bu kısmen, CCP'nin iktidar tekelinin kabahatidir: Ortak iyinin tarif edilmesi tek başına ona bırakılmaktadır ve o da bunu başaramamaktadır. Çinliler, belki de komünizmin en acı mirası olan bir ruhsal boşluk içinde yaşamaktadırlar. Rejim değerler yokluğunu önemsememektedir, zira bu, Çinlileri yönetmeyi kolaylaştırmaktadır. Yine de, uzun vadede bir şey bu boşluğu dolduracaktır. Biz ancak, bunun ne olabileceği tahmininde bulunabiliriz.

Çin'de olmayan şey, Rusya'da da zayıf olan *sivil toplum*dur (bkz. 20. Bölüm). Alexis de Tocqueville'in *'Democracy in America*'da ifade ettiği gibi, bunlar –kiliseler, sendikalar, firmalar, bisiklet kulüpleri, gönüllü gruplar– aileden büyük, devletten küçük, özerk birliklerdir ve âdetlerle görenekler bunlarla birlikte ortaya çıkar. Bu tür birlikler çoğulculuğun temelidir ve istikrarlı bir demokrasinin ön koşuludur. Çin'de artan sayıda iş dünyasının insanları ve ev sahipleri mevcuttur ve bunlardan bazıları dernekler kurmaktadırlar. Fakat rejim bu dernekleri denetlemekte, kontrol altında bulundurmakta ve bunların rejime itiraz etmelerine ya da ondan çok fazla şey istemelerine müsaade etmemektedir. Çoğulculuğun kilit unsuru, devlet kontrolünün dışında olan *özerk* örgütlerdir. (Birkaç iş dünyası mensubu CCP üyeliğine kabul edilmiştir.) Bunun çeşitli olumsuz sonuçları vardır. Çin'in aşırı kirli havasının ve suyunun temizlenmesi konusunda rejime baskı yapabilecek hiçbir örgütlü grup yoktur. Bireyler, zaman zaman çevreyle ilgili beyanlarda bulunabilmektedirler ve bunu çok sert biçimde kabul ettirmeye çalışmamaları şartıyla, yakalarını kurtarabilmektedirler. Hiçbir grup, bir çevre protestosu düzenleyememektedir –bunu deneyenler derhâl tutuklanmaktadır– veya bu konuda seçilmiş temsilcileri destekleyememektedir. Çoğulculuğun olmaması, kitlelerden yöneticilere yöntem aktarımının olmaması demektir.

Gerek (Hıristiyanlık dâhil) eski ve gerekse yeni dinler, inananlarının tutuklanmalarına, hapse atılmalarına ve işkence görmelerine rağmen, hızla yaygınlaşmaktadır. 1990'larda, yeni bir dinin, *Falun Gong*'un (Budist Kanunu) âniden ortaya çıkışı, manevî boşluğun neye dönüştüğünü göstermektedir: Ne olduğu belirsiz inançlar, bu boşluğu doldurmak için üşüşmektedirler. Falun Gong, telkinle hastalık tedavisi ve geleneksel uygulamalarıyla her türden Çinliyi kendine çekmiştir. Japonya'da gördüğümüz gibi, Budizm sınırsız yeni kollar üretmektedir. Pekin, dinin ayaklanmalara –19. Yüzyıl'da Taipingler ve Boxerlar–sebep olabildiğini iyi bilmektedir ve 1999'da, Falun Gong'u beyin yıkayan bir kült olarak suçlamış, yasadışı ilân etmiş ve binlerce taraftarını tutuklamıştır. Bu, endişeli bir rejimin tepkisidir. Komünist rejimlerin başlıca emri şudur: Parti'nin kontrolü dışında özerk birliklerin olmayacak. Bunun sonucu ise, bir siyasî kültürün olması gereken yerde, hâlâ derin bir boşluktur.

blog "web log"dan; Internet'te kendiliklerinden yayımlanan eleştiriler ve yorumlar.

Bazı eğitimli Çinliler, yüzyıl önce Çinli entelektüeller arasında popüler olan klâsik liberalizmi –Locke'un, Adam Smith'in ve Jefferson'ın özgürlük ve küçük devlet felsefesini– yeniden keşfetmişlerdir. Şimdi Amerikan MBA'larıyla geri dönen genç Çinliler, Hayek ve Friedman tarafından övülen serbest piyasaları iyice bilmektedirler. Bu, rejimin bayat Marksizmine bir itiraz teşkil edebilir ve demokrasiye götürebilir ama tartışmalar düşük seviyede ve dostlar arasındadır. Liberalizme açıkça bir taraftarlık, başınızı derde sokabilir.

Onlarca yıl boyunca, Çinliler siyasî bakımdan hissizdiler. Sloganları tekrarlamak ve sınırsız ölçüde kitle kampanyalarına–bir yıl Konfüçyüs karşıtı, ertesi yıl kapitalist ıslahlara karşı, sonra Dörtler Çetesi karşıtı, sonra "ruhsal kirlenme" karşıtı, sonra "burjuva liberalleşme" karşıtı– katılmak zorundaydılar. Çinliler bu boş lâflardan ve zihinsel akorttan gına getirmişlerdir. Apolitik olmuşlardır.

Çinli öğrenciler için büyük umut, yurt dışına gitmektir. Birçoğu İngilizce öğrenmekte ve hâlihazırda ABD'de bulunan ve birçoğu Çin'e geri dönmeyen binlerce Çinli öğrencinin arasına katılmanın düşünü kurmaktadır. Bu beyin göçünün farkında olan rejim, şimdi bunların sayısını sınırlamaktadır. Çinli üniversite mezunlarının, yurt dışında lisansüstü için başvurmadan önce beş yıl çalışmaları gerekmektedir. Büyük ödül, prestijli bir ABD üniversitesinden, çoğu zaman MBA olan bir lisansüstü diplomasıdır. Kimi yüksek sınıftan Çinliler, çocuklarını bu tür programlara sokmaktadırlar.

Hükümetin özgürlük ve demokrasi konusundaki son yasaklamasını Çinlilerin ele alma tarzı, *biaotai*, yani "kanaat ifade etmek" olarak adlandırılmaktadır. Çinliler, gerçek duygularını gizleyerek nasıl bir hareket tarz izleyeceklerini bilmektedirler. Bu durum, Çinlilerin *nei jin, wai song*, yani "dış görünüşte sükûnet, içindekini tutmak" dedikleri şeye yol açmaktadır. Her şey sakin görünmektedir ama bunun tek sebebi, insanların dikkatle izlendiklerini bilmeleridir. Oysa, yüzeyin hemen altındaki bastırılmış öfke, bir volkan gibi püskürmeyi beklemektedir. Bunun bir kısmı, resmî görevlilerin baskısı, ekonomik beceriksizliği ve yozlaşmışlıkları konusundaki mide bulandırıcı dedikoduların sürekli dolaşımda olmasıyla gün ışığına çıkmaktadır. Bu, Büyük Yalan ile Küçük Fısıltı arasındaki mücadele olarak nitelenmektedir: Devlet halkı büyük yalanlarla oyalamakta ama halk da küçük fısıltılarla karşı koymaktadır. Yabancılarla temasların gözetlenebildiğini bilen Çinliler, misafirlerle siyasî (ya da dinî) herhangi bir şeyi tartışma konusunda isteksizdirler.

Elektronik medya, şimdi memnun olmayanlar için bir çıkış yolu sağlamaktadır. Çin'de tahminen 100 milyon Internet kullanıcısı mevcuttur ve bu sayının daha da artacağı kesindir. Binlerce sansür görevlisi, "demokrasi", "Tiananmen" ve "Tayvan" gibi anahtar sözcüklerle e-postaları süzgeçten geçirerek, Çin'in Net ağını denetlemektedir. Rejim, "devlet iktidarını devirmeye çalışmak" suçlamasıyla, kimi blogcuları hapsetmektedir ama yüzler-

cesi de tanınmaktan kurtulup, hızla artan bir okuyucu kitlesine hitaben dolaylı yollardan rejimle alay etmektedir. Büyük bir tahrip etme potansiyeli de, 350 milyonun üzerinde Çinlinin kullandığı ve denetlenmesi imkânsız cep telefonlarıyla söz konusudur. (Fırça darbelerini girmeye yarayan bir tuş takımını kullanarak, Çince metin mesajı yazabilirsiniz.)

Böyle kontrol altındaki bir sistem, korku altında ve istikrarsız demektir. Çoğu Çinli

burjuvazi Fransızcada orta sınıf; sıfat hâli *burjuva*dır.

Qinghua Pekin'de bulunan, Çin'in üst düzey teknoloji üniversitesi (çoğu kez, hâlâ Wade-Giles'e göre *Tsinghua* olarak yazılmaktadır).

Anahtar Kavramlar

Burjuva Bir Çin mi?

Çin'in şu andaki en büyük sıkıntılarından biri de, Marksist bir ülkenin, bir orta sınıfı, yani kendisinin ısrarla muhalif olduğunu kesin olarak iddia ettiği bir sınıfı hızla oluşturmakta olmasıdır. Anti-burjuva ideoloji, Marksizmle iç içe örülmüştür. Marx, bir öğrenciyken bile burjuvadan nefret ederdi; daha sonra, bunların yok olmaya mahkûm bulunduklarını kanıtlamak için kendi karmaşık teorilerini geliştirmiştir. Aslında burjuva, tarihin en başarılı sosyal sınıfı idi ve hâlâ öyledir. *Burjuvazi*, modern devletle birlikte ortaya çıkmış ve modern ekonomiyi yaratmıştır. Demokrasiyi, birey özgürlüklerini, eğitimi, kitle iletişimini de onlar getirmiştir. Marksistler, orta sınıfların iyi bir şey yaptıklarını kabul etmek istemezler. Bunlar geçici bir zorunluluk olabilir ama yalnızca proletaryan cennete yürüyüşün içinde bu böyledir.

Çin, şu anda, üniversite sayısını artırarak, rekor olabilecek bir oranda yeni bir orta sınıf yaratmaktadır. Kendisi de mühendisler tarafından yönetilen rejim, Çin'in ekonomik büyümesini artırmak üzere, muazzam sayıda mühendis ve bilim adamı yetiştirmektedir. Üniversiteye devam eden Çinli gençlerin oranı, 1978'de yüzde 1.4'ten, 2005'te yaklaşık yüzde 20'ye çıkmıştır. (ABD'de bu oran yüzde 40'ın üzerindedir.) Sınavda başarılı olan öğrenciler, ondan fazla prestijli üniversitenin birine girmektedirler. Çin'in Harvard'ı (yüz yıldan beri) Pekin Üniversitesi'dir (*Beida*); MIT'si ise hemen yakınındaki *Qinghua*'dır. Çin'de, okula kabul standartları düşük olan, daha alt düzeyde çok sayıda okul da mevcuttur. Rejimin bir derdi de, daha fazla öğrencinin daha fazla öğrenci protestosuna yol açabilmesidir.

Burada büyük bir tanımsal sorun da ortaya çıkmaktadır: Bir orta sınıfı meydana getiren şey, tam olarak nedir? Belli bir düzeydeki gelir mi? Eğitim mi? Sahip olunan maddî varlık mı? Bunun standart, ya da en azından uluslararası olarak kullanılabilecek bir tarifi yoktur. İspanyol orta sınıfı için geçerli olan bir tanım, Çin'e uygun olmayabilmektedir. Pejmürde apartmanlarda veya geleneksel, kalabalık dar sokaklarda (Pekin'de bunlara *hutang* denmektedir) yaşayan şehirli Çinliler, bizim standartlarımıza göre yoksul, fakat Çin standartlarına göre orta sınıftandırlar. Televizyonları ve elektrikli ısıtıcıları vardır. Çin'de orta sınıf olarak gördüğümüz şey –klimalı (ki Çin'in yazları için zorunludur), küçük ama iyi apartmanlar– muhtemelen üst-orta sınıftır. Büyük, modern evlere –çoğu California tarzı dış görünüşe sahip– malî gücü yetenler, Çin'e göre üst sınıfı oluşturmaktadır ama Amerika'da tam anlamıyla orta sınıf sayılacaklardır. Daha önemli bir soru şudur: burjuva olmak, bir kimseyi siyasetle ilgilenir ve demokrasiden yana kılmakta mıdır? Ya da rejim, orta sınıfın maddî hırslarını sürekli olarak doyurup, onu sessiz ve örgütlenmemiş durumda tutabilir mi? Neredeyse bütün sanayileşen ülkeler, orta sınıf büyüdükçe, bunların sorumlu siyasî sistemleri talep ettiklerini ve hoşnutsuzluklarını gittikçe daha fazla seslendirdiklerini ortaya koymuşlardır. Yani pasiften aktife doğru yönelmektedirler.

Dayanışma 1989'da Komünist rejimi deviren, devasa Polonya işçi sendikası.

apolitiktir, fakat küçük bir kesim rejimden hoşlanmamakta ve onu rahatsız etmektedir. Bunlara, Kuzey tarafından yönetilmeye uzun zamandır öfke duyan Güney'de daha çok rastlanır. Pek çok Çinli, sırf kendi iktidarlarına ve mükemmel işlerine sıkı sıkıya bağlı olan ve Çin'in ilerlemesini engelleyen bir Parti eliti tarafından hüsrana uğratılmıştır. Bunlar, kapitalizmin ve dış yatırımın başladığı güney kıyı bölgelerinde ekonominin süratle büyüdüğünü bilmektedirler. Öyleyse Parti niçin serbest girişimi, Çin'in bütününü kaplayıncaya dek tam anlamıyla genişletmemektedir? Onlar, Tayvanlıların, kıtada yaşayanlardan beş kat daha fazla kişi başına gelir ve çok daha fazla özgürlük elde ettiğini de bilmektedirler. Bazı Çinli öğrenciler, Romanyalıların 1989'da yaptıklarını yapmaya cesaretlerinin olmadığından utanarak söz etmektedirler: devletin silâhlarına karşı dur ve rejimi devir. Zaman içinde, Çinli öğrencilerin hayal kırıklığı tekrar kaynayıp taşabilir.

Uygun durumda –meselâ, personel ve politikalar konusunda Pekin yönetimindeki bir bölünmede–, Çin'in köylüleri, işçileri ve öğrencileri ortak bir dava oluşturabilir ve rejime kafa tutabilirler. Polisin, Polonya'daki Dayanışma'nın Çin'deki bir benzerini önlemek için çok çalıştığını söylemeye bile gerek yok. Kuşkusuz, siyasî baskı hiçbir şeyi hâlletmemektedir; sadece hesaplaşma gününü ertelemektedir. Doğu Avrupa'da olan, Çin'de de olabilir.

Mağrur Çin

Bir rejim, Çinli siyasî kültürünün çok çeşitli ve çelişkili dürtülerini nasıl ele alabilir? Kontrol edilmezlerse tehlikeli olabilirler. Pekin'in buna cevabı, galiba bir ulusal gurur geliştirmek olmuştur. Rejimin yaptığı hemen her şey, Çin'in ihtişamını sergilemeye yönelik olmaktadır. 2003'te, gururla ileri atılan Çin, dünya yörüngesine bir astronot gönderdi ve bunu başaran üçüncü ülke oldu. Çin'i motive eden şey, eski ABD ve Sovyet uzay programlarınınkiyle aynıydı: dünyaya ne büyük bir ülke olduğunu göstermek. Pekin, 2008'de, Çin'in ne kadar modern ve güçlü olduğunun vitrini olarak kullanacağı Olimpiyatlara ev sahipliği yapacaktır.

Çin'in bir kez daha Asya'nın en büyük ve ABD'den sonra dünyanın ikinci büyük gücü olma amacı epeyce nettir. Ekonomide zaten bunu başarmıştır.

Çin'in ulusal gurur politikası, onun bütünüyle normal, zengin ve saygı gören bir ülke olmasını kolaylaştıracak mıdır? Yoksa bu ulusal gurur, kontrol dışına çıkıp saldırganlığa ve yayılmacılığa mı dönüşecektir? 21. Yüzyıl'ın en önemli sorusu bu olabilir.

Anahtar Terimler

Anti-Japon Savaşı
blog
burjuvazi
Cizvit [Jesuit]
Daoizm
Dayanışma
iradecilik
Kore Savaşı
Küçük Düşme Yüzyılı
Maoizm
Putonghua
Qin
Qinghua
Tayvan
Tibet
Uygur
Xinjiang [Sincan]

Ek Kaynaklar

Aikman, David. *Jesus in Beijing: How Christianity Is Transforming China and Changing the Global Balance of Power.* Washington, D.C.: Regnery, 2003.

Chang, Maria Hsia. *Falun Gong: The End of Days.* New Haven, CT: Yale University Press, 2004.

Chase, Michael S., and James C. Mulvenon. *You've Got Dissent! Chinese Dissident Use of the Internet and Beijing's Counter-Strategies.* Santa Monica, CA: RAND, 2002.

Chen, Jie. *Popular Political Support in Urban China.* Stanford, CA: Stanford University Press, 2004.

Goldman, Merle. *From Comrade to Citizen: The Struggle for Political Rights in China.* Cambridge, MA: Harvard University Press, 2005.

Gries, Peter Hays. *China's New Nationalism: Pride, Politics, and Diplomacy.* Berkeley, CA: University of California Press, 2004.

King, Ambrose. *Chinese Society and Politics.* New York: Oxford University Press, 2005.

Perry, Elizabeth, and Mark Selden, eds. *Chinese Society: Change, Conflict and Resistance,* 2nd ed. New York: Routledge, 2003.

Qing, Dai. *Tiananmen Follies: Prison Memoirs and Other Writings.* Norwalk, CT: East-Bridge, 2005.

Starr, S. Frederick, ed. *Xinjiang: China's Muslim Borderland.* New York: M. E. Sharpe, 2004.

Tang, Wenfang. *Public Opinion and Political Change in China.* Stanford, CA: Stanford University Press, 2005.

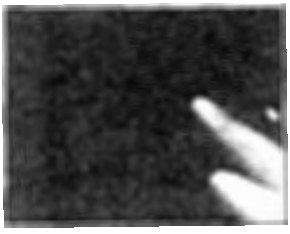
Tyler, Christian. *Wild West China: The Taming of Xinjiang.* London: John Murray, 2003.

Ye, Sang. *China Candid: The People on the People's Republic.* Berkeley, CA: University of

California Press, 2006.

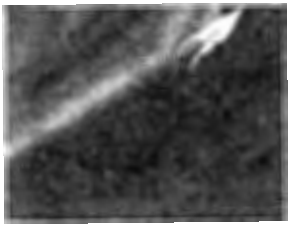
Zhao, Suisheng. *A Nation-State by Construction: Dynamics of Modern Chinese Nationalism*. Stanford, CA: Stanford University Press, 2004.

Bölüm 31

Çin: Etkileşme Modelleri

Komünistlerin 1949'da iktidara gelmelerinden beri, üç büyük ve çok sayıda küçük hareketlilik meydana gelmiştir. Bunlar arasında, 1950'lerin başlarındaki "tarım reformları" (yani toprak sahiplerinin idam edilip toprakların yeniden dağıtımı), 1958–1960 arası Büyük İleriye Sıçrama ve 1966–1976 arası Kültür Devrimi sayılabilir. Küçük olanlar ise, kısa süreli 1956 Yüz Çiçek özgürleşmesi, 1957 ve 1970'lerin başındaki sağcı karşıtı kampanyalar, 1970'lerin sonunda Dörtler Çetesi ve taraftarlarının ezilmesi, 1989'daki demokrasi yanlısı öğrencilerin sözde "karşı-devrimci isyanı"nın bastırılmasıdır.

Dikkate Alınacak Sorular

1. Neden Çin periyodik ayaklanmalara maruz kalmaktadır?
2. Mao Çin'in zenginlik ve gücüne neden zarar verecektir?
3. Çin'deki liberalleri ve muhafazakârları nasıl tarif edebiliriz?
4. Bürokrasisiz yönetmek mümkün müdür?
5. Çin'i hangi şey çoğulcu yapmaya başlayacaktır?
6. "Barışçı yükselme" teorisi nedir?
7. Çin bağlamında "teknokrat" ne demektir?
8. Makroekonomi ve mikroekonomi nedir?
9. Pekin rüşvete karşı niçin sıkı önlem almamaktadır?

Büyük Değişim Döngüleri

Büyük değişimlerin ve küçüklerinin de önemli bir bölümünün kökleri, derinde yatan aynı probleme götürülebilir: yoksul ve geri bir ülke devralmış olan Pekin yöneticilerinin, Çin'i zengin, ileri ve sosyalist yapmak istemeleri. Mao Zedong Düşüncesi, her şeyin mümkün olduğunu öğretmiştir: Çin, modern çağa ve hatta onun da ilerisine sıçrayabilir. Fakat eski, direngen, geleneksel Çin teslim olmamaktadır; cüretkâr plânları köstekleyemekte ve sistemi geriye, eski kalıplara ve sorunlara doğru kuvvetle çekmektedir.

Gözlemciler, CCP'li şahsiyetleri, Mao'nun periyodik olarak emrettiği büyük değişimleri desteklemeye niyetlerine göre "radikal" veya "ılımlı" olarak niteleye gelmişlerdir. Çin'in ılımlıları, Parti, hükümet ya da ordunun zirvelerinde olanlardı ve hâlâ da öyledir. Âdeta kural olarak, düzenin parçası olan bir kimse radikal olmayacaktır. Mao haklıydı: Bürokratlar, doğaları gereği muhafazakârdır. Çin'in radikalleri, büyük oranda çevredekilerden ama iktidara hırslı olanlardan alınıyordu: öğrenciler, alt kademe kadroları ve bazı il yöneticileri. Eski radikal-ılımlı bölünmesi, Mao'nun ölümüyle birlikte, yerini muhafazakâr-liberal bölünmesine bırakarak yavaş yavaş gözden kaybolmuştur.

Büyük İleriye Sıçrama Mao'nun, 1950'lerin sonunda, Çin'i bir gecede sanayileştirme konusundaki başarısız çabası.
Kültür Devrimi Mao'nun, 1960'ların sonunda, Çin'de bürokrasiyi kırma yönündeki çılgın çabası.
Kızıl Muhafızlar Kültür Devrimi sırasında, Çin'i altüst eden radikal Maocu gençlik.

Özellikle Kültür Devrimi sırasında, radikaller için başlıca motivasyonlardan biri, Parti'ye, devlete, orduya, sanayiyle ilgili ve benzer görevlere kapı açan işlerin azlığıydı. Yakın bir zamana kadar, bu kadrolar çoğunlukla, geçmişleri 1949 kurtuluşuna ve hatta Uzun Yürüyüş'e dayanan yaşlı Parti yoldaşları tarafından dolduruluyordu. Bunlar asla emekli olmamaktadırlar ve hırsları yüzünden görevde uzun süre kalmaları, genç insanlar arasında sabırsızlığa ve öfkeye sebep olmaktadır. Gençlerin hoşnutsuzluğunu ateşleyen bir başka unsur da, bir üniversiteye girmenin zorluğuydu. Kültür Devrimi'nin radikal biçimde patlak vermesinin altında yatan, bu tür gerilimlerdi. İktidara özlem duyanlar, Mao'nun plânlarını coşkulu biçimde gerçekleştirmeye kalkıştılar. İktidarı ellerinde bulunduranlar ise, çoğu defa doğru sloganları ve kendilerini suçlayıcı sözleri ağızlarında geveleyerek bu plânlarla uyum içindelermiş gibi yaptılar. Mao'nun sözleriyle, "kızıl bayrağa karşı çıkmak için kızıl bayrağı salladılar". Kampanya kendi kendini yakıp yok ettiğinde ise, bürokratlar ve kadrolar yönetimi tekrar ellerine aldılar, böylece ılımlıların kazandığı ortaya çıktı.

Anahtar Kavramlar

Büyük İleriye Sıçrama

Mao Zedong, 1958'de, Üçüncü Dünya'nın ilerleme mücadelesindeki en tuhaf çabalardan birini başlattı: Büyük İleriye Sıçrama. Çin'in tamamı, "günde yirmi yıl" ilerlemek ve "on beş yılda Büyük Britanya'yı yakalamak" üzere, hızla sanayileşmek için "iki ayağı üzerinde (mümkün bütün yolları kullanarak) yürüme"ye teşvik edildi. Köylülerin –ki o zaman Çinlilerin çoğunluğuydular– büyük kısmı, bazıları 100,000 insan büyüklüğündeki dev komünler içinde toplandılar. Özel hayatlarından mahrum edilen bu insanlara komünal yemek salonlarında yemeleri, çocuklarını kreşlere bırakmaları, hatta büyük koğuşlarda uyumaları emredildi. Komünlere, mühendislik ve sanayi projelerine katılmaları emri verildi. Sermaye yokluğunu telâfi etmek için "emek-yoğun" yöntemlere bel bağlanarak, milyonlarca insanın, barajlar ve sulama tesisleri inşa etmek için sepetlerle toprak ve sırtlarında direk taşıdıkları ortaya çıktı. Her komünün kendi demirini üretebilmesi için ilkel maden fırınları inşa etme emri verildi.

Bir yılın içinde, başarısızlık herkesin görebileceği kadar açıktı. Mao bile bunu kabul etmek zorunda kaldı; Çin devlet başkanlığından istifa etti, fakat CCP başkanlığını sürdürdü. Köylüler –Sovyetler Birliği'nde olduğu gibi– özel teşvik olmadan üretmede başarısız oldular. Aptalca projelerle emekler heba edildi. Büyük gıda kıtlığı ortaya çıktı ve 30 milyonun üzerinde Çinli, kötü beslenmeden dolayı öldü. Parti kotalarını yerine getirmek üzere, köylüler, berbat kalitede âletler üretmek için kendi iyi âletlerini erittiler. Komünler, önce "üretim birlikleri", sonra aslında eski köyler olan "üretim ekipleri" hâlinde parçalanarak aşamalı olarak kaldırıldı. Özel çiftçiliğe tekrar izin verildi. Mao kaybetti, eski Çin kazandı.

Anahtar Kavramlar
Büyük Proleter Kültür Devrimi

Eğer Büyük İleriye Sıçrama tuhaf idiyse, Büyük Proleter Kültür Devrimi düpedüz garabetti. Yaşlı Mao Zedong, bununla, kendi yeni Çin'inin yaratmış olduğu yapılan bile yıkarak, devrimini kalıcı kılmaya uğraştı. Kültür Devrimi'nin pek çok sloganı arasından "karargâhı bombala", bunun niteliğini belki de en iyi özetleyenidir. Mao, ayaktakımı birlikleri hâlinde ve *Kızıl Muhafızlar* adı altında kendiliklerinden gruplaşan genç insanları, birçok otoriteyi, hatta CCP'yi bile yıkmaya teşvik ediyordu. Bunu yaptılar ve Çin ilerlemesi, eski yıllara döndürüldü. Birçoğu Mao'dan alıntılanan sloganlarından bazıları şöyleydi:

1. "Önce yıkmayı dene ki, süreç içinde yapma fırsatını ele geçiresin".
2. "Dört eskiyi –eski düşünceyi, eski kültürü, eski âdetleri, eski alışkanlıkları– yık".
3. "Mücadele bütünüyle ele alındı mı, mucizeler mümkündür".
4. "Karargâhı bombala". (Eğer devrimci değillerse, mevcut liderlere saldır.)
5. "Devrimci olduğu sürece, hiçbir eylem suç değildir".
6. "İşçi sınıfının büyük döneğini çöp yığınının üstüne doğru süpür!" (Ilımlı devlet başkanı Liu Shaoqi'yi indir.)
7. "Kadroyu bir yana it". (Mevcut yetkilileri baypas et.)
8. "İsyan meşrudur".

Kültür Devrimi, 1965'te bazı radikallerin, bir Shanghai oyununda Mao'nun kinayeli biçimde eleştirildiğini iddia etmelerinin yarattığı bir heyecan dalgası ile başladı. Mao, küçük bir edebî tartışmayı, çeşitli Parti görevlilerinin kapı dışarı edilmesine yol açan bir kitle eleştirisine dönüştürdü. Sonra üniversite ve yüksek okul öğrencileri, öğretmenlerinden ve okul yönetimlerinden ileri gelen şikâyetlerini ortaya dökmeye teşvik edildi. Bunların hoşnutsuzluklarının ardındaki mesele, öğrencilerin mezuniyetten sonra hak ettiklerini düşündükleri iş çeşitlerinin azlığıydı. Kimi genç insanlar, bunu baskıdan yakalarını kurtarma ve nesneleri tahrip ederek eğlenme fırsatı olarak gördüler.

1966 sonbaharında, öğrencileri gösterilerde olduğu, devlet görevlilerini aşağıladığı, duvar posterleri yazdığı ve "devrimci tecrübelerini paylaşmak" üzere seyahatte olduğu için, okulların çoğu kapalıydı. Çin kaos içindeydi. Kızıl Muhafızların mağdur ettiği yüzbinlerce kişi intihar etti. Bundan daha fazla sayıda insan ise, köylülerle birlikte çalışmak ve "halktan öğrenmek" için kırsal yörelere "sürüldü". Buna fiziksel kötü muamele ve psikolojik aşağılama da dâhildi. Bilinmeyen bir sayıda insan öldürüldü. Endişe içindeki görevliler, kendilerini korumak üzere kendi Kızıl Muhafız gruplarını kurdular. Farklı Kızıl Muhafız fraksiyonları birbirleriyle savaştı.

Mao bile endişelenmişti ve 1967 başında, orduya müdahale etme emri verdi. 1967 sonunda, ülkeyi hemen hemen Halkın Kurtuluş Ordusu (PLA) yönetiyordu. Parçalanan devlet yapılarını tekrar yerine koymak için, ordu, başlarında PLA subaylarının, Kızıl Muhafız liderlerinin ve "tövbekâr" görevlilerin bulunduğu "devrimci komiteler" oluşturdu. Kültür Devrimi, her ne kadar Mao'nun öldüğü ve (Mao'nun karısı Jiang Qing'in başında bulunduğu) aşırı radikal Dörtler Çetesi'nin tutuklandığı 1976 yılına kadar bitmemiş olsa da, 1969'da bu berbat durum sona erdi.

Kültür Devrimi'nin sonuçları son derecede kötüydü. Sanayi eski seviyesinden aşağıya düşmüştü. Eğitimin, yeniden başladığında standardı yoktu ve öğrenciler yeteneklerine değil, siyasî kanaatlerine göre seçiliyordu. Kızıl Muhafızların yok etmek istediği daha ılımlı ve mantıklı resmî görevliler gizleniyorlar ve Kültür Devrimi'ni destekliyormuş gibi davranıyorlardı. Devrim bittiğinde ise kendilerinden birinin, Deng Xiaoping'in görev başında olduğundan emin olarak, kendilerini yeniden ortaya çıkardılar.

Peki Kızıl Muhafızlara ne oldu? Çiftçilikte onların enerjisine ihtiyaç duyulduğunu gerekçe gösteren ordu, on altı milyondan fazla genç şehir insanını, tanımsal işgücü olarak kırsal yöre komünlerine toplu hâlde yürüttü ve onların şehirlerine dönmelerini yasakladı. Bunların çoğu, öğrenimlerini sürdürmeye çalışmak için, bir yolunu bulup evlerine dönmeyi becerdiler. Tuttukları yolda son derecede hayal kırıklığına uğramış olan kimileri de adî suçlara yöneldi veya İngiliz kolonisi Hong Kong'a kaçtı. Bazıları ise sonunda, Çin'in yeni piyasa ekonomisi içinde kapitalist milyonerler hâline geldi.

Çinli Liberal ve Muhafazakâr Siyaset

Maocu cinin lâmbaya geri dönmesiyle birlikte, Sovyetlerin sistemleri çökmeden önce başlarından geçene benzer biçimde, liberal ve muhafazakâr güçler arasında tedricî bir bölünme meydana geldi. Muhafazakârlar, tıpkı Sovyet *appartchik*ler gibi, daha çok, Parti, ordu ve bürokrasideki garantili mevkileri ellerinde tutan yaşlı insanlardır. Sovyet modeline uygun, ekonomi, siyaset ve kültürel hayat üzerinde merkezî kontrolün olduğu bir sosyalizm arzu etmektedirler.

Genellikle genç insanlar olan liberaller, merkezî kontrolün haksızlığını ve verimsizliğini görmektedirler. Bunlar özel girişim, işbirliği ve yabancı yatırımcılarla gelen rekor düzeydeki üretim artışına dikkat çekmektedirler. Aslında söyledikleri şudur: "Yapmamız gereken tek şey, bütün Çin ekonomisini kaplayıncaya kadar piyasa sistemini genişletmektir". Bunların bazıları, Batı tarzı siyasî demokrasi ve kültürel özgürlüklere de üstü kapalı olarak değinmektedir. Çinli muhafazakârlar ise, tıpkı eski Sovyet benzerleri gibi, böyle bir sistemin artık sosyalist olamayacağından, bir kaos hâlinde çökeceğinden (bir olasılık) ve hepsinden kötüsü, maliyetinin onların kendi işleri olacağından korkmaktadırlar.

ÇİN SİYASETİNDE MUHAFAZAKÂRLAR VE LİBERALLER	
Muhafazakârlar	Liberaller
Mao'dan seçerek alıntı yap.	Mao'yu unut.
Parti'yi Komünist olarak koru.	işadamlarını kabul et.
medyayı yakından kontrol et.	daha özgür medya.
saflık iste.	modernleşme iste.
merkezî ekonomik kontrol	büyük ölçüde piyasa ekonomisi.
yabancı etkisine karşı çık.	yabancı etkisine açık ol.
kitlenin katkısını en aza indir.	yerel seçimleri yaygınlaştır.
Tayvan'ı ele geçir.	Tayvan'a müsamaha göster.
ideolojik.	ampirik.

Sovyetler Birliği'ni ele alırken gördüğümüz gibi, ideoloji, çok defa kişisel çıkarın bir maskesidir. İşleri yolunda olan kişiler, demokrasi ve liberalleşmenin "sosyalizmden vazgeçmek" anlamına geleceği uyarısında bulunmaktadırlar. Komünist (ve pek çok başka) sistemleri analiz ederken, ideolojiye pek fazla aldırmayın; yağlı işlere bakın. (İş izahatının abartma olduğunu mu düşünüyorsunuz? Peki sizi motive eden şey nedir?)

Liberal-muhafazakâr bölünmesi, Deng ve ondan sonra gelenlerin çok fazla üzülmesine

sebep oldu. Ekonomik sektörle sınırlı kalacağını umarak, ülkeyi dikkatli bir biçimde liberalize etmeye hazırdılar. Fakat talepler, çok ileriye doğru ve çok hızlı biçimde fokurdamaya devam etti. 1989 baharında, onbinlerce Çinli üniversite öğrencisi, demokrasi lehinde dev protestolar ve açlık grevleri sahneye koydu. Deng, kendi atadığı ve hâlefi olan, liberal düşüncedeki Zhao Ziyang'ı görevden aldı ve PLA'ya Tiananmen Meydanı'ndaki öğrencilerin silâhla taranması emrini verdi. Öğrencilerin yüzlercesi öldü ve onbin kadarı hapse atıldı. Çinlilerin hayatına bir ürperti yerleşti. Muhafazakârlar, Batı karşıtı kampanyaları da başlattılar. Onların tek ciddi dezavantajları, çoğunun yaşlı olmasıydı. Zamanın liberalleştiricilerden yana olduğu, muhafazakâr eylemlerin devamının ise gelmediği görüldü.

mikroekonomi Ürün tasarımı, fiyatlandırma, üretkenlik ve maliyetler dâhil, tek tek piyasaların yakın-çekim görüntüsü.

makroekonomi GSYİH büyüklüğü, büyüme, verimlilik, faiz oranları ve enflasyon dâhil, bir ülke ekonomisinin büyük resmi.

Mühendislerin Yönetimi

Daha önce, Fransız yönetim tarzı ile ilişkili olarak *teknokrat*lardan söz etmiştik (ve bunu Meksika bölümünde tekrar ele alacağız), fakat bu terim Çin'e çok daha fazla uygundur. Dördüncü nesil Çinli yöneticilerin –aslında Çin'i yöneten Parti Daimî Komitesi'nin şimdiki dokuz üyesinin– tamamı mühendislik bölümü mezunudur. Dünyanın çoğu yerinde teknokrat, Fransa için fazlasıyla geçerli olduğu üzere, ekonomik ve malî becerileri sayesinde yöneten, seçimle gelmemiş, üst düzeyde görevli demektir. Çin'de ise bu, mühendis kökenli, üst düzey ve seçimle gelmemiş görevli anlamına gelir. Elbette Çinli mühendisler çok defa yeterli ölçüde ekonomi de bilirler ama Çin'in nereye doğru gitmesi ve oraya nasıl gitmesi gerektiği gibi daha büyük sorular yerine, barajlar ve fabrikalar inşa etmeye odaklanmışlardır. Mühendisler, makroekonomiden daha çok mikroekonomi üzerine eğitim almışlardır.

Mühendislerin yönetimi Çin'e uygun mudur? Bunlar epeyce zekidirler ve akılcılığa verdikleri önem, genellikle ideolojik anlayışları en aza indirmeleri anlamına gelir ve bu, Maoizmin batırdığı ve harap ettiği Çin için hoş bir değişim olur. Çoğunlukla, Çin'de bir piyasa ekonomisinin, daha zengin ve güçlü bir Çin inşa etmesi şartıyla büyümesine de izin vereceklerdir, zira aynı zamanda çok da milliyetçidirler. Çin'in ekonomik büyümesi ve bununla birlikte gelen siyasî etki gücü karşısında gururdan gözleri ışıldamaktadır.

Fakat –ister Fransa'da, ister Meksika'da, ister Çin'de ve hatta ABD'de olsun– teknokratlar, çabalarını yokluğa mahkûm eden çok büyük bir zaaf taşırlar: Çabuk ve doğru cevaplar beklemek, insan faktörüne ve uzun vadeli sonuçlara az dikkat etmek veya hiç etmemek. Bunlar soğuk, mesafeli ve akılcı, sayısalcı adamlardır. 10. Bölüm'de Fransa'ya, 17. Bölüm'de Avrupa Birliği'ne ilişkin olarak ele aldığımız gibi, mesafeli bürokratların karar-

ları, çok zeki insanlardan çıkmış doğru ekonomik kararlar olsa bile, yurttaşları yanlış yola sürüklemektedir. Bu nedenle, Fransızlar, Paris'teki kendi hükümetlerine ve Brüksel'deki AB'ye sürekli olarak öfkelidirler. 2005'te, yeni AB Anayasası'nı oylarıyla reddetmişlerdir. Yüz yıldan daha fazla bir zaman önce, Meksika'da Díaz'ın *científicos*u (teknokratların eski biçimi), Meksika'nın ekonomisini ilerlettiklerini düşünüyorlardı ama aslında Meksikalıların büyük bir çoğunluğunu gittikçe daha da yoksullaştırıyorlardı.

Amerika'nın, kendi acı dolu teknokrat örneği, 1962'de, "elimizdeki her sayısal ölçümün savaşı kazanmakta olduğumuzu gösterdiği" hususunda bize teminat veren, Johnson'ın zeki savunma bakanı (ve Harvard MBA'sı bulunan) Robert McNamara'dır. O, Amerikalıları kovmak ve ülkelerini birleştirmek için muazzam zayiatları göze almaya hazır olan düşmanın insan faktörünü gözden kaçırmıştı. İnsan faktörü hesap yapmadı, bu nedenle o bunu kaçırdı. Niçin çoğunlukla "teknokrat" isminden önce, uygun düşmeyen bir sıfatın geldiğini anlamaya başlıyorsunuz.

Çin'in teknokratları benzer fikir çizgileriyle yönetirler: Sayılar önemlidir, insanlar değil. Teknokratlar, Çin'in ekonomik uçuşa geçtiği bu aşamada, işleri yönetmek için kendilerinin kesinlikle en uygun insanlar olduklarını iddia etmektedirler. Çin'i ne kadar çabuk sanayileştirebilirlerse, refahı o kadar kısa zamanda yaymaya başlayabileceklerdir. Hiçbir ülke, düz, adâletli ve dengeli bir yolla sanayileşmemiştir. Her ülkede, eşitsizlik ve kötü çalışma koşulları ile karakterize edilen sermaye birikiminin başlangıcı pürüzlüdür. İşçi sendikalarının Batı'da oluşma nedeni budur. Bütün Komünist ülkeler gibi Çin'de de (Tüm Çin İşçi Sendikaları Federasyonu'nun kontrolü altında) resmî sendikalar mevcuttur ama bunlar, en sefil ve tehlikeli çalışma koşullarından bile şikâyet etmemekte veya greve gitmemektedirler. Çin

Siyasî Kültür
Batı Karşıtı Kampanyalar

Her birkaç yılda bir, Çinlileri Batılı ekonomik ve siyasî özgürlük modelinden uzaklaştırmayı amaçlayan bir kampanya Çin'e isabet etmektedir. CCP içindeki muhafazakârların eseri olan bu kampanyalar, çökmekte olan Batı'nın hür girişimcilik, açık tartışma ve Parti kontrolünün gevşetilmesi gibi fikirlerinin, Çin'de sosyalizmin sonu anlamına geleceği uyarıları yapmaktadır.

1983'ün sonlarındaki slogan, Batı tarzı giyim, müzik ve düşüncenin Çin'i harap ettiğini anlatan, "ruhsal kirlenme"ydi. Kampanyanın kendi ekonomik liberalleştirmesini engellemek için kullanılmasından korkan Deng, yalnızca dört ay sonra bunu iptal etti.

1986'da, CCP'nin iktidar tekelini sona erdirme ve bunun yerine Batı tarzı bir liberalizm getirmeye ilişkin her tartışmayı dışlayan, "burjuva liberalleşmesi" karşıtı, birazcık daha uzun süren bir kampanya ortaya çıktı. 1989'daki Tiananmen Meydanı katliamından sonra, muhafazakârlar, bu gösterilerin engellemeye mecbur kalınan ve Batı etkilerinden esinlenmiş bir "karşı-devrimci isyan" olduğu suçlamasında bulundular. Ondan sonra, başka bir Batı karşıtı kampanya görmedik.

bağımsız sendikalara izin vermemekte, bunu örgütlemeye çalışan kişileri hapse atmaktadır. Sendikalar, sadece hızlı büyüme –eski bir kapitalist tez– yolunda ilerlemektedir. Hatta daha kötüsü, (kiliselerle birlikte) sendikalar, Komünist düzene muhalefeti harekete geçirebilecek örgütsel alternatifler hâline bile gelebilirler.

Bundan başka, Çinli teknokratlar, Japonya'nın da önce Meiji modernleştiricileriyle ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında MITI'yle yukarıdan aşağıya tarzında sanayileştiğine dikkat çekebilirler. Çin de aynısını yapmalıdır. Ülkeler arasındaki benzetmelerde çok dikkat edilmelidir; yanıltabilirler. Japonya'nın hızlı modernleşmesinde Meiji merkezî kontrolü, bütün halkın acımasızca ezilmesine dayanıyordu ve Japonya'nın saldırgan militarizmine zemin hazırlamıştı. (Kimileri bununla Çin'in şimdiki sanayileşmesi arasında paralellik kurmaktadır.) Savaştan sonraki MITI etkisi –ki bazıları, aslında MITI'nin hiçbir zaman gerçekten bu kadar önemli olmadığını söylemektedir–, özelleştirilmek zorunda kalınan az sayıdaki devlet girişiminin olduğu demokratik bir bağlam içinde meydana gelmişti. Ortak olan bir husus şudur: Hem Japon, hem Çin bankaları, aptalca ve pervasızca kredi vermişler ve her ikisi de, iflâs etmiş olduklarını yıllarca kabul etmemişlerdir. Ancak, Japon bankaları özel sektör elindeydi ve hissedarlarına karşı sorumluydu; Çin bankaları ise devlet mülkiyetindedir ve herhangi bir kimseye karşı pek sorumlu değildir. MITI benzetmesi Çin'e pek uymamaktadır.

Çin'in şimdiki teknokratlarına, dengesizlikleri düzeltmeye uğraşmaları için bir miktar sabır gösterilmelidir. Onlar, aşırı ekonomik dengesizliğin tehlikeli olduğunun ve Çin'in geniş bir bölgesini sanayileştirecek şekilde, şu anda yatırımların ülkenin kuzeyine ve batısına doğru yayılmakta olduğunun farkındadırlar. Çin toplumunun en yoksul basamağı için ılımlı refah programlarından bile söz edilmektedir. Çin teknokratlarının gerçekte ne kadar zeki olduklarını göreceğiz. Henüz patlama hâline gelmeden önce sıkıntıyı savacak kadar akıllı davranacaklar mı?

Çoğulculuk mu Doğuyor?

Mao'nun Çin'i ile bugünkü Çin arasındaki bir fark da, birkaç farklı bakış açısının ortaya çıkmış olmasıdır. Bu, ümit verici bir işaret olarak, Çin'in totaliteryenizmden otoriteryenizme doğru kaydığını göstermektedir. Bakış açılarından hiçbiri gerçekten radikal değildir ve hiçbirinin bir baskı grubu olarak örgütlenmesine izin verilmemektedir; tümü sistemin içinde işlemektedir ve çoğu da Parti üyeleridir. Bu tartışmalar, büyük bölümü Pekin ve Şangay'da (bu iki şehir, kimi zaman entelektüel anlamda rakiptirler) bulunan, çeşitli devlet bağlantılı think tanklerde, elit düzeyde yapılmaktadır. Devlet bağlantılı olmak zorundadırlar; çünkü, Washington'da pek çoğunu görebileceğiniz özel araştırma ve destek gruplarına Çin'de izin verilmemektedir. Eğitimli Çinliler arasında karşılaşabileceğiniz bakış açılarından bazıları şunlardır:

think tank Sorunları analiz eden ve siyasaları savunan araştırma örgütü.
Hainan Çin'in en güneyindeki büyük bir ada ili.
A & G Yeni teknolojileri araştırma ve geliştirme.
neo-conlar Yeni-muhafazakârların [neo-conservatives] kısaltılmışı; Muhafazakârlığa ve güç-eğilimli yaklaşımlara yönelmiş, eski ABD'li liberaller.

Çin'in Barışçı Yükselişi: Ağırlıklı olarak Şangay üniversite çevrelerinde yer alan bu düşünce ekolü, Çin'in şu anda yapmakta olduğu şeyi yapmaya devam etmesi gerektiğini öne sürmektedir. Başka yerlerde geliştirilmiş yüksek teknolojili ürünleri al ve Çin'in muazzam emek avantajını kullanarak, bunları öyle ucuz üret ki, Çin başta gelen bir ekonomik güç olabilsin. Ve bütün bunlar, saldırganca bir tavır olmadan gerçekleşsin, bu nedenle bunun adı "barışçı yükseliş"tir. Barışçı yükselişçiler, tarih boyunca hızlı büyüyen pek çok güç, saldırganlığa yönelmiştir (Almanya ve Japonya) ama savaş Çin açısından kötü ve gereksizdir iddiasındadırlar. Şangay, Çin'in harikulâde ekonomik büyümesinin merkez üssü olmuştur, bu nedenle, bu görüşün orada köklenmesi şaşırtıcı değildir. Bu görüşün savunucuları, kimi zaman da "liberal enternasyonalciler" olarak adlandırılmaktadır.

Diğer ekollerden yapılan eleştiriler, "barışçı yükseliş"in, Çin'in kendi kendisini askerî açıdan kararsız gibi görünür hâle getirmesine yol açtığını ve Tayvan'ın dokunulmazlığı olan bir bağımsızlık ilân edebileceğini akla getirdiğini öne sürmektedir. Buna cevap olarak, ilk önce 2003'te Hainan'daki uluslararası bir forumda ortaya atılan "barışçı yükseliş" terimi, "barışçı gelişme" ve "barışçı bir arada yaşama" şeklinde hafifletilmiştir. Diğer sorunlar şunlardır: Eğer Çin, sırf Japonya ve ABD'de geliştirilen yüksek teknolojili ürünleri üretirse, daha ileri ülkelerin sürekli olarak gerisinde kalacaktır. Çin kendi A & G kapasitesini geliştirmelidir ve bu da denetim altındaki değil, özgür toplumlarda ortaya çıkan bir şeydir. Ucuz emek, ille de en iyi türden bir şey değildir; Çin'in daha iyi eğitilmiş işçilere ihtiyacı vardır ve ciddi bir yüksek becerili yönetici eksikliği söz konusudur.

Realistler: Çin'in realistleri bazen şaka yollu "neo-conlar" diye adlandırılır, çünkü askerî gücün kullanılmasından çekinmemiş olan sert fikirli ABD'li entelektüellere benzemektedirler. Pekin üniversitelerinde, özellikle de Qinghua'da bulunan realistler, Çin'in, Japonya, Tayvan ve ABD'nin oluşturduğu tehdidi frenleyebilmesi için askerî modernleşmeye ihtiyacı olduğunu öne sürmektedirler. Küçük Düşme Yüzyılı'nda olduğu gibi, zayıf bir Çin itilip kakılacaktır. Çinli realistler, bizim onlara eşitler olarak saygı göstermemiz şartıyla, bizzat Amerikalılara düşman değildirler. Ama, özellikle de kendi savaş suçunu kabul etmediği ve Çin'in Asya'daki egemenliğine boyun eğmediği sürece, kişisel olarak Japonlara düşmandırlar.

Bu görüşün tehlikesi, şimdilerde kötü niyetli terimlerle bir Çin tehdidi konusunda uyarılar yapan Amerikalı neo-conlarla benzerlik göstermesidir. İki tarafın birbirini tehdit olarak görmesi, düşmanlık ve gerilim demektir. Keza bazı Japon sertlik yanlıları da, Çin tarafından itilip kakılmaya öfkeli ve Çin'in gücünü dengelemek için daha sıkı bir ABD-Japon ittifakı konusunda ısrarcıdırlar. Savaşlardan önce, genellikle karşılıklı korkular gün-

deme gelmektedir. Thucydides'in, MÖ 5. Yüzyıl'da Atinalıları perişan eden Peloponezya Savaşı'nın sebebi hakkında, şu ünlü tespitinde söylediği gibi: "Atinalıların gücünün ve Isparta'da bunun neden olduğu korkunun büyümesiyle, savaş kaçınılmaz olmuştu".

Orta Yol: Bu iki görüş arasındaki pek çok Çinli diplomat, bir orta yolu takip etmektedir: barışçı, fakat yeterince güçlü biçimde silâhlı. Buna göre, Çin bir yandan dünya işbirliğine vurgu yaparken, aynı zamanda ordusu, büyük bütçe artışı elde etmelidir. Örneğin, bir yandan Tayvan'ın dostluğu kazanılmalıdır ama diğer yandan işgalle tehdit edilmelidir. Orta Yolcular kapitalizmden ve onun getirdiği büyümeden hoşlanmaktadırlar ve daha fazla yabancı firma satın alan bir Çin'e sahip olmaktan memnundurlar.

Yeni Sol: Maoizm öldü, fakat hâlâ –meselâ Qinghua Üniversitesi'nde– eşitlik meselesini canlı tutmaya çalışan birtakım Çinli Marksistler mevcuttur. Refah farklılıklarının sosyalizm yönetiminde ortadan kalkacağını varsaymaktadırlar, oysa günümüz Çin'inde bunlar hızla artmaktadır. Bazı ölçülere göre, Çinlilerin gelirleri, Amerikalıların gelirlerinden daha eşitsizdir. Deng Xiaoping'e göre bu bir sorun değildi. O, (haklı olarak), "bazı insanların daha önce zengin olması gerektiğini" söylüyordu. Çin'de bu farklılıklar, kentli orta sınıf ile hâlâ köylerde yaşayan veya iş aramak için yakın zamanda şehre gelmiş insanlar arasında büsbütün güçlüdür. Bundaki adâletsizliği görmek için Marksist olmak zorunda değilsiniz. Kendini hâlâ sosyalist olarak adlandıran Çin, işçilerini herhangi bir kapitalist sistemden daha yoksul ve daha kötü hâlde bırakmaktadır.

Çin'in Yeni Sol'u, zenginlere daha yüksek vergi koyarak finanse edilecek hükümet programlarıyla, parasal kaynakları zenginden fakire doğru aktaracaktır. Bunlar, Çin'in ihracata değil, yoksul Çinlilere daha fazla tükettirmeye odaklanması gerektiğini öne sürmektedirler. Örneğin, –dış piyasalar için üretim yapan firmaların bazı vergilerden kurtulmasına imkân veren– ihracat vergi indirimleri kaldırılmalıdır. Yeni Sol, ayrıca, birkaç kişinin sahibi olduğu kapitalist girişimler yerine bütün üyelerine pay dağıtan kooperatif girişimlerini arzu etmektedir. İdealleri, Almanya (bkz. 16. Bölüm) gibi bir sosyal demokrat refah devleti olmaktır. Rejim, bu bakış açısıyla ilgilenmek istemektedir ve "uyumlu toplum" adı altında düzeltmeyi umduğu kırsal kesim yoksulluğuna önem vermektedir.

Marjinal Demokratlar: 1989'daki Tiananmen'den bu yana demokrasiden fazla bahsedilmemektedir, fakat bildirildiğine göre rejimle iyi ilişkisi olan en az bir Beida akademisyeni, daha büyük bir kitle katılımına doğru küçük adımlar atılmasında ısrar etmektedir. Amaç rejimi yıkmak değil, CCP'yi kitlelerle yeniden buluşturmaktır. Bu, her zaman, Mao'nun başlıca yaklaşımı olmuştu, dolayısıyla, marjinal demokratlar, esasen Maocu olmayan amaçlar için Mao'nun adını yardıma çağırabilmektedirler. Daha alt düzeydeki seçimlerle –ki bir kısmı zaten yapılmaktadır–, Parti üyeleri, ilişkilerini daha zengin olmak için kullanmak yerine, kendilerini tekrar halka adayabileceklerdir.

Bu görüş çeşitliliğini nasıl adlandırabiliriz? Potansiyel çoğulculuk mu? Bazı Sovyet uzmanları, eski Sovyetler Birliği'nde bir dizi fikir ortaya çıktığını gördüklerini iddia etmişlerdi ama bunlar reforma değil, çöküşe yol açmıştı. Birkaç üniversitede ya da araştırma kurumunda çeşitli bakış açılarının varlığı, kendiliğinden pek fazla anlam taşımaz.

Karşılaştırma
Eşitlik ve Büyüme

Büyük gelir farklılıkları ekonomik büyümeyi kışkırtır mı? Ronald Reagan, George W. Bush ve Margaret Thatcher böyle düşünmüşlerdir; bunların döneminde, Amerika ve Britanya'da gelirler daha eşitsiz biçimde artmıştır. Gerekçe şudur: Eğer insanlar daha çok para kazanabilirlerse, daha çok çalışmak ve zengin olmak için daha büyük bir motivasyona sahip olacaklardır. Ve zengin insanlar daha fazla yatırım yaparlar. Bu teoriye göre, eşitsizlik ve büyüme ikiz kardeşlerdir. Ama veriler bu kadar net değildir; bazıları tam tersi bir yöne bile işaret etmektedirler. Aşağıdaki tabloda yer alan veriler, 2005 Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'ndan alınmıştır. Dikkat! Üçüncü Dünya'nın verileri tahminîdir; bu nedenle onlara kısmen güvenin. İlk sütun, gelir basamaklarının en üst ilk beşinin en alttaki beş basamağa oranıdır. Bu sayı ne kadar düşükse, o ülke o kadar fazla eşittir. İkinci sütun, 1975'ten 2003'e kadarki kişi başına GSYİH olarak yıllık ortalama büyümeyi göstermektedir.

Çin, büyük bir gelir eşitsizliğine sahiptir –en üstteki yüzde 20'nin oranı, en yoksul yüzde 20'nin aldığının neredeyse on bir katıdır. Çin'deki eşitsizlik, ABD'ninkinden daha büyüktür ve bir büyüme zebanisidir. Bu, teoriyi desteklemektedir. Fakat yüksek eşitsizliğe sahip diğer ülkelerin hiçbiri böyle değildir; bazıları negatif büyüme kaydetmiştir. Latin Amerika, hem en şiddetli eşitsizliklerden bazılarını ve hem de en zayıf büyüme oranlarını sergilemektedir. Dünyanın en eşit gelir dağılımına sahip olan ülkesi Japonya, diğer en gelişmiş ülkelerden daha iyi bir büyüme sağlamıştır.

Eşitsizliğin büyümeyle birlikte geldiği teorisi çok fazla basittir. Ekonomileri büyüten çok sayıda faktör vardır. Hükümet politikalarının bununla çok ilgisi vardır. Hükümet –rüşvet, yüksek vergiler ve devlet mülkiyeti yoluyla– özel yatırımın cesaretini kırabilir. Bazı kültürlerin içselleştirilmiş bir iş ahlâkı ve milliyetçilik gururu mevcuttur. Deliler gibi çalışan Japon iş yöneticileri, fabrikalarındaki işçilerin aldığı ücretin yalnızca ortalama on bir kat fazlasını almaktadırlar; Amerikalı meslektaşları ise kendi işçilerinin 475 katı gibi sersemletici bir para kazanmaktadırlar. Bir başka husus, yoksul insanların biriktirecek paraları olmaması, orta sınıfın ise olmasıdır. Listedeki en eşit ülkeler olan Japonya ve Almanya en büyük tasarrufçu ülkelerdir ve tasarruf yatırım demektir. Tek nedenli teorilerden uzak durun.

	Üst/Alt Beşinciler Oranı	1975–2003 Arası kb-GSYİH Ortalama Büyüme
Japonya	3.4	2.4 %
Almanya	4.3	2.0
Rusya	4.8	-2.1
Fransa	5.6	1.7
Kanada	5.8	1.6
Britanya	7.2	2.1
ABD	8.4	2.0
İran	9.7	-0.3
Çin	10.7	8.2
Nijerya	12.8	-0.5
Güney Afrika	17.9	-0.6
Meksika	19.3	0.9
Brezilya	26.4	0.8
Sierra Leone	57.6	-3.3

Kaynak: BMKP, 2005

Karşılaştırma
Ülke Uzmanları Mukayesecilere Karşı

Siyaset bilimciler; belli bir ülkede neler olacağına ilişkin tahminlerde bulunmaya, kehanete kalkışmalılar mı? Bu konuda meslek bölünmüştür. Bazıları, en basitinden, tanımlanması, ölçülmesi ve tartılması zor çok sayıda *değişken* bulunduğunu öne sürmektedir. Ekonomik büyümenin, bölgesel gerilimlerin, ideolojinin, şahsiyetlerin ve kurumların karmaşık etkileşmeleri nasıl çözülebilir? Her şey önemlidir, fakat biz hangilerinin en önemli olduğunu bilmiyoruz. Başka bazıları ise, tahminin veya en azından sezinlemenin zihni uygun değişkenler üzerine yoğunlaştırdığını ileri sürerler. Eğer bir değişken kısmen iyi bir öngörüde bulunuyorsa, onun üzerine odaklanır ve önceden hiçbir şey bildirmeyen değişkenleri ihmâl ederiz. Böyle yaparak da teorileştirmeye başlarız. Eğer tasvir ederek ama öngörmeyi reddederek sadece bugünde kalırsak, aslında çok fazla şey bilmediğimizi ilân etmiş oluruz. Oysa en azından yaklaşık bir tahminde bulunarak, araştırma alanımızda ustalaşıp ustalaşmadığımızı denemiş oluruz.

Hemen ardından, tahminde bulunmanın ya da sezinlemenin en iyi yolunun hangisi olduğunu soranız. Bir ülke veya bölge konusunda uzmanlaşmış olan siyaset bilimciler, oranın içine dalar ve orası hakkında büyük miktarda veri ve ayrıntılar toplarlar. Genellikle o dili bilirler ve bölge konusunda denemelerini ve makalelerini yazarlar. Birçoğu, araştırmacı olarak bir ülkede kalmışlardır ve oranın yurttaşlarından birçoğunu kişisel olarak tanırlar. Onlarla konuştuklarından dolayı, bizim bu bölümde özet olarak yaptığımız gibi, o ülkedeki değişik görüşleri resmedebilirler. Kitapları ve makaleleri, pek çoğu orijinal dildeki yayınlardan oluşan dipnotlarla doludur.

Uzmanlıkları etkileyicidir ama çok defa yanlıştır. Birçok Sovyet uzmanı, kendi inceleme konusunun çöküşünü teşhis edememiştir. Bunlar; Gorbaçov'un reformlarının işe yarayacağı konusunda çok iyimserdiler. Ve daha sonra da birçok Rusya uzmanı, kendilerinden emin bir şekilde, Rusya'da demokrasinin tesis edildiğini anlattı. Bir diktatörlüğün sona ermesinin demokrasiyi getirdiğini varsaymada da yine çok fazla iyimserdiler: (İnsanda iyimserliğe eğilim, yerleşik bir şey midir? Eğer öyleyse, Çin'e ilişkin iyimser analizler konusunda dikkatli olmalıyız.) Sovyet/Rusya bölgesi uzmanlarının hatalı tahminleri, onların yanlış değişkenleri izlediklerini akla getirmektedir.

Sorunun bir bölümü, bir ülke hakkında çok şey bilmektir. Uzmanlar, çok defa, verilerin kendilerini sistemin "içine" sokacağını ve oranın gidişatı hakkında tahminde bulunabileceklerini farz ederek, yığınlarla ayrıntı toplamaktadırlar. Kremlinologlar ve Çin gözlemcileri , istatistiklerini tuttukları, yükselen ve düşen Politbüro üyeleri hakkında çok şey biliyorlardı. Bazı bilim adamları, şehir ya da bölge meclislerini veya uzmanlaşmış kurumları çok yakından araştırdılar. Ama bu tür araştırmalar, *düz-çizgisel* gelişmeyi esas aldılar ve anî kırılmaları ya da *süreksizlikleri* öngöremediler. Yayımlanmadaki doğal gecikmelere bağlı olarak, onların ayrıntılı araştırmalarından bazıları, Sovyetler Birliği'nin varlığının ortadan kalkmasından sonra yayımlandılar. Sovyet uzmanları, kutunun içine öyle derinlemesine daldılar ki, onun dışındakileri düşünemediler. Şimdi haklı olarak, Çin uzmanlarının da aynı şeyi yapmakta olduklarından korkabiliriz. Hangi ayrıntıların uygun olduğunu nasıl bilebiliriz?

Bunun tersine, mukayeseciler daha geniş perspektiflere sahiptirler, fakat bu da kendi sorunlarını getirmektedir. Bir mukayeseci, daha az lisana veya bölge uzmanlığına sahip olabilir, fakat incelemesi altındaki ülke ile kıtanın, hatta dünyanın bir başka yerindeki benzer durumları karşılaştırabilir ve benzemezlikleri ortaya koyabilir. Bunlar, meselâ, birçok Lâtin Amerika ülkesinde, yaklaşık aynı zamandaki demokratikleşmenin, âdeta bulaşıcı bir hastalığın yayılması gibi, birbirlerine benzediklerini keşfedebilmektedirler. Ancak, bu mutlaka, bu modelin Orta Avrupa ya da Sovyetler Birliği'ndeki demokratikleşmeye aktarılmasına uymaz. *Transitoloji*nin sorunu buydu. Onlar Lâtin Amerika ile Orta Avrupa arasında ve daha sonra Orta Avrupa ile Sovyetler Birliği arasında *benzerlik kurma*ya çalıştılar. Ama pek çoğu, olgular arasındaki *benzemezliğin* unsurlarına dikkat edemediler. Örneğin, Sovyetler Birliği'nin, Polonya'nın Dayanışma'sına uzaktan olsun benzeyen hiçbir şeyi yoktu, ne de bugünkü Çin'in böyle bir şeyi vardır.

Mukayese iyidir, çünkü onun uygulayıcılarının, hangi uygun olguları ve değişkenleri araştırmalıyız sorusunu sormalarını gerektirir; o kimseyi, fiilen teorileştirmeye ve sonra bu teorileri gerçeğe karşı test etmeye zorlar. Tek ülke uzmanları, bunu nadiren yaparlar. Onlar, pek çok olgunun üst üste birikmesinin, bu olguları bir anlamı olan ve birden fazla ülkede işe yarayan teorik bir çatı içinde yapılandırmaksızın, apaçık sonuçlara işaret edeceğini varsayarlar. Çok geniş (karşılaştırmalı siyaset) olan tarafta bulunarak bir hata yapmanın, çok dar (ülke uzmanlığı) tarafında hata yapmaktan daha iyi olduğu, zaten bu kitabın tezidir. Sadece doğru benzerlikler kurduğunuzdan emin olun.

değişken Diğer faktörlerle ilişkili ve onları değiştiren faktör.
süreksizlik Olayların beklenen akışındaki bir kırılma ve yön değiştirme.
benzerlik kurma Bir örneği diğer bir örnek için model olarak alma.
benzemezlik Bir örneğin bir başka örnek için zayıf bir model olduğunu gösterme.

Çoğulculuğu meydana getiren şey, sadece birkaç elit arasında tartışılan soyut kavramlar değil, pek çok grup arasındaki özerk etkileşmelerdir. Eğer rejim bunlar ve başka fikirleri desteklemek üzere kamusal gruplar oluşmasına izin verirse, o zaman çoğulculuğunuz var demektir. Çin'de, henüz buna dair bir işaret bulunmamaktadır.

Demokrasi
Tiananmen Katliamı

4 Haziran 1989 sabahının erken saatlerinde, 100,000'den fazla askerden oluşan Çin birlikleri, Pekin'in Tiananmen Meydanı'nda kamp kurmuş olan genç göstericilerin üzerine ateş açtılar ve yüzlercesini öldürüp, binlercesini yaraladılar. (Rejim sayıları asla bildirmemektedir; bu yüzden ölü sayısı tahminîdir.) Tankların protestocuları ezmesi ve bisikletlilerin rastgele ateş etmesi de dâhil, öldürülmelerin çoğu Meydan'ın dışında oldu ama bu dehşetli olay, tarihe "Tiananmen" olarak geçti.

Tiananmen, Çin'in Komünist liderlerinin, Çin'in 1980'lerde, yöneticilerin niyeti asla bu olmamasına rağmen siyasî demokrasiye doğru taşan, kısmî bir serbest piyasa ekonomisi tecrübesine izin verilmesinin sonlandırıldığı noktayı işaretlemektedir. Katliam, yetersiz reformun tehlikesini göstermektedir: Halka demokrasiyi düşündürmesi.

Sıkıntı, eski Parti başkanı, liberal Hu Yaobang'ın Nisan 1989'da ölmesiyle başladı. Öğrenciler onun için yas tutmaya ve mevcut CCP yönetimini protesto etmeye başladılar. 18 Nisan'da, binlercesi Meydan'ı işgal etmeye başladı. Rejim gösteriyi nasıl ele alacağını düşünüp taşınırken, örgütlü olan öğrenciler; demeçler verdiler ve New York'taki Özgürlük Anıtı'na benzer bir Demokrasi Tanrıçası heykeli inşa ettiler. Ülkenin her tarafında, pek çok insan göstericilere sempati duydu ve rejime yönelik eleştiriler tırmandı. Eğer demokrasi yanlısı gösteriler devam etseydi, rejimin başı derde girecekti. Rejim bunu biliyordu ve karşılık verdi. 1987'de Hu'nun yerine geçmiş olan Zhao Ziyang, öğrencilerle konuşmak için dışarıya çıktı ve onların yanında yer aldı. Politbüro'nun sertlik yanlıları, derhâl Zhao'yu görevden aldılar. (Zhao, 2005'te ölümüne kadar ev hapsindeydi ve cenazesi, yasını tutanlara yeni bir özgürlük gösterisi fırsatı vermesin diye âdeta gizli kaldırıldı. Çin'de cenazeler bile hassas olaylardır.) 84 yaşında, hâlâ gerçek iktidar olan Deng Xiaoping, orduya göstericileri ezmeleri emrini verdi. "Kan dökülmesinden korkmuyoruz" demiştir.

Birlikler ve tanklar Pekin'e aktı. Çoğu sıradan kırsal yöre çocukları olan askerler; kentli öğrencilerle pek az ortak duyguya sahipti. Videoya kaydedilmiş unutulmaz bir karşılaşmada, tek başına bir protestocu, bir tank dizisinin önünü kesiyor; tanklar onun etrafını dolaşmaya çalıştıklarında, hızlı adımlarla tekrar onların önüne geçiyor. Bu tablo, demokrasinin bireyciliğinin diktatörlüğün zulmüne karşı çıkışını simgeliyor gibidir. Birçok sıradan Pekinli, öğrencilerden yana çıktı ve onlara yardım etti. Kan banyosunun ardından binlercesi tutuklandı. Protestonun üst düzey simaları, on üç yıla kadar, yani "pişman" olanlara göre daha az cezalar aldılar. Yüzlercesi, yargılanmaksızın yıllarca hapiste tutuldu. Çin'in elitleri, ekonomik değişime devam etmeye, fakat siyasî değişime kapalı olmayı sürdürmeye karar verdiler. Çin'de yeni ayaklanmaların unsurları zaten mevcuttur.

Pirinç Kaynaklı Demokrasi

baskı Güç kullanarak yönetmek.

Yeni milenyumla birlikte, topraktan hemen çıkan pirinç sürgünleri gibi, Çin'in her tarafına yayılan, binlerce köy seviyesinde yarışmacı seçimler ortaya çıktı. Bu tür şeyler, Parti'nin onayı olmadan yapılamaz. Kimileri, bunun, hep böyle yavaş yavaş demokrasiyi içeriye sokan Parti içindeki liberalleştiricilerin işi olduğuna inanmaktadır. Diğer bazıları ise, bunun dipten, yani keyfî "vergiler" isteyen rüşvetçi yerel görevlilere köylülerin öfkesinden ileri geldiğini söylemektedir. Bazı köylerde ve kasabalarda Parti adayları kaybetmektedir.

Şu ana kadar, bu seçimlerin alanı sınırlı kalmıştır. Seçilen köy ve kasaba yöneticileri, hâlâ yerel Parti sekreterleri tarafından kontrol edilmektedir. Fakat aşamalı biçimde, yerel Parti sekreterleri de Parti üyeleri arasından daha açık metotlarla seçilmeye başlamıştır. 1999'dan beri, birkaç kent mahallesi de, önemsiz görevler için doğrudan, rekabete dayalı seçimler yapmıştır. Bazı Çinli siyaset bilimciler, seçimlerin seviyesinin, belediye başkanlarını, il yöneticilerini ve sonunda ülke çapındaki görevleri de kapsayacak şekilde yükseleceğini tahmin etmektedirler. Akıllı bir rejim, öfkeyi etkisizleştirmenin bir yolu olarak demokratik seçimlerin kapsamını genişletebilir, fakat üst düzey ülke görevlerine tamamen ulaşıncaya kadar demokrasiye izin vermezse, bu, kitle öfkesinin yükselişiyle sonuçlanabilir. Yani başka Tiananmenler olabilir.

Aşamalı olarak Çin'e demokrasiyi sokmanın, esasen iki yolu vardır: (1) Toplum genelinde çoğulcu grupların oluşmasına ve bunlarm görüş ve isteklerini seslendirmelerine izin vermek; (2) ya da, CCP içinde sessizce dile getirilen görüşlerin, daha sonra toplum genelini temsil edecek olan hizipler oluşturmalarına izin vermek. Özet olarak, bunun ya Parti içinde, ya da Parti dışında olmasına müsaade etmek. Çin'de demokrasiye sarsıntısız bir geçiş için iyi çare, önce Parti hiziplerinin oluşmasına, sonra da bunların halka ulaşmasına izin vermektir. Hizipler, oylarını kazanmak üzere farklı görüşleri temsil etmek zorunda kalınca, fiilen farklı partiler hâline gelecekler ama sırf kendilerinin "Çinli özellikleriyle sosyalizm"in izinde olduklarını iddia ederek, sürekliliği de koruyacaklardır. Aşamalı değişim, çalkantılı değişimden daha iyidir. Ama rejim, şu ana kadar bu iki yoldan ikisine de izin vermemiştir.

Yedekte Tutulan Baskıcılık

Çin rejimi, yurtseverlik ve performansa dayalı meşruluk aracılığıyla otoriteyi elinde tutmaktadır. Baskı arka plâna çekilmiştir ama herkes bunun hâlâ mevcut olduğunu bilmektedir. Rejimin başarıları etkileyicidir ve ortalama yurttaşlar tarafından takdir edilmektedir. Bu, bir süre için rejimi kısmen meşru tutmaya yetebilir. Çinlilerin çoğu, şu anda ortak

bir dil (*Putonghua*) konuşabilmektedir. 1959-1961'den (Büyük İleriye Sıçrama) bu yana kıtlık olmamıştır. 1980'den beri, hatırı sayılır bir kentli orta sınıf ortaya çıkmıştır.

Baskı araçları ellerinin atındadır ama sadece ara sıra ihtiyaç duyulmaktadır. Tiananmen bölgesi, oluşabilecek herhangi bir protesto grubunun üzerine anîden atılabilecek şekilde eğitim görmüş, sivil elbiseli polislerle örülüdür. Belli bir noktada uzun süre duran üç veya daha fazla kişiden oluşan bir grup, sözlü olarak uyarılabilmektedir. Güvenlik polisi, Falun Gong'un, Tiananmen Meydanı'nda birdenbire toplanacak büyük bir grubu, e-postalarla, sessizce nasıl örgütlediğini unutmamaktadır. Bu bir daha olmayacaktır. Huzursuzluk, özellikle de kırsal kesimde mevcuttur, fakat hiçbir alternatif hoşnutsuzluk örgütü konuya odaklanmamıştır ve başıboştur. Ve rejim, sivil toplumun –özellikle kiliselerin ve sendikaların– oluşmasına karşı alternatif örgütler de sunan, dikkatli önlemler almaktadır.

Hukuk, sivil toplumu güçlü bir biçimde destekleyebilir. Çin, hukukun üstünlüğüne sahip olduğu iddiasındadır ama bu seçicidir. Ekonomik verimsizliğe ilişkin birtakım olgular –dolandırıcılık ve rüşvet– hakkıyla ele alınmamaktadır. Fakat Parti kontrolüne ilişkin olguların şamar yemesi daha muhtemeldir. Kilise ve sendika örgütleyicilerini savunan avukatlar, barodan atılma ve tutuklanma riski altındadırlar. Bazıları saklanmaktadır. 1989 tarihli bir yasa, yurttaşlara devlet daireleri aleyhine dava açma hakkını tanımıştır ama sadece bir avuç insan başarılı olmuştur. Batı'daki özgürlükler, hukukun üstünlüğüne güçlü bir şekilde bağlı olunmasında ısrar eden yürekli hukukçulara çok şey borçludur. Çin'in de yavaş yavaş bu yöne doğru hareket etmesi umulmaktadır.

2008 Olimpiyatları, Çin açısından karışık bir lütuftur. Çin'in modern yüzünün bir vitrini olmaktadır, fakat hazırlıklar, onbinlerce çiftçinin ve *hutong* (dar sokak) sakininin yerlerinden edilmesini gerektirmektedir. Yasayla bu kişilere tazminat ödenmesi öngörülmüştür ama ödenmemektedir. Çin'de hiç kimse arazi sahibi değildir. Kentli alt sınıf, olimpiyatların kendilerine hiçbir şey getirmeyeceğini düşünmektedir ve bunun maliyetinden dolayı öfkelidir. Öğrenciler, Olimpiyatların, bütün dünyanın duyabileceği bir açıklama yapmak için mükemmel bir zaman olduğunu düşünebilirler. Kuşkusuz rejim, bu tür protestolara müsaade etmeyecektir. 1968 Mexico City Olimpiyatlarının akşamında Meksikalı protestocu öğrencilerin polis tarafından katledilmesine benzer bir şeyi görebiliriz.

Bir husus bizi hayrete düşürmelidir. Madem otoriteryen rejimin baskı yapmak için büyük bir gücü var, niçin bunu bazı sorunları hâlletmek, meselâ pek çok Çinlinin nefret ettiği rüşveti ortadan kaldırmak için kullanmamaktadır? Singapur, rüşvete (ya da herhangi bir kötü davranış türüne) katı kurallar koymuştur ve şimdi, dünyanın en temiz ülkelerinden biri olarak sıralamaya girmektedir (bkz. 666. sayfadaki Uluslararası Şeffaflık Oranları). Neden Pekin, yüzler dolayındaki en rüşvetçi görevliyi, başka binlercesine mesaj teşkil etmesi için yargılayıp hızla idam edemiyor? (Aslında, Çin zaten birtakım fena hâlde rüşvetçi kimseleri idam etmektedir ve dünyada en çok ölüm cezası veren ülkedir.) Baskı

araçlarına sahipsiniz; niçin bunları kullanmıyorsunuz?

Tek makul izah, Çin'in üst düzey liderlerinin, rüşvetin, temizlenmesi durumunda yönetmek için kendilerine bel bağladıkları Parti kadrolarının desteğinden kesin olarak mahrum kalacakları ölçüde yaygın ve hoş görülen bir şey olduğunun farkında olmalarıdır. Eğer bütün yardımcılarınızı öldürürseniz, yardımsız kalırsınız. ABD de, Afganistan'da aynı sorunla karşı karşıyadır. Taliban'ı devirmek için kullandığımız, hâlâ ülkeyi kısmen bir arada tutmak için ihtiyaç duyulan ve yerelde kesinlikle güçlü insanlar olmaları sebebiyle, Afganistan'ı yönetilemez duruma getirdikleri hâlde, savaş lordları ve uyuşturucu şeflerine karşı sıkı tedbirler alma konusunda isteksiziz. Bunlar kötü ama gerekli müttefiklerdir. Ekonomik, sosyal ve eğitim seviyelerinin, Singapur'un yaptığını Pekin'in de yapmasına imkân verecek ölçüde yükselmesine kadar, Çin, uzunca bir süre daha büyük çaptaki rüşvete saplanmış hâlde kalacaktır.

Anahtar Terimler

A & G
baskı
benzemezlik
benzerlik kurma
Büyük İleriye Sıçrama
değişken
Hainan
Kızıl Muhafızlar
Kültür Devrimi
makroekonomi
mikroekonomi
neo-conlar
süreksizlik
think tank

Ek Kaynaklar

Buruma, Ian. *Bad Elements: Chinese Rebels from Los Angeles to Beijing.* New York: Random House, 2001.

Dickson, Bruce J. *Red Capitalists in China: The Party, Private Entrepreneurs, and Prospects for Political Change.* New York: Cambridge University Press, 2003.

Ding, Yijiang. *Chinese Democracy after Tiananmen.* Vancouver: University of British Columbia Press, 2001.

Fewsmith, Joseph. *China since Tiananmen: The Politics of Transition.* New York: Cambridge University Press, 2001.

Finkelstein, David M., and Maryanne Kivlehan, eds. *China's Leadership in the 21st Century: The Rise of the Fourth Generation.* Armonk, NY: M. E. Sharpe, 2003.

Gamer, Robert E., ed. *Understanding Contemporary China,* 2nd ed. Boulder, CO: L. Rienner, 2003.

Huang, Jing. *Factionalism in Chinese Communist Politics.* New York: Cambridge University Press, 2000.

Naughton, Barry J., and Dali L. Yang, eds. *Holding China Together: Diversity and National Integration in the Post-Deng Era.* New York: Cambridge University Press, 2004.

Wang, Chaohua, ed. *One China, Many Paths.* New York: Verso, 2003.

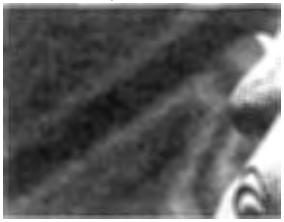
Wang, Hui, and Theodore Huters. *China's New Order: Society, Politics, and Economy in Transition.* Cambridge, MA: Harvard University Press, 2003.

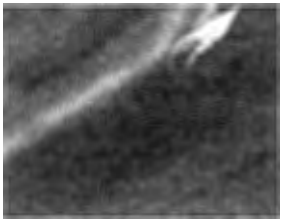
Wright, Teresa. *The Perils of Protest: State Repression and Student Activism in China and Tayvan.* Honolulu: University of Hawaii Press, 2001.

Zhao, Dingxin. *The Power of Tiananmen: State-Society Relations and the 1989 Beijing Movement.* Chicago, IL: University of Chicago Press, 2001.

Bölüm 32

Çinliler Neleri Tartışıyorlar

Çin ekonomisi, kabaca her yedi yılda ikiye katlanmaktadır ve bu harikulâde bir orandır. Çin, yoksulluktan, dünyanın en büyük ikinci (ama kişi başına değil) ekonomisi olma mertebesine sıçramıştır. Şimdi kentli Çin, orta teknolojili sanayilerini, modern şehir merkezlerini, trafiği tıkalı caddelerini gururla sergilemektedir. Ve Çin bunu, yabancı firmaları ve ithal mallarını ülkesine sokmayan, MITI'nin rehberliği altında teknoloji ve yenilikleri yürüten Japon ekonomik modeline uymadan başarmıştır. Tersine, Çin yabancı yatırımını, teknolojisini ve (kısmen) mülkiyetini hoş karşılamaktadır ve MITI benzeri bir kurumu yoktur. Çin, aslında Japonya'dan daha açık ve iş yapılması daha kolay bir ülkedir. Çin'in bütün ileri endüstrisi yabancı aktarımıdır. Pekin, bunu sanayileşmenin en hızlı yolu olarak görmüştür.

Dikkate Alınacak Sorular

1. Çin'in hızlı ekonomik büyümesinin sebebi nedir? Japonya'nınki gibi midir?
2. Çin'in hızlı büyümesinde neler ters gidebilir?
3. Çin bağlamında "yumuşak iniş" nedir?
4. ABD ekonomisi Çin'e (ve Japonya'ya) nasıl bağımlıdır?
5. Çin'in ekonomik büyümesinin getirdiği problemler nelerdir?
6. Kapitalizm ile sosyalizm arasında bir orta yol var mıdır?
7. İkinci ve üçüncü mertebe etkiler nelerdir?
8. Piyasa sistemleri her zaman demokratikleşmeye götürür mü?
9. Eğer Çin Tayvan'ı güç yoluyla alırsa, ABD ne yapmalıdır?

Çin'in bu büyümesinin sebepleri çeşitlidir. Lâtin Amerika'dan farklı olarak, Çin'de az yatırım yapan eski egemen sınıf yoktur. Mao, Çin'in eski toprak sahiplerini ve kapitalistlerini öldürtmüştü, bu nedenle Çin, kapitalizmi temiz bir sayfayla başlatmıştır. Müslüman ülkelerden farklı olarak da Çinlilerin hızlı modernleşmeyle ve Batı'yı taklit etmekle ilgili kültürel veya dinî bir sorunları bulunmamaktadır. Çin'in muazzam bir ucuz emek arzı artı (büyük kısmı yabancı olmak üzere) bol miktarda sermayesi artı ekonomik büyümeyi zorlayan bir rejimi vardır. Bir Çinli oto işçisi, ücret ve ödenek olarak saatte yaklaşık 1.50 dolar kazanır (Çin ortalamasının üç katı); ABD'li meslektaşı ise saatte 55 dolara mâl olur. General Motors, ABD'de küçülürken, Çin'de hızla büyümektedir. Bol miktardaki nakit sebebiyle, Çin (Japonya'dan sonra) ABD borcunun en büyük ikinci alacaklısı durumuna gelmiştir.

Fakat Çin'in ekonomik mucizesinde ters gidebilecek birtakım şeyler vardır. Hiçbir ekonomi –ne Almanya'nınki (bkz. 16. Bölüm), ne Japonya'nınki (bkz. 27. Bölüm)– her zaman yükselmez. Çin'i sınırlayan faktörler, ithal teknolojiye –Çin A & G'ye çok

maskeleme Bir sorunun üzerini örtmek.
devlet-mülkiyetli girişimler (DMG'ler) Çoğu eski ve zarar eden, Çin devletinin sahibi olduğu firmalar.
yuan 13 ABD senti değerindeki Çin parası (sembolü ¥); resmî adıyla *renminbi* (RMB, halkın parası).
müflis Malından daha fazla borcu olan.

az yatırım yapmaktadır– ve dünya piyasasının Çin mallarına açık kalmasına bağımlı olmaktır. Çin'de *kalifiye* emek ve daha önemlisi kalifiye yönetici sıkıntısı vardır. Çinli yatırımlarının çoğu siyasî olarak etkilenmiş, tutarsız, kısa vadeli ve çarçur edilmiştir –düşük emek maliyetlerinin maskelediği bir karmaşa. Kötü yatırımlar, önünde sonunda ekonomik büyümeye zarar verir. Çin bankalarının krizi, ara vermeden büyümeye ilişkin iyimser tahminleri tehdit etmektedir.

Sadece Kapitalist Gibi Görünüyor

Çin şehirlerinin caddelerinin kenarları küçük dükkânlarla ve restoranlarla kaplanmıştır ve işportacılar ile üçkâğıtçılar tarafından tıkanmıştır. ("Tişört almak ister misiniz? Sizin için özel fiyat".) Birdenbire zenginleşen ve büyüyen kapitalist birer şehir gibi görünmektedirler ve mikro seviyede, gerçekten de öyledirler. Fakat aslında bütün ekonomik varlıklar ya devlet tarafından kontrol edilmektedir veya kısmen onun mülkiyetindedir ve hükümet ya da Parti görevlileri, veto haklarıyla birlikte bunların yönetim kurullarındadır. Yakın bir döneme kadar Çin'in bütün büyük bankaları devlet mülkiyetindeydi ve şimdi de kısmen özeldir. Birçok "kapitalist" firma, esasında Çin'in devlet-mülkiyetli girişimlerinin (DMG'ler) şubeleridir. Meselâ, ticarî bir işletme olmak isteyen Çin Ulusal Denizaşırı Petrol Şirketi'nin (CNOOC) yüzde 70'i Çin petrol bakanlığınındır. Çin'in piyasa sektörü, ülke GSYİH'sının üçte ikisini üretmektedir ama yine de devletin kapsamlı kontrolü altındadır.

Pekin'de, caddeleri rahatsız eden üç tekerlekli bisikletler imal ve tamir eden bir kaynakçı dükkânı.

Diğer Komünist ülkeler de bu tür karışımları denemişlerdir. Tito'nun Yugoslavya'sı ve Gorbaçov'un Sovyetler Birliği, bu tür üçüncü-yol ekonomilerinin istikrarsız olduğu izlenimini vermektedir. Bunlar, kontrolü kaybetmekten korkan rejim merkezî denetleme ve disiplini yeniden sıkılaştırana kadar, gittikçe daha fazla piyasa ekonomilerine yönelmektedirler. Ancak, daha fazla büyüme isteyen rejim, bir süre sonra kontrolleri

tekrar gevşetmektedir. Ekonomi, hiçbir zaman istikrar kazanmadan, bir zikzak içinde ilerlemektedir.

Tutarsızlıklar içinde ekonomik hatalar büyümektedir. Büyük miktarlar, aptalca, hatalı olarak ya da hilekârca yatırıma yöneltilmektedir. Devlet kontrolü, iyi çalışan ve hızlı büyüyen firmaları kötü ticarî kararlar almaya zorlamıştır. Köylülerin kırsal yöredeki işsizlikten kaçmaları, emek maliyetlerini –kalifiye olmayan bir işçi için günde 30 yuan (3,90 dolar) kadar düşük– ucuzlatmakta ve müteahhitlerin aşırı inşaat yapmalarına imkân vermektedir. Devlet-mülkiyetli bankalar, modern binalar için cömertçe kredi vermektedir, çünkü bu binalar herkesi, özellikle de yabancıları etkilemektedir. Kiralık piyasasının en üst düzeyini amaçlayan müteahhitler, şimdilerde ancak kısmen ikamet edilen zarar ettiriciler hâline gelen, çok sayıda, gösterişli yüksek binalar inşa etmişlerdir. Tek başına Şangay, New York şehrinin iki katı kadar çok gökdelene sahiptir. Pekin'de dünyanın en büyük alışveriş merkezi bulunmaktadır ama müşteri yönünden neredeyse boştur, çünkü çok pahalıdır ve yeri uygun değildir. Çin'deki bina artışı, patlayabilecek bir sabun köpüğüdür.

borcu silmek Borç verenin, *ifa edilmeyen borcun* hiçbir zaman ödenmeyeceğini kabul etmesi.
ifa edilmeyen borç Geri ödenmeyen borç.
yumuşak iniş İstikrarsızlaştırıcı ekonomik değişikliklerin tedricen sakinleşmesi.
devalüe Bir paranın diğer paralara göre değerinin aşağıya düşürülmesi (*revalüe*nin zıddı).
sabitleme Bir paranın bir başkası karşısında değişmeyen bir oranla sabitlenmesi
revalüe Bir paranın diğer paralara göre değerinin yukarıya çekilmesi (*devalüe*nin zıddı).
yüzdürme Bir paranın, arz ve talebe dayalı olarak kendi değerini bulmasına izin vermek.

Devlet-mülkiyetli girişimlere (DMG'ler) Parti yetkilileri ve düpedüz üçkâğıtçılar tarafından yıllarca verdirilen hatalı kredilerden sonra, Çin'in bütün bankaları, şu anda teknik olarak müflistir. Pekin, bankaları, borçlarını nadiren geri ödeyen DMG'lere borç vermeye mecbur tutmaktadır. Zayıf (ama şişen) muhasebe standartları nedeniyle bankalar, Japon bankalarının yıllardan beri çoğunlukla yaptığı şekilde, bu borçlar geri ödenecekmiş gibi işlem yapmaktadırlar. Muazzam miktardaki tasarruflar ve hızlı endüstriyel büyüme, temeldeki problemleri maskelemektedir. İfa edilmeyen borcu silmek yükümlülüğü yoktur, zira bu, pek çok bankayı ve DMG'leri iflâs etmiş olduklarını kabul etmek zorunda bırakacaktır. Çin bankacılığının anî iflâs korkusu yaygın ve haklıdır.

Esasında, pek çoğu ABD üniversitelerinden mezun bütün eğitimli meslek erbabı, Çin'in ekonomik dengesizliklerini ve bozukluklarını anlamakta ve çoğu bunları rejimin de anladığını söylemektedir. Çin'in gerçek yönetim organı olan Parti Daimî Komitesi'nin dokuz üyesinin tamamı, iyi eğitim görmüş mühendislerdir. Ama onlar konusundaki görüşler değişiktir. Düzenle irtibatı olan Çinli profesyoneller, rejimin, durumu kontrol altına almakla ne yaptığını bildiğini iddia etmektedirler. Bunların mesajı, "Çok zeki teknokratlar tarafından iyi yönetiliyoruz"dur. Çin'in yöneticileri, 1997 ve 1998'de Doğu Asya'yı silip süpüren para ve bankacılık krizlerinden ülkeyi kurtarmışlardır ve Çin'in aşırı ısınmış ekonomisine, bir "yumuşak iniş" yaptıracaklardır. Çin'in rezervleri, bütün bankacılık

sorunlarının üzerini örtecek kadar devasadır. Ayrıca, Çin şu anda çeşitli en büyük bankalarının hisselerini özel yatırımcılara satma hazırlıkları için milyarlar harcamaktadır ve bu, rejim savunucularının istediği, bütün bankacılık sisteminin disiplin altına alınmasına neden olacaktır. Her şey iyi olacak.

Öte yandan, devlet ilişkilerine bağımlı olmayan profesyoneller ise, rejimin ne yaptığını bilmediğinden, kararsızlıktan felç olduğundan ve bankacılığın çatırdayarak çökmesine izin vereceğinden korkmaktadırlar. Çin'in özelleştirmekte olduğu büyük bankalardan bazıları, ABD'nin katı mali ve muhasebe kurallarının yönetimine girecekleri New York Menkul Kıymetler Borsası'nda listelenmektedir. Çin'de Amerikan bankaları açıldığında, daha büyük güvenlik arayan müşterileri kendilerine çekeceklerdir. Bu yollarla Çin bankaları, daha katı bankacılık kurallarını benimseme hususunda baskı altına gireceklerdir. Fakat daha sıkı bir teftiş, eksik ve yanlış muhasebenin üzerideki örtüyü kaldıracak ve bu da bir Çin bankacılık krizine sebep olacaktır. İç yüzünü bilenler, Çin bankaları hakkında endişeye düşmektedirler.

Yuan ve Dolar

Çin parasının durumu, 1990'ların sonunda bazı ülkelerin paralarının birdenbire devalüe edildiği Doğu Asya'nın başka yerlerindeki bankacılık sorunlarına çok yakından benzememektedir. Çin'in yuanı değerinin altındadır ve yükselmesi muhtemeldir. Ancak, böyle bir yükseliş büyük ve anî olursa, Çin'in hızlı ihracat artışını aksatabilir. Bu nedenle, Pekin, bu tür değişiklikleri kontrol altında tutmak istemektedir. 1995'ten 2005'e kadar, kısmen diğer Doğu Asya paralarını vuran şeyden kaçınmak için, Çin, yuanı dolar karşısında sabitledi. O zaman, ABD de dâhil herkes bunu, istikrarlılaştırıcı bir araç olarak alkışladı. Yıllardan beri, neredeyse sabit bir şekilde, bir dolarla sekiz yuan alınabilmiştir.

Fakat, zaman içinde, giderek hep daha fazla Çin malı ithal eden Amerika, sabit oranın haksızlık olduğundan şikâyet etmeye başladı; bu durum, yuanı çok düşük tutuyor ve Çin'in, ABD'deki fabrika istihdamının sırtından kazanmasına imkân veriyordu. ABD Kongresi, bunun değişmesi gerektiğini haykırdı. Kimileri Çin'in yuanı yüzde 20'den yüzde 30'a revalüe etmesi konusunda ısrarcı oldular. Ekonomistlerin çoğu ise, Amerika'nın Çin'le olan ticarî sorunlarının kökeninde eksik değerli bir yuanın yatmadığını söylemektedir (asıl suçlu, ABD tasarruflarının aşırı derecede düşük olmasıdır). Düşük ücretleri (ve yüksek tasarruf oranı) sayesinde, Çin sadece süper bir rekabetçidir ve onun pahalı olmayan malları ABD enflasyonunu düşük tutmakta, Amerikalıların daha fazla tüketmesine imkân vermektedir.

Ticarî fazlası olan bir ülke, parasını daha yüksek bir değere doğru yüzdürmeye bırakabilir. Ama birçok başka ülke gibi, Çin de, hızlı büyümesini ve ihracatını desteklemek için

yuanı ucuz tutmak istemiştir. Eğer yuan çok yükselirse, Çin ihracat avantajının bir kısmını kaybedebilir. Yuanı düşük ve dengeli tutmak için, Çin, 1990'larda, büyük miktarlarda ABD hazine bonoları satın almaya başladı (Aynısını Japonya da yapmaktadır). Bu durum, Çin ve ABD ekonomilerini tuhaf biçimde birbirine kenetlemiştir. Zengin Amerika, şimdi yoksul Çin'e son derecede borçlanmıştır. Çinlilerin ABD bonoları satın almaları, bizim faiz oranlarımızı düşük tutmuş ve gayrimenkullerimizin yükselmesini sağlama almıştır. Eğer Çin, ABD bono ve tahvillerini satsaydı –ya da sırf satın almayı durdursaydı–, bizim faiz oranlarımız tırmanır ve gayrimenkul fiyatlarımız düşerdi. Dolar dünyanın her tarafında zayıf düşerdi. Öte yandan, Çinlilerin ABD borç piyasasından aniden büyük miktarda

Karşılaştırma
Big Mac İndeksi

Japonya'da ele aldığımız gibi, "piyasa mübadele oranı"nı kullanan geleneksel kişi başına GSYİH rakamları yanıltıcıdır, çünkü bunlar, her ülkedeki fiyatlarla şekillenmemektedir. Örneğin, Çin'in kişi başına GSYİH'sı mübadele oranlarıyla sadece yaklaşık 1.300 dolardır. Ama mübadele oranları, paraları fazla ya da eksik değerli yapmakta ve hızla değiştirmektedir. Bunu düzeltmek için ekonomistler, şimdi, her ülkede yaşamanın kaça mâl olduğunu ölçerek, GSYİH'yı *satınalma gücü paritesi* (SGP: PPP) cinsinden hesaplamaktadırlar. Bu, yaklaşık 5.000 dolarlık kişi başına GSYİH'sıyla Çin'i epeyce zengin yapmaktadır.

SGP'nin hesaplanması zordur, zira ekonomistler, her ülkede aynı olan, mal ve hizmetlerden ibaret bir pazar sepeti bulmak zorundadırlar. SGP'yi tahmin etmenin hızlı ve kaba bir yolu, İngiliz haftalık haber dergisi *The Economist* tarafından geliştirildi: yerel McDonald's'taki bir Big Mac sandviçinin fiyatını, onun ABD'deki (büyük şehir) fiyatıyla karşılaştırmak. Bir Big Mac sandviçi aynı bileşenleri, emeği ve nerede üretilirse üretilsin aynı genel giderleri gerektirdiğinden, yerel maliyetleri epeyce doğru yansıtan gerçek bir mini pazar sepetidir. Bir Big Mac'in ABD'deki fiyatından daha pahalı olması, yerel paranın fazla değerli olduğunu gösterir ve euro ile İngiliz poundunun (£) durumu böyledir. Daha ucuz bir Big Mac ise yerel paranın değerinin düşük olduğunu gösterir, bu da Japonya, Çin ve Rusya'daki durumdur. Big Mac İndeksi, dolar yükselip düştükçe hızla değişen döviz paritelerini kontrol etmek için hızlı bir yoldur. Aşağıdaki Big Macler, Ocak 2006'daki büyük şehir fiyatlarıdır. Gelecek defa denizaşırı seyahat ettiğinizde, kendi bölge araştırmanızı yapabilirsiniz.

	SGP'li kb-GSYİH	Big Mac fiyatı
ABD	37,800 $	3.15
Fransa	27,600	3.51*
Almanya	27,600	3.51*
Britanya	27,700	3.32
Kanada	29,800	3.01
Meksika	9,000	2.66
Japonya	36,000	2.19
Rusya	8,900	1.60
İran	7,000	-
Çin	5,000	1.30
Nijerya	900	-

* euro bölgesi fiyatlarının ortalaması
Kaynaklar: Birinci sütun CIA, ikinci sütun *The Economist*

guanxi İrtibatların Çincedeki karşılığı (Guanxi İli'yle karıştırmayın).

çekilmesi, Çin'in elinde bulundurduğu muazzam miktardaki doların değerinin de düşmesine yol açacaktır. Çin, ABD po-

Anahtar Kavramlar

Piyasalarla Sıkıntı

Piyasa ekonomisinin Yugoslavya, Macaristan veya Çin gibi ülkelere getirdiği sıkıntı, kontrol dışında işlemesi ve istikrarsızlaştırmasıdır. Çin aşağıdaki büyük artışları yaşamıştır:

Çok Hızlı Büyüme: Çin'in altyapısı, ulaştırmada, su temininde, arazide, konutta ve daha pek çok şeyde sorunlar yaratan endüstriyel ve kentsel büyümesine ayak uyduramamaktadır. Pekin'de sürekli bir trafik ve metro sıkışıklığı mevcuttur. Rejim, bu âcil sorunu çözmeye çalışmaktadır ama uzun vadeli plânı yoktur.

İşsizlik: Komünist sistemler, büyük emek verimsizliğinin sebep olduğu işsizliği gizlediler, fakat Çin firmaları kâr yapmak zorunda kalınca, milyonlarca işçiye yol verdiler. Kentlerdeki işsizlik, yüzde 8–10 olarak tahmin edilmektedir. Kırsal işsizlik daha da yüksektir ve kırsal yöreden yaklaşık 200 milyon Çinli, çoğu da izinsiz olarak Özel Ekonomik Bölgeler'de (ÖEBler) iş aramak üzere köyünden ayrılmıştır. Daha fazlası da aynı şeyi yapmaya hazırdır.

Eşitsizlik: Bazı kişiler ve iller zenginleşmiştir; diğerleri çok geride kalmıştır. Doğrudan yabancı yatırımı sayesinde, güney kıyılarındaki ÖEBler hızla zenginleşmiş, buna karşılık iç bölgedeki iller yoksul kalmıştır. Kalifiye ve eğitimli Çinliler, kırsal yörelerdeki akrabalarını çok geride bırakarak, yeni bir orta sınıf oluşturmuşlardır.

İşçi Protestoları: Düşük ücretlerle ve kötü çalışma koşullarıyla yüz yüze olan bazı Çinli işçiler--bilhassa madenciler–sendika kurmaya kalkışmış, fakat hapse atılmışlardır. Pekin, sendikaların varolmasını bile reddetmektedir. Emek karşıtı ve kapitalist yanlısı olmaya yönelen bir Komünist rejimin, Marksist bir devrimin temelini yaratmış olması ironiktir.

Para Çarpıklığı: Pekin, yuanı dolara göre çok düşük olarak (1 $ = 8 ¥) sabitlemiş ve onu sadece çok az revalüe etmiştir. Diğer pek çok ülke ise paralarını yüzdürmeye bırakmışlardır. Ucuz yuan, Çin'in "dünyanın atölyesi" olmasına katkıda bulunmuş, fakat bir gayrimenkul kabarmasına ve yabancıların öfkesine sebep olmuştur.

Rüşvet: Rüşvet, özel ve devlet sektörlerinin ortak alanlarında artmaktadır. Girişimciler devlet yetkililerinden, masa altı ödemelerle elde edebildikleri birtakım izinlere ihtiyaç duyduğundan, ekonomik liberalleşme bu tür ortak alanları da çoğaltmaktadır. Çin, dünyanın en rüşvetçi ülkelerinden bir hâline gelmiştir. Çoğu Çinli işadamı, *guanxiye* bel bağlamaktadır.

Suç: Bütün yukarıdakilere ek olarak, sosyal kontrollerin de zayıflamasıyla, suç ve onu durdurma kampanyaları artmaktadır. İdam mangaları, her yıl binlerce kişiyi infaz etmektedir. Çin, ölüm cezasında dünyanın açık arayla lideridir (ikinci İran'dır). Kalpazanlık yaygındır; bankalar ABD parasını, iş dünyası da büyük yuan banknotlarını kontrol etmektedir.

Kirlenme: Sırf ekonomik büyümeye odaklanan Çin'de, dünyanın en kötü çevre sorunları mevcuttur. Şehirlerin havası berbattır; nehirler kirlidir ve hastalıklar hızla yayılmaktadır. Yetkililer sorunların üzerini örtmekte, bunları ortaya çıkardıkları için çevre ve sağlık eylemcilerini hapsetmektedir. Çekilmez hâldeki kirlenme ayaklanmaları ateşleyebilir ve büyümeyi sınırlayabilir.

Bu sorunlar nasıl çözülür? Bir başlangıç noktası, insanların çıkar grupları ve partiler örgütlemesine ve yetkilileri sorumlu tutabilmesine imkân verecek olan demokrasidir.

litikasına karşı çıkmak için malî bir darbe vuracak mıdır? Tayvan konusundaki bir güç gösterisinde bu kesinlikle olacaktır.

2005'te, Pekin, sabitlemesini dolardan, içerisinde doların, euronun, Japon yeninin ve Güney Kore wonunun olduğu bir grup paraya kaydırarak, yuana birazcık ve hafifçe bir sabitlenmemişlik kazandırdı. Yuan, başlangıçta, dolara karşı yüzde 2.1'lik önemsiz bir yükseliş yaptı. Çin, yuanı serbestçe yüzdürmeye bırakmak yerine, *güdümcü* ekonomisiyle uyum içinde bir "kontrollü yönetilen yüzdürme" uyguladı. Bu ılımlı hamle, eğer tedricen yapılsa hiçbir ülkeye zarar vermeden yuan-dolar dengesizliğini düzeltebilecek olan yuanın daha fazla revalüasyonlarını düşündürdü. Belki de Çin, gerçekten de zeki teknokratlar tarafından yönetilmektedir.

Çin İçin Piyasa Ekonomisi mi?

Çin tam bir piyasa ekonomisi olacak mı? 1978'den başlayarak, Çin ekonomisi hayret verici oranlarla büyüdü. Bütün Komünist ülkeler gibi, Çin de ekonomiyi nasıl merkezîleştirmesi gerektiği sorusuyla yüz yüze geldi ve merkezî siyasî kontrolü elinde tutarak ekonomide adem-i merkezîleşmeye karar verdi. Bu, denemiş olan diğer ülkelerdeki gibi istikrarsız bir bileşimdir.

İlk değişiklikler, Çin nüfusunun hâlâ yüzde 70'inin yaşadığı kırsal kesimde ortaya çıktı. Kolektifleştirilmiş çiftlikler dağıtıldı ve ailelerin, üstü kapalı tabiriyle "sorumluluk sistemi"ne, yani aslında özel çiftçiliğe geçmesine izin verildi. Köylüler, toprağı devletten on beş yıl veya daha fazla süreyle kiralamaktadırlar –ki hâlâ özel mülkiyet sahibi değildirler– ve belirlenmiş fiyatlardan devlete belli bir kota vermek zorundadırlar. Bunun ötesinde, ürünlerini serbest piyasada alabilecekleri en iyi fiyattan satabilirler. Ekecekleri mahsulü kendileri belirleyebilirler, kendi ceplerinden satın alarak, nasıl gübre ve tarım makineleri kullanacaklarına karar verebilirler. Tarımsal üretim hızla arttı, Çinliler daha iyi beslendiler ve çiftçilerin gelirleri yükseldi; hatta bazıları zengin oldu.

1990'larda, kırsal yörelerde işler pek iyi gitmiyordu. Çok sayıda köylünün artık piyasalar için üretim yapıyor olması sebebiyle, rekabet tarım ürünü fiyatlarını ve kârlarını düşük tutmuş, tarım gelirleri azalmıştı. Birçok kırsal yörede köylüler ayaklanıp, kendilerinden sahte "vergi" sızdıran yerel yetkililere saldırdığı için düzen bozulmuştu. Üçüncü Dünya için çok tipik bir model olduğu üzere, milyonlarca köylü Çinli, rejimin kontrol edemediği, istikrarsızlaştırıcı bir akıntıya uyarak, her yıl, piyasa ekonomilerinin geliştiği kıyı şehirlerinde iş aramak için yörelerini terk etmektedir. Büyüyen kırsal hoşnutsuzluğu sakinleştirmek –ve köylülerin kentlere akışını azaltmak için– Pekin, 2005'te, mahsuller üzerindeki binlerce yıllık eski vergileri kaldırdı ve hatta köylülere bir miktar malî yardım da yaptı. Rejim, köylü öfkesinin, Çin tarihinin belirgin işareti olan türden ayaklanmalara dönüşebilmesinden korkmaktadır.

Özel Ekonomik Bölgeler (ÖEBler) Başlangıçta, kapitalist ekonomik gelişmenin teşvik edildiği Çin'in güney kıyısında kurulan bölgeler.

doğrudan yabancı yatırımı (DYY) Yabancı firmaların başka ülkelerde işletmeler kurması.

Kısmî bir serbest piyasanın şehirlere yayılmasına izin verilmiştir. Giderek artan bir işsizlikle karşı karşıya olan rejim, bireylerin küçük mağazalar, restoranlar, tamirhaneler ve hatta üretim tesisleri açmalarına müsaade etmektedir. Hatta Marksistlerin kapitalist sömürü diye adlandıra geldikleri işçi çalıştırmaya bile izin verilebildi. Bu işe yaradı. Çinliler, umursamaz devlet fabrikalarının ve mağazalarının her zaman yapabildiklerinden daha fazla ve daha iyi ürünler üretmek ve satmak üzere bu hummalı faaliyete başvurdular. Gösterişsiz, sapa yerlerdeki "büyük mağazalar", Mao'nun hep küçümsediği modaya uygun giysi ve ayakkabıları satın almak için kuyruklarda bekleyen müşterilerle doldu. Halk, evyapımı sandalye ve kanepe satın almak için açık pazaryerlerine akın etti. Restoranlar yabanî ot gibi fışkırdılar.

Hong Kong civarındaki Shenzen'den başlayarak, Çin'in kıyı kesimlerinde, Çin'i modern bir piyasa ekonomisine dönüştürmek üzere davet edilen özel ve doğrudan yabancı yatırımına (DYY) açık "Özel Ekonomik Bölgeler" ilân edildi. DYY, gelişen dünyada fazlasıyla önemlidir. Marksistler ve milliyetçiler, bir tür kapitalist ele geçirme diye bundan nefret etmekte ve korkmaktadırlar ama bu, hızlı büyümenin anahtarıdır. Yarım trilyon dolardan fazla DYY (bunun çoğu Tayvan ve Hong Kong'dan), Çin'deki düşük ücretlerden (kalifiye olmayanlar için saatte 40 sent, fakat yükselmektedir) yararlanmak üzere buraya aktı ve üretim arttı. Bu firmalar, kâr etmek için dünya piyasalarında rekabet etmektedirler. –Şu anda Çin ekonomisinin yarısını oluşturan– bu firmalar sayesinde, Çin'in GSYİH'sı, çeyrekyüzyıl içinde, ülkeyi dünyanın toplamda (fakat kişi başına değil) ikinci en büyük ekonomisi ve (Amerika ve Almanya'dan sonra) üçüncü en büyük ihracatçısı hâline getirecek şekilde, yılda ortalama yüzde 9.5 gibi büyüleyici bir oranla arttı. 2002'de Çin ekonomisi, 1980'de olduğundan yirmi kat daha büyüktü. Mukayese olarak, 100,000 devlet-mülkiyetinde girişimin (DMG) üçte biri zarar etmekte, sübvansiyonlara ve asla geri ödenmeyecek borçlara yaslanmak zorunda kalmaktadır. DMG'lerin en az yarısına umutsuz gözüyle bakılmaktadır. Bunları kapatıp işsizlik yaratalım mı yaratmayalım mı sorusu, Pekin'in karşı karşıya olduğu en önemli sorunlardan biridir. Daimî Komite'nin bu önemli kararı ertelemeye devam etmesi gerçeği, belirsizlik ya da felç durumunu akla getirmektedir: Basitçe, ne yapacaklarını bilmemektedirler.

Kıyıda modern, yüksek binalı, hızla gelişen kentler yayıldıkça, bazı Çinli işadamları milyoner olmuş ve muazzam bir orta sınıf oluşmaya başlamıştır. Çinlilerin çoğu serbest piyasanın tadını almış ama pek çok kadro bundan hoşlanmamıştır. Gerçek bir piyasa sistemine ilerliyorsanız, kontrollü bir ekonomiyi denetlemeleri sayesinde iyi yaşayan kadroları ne yaparsınız? Bunlar ayak diremekte ve büyük değişimi engellemeye çalışmaktadırlar. Deng, eski kadrolarını tasfiye etmiş veya emekliye ayırmış ve yerlerine, kapitalist tarzı ekonomik büyümeyi benimseyen ve bunu "Çinli özellikleriyle sosyalizm" olarak adlan-

dıran –şimdiki Parti başkanı Hu ve Başbakan Wen gibi– genç teknokratları getirmişti. Bu adlandırmanın ne anlama geldiğini hiç kimse bilmemektedir.

yuppy "Genç kentli profesyonel"in ("young urban Professional") kısaltması.

Anahtar Kavramlar
İkinci ve Üçüncü Mertebe Sonuçlar

Çin'in nüfus artışını sınırlama programı, devletin iyi olduğuna karar verdiği bir şeye toplumu zorlamakla ne kadar yanlış bir iş yaptığını göstermektedir. Bu ayrıca, ikinci ve üçüncü mertebe sonuçların –kimi zaman "öngörülmeyen sonuçlar" diye adlandırılır– ne kadar sorunlu, yani bir siyasanın uzun vadeli etkilerini tahmin etmenin ne kadar zor olduğunu da kanıtlamaktadır.

1980'lerin başlarında, Çin, doğumları frenlemek için vahşi bir program uyguladı. Kadınlara yalnız bir çocuk sahibi olmaları emredildi ve eğer birden fazla yaparlarsa para cezası verildi ve ödeneklerini kaybettiler. Pek çok kadın çocuk düşürmeye zorlandı. Beklenebileceği gibi, birinci mertebe sonuç, nüfus artışı oranının, Avrupa'ya benzer ama çoğu yılda yüzde 3 oranında artan Üçüncü Dünya'ya göre çok düşük bir oran olan yılda yüzde 1'in altına düşmesiydi.

Ancak, ikinci mertebeden bir sonuç, gerek çocuk aldırma ve gerekse bebek katli yoluyla erkek çocukların kız bebeklere göre büyük miktardaki fazlalığıydı. 1979'dan 1995'e kadar doğması beklenen kızların yaklaşık yüzde 5'i, 1990'larda ise yüzde 10'u ortada yoktu. 2000'de, 100 kıza karşılık 118 erkek dünyaya geldi. Ucuz olan ultrason taramaları, seçici bebek aldırmalara imkân tanıdı. Pek çok Üçüncü Dünya kültürü gibi, Çinliler de, gerek tarımda çalışma ve gerekse anne-babasına ileri yaşlarda bakma sebebiyle, erkeklere kızlardan daha fazla değer vermektedirler. Bu nedenle, eğer onların bir çocuk yapmalarına izin veriliyorsa, birçok Çinli ağırlıklı olarak erkeği tercih etmektedir. Bu, kız evlâtlan hoş karşılayan eğitimli, kentli Çinliler için geçerli değildir.

Üçüncü mertebe sonuçlar; ikinciden kaynaklanmaktadır: Erkeklerin kadınlardan fazlalığı, milyonlarca Çinli erkeğin asla gelin bulamaması demektir. Dahası, doğurganlık oranlannın –1980'de ortalama bir kadın başına 2.29 doğumdan, 2004'te 1.69'a– anî düşüşü, –şimdilerde iyileşen beslenme ve sağlık bakımına bağlı olarak daha fazla sayıda olan ve daha uzun yaşayan– Çin'in emeldi kuşağının, neredeyse kendisini geçindirmeye yetecek sayıda çalışan Çinli bulamayacak olması anlamına gelir: 2030'da Çinlilerin dörtte biri altmış beş yaşın üzerinde olacaktır: Çinliler "4–2–1"den, yani dört dede-nine, iki anne-baba ve onlara bakacak bir tek çocuktan söz etmektedirler ki, bu tek çocuk politikasının mantıksal sonucudur: Hâlâ yoksul bir ülke olan Çin, böylece zengin ülkelerin sorununun aynısıyla yüz yüze gelecektir. Şimdilerde eğitime ve doğum kontrolüne vurgu yapan Çin Devlet Aile Plânlaması Komisyonu, ikinci ve üçüncü mertebe sonuçları göz önüne almamıştır.

Peki öyleyse, Üçüncü Dünya'nın ciddi boyuttaki çok hızlı nüfus artışı sorunu nasıl ele alınmalı? Ekonomik büyüme, şu anda Çinli *yuppy*lerin zaten sergilediği gibi, baskı olmaksızın sorunu çözmektedir. Bunların az sayıda çocukları vardır (ve kızlan olmasından da mutludurlar). Ekonomi geliştikçe, daha fazla insan kentli ve orta sınıf olmakta ve Japonların yaptığı gibi, kendiliklerinden çocuklannın sayısını sınırlamaya karar vermektedirler. Daha fazla kadın eğitimli oldukça, kariyerleri için evliliği ertelemektedir ve bu, evlilik için zaman bulamayacak kadar uzun süre ve sıkı çalışan Çinli yuppyler arasındaki güçlü eğilimdir. Hiçbir zengin ülkenin çok fazla bebek sorunu yoktur (aslında tam tersi söz konusudur) ve yeni sanayileşen ülkeler de doğumlar yönünden dramatik bir düşüş göstermektedir. Çin'in demografik fiyaskosu, Mao'nun (ve daha önce Stalin'in de), toplumun, Parti'nin emrettiği herhangi bir biçime zorlanabileceği düşüncesinin bir örneğidir.

Fakat piyasa ekonomileri kendi problemlerini doğururlar, öfke ve kıskançlıkları uyandırırlar. Çin liderleri, ekonominin kontrol dışına doğru ilerlemesinden korkmaktadırlar ve bir "yumuşak iniş" hedefleyerek, bunu yavaşlatmaya çalışmışlardır. Daha uzun vadede sistemin demokrasiye ihtiyacı vardır, fakat Pekin, Çin'in sadece tek partisi olacağına ant içmiştir. Peki, istikrarsızlaştırıcı bir ekonomik sistem, diktatöryel bir siyasî sistemin banknotlarını dışarıya kaçırdığı zaman ne olacak? Düşünün: Tehlikeli ve ehlileştirilemez yabanî at (Çin ekonomisi) binicisini (Parti) sırtından atıyor.

"Orta Krallık" İçin Bir Orta Yol mu?

Pekin'in son zamanlardaki ve şimdiki yöneticilerinin temel varsayımı, kapitalizm ile komünizm arasında, yani kontrollü bir ekonomi ile serbest piyasa ekonomisi arasında, yani Sovyet ve Amerikan modelleri arasında bir orta yolun mevcut olduğudur. (Sovyet Başkanı Gorbaçov da benzer kavramlara kafa yormuştu, ona ne olduğunu biliyorsunuz.) Kapsamlı kontrolü devletin ellerinde tutarken piyasa ekonomisinin unsurlarını getirerek, bir orta yol bulduklarını zannetmektedirler. Var mı? Aslında yok ama bazı gözlemciler, Çinli elitlerin, ancak kendi aralarında bunu sessizce itiraf ettiklerini düşünmektedirler.

Komünist bir ülke, bir parça piyasa ekonomisini içeriye aldığında –arz ve talep, rekabet eden üreticiler, kârlar, aile çiftçiliği, kendi seviyelerini bulan fiyatlar–, ilk beş yıl genellikle her şey iyidir. Tarım çıktıları özellikle artar ve halk iyi beslenir. Tüketici malları bollaşır ve insanlar daha iyi yaşar ve giyinirler. Yeni sanayiler, dünya piyasası için giyecek ve tüketici elektronikleri üretirler. İstatistiksel olarak, büyüme oranları hızla artar. Mutlu dengeyi bulmuşlar gibi görünür: *Makro* seviyede devletçe yürütülen ekonominin hayırsever rehberliği altında, *mikro* seviyede tüketici malları üreten bir piyasa ekonomisi). Gıda, giyim, tüketici elektroniği ve birçok başka şey, çoğu DYY ile olmak üzere, özel firmalar tarafından üretilir ama bankacılık gibi büyük sektörler ve plânlama sistemleri hâlâ devlet mülkiyetinde ve Parti kontrolü altındadır.

Fakat, birkaç yıl sonra işler ters gitmeye başlar. Yokluklar, çarpıklıklar ve darboğazlar ortaya çıkar. Çin'in büyümesi, 1990'ların başlarına kıyasla yavaşlamıştır. Özel sektör, devlet sektörüne çarpmaya devam etmektedir. Bunu yaptığı her defasında, ancak özel sektörü genişleterek ve devlet sektörünü küçülterek çözülebilecek olan bir "kriz" söz konusudur. Bundan birkaç yıl sonra da, az miktarda sosyalizm kalınıştır ve Pekin'in yöneticileri bundan hoşlanmamaktadır.

–Yugoslavlar ve Macarlar gibi– Çinliler de, bir parça kapitalizmin, azıcık hamile olmak gibi bir şey olduğunu fark ettiler. Komünist ülkelerin karşı karşıya olduğu seçim zordu. Eğer piyasa ekonomisine giden yolun bir kısmını kat etselerdi, birkaç yıllık büyümenin ardından, tehlikeli çarpıklıklar başlarına gelecekti. Eğer liberal tecrübeyi durdursalardı,

onları kapitalist dünyanın katbekat gerisinde bırakarak yavaş yavaş kötüye gitmiş olan, merkezî, Stalinci sisteme geri dönmüş olacaklardı. Eğer piyasa sistemine giden yolu tamamen kat etselerdi, bütün geçmiş onlarca yıl boyunca yanlış yolda bulunduklarını itiraf etmiş olurlardı.

1997'de diğer Doğu Asya ülkelerini vurmuş olan malî sorunlarla birlikte birden ortaya çıkan diğer bir problem de, Çin bankalarının düşüncesizce ve üçkâğıtçılıkla kredi vermeleridir; yakın zamana kadar bütünüyle devlet malı olan bankacılık sistemi kırılgandır. Zarar eden devlet sanayilerini desteklemek için verilen bazı borçlar, hükümetin emri gereğiydi. Merkezî hükümetin kendisi de, çok fazla sübvansiyon ve çok az vergi toplaması nedeniyle son derecede borçluydu. Hatalı ve aptalca finans sistemi sebebiyle, Çin'in büyümesi tehdit altındadır. Amerika gibi Çin'in de, zamanı hızla geçen bir borç bombası mevcuttur.

Demokrasi
Piyasalar Demokrasiye Götürür mü?

Ekonomik liberalleşme, siyasî katılımı cesaretlendirmeye elverişlidir. Tek başına ekonomide reform yapamazsınız, çünkü ekonomik reform, siyasî reform, yani demokrasi taleplerini üretir. Siyaset bilimci Peter Berger'ın ileri sürdüğü gibi: "Piyasa ekonomileri, belli bir zaman periyodu içinde başarılı olduklarında, kaçınılmaz olarak bunu demokratikleşme baskıları izler". Piyasa ekonomisi, büyük, eğitimli bir orta sınıf ve çıkar grupları üretir. Halk, kendilerine küçük çocuk gibi muamele eden yozlaşmış bir hükümete öfke duymaya başlar. Demokrasi istemektedir. Eğer rejim zeki ve esnekse, genellikle eleştirel bir basına, daha sonra muhalefet partilerine ve son olarak özgür ve âdil seçimlere izin vermek suretiyle, aşamalı olarak demokrasiyi başlatır.

Tayvan, otoriteryenizmden demokrasiye böyle bir geçişin, ders kitabı gibi bir örneğidir. Bazıları Çin'in de benzer bir yolu takip edeceğini öne sürmektedir, fakat arada farklar vardır. Birincisi Tayvan küçüktür ve bu onu kontrolü kolay yapmaktadır. Birçoğu ABD'de eğitim görmüş olan Tayvanlı elitler, 1970'lerin sonlarında, yollarını demokrasiye doğru döndürdüler. Onları motive eden şeylerden biri şuydu: Pekin'in Taiwan'ı ele geçirme isteklerine karşı ABD desteğini kazanmak için, kendilerinin bir demokrasi olduğunu Amerikalılara göstermek. *Benzemezlik* konusundaki uyarımızı hatırlarsanız, Tayvan örneği, Çin anakarasına uymamaktadır. Hâlâ sıkı birer Komünist olan Çinli elitlerin demokrasi arzuları yoktur ve Amerikalıları memnun etmeye çalışmamaktadırlar. Özel gibi görünen Çin ekonomisinin büyük bölümü, aslında hâlâ devlet ya da ordu tarafından kontrol edilmektedir. Çin liderleri kapitalizmi amaçlamamaktadır; hedefleri Çin'in güçlü olmasıdır. Çin'in orta sınıfı hızla büyümektedir, fakat çoğulcu demokrasinin altında yatan *sivil toplum*un ve özerk grupların gelişmesini de engelleyen devlete bağlıdır. Demokrasi çağrıları acımasızca ezilmektedir. Ekonomik büyümesi ne olursa olsun, Çin'in kendiliğinden veya barışçı bir biçimde demokrasiye doğru hareket etmesini beklemeyin.

Kimi gözlemciler, Çin'in reformlarının Sovyetler Birliği'ninkinden çok daha zeki ve başarı şansının çok daha yüksek olduğunu öne sürmektedirler. Birincisi, Çin özel çiftçiliğe izin vermiştir. Sovyetler Birliği ise, çöktüğünde hâlâ özel çiftçiliği tartışıyordu. Sonra Çin, küçük çaplı işletmeciliğe de müsaade etmiştir. Bir diğeri, Çin yabancı yatırım için ÖEB'leri uygulamaya koymuştur. Çin'de eksik olan şey, Gorbaçov'un suratına patlamış olan siyasî liberalleşmedir. Bütün Pekin yöneticileri, Gorbaçov'un dikkatsizlik sonucu Sovyetler Birliği'ni nasıl çökerttiğini iyi bilmektedir ve Çin'in Gorbaçov'u olmaktan korktukları için, Gorbaçov'un ilk yaptığı reformlar olan demokrasiyi, rekabet eden partileri ya da özgür basını hoş görmemektedirler. Acaba Çinliler, siyasî sistemlerini reforme etmeden önce demokrasi için ekonomik bir temel inşa edecek şekilde reformlarını birbiri ardına sıralayarak doğru mu yapmışlardır?

Başka gözlemciler de, siyasî reformlar olmaksızın ekonomik reformların patlayarak Çin'i çökerteceğinden korkmaktadırlar. Artan rüşvet ve eşitsizlik nedeniyle giderek büyüyen bir kitle huzursuzluğu söz konusudur. Şimdiye kadar, komünizmden piyasa kapitalizmine tek başarılı geçiş, anti-komünistlerin komünist rejimi tamamen saf dışı ettiği Orta Avrupa'da –Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan'da– mümkün olmuştur. Kontrol edilmeyen, orta yol geçiş işe yaramıştır.

Ejderha'yı Kızdırmak

Bazı Amerikalılar, Amerikalıların Japonya'nın kısa süre sonra bizi satın alacağına ikna olduğu, 1980'lerdeki sahnenin neredeyse aynen tekrarı olarak, saldırgan bir Çin'in, ABD'nin tamamını satın almakta olduğundan korkmuşlardır. Amerika, yumruk vuracak bir Asya ülkesine muhtaç gibi bir görüntü vardır. Bize Amerika satılıyormuş gibi geliyor, çünkü tasarruf ettiğimizden daha fazla tüketmekteyiz. Çinliler (ve Japonlar) bunun tersini yapıyorlar ve bu onlara çok miktarda harcanacak para kazandırıyor.

Çin hakkındaki tehditkârlık düşüncesini pekiştiren şey, Çin Ulusal Denizaşırı Petrol Şirketi'nin (CNOOC) bir ABD petrol şirketini, Unocal'ı 18,5 milyar dolar karşılığında satın alma teklifiydi. Unocal büyük bir şirket değildir ama Çin'in artan enerji ihtiyacını sağlamak istediği Asya'daki petrol sahalarının sahibidir. Ancak CNOOC, Çin petrol bakanlığının bir koludur ve bu da teklifi, sırf bir ticarî muameleden daha farklı bir şey hâline getirmektedir. Çin'in sadece kapitalist göründüğünü hatırlayın; büyük kısmı hâlâ devlet mülkiyetindedir. Çin, şu anda (ABD'den sonra) dünyanın ikinci en büyük petrol tüketicisidir ve enerji temini güvence altına almak için petrol işine girmektedir. ABD Kongresi, CNOOC'nin fiyat teklifi karşısında, tıpkı Meksika ve Nijerya'nın kendi petrol alanlarını satın alan yabancılardan söz ederken yaptığı gibi, milliyetçi bir öfke içinde yaygara kopardı. CNOOC teklifini geri çekti ve Unocal'ı Chevron satın aldı. Amerikalılar da ekonomik milliyetçiler hâline gelebilmektedir.

Bazı gözlemcilerin, başarısız olan bu işin arkasındaki anlam sebebiyle canları sıkıldı. Çin'e karşı ayrımcılık mı yapıyoruz, olmasını istemediğimiz tam bir düşmanlık mı meydana getiriyoruz? Çin, Kongre'nin ekonomik milliyetçiliğine nasıl tepki gösterebilir? 1972'de, Başkan Nixon'la başlayarak, Çin'i dünya piyasasına girmeye ve para kazanmaya teşvik ettik. Çin tavsiyemize uydu ve şimdi büyük miktarda doları var. Şimdi parasını –belli başlı mal varlıkları zaten Asya'da bulunan– bir ABD firmasına harcamakta neden özgür olmasın? Kimileri de –ticaret, para ve telif hakları meselelerinde Çin'e sürekli olarak kusur bulan– Amerika'nın Çin ejderhasını kızdırmakta olduğundan endişelidir. Pearl Harbor'a giden yol, ABD'nin Japonya'ya özellikle petrol konusundaki ticarî sınırlamalarının kaldırım taşlarıyla döşeliydi.

Dünya Ticaret Örgütü Kendilerini ticarete ve yatırıma açmış, 120'den fazla üye; yarı-adlî yetkileri vardır.

Çin ve Dünya

Tam da, çok gurur duyduğu 2008 Olimpiyatları'na ev sahipliği yapacağı bir dönemde, Çin'i çeşitli istikrarsızlaştırıcı baskılar vurmaktadır. –Kapitalist bir mikroekonomiye izin vererek– Kolay ekonomik reformlar yapılmıştır. Aslında geriye zor kısımlar kalmıştır: tehlikeli olan devlet, bankacılık ve devlet sanayisi borçları, verimsiz tarım ve her yıl ekonomiye katılması gereken yaklaşık dokuz milyon yeni istihdam ihtiyacı. Dünya çapındaki herhangi bir ekonomik yavaşlama, Çin'in ihracat öncülüğündeki büyümesini durdurur. Japonya'nın 1990'larda farkına vardığı gibi, ihracat bir ekonominin tek başına temeli olamaz.

Bir başka faktörün de tahmin edilmesi güç sonuçları olacaktır. 2001'de, Çin, uzun zamandan beri ihracatını artırmak için peşinden koştuğu Dünya Ticaret Örgütü (WTO) üyeliğini elde etti. Fakat Çin WTO'ya katılmakla, şimdiye kadar himaye ettiği bankacılık gibi sektörleri de dâhil, bütün ekonomisini her türlü yabancı yatırıma ve şirkete açmak zorunda kaldı. Birçok zayıf Çinli firma çökecektir. Büyük bankaları da beraber sürükleyebilirler. İthal edilen hububat, Çinlilerin kendi pirinç ve buğdayından daha ucuz olabilir.

WTO'ya üyelik, Çin'in diğer ülkelerle olan ticarî ilişkilerini durgunlaştırmadı. Süresi dolmuş dünya tekstil ve giyim ticaretini düzenleyen, 2004 sonundaki bir anlaşma, Çin'i sınırsız ihracat yapma konusunda serbest bıraktı. Yüksek kapasiteli tesisleri ve bol miktardaki ucuz emeğiyle, Çin, zaten büyük bir kısmını elinde tuttuğu dünya tekstil ve giyim pazarını tamamen eline geçirecekmiş gibi görünmektedir. (5 dolarlık bir tişörtünüzün kelepir olduğunu mu sandınız? Çin'de bunların üç adedi 1 dolardır. Ama dikkatli olun, Çinli bir XL, daha çok bizim medium büyüklüğündedir.) Diğer ülkeler "haksızlık" diye feryat ettiler ve âcil olarak, Çin'den ithalatı sınırlayacak hükümler için WTO'ya başvurdular. Çin, ihracatına haksız muameleden şikâyet ederek, öfkeyle tepki gösterdi. Bu tür ticarî lokavtlar, İkinci Dünya Savaşı öncesinde Japon milliyetçiliğini ateşlemişti.

2008 Olimpiyatları ile ilgili çok şey olabilir. Belirttiğimiz gibi, hazırlıklar sürüyor ve pek çok Çinliyi öfkelendiriyor. Eğer öğrenciler ve muhalifler, taleplerini duyurmak için Olimpiyatları kullanmaya çalışırlarsa, derhâl ezileceklerdir. CCP'nin resmî gazetesi *People's Daily*, "İstikrarı korumak her şeyden önce gelir" diye uyardı. Bir iyi husus: Pekin, oyunlar sona erinceye kadar, muhtemelen Tayvan konusunda ciddi bir güç gösterisi yapmayacaktır. Rejim, Olimpiyatlarını lekeleyecek hiçbir şeye izin vermeyecektir. Ama oyunların kendisi, Ağustos'ta Pekin'in sıcak, nemli ve zehirli havası yüzünden sporcuları ve turistleri çok mutsuz edebilir. Olimpiyatların, Çin'in umduğu gibi bir vitrin olmadığı ortaya çıkabilir.

Çin, Tayvan'ı güç veya gözünü korkutma yoluyla ele geçirebilir mi? Kesinlikle ve şimdi buna nasıl tepki vereceğimizi kararlaştırmalıyız. Olimpiyatlardan sonra, 2009 başında, bu sorun artık varsayımsal olmayabilir. ABD'nin askerî müdahalesi ise savaşa, hatta nükleer savaşa dönüşebilir. Bir ABD ticarî ambargosu Çin'i korkutmayacaktır. Çin, sırf elindeki ABD hazine kâğıtlarını satarak bile ABD'ye büyük ekonomik zarar verebilir. Çin de bir darbe alacaktır, fakat bu, onu yapacağını yapmakta duraksatmayacaktır. Çin milliyetçiliğini hafife almayın.

Çin, aslında bir yüzyıldan daha uzun süre istikrarlı olmamıştır ve aynı yolları tekrar izleyebilir. İyi zamanlarında bile yönetilmesi zor olan Çin, şu anda bölünmüş ve kararsız bir

Coğrafya
Hong Kong Örneği

1997'de İngiliz sömürgesi Hong Kong, tekrar ilk sahibi Çin'e döndü. Hong Kong'un büyük kısmı, aslında –sömürgeye su temin eden kaynak olan– anavatandan kiralanmış bir bölgeden ibaretti ve kira 1997'de sona erdi. Britanya, paketin tamamını Pekin'e geri vermeyi kararlaştırdı. Zengin ve çalışkan Hong Konglu ların çoğu, Çin'in bir parçası olmayı istemiyordu (bazıları paralarını aldılar ve Kanada, Vancouver'a göç ettiler). Pekin, "bir ulus, iki sistem" formülüyle, Hong Kong'un özerkliğini elli yıl boyunca koruyabileceğine dair garanti verdi. Çok kimse, Pekin'in niyetinin, Tayvan'ın da anavatana yeniden katılabileceğini ve yine de siyasî ve ekonomik sistemini koruyabileceğini göstermek olduğuna inanmaktadır. Pek az Tayvanlı bunu yutmaktadır.

Pekin, muhalefeti cezalandırmak üzere, yavaş yavaş Hong Kong'da "güvenlik" ve "istihbarat"a ilişkin yeni yasalar devreye soktu. Pekin'in mahkeme kararları, Hong Kong'un özel statüsünü aşındırmıştır. Eleştiri yapan Hong Konglu yazarlar işlerini kaybetmiştir. Bazı kooperatifçi Hong Konglular özel işler aldıkça rüşvet artmıştır. Pekin, İkinci Dünya Savaşı'ndan önce de olduğu gibi, Çin'in finansal merkezi olarak Shanghai'dan yana tavır almaktadır. –Tıpkı Shanghai'ın eski bir belediye başkanı olan Devlet Başkanı Jiang gibi– Başbakan Zhu da, 1999'da şöyle demiştir: "Shanghai, Çin'in New York'u olacaktır". Demek ki Hong Kong da onun "Toronto"su olacaktır. Dünyanın en büyük finans merkezlerinden biri olan Hong Kong, anavatan Çin'le giderek daha fazla, diğer Pasifik Çevresi ülkeleriyle ise giderek daha az iş yapmıştır. Hong Kong parıltısını kaybettikçe, Singapur, Pasifik Çevresi'nin büyük ticarî merkezi olarak onun yerini almak üzere hamle yapmaya çalışmaktadır.

Parti'ye, rüşvetçi yerel yetkililere, zayıflayan merkezî otoriteye ve artan bölgesel eşitsizlik ve hoşnutsuzluklara sahiptir. Kimi gözlemciler, Pekin'in, öfkeli bir milliyetçiliği yükselterek, hoşnutsuzluğun yönünü dışarıya çevirmesinden endişe etmektedirler; bu, endişeli rejimlerin yaygın bir uygulamasıdır ve Çin'deki çok endişeli bir rejimdir.

Çin zaten, Japonya'yı gölgede bırakacak şekilde Doğu Asya'nın bir numaralı askerî gücüdür. Eski Parti başkanı Jiang, "2020 civarında, sadece iki süper güç olacak –Çin ve ABD" demiştir. Çin'in önceliklerinden biri, sayesinde Doğu ve Güney Çin Denizleri'nde, kıyılarından çok uzaktaki adaları istediği ve tahkim ettiği donanmasıdır. Bu durum, bölgedeki diğer ülkeleri –Japonya, Filipinler, Malezya, Endonezya ve Vietnam– kızdırmaktadır. Ve Pekin, firarî bir ili olarak gördüğü Tayvan'ı ele geçirme hakkını her an ilân etmek-

Anahtar Kavramlar
Çin'in Değişimini Kestirmek

Değişimi kestirmenin bir yöntemi , en muhtemel olduğunu düşündüğünüz çeşitli senaryoları ve durumları alt alta yazmaktır. Benim listem şu:

Değişim yok. Rejim, yaklaşık 1980'den beri yaptığı şeyleri yapmaya devam eder: ihtiyaç duyduğunda baskıyla da destekleyeceği bir dizi küçük reformla ilerleyeceğinden, olduğu gibi kalır. Yakın dönem için, açıkça bu Pekin'in tercihi olur ama çok daha uzun vadede işe yaramayabilir, çünkü birçok problem doruğa ulaşmaktadır.

Büyük reformlar. Daimî Komite'nin tekrıokratları, yaklaşan huzursuzluğu görür ve bir dizi büyük reformla bunun önünü almak için harekete geçer. Hiç kimse, Gorbaçov'un Sovyetler Birliği'nde yaptığı gibi çok hızlı hareket etmek ve sistemin çökmesine sebep olmak istemez. Bu senaryo kısmen muhtemeldir.

Panik hâlinde reformlar. Eğer huzursuzluk büyürse, rejim panikleyebilir ve telâşlı, çok kapsamlı –hatta bazıları demokrasiye yol açan– reformlar sunar, fakat bu arada baskı yoluyla bozguncu hareketlere yol vermemeye de çalışır. (Bunun bir benzeri 33. bölümde ele alacağımız, Meksika'nın "umutsuz priismo"su olabilir. Fakat benzerlikler konusunda dikkatli olmayı unutmayın.) Rejim, Tayvan'da yönetimi ele alarak ve bu arada ABD ve Japonya'nın itiraz etmemelerini de ifşa ederek, milliyetçilik yoluyla hoşnutsuzlukların yönünü değiştirmeye de kalkabilir. Panik hâlindeki reformlar, çok geç gelen ve rejimin zayıflığını ve korkusunu ortaya çıkaran, çoğunlukla kötü reformlardır. Bu senaryo da biraz muhtemeldir. Bunun bir ipucu, 2005'te, Pekin'in hem köylüleri yatıştırmak ve hem de onları arazilerinin başında kalıp şehirlere göç etmemeye teşvik için tarım vergilerini kaldırmasıyla ortaya çıkmıştı.

Sistem değişikliği. Büyük bir huzursuzlukla ve Tayvan kriziyle karşılaşan rejim kenara çekilir. Bu bir Gorbaçov senaryosu olacaktır ve muhtemel değildir. Çinli bir sivil toplum olmadığı için, bu bir kaotik akıbet yaratır ve demokratik bir sonu da garanti etmez.

Devrilme. Bu muhtemel olmayan bir senaryodur, çünkü Pekin'in, rejime sokaklarda karşı çıkılmak üzere hoşnutsuzluğun yeterince örgütlenmesine izin vereceğini varsaymaktadır. Bu ancak, Çin ekonomisinin, yurttaşların maddî iyileşme beklentilerini suya düşürecek ölçüde anî bir yavaşlamasıyla olabilir. Eğer Pekin performansa dayalı meşruiyetini kaybederse, ağır bir baskıya geri dönmesi daha muhtemeldir.

tedir. 1979 tarihli bir yasayla, ABD, barışçı ve gönüllü bir yeniden birleşme için vaatte bulunmuştur. Eğer Pekin güç ya da göz korkutma uygularsa, nasıl tepki göstermeliyiz?

Her şeyin altında yatan, bir zamanlar dünyanın en büyük uygarlığı olan ama Batılı ve Japon emperyalistler tarafından dize getirilmiş bulunan Çin'in derinlerde yer alan itibar ve saygı görme arzusudur. Çin'in bu onaylanmayı nasıl elde edeceği, 21. Yüzyıl tarihinin en önemli fasıllarından biri olacaktır.

Anahtar Terimler

borcu silmek
devalüe
devlet-mülkiyetli girişimler
doğrudan yabancı yatırımı
Dünya Ticaret Örgütü
guanxi
ifa edilmeyen borç
maskeleme
müflis
Özel Ekonomik Bölgeler
revalüe
sabitleme
yuan
yumuşak iniş
yuppy
yüzdürme

Ek Kaynaklar

Chang, Gordon G. *The Coming Collapse of China.* New York: Random House, 2001.

Economy, Elizabeth C. *The River Runs Black: The Environmental Challenge to China's Future.* NY: Cornell University Press, 2004.

Fishman, Ted C. *China, Inc.: How the Rise of the Next Superpower Challenges America and the World.* New York: Scribner, 2005.

Greenhalgh, Susan, and Edwin A. Winckler. *Governing China's Population: From Leninist to Neoliberal Biopolitics.* Stanford, CA: Stanford University Press, 2005.

Huang, Yasheng. *Selling China: Foreign Direct Investment during the Reform Era.* New York: Cambridge University Press, 2003.

Hughes, Neil C. *China's Economic Challenge: Smashing the Iron Rice Bowl.* Armonk, NY: M. E. Sharpe, 2002.

Johnson, Ian. *Wild Grass: Three Stories of Change in Modern China.* New York: Pantheon, 2004.

McGregor, James. *One Billion Customers: Lessons from the Front Lines of Doing Business in China.* New York: Free Press, 2005.

Terrill, Ross. *The New Chinese Empire: And What It Means for the United States.* New York: Basic Books, 2004.

Tsai, Kellee S. *Back-Alley Banking: Private Entrepreneurs in China.* Ithaca, NY: Cornell University Press, 2002.

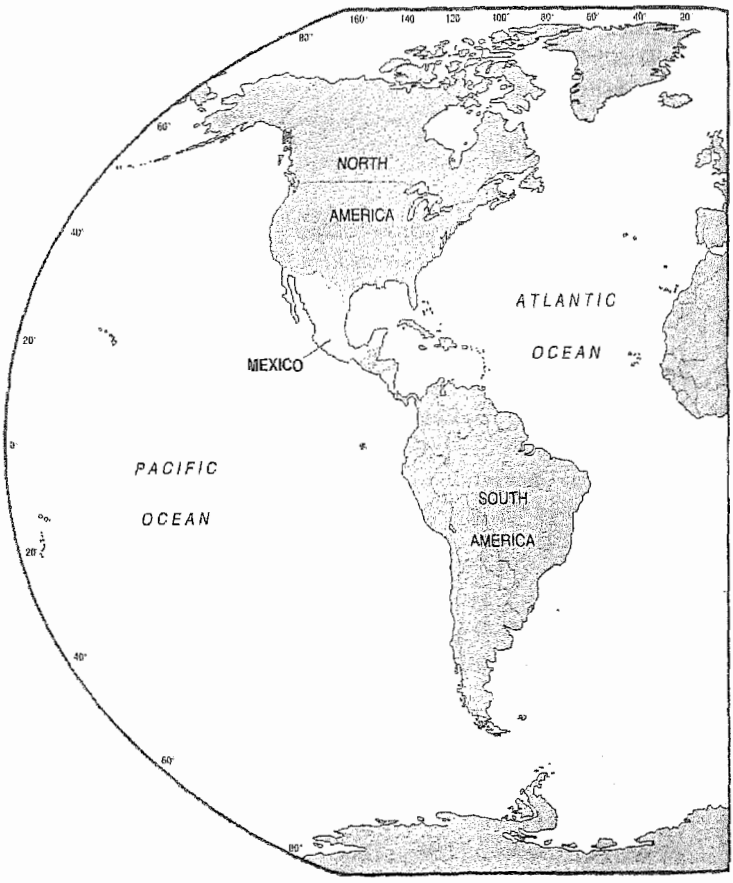
Wedeman, Andrew H. *From Mao to Market: Rent Seeking, Local Protectionism, and Marketization in China.* New York: Cambridge University Press, 2003.

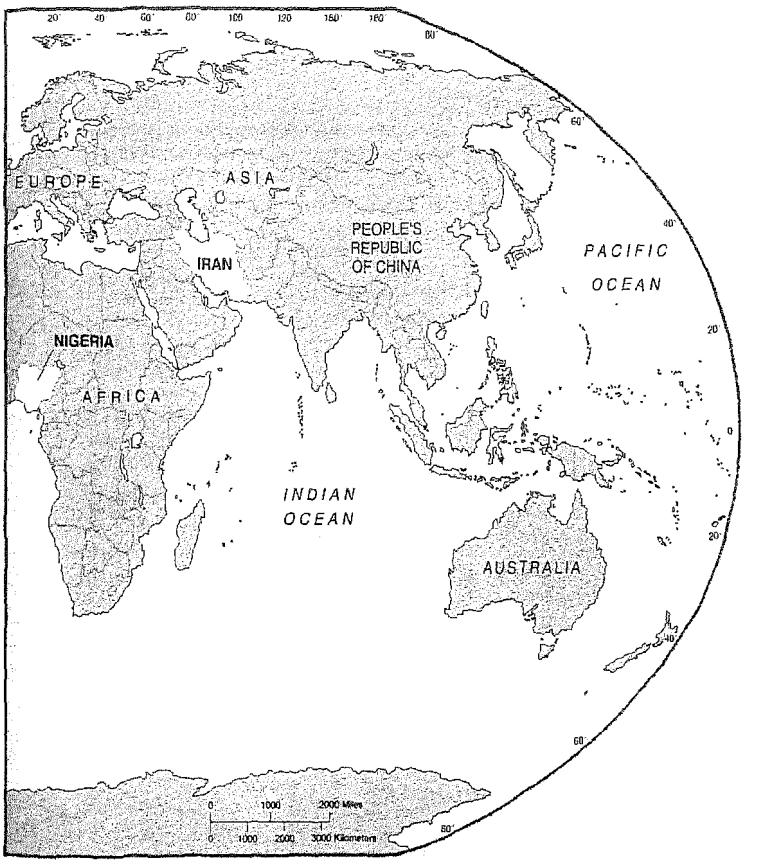
Wu, Hung. *Remaking Beijing: Tiananmen Square and the Creation of a Political Space.* Chicago, IL: University of Chicago Press, 2005.

Zheng, Yongnian. *Globalization and State Transformation in China.* New York: Cambridge University Press, 2004.

Kısım VII

Üçüncü Dünya

EUROPE
ASIA
PEOPLE'S
REPUBLIC
OF CHINA
IRAN
PACIFIC
OCEAN
NIGERIA
AFRICA
INDIAN
OCEAN
AUSTRALIA
0 1000 2000 Miles
0 1000 2000 3000 Kilometers

Üçüncü Dünya Nedir?

Fransız yazarlar tarafından, 1950'lerde icat edilen *le Tiers Monde (Üçüncü Dünya)*, ne Batılı kapitalist Birinci Dünya'da, ne de Komünist İkinci Dünya'da yaşayan, insanlığın büyük çoğunluğunu kastetmektedir. Bu, az sayıda sağlam genellemeye izin veren, son derecede geniş bir terimdir. Doğu Avrupa'da ve eski Sovyetler Birliği'nde komünizmin çökmesiyle, şimdilerde Üçüncü Dünya, basitçe, Avrupa, ABD, Kanada, Avustralya ve son zamanlarda Japonya anlamında "Batı" olmayan her şeydir. Bazıları, şimdi anlamlı tek bölünme çizgisinin "Batı ve geri kalanlar" olduğunu söylemektedir.

Üçüncü Dünya çoğunlukla yoksuldur; fakat kimi petrol üreten ülkeler zengindir ve bu ülkelerin bazıları öylesine hızlı sanayileşmiştir ki, zaten zengin sayılırlar. Çin, şu anda bunu yapmaya çalışmaktadır. Üçüncü Dünya'nın büyük kısmı beyaz değildir. Neredeyse tamamı, şu veya bu dönemde, Avrupalı bir emperyal gücün sömürgesiydi. Ekserisi sıcak ve ekvatora zengin ülkelerden daha yakındır, bu sebeple bazı yazarlar, onu Küresel Güney diye adlandırmaktadır. ABD Dışişleri Bakanlığı ve bazı uluslararası bankalar, bu ülkeleri LDC'ler (az gelişmiş ülkeler: less developed countries) olarak adlandırmaktadır. Çin ve Hindistan gibi hızlı ekonomik ilerleme kaydedenler, NIC'ler (yeni sanayileşen ülkeler: newly industrializing countries) olarak da isimlendirilmektedir. İş dünyası, bunları "yükselen piyasalar" olarak niteler.

Nasıl adlandırırsanız adlandırın, bir genelleme, epeyce yerindedir: Bunlar siyasî açıdan istikrarsızdırlar. Bu 120'den fazla ülkenin neredeyse tümünün siyasî kurumları zayıftır ve bu, Batı'dan en önemli farklarıdır. Üçüncü Dünya ülkelerinin çoğu, kimi zaman devrimler, darbeler ve ayaklanmalar şeklinde patlak veren ve çok defa diktatörlükle sonuçlanan siyasî, sosyal ve ekonomik gerilimler yüzünden enkaz hâlindedir. Suç ve *rüşvet*, çoğu Üçüncü Dünya ülkesinin iliklerine işlemiştir; hukukun üstünlüğü genellikle zayıftır. Bazılannda suç, siyasetin yerini almıştır. Az sayıda Üçüncü Dünya ülkesi, şu anda Batı'nın tamamının özelliği olan istikrarlı demokrasiler safına daha yeni ulaşmıştır. Kimi gelişmekte olan ülkelerse, istikrarsız demokrasilerdir; *demagoglar*, tecrübesiz seçmenleri yanıltıcı vaatlerle aldatmakta ve sonra diktatöre dönüşmektedirler, ki bu, şimdilerde Venezuela'da olan durumdur.

Bilim adamları, ekonomi ile demokrasi arasında kusurlu bir ilişki tespit etmişlerdir. Kişi başına GSYİH'ları 6.000 doların üstünde olan ülkelerin çoğu (orta gelirli ve daha yüksek ülkeler) otoriteryenizme geri dönmeyen, istikrarlı demokrasiler kurabilmektedirler. Kişi başına GSYİH'ları 5.000 doların altında olan ülkeler ise demokrasiyi kurmakta ve sürdürmekte sıkıntı yaşamaktadırlar; bunlar genellikle otoriteryenizme geri dönmektedirler. –Indira Gandhi döneminde bir otoriteryen yönetim süresi geçirmiş olsa da– Hindistan, zenginlik-demokrasi bağlantısının hayran bırakan bir istisnasıdır. Pakistan ise daha tipiktir: yerlerini askerî düzenlere bırakan seçilmiş, istikrarsız hükümetler. Burada ele alınan bazı ülkelerin, nasıl bu sınır bölgede bulunduklarına dikkat edin. Kişi başına GSYİH'nın 6.000 doların üzerinde olması, demokrasiyi garanti etmez; bu, ülkenin orta sınıfının büyüklüğüne, eğitim seviyesine ve çoğulcu örgütlenmesine çok daha fazla bağlıdır.

Aslında, insan ırkının altıda beşinin yurdu olan bu ülkelerin karmaşıklığını tasvir edecek daha iyi bir isim bulmamız gerekir ama böyle bir terim standart hâle gelinceye kadar, Üçüncü Dünya ismini kullanmaya devam ediyoruz.

Emperyalizmin Coğrafyası

Eski emperyal egemenlerinin kim olduğunu, arkasında (çoğu yapay olan) sınırları, dilleri, hukuk sistemlerini, ulaştırma hatlarını ve yönetim tarzlarını kimlerin bıraktığını bilmek suretiyle, Üçüncü Dünya ülkeleri hakkında çok şeyi anlayabiliriz. Ne kadar az sayıda Avrupalı olmayan ülkenin emperyal yönetimden uzak kaldığına dikkat edin: Afganistan, Etiyopya, Japonya, Tayland ve Türkiye. Çin ve İran ise yarı-sömürge statüsüne indirilmişti.

Avrupa'nın emperyal dürtüsü konusunda çok şey yazılmıştır: Marksistler, bunu zenginlerin yarışı olarak görürler, fakat uzun vadede, sömürgeleri yönetmek ve savunmak, emperyal güçlere, oralardan kazandıklarından daha fazla maliyetler yüklemiştir. Avrupa'nın en zengin ülkelerinin daha önce hiç sömürgeleri olmamıştı, en yoksulu olan Portekiz'in sömürge maliyetleri sebebiyle gücü tükenmişti. Elbette, özel çıkarlar da sömürge ticaretinden istifade etti. Kimileri de emperyalizmi bir güvenlik yarışı olarak görmektedir: "Eğer onu biz almazsak, başkası alacaktır". İspanya, Britanya, Fransa ve diğerleri, şayet hiç sömürgeleri olmazsa, stratejik açıdan dezavantajlı bir konumda olacakları korkusu yüzünden sömürgeler için rekabet etmişlerdir. Bir "bulaşma" ve "taklitçilik faktörü" de söz konusuydu: Sömürgeler prestij getiriyorlardı. Ancak sömürgeleri olan güçler saygı görüyordu. Bu durum, ABD'nin 1898'deki sömürge isteğinin nedenini de izah etmektedir. Kabaca, kimin neye sahip olduğu şu şekildeydi:

Columbus'la başlayarak, İspanya Lâtin Amerika'nın (neredeyse tamamını 1820'lerde kaybetti) ve Filipinlerin (1898'de ABD'ye verdi) çoğuna sahipti.

Portekiz'inki en uzun süreli imparatorluktu. Portekiz, Brezilya'yı (1822'de bağımsız oldu) elinde bulunduruyordu, Goa'yı da 1961'de Hindistan alana kadar elinde tuttu; 1975'e kadar Afrika'da Angola, Mozambik ve Gine-Bissau; 1975'te Endonezya tarafından işgal edilene kadar Doğu Timor; ve 1999'da Çin'e devrettiği (Hong Kong yakınlarındaki) Macau.

Britanya en büyük imparatorluktu –"Güneş İngiliz İmparatorluğu üzerinde hiçbir zaman batmaz"– ve Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda, Hindistan (ve daha sonra Pakistan ve Bangladeş de dâhil oldu), Sri Lanka, Burma, Malaya, Güney Yemen, (Kenya, Güney Afrika ve Nijerya dâhil) Sahra Çölü'nün güneyindeki Afrika'nın büyük bölümü ve Hong Kong, artı geçici anlaşmalarla Mısır, İsrail, Ürdün ve Irak'ı kapsıyordu.

Fransa'ninki, Vietnam, Laos, Kamboçya, Kuzey ve Ekvator Afrika'sının çoğunluğu ve Karayipler ile Güney Pasifik'in küçük kısımlarını içine alan, ikinci büyük imparatorluktu. Fransa ve Britanya, 1947'den 1964'e kadar sömürgelerini bıraktılar.

Hollanda, zengin Hollanda Doğu Antilleri'ni 17. Yüzyıl'dan 1949'a kadar, 18. Yüzyıl'da Güney Afrika'nın Cape bölgesini artı Karayipler'in küçük parçalarını elinde tuttu.

Belçika, başlangıçta Kral Leopold'un şahsî mülkü olan uçsuz-bucaksız Kongo'yu 1885'ten 1960'a kadar vahşice sömürdü.

Sömürgeciliğe geç katılan Almanya, 1885'te Afrika'nın arta kalan bazı parçalarını (Tanganika, Namibya, Kamerun) ve Samoa'nın yarısını aldı ama hepsini Birinci Dünya Savaşı'na yakın yitirdi.

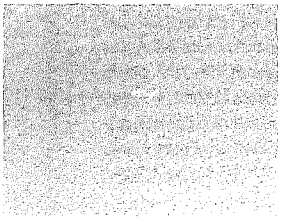
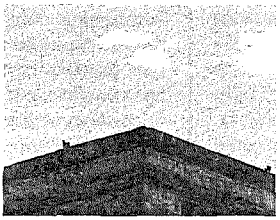
Bir başka geç katılan İtalya, 1889'da Somali'yi, 1890'da Eritre'yi, 1912'de Osmanlılardan Libya'yı ve 1935'te Etiyopya'yı aldı ama hepsini İkinci Dünya Savaşı'nda kaybetti.

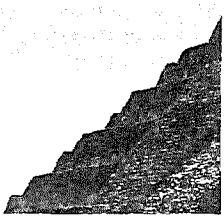
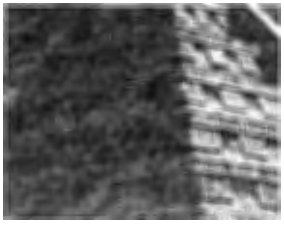
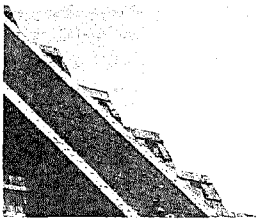
Emperyalizm, sırf Avrupa'ya özgü bir şey değildi. Osmanlı Türk İmparatorluğu, 14. Yüzyıl'ın sonlarında Balkanları almıştı ve bir kısmını 20. Yüzyıl başlarına kadar elinde tuttu. 16. Yüzyıl'da Orta Doğu'yu da aldılar ve Birinci Dünya Savaşı'nda Britanya'ya terk ettiler.

Japonya 1895'te Tayvan'ı, 1910'da Kore'yi ve 1931'de Mançurya'yı aldı, fakat 1945'te hepsini kaybetti.

Ve ABD'nin de bir süre imparatorluk olduğunu unutmayalım. 1898'de Amerika Filipinler'i (1946'dan beri bağımsızdır), Porto Riko'yu, Hawaii'yi, Midway Adalarını ve Guam'ı aldı.

Bölüm 33

Meksika

GEÇMİŞİN ETKİSİ

Kabaca 15,000 yıl önce, avcı-toplayıcılar, muhtemelen av peşindeyken Bering Boğazı üzerinden Asya'dan Kuzey Amerika'ya geçtiler. Buzul çağı, denizin seviyesini düşürmüş ve Boğaz'ın iki yakası arasında buz köprüleri oluşturmuştu. Birkaç bin yıl içinde, avcı-toplayıcılar, Batı Yarımküre'nin her tarafına yayıldılar. Bunların bazıları, Orta Doğu'daki ilk uygarlıklardan binlerce yıl sonra medeniyetler kurdular. Mezopotamya'dan Avrupa'ya ve Asya'ya yayılmış olan evcilleştirilmiş bitki ve hayvanlar, Bering Boğazı'nı kesinlikle geçmemişlerdi. Amerikalar, çok az sayıda evcilleştirilebilir bitki (Peru'da mısır ve patates) ya da hayvana (Peru'da lâmalar) sahipti, bu sebeple uygarlıkları, onları açgözlü Avrupalılara kolay yem olarak bırakacak şekilde Avrupa'nınkinin gerisinde kalmıştı.

Dikkate Alınacak Sorular

1. Üçüncü Dünya teriminin zorlukları nelerdir?
2. Belli başlı Avrupa imparatorlukları hangi ülkeler üzerinde egemen olmuşlardır?
3. Meksika'nın sömürge dönemi bizimkilerden ne ölçüde farklı olmuştur?
4. Calles ve Cárdenas niçin bu kadar önemliydi?
5. PRI, hangi yollarla antidemokratik olarak hüküm sürmüştür?
6. Meksika hangi ideolojileri ithal etmiştir? Herhangi biri Meksika'ya uymakta mıdır?
7. PRI'nın çöküşü tesadüfî mi, yoksa zorunlu muydu?
8. Katolik kilisesi Meksika'da nasıl bir rol oynamıştır?
9. Niçin seçimler eşittir demokrasi değildir?
10. Küreselleşmenin Meksika'ya etkisi nedir?
11. Meksika gerçek bir demokrasi oldu mu? Ne dersiniz?

Meksika'da, İspanyollar gelmeden uzun zaman önce çeşitli uygarlıklar doğmuş ve batmıştır. Bunların ilki olan Olmec, günümüzdeki Veracruz civarında, İsa'dan bin yıl önce ortaya çıkmış ve kendisinden sonraki Mezoamerikan uygarlıklara model oluşturmuştur. MS 1. Yüzyıl'da, Zapotec ve Teotihuacán, bugün turistlerin ziyaret ettiği saraylar ve piramitler inşa etmişlerdir. İlk bin yıl boyunca, Mayalar Yucatán'da yüksek bir medeniyet kurmuşlardır. Toltec, 10. Yüzyıl'dan, Aztekler'in de aralarında olduğu göçebe istilâcılar tarafından yıkıldığı 12. Yüzyıl'a kadar, Orta Meksika'da egemenlik sürmüştür.

Kökenleri Meksika'nın kuzeybatısı olan Aztekler, yani Mexica, 1300 civarında Meksika Vadisi'ne sokulmuşlardır. Başkentlerini, sonradan Meksika'nın simgesi olan ve gagasında bir yılan tutan kâhin kartalı gördükleri bir ada üzerine kurmuşlardır. 1376'da ilk Aztek kralı taç giydi. Aztek kralları mutlak bir güce sahiplerdi ve imparatorluklarını dev bir bürokrasiyle yönetiyorlardı. Aztekler yayılmaya devam etmişlerdir, çünkü daha fazla toprağa, köleye ve tanrılarına kurban etmek için daha çok esir savaşçıya ihtiyaçları vardı. Sonuç olarak, boyun eğdirdikleri halklar, Aztekler'i sevmiyorlardı. Aztek krallığı kompleks ve çok gelişmişti ama Columbus oraya geldiğinde, son derecede eskiydi.

Yeni İspanya

Aslında Portekiz, başlangıçta, "Hint Adaları"nın zenginliklerine (özellikle baharatlarına) doğrudan ulaşmak ve İspanya ve Portekiz'in ülkelerinden kovmuş olduğu Arap tüccarları ve Berberileri baypas eden bir yol bulmak amacıyla keşif seyahatlerini başlatmıştı. Seyyah Prens Henry, kendini Müslümanlara karşı dindar bir haçlı olarak görüyordu. Portekizli seyyahlar, 1488'de, Afrika'nın güney ucu olan Ümit Burnu'nun etrafını dolaşıncaya kadar, elli yıldan fazla bir süre boyunca, güneye doğru Afrika'nın batı kıyılarını güçlükle dolaştılar. Ümit Burnu'nu dolaştıktan sonra, çabucak Hint Okyanusu'nu geçtiler ve Asya'da kaleler ve alışveriş merkezleri kurdular. Portekiz'in Asya ticaretine açılmada çok ilerlediğinden haberdar olan İspanyol Ferdinand ve Isabella, Columbus'un, İspanya'nın doğrudan Atlantik üzerinden Asya'ya ulaşabileceği tezini kabul ettiler. (Evet, o zaman bile, eğitimli insanlar –antik Yunanlılardan– dünyanın yuvarlak olduğunu biliyorlardı.) Columbus'un 1492 tarihindeki yolculuğu, Portekiz'e yetişebileceği hızlı bir yol bulmak içindi.

Üçüncü Dünya Asya, Afrika ve Latin Amerika'nın büyük kısmı.
rüşvet Özel kazanç için kamu görevini kullanmak.
demagog İmkânsız vaatlerle oy kazanan çıkarcı politikacı.
Mesoamerica (Orta Amerika'nın İspanyolcası) Güney Meksika ve Orta Amerika'nın kuzeyi.
reis (Aslında Kızılderili şefi) Yerel siyasî patron.

Columbus, hemen hemen Hindistan'a ulaştığını sanmıştı ve bu yüzden Karayipler'deki Hispaniola Adası yerlilerini "Hintliler" [Indians: Kızılderililer] olarak adlandırdı. Şimdi bazıları Yerli Amerikalılar, Amerindianlar, İlk Uluslar (Kanada) veya *indigenas* (Latin Amerika) gibi isimleri tercih etse de, Columbus'un verdiği isim tutmuştur. İspanyollar, sırasıyla kralın hazinesine, Katolik kilisesine ve Arapları İspanya'dan kovmak için yaklaşık sekiz yüz yıllık bir mücadeleyi yeni kazanmış olan *conquistadores*e hizmet eden "altın, Tanrı ve zafer" için, çabucak Yeni Dünya'ya akın ettiler. Kızılderililere de, Berberilere reva gördükleri aşağılamanın aynısıyla muamele ettiler. Onlara göre Kızılderililerin hayatları hiçbir şeydi.

Aztekler'in kalabalık bir nüfusu vardı –başkentleri, muhtemelen o günkü herhangi bir Avrupa şehrinden büyüktü– ve bürokratik bir imparatorluk şeklinde iyi örgütlenmişlerdi. Peki, neden İspanyollar'ı paketleyip gönderemediler? Aztekler'i çeşitli faktörler kötü sona mahkûm etmiştir. Birincisi, İspanyollar beraberlerinde, Yerli Amerikalılar'ın bağışıklığı bulunmayan çiçek hastalığını getirmişlerdi. Meksika'nın nüfusu, 1600'deki işgal sırasında yaklaşık 20 milyondan, birdenbire 1 milyona inivermişti. Ancak 1940'ta, Meksika Aztekler dönemindeki nüfusuna ulaşabildi. İkinci olarak, İspanyollar'ın çeliği vardı; kendi çelik zırhları kayıplarını asgarîye düşürürken, kılıçları Aztekler'i (daha sonra da İnkalar'ı) baştanbaşa doğradı. Atları ve Aztekler'in daha önce hiç görmediği tüfekleri vardı. Aztekler'in daha önce boyun eğdirdiği halkların büyük kısmı İspanyollar'a yardım

etiler. Son olarak, Aztekler'in, beyaz tanrı Quetzacóatal'ın doğudan geri döneceği ve İspanyollar'ı yok edeceği şeklinde bir efsaneleri vardı.

pre-Columbian Columbus gelmeden önceki Amerikalar.
creole Yeni Dünya'da doğmuş İspanyol.

Başlangıçta Küba'ya üs kuran İspanyol gemileri Meksika'nın kıyılarını keşfe çıktılar ve iç bölgelerde şaşılacak bir zenginlik olduğu haberlerini getirdiler. Hernán Cortés, kısmen kendi cebinden, on bir gemi donattı 1518 sonunda Havana'ya yelken açtı. Veracruz şehrini keşfettikten sonra, 500 İspanyol askeri ve binlerce Kızılderili'den oluşan bir kuvvetle iç bölgeye doğru ilerledi. Aztek imparatoru Moctezuma (Amerikalılar Montezuma olarak bilirler), önce İspanyolları başkenti Tenochtitlán'da iyi karşıladı, fakat çok geçmeden İspanyollar onu tutukladılar ve savaş patlak verdi. Cortés şehirden geri çekildi ama 1521'de, çiçek hastalığının şehir nüfusunun çoğunu öldürmesinden sonra geri döndü. Üç haftalık şiddetli bir çarpışmadan sonra, İspanyollar son imparator Cuauhtémoc'u (şu anda bir Meksikalı politikacı ile yeniden ortaya çıkan bir isim) yakalayıp öldürdüler. Meksika bugün İspanyollar'ı değil, Aztekkahramanlarını anmaktadır ve birçok pre-Columbian gelenek, Meksika kültüründe hâlâ yaşamaktadır.

İspanyollar, Tenochtitlán'ın yıkıntıları üzerine yeni bir başkent inşa ettiler ve adına Mexico dediler. Ana Aztek tapınağının yıkıntıları üzerine de dev bir katedral yaptılar. Fazla bir direniş olmadan, kısa sürede Güney Meksika'nın büyük bölümünü ele geçirdiler. Zengin gümüş madenleri, İspanyollar'ı, Orta Meksika'ya yayılmak üzere harekete geçir-

Coğrafya
Meksika Dağları

Meksika'nın coğrafyası farklıdır ve büyük ölçüde bölgesel olan bugünkü siyasetinin biçimlenmesine katkıda bulunmuştur. İki dağ silsilesi, doğuda Sierra Madre Oriental ve batıda Sierra Madre Occidental, bir "Y" oluşturarak, Meksika'nın dar boğaz kısmında birbirlerine bağlanır. "Y"nin iki kolunun arası, zengin volkanik toprağı ve bol miktardaki yağmurlarıyla Meksika Vadisi'ni içine alan, Mesa Central dağlık bölgesidir. 2,287 metre (bir buçuk mil) rakımdaki Mexico City, dünyanın en yüksek başkentlerinden biridir.

Tıpkı diğer dağlık bölgeler (İspanya, Kolombiya ve Kafkasya) gibi, birleştirilmesi zor bir ülke meydana getirmektedir. Haberleşmenin yavaş ve zor olması sebebiyle, bazı kabileler ve etnik gruplar, merkezî kontrolün dışında, *patrias chicas*larda (küçük kırsallar) yaşamaktadırlar. Bir Virginia vecizesinin dediği gibi, *Montani Semper Liberi* (Dağcılar her zaman özgürdür). Meksika hiçbir zaman –ne Aztekler, ne İspanyollar tarafından– tam anlamıyla birleştirilememiştir ve hâlâ önemli bölgesel farklılıklar ve siyasetler taşımaktadır. Uzak dağ köylerinde, çok sayıda insan hâlâ Kızılderili dillerini konuşmaktadır. Meksika'nın engebeli coğrafyası, her ulusal hükümeti dikkatli olmaya ve *reis*lerle çalışmaya zorlamıştır. Şu andaki Meksika oy kullanma modelleri (ve mutfakları da) hâlâ bölgeseldir.

di, fakat çorak ve seyrek nüfuslu Kuzey Meksika'nın ele geçirilmesi, 1600 yılı dolaylarına kadar tamamlanamadı. Günümüzdeki ABD-Meksika sınırının kuzeyindeki İspanyol işgali, seyrek ve geç dönemdeydi –1716'da Teksas, 1769'da California– ki bu da sonunda ABD'yle savaşa ve Güneybatı Birleşik Devletleri hâline gelen çok geniş bölgelerin İspanyollar tarafından kaybedilmesine yol açmıştır.

Yeni İspanya diye adlandırdıkları yeri kontrol etmek üzere, İspanyollar, eski bir Roma kurumu olan *encomiendası* kullandılar, yani orayı işleyen halka, İspanyol askerlere ve yerleşimcilere toprak verdiler. *Encomendero*, feodal bir tarzda, Kızılderili kölelerin lordu ve efendisiydi. Aslında sistem, Kızılderililer'in Aztekler'in yönetiminde alışageldiklerinden çok farklı değildi. *Encomienda* sistemi, kısa sürede feodal tipte bir sosyal tabakalaşma üretti. En üsttekiler, hem bütün idarî görevleri hem de *criollos*a (creoleler) göre sosyal üstünlüğü ellerinde bulunduran İspanya doğumlular, yani *yarımadalı*lardı [*peninsular*]. Karışık anne-babadan olan kişiler, yani *melez*ler [*mestizo*], çoğunlukla yoksul İspanyollarla rekabet hâlindeki zanaatkârlar ve ustabaşılar oldular. Kızılderililer ise ya *encomiendas*a ait toprağı işliyorlar, ya da İspanyol kontrolü dışında, dağlarda kalıyorlardı.

İspanyol Habsburglar'ı, mirasçıları sürdüler; 1707'de, bir Fransız Bourbon kral oldu. (İspanya'nın şimdiki kralı Juan Carlos da bir Bourbon'dur.) İspanyol Bourbonları, Yeni İspanya'yı, her birini, merkezî bir otoriteye bilgi veren Fransız tarzı bir *intendente*nin yönettiği oniki *intendencia*ya bölerek idareyi düzene koydular. Ekonomik liberalleşme, Meksika'nın ekonomisini yükseltti ve daha fazla İspanyol oraya yerleşti. Böylece, Bourbon reformları Meksika'yı uyandırdı.

Meksika'nın Bağımsızlığı

18. Yüzyıl'ın sonu, hem İspanya'nın hem de Portekiz'in Latin Amerikan sömürgelerine yeni fikirler getirdi. Aydınlanma ile ABD ve Fransız Devrimleri, bazılarına bağımsızlık isteme ilhamı verdi. Bir bölge papazı olan Miguel Hidalgo, 16 Eylül 1810'da, Meksika'nın bağımsızlığını ilân etti. Başarısız oldu ama bu tarih, hâlâ Meksika'nın Bağımsızlık Günü olarak kutlanmaktadır. Hidalgo, bir yüzyıl sonraki Meksika Devrimi karmaşasının habercisi olan tuhaf bir Kızılderili ayaklanmasına önderlik etmiştir. Hidalgo, bir yandan bütün Meksikalılar'ın eşitliğini ve toprakların Kızılderililer'e yeniden dağıtılmasını istemişti. Ama aynı zamanda, Fransız tarzı ateizme karşı, Katoliklik adına mücadele etmişti. Hidalgo'nun çetesi, İspanyolları ve Creoleleri sürdü ve kılıçtan geçirdi. Kraliyet kuvvetleri, kısa sürede Hidalgo'yu yakalayıp idam etti. Benzer kanaate sahip bir başka rahip olan José Maria Morelos, 1814 ve 1815'te, Güney Meksika'da, geniş çaplı bir gerillâ ayaklanmasına öncülük etti ve o da yakalanıp öldürüldü. Hidalgo ve Morelos, bugün bile Meksika siyasetinde çok canlı olan halkçı milliyetçiliği kuran devrimci kahramanlar olarak görülmektedir. Meksika'nın Hidalgo ve

Morelos eyaletlerine, bu adlar, onlara ithafen verilmiştir.

caudillo Özellikle devlet yönetimini ele geçirmiş, askerî şef ya da diktatör.
Orta Amerika Meksika ile Kolombiya arasındaki ülkeler.
Güney Amerika Panama'nın güneyindeki kıta.
Lâtin Amerika ABD'nin güneyindeki bütün ülkeler.

Meksika'nın bağımsızlığının gerçek tetikleyicisi, belki de Napoléon'un 1808'de İspanya'yı işgal etmesiydi. İspanya Kralı VII. Ferdinand hapse atıldı ve İspanya Cortes'i (parlamento), Meksika elitlerinin Fransız ateizmini ve liberalizmi kendi bölgelerine yayacağından korktukları, liberal 1812 Anayasası'nı kabul etti. 1814'te Ferdinand 1812 Anayasası'nı reddetti, fakat İspanyol liberallerin ayaklanması, 1820'de onu yeniden yürürlüğe soktu. Meksikalı muhafazakârlar, yine bunun kendi ayrıcalıklı konumlarını tehdit etmesinden korktular. Bu statüyü korumak için, İspanya'dan bağımsızlık ilân etmeleri gerektiğini düşündüler ve 1821'de bunu yaptılar. Yani Meksika'yı bağımsızlığa iten şey, ABD'de olduğu gibi liberal değil, muhafazakârdı. Meksika'nın bağımsızlığı, kitle katılımının olmadığı ve elde edilmesi için İspanya'yla mücadele edilmeyen, elit bir şeydi. Sadece Brezilya'nın 1822'de Portekiz'den bağımsız olması bu kadar sancısızdı.

Monarşi ile Cumhuriyet Arasında

Brezilya gibi Meksika da, muhafazakâr bir monarşi olarak başladı, fakat bu sadece birbuçuk yıl sürdü (Brezilya'nınki 1889'a kadar devam etmiştir). Meksika'nın elitleri –ki siyaset yalnızca elitlere özgü bir şeydi– derhâl iki kampa bölündüler: muhafazakâr merkezciler ve liberal federalciler; bu bölünme hiçbir zaman tam olarak iyileşmemiştir. Meksika, 19. Yüzyıl'ın büyük bölümünde, tıpkı Lâtin Amerika'nın çoğunluğu gibi, caudillolar tarafından yönetildi.

Meksika Cumhuriyeti'nin ilk birkaç on yılındaki önemli şahsiyet, Meksika'nın kesintili sürelerle başkanı, general ve her çatışmanın iki tarafında da rol alan, sürekli olarak sözünden cayan diktatör, Antonio López de Santa Anna idi. Santa Anna'nın büyük sorunu Texas'tı. Uçsuz-bucaksız ve seyrek nüfuslu Texas'ın nüfusunu artırmak üzere, Meksika, 1821'de, Amerikan yerleşimcilere orada toprak verdi, fakat kısa süre sonra onlar sayıca Meksikalıları geçtiler. –Beraberlerinde köle de getiren– Amerikan göçmenlerinin daha fazla gelmesini önlemek için, Meksika, 1828'de köleliği yasakladı. (Texas daha sonra bir köle eyaleti olmuş ve Konfederasyon'a katılmıştır.)

1833'te, Texas'ta, bir Meksika federasyonu içinde eyaletin kendi kendisini (ve kölelerini) yönetme haklarını talep eden, yaklaşık 30,000 Amerikalı yerleşimci mevcuttu. Santa Anna talebi reddetti, Texas Cumhuriyeti 1836'da bağımsızlık ilân etti ve Santa Anna, burayı geri istemek üzere kuzeye doğru ilerledi. Alamo'yu aldı ama Texaslılar tarafından yakalandı. ABD, 1845'te Texas'ı ilhak etti, fakat Meksikalılar ile ABD güçleri, çok

Pozitivizm Kökeni Fransa olan ve bilimsel metotların toplumu analiz ve ıslah etmek için uygulanması anlamındaki felsefî terim.

geçmeden, 1846–1848 Meksika Savaşı'na yol açacak şekilde çarpıştılar. ABD, Mexico City'yi işgal ettikten sonra, güneybatı eyaletlerini aldı ve Meksika'ya 15 milyon dolar ödedi. Meksika'nın gururu kalıcı biçimde kırıldı.

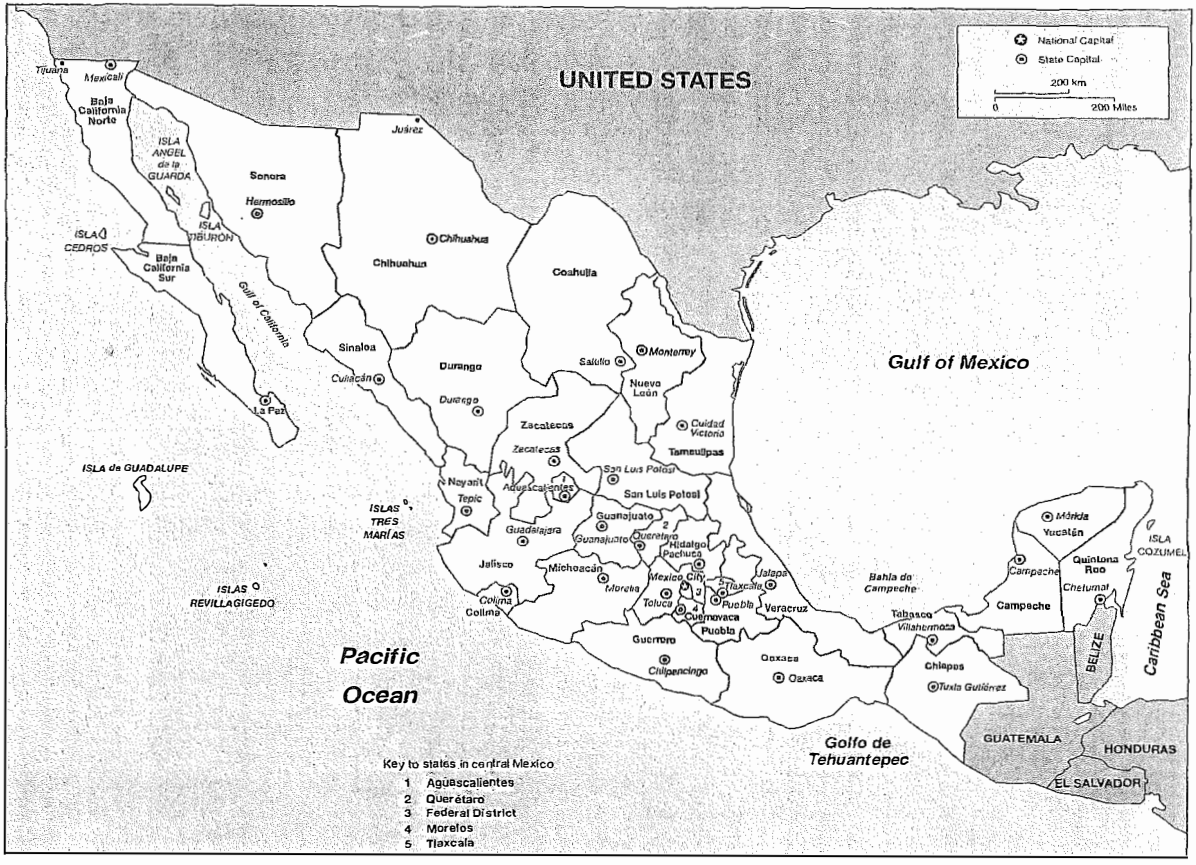
Meksika tarihindeki özellikle tuhaf bir ara dönem, onun 1861–1867 arasında, Fransa tarafından kısa süreli işgalidir. Sürgündeki Meksikalı muhafazakârlar, III. Napoléon'u, Meksika'da bir Katolik monarşiyi kendisinin yeniden kurabileceği konusunda ikna ettiler. Hırslı III. Napoléon, Meksika'nın, Fransız önderliğindeki bir "Lâtin Amerika" (bu terimin ilk kez kullanılması) için bir üs olabileceğini düşündü. III. Napoléon'a bir fırsat penceresi sağlayan ABD İç Savaşı sayesinde, Meksika'nın Avrupa'ya olan büyük borçlarını bahane ederek, Avusturya Habsburglar'ından Maximilian'ı kukla Meksika imparatoru olarak tahta oturtmak üzere Fransız birliklerini gönderdi. Bu çaba Meksika'da çok az destek buldu ve başarısız oldu. Paris'e büyük paraya mâl oldu ve ABD İç Savaşı bitti. Fransızlar ülkeyi terk etti ve Maximilian öldürüldü. Fransızlar, Meksika'nın aşağı yukarı makul otoriteye itaat edilen derli toplu Avrupa gibi olduğunu varsaymakla, yaygın bir hatayı işlemiş oldular. Lâtin Amerika epeyce farklıdır, daha kaotik ve isyankârdır. Çok az sayıda kişi itaat eder ve plânlar nadiren doğru işler. Fransızlar'ın Meksika'daki tek kalıntısı, Fransızca'dan alınan ve bir *düğün* için kiralanan müzisyenler anlamındaki *mariachi* kelimesidir.

19. Yüzyıl Meksika siyasetinin sembolik şahsiyeti, çeşitli bakımlardan dikkate değer biri olan, Benito Juárez (1806–1872) idi. Birincisi, bütün iktidarın Creolenin ellerinde olduğu bir zamanda, (kendisi üç yaşındayken ölen) Kızılderili anne-babadan doğmuştu. Hukuk eğitimi alan Juárez, devlet kademeleri ve ulusal politikada yükselerek, 1858'de devlet başkanı oldu. Klâsik bir 19. Yüzyıl liberali olan Juárez, eski aristokrasinin ve muhafazakâr Katolik kilisesinin egemen olduğu durağan bir Meksika görüyordu. Toprakları yeniden dağıtmak, piyasa ekonomisi, federalizm ve kilise-devlet ayrımı tesis etmek istedi. Juárez bir Meksika *anti-klerikalizmi* icat etmedi ama ona güçlü bir destek verdi. Muhafazakârlar,

Coğrafya
Sınırlanmış Meksika

Meksika, kuzeyden Amerika Birleşik Devletleri;
doğudan Meksika Körfezi ve Karayipler;
güneyden Belize ve Guatemala;
batıdan Pasifik Okyanusu ile sınırlanmıştır.

Coğrafî açıdan, Meksika Kuzey Amerika'nın bir parçası olarak düşünülür. Onun güneyinde, Belize, Guatemala, Honduras, El Salvador, Nikaragua, Costa Rica ve Panama'dan oluşan *Orta Amerika* bulunur. Buranın da güneyi *Güney Amerika*'dır. Meksika da dâhil, ABD'nin güneyindeki her yer, *Lâtin Amerika* olarak adlandırılır.

National Capital
State Capital
200 km
0
200 Miles
UNITED STATES
Tijuana
Mexicali
Baja California Norte
Juárez
ISLA ANGEL de la GUARDA
Sonora
Hermosillo
ISLA CEDROS
ISLA TIBURON
Chihuahua
Chihuahua
Baja California Sur
Gulf of California
Coahuila
Sinaloa
Culiacán
Durango
Durango
Saltillo
Monterrey
Nuevo León
La Paz
Zacatecas
Zacatecas
Ciudad Victoria
Tamaulipas
ISLA de GUADALUPE
San Luis Potosí
Nayarit
Tepic
Aguascalientes
San Luis Potosí
ISLAS TRES MARÍAS
Guadalajara
Guanajuato
Guanajuato
Querétaro
Hidalgo
Pachuca
Jalisco
Michoacán
Morelia
Mexico City
Tlaxcala
Jalapa
ISLAS REVILLAGIGEDO
Colima
Colima
Toluca
Puebla
Veracruz
Cuernavaca
Puebla
Guerrero
Chilpancingo
Oaxaca
Oaxaca
Pacific Ocean
Gulf of Mexico
Bahía de Campeche
Tabasco
Villahermosa
Campeche
Campeche
Mérida
Yucatán
ISLA COZUMEL
Quintana Roo
Chetumal
Caribbean Sea
Chiapas
Tuxtla Gutiérrez
BELIZE
GUATEMALA
HONDURAS
EL SALVADOR
Golfo de Tehuantepec
Key to states in central Mexico
1 Aguascalientes
2 Querétaro
3 Federal District
4 Morelos
5 Tlaxcala

Juárez'i 1853–1855 yılları arasını New Orleans'ta geçirmeye mecbur ettiler ve 1860'larda da Fransızlar, onu ABD-Meksika sınırında, daha sonra kendi adı verilen bir şehre çekilmeye zorladılar. İktidarda uzun süre kalmamasına rağmen, Juárez, az sayıda başka Meksikalı liderin yerine getirdiği alçakgönüllülük ve dürüstlük standartlarını oluşturmuştur.

Porfirio Díaz (1830–1915) da Juárez'in izini takip etmiş ama sonra kendisini sert bir diktatöre dönüştürmüştür. Juárez gibi Díaz da bir güney eyaletinde, Oaxaca'da (va-havka diye telâffuz edilir), fakat bir mestizo ailede dünyaya gelmiştir. Díaz hukuk eğitimi görmüş, Fransızlara karşı savaşmış ama Juárez'e karşı olmuştur. Díaz, 1877 ile 1910 yılları arasında on yedi defa "seçilmiş" bir başkandı ve bütün devlet kurumları üzerindeki kontrolü kişisel olarak kendinde toplanmıştı. O zamanlar Lâtin Amerika'da çok tutulan Pozitivizmle, Díaz'ın üst düzey bürokratları olan *los científicos*, ekonomik büyümeyi zorladılar ama kârlar ve toprak mülkiyeti, zengin bir azınlığa ve yabancı yatırımcılara geçti. Köylüler, borç yüzünden topraklarını satmak zorunda kalıyor ve gittikçe yoksullaşıyorlardı. 1910'da, kırsal yörelerdeki Meksikalı ailelerin belki de yüzde 95'i topraksızdı ve onlara topraklarını tekrar elde etmelerini tavsiye eden Zapata'nın izinden gitmeye hazırdılar. Díaz'ın Porfiriato diye adlandırılan uzun süreli iktidarı, Meksikalılara, o zamandan beri Meksika'nın yönetim felsefesinde öne çıkan *pan y palo*'yu (ekmek ve sopa) sunmuştur.

Meksika Devrimi

Meksika'nın 1910–1920 ayaklanmasına kıyasla, Rus ve Çin devrimleri daha net ve anlaşılması kolaydır. Bunlarda sadece iki taraf vardı; Meksika'dakinde ise çok sayıda taraf vardı ve devrimin ilerleyişi esnasında ittifak değiştiriyorlardı. Meksika'nınki, Lâtin Amerika'nın sahici birkaç devriminden biridir. Lâtin Amerika'da elbette askerî darbelerin sonuçlarını içeren ve "saray devrimleri" olan devrimler olmuştu ama bunlar elitler arasında geçmişti. Meksika'nın ve çok daha sonra Küba ve Nikaragua'nın, yıllar boyu rejimlerini alaşağı et-

Siyasî Kültür
Zavallı Meksika!

Pobre Mexico! Tan lejos de Dios, tan cerca de los Estados Unidos. "Zavallı Meksika!" diye haykırıyordu, Başkan Porfirio Díaz: "Tanrı'dan çok uzak, Birleşik Devletlere çok yakın". Díaz, bizimle uzun bir sınırı paylaşmanın bile, onları güçlü ABD'nin egemenliğine mahkûm ettiği şeklindeki yaygın bir Meksikalı görüşünü seslendiriyordu. Díaz, 1848'de Meksika'yı kuzey yarısından mahrum bırakan 1846–1847 ABD işgalini yaşamıştı. Bu kederli haykırış ayrıca, Meksikalıların zengin ve iyi yönetilen komşularına olan içerlemelerini de göstermektedir ve bu Lâtin Amerika'nın her tarafında yaygın bir fikirdir.

mek ve bunların yerine tamamen farklı olanlarını getirmek için mücadele eden orduları olmuştu. (Ancak, Castro'nun Küba devrimi, hukuk mezunları artı bir tıp mezunu olan, Arjantinli Che Guevera tarafından yapılmıştı.) Devrim, ender olarak yalnız bir tek sorundan kaynaklanır. Karşılıklı olarak zorlayan bir dizi çözülemez problemi taşır. Meksika, 1910 Devrimi'nde patlak verene kadar ihtilâflarını biriktirmişti.

Uzun süren Porfiriato'da, Díaz rejiminin adâletsizliği ve gaddarlığı altında hoşnutsuzluk artmıştı. Avrupa'dan anarşist ve sosyalist fikirler nüfuz etmişti. Kulüpler, partiler ve gazeteler örgütleyen Juárista liberalleri hapse atılmıştı; pek çoğu da ABD'ye kaçtı. Huzursuz işçiler, hükümet birlikleri tarafından eziliyordu. Rus devrimci Mihail Bakunin'den etkilenerek, 1906'da, Meksikalı Yenilenme [Rejenerasyon] grubu, başkanlığın bir dönem olmasını, sivil hakları, kamusal eğitimi, toprak reformunu, ücretlerin ve çalışma koşullarının iyileştirilmesini ve Katolik Kilisesi'nin gücünün sona erdirilmesini isteyen bir manifesto yayımladı. Bunlar, daha sonra, 20. Yüzyıl'ın büyük bir kısmında Meksika'yı yöneten partinin programı hâline gelmiştir.

Meksika Devrimi'nin tetikleyicisi, Milletvekiller Meclisi'nin, bir kez daha "yeniden seçtiği" Díaz'a olan itaatiydi. Kuzey Meksika'nın çoğunun sahibi, zengin bir aileden gelen devlet başkanı adayı Fransisco Madero, Texas San Antonio'dan, seçimlerin yasadışı olduğunu ilân etti ve Meksikalıları, Devrim'in başlangıcı olarak kutlanan 20 Kasım'da ayaklanmaya teşvik etti. Madero, Pancho Villa gibi isyancıları da kendi servetiyle destekledi. Díaz'ın işe yaramaz Federal ordusu geri çekildi ve Díaz istifa ederek Paris'e kaçtı. Meksika Kongresi, Madero'yu yeni devlet başkanı ilân etti. Eğer işler bu noktada kalsaydı, Meksika pek çok düzensiz iktidar değişikliklerinden bir yenisine sahip olmuş olacaktı.

Fakat ABD büyükelçisi tarafından cesaretlendirilen, Federalist General Victoriano Huerta, Başkan Madero'yu yakalattı ve öldürttü. Huerta, başkanlığın kendisinin olacağını sanmıştı ve gerçek devrim patlak verdi. Suikasttan dolayı öfkeli ve Amerika'nın Meksika'da işleri yoluna koyabileceğine inanan Başkan Woodrow Wilson, 1914'te Donanma'ya Veracruz'u işgal ettirdi ve 1916'da General Pershing'i, eşkıya ve gerillâ şefi Pancho Villa'yı yakalamak için gönderdi. Wilson, Amerika'nın "insanlığa hizmet etmek için Meksika'ya indiğini" duyurdu ama bu çaba, ABD müdahalesine karşı Meksika'daki muhalefeti güçlendirdi ve ABD güçleri, Meksikalı gerillâlarla çarpışmak zorunda kaldı. (Tanıdık gibi geldi mi?)

Huerta 1914'te düştü, fakat o zaman, ülkeyi kontrol altına almak için en az dört ordu mücadele ediyordu. Bunlardan ikisi, güneyde köylü lider Emiliano Zapata'nınki ve kuzeyde Pancho Villa'nınki sahiden devrimciydi. Ilımlı Venustiano Carranza ve Álvaro Obregón yönetimindeki diğer ikisi, istikrarlı bir düzen tesis etmek istiyordu. Dördü, kimi zaman işbirliği yaptılar, kimi zaman da birbirlerine karşı savaştılar. Zapata 1919'da, Carranza 1920'de, Villa 1923'te ve Obregón 1928'de suikastla öldürüldüler. Devrim tehli-

keli bir iştir. Meksikalılar, Zapata ve Villa'nın devrimci geleneğini hâlâ kutlamaktadırlar.

Devrimin Kurumsallaşması

1917 Anayasası ile birlikte, Meksikalı generaller ve eyaletlerin siyasî patronları, Perulu romancı Mario Vargas Llosa'nın "mükemmel diktatörlük" –mükemmel, çünkü bir demokrasi gibi görünüyordu– diye adlandırdığı şeyi gerçekleştirmeye başladılar. Başkaları ise bunu, başkanlık süresinin sınırı sebebiyle, altı yıllık diktatörlükler dizisi olarak nitelemişlerdir. Etkileyiciydi ve yaklaşık olarak Lenin'in Rusya'daki eseri kadar devam etti. Sistem, Obregón ile Calles arasındaki pazarlık sayesinde gelişti.

Obregón 1920'de başkan oldu, kırsal yöre eğitimini ve ejidoların yoksul köylülere verilmesi de dâhil toprak reformunu yürürlüğe koydu. 1924'te, işbirlikçisi ve 1928'de kendisinin sırası geldiğinde yeniden onu seçtirecek olan Plutarco Elias Calles'in devlet başkanı seçilmesini ayarladı. Fakat tam o sırada, bir Katolik fanatik, 1927–1929 kanlı Cristero İsyanı'nın bir sebebi de olacak şekilde Obregón'u öldürdü. Calles, yabancı rahipleri ve rahip kıyafetleri giyilmesini yasaklayarak, 1917 Anayasası'nın anti-klerikalizmini yürürlüğe koydu. *"Viva Cristo Rey!"* (Çok yaşa, Kral Christ!) haykırışlarıyla militan Katolikler ayaklandı ve hükümet birlikleri bunları bastırdı. Meksika'nın Kilise-kilise karşıtı bölünmesi, ancak 2000'de muhafazakâr ve Katolik Vicente Fox'un seçilmesiyle yatışmaya başlamıştır.

ejido Köylerin ortaklaşa sahip olduğu toprak.
priismo PRI'nın ideoloji ve metotları.
sexenio (seis años'tan) Meksika devlet başkanlarının altı yıllık süresi.
kemer sıkma Hükümet harcamalarının şiddetli biçimde düşürülmesi.

Hâlâ işleri perde arkasından yürüten Calles, 1928'de, Meksika devlet başkanlığını, yenilenemeyen bir tek altı yıllık dönem hâline getiren bir yasa çıkarmaya karar verdi ve bu, Meksikalıların, Díaz'ın kendini yeniden seçtirmeye devam etmesinden beri istedikleri bir şeydi. Calles, iktidarı elinde tutmaya devam etmek için, daha sonra, 1946'da Kurumsal Devrim Partisi (Partido Revolucionario Institucional, PRI) şeklinde yeniden adlandırılacak olan Ulusal Devrim Partisi (PNR) içinde, eyalet siyasî patronlarını, generalleri, sendika başkanlarını ve köylü liderlerini örgütledi.

Olağanüstü politikacı, kalıcı biçimde oluşturandır ve Calles bunu yaptı. 20. Yüzyıl'ın geri kalan bölümünde istikrar getiren, Meksika siyasetine öncülük yapan siyasî partiyi kurdu. Ancak ebediyen kalıcı olamadı. (Peki, nasıl olabilirdi ki?) Calles sistemi anlaşmazlıkların üzerini örttü ve iktidarı başkanlık üzerinde topladı. Kuruluşundan 2000'e kadar PRI hiç seçim kaybetmedi ve elbette pek demokratik de değildi. Yine de, 20. Yüzyıl'da, Lâtin Amerika'nın önemli bir kısmının başlarından geçenleri –sayısız askerî darbe– düşününce, Meksika'nın "yumuşak otoriteryenizm"i pek kötü değildi.

Calles esasen muhafazakârdı ve onun PNR'si, Devrim'in ve 1917 Anayasası'nın vaat

Siyasî Kültür

Meksika'nın Siyasî Dönemleri

Çok az ülkenin başından, Meksika'nınki kadar radikal ve kanlı değişiklikler geçmiştir. Çoğu siyasî kültürler yavaş ve aşamalı olarak gelişir. Meksika'nınki ise, hiçbir zaman tutarlı bir bütün hâlinde uyum sağlamayan, her biri yeni kültürlerin ve fikirlerin girişiyle geriye ve ileriye sıçramalar yapan anî değişiklikler biçiminde gelişmiştir.

*Priísmo*nun üç evresi, her bir dönemdeki başkanların baskısını özetlemektedir. Muhafazakâr dönemin dört *sexenio*su, PRI'nın, emekçilere ve köylülere sahte bağlılık göstererek, fakat iş dünyasına ve istikrara doğru kayarak, Devrim'den ve *Cárdenismo*dan yüz çevirmelerini göstermektedir. Üç istikrarsızlaştırıcı *sexenio* ise, petrolün ve devlet borçlarının artışını, 1968'de Mexico City'deki öğrenici katliamını ve Başkan Echevarría'nın psikolojik çöküşünü hatırlatmaktadır. Umutsuz evre de, bu dönemdeki başkanlar de la Madrid, Salinas ve Zedillo'nun, Meksika ekonomisinin sürünmekte ve bütün sistemin meşruiyetini kaybetmekte olduğunun farkına varmalarına işaret etmektedir. ABD eğitimli ekonomi teknokratları, kontrolden çıkmakta olan Meksika ekonomisini zapt etmek için *kemer sıkma* politikalarıyla onu dengelemeye çalışmakta, fakat ortalama Meksikalıların bundan canı yanmaktadır. Salinas dönemindeki iki siyasî cinayet, çoğu Meksikalıyı PRI aleyhine döndürmüştür. Fox yönetiminde hiçbir zaman gerçekten yürürlüğe konmamış olan Panismo ise güç bir mücadeleyle karşı karşıyadır.

	Yıllar	Hatırlatıcıları
Aztek	1325–1521	Yüksek uygarlık, bürokratik imparatorluk, insan kurban etme.
Yeni İspanya	1521–1821	Koloni sömürgeciliği, Katoliklik.
İmparatorluk	1821–1823	Muhafazakâr bağımsızlık.
Santa Anna	1830'lar–1850'ler	Kararsız liderlik, Texas'ın kaybı, ABD'yle savaş.
Juárez	1850'ler–1860'lar	Eşitlik, federalizm, anti-klerikalizm.
Porfiriato	1877–1911	Diktatörlük, ekonomik büyüme, yoksulluk.
Devrim	1910–1920	Karmaşık, çok taraflı ayaklanma.
Maximato	1924–1934	El jefe máximo Calles'in, altı yıllık tek dönemi ve PNR'yi kurması.
Cárdenismo	1934–1940	Cárdenas'ın PRI'yı sosyalist ve korporatist yapması; petrolleri devletleştirmesi.
Muhafazakâr Priísmo	1940–1964	İşadamları ve yabancı yatırım taraftarlığı; solculara yasaklama.
İstikrarsız Priísmo	1964–1982	Petrol, aşırı harcarna ve enflasyonun huzursuzluğu körüklemesi; öğrenci katliamı.
Umutsuz Priísmo	1982–2000	Teknokratların ekonomiyi sakinleştirmesi, NAFTA'nın geliştirilmesi; temiz seçimler; suikastlar.
Panismo	2000–	PRI'dan olmayan ilk devlet başkanı; serbest piyasa reform girişimleri.

korporatizm Çıkar gruplarının siyasete doğrudan katılması.
klientalizm Hükümetin, desteklerini sağlamak üzere gruplardan yana olması.

ettiğini yürürlüğe koyarak Meksika'yı radikal bir yola sokan Lázaro Cárdenas'ın 1934'te seçilmesine kadar sadece ılımlı reformlar yapmıştı. Calles buna karşı çıktığında, Cárdenas onu California'ya sürdü. Cárdenas mestizo kökenliydi ve çok az resmî eğitim almıştı ama Devrim sırasında Carranza'ya katılmış ve 1920'de general olmuştu. Cárdenas PNR'nin kurucularından ve ilk başkanıydı, ayrıca onu gevşek bir koalisyondan, sıkı ve iyi örgütlenmiş, ülke çapında bir partiye

Siyasî Kültür
Kurumlar ve Kurumsallaşma

Besbelli ki, siyaset güce dayanır. Güç ille de, kendisinin bir alt kümesi olan ve en iyi şartlarda insafsız bir baskı anlamına gelen cebir; yani zorlama olmak zorunda değildir. Çünkü, eğer siz çok fazla cebir kullanırsanız, insanlar sizden nefret edecek ve sizi alaşağı etmeye can atacaktır. Çok az meşruiyet oluşturmuş olacaksınız. Siyasî güç, siz onu *siyasî kurumlara* dönüştürmedikçe geçicidir.

Meksika'nın, büyük miktardaki gücü kendi ellerinde toplamış olan çok sayıda güçlü lideri vardı, fakat bu güç, onlar görevden ayrıldıktan sonra yok oldu. Sonra yeni lider gücü ellerinde toplamak zorundaydı. Siyasî güç, çok fazla kişisel olmamalıdır. Franco, 1939'dan 1975'te ölümüne kadar, ekibini kimi zaman hapsederek, kimi zaman görevden alarak İspanya'yı yönetti. İstikrarlı bir rejim gibi görünen bir şey kurdu ama bu, kendi tek adam yönetimine fazlasıyla bağımlıydı ve ölümü üzerine çok çabuk çözüldü. Diktatörler, güçlerini nadiren *kurumsallaştırırlar*. İki yıl içinde, aslen Franco'nun kurduğu hiçbir şey kalmamıştı.

Hiçbir ülke, işler durumdaki kurumlarıyla birlikte doğmaz; bunları, genellikle gruplar arasında uzlaşmalarla, zaman içinde geliştirmek zorundadır. –Her ne kadar kendisine olan saygıyı güçlendirmek için çoğunlukla bir binanın içine yerleşmiş olsa da– Bir kurum, sadece gösterişli bir bina değil, kimin neyi yapabileceğine ilişkin –bazen anayasalarda ya da kanunlarda yazılı, bazen (Britanya'da olduğu gibi) sadece geleneklerin oluşturduğu– anlaşmalar hâlinde katılaşmış veya donmuş iktidar ilişkileridir.

Siyaset bilimciler, Üçüncü Dünya devletlerinin "zayıf kurumsallaşmış" olduklarından söz ederler; yani bunlar, liderlerin kuralsız veya yasadışı olarak (devrimler ve darbeler gibi) değiştirilmeleriyle ve kimin neyi yapabileceğine dair net olmayan sınırlamalarla karakterize edilirler. Kurallar yoktur; pek çok kişi iktidarı ele geçirmeye çalışmaktadır. Uzun zaman önce bütün ülkeler böyleydi. İngiliz devletine, "iyi kurumsallaşmış" olduğu için hayranlık duyarız, fakat yüzyıllar önce, Britanya işgale, katliama, iç savaşa, bir kralın boynunun vurulmasına, geçici bir Commonwealth'e ve mutlakiyetçilik girişimlerine maruz kalmıştı. İngiliz kurumları geliştiler ve 19. Yüzyıl'a kadar, bugünkü modern biçimlerine ulaşamadılar. Yeterince geriye giderseniz, o zamanlar Britanya da Meksika'ya benziyordu. Çeşitli tarihsel faktörlere bağlı olarak, Britanya, iki yüz yıl önceki çalkantılı döneminin sayesinde kurumsallaşmıştır.

Dolayısıyla, Meksika gibi ülkelerden çok kısa bir sürede çok fazla şey beklenmemelidir. Bu tür ülkeler düzensiz ve kaotik olmaya mahkûmdur. Meksika, 1920'lere, Calles'e kadar siyasî kurumsallaşmaya başlamamıştır ve henüz bu süreci tamamlamamıştır. (Bu ancak, iktidar Meksika partileri arasında demokratik yollarla el değiştirmeye başladığında tamamlanacaktır.) Amerikalılar çoğu zaman, niçin Meksika'nın –demokrasi ve hukukun üstünlüğü bakımından– bizim gibi olamadığına hayret ederler, fakat Amerikalılar da önce bağımsızlık, sonra da ülkeyi bir arada tutmak için oluk oluk kan dökmüşlerdir. Ve Amerikalılar, haydutlara, uyuşturucu kaçakçılarına ve yüksek mevkilerdeki üçkâğıtçılara yabancı değildir.

dönüştürmüştü. Göreve gelmesi üzerine, Başkan Cárdenas, Petróleos Mexicanos'a (Pemex) dönüştürdüğü, sahibinin ABD olduğu petrol sanayilerinin devletleştirilmesi de dâhil, ciddi bir sol program yürürlüğe koydu. Cárdenas bunu yapmakla, Meksika'nın söküp atmaya pek istekli olmadığı eski bir Lâtin Amerikan modeliyle, *devletçilik*le bağlantı kurmuş oldu. Cárdenas muazzam miktarda toprağın yeniden dağıtımını gerçekleştirdi ve köylülerle işçileri, sendikalarını yeniden adlandırdığı Meksika Devrimi Partisi'nin kurucu grupları hâline getirerek örgütledi. Görevi plânlanan tarihte, 1940'ta bıraktı ama bir *yanquí* etkisi altında sapmadığından emin olmak için, hükümet üzerinde, ölünceye kadar tetikte bir solcu göz olarak kaldı. Cárdenas, Meksika milliyetçi radikalizminin bir efsanesi olarak kalmaya devam etmektedir ve bu durum, kendisinden sonra solcu Demokratik Devrim Partisi'nin başkanı olan, oğlu Cuauhtémoc Cárdenas'a katkıda bulunmuştur.

Cárdenas, partiyi korporatist bir şey hâline de getirmişti. Çıkar gruplarını doğrudan partilere ve parlamentolara sokan korporatizm, o zamanlar başarılı oluyordu. Başlangıçta Mussolini faşizminin bir aracı olan korporatizmi, Vargas da benimseyerek, 1935'te Brezilya'ya, Yeni Devlet'ine sokmuştu. Cárdenas, PNR'yi, köylülerle, işçilerle, orduyla

Anahtar Kavramlar

Klientalizm

Bir toplum, Meksika'nın bir arada tutulması kadar kötü ne ölçüde parçalanabilir? Niçin Meksika, (1920'lere kadar olduğu gibi) iç savaşlara, ayaklanmalara ve darbelere saplanıp kalmamıştır? Çünkü Meksika'nın Calles ve Cárdenas gibi zeki siyasî liderleri, önemli grupların sadece parlamentodaki sandalyelerde pay sahibi olmalarını değil, ayrıca kalkınma projeleri, hileli sözleşmeler, sübvansiyonlar ya da sadece doğrudan nakit para gibi iltimaslar elde etmelerini de sağlayarak, bu tür durumları sakinleştirebiliyorlardı. Klientalist bir ortamda, her büyük grubun elitleri, kaynakları elde edebilecekleri bir anlaşma yapmakta ve böylece taraftarlarını şiddetten uzak tutmaktadırlar. Büyük grupların çoğu bir şeyler almaktadır; ama hiçbir grup her şeyi almamaktadır. Klientalizm, Basra Körfezi petrol şeyhliklerinde ve Nijerya'da (bkz. bir sonraki bölüm) olduğu gibi, Üçüncü Dünya'da (kahrolası, belki Birinci Dünya'da da) geniş ölçekte uygulanmaktadır.

Klientalizmin en az üç problemi mevcuttur. Birincisi, PRI'nın geleneksel *pan y palo* ile itaatkâr çizgide tuttuğu emek ve tarım sektörlerine sadece küçük ödemeler suretiyle aldatıcı olabilmektedir. İkinci olarak, önemli grupları dışlayabilmektedir. Meksika'da Katolik kilisesi hiçbir pay almamış ve büyük işadamları da, bazıları İkinci Dünya Savaşı sırasında üyeliğe kabul edilinceye dek çok az miktar elde etmişlerdir. (Katolik kilisesi ve işadamları, 2000'de Vicente Fox'u iktidara getiren gruplar arasında yer almıştır.) Üçüncü bir sorun ise katılıktır. Hangi gruplara ne kadar yardım tahsis edileceği ve para dondurulamamaktadır; toplum ve ekonomi geliştikçe değişmek zorundadır. Ortaklaşa elde bulundurulan köy arazileri ve devlet mülkiyetindeki sanayiler ekonomik büyümeyi yavaşlatabilmektedir, fakat bu kurumlardan istifade eden Meksikalılar, değişime karşı mücadele etmektedirler. Neyse ki Meksika, bir patlamadan kurtulmak için zamanla sistemini gevşetmiştir.

anayasallık Devletin kendi yetkilerini sınırlama ölçüsü.

ve "popüler" sektörlerle örgütledi. Popüler sektör, küçük işadamlarını kapsıyordu, daha sonra büyük işadamlarını da kapsayacak şekilde genişlemiştir. Cárdenas, gruplar arasındaki taleplere aracılık etmek ve fonları onlara tahsis etmek, yani klientalizmi gerçekleştirmek üzere dev bir bürokrasi kurdu. Başlangıçta bu, kaotik durumlarda katılım, güç paylaşımı ve kaynakların tahsisi gibi sorunları çözmek içinmiş gibi görünüyordu. Ancak, aslında demokratik değildi ve zaman içinde katı ve istikrarsız bir hâle geldi. Yapmacık ve geçici çözümlerdi, sistemi aşırı büyük bir bürokrasi kamburuyla baş başa bıraktı.

ANAHTAR KURUMLAR

Karşılaştırma
Süre Uzunlukları

Bizim dört yıllık iki dönem başkanlık süremizi eleştiren kimi Amerikalı eleştirmenler, altı yıllık tek bir dönemi düşünmemiz gerektiğini söylemektedirler. Bundaki gerekçe, başkanların, ilk dönemlerinde çok az şey başarmalarına sebep olacak kadar yeniden seçilme endişesi taşıdıkları ve sonra, ikinci dönemlerinde ise yeniden seçilme tasaları olmadığı için sorumsuzca işler yaptıklarıdır. Süre uzunluklarının çok özel bir şeye sebep olduğu net değildir. Gerek sınırlanmış, gerekse sınırlanmamış süreler, hatalara ve yozlaşmaya açık olmuşlardır. Aşağıdaki tablo, ele aldığımız dokuz ülkenin yürütme başkanlarının mukayesesini göstermektedir. Görevde çok fazla kalmak yozlaşmaya sebep olabilmektedir ama hükümet başkanları düzenli aralıklarla önceden belli seçimlerle karşı karşıya kalma durumunda iseler bu olmamaktadır. Margaret Thatcher, partisi onu politika sorunları ve düşen popülaritesi sebebiyle görevinden indirene kadar, üç seçimden geçerek on bir yıl boyunca görev yapmıştır. Öte yandan, Nijerya'daki süre sınırlamalarının, yozlaşmayı engellemede hiçbir faydası olmamıştır. Sınırlı süre, görevdekileri daha kısa sürede avuçlamaya bile teşvik edebilmektedir. Süre sınırlamaları, tek başına çok fazla bir şey yapmamaktadır; bu tümüyle, kurumsal ve kültürel kontekste bağlıdır.

Britanya	Başbakan	Her biri beş yıla kadar (ama genellikle dört yıllık) sınırsız dönemler.
Fransa	Devlet başkanı	Beş yıllık, sınırsız dönemler.
Almanya	Şansölye	Her biri dört yıla kadar (ama bazen daha kısa) sınırsız dönemler.
Japonya	Başbakan	Sınırsız ama genellikle kısa.
Rusya	Devlet başkanı	Dört yıllık, iki dönem.
Çin	Devlet başkanı	Beş yıllık, iki dönem (fakat kısa süre önce böyle oldu).
Meksika	Devlet başkanı	Altı yıllık, bir dönem.
Nijerya	Devlet başkanı	Dört yıllık, iki dönem (iktidardan indirilme olmazsa).
İran	Devlet başkanı	Dört yıllık, iki dönem (fakat gerçek iktidar, İslâmî Rehber'in ellerinde).

Meksika'nın siyasî tarihi hakkında dikkatinizi çeken ilk şey, 1924 öncesinde, az sayıdaki Meksika devlet başkanının düzenli ve yasal bir biçimde iktidara gelmesi ve gitmesidir. Çoğu plânsız bir biçimde, bazen şiddeti de kullanan bir avuç elit tarafından ya da askerî darbelerle iktidara getirilmiş veya uzaklaştırılmıştır. Meksika'nın, bağımsızlıktan bu yana dört anayasası olmuş, fakat pek de anayasallık özelliği olmamıştır. Meksika'nın devlet başkanları göreve gelir gelmez, yetkilerinin çok az sınırları olduğunu gözlemlemiş ve kişisel diktatörlükler inşa etme eğilimine girmişlerdir. Bu durum, siyasetin, kendi kurallarını koyan güçlü kişiliklerden ibaret olduğu Üçüncü Dünya'nın büyük bölümü için geçerlidir.

Bu durum, 1928'de altı yıllık tek dönem başkanlığa geçilmesi ve sonradan PRI hâline gelen yapının 1929'da kurulmasıyla, –tamamen olmasa da– değişti. Yüzyılın geri kalan kısmında, Meksika'ya zoraki bir istikrar yerleşti. Daha çok ayaklanma olmuyordu, çünkü –ordu dâhil– bütün önemli iktidar dizginleri, PRI vasıtasıyla devlet başkanının eline geçmişti. Devlet başkanının kişiliği –Cárdenas gibi bazıları radikal, diğerleri muhafazakâr– hâlâ önemsenmektedir ama sistem daha fazla önemsenmektedir. Meksika, siyaset bilimcilerin *klientalist* sistem olarak adlandırdığı ve büyük grupların çoğunun işbirliğine *dâhil edildiği* şeyin bir örneğiydi. Bu gruplar, sistem içinde bir hisseleri ve hükümet politikasına küçük bir katkıları olduğunu hissetmektedirler. Köylüler toprak reformu ve ejido elde etmekte, işçiler sendika ve bürokratlar iş sağlamaktadır.

Altı Yıl Başkanlık

Lâtin Amerika, genellikle, başkanlık sistemini parlamenter sisteme tercih etmek suretiyle, ABD modelindeki kurumları örnek almıştır. ABD'ninki gibi Meksika'nın başkanlık sistemi de devlet başkanlığı ile hükümet başkanlığını birleştirmiştir. 20. Yüzyıl'ın büyük bölümünde, Meksika başkanı ABD başkanından bile daha güçlüydü. Tabii ki bu ifadeyi, PRI'lı bir başkanın, ancak büyük bir PRI çoğunluğunun bulunduğu Kongre'ye egemen olması durumunda güçlü olduğunu kaydederek açıklığa kavuşturmalıyız. PAN'lı Vicente Fox'un 2000 yılında seçilmesi, ona Kongre'de bir PAN çoğunluğu sağlamamış, bu da Fox'u, kendisinden önceki PRI'lı başkanlardan çok daha güçsüz kılmıştır. 2000 yılından başlayarak, Meksika, bir partiden olan devlet başkanının bir başka partinin egemen olduğu bir Kongre'yle karşı karşıya kaldığı ve ABD'nin çok sık yaşadığı "bölünmüş yönetim"i tattı. Keza, De Gaulle tarafından icat edilen Fransız sistemi de başkanı çok güçlü yapmış ama muhalefet partileri Millî Meclis'te çoğunluğu elde ettiğinde, bu yetkiler azalmıştır. Bu durumda Fransız devlet başkanları, muhalefet partilerinden başbakanlarla *kohabitasyon*a mecbur olmuşlardır.

1928'den bu yana, Meksika, aksinin de mümkün olabilmesine rağmen, altı yıllık tek

dedazo (*deda*, yani parmaktan) Üst düzey bir görev için birini parmakla gösterme.

dönemli başkanlık süresinden sapmamıştır. Devrim'in amaçlarından biri, –bir başka Díaz'ın iktidarı tekeline almasını önlemek için– "yeniden seçilmeme" idi. 1920'den 1924'e kadar zaten görev yapmış olan Obregón, 1928'de, Calles'in desteğiyle yeniden seçim kazandı ama görevi devralmadan suikastla öldürüldü. Bu olay, Calles'in, belli bir fasıladan sonra olsa bile, yeniden seçilme olmaksızın *sexenio*yu desteklemesine yol açtı.

Uzun süreli PRI egemenliği döneminde, hâleflik aslında, aynı zamanda parti başkanı olan devlet başkanının elindeydi. Eski başkanlara ve diğer PRI yöneticilerine danışan mevcut devlet başkanı, bir sonraki seçimde partinin adayı yapılacak olan kendisinden sonraki devlet başkanını belirliyordu. Bir kez aday gösterilince de, pek çoğu yüzde 90 oyla kazanıyordu, ki şüphesiz 2000'e kadar hiçbir PRI adayı kaybetmemiştir. Başkanlar, kendilerinden sonraki devlet başkanını –ki mutlaka tanınmış kişilerden biri olması gerek-

Demokrasi
Meksika'nın Yakındaki 2006 Seçimi

Bu kitabın baskıya girdiği sıralarda, Meksika'nın 2006 başkanlık seçimlerinin ilânı çok yaklaşmış olacak ve kimin kazandığını açıkladığına bakmaksızın, nihaî karar, yeniden oy sayımlarının, mahkemeye itirazların ve hile suçlamalarının içinden geçmek zorunda kalacak. Önemli soru şudur: Eğer solcu PRD kaybederse, karara uyacak mı, yoksa şiddete mi yönelecek? 1910'daki hileli seçim, Meksika Devrimi'ni tetiklemişti.

İyi haber ise, 2006 seçiminin gerçek bir Meksika demokrasisini sergileyecek olmasıdır. Meksikalılar şimdi, daha önce PRI'nın izin vermediği bir şeyi yapabilir; sol, sağ ve merkez arasında tercihte bulunabilirler. Seçimin yaklaşması, demokrasinin püf noktası olan rekabeti ortaya çıkarmıştır. Kirli bir kampanya olacaktır ama çamur sıçratmak, oy satın almaktan daha iyidir.

Solda, Mexico City belediyesinin popülist eski başkanı, PRD'li Andrés Manuel López Obrador, yoksullar için para ve NAFTA konusunda dizginleme vaatlerinde bulunmuştur. Sağda ise, 2000 seçimlerinde Vicente Fox ile birlikte kazanan, PAN'lı Felipe Calderón, NAFTA içinde bir piyasa ekonomisi konusunda ısrarcıdır. Calderón ayrıca, López Obrador'u, Venezuela'nın Hugo Chávez'i gibi radikal bir demagog olarak adlandırmaktadır. Merkezde Roberto Madrazo, üçüncü kez yarışacaktır; PRI'nın eski temeli, yozlaşma içinde çökmüştü.

Orta sınıftan seçmenler, serbest piyasayı geliştirme plânları sebebiyle PAN'ı sevmektedirler. Meksika'daki muazzam eşitsizlikten endişe duyanlar, PRD'ye oy vermektedirler. Yoksullar ve kırsal yöre insanları, PRD'nin refah vaatlerinden hoşlanmaktadırlar. Devlet çalışanları ise PRI'ya yönelmektedir.

2006 Meksika seçiminin galibi, birçok Meksikalının kendisi aleyhine oy kullandığını bilerek göreve başlayacaktır ve yine üç parti arasında fena hâlde bölünmüş bir Kongre'yle karşı karşıya kalacaktır. Eğer Calderón kazanırsa, –Fox gibi o da– yasama çoğunluğu elde edemeyecektir ve parti fikirleri arasında bir koalisyon oluşturacağına söz vermiştir. Dünya nefesini tutmuş ve Meksika demokrasisinin, 2006 seçim sonuçlarını sükûnetle kabullenecek kadar kökleşip kökleşmediğini görmeyi beklemektedir.

miyordu–, istikrarı ve PRI iktidarını gözeterek belirliyorlardı. Bu sürece, yarı şaka dedazo denmiştir. Bu bazen, yeni başkanın rüşveti araştırmayacağına dair sözleşmeleri de kapsayabilmiştir. Hiçbir tercih kesin olarak öngörülebilir değildir ve göreve geldiklerinde, başkanlar çoğunlukla önceki politikalarından uzaklaşırlar. Sözgelimi, Calles, Cárdenas'ın ne kadar fazla sola doğru yön değiştireceğini bilmiyordu. Cárdenas, görev süresi dolduğunda, pek tanınmayan bir ordu subayı ve daha muhafazakâr olan Manuel Ávila Camacho'yu belirledi.

Meksika'nın Parlamentosu

Meksika'nın iki meclisli Kongre'si (Congreso de la Unión), devlet başkanlığından çok daha az önemli olmuştur. Díaz, yasama organına sırf itaatkâr taraftarlarını yerleştirmekle ünlü olmuştu, PRI da aynı şeyi yaptı. Yasama organı seçimleri, PRI'nın alışılmış seçim sahtekârlıkları konusundaki velvelenin de etkisiyle çıkarılan 1986 tarihli Seçim Reformu Kanunu ile değişti. Almanya'nın *karışık-üyeli* sisteminden esinlenen Meksika, (tıpkı İtalya gibi) şimdi sandalyelerin çoğunu, Anglo-Amerikan tarzı tek-üyeli bölgelerle belirlemektedir, fakat buna, her bir partinin halk oyundaki payını esas alan sandalyeler de ilâve etmektedir, yani nispî temsil de (PR) uygulamaktadır.

Meksika'nın üst meclisi olan Senato'da (Cámara de Senadores) şu anda 128 sandalye vardır ve altı yıl sürelidir. Doksan altı sandalye tek-üyeli bölgelerden, 32'si ise PR'la doldurulmaktadır. Alt meclis olan Federal Milletvekilleri Meclisi'nin (Cámara Federal de Diputados), üç yıl süreli 500 sandalyesi mevcuttur. Üç yüz sandalye bölge oylarıyla, 200'ü beş bölgeden PR'la doldurulmaktadır. 2005'te, PRI her iki mecliste de en büyük partiydi ama artık çoğunluğu bulunmamaktadır. Yeşiller ve İşçi Partisi gibi daha küçük partiler, birkaç sandalye almışlardır.

	Senato	Milletvekilleri Meclisi
PRI	60 sandalye	222 sandalye
PAN	46	151
PRD	16	95

1997'den itibaren, çeşitli seçim reformları sonrasında, PRI Kongre'deki çoğunluğunu kaybetmiştir. PAN ve PRD, birlikte PRI'ya oy üstünlüğü sağlamışlardır ama bu ikisi siyasî yelpazenin iki zıt kutbundandır ve sadece PRI'dan hoşlanmamada anlaşmaktadırlar. Muhafazakâr PAN serbest piyasa ekonomisinden ve harcamaların kısılmasından yanadır, radikal PRD ise tam aksi düşüncededir. Bu tür parlamento kilitlenmeleri, bazı seçmen-

popülist Genel halktan yana ve elitlere karşı olduğunu öne süren.

leri, ülkeyi yönetebilen tek parti olması sebebiyle PRI'ya geri dönmeye ikna etmektedir. PAN çoğunluk statüsünü elde edemediği (ki muhtemel değil) veya bazı PRI'lı senatör ve milletvekilleriyle işbirliği yapamadığı (bu da zor) için, Kongre'de fazla bir şey başaramamaktadır. Bu kilitlenme, Fox *sexsenio*sunu işlemez hâle getirmiştir.

Meksika'nın Egemen-Parti Sistemi

Britanya'nın bir "iki-artı" parti sistemi olduğundan söz etmiştik: yani iki büyük parti ve çeşitli küçük olanlar. Kimi ülkeler ise "bir-artı" parti sistemleri olarak adlandırılabilirler, zira öyle büyük partilerin egemenliği altındadırlar ki, bu partiler nadiren seçim kaybetmektedirler. Meksika'nın PRI'sı, Japonya'nın Liberal Demokratları ve Putin'in Birleşik Rusyası bunun örnekleridir. Kongre Partisi'nin uzun süren yönetimi altındaki Hindistan da böyleydi, ancak ondan sonra seçim sistemiyle ilgili değişiklikler yapmıştır.

Bir egemen-parti sisteminde, diğer partiler tam anlamıyla yasaldır, fakat egemen parti

Anahtar Kavramlar

Demagoji Eğilimi

Muhafazakârlar, eğer PRD'li *popülist* López Obrador devlet başkanı seçilirse, Venezuela'nın demagog devlet başkanı Hugo Chávez gibi radikal solcu politikalar izleyeceğinden ve ekonomik felâket getireceğinden korkmaktadırlar. *Demagog*, demokratla aynı kökenden –demos, yani halk– gelen bir kelimedir, fakat demagoglar, demokrasiyi yok etmek için meseleleri manipülatif ve kendilerine hizmet eden bir tarzda ele almaktadırlar. Popülist demagog, ya da "kışkırtıcı", yoksul veya ürkmüş hâldeki kitleleri, iş, refah veya yasa ve düzen vaatleriyle tahrik eder, göreve geldiğinde de diktatöre dönüşür. Klâsik demagoglar arasında, Robespierre, Hitler, Arjantinli Perón ve Brezilyalı Vargas sayılabilir.

Demagoji, günümüzdeki Üçüncü Dünya'nın büyük kısmı gibi ancak yakın bir zamanda demokratik olmuş, fakir ülkelerde ortaya çıkmaya daha yatkındır. Umutsuz halk, demokrasi ile zenginlik arasında bocalamaktadır ve demagog, bu bocalamadan yararlanır: "Halk ekmek diye inliyor ve onlara ekmeği ben vereceğim". Ülke orta gelir düzeylerine eriştiğinde ve büyük, eğitimli bir orta sınıfa sahip olduğunda, demagoji sönükleşir; az sayıda insan popülist vaatleri yutar.

Lâtin Amerika, popülist demagoji için bereketli bir zemin olmuştur. Şu anda, –daha önce bir darbeye teşebbüs etmiş eski bir paraşütçü subayı olan– Chávez'in iki kere devlet başkanı seçildiği Venezuela'da mevcuttur. Chávez'in düşüncesi şudur: Venezuela petrol zenginidir, fakat ABD, zengin Venezuelalılar ve rüşvetçi yetkililer tarafından yağmalanmıştır. Venezuelalıların çoğu yoksulluk sınırının altındadır ve Chávez'e inanmıştır. Chávez'in "Bolivarian" devrimi (kimse ne anlama geldiğini bilmemektedir) endüstrinin yönetimini üstlenmiş ve petrol zenginliğini yoksullara dağıtmıştır. Bu, petrol fiyatlarını büyük ölçüde artırarak mümkün kılınmıştır ama devam etmesi olası değildir. Meksika'nın López'i, kendisinin Chávez gibi biri olduğunu kabul etmemektedir.

iki yönlü muhalefet Merkezci hükümetlerin, her iki taraftan da çökertilmeye çalışılması.

öyle iyi örgütlenmiş ve öyle çok kaynaklara sahiptir ki, sonradan ortaya çıkan partilerin şansı yoktur. Bazı hâllerde, Ghandi yönetimindeki Kongre Partisi'nin Hindistan'da yaptığı gibi, parti ülkenin kurucusudur. Büyük partiler medyaya ve devlet memurlarına egemendir. Seçmenler, egemen partinin yozlaşmış olduğunu kabul etmektedirler ama onun getirdiği istikrar ve zenginlikten de memnundurlar. Pek çok Japon seçmen, Liberal Demokratları bu şekilde görmektedir. PRI'nın başına geldiği gibi, egemen parti hiçbir şey veremez hâle geldiğinde, egemen parti pozisyonunu kaybedebilmektedir.

Calles tarafından 1929'da kurulan PRI, Meksika'nın en eski partisidir. Bu tür politikalardan vazgeçtikten sonra bile, adını delil olarak gösterip, kendisini devrimci ve sosyalist olarak tanıtmıştır. Cárdenas ve Luis Echevarría Álvarez gibi PRI başkanları solcu duruşlar –özellikle ABD karşıtlığı– sergilemişler ama çoğu ılımlı merkezciler hâline gelmişlerdir. Calles ve Cárdenas, dört bölümü ve güçlü himaye ağıyla birlikte partiyi iyi tasarlamışlar, fakat Meksika büyük bir orta sınıf ortaya çıkarınca, bu bölümler, PRI'yı modası geçmiş hâle getirecek şekilde, gittikçe daha az önemli olmuşlardır. Bazı Meksikalı yorumcular, PRI bölüm başkanlarını "dinozorlar" diye adlandırmaktadır. PRI'nın oy yüzdesi düşmüştür ama Orta Meksika'yı baştanbaşa geçen geniş bir kuşak içinde hâlâ seçimleri kazanmaktadır. Pek çok eyalet valiliği seçimlerindeki PRI zaferleri, 2006 başkanlık yarışına taşınamamıştır.

PAN, 1939'da, dinî gerekçelerle PRI'ya muhalefet etmek üzere kuruldu. PAN, Calles'in anti-klerikalizmine Katolik bir tepkiydi. Meksika'nın kilise-devlet ilişkileri zaman zaman kanlı olmuştur ve gerçek Katolikler, PRI hükümeti tarafından haksızlığa uğratıldıklarını düşünmüşlerdir. 1980'lerde, sanayilerin devlet mülkiyetinde olmasından ve ekonomik istikrarsızlıktan şikâyetçi olan modern işadamları topluluğu, PAN'ı hoşnutsuzlukları açısından faydalı bir araç olarak gördü. İki kamp, Katolikler ve iş dünyası, kolaylıkla olmasa da PAN içinde bir arada bulunmaktadır ve her biri ayrı bir tarafa çekebilmektedir. PAN, kendisini en iyi, ABD'ye yakın olmasının zenginliğe ve kapitalist bir yönelişe katkıda bulunduğu Kuzey Meksika'da göstermektedir. Hâlâ Katolik militanların egemen olduğu PAN, PRI kadar iyi örgütlenmemiştir. Meksikalılar'ın 2000'deki seçimde Fox'a büyük çapta oy vermeleri, onların muhafazakâr Katolik hâline geldiklerini değil, sadece PRI'dan gına getirdiklerini göstermektedir. Pek çoğu Fox'tan dolayı hayal kırıklığına uğramış olsa da, 2006'da onun ardından PAN'lı [aday olarak] Felipe Calderón gelmiştir.

Meksika'nın güneyi, ülkenin en fakir ve en radikal kısmıdır. Yerel bir kahraman olan Zapata hatırlanmaktadır. Yeni PRD'nin kendisini en iyi ispatladığı yer burasıdır. 2005'te, PRD, güney eyaleti Guerrero'nun (ve Baja California Sur'un) valiliğini kazandı. Petrol devletleştiricisinin oğlu Cuauhtémoc (bu Aztek adı ona bir kısım oyları kazandırmıştır) Cárdenas, eğer PRI'dan olmasaydı, 1988 devlet başkanlığı seçimini kazanabilirdi. Cárdenas, PRI'nın

serbest piyasa politikalarına yönelmesi üzerine, partideki büyükçe bir solcu kitleyle birlikte, 1988'de oradan ayrıldı. PRI bölünmek zorunda kalmıştı; çünkü iş dünyası lehine devrimden vazgeçmişti. Cárdenas, bazı Sosyalistler ve Komünistlerle birlikte, 1989'da, babasının anti-kapitalist ve ABD karşıtı ideallerinin gerçek olmasını isteyen solcu PRD'yi kurdu. PRD, PRI ya da PAN'dan çok daha zayıf örgütlenmesi ve destek tabanı nedeniyle, çetin bir mücadele yapmaktadır. Mexico City'nin sevilen belediye eski başkanı, PRD'li Andrés Manuel López Obrador (AMLO olarak bilinir), başlangıçta, 2006 seçimi için önde gelen başkan adaylarındandı. Arjantin'de, Brezilya'da, Şili'de ve Venezuela'da, ılımlı solcu partiler seçimleri kazandılar. Meksika da bir gün PRD'li bir başkan seçebilir.

Şimdilerde, PRI zayıfladığı ve hemkendi solundan (PRD) hem de sağdan (PAN) olmak üzere, şu anda iki yönlü muhalefetle karşı karşıya bulunduğu için, kimileri Meksika'yı bir "eski egemen-parti sistemi" olarak adlandırmaktadır. PRI'nın gerilemesindeki kilit unsur, ondaki yozlaşma ve artık onu desteklemeyen eğitimli bir orta sınıfın gelişmesidir. Meksika'nın, çok-partili veya bir iki-artı partili sistem olma yolunda bulunması muhtemeldir. ABD de egemen-parti sistemlerine yabancı değildir: Çoğu ABD kongre bölgeleri, kimi zaman muhalefetsiz olarak, Kongre'de aynı partiye geri dönmektedir.

Meksika Federalizmi

Ülkelerin çoğu üniter sitemlerdir, fakat Batı Yarımküre, kısmen ABD modeline, kısmen de birçok ülkenin sere serpe uzanan coğrafyasına bağlı olarak, dünyanın en fazla federal sistemine sahip olmakla övünmektedir. Arjantin, Brezilya, Kanada ve Meksika, bazıları diğerlerinden daha fazla böyle olan, federal sistemlerdir. Meksika, otuz bir eyalet ve Mexico City Federal Bölgesi'nden (Distrito Federal, yani DF, bizdeki D.C.'nin karşılığıdır) oluşmaktadır. Her eyaletin, altı yıllık tek dönem için seçilen bir valisi vardır ama sadece bir meclisli yasama organı mevcuttur.

Uygulamada, bir parça Sovyet federalizmine benzeyen Meksika federalizmi, gücün çoğunu merkezde toplamaktadır. 20. Yüzyıl'ın büyük bir kısmında, PRI'lı devlet başkanları, daha sonra görevini federal görevler için prova olarak kullanan eyalet valilerini kendileri belirlemişlerdir. Başkan Fox da dâhil, Meksika devlet başkanları, ABD'de olduğu gibi, önce eyalet valisi olarak görev yapmışlardır. Eyaletler, vergi gelirlerinin büyük kısmını ulusal hükümetten almakta ve sonra bunu belediyelere dağıtmaktadırlar ve bu, yönetimin ast konumunda olanları sadık ve itaatkâr kılmasını sağlayan bir besin zinciridir.

MEKSİKALI SİYASÎ KÜLTÜRÜ

merkantilizm Bir ulusun zenginliğinin, hazinesindeki altın ve gümüş olduğu şeklindeki Fransız kökenli teori.
eşitlikçi Kendini eşitliğe adamış.

Meksikalı siyasî kültürü, anlaşılması zor bir şeydir –ve bu, Lâtin Amerika'nın çoğu için de geçerlidir–, çünkü çeşitli kültür ve ideolojilerin işlevsiz bir potpurisidir: Kızılderili edilgenliği, İspanyol açgözlülüğü, Katolik mistisizmi, popülist milliyetçilik, Avrupalı anti-klerikalizmi, liberalizm, anarşizm, pozitivizm ve sosyalizm. Beklenebileceği gibi, bu zıt kutuplar hiç karışmamıştır. Meksika, bölgesel, sosyal ve kültürel olarak, asla tutarlı bir bütün oluşturmayacak şekilde, hemen hiç kaynaşmamıştır. Meksikalı siyasî kültürü, zaman içinde yavaş yavaş ve yerli olarak gelişmemiş, çoğu Avrupa'dan ve hiçbiri gerçekten tutarlı bir Meksikalı siyasî kültürü yaratacak ölçüde asla nüfuz etmemiş olan dalgalar hâlinde ithal edilmiştir. Buna kıyas olarak, meselâ Amerikan siyasî kültürünün çoğu unsurları birbirleriyle karışmış ve birbirlerini

Karşılaştırma
Sömürge Olarak Meksika ve Amerika

Yeni Dünya'daki İspanyol sömürgeleri, Avrupa'nın çöken feodal sistemine benziyordu. Toplum, köken ve ırk bakımından, ayrıcalıklı ve aşağı mertebeler şeklinde esnek olmayan katmanlara bölünmüştü. Roma'nın gözetimindeki Katolik kilisesi, hem maddî yardımla hem de manevî yükseltmeyle Meksika'nın Kızılderililerini sakinleştirmeye çalışıyordu. Madrid'in Yeni İspanya'daki öncelikli meselesi, gemilerle kraliyet hazinesine taşınabilecek altın ve gümüş miktarıydı. Bu yüzden, İspanya, Meksika'yı (aslında Lâtin Amerika'daki bütün sömürgelerini) bugün bile bölgenin baş belâsı olan muazzam bürokrasiler biçiminde kurdu. Lâtin Amerika bürokratik olarak doğdu. Meksika, İspanya'nın en zengin sömürgesiydi; Otuz Yıl Savaşı'nda dev Habsburg askerî girişimlerini onun altın ve gümüşü sübvanse etti. Hatalı *merkantilizm* doktrini gereğince, İspanya kendisinin zengin olduğuna hükmediyordu, fakat altın ve gümüş, ne tarım ürünü, ne de imalât malları üretebilir. Komik biçimde, İspanya Yeni Dünya'nın büyük zenginliğini çaldıkça fakirleşti. Maden çıkarma sanayileri Meksika'yı da yoksullaştırdı.

İngiliz sömürgecileri ise, Virginia ve New England'a, İspanyolların Meksika'ya gidişinden yüz yıl sonra geldiler. 17. Yüzyıl başlarında, İngiltere'de feodal dönem bitmişti ve göçmenler, çok az feodal kalıntı ve bürokrasi getirdiler. Sömürgeler büyük oranda kendi kendilerini yönettiler. Hiç kimse, ne kendileri için, ne de Londra için çabucak altın veya gümüş beklemedi. İngilizler soyluluk rütbelerini beraberlerinde getirseler de, yerleşimcilerin çoğu, *eşitlikçi* değer sistemine sahip çiftçi veya tüccardı. Tarımsal üretime odaklanmışlardı. Protestanlıklarının –hiçbiri Katolikliğin merkezî kontrolünü yaşamamış olan– çeşitli türleri, onlara çok çalışmayı, ödüllerini ertelemeyi, eşitliği ve bireyciliği öğretmişti. Kızılderilileri batıya doğru sürdüler, fakat onları köleleştirmediler.

Samuel Huntington'ın en son ve tartışmaya yol açan kitabı *Who Are We?* [Biz Kimiz?], siyasî kültürün en önemli belirleyicisinin din olduğunu öne sürmektedir. Onun iddiasına göre, Fransız, İspanyol veya Portekizli Katolikler, eğer ilk başta ABD'ye yerleşmiş olsalardı, biz bugün sırasıyla Quebec'e, Meksika'ya ve Brezilya'ya benzeyecektik. Bütün farkı yaratan, buraya ilk önce Anglo-Protestanların yerleşmiş olması gerçeğidir.

pekiştirmişlerdir: özgürlük, eşitlik, Protestanlık, bireycilik, pragmatizm, materyalizm, piyasa ekonomisi ve hukukun üstünlüğü. Kolaylıkla karışamayan ABD öğretileri –kölelik, Katoliklik ve refahçı liberalizm– ise, nesiller boyu Amerika'nın siyasî bölünmelerini oluşturmuştur.

Meksika'nın Kızılderili Mirası

Birçok bilim adamının iddiasına göre, Meksika İspanya gibi görünür, fakat yüzeyin altında çok fazla Kızılderili olarak kalmıştır. Kızılderili kültürleri ve dilleri, soyutlanmış köylerde hâlâ canlıdır. Meksika mutfağı esasen Kızılderili'dir. Meksika'nın maneviyatı da, Columbus öncesi dinlerle, eli her zaman kanlı olmuş İspanyol Katolikliği'nin bir karışımıdır. Kuşkusuz Kızılderililer, Aztekler'in yönetimi altında can kurban etmeye alışıktılar ve İspanyol Katolikliği'nin kan vurgusuna da kolaylıkla alıştılar. Meksika'ya ve hatta Yeni Meksika'ya da ulaşan İspanyol Engizisyonu da insan kurban etmeyi kullandı. İspanyollar büyük Aztek tapınağının yıkıntıları üzerine kendi dev katedrallerini inşa ettiklerinden, niçin buranın bir hac bölgesi olduğunu kesin olarak söylemek zordur. İtici güç sırf Hıristiyanlık mı, yoksa Hıristiyanlık öncesi dinin bir yansıması mıdır?

hacienda İspanyol sahipleriyle (*hacendado*) Kızılderili kölelerin büyük ülke arazisi.
mestizaje İspanyol ile Kızılderili'nin birbirine karışması.
norteamericanos "Kuzey Amerikalılar"; ABD yurttaşları.
personalismo Güçlü, fiyakalı şahsiyetlerin siyaseti.
machismo Fiyakalı, abartılmış erkeklik.

Aztekler ve daha önceki Meksika toplumları, güçlü biçimde hiyerarşikti. En alttaki köylülere, sosyal üstlerine saygı göstermeleri öğretilirdi. Sosyal sınıf ayrımları, uygarlıkla ortaya çıkmıştır. İspanyollar, Aztekler'den yönetimi devraldığında, Kızılderili köylüler itaat davranışına alıştırıldı; çoğu, haciendaların zorla çalıştırmasına ve gümüş madenlerine uyum sağladı. (Bunun tersine, günümüz ABD'sinin Kızılderililer'inin şehirleri yoktu ve büyük oranda eşitlikçiydiler.) Şüphesiz, İspanyollar kendi feodal toplumlarını beraberlerinde getirmişlerdi ve bunu Kızılderililer'e zorla kabul ettirdiler.

Meksika konusundaki önemli bir demografik husus, buraya gelen İspanyol işgalcilerinin tamamen erkek olmalarıydı; İspanyol kadınlar çok daha sonra gelmişlerdir. (İngilizler ise Amerika'ya aileleriyle birlikte yerleştiler.) Dolayısıyla, Meksika'da karışık soydan olan yeni bir sınıf, mestizolar çok kısa sürede ortaya çıktı. Mestizaje de, Meksika Katolikliğine katkıda bulunan ve İspanyollar (sonradan creoleler) ile Kızılderililer arasında yeni bir sınıfı meydana getiren, kültürel ve sosyal bir şeydi.

Lâtin Amerikalılar, bilhassa norteamericanosa karşı, kendilerinin ırksal önyargılarının olmadığıyla övünürler. Söylediklerine göre, Lâtin Amerika'da ırklar konusunda karar vermede, para ve davranışlar, deri renginden daha fazla önemsenirmiş. Uygun kültüre ve dile sahip bir kimse, temel itibariyle Avrupalı kabul edilirmiş. Yine bunlara göre, Lâtin

Amerika'nın büyük bir kısmında (bir kimsenin deri rengini) "Para aydınlatır"mış. Bunda bir parça gerçeklik payı var, fakat Lâtin Amerika'da, para ve hayat fırsatları, ırksal kökenle birlikte gelme eğilimindedir. Bir üniversiteye gitme, işe girme, çok para kazanma ve iyi bir evde yaşama gibi konularda, beyazlar çok daha fazla şansa sahiptir. Kızılderili soyundan olan Meksikalılar, bebek ölümleri, kötü beslenme, yoksulluk ve en düşük işler veya işsizlik hususlarında yüksek bir risk taşımaktadırlar.

Her şeye rağmen, Meksika, en azından bazı beyaz olmayanların yukarıya doğru yükselmelerine izin vermede, tarih boyunca ABD'den daha iyisini yapmıştır. Kızılderili soyundan olan Juárez, 19. Yüzyıl ortalarında Meksika'yı yönetmiştir. Cárdenas ve çeşitli diğer devlet başkanları, mestizo soyundandı. ABD henüz benzer bir ırksal atılımı yapmamıştır. Meksika'nın ekonomi ve siyasetteki üst düzey yöneticilerinin çoğu elbette beyaz olmuşlardır ve bu, Lâtin Amerika'da genellikle geçerli olan bir durumdur. Az sayıda Meksikalının saf Avrupalı soyundan olması sebebiyle, bütün Meksikalı politikacılar, ülkenin Kızılderili mirasını yüceltmektedirler. Cortés'in Meksika'da heykelleri yoktur ve Columbus'un 1492'deki yolculuğunun beş yüzüncü yıldönümü çok fazla önemsenmemiştir.

İthal İdeolojiler

Lâtin Amerika, başka yerlerde icat edilmiş fikirleri toplamakla, bunları çarpıtmakla ve uygun olmadıkları bir yerde yürürlüğe koymaya çalışmakla dikkatleri üzerine çekmektedir. Bir Lâtin Amerika uzmanı, kıtayı bir *reliquiario*, yani azizlerin eski özel eşyalarını, sahici haçın bir parçasını vesaire saklama yeri olarak adlandırmaktadır. Şimdi de, dünyanın diğer yerlerinde uzun zaman önce modası geçmiş eski fikirlerin kutsal emanet sandığıdır. Bu durum, Lâtin Amerika siyasetini, eski ideolojilerin bir tür artık mal satışı konumuna

Siyasî Kültür

Personalismo ve Machismo

Lâtin Amerikalı politikacılar, siyasette, partilerden, ideolojilerden veya yasalardan ziyade, çok defa *personalismo*ya güvenirler. Bir Meksikalı diplomat şöyle demişti: "Meksika'da kurumlarımız değil, egolarımız vardır". Lâtin Amerikalıların çoğu, özellikle erkekler, güçlü bir kişiliğe sahip olarak, *machismo*ya yönelten *macho* (erkek) olarak algılanmaktan hoşlanırlar. Lâtin Amerikalı liderler; kitlelerin desteğini kazanmak için, geleneksel olarak personalismo ile machismoyu bir araya getirirler.

Cárdenas'tan sonraki PRI döneminin, *dedazo* tarafından seçilen Meksika devlet başkanları, bu nitelikleri kullanmadılar, çünkü bunlara ihtiyaçları yoktu. Ancak, yakın dönemde rekabetçi siyasetin gelişiyle birlikte, personalismo ve machismo Meksika'da ortaya çıkmıştır. Vicente Fox ve López Obrador, renkli ve açık sözlü kişilikleriyle yarışa girmişlerdir ve diğer Meksikalı politikacılar da bunu yapmak zorundadır.

kişotik [quixotic] (Don Kişot'tan) [Don Quixote] Yanlış hedeflere ulaşmak için romantik, gerçekçi olmayan çabalar.

tarafına çekme Diğer grupları, zararsızlaştırmak için kendi davanıza katmak.

getirmektedir. Lâtin Amerika'da hâlâ veya yakın zamana kadar canlı olan bazı kavramlar şunlardır:

Liberalizm, burada, monarşiyi reddeden ve toplumu yeni güçlere açan, orijinal, 19. Yüzyıl türü olarak anlaşılmaktadır. Büyük orta sınıfıyla ABD, doğal olarak bu özgürlük felsefesini almıştır ama devraldığı sosyal konumlarıyla, büyük bürokrasileriyle ve devlet-mülkiyetli sanayileriyle bu felsefeye güçlük çıkaran Lâtin Amerika bunu yapamamıştır. Orta sınıf yoksa, liberalizm de yoktur. Juárez ve Díaz, liberalizmi Meksika'da işletememişlerdir. Bazı Lâtin Amerika ülkeleri, son zamanlarda, serbest piyasaları oluşturmaya çalışarak ekonomik "neoliberalizm"e yönelmişlerdir.

Daha önce ele aldığımız *Pozitivizm,* uzmanların bilim yoluyla toplumu ilerletmesi gerektiğini öne sürmüştür. Avrupa'da ölmüştür ama özellikle de "Düzen ve İlerleme" parolası bayrağında yer alan Brezilya başta olmak üzere Lâtin Amerika'da rağbet bulmuştur. Meksika'da, Díaz'ın *científicos*u, liberalizmin müdahalesizlik felsefesiyle çelişen pozitivist ruhun simgesi olmuştur.

Avrupa, çok fazla sanayiye, sendikalaşmaya ve Britanya'nın İşçi Partisi, Almanya'nın Sosyal Demokratları gibi sosyal demokrat partilere yatkın, büyük bir işçi sınıfına sahip olduğu için, *Sosyalizm* burada bir anlam ifade ediyordu. Ancak, Lâtin Amerika'nın, yakın zamanlara kadar çok az sanayisi ve yalnızca küçük bir işçi sınıfı mevcuttu; yani kapitalizm öncesindeydi [pre-kapitalist]. İşçi sınıfı yoksa, sosyalizm de yoktur. Meksika'nın ve Brezilya'nınki gibi

Demokrasi

İhtiyatlı Demokratlar

(Küba hariç) Lâtin Amerika, 1980'lerde demokrasiye döndü ama Lâtinler demokrasiyi yavaş ve dikkatli bir biçimde kucakladılar. Tıpkı Ruslar gibi, demokrasinin zenginlik getirmesini beklediler; her ikisi de yavaş geliyordu. Lâtin Amerikalıların yarısı, anketçilere demokrasinin her zaman tercih edilmesi gerektiğini bildirmektedir, fakat yine de önemli bir yüzdesi, otoriteryen devletin bazen tercih edilebileceğini söylemektedir.

Demokratik duyuş, ekonomiyle birlikte yükselip alçalmaktadır, çünkü Lâtinlerin çoğu işsizlik ve yoksulluktan endişelidir. Lâtin Amerika'nın ekonomileri yakın zamanlarda ayağa kalkmıştır ve bu nedenle demokrasi destek almaktadır. Bir ekonomik darboğaz durumunda, birçokları sofraya ekmek koyan bir diktatörlüğün pek de kötü olmadığını söyleyecektir. Lâtinlerin çoğunluğu, demokratik olsun olmasın bütün hükümetleri, birkaç güçlü çıkar yararına temelinden hileci olarak algılamaktadır. Meksika'nın yüzdeleri ilginçtir: Demokrasiyi tercih edenlerin yüzdesi, 1996'da 53'ten 2005'te ancak 59'a çıkmıştır. Ancak, aynı süre içinde, otoriteryen yönetimin tercih edilebilir olduğunu söyleyenlerin oranı, yüzde 23'ten 13'e düşmüştür. Demokrasi, Lâtin Amerikan siyasî kültüründe henüz tam olarak köklenmemiştir, fakat otoriteryenizmin büyük ölçüde kökü kazınmıştır.

devletler, kendilerinin bir işçi sınıfı temeli varmış gibi göstermek için sendikaları türettiler ve çok özen gösterdiler. Kimi idealistler, sosyalizmi hâlâ Meksika'nın büyük yoksulluğunun çaresi olarak görmektedirler, fakat bir tek başarılı sosyalizm örneği göstermemektedirler. Şili, Salvador Allende'nin Sosyalist hükümetini başından savdıktan sonra zenginleşmiştir.

Kırsal sosyalizm, küçük tarım işletmeleri adına sanayiyi reddeder. Aile çiftçiliğine dayanan, eşitliğin ve kendi kendine yeterliliğin bulunduğu huzurlu kır hayatına geri dönmeyi teklif eder. Kahramanı Zapata'ydı. Hiçbir zaman var olmamış ve olamayacak bir geçmişi idealize etmektedir: En basitinden nüfusu patlatmaya yetecek arazi bulunmamaktadır. Köylü tarımı yoksulluk demektir. Fakat, Meksika'nın güneyinde bulunan Chiapas eyaletindeki Zapatista gerillâları, hâlâ bu kişotik vizyonun peşinden koşmaktadırlar.

Anarşizm, ulusal devletin sona ermesinin sınıf farklılıklarını ortadan kaldıracağım iddia eden, ilkel bir sosyalizm türüdür. 19. Yüzyıl'ın sonunda, anarko-sendikalizm hâline geldiği İspanya'da ve Rusya'da ortaya çıkan küçük bir siyasî harekettir: devlete ihtiyaç yoktur, çünkü sendikalar işleri yürütecektir. Çeşitli Meksikalı devrimciler, anarşizmden etkilenmişlerdir.

Fransız yazar Voltaire tarafından kurulan *Anti-klerikalizm,* İspanya'da güçlü bir biçimde rağbet görmüş, sonra da Lâtin Amerika'ya yayılmıştır. Calles gibi anti-klerikalistler, Katolik kilisesinin çok fazla siyasî gücü olduğunu, zenginlerden yana olduğunu ve Meksika'yı geri bıraktığını öne sürmektedirler. Oysa çok az bilim adamı, Katolik kilisesinin Lâtin Amerika'da gerçekten büyük güç sahibi olduğunu düşünmektedir. Şimdilerde rahip eksikliği, onu iyice marjinalleştirmiştir.

Mussolini tarafından kurulan ve Hitler'in de taklit ettiği *Faşizm,* bilhassa Alman ve İtalyan göçmenlerin bulunduğu bazı Lâtin Amerika ülkelerini kısa bir süre etkilemiştir. Faşizm, milliyetçilik, korporatizm ve karizmatik bir lider yönetimindeki sahte sosyalizmi bir araya getirmektedir. Vargas'ın Yeni Brezilya Devleti, "şekerli faşizm" şakasının temsilcisi olmuştur. Perón'un Arjantin'i ise bu kadar tatlı değildi ve Nazi savaş suçlularını memnuniyetle buyur ediyordu. Cárdenas'ın milliyetçilik ve sosyalizmi, nasyonal sosyalizmi hissettiriyordu.

Komünizm, yani Moskova'nın kontrolü altındaki devrimci Marksist sosyalizm, onlarca yıldır Lâtin Amerikalı entelektüeller arasında tutuluyordu. Kıtadaki ağır eşitsizlik ve yoksulluğu tedavi etmek için üretimi devletin üstlenmesini, sürüp giden ve çok sevilen bir tema olarak da ABD sömürüsüne son verilmesini öneriyordu. Diego Rivera ve David Siqueiros gibi Meksika'nın önde gelen sanatçılarından bazıları Komünist idiler. Lâtin entelektüeller Küba'nın hiç ilerlemeyen bir tiranlık olduğunu anlayıncaya kadar, Castro'nun Küba'sı ve Che'nin ikonu büyük destek görmüştü. Büyük ölçüde ölmüş olmasına rağmen, Marksizm, *bağımlılık teorisi* içinde sürüp gitmektedir.

bağımlılık teorisi Zengin ülkelerin Üçüncü Dünya ülkelerini sömürdükleri ve onları yoksul bıraktıkları şeklindeki radikal teori.

Lâtin Amerikalı entelektüeller bir ideolojiye, sonra bir başkasına öyle bağımlı hâle gelmişlerdir ki, dünyanın diğer yerlerinin bunları çoktan ıskartaya çıkardıklarını görememektedirler. Meselâ, Komünizm, Doğu Avrupa'da ve Sovyetler Birliği'nde çökmüş, Çin'de ise anlamsızlaşmıştır, ama, muhtemelen dünyadaki en son Komünist ülke olacak ve Marx'ın kemiklerinin kutsal sandığı denebilecek Küba'da hâlâ canlıdır.

Anahtar Kavramlar

Bağımlılık Teorisi

Soğuk Savaş döneminin büyük kısmı boyunca, pek çok Lâtin Amerikan entelektüel, bölgelerindeki yoksulluğun, kötü ruhlu kapitalistlerin, özelikle de *norteamericano*sun sömürüsünün bir sonucu olduğu şeklindeki moda solcu görüşlere abone olmuştu. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, radikaller bunu geliştirerek, Üçüncü Dünya'nın, Birinci Dünya'nın ve bilhassa ABD'nin sermayesine, ürünlerine ve politikalarına ekonomik olarak bağımlı olduğu şeklinde, *bağımlılık teorisi* diye adlandırdıkları bir nazariye hâline getirdiler. (Düşünün: ABD köpekbalığı, Lâtin Amerikalı "sardalye"lerle besleniyor.) Sırf –Lâtin Amerika ülkelerinin ne üreteceğini (muz ve kahve) ve ne tüketeceğini (Chevrolet ve Coca Cola) onlara zorla kabul ettiren– ABD şirketlerinin kontrolünden kurtularak, Lâtin Amerika, yoksulluğu saf dışı edecekti. Dolayısıyla, Küba, Nikaragua ve şimdilerde Venezuela gibi radikal rejimler övgüye lâyıktır, çünkü Yankeelere olan bağımlılıklarını kırmışlar ve kendi halklarının yararlandığı bağımsız ekonomik gelişme tesis etmişlerdir.

Bağımlılık teorisi çeşitli itirazlarla karşılaşmıştır. Bu bir tür Marksist teoridir ama kimi ortodoks Marksistler bile bunu benimsememişlerdir. Marx, bir ülke *içindeki* sınıf çatışmasını, onun ekonomik ve siyasî gelişiminin anahtarı olarak görmüştür. Lâtin Amerikalı eleştirmenlerin çoğu, kıtalarının yoksulluğu konusunda, birkaç zengin ailenin her şeye sahip olduğu ve fazla sayıda endüstriyel proletaryanın olmadığı kıtanın "yağmacı sınıf yapısı"nı suçlamışlardır. Onların görüşüne göre, Lâtin Amerika'nın sorunu, onun hâlâ feodal bir sosyal yapıyı sırtlamış olmasıdır. Marx, ülkeler arasındaki ilişkiler konusunda çok fazla şey söylememiştir. Bu sıçramayı, bazı emperyalist ülkelerin, koloni bölgelerini sömürerek, dünyayı kendilerine uygun şekilde yeniden yapılandırdıklarını iddia eden Lenin yapmıştır. Bağımlılık teorisi, Marx'tan daha fazla Lenin'le benzerlik göstermektedir. Meksikalı bağımlılık teorisyenleri, Meksika'nın *deperidencia*yı [bağımlılık] kırma çabalarının bir örneği olarak Cárdenas'ı kullanmaktadırlar.

1990'larda, birçok bağımlılık teoricisi, bu teoriden şüphe etme noktasına geldi. Meselâ, Brezilya Devlet Başkanı Fernando Henrique Cardoso (1995–2002), radikal bir sosyolog ve bağımlılık teorisinin geliştiricisi idi, fakat 1980'lerde bundan vazgeçmiştir. Ünlü bir Lâtin Amerikalının dediği gibi: "Yirmi yaşınızdayken Komünist değilseniz, kalbiniz yok demektir. Eğer kırk yaşınızdayken hâlâ Komünistseniz, kafanız yok demektir". Yaşlanmak, gözünüzü açıp gerçeği gösterir. Doğu Avrupa'da ve Sovyetler Birliği'nde Komünist rejimlerin ölmesi, "sosyalizm"in gerçekten işe yarayıp yaramadığı konusunda pek çok şüphe yaratmıştır. Bir askerî diktatörün kapitalizme zorladığı Şili'nin ekonomik başarısı, piyasa sistemleri ve dış ticaret konusunda çok sayıda takdire yol açmıştır. Diğer Lâtin Amerikan ülkeleri de 1990'ların başında ekonomilerini yeniden yapılandırdılar. Sonuçlar genellikle etkileyici değildi ve bu nedenle, yeni bir Lâtin bağımlılık teorisi dalgasını bekleyebiliriz.

ETKİLEŞME MODELLERİ

Calles ve Cárdenas, Meksika hükümetine, aksi takdirde kendilerine sıkıntı çıkarabilecek olan gruplar üzerinde kontrol imkânı veren bir tarafına çekme sistemi icat etmişlerdir. Köylülere ve işçilere çok şey vaat etmişler ama sıra geldiğinde nadiren çok şey vermişlerdir. Köylü ve işçi sendikaları ısrarcı olduklarında ise hükümet onları ezmiştir. Örneğin, büyük Meksikalı İşçiler Konfederasyonu, elli altı yıl hizmet eden başkanı sayesinde, PRI'nın kılıcının altındaydı. "Sosyalizm" iddiasında bulundukları hâlde, Meksika devlet başkanları, özellikle Stalin'in 1940'ta Troçki'yi Meksika'da suikastla öldürtmesinden sonra, Komünistlerden gelen rekabeti hoş görmemişlerdir. López Mateos gibi "solcu" başkanların bile, Komünistleri tutuklamakta ve grevleri kırmakta hiçbir sıkıntıları olmuyordu. PRI yönetiminde, büyük bir sahtekârlık unsuru söz konusuydu. Esasen onlar kendilerine hizmet ediyorlardı.

Onlarca yıl, Meksika devleti, öğrencilere âdeta özgür bir eğitim vererek ve sonra da onları devlet memurluğunda istihdam ederek tarafına çekmeye çalıştı. (Suudi Arabistan da aynı şeyi yapmaya kalkışmıştır.) Bu her zaman işe yaramamaktadır; en basitinden bunun için yeterli para yoktur. Öğrenci sayısı ve hoşnutsuzluk artmıştı. Pek çoğu radikalleşmiş ve PRI'yı sosyal adâlete ilişkin taahhütlerinden vazgeçmekle suçlamıştı. Devlet Başkanı Gustavo Díaz Ordaz'ın düzen takıntısı vardı ve eleştiriyi hoş görmüyordu. 1968 Mexico City Olimpiyatları'na sadece haftalar kala, Ordaz öğrenci protestolarının, kendisinin modern ve mutlu Meksika tablosunu lekeleyeceğinden korktu. Ekim'de, Mexico City'deki Üç Kültür Plâzası'nda, polis 400 kadar protestocu öğrenciye yukarıdan ateş açtı. PRI, kendine katamadıklarını ezdi. Kimileri, bu olayı, PRI yönetiminin görünür şekilde dengesinin bozulmaya başladığı bir dönüm noktası olarak işaretlemektedir.

PRI İçindeki Siyaset

PRI kadar büyük herhangi bir parti, içinde hizipler barındırmaya mahkûmdur. Bunların en güncel olan ikisi, *politicos* ile *técnicos*, yani politikacılar ile teknisyenlerdir. *Politicos*, göreve seçilmeye çabalayan popülistlerdir; kitlenin ihtiyaç ve isteklerini önemserler. Bu sıfatla, ekonomiye pek dikkat etmezler ve dev bütçe açıklarının ortaya çıkmasına karşı değildirler. Bu durum kitleleri memnun etmekte ama enflasyona ve yabancı yatırımcılarla uluslararası bankaların Meksika'nın ekonomik durumunu düzene sokması itirazlarına yol açmaktadır. Devlet Başkanları Díaz Ordaz (1964–1970), Echevarría (1970–1976) ve López Portillo (1976–1982), *politico* yaklaşımının tipik örnekleridir. Bunlar, Meksika'nın yeni petrol keşiflerine çok fazla güvenmişler ve aşırı harcamışlardır. Sonunda da Meksika ekonomisi çökmüştür.

Dünyanın çoğu yerinde *teknokratlar* olarak bilinen *técnicos* ise, ekonomik istikrarsızlık sorununu çözmeye çalışmaktadır. Daha ziyade tayinle görevlerine getirilen kişilerdirler ve dolayısıyla kitle taleplerine daha az aldırış ederler. Birçoğu, ABD'de *neo-klâsik*

Demokrasi

Seçimler ve Demokrasi

Lâtin Amerikalılara, seçimler eşittir demokrasi kavramı öğretilmektedir. PRI ise, demokrasinin sırf oy kullanmaktan daha karmaşık bir şey olduğunu gösterircesine, art arda on dört başkanlık seçimini kazanmıştır. Rusya konusunda (bkz. 20. Bölüm) ele aldığımız gibi, demokrasi, pek çok felsefî, ahlâkî, sosyal ve hukukî temeller gerektirir ve bunlar da büyük bir orta sınıf ile birlikte gelir. Seçimler sadece görünen kısımlardır ve seçim günündeki fiziksel oy kullanmadan daha fazlasını görmeyen ve uzun vadeli, daha az görünür sorunları gözden kaçıran yabancı seçim gözlemcilerini yanıltabilir. Gerçi gözlemciler de daha iyiye doğru gitmektedirler ve 2004'te Ukrayna'daki seçimlerin hileli olduğunu ilân etmiş, böylece tekrarlanmaya zorlamışlardır. Üçüncü Dünya'daki çok az seçim tamamen özgür ve âdildir. Bunlara hile karıştırmanın çeşitli yolları vardır:

Medya Egemenliği: Asıl mesele, seçimden haftalar ve aylar önce neler olduğudur. Televizyonu kontrolü altında bulunduran, Putin'in Rusya'da gösterdiği gibi, büyük ölçüde ülkeyi yönetir. Hükümet kontrolünde bir veya iki kanalı olan bir ülkede, iktidar partisine ilişkin daha fazla, muhalefet adaylarına dair daha az haber verilecektir. TV reklâmları için para ödemek, muhalefet partilerine, geniş bir kitleye ulaşma fırsatı verebilir, dolayısıyla bunu yasaklayan bir ülkeye çok dikkat edin. Gazeteler dağıtım sorunları ve gazete kâğıdı kıtlığı yaşayabilir.

Rüşvet: Yoksul insanlar çoğu zaman para ve iş konusunda öylesine çaresizdirler ki, bunları kendilerine sağlayan parti lehine oy kullanırlar. Meksika'da PRI'nın adı, seçmenleri ödüllendirmekle kötü ün yapmıştı. 2000 seçimlerinde, PRI, Yucatán'da, kuşkusuz temiz bir seçimi sağlamak için, seçmenlere binlerce çamaşır makinesi vermişti.

Oy Pusulası Güvenliği: Oy vermenin gizli olduğu varsayılır, fakat kimin nasıl oy kullandığını anlamak için metotlar mevcuttur. Aslında, insanlara sadece onların nasıl oy kullandığını bildiğinizi söylemek bile, onları itaat edecek şekilde ürkütmek için yeterlidir. Bu özellikle, dünyadan habersiz olan kırsal yörelerdeki bir sorundur. Eğer bütün bir köy iktidardaki partiye oy vermezse, gelecek yılki yol onarım ücretlerini kaçırır. Oy sandıkları önceden doldurulabilir. Chicago'da söylenegeldiği gibi, "Önceden ve mükerrer oy ver!"

Oy Sayımı: Muhalefet partileri, dürüst sayımdan emin olmaları için, yeterince oy sayımı gözlemcilerine ve sayıcılara sahip olmayabilir. Gözlemci olarak içeriye sokulmayabilirler. Bilgisayarlar oyları mutlaka dürüstçe çizelgelemez. 1988 seçimlerinde, Cuauhtémoc Cárdenas'ın bir büyük itiraz ortaya koymasıyla, Meksika'nın oyları tablolaştıran bilgisayarları çöktü; yedeklendiklerinde ise PRI, ancak yüzde 50.4 gibi bir oyla kazandı. Önceki altmış yıl boyunca, PRI, hiçbir zaman yüzde 70'ten daha az bir oyla kazanmamıştı.

PRI sahtekârlığına dair; özellikle PAN ve PRD'nin büyük şikâyetleri arasında, 1990'da Federal Seçim Komisyonu'nu ilga eden Salinas'ın PRI hükümetinin güvenilirliğine ilişkin olarak, büyük ölçüde sahtekârlık inancı mevcuttu. Onun yerine kurulan, özerk ve bütün partilerin temsilcileri tarafından denetlenen Federal Seçim Enstitüsü (IFE), bütün seviyelerdeki Meksika oy verme sistemini baştanbaşa temizledi. PRI dışındaki partiler; hemen daha fazla oy kazanmaya başladılar. IFE, Meksika'nın giderek daha modern ve demokratik olduğunu kanıtlamaktadır. ABD'deki oy sayımlarında ortaya çıkan son problemler, bizim de bir IFE kullanabileceğimizi akla getirmektedir.

ekonomi eğitimi almıştır ve serbest piyasa ile daha az devlet kontrolünü, zenginliğe giden yol olarak görmektedirler. Bunlar, Meksika için, dünyanın çoğunun *neoliberalizm* dediği şeyin, yani Adam Smith'in orijinal ekonomik fikirlerine geri dönüşün zorunlu olduğu konusunda ısrarcıdırlar. Biz buna *muhafazakârlık* dediğimizden, Amerikalıların kafası karışmaktadır. Ancak, Avrupalılara ve Lâtin Amerikalılara göre, İngiliz Margaret Thatcher, bir neoliberal ekonomik program oluşturmuştur. Pinochet yönetimindeki Şili'de, (Chicago Üniversitesi'nde neo-klâsik ekonomi eğitimi almış olan) "Chicago çocukları", neoliberalizmi yürürlüğe koymuşlar ve iyi sonuçlar elde etmişlerdir.

peso (İspanyolcada "itibar" karşılığı) On ABD senti civarında gezinen Meksika parası.

Devlet Başkanları Miguel de la Madrid Hurtado (1982–1988) ve Carlos Salinas de Gortari (1988–1994), kendilerinden öncekilerin aşırı harcamalarının meydana getirdiği malî kaosu dengelemeleri için teknokratlara fırsat verdiler. Aslında, PRI'daki bu malî teknisyenler, PAN'ın da istediği serbest piyasa reformlarının bazılarını yürürlüğe koymuşlardı. Ama reformlar yetersiz düzenlemeler içeriyordu ve Meksika'nın yeni özgürleşmiş bankaları kötü, hatta hileli krediler veriyordu. Meksika'nın finans sektörü 1995'te çöktü. Peso, dolar karşısındaki değerini büyük oranda kaybetti, Meksika'nın GSYİH'sı, sadece 1995'te yüzde 6.2 azaldı ve Meksikalılar daha da yoksullaştılar. (1997'de, Asya bankaları da aynı türden bir *ahbap-çavuş kapitalizmi* yüzünden çöktü.) Sorun, zeki, iyi eğitimli ekonomistlerin olmaması değildir. Bunlardan hem PRI'da, hem PAN'da çok sayıda mevcuttur. Sorun, hukukun üstünlüğü olmadan özgürlük veren yarım-yamalak reformlardır. Bu tür reformlar, ardından çöküntülerin geleceği serkeş büyümeler oluşturmaya müsaittir. Buna rağmen, Meksikalı grupların çoğu reformlara karşı mücadele ettiler ve Başkan Fox çok az şey başarabildi.

Meksika Katolikliği

Meksika siyasetinde asıl uykuda olan, Roma Katolik kilisesidir. Meksikalıların yüzde 90'dan fazlası Katolik olduklarını söyler ve bazıları son derecede ciddidir. Ancak, bağımsızlıktan bu yana Meksika Cumhuriyeti'nin eğilimi, genellikle seküler olmuştur. Kilise, Meksika'nın İspanya'dan ayrılmasından hiç mutlu olmamıştı ve güçlü bir şekilde muhafazakârlığa yöneldi. III. Napoléon'u Fransa'nın Meksika'yı alabileceğine ikna eden de bu muhafazakâr Meksikalı Katoliklerdi. Cumhuriyet ise, bilhassa 1910–1920 Devrimi'nde ilân edilmiş olan ruhban karşıtı bir yöne doğru yönelmişti. Liderleri, kiliseyi bir üst sınıf muhafazakârlığının ve gericiliğin kalesi olarak gördüler. 1917 Anayasası, kilisenin arazileri, eğitim kurumları ve dinî emirlerine sınırlamalar getirdi. Dedektifler gizli manastırları bulup ortaya çıkardılar ve kapattılar. Rahipler kilise yakalıksız, alelâde giysilerle dolaşmak zorundaydılar. Cristero İsyanı'nı, Calles'in ruhban karşıtlığı tahrik et-

miştir. 20. Yüzyıl'ın büyük kısmında, Meksika kilisesi savunma konumundaydı.

Fakat kilise, hiçbir zaman pes etmedi. Katolik öğretiler, kilise dışı örgütlenmeler, okullar, üniversiteler ve 1939'da kurulan PAN vasıtasıyla, düzenli olarak, Katolik siyasete geri dönüşün merhalelerini hazırladı. Bunlar gerici geçmişin değil, modern ve iş dünyasına yönelik geleceğin siyasetidir. PAN, Katolik ama aşırı dindar [pietist] olmayan

Coğrafya
Sınırlanmış Brezilya

Brezilya, kuzeyden Venezuela, Guyana, Surinam ve Fransız Guyana'sı;
doğudan Atlantik Okyanusu;
güneyden Uruguay, Arjantin ve Paraguay;
ve batıdan Bolivya, Peru ve Kolombiya ile sınırlanmıştır.

Brezilya'nın sınırları, Şili ve Ekvador hariç, bütün Güney Amerika ülkelerinin yerlerini öğrenmemizi sağlamaktadır.

bir sepet parti durumundaki savaş sonrası İtalya'nın Hıristiyan Demokratlarına benzemektedir.

Suç ve Siyaset

Çeşitli Meksikalı çıkar gruplarından –işçi sendikaları, köylü birlikleri, iş dünyası ve Katolik Kilisesi– bahsetmiştik, fakat Meksika'nın en güçlü çıkar grubu, suçtur. (Aslında bir bütün olarak dünyaya bakarsak, her türden suç, insanoğlunun en büyük ekonomik faaliyetidir.) Bu yeni bir şey de değildir. İnsanlık tarihinin başlarında, devlet ilkiz çocuk doğurdu –devleti etkileme yolları anlamındaki siyaset ve devletten saklınmak demek olan suç. Özellikle Meksika gibi bir ülkede, apaçık biçimde, âdeta sembiyotik [ortak yaşam] ilişki oluşturan siyaset ve suç, birbirlerini epeyce iyi tanımakta ve anlamaktadır. Politikanın seçimleri kazanmak için paraya ihtiyacı vardır ve bu paranın kaynaklarına pek de dikkat etmez (örneğin, Japon Liberal Demokrat siyasetçiler ve *yakuza* çetecileri). Ve suç da, kendi teşebbüslerinin devam edebilmesi için siyasetin himayesine muhtaçtır (meselâ, Rus polisinin tek bir suikastı bile çözememesi). Rüşvet de, devlet, siyaset ve suçtan oluşan üçlü bir ortak yüzeyde yer alır. Zayıf bir devlette, siyaset, denetimsiz olduğu için kolaylıkla şiddete dönüşür. Devletten çok fazla korkusu olmaması sebebiyle, suç da devlet gücüne boş verir.

Meksika'da adâlet her zaman zayıf olmuştur. Pancho Villa, sanki benzemiyorlarmış gibi, eşkıyalıkla devrimi birbirine katmıştır. Evvelce belirttiğimiz gibi, 1914'te Madero'yla başlayarak, üst düzey yöneticilere suikast yaygındı. Suikastlar günümüzde de devam etmektedir. Meraklı gazeteciler, gayretli savcılar ve Cuauhtémoc Cárdenas'a yardım edenler vurulmuşlardır. 1993'te, rakip bir uyuşturucu patronuna atılan bir kurşun, yanlışlıkla, cübbesi içindeki Meksikalı bir kardinale isabet etmiştir. Bu olay, Meksikalıların nefretini uyandırmıştır. 2004'te, Mexico City'de, polise rüşvet girişimleri başarısız olan bir grup çete üyesi, iki polis memurunu linç etmişlerdir. Meksika'da, tecavüzcüler, katiller ve çocuk hırsızları nadiren yakalanmaktadır, fakat polis, masum insanları itiraf ettirinceye kadar dövmektedir. Meksika'daki suçların belki de yüzde 20'si polise bildirilmektedir; insanlar bunun faydasız olduğunu düşünmektedir. Rusya'da olduğu gibi, polisin suçları çözememesi, onların işin içinde olduğunu akla getirmektedir.

1994'teki iki cinayet dünyayı şoke etmiş ve 2000'de Fox'un zaferini kolaylaştırmıştır. PRI'nın, Başkan Salinas tarafından belirlenmiş kendi başkan adayı, Luis Donaldo Colosio, Tijuana'da, bir seçim gezisi sırasında silâhla vurularak öldürüldü. Vurma emrini kimin verdiği belli değildir. Daha sonra da PRI parti genel sekreteri José Ruiz Massieu öldürüldü. Kardeşinin *sexenio*su esnasında uyuşturucu bağlantıları sebebiyle çok zenginleşen, Devlet Başkanı Salinas'ın kardeşi Raúl, cinayet emrini vermekten elli yıl hüküm giydi (fakat 2005'te serbest kaldı). Başsavcı yardımcısı olan, Massieu'nun kendi kardeşi, soruş-

turma için atandı ama PRI patronlarını suç ortaklığı ve suçun üzerini örtmekle suçlayarak görevden çekildi. Zeki ve ABD eğitimli bir ekonomist olarak basamakları tırmanmış bulunan Başkan Salinas, rezil olmuş bir hâlde görev süresini bitirmiş ve kendiliğinden İrlanda'ya sürgüne gitmiştir. 2004'te, en genç Salinas kardeş olan Enrique, Raúl adına Fransa'da para aklandığından şüphelenmiş ve Mexico City'de boğularak öldürülmüştür. Bir gazeteci, ölümünden kısa bir süre önce Colosio'ya Salinas ailesini sormuştu. Cevabı şuydu: "*Baba* filmini seyrettin mi?"

Korku, bazı iyi şeyler de sağladı. 1994'teki ısınarlama cinayetler, yıllar içinde artmış olan iki eğilimi beraberinde getirmiştir: (1) PRI giderek daha fazla darbe yiyordu ve (2) Meksikalılar, devletin ne için olduğunu görmeye yetecek kadar eğitimli ve bilgili hâle geldiler. Cehalet ve yoksulluğun içinde işe yarayabilen bir kontrol ve tarafına çekme sistemi, çok büyük bir orta sınıf var olduğunda iş göremez ve Meksika'da şimdi böyle bir sınıf vardır. Birçoğu ABD üniversitelerinden mezun, üst düzey *Priistas* arasında bile utanç hâkimdi ve utanma duygusu, güçlü bir motive edici olabilmektedir. PRI, âdeta oyunun bitmek üzere olduğunu biliyormuş gibiydi. Ciddi seçim reformları yürürlüğe koydu ve güvenilirlik derecesine uygun olarak kaybetti. 2000'de, Meksika, Devrimden beri ilk iktidar devrilişini yaşadı. İkinci bir devriliş, istikrarlı bir Meksika demokrasisini gösterebilir.

MEKSİKALILAR NELERİ TARTIŞIYORLAR

Nüfus ve Siyaset

Meksika'nın nüfusu, yıllık yüzde 2.8'lik bir artış oranıyla, 1935'te 16 milyondan, 1960'ta 34 milyona patlama yapmıştı. Şu andaki nüfus ise üç katından daha fazladır ama artış oranı, yılda yüzde 1.2 gibi makul bir seviyededir. Sırf bu bile, ekonomik gelişme gücünün nüfus patlaması sorununu çözdüğünün bir kanıtıdır. Orta sınıf, kendiliğinden ve baskı olmaksızın küçük ailelere dönüşmektedir. Meksika'nın nüfus artış oranı, ABD'nin oranından çok daha büyük değildir. Fark, Meksika'daki oranın göç verme sebebiyle aşağıda tutulması, buna karşılık ABD'deki oranın, çoğu da Meksika'dan olmak üzere göç almasından dolayı artmasıdır.

Meksikalılar doğum oranlarını tartışmamakta –ki Katolik ülkeler bunu pek yapmazlar–, daha çok işsiz ve yeterli işi olmayan milyonlarca insan için nasıl yeni işler yaratabileceklerini konuşmaktadırlar. Meksika'nın kurumları ve ekonomisi, en basitinden nüfus artışına yetişememektedir. Zapatistaların toprak konusundaki hayalleri işe yaramamaktadır, çünkü her şeyden önce yeniden dağıtmaya yetecek toprak yoktur. Devlet mülkiyetindeki sanayiler çok yavaş büyümekte ve çok az kişi çalıştırmaktadır. Pemex gibi devlet-

mülkiyetli bir petrol sanayisi, ancak az sayıda eğitimli teknisyene ihtiyaç duymaktadır. Çok fazla para ama az miktarda istihdam üretmektedir. (Aynı şey, Nijerya ve Basra Körfezi petrol şeyhlikleri için de geçerlidir.)

Meksika'da zengin ile fakir arasındaki uçurum, bütün Lâtin Amerika'da olduğu gibi, çok büyüktür. Ekonomistler, Meksika'nın en üstteki yüzde 4'lük kesiminin, ülke refahının yarısına sahip olduğunu, buna karşılık yüzde 40'ının çok yüksek olmayan bir yoksulluk sınırının altında yaşadığını tahmin etmektedirler. (Brezilya, zenginlik ve gelir konusunda daha da büyük bir eşitsizliğe sahiptir.) İşi veya toprağı olmayan milyonlarca Meksikalı, gecekondularda yaşadıkları ve hayatlarını sürdürmek için küçük şeyler sattıkları veya hırsızlık yaptıkları şehirlere akın etmektedirler. Yaklaşık 22 milyon Meksikalı, kayıtdışı olarak, "gayrı-resmî ekonomi"de (karaborsa) çalışmakta ve vergi ödemeyerek Meksika'nın kronik federal bütçe açığına katkıda bulunmaktadır. 10 milyonun üzerindeki nüfusuyla Mexico City, dünyanın en büyük ve yine dünyanın en fazla hava kirliliğine sahip şehirlerinden biridir.

Yoksulluk, özellikle Meksika'nın güney iç kesiminde, tam olarak 1994'te Zapatista isyanının başladığı bölgede korkunç düzeydedir. Meksika ordusu, gerillâları Chiapas'ın kasabalarından hızla püskürtmüş olmasına rağmen, bunlar, yakalanmalarının çok zor olduğu, bölgenin dağlık ormanlarında hâlâ faaliyettedir. Medyayla röportaj yaparken hep bir kayak maskesi takan, liderleri "Subcomandante Marcos", etkili ve haklı biçimde, Meksika'nın sömürü geçmişinden ve PRI'nın yoksulluğu ortadan kaldırma vaatlerine ihanet ettiğinden söz etmektedir. Ancak, Marcos'un kendisinin de uygulanabilir bir programı yoktur. Pek çok Meksikalının yaptığı gibi Devrim'in romantizmine kendisini kaptırmaktadır.

Yukarıda, Mexico City'nin varoşlarındaki bir yamaç üzerinde inşa edilmiş bir "gecekondu mahallesi" görülmektedir.

gringo (İspanyolcada "anlaşılmayan konuşma"dan gelir) Aşağılayıcı anlamda yabancı, özellikle de *norteamericanos*.

Apaçık adâletsizliğine ek olarak, gelirin kötü dağılımının çeşitli diğer olumsuz sonuçları da vardır. Bazı Meksikalılar aç dolaşmakta ve birçoğu, günlük asgarî 4,50 dolar ücreti bile kazanamamaktadır. Yoksul halkın tasarruf edecek parası yoktur ve bu da, yatırım ve büyüme için yetersiz sermaye demektir. Orta sınıf ise, Almanya ve Japonya'da olduğu gibi, bol miktarda yatırım sermayesi üretecek şekilde tasarruf etmektedir. Yerli sermayeleri olmayan Lâtin Amerika ülkeleri, herkesin hoşlanmadığı yabancı sermayeye bağımlı olmak zorundadır. (ABD orta sınıfı da az tasarruf etmekte ve aynı şey meydana gelmektedir: büyük bölümü Çin ve Japonya'dan olmak üzere yığınla yabancı sermaye akışı.) Aşırı yoksul olanların, kendilerini orta sınıfa yükseltmek için muhtaç oldukları beceri kazanma konusunda sıkıntıları mevcuttur. Meksika'nın kırsal yörelerinde ve şehirlerinin etrafındaki muazzam gecekondu mahallelerindeki okullar yetersizdir. Yüksek suç oranı, yöneticileri sık sık fidye için kaçırılan yabancı firmaları ürkütüp kaçırmaktadır. Yoksulluk, neredeyse yöresel bir hastalık hâlini alıncaya dek, daha fazla yoksulluğu doğurmaktadır. Az sayıdaki kaçış yollarından biri, ABD'ye gizlice girilebilen *el Norte*'dir.

Önerilen tedaviler, yukarıda söz edildiği üzere, neoliberal ekonomiye ilişkindir. Popülistler, solcular, sendikacılar ve milliyetçiler –ki birçoğu PRD'de kümelenmiştir–, devlet-mülkiyetli sanayileri korumak ya da yeniden diriltmek istemektedirler. Pemex gibi ulusal maddî varlıkların özelleştirilmesi, yabancı kapitalistlere satılmak olarak kabul edilmektedir. Meksika'nın anayasası, ülkenin enerji sektöründe –yabancı ya da yerli– herhangi bir özel mülkiyeti yasaklamaktadır. Bunun anlamı yatırımsızlık ve kıtlıktır; geniş doğalgaz alanlarına sahip Meksika, doğalgazını ABD'den ithal etmek zorunda kalmaktadır. Öte yandan, genç, ABD'de eğitim görmüş ekonomistler, devlet mülkiyetindeki sektörlerin durgun, verimsiz, yozlaşmış olduklarının ve çok az sayıda Meksikalı istihdam ettiklerinin farkındadır. Bunlar Panistas veya PRI técnicosudur. Son PRI'lı devlet başkanları, Meksika ekonomisini büyük bir ihtiyatla liberalleştirmişler ve Fox da bunu biraz daha ileriye taşımak istemiştir.

Petrol, Meksika'nın ekonomik problemleri açısından güvenilmez bir çözümdür. Halkıkaten bazı Arap entelektüeller, şimdilerde, petrollerinden bir "lânet" olarak bahsetmektedirler: Petrol, kalkınmayı uzun vadeli ve dengeli bir büyümeden uzaklaştırmakta, istihdamı azaltmakta, refahı belli ellerde toplamakta ve ülkeyi petrol fiyatlarının yükselme ve düşmesine bağımlı kılmaktadır. (Daha fazla tartışma için, bkz. Nijerya bölümü.) 1970'lerde, ülkenin güneyinde yeni petrol sahaları bulunduğunda, Başkan Echeverría ve López, harcamaları çılgınlık seviyesine vardırdılar. Bir süre için, bazı Meksikalılar kendilerini zengin hissettiler, fakat enflasyon ve pesonun 1995'teki düşüşü, çok geçmeden buna bir son verdi. Meksika, yeni petrol gelirlerini geçici ve sürdürülemez bir zenginlik

hayali üretmekiçin çarçur etme bakımından, fiilen petrol şeyhlerinin yolundan gitti. Petrol, ihtişam hayallerine sürükleyen bir tür uyuşturucudur.

küreselleşme Dünyanın tek ve büyük bir kapitalist pazar hâline gelmesi.

Eğer Pemex sonuna kadar özelleştirilse ve yabancı firmaların Meksika'nın petrolünü geliştirmesine izin verilseydi –ki her ikisi de el yakıcı siyasî meselelerdir–, bu, Meksika'nın ekonomik olgunluğunu getiren bir dönüm noktası olacaktı. Evet Meksika, gringolar sizin petrolünüzü istiyorlar, fakat bunun için iyi para veriyorlar ve şiddetle ihtiyaç duyduğunuz teknolojik iyileştirmeleri de beraberinde getiriyorlar. Bir rüşvet kaynağı olarak Pemex'in dokunulmaz statüsü, Meksika'nın ekonomisi ya da siyasî kültürü açısından hiçbir iyilik sağlamamaktadır.

NAFTA Sorunu

Küreselleşme, yıllardan beri kullanıla kullanıla anlamı dışına çıkmış bir kelimedir. Bütün kitaplar, onu ya övmek için, ya da suçlamak için yazılmaktadır. Küreselleşme hakkında en azından şu iki soruyu sormak durumundayız: (1) Gerçekten mevcut mudur? (2) Yoksul ülkeleri kalkındırmakta mıdır? Esasen, küreselleşme ticaretten başka bir şey değildir ve bin yıllardır devam eden bir şeydir. Dünya ticareti, Portekiz ve İspanya'nın

Coğrafya
Gecekondu Mahalleleri

Üçüncü Dünya, İspanyolcada *barrios coloniales* ve Portekizcede *favelas* olarak isimlendirilen, şehirlerin çoğunun etrafını kuşatmış, geniş izinsiz yerleşimli konut alanlarıyla, yani *gecekondu mahalleleri*yle karakterize edilir. Çoğu evler sadece barakadır ama zaman içinde, bazılarının sakinleri bunları daha makul konutlara dönüştürürler. Hemen hiçbir yerleşimcinin konutunun altındaki kendi arazisi değildir; bu nedenle bunlara ilişkin herhangi bir yasal talepleri yoktur ve borçlarına karşılık bunları teminat olarak da gösteremezler. Bir Perulu ekonomist, Hernando de Soto, bunlara yasal tasarruf hakkı verilmesinin kredi kullanımlarına ve ekonomik büyümeye yol açacağını öne sürmüştür.

Meksika'daki *colonia*ların kimi sakinlerinin düzenli işleri vardır, bazıları ise sokakta bir şeyler satar, kimileri de hırsızlık yapmaktadır. *Colonia*larda suç patronları egemendir. Meksika'daki suç oranları astronomiktir. PRI yoksulları gözetme iddiasındadır, fakat kentli fakirler ne çiftçidirler, ne de çoğunluğu itibariyle örgütlü işçidirler. Hiç kimse onları temsil edememektedir.

*Barrio*larda hayat bu denli sefil olduğuna göre, Meksikalılar niçin buralara taşınmaktadırlar? Çünkü kırsal kesimde hayat daha da beterdir. Birçokları için şehre taşınmak terfi etmektir, zira orada daha fazla eğitim ve sağlık hizmetine kavuşacaklar, hatta bir iş bile bulabileceklerdir. Eğer Meksika ekonomisi doğru işlese, daha fazla işadamı, düşük kira ve ucuz emeğin avantajını kullanarak *barrio*larda başlangıç yapabilecektir. Tarih boyunca, şehirler, güzel olmasalar bile ekonomik büyümenin kuluçkaları olmuşlardır.

keşif gezileri ve sırasıyla Asya ve Lâtin Amerika'yla yaptıkları ticaretle birlikte çarpıcı biçimde artmıştır. Dünya ticareti, buharlı gemi ve "Victoria küreselleşmesi" denen İngiliz İmparatorluğu'yla birlikte, hızla büyümüştür. Anlık iletişimin ve hızlı taşımanın eklendiği şimdiki küreselleşme, sadece zaten yukarıya doğru olan önceki trendi hızlandırmıştır.

Ama küreselleşme, bütün yeryüzünü kapsamamaktadır. Geniş bölgeler –özellikle Orta Doğu ve Afrika– buna çok az dâhil olmuştur. Küreselleşme, Kuzey Amerika ve Avrupa'dan geçen bir şerit boyunca genişlemekte, sonra daralmakta ve Doğu Asya'da yeniden devam etmektedir. Bazı gelişmekte olan ülkeler, yani Doğu Asya'nın "büyüyen ejderhaları" bu ticaretten muazzam ölçüde yararlanmaktadır. Yakında "küreselleşme"nin üstünü çizip, buraya "Made in China" yazabiliriz.

Lâtin Amerika, nispeten küçük bir role sahiptir ve küreselleşmenin sonuçlarından emin değildir, çünkü şimdiye kadar onun yararlarından az bir şey elde etmiştir. Bazı eleştirmenler, Lâtin Amerika'nın yavaş veya durgun ekonomik büyümesinin, küreselleşmenin ya hiç işe yaramadığının ya da en azından, katı bir sınıf yapısının büyümeyi engellediği Lâtin Amerika'da iş görmediğinin bir kanıtı olduğunu zikretmektedirler. Çin, yılda yaklaşık yüzde 10'luk, Lâtin Amerika ise sadece yüzde 2'lik bir büyümeyle ilerlemektedir. Solcular, Lâtin Amerika'da zengin ile fakir arasındaki uçurumun giderek büyüdüğüne ve bunun Arjantin, Brezilya, Şili, Bolivya ve Venezuela'da solun seçim zaferlerinin ortaya çıkmasını sağladığına işaret etmektedirler.

NAFTA, hem alkışlarla hem de korkuyla karşılanmıştır. Amerikalı korku tüccarları, ABD'deki istihdam güneye doğru akacağı için "muazzam bir emiş geçidi" meydana getireceğini söylemişlerdi. Bu tür bir şey olmadı: ABD istihdamı 1990'ların sonunda rekor düzeylere ulaştı. Kanadalı ve Meksikalı milliyetçiler ise ABD ekonomisinin kendi ülkelerine egemen olacağından korkuyorlardı. Serbest piyasa iyimserleri, hepsi için ekonomik büyüme öngörüyorlardı.

Aslında çok fazla bir şey olmadı ve sorun da budur. Meksika'nın, NAFTA'dan önce yıllar boyu artan ABD'yle ticareti yavaşladı. Fox yönetiminin ilk üç yılı, zayıf bir GSYİH artışına (ama 2005'te bu yüzde 4'e kadar yükseldi) ve 2.1 milyon iş kaybına tanıklık etti. Sorun o denli apaçıktı ki, çok az kişi onun yaklaşmasını görebildi: Çin'le hiç kimse rekabet edememektedir. Hiç kimse. Meksika'da üretileceğini düşündüğümüz şey, Çin'de üretilmektedir, çünkü çok daha ucuzdur dememiştir. Küreselleşme paradigması, büyük bir üretici diğerlerinin tümüne göre inanılmaz avantajlara sahip olduğunda, bunun sonuçlarının neler olacağını sormamıştır. Dünyanın kaldırabileceği dev ve düşük maliyetli üretici sayısı kaçtır? Çin'in üretim kapasitesi bütün diğerlerini bitirecek midir? Meksikalılar Díaz'ı başka bir şekilde yorumlayıp, "Zavallı Meksika! ABD'ye çok yakın, Çin'e çok uzak" diye çığlık atabilirler.

Meksika siyasetinin büyük kısmı, NAFTA etrafında dönmektedir. PDR'liler dâhil sol, ya

bütününü kaldırıp atmayı ya da ciddi biçimde değişikliğe uğratmayı istemektedir. PAN ise bütünüyle NAFTA'dan yanadır; geçmişte Coca-Cola tecrübesi bulunan Vicente Fox, küreselleşmeyi Meksika'nın yoksulluktan çıkış yolu olarak onaylamakta ve övmektedir. PRI, NAFTA'yı imzalayan ve onaylayan partidir ama bazı şüpheleri vardır. NAFTA beklenen sonuçları ortaya çıkarmamıştır, fakat Meksika'nın kendinden kaynaklanan ekonomik istikrarsızlığı, onun ilk birkaç yılını mahvetmiştir. Biraz zaman verilirse, NAFTA işe yarayacak demektedirler. Ama Meksika'nın çok fazla zamanı yoktur. Yavaş ekonomik büyümeyle birlikte ikiye katlanarak büyüyen nüfus, yoksulluğun ve işsizliğin artması anlamına gelmektedir. Bunlardan kurtulmak için, Meksikalıların, her ikisi de ABD'yle ilgili olan iki kötü tercihi söz konusudur: yasadışı göç ya da uyuşturucu kaçakçılığı.

narcotraficante Uyuşturucu kaçakçısı.

Uyuşturucu: Meksika'nın mı, ABD'nin mi Sorunu

Meksika marijuana [esrar] yetiştirmektedir, fakat kokain ve eroinin çoğu Kolombiya, Peru ve Bolivya'dan gelmektedir. Uyuşturucu yetiştirmeyen çiftçiler yoksul kalmaktadır. Meksika, en önemli ara istasyondur. ABD'yle olan uzun sınırı, kaçakçılığı nispeten kolaylaştırmaktadır. Havayoluyla, tünellerle, kamyonlarla veya "katırlar"la, uyuşturucu sabırsız ABD piyasasına akmaktadır. Yakalanan her kiloya karşılık, belki de yirmi kilo veya daha fazlası geçmektedir. Yıllardan beri, Amerika'nın sokaklarında talepten daha fazla bir arz olduğunu gösterecek ölçüde, ucuz ve saf uyuşturucular alınmaktadır. Akışı durduramıyoruz.

İki sınır devriye görevlisi, yanlarında bir koklayıcı köpekle birlikte, California, San Diego üzerinden ABD'ye giren arabaları dolaşıyorlar.

Uyuşturucu, hem Meksika'nın hem de ABD'nin problemidir. Meksika açısından, uyuşturucu, suçun iktidarın en üst düzeylerine kadar nüfuz etmesine yol açmıştır. Meksika polisi, yargı sistemi ve ordusu, tümüyle uyuşturucu parasından rüşvet almaktadır. Başkan Salinas'ın bile uyuşturucu ticaretinin içinde olan bir kardeşi vardı. 2005'te, Başkan Fox'un bürosunda, uyuşturucu karteli hesabına çalışan bir casus bulundu. Zayıf devletin özellik-

lerinden biri de, ona suçun nüfuz edebilmesidir. Meksika'da suç ve siyaset birbirlerine bağımlıdır; uyuşturucu parası siyasetçilere ve siyasetçiler de kaçakçılara yardım eder ve bu kırılması güç bir çemberdir.

Asıl sorun, kazançlı ABD uyuşturucu piyasasıdır. Eğer Amerikalılar yasadışı uyuşturucuları almasalar, büyük bir Lâtin Amerikalı suç katmanı ortadan kalkacaktır. Fakat Amerika'da, her kasabada, okul binasında ve toplum kesiminde uyuşturucu kullanıcıları mevcuttur. Kimileri bunu sakinlikle karşılamaktadır. Bunlar, narcotraficantelerin yüzlerce kişiyi öldürdüğünü ve çeşitli Lâtin Amerika ülkelerinin istikrar ve büyümelerine zarar verdiğini düşünebilmektedirler. Oysa uyuşturucular, Kolombiya'da onlarca yıl süren gerillâ savaşını finanse etmiştir. Kaçakçıları yakalamanın ve sınır geçişlerini kontrol altına almanın, ABD uyuşturucu tüketiminin tamamı üzerinde çok az bir etkisi olmaktadır. ABD uyuşturucu piyasasından beslenmenin getirdiği kârlar öylesine büyüktür ki, birçokları memnuniyetle bu işe girmektedir. Walt Kelly's Pogo'nun ifadesiyle, "Düşmanla karşı karşıya geldik ve o, bizdir [: ABD]".

Yasadışı mı Yoksa Belgesiz mi?

Biz onları "yasadışı göçmen" diye adlandırıyoruz, Meksikalılar ise "belgesiz işçiler" diyorlar. Tahminen bir 11 milyon yasadışı, şu anda ABD'dedir. Meksika-ABD sınırı, Üçüncü Dünya'dan Birinci'ye yürüyerek geçebileceğiniz dünyadaki tek yerdir. Bu riskli yürüyüşü gerçekleştirmiş olan milyonlarca Meksikalıya göre, onlar sadece, ABD'nin 1848'de ele geçirmiş olduğu, kendi ülkelerinin kuzey kısmına yeniden yerleşmişlerdir. Her yıl birçoğu ölmektedir ama pek azı yasayı ihlâl etmekten tedirgin olmaktadır. ABD Sınır Devriyesi, her yıl 1 milyonun üzerinde kişiyi yakalamakta ve geriye göndermektedir. Çoğu da hemen arkasından tekrar denemektedir. Muhtemelen her yıl 1 milyondan fazlası da bu tarafa geçmektedir.

Indocumentados [belgesizler] sorunu, uyuşturucu problemiyle benzerlik arz etmektedir. Her ikisinde de bir itme ve çekme vardır. İşsizlik ve yoksulluk, Meksikalıları, ülkelerini terk etmeye itmektedir, ailelerine nezih bir hayat verebilecekleri işler ve fırsatlar ise çekmektedir. Ve Amerikalılar, göç etme durumlarını pek düşünmeden Meksikalıları (ve daha güneyden diğerlerini) işe almaktadırlar. Özellikle ABD'nin güneybatısındaki birçok işadamı, ucuz Meksikalı emeğine âdeta bağımlıdır. Pek çok işveren, "Kahrolası, o bana bir Sosyal Güvenlik numarası verdi" demektedir. (Doğru ama aynı numarayı belki de düzinelerce yasadışı göçmen kullanmaktadır.) Eğer Amerikalıları işe almak zorunda kalsalar, ABD'li çok az aile, ev işleri yardımcılarının –bayan hizmetçi ya da bahçıvan– parasını ödeyebilirdi. Ancak, bu durum, aksi takdirde bu işlere girecek olan Amerikalıların ücretlerini düşürmektedir.

Keza, aslında bu da bir Meksikalı problemi değil, Amerikan sorunudur. Meksika hükümeti, insancıl bir hizmet olarak, tehlikeler karşısında hayatta nasıl kalınacağını ve sınırdaki çölün nasıl geçileceğini gösteren komik bir kitap çıkarmaktadır. Meksika, ABD yönetiminden, yasal veya geçici statüde daha fazla göçmen kabul etmesi için daha iyi bir anlaşma ve zaten ABD'de olan yasadışılar için de af çıkarmasını istemektedir. Amerikalılar, bir İspanyol göçmen baskınını istememektedirler, fakat giyim, imalât, et ambalajlama ve tarımdaki işverenler ucuz emekten hoşlanmakta ve kampanya katkıları yapmaktadırlar. Cezaları şudur: Ülke çapında 100'e yakın müfettiş, yasadışı adam çalıştırına aleyhindeki yasaların uygulanmasını sağlamaktadır. Yasadışı göç, ABD'deki Cumhuriyetçi Parti içinde el yakıcı bir mesele hâline gelmiştir. Meksika Devlet Başkanı Fox'un en büyük yenilgilerinden biri, Başkan Bush'un yasal Meksikalı göçünü daha kolay hâle getirmesini sağlayamamasıydı. PRI ve PRD'li muhalifleri, dudak bükerek şöyle alay ettiler: "Sen gringo arkadaşından bir şey alabileceğini sanıyordun, ha!". Fakat iktidara geldiklerinde onlar da kesinlikle aynı şeyi yapmaya çalışacaklardır.

para havalesi Memlekete gönderilen para.

ABD'ye gitmek, hem Meksika'daki işsizlikten bir kaçış supabı ve hem de 2005 yılında 19 milyar dolar göndermiş olan burada çalışmakta olanlardan para havalesi alma kaynağıdır. Para havaleleri, bir ülkeye dış yardımın en iyi yoludur; bu paralar rüşvetçi görevlileri baypas etmekte ve doğrudan, onları çocuklarını yetiştirmek ve iş kurmak için kullanan ailelere gitmektedir. Meksika'nın kalkınması için yapabileceğimiz en iyi şey, para havalelerini güvenli ve ucuz kılmaktır.

Modern Meksika mı?

Meksika, hiçbir şeyin doğru işlemiyor gibi göründüğü bir kıta için, modernleşmenin örneği olma işlevi görebilir mi? Lâtin Amerika'nın geri kalan büyük bölümüne kıyasla, Meksika bir büyüme ve zenginleşme örneğidir. Doğru politikalarla, Pasifik'in öte yakasında büyüyen ejderhalara rakip olan bir "Lâtin kaplanı" olabilirdi.

Ve büyüme için doğru politika nedir? Savaş sonrası dünyanın belgeleri göstermektedir ki, bir tekkombinasyon işe yaramaktadır: düşük ücretler ve yüksek verimlilik. İşgücü maliyetleri –ki bunlar, saatlik ücretler kadar vergileri ve emeklilik primlerini de kapsamaktadır– verimlilik artışının gerisinde kaldığında, daha çok ve daha kaliteli üretim yapabilir ve dünya piyasasından bir pay elde edebilirsiniz. Kuşkusuz, emek maliyetleri de zaman içinde yükselir. Asıl hüner, verimlilik artışını daha hızlı bir seviyede tutabilmektir. Bunu, daha fazla teknoloji ve daha yüksek emek becerisiyle yaparsınız. Düşük ücret ve yüksek verimlilik bileşiminin örnekleri, savaş sonrası Almanya ve Japonya ile günümüzdeki Çin'dir. Alman ve Japon işgücü maliyetleri dünyanın en yüksek olanlarından biri hâline

geldiğinde, ekonomik büyümeleri de donuklaşmıştır. Olumsuz örnekler ise savaş sonrası Britanya ve günümüzdeki Meksika'dır.

Bir ülkenin işgücü maliyetlerinin çok yüksek ve verimliliğinin çok düşük olup olmadığını nasıl söyleyebilirsiniz? Ayrıntılı ekonomik hesaplamalara ihtiyacınız olmayacaktır. Sadece o ülkede yabancı ve yerli işadamlarının yatırım yapıp yapmadığına dikkat edin. Eğer yerli işadamları paralarını dış ülkelerde tutuyorlarsa –Rusya'da gördüğümüz gibi "sermaye kaçışı"–, bilin ki sorunlar mevcuttur. "İş dünyasına düşmanlık iklimi"ni besleyen diğer faktörler, çok fazla mevzuat, yüksek vergiler, devletçe devralmalar, grev delisi sendikalar, suç ve rüşvettir. Bunları temizlerseniz, hızlı büyümeyi yakalayabilirsiniz. Ekonomi dalında Nobel Ödülü'nün sahibi Milton Friedman, uzun zaman önce, ekonomik büyümenin temeli olarak serbest piyasayı övmüştü. Geçenlerde kendisine hâlâ böyle düşünüp düşünmediği sorulduğunda, şimdi böyle olmadığının farkına vardığını ve gerçek temelin hukukun üstünlüğü olduğunu söyledi. Meksika'dan bahsediyor olabilirdi.

Anahtar Terimler

anayasallık
bağımlılık teorisi
caudillo
creole
dedazo
demagog
ejido
eşitlikçi
gringo
Güney Amerika
hacienda
iki yönlü muhalefet
kemer sıkma
kişotik [quixotic]
klientalizm
korporatizm
kurumsallaştırma
küreselleşme
Lâtin Amerika
machismo
merkantilizm
Mesoamerica
mestizaje
narcotraficante
norteamericano
Orta Amrika
para havalesi
personalismo
peso
popülist
Pozitivizm
pre-Columbian
priismo
reis
rüşvet
sexenio
siyasî kurum
tarafına çekme
Üçüncü Dünya

Önemli Web Siteleri

Tarih
mexconnect.com
Biyografiler
cidob.org/bios/castellano/lideres
Belgeler
uwaterloo.ca/~aLópez-o/polind.html
Texas Üniversitesi Lâtin Amerika Araştırmaları
lanic.utexas.edu/la/Mexico/
Chiapas Ayaklanması
flag.blackened.net/revolt/mexico/html#Chiapas
Haber Kaynakları
mexidata.info

El Norte
elnorte.com
El Universal
el-universal.com/mx/noticiash.html
The Herald (İngiliz)
el-universal.com/mx/pls/impreso/ol_miami.html
Reforma
reforma.com

Ek Kaynaklar

Ai Camp, Roderic. *Politics in Mexico: The Decline of Authoritarianism,* 4th ed. New York: Oxford University Press, 2001.

Babb, Sarah. *Managing Mexico: Economists from Nationalism to Neoliberalism.* New York: Routledge, 2001.

Brading, David. *Mexican Phoenix, Our Lady of Guadalupe: Image and Tradition across Five Centuries.* New York: Cambridge University Press, 2001.

Chand, Vikram. *Mexico's Political Awakening.* Notre Dame, IN: University of Notre Dame Press, 2001.

Crandall, Russell, Guadalupe Paz, and Riordan Roett, eds. *Mexico's Democracy at Work: Political and Economic Dynamics.* Boulder, CO: L. Rienner, 2005.

Davidow, Jeffry. *The U.S. and Mexico: The Bear and the Porcupine.* Princeton, NJ: Markus Wiener, 2004.

Eisenstadt, Todd A. *Courting Democracy in Mexico: Party Strategies and Electoral Institutions.* New York: Cambridge University Press, 2004.

Krauze, Enrique. *Mexico: Biography of Power: A History of Modern Mexico, 1810-1996.* New York: HarperCollins, 1997.

Mann, Charles C. *1491: New Revelations of the Americas before Columbus.* New York: Knopf, 2005.

Merrell, Floyd. *The Mexicans: A Sense of Culture.* Boulder, CO: Westview, 2003.

Mizrahi, Yemile. *From Martyrdom to Power: The Partido Acción Nacional in Mexico.* Notre Dame, IN: University of Notre Dame Press, 2003.

Needler, Martin C. *Mexican Politics: The Containment of Conflict,* rev. ed. Westport, CT: Greenwood, 1995.

Peeler, John. *Building Democracy in Latin America,* 2nd ed. Boulder, CO: L. Rienner, 2004.

Preston, Julia, and Samuel Dillon. *Opening Mexico: The Making of a Democracy.* New York: Farrar, Strauss & Giroux, 2004.

Rubio, Luis, and Susan Kaufman Purcell, eds. *Mexico under Fox.* Boulder, CO: L. Rienner, 2004.

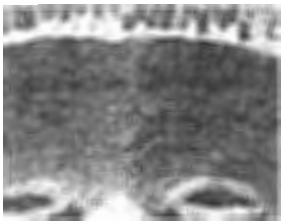
Salinas de Gortari, Carlos. *Mexico: The Policy and Politics of Modernization.* New York: Random House, 2002.

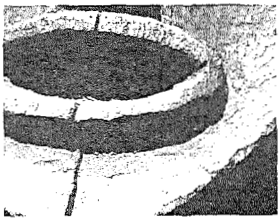
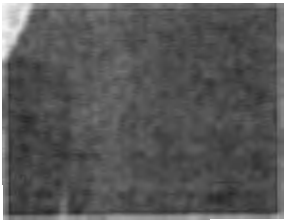
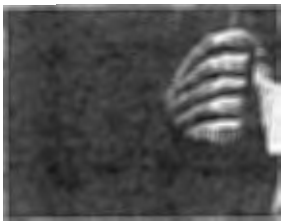
Shirk, David A. *Mexico's New Politics: The PAN and Democratic Change.* Boulder, CO: L. Rienner, 2005.

Tulchin, Joseph S., and Andrew D. Selee, eds. *Mexico's Politics and Society in Transition.* Boulder, CO: L. Rienner, 2003.

Youngers, Coletta A., and Eileen Rosin, eds. *Drugs and Democracy in Latin America: The Impact of U.S. Policy.* Boulder, CO: L. Rienner, 2004.

Bölüm 34

Nijerya

Nijerya önemlidir. Afrika'nın en büyük nüfusa sahip ülkesidir –Sahra'nın güneyindeki Afrikalıların beşte biri Nijeryalıdır– ve bütün Avrupa ülkelerinden daha büyüktür. Dünyanın yedinci büyük petrol üreticisidir ve ABD'ye en çok petrol sağlayan beşinci ülkedir, bu nedenle, Basra Körfezi'ne yaptığımız gibi, Nijerya'yı da çoğu defa, bir benzin istasyonundan daha farklı bir şey gibi ele almıyoruz. Bu tür yerler benzin istasyonları gibi kalınamakta, kaos ve çatışma bölgeleri hâline dönüşmektedir. Nijerya'nın Afrika'da etkisi çok büyüktür ve Güney Afrika'yla birlikte, çeşitli Afrika ülkelerinde barışın korunması operasyonlarına öncülük etmiştir. Ayrıca Nijerya, üçüncü keredir, herhangi bir zamanda patlayabilecek durumda bir demokrasiyi tesis etmeye çalışmaktadır. Nijerya demokrasisi, desteğimizi hak etmektedir.

Dikkate Alınacak Sorular

1. Nijerya'nın dinleri nelerdir ve nerelerdedir?
2. Nijerya'nın büyük etnik grupları nelerdir ve nerelerdedir?
3. Sömürgeciliğin Afrika'daki etkileri nelerdi?
4. Nijerya, kurumlarını hangi ülkeden örnek aldı?
5. Nijerya, nasıl pretoryanizmin örneği olmuştur?
6. Igbo ve Biafra, neyi anlatmaktadır?
7. Sömürgecilik, yoksulluğun sebebini açıklamakta mıdır?
8. Petrol, Nijerya'nın ekonomik kalkınmasına ne getirmiştir?
9. Parçalanmış olan Nijerya, niçin hemen yıkılmamaktadır?
10. Rüşvet, objektif olarak ölçülebilir mi?
11. Nijerya'nın PDP'si Meksika'nın PRI'sı gibi olabildi mi?

GEÇMİŞİN ETKİSİ

Meksika gibi Nijerya da, Avrupalıların gelişinden uzun süre önce uygarlıklara ev sahipliği yapmıştı. Hububat tarımında ve demiri eritmede usta olan Nok kültürü, İsa dönemi dolaylarında, Kuzey Afrika'dan gelen ticaret yolunun güneyucunda bir iç bölge krallığı kurmuştu. M.S. 11. Yüzyıl'dan başlayarak, Yoruba, Ife şehrindeki bir kralın yönetimi altında, güneybatıda bir dizi şehir-devletler inşa etti. Sadece Igbo'nun (Ibo olarak da bilinir) ortaya çıkışı devletsiz olmuştur; bunlar, güneydoğudaki eşitlikçi, kendine güvenen köylerde yaşıyorlardı. Hiçbir zaman tek bir Nijerya krallığı olmamıştır.

Sudan bölgesinden gelen İslâm, MS 9. Yüzyıl'da kuzey Nijerya'nın Sahil'ine ulaşmış ve çoğunlukla Hausa-Fulani diye bilinen Hausa ve Fulani halklarına din değiştirtmiştir. Borno krallığı ve daha sonra Songhai imparatorluğu, İslâmî öğrenim ve kültür merkezleriydi. İslâm ayrıca, Nijerya'nın bugünkü çatışmalarının bir kaynağı olarak, Müslüman bir kuzeyle, büyük oranda Hıristiyan bir güney arasındaki acıklı bölünmenin mirasçısı olacağı anlamına geliyordu.

Avrupalıların Gelişi

Meksika gibi Nijerya da keşif seyahatleriyle ortaya çıkarıldı. Asya'nın zenginlikleriyle bağlantı kurmak için Afrika'nın etrafını dolaşma çabası içindeki Portekizli seyyahlar, 1471'de, daha sonra çoğunun Nijerya dediği yere ulaşan ilk Avrupalılardı. Portekizliler, sonradan diğer Avrupalıların da uyduğu bir model başlattılar. Bunlar, –rahatsız eden bir iklim ve hastalıkların olduğu– iç bölgelere girme riskini göze almadılar, bunun yerine Afrika kıyısı boyunca ticaret kaleleri kurdular.

Çok geçmeden, başlıca ticaret kalemini keşfettiler: köleler. Kölelik Afrika'da her zaman uygulanmıştı; çoğu yerel olarak kullanılıyordu, fakat bazıları Kuzey Afrika'ya ihraç ediliyordu. Portekizlilerle başlayarak, yerel Afrikalı şefler, baskınlar yaparak ve çocuk kaçırarak, "köle kıyısı" olarak anılmaya başlayan kıyıdaki Avrupa köle ticaretini filizlendirecek ölçüde, oraya köle sevk etmeye başladılar. Portekiz'in sömürgesi Brezilya ve İspanya'nın sömürgesi Küba, şekerkamışı tarlaları için işgücüne ihtiyaç duyuyordu. İngiltere'nin Amerikan kolonilerinin de, pamuk ve tütün tarlaları için işgücüne ihtiyaçları vardı. 1530'lardan 1850'lere kadar, Portekizliler, İspanyollar, Fransızlar, İngilizler ve daha sonra Amerikalılar, 3.5 milyonun üzerinde Afrikalıyı, en çok Brezilya'ya (ki, ABD'nin aldığının

cihad Arapçada "mücadele", ayrıca Müslümanların kutsal savaşı.
hilâfet İslâmî hanedan.
kuruma buharlaşarak kuru olmak.
alt-Sahra Sahra'nın güneyindeki Afrika.
Sahil Sahra'nın güneyindeki, çorak ama henüz çöl olmayan dar şerit.
akifer Su barındıran yer altı tabakası.
savana *Sahil*'in güneyindeki tropikal otlaklar.

Coğrafya
Sahra, Sahil, Savana

Afrika coğrafyasına, doğudan batıya doğru ilerleyen iklim şeritleri olarak bakılabilir. Bu şeritlerin en kuzeyde olanı olan Sahra çok kurudur ve ekvatora yakın olan güney çok yağışlıdır. Sahra her zaman çöl değildi ama yaklaşık 5,000 yıl önce *kurumaya* başladı ve üzerinden geçişi zorlaştırarak, *alt-Sahra* Afrika'sını yarı izole olmuş durumda bıraktı.

Tüccarlar, yağmacılar ve Müslüman orduları, zaman zaman Kuzey Afrika'dan, Nijerya'nın kuzeyinin de içinde bulunduğu *Sahil*'e geçtiler. Değişken yağmurları sebebiyle, Sahil, büyükbaş hayvan otlatmadan başka bir şey için pek kullanılmamaktadır; bu sebeple insan yerleşimi seyrektir. Sahil kurudukça, Sahra güneye doğru genişlemektedir. Bazıları bunu küresel ısınmaya, kimileri buzul çağlarına ve yine bazıları da büyükbaş hayvan yetiştiricilerinin artmasının, buranın zaten çok sınırlı olan *akifer*inden çok fazla su çekmesine bağlamaktadırlar.

Sahil'in güneyi, sıcak, nemli yazları ve sıcak kuru kışlarıyla karakterize edilen, Afrika'nın uçsuzbucaksız *savana*larıdır. Nijerya'nın büyük kısmı, aslında Afrika'nın çoğu savanadır. Buradaki yağmur, çiftçiliğe imkân vermektedir. Sadece Gine Körfezi kıyısıyla birlikte Nijerya'nın güneyinde, kimilerinin Afrika'nın çoğunu kapsadığını zannettiği verimli yağmur ormanları mevcuttur. Aslında yıl boyu yağmur yağan bu bölge, Afrika'nın yalnızca ekvator şeridini kaplamaktadır.

belki de altı katı fazla almıştır) olmak üzere, Atlantik'in karşı kıyılarına gemilerle taşıdılar. Bu vahşi ticaret nedeniyle, bugün birçok Amerikalı, Brezilyalı ve Kübalı, Yoruba ya da Igbo soyundandır.

sömürgecilik Özellikle *emperyalizm*le ilişkili Avrupalılar tarafından, denizaşırı bölgelerin elde edilmesi ve sömürülmesi,

1804'ten 1808'e kadar bölgenin kuzeyinde devam eden bir İslâmî cihad, Avrupalıların pek fazla dikkatini çekmedi ama Nijerya'nın bugünkü zorluklarına katkıda bulundu. İslâmî âlimler, bilinen bir tarz içinde, oradaki Müslüman krallıkları yeterince saf bulmadılar ve devrilmelerini istediler. Bu yapıldı ve bölgedeki başka herhangi birinden çok daha güçlü ve İslâmî köktenciliğin motive ettiği, bir tek siyasî sistem hâlindeki Sokoto Hilâfeti diye bilinen yapıyı kurdular. Bu, yüzyıla yakın bir süre İngiliz sömürgeciliğiyle çarpıştı.

Anahtar Kavramlar

Sömürgecilik

Sömürgecilik, çeşitli anlamlara gelir. Hukukun bakış açısından, sömürge, egemenliği olmayan yerdir; nihaî yasa koyucu otorite uzak bir başkentte oturur. Londra Nijerya'yı, Paris Senegal'i, Brüksel Kongo'yu yöneten yasaları kontrol ediyordu. Çoğunluk itibariyle, "yerliler" siyasî açıdan güçsüz bırakılıyordu, çünkü emperyal güç, onları çok geri ve cahil kabul ediyordu. Nijerya ve diğer sömürgelerde, İngilizler; şeflere bir parça yerel sorumluluk vermişlerdi.

Ekonomik bakış açısından, *sömürgecilik*, emperyal ülke tarafından sömürülmeyi içermiştir. Sömürgeler, ucuz tarım ürünleri ve mineral hammaddeleri temin etmişler; emperyal ülke de bunları, yeniden sömürgelere satacağı endüstriyel ürünlere dönüştürmüştür. Marksistler; sömürgelerin, emperyalistlerin zenginleşmesi için yoksul bırakılan esir pazarlar olduğunu öne sürmüşlerdir. Aslında sömürgelerin çoğu, emperyal devletlere, onları yönetmek ve savunmak bakımından, kazandıklarından daha pahalıya mâl olmuşlardır. Elbette, bireysel olarak firmalar, sömürge ticaretinde çoğu zaman bol kârlar elde etmişlerdir.

Irksal açıdan, sömürgeler, "en aşağı Avrupalı, yerlilerin en üstününden daha üstündür" ilkesine dayanılarak deri rengi esasına göre yönetilmişlerdir. Trafiği yönlendiren bir Fransız polisi, bir Cezayirli doktordan daha üstündü. Cakarta'daki bir Hollandalı rahip, Endonezyalı bir profesörden sosyal olarak daha üstteydi. Irkçılık, sömürgeciliğin önemli bir unsuruydu; psikolojik açıdan bu, emperyalistlerin, kendilerine benzemeyen ve onları orada istemeyen milyonlarca insanı yönetmesine imkân vermiştir. Bu ayrıca, bazıları bağımsızlık hareketlerinin liderleri hâline gelen eğitimli yerlilerin hissettiği öfkeyi de artırmıştır: "Sen bana kendi ülkemde bir pislikmişim gibi muamele ediyorsun. Öyleyse, bu bitecek!"

Sonraki anlayışa göre, sömürgecilik, vahşi ve kötü diye kınanmaya devam etmektedir. Fakat bu, kolay lokma gibi görülen dünyanın geleneksel bölgeleriyle karşı karşıya gelen huzursuz ve dinamik Batı'nın kaçınılmaz sonuydu. Emperyal güçlerin başkalarını işgal etme ve yönetme hakları yoktu; ama en basitinden silâhları vardı. Kuşkusuz, sömürgecilik olmadan ABD olamazdı. "Sömürge" kelimesi, Amerikalılar için, gözü pek yerleşimcileri, Şükran Günü'nü ve hoş kır manzaralarını akla getiren güzel bir tınıya sahiptir. Ama pek çok başka halk için daha acı bir anlamı vardır. Sömürgecilik, Üçüncü Dünya'nın omuzlarında bir çip bırakmıştır ve bu, dinmeyen Batı karşıtı duyguların nedenini izaha yardımcıdır.

dolaylı hükmetme Hanedandan yerli yöneticiler aracılığıyla yürütülen İngiliz sömürge idaresi.

böl ve yönet Uyrukları birbirleri aleyhine yerleştirmeye dayalı, Roma ve İngiliz emperyal yönetim metodu.

Ünlü İskoç kâşif Mungo Park, çoğu kez sıcaktan mahvolmuş hâlde, 1795'ten, kanoyla aşağısına doğru giderken boğulduğu 1806 yılına kadar, Nijer Nehri'ni dolaşarak keşfetmiştir. Park'tan sonra az sayıda kişi, 1850'lerde sıtmaya karşı kinin bulununcaya kadar bu işe cüret edebilmiştir. Yoruba, Igbo ve diğerlerinin içinde faaliyet göstermek üzere Hıristiyan misyonerler gelmiş ve kıyıda misyoner merkezleri kurmuşlardır. Çoğunlukla misyonerler, emperyal yayılmanın öncü unsurlarıydı, zira çok geçmeden, bunları korumak için askerî bir

Coğrafya
Sınırlanmış Nijer

Nijer'in (Nijerya'yla kolaylıkla karıştırılabilen, eski bir Fransız sömürgesi) sınırlarını çizmek, Nijerya'nın sınırlarını işaretlemekten daha fazla bize Afrika coğrafyasını öğretecektir.

Nijer, kuzeyden Cezayir ve Libya;
doğudan Çad;
güneyden Nijerya (eski bir İngiliz sömürgesi) ve Benin;
ve batıdan Burkina Faso (eski Yukarı Volta) ve Mali ile sınırlanmıştır.

varlık bulundurmak gerekecekti.

Nijerya'nın kurulmasına yol açan, Britanya'nın köle ticaretini yasaklamasıydı. İngiliz Hıristiyanların baskısıyla, 1807'de, Parlamento, gemilerle köle getirilmesini (ama köleliğin kendisini değil, çünkü Parlamento İngiliz İmparatorluğu'nda bunu 1834'te sona erdirmiştir) yasakladı. Yasağı pekiştirmek için, Kraliyet Donanması, Gine Körfezi'ne bir filo yerleştirdi. Britanya, köle ticaretinin yerini almak üzere, sabun ve yağlayıcılarda kullanılan hurma yağı [palm yağı] ticaretini teşvik etti. Teşvikin "öngörülemeyen sonucu" olarak, hurma yağının üretimi ve taşınmasında ihtiyaç duyulduğu için daha fazla köle yakalandı. Bu iç ticareti engellemek için Britanya önce, 1851'de Yoruba adasının başkenti Lagos'u topa tuttu ve sonra 1861'de istilâ etti.

Afrika İçin Kapışmak

Batı Afrika'nın en büyük nehri olan Nijer (Lâtinceden *siyah* karşılığı olarak) Nehri, Gine'den ve Atlantik Okyanusu'na sadece 150 mil uzaklıktan doğar, 2,600 millik bir yarım daire çizerek, ilk başta kuzeye doğru Mali'den geçer, sonra Nijer'e ve en son Nijerya'ya doğru güneye döner. 19. Yüzyıl esnasında, çoğunluğu kakao olan, Nijer boyunca ticaret daha kârlı olmuştu. Misyonerlerin çağrılarına karşılık olarak, bir İskoç kâşif, Nijer Nehri'nin aşağı bölgelerine kadar bir ay süren bir buharlı gemi gezisi yaptı.

İngiliz işadamı ve "Nijerya'nın babası" George Goldie, 1879'da Birleşik Afrika Şirketi'ni kurdu ve Berlin Konferansı'nın Afrika'yı bölerek sınırlarını Avrupalı emperyal güçlere pay etmesinden (bkz. aşağıdaki kutu) sonra, 1886'da bunu patentli Kraliyet Nijer Şirketi'ne dönüştürdü. Ancak, konferans, hiçbir gücün işgal etmediği bir yer için talepte bulunamayacağını, sömürgeler üzerinde kaçamaklı taleplere yönelmek için yarışa girilemeyeceğini ifade etti. Bu "Afrika kapışması", İngilizlerin Nijerya'yı Fransızlardan önce kapmasına neden oldu.

Sömürgeci Ara Dönem

1894'te, hayatlarını İngiliz sömürge hizmetine ve dünyaya barış ve refah getirecek bir İngiliz İmparatorluğu vizyonuna adamış, dikkat çekici, bir avuç enerjik İngilizden biri olan Frederick Lugard'ın gelişiyle birlikte, gerçek İngiliz sömürgeciliği şekillenmiş oldu. Onlar bunu yapmak için, tıpkı dünyanın her tarafındaki pek çok sömürge savaşında Lugard'ın yaptığı gibi, yeni Maxim silâhlarını sık sık yerlilerin üzerinde denediler. Lugard, –kendisine karşı bir gerillâ savaşı vermiş olan– Yoruba ve Igbo bölgelerini iki İngiliz himaye bölgesi şeklinde birleştirdi ve 1900'de, askerî bir güçle Müslüman kuzeye doğru yürüdü.

1903'te, Kuzey Nijerya Himaye Bölgesi'ni kurmak üzere Kano ve Sokoto'yu ele geçirdi. 1914'te, (Şövalyelik unvanı almış olan) Sör Frederick, Lagos'ta bir genel vali yönetiminde, Güney ve Kuzey Nijerya'yı, aşağı yukarı bugünkü hâlini alacak biçimde birleştirdi. (Alınan idaresindeki Kamerun'un bir parçası da Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra doğusuna eklendi.) Klâsik emperyal bir tarzda, Lugard Nijerya ülkesini, bir gazeteci olan karısı da Nijerya ismini icat etmiştir.

Lugard, iki İngiliz sömürgeci tarzını, yani dolaylı hükmetme ile böl ve yönet ikiz politikalarını kullandı. Hindistan gibi uçsuz-bucaksız sömürgelerde sadece birkaç yüz beyaz adam bulunması yüzünden, İngilizler, unvanlarla ve şeref madalyalarıyla satın aldıkları yerel liderler ve prenslerle işbirliği yaparak ve onların aracılığıyla yönettiler. Çok daha doğrudan bir yönetim biçimi uygulayan ve yerel sorumlulukları yerlilere bırakmaya niyetli olmayan Fransızlar ise, sömürgelerinde görevlendirmek için binlerce Fransıza ihtiyaç duydular. İngilizler çok daha etkiliydi.

Böl ve yönet, yani Lâtincedeki *divide et impera*, eski bir Roma İmparatorluğu metodudur. Dayandığı mantık şudur: "Onları bölünmüş hâlde tutarsan, kolaylıkla yönetirsin. Birleşirlerse, seni alaşağı edebilirler". Bu politika gereğince, sömürgeci yetkililer, birbirleri aleyhine hazırlamak üzere, mevcut kabilelerin kültürlerinin, güçlerinin ve bölgelerinin farklılığına vurgu yapmışlardır. Afrika'da kabileler hep var olmuştu, fakat bazı bilim

Coğrafya

Afrika'da Sınırlar

Özellikle Afrika'nın sınırları yapaydır. Afrika'daki çeşitli sınırların nasıl dümdüz çizgiler olduğuna dikkat edin; bu, o sınırın yapay olduğunun kesin bir işaretidir. Orta Afrika'dakilerin çoğu, emperyal güçlerin üst üste çakışan taleplerini hâlletmek üzere Afrika'nın büyük "bölüşüm"ünün yapıldığı 1885'teki Berlin Konferansı'nda çizilmiştir. İngilizler, bütün kıtayı uzunlamasına geçen, yani "Kahire'den Cape'e" bir Afrika bandına sahip olmayı tasavvur ediyorlardı. Birinci Dünya Savaşı'nda Almanlar Tanganika'nın dışına ittikten sonra bunu elde etmişlerdir. Büyük rakipleri Fransızlar; doğu-batı doğrultusunda Fransız Batı Afrika'sına ve Fransız Ekvator Afrika'sına doğru kıtanın büyük çıkıntısını içine alan, büyük bir Afrika şeridine yönelmişlerdir. Portekizliler, Almanlar ve Belçikalılar, Afrika'nın daha küçük bölgelerini elde etmişlerdir.

Emperyalistlerce zorla kabul ettirilen yapay sınırlar kabileleri bölmüş ve işe yaramaz kabile birleşmelerine zorlamıştır. Afrika'da bir nehir zayıf bir sınırdır, çünkü yaygın olarak, aynı kabilenin insanları, nehrin iki yakası boyunca yerleşmişlerdir. Ancak, 1963'te, Afrika'nın çoğunluğunun bağımsızlığını kazanmış olması sebebiyle, yeni Afrika Birliği Örgütü (2002'de adını Afrika Birliği olarak değiştirmiştir), Berlin sınırlarını değiştirmemeye, hatta bunları sözleşme hâline getirmeye karar verdi. Yeni liderler; kaosa yol açmaktan ve kendi yönetici konumlarını kaybetmekten korkmuşlardı. Bu yapay sınırları olduğu gibi bırakmak en iyisi, diye hesap ettiler. Afrika'da, emperyalistlerin kaptıkları topraklar kalıcı sınırlar hâline geldi.

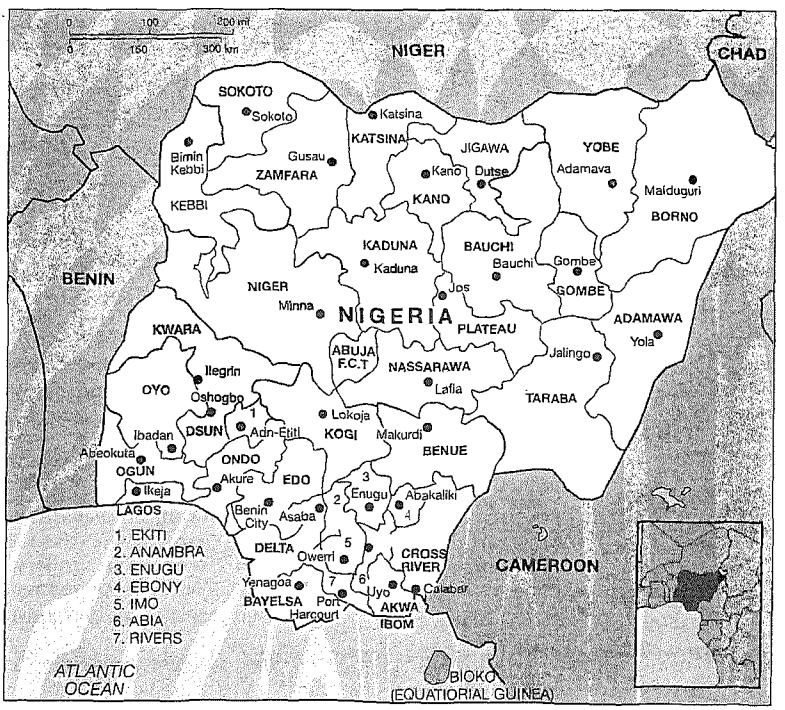
adamları, Avrupalıların, yönetmelerini kolaylaştırmak üzere kabileciliği tahrik ettiklerini öne sürmüşlerdir. Bugün mevcut ve çoğu kez öldürücü olan kabilecilik, sömürgeci manipülasyonlarına epeyce şey borçludur.

pan-Afrikanizm Bütün Afrika'yı birleştirme hareketi.

Ancak, sömürgecilik artık terk edilmiş bir değerdir. Yerlileri ne kadar örgütler ve eğitirseniz, onlar sizi o kadar çok devirmek isteyeceklerdir. Misyonerlik faaliyeti, bazıları

Coğrafya
Sınırlanmış Kongo Demokratik Cumhuriyeti

Demokratik Kongo Cumhuriyeti (eski adı Zaire, daha da önce Belçika Kongo'su);
kuzeyden Orta Afrika Cumhuriyeti ve Sudan;
doğudan Uganda, Ruanda, Burundi ve Tanzanya;
güneyden Zambiya ve Angola;
ve batıdan Atlantik Okyanusu, Angola'nın Cabinda bölgesi ve (eskiden Fransız olan) Kongo-Brazzaville ile sınırlanmıştır.

üniversite seviyesinde olmak üzere, eğitimli Afrikalıların sayısının artmasını sağlamıştır. 1920'lerde, özellikle Afrika'daki İngiliz sömürgelerinde, entelektüeller, kıtayı Avrupalıların egemenliğinden kurtarmak için pan-Afrikanizmi geliştirdiler. Onların tezine göre, emperyalistlerin bölmesi olmasa, Afrika'nın bütün kabileleri, birleşik bir Afrika'da birbirleriyle iyi geçinebilirlerdi. Afrikalıların artan siyasî taleplerini İngilizlerin ele alma stratejisi, küçük adımlar hâlinde onlara yerel ve kısmî siyasî iktidarı bırakmaktı. İngilizler, 1914'te, Lagos'ta bir Nijerya Yasama Konseyi kurdular ve 1922'de bunu seçilmiş üyelerle büyüttüler. Sınırlı yetkileri vardı ve kuzeyi kapsamıyordu. Aslında İngilizler, bağımsızlık sırasında ve sonrasında şiddetin en beterini önleyebilmiş olan, iyice netleştirilmiş sömürge politikaları izlediler. Öte yandan, Belçikalılar Kongolulara hiçbir şey vermediler, hiçbir konuda eğitmediler ve onlar için hiçbir şey hazırlamadılar. Sonuç, bazı ayaklanmalardan sonra, Belçika 1960'ta alelacele Kongo'ya bağımsızlığını verdiğinde, Kongo'da iç savaşın patlak vermesidir ve hâlâ bölünmüş tarafların mücadelesi sürmektedir.

Bağımsızlık

İkinci Dünya Savaşı, Avrupalı sömürgecileri hem maddî, hem de psikolojik açıdan zayıf düşürdü. Artık uzak ve kendilerinden farklı halkları yönetmenin masraflarını karşılayamıyor veya savunamıyorlardı. Sömürgelikten kurtulma, önce azar azar, sonra akım hâlinde meydana geldi: 1947'de Hindistan ve Pakistan, 1948'de İsrail (eski Filistin), 1949'da Endonezya (Hollanda Doğu Hint Adaları), 1957'de Gana (Altın Sahil) ve sonra, 1960'da, çoğu Afrika'daki İngiliz ve Fransız sömürgeleri olmak üzere on yedi ülke. Çok sayıda Avrupalı yerleşimcinin bulunduğu yerlerin –Cezayir, Kenya ve Rodezya– sömürgelikten kurtulmaları, bu yerleşimcilerin ayrıcalıklı statülerini korumak istemeleri sebebiyle, uzun süreli, zor ve şiddete dayalı olmuştur. Az sayıda yerleşimcinin olduğu yerlerin –Gana, Sierra Leone ve Nijerya dâhil, genel olarak Batı Afrika– sömürgelikten kurtuluşları ise kolay oldu. 1960'ların ortalarında, Portekiz'in Angola'sı, Mozambik'i ve Gine-Bissau'su hariç, bütün eski Afrika sömürgeleri borçlarından tasfiye edildiler. Avrupa'nın ilk sömürgecisi, sonuncusu da oldu ve 1975'te, Lizbon da boyun eğdi. Beyazlarca yönetilen Rodezya, 1980'de siyahların yönettiği Zimbabwe oldu. Güney Afrika, kıtada beyazlar tarafından yönetilen son ülkeydi ve bu durum, 1994'te, Nelson Mandela yönetimindeki siyahlar hükümetinin seçilmesiyle son buldu. Afrika, tekrar Afrikalıların eline geçti.

Bağımsızlık için çalışmak üzere ilk Nijerya siyasî partisi, 1923'te kuruldu. Önde gelen Afrikalı bir Hıristiyan bakanın torunu olan Herbert Macaulay Nijerya Ulusal Demokratik Partisi'ni kurdu. İngilizlerle olan mücadelesi nedeniyle, Macaulay, şimdi Nijerya bağımsızlığının babası olarak anılmaktadır. Nijerya Gençlik Hareketi de, 1934'te, ülke çapında bir parti olarak kurulmuştur. Macaulay ve ABD'de eğitim görmüş bir Igbo olan Nnamdi

Azikiwe ("Zik"), 1944'te, Ulusal Nijerya ve Kamerun Konseyi'ni (NCNC) oluşturmak üzere kırktan fazla grubu bir araya getirdi. Nijeryalı askerlerin İngiliz ordusunda hizmet verdiği İkinci Dünya Savaşı, İngiliz uyruğundaki insanlara, kendileri hâlâ otoriteryen sömürge rejimlerinin yönetimi altında yaşarken, faşizme karşı mücadelenin anlamının ne olduğunu sordurdu. İngilizlerin buna iyi bir cevabı yoktu. Ama artık pek çok Nijeryalı bağımsızlık istiyordu.

İngiliz stratejisi, azar azar vermekti. 1947'de –Nijerya'nın dinî farklılıkları için tek akla yakın çözüm olarak– üç büyük etnik grubun, Hausa-Fulani, Yoruba ve Igbo'nun bulunduğu, sırasıyla Kuzey, Batı ve Doğu bölgelerinden oluşan bir federal sistem kurdular. (Şimdi daha küçük eyaletlere bölünmüştür.) 1951'de, bir Ulusal Temsilciler Meclisi kurdular, fakat bu daha sonra ülkeyi mahvedecek olan Nijerya'nın bölünmesinin bir ön habercisi olarak, kimin neyi temsil ettiği sorunu yüzünden dağıldı. 1954'te, Nijerya'yı, kuzeyden

Siyasî Kültür
Nijerya'nın Siyasî Dönemleri

Nijerya, Meksika'dan bile daha fazla, fena hâlde bölünmüştür ve birleştirici bir siyasî kültürü de yoktur. Bilinç, dinler, kabileler ve bölgeler üzerine odaklanmıştır. Kısa İngiliz sömürge dönemi bazı Nijeryalılara modern eğitim, Nijerya elitlerine de bir birlik görüntüsü kazandırmıştı ama psikolojik açıdan Nijerya'yı bir ulus olarak birleştirmek için bu hemen hemen yetersizdi. Nijerya'nın elitleri, çoğunlukla birbirlerini iyi tanırlar, fakat kendilerini destekleyenler kabileleri olduğu için, onları, bir bütün olarak Nijerya'dan daha çok gözetir ve sakınırlar.

Dönem	Yıllar	Hatırlatıcısı
Köle ticareti	1530–1820	Kitlelerle insan ihracatı.
Sömürge öncesi	1820–1894	Köle ticaretinin yasaklanması; İngiliz kâşifler ve misyonerler.
Sömürge	1894–1960	1914'te Lugard'ın, bölgeleri Nijerya adıyla tek sömürgede birleştirmesi.
Bağımsızlık	1960–1963	Commonwealth üyesi; çöküş.
Birinci Cumhuriyet	1963–1966	Cumhuriyet oluyor.
Askerî yönetim	1966–1979	Darbeler, Biafra Savaşı.
İkinci Cumhuriyet	1979–1983	Başkanlık sistemi, yozlaşmış sivil yönetim.
Babangida	1983–1993	Uzun, askerî diktatörlük.
Üçüncü Cumhuriyet	1993	Demokrasiye başarısız geçiş.
Abacha	1993–1998	Vahşi ve yozlaşmış askerî diktatörlük.
Dördüncü Cumhuriyet	1999–	Obasanjo yönetiminde bir başka demokrasi girişimi.

bir Müslüman başbakanla kendi kendisini yöneten bir federasyon hâline getirdiler. Batı ve Doğu bölgeleri, Doğu Azikiwe ve NCNC'nin, Batı ise bir Yoruba partisi olan Eylem Grubu'nu kurmuş bir avukat olan Şef Obafemi Awolowo yönetiminde olmak üzere, kendi iç yönetimlerini kurdu. Afrika'da partiler, kabilelere göre kurulma eğiliminde olmuştur.

Nijerya'nın ana meselesi belliydi: dev Müslüman Kuzey bölgesi ve çoğu Hıristiyan iki Güney ili, bir tek Nijerya içinde nasıl bir arada olacaktı. Kendiliğinden ve kolaylıkla bir araya gelemezlerdi. Kuzey'in en büyük partisi, çoğunluğu Hıristiyan Batı ve Doğu halklarının bölgelerine egemen olacağı endişesini taşıyan Halk Kongresi'ydi. Müslümanlar, Müslüman olmayanlar tarafından yönetilmekten hoşlanmamaktadır. Bunun bir benzeri, 1906'da Müslüman Birliği'nin Hindistan Ulusal Kongresi'nden ayrıldığı ve sonunda, 1947 yılında ayrı olarak Pakistan'ı kurduğu Hindistan'da yaşanmıştı.

Britanya, Nijerya'yı, bir federal anayasa ve kâğıt üzerinde çok iyi görünen bir başbakanla bırakarak çekildi. Hindistan'da olduğu gibi, Nijerya'daki İngiliz siyasî konumu, sürdürülmesi imkânsız hâle gelmişti; çekilmek zorundaydılar ve yıllardır bunu plânlamışlardı. 1 Ekim 1960'ta, Britanya, Nijerya'ya bağımsızlığını verdi. Altmış yıla yakın bir süre resmen bir sömürge olmuştu ama Avrupa emperyalizmini çok daha uzun bir süre hissetmişti. Emperyalistler, Nijerya'nın sıkıntılarının sorumluluğunu fazlasıyla üstlenmişlerdir. Kitle hâlinde köle ticaretiyle onun düzenini bozmuşlar, silâh tehdidiyle yönetimini ele almışlar, birbirlerini sevmeyen kabilelerden oluşan ülkeyi alelacele bir araya getirmişler ve sonra da terk etmişlerdi. Başlangıcı zayıf olan Nijerya'nın, askerî diktatörlerin eline düşmesi beklenmedik bir şey olmasa gerekti. Nijerya yegâne örnek değildir; bu, emperyalistler tarafından yaratılan pek çok ülkenin ortak öyküsüdür (örneğin Irak).

ANAHTAR KURUMLAR

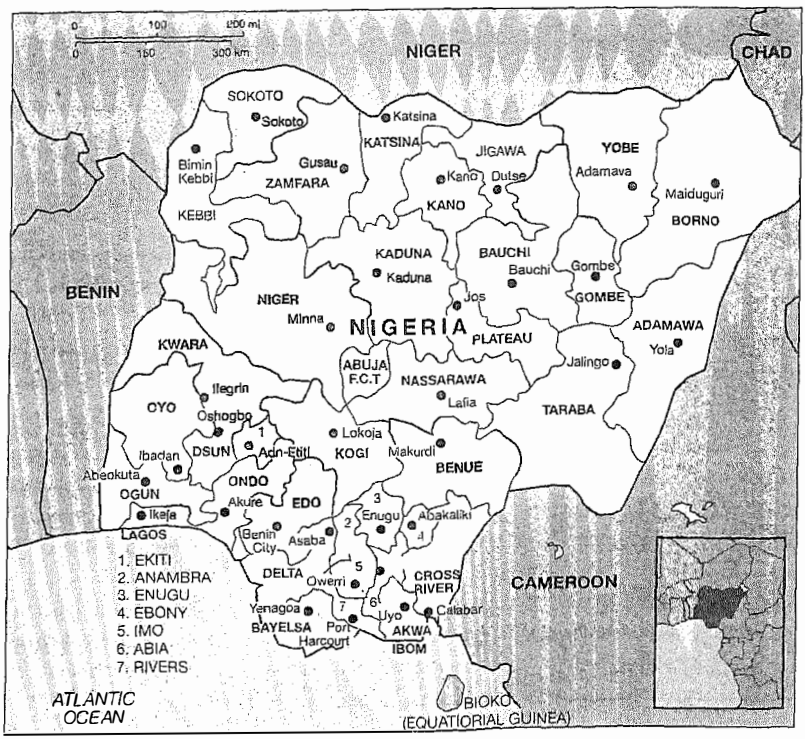
Bağımsız Nijerya'nın ilk kırk beş yılında, siviller yalnızca on altı yıl, yani bu dönemin üçte birinden daha az bir süre yönetimde kaldılar. Kalan üçte ikilik süre, bazıları diğerlerinden daha acımasız ve açgözlü altı ayrı general yönetimindeki askerî rejimlerle geçti. 1999'da başlayan şimdiki sivil yönetim dönemi en uzun olanıdır. Devam edeceğini umuyoruz ama Nijerya'nın hâlâ çökme eğilimleri güçlü olan, istikrarsız bir ülke olduğunu her zaman akılda tutmalıyız. Parçalanma tehditleri olduğunda, ordu yönetimi üstlenmektedir.

İngiliz Modelinden ABD Modeline

İngilizler, Nijerya'da, hükümetin başında bir başbakanın bulunduğu Westminster modeli kurdular, fakat şimdi bir parça değiştirilmiş olan 1979 Anayasası, Nijerya'yı ABD tarzı bir

başkanlık sistemine ve de isabetli bir gerekçeyle dönüştürdü. İngiliz sistemi, Britanya'da hemen her zaman olduğu gibi, bir partinin Avam Kamarası'ndaki sandalyelerin çoğunluğunu kazanmasına bağlıdır. Fakat yasama organı, Nijerya'nın eski yıllarında olduğu gibi birçok partilere bölünmüşse, hükümet çok partili koalisyonlar biçiminde kurulmak zorundadır ve güvensizlik oylarıyla kolayca "düşürülebilir".

ABD tarzı başkanlık sistemi bu sakıncadan uzaktır, zira başkan, yasama organında bir çoğunluk desteği olmadan da yönetebilir. Başkanlar görev sürelerinin sonuna kadar kalabilirler ve kolayca düşürülemezler. ABD başkanı gibi Nijerya devlet başkanı da, en fazla dört yıllık iki dönem olarak, devlet başkanlığı ile hükümet başkanlığı görevlerini kendisinde toplar. Diktatör Sani Abacha'nın ölümünden sonra ortaya çıkan Nijerya Dördüncü Cumhuriyeti'nin ilk ve şu andaki başkanı Olusegun Obasanjo, üçüncü bir dönem daha seçilebileceği şekilde anayasayı değiştirmeye uğraştı. Pek çokları onun niyetinden kuşkuluydu.

Nijerya federalizmi de ABD'deki türe benzemektedir. Bazıları askerî diktatör olan Nijerya idarecileri, eyaletlerin sayısını on ikiden on dokuza, otuz bire ve şimdiki otuz altı sayısına doğru sürekli artırmışlardır. Birkaç yılda bir, Nijerya haritası yeniden çizilmektedir. Bu, o eyalete egemen olan grup tarafından tuzağa düşürüldüğünü düşünen Nijerya'nın sayısız etnik grubunu sakinleştirmek için yapılmaktadır. Sıkça yaşandığı gibi, bu gruplar şiddete yöneldiklerinde, Nijerya bunlar için yeni bir eyalet kurmak zorunda kalmaktadır. Bu işe yaramış olabilir, çünkü etnik gruplar arasındaki şiddet şimdi daha azdır, fakat asla sıfır değildir. Eleştirmenler, Nijerya federalizminin tam anlamıyla gerçek bir federalizm olmadığından, merkezin (bilhassa petrol gelirleri üzerinde) çok fazla yetki sahibi olduğundan ve Nijerya'yı üniter bir devletten daha sıkı yönettiğinden yakınmaktadırlar.

1991'de, askerî diktatör İbrahim Babangida (1985–1993), başkenti, Abuja kıyısındaki eski sömürge başkenti Lagos'tan, ülkenin tam merkezindeki yeni başkente taşıdı. Bu taşınma, Brezilya'nın iç bölgeleri geliştirmek için başkenti Rio de Janeiro'dan Brasilia'ya kaydırmasına benziyordu. Ama Nijerya'daki taşınmanın asıl amacı, başkenti Yoruba'nın kontrolünün dışına çıkarmak ve daha tarafsız bir bölgeye yerleştirmekti. Abuja şimdi, biraz daha Columbia Bölgesi [Washington, ABD] gibi bir Federal Başkent Bölgesi olarak belirlenmiştir. Brasilia gibi, Abuja da hiçbir yerin ortası değildir ve bu taşınma, külfetli, verimsiz olmuştur.

Ulusal Meclis

ABD modeli, Nijerya'nın, Abuja'da toplanan yasama organında, iki kamaralı Ulusal Meclis'te de belirgindir. Senato'nun 109 sandalyesi vardır; otuz altı eyaletin her birinin üç sandalyesi artı Federal Başkent Bölgesi'nin bir sandalyesi mevcuttur. Temsilciler Meclisi'nin ise, her eyalet için, her biri tük-üyeli bir bölgeyi temsil eden on kişi olmak üzere 360 sandalyesi vardır. Her iki kamara da aynı anda dört yıllık süreler için seçilmektedir.

Nijerya'nın sistemi, bu noktada ABD örneğinden ayrılmaktadır, çünkü Nijerya eyaletleri, nüfuslarına bakılmaksızın aynı on sandalyeyi elde etmektedir. İki meclisli olması ABD'ye benzemektedir. Nijerya, kendisini kendi eyaletleri içinde yaşayan daha küçük etnik grupları yatıştırmak için, eyaletlere eşit sandalye vermek zorunda hissetmektedir. Ancak, küçük grupları yatıştırmak, eksik temsil edilen daha fazla nüfusa sahip eyaletlerde öfke yaratmaktadır. ABD'nin çözümü –eyaletleri eşitlik esasına göre temsil eden bir Senato ve bölgeleri nüfus esasına göre temsil eden bir Temsilciler Meclisi– bize iyi bir uzlaşma gibi gelmektedir ama biz, Nijerya'nın kırılgan etnik yapısına sahip değiliz. Nijerya'daki tehlike, *aşırı-federalizm*, yani etnik grupları temsilde çok katı olmaya çalışan bir sistemdir. Bir süre işe yarıyor gibi görünmektedir, fakat daha sonra, Yugoslavya'da olduğu gibi, ülkenin çökmesine yol açabilmektedir.

Nijerya'nın Partileri

Freedom House'un, Nijerya'daki demokrasi konusunda şüpheleri vardır ve sadece 4 puan vermiş, yani onu "kısmen özgür" olarak nitelemiştir ama bu rakam (5.5 alan) Rusya'nınkinden daha iyidir. 2003 Nijerya seçimleri, sadece avantajlı partilerin listeye alınması, kayıp oy pusuları, tıka basa doldurulmuş sandıklar, gözdağı verme ve şiddet gibi sebeplerden dolayı hileliydi, fakat Abacha'nın acımasız askerî yönetimini unutmayan Nijeryalıların çoğu, resmî olarak açıklanan aşağıdaki sonuçları kabullendi:

Parti	Senato		Temsilciler Meclisi	
	Oy	*Sandalye*	*Oy*	*Sandalye*
PDP	53.7 %	76	54.5 %	223
ANPP	27.9	27	27.4	96
AD	9.7	6	8.8	34

PDP kendisini bir merkez partisi olarak ilân etmektedir ama önemli bir ölçüde Devlet Başkanı Obasanjo'nun *kişiselleşmiş* bir aracıdır. Daha küçük olan ANPP, en büyük gücü, Kuzeyli Müslümanların içindeki taraftarlarından almaktadır; yöneticilerinden bazıları, daha önce, Sani Abacha'nın (1993–1998) acımasız diktatörlüğünü desteklemiş ve o dönemde zengin olmuşlardı. Demokrasi İttifakı (AD) ise kendi bölgelerinin bir kısmında iyi bir başarı elde eden, fakat başka yerlerde zayıf olan bir Yoruba partisidir. Bazıları Temsilciler Meclisi'nde bir-iki sandalye kazanan Kuzeyli Müslüman militan partiler olmak üzere, başka küçük partiler de mevcuttur.

27 Mart 2004 Cumartesi günü, Nijerya Lagos'ta kırsal kesimdeki yerel seçimlerde oy kullanan yerel halk.

Nijerya parti sisteminin geçirmekte olduğu evrim, umut verici bir işarettir. Nijerya, çok sayıdaki –neredeyse her kabileye bir– partiden, bir parça Meksika'nınkine

Şahsiyetler

Olusegun Obasanjo

İlginçtir, devlet başkanı seçilen Olusegun Obasanjo, daha önce de (1976–1979) seçimle gelmeyen bir asker başkan olarak görev yapmıştı. 1999'da başkan seçildi ve 2003'te, yoksulluk ve rüşveti azaltmayı, çok kötülenen Nijerya'ya eski itibarını iade etmeyi içeren bir parti programıyla, merkezci Halk Demokratik Partisi'nin (PDP) adayı olarak yeniden seçildi.

1937'de Lagos'un kuzeyinde, bir Yorubalı Hıristiyan olarak dünyaya gelen Obasanjo, Protestan Çocuklar Lisesi'nde eğitim gördü ve 1958'de orduya katılmadan önce, bir yıl öğretmen olarak görev yaptı. İngiltere'de ve askerî harp okulunda eğitimine devam eden Obasanjo, hızlı bir şekilde subaylığa yükseldi ve Biafra Savaşı'nın sona erdirilmesinde katkıları bulunan seçkin bir komando birliğine komuta etti.

1975'te, Tuğgeneral Murtala Ramat Muhammed bir darbeyle iktidarı ele geçirdiğinde, Obasanjo milletvekiliydi. Muhammed, 1976'da suikastla öldürülünce, Obasanjo asker devlet başkanı oldu. Kabinesine bütün büyük kabilelerden temsilci alarak ve 1979'da seçilen sivil bir başkana, Nijerya tarihinde ilk kez olan bir iktidar değişikliğiyle, gönüllü olarak başkanlığı devretmek suretiyle iyi bir ün yaptı. 1979 tarihli ABD tarzı anayasa, Obasanjo yönetiminde hazırlandı.

Obasanjo üst düzey bir diplomat oldu ve bir noktada, adı muhtemel BM Genel Sekreteri olarak bile anıldı. Diktatör Sani Abacha (1993–1998), Obasanjo'nun bir darbe plânlamakta olduğundan kuşkulanarak onu hapse attırdı. Abacha, ("ilâhî bir darbe"yle) öldüğü zaman, Obasanjo serbest bırakıldı ve Nijerya'nın en büyük ve en örgütlü partisi hâline gelen PDP adayı olarak devlet başkanlığı için seçime katıldı. 1999'da oyların yüzde 63'ünü, yeniden seçildiği 2003'te ise yüzde 62'sini alarak, bütün bölgelerden oy alabilme yeteneğini gösterdi. 2003'teki başlıca rakibi, 1983'te bir darbeyi becermiş eski bir Kuzeyli bir Müslüman general, Tüm Nijerya Halk Partisi'nin (ANPP) adayı olarak seçime katılan ve yüzde 32 oy alan Muhammed Buhari'ydi. Nijerya'nın sivil hükümetinin kökleri askerîdir.

Olusegun Obanjo

Meksika'daki Fox gibi Obasanjo da, PDP'si Kongre'nin her iki meclisinde de rahat bir çoğunluğa sahip olmasına rağmen, istediği reformları hemen hemen yapamamaktadır. Mevcut rüşvet sistemi sayesinde iyi yaşayan her Nijeryalı grup –eyalet valileri, sendikalar, devlet mülkiyetindeki pek çok şirketin yöneticileri ve bürokrasi– reformlara direnmektedir. Meksika'yla bir başka benzerlik, Obasanjo'nun da, birçoğu ABD'de eğitim görmüş ve ekonominin âcil reform ihtiyacını iyi bilen bir genç teknokratlar ekibiyle çalışıyor olmasıdır. Bunların çoğu, görevinde çok şey başaramamış olsa da, Obasanjo'nun gerçek bir yurtsever ve Nijerya'nın gördüğü en iyi başkan olduğunu düşünmektedir. Pek çok kimse, 2007'de Obasanjo'nun görev süresinin dolmasından sonra kimin geleceğinden dolayı endişelidir. Ona üçüncü bir dönem kazandırmak için bir anayasa değişikliği teklifi sunulmuş, ancak reddedilmiştir.

benzer biçimde, bir "iki-artı" parti sistemine doğru yönelmiş gibi görünmektedir. PDP, iyi finanse edilen ve iyi örgütlenmiş, ülke çapında bir partidir ve pek çok Müslüman'ın da aralarında bulunduğu bütün etnik gruplardan oy almaktadır. Önemli soru şudur: PDP, Nijerya'nın PRI'sı olabilecek midir? Meksika'nın egemen partisi hakkında ne kadar olumsuz şey söylenirse söylensin (bkz. Meksika bölümü), PRI, Meksika'yı *pretoryanizm*in dışına çekip çıkarmış ve hızlı değişim ve modernleşme esnasında ülkeyi bir arada tutmuştur. PRI benzetmesi, Nijerya'ya tam da uymayabilir, çünkü Kuzeyli Müslümanların çoğu PDP'yi desteklememektedir; bazıları bölgeci ve İslâmî partilere oy vermektedir. Meksika'nın da bölgelerle ilgili sıkıntıları vardır ama hiçbir bölgesi farklı dinlerden değildir. Nijerya, bölünme yönünden Irak'la paralellik göstermektedir. Irak gibi Nijerya'da da, İngiliz emperyalistlerin tek bir yapay devlet içinde bir arada yaşamaya zorladığı üç büyük etnik grup mevcuttur. Bazı kimseler, Nijerya ve Irak'ın kendi üç ana bileşenlerine ayrılmalarına izin vermenin en kötü çözüm olmayabileceğini öne sürmektedirler.

çapraz-kesim bölünmeler Toplumda grup bağlılıklarını üst üste çakıştıran çoklu bölünmeler.
kümülatif Birbirini pekiştiren.

NİJERYALI SİYASÎ KÜLTÜRÜ

Nijeryalıların Bölünmüşlüğü

Nijeryalıların yarısı Müslüman, yüzde 40'ı Hıristiyan ve geri kalan yüzde 10'u ise yerel inançları, sözgelimi Yoruba dinini yaşayan kimselerdir. Nijerya, etnik olarak da bölünmüştür. Nijerya'da yaklaşık 250 etnik grup vardır. En büyükleri, yüzde 29'la Hausa-Fulani, yüzde 21'le Yoruba, yüzde 18'le Igbo ve yüzde 10'la Ijaw'dır. Meksika'da bölgecilikten söz etmiştik, fakat Nijerya'nın bu sorunu çok daha beterdir ve dinî ve bölgesel ayrılıklarla bölünmeye müsaittir. Doğu, Batı ve Kuzey bölgelerinin bir arada yaşama sıkıntısı vardır ve Nijerya adı altında yaşamaları, yalnızca İngiliz emperyalistlerin yapay bir ülke kurmuş olmaları sebebiyledir.

Kuzey, özellikle farklıdır –yoksul, yalıtılmış, geleneksel ve Müslüman. İster İngiliz, ister güney Nijeryalı olsun, Hıristiyanlar tarafından yönetilmekten hiçbir zaman hoşlanmamıştır. Tek bir ülke içinde yaşamak zorunda kalmış olmaları nedeniyle, kuzeyliler her zaman bu ülkenin yöneticisi olmaya çalışmışlardır. Birçoğu, bilhassa terör konusunda ABD'nin mücadelesini destekleyen sıkı bir Hıristiyan [born-again Christian] olması yüzünden Başkan Obasanjo'yu sevmez. Radikal Nijerya İslâmî Hareketi'nin El-Kaide ve İranlılarla ilişkileri vardır ve teröristleri kendilerine üye yaptıklarına inanılmaktadır.

İslâm, Kuzey Nijerya'da bin yıldır en büyük dindir ve Afrika'nın başka yerlerinde olduğu gibi, güneyde de yoğun bir din propagandası sayesinde yayılmaktadır. Afrikalı Müslümanlar, İslâm'ın Afrika'nın doğal dini olduğunu, çünkü onun deri rengine önem vermediğini ve Afrika'da derin kökleri bulunduğunu, hâlbuki Hıristiyanlığın, üstü kapalı bir ırkçılıkla birlikte Avrupalılar tarafından yeni getirildiğini öne sürmektedirler.

Müslümanlar katı ve hoşgörüsüz olabilmektedir. Bazıları, Arapça, katı bir dinî eğitim ve Kuran'ın ezberlenmesi konusunda ısrar etmektedir. Müslüman vaizler, kimi zaman Nijerya'nın tamamı için İslâmî saflık üzerinde diretmektedirler. Şimdilerde, Kuzey'de güçlü bir radikal hareket, şeriatı devlet hukuku hâline getirmek istemektedir ve çeşitli kuzey eyaletleri de bunu yapmıştır. Nijeryalı Hıristiyanlar ve federal yetkililer bunu hoş karşılamamaktadır, çünkü bu, devletlerin ulusal hukukunun etkisiz kılınabileceği anlamına gelmektedir. Kuzey eyaletlerinde yaşayan Hıristiyanlar da, örneğin zina işleyen kadınları (ama pek nadiren erkekleri) ölünceye dek taşlayarak ve hırsızları da ellerini keserek cezalandıran *şeriatın* yönetimi altına gireceklerdir. Çok farklı iki hukuk sistemi olan bir

Anahtar Kavramlar

Çapraz-Kesim Bölünmeler

Büyük oranda çoğulcu ve çok etnisiteli toplumların en önemli bilmecelerinden biri, niçin bir arada bulunduklandır. Niçin bir iç çatışmayla parçalanmıyorlar? Bunun, 20. Yüzyıl başlarında Alman sosyolog Georg Simmel tarafından yapılan bir izahı, başarılı çoğulcu toplumların *çapraz-kesim bölünmeler* oluşturduklandır. Kuşkusuz bölünmüşlerdir ama sadece bir değil, birden fazla eksenler doğrultusunda bölünmüşlerdir. Bu bölünme ya da parçalanmalar birbirlerini çaprazlama olarak kestiklerinden, aslında siyasî hayatı dengelerler.

Meselâ, İsviçre'deki Fransızca konuşan veya Almanca konuşanlar, Katolik ya da Protestanlar ve işçi sınıfı ile orta sınıfın bölünmeleri, sekiz muhtemel kombinasyona (örneğin Almanca konuşan-Protestan-orta sınıf) yol açar. Fakat her kombinasyon, diğer yedi kombinasyonun altısıyla en az bir ortak tutumu paylaşır (sözgelimi Fransızca konuşan-Protestan-işçi sınıfı). Teori, çoğu İsviçrelinin diğer İsviçreliyle ortak bir şeyi olduğu için, bunlar çatışmaları yumuşatırlar, diye devam etmektedir.

Bölünmelerin çapraz-kesim değil, bunun yerine *kümülatif* olduğu yerlerde, tehlikeli ayrışmalar gelişir. Böyle dehşetli bir durum, bütün Hırvatların Katolik, bütün Sırpların Doğulu Ortodoks olduğu eski Yugoslavya'da vardı. Ülkeyi bir arada tutmaya yardımcı olabilecek tek çapraz-kesim bölünme --orta sınıfa karşı işçi sınıfı-- ise, Komünistler tarafından yasaklanmıştı. Yugoslavya'nın çeşitli milliyetlerinin ortak pek az şeyi vardı.

Afrika'nın sıkıntılarının büyük bölümü, çapraz-kesim bölünmelerin yokluğundan kaynaklanmaktadır. Çoğunlukla kabile önemsenmektedir ve Nijerya'da bu, genellikle din tarafından da pekiştirilmektedir. Nijerya'da bazı çapraz-kesim bölünmeler mevcuttur. Örneğin, Müslüman olmayan bütün Nijeryalılar, Kuzeyli Hausa-Fulani'dirler; bir kısmı güneybatıdaki Yoruba, diğer bir kısmı da Delta'daki Ijawlardandır. Bir Yoruba işadamının, bir Igbo işadamıyla pek çok ortak şeyi paylaştığını bildiğinde olduğu gibi, sosyal sınıf da kabile ayrım çizgilerini çaprazlama kesebilmektedir. Nijerya'nın ve aslında bütün Afrika'nın, kabile ayrım çizgileri arasında bu tür bağlantılara ihtiyacı vardır.

ülke, ayakta duramayan bir ev gibidir. Uzlaşma belki mümkün olabilir –Kuzey'deki aile hukuku için *şeriat*, diğer herkes için de Nijerya lâik hukuku–, fakat İslâmcılar, *şeriat*ın Tanrı'nın hukuku olduğu ve diğer hukuk sistemleriyle birleştirilmemesi gerektiğinde ısrar etmektedirler.

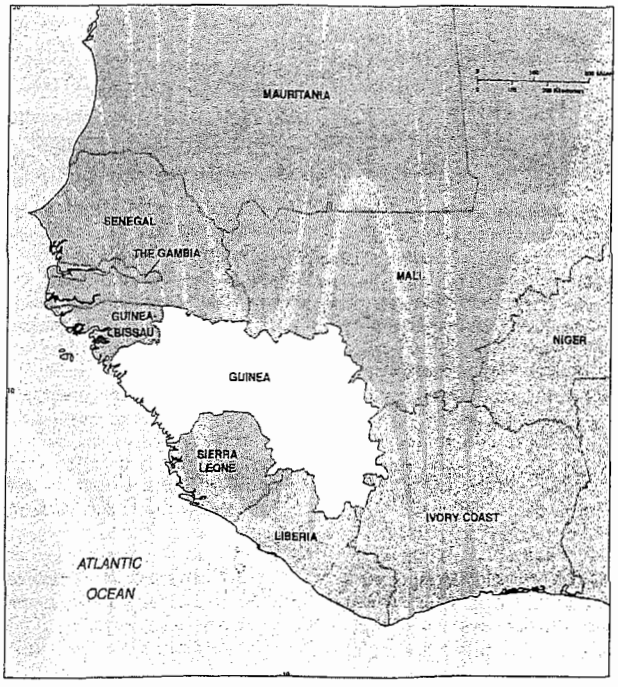
şeriat Kuran'a dayanan, Müslüman dinî hukuku.

Kuzeydeki radikal Müslüman din adamları, Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) bütün çocukları çocukfelcine karşı aşılama projesini kınamışlardır. Din adamları, bunun Müslü-

Coğrafya

Sınırlanmış Gine

Batı Afrika'da eski bir Fransız sömürgesi olan ve Güney Amerika'daki Guyana ile karıştırılmaması gereken Gine [Guinea],
kuzeyden Gine-Bissau, Senegal ve Mali;
doğudan Fildişi Sahili;
güneyden Liberya ve Sierra Leone;
ve batıdan Atlantik Okyanusu ile sınırlanmıştır.

man çocukları kısırlaştırmak için yapıldığı yolunda vaaz vermişlerdir. Aşı kampanyası üç Kuzey eyaletinde durdurulmuş ve çocuk felci vakaları artmıştır. Müslümanlar, Abuja'da yapılmış olan 2002 Miss World töreninden gücenmişlerdir. İsyanlar patlak vermiş ve tören alelacele Londra'ya kaydırılmıştır. En küçük bir hâdise, Kuzey Nijerya'da Hıristiyan-Müslüman arbedesini ateşleyebilmektedir ve binlerce kişi öldürülmüştür.

Diğer bölgelerde de problemler vardır. En kötüsü, Doğu Nijeryalı Igbo'nun kendi ülkeleri Biafra'dan ayrılmaya kalkıştıkları 1967–1969'daki acı dolu Biafra Savaşı'ydı. Nijer Delta'sında, iyi silâhlanmış Ijaw ve Itsekiri kabile üyeleri, petrol terminallerini kontrol altına almak için hükümet güçlerine karşı savaşmışlardı. Petrol endüstrisinin sebep olduğu büyük çevre zararının tazmin edilmesini isteyen Nijer Deltası Kurtuluş Hareketi (MEND), boru hatlarını sabote etmekte ve yabancı petrol işçilerini fidye için kaçırmaktadır. Delta'daki şiddet, her yıl yaklaşık bin kişinin hayatına mâl olmaktadır ve her an bir iç savaşa yol açabilir.

Yine de, geniş bir bakış açısı ortaya koymak için, Kongo'nun doğusunda eski bir Belçika sömürgesi olan minnacık Ruanda'da neler olduğunu göz önüne alabiliriz. Belçika, kabilelerden biri olan Tutsileri aristokratik egemenler şeklinde, diğer bir kabile olan Hutuları onların altında bir mevkide konumlandırarak klâsik böl ve yönet taktiğini uygulamışlardı. 1962'de Belçikalıların ülkeden ayrılmasından sonra, aralıklı olarak Hutu-Tutsi savaşları ve katliamları başlamış ve 1994'te, Hutu *soykırımcılarının* yaklaşık 800,000 kişiyi topluca öldürmesi şeklinde patlak vermişti. Çatışma, çoğu açlık ve hastalıktan olmak üzere 1.7 milyon hayata mâl olduğu Doğu Kongo'ya da sıçramıştı. Ruanda ve Kongo'daki ölümler bir arada 2.5 milyonu bulmuş ve bu sayı, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana en kötüsü olmuştur. Nijerya'nın başına bu kadar kötüsü gelmemiştir ama gelmesi muhtemeldir.

Igbo ve Biafra

Nijerya'da etnisiteler arası şiddetin en baştaki örneği, 1960'ların sonunda, güneydoğu Nijerya'nın Igbo halkının başına gelenlerdir. İngiliz kâşiflerin ve sömürge yetkililerinin uzun zaman önce dikkatlerini çekmiş olan şey, Igboların, güneybatıdaki Yorubaların ve kuzeydeki Hausa-Fulanilerin sahip olduğu şehirlerden ve kültürlerden yoksun oldukları idi. Yağmur ormanlarında ve Nijer Deltası'ndaki dağınık köylerde yaşayan Igbolar, göreceli olarak daha ilkel gibi görünüyorlardı. Fakat Igbolar (Ibo olarak da telâffuz edilir), son zamanlara kadar pek dikkat edilmemiş olan rekabetçi ve itip kakışmacı bir kültür barındırıyorlardı. İngiliz yönetiminde, Igbolar, iş dünyası, eğitim, kamu hizmeti ve askerlik aracılığıyla, şevkle kendi kendilerini geliştirmeye başladılar. Hemen tamamı Hıristiyan olan Igbolar, ayrıca Nijerya'nın her tarafına yayıldılar. Igbo tüccarları, Kuzey Nijerya'nın ticarî

hayatının büyükkısmına egemen oldular ama burada hem zenginlikleri hem de dinleri nedeniyle hor görüldüler. Bazı gözlemciler, bunları "Nijerya Yahudileri" diye adlandırdılar, zira çalışkan, yayılmacı, zengin ve farklı bir inançtan idiler. Igbolar en modern ve eğitimli Nijeryalılardı, fakat kültürel açıdan, daha geleneksel Nijeryalılarla araları açıktı.

kalkınmacılık 1960'ların başlarındaki, Üçüncü Dünya ülkelerini kalkındırabileceğimize ilişkin teori.

Bağımsız Nijerya, âdeta hemen istikrarsızlaşmaya başladı; çabucak ve sık sık huzursuzluk ve düzensizlik çıktı. Ekim 1965'teki hileli seçimlere mukabele olarak, Ocak 1966'da, çoğunluğu Igbo olan bir grup ordu subayı, darbe girişiminde bulundu. Kuzeyli bir Müslüman olan Başbakan Ebubekir Tafawa Balewa, suikast sonucu öldürüldü. Bir Igbo olan

Demokrasi
Kalkınmacı Dürtü

1950'lerin sonunda Soğuk Savaş, Avrupa'dan, tekrar Üçüncü Dünya'ya doğru odaklandı. Akademisyenler ve ABD hükümeti, komünizmle büyük hesaplaşmanın yaklaşmakta olduğu gelişmekte olan bölgelere önem verilmesine yoğunlaştılar. Pek çok üniversite, Güneydoğu Asya, Afrika, Lâtin Amerika ve yeryüzünün diğer bütün bölgeleri konusunda "saha araştırmaları" yaptı. Sovyetler Birliği'ne ilişkin akademik düzlemdeki yanlış algılamalara benzer biçimde, siyaset bilimciler, Üçüncü Dünya'nın istikrarlı demokrasilere ve ekonomik büyümeye ulaşabileceği varsayımı konusunda da çok fazla iyimserdiler: Çoğu Asya çevresinde bulunan bazı gelişmekte olan ülkeler, her ikisine de kavuştular ama az sayıdaki akademisyen bu başarıları önceden tahmin etmişti. Princeton'lı ekonomist Paul Krugman, hiç kimsenin, bir sonraki hızlı ekonomik büyümeyi gerçekleştirecek ülke ya da bölgeyi başarılı biçimde tahmin edemediğine dikkat çeker; bu bize her zaman sürpriz olmuştur.

Akademisyenlerin zayıf tahminleri, Amerikalıların, Sovyetler Birliği'nin Üçüncü Dünya'nın büyük bölümünü ele geçireceği biçimindeki yaygın korkusu yüzünden artmıştı. Küba ve 1962 Füze Krizi, ürkütücü uyarılardı. Kennedy'nin danışmanları, ya bizim Üçüncü Dünya'yı kalkındırmamız gerektiği, ya da bunu Komünistlerin yapacağını ısrarla yazdılar. Yeni bağımsız olan ülkeler; sallantılı ve kolay etkilenir bir geçiş süreci içindeydiler; fakat ABD yardımı bu sayede onlara kılavuzluk edebildi ve onları serbest piyasa demokrasisi yoluna yerleştirebildi. Buna *kalkınmacılık* denmeye başlandı. Kennedy yönetimi, Uluslararası Kalkınma Ajansı, Barış Gücü ve Vietnam'la bunu karşıladı.

ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı (AID), CIA ve Ford Vakfı, kalkınmacı stratejiler yürürlüğe koyma araştırmalarını finanse ettiler ve akademisyenler burs kazanıp, bunları desteklemek üzere teoriler geliştirdiler: İletişimin gelişmesi, önemli bir metot olarak ilgi gördü. Fakat Üçüncü Dünya ülkeleri, bizim değil, kendi iç mantıkları doğrultusunda kalkındılar. Bazıları bol miktarda ABD parası ve tavsiyesi aldılar ve başarısızlığa uğradılar. Diğer bazları ise az miktarda aldılar ama zenginleştiler. Teoriler, bütün halkların kültürel olarak kalkınmaya hazır olduğunu varsaymak suretiyle, kültürün etkisini yeterince dikkate almadı. Çok önemli bir konu bütünüyle gözden kaçırıldı: yolsuzluk. 1960'ların bir tekrarı biçiminde, şimdi de yeni uyarılar, Orta Doğu'yu İslâmcılık ele geçirmeden önce demokratikleştirmemiz gerektiği konusunda bizi sıkıştırmaktadır. Bunu onaylamadan önce, 1960'ların hatalı kalkınmacılığını yeniden gözden geçirin.

bölünmüş ülke Huntington'ın teorisine göre, iki uygarlığa bölünmüş bir ülke.

yırtılmış ülke Huntington'ın teorisine göre, Batılılaşmacı bir elite ve geleneksel kitlelere sahip bir ülke.

General Johnson Aguiyi-Ironsi, Nijerya'yı federal sistemden bir üniter yapıya dönüştürerek kurtarma planı ile yönetimi ele geçirdi. Özellikle Kuzeyli Müslümanlara göre bu, bütün ülkeyi ele geçirmeye yönelik bir Igbo komplosu gibiydi. Temmuz 1966'da, Nijerya'nın orta kesimindeki Anga adlı küçük bir kabileye mensup bir Hıristiyan olan Albay Yakubu Gowon önderliğinde bir başka darbe ile Ironsi devrildi ve öldürüldü.

Nijerya'nın etnik tenceresi köpürerek taşmıştır. Ekim 1966'da, Kuzey'de Igbo tüccarlarına ve ailelerine karşı kanlı ayaklanmalarda, yaklaşık 20,000 kişi öldürüldü ve belki bir milyon Igbo sel akıntısı hâlinde tekrar Igbo bölgesine kaçtı. Nijerya'yı bir arada tutmaya yönelik birtakım boş çabalardan sonra, Nijerya'nın petrol sahalarının kendilerinin olduğunu bilen üç Doğu eyaletinin oluşturduğu bir danışma meclisi, bir Igbo albay olan Odumegwu Ojukwu'yu, ayrı bir devlet kurmak üzere yetkilendirdi. 30 Mayıs 1967'de, Ojukwu Biafra Cumhuriyeti'ni ilân etti. Federal hükümet de petrolün nerede olduğunu biliyordu ve bu nedenle ayrılan bölgeyi geri almak zorundaydı. Biafra Savaşı, büyük ölçüde petrol yüzündendi. Başlangıçta Biafra ordusu, Gowon yönetimindeki Nijerya ordusu kendilerini geri püskürtünceye dek, neredeyse Lagos'a girecek kadar başarı kazandı. Acılarla dolu iki yıl boyunca, Biafra savaşçıları, giderek daralan bir alan içinde geçici surette mühimmat bulmak suretiyle dayandılar ve sonunda, Aralık 1969'da güçleri tükendi. Igboların ölüleri, çoğunluğu açlıktan olmak üzere, yarım milyon kadar tahmin edilmektedir.

Gowon, zaferin sonunda aslında epeyce bağışlayıcıydı ve Doğu eyaletlerini, kendisinin oniki eyalete bölmüş olduğu federasyon içine eşit üyeler olarak yeniden soktu. Bu duruma, kendisinin diğer etnik gruplara tehdit oluşturmayan küçük bir kabileden olmasının da katkısı olmuştu. Hızla çoğalan petrol, 1970'lerde kısa bir süre iş ve refah getirdi. Gowon, 1975'te, Kuzeyli bir Hausa Müslüman'ı olan Tuğgeneral Murtala Ramat Muhammed tarafından bir darbeyle görevden uzaklaştırıldı ve 1976'da bu kez kendisi bir suikastla öldürüldü. Biafra Savaşı, Nijerya'nın etnik açıdan nasıl parçalanmış olduğunu ve Nijerya devlet başkanı olmanın ne kadar riskli olduğunu hatırlatma işlevi görmektedir.

Nijerya'nın Sıkıntısı

Nijerya'da akıllı, eğitimli insan eksikliği yoktur. Nijeryalıların üçte ikisi okur-yazardır ve bu, hâlâ az gelişmiş olan bir ülke için fena değildir. Nijerya'da, bazıları İngiliz ya da Amerikan üniversitelerinden olmak üzere, çok sayıda üniversite mezunu mevcuttur. Ordu subaylarının çoğu İngiliz askerî akademilerinde eğitim görmüştür.

Samuel Huntington'ın teorisine göre, Nijerya, İslâm ve Hıristiyanlık arasında ikiye ayrılmış, yani bir bölünmüş ülkedir ve bu durum, kendisinin "uygarlıklar arası kopukluk" dediği şeyin göstergesidir. İki uygarlık, aynı ülkede ender olarak barış içinde yaşarlar. Özellikle Müslümanlar, bu tür ülkelerden ayrılma eğilimindedirler. 1947'deki bağımsızlık üzerine, Müslüman Pakistan, çoğunluğu Hindu olan Hindistan'dan ayrılmıştı. Yugoslavya'da, Bosna ve Kosova'daki Müslümanlar, Sırplar tarafından yönetilmeyi reddettiler. Sovyetler Birliği'nin Müslüman Orta Asya cumhuriyetleri, 1991 sonunda ayrıldılar. Müslüman Türkler, 1974'te, Kıbrıs'ın kuzeyini, yönetimin dizginlerini elinde tutan Hıristiyan Rumlardan koparıp ayırdılar. Nijerya'ya benzer biçimde, Sudan'ın –petrol yatakları keşfedilen– güneyindeki Hıristiyanlar, kuzeydeki Müslümanlardan ayrılmaya uğraştılar. ("Bölünmüş ülke"leri, Huntington terminolojisiyle, kitlelerin gönülsüzlüğüne rağmen yöneticileri onları modern ve Batılı yapmak isteyen, Türkiye ve Meksika gibi yırtılmış ülkelerle karıştırmayın.)

Nijerya, bu hususta tek değildir. Batı Afrika'daki kıyı ülkelerinin çoğunun iç bölgelerinde Müslümanlar, kıyı bölgelerinde Hıristiyanlar yaşamaktadır. Sebep şudur: İslâm, bu ülkelere kuzeyden ve Sudan'dan karayoluyla, Hıristiyanlık ise Avrupa'dan deniz yoluyla gelmiştir. Öte yandan, Kenya ve Tanzanya'da görüldüğü gibi, Doğu Afrika'da, kıyıda Müslümanlar, iç bölgelerde ise Hıristiyanlar ağırlıktadır. İki dinin hüküm sürdüğü bazı ülkeler, eğer dini kişisel alanda tutabiliyorlarsa ve bu iki dinin taraftarları, ikisinden birinin belli bir bölgeyi kendisi için istemesini zorlaştırmaya yetecek kadar ülke içinde dağılmışlarsa, hoşgörü içinde, bir arada iyi geçinmeyi başarmaktadırlar. Buna rağmen, etnik açıdan özel durum sergileyen bölgelerde, din ile siyasetin üst üste çakışması, ayrılıkçı hareketleri ortaya çıkarabilmektedir.

Siyaset bilimciler, uzun bir süreden beri, modern devlet ve demokrasinin temeli olarak "çoğulculuğu" yüceltmişlerdir. Bu doğrudur ama belli sınırları vardır. Gruplar arasında, birtakım şeyleri çok ileriye götürmeyecekleri ve belli kurallar ve bağlar içinde yaşayacakları konusunda yaygın bir mutabakat bulunmak zorundadır. Lübnan ve Nijerya'nın çok sayıdaki grupları arasında bol bol etkileşmeler mevcuttur, fakat etkileşmeleri sınırlayacak kurallar zayıf olduğundan, bunlar çekişme ve şiddete dönüşür ve ülke yıkılır. Sınırlamasız çoğulculuk iç savaşa götürür.

Demokrasisiz Demokratlar

Nijeryalıların çoğu demokrasiyi istemektedir. 2000 tarihli bir kamuoyu anketinde, yüzde 81'i demokrasiyi desteklediğini ifade etmiştir ve bu sayı, devam eden rüşvet, etnik çatışma ve yoksulluğun içinde, o zamandan beri aşağıya düşmüştür. Demokrasiyi sadece istemek, onu mümkün kılmamaktadır. Sorun, az sayıda Nijeryalının demokrasiyi anla-

pretoryanizm Ordunun kontrolü ele alma eğilimi.

sı ve arzu etmesi değildir; onu anlayan ve isteyen eğitimli Nijeryalı sayısı, yeterinden fazladır. Kabilelere ve dinlere bölünmeselerdi, Nijeryalılar istikrarlı bir demokrasiyi elde edebilirlerdi. Nijeryalı demokratlar için ürkütücü ikilem, Nijerya'nın, her ne zaman –şu anda yaptığı gibi– demokrasiye teşebbüs etse, kabilesel ve dinî düşmanlıklar, yolsuzluk ve askerî gücün el koymaları arasında bunun başarısızlığa uğrayacağını biliyor olmalarıdır. Yine de, Nijeryalıların çoğu demokrasiden vazgeçmemiştir.

ETKİLEŞME MODELLERİ

Rusya ve Meksika, suçun siyasetin içine derinlemesine nüfuz etmesiyle karakterize edilen, zayıf devletlerdir. Nijerya daha da zayıftır ama henüz, ulusal hükümetin fiilen sona erdiği Somali ve Afganistan gibi bir *çökmüş devlet* değildir. Nijerya'da merkezî bir devlet ve Nijerya elitlerinin büyük kısmında ülkeyi bütün hâlinde tutma yönünde güçlü bir motivasyon mevcuttur: bol miktardaki petrol gelirlerinden alınan rüşvet. Eğer Nijerya dağılırsa, petrole yalnız Nijer Deltası sahip olacaktır. Biafra Savaşı'nın temel nedenlerinden biri de buydu.

Darbeleri Saymak

Zayıf devletler, sık sık tekrar eden askerî darbeler yaşarlar ve bu durum pretoryanizm olarak bilinir. Devletin normal kurumlarının –parlamentolar, partiler ve başkanlar– çok az bir meşruiyete ve gerilim dönemlerinde karşı koyma yetkisine sahip olduğunu gösterir. Darbelerin çoğu kolaydır, pek fazla mücadele gerektirmezler, çünkü hükümetin kitle desteği yoktur. Nijerya'daki askerî darbeleri aşağıya listeledik:

Yıl	Devrilen	Yerine Gelen
1966 (Ocak)	Balewa (Hausa) öldürüldü.	Ironsi (Igbo)
1966 (Temmuz)	Ironsi öldürüldü.	Gowon (Anga)
1975	Gowon azledildi.	Muhammed (Hausa)
1976	Muhammed öldürüldü.	Obasanjo (Yoruba)
1983	Shagari (Fulani) azledildi.	Buhari (Hausa)
1985	Buhari azledildi.	Babangida (Gwari)
1993	Babangida azledildi.	Abacha (Hausa)

En şanslısı, Nijerya'nın şu andaki devlet başkanı olarak ama bu defa demokratik bir seçimle yeniden göreve gelen Obasanjo'ydu. 1979'da, sivil bir hükümetin başı olarak ik-

tidara döndü. En kötüsü ise, kendisine yardım eden ailesiyle birlikte zalim ve dehşetli bir dolandırıcı olan Sani Abacha'ydı ve Nijerya'nın en az 3 milyar dolar tutarındaki petrol parasını yağmalayıp, bunu İsviçre, İngiliz ve ABD bankalarında gizledi. Petrol gelirleri, Nijeryalı generallere darbe yapmayı düşünme konusunda büyük bir motivasyon sağlamaktadır. Nijerya'daki darbelerin bir diğer sebebi de bellidir: Nijerya'nın çok parçalı siyasî kültürünün bir yansıması olan çok sayıdaki etnik grup arasındaki anlaşmazlıklar. Özellikle Kuzeyli Müslümanların Güneyli Hıristiyanlar tarafından yönetilmeye karşı tüyleri diken diken olmaktadır ve bunun tersi de geçerlidir.

patronaj Hükümetin, kendi siyasî taraftarlarına iş imkânları sağlaması.

Nijerya, hâlâ yoksulluk ve şiddet nedeniyle fokurdamaktadır ve yeni bir darbeye sahne olabilir. Pretoryanizm, Üçüncü Dünya'da yaygın ve kendi kendine yeniden bulaşan bir hastalık hâline gelme eğilimindedir. Bir darbeye sahne olmuş herhangi bir ülkenin, başkalarına da maruz kalması muhtemeldir. Bolivya, bağımsızlığından bu yana, düzinelerce darbe yaşamıştır. Brezilya son olarak 1964'te bir darbe yaşadı ve 1985'e kadar generallerce yönetildi. 19. Yüzyıl boyunca Meksika pretoryandı, fakat Calles, Meksika'nın belli başlı siyasî güçlerini tek bir partinin, PRI'nın içinde toplayarak buna son verdi. Nijerya'nın sorunu, PRI'ya benzer, ülke çapında egemen bir parti geliştirememiş olmasıdır.

Pretoryan eğilim, şu soruyu ortaya çıkarmaktadır: Eğer bu ülkeler böyle kolayca askerî yönetim altına girebiliyorlarsa, nasıl oluyor da sürekli bundan kurtuluyorlar? Neden bir askerî diktatör, iktidarı sonunda her zaman bırakmaktadır? Doğal kaynakları kontrol altında tutmadan ileri gelen maddî ödüller, görevde sürekli kalmak için bol bol yetecek motivasyonu sağlamaktadır. İktidarda kalma yolları, Üçüncü Dünya'da iyi bilinmekte ve geniş ölçüde uygulanmaktadır: patronaj ve (Meksika bölümünde tartışılan) *klientalizm*. Mobutu, (Zaire olarak adını değiştirdiği) Kongo'da, 1965'te bir darbe ile iktidarı ele geçirdi ve ülkeyi bir arada tutabilecek tek kişinin kendisi olduğu yolundaki uydurma ve aldatmacalı hikâyeyle, 1997 yılına kadar Kongo'yu yönetti ve tabii yağmaladı. Onun asıl gücü patronajdan ve kendisinin oluşturduğu klientalist şebekelerden geliyordu. Nijerya'da da Sani Abacha benzer şebekeleri kurmuş ve 1998'de, görevi başında geçirdiği bir kalp krizinden ölmüştür.

Fakat başka güçler de kalıcı askerî hükümet aleyhine faaliyet yürütmektedir. Ordu subayları *meşruiyeti* fazla olmayan hükümetleri görevden uzaklaştırmaktadır ama gelen askerî rejimin meşruluğu daha da azdır. Askerî yöneticiler sevilmediklerini bilirler. Sadece birkaç askerî rejim lideri, gerçekten vatansever ve askerî hükümetin çok geçmeden çürüyeceğinin farkında olan profesyonel asker olabilir. 1979'da Obasanjo, iktidarı sivil bir hükümete devretti. 1964'te iktidarı ele geçiren Brezilyalı generaller, enflasyonu nasıl bitireceklerini ve Brezilya ekonomisini nasıl modernleştireceklerini böbürlenerek anlatıyorlardı. 1980'lerde ise, ekonomik mucizeleri çamura saplandığı için mahcup olmuşlardı

ve 1985'te iktidardan ayrıldılar.

Diktatörlerin görevlerini bırakmaları için daha ikna edici bir sebep, öfkeli bir kalabalığın ya da kendi subaylarının onları alaşağı edebileceğini fark etmeleridir. Bir darbeyle iktidarı ele geçiren her general, aynı şeyi kendisine yapmak için sıralarını bekleyen çeşitli meslektaşlarının var olduğunu bilir. Üzerine yaslanabileceği meşruluk olmaksızın, bir diktatör, rüşvet kırıntılarıyla bir süreliğine destek satın alabilir ama er geç satın aldığı kişiler, "Niçin bir parçaya razı olalım?" diye sorarlar. Pretoryan sistemlerde komplolar hüküm sürer. Diktatör, kendi canı ve yabancı bankalardaki hesaplarıyla birlikte kaçma zamanının geldiğini hissedebilir.

NİJERYALILAR NELERİ TARTIŞIYORLAR

1960'ta bağımsızlık kazanıldığında, Nijerya, çeşitli Doğu Asya ülkeleriyle kabaca aynı GSYİH'ya sahipti. Kırk yıl sonra, Nijerya büyük petrol gelirlerine rağmen, bu Asya ülkelerinin çoğundan katbekat daha yoksuldur. Siyaset bilimciler ve ekonomistler, bu büyüyen farkın açıklamasını çeşitli seviyelerde bulmaya çalışmaktadırlar. Bu açıklamalar iki büyük gruba ayrılmaktadır: fiziksel ve maddî dünya bakımından açıklamalar ile kültürel ve psikolojik yönden açıklamalar. Kuşkusuz bu iki açıklama tarzı birbirinden tamamen yalıtılmış değildir; muhtemelen birbirlerini beslemektedirler.

En bariz açıklama –yoksul ülkelerin çok az doğal kaynaklara sahip olduğu–, destek bulmamaktadır. Nijerya ve Endonezya büyük maden zenginliğine sahip ama fakirdirler. Japonya, Güney Kore, Tayvan, Hong Kong ve Singapur, hemen hiç doğal kaynağa sahip

Anahtar Kavramlar

Pretoryen Eğilim

Roma İmparatorluğu kemikleşip ufalanmaya başladığında, imparatorun muhafızı, Pretoryan Muhafız, bazıları kendi subayları olan kişileri imparator yaparak ve görevden alarak, güçlü bir rol oynamaya başladı. Siyaset bilimciler şimdilerde, ordunun ülkeyi kaostan kurtarmak için yönetimi üstlenmeleri gerektiğini hissettiği durumlar için pretoryanizm kavramını kullanmaktadır.

Pretoryanizm, sırf iktidar hırslısı generaller sorunu değil, bütün toplumdaki derin çatışmanın bir yansımasıdır. Pretoryan toplumlarda, iktidarı ele almayı isteyen sadece generaller değildir, aynı zamanda pek çok başka grup da söz konusudur: Öğrenciler, sendikalar, devrimciler ve devlet aygıtını ele geçirmekten hoşlanacak olan demagog siyasetçiler. Kurumsal sınırlar ve dengeler parçalanmıştır; hiç kimse kurallara göre oynamamaktadır. Bu tür kaos ve parçalanma durumlarında, pek çok güçlü rakip arasında, en iyi donanıma sahip olan ordudur ve bu nedenle, pretoryanizm, tıpkı Nijerya'da olduğu gibi, genellikle ordunun yönetimi ele alması anlamına gelir.

olmamakla birlikte zengindirler. Hatta, doğal kaynaklarla refah arasında ters bir ilişki bile olabilir. Petrol bir baş belâsı olabilir, çünkü gelirlerinin bedeli yozlaşmadır. Az miktardaki doğal kaynakları sebebiyle, Asya Çevresi ülkeleri, zeki, rekabetçi ve verimli olmak zorunda kalmışlardır. Asıl mesele doğal kaynaklar değil, motive olmuş insanlardır.

Bir diğer suçlu emperyalizmdir ama o da tam bir açıklama sağlamamaktadır. Bazı ülkelerde büyük miktarda emperyalist sömürü mevcuttu; çok fazla sömürü olmayan diğer bazıları ise büyük oranda kendi hâllerine bırakıldı. Emperyalistler, sömürgelerini bağımsızlığa hazırlamak için hemen hiçbir şey yapmamışlardır. Daha fazla eğitim ve yetiştirme sağlamaları gerekirdi.

Fakat sömürgecilik, bazı eski sömürgelerdeki başarı öykülerini açıklamamaktadır. Hong Kong ve Singapur'un nasıl göz alıcı sonuçlar elde ettiğini göz önüne getirin. Her ikisi de, yüzyıldan fazla bir süre İngiliz sömürgesiydi. Her ikisi de doğal kaynakları hiç olmayan küçük adalardır; sadece mevkileri nedeniyle ekonomik bakımdan önemliydiler. Her ikisi de, İkinci Dünya Savaşı'nda Japonlar tarafından tahrip ve işgal edildiler. Bunun yoksulluk getirmesi beklenirdi, fakat şu anda her ikisi de Birinci Dünya seviyesinde büyüyen ekonomilerdir.

Bu tür görünür anormallikleri açıklamada, kültürel faktörler çok önemlidir. Bazı kültürler çabucak ekonomik gelişmeye götürür, bazıları böyle değildir. Geleceğin, kişinin kendi faaliyetiyle oluşturulacağına inananlar, genellikle başarılı olurlar. Diğer taraftan, kadercilik kişileri pasif hâlde bırakır; her şey Tanrı'nın iradesidir. Disiplini ve iş ahlâkını aşılayan kültürler hızla büyüyebilirler. Şimdiye kadar, bu kültür yarışında kazananlar, her ne kadar büyüyeceklerini çok az kişi tahmin etmiş olsa da, Doğu Asya'nın Konfüçyüs'ten etkilenmiş ülkeleri olmuştur. Esasında, bundan onlarca yıl önce, bilim adamları Asya'nın *geriliğini* onun Konfüçyan mirasına atfediyorlardı. Doğru koşullar oluştuğunda, uyuyormuş gibi görünen bir kültür, uyanabilir ve bir ekonomik mucize ortaya çıkarabilir. Nijerya'da, Igbo bunun bir örneğidir; kültürlerinde potansiyel olarak var olan şey, İngiliz yönetimi altında

Lagos'taki bu kalabalık sokak pazarından da görüleceği gibi, Nijeryalılar ticaretten anlamaktadırlar.

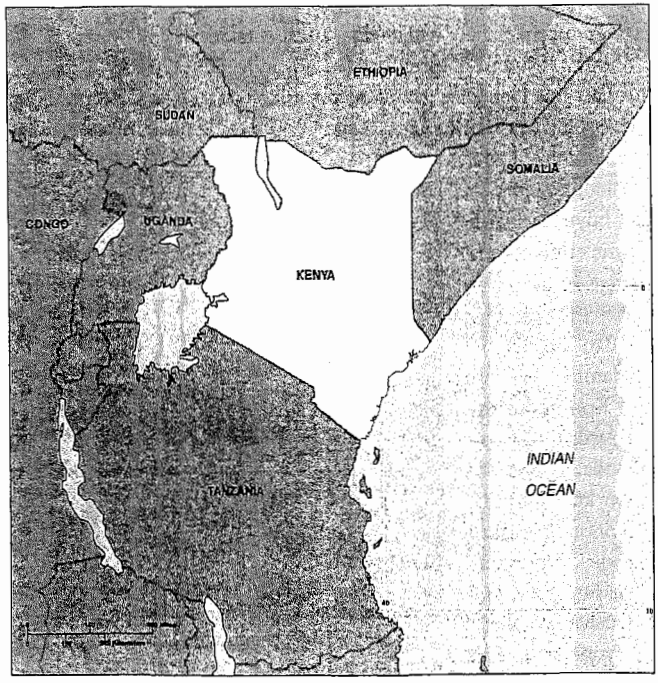
görünür hâle gelmiştir. Afrika'yı daima yoksul bir yer diye defterden silmeyin. Kültürler değişebilir.

stratejik değişken Büyük gelişme sağlayan, değiştirebileceğiniz faktör.
politika Hükümetlerin yaptığı özel tercihler.

Kimi sosyal bilimciler, genellikle rejimin büyümeyi hızlandıran ya da yavaşlatan kararları, yasaları ve programları anlamındaki politika alanında mevcut bir stratejik değişkeni araştırırlar. Hükümetlerin iki tür ekonomik politika araç-

Coğrafya
Sınırlanmış Kenya

Kenya,
kuzeyden Sudan ve Etiyopya;
doğudan Somali ve Hint Okyanusu;
güneyden Tanzanya;
ve batıdan Uganda ile sınırlanmıştır.

ları söz konusudur: makroekonomik ve mikroekonomik. Kimi ekonomistler, hükümetlerin, "ilkeler" denen, sırasıyla –düşük kamu borçlanması, bol tasarruf, düşük enflasyon, yeterli yatırım sermayesi– ve daha sonra geri çekilerek piyasanın kendi usullerini uygulamasına izin vermek demek olan *makroekonomi*yi ele almalarını tavsiye etmektedirler. Alman "ekonomik mucizesi" bu modeli uygulamıştır. Ancak, –şu anda, Meksika'da olduğu gibi Nijerya'da da ön plâna çıkan– Üçüncü Dünya teknokratları, hangi sektörlerin beslenmesi, hangilerinin durdurulması gerektiğine karar verildiği mikroekonomiye girmekten yanadırlar. Savaş sonrası Japonya, (ilkeleri doğru oluşturmanın yanı sıra) büyük ölçüde mikroekonomi yönetimini kullanmıştır.

Nijerya, hem makro hem de mikroekonomik olarak yanlış yönetim işaretleri vermektedir. Devlet başkanı ve maliye bakanı, şu sıralarda büyük reformlara niyet etmektedirler, fakat bunlar en azından kısa vadede güç bir yaşamın acısını çektirmek anlamına gelmektedir. (Meksika'daki benzer bir acı için, bkz 605. sayfa) bu tür reformlar rüşvetin ortadan kaldırılmasına da yardımcı olabilir. Nijerya'nın enflasyonu, borçları ve işsizliği, makro seviyede pek fazla tercih bırakmamaktadır. Ve Meksika'da olduğu gibi Nijerya'da da, petrol endüstrisi, mikroekonomik müdahaleye yönelik bir cezbetme unsurudur. Onu piyasa güçlerine terk etmek, muhtemelen en yüksek büyümeyi ortaya çıkaracaktır. Ancak, her iki ülkede de bu pek olası değildir. Ekonomik akılcılık, çoğu zaman siyasî çıkarlara ters düşmektedir.

Belli bir politikanın etkisi konusunda önceden hüküm vermek zordur; onun nasıl işleyeceğini görmek zorundasınızdır. Cömert kamu harcamaları (ki makroekonomik bir politikadır), Nijerya'nın eyalet hükümetlerini itaatkâr hâlde tutabilir, fakat Nijerya'da şu anda yüzde 20 civarında olan enflasyonun iplerini serbest bırakabilir. Nijerya akaryakıt fiyatlarını düşük tutmaktadır, çünkü Nijeryalılar kendi ürettikleri akaryakıt için özel bir muamele talep etmektedirler. Nijerya'nın akaryakıt sübvansiyonları (bir mikroekonomik politika) dünya piyasasına daha az satması anlamına gelmektedir. Nijeryalı teknokratlar sübvansiyonların kesilmesi gerektiğini bilmektedirler ama o zaman ayaklanmalarla karşı karşıya kalacaklar demektir.

Rüşvet Faktörü

Üçüncü Dünya'nın kalkınması için en iyi hazırlanmış plânları bile çelmeleyen bir faktör, yabancı yatırımcıların uzak durmasına da sebep olan rüşvettir. Rüşvet önemsiz ve büyük olmak üzere ikiye ayrılabilir. Önemsiz olanı, –Batı Afrika'da "bir tutam" veya "sakatat" diye adlandırılan– küçük, nakit para talepleridir. Bir arkadaşım, bir ara Dünya Bankası'nın görevlisi olarak (o zamanlar Nijerya'nın başkenti olan) Lagos'a uçmuştu.

şeffaflık Para alışverişinin, halkın denetimine açık olması. (Zıddı: *opaklık.*)

Havaalanındaki bir "sağlık görevlisi", onun aşı kaydının (tropik bölgelere seyahatlerde çoğunlukla gereklidir) mührünün olmadığını (hâlbuki vardı) ve 20 dolar karşılığında bu sorunu hâlledebileceğini söyleyerek onu durdurmuş. Arkadaşım Nijerya'ya yardım etmek için orada olduğunu belirterek bunu reddetmiş. Üst düzey bir görevli yanlarına gelmiş ve pa-

Karşılaştırma
Uluslararası Rüşvet

İşadamları arasında, onların devlet yetkililerine para ödeme konusundaki anlayışları üzerine anketler yapan ve Berlin merkezli bir kuruluş olan Uluslararası Şeffaflık [TI], rüşvetin hemen her yerde mevcut olduğu sonucuna varmaktadır. TI, on puanlık bir ölçek üzerinde, on rakamı tümüyle temiz, bir rakamı tamamen rüşvetçi olanları göstermek üzere, ülkeleri sınıflamaktadır. 2005 yılı CPI [Corruption Perception Index: Rüşvet Algı İndeksi] bulguları, aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

TI'nın kurucusu Peter Eigen, Doğu Afrika'nın borçlarından sorumlu bir Dünya Bankası yetkilisiydi, ancak, borçların çok az fayda sağlayacağı derecede, kaymak tabakasının yolsuzluklarıyla yok edildiği sonucuna vardı. Bu muazzam soruna dikkati çekmek –ve hükümetlere malî işlerinde *şeffaflık* sağlamaları için baskı yapmak üzere– 1993'te TI'yı kurdu. Kötü bir TI sıralaması, rüşvetçi bir ülkeyi daha temiz olmaya zorlama umuduyla, işadamlarını ve dış yardım verenleri korkutup kaçırmak suretiyle cezalandırmaktadır.

Şüpheciler CPI'nın doğruluğu konusunda kuşku duymaktadırlar, çünkü yalnızca öznel bir algı derlemesidir. Bulgular –işadamlarıyla yapılan görüşmelere bağlı olarak– yıldan yıla değişmektedir ve ülkeler, davranışlarında gerçekte çok fazla değişiklik olmasa bile, TI sıralamasında sık sık yer değiştirmektedirler. Bu zayıflık, TI'nın yönteminden kaynaklanmaktadır; fakat rüşveti ölçmenin yaklaşık bile olsa başka bir yolu yoktur. (Uyuşturucu ve suçla birlikte) Rüşvet, GSYİH hesaplamalarında görünmemektedir ve üçkâğıtçı yetkililer, gelir vergilerinde "rüşvetten kazandıkları"nı ibraz etmemektedirler. TI'nın CPI'sı, sahip olduğumuz en iyi ölçümdür. Önemli sorun, TI'nın çabalarının zaman için hukukun üstünlüğünü artırıp artırmayacağı ve ekonomik büyümeyi destekleyip desteklemeyeceğidir.

İzlanda	9.7
Singapur	9.4
Britanya	8.6
Kanada	8.4
Almanya	8.2
ABD	7.6
Fransa	7.5
Japonya	7.3
Portekiz	6.5
İsrail	6.3
İtalya	5.0
Güney Afrika	4.5
Brezilya	3.7
Meksika	3.5
Çin	3.2
İran	2.9
Rusya	2.4
Nijerya	1.9
Bangladeş	1.7

Kaynak: Uluslararası Şeffaflık

rayı ödemesi için arkadaşıma ısrar etmiş: "Siz zengin bir adamsınız, o ise fakir". Sonunda arkadaşım parayı ödemiş. Bu tür engellemeler, Lagos havaalanında hâlâ sıradandır ve önemsiz rüşvetin mantığını ortaya koymaktadır. Üçüncü Dünya'da, polisten bir mühür, müsaade, ruhsat ya da yardıma ihtiyacınız olduğu herhangi bir anda, –hatta arabanızı kullanırken ya da park ederken bile– sakatat, *la mordida* veya *bahşiş* ödemeye hazır olmanız gerekir. Bu, günlük hayatın normal bir işlemidir. Nijerya'da polis, yol çevirmeleri yapmakta ve araç başına 15 cent istemektedir.

Kimileri, önemsiz rüşveti serveti zengin olandan yoksula yeniden dağıtan ve resmî olmayan bir refah sistemi olarak görmektedir ama kaynak gerçek ihtiyaç sahibine ender olarak gitmektedir ve az parası olanı da kayırmamaktadır. Önemsiz rüşvet, insanlara yardım etme veya canlarını yakma konumunda bulunan yetersiz maaşlı polislerin ve bürokratların istekleridir. Üçüncü Dünya'daki rüşvetin tarihsel kökleri, henüz hazır olmadan büyük bir bürokrasiye sahip olan az gelişmiş ülkelerdedir. İspanya, Lâtin Amerika'da, oranın doğal kaynaklara dayalı ekonomisini denetleyebilmek için dev bir bürokrasi kurmuş ve bu, o zamandan beri oralarda mevcut olan rüşvetin kaynağı hâline gelmiştir. Devlet memurlarına daha fazla ücret vermek bir çözüm olabilir, fakat Üçüncü Dünya ülkeleri çoğunlukla bunu ödeyememektedir. Bir başka çözüm, mevzuat sayısını ve dolayısıyla bunları uygulayacak bürokrat sayısını azaltmaktır. Şili, bunların her ikisini de yaptıktan sonra, rüşveti epeyce azaltmıştır.

Önemsiz rüşvet, büyük çapta para sifonlamak için resmî görevini kullanmak –ki Nijerya'da "yemek" diye adlandırılır– olan büyük rüşvete kıyasla küçük bir sorundur. Önemsiz ve büyük rüşvet arasında net bir ayırım çizgisi yoktur, fakat eğer para denizaşırı banka hesaplarına gidiyorsa, bunun büyük denen türden olduğuna emin olabilirsiniz. Petrol zengini Bayelsa eyaletinin valisi, yurtdışına milyonlar kaçırmış ve 2005'te İngiltere'de yakalanmış ama kadın kılığına girerek sıvışmıştır. Tekrar Nijerya'ya döndüğünde ise vali olduğundan dokunulmazlık elde etmiştir. Uluslararası Şeffaflık [Transparency International] (bkz. önceki sayfadaki kutu) örgütünün CPI'sı, bu iki seviyedeki rüşvet arasında ayırım yapmamaktadır. Teorik olarak, bir ülkede en üst düzeylerde büyük rüşvet söz konusu olabilir ama buna rağmen, dürüst bir kamu hizmeti de mevcut olabilir ve bunun tersi de mümkündür. Fakat bu pek olası değildir, zira biri genellikle diğerinin sonucudur. Eğer bir postane memuru sizin pullarınızı çalıyorsa, büyük ihtimâlle ulaştırma bakanı da büyük miktarlarda çalıyordur. Rüşvetin büyük olanı, önemsizinden çok daha fazla zarar vermektedir, çünkü ekonomik büyümeye, sağlığa ve eğitime gitmesi gereken sermayeyi yemektedir. Üçüncü Dünya'nın yoksul kalmasında önemli bir faktördür. Nijerya, 1980'den 2000'e kadar 3,5 milyar dolar dış yardım almış, fakat bundan daha fazlası rüşvetçi yetkililer tarafından yağmalanmıştır. Hiçbir Nijeryalı, kamuoyu önünde rüşvetten dolay yargılanmamıştır ve bu da diğer yetkililerin, bir mahkemede nelerin orta-

komisyon Bir mukavele için devlet yetkililerine yapılan ödeme.
mutlak yoksulluk Günde 1 dolar veya daha azıyla geçinmek.

ya çıkabileceğinden korktuklarını akla getirmektedir.

Büyük rüşvet, sırf devletteki üçkâğıtçılar meselesi değil, ayrıca kârlı sözleşmeler için onlara –genellikle komisyon adı altında– ödeme yapmaya gönüllü yabancı işadamlarıyla da ilgilidir. Sözleşmeler için kendi ülkelerinde asla komisyon ödemeyecek olan pek çok şirket, Üçüncü Dünya'da bunu normal bir şey olarak kabul etmektedir: Eğer ödemezlerse, bunu ödeyecek olan rakip firma sözleşmeyi kapacaktır. Kimi zaman toprağın içinde kökleri varmış gibi algılanan rüşvetin hızlı, basit bir tedavisi yoktur. Bazı ülkeler bir temiz yönetim ahlâkî yapısı geliştirmişlerdir ama bu yüzyılları bulabilmektedir. İsveç kamu hizmetini, 17. Yüzyıl'da bir asilzade kurmuş ve diğer aristokratları işe alarak, bu suretle İsveç bürokrasisini şeref ve hizmet gelenekleriyle mühürlemiştir. TI sıralamalarına baktığımızda (bkz. yukarıdaki tablo), hepimiz İzlandalı veya Singapurlu olmayı isteyebiliriz. (Ancak 1965'te bağımsız olmuş) Singapur, acımasız cezalarla ve dünyanın tersini bildiği bir coğrafyada, bir temiz yönetim ahlâkıyla yetiştirilmiş ama yoksul olarak işe başlayan yeni bir ülke olduğundan, bu bakımdan umut verici bir işaret söz konusudur. Demek ki üst düzeyde yeterli bir irade olursa, bu başarılabilmektedir.

Petrol ve Demokrasi

Petrol zenginliği ile demokratik olmayan devlet arasında üzücü bir ilişki mevcuttur. Az sayıdaki petrol üreten demokratik ülkelerden biri Norveç'tir ama onun başka pek çok sanayisi ve uzun bir demokrasi tarihi vardır. Bu kitapta ele alınan dört büyük petrol üreticisi ülkenin –Rusya, Meksika, Nijerya ve İran– şu anda (ya da yakın zamanlara kadar) ne kadar antidemokratik olduklarına dikkat edin. Rusya demokrasiye teşebbüs etti, fakat tekrar otoriteryenizme kaydı. Meksika, umuyoruz ki, uzun süreli bir tek-parti egemenliğinin dışına çıkmaktadır. Nijerya'nın şu anda seçilmiş bir hükümeti vardır ama tarihinin üçte ikilik kısmı boyunca yoktu. Ve İran, tiranını başından defetti ama şimdi daha beterlerine sahiptir.

Petrolde, demokrasi aleyhine işleyen şey nedir? Doğru, petrol büyük zenginlik üretmektedir ama bu, ürkütücü ölçüde devletin elinde toplanmıştır ve toplumun bütünü nadiren bundan yararlanmaktadır. Petrol, o ülkede siyasetin büyük ödülü hâline gelmektedir, çünkü petrolü kontrolü altında bulunduran, iktidarı da tekeline almaktadır. Putin'in (başarılı olmuş) büyük çabalarından biri de, petrol üretiminin önemli bir kısmını tekrar devletin eline vermekti. Petrol sanayisi nispeten az kişi istihdam etmektedir ve onun sağladığı servet, rüşvetle, aşırı büyük bürokrasilerle, gösterişe dayalı projelerle ve rejimin yandaşlarına verilen mükâfatlarla israf edilmektedir. Petrolün getirdiği refah, yöneticilerin, altyapı, sanayi ve diğer uzun vadeli büyüme mekanizmalarına yatırım yapmaktan

kaçınmalarına zemin hazırlamaktadır. Muazzam gelirleri, onun tükenmesinden sonra çok azı ayakta kalabilecek olan petro-devletleri tuzağa düşürmüştür. Petrol tükendiğinde, elitlerin daima iyi yaşamaları için denizaşırı bankalardaki gizli hesapları hâlâ mevcut olacaktır. Yurttaşları ise yoksul kalacaklar.

Halkın büyük çoğunluğunun mutlak yoksulluk içinde yaşadığı, büyük petrol gelirle-

Demokrasi
Ortaklaşa Sosyal Sorumluluk

Şu sıralarda iş dünyasında kabul gören bir terim, "ortaklaşa sosyal sorumluluk"tur (CSR). CSR doktrinine göre, büyük firmalar, hissedarlarına karşı kârdan daha fazla şey borçlu olduklarının farkına varmak zorundadır; "hissedarlar"ına –yani çalışanlarına, topluma ve çevreye– dürüstlük ve adâlet borçludurlar. Şimdi birçok şirketin yıllık raporları, onların CSR faaliyetlerini ilân etmektedir ve buna rağmen, eleştirmenler, bunların halkla ilişkilerden başka bir şey olmadığıyla onları suçlamaktadır.

Nijerya, CSR'nin –yani bunun yokluğunun– iyi bir örneğini sergilemektedir. Shell, Chevron ve diğer petrol şirketleri, Nijer Deltası'ndan büyük kârlar elde etmektedir, fakat bunların faaliyetleri toprağı ve suyu kirletmektedir. Yerel halkın bir kısmı iyi birer iş sahibi olmaktadır ama daha büyük sayıdaki balıkçı ve çiftçi geçim kaynaklarını kaybetmiştir. İyi silâhlanmış Ijaw çetelerinin "kendi kaderini belirleme" hakkı, yani petrolün kontrolünü talep ettiği Delta'da, yoksulluk, etnik gerilimleri beslemektedir. Petrol şirketleri bunlara himaye parası ödemektedir. Grevler ve sabotajlar yaygındır; bir kısmına Nijerya ordusunun da bulaştığı şiddet, Delta'da her yıl, tahminen bin kişinin canını almaktadır. Petrol bölgesindeki küçük Ogoni kabilesinden olan yazar ve çevre eylemcisi Ken Saro-Wiwa, 1995'te, tertiplenmiş bir cinayet suçlamasıyla asılmıştır. Onun asıl suçu, kontrol dışı petrol pompalamanın kendi halkına verdiği ekolojik hasara dikkatleri çekmekti. Nijerya hükümeti petrol gelirlerine bağımlıdır ve bu tür bir eleştiriden hoşlanmamıştır.

Çoğu kimse, petrol şirketlerinin bir sorumluluğu olduğuna katılmaktadır; fakat bunun gereğini yapmak zordur. Petrol şirketleri, Nijerya hükümetine vergiler ve patent ücretleri olarak, her yıl milyarlarca dolar ödemektedir, ancak bunun çoğu özel ceplere girdiğinden ortada görünmemektedir ve az bir kısmı Delta'ya geri dönmektedir. CSR'yi uygulamaya çalışan petrol şirketleri, Nijer Deltası'nı Kalkındırma Komisyonu'na da milyonlarca dolar ödemiştir, fakat bu da rüşvettir ve işe yaramamaktadır. Yoksulluk ve öfkenin bilincinde olan şirketler, Delta'da sağlık klinikleri de inşa etmektedir ama bunların çoğu ya (hükümetin buralara personel atamaması sebebiyle) boştur, veya kendilerinin böyle bir kliniği olmadığı için kıskanan komşu kabileler tarafından yakılıp yıkılmıştır.

CSR'nin yoksul Nijeryalılara yardım edebilmesinin hiçbir yolu bulunmamaktadır; bunun kaymağı hep alınmış olacaktır. Düşünülebilecek en iyi yol, Nijerya hükümetine hesap verebilirlik ve şeffaflık standartlarını benimsetmektir ama petrol şirketlerinin buna gücü yoktur. Nijerya'daki bir Chevron yöneticisi şöyle demiştir: "Özel sektörün, hükümetin yerini alması son derecede zordur. Bu bizim işimiz değil". Kimi ekonomistler, şirketlerin yalnızca gelir üretmesi gerektiğini, ücretlerin ve vergilerin bu sayede geldiğini öne sürmektedirler. Hissedarların haklı şikâyetleri vardır ama onlar, kirlenmeyle ilgili yasaları, âdil ücretleri, kamu sağlığını vesaire temin etmek için demokratik hükümetleri işbaşına getirmek zorundadırlar. Çünkü bunlar, şirketlerin cömertliğiyle değil, yasa gücüyle elde edilebilecek şeylerdir. CSR'nin büyük yoksulluk ve rüşvet sorunlarını çözmesini beklemeyin.

mini-kredi Bir iş kurmak için alınan, (birkaç yüz dolarlık) teminatsız, küçük kredi.

rine sahip bir ülke olan Nijerya'nınki, işte böyle bir hikâyedir. Ve petrol zenginliğine rağmen, Nijerya'nın yine de 30 milyar dolarlık bir dış borcu vardır. Uzun zaman önce, Nijer Deltası'nda, Port Harcourt civarında bir miktar petrol bulunmuştu, fakat büyük petrol sahaları, petrol fiyatlarının dört misline fırladığı 1970'lerde ortaya çıkmıştı. İran gibi Nijerya da, petrol üretimini düşük, fiyatlarını yüksek tutmak için üyesi olan devletlere kotalar tahsis eden OPEC'in bir üyesidir. Burada Nijerya açısından iyi olan şey, Nijerya'nın (gizli olarak) kotasının üzerinde üretim yapması için yetkililerine rüşvet verilmesi en kolay OPEC üyelerinden biri olmasıdır.

Bu nedenle, petrolle ilgili yapılması gerekenler, Nijerya'nın çözümü en zor siyasî problemlerinden biri hâline gelmiştir: Petrolün, bütün Nijeryalıların uzun vadeli çıkarına hizmet etmesi nasıl sağlanabilir? Nijerya petrolünün büyük bölümü, yabancı firmalar ile gelirlerin çoğunu elde eden Nijerya Ulusal Petrol Şirketi (NNPC) arasındaki ortak girişimler eliyle üretilmektedir. Meksika'nın Pemex'i gibi NNPC de yozlaşmıştır, fakat bütün Nijerya petrol üretiminin devletleştirilmesi, sırf serveti daha fazla belli ellerde toplayacak ve daha fazla yozlaşmayı teşvik edecektir. Nijerya petrolünün özelleştirilmesinin belki faydası olabilir, fakat bütünüyle, yani petrol sahalarını tamamen satın alabilen petrol şirketleri biçiminde bir özelleştirmenin faydası olur. Hiçbir Nijerya hükümetinin sahaları satması muhtemel değildir; böyle bir şey, kiracılardan gelecek komisyonlardan vazgeçmek olur. Meksika'da olduğu gibi, böylesi herhangi bir satışı reddetmenin ifade edilen sebebi her zaman şu olacaktır: "Ne! Nijerya'nın kutsal ata mirasını açgözlü yabancı kapitalistlere satmak, öyle mi? Asla!" Milliyetçilik, rüşveti örtbas etmektedir.

İhtimallerden biri de, yönetim ve denetim yetkisine sahip, ortaklaşa bir Nijerya-uluslararası müfettişler heyeti (belki kadroları İzlandalı ve Singapurlulardan oluşsa iyi olur) teşkil etmektir. Böyle bir heyet, Nijerya'nın petrol işini şeffaflaştıracak ve onu hükümetin elinden alacaktır. Nijerya'nın petrol gelirleri, yandaş kabilelere ve yetkililere dağıtılabileceği federal hazineye değil, altyapı, eğitim ve sağlam girişimleri kurmak ve büyütmek üzere krediler verecek, uluslararası olarak denetlenen bir bankaya gitmelidir. Gelişmekte olan bölgelerde, binlerce kişiyi – kimi zaman bir dikiş makinesiyle tek bir kadını– düşük bir maliyetle iş kurmaya teşvik etmede, mini-krediler son derecede verimli olmaktadır. Eğer iyi ve dürüstçe yapılırsa, Nijerya petrol sayesinde büyüyen bir ekonomiye yine sahip olabilir ama ona bağımlı kalmaz.

Bazen, Afrika'da başarı öykülerinin de mevcut olduğunu unutuyoruz. Senegal, Mali ve Botswana, pozitif kalkınmanın örnekleridir. Etkili liderlik, sağlam politikalar ve ulusal bir siyasî kültürün geliştirilmesi, fark yaratmaktadır. Eskiden, umut yok diye Asya'nın üzerini çizmeye alışmış olduğumuzu hatırlayın.

Anahtar Terimler

akifer
alt-Sahra
böl ve yönet
bölünmüş ülke
cihad
çapraz-kesim bölünmeler
dolaylı hükmetme
hilâfet
kalkınmacılık
komisyon
kuruma
kümülatif
mini-kredi
mutlak yoksulluk
pan-Afrikanizm
patronaj
politika
pretoryanizm
Sahil
savana
sömürgecilik
stratejik değişken
şeffaflık
şeriat
yırtılmış ülke

Önemli Web Siteleri

Pennsylvania Üniversitesi Afrika Araştırmaları Merkezi
sas.upenn.edu/African_Studies/Country_Specific/Nigeria.html
ABD Enerji Bakanlığı
eia.doe.gov/emeu/cabs/Nigeria/html

Haber Kaynakları
Guardian Gazetesi
ngrguardiannews.com
nigeria.com
nigeriadaily.com

Nijerya Dolandırıcılıklarına Karşı
home.rica.net/alphae/419coal/

Ek Kaynaklar

Apter, Andrew H. *The Pan-African Nation: Oil and the Spectacle of Culture in Nigeria.* Chicago, IL: University of Chicago Press, 2005.

Bah, Abu Bakarr. *Brealcdowns and Reconstruction: Democracy, the Nation-State, and Ethnicity in Nigeria.* Blue Ridge Summit, PA: Lexington Books, 2005.

Coleman, James S. *Nigeria: Background to Nationalism.* Berkeley, CA: University of California Press, 1963.

Farris, Jacqueline W., and Mohammed Bomoi, eds. *Shehu Musa Yar'Adua: A Biography.* Boulder, CO: L. Rienner, 2004.

Howe, Herbert M. *Ambiguous Order: Military Forces in African States.* Boulder, CO: L. Rienner, 2004.

Laitin, David D. *Hegemony and Culture: Politics and Religious Change among the Yoruba.* Chicago, IL: University of Chicago Press, 1986.

Larémont, Ricardo René, ed. *Borders, Nationalism, and the African State.* Boulder, CO: L. Rienner, 2005.

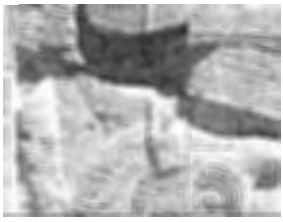
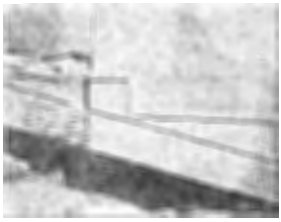
Osaghae, Eghosa. *Crippled Giant: Nigeria since Independence.* Bloomington, IN: Indiana University Press, 1998.

Paden, John N. *Muslim Civic Cultures and Conflict Resolution: The Challenge of Democratic Federalism in Nigeria.* Washington, D.C.: Brookings, 2005.

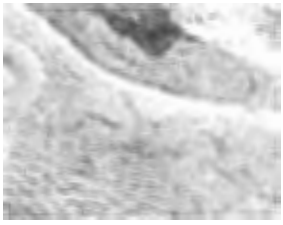
Rotberg, Robert L, ed. *Crafting the New Nigeria: Confronting the Challenges.* Boulder, CO: L. Rienner, 2004.

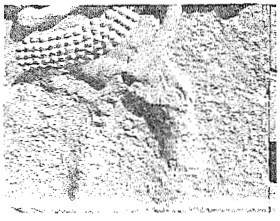
Schwarz, Frederick A. O., Jr. *Nigeria: The Tribes, the Nation, or the Race: The Politics of Independence.* Cambridge, MA: MIT Press, 1965.

Bölüm 35

İran

GEÇMİŞİN ETKİSİ

İran'ın büyük kısmı, deniz seviyesinden yaklaşık 1,200 metre yükseklikte, çorak bir plâtodur. Bazı bölgeler yağışsız çöldür; bazıları ise ancak koyun otlaklarına yetecek ölçüde seyrek yağış alır. Dünyanın bu kısmında, sulama, uygarlığı mümkün kılmıştır ve her bozulmuş sulama tesisi, tahrip edici sonuçlara yol açmıştır. Pers ülkesinin konumu, onu Doğu ile Batı arasında önemli bir ticaret yolu ve Orta Doğu ile Asya arasındaki bağlantılardan biri durumuna getirmiştir. Böylece İran, bir uygarlıklar kavşağı ve büyük medeniyetlerin en eskilerinden biri olmuştur.

Dikkate Alınacak Sorular

1. Coğrafya, İran'ın gelişmesine nasıl katkıda bulunmuştur?
2. İran, Arap ülkelerinden nasıl ayrılmaktadır?
3. Modernleştirici tiran nedir? Niçin başarısız olmaktadırlar?
4. İran İslâm Devrimi'ni hangi faktörler getirmiştir?
5. İran'ın ikili yönetimini izah edin. Kim daha güçlüdür?
6. Sekülerleşme, her zaman modernleşmeyle birlikte mi gelir?
7. Hangi çeşit İranlılar, sistemlerinin liberalleşmesini istemektedirler?
8. İran'daki iktidar mücadelesini açıklayın.
9. İran'daki siyasî tartışma ne kadar örtülüdür?
10. Amerika ve İran, birbirlerini ne ölçüde yanlış anlamışlardır?
11. Basra Körfezi bölgesi niçin stratejiktir?

Bir kavşak noktasında olmanın sıkıntısı, ülkenizin işgal için doğal bir hedef hâline gelmesidir. Hint-Avrupa dilleri konuşan işgalciler, M.Ö. yaklaşık 15. Yüzyıl'da Pers ülkesini ele geçirdiler ve daha sonraki Pers [Fars] kültürünün temelini attılar. En ünlü kralları, M.Ö. 6. Yüzyıl'da Cyrus ve Darius'tur. İşgallerin ardı arkası hiç kesilmemiştir: M.Ö. 3. ve 4. Yüzyıllarda Büyük İskender yönetiminde Grekler, M.S. 7. Yüzyıl'da Arap-İslâm fethi, 11. Yüzyıl'da Türk kabileleri, 13. Yüzyıl'da Moğollar ve daha pek çok diğerleri. İşgallerin sürekli tekrarlanan modellerinden biri, yeni bir hanedanın kuruluşu ve birbirleriyle kavgalı mirasçılarının onu küçük krallıklara parçalamasıydı. Bu parçalanmalar, bir kez daha kolaylıkla işgal edilebilecek bir ülke hazırlıyordu.

Tarihinin büyük bölümünde Pers ülkesi diye bilinen İran (ki ancak 1925'te bu adı almıştır), kısmen yabancıların ellerinde olan antik ve muhteşem bir uygarlığın mirasçısı olup da "uyuyan uluslar"a katılması bakımından Çin'e benzemektedir. Uyandığında ise, tıpkı Çin gibi Batı'nın çok gerisinde kalmış olan İran, bir hasım gibi görülmektedir. İran'ın moderniteye doğru ilerleyip ilerlemeyeceği ve nasıl ilerleyeceği, büyük meselelerimizden biridir.

Böyle görünmemesine ve benzememesine rağmen, Farsça (*Farisî*), geniş Hint-Avrupa dil ailesinin bir üyesidir, hâlbuki komşusu Arap ve Türk dilleri böyle değildir. Bugün Farsça, İranlıların yaklaşık yarısının ana dilidir.

İslâm [Hz.] Muhammed tarafından kurulan din.
Şia İslâm'ın azınlık kolu.
Sünnî İslâm'ın ana akımı.

Diğer bir beşte biri ise Farsçayla akraba (Kürtçe gibi) diller konuşmaktadır. Dörtte biri Türkî dil ve bazı bölgeler de Arapça ve diğer dilleri konuşmaktadır. Farsça konuşmayanlar, ülkenin Farsça konuşan merkez alanının çevresinde yaşamaktadırlar ve zaman zaman Farslılar tarafından yönetilmekten dolayı öfkeli olmuşlardır. Günümüz İran siyasetinde, Fars olmayan azınlık soylarının birinden gelenlere önyargılı davranılmaktadır.

Arap Fethi

Allah'ın peygamberi [Hz.] Muhammed, 632'de Arabistan'da vefat etti ama onun dini, söndürülmesi güç bir yangın gibi yayıldı. İslâm, (Tanrı'nın iradesine) "teslimiyet" anlamına gelmektedir ve *cihad*la hız kazanmıştır. İslâm, çok geçmeden kılıç yoluyla İran'a da geldi. Zaten yüzyıllarca süren Bizans'la savaşların tükettiği Sasanî İmparatorluğu'nun arta kalanı da, 637 yılındaki Kadisiye Savaşı'nda Araplara kolaylıkla yenildi ve ilki yüzyıl içinde İran'ın çoğunluğu Müslüman oldu. Eski dinleri olan Zerdüştlüğe bağlı olanlar, bugün

Coğrafya
Sünnî ve Şia

Dünya Müslümanlarının yüzde 80'inden fazlası, Sünnî diye adlandırılan, İslâm'ın ana akımının uygulamalarını yerine getirmektedir. Bununla birlikte, İslâm dünyasının her yanına düzensiz olarak dağılmış bir azınlık koluna (yaklaşık 100 milyon) ise Şia denmektedir. Bu iki kol, ilk önce [Hz.] Muhammed'in gerçek varisinin (*halife*) kim olacağı konusunda bölünmüştür. Şiîler, Peygamber'in kuzeni ve damadı Ali'nin bu unvanı hak ettiğini iddia ediyorlardı, fakat Ali 661'de suikastla öldürülmüştür. Şia, taraftarlar veya yandaşlar anlamına gelmektedir; dolayısıyla Şia, Ali taraftarlarıdır. Ali'nin oğlu Hüseyin, bu unvanı talep etmeye kalkıştığında, günümüz Irak'ında bulunan Kerbelâ'da (şimdi bir Şia mabedi vardır), 680 yılında yenildi ve ihanete uğrayarak, işkenceyle öldürüldü. Bu durum, Şia'ya şehitlik konusunda bir saplantı kazandırmıştır; onların bazı bayramlarında, kendi kendini kırbaçlama önemli bir yer tutar.

Şia, Sünnîlerde olmayan bir Mesihçilik kavramı da geliştirmiştir. İran'daki Şiiler, ilki Ali olan bir oniki *imam* (dinî lider) sıralamasıyla giden bir varisler silsilesini savunurlar. On İkinci İmam, 873'te ortadan kaybolmuştur, fakat bir gün "dünyayı adâletle doldurmak" üzere geri dönecektir. Bu kişiden Kayıp İmam ve Beklenen olarak söz edilir. Bu tür inanç sahipleri, kimi zaman "On İkinci" Müslümanlar diye anılır.

Kendisi de Kuran'ı harfi harfine yorumlayan Şia, diğer Müslümanlardan daha "fundamentalist" değildir. İki kolun kökeni ve temel ilkeleri aynı olmasına rağmen, Sünnîler Şiîleri mistik, aşırı ve çılgın görürler. Irakîların yaklaşık yüzde 60'ı Şî'dir ama Şiîlik sadece İran'da devlet dinidir. Diğer yerlerdeki mazlum statüleri nedeniyle (İran'ın parası ve öncülüğüyle), Lübnan, güney Irak ve doğu Arabistan gibi bölgelerde, Şia zaman zaman ayaklanmaktadır. Şia, kendilerine izole edilmiş fakat haklı, her taraftan düşmanlarla sarılı ve davaları için şehit olmaya gönüllü duygusunu kazandıran, İranlılara özgü bir çarpıtmayı ortaya koymaktadır.

Coğrafya

Sınırlanmış İran

İran,
kuzeyden Ermenistan, Azerbaycan, Hazar Denizi ve Türkmenistan;
doğudan Afganistan ve Pakistan;
güneyden Umman Körfezi ve Basra Körfezi;
ve batıdan Irak ve Türkiye ile sınırlanmıştır.

Parsis diye bilinen küçük ve zengin bir azınlığı teşkil ettikleri Hindistan'a kaçtılar.

Arap fethi, geçmişten büyük bir kopuştu. Pers geleneğindeki keskin sosyal tabakalaşmanın tersine, İslâm, bütün Müslümanların, hiç değilse manevî anlamda eşit olduklarını öğretiyordu. İran, Arap alfabesini benimsedi ve pek çok Arapça kelime, Farsçayı zenginleştirdi. Araplar Fars mimarîsini ve sivil yönetimini taklit ettiklerinden, Fars kültürü diğer bir yolla da yayılmış oldu. Altı yüzyıl boyunca, İran, Arap imparatorlukları tarafından bütünüyle yutulmuş kaldı, fakat 1055'te, Selçuk Türkleri Orta Asya'dan başlayarak Orta Doğu'nun büyük bölümünü fethettiler. Alışıldığı üzere, onların yönetimi de çok kısa zamanda pek çok küçük devlete bölündü ve bu da, 1219'da ordusu doğudan bir gümbürtü hâlinde akan, Moğol "Dünya Fatihi" Cengiz Han için kolay bir lokma teşkil etti. İran'ı yöneten, onun torunlarmdan biri, o yüzyılın sonunda İslâm'ı benimsedi. Bu, İranlıların hep övündükleri şu modelin bir parçasıdır: "Biz işgal edilebiliriz, fakat bu işgal, onu yapanın bizim üstün kültürümüzü benimsemesiyle ve onun da bizden biri olmasıyla sonuçlanır".

1501'de Safevî hanedanının ortaya çıkışı, farklı bir İran kimliğinin gelişmesini destekledi. Safevîler, İslâm'ın Şia (bkz. 676. sayfadaki kutu) adı verilen bir azınlık türünü kabul etmişlerdi ve bunun İran'ın devlet dini olmasını emrettiler. Tebaalarının çoğu Sünnî İslâm'dan ayrıldı ve bugüne dek Şia olarak kaldılar. Komşuları olan Sünnî güçler derhâl Safevî İran'a saldırdılar ama bu, yeni rejimin kontrolünü pekiştirmesinden ve İranlı özellikleriyle yeni bir İslâm'ın gelişmesinden başka bir işe yaramadı.

Batılıların Girişi

Batılıların kültürel, ekonomik ve sömürgeci girişinin, büyük Pers İmparatorluğu'nu ortaya çıkardığını söylemek çok kolaydır. Safevî İran'a, çoğunluğu komşu Müslüman güçler olmak üzere, çeşitli yönlerden saldırılmıştır: batıdan Osmanlı Türkleri, kuzeyden Özbekler, kuzeydoğudan Afganlar. Safevî hükümdarlar, 16. Yüzyıl sonu ve 17. Yüzyıl başlarında, Osmanlılarla savaşırlarken, eskiden Portekizli, Hollandalı ve İngiliz deniz tüccarlarına karşı maruz kaldıkları sonucun aynısına uğradılar. Bölgenin tarihinde önceden olduğu gibi, yabancılar ülkeye nüfuz edebildiler, zira yerel krallar, savaşlarla kendilerini zayıf düşürmüşlerdi ve bu, günümüze kadar devam eden bir modeldir.

1722'de, Afgan işgalciler Safevî hanedanına son verdiler, fakat hiç kimse bütün ülkeyi yönetmeyi başaramadı. Büyük bir kaostan sonra, 1795'te Kajar hanedanı karmaşayı zaferle sona erdirdi. Farslıların zayıflığına bağlı olarak, kuzeyden Ruslar, Hindistan'dan ise İngilizler içerilere sokulup, İran'da egemen oldular. İran, tıpkı Çin gibi hiçbir zaman bir sömürge olmamasına rağmen, siyasî ve ekonomik ömrünün büyük bölümü emperyal plânlara bağımlı olan ve İranlıları fazlaca öfkelendiren bir yarı-sömürge statüsüne doğru

kaydı. Bunun özellikle sinirlendirici bir örneği, İran'daki tütün satışlarında İngiliz tüccarlara tekel yetkisi veren 1890 tarihli bir antlaşmaydı. Müslüman din adamları, İngiliz tütün imtiyazına karşı kitlesel nefrete önderlik ettiler ve antlaşma yürürlükten kaldırıldı.

Meclis Arapçada parlamento karşılığı; İran parlamentosu.
şah Farsçada kralın karşılığı.

Aynı dönemde, bir kısmı Çin'de olduğu gibi Hıristiyan misyonerler (ama çok az İranlıya din değiştirtebilmişlerdir) tarafından getirilen, liberal, Batılı yönetim fikirleri ülkeye sızdı. 1906–1907 Anayasa Devrimi (ki bu esnada, halk mücadelesinin bir Amerikalı taraftarı öldürülmüştür), İran'a ilk anayasayı ve seçilmiş ilk parlamento olan Meclis'i getirmiştir. Tütün imtiyazı ve anayasa konusundaki mücadeleler, iki gücün bir araya gelmesine yol açmıştır: monarşiden nefret eden ve Batı tarzı kurumlar isteyen liberaller ve yine monarşiden hoşlanmayan, fakat İslâm'ın daha güçlü bir rolü olmasını isteyen Müslüman din adamları. Aynı birleşme, 1979'da da Şah'ın devrilmesini getirmiştir; şimdi bu iki kanat, İran'ın geleceği konusunda birbirlerinin aleyhine dönmüşlerdir.

Neredeyse aynı dönemde –1905'te Rusya'da, 1906'da İran'da– yozlaşmış ve zayıf monarşilerin, halk ayaklanmaları karşısında nasıl küçük demokratik anayasa sözleri verdiklerine dikkat edin. Otokratik iktidara kendilerini adamış ve demokrasiden nefret eden her iki monarşi de, artan kitle huzursuzluğuna bir çare olarak anayasa sözü veriyormuş numarası yapmışlardır. 1907'de yeni bir şah tahtı devralmış ve Rusya'da eğitilmiş muhafız alayı olan Cossack aracılığıyla Meclis'i kapatmıştır. Kitle protestoları, son Kajar şahını 1909'da Rusya'ya kaçmaya mecbur bıraktı; Şah 1911'de tekrar dönmeye çalıştı ama Rusya birlikleri Tahran'ı işgal edince geri gönderildi. 1907 İngiliz-Rus antlaşması, kuzeyde bir Rus, güneyde ise bir İngiliz etki alanı olmak üzere, İran'ı zaten ikiye bölmüştü. Birinci Dünya Savaşı esnasında, İran kâğıt üzerinde tarafsızdı ama stratejik konumu onu bir çekişme ve kaos bölgesine dönüştürmüştü. Komşusu Türkiye Almanya'yla, Rusya ve Britanya ise birbirleriyle ittifak etmişlerdi. Rus, İngiliz ve Alman ajanları, Rusya'yı kendi yanlarına çekmeye çalıştılar.

Birinci Pehlevî

Çoğu zaman gerçekleştiği gibi, bir ülke kaosa düştüğünde, ordu subayları kendilerini ülkenin kurtarıcıları olarak görürler, yani Nijerya'da gördüğümüz *pretoryanizm* denen durum ortaya çıkar. 1921'de, kara cahil bir süvari subayı ve Cossack tugayının komutanı olan Rıza Han, iktidarı ele geçirdi ve 1925'te kendisine şah tacını giydirtti, böylece kısa ömürlü (1925–1979) Pehlevî hanedanının kurucusu oldu. Milliyetçi olan Rıza, İslâm öncesi döneme ait Pehlevî soyadını aldı ve dünyaya, ülkeyi asıl adı olan ve Hint-Avrupa

modernleştirici tiran Ülkeyi ileriye iten diktatör.
seküler [lâik] Dinî olmayan.
cami Müslümanların ibadet evi.
Osmanlı 14. Yüzyıl'dan 20. Yüzyıl'a kadarki Türk imparatorluk hanedanı.

köklerini gösteren *aryan* kelimesinden mülhem olarak İran diye adlandırmaya başlayacağını duyurdu. (Nazi ideologları da, kendi genetik üstünlüklerini kanıtladığını iddia ettikleri aryan kelimesini çok seviyorlardı. Gerçekten de antik Pers Zerdüşt din adamları ırksal saflık vaazları veriyorlardı.)

Tıpkı Atatürk gibi, Rıza Şah da ülkesini modernleştirmeye kararlıydı (bkz. aşağıdaki kutu). Başarıları da etkileyiciydi. Etkili bir İran ordusu oluşturdu ve kabile ayaklanmalarını bastırmak ve İran'ı birleştirmek için bu orduyu kullandı. Modern, Avrupa tarzı bir kamu hizmeti ve bir ulusal banka kurdu. Geleneksel ve İslâmî mahkemelerin yerine Batılı kanunlarla iş gören, sivil mahkemeler teşkil etti. 1935'te, İran'ın ilk Batı tarzı üniversitesini açtı. Devlet denetimi altında ve petrol gelirlerinin sayesinde İran'ın ekonomisi büyüdü. Yine Atatürk gibi, Rıza Şah da, vatandaşlarına Batı giysilerini benimsemeyi ve kadınlara da peçe giymekten vazgeçmelerini emretti. Fakat Rıza, ayrıca basının ve Meclis'in titizlikle itaatkâr olmasını sağladı. Sıkıntı çıkaranlar ve muhalifler, çoğunlukla hapiste öldüler. Rıza Şah, klâsik bir modernleştirici tirandı.

İkinci Dünya Savaşı, İran'ı Birinci Dünya Savaşı'ndaki konumunun aynısına soktu. Sadece tek başına bırakılmayacak kadar stratejikti; büyük bir petrol üreticisiydi ve çaresiz durumdaki Sovyetler Birliği'ne ABD askerî ikmali için bir koridordu. Önceden olduğu gibi, Ruslar yine kuzeyi, İngilizler (daha sonra Amerikalılar) ise güneyi ele geçirdiler. Her ikisi de, savaş sona erdikten sonraki altı ay içinde buraları boşaltacakları konusunda an-

Karşılaştırma
Atatürk ve Rıza Şah

1920'ler boyunca, komşu Orta Doğu ülkelerindeki iki güçlü kişilik, ülkelerini tepeden modernleştirmeye çalıştılar: Türkiye'de Kemal Atatürk, İran'da Rıza Şah. Her ikisi de milliyetçi ordu subayı ve Müslüman'dılar, fakat görünüm itibariyle *seküler* idiler; her ikisi de *cami* ile devleti ayırmak istiyordu.

Ekonomide ikisi de devletçiydi ve devletlerini bir numaralı yatırımcı ve büyük endüstri yatırımlarının sahibi hâline getirdiler. İkisi de eğitimi ilerlettiler, kadının statüsünü ve Batılı giyim tarzını geliştirdiler. Bu özellikleriyle, ikisi de Müslüman din adamlarının öncülük ettiği geleneksel muhalefeti ayağa kaldırdılar. İkisi de "Modern olacaksınız!" emrini verdiler ama dindar güçler, onların reformlarına karşı çıktı ve günümüze kadar da bunu sürdürdüler.

Büyük farkları şuydu: Atatürk *Osmanlı* monarşisini sona erdirdi ve Türkiye'de cumhuriyetçi bir hükümet şeklini sıkı sıkıya destekledi. Reformlarını çoğu zaman kendisine muhalefet eden parlamentodan parça parça geçirdi. Rıza Şah ise cumhuriyetçiliği ve parlamentoları fazla karmaşık görerek reddetti; tıpkı oğlunun yaptığı gibi, idaresi zor olan ülkesini modernleştirmenin tek yolu olarak otoriteryen monarşide ısrar etti. Türkiye, Atatürk'ten beri çok fazla sıkıntı yaşamasına rağmen, devrimle parçalanmadı. Atatürk birtakım siyasî kurumlar inşa etti; Pehlevî şahları ise hiçbir şey kurmadılar.

laşmışlardı. Almanya'ya doğru eğilim sergilemiş olan Rıza Şah, 1941 Eylül'ünde İngilizler tarafından Güney Afrika'ya sürüldü ve 1944'te orada öldü. Ülkeden ayrılmadan önce, oğlu Muhammed Rıza Pehlevî lehine tahttan feragat etti.

engelleme ABD'nin, Soğuk Savaş döneminde komünizmin yayılmasını önleme siyaseti.

Amerikalılar ve İngilizler 1945'te İran'ı terk ettiler; Sovyetler bunu yapmadılar ve kimileri, bu olayın, Soğuk Savaş'ın başlangıcına işaret ettiğini öne sürmektedir. Stalin, Kafkasya'da bir Sovyet *cumhuriyeti* olan Azerbaycan'ın, İran'ın kuzeyindeki Azerîlerle birleşme konusunda bir etnik hakka sahip bulunduğunu iddia etti ve Sovyet birliklerini geri çekmeyi reddetti. Stalin burada birer kukla Komünist Azerî ve Kürt hükümetleri kurdu. 1946'da, ABD Başkanı Truman bazı sert sözler söyledi, İran başbakanı Stalin'e bir petrol işi için söz verdi ve böylece Stalin birliklerini çekti. Daha sonra Meclis de bu petrol işini iptal etti.

Son Pehlevî

İran'ın 20. Yüzyıl tarihinin büyük bölümünü petrol belirlemiştir. Petrol, İngilizler, Hitler, Stalin ve ABD açısından büyük ödüldü. İran petrolünün sahibi kim olmalıydı ve ondan kim yararlanmalıydı –yabancılar mı, İran hükümeti mi, yoksa bütün İranlılar mı? Büyük petrol yatakları, ilk önce, 1908'de İran'da bulundu ve bir İngiliz imtiyazı olarak, Anglo-Persian (daha sonra Anglo-Iranian) Petrol Şirketi adı altında geliştirildi. İran, petrol işinden az bir pay elde ediyordu ve İranlılar, kendi kurallarını kendi belirleyen bu içlerindeki yabancı şirketten nefret etmeye başladılar. Rıza Şah, 1932'de bu orantısız imtiyazı sona erdirdi ve AIOC'yi daha yüksek patent ücreti ödemeye zorladı.

AIOC, 1950'lerin başlarında radikal milliyetçi Başbakan Muhammed Musadık'ın etrafında toplanan İranlıları yine de rahatlatmamıştı. İranlı milliyetçilerin, liberallerin ve solcuların desteğiyle, Musadık, AIOC'nin elinde tuttuğu hisseleri devletleştirdi. Artan karmaşa ve bazılarının Sovyetler Birliği'ne doğru yönelinmesinden duyduğu korku arasında, Şah Muhammed Rıza Pehlevî 1953'te ülkeden kaçtı. İngilizler, bir şeyler yapması konusunda Washington'a ısrar ettiler ve Başkan Eisenhower, engelleme siyasetinin bir parçası olarak, CIA'e Tahran yönetimini istikrarsızlaştırma görevini verdi. Bu kolaydı: CIA'den Kermit Roosevelt, bir çanta içinde 1 milyon dolarla gitti ve uygun bir ayaktakımını kiraladı. Musadık kovuldu, Şah yeniden getirildi ve ABD Soğuk Savaş'ta bir mücadeleyi kazanmış oldu. Çok zeki olduğumuzu düşündük.

Babası gibi, yeni Şah da, kendisinin (aşağıdan yapılan kızıl devrimin tersine) tepeden "Beyaz Devrim" olarak adlandırdığı bir şey geliştirerek, bir modernleştirici tiran oldu. Şah yönetiminde, İran ABD'yle mükemmel ilişkiler kurdu. Başkan Nixon, Şah'ı, Basra Körfezi'nde istikrar için bizim en önemli desteğimiz olmaya ikna etti. Biz onun para, tek-

OPEC Petrol zengini ülkelerin petrol fiyatlarını artırmak için kurduklan kartel.
molla Müslüman din adamı.
ayetullah "Tann'nın delili"; Şia'nın üst düzey dinî lideri.

noloji ve askerî mühimmat kaynağıydık. 100,000 civarında İranlı öğrenci ABD üniversitelerine geldi, 45,000 Amerikalı işadamı ve danışman, kârlı sözleşmeler için İran'a akın etti. (Bu husus göstermektedir ki, kişiler arası temaslar her zaman ülkeler arasında iyi ilişkilere yol açmaz.)

ABD, Şah'a çok fazla yakındı. Hiçbir şey esirgemeden ve kayıtsız-şartsız onu destekledik. Şah, Batı eğitimi almıştı, anti-komünistti ve İran'ı hızla modernleştiriyordu; o bizim yumuşak başlı adamımızdı. Huzursuz İranlılar ve muhalefet, ABD büyükelçiliği tarafından fark edilmeksizin iş görüyordu. Özenle hazırlanmış hallda ilişkiler, İran'ı ABD medyasında bir umut ışığı gibi resmediyordu. Nixon döneminde, ABD'li silâh imalâtçıları, İran'a "patlayan her şey"i sattılar. İran ile Şah'ın iki farklı şey olduğunu ve bizim Şah'a mutlak desteğimizin, İranlıların çoğunluğunu yabancılaştırdığını göremedik. Şah'ın dehşet verici gizli polisi SAVAK aracılığıyla ülkeyi nasıl yönettiğini gözden kaçırdık. Bir tirana tiran diyemedik. Ancak İslâmî Devrim patlak verdiğinde, İranlıların Şah hakkında gerçekte ne düşündüğünü öğrenebildik. Kuzeyden nüfuz etmekte olan komünizmi öylesine takıntı hâline getirmiştik ki, İran'ın içinden daha acı, daha düşmanca bir İslâmî devrimin gelmekte olduğunu hayal bile edemedik.

Sonunda Şah'a ne yapıldı? Başı için çok fazla para harcandı. 1973 Arap-İsrail Savaşı'yla birlikte, dünyanın her yerindeki petrol üreticileri, uzun zamandır yapmak istedikleri bir şeyi yapma fırsatını elde ettiler: petrol fiyatını artırmak ve petrol çıkarma işini yabancı şirketlerin elinden almak. Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü'nün (OPEC) başlıca yürütücülerinden biri olan Şah, her ikisini de neşe içinde yaptı. Musadık'ın teşebbüs ettiği şeyi Şah başardı. Dünya petrol fiyatları dörde katlandı. Kendisine su gibi para akan Şah, muazzam ve pahalı projelerle işi çılgınlığa vardırdı. Devlet, petrol gelirlerini, İslâmî Devrim'e hız kazandıran bir öfkeyi açığa çıkaran İran halkı için değil, İran devleti ve ordusunun ihtişamını artırmak için harcadı. Petrol karmaşaya neden oldu.

Bu yeni ve beklenmedik zenginlik, büyük bir çatlamaya sebep oldu. Şah eğitimi yük-

Coğrafya
Basra Körfezi'nde Gezinti

Basra Körfezi'ne komşu olan ülkeler, dünyadaki bilinen petrol rezervlerinin üçte ikisini ihtiva etmektedir. Bazılarınız askerlik görevini Körfez'de yapmış olabilir; öyleyse şimdi de coğrafyasını öğrenmeye başlayın. Körfez çevresinde, saat yönünde daire çizen bir uçak gemisinde olduğunuzu hayal edin. Hürmüz Boğazı'nı geçişinizden itibaren, hangi ülkelerin limanlarına uğrarsınız?

Umman, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar, Suudi Arabistan, Bahreyn (bir ada), Kuveyt, Irak ve İran.

seltti ama ne kadar çok insan eğitim şansı elde ettiyse, o kadar çok kişi Şah'ın bir tiran olduğunu görebildi. Bazı insanlar hızla zenginleşirken, çoğunluk yoksul kaldı. Rüşvet, her zamankinden daha beter hâle geldi. Milyonlarca kişi kırsal kesimden şehirlere akın etti ve orada köksüz ve kafaları karışmış hâlde, bildikleri tek kurum olan camiye yöneldiler. Pehlevîler, alelacele modernliğe yönelişleri sırasında, Müslüman din adamlarını kendilerinden soğuttular. Şah, yalnız İslâm'ın geleneksel kültür değerlerinin altını oymakla kalmadı, ayrıca dinî vakıfların mülkiyetinde olan arazilere el koyup, bunları Beyaz Devrim'inin bir parçası olarak köylülere dağıttı. Mollalar, alkol ve seks nedeniyle, Amerikan kültürünün istilâsından da nefret ediyorlardı. Çoğu İranlı, Şah'ın dev askerî harcamalarını –ki sonunda İran'ın GSYİH'sının yüzde 17'si gibi inanılmaz bir düzeye ulaşmıştı–, para israfı olarak görüyordu. Alexis de Tocqueville'in Fransız Devrimi eserinde belirttiği gibi, ekonomik büyüme devrimi hızlandırmaktadır.

İran'ın dinî otoritelerinden Ayetullah Humeyni, Şah'ı eleştirdi ve onun gazabına uğradı. Humeyni'yi 1964'te Irak'a sürmüştü ve daha sonra, 1978'de Irak'ı da terk etmeye zorladı. Fransa, Humeyni'nin bir Paris banliyösünde yaşamasına izin verdi ve mesajları oradan telefonla İran'da kasetlere kaydediliyor, sonra çoğaltılarak, ülke çapında, camilerde dinletiliyordu. Ucuz olan kasetler, İran medyası üzerindeki Şah'ın denetimini atlatıyor ve onun devrilmesine katkıda bulunuyordu.

1970'lerin sonunda, problemler zirve noktasına vardı. Şah'ın aşırı hırslı projeleri, İran'ı borçlu bir ülke hâline getirdi. Gerek lâik entelektüellerin, gerekse İslâmî din adamlarının hoşnutsuzluğu fokurdamaya başladı. Ve en tehlikelisi, ABD Başkanı Jimmy Carter'ın insan haklarını bir dış politika hedefi hâline getirmesiydi. Bunun bir parçası olarak, Şah'ın diktatörlüğü, ABD eleştirilerinin odağı konumuna geldi. Sallanmakta olan Şah, kontrolünü gevşetmeye başladı ama bu, kesinlikle bütün cehennemin kaynamakta olduğu bir zamana rastlamıştı. Tocqueville'in de ifade ettiği gibi, kötü bir yönetimin hayatındaki en beter zaman, onun yöntemlerini düzeltmeye başladığı dönemdir. Carter, hatalarını iyice pekiştiren bir şey yaparak, karşılıklı ziyaretlerle Şah'a olan desteğini sergiledi ve bu, İranlılar nazarında, nefret ettikleri bir tiranı bizim desteklediğimizin bir deliliydi. 1977'de Carter ve Şah, Lafayette Parkı'nda, (çoğunluğu İranlı öğrencilerden oluşan) Şah karşıtı bir protesto gösterisinden üzerlerine doğru yönelen gözyaşı gazından kurtulmak için, üzerinde bulundukları çimenlik alandan Beyaz Saray'a sığınmak zorunda kaldılar.

1978 sonunda, dev gösterilerle karşı karşıya kalan ve (Washington'ın bilmediği) kanserden ölmek üzere olan Şah'ın işi bitmişti. Protestocu kalabalıkların üzerine ateş edilmesi, onların öfkesini artırmaktan başka bir işe yaramadı. Antik Pers oyunu olan satranç, Farsçada *şah-mat* ("kral tuzağa düşürülmüş") diye bilinen bir bozulma ile sona erer. 16 Ocak 1979'da, son Pehlevî İran'ı terk etti, yani *şah-mat* oldu.

ANAHTAR KURUMLAR

Bir Teokrasi

İran'daki 2.500 yıllık monarşi, Humeyni güçleri tarafından dikkatle kontrol edilen ve İran İslâm Cumhuriyeti ile birlikte yeni bir anayasayı yürürlüğe koyan, 1979 tarihli bir referandumla sona erdi. Çoğu ülkede olduğu gibi, devlet başkanının görevleri ile hükümet başkanınınkiler birbirinden ayrıldı. Fakat, (Britanya'da olduğu gibi) göstermelik bir monark veya (Almanya'da olduğu gibi) zayıf bir devlet başkanı yerine, biri önde gelen bir dinî şahsiyet, diğeri daha standart bir devlet başkanı olmak üzere, İran'da şimdi iki devlet başkanı bulunmaktadır. Dinî lider, gerçek iktidardır. Bu, İran'ı bir teokrasi ve iş göremez bir siyasî sistem yapmaktadır.

Teokrasi epeyce nadir görülür ve kalıcı olmama eğilimindedir. Antik çağlarda bile, rahipler, yöneticilikten ziyade destekleyici rolleri üstleniyorlardı. Resmî olarak hem kilisenin hem de devletin başkanı olan Rusya çarı, devlet tarafına daha yakın bir konumdaydı; rahip kıyafeti değil, askerî giysiler giyiyordu. İran (artı Afganistan ve Sudan da) teokratik sistemi denedi. İran'da –Humeyni tarafından icat edilen– siyasî iktidarın temeli, velâyet-i fakihtir. Bu öncü İslâm hukukçusu, yani *fakih*, ömür boyu görevde kalır. "*Fakih*", İslâm, özellikle de Şia dinî hukuku konusunda derinleşmiş bir hukuk âlimi demektir. (Buna en yakın Batılı kavram kilise hukukudur. Orta Çağ Avrupası'nda kilise hukukçuları, başta gelen entelektüel ve siyasî simalar arasında yer alırdı.) İddiaya göre, "Manevî Rehber" ve "En Üstün Lider" olarak da bilinen *fakih*, Kuran'ı ve bununla ilgili yorumları, bütün meselelerde, hatta dinle hiç ilgisi olmayan konularda bile karar vermek üzere kullanabilmektedir. (Kuşkusuz bir İslâmcı, her şeyin dinle bağlantılı olduğunu söyleyecektir.)

OPEC Petrol zengini ülkelerin petrol fiyatlarını artırmak için kurdukları kartel.
molla Müslüman din adamı.
ayetullah "Tanrı'nın delili"; Şia'nın üst düzey dinî lideri.

İlk ve kurucu *fakih* olan Humeyni, 1989'da öldü. Âdeta her şeyi yapabilen biriydi. Halefleri ise, en saf ve en bilgili İslâm hukukçuları arasından belirlendiği kabul edilen ve her sekiz yılda bir seçilen seksen altı Müslüman din adamından oluşan Uzmanlar Meclisi tarafından seçilmektedir. Bunların seçtiği adam (Şia'ya göre, İslâm kadın dinî liderlere izin vermez) bir ayetullah, yani Şii hukukçuların en akıllısı olmak zorunda değildir. 1989'da Uzmanlar, ayetullahın hemen altındaki rütbeden, yani bir huccetullah olan Ali Hamaney'i seçtiler, fakat derhâl ayetullahlığa yükseltildi. Ömür boyu görev yapması beklenen Hamaney'de, Humeyni'nin (bu iki isim karıştırılmasın) sahip olduğu karizma ve İslâmî otorite mevcut değildir ama yine de asıl iktidar ondadır. Bütün önemli devlet ve dinî örgütlerin atamalarını o yapmaktadır ve savaş ilân edebilir. Yargıyı, silâhlı kuvvetleri, güvenlik güçlerini, istihbarat örgütlerini, radyo ve televizyonu

o kontrol etmektedir. İran devlet başkanından çok daha güçlüdür ve sürekli olarak reform çabalarını engellemektedir.

İran'ın Yasama Organı

İran'da, dört yıllık süreyle seçilen 290 milletvekilinden oluşan tek kamaralı bir yasama organı, İslâmî Danışma Meclisi (*Meclis*) bulunmaktadır. İran, Britanya ve ABD Kongresi gibi, tek-üyeli bölge sistemini kullanmaktadır. Ülke 265 seçim çevresine bölünmüştür ve on altı yaş ve üzerindeki her İranlı oy kullanabilmektedir. Kalan sandalyeler, Müslüman olmayan milletvekilleri için ayrılmıştır: Süryani Hıristiyanlar, Yahudiler ve Zerdüştlerin her biri için beş, Ermeni Hıristiyanlar için iki sandalye, Bahaîler içinse ayrılmamıştır. Parlamento Başkanlığı önemli bir görevdir. Anayasa, milletvekillerinin tutuklanma dokunulmazlıklarını güvence altına almaktadır, fakat buna rağmen, muhafazakâr olan yargı, yüksek sesle reform çağrıları yapan milletvekillerini hapsetmektedir.

Seçimlerde oy verme özgür ve âdildir ama rekabete izin verilmesi bütünüyle düzmecedir. Bütün adaylar Muhafızlar Konseyi'nin (bkz. aşağıdaki paragraflar), onayından geçmek zorundadır, bunlarsa eleştirel olabilecek binlerce adayı saf dışı etmektedir. Bu yüzden, tam anlamıyla liberal olanların yarışa girmeyi deneme cesaretleri bile kırılmaktadır. 2004 parlamento seçimlerindeki düşük katılım oranı, Meclis'i muhafazakârların eline vermiştir, çünkü açıkça liberal ya da reformcu olan adayların hiçbirine izin verilmemiştir, bu nedenle İranlıların ancak yarısı oy verme zahmetine katlanmıştır.

Bir üst meclisin, bir yüksek mahkemenin, bir seçim komisyonunun ve bir dinî engizisyonun özelliklerini kendinde toplamış olan Muhafızlar Konseyi, Meclis'ten daha güçlüdür. Bunun oniki üyesi altı yıl görev yapmaktadır ve yarısı her üç yılda bir değişmektedir. *Fakih*, altı Müslüman din adamını seçmektedir; hepsi Meclis tarafından onaylanmış İslâm hukukçuları olan diğer altı üye ise, İran'ın yüksek mahkemesi (Yüksek Adâlet Konseyi) tarafından atanmaktadır.

Muhafızlar Konseyi, İslâmî ilkeleri ihlâl etmediğinden emin olmak için, her Meclis tasarısını incelemektedir. Eğer çoğunluk bunun geçmesine karar verirse, onaylanmış olarak Meclis'e geri gönderilmektedir. Konsey'in onayı olmayan bir tasarı, fiilen veto edilmiş olur. Reform amaçlayan bütün tasarılar, bu suretle engellenmiş olmaktadır. Meclis ile Konsey arasındaki ihtilâfları çözmek için Lider tarafından atanan "Çözüm Konseyi", âdeta bir başka yasama organı durumundadır. 2005'te, –başkanlığını Rafsancani'nin yaptığı, Ahmedinecad'ın seçimlerde tam bir zafer kazandığı– Çözüm Konseyi'ne, devlet başkanını denetlemek üzere ilâve yetkiler verildi. İran'ın tesis edilmiş muhafazakâr dinî düzeni, esasında, ele avuca sığmaz Ahmedinecad'a uygun değildir.

Daha önemlisi, Muhafızlar Konseyi, Meclis'e aday olan herkesi incelemektedir ve bunları herhangi bir açıklama yapmadan eleme yetkisine sahiptir. Konsey, Meclis adaylarının büyük bir kısmının üstünü çizmektedir. 2002'de, Başkan Hatemi ve Meclis, bu yetkiyi

Demokrasi
İran 2005 Başkanlık Seçimi

İran 2005 başkanlık seçiminin sürpriz galibi, Tahran'ın popülist belediye başkanı, 49 yaşındaki Mahmud Ahmedinecad'dı. Şimdi bir aşırı olarak görülen radikal Ahmedinecad, kendisinin o zaman bir öğrenci lideri olduğu 1979 devriminin başlangıçtaki İslâmcı ve sosyalist hedeflerini yeniden canlandırmaya çalıştı. Daha önce (1989–1997) başkan olan ve kazanması beklenen Ayetullah Ali Ekber Haşimi Rafsancani, pragmatik ve reformcu bir çizgide konuşmalar yaptı ama yozlaşmış ve sistemin bir parçası olduğundan, hoş karşılanmadı.

Seçim demokratik değildi. Muhafızlar Konseyi, liberal ya da yeterince İslâmî değil diye gördüğü yüzlerce adayı eledi. Sadece sekizinin yarışmasına izin verildi ve zaten biri adaylıktan çekildi. Birçok kimse, 2005 oylamasını hileli olmakla suçladı; bunlar susturuldu. İki muhalif gazeteci hapsedildi. İran'ın dinî sertlik yanlıları Ahmedinecad'ı destekledi ve ordu ile fanatik *Basij* milislerine, kendilerinin seçime katılmaları ve akrabalarını da, kendisi de eskiden Basij ve Pasdaryan Devrimci Muhafızları içinde bulunmuş olan Ahmedinecad'a oy vermek üzere getirmeleri emredildi. İran, devlet başkanını, ilkinde en fazla oy alan iki kişi, ikincisinde bunlar arasından kazananın belirlendiği, Fransız usulü bir iki turlu seçimle belirlemektedir. Rafsancani, ilk turda Ahmedinecad'a 21'e 19.5'luk bir üstünlük sağladı, fakat Ahmedinecad, ikinci turu Rafsancani'ye yüzde 62'ye 36 bir üstünlükle kazandı; yüzde 60'lık bir katılım oranı (fakat muhtemelen şişirilmiş bir oran) açıklandı ve bu bile 1997'deki yüzde 83'ten çokdaha düşüktü. Pek çok liberal İranlı, 2005'te oy kullanmadı.

Ahmedinecad, ağırlıklı olarak, kendilerine refah vaat ettiği yoksul İranlıların oyuyla kazandı. 2005 seçiminin bir sosyal sınıf unsuru mevcuttu. Rafsancani kendi dinî rütbesine ve siyasî tecrübesine (Meclis başkanlığı da yapmıştı) dayanarı, soğuk bir kampanya yürüttü. O ve akrabaları çok zengin olmuşlardı. Ahmedinecad ise mütevazı yaşayan, iki yıllık belediye başkanlığında Tahran'ın yoksullarını gözeten, halktan biri olarak seçime girdi. İran'ın dinî rütbesi bulunmayan ilk devlet başkanı olan Ahmedinecad, bir mühendis profesördü. Bazıları, İran'ın yozlaşmış sistemini protesto etmek için ona oy vermiş olabilir.

Ahmedinecad'ın zaferi, bir bakıma, 1997'de sürpriz bir oy çoğunluğu kazanan Muhammed Hatemi'nin ayna görüntüsüydü. Seçimden önce tanınmayan Hatemi, üstü kapalı reform çağrısı yapmış ve birdenbire değişimin sembolü hâline gelmişti. Hiçbir liberalin yarışmasına izin verilmemesi sebebiyle, İranlılar, protesto olarak kazanma şansı az olan adaya yönelmektedirler. Görev süresince, Hatemi, Hamaney ve sertlik yanlıları tarafından engellendi, hiçbir şeyi reforme edemedi. Komik biçimde, "muhafazakâr" Ahmedinecad, İran'daki kurulu düzen açısından "liberal" Hatemi'den daha büyük bir tehditti.

Dinî bakımdan fanatik, ekonomik açıdan popülist olan Ahmedinecad, rüşvetçi olduklan için pek çok görevliyi görevinden uzaklaştırdı. Bu durum, onun politikalarını, bakanlık atamalarını ve petrol gelirlerini düşük gelirli İranlılara yeniden dağıtma çabalarını engelleyen kurulu düzen muhafazakârlarını sinirlendirdi. Ahmedinecad, nükleer silâh yapımının örtüsü olarak kullanıldığından yaygın biçimde şüphe duyulan İran'ın "barışçı" nükleer programı konusunda Batı'ya açıkça meydan okuyarak, milliyetçilik kartını oynadı. İranlıların büyük kısmı bu meydan okumadan hoşlandı. "İsrail'in haritadan silinmesi gerektiği" ve Holocaust'un bir "uydurma" olduğu şeklindeki, İran'ı dünyada daha da yalnız bırakan yorumlar seslendirdi. Mistik tecrübeleri olduğu iddiasında ve Ayetullah Hamaney'i İran'ın Lideri yapan Ahmedinecad, görece daha ılımlı ve istikrarlı gibi görünmektedir.

Siyasî Kültür

İslâm Moderlik Karşıtı mı?

Pek çok Orta Doğu uzmanı, İslâm doktrininde, Müslüman toplumların modernleşmelerini engelleyen aslî bir unsurun mevcut olduğunu reddetmektedir. Buna rağmen, olgulara bakıldığında, tam anlamıyla modernleşen hiçbir İslâm ülkesinin olmadığı görülmektedir. Atatürk döneminde, iki savaş arasında, Türkiye büyük adımlar attı, fakat İslâmcı militanlar hâlâ onun reformlarını geri almaya uğraşmaktadırlar. Huntington'ın terimiyle, Türkiye, Batı ile İslâmî kültürler arasında çekiştirilen bir *yırtılmış ülke*dir. Son olarak, halkının yarısı Müslüman olan Malezya, hızlı bir ekonomik ilerleme gerçekleştirmiştir. Yine de, genel olarak, İslâm, hiç değilse bizim tarif ettiğimiz şekliyle bir geriliğe tekabül etmektedir. Bazı Müslüman ülkeler zengindir ama sadece petrolün onlara dış gelirler sağlamış olması sebebiyle böyledirler.

İslâm'ın, bizatihi geriliğe sebep olması muhtemel değildir. İslâm, faizle borç vermeyi yasaklamaktadır ama bunu işletmenin de çeşitli yolları vardır. İslâm uygarlığı, yüzyıllar boyunca, bilimde, felsefede, tıpta, sağlığı korumada, mimarlıkta, çelik yapımında ve daha pek çok şeyde, Hıristiyan Avrupa'dan kat kat ilerideydi. Arapçadan yapılan tercümeler, Avrupa'ya klâsik Grek düşüncesini, özellikle de Rönesans'ı ve Avrupa'nın modernleşmesini tetiklemeye yardımcı olan Aristo'yu öğretmiştir. Bundan bin yıl önce, Hıristiyanlığın Avrupa'yı geri bıraktığına hükmeden Müslümanlar bulabilirdiniz.

Fakat İslâm medeniyeti durakladı ve Avrupa uygarlığı modernleşti. Avrupalı tüccar gemilerinin Basra Körfezi'ne ulaştığı 16. Yüzyıl'da, Batı İslâm'dan ilerideydi. Niçin? Bazı âlimlere göre, başlangıçta İslâm, Kuran'ın bağımsız yorumlarına (*içtihad*) izin vermişti, fakat 9. ve 11. Yüzyıllar arasında, bunun yerini tek bir ortodoks yorum (*taklid*) aldı; entelektüel hayat köreldi. İslâm'ın reformasyonu hiçbir zaman söz konusu olmamıştır.

13. Yüzyıl'daki Moğol istilâcıları, Bağdat sakinlerini toplu kıyımdan geçirdi ve bölgenin sulama sistemini tahrip etti; Arap imparatorluğu o zamandan beri bunu tekrar yapamamıştır. (Moğolların Rusya'da yarattığı sonuç da böyle tahrip ediciydi.) Galiba bu sebeple İslâm mistisizme yöneldi. Öğrenme ve bilimin etkilediği açık, esnek ve hoşgörülü bir inanç yerine, İslâm asık yüzlü ve katı bir hâle geldi. Portekizliler, Müslüman komisyoncuları devre dışı bırakarak, Avrupa ile Asya arasında doğrudan ticaret yollarını açtıklarında, Orta Doğu üzerinden ticaret ve dolayısıyla bölge ekonomisi birdenbire küçüldü.

İslâm'ın, camii ile devleti ayırmayı zorlaştıracak şekilde, din ve devleti bir arada yaşatma konusunda yapısal bir sorunu vardır. (Atatürk gibi) Bunu deneyenler, dirençle karşılaşmışlardır. Bugün bile, birçok Müslüman, ülkenin hukuku olarak *şeriatı* istemektedir. Bu durum, siyasî iktidar için mücadele eden seküler modernleştiricilerle dindar gelenekçiler arasında, ilerlemeyi engelleyen tahrip edici bir çekişme, bir düşmanlık yaratmaktadır.

Önemli bir faktör de, 19. Yüzyıl'da başlayan Avrupalı (öncelikle İngiliz) emperyalistlerin egemenliğiydi. Bu, Çin'de gördüğümüz öfkenin aynısını, mağrur bir uygarlığın, hoş karşılanmayan yabancıların getirdiği alçaltmaya duyduğu öfkeyi yarattı: "Silâhlarınızla, demiryollarınızla ve ticaretinizle buraya girdiniz ve bize üstünlük taslıyorsunuz. Hâlbuki, kültürel ve manevî olarak biz sizden üstünüz ve önünde sonunda sizi buradan kovacak ve size gününüzü göstereceğiz". Bununla birlikte Batılı olan her şeyden nefret ve modernliğe karşı bir muhalefet gelmektedir, çünkü modernliği kabul etmek, Batı'nın üstün olduğunu itiraf etmek anlamına gelmektedir. İslâm ise, kendisinin diğer uygarlıklardan üstün olduğunu ve sonunda dünya çapında zafere ulaşacağını öğretmektedir: Mütedeyyin Müslümanlar; bunun aksine bir delilden hoşlanmazlar.

Eğer İslâm ülkeleri modernliteye karşı kültürel antipatilerini –ki tamamen Batı'nın bir taklidi olmalarını gerektirmemektedir– üzerlerinden atmazlarsa, ilerlemeleri yavaş ve çoğu zaman tersine gidiş biçiminde olacaktır. Batı'da yaşayan milyonlarca Müslüman modern ama yine İslâm'a uygundur. Dindar modernleşmeye ilişkin fikirler, zaten İslâm içinde canlıdır ve komik biçimde, İranlı entelektüeller bunun ön saflarındadır. Önünde sonunda, hem modern hem Müslüman toplumlar görebiliriz. Bunu gerçekleştirmenin en iyi yollarından biri, kadınları eğitmektir.

Muhafızlar Konseyi'nden almaya çalıştı, fakat Konsey, bu tasarıları veto etti. Hâlihazırda, Muhafızlar Konseyi, İran'daki sistemi reforme edilemez bir duruma getirmektedir.

Partiler mi Ortaya Çıkıyor?

İran Anayasası'na göre partiler yasaldır, fakat hükümet bunlara izin vermemektedir; sadece birey olarak adaylar yarışmaktadır. Hatta Humeyni, 1984'te kendi İslâmî Cumhuriyet Partisi'ni feshetmişti. Parti etiketlerinin yokluğu, İran seçimlerini özgür olmaktan çıkarmaktadır, çünkü partiler olmayınca, seçmenler kimin neyi temsil ettiğini net olarak ayırt edememektedirler. Çeşitli "eğilimler"in kaç sandalyeyi kontrol ettiklerini hesap etmek zordur; tahmin edilmek durumundadır. Uygulamada ise adaylar, resmî olmayan partilerle ve siyasî eğilimlerle bağlantı hâlindedir. Sonunda bunlar yasal partilere dönüşebilirler. Gözlemciler dört büyük siyasî gruplaşma artı hizipler ve bireysel bakış açıları mevcut olduğunu ifade etmektedirler.

İslâm Devrimi'nin en aşırı destekçileri olan –Devlet Başkanı Ahmedinecad gibi– *Radikaller*, İslâmî bir cumhuriyet için Humeyni'nin tasarısı olarak algıladıkları şeye sıkı sıkıya tutunmak istemektedirler. Ekonomi açısından sosyalist olan bu grup, ekonomi üzerinde devlet kontrolünden yanadır. Batı etkisinin uzak tutulmasını ve kadınların kıyafetlerini zorla kabul ettiren ekipler gibi, toplum üzerinde İslâmî denetimin sürmesini istemektedirler.

Radikallerden daha sakin olan *Muhafazakârlar*, küçük tüccarların ekonomik ihtiyaçlarının özel olarak dikkate alan, fanatik olmayan bir İslâm Cumhuriyeti istemektedirler. Yine de herhangi bir liberalleşmeye karşı çıkmaktadırlar.

Reformcular, eğitimli orta sınıf içinde kümelenme eğilimindedirler. Bunlar, devlet girişimlerinin özelleştirilmesinden, toplum üzerinde daha az İslâmî denetimden, en fazla adaya açık seçimlerden, Muhafızlar Konseyi'nin yetkilerinin daha az olmasından ve ABD ile diyalogdan yanadırlar. 1990'ların sonunda, bunlar Meclis'te bir çoğunluk elde etmişler ve Katılım Cephesi adı altında bir tür parti kurmuşlardı. 2004'te, adaylarının çoğunun Muhafızlar Konseyi tarafından saf dışı bırakılmasıyla, Cephe Meclis'ten çekildi ve seçimleri boykot etti.

Liberaller başarılı olacaklardır. İranlı öğrenciler arasında sevilen bu kişiler, demokrasi ve sivil haklar üzerine vurgu yapmakta ve bütünüyle özgür seçim istemektedirler. İslâmcılar tarafından konan bütün toplumsal kontrollere son vermeyi amaçlamaktadırlar. Ancak, ekonomik açıdan, bunlar serbest piyasacılardan sosyalistlere uzanan bir karışık torba gibidirler. Muhafızlar Konseyi'nin reddedeceğini bildiklerinden, hiçbir liberal herhangi bir görev için aday olmamaktadır. İran parlamentosunda, fiilen artık muhalefet yoktur.

Özgür Olmayan Bir Sistem mi?

İran, özgür olmayı bekleyen bir siyasî sistem olarak tarif edilebilir. Potansiyel mevcuttur ama önemli kurumsal değişiklikler yapılmak zorunda kalınacaktır. İlk olarak, Lider'in gücü, az sayıda dünyevî yetkisi olan veya hiç olmayan, tümüyle manevî bir rehberin yetkilerine indirgenecektir. İkinci olarak, Muhafızlar Konseyi ilga edilmek zorunda kalınacaktır. Eğer bu iki şey olursa, İran'ın kurumları, gerçek yönetici olan bir devlet başkanı, eleştirel bir Meclis, çok partili seçimler ve özgür bir basını bulunan bir demokrasiye kendilerini çabucak dönüştürebilirler. İran, herhangi bir Basra Körfezi ülkesinden daha büyük bir demokratik potansiyele sahiptir.

İRANLI SİYASÎ KÜLTÜRÜ

Üçüncü Dünya'nın büyük bölümünde olduğu gibi, İranlıların çoğu da, geleneksel kültürlerinin Batı kültürü tarafından yok edilmesini istememektedir. Üçüncü Dünya yurttaşlarının büyük kısmı, "Biz modern olmak istiyoruz ama sizin gibi değil. Biz bunu kendi usulümüzle, kendi değerlerimize ve dinimize dayanarak yapacağız" demektedir. Kendi eski kültürünüzü koruyarak modern ve yüksek teknolojili bir toplum olup olamayacağınız, bugün dünyanın büyük bölümü için kilit öneme sahip bir sorudur. Eski ve yeni kültürleri birleştirme çabaları işe yarayacak mı, yoksa kaosa mı yol açacak? Japonya'nınki gibi bazı hâllerde, bu işe yaramıştır. Ama Müslüman toplumlar için, şimdiye kadar iş görmemiştir. Buradaki kilit unsur, Japonya örneğinde çok yüksek olan geleneksel kültürün esnekliği ve uyum sağlayabilirliğidir. Japonlar modern olmayı öğrendiler ama hâlâ kesinlikle Japondurlar. Müslüman ülkeler bunun benzerini yapabilirler mi?

Kuran Müslümanların kutsal kitabı.
sekülerleşme [lâikleşme] Dinin devlet ve günlük hayattaki rolünü azaltmak.

İşgalcilerin ve kralların bütün geliş ve gidişlerinin arkasında, Fars toplumu, geleneklerini yüzyıllardır korumaktadır. Çin'de olduğu gibi hanedan değişiklikleri, nüfusun büyük çoğunluğu olan ve ekserisi hâlâ kabilesi içinde örgütlenmiş olan yoksul çiftçileri ve çobanları çok az rahatsız etmiştir. Üçüncü Dünya'nın çoğunda olduğu gibi, geleneksel toplum, aslında epeyce istikrarlı ve muhafazakârdı. Farslıların çoğunun hayatına, İslâm, cami, molla ve Kuran teselli ve anlam verdi. Halk fakir ama pasifti.

Sonra, 19. Yüzyıl'ın sonundan başlayarak, çoğu yabancıların baskısı altında olmak üzere modernleşme geldi ve petrolün inkişafıyla yayıldı, Pehlevî şahların yönetiminde de hızlandı. İran, hâlâ eski kültürünüzü korurken modernleşip modernleşemeyeceğiniz sorusunu net biçimde ortaya koymaktadır. Siyaset bilimcilerin *modernleşme teorisi* dedikleri bir şeye göre, birtakım şeyler az veya çok eşzamanlı olarak vuku bulmaktadır. İlki,

İslâmcılık İslâm'ın siyasî ideoloji hâline dönüşmesi.

basit çiftçilikten, üretim ve hizmetlere doğal kaynak çekilmesi demek olan ekonomi değişir. Bununla birlikte, halkın köyden kente taşınması olan kentleşme gelir. Aynı anda eğitim seviyeleri büyük ölçüde artar: insanların çoğu okur-yazar olur ve bazıları da üniversiteye gider. Birçokinsan ülkelerinde ve dünyada işlerin nasıl gittiğinden haberdar oluncaya dek, halk, –önce gazeteler, sonra radyo ve son olarak da televizyon olmak üzere– kitle medyasını daha fazla kullanır. Çeşitli türlerdeki çıkar gruplarıyla birlikte büyük bir orta sınıf meydana çıkar. Halk şimdi siyasete katılmayı bilmektedir; kendilerine çocuk gibi davranılmasından hoşlanmamaktadır.

Uzun zamandır, sekülerleşmenin de modernleşme ile birlikte geldiği kabul edilmektedir ve gerek Atatürk'ün gerekse Pehlevîlerin mollalarla sert kavgaları olmuştu. Fakat İran İslâm Devrimi ve diğer dinî ayaklanmalar, şimdi önümüze, sekülerleşmenin kaçınılmazlığı sorununu koymaktadır. Bazı şartlar altında –işler çok hızlı değiştiğinde, ekonomi küçülüp işsizlik arttığında ve modernleşme geleneksel değerleri reddettiğinde– insanlar yeni bir coşku içinde tekrar dine yönelebilmektedirler. Eğer dünyaları yıkılıyor gibi görünüyorsa, kilise ya da cami onların hayatına istikrar ve anlam kazandırmaktadır. Bu durum, günümüz Mısır'ı için olduğu kadar ABD'si için de geçerlidir. İslâm dünyasındaki pek çok entelektüel, önceleri sırf umutsuzluk sebebiyle, sosyalizmin ve milliyetçiliğin modernleştirici ilkelerini ihtirasla benimsediler ve şimdi İslâm'a geri dönüyorlar. (Bazı entelektüeller ise, daha önce Batı'yla birlikte geldiği için sevimsiz buldukları serbest piyasa kapitalizmiyle şu sıralar yakından ilgilidirler.)

Modernleşme dönemi, bir ulusun hayatı bakımından riskli bir şeydir. Eğer eski elit, toplumlarını baştanbaşa fokurdatan değişimi doğru okuyabilirse, sistemi istikrarsızlaştırmayacak bir tarzda, aşamalı olarak demokrasiye yol verecektir. Öte yandan, kitlelerin demokrasiye hazır olmadığına (ve asla olmayacağına) inanan, yozlaşmış ve aptal bir elit mevcut ise, muazzam bir zorlayıcı güç ortaya çıkıncaya dek, siyasî reformları erteleyeceklerdir. Sonra, baskıya karşı koyamaz hâle gelince, kaosun patlak vermesine ve tiranlıklarını sona erdirmesine birdenbire razı olurlar. Eğer eski elit kısa süre içinde ve aşamalı olarak reform yapmışsa, baskıyı azaltabilir ve demokrasiye geçişi kolaylaştırabilir. Güney Kore ve Tayvan, diktatörlükten demokrasiye olumlu bir geçişin örnekleridir. Şah yönetimindeki İran ise olumsuz bir örnektir.

Şah kibirliydi: İran'ı tek başına yüceltecekti. İran için hiçbir demokratik gelecek öngörmedi ve kendisini destekleyecek hiçbir önemli toplum kesiminin dostluğunu kazanmaya çalışmadı. Son gün geldiğinde çok az İranlı onun yanındaydı. Hakikaten Şah genel olarak demokrasiyi küçümsüyor, onu kendi tarzıyla içlerine sokulmuş kaotik bir sistem olarak görüyordu ve bu, Greklere yapılan antik Pers saldırısı kadar eski bir görüştü. Bir hükümdar yönetimindeki kudretli Pers imparatorluğu, kesin olarak, birbirleriyle kavgalı Grek

şehir-devletlerinin hepsini birden bozguna uğratabilirdi. (Yanlış!) Şah, kendisinin aydınlanmış despotizmi altında, çok geçmeden ahlâken çökmüş Batı'yı geride bırakacağını zannediyordu. Bir defasında, bir gazeteci, Şah'a niçin kişisel yetkilerinin bir kısmından feragat edip, İsveç kralı gibi sembolik bir monark olmadığını sormuştu. Şah şöyle cevap verdi: "İranlılar İsveçliler gibi olduğu zaman, ben de İsveç kralı gibi olacağım".

Bunun aşırı basit bir görüş içeren cevabı, evet, sizin halkınız yoksul ve cahil olduğunda, mutlak yönetim, sizin az sayıdaki alternatifinizden biri olur demekti. Böyle bir ülke, demokrasiye hazır olmaktan çok uzaktır. Fakat –bizzat Şah'ın yürürlüğe koyduğu– hatırı sayılır bir modernleşmeden sonra, İran, daha önceleri tartışılan değişimlerle karakterize edilen, bambaşka bir ülke hâline geldi. Eğitimli bir orta sınıf, tek-adam yönetimine öfkelidir; bu sınıf ne kadar büyürse, öfke de o kadar fazla olur. Şah, modernleştirmek suretiyle bindiği dalı kesmiş oldu. İran'ı, artık kendisini istemeyeceği bir noktaya kadar modernleştirdi.

Siyasî İdeoloji Olarak İslam

Ayetullah Humeyni, İranlılarm çoğuyla aynı titreşime sahip, ilginç bir ideoloji geliştirdi. Geleneksel olarak, Şia, On ikinci İmam'ın yönetmek üzere geri dönüşüne kadar İslâm'ı siyasetten uzak tutuyordu. Bu eski gelenekten ayrılan Humeyni ve taraftarları, en üst Şia dinî liderlerini beklerken siyasî iktidarı da üstlenmeye karar verdiler. Bir tür İslâmcılık diye adlandırdıkları şey, sadece dinî değil, ayrıca sosyal, ekonomik ve milliyetçi idi. Humeyni'ye göre, Şah hem İslâm'dan vazgeçmiş, hem de ekonomik ve sosyal adâletten uzaklaşmıştı. Bunlar Batılı bir lüks içinde, zengin ve yozlaşmış olarak yaşarken, çoğunluğu yoksullukla mücadeleyle baş başa bırakınışlardı. Halkın petrolünü ABD silâhlarıyla takas ederek, İran'ı Amerikalılara satmışlardı. "Kirli" ahlâklarıyla İran gençliğini yozlaştıran onbinlerce Amerikalı İran'da yaşıyordu. İranlılar, mollaların yorumladığı şekilde Kuran'a geri dönerek, sadece manevî olarak kendilerini temizlemekle kalınayacaklar, eşitlerden oluşan âdil bir toplum inşa edeceklerdi. Camiler ve İslâmî dernekler tarafından yönlendirilecek olan refah ödenekleriyle, güçlü aşağıya çekilecek, yoksul yükseltilecekti. Komünizm gibi İslâmcılık da sınıf farklılıklarını dengelemeyi telkin ediyordu ama fark, bunun Parti ve *apparatchik*ler değil, camiler ve mollalar aracılığıyla yapılmasını öngörmesiydi.

İslâmcılık, bu suretle, İranlıları hoşnutsuz eden pek çok şeye bir cevap sunan, bir sepet ideoloji durumuna gelmektedir. Muhtemel bir çözüm olabilir ama işe yarayabilir mi? Galiba hayır. Zaman içinde bunun çeşitli cepheleri ayrıştı ve hizipleri arasında tartışma başladı. İslâmcılığın en büyük sorunu, (daha sonra ayrıntılarıyla ele alacağımız gibi) ekonomiktir. İslâmcılık yaşayabilir bir ideoloji olmaktan uzaklaştıkça, İran'da diğer ideolojilerin yeniden ortaya çıkışını bekleyin.

Demokrasi ve Otorite

Pek çok gözlemci, mollaların yönetiminin devrileceğini düşünmektedir. Batılı diplomatlar, İran'da ancak küçük bir azınlığın mevcut rejimi desteklediğini tahmin etmektedir. Fakat, daha sonra İranlılar istikrarlı bir demokrasi kurabilirler mi, yoksa –İranlıların kendilerini yönetecek güçlü bir ele ihtiyacı olduğunu söyleyen– Şah haklı mıydı? 1979 devriminin arkasında iki itici güç vardı: demokrasi isteyen lâik entelektüeller ve teokrasi isteyen İslâmcılar. Her zaman küçük bir azınlık olan lâik demokratlar, Şah'ı devirmede etkili bir araç olacaklarını düşündükleri daha fazla sayıdaki İslâmcılara, onlarla birlikte eşit bir ortaklık kuracaklarını sanarak katıldılar. Ama daha iyi örgütlenmiş ve ne istediklerini tam olarak bilen İslâmcılar, lâik demokratları kullandılar ve daha sonra bir kenara attılar (hatta kimi hâllerde onları öldürdüler). Birçoğu başka ülkelere kaçtı. Kendilerine ne olduğunu çok geç anlayan, Devrim'in bazı demokrat destekçileri, "Özgürlük şafağı sökerken özgürlüğe ihtiyaç yoktur" sloganını ürettiler.

Ancak bu lâik demokratlar ortadan kaybolmadılar; sadece gizlendiler ve görünürde İslâm Devrimi'ne rıza gösterdiler. Ona muhalefet etmek, açıkçası kendilerine idam mangasını armağan edebilirdi. Bunlar arasında, İran'daki en akıllı, en iyi eğitimli, yani ekonomiyi büyütmek için gerçek anlamda ihtiyaç duyulacak kişiler mevcuttur. İran'ın anî ekonomik gerilemesiyle, bunların çoğu işlerini kaybetmiştir ve binalarının dışında çalışan özel danışmanlar ve uzmanlar hâline gelmişlerdir. Her yıl onbinlercesi, tercihen ABD ve Kanada'ya göç etmektedir. Pek çoğu –sizin, rejimin bir kışkırtıcısı olmadığınızdan emin oldukları takdirde–

Anahtar Kavramlar
"İslâmî Köktencilik" Doğru Adlandırma mı?

Kimileri "İslâmî köktencilik" terimine itiraz etmektedir. 20. Yüzyıl'ın başlarında, ABD'deki İncil-bağımlısı Protestanları tarif etmek için ortaya atılan köktencilik [fundamentalizm] Kitab-ı Mukaddes'in yanılmazlığını savunmaktadır. İncil ne söylüyorsa onu kastetmektedir ve yoruma açık değildir. Fakat esasında bütün Müslümanların Kuran görüşü bu şekildedir; dolayısıyla Müslümanlar otomatikman köktencidirler. Bazı düşünürler, bunun yerine, Kuran ve şeriatla devleti kaynaştırma hareketini göstermek üzere, onu *İslâmî entegralizm* olarak adlandırmayı teklif etmektedirler. Ama *Entegralizm* de, taraftarlarının İsa benzeri bir varlık olarak yaşamaya çalıştığı, 20. Yüzyıl başlarındaki bir Katolik hareketinden ödünç alınmadır. Kurucularının saf İslâm'ına geri dönüş anlamına gelen Sünnî Müslüman hareketi ise, yüzyıllardır çeşitli biçimleriyle var olmaya devam eden *selefiyye*dir. Suudi Arabistan'ın Vahhabiliği ve El-Kaide *selefi*dir.

Kimi siyaset bilimciler, iktidarı ele geçirmek üzere dinin siyasî olarak kullanılması anlamına gelmek üzere *siyasal İslâm* terimini kullanmaktadır. Siyasî bir ideolojiye dönüşen din anlamındaki *İslâmcılık* terimi ise, kısa olması sebebiyle (fena bir gerekçe değil) taraftar kazanmıştır.

gizlice, mollaların zulmünden ve ekonomik sersemliklerinden acı biçimde söz etmektedirler. Bir İranlı, "İslâm'a inanıyorum ama mollaların rejimine değil" demişti.

hac Müslümanların Mekke'ye yolculuğu.
kâfir Bir dinden ayrılıp kopan kimse.

Bu gibi –1997 ve 2001'de Hatemi'ye oy vermiş olan– insanlar, İranlıların demokrasiye ehil olduklarına inanmaktadırlar. Bunlar, Şah karşıtı devrimin İslâmcılar tarafından gasp edildiğini, başlangıçtaki itici gücün teokrasi değil demokrasiden yana olduğunu ve bu gücün hâlâ devam ettiğini öne sürmektedirler. Özellikle şu sıralar, ekonomik çöküşü, mollaların yozlaşmışlığını ve geneldeki beceriksizliğini yaşamış olan bu insanlar, demokrasiye hazırdırlar. Eğer rejim giderek açılırsa, lâik demokratlar, hiçbir partinin katılma hakkına sahip değil biçiminde ilân edilmeyeceği açık seçimleri talep etmek üzere halka gideceklerdir. Şimdilik gizlenmekte ve ABD'deki büyük İranlı topluluğunun (800,000) görüşlerini almak üzere TV uydu antenlerini bu yöne çevirmektedirler.

İranlı Milliyetçiliği

İran'da her zaman güçlü olmuş bulunan milliyetçilik, şimdi geri dönmektedir. Bazı analizciler, bugünkü İran'ın, herhangi bir dinî coşkudan daha fazla milliyetçilikle motive olduğunu savunmaktadırlar. (Milliyetçiliğin Çin'de de nasıl arttığına dikkat edin.) İslâm, Arapların kılıçlarıyla Pers ülkesine kabul ettirilmişti ve İranlılar, kaba, barbar işgalcilerin 7. Yüzyıl'daki katliamlarını bugüne kadar toplum belleğinde yaşatmışlardır. İranlılar

Anahtar Kavramlar
İranlılar Dinci Fanatikler midir?

İranlıların sadece küçük bir azınlığı fanatik Müslümanlardır. Hatta İslâmî köktenci varsayılanlar bile mutlaka fanatik değildirler. Pek çok İranlı, dinin siyasî bir araç (bu konuda daha fazlasını bir sonraki konu başlığında bulacaksınız) olarak kullanıldığından son derecede haberdardır ve bundan bıkmıştır. Rejimin kitle propagandası ABD'yi "Büyük Şeytan" olarak resmetmektedir ama İranlıların çoğu, ülkeyi ziyaret eden az sayıdaki Amerikalıya son derecede dosttur. Bazıları ABD'de yaşamakta veya orada akrabaları bulunmaktadır; birçoğu da İran ABD'yle ittifak hâlindeyken, Irak'ın burayı işgale cesaret edemediğini hatırlamaktadır. İran, 11 Eylül'den sonra onbinlerce insanın kendiliğinden Amerikalılara yakınlık gösterdiği tek ülkeydi. Rejim propagandası ile sıradan yurttaşların kanaatini birbirine karıştırmayın.

Komik biçimde, İranlılar, şu anda feshedilmiş bulunan komşu Afganistan'daki Taliban hükümetini *selefî* aşırılar olarak göstermişti. İranlı İslâmcılardan daha hoşgörüsüz olan Taliban, kadınları eve hapsetmiş ve bütün erkeklerin sakal bırakmasını zorunlu kılmıştı. Peki neden İran'la ters düşmektedirler? Çünkü Afganistan'ın çoğunluğu gibi, Taliban da Sünnî'ydi ve Şia azınlığa saldırmış, bunların birçoğu İran'a kaçmıştı. Taliban, Afganlı Şiîlere yardım eden İran istihbarat ajanlarını öldürdü. Bu dinî aşırılık tehlikeli bir şeydir.

Arapları sevmezler ve onlara, kültürel olarak aşağı ve dayanma gücünden yoksun oldukları gerekçesiyle tepeden bakarlar. İranlılar, Şiiliği benimsemek suretiyle, kendilerini çoğunluğu Sünnî olan komşularından ayırt edebilmişlerdir ve hâlen de böyledir. İranlının mesajı, "Evet, kuşkusuz biz Müslüman'ız, fakat diğer Müslüman ülkeler gibi değiliz"dir. Dolayısıyla, İranlı düşüncesinin yüzeyinin çok değil hemen altında yatan şey, İslâm'dan önce bin yıl sürmüş kendi antik uygarlıklarını olumlayan bir Persli milliyetçiliğidir.

Şah, İran'ı modernleşmeye sevk ederken, Fars milliyetçiliğini özellikle vurguluyordu. Şah'ın kendisi Müslüman'dı ve bu dinî sadakatini, parasal gücü yeten bütün Müslümanların ömürlerinde bir kez yapmaları gereken haccı sırasında kendi fotoğrafını çektirterek belgelemişti. Fakat Şah'ın gerçek maneviyatı seküler ve milliyetçi idi: modern bir İran'da antik Pers ülkesinin ihtişamını yeniden kurmak. Eğer İslâm yoluna çıkarsa, bir kenara itilecekti. Şah, İslâm olmayan inançlara nispeten hoşgörülüydü; Bahaîlere (İslâm'ın evrenselci ve liberal bir kolu), Yahudilere ve Hıristiyanlara zarar verilmedi. İslâm Devrimi'nden beri ise, Müslüman olmayanlar, özellikle de, tehlikeli kâfirler olarak görülen ve İran'ın en büyük azınlık dininin mensupları olan 300,000 civarındaki Bahaîler, sert muamele görmektedirler. İran'ın emsalsiz Perslilik duygusunun, yüzyıllar boyunca, İslâmlık duygusuyla bir arada yaşaması kolayca mümkün olmamıştır. Şah'ın modernleşme programı, bu iki cepheyi açıkça çatışır hâle getirmiştir.

Demokrasi

İranlı Öfkeli Öğrenciler

1970'lerin sonunda, çoğu solcu olan İranlı öğrenciler, eski rejimi devirmek üzere mücadele ediyorlardı. İran'ın –sayıları iki milyona yaklaşacak kadar patlama yapmış olan– şimdiki öğrencileri de, yine sivil haklar için gösteri yapmaktadırlar. Pek çok öğrenci, açık sözlü birer liberaldir ve çoğulculuğun, özgür bir basının ve serbest seçimlerin elde edilmeye çalışılmasını arzu etmektedirler. Ayrıca, üniversite mezunlarının ciddi anlamda iş bulamamasından da endişelidirler.

Sertlik yanlısı mahkemeler –bilhassa Devrim Mahkemesi–, her yıl liberal gazeteleri kapatmakta ve web sitelerini engellemektedir. 2,000 ile 4,000 arasındaki İranlı editör, yazar, profesör, kamuoyu anketçisi, öğrenci lideri ve siyasetçi hapistedir. Bunların bazıları, 1979 Devrimi'nde ve uzun süren Irak savaşında çarpışmışlardır. En az yüz civarında muhalif, gizemli bir şekilde öldürülmüştür. Protestolar sırasında, öğrenciler, –tutuklanmalarına ve şiddet görmelerine yol açan– "Diktatörlüğe ölüm" sloganını tekrarlayarak gösteri yapmaktadırlar. 2002'de, Irak savaşında bir bacağını ve erkek kardeşini kaybetmiş biri olan Profesör Haşim Ağayari, cami ile devleti birbirinden ayıran bir İslâmî Protestanizmi desteklediği için ölüm cezasına çarptırıldı (hiçbir zaman infaz edilmemiştir). Ağayari yanlısı muazzam öğrenci gösterileri İran'daki bütün kampusları sardı.

Öğrenciler ve entelektüeller bir gün demokrasiye öncülük edebilirler mi? Kendi kendilerine, galiba hayır. Örgütlü değiller ve pek azı açıkça hoşnutsuz olan İran'ın geniş kitleleriyle bağları yoktur. Ama eğer diğer gruplarla birleşerek örgütlenebilirlerse, ruhban sınıfına dayalı bu rejimi sarsabilirler. Pek çok ülkede, öğrenciler devrimin ateşleyicisi olmuşlardır.

1979 İslâm Devrimi, İranlı düşüncesinin milliyetçi damarını bütünüyle reddetmemiştir. İranlılığın dinî yanına vurgu yapmış ama 1980–1988 arasındaki uzun ve dehşetli Irak Savaşı, rejimin Fars milliyetçiliğini öne çıkarmıştır. Onlar sadece inançları için değil, aynı zamanda ülkeleri için ve üstelik, 1920'lerde İngilizler icat edinceye kadar var olması bile söz konusu bulunmayan, zalim ve türedi bir ülkeye, Irak'a karşı savaşıyorlardı. İran, Farslı ve Müslüman olmak üzere iki tür bayram kutlamaktadır. Yeni Yıl (*Now Ruz*) gibi Farslı bayramları hep mutludur. Oysa, genç Şiî erkeklerin vücutlarını kanatıncaya kadar dövdükleri, Kerbelâ'da Hüseyin'in şehit oluşunun anıldığı gün gibi İslâmî bayramlar, çoğunlukla yaslıdır.

ETKİLEŞME MODELLERİ

Siyasî Bir Araç Olarak Din

Amacına yönlendir, kullan, at. Bu, Humeyni güçlerinin Devrimi başarmaları için kendilerine yardım etmiş olanlara yaptığı muameledir. Sarıklı Bolşevikler olan İslâmcılar, 1970'lerin sonundaki İran devrimini, daha ortaya çıkarken gasp etmişlerdir. Önce, Şah ve rejimine karşı artan hoşnutsuzluğa el koymuşlardır. Kendilerini kabul edilebilir ve etkili ön cephe örgütü şeklinde ortaya koyarak, her türdeki Şah karşıtı grupları –demokratik eğilimli partiler olan Ulusal Cephe'yi, İran Özgürlük Hareketi'ni, Marksist (ve Sovyet bağlantılı) Tudeh partisini ve İslâmî gerillâ hareketlerini– kendi sancakları altında toplamışlardır. Bu gruplara kendi adlarına kirli işlerini gördürmüşler, sonra da kimi zaman idam mangaları vasıtasıyla bunlardan kurtulmuşlardır. Şah'ın devrilmesinde eşlik etmiş ve yeni gelişmekte olan demokratik, İslâmî, lâik ve sosyalist partileri üç yıl içinde ezmişlerdir. Lenin, bunların, devrim tekniğinin bir örneği durumundaki beceri ve acımasızlıklarına, herhâlde hayran olurdu.

İslâmcılar, bütün bunları yaparken, bir araç, bir taraftar toplama ve harekete geçirme aygıtı, otorite ve itaat elde etmenin bir yolu ve iktidarı ele geçirme ve pekiştirmenin bir yöntemi olarak, dinlerini, Bolşeviklerin Marksizmi kullandıkları kadar çok kullanmışlardır. Bu, onların İslâm konusunda ciddi olmadıkları değil, daha ziyade, bir devrim hâli içinde inançlarının araç olarak kullanılmasının, onun ibadet yönüne üstün gelmesi anlamına alınmalıdır. Devlet iktidarını ele geçirmek istediğinizde, öteki dünya işleriyle meşgul hâlde olamazsınız; son derecede kurnaz ve pratik olmak durumundasınız. İran'ı yönetenlerin "çılgın" denebilecek hiçbir şeyleri yoktur; bunlar mükemmel ölçüde, kendi yararlarını hesap eden, sakin ve aklı başında kararlar almaya muktedirdirler. Elbette bizim bakış açımızla, bazıları çılgın gibi görülebilir.

Siyasete girdikten bir müddet sonra, güç yönü iktidarı üstlenmekte ve ilk baştaki dinî (ya da ideolojik) yön ikinci plâna çekilmektedir. Bolşeviklerde olduğu gibi, bu durum, kısa süre sonra, siyasete bulaşanlar arasında oportünizme ve kinizme, sonunda ise rejimin çürümesine yol açmaktadır. Yöneten grup, kendi çıkarına hizmet eden yeni bir sınıfa dönüşmektedir. Kendilerini ideolojiye veya dine dayandıran (ki İslâmcılık bu ikisini bir araya getirmektedir) rejimlerin sınırlı bir ömre sahip olmalarının sebebi de budur. Bir zaman sonra, herkes yönetici sınıfın gücünün ve açgözlülüğünün farkına varmakta ve kitlenin gözü açılmaya başlamaktadır; rejim meşruluğunu yitirmektedir. İran'da vuku bulmakta olan şey de budur. İran İslâm devrimi sönüp bitecektir.

Bunun bir örneği, Kasım 1979'da, Amerikan öfke çığlıklarına ve ilişkilerde tam bir kopmaya yol açan, Tahran'daki ABD büyükelçiliğinin militan öğrenciler tarafından işgal edilmesiydi. Büyükelçiliğin ele geçirilmesi ve elli iki Amerikalı görevlinin 444 gün boyunca rehin tutulması, gerçekten de diplomasi hukukundaki her kuralın tam anlamıyla ihlâliydi ve İran'ı çılgın fanatiklerin yönettiğini kanıtlıyor gibi görünüyordu.

Yine de, daha yakından bakıldığında, bu olay, alaycı bir biçimde Humeyni güçleri tarafından manipüle edilen İranlıların bir iç iktidar oyunuydu. Ayetullah, kendisinin 1979 başlarında atadığı bir ılımlı olan Başbakan Mehdi Bezirgân'ı bundan daha fazla kullanamazdı. Ondan ve diğer ılımlılardan nasıl kurtulacaktı? Bu, hasta olan Şah'ın ABD'ye kanser tedavisi için kabul edilmesine elverişli bir fırsattı. Humeyni'nin kadroları, Şah'a tıbbî yardımın, ABD'nin devrik rejimi hâlâ desteklediğinin bir delili olduğunu iddia ederek,

Siyasî Kültür
İslâm, Kadınlar Aleyhine Ayrımcılık Yapıyor mu?

İran, kadınlara muamele bakımından iyi durumdaki Müslüman ülkelerden biridir. Körfez'in güney kıyısındaki Arap krallıklarından farklı olarak, İranlı kadınlar otomobil kullanırlar, okula giderler, ev dışında çalışırlar ve siyasete katılırlar. Fakat İran'da bile kılık-kıyafet, erkeklerle temas ve seyahat konusunda katı sınırlamalar vardır.

Kadınlara lânet okuyan dindar Müslümanlar, toplumlarında derin bir saygı görürler ama kadınların yeri evleridir; başka bir yer değil. Kadınlar, çoğu İslâm ülkesinde hizmetçi statüsünde tutulur; çoğunlukla fazla eğitim almazlar, otomobil kullanamazlar, hukuk mahkemelerinde şahitlikleri erkeklerinkinin yarısına eşdeğerdir. Fakat bu tür ayırımlar, her zaman Kuran'dan kaynaklanmamaktadır. (İran'da değil ama) Bazı Müslüman ülkelerde bulunan, kadınların toplum hayatından çekilmesi, peçe, kadın cinsel organının kesilmesi [kadın sünneti] gibi âdetler İslâm öncesi geleneklerdir ve İslâm'ın içine çekilmişlerdir (tıpkı Avrupalıların Noel için putperest âdeti olan ağaçlara tapınmayı benimsemeleri gibi). Dolayısıyla, Müslüman feministler, Kuranî olmayan bu aktarımların, inanca bir zarar verilmeden saf dışı edilebileceğini öne sürmektedirler. Evet, bu tür insanlar İran'da mevcuttur ve giderek daha fazla seslerini yükseltmekte ve örgütlenmektedirler. Eğer başarılı olurlarsa, toplumlarını büyük ölçüde modernleştirebileceklerdir. İranlı kadınların yaygın biçimde eğitimli olmaları, sosyal ve hukukî değişimi önceden haber vermektedir.

İran'daki kitlesel öfkeyi tahrik ettiler. Daha sonra, zaten iskelet bir kadroya indirilmiş olan ABD büyükelçiliğini, bir grup militan öğrenciye işgal ettirdiler. Silâh kullanılmadı; ABD Donanma muhafızlarına ateş etmemeleri emri verilmişti. Militanlar altmış altı Amerikalıyı rehin aldılar –fakat hiçbirini öldürmeyip, ondördünü de serbest bıraktılar– ve Amerikalıların ne kadar korkak olduğunu gösterdiğini iddia ederek, (kâğıt öğütücüden çıkararak bir araya getirdikleri) gizli büyükelçilik belgelerini yayımladılar.

Amerikan karşıtı histeriyi ("ABD'ye Ölüm!") kullanan İslâmcı eylemciler, ülke üzerindeki kontrollerini güçlendirdiler. Küçük düşmüş ve güçsüz olan Bezirgân istifa etti. Büyükelçilik baskınına karşı çıkan herkes öldürüldü veya daha kötüsü yapıldı. (Georgetown Üniversitesi'ni devrime katılmak için terk etmiş) Bir dışişleri bakanlığı görevlisi, bazı Amerikalıların Kanada büyükelçiliği yoluyla kaçmalarına yardım etti; yargılandı ve kurşuna dizildi. Humeyni taraftarları, özellikle de ABD kurtarma görevlilerinin Nisan 1980'deki başarısızlığından sonra, Başkan Carter'ın kıvranmasını seyretmekten zevk alıyor gibi görünüyorlardı. Carter'ın İran konusunda ortaya çıkan zayıflığı, 1980 seçiminde onun canını acıttı ve Reagan karşısında kaybetmesine neden oldu.

O aşamada, ABD'li diplomatların rehin tutulmasının Humeyni'ye faydası kalmamıştı. Reagan'ın askerî düzenlemelere karşı olmadığını bilen Tahran, tam Reagan'ın törenle göreve başladığı sırada diplomatları serbest bıraktı. Amerikalıları ele geçiren ve rehin tutan militanlar da amaçlarına ulaşmışlardı. Güvenilmez olduğu düşünülen bazıları tutuklandı ve idam edildi. Diğerleri ise Irak Savaşı'nda cepheye gönderildi ve çatışmalarda öldüler. Fransız Devrimi'nin bir tarihçisinin dediği gibi, devrim kendi çocuklarını yemektedir.

İran'da Ilımlılar ve İslâmcılar

1986'da, Beyaz Saray yardımcılarının İranlı "ılımlılar"a ABD füzelerini gizlice satmaya kalkıştıkları İran-Kontra fiyaskosundan sonra, "İranlı ılımlı" terimi, Washington'ın sözlüğünden kalkmıştır. ABD'li yetkililer, işi tezgâhlayan ve sonra ABD'nin, kendi hukukuna göre yasadışı olarak İran'la ticaret yaptığı söylentisini sızdıran İranlı yöneticilerin tongasına enayice basmışlardı. Bu insanlar, ABD'yi sıkıntıya sokacak bir fırsatı asla kaçırmamaktadırlar. İran'da ılımlılar vardır, fakat bunlar, çenelerini kapalı tutmayı ve Amerikalılarla temasta bulunmak gibi aptalca şeyler yapmamayı öğrenmişlerdir. Bunun yerine, daha önce ele alınan "ılımlılar" ve "liberaller" gibi etiketlere uyan İranlılar, İslâm devrimine doğrudan karşı çıkmayıp onu yumuşatmaya çalışarak, ihtiyatlı bir oyun oynamaktadırlar. Bunlar, muhafazakâr güçlerle sürekli bir iktidar mücadelesi içindedirler.

Ilımlılar	İslâmcılar
İslâmî devrimi sona erdirmek.	bunu sürdürmek.
gücü Meclis'e kaydırmak.	*fakih*in gücünü korumak.
çok partiye izin vermek.	İslâmî olmayan partileri yasaklamak.
özgür basın.	sansürlü basın.
Batılı kadın giyimine izin vermek.	sadece İslâmî giyim (örtü)
Batı'yla ilişkileri geliştirmek.	Batı'dan uzak durmak.
Amerika'yla diyalog.	Amerika'dan nefret.
nükleer programları sona erdirmek.	nükleer silâhlar yapmak.
ekonomiyi liberalleştirmek.	ekonomiyi devletçi bırakmak.

En güçlü ve en tehlikeli muhafazakâr güç, İslâmî Devrim Muhafızları'dır (*Pasdaran*). 1979'da ilk olarak Humeyni'yi desteklemek üzere kurulmuş ve Irak Savaşı'nda büyük kayıplar vermiştir; şu anda 150,000 üyesi mevcuttur ve Hitler dönemindeki SS'e epeyce benzer biçimde, düzenli ordudan farklı ve ondan üst konumdadır. En iyi silâhlara sahiptirler, savunma ve istihbarat bakanlıklarında egemendirler ve İran'ın Amerika karşısında ancak nükleer bombalarla ayakta kalabileceği iddiasıyla İran'ın nükleer bomba programına nezaret etmektedirler. Muhafazakâr din adamlarının "adale"si durumunda ve galiba onlardan daha etkilidirler. Eski Pasdaran, Meclis sandalyelerinin yaklaşık üçte birini elinde tutmaktadır ve politika gündemini belirleyip başkana kabul ettirmektedir. Başkan Ahmedinecad, Irak'la yapılan savaşta Pasdaran'ın içindeydi. *Pretoryanizm*, yani siyasette doğrudan ordu etkisi, Nijerya'da gördüğümüz gibi, Üçüncü Dünya'nın ayırt edici özelliğidir. Bir Pasdaran general, İran'ı gerçek bir pretoryan sistem hâline getirecek şekilde İran devlet başkanlığını üstlenebilmektedir.

Önceden anlattığımız üzere, "radikal" ve "muhafazakâr" etiketleri altında yer alanlar, dinî hukuka dayanan ve *fakih*in yönettiği gerçek bir İslâmî cumhuriyet istemektedirler. Başka her şey, İran'ı düşmanlarına –genelde Batı, özelde ABD'ye– teslim etmek ve sonunda İran'ın bağımsızlığının, kültürünün ve dininin yok olması anlamına gelecektir. Gazeteleri kapatmaktan bakanları oylamayla düşürmeye ve siyasî muhalifleri mahkemeye vermeye kadar birçok yolla, liberalleştirici her reformu engellemektedirler.

Evvelki bölümlerde Rusya ve Çin için yaptığımıza benzer biçimde, İranlı ılımlıların ve İslâmcıların görüşlerinin bir listesini yapabiliriz (bkz. yukarıdaki tablo). Ilımlılar ve İslâmcılar arasında, en az iki hususta belirgin bir fark bulunmamaktadır. Birincisi, her iki grup da Müslüman'dır ve yargı sistemi de dâhil kamu hayatında, genel olarak İslâmî vurgunun korunmasını istemektedir. İkinci olarak, her iki grup da, ekonomik büyümeyi, hem İran'ın millî gücünün hem de İran halkının payının artırılması yararına istemektedir. Mesele bunun nasıl yapılacağıdır: yani serbest piyasa mı, devlet kontrolü mü? Seçimlerde

Karşılaştırma

Sıradaki Suudi Arabistan mı?

11 Eylül saldırıları, Suudilerin ülkelerine verdiği adla Krallık'ın istikrarsızlığa doğru yalpalamakta olduğunu düşündürmüştür. On dokuz uçak korsanının on beşi Suudi'ydi. El Kaide teröristleri Krallık'ta da bombalar patlatmaktadır. Suudi bir milyarderin oğlu olan Usame Bin Lâdin gibi teröristler, İran'da Şah'ı deviren güçlerle aynı türü temsil etmektedirler. Suudi rejimi, bu korku yüzünden âdeta felç olmuş durumdadır. Tehditleri parayla savuşturmaya, (pek çoğu Pakistan'da bulunan) aşırı dinci okulları sübvanse ederek ve İslâmcıların taraftar toplamasını azaltarak hoşnutsuzluğun yönünü değiştirmeye çalışmaktadır.

Suudi Ailesi, 1920'lerde, selefî İslâm'ın hoşgörüsüz Vahhabi öğretisine dayanarak ülkeyi ele geçirmiştir ve İran'daki Şah'la aynı sebeplerden dolayı büyük ölçüde saldırıya açıktır. Suudi Arabistan, şimdiki İran'dan daha az demokratiktir ve kraliyet ailesinin meşruluğu, Batılı hazlar uğruna Vahhabilikten vazgeçildiği suçlamaları arasında aşınmıştır. Beş bin Suudi prensinin beş yüzünden fazlası kral olma şartlarını taşımaktadır ve bu da bir hanedan mücadelesini davet eder niteliktedir.

Petrol, prensler de dâhil, çok zengin bir azınlık Suudiler ortaya çıkarmış, buna karşılık çok sayıda yoksul Suudi bırakmıştır. Önceleri, petrol geliri, rejime, binlerce Suudi'ye sübvansiyonlar sağlayarak onların sadakatlerini satın alma imkânını tanıyordu. Fakat petrol fiyatları inip çıktıkça ve nüfus 1980'de 7 milyondan 2004'te 20 milyona anîden yükselince, kişi başına Suudi geliri yarıya inmiş oldu. Nüfusun yüzde 40'ı on dört yaşın altındadır. Artık genç Suudileri rahat işler beklememektedir; birçoğu işsiz ve hoşnutsuz hâldedir. Petrol üreticisi olan Doğu İli'ndeki Şiî Suudiler, (İran'ın desteğiyle) Amerikan hedeflerin de aralarında olduğu bombalama eylemleri yapmaktadırlar.

Krallık'a ilişkin haberler özenle sansürlenmektedir –hiçbir olumsuz habere izin verilmemektedir– ve 11 Eylül'e kadar, Washington, Suudi Ailesi'ni, "bizim iyi dostlar"ımızı hiç eleştirmemiştir. Şah'a karşı davranışımız da aynı şekildeydi. 11 Eylül'den sonra, bazı Amerikalılar, Suudi Arabistan'ı yanlış bir dost, İslâmcı terörizmin para ve eleman sağlayıcısı olarak nitelemişlerdir. Düzinelerce genç Suudi, Amerikalılara ve Şiîlere karşı cihad etmek için Irak'a geçmişlerdir. Yeni kralın kim olacağı konusundaki taht mücadeleleri Krallık'ı istikrarsızlaştırabilir. Bir Suudi devrimini önlemek üzere bir şeyler yapmak için çok geç olabilir. Reform, İran'da gördüğümüz gibi, devrimi çabuklaştırabilir. Şu aşağıdakiler gibi, demokrasiye doğru kontrollü hamleler, belki Krallık'a istikrar kazandırabilir:

- Bazı muhalefet partilerine izin ver. Bunların ılımlı olmalarını sağla ve rejimi yapıcı bir biçimde eleştirmelerine müsaade et. Halkın memnuniyetsizliğini bölmek için, (bazıları muhafazakâr, bazıları liberal, bazıları da radikal olan) çeşitli partilerin olmasını temin et.
- Partilerle aynı fikir doğrultusunda, yarı özgür bir basına izin ver: yalnızca sınırlı eleştiri.
- İslâmcıları ez ve bastır. Onlar konusunda gevşeme. Bunlar seni yok etmeye çalışmaktadır ve eğer yönetimi ele geçirirlerse, ılımlı ya da demokratik olmayacaklardır.
- Yasama organı seçimleri yap ama sadece muhafazakârdan ılımlıya uzanan partiler arasında. Aşamalı olarak diğer partilerin katılmalarına da izin verebilirsin.
- Refahı zenginlere, özellikle de parasal açıdan zirveye ulaşmış olması gereken kraliyet ailesi üyelerine ağır vergiler getirecek şekilde yeniden dağıtan, yeni bir yasama organın olsun. Bu, kraliyetin büyük ve haksız zenginliği konusundaki kitlelerin öfkesini yatıştırır.
- Sizin rejiminizi meşruluktan uzaklaştırdığı için, gözü kapalı biçimde ABD politikasına uyma. Herhangi bir Amerikan varlığına sınır getir; çünkü bu, İslâmcı radikaller için kültürel bir tahrik ve doğal bir besindir. (Suudi yöneticiler 2003'teki Irak işgalimizi desteklemediler ve ABD birliklerine ülkeyi terk ettirdiler. Bunlar aptal değiller.)
- Özellikle üst düzey yetkililer ve prensler arasındaki rüşvete karşı sıkı önlemler al. Bu konuda ciddi olduğunuzu ve sıkı önlemlerin sürekli olacağını göster.

İran'dan herhangi bir ders aldık mı? Bunlardan biri, bir devrimi baştan savmada işe yarayacak mı? Belki, fakat bu, Suudi Ailesi'nin kendi zenginlik ve gücünden bir kısıntı yapmaya razı olmasını gerektirecektir ki, yönetici sınıflar bunu nadiren yaparlar. Ama eğer Suudi Arabistan bir tür demokrasiye geçişi başaramazsa, devrim ve ardından ABD askerî müdahalesi muhtemeldir. Basra Körfezi ve onun petrolü, bırakıp gidemeyeceğimiz bir yerdir.

hiç kimse muhalif bir programla yarışmamaktadır; hepsi İslâmî devrimin en az bir versiyonunu destekliyor görünmektedir. İran'da doğrudan muhalefet, hayatınız açısından tehlikeli olabilir. Gruplar arasında ortaya çıkmaya başlayan farklılıklar, nüans düzeyindedir.

Gerek ülke içinde ve gerekse dışında, İslâmî devrimden bütünüyle kurtulmak isteyecek bir kısım İranlılar mevcuttur. Birkaç kraliyet yanlısı da, son Pehlevî'nin şu anda Batı'da yaşayan genç bir adam olan oğlunun tahta tekrar iadesini isteyeceklerdir, fakat Şah yönetiminin bu kadar kötü olmadığını düşünen İranlılar bile, bu seçeneğe hiç şans vermemektedir. Devir monarşi aleyhinedir; geçen her on yılda, giderek daha az sayıda (göstermelik olanların zıddına) egemen monark kalmaktadır.

Öte yandan, önceleri Şah'ı devirmek için İslâmcılarla birlikte hareket eden, *Mücâhidîn-i Halk* (Halkın Mücahitleri) gibi bazı Marksist türden devrimciler, şimdi İslâmcıları devirmek için uğraşmaktadır. Bunlar arasında, ABD büyükelçiliğini ele geçirmiş kimi genç militanlar da vardı. Daha sonra, 10,000'den fazla Mücâhidîn'in Humeyni güçleri tarafından idam edildiği sanılmaktadır. Bunların hayatta kalanları ise, 1980'ler boyunca İranlıları işgal ve katliama uğratmış olan Saddam Hüseyin'in Irak'ı tarafından barındırılmış ve paraca desteklenmiştir, o nedenle bu Mücâhidîn, İranlılar arasında pek fazla sevilmezler. Şimdi Washington bile bunların çılgın bir kült olduğunu düşünmektedir.

Değişim, dış güçlerin etkisinden değil, belki İranlı militanlarla ılımlılar arasındaki mücadeleden doğabilir. Şia İslâm'ın en kıdemli şahsiyetlerinden biri olan Büyük Ayetullah Hüseyin Ali Muntazâri de dâhil, rejimi en sert biçimde eleştirenlerden bir kısmı 1979 devriminin liderleriydi ve şimdi, baskıyı reddettikleri ve reform istedikleri için kutsal Kum şehrinde ev hapsinde tutulmaktadırlar. Muntazâri, "ya yetkililer metotlarını değiştirip halka özgürlük verecek ve seçimlere müdahaleden vazgeçecekler, ya da halk bir başka devrimle ayağa kalkacak" diye uyarmıştır. Bir diğer ses de, İranlıların insan haklarını savunan bir avukat ve rejim muhalifi olan, 2003 Nobel Barış Ödülü sahibi Şirin Abâdi'ninkidir. Abâdi ayrıca, İslâm'ın kadınlar aleyhine ayrımcılık yapmaması gerektiğini ispat için Kuran'ı zikretmektedir ve bu, birçok İranlı kadının da paylaştığı bir görüştür. İran, İslâmî feminizmin doğum yeri olabilir.

Devrim Sönüyor

İran, Crane Brinton'ın klâsik devrim teorisine uymaktadır. Tekrar özetleyelim: Şah rejimi meşruiyetini kaybeder. Rejim karşıtı gruplar oluşur, ayaklanmalar patlak verir ve Şah ülkeyi terk eder. Başlangıçta ılımlılar iktidarı üstlenir, fakat acımasız Humeyni güçleri çok geçmeden onları indirir ve devrimi çılgın bir üst noktaya taşır. Fakat bu kendi kendisini söndürür; sonunda bir *Thermidor*, yani sakinleşme dönemi gelir. Bu, sanki İranlılar

Brinton'ı okumuş gibi bir şeydi. Yani sonuncusu hariç, her aşama ve hatta o bile, net bir Thermidor olmadan vuku bulmuştur. Bunun yerine ise, 1997'de Hatemi'nin seçilmesine yol açmış olan Thermidor'u andıran bir düşük düzeyli gerginlik ortaya çıkmış olabilir.

Hiçbir devrim, ebediyen kalıcı olmaz. İran'da şu sıralar, İslâmî muhafazakârların muhalefet ettiği istikrarlı ve normâl olma çabalarını görmekteyiz. Muhtemelen, zaman da normalleşmecilerden yanadır. Pek çok molla, kendi kendisini yozlaştırmıştır; bunların bazıları, din adamı kıyafeti içinde sokağa çıkmamaktadır. Mollalar, başlangıçta Şah'ın ve taraftarlarının servetini yeniden dağıtmak için kurulmuş vakıflar olan *bonyad*ları yönetmektedir. Bu *bonyad*lar, şu anda milyarlarca doları ve İran'ın sanayisinin büyük bölümünü kontrolleri altında tutmaktadır. Bu kuruluşların herkesin yararına, yani bir tür İslâmî sosyalizm adına işletildiği kabul edilmektedir, fakat uygulamada, kendi mollalarını zengin, güçlü ve yozlaşmış hâle getirirlerken, kontrol ettikleri sanayiler çok kötü yönetilmektedir. Lord Acton'ın ifade ettiği gibi, iktidar yozlaştırmaktadır.

Bu durumu bilen İranlıların çoğu, mollaların devletten ve ekonomiden uzaklaştırılarak camiye geri dönmelerini istemektedir. Hatta bazı mollalar bile, ülkeyi yönetmelerinin, kendi itibarlarını ve manevî misyonlarını mahvettiğini artık görmelerinden dolayı bunu istemektedirler. İranlı göstericilerin sürekli tekrar ettikleri söz şudur: "Mollalar krallar gibi yaşıyor, oysa halk yoksulluğa terk ediliyor". Bir diğer faktör, şu andaki İranlıların yarıdan fazlasının Şah'tan sonra doğmuş olmaları ve İslâmî devrime karşı kişisel bir bağlılıklarının olmamasıdır. Bunlar iş ve daha fazla özgürlük istemektedirler ve on altı yaşından itibaren oy kullanma hakkına sahiptirler.

İran İslâm Devrimi'nin ruhu, 1980–1988 İran-Irak Savaşı'nın çıkışını hatırlatan Tahran'daki şehitlik anıtında yaşamaya devam etmektedir. İranlıların kayıplan dehşet vericiydi –çoğu çocuk olmak üzere, en az yanm milyon insan öldürüldü. Ön plânda, kara çarşaflan içindeki kadınlara dikkat edin.

İran devriminin nihayet sona erdiğini söyleyebileceğimiz bir nokta olacak mı? ABD ile İran arasında diplomatik ilişkinin yeniden kurulması –ki birçok İranlının kısa zamanda olmasını istediği bir şeydir–, bu noktanın bir süre önce geçildiğinin bir göstergesi olacaktır. Amerikalılarla (fakat Washington'la değil) "diyalog"dan söz eden eski Devlet Başkanı Hatemi

ile bu umutlar söz konusuydu ama muhafazakâr güçler itiraz ettiğinde geri çekildiler. Şimdiki Devlet Başkanı Ahmedinecad, başından beri Amerika ile herhangi bir temasa tenezzül etmedi. Diğer belirtiler ise, mollaların *bonyad*ların kontrolünü bırakmaları ve *fakih*in bir göstermelik kişi ya da bu görevin bir *onursal* görev hâline gelmesi olacaktır.

İRANLILAR NELERİ TARTIŞIYORLAR

İran Ekonomisi İçin Hangi Yol?

İran, kısmen Şah, kısmen de İslâmî Devrim döneminde hızla değişmiştir. Kırsal yöreler, okula, elektriğe, sağlık hizmetine ve traktöre kavuşmuştur. Sağlık hizmetinin bir ölçüsü olan bebek ölümleri, 1960'taki 1,000 doğumda 169 oranından, 2006'da 40'a düşmüştür. Ortalama ömür beklentisi, 50'den 70'e, yirmi yıllık bir sıçrama yapmıştır. Okur-yazarlık oranı, yarıdan daha az gibi bir orandan, dörtte üçe tırmanmıştır. Her zamankinden daha fazla İranlı kadın, okullarda ve üniversitelerdedir (kuşkusuz erkeklerden ayrı olarak).

İran ekonomisi, devrim, savaş, izolasyon ve kötü yönetim nedeniyle yara almıştı. Toplam petrol geliri artmış olmasına rağmen, kişi başına GSYİH, 1979 öncesindeki seviyesini güçbelâ yakalayabilmiştir. İran, dünya petrol fiyatlarındaki 2004 ve 2005 yükselişlerine çok fazla bağımlıdır. Eğer petrol fiyatları düşerse, (Rusya ve Nijerya'nın olduğu gibi) İran'ın başı dertte demektir. Bir miktar ekonomik büyüme olmaktadır ama enflasyon hâlâ yüksektir, (yüzde 20 civarında tahmin edilen) işsizlik ve yoksulluk, Şah dönemindekinden daha da kötüdür. İran, her yıl 1.5 milyon yeni istihdama ihtiyaç duymaktadır. Ücretler öyle düşüktür ki, insanlar isteklerini karşılayabilmek için iki veya üç iş yapmak zorunda kalmaktadırlar. Pek çok iş ve ticarî muamele, Rusya'da olduğu gibi, kayıtdışıdır. İran ekonomisinin hâlâ gururu ve temeli olan petrol endüstrisi, parçalarını yenileme ve teknolojisini güncelleme ihtiyacı içindedir. Verimliliği yerlerde sürünmektedir. ABD'nin baskısı, çoğu petrol şirketlerini İran'la işbirliği yapmaktan alıkoymuştur. *Bonyad*lar kötü ve yozlaşmış biçimde yönetilmektedir ve İranlılar giderek daha fazla bunu fark etmektedirler.

Bir yandan bütün İranlılara (sübvanse edilmiş gıda ve yakıt dâhil) bir refah zemini sağlayan Tahran, aynı anda büyük gelir kaynağına (Batı'yla olan petrol bağlantısına) zarar vererek, kendi kendisini kolay zarar görebilir hâle getirmiştir. İran, kalıcı bir enflasyona dönüşen, muazzam yıllık bütçe açıkları vermiştir. Şah 8,4 milyar dolar dış borç bırakmış, Humeyni rejimi, İran'ın bir daha asla emperyalistlerin pençelerine düşmeyeceğine ant içerek büyük zorluklar içinde bu borcu ödemiştir. Fakat 1996'da, İran'ın dış borcu 33 milyar dolar gibi tehlikeli bir büyüklükteydi. Daha da kötüleştiren maddî koşullar altında, İslâmcılığın eski taraftarlarının çoğu bundan vazgeçmiş, hatta buna karşı çıkma noktasına

gelmişlerdir. Hizbullahçılar, hâlâ İran toplumunun büyük kısmını kontrol etmeye çalışmaktadırlar ama giderek öfkesi artan bir azınlık, eski Sovyet Komünist Partisi'nin işlevsel bakımdan benzeri hâline gelmektedirler. Ve siz onlara ne olduğunu hatırlıyorsunuz.

hizbullah "Tanrı yandaşı", fanatik İslâmcılık taraftarı.

İslâm Devrimi, Şah'ın *devletçi* ekonomisini yürürlükten kaldırmamıştır. İran ekonomisinin yüzde 60'ını (ki en büyük kısmı petrol endüstrisidir) hâlâ devlet kontrol etmektedir. Geriye kalanın yüzde 10 ilâ 20'sini de *bonyad*lar kontrollerinde bulundurmaktadır. Yani İran ekonomisinin, sadece yaklaşık yüzde 20'si özel sektörün elindedir. Yabancılar, teorik olarak İran'da yatırım yapabilirler ama önemli bir bölümü, çok sayıdaki karmakarışık sınırlamalar ve düzenlemeler nedeniyle ürküp kaçmaktadır. Yatırımcılar çok sayıda rüşvet ödemek durumundadır. İran bir serbest piyasa ekonomisi değildir. Önemli bir soru, böyle olmasının gerekip gerekmediğidir.

Böyle olmasına karşı çıkan tezler, ekonomi konusundaki Meclis müzakerelerinde, sıkı İslâmî düzenin geleceğine ilişkin mücadelelerin zayıf maskesi altına girerek ortaya çıkmaktadır. Daha önce ele aldığımız gibi, İslâmcılık bir sosyalizm taklididir; yani kolektif ekonomiyle İslâmî düzelticileri harmanlamaktadır. Pek çok İslâmcının zihninde, sosyalizm, İslâm'ın mantıksal uzantısıdır, zira İslâm, eşitliği ve sınıf farklılıklarının dengelenmesini telkin etmektedir. Dolayısıyla bunlar, İslâm'ın, hiç kimsenin zengin veya fakir olmadığı, eşit yurttaşlardan oluşan âdil bir topluma ulaşmanın tek ve gerçek yolu olduğunu öne sürmektedirler. Bunlar, Marksistlerin, Sosyalistlerin ve Komünistlerin sadece konuştuğu şeyleri biz gerçekleştirebiliriz demektedirler.

Ilımlıların çoğu ise, gidilmesi gereken yolun sosyalizm ve/veya devletçilik olmadığı, bunların olsa olsa İran'ı yoksul ve geri bıraktığı şeklinde karşılık vermektedirler. Sovyet sisteminin çöküşü sosyalizmin işe yaramadığını gösterdiği gibi, İran ekonomisinin geri gidişi de devletçiliğin iş göremez olduğunu kanıtlamaktadır. Ilımlılar ayrıca, ekonomi üzerinde devlet kontrolünün Kuranî bir temelinin olmadığına dikkat çekmektedirler. Serbest piyasa kapitalizmi ile, Müslümanların istediği yoksula yardım ve sosyal adâletin tesisinin bir arada olması pekâlâ mümkündür. Ilımlılar, bundan başka, eğer ekonomik açıdan gerilemeye devam edilirse, birinci sınıf bir ordunun asla kurulamayacağı ve böylece düşman dış güçlerin saldırısına açık hâlde kalınacağı şeklinde bir endişe taşımaktadırlar. Dahası, yükselen işsizlik sorunu kısa sürede çözülmezse, bütün İslâmî devrimin akıbeti kötü olabilecektir. Bu sorunları çözmenin en iyi ve en çabuk yolu, serbest piyasadır. Büyük sanayilerde, bilhassa petrol endüstrisindeki devlet mülkiyeti, Şah'ın denediği şeydir ve biz kesinlikle onun ayak izlerinin takip edilmesini istemiyoruz. İranlı ılımlıların tezleri buna benzer şeylerdir. Bunların meselesinin, İslâmî devrimi açıkça reddetmek olmadığına dikkat edin.

İslâm Konusunda Örtülü Bir Tartışma

İran, daima bir Müslüman ülke olarak kalacaktır ama bu, ne tür bir İslâm olacaktır? Doğrudan siyasî müdahaleden uzak kalan, ılımlı bir tür mü, yoksa siyasî araçlarla topluma rehberlik etmeye çalışan, militan bir tür mü? Hatemi'nin 1997 ve 2001'deki seçim zaferlerinin gösterdiği şey, çoğunluğun birinci türü seçtiğidir. Ahmedinecad'ın 2005'te seçilmesi, insanı hayrete düşürmektedir.

Böyle olmasının sebebiyse, Muhafızlar Konseyi'nin liberal adayları açıkça engellemesi ve din konusunda toplumsal tartışmanın susturulmasıdır. "İslâm karşıtı" şeklinde damgalanma riskini hiç kimse üstlenmemektedir. Yine de, böyle bir tartışmanın yapılıyor olduğuna hükmedilebilir. Kamusal hayattaki İslâm tartışmalarının yerine geçenlerden biri de, özellikle kadınlar için ne tür bir kıyafetin kabul edilebilir olduğu üzerindeki münakaşadır. Gerçi, erkekler için bile, kısmen Amerikan kültürünü temsil etmesi nedeniyle blucinler hoş görülmemektedir. Liberaller bunun böyle olmadığını söylemektedirler; blucin, siyasî çağrışımları olmayan, sadece rahat ve uluslararası bir giysidir.

İslâmî devrimden önce, kentli ve eğitimli İran kadınları, Avrupalı kadınlar kadar modaya uygun giyiniyorlardı. Sonra birdenbire, makyaj yapamaz oldular, peçe ve kadını cazibeyi gizlemek için tasarlanmış, tepeden tırnağa tek parça bir giysi olan *kara çarşafı* giymek zorunda kaldılar. Birçok kadının da aralarında bulunduğu dindar Müslümanlar,

Coğrafya
Kaç İranlı?

İslâm, geleneksel olarak aile plânlamasını hoş görmemektedir: Ne kadar çok bebek olursa, o kadar iyidir. Devrimden sonra, İran'ın mollaları, kadınların bir Müslüman militan nesli doğurması konusunda ısrar ettiler; gıda sübvansiyonları, bu bebeklerin beslenmesini sağladı. 1980'ler boyunca, İran'ın nüfus artış oranı, yıllık ortalama yüzde 3.5'ti ve dünyanın en yüksek oranlarından biriydi. Irak'la ölüm saçan bir savaş yapılmasına rağmen, 1979 Devrimi'nden bu yana, İran'ın nüfusu 34 milyondan 68 milyona, tam iki kat artmıştır.

Gerçi 1990'ların başında, muazzam sayıdaki genç İranlıyı –ki üçte ikisi Devrim'den sonra doğmuştur– sübvanse ve istihdam edemeyeceğini fark eden devlet, yüksek doğum oranı politikasını tersine çevirmiştir. Ekonomik gerileme sebebiyle, şimdi ailelerin gücü daha az sayıda çocuğa yetebilmektedir. Klinikler, her türden ücretsiz doğum kontrolü (ama çocuk aldırma değil) sunmaktadır. Kadın görevliler, aile plânlamasını teşvik için kapı kapı dolaşmaktadır. Ailelere üç çocuktan sonra gıda ve diğer aile yardımları azaltılmıştır. Hatta bir Müslüman din adamı, küçük ailelerden yana bir *fetva* bile yayımlamıştır. Doğurganlık oranı, yani bir kadının hayatı boyunca sahip olduğu çocuk sayısı, 1986'daki ortalama 7 sayısından 2005'te 1.8'e düşmüştür ve bu, ABD'dekinden bile daha düşüktür. 2005'te, nüfus artış oranı, makul bir sayı olan yüzde 0.86'ya inmiştir. Doğum konusundaki bu anî değişim, devrimin bittiğinin bir göstergesidir.

bu kıyafetin, şehveti, kibri ve zenginlik farklılıklarını ortadan kaldırdığından dolayı Batılı giysilerden daha iyi olduğunu söylemektedirler. (Bazı ABD okullarının, okul üniformaları konusunda nasıl benzer bir hükme vardığına dikkat edin.) Bu kimseler, Batılı kıyafetler ve makyajın, ahlâksızlığa ve fahişeliğe giden ilk adımlar olduğunu öne sürmektedirler. Fakat kentli İran kadınları, kurnazca yollarla, kamusal alanda izin verilen sınırları zorlayan (ve özel hayatlarında diledikleri gibi) bir tarzda giyinmektedirler. Bir kadının makyajsız, saçları ve alnı başörtüsüyle örtülü olarak çok mütevazı giyinmesi şartıyla, peçe ve *kara çarşaf* artık sokakta zorunlu değildir. Buna rağmen kadınlar, sokakta onları İslâmî *komite*lerin (ahlâk polisi) durdurması ve evlerine ya da hapishaneye göndermesi riski altındadırlar. Eğlenceli zaman geçirdiğinden şüphe edilen genç insanlar, *basij* (milisler) tarafından dövülebilmektedir. Bu gönüllü ekipler, İslâmî rejimin en tiksindirici özelliklerinden biridir ve şehirli, eğitimli İranlıları rejimden soğutmuşlardır.

Ne Tür Bir Dış Politika?

İslâmî devrim öncülerinin, İran ötesine uzanan emelleri vardı. Bazılarının hâlâ mevcuttur. Kendilerini bütün İslâm dünyasının yeniden dirilticileri olarak görüyorlardı ve devrimlerini sadece Şiîler arasında değil, genelde tüm Müslümanlar arasında yaymaya çalıştılar. Derhâl, Irak nüfusunun uzun süreden beri baskı altındaki yüzde 60'ını teşkil eden güney Irak'taki Şiîlerle ilgilendiler. Irak'ın orta bölümündeki Sünnî Araplar, nüfusun yalnızca yüzde 20'siydiler ama siyasî iktidar tekellerinde bulunuyordu. Belli başlı Şia mabetlerinin çoğu, Humeyni'nin 1964'te sürüldüğü güney Irak'tadır. Tahran'da iktidarı ele geçirmeleri üzerine, Humeyni taraftarları, Irak Şiîlerine propaganda yaptılar ve onların İslâmî devrime katılmaları için ısrar ettiler. Bu, Irak diktatörü Saddam Hüseyin'i, 1980'de İran'ı işgal etmesi için tahrik eden gerekçelerden biriydi –fakat hemen hiç yeterli bir mazeret değildi. Şu anda İran silâhları, ajanları ve parası, Şiîleri ikinci bir İslâmî cumhuriyet kurmaya teşvik ederek, Irak içinde serbestçe faaliyet göstermektedir.

Her nerede Şiî varsa, İran nüfuzu oraya yönelmiştir: Lübnan, Kuveyt, Bahreyn ve Suudi Arabistan. Fonlar, eğitim ve patlayıcı araçlar, bu bağlantılar yoluyla akmaktadır. Irak, Suriye ve Libya ile birlikte İran, ABD Dışişleri Bakanlığı'nın terörizmi finanse eden ülkeler listesine kaydedilmiştir. İran, İslâmî kutsal toprakları (Kudüs Müslümanlar için de kutsaldır) kirleten ve Batı emperyalizminin ileri karakolu bir ülke olarak nitelediği İsrail'in yok edilmesinde öncü rolünü üstlenmesi gerektiğini düşünmektedir. Şah döneminde, Tahran İsrail'le iyi (ama resmî olmayan) ilişkiler içindeydi ve petrolünün çoğunu gizli olarak İsrail'e satıyordu. Birdenbire bu durum tamamen değişti ve şimdi İran, İsrail'in kuzey sınırını tâciz eden Lübnan'daki *Hizbullah*'ı (Tanrı'nın Partisi) desteklemektedir. (Muhalif İranlıların en iyi haber kaynaklarından biri, İran'a Farsça yayın yapan İsrail radyosudur.)

Siyasî Kültür

ABD ve İran

Bir kültür farklılığı, Amerikalılarla İranlıların birbirlerini anlamalarını engellemektedir. İran Devrimi'ni ele alırken becerikli olamadık. Kısmen dinî, kısmen milliyetçi, kısmen kültürel ve kısmen de tiranlık kerşıtı olan devrim, tahminlerimize ve onu uysallaştırma çabalarımıza kafa tuttu. 1986'da, "İranlı ılımlılar"la iş yapmaya çalışırken küçük düşürüldük. İran'la olan savaşında Irak'tan yana olmakla, iki kez bizimle savaşa tutuşan bir dost diktatörü (Saddam Hüseyin) desteklemiş olduk. 1988'de bir ABD destroyeri, bir İran yolcu uçağını savaş uçağı zannetti, füzeyle onu vurdu, içindeki 290 kişinin tümünü öldürdü. İran ve aslında bütün Basra Körfezi, bir katran fıçısı, yani kendisinden kurtulamayacağınız bir sorundur: Bir kez onu deldiniz mi, gittikçe daha kötü yapışırsınız.

Fakat eğer sakin ve akıllı olursak, işler çözüm yolu bulabilir. İran'ın İslâmî devrimi sona ermiştir ve ilişkiler önünde sonunda gelişecektir. Birçok İranlı, ABD ile temas ve diyalog istemektedir. Uzun vadede İran'ın bize ihtiyacı vardır. Ona petrol teknolojisi ve ülkeyi modernleştirme vasıtaları sağlayabiliriz. Eğer saldırgan bir Rusya Kafkas imparatorluğunu yeniden kurmaya başlarsa, İran'ın ABD desteğine ihtiyacı olacaktır. Tarih boyunca, Rusya'nın İran üzerinde her zaman toprak plânları olmuştu; ABD'ninse hiç olmadı.

Antropologlar, iki İranlı *bazaarisin*, [İran'da tüccarların, zanaatkârların ve işçilerin içerisinde örgütlendiği lonca benzeri yapılanmalar, *ç.n.*] uzun süreli bir gelenek yüzünden çekiştiklerinde, yıllar boyu sadece birbirlerinden sakınmakta ve birbirlerini görmezlikten geldiklerine işaret etmektedirler. Çekişme, aşamalı olarak sönmektedir ve bunlar ihtiyatlı bir biçimde birbirleriyle ilişkilerini yeniden kurmaktadırlar. Bir süre sonra, çekişme unutulmaktadır. Bu, bir ihtilâfı ele almanın medenî yoludur. Biz de, İran'la ilişkilerimizde bu Fars geleneğini örnek alabiliriz.

İranlılar, Amerikan kültürünü anlamamaktadırlar. Amerikalılar, pek çok bakımdan İranlıların zıddıdır; biz tok sözlü, ince olmayan ve şiddete eğilimli kişileriz; kovboyuz. Amerikalılar silâhlardan ve askerî çözümlerden hoşlanırlar, hatta pek çoğu, Amerika'yı iyi ve dünyada iyi şeyler yapmaya çalışan bir ülke olarak bile görmektedir. Körfez bölgesi konusunda yetersiz bilgi sahibiyiz. Pek az Amerikalı, ancak kitabımızın bu bölümünü okuyan bir öğrenci kadar İran hakkında bilgi sahibidir. Kitle desteğini kazanmak için, başkanlarımız basitleştirilmiş bir söylem –"kötülük odağı"– kullanmaktadır ve ancak nice sonra, bunun (İranlıların üçte ikisinin istediği) ABD-İran ilişkilerini sessizce geliştirme çabalarını baltaladığının farkına varmaktadırlar. İran'ın nükleer tesislerinin vurulacağına ilişkin başıboş konuşmalar, işleri daha da kötüye vardırabilir: ABD'nin tehditleri, İran'ın karşı tehditlerine yol açmaktadır.

İranlılar da kendi söylemlerini gözden geçirmelidirler. Kitlesel teraneniz olan *Marg bar Amrika!* ("Amerika'ya Ölüm!"), İran nükleer silâhlar üzerinde çalışırken, doğrudan bir tehdit gibi algılanmaktadır. Gerçekten bizi öldürmek mi istiyorsunuz? O zaman böyle söylemeyi bıraksanız daha iyi olur. 11 Eylül'den sonra bu tür şeyleri çok ciddiye alıyoruz. Basra Körfezi petrolünün dostça bir biçimde akmasını temin konusundaki ABD taahhüdü, Amerikalıların dış politikada üzerinde ittifak ettikleri bir hususturr. Hiçbir büyüklükteki bombalama, bizi bu politikadan vazgeçmeye ikna edemez. Ve "ekonominizi bir feryat hâline getirebiliriz". Bunlar, Şili Marksist bir düzene geçtiği zaman onlara neler yaptığımızı anlatan, Kissinger'ın sözleriydi. (Şimdi bunları size de yapmamız muhtemeldir.)

Bu nedenle, terörizmi finanse ya da teşvik etmeyi bırakın. Beyrut'ta bir bomba patladığı zaman, Suriye üzerinden kanalize edilmiş İran parasının kokusunu alıyoruz. ABD'nin gözünü korkutmaktan ziyade tahrik etmesi daha muhtemel olan nükleer silâhları üretmeyin. Kendi geleneğinize yönelin ve aleyhimize hiçbir şey yapmadan, sadece Amerika'dan uzak durun. İlişkileri ve ekonomik büyümenizi yeniden başlatmaya hazır olduğunuzda, bunu alenî bir yolla bize bildirin. Tiksindirici bir teokrasiye karşı uzun bir mücadele içinde olmanızı ve zamanından önce hareket edemeyişinizi anlarız. Önünde sonunda mollaların düzeni bitecek ve ilişkiler bahar havasına girecektir. Bir zamanlar dosttuk ve yine olabiliriz. Her iki tarafın aptalca hareketleri, hiç kimsenin isteyeceği bir savaşa yol açabilir.

İran, kendi kendisini yalnızlaştırmıştır. Sadece ABD düşmanlığı yaratmakla kalmamış, İran'ın niyetlerine hâlâ güvenmeyen, Basra Körfezi'nin Sünnî yönetimindeki diğer ülkelerini de (ve Afganistan'ı) öfkelendirmiştir. İran'ın kendi nükleer programı konusundaki engellemeleri, İran'ın nükleer silâhlar üretmediğinden emin olmak için bir diplomatik çözüm arayışındaki Britanya, Fransa ve Almanya'yı da kendinden soğutmuştur. Tahran, –bol miktarda petrol ve doğalgaz rezervleri olan bir ülkede– sadece nükleer enerji üretimi yapmaya çalıştığını söylemekte ama hiç kimse ona güvenmemektedir. 2006'da, çok az kimsenin İran'ı desteklediği BM belgesine atıfta bulunularak, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın (IAEA) İran'ın nükleer laboratuarlarını teftiş etmesine izin verilmedi. İran'ın yalnız kalması, ekonomik büyümesine zarar vermekte ve parasal gücünün yetmeyeceği bir silâhlı kuvvetler beslemesini gerektirmektedir.

Pek çok kimse, İranlıların Batı ile ve hatta Amerika'yla ilişkileri geliştirmek istediğini düşünmektedir. Düşmanlık, dertten başka bir şey getirmemektedir ve yararı da yoktur. Birkaç militan molla, ülkeye maliyeti ne olursa olsun, nefreti sürdürmeyi arzu etmektedir. Devrim İran'ı, terörizmin hem kurbanı hem de uygulayıcısı hâline gelmiştir. Devrim karşıtı güçler, bilhassa çılgın Mücâhidîn-i Halk, aralarında bir başbakanın da olduğu, çe-

Coğrafya
Stratejik Suyolları

Aşağıdakiler, iki su kütlesini birbirine bağlayan önemli dar boğaz noktalarıdır. Bunların düşmanca kontrol edilmesi, bir veya daha fazla ülkenin rahatsız olmasına ya da korkmasına sebep olur. Önemli olanları şunlardır:

Türk Boğazları (Çanakkale ve İstanbul), Karadeniz ile Akdeniz'i birbirine bağlar.

Cebelitarık Boğazı, Akdeniz ile Atlas Okyanusu'nu birbirine bağlar.

Süveyş Kanalı, Akdeniz ile Kızıldeniz'i birbirine bağlar.

Babü'l-Mendeb, Kızıldeniz'le Hint Okyanusu'nu birbirine bağlar.

Hürmüz Boğazı, Basra Körfezi ile Hint Okyanusu'nu birbirine bağlar.

Manş Denizi [*İngiliz Kanalı*], Atlas Okyanusu ile Kuzey Buz Denizi'ni birbirine bağlar.

Skagerrak, Baltık Denizi ile Kuzey Buz Denizi'ni birbirine bağlar.

North Cape, Atlas Okyanusu'nu Barent Denizi'nden ayırır.

Ümit Burnu, Atlas ve Hint Okyanuslarının Afrika'nın en güney ucunda buluştukları yer.

Malacca Boğazı, Hint Okyanusu ile Güney Çin Denizi'ni birbirine bağlar; Doğu Asya'nın petrol hayat damarıdır.

Kore (Tsushima) Boğazı, Doğu Çin Denizi ile Japon Denizi'ni birbirine bağlar.

Panama Kanalı, Atlas Okyanusu ile Büyük Okyanus'u birbirine bağlar.

İsveç Umea'ya götürmek üzere Kuveyt'ten az önce petrol yüklemiş olan küçük bir tankerin kaptanısınız. Hangi –denizler, okyanuslar, boğazlar ve kanallar dâhil– su kütlelerinden geçersiniz? (Not: Büyük tankerler; Süveyş Kanalı'ndan geçmek için çok büyüktür; bunlar Afrika'nın etrafını dolaşmak zorundadır. Ama küçük tankerler, Süveyş Kanalı'ndan geçebilmektedir.)

fetva Islâm hukukçuları tarafından verilen hüküm.

şitli İranlı yöneticileri suikastla öldürmüştür. Karşılık olarak, Avrupa'daki İranlı suikast timleri de eski bir başbakan dâhil, muhtelif rejim muhaliflerini ve ayrılıkçı Kürt hareketi liderlerini öldürdüler. İran'ın Arap çoğunluklu ili Kuzistan'da Irak'lı Sünnîler tarafından patlatılan bombalardan Tahran sorumlu tutuldu.

Tahran, bu yalnızlık durumundan kurtulmaya çalışmaktadır. Bazıları İran tarzı bir

Coğrafya
Sınırlanmış İsrail

İsrail,
kuzeyden Lübnan;
doğudan Suriye ve Ürdün;
güneyden Mısır;
ve batıdan Akdeniz'le sınırlanmıştır.

İslâmî cumhuriyet kurmaya çalışan Irak'taki Şiîler arasında büyük bir nüfuza sahiptir. Bunlar eğer başarılı olurlarsa, İran ilk ve tek müttefikini kazanmış olur. Tahran, izolasyondan kurtulmak için ticarî konuları da kullanmaktadır. Rusya'dan nükleer teknoloji satın almakta, Hindistan'a bir gaz boru hattı inşa etmekte ve Çin'e petrol satmaktadır.

Devrimler Kötü mü Biter?

Burke haklıydı: Devrimler, peşlerinden, alaşağı ettikleri rejiminkinden çok daha kötü tiranlıklar getirmektedir. İran bunun iyi bir örneğidir. Şah bir diktatördü ama mollaların yönetimi daha kötüdür. Devrim, yalnızca Amerika'da âdil, istikrarlı bir demokrasinin kurulmasına yol açmıştır –ve Amerikan devrimi, devrimden daha çok bağımsızlığı hedefleyen, çok özel, sınırlı bir şeydi. 20. Yüzyıl, faşist, komünist ve şimdi de İslâmcı, başarısız pek çok devrimin çöplüğü gibidir. Sözde bir devrimi hâlâ kutlayan ve meşruluğunu buna dayandıran, Küba ve Kuzey Kore gibi çok az sayıda kalan Komünist ülke, aç ve izole hâldedir. Ekonomilerini dünya ticaretine kısmen entegre eden Komünist Çin ve Vietnam, şu ana kadar bu akıbetten kurtulmuşlardır.

Neden devrimler kötü bitmektedir? Çeşitli yazarlar, bu soruyu cevaplamayı denemişlerdir. Burke, bütün kurumsal ve siyasî yapıların tahrip edilmesinin, halkı kafası karışmış ve diktatörlük düzenine hazır bir hâlde bıraktığını öne sürmüştür. François Furet, Fransız

Siyasî Kültür: Rüşdi Hakkında Bir Fetva

İran devriminin daha ürkütücü örneklerinden biri, bir *fetva*nın, bir uluslararası ölüm ruhsatına dönüşmesiydi. 1989'da, Humeyni, sapmış bir Müslüman ve Hint kökenli bir İngiliz yazar olan Salman Rüşdî'nin idamını emreden bir fetva yayımladı. Rüşdî, dindar Müslümanlara fazlasıyla hakaret eden ve [Hz.] Muhammed'in hayatına ilişkin bir fantezi olan *Şeytan Ayetleri*'ni henüz yayımlamıştı. Tahran'daki yarı-resmî bir vakıf, yıllarca saklanmak zorunda kalan Rüşdî'nin öldürülmesi için 1 milyon dolarlık (ki daha sonra 2,8 milyon dolara yükseltilmiştir) bir ödül ortaya koydu. Rüşdî, şu anda bile ender ve ihtiyatlı bir biçimde ortalığa çıkmaktadır; bunun ne anlama geldiğini bilmektedir.

Batı dünyası, uzak bir ülkede kitap yazdığı için bir kimsenin öldürülmesine dair bu emir karşısında dehşet içindeydi. *Fetva* konusundaki genel çerçeve, İslâm ve Batı uygarlıkları arasındaki kültürel farklılıkların altını çizmektedir. (1993'te, üst düzey bir Suudi din adamı, yeryüzünün düz olduğuna ve onun yuvarlak olduğunu iddia eden bir kimsenin ateist olarak cezalandırılması gerektiğine ilişkin bir *fetva* yayımlamıştır.) İran'ın Avrupa'nın büyük bölümü ile olan ilişkileri kötüleşti. Pek çok İranlı bile *fetva* yüzünden mahcup olmuş ve özür dilemiştir ve bunun iptal edilmesini istemiştir. Humeyni'nin hâlefleri ise bunu iptal edebilecek tek kişinin Humeyni olduğunu öne sünmüş ve Humeyni de zaten bunu yayımlamasından birkaç ay sonra ölmüştür. Tahran yönetimi, Rüşdî konusundaki *fetva*nın kendi kendine düşmüş olduğunu söylese de, hâlâ İran'ın diğer ülkelerle olan ilişkisine zarar vermektedir.

Devrimi'nin, "kontrol dışına çıkmak" durumunda olan bu tür kaotik güçler yarattığı yönünde, benzer fikirler kaleme almıştır. Crane Brinton, devrimlerin, daha sonra yerlerini bir Thermidor'a bırakıncaya dek her şeyi yıkıma uğratmaya doğru giden en acımasız unsurların eline geçtiğini yazmıştır. Hannah Arendt, devrimciler "Sosyal Sorun"u (zenginlerin nasıl aşağı çekilip, yoksullara nasıl yardım edileceği meselesi) çözmeye kalkıştıklarında, devrimlerin yoldan saptıklarını belirtmiştir; çünkü bunu yapmak için bir tiranlık kurmak zorundadırlar. Bütün bu yazarların belli bir ölçüde muhafazakâr olduklarını kaydetmek ilginç olacaktır. Radikaller ve solcular, devrimlerin kötü bittiğini kabul etmeye çoğu zaman yanaşmazlar; bunlar, eğer bir şeyler yanlış gitmişse, devrime "ihanet" eden kişileri suçlama eğilimindedirler.

Mutsuz devrim, İranlıların da üzerinde kafa yordukları bir şeydir. Pehlevîlere geri dönülmesini az sayıda kişi istese de, İranlıların çoğu, İslâmî devrimin de yanlış olduğunu bilmektedir. Ne kadar haksız dağıtım olsa da, Şah döneminde hiç olmazsa ekonomik büyüme ve modernleşme söz konusuydu. Şimdiyse ekonomik gerileme ve işsizlik mevcuttur. Çoğu İranlı, her zamankinden daha yoksul yaşamaktadır. *Bonyad*lardan sorumlu kimi mollalar ve dostları ise iyi yaşamaktadır. İranlıların büyük bölümü, bir fırsat bulabilseler, bu kimseleri devireceklerdir. Mollalar ve onların güvenlik ve yargı güçleri, bunun hiçbir zaman olmamasını temine çalışmaktadırlar. Bunların, İslâmî yiyecek yardımlarından faydalanmış dindar ve yoksul kişiler içinde –Şah'ın sahip olduğundan daha fazla– destekçileri vardır.

İran, şu anda, reformcu ve muhafazakâr güçler arasındaki bir yenişemezlik durumunu yaşamaktadır. Reform, önünde sonunda İran'a gelecektir; statüko sürdürülemez. Muhafazakârlar ne kadar uzun süre engelleme yaparlarsa, öfkeli, işsiz ve genç milyonlarca İranlı erkeğin tutuşturacağı siyasî şiddetin tehlikesi o denli büyük olacaktır. ABD ne yapabilir? ABD'nin tehditleri, olsa olsa sertlik yanlılarının elini güçlendirmektedir, oysa (İran'ın uranyum zenginleştirme çabaları konusunda) sebat ve (ticarî) havuçların doğru biçimde bir arada kullanılması, bir diyalogu başlatabilir. Zaman ve ekonomik güçlükler, İran devrimini sakinleştirecektir. Şahsen, bir gün İran'ın özgür ve yeniden bizim dostumuz olacağına yürekten inanıyorum.

Anahtar Terimler

ayetullah
cami
engelleme
fetva
hac
hizbullah
İslâm
İslâmcı
İslâmcılık
kâfir
kilise hukuku
Kuran
Meclis
modernleştirici tiran
molla
OPEC
Osmanlı
seküler [lâik]
sekülerleşme [lâikleşme]
Sünnî
Şah
Şia
teokrasi
velâyet-i fakih

Önemli Web Siteleri

Ülke Araştırması
lcweb21.loc.gov/frd/cs/irtoc.html
Genel Olarak Yönetim
netiran.com

Devlet Başkanlığı
www.president.ir

Haber Kaynakları (Bağımsız Olmayan)
Iran Daily
www.iran-daily.com
Ulusal Haber Ajansı
www.irna.com/en

Iran News
www.irannews.freeservers.com

Ek Kaynaklar

Abdo, Genieve, and Jonathan Lyons. *Answering Only to God: Faith and Freedom in Twenty-First Century Iran.* New York: Henry Holt, 2003.

Abdelkhah, Faribah. *Being Modern in Iran.* New York: Columbia University Press, 2000.

Beeman, William O. *The "Great Satan" vs the "Mad Mullahs": How the United States and Iran Demonize Each Other.* Westport, CT: Praeger, 2005.

Crone, Patricia. *God's Rule: Government and Islam.* New York: Columbia University Press, 2004.

Diamond, Larry, Marc F. Plattner, and Daniel Brumberg, eds. *Islam and Democracy in the Middle East.* Baltimore, MD: John Hopkins University Press, 2003.

Jahanbegloo, Ramin, ed. *Iran: Between Tradition and Modernity.* Lanham, MD: Lexington, 2004.

Keddie, Nikki R. *Modern Iran: Roots and Results of Revolution.* New Haven, CT: Yale University Press, 2003.

Mackey, Sandra. *The Iranians: Persia, Islam, and the Soul of a Nation.* New York: Dutton, 1996.

Menashri, David. *Post-Revolutionary Politics in Iran: Religion, Society, and Power.* Portland, OR: F. Cass, 2001.

Moin, Baqer. *Khomeini: Life of the Ayatollah.* London: I. B. Tauris, 1999.

Schirazi, Ashgar. *The Constitution of Iran: Politics and the State in the Islamic Republic.* London: I. B. Tauris, 1998.

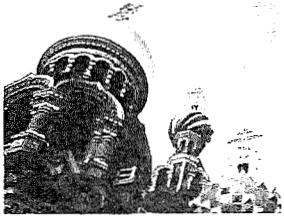
Sciolino, Elaine. *Persian Mirrors: The Elusive Face of Iran.* New York: Free Press, 2001.

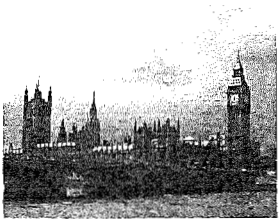
Yaghmaian, Behzad. *Social Change in Iran: An Eyewitness Account of Dissent, Defiance, and New Movements for Rights.* Albany, NY: SUNY Press, 2002.

Yu, Dal Seung. *The Role of Political Culture in Iranian Political Development.* Brookfield, VT: Ashgate, 2002.

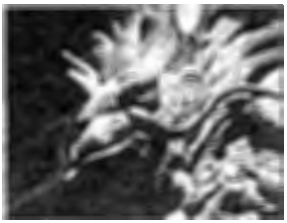
Zahedi, Dariush. *The Iranian Revolution Then and Now: Indicators of Regime Instability.* Boulder, CO: Westview, 2000.

Bölüm 36

Dokuz Ülkeden Çıkarılacak Dersler

1. Çoğunlukla devletler önce gelir ve ulusları yaratırlar. Ülkeler daha ziyade, pek çok nesil boyunca ortak bir kültürü yavaş yavaş aşılayan devletlerin bir ürünüdür. Faal ve etkili olan bir yönetim, ulus olmanın püf noktasıdır; buna sahip olmayanlar *çökmüş devletler*dir.

2. Modern devlet, yalnızca yaklaşık beş yüz yıldır mevcuttur ve siyasî örgütlenmede ille de son söz olmak durumunda değildir. *Avrupa Birliği*'nin ortaya çıkışı, ulus-devletin ötesinde yeni bir varlığın olabileceğini akla getirmektedir.

3. *Sınırlar*ın çoğu yapaydır. Bir ülkenin sona erdiği ve diğerinin başladığı nokta, çoğu zaman mücadele gerektiren siyasî bir kararın ürünüdür. Almanya'nın genişlemesi ve sonra yeniden küçülmesi, bazı sınırların ne kadar istikrarsız olabileceğinin bir örneğidir.

4. Ülkelerin büyük kısmının, çoğunlukla devletin kurulduğu ve hâlâ ülkenin başkentinin orada bulunduğu *iç bölge*leri vardır. Bu iç bölgelerin dışında, yani *çevre*de [*periferi*] kalan bölgelerde, bölgecilik ve çok defa büyüyen bir uzak başkent tarafından yönetiliyor olmanın getirdiği öfke söz konusudur. Bu çevre bölgeler, çok zaman, iç bölgelerden farklı şekilde oy kullanırlar.

5. Geçmiş canlı ve mevcut siyasette etkilidir. Bir ülkenin siyasî kurumlarını, kültürünü ve tartışmalarını geçmiş meydana getirir. Geçmiş, incitilmiş halkların öfkelerinde, örneğin mahrum bırakıldıklarını hisseden bölgeler ve sosyal gruplar arasında özellikle canlıdır.

6. Savaş, siyasî sistemleri mahvedebilir. Marx, savaşın, devrimlerin ebesi olduğunu söylemiştir. Ele aldığımız çeşitli ülkeler, savaşın sonucu olarak tümüyle sistem değişikliklerine maruz kalmıştır.

7. Ekonomik büyüme, bilhassa hızlı büyüme istikrarsızlaştırıcıdır. Ekonomik büyüme ve değişim, siyasete, kimileri şiddetli ölçüde hoşnutsuz olan yeni insanları sokar. Ekonomik büyümenin siyasî problemleri çözdüğünü sanmayın; çoğunlukla bunları daha da kötüleştirir. Devrimi önlemek için, ekonomik büyümeye demokrasi de eşlik etmelidir.

8. Yeni itirazları karşılamak üzere değişemeyen bir sistem, kötü sona mahkûm olur. Akıllı yöneticiler, anî ve radikal değişimlerden kurtulmak için azar azar, aşamalı değişiklikler yaparlar. Reform yapmak için devrimin yaklaşmasını bekleyen yöneticiler, aslında taviz vermek suretiyle devrimin ateşini körüklemiş olurlar. Bütün rejimler çürümeye

müsaittir; iyi olanlarsa esnek kalabilenlerdir.

9. Halkın bir siyasî istikrar şemsiyesi altında bulunduğu *kurum*lar, sağlam ve zamana dayanıklıdır. Ancak, ne kadar zeki olursa olsun, hiçbir siyasî lider, birdenbire, şapkasından iyi işleyen kurumlar çıkarmamıştır. Bunlar zaman, zekâ ve sürekli değişim gerektirirler.

10. Anayasalar, çok ender olarak amaçladıkları ve yazıldıkları şekilde iş görmüşlerdir. *Anayasa*ların işleyişini pek çok faktör değişikliğe uğratır: halkın zamanla değişen kanaatleri, âdetleri, güçlü partiler ve çıkar grupları ve sahne gerisindeki meseleler.

11. *Parlamento*lar, her yerde güç kaybetmektedir. Bazıları, yürütmenin ve/veya partinin öyle sıkı kontrolü altındadır ki, özerkliklerini kaybetmişler ve âdeta törensel bir şey hâline gelmişlerdir ve sadece çok azı güçlerini geri kazanmak için mücadele etmektedir. Yönetim giderek daha karmaşık ve teknik bir hâle geldikçe, iktidar bürokratların ve uzmanların eline doğru kaymaktadır.

12. *Bürokrasi*ler, her yerde güç kazanmaktadır. Kimi sistemlerde ise, kalıcı kamu hizmeti, zaten en güçlü kurumdur. Bürokratlar, kendilerini ülkelerinin vazgeçilmez kurtarıcıları olarak görme eğilimindedir. Henüz hiçbir ülke, bürokratlarını kontrol etmenin bir yöntemini icat etmemiştir.

13. Çok-partili sistemler, iki-parti sistemlerinden daha az istikrarlı olma durumundadır. Birçoğu, bir kabine oluşturmaya veya yürütmeyi belirlemeye ilişkin kurallar gibi başka faktörlere bağımlıdır. Reformlar, *çok-partili* sistemlere, işleyişleri iki-parti sistemlerinden çok da farklı olmayacak şekilde istikrar kazandırabilmektedir.

14. Seçim sistemi, *parti sistemi*ni belirlemeye yardımcıdır. Basit çoğunlukla kazanmayı gerektiren tek-üyeli bölgeler, *iki-parti sistemi*ni ortaya çıkarmaya elverişlidir, çünkü bu tür sistemlerde üçüncü partilerin ayakta kalması zordur. *Nispî temsil,* çok sayıda partinin ortaya çıkmasına uygundur.

15. Artık salt *federal* veya *salt üniter* sistem bulunmamaktadır. Bunun yerine, merkeze giderek daha fazla yetki veren federasyonlar ve buna karşılık bölgesel yönetimler kuran ve bazı yetkileri bunlara devreden üniter sistemlere doğru bir gidiş söz konusudur.

16. Kabinelerin çoğu, yaklaşık yirmi bakanlıktan oluşmaktadır. Amerikan standartlarına göre diğer kabineler daha büyüktür ve bakanlıkları epeyce uzmanlaşmıştır. (ABD hariç) pek çok ülkede, başbakan uygun gördüğü takdirde, kabineye bakanlıklar eklenmekte, çıkarılmakta, bakanlıklar birleştirilmekte veya yeniden adlandırılmaktadır; yasama organı otomatikman bunu onaylamaktadır.

17. Parlamenter sistemlerdeki *başbakan*lar, başkanlık sistemlerindeki *başkan*lardan, bazı bakımlardan daha güçlüdür. Eğer bu başbakanlar parlamentoda sağlam ve disip-

linli bir çoğunluğa sahiplerse, yürütme ile yasama arasında bir kilitleme olmaksızın, neredeyse her istediklerini elde edebilirler. Kuşkusuz, *koalisyon*lara dayanmak zorunda kalan başbakanlar daha zayıftır.

18. İnsanların çoğu, zamanlarının büyük bölümünde siyasetle çok fazla ilgilenmezler. Sosyoekonomik katmanların altlarına doğru indikçe, genellikle siyasî katılımın daha da az olduğunu görürsünüz. Daha eğitimli insanlar, daha fazla katılırlar. Siyasete kitle katılımı, birkaç yılda bir oy vermek gibi basit ve kesintili olma eğilimindedir.

19. Demokrasi her yerde gelişmemektedir ve herkesin en büyük arzusu değildir. Tarihinde demokratik düzen bulunmayan ülkelerde, halkın büyük kısmı, yasa ve düzeni, iş imkânlarını ve sofralarındaki ekmeği demokrasiye tercih etmektedir. Bu durum, Rusya ve Irak gibi ülkelerde demokrasi tohumlarının ekilmesini zorlaştırmaktadır.

20. Siyasî kültür, en az devletin işleyişinin belirleyicisi olduğu kadar, hükümetin performansının da bir yansımasıdır. *Siyasî kültür,* –kasıtlı ya da istemeyerek– rejim tarafından öğretilen bir şeydir. Kinik, güvensizliğe dayalı bir siyasî kültüre sahip ülkeler, bunu genellikle, onlarca yıl yanlış yönetilerek edinmişlerdir. Aynı şekilde, uzun yıllar boyunca iyi şeyler yapan bir demokratik rejim, demokratik tutumları sağlamlaştırır.

21. Sosyal sınıf, siyasî yönelimlerin oluşmasındaki faktörlerden yalnızca biridir. Din ve bölge gibi diğer faktörler, çoğu zaman daha önemlidir. Genellikle bu üçünün –*sınıf, din ve bölge*– değişik kombinasyonları, parti kimliğini ve oy verme davranışını büyük ölçüde izah etmektedir.

22. Din, siyasette önemlidir. İran'da bu ikisi kaynaşmıştır. Nijerya'da olduğu gibi dine, Fransa'da ve ABD'de olduğu gibi dindarlığa (dinî duyguların derecesine) dayanan siyasî partiler daha tipiktir.

23. Siyasî sistemler nadiren tümüyle ideolojiktirler ama hiçbiri de tamamen pragmatik değildir. Partiler ve rejimler, kendilerini meşrulaştırmak için genellikle bir miktar *ideoloji*den bahsederler, fakat yöneticiler karar verirlerken *pragmatizm*e daha eğilimlidirler. İdeoloji, vitrin dekoru olarak yaygın bir siyasî araçtır.

24. Her ülkenin, çok fazla etkili az sayıda kişiden oluşan *elit*leri vardır. Sisteme bağlı olarak, parti elitleri, emekçi elitleri, iş dünyası elitleri, askerî elitler, hatta dinî elitler bile büyük öneme sahip olabilirler. Genellikle öncülüğünü yaptıkları gruplar adına mücadele eden elitler, siyasete büyük dikkat sarf ederler. Kitlelerden daha çok, elitler gerçek siyasî aktörlerdir.

25. Elitler, özellikle de entelektüel elitler, siyasî fikirleri (ideolojiler, reform hareketleri, medya yorumları) yaratır ve ifade ederler ve bu, kitlelerin nadiren yaptığı bir şeydir. Elit tutumları, kitle tutumlarından daha demokratik olmaya yatkındır.

26. Eğitim, elit statüsünün giriş kapısıdır. Devrimci rejimler hariç, şu devirdeki elitlerin çoğu üniversite eğitimlidir. Britanya ve Fransa'da olduğu gibi, elitlerin bazılarını seçkin bir yüksek eğitim yetiştirmektedir. Eğitim fırsatları hiçbir zaman tamamen eşit ya da âdil değildir; bundan en fazla yararlanan, genellikle orta sınıftır.

27. Siyasetin büyük bölümü, elitler arası rekabet ve pazarlıklardan ibarettir. Elitler, zaman zaman, rekabet ettikleri diğer elitler üzerinde siyasî üstünlük kurabilmek için, seçimlerde ya da referandumlarda kitlenin sorunlarından söz eder ve buna demokrasi derler. Bu kitapta ele alınan bütün siyasî etkileşmelerin ne kadar az bir bölümünün kitle katılımıyla ilgili olduğuna dikkat edin.

28. Kitle siyasetini araştırmak, elit siyasetini araştırmaktan daha kolaydır. Siyaset bilimciler, *kitle siyaseti* –seçimler, seçmen sıralamaları, kamuoyu– sayesinde, doğru ve miktarsal veriler elde edebilirler. Elit siyasetinin büyük kısını halkın gözü önünde cereyan etmediğinden, parça parça anekdotlara ve gazetecilik verilerine başvurmak zorunda kalırız. Bunun anlamı, çok önemli siyasî etkileşmelerin farkına varmanın zor ve bunları belgelemenin daha da zor olduğudur.

29. Demokrasi, elitler kendi kararlarını ve işlerini kamunun denetlemesine ve onayına açtıkları zaman gelişir. Pazarlıklar, tipik denecek ölçüde elitler arasında yapılır ve daha sonra parlamentoya ve halka arz edilir. Yasama organının ve seçmenin tavrı, daha önce elitler arasında alınmış kararları onaylamaktan ibarettir.

30. Politikacılar, bitmez tükenmez ölçüde oportünisttir. Birçoğu, kendine güç sağlayacak, bunu koruyacak veya artıracak ne varsa, onu yapacaktır. Bu amaç için görüşlerini ve politikalarını değiştireceklerdir. Ancak, bu ille de acınacak bir şey değildir; bu demokrasinin işlemesine imkân verir, çünkü politikacıları halkın iradesine boyun eğer hâle getirir.

31. Politikacılar paraya düşkündür. Seçim kampanyaları ve kimi zaman da kendilerini daha zengin yapmak için buna ihtiyaçları vardır. Bu yüzdendir ki, çok farklı kurumlara ve siyasî kültürlere sahip ülkelerde, para konusunda çoğu defa benzer skandallar ortaya çıkmaktadır.

32. Partiler, dengeleyici unsurlardır. Partiler her zaman farklı gruplardan, hizipler-den ve kanatlardan oluşurlar. Bazı *parti*ler, kişisel ve ideolojik farklılıklar üzerinden bölünmüştür. Siyasetçiler, partiyi bir arada tutmak için, hizip liderlerine hediyeler, iş imkânları ve vaatler temin ederler. Bu, hem demokratik, hem de otoriteryen partiler için geçerlidir.

33. Ordu bir kez yönetimi devralmışsa, bunu tekrar yapma ihtimâli artmış demektir. Askerî yönetim dönemleri arasındaki demokrasi ve reformculuk, çoğu zaman kısa

ömürlü fenomenlerdir. Ülkeler, ekonomik büyüme, eğitimin artması ve istikrarlı bir yönetimle *pretoryanizm*den kurtulabilirler.

34. İnsanlığın büyük kısmı, kabaca Asya, Afrika, Orta Doğu ve Latin Amerika olarak tanımlanan *Üçüncü Dünya*'da yaşamaktadır. Bunların bazıları, zenginlik ve demokrasiye doğru iyi bir ilerleme kaydetmektedir; kurumsal, ideolojik ve kültürel katılığın engellediği diğer bazıları ise böyle değildir.

35. Üçüncü Dünya, Birinci'ye girmeye çalışmaktadır. Zengin dünyanın büyük sorunlarından biri, iş ve yerleşim için gelen yabancı işçilerdir –Britanya'da Pakistanlılar, Fransa'da Cezayirliler, Almanya'da Türkler, ABD'de Meksikalılar. Doğum ve ekonomik gelişme farklılıkları ile birlikte, bu eğilim giderek artmaktadır ve dünya çapında büyük bir siyasî mesele hâline gelmiştir.

36. Üçüncü Dünya ülkeleri içinde, insanlar şehirlere akın etmektedir. Kırsal kesimlerdeki aşırı nüfus ve az iş imkânı, insanları şehirlere çekmekte ve pek çoğu, buralarda, *gecekondu mahalleleri*nde yaşamaktadır. Zaten Üçüncü Dünya, çoğunun etrafını gecekondu mahallelerinin kuşattığı, dünyanın en büyük kentlerine sahiptir.

37. Irkçılık, hemen her yerde görülebilmektedir. Pek çok ülke bunu reddetmektedir ama deri rengine, dine ya da etnik gruba dayalı ayırımcılık çok yaygındır. *Irkçılık* olup olmadığını araştıracağınız zaman, bir ülkenin ne söylediğine değil ne yaptığına bakın. Haksızlığa uğramış ırksal ve etnik gruplar, ekonomik ve siyasî gücün dışında bırakılmıştır.

38. *Refah* ödeneklerini azaltmak, son derecede zordur; alıcıları bunları bir hak olarak görmekte ve azaltılmasını öfkeyle protesto etmektedir. Muhafazakârlar, çoğunlukla refah devletini sona erdirme vaatleriyle iktidara gelirler ama çok ender olarak bu soruna el atarlar. Ödenek bir defa verildi mi, onu geri almak neredeyse imkânsızdır. Çoğu muhafazakârın yapabildiği şey, refah sisteminin yayılmasını sınırlamaktır.

39. Benzer biçimde, ekonomideki devlet sektörünü azaltmak da zordur. Ülkelerin çoğu, ekonomide devlet mülkiyetine, kontrolüne ya da rehberliğine sahiptir (ABD'de nispeten daha az). Rusya, Meksika, Nijerya ve İran gibi çok farklı ülkelerde bile, kaybedecek bir şeyleri olanlar, *devletçiliğin* sona ermesine karşı çıkmaktadırlar. Birçok hükümet özelleştirmeden söz etmekte ama bunu yapmayı ertelemektedir.

40. Halkın ve siyasetçilerin tartıştığı şeylerin büyük kısmı ekonomiktir. Kimi ekonomistler, siyasetin içeriğinin ekonomi olduğunu öne sürmektedir. Oysa, bölge, din ve kişilik sorunları gibi doğrudan ekonomik olmayan önemli siyasî ihtilâflar da mevcuttur. Yine de insanlar, zamanlarının büyük bölümünü, kimin ne alması gerektiği konusunu tartışarak geçirirler. Ekonomiyi öğrenin.

41. Aşağı yukarı aynı zaman diliminde, ülkeler piyasa ekonomisini yeniden keşfetmişlerdir. Birçoğu da, devlet kontrolünün büyümeyi geciktirdiğini fark etmiştir. Şimdiki entelektüel eğilim, piyasalardan yanadır, fakat herkes bundan hoşlanmamaktadır.

42. Demokrasi, büyük oranda ekonomik gelişmeye bağlıdır. Yoksul ülkelerin demokrasiyi sürdürebildikleri çok ender görülür. Orta gelirli ve daha zengin ülkelerin büyük bölümü demokrasidir. Bunun muhtemel sebebi, ekonomik büyümenin, geniş, eğitimli, çoğulcu ve ılımlı bir orta sınıf meydana getirmesi ve bunun da siyasî katılım konusunda ısrar etmeye başlamasıdır.

43. Enflasyonun ateşlenmesi kolaydır ama bu, büyümeye zarar vermekte, tutumları sertleştirmekte ve hatta hükümetleri devirebilmektedir. Ele aldığımız çeşitli ülkelerde, enflasyon, insanların hayatlarını kazanma yollarını ve hükümete olan güvenlerini yıkıma uğratmıştır.

44. İşsizlik her yerde mevcut ve çok az sayıda hükümetin çözebildiği bir sorundur. Dünyanın her yerinde, iş bulmak için, Batı Avrupa'daki zor denebilecek ölçüden Üçüncü Dünya'daki çaresizlik derecesine varan bir mücadele söz konusudur. Sovyetler Birliği iş imkânları sağlayabiliyordu ama bunun yegâne sebebi, onun sanayi ve tarımının fena hâlde verimsiz olmasıydı.

45. Pek çok siyasî mesele çözümsüzdür. Bunlar, uzun süreden beri süregelen ve hükümet politikasıyla "çözülemeyen" ekonomik ve sosyal sorunların yüzeydeki görünümüdür. Sorunu ancak, zaman ve tabandaki ekonomik ve sosyal değişim çözebilecektir. Siyaset, sorunları çözmenin bir yolu olarak fazla abartılmaktadır. Çoğu zaman, en iyi politikacıların bile yapabilecekleri, zaman kendi işini yapıncaya kadar işleri istikrarlı bir hâlde tutmaktır.

46. Meseleler daha az değil, daha fazla siyasîleşmektedir. Hükümet daha fazla görev üstlendikçe, daha önceleri özel etkileşmeler olan şeyler, içerdikleri bütün ihtilâflarıyla birlikte siyasî etkileşmeler durumuna gelmektedir. Hiçbir ülke, hiçbir zaman sorunlarından kurtulmamaktadır. Birini çözer çözmez, genellikle sorun çözme mekanizmasının yönetimine ilişkin olan yenileri ortaya çıkmaktadır.

47. İşler her zaman iyiye doğru gitmemektedir. Bazı siyasî sistemler, büyük ve çok sayıdaki baskılarla başa çıkamamakta, böylece suç, rüşvet ve güvensizlikle karakterize edilen *zayıf devletler*e dönüşmektedirler.

48. Siyasî hareketler, partiler, ideolojiler ve rejimler hakkında, apriori kriterlerle hüküm vermek zordur. Uygulamasını bir süre gözlemleyene dek, bir şeyin nasıl işleyeceğini çoğu defa bilemeyiz. Neyin iyi ve neyin kötü olduğunu, ancak sonuçlarını inceleyerek öğrenebiliriz.

49. Siyasî fenomenlere yakından baktığınızda, bunların başlangıçta düşündüğünüzden daha karmaşık olduğunu görürsünüz. İlk önce dikkatinizi çekmeyen istisnaları, nüansları ve farklılıkları keşfedersiniz. Bunları daha derinlemesine araştırarak, –burada sunulanlar da dâhil– genellemeleri değiştirebilir, hatta kimi zaman çürütebilirsiniz.

50. Son olarak, diğer ülkeleri araştırırken, aslında kendi kendimizi de araştırmış oluyoruz. Bu kitaptan çıkarılması gereken derslerden biri, ne ülkemizin, ne de yurttaşları olarak bizim, diğer ülkeler ve halklarından çok da farklı olmadığımızdır. Siyaseti mukayese ederken, kendi sisteminizi de işin içine kattığınızdan emin olun.

TERİMLER SÖZLÜĞÜ

Aşağıda, karşılaştırmalı siyaset alanında sıkça kullanılan kelimeler veya teknik terimlerden bazıları yer almaktadır. Burada, her biri siyasî anlamıyla tanımlanmaktadır. Gerekli yerlerde terimin ilk kez ortaya çıktığı veya en yaygın kullanıldığı ülke belirtilmektedir, ancak bu terimler, çoğunlukla, şu anda dünya çapında kullanılmaktadır.

A & G [R & D]	Yeni teknolojileri araştırma ve geliştirme [Ar-Ge].
açık	Hükümetin bir yıl içinde, elde ettiğinden fazla para harcaması.
Açık Kapı	ABD'nin Çin'i himaye etme politikası.
adem-i merkezîleşme	İdarî yetkiyi, ülkenin başkentinden bölgelere, yörelere ya da ekonomik birimlere yayma.
Afrika doğumlu	Çoğu Hollandalı soyundan ve *Afrikaanca* konuşan, Beyaz Güney Afrikalılar.
Afrika Ulusal Kongresi	Eskiden siyahların özgürleşmesinin aracı olan, Güney Afrika'nın en büyük ve en eski partisi.
Afyon Savaşı	1839–1842, Britanya'nın Çin'e afyon satmasını sağlamak için yapılan İngiliz-Çin savaşı.
agitprop [propaganda bürosu]	(Sovyetler Birliği) kışkırtma [ajitasyon] ve propagandanın birleşimi; Sovyet Komünist Partisi'nin kitleyi harekete geçiren kolu.
akifer	Su barındıran yer altı tabakası.
alt bakan [junior minister]	Kabine seviyesindekilerin altında yürütme sorumluluğu olan MP.
Alt-Sahra	Sahra'nın güneyindeki Afrika.
altsınıf	Sürekli olarak dezavantajlı olan halk kesimi.
altyapı	Otoyol, demiryolu, elektrik ve ekonomik büyümenin gerektirdiği diğer temel ihtiyaçlar sistemi.
ambargo	Aleyhinde olunan ülkeye bazı malların satılmaması.
anakronizm	Şimdiki zamana uymayan, geçmişe ait bir şey.
anarşizm	Bütün klâsik yönetim şekillerini devirmek isteyen radikal ideoloji.
anayasa	Bir ülkenin kurumlarının yazılı örgütlenmesi.
anayasal monarşi	Sınırlı yetkilere sahip kral.
Ancien Régime	Fransızcada eski rejim,
Anglikan	İngiltere kilisesi, ABD'de piskoposluk.
anglofil	İngiltere'yi ve İngilizleri seven kişi.
Anti-Japon Savaşı	Çin'de, 1937–1945 arasındaki İkinci Dünya Savaşı'na Çinlilerin verdiği isim.
antiklerik [ruhban karşıtı]	Roma Katolik kilisesini siyasetin dışına çıkarmaktan yana olan.
antlaşma limanları	Avrupalı güçler tarafından yönetilen Çin kıyı bölgeleri.
apparatchik	"Sistemin adamı", Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin [CPSU] tam günlü memuru.
ara seçim	Parlamento'daki boş sandalye için yapılan, dönem ortasındaki seçim.
aristokrat	Miras yoluyla soylu tabakadan olan kişi.
aryan	(İran) İran'ın eski Farsçadaki adı; Nazilerce, beyaz ırkın sözde üstün kolu olarak kullanılmıştır.
asilzade	Şövalyelikten daha üst mertebede olan, bir İngiliz Lord veya Leydisi.
aşırı çok-partililik	Parlamento'da çok fazla parti olması.

aşırı likidite	Piyasada çok fazla nakit bulunması.
Autobahn [Otoban]	ABD'deki eyaletler arasındakine benzer, Alman ekspres otoyolu.
Avam Kamarası	(Britanya) Parlamento'nun halk tarafından seçilmiş ama daha önemli, alt meclisi.
Avro-coşkulu	AB'yi seven ve güçlenmesini isteyen.
Avrokomünizm	Stalinizmden demokrasi yönünde uzaklaşan İtalyan Komünistlerinin 1970'lerdeki hareketi.
Avro-şüpheci	Ulusal egemenlik pahasına AB'nin güçlenmesini istemeyen.
Avrupa Birliği (EU)	Avrupa devletlerinin çoğunun oluşturduğu yarı federasyon; 1957'de *Ortak Pazar* olarak başlamıştır.
Avrupa Merkez Bankası	Euro bölgesinde faiz oranlarını, para arzını ve enflasyonu denetleyen kurum.
Aydınlanma	Akıl ve hoşgörüyü savunan, 18. Yüzyıl felsefe hareketi.
ayetullah	"Tanrı'nın delili", Şia'nın üst düzey dinî lideri.
azalan oranlı vergi	Yoksula göre zengin üzerinde daha hafif olan vergi.
baccalauréat	Fransızların liseyi bitirme sınavları.
bağımlılık teorisi	Zengin ülkelerin, servetlerini emerek Üçüncü Dünya ülkelerini yoksul bıraktıkları şeklindeki radikal teori.
bakan	Hükümetin herhangi bir ana kolunun (bakanlık) başı.
bakan yardımcısı	Bir Japonya bakanlığındaki en üst düzey bürokrat.
bakiye devlet	Bir ülkenin, parçalanmadan sonra elde kalan kısmı.
baraj şartı	Partinin bir sandalye kazanması için alması gereken minimum yüzde.
baskı	Güç kullanarak yönetmek.
baskın seçim	Plânlanandan önce ve kısa bir süre kala ilân edilen seçim.
Bastille	1789'da, basılmasıyla Fransız Devrimi'nin başladığı, eski ve bugün neredeyse kullanılmayan Paris hapishanesi.
başbakan	Parlamenter sistemlerde hükümetin başı.
başkan	İlle de güçlü olması gerekmeyen, seçilmiş devlet başkanı.
başkanlık sistemi	Güçlü bir başkanın doğrudan ve parlamentodan ayrı olarak seçildiği ve parlamento tarafından indirilemediği siyasî sistem.
Batıcılar	Batı'nın taklit edilmesini isteyen, 19. Yüzyıl Rusları.
bebek ölüm oranı	Canlı doğmuş bebeklerin ilk yıl içinde, binde olarak ölüm oranı; ülke sağlık durumunun standart ölçüsü.
Beida	Çin'in en iyisi olan, Pekin Üniversitesi'nin kısa adı.
beklenen tepkiler kuralı	Friedrich'in, politikacıların hamlelerini, halkın nasıl tepki vereceği beklentisiyle plânladıklarına ilişkin teorisi.
belle époque	"Güzel dönem", 1900'ler dolayındaki Fransa.
benzemezlik	Bir örneğin bir başka örnek için zayıf bir model olduğunu gösterme.
benzerlik kuralı	Bir örneği bir diğeri için model olarak alma.
Berlin Cumhuriyeti	Başkentin Berlin olduğu, yeniden birleşmiş Almanya.
Berlin hava köprüsü	1948–1949 arasında Batı Berlin'e havadan ABD-İngiliz yardımı.
Beş Yıllık Plânlar	1928'de başlayan, Stalin'in Sovyetler Birliği'ni zorla sanayileştirmesi.
Beşinci Cumhuriyet	1958'de başlayıp hâlen süren ve De Gaulle tarafından icat edilen Fransız rejimi.
Big Mac İndeksi	Çok bilinen bir hamburgerin dünya fiyatlarını karşılaştırarak, satınalına gücü paritesinin çok çabuk tahmin edilmesi.
bir meclisli [unicameral]	Sadece bir kamarası [meclisi] olan parlamento.
birim işgücü maliyeti	Aynı ürünün farklı ülkelerde üretiminin mâl oluş değerleri.
birim vetosu	Bir unsurun yasaları veya değişiklikleri engelleyebilmesi.
birinci-mertebe idarî taksimat	Fransa'daki iller gibi, ülkelerin içindeki ana bölgesel birimler.
birleştirme	Farklı bölgelerdeki ulusları bir araya getirme süreci.
birlik [hükümeti]	Bütün büyük partilere kabine görevi vererek yürütmede siyasî iktidarın paylaşılması.
blog	"web log"dan; İnternet'te kendiliklerinden yayımlanan görüşler ve yorumlar.
blok	Gruplaşma ya da ittifak.
Bolşevik	Rusçada "çoğunluk"; Sovyet Komünist Partisi'nin ilk adı.
Bonn Cumhuriyeti	1949–1990 arasında, başkenti Bonn olan Batı Almanya.
bonyad	(İran) İran ekonomisinin sektörlerinin mülkiyetini ve yönetimini elinde tutan İslâmî vakıf.
borcu silmek	Borç verenin, *ifa edilmeyen borcun* hiçbir zaman ödenmeyeceğini kabul etmesi.
borç	Hükümet bütçe açıklarının yıllar içindeki toplam miktarı.

Bourbon	Devrim'den önceki Fransız hanedanı.
Bourbon Sarayı	Fransız Milli Meclisi'nin Paris'teki binası.
Boxer	1900'de, Çin'de, yabancı karşıtı büyük isyan.
bölve yönet	Uyrukları birbirleri aleyhine yerleştirmeye dayalı, Roma ve İngiliz emperyal yönetim metodu.
bölge dışılık ayrıcalığı.	Sömürgelerde, Avrupalıların kendi yasalarına ve mahkemelerine sahip olma
bölgecilik	Bölgesel özerkliğe ve farklılığa vurgu yapan siyasi hareket.
bölgesel milliyetçilik	Merkeze uzak bazı bölgelerdeki bağımsızlıkçı ve ayrılıkçı hareketler.
bölgesel yönetim	Bölgeye, kendi kendisini yönetmesi için bir miktar özerklik verilmesi.
bölünmüş ülke	Huntington'ın teorisine göre, iki uygarlığa bölünmüş bir ülke.
Bronz Çağı	Metal işlemenin ve şehirleşmenin başlaması.
Budizm	Meditasyon ve arzulara gem vurma yoluyla aydınlanmayı arayan Asya dini.
buharlaşabilir	Kısa zamanda yükselen ve düşen.
Bundesrat	Sözlük anlamıyla federal konsey; Alman parlamentosunun eyaletleri temsil eden üst meclisi.
burjuva	Orta sınıftan kimse (Fransızcada "boozh-walı" diye telâffuz edilir).
burjuvazi	Fransızcada orta sınıf; sıfat hâli *burjuva*dır.
bürokrasi	Kamu hizmeti; katı, hiyerarşik yönetimi ifade eder.
bürokratikleştirilmiş	Yoğun ölçüde devlet memurları tarafından kontrol edilen.
Büyük Doğu Asya Ortak Refah Alanı	Tokyo'nun İkinci Dünya Savaşı'ndaki propagandasına göre Asya'nın Japonya tarafından yönetilmesi.
Büyük İleriye Sıçrama	Çin'in, 1950–1960 arasında, bir gecede sanayileşme konusundaki başarısız çabası.
büyük koalisyon hükümet.	En büyük partilerin, sadece küçük partileri muhalefette bırakarak oluşturdukları
Büyük Tasfiye	1936-1938 arasında, Stalin'in küçücük bir sadakatsizlik şüphesiyle binlerce Komünist Parti üyesini öldürmesi.
cami	Müslümanların ibadet evi.
cari hesap dengesi	Bir ülkenin ihracatı ile ithalatı arasındaki farkı.
caudillo	Özellikle devlet yönetimini ele geçirmiş, askerî şef ya da diktatör.
cihad	Arapçada "mücadele", ayrıca Müslümanların kutsal savaşı.
cihatçı	*cihad* (kutsal savaş) kelimesinden; Müslüman kutsal savaşçı.
Cizvit [Jesuit]	İsa [Jesus] Topluluğu; Bir zamanlar özellikle Asyalılara din değiştirtmede fiaal olan Katolik dinî tarikat.
Comecon	Lâğvedilmiş olan, Komünist ülkeler ticaret örgütü.
Commonwealth	*Cumhuriyet.*
Constantinople	1453'te Türkler tarafından fethedilen, Bizans'ın başkenti.
Cortes	İspanya parlamentosu.
CPSU	Sovyetler Birliği Komünist Partisi.
creole	Yeni Dünya'da doğmuş İspanyol.
CRS	Cumhuriyetçi Güvenlik Birlikleri, Fransız paramiliter polisi.
cumhuriyet	Bir kralın yönetmediği ülke. Ayrıca, Komünist federal sistemlerin ve şu anda Rusya'nın idarî bölümü.
cumhuriyetçi	Başlangıçtaki anlamıyla, monarşiden kurtulma yanlısı.
cunta	(İspanyolca "khun-ta" olarak telâffuz edilir) Askerî darbe için uğraşan grup.
çapraz-kesim bölünmeler	Toplumda grup bağlılıklarını üst üste çalıştıran çoklu bölünmeler.
Çar [Tsar]	"Sezar"dan gelir; Rus imparatoru. Kimi zaman eski Lehçe tarzında *çar* olarak da telâffuz edilir.
çevre	Ülkenin uzakta bulunan bölgeleri.
çevrecilik hareket.	Çevreye yönelik endüstriyel, kimyasal ve nükleer tehlikeleri dile getiren siyasi
çıkar grubu	Lehte politikalar elde etmeyi amaçlayan ortaklık.
çift tepeli [bimodal]	Çift tepeli dağılım.
Çinhindi Savaşı	1946–1954 yıllarında, Fransızlar ile Komünist Viet Minh arasındaki Birinci Vietnam Savaşı.
çoğulcu durgunluk tezi.	Kontrol dışı çıkar gruplarının kanal tıkayıcı kütük politikası ürettiği yönündeki Beer

çoğulculuk	Sosyal grupların birbirleriyle ve devletle özerk biçimde etkileşmesi.
çoğunlukçu	İngiltere ve ABD'de olduğu gibi, parlamentoda bir partinin egemenliğini özendiren seçim sistemi.
çok amaçlı okul	ABD'deki liseye eşdeğer, devletçe sübvanse edilen İngiliz orta dereceli okulu.
çok-kültürlülük	Bir ülke içindeki farklı dillerin ve geleneklerin korunması.
çok-partili	Rekabet eden üç ya da daha fazla partinin olduğu sistem.
çokuluslu	Farklı ulusal duygulara sahip, çeşitli halklardan oluşan ülke.
çökmüş devlet	Egemenliğin çökmesi, aslında ulusal yönetim gücünün olmaması.
9. Madde	Japon Anayasası'ndaki savaşa hayır maddesi.
daimî sekreter [müsteşar]	Kâğıt üstünde bakandan sonra gelen ve bir bakanlığı yöneten, en yüksek devlet memuru.
daimyo	Feodal Japon yerel lordu.
Daoizm	(Dao, yani "yol" kelimesinden) Köken itibariyle doğaya dayanan eski Çinli dini; önceleri *Taoizm* olarak ifade edilirdi.
darbe	İktidarın, genellikle ordu subayları tarafından yasadışı olarak ele geçirilmesi.
Dayanışma	1989'da Komünist rejimi deviren, devasa Polonya işçi sendikası.
dazlaklar	Tıraş edilmiş başları ve yarı-askerî kıyafetleriyle, ilk önce İngiltere'de ortaya çıkan, ırkçı gençlik.
de facto	Resmî olarak ifade edilmese de fiiliyatta olan şey.
De Gaulle'cülük	Fransa'yı istikrarlı, birleşmiş, zengin, güçlü ve bağımsız kılmayı amaçlayan De Gaulle politikaları.
dedazo	(*dedo*, yani parmaktan) Üst düzey bir görev için birini parmakla gösterme.
deflasyon	Enflasyonun tersi olarak, fiyatlardaki yekûn azalma.
değişken	Diğer faktörlerle ilişkili ve onları değiştiren faktör.
dekolonizasyon	Sömürgelere bağımsızlık verilmesi.
demagog	İmkânsız vaatlerle *oy* kazanan çıkarcı politikacı.
demir üçgen	Politikacıların, bürokratların ve iş dünyasının aralarındaki para akışını artırmak için birbirlerine kenetlenmeleri.
demografi	Nüfus artışı araştırması.
demokrasi	Kitle katılımını, rekabetçi seçimleri, insan ve vatandaşlık haklarını içeren siyasî sistem.
département	(Departman) İngiltere'deki ilin eşdeğeri olan, Fransa'nın birinci-mertebe idarî birimi.
depolitizasyon	Siyasî katılımın azalması ya da siyasî meselelerin tarafsız idarî sorunlara dönüşmesi.
deregülasyon	Sanayi üzerindeki devlet düzenlemelerinin kalkması.
Deutsche Mark (DM)	1948-2002 yılları arasındaki Alman parası.
devalüe	Bir paranın diğer paralara göre değerinin aşağıya düşürülmesi (*revalüe*nin zıddı).
devlet	Ülkenin kurumsal ya da idarî unsuru.
devlet başkanı	Normalde siyasî çekişmenin üstünde kalan, monark ya da başkan tarzındaki sembolik ulusal lider.
Devlet Duma'sı	Rusya parlamentosunun alt meclisi.
devlet mülkiyetli girişimler (DMGler)	Çoğu eski ve zarar eden, Çin devletinin sahibi olduğu firmalar.
devlet öncülüğünde modernleşme	Değişim ve büyümeye, devletin zorlaması.
devletçilik	Güçlü bir devletin her şeyi, özellikle de büyük sanayileri işletmesi gerektiği fikri.
devrim	Rejimin aniden ve tamamen yıkılması.
Diet	Japonya'nın ve Finlandiya'nınki gibi bazı parlamentolarm adı.
diplomatik tanıma	Bir devletin diğer bir devletle resmî temasını ilân etmesi.
doğa devleti	Uygarlıktan önceki insanlar.
doğrudan demokrasi	Yurttaşlarm, seçilmiş temsilcilerini baypas ederek, birçok meselede kendilerinin oy kullandığı demokrasi.
doğrudan yabancı yatırımı	Yabancı firmalarm başka ülkelerde işletmeler kurması.
doğurganlık oranı	Ortalama bir kadının hayatı boyunca doğurduğu çocuk sayısı.
dolaylı hükmetme	Hanedandan yerli yöneticiler aracılığıyla yürütülen İngiliz sömürge idaresi.
Dolchstoss	Almancada "arkadan bıçaklanma"nın karşılığı.
Dördüncü Cumhuriyet	1946-1958 arası Fransız rejimi.
Dört Kaplan	Güney Kore, Tayvan, Hong Kong ve Singapur.
Dörtler Çetesi	1976'da tutuklanan, Mao'nun aşırı radikal yardımcıları.

dövücülük	İddia edilen haksız ticaret uygulamaları sebebiyle bir başka ülkeyi eleştirmek.
Dreyfus Meselesi	19. Yüzyıl sonunda, bir Yahudi subayın sözde vatana ihaneti üzerine açılan dava; Fransa'yı fena hâlde bölmüştür.
Duma	Rusya'nın ulusal parlamentosu.
durgunluk [resesyon]	GSYİH düşüşüyle kendini gösteren, ekonominin küçülmesi.
Dünya Ticaret Örgütü	Kendilerini ticarete ve yatırıma açmış, 120'den fazla üye; yarı-adli yetkileri vardır.
dünyevî	Bu dünyaya ait, manevînin zıddı.
düz-çizgisel	Düz olarak ve daima ileriye doğru gidiş.
Ecole Nationale d'Administration	(ENA) Fransa'nın üst düzey bürokratlarının yetiştiği okul.
egemenlik	Belli bir arazi parçası üzerinde hukuken son söz; kendi bölgenizdeki patron.
egemen-parti sistemi	Bir tek partinin bütün diğerlerinden çok daha güçlü olduğu ve çok uzun zaman işbaşında kaldığı sistem.
eğilim	Fransa'da, genellikle sol ya da sağ partiler yanında olma.
Eire	İrlanda Cumhuriyeti.
ejido	Köylerin ortaklaşa sahip olduğu toprak.
Ekâbir [ileri gelenler]	[the Establishment] Yarı şaka olarak, İngiliz siyasetinde girişken sosyal elitin sözde tekeli.
ekilebilir	Tarıma elverişli.
Ekim Devrimi	1917'de, Bolşeviklerin Rusya'da iktidarı ele geçirmeleri.
eklektik	Değişik kaynaklardan alınan.
eksklav	Anavatandan ayrılmış ülke parçası.
el pençe divan	(Çin) Sözlük anlamıyla başını yere eğmek; birine secde etmek.
elitler	Üst düzey ve en etkili halk.
Elysée	ABD'deki Beyaz Saray'ın eşdeğeri olan, Paris'teki başkanlık sarayı.
emekçi [işçi] sınıfı	Genel olarak daha az gelir ve eğitime sahip ve saat başına ücret alanlar.
emperyalizm	Güçlü ülkelerin diğerlerini sömürgeye dönüştürmesi.
endemik	Süregen ve galiba kalıcı sorun.
enflasyon	Neredeyse bütün fiyatlardaki sistemli yükseliş.
engelleme	ABD'nin, Soğuk Savaş döneminde komünizmin yayılmasını önleme siyaseti.
engellenmiş toplum	Çıkar gruplarının büyük, zorunlu değişimi engellediği toplum.
enryo	(Japonya) Küstah olmama, çok fazla istememe, soru sormama.
entelijansiya	(İtalyancadan alınma) Rusçada "eğitimli sınıf".
eski arkadaş	Kamu okulundan tanıdığınız bir kimse.
Estates-General	Eski ve kullanılmamış Fransız Parlamentosu.
eşitlikçi	Kendini eşitliğe adamış.
Eşitlikçiler	İngiliz İç Savaşı esnasında eşitlik ve "bir adam, bir oy" talebinde bulunan radikaller.
eşitlikçilik	İnsanları gelir, siyasî güç veya hayat fırsatları yönünden daha eşit kılmayı amaçlayan politika; solcu bir siyasî bakış açısı.
eşitsizlik	Bireyler arasında, servet, gelir, sosyal statü veya siyasî güç farklarının derecesi.
étatisme	(Fransızcada "devletçilik") Ulusal ekonominin büyük sektörlerinde devlet mülkiyeti.
etki alanı	Bir büyük gücün kontrolü altındaki yarı sömürge bölgesi.
etkilenme	Tek tek bireylerin siyasî sisteme düşkünlük duyguları.
etkin	Bagehot'ın adlandırmasında, etkili olan siyasî görevler.
etnisite	Bir gruptan diğerine değişen kültürel özellikler.
euro	(sembolü: €) 2002'den beri Batı Avrupa'nın büyük bölümünün parası; son zamanlardaki değeri 1 $ civarındadır.
falcılık	Yapıların konumlandırılışının ilâhî olarak düzeltilmesi.
Faydacı [Utilitarian]	Maddî getirileri artıran; "faydalı".
Federal Almanya Cumhuriyeti	Önceleri Batı Almanya'nın, şimdi ise bütün Almanya'nın adı.
Federal Anayasa Mahkemesi	ABD Yüksek Mahkemesi'ne eşdeğer, Almanya'nın en üst mahkemesi.
federalizm	Oluşturucu bölgelerin büyük ölçüde özerkliğe sahip olduğu sistem.
feodalizm	İktidarın kral ile soylular arasında dağıldığı ve dengelendiği siyasî sistem.
fetva	İslâm hukukçuları tarafından verilen hüküm.
flaş parti	Hızlı biçimde yükselen ve düşen parti.
FPTP	"First Past The Post"un ["Bitiş çizgisini ilk geçen kazanır"] kısaltılmışı; "tek üyeli bölgede en çok oyu alan kazanır" demenin kısa yoludur.
frankofob	Fransa'dan ve Fransızlardan hoşlanmayan kimse.

Fransız Devrimi	1789'da halk tarafından kralın devrilmesi.
gaiatsu	Japoncada dış baskı.
gaijin	Japoncada yabancı
Gastarbeiter	"Misafir işçiler", Almanya'ya gelmesine izin verilen geçici işgücü.
gayrı-dürüstlük faktörü	Halkın görevdeki politikacılara ilişkin algılaması.
geleneksel Tory	*Thatcherc*ı olmayan, ılımlı veya merkezci Muhafazakâr.
genel irade	Bütün toplumun istediği şey anlamındaki, Rousseau teorisi.
genel merkez	İngiliz siyasî partilerinin Londra'daki merkez büroları.
genel seçim	Britanya'da, MP seçimi için ülke çapında oy verme.
genelleme	Tekrarlanan örnekler ve modeller bulma.
gensek	"Genel Sekreter"in Rusçadaki kısaltması; güçlü CPSU başkanı.
gerici	Geriye, eski usullere gitmeyi isteyen, aşırı muhafazakâr.
geriye sıçrama etkisi	Eğilimlerin ve değerlerin geriye dönme eğilimi.
gerontokrasi	Yaşlıların yönetimi.
gerrymander	Seçim bölgesi sınırlarını bir partinin lehine olacak şekilde çizmek.
gezinti parası	Politikacıların oy satın almak için ödedikleri küçükçe bir miktar para.
Gini İndeksi	0 rakamı tam eşit anlamına gelmek üzere, gelir eşitsizliğinin ölçüsü.
girdi-çıktı tablosu	Bütün ülke ekonomisinin hesap çizelgesi.
girişimcilik [entrepreneurial]	Kendi işini kurmak.
glasnost	Gorbaçov'un medyaya açık olma politikası.
Gleichschaltung	Alman ekonomisi üzerindeki Nazi kontrolü.
Gosplan	Sovyet merkezî ekonomik planlama bürosu.
göç alma [immigration]	Bir ülkenin dışarıdan göçmen kabul etmesi.
göç verme [emigration]	Bir ülkenin dışarıya göçmen göndermesi.
gölge şogun	En baskın hizbin, Japonya'nın başbakanını atayan ve kontrolü altında bulunduran liderinin gayrı resmiyetteki lâkabı.
grande école	Fransızcada "ünlü okul"; elit, uzmanlaşmış yüksek eğitim kurumu.
Grands Corps	Üst düzey Fransız bürokratlar.
gringo	(İspanyolcada "anlaşılmayan konuşma"dan gelir) Aşağılayıcı anlamda yabancı, özellikle de *norteamericano*.
Grundgesetz	Temel Yasa, Almanya'nın anayasası.
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla; bir ülkede bir yıl içinde üretilen mal ve hizmetlerin toplam miktarı.
guanxi	Çincede irtibatlar, bağlantılar.
Gulag	Sovyet merkezî hapishaneleri yönetimi.
Guomindang	1949'da anavatandan kovulmuş olan Çin Milliyetçi partisi; eskiden Kuomintang olarak teâffuz edilir ve KMT biçiminde kısaltılırdı.
güçler kaynaşması	ABD'deki güçler ayrılığının tersine, parlamenter sistemlerde yürütme ve yasama erklerinin birleşmesi.
güdümcü	Sanayiyi yöneten, Fransız *devletçiliğ*ine sıkı sıkıya bağlı bürokratlar.
güdümlü kapitalizm	Japonya'da olduğu gibi, Devletin ekonomiyi mülkiyetinde bulundurmayıp, onu denetlemesi.
günah keçisi yapma	Siyasî ya da ekonomik sistemin hastalıkları yüzünden haksız yere kişileri veya grupları suçlamak.
Güney Amerika	Panama'nın güneyindeki kıta.
güvensizlik oylaması	Mevcut kabineyi düşürmek için yapılan parlamento oylaması.
güvensizlik oyu	Parlamento'da kabineyi devirme oyu.
Habsburg	Bir zamanlar Avusturya-Macaristan, İspanya, Latin Amerika ve Hollanda'ya da sahip olmuş, çok önemli, Katolik bir hanedan.
hac	Müslümanların Mekke'yi ziyareti.
hacienda	İspanyol sahipleriyle (*hacendado*) Kızılderili kölelerin büyük ülke arazisi.
Hainan	Çin'in en güneyindeki büyük bir ada ili.
halkediş programları.	Sosyal Güvenlik gibi, yurttaşların otomatikman hak kazandıkları harcama
Halk Cephesi	1930'larda Fransa ve İspanya'daki, bütün solcu ve liberal partilerin oluşturduğu koalisyon hükümeti.
Han	Çin'in ilk ve en büyük halkı.

hanedan döngüsü	(Çin) Bir imparatorluk ailesinin doğuşu, olgunlaşması ve düşüşü.
hegemonya	En üstün ya da emreden güç olmak.
Helsinki Nihaî Senedi	Avrupa'nın sınırlarını kalıcı kılan, 1975 tarihli mutabakat.
heretik	Bir dinden ayrılan kişi.
hilâfet	İslâmî hanedan.
himayecilik	Yerli üreticilere yardım etmek için, gümrük vergileri ve düzenlemelerle ithal mallarını içeriye sokmamak.
hiperenflasyon	Ayda yüzde 50'den fazla olacak kadar, çok yüksek enflasyon.
hizbullah	"Tanrı yandaşı", fanatik İslâmcılık taraftarı.
hizip	Parti içinde parti.
hizipçi	Çekişen *hizip*lere parçalanma eğiliminde olan.
holiganizm	Şiddet ve tahripkâr davranışlar.
Holocaust	İkinci Dünya Savaşı sırasında, Nazilerin Avrupalı Yahudilere uyguladıkları soykırım.
Huguenotlar	Fransız Protestanlar.
hükümet	Amerikalıların "yönetim" dedikleri, belli bir kabine.
hükümet başkanı	Günlük siyasî meselelerle meşgul olan, başbakan veya devlet başkanı düzeyinde, ülkenin en üst siyasî yöneticisi; kimi zaman hükümetin başı olarak da adlandırılır.
Hür Fransız	De Gaulle'ün sürgündeki İkinci Dünya Savaşı hükümeti.
hypermarché	"Hipermarket"in Fransızca karşılığı olarak, her şeyi satan dev mağaza.
IMF	Uluslararası Para Fonu; ekonomik istikrarı artırmak üzere borç verir.
ıslaklar	Thatcher'ın deyimiyle, kendi militan *neoliberalizm*ini uygulama konusunda çok korkak Toryler.
iç [bölge]	Devletin doğduğu bölge.
içişleri bakanlığı	Avrupa'da, ülke içi güvenlik ve ulusal polis teşkilâtından sorumlu bakanlık.
ideal-tip	Sosyal özellikleri bir tek örnekiçinde toplayan.
ideoloji	Toplumu geliştirmeye yönelik inanç sistemi.
ifa edilmeyen borç	Geri ödenmeyen borç.
ihtisas komisyonu	Bir bakanlığın üzerine odaklanan, uzmanlaşmış Avam Kamarası komisyonu.
iki meclisli [bicameral]	İkikamaraya [meclis] sahip yasama organı.
iki yönlü muhalefet	Her iki taraftan da çökertilmeye çalışılan merkezci partiler ya da hükümetler.
iki-artı partili sistem	İki büyük parti ve muhtelif sayıda küçük partiler.
iktidar	A'nın B'ye kendi isteklerini yaptırabilmesi.
iktidar değişikliği	Bir partinin seçimler yoluyla bir diğer parti tarafından iktidardan devrilmesi.
immobilizm	Hükümetin büyük sorunları çözmedeki yeteneksizliği.
İngiliz Sanayi Konfederasyonu	En büyük İngiliz İşadamları derneği.
insan sermayesi	Bir ulusun işgücünün eğitim, beceri ve coşkusu.
insan-arazi oranı	Kişi başına ne kadar *ekilebilir* arazi olduğu.
inşa edilmiş	Kasıtlı olarak oluşturulmuş ama büyük ölçüde doğal kabul edilen.
iradecilik	İnsan iradesinin dünyayı değiştirebileceğine olan inanç.
İrlanda Cumhuriyet Ordusu (IRA)	Bütün İrlanda'yı birleştirmeye çalışan, İngiliz karşıtı teröristler.
İslâm	[Hz.] Muhammed tarafından kurulan din.
İslâmcı	İslâm'ı siyasî bir tarzda kullanan kişi.
İslâmcılık	İslâm'ın siyasî ideoloji hâline dönüşmesi.
İşçi Sendikaları Kongresi	TUC; İngiliz emek federasyonu, ABD'deki AFL-CIO'nun eşdeğeri.
işgücü esneksizlikleri	İşçilerin işe girme veya iş değiştirme konusundaki gönülsüzlükleri.
itaatkâr	Sosyal bakımdan üstün olanların liderliğini kabul eden.
-izm	İdeoloji belirten sonek.
Jakobenler	Devrim Fransası'ndaki radikal dernekler.
jenosit	Bütün bir halkın öldürülmesi.
jeopolitik	Coğrafyanın siyaset üzerindeki etkisi ve coğrafyanın stratejik amaçlarla kullanılması.
Junker	(*Jung Herren*, yani genç centilmenden gelir ve "yunker" diye telâffuz edilir) Prusya soylusu.
jus sanguinis	Lâtincede "kan hakkı"; soya dayanan yurttaşlık.
jus soli	Lâtincede "toprak hakkı"; ülkede doğanlara verilen yurttaşlık.
Jusolar	"Genç Sosyalistler"in kısaltması; SPD'nin radikal, genç kanadı.
kabine	Devletin yürütme organlarının başı olan bakanlar grubu; Avrupa'da hükümetle eş anlamlıdır.

kadro	Fransızcada "çatı"nın karşılığı; Asyalı Komünistler, yerel Parti lideri karşılığı olarak kullanmaktadırlar.
Kafkasya	Karadeniz ile Hazar Denizi arasındaki dağlık bölge.
kalkınmacılık teori.	1960'ların başlarındaki, Üçüncü Dünya ülkelerini kalkındırabileceğimize ilişkin
kamu maliyesi	Bir devletin kasasına ne koyduğu, ne harcadığı ve aradaki farkınasıl karşıladığı.
kamu okulu	Britanya'da, ABD'deki özel kolejlerin eşdeğeri olan özel, yatılı okul.
kamu şirketi	Tümüyle veya kısmen devletin mülkiyetinde bulunan, özel amaçlı ekonomik birim.
kanun	Genellikle özel bir sorun için çıkarılan, sıradan yasa.
kararlı hâl [steady-state]	Küçük değişikliklerle kendisini koruyan sistem.
karayla çevrili	Deniz kıyısı olmayan ülke.
karışık monarşi	Kralın soylular tarafından dengelenmesi.
karışık-üyeli	Tek-üyeli bölge ile nispî temsil sistemini birleştiren seçim sistemi.
karizma yeteneği.	("kar-izma" diye telâffuz edilir; Yunancada yetenek karşılığı) siyasî cezbetme
karoshi	(Japonya) Aşırı çalışma sebebiyle ölüm.
karşı kültür	1960'larda olduğu gibi, geleneksel değerlerin reddedilmesi.
karşıt [antithetical]	Birbirlerine zıt fikirler.
Kartezyen	Fransız filozof René Descartes'tan sonra, ampirik atıf olmaksızın, sadece saf akla dayanan felsefî analiz.
kasaba sakini [burgher]	İlk anlamı kasahada ikamet eden demekti; genişleyerek orta sınıf, yani Fransızcadaki *burjuva* oldu.
kast	Miras yoluyla üyesi olunan sosyal katman ya da grup.
katılım	Yurttaşların, oy verme, partiye veya adaya yardım etme ya da görevlilerle temas kurma gibi yollarla siyasete dâhil olmaları.
katılım [oranı]	Bir seçimde oy kullanabilir olanların yüzdesi.
katma değer vergisi	Avrupa'nın her yerinde uygulanan, kapsamlı, üstü örtülü ulusal satış vergisi.
kayıtdışı ekonomi	Vergi ve düzenlemelerden kurtulmak için yapılan tezgâh-altı işlemler.
Kayzer	Almancada Sezar karşılığı; imparator.
keiretsu	(Japonya) Sanayi şirketler grubu, savaş öncesindeki *zaibatsu*nun yeni adı.
Keltler	Avrupa'nın Roma öncesi yerleşimcileri.
kemer sıkma	Hükümet harcamalarını düşük tutma.
Kempeitai	İkinci Dünya Savaşı öncesi ve esnasında, Japonya'nın ordu tarafından yönetilen güvenlik polisi.
kentleşme	Nüfusun kırsal kesimden kente kayması.
kıdemsiz parlamento üyesi	(Britanya) Yürütme sorumluluğu olmayan, sıradan MP.
kınama	Yasamanın oyuyla yürütmenin kınanması.
Kıta	Avrupa anakarası için kullanılan ve onun bir parçası olmadıklarına delâlet eden İngiliz terimi.
Kızıl Muhafızlar	*Kültür Devrimi* sırasında, Çin'i altüst eden radikal Maocu gençlik.
kızıl-kahverengi	Komünistler ile Faşistlerin muhtemel bir birleşmesini anlatır; kahverengi, Hitler'in kahverengi kazaklılarını simgelemektedir.
kibarlık	Siyasette, makul ölçüde iyi bir tarzı muhafaza etmek.
kilise hukuku	Roma Katolik kilisesinin iç yasaları.
kilitleme	ABD'de, yürütme ve yasamanın özellikle de karşıt taraflarda olduklarında birbirlerini engelleme eğilimleri.
kimlik	İnsanların, milliyet, etnik grup, bölge ya da partileriyle ayırt edilmeleri.
kiniklik	Güvenmeme; siyasî sistemin yanlış ve ahlâksız olduğu inancı.
Kiril	Doğu Slav dillerinin Grek esaslı alfabesi.
kişi başına	Refahın yaklaşık seviyesini verecek şekilde, GSYİH'nın nüfusa bölünmesi.
kişilik kültü	Kendisine tapınılan diktatör.
kişilik kültü	Sözgelimi Stalin ve Mao gibi siyasî liderlere aşırı övgü ve tapınma.
kişotik [quixotic]	(Don Kişot'tan) [Don Quixote] Yanlış hedeflere ulaşmak için romantik, gerçekçi olmayan çabalar.
kitle	Yurttaşların çoğunluğu, *elit* olmayan herkes.
kitle hattı	Mao'nun Çin için devrim teorisi.
kleptokrasi	Hırsızların yönetimi.

klientalizm	Hükümetin, desteklerini sağlamak üzere gruplardan yana olması.
koalisyon	Hükümeti kurmak için yapılan çok partili ittifak.
komisyon	Bir mukavele için devlet yetkililerine yapılan ödeme.
kompartımanlaşma	Problemlerin zihinde birbirinden ayrılması ve izole edilmesi.
Komsomol	(Sovyetler Birliği) Komünist gençlik örgütü.
komünizm	Marx'ın ekonomik teorilerinin Lenin'in örgütlemesiyle birleşmesi.
Komüntern	Komünist Enternasyonal; Moskova'nın kontrolü altındaki dünyanın Komünist partileri.
Konfüçyanizm	Aile, hiyerarşi ve törelere dayanan, Çin kökenli, sosyal ve siyasî istikrar felsefesi.
konsensüs	Bütün oluşturucu gruplar arasında mutabakat.
kontrol dışı sistem	Kaynaklarını daha fazla kaynak biriktirmek için kullanan etkili insanlar.
Kore Savaşı	Kuzey ve Güney Kore, ABD ve Çin kuvvetlerinin girdiği, 1950–1953 çatışması.
korporatizm	Mussolini'nin icadı olan, sanayi sektörleri tarafından temsil edilme.
koruyucu gümrük vergileri	İç piyasa ürünlerinin ucuzlamasını önlemek üzere ithal mallar üzerine konan vergi.
kral naipliği	Kral ergen oluncaya kadar devleti yöneten konsey.
Kralcılar	İngiliz İç Savaşı'nda kralı destekleyenler.
Kremlin	Moskova kalesi, Rus devletinin merkezi.
Kremlinoloji	Komünist rejimleri analiz etmek üzere personel değişikliklerinin kaydedilmesi.
kulaklar	(Sovyetler Birliği) Stalin'in çiftliklerin kolektifleştirmesi uygulamasının bir parçası olarak öldürülmeleri emrini verdiği, zengin köylü sınıfı.
Kulturkampf	Özellikle Bismarck'ın Katolik Kilisesi ile olan kültür mücadelesi.
Kuran	Müslümanların kutsal kitabı.
kurulcular	Thatcher'ın deyimiyle, kendi *neoliberal* vizyonunu paylaşan Toryler.
kurum	Tesis edilmiş kurallar ve güç ilişkileri.
kuruma	Buharlaşarak kuru hâle gelme.
kurumsallaştırma	Siyasî ilişkiyi kalıcı kılma.
kutuplaşmış çoğulculuk sistem.	Küçük bir merkezle birlikte iki radikal blok ortaya çıkaran, sağlıksız bir çok-partili
Kuzey Kafkasya	Çeçenistan'ı da içine alan, Gürcistan ile Azerbaycan'ın kuzeyindeki dağlık bölge.
küçük burjuva	Küçük esnaf.
Küçük Düşme Yüzyılı	Çin'in, ilk Afyon Savaşı'ndan Komünist zafere kadar, 1839–1949 yıllarını kapsayan, emperyalistler tarafından egemenlik altına alındığı dönem.
Kültür Devrimi	Mao'nun, 1960'ların sonunda, Çin'de bürokrasiyi kırma yönündeki çılgınca çabası.
kümülatif	Birbirini pekiştiren.
küreselleşme	Dünyanın tek ve büyük bir kapitalist pazar hâline gelmesi.
lâf kesme	Konuşmacının sözünü kesmek.
Land	(çoğulu Länder) ABD eyaletlerine eşdeğer, Almanya'nın birinci-mertebe idarî
taksimatı.	
Landtag	Alman eyalet meclisi.
Latin Amerika	ABD'nin güneyindeki bütün ülkeler.
Lebensraum	Almancada bütün ulusun "yaşama alanı".
liberal	Avrupalılara ve Latin Amerikalılara göre sınırlanmamış kapitalizm (Not: ABD'deki anlamının neredeyse tam tersi).
liberal demokrasi	Hoşgörü ve özgürlüğü (liberalizm) kitle katılımıyla (demokrasi) birleştiren sistem.
Liberal Demokratlar	LDP, Japonya'nın egemen partisi, bir sepet parti.
liberalizm	İlk önceleri, ekonomi ve toplum üzerindeki devlet denetimini asgarileştirmek isteyen bir ideoloji; günümüzde ABD'deki anlamı ise refah düzenlemeleri ve daha fazla eşitliktir.
Lockeçu	"Hayat, özgürlük ve mülkiyet" doğal hakkına vurgu yapan John Locke'un düşüncelerine uyan.
Lordlar Kamarası	(Britanya) Parlamento'nun üst ve aristokratik kökenli meclisi; Avam Kamarası'ndan daha az önemlidir.
lycée	Fransız akademik ortaöğrenim kurumu, lise.
Maastricht	AB'yi kuran 1992 tarihli antlaşma.
Mac Arthur Anayasası	Japonya'nın, ABD tarafından hazırlanan savaş sonrası anayasası.
machismo	Fiyakalı, abartılmış erkeklik.
Machtpolitik	Güç siyasası.

mafya — Birsuç ittifakı.
Maginot Hattı — Almanya'yla İkinci Dünya Savaşı öncesinde karşı karşıya gelen ve gedik açılamaz zannedilen Fransız savunması.
Magna Carta — İngiliz soylularının haklarını koruyan 1215 tarihli anlaşma.
makroekonomi — GSYİH büyüdüğü, büyüme, verimlilik, faiz oranları ve enflasyon dâhil, bir ülke ekonomisinin büyük resmi.
malî — Vergilere ve kamu harcamalarına ilişkin.
Maliye Bakanlığı. — Ekonomi politikasına ve diğer bakanlıkların bütçelerine nezaret eden İngiliz
Maliye [Exchequer] — Britanya'nın hazine bakanlığı.
Malthusçu — Nüfus artışının besin artışını geride bıraktığı şeklindeki görüş.
Mançu — *Qing* olarak da bilinen ve 1644'ten 1911'e kadar hüküm süren, Çin'in son imparatorluk hanedanı.
Mançukuo — Japonların Mançurya'da kurduğu kukla devlet.
Mançurya — Çin'in kuzeydoğu kıyı bölgesi.
Mandarin — (Çin) *Konfüçyan* klâsikleriyle eğitim almış, geleneksel yönetici.
Maoizm — Gerillâ savaşını ve periyodik ayaklanmaları ön plâna çıkaran, komünizmin aşırı bir şekli.
Marksist — Karl Marx'ın sosyalist teorilerine taraftar olan.
Marksizm-Leninizm — Marx'ın ekonomik ve tarihsel teorilerini Lenin'in örgütleme teknikleriyle birleştiren ideoloji, yani Komünizm.
Marseillaise — Fransız millî marşı.
Marshall Planı — Avrupa'nın yeniden canlanması için muazzam miktardaki ABD yardımı.
maskeleme — Bir sorunun üzerini örtmek.
Mayıs Olayları — Mayıs 1968'deki isyanlar ve ayaklanmaların yumuşak tabiri.
Meclis — Arapçada parlamento karşılığı; İran parlamentosu.
Medef — Fransız İşadamları Örgütü.
Meiji — 1868'de başlayan, Japonya'nın hızlı modernleşme dönemi.
Menşevik — Rusçada "azınlık"; Rus Sosyal Demokratlarının, Lenin tarafından reddedilen daha az radikal fraksiyonu.
Mercosur bölgesi. — Güney pazarı"; Güney Amerika'nın güney bölümünü içine alan serbest ticaret
meritokrasi — Veraset yerine, sadece zekâ kafalar ve yetenekler sayesinde ilerleme.
merkantilizm — Bir ulusun refahının, devletin ekonomi üzerindeki kontrolleri sayesinde biriktirilen altın ve gümüşü olduğu şeklindeki teori.
merkez — Siyasî olarak, ne sağ ne de sol olmayan, ılımlı ya da orta yolcu. Ayrıca federal sistemlerde ülke başkentinin yetkileri.
merkez arayışı — Siyasî partilerin merkezi kazanmak amacıyla ılımlı politikalara doğru meyletmesi.
Merkez Komitesi — Birçok Komünist Parti'nin en tepeye çok yakın, büyük yönetim organı.
merkez-çevre gerilimi — Ülke başkentinin yönetimi altında, uzakta kalan bölgelerin küskünlüğü.
merkezîleştirme toplanması. — Çok az ya da hiç yerel özerklik vermeden, idarî yetkinin ülke başkentinde
merkez-pikli — Halkın çoğunun ortada yer aldığı, çan biçimli eğri dağılımı.
Mesoamerika — (Orta Amerika'nın İspanyolcası) Güney Meksika ve Orta Amerika'nın kuzeyi.
mestizaje — İspanyol ile Kızılderili'nin birbirine karışması.
meşruluk — Rejimin egemenliğinin haklı olduğuna ilişkin kitle algısı.
METI — Japonya'nın güçlü Ekonomi, Ticaret ve Sanayi Bakanlığı (eski adı MITI).
Metternichçi — Napoléon öncesi Avrupa monarşisini ve istikrarını geri getirmeye çalışan, yapay muhafazakâr sistem.
Midi — (Fransızcada "öğle vakti" karşılığı) Güney Fransa.
mikroekonomi — Ürün tasarımı, fiyatlandırma, üretkenlik ve maliyetler dâhil, tek tek piyasaların yakın-çekim görüntüsü.
milletvekili — Fransa ya da başka pek çok parlamentonun üyesi.
Millî Meclis — Fransa'nın parlamentosu.
millileştirme — Özel sektörün devlet eline geçmesi.
milliyet — Bir ulusa veya Doğu Avrupa'da ve eski Sovyetler Birliği'nde bir etnik gruba ait olma.
Milliyetçi — 1920'lerin sonunda Çin'i birleştiren ve kısaltılmış adı KMT olan, Chang Kai-Shek'in

	partisi.
milliyetçilik	Bir kimsenin kendi ülkesinin birliği ve büyüklüğü inancı ve onu yabancıların yönetmesinden duyduğu nefret.
Ming	Moğollardan sonra Mançulardan önce, 1368–1644 arasında hüküm süren Han Çinli hanedanı.
mini-kredi	Bir iş kurmak için alınan, (birkaç yüz dolarlık) teminatsız, küçük kredi.
Mitbestimmung	Almancada "ortaldaşa karar verme"; sendikaların şirket kararlarına katılması.
Mitteleuropa	Almancada Orta Avrupa.
Modell Deutschland	Alınan ekonomik modeli.
modernleşme	Modern olma; ayrıca bu sürecin bilinen belirli yolları takip etmesi teorisi.
modernleştirici tiran	Ülkeyi ileriye iten diktatör.
Moğol	Çin'i 13. ve 14. Yüzyıllarda, Yuan hanedanı olarak yöneten, Cengiz Han tarafından kurulmuş Orta Asya hanedanı.
molla	Müslüman din adamı.
monetarizm	Friedman'ın, para arzındaki artış oranının, birçok ekonomik gelişmeyi kontrol ettiği şeklideki teorisi.
MP	Parlamento üyesi.
muhafazakârlık	Mevcut kurumları ve görenekleri korumayı amaçlayan ideoloji.
muhalefet	Parlamenter sistemlerde, kabinede yer almayan, parlamentodaki partiler.
muhalif	Siyasî sistemi açıkça eleştiren kişi.
mutlak gerileme	Bir ülkenin kendi geçmişine kıyasla ekonomik olarak gittikçe zayıflaması.
mutlak yoksulluk	Dünya Bankası tarafından günlük 1 dolardan azıyla geçinme olarak tanımlanan, aşırı düşük gelir.
mutlakıyetçilik	Kralın bütün gücü elinde topladığı, kraliyet diktatörlüğü.
müdürler	Sadece Paris'e karşı sorumlu Fransız il yöneticileri; *vali*lerin ilk versiyonu.
müflis	Malından daha fazla borcu olan.
Müslüman	İslâm'a tâbi olan; ayrıca *İslâm*'ın sıfat hâli.
Müttefikler	İkinci Dünya Savaşı'nda Mihver karşıtı askerî koalisyon.
NAFTA	ABD, Kanada ve Meksika arasındaki 1994 tarihli Kuzey Amerika Serbest Ticaret Antlaşması.
narcotraficante	Uyuşturucu kaçakçısı.
Narodnikler	Rusçada "halk" kelimesinin karşılığı olan *narod*'dan; 19. Yüzyıl sonu Rusyası'nda radikal, halkçı kışkırtıcılar.
Nazilerden arındırma	Nazi görevlilerinin kamu hayatından uzaklaştırılması.
nedensellik	Bir şeyin bir başka şeye sebep olduğunun kanıtlanması.
nemawashi	Bahçıvanlıkta olduğu gibi, sözlükanlamıyla Japoncada "kök-bağlama"; grup uzlaşmasının oluşturulması.
Neo-conlar	Yeni-muhafazakârların [neo-conservatives] kısaltılmışı; Muhafazakârlığa ve güç-eğilimli yaklaşımlara yönelmiş, eski ABD'li liberaller.
neo-De Gaullecü	Chirac'ın yeniden dirilen De-Gaullecü partisi; şimdi Halk Hareketi Birliği (UMP) olarak adlandırılmaktadır.
neoliberalizm	Serbest piyasa ekonomisinin yeniden canlanması.
Neolitik	Tarımın başladığı, Yeni Taş Devri.
nesnel	Gözlenebilir kriterlerle karar verilen.
Nihaî Çözüm	Yahudileri yok etmeye yönelik Nazi programı.
nihonjinron	(sözlük anlamıyla Japon kişi-lik) Japonluk.
kohabitasyon	Fransa devlet başkanının muhalif partiden başbakan atamak zorunda kalması.
nispî gerileme	Ekonomik açıdan diğer ülkelere ayak uyduramamak.
nispî temsil [PR]	Partilerin kazandıkları oya göre sandalye sayısının verildiği seçim sistemi.
nomenklatura	Hassas görevler ve bunlara atanabileceklerin, yani Sovyet elitinin listesi.
Normanlar	Fransa'nın Normandiya bölgesine yerleşen ve buraya adını veren Vikingler.
norteamericanos	"Kuzey Amerikalılar"; ABD yurttaşları.
Okurasho	Japonya Maliye Bakanlığı.
olağanüstü durum yetkileri	Anayasaların çoğunda bulunan ve belli şartlar altında, yürütmenin başkanının sıra dışı yetkileri üstlenmesine izin veren madde.
oligarşi	Birkaç kişinin yönetimi.
omnipotent	Her şeye gücü yeten.

on	Japoncada şeref yükümlülüğü ya da borcu.
OPEC	Petrol zengini ülkelerin petrol fiyatlarını artırmak için kurdukları kartel.
oportünist	Kendi çıkarı peşindeki ilkesiz kişi.
Orta Amerika	Meksika ile Kolombiya arasındaki ülkeler.
Orta Asya	Hazar Denizi ile Çin arasındaki bölge.
Orta Krallık	Çin'in geleneksel olarak kendisine verdiği ad.
orta sınıf	Genel olarak daha zengin ve eğitimli, meslek sahibi veya maaşlılar.
orta yol	Güya kapitalizm ile sosyalizmin harmanlanması; "üçüncü yol" diye de adlandırılır.
OrtakPazar	Şimdiki Avrupa Birliği; Üyeleri arasındaki gümrük tarifeleri ile ticaret ve işgücü sınırlamalarını ortadan kaldırmak üzere Batı Avrupalı ülkelerin oluşturduğu grup.
Ortak Tarım Programı (CAP)	AB bütçesinin en büyük kısmını oluşturan, AB tarım sübvansiyonları.
Osmanlı	14. Yüzyıl'dan 20. Yüzyıl'a kadarki Türk imparatorluk hanedanı.
Ossi	Doğu Almanın lâkabı.
Ostpolitik	Sözlük anlamıyla, "doğu politikası"; Brandt'm, Doğu Almanya dâhil, Doğu Avrupa'yla kurduğu ilişkiler.
otokrasi	Merkezî bir devlette, bir kişinin mutlak yönetimi.
otorite	Siyasî kişiliklerin kendilerine itaat ettirme gücü.
otoriteryen	Anti-demokratik ya da diktatöryel siyaset.
Otuz Yıl Savaşı	1618-1648 yılları arasında, Habsburg'un Avrupa'yı ele geçirme ve Katolikleştirme girişimi.
Oxbridge	Günlük dilde, Oxford ve Cambridge Üniversitelerinin bir arada söylenişi.
oy çokluğu	Çoğunluk oyundan az bile olsa, alınan en büyük oy miktarı.
oy hakkı	Oy verme hakkı.
oylama	Avam Kamarası'nda yapılan oy verme işlemi.
ödeyemezlik	Bir borcu alacaklısına geri ödeyememe.
ömürlük asiller	Sadece kendi hayatları süresince lordluğa atanmış, bunu çocuklarına miras bırakamayan seçkin Britanyalılar.
Örf Hukuku	İngiltere'de gelişen, yargıç ürünü hukuk sistemi.
Özel Ekonomik Bölgeler (ÖEBler)	Başlangıçta, kapitalist ekonomik gelişmenin teşvik edildiği Çin'in güney kıyısında kurulan bölgeler.
özelleştirme	Devlet mülkiyetindeki sanayinin özel çıkar sahiplerine satılması.
özerk bölge	Sovyetlerde olduğu gibi, etnik azınlığın kendi bölgesi.
özerklik	Kısmî bağımsızlık.
öznel	Duygu veya sezgiyle karar verilen.
Pan-Afrikanizm	Bütün Afrika'yı birleştirme hareketi.
para havalesi	Memlekete gönderilen para.
paralı siyaset	Fonlarm seçimleri kazanmak için savurganca kullanılması.
paramiliter	Hafif bir ordu tarzında örgütlenen ve donatılan ulusal polis gücü.
paranoya	Korkudan farklı bir şey olarak, başkalarmdan sebepsiz şüphe.
parçalanmışlık	Alt gruplar arasında göze çarpan görüş farklılığı ve çok az uzlaşma ya da uzlaşmazlık.
Paris Komünü	1870–1871 Alman kuşatması esnasında, Paris yönetiminin yurttaşlar tarafından üstlenilmesi.
parlamenter sistem	Kabinenin parlamentoya karşı sorumlu olduğu ve onun tarafından düşürülebildiği siyasî sistem; yürütmenin başı, doğrudan seçilmeyen başbakandır.
parlamento	Yasaları mütalaa eden ve çıkaran millî meclis. Baş harfi büyük yazıldığında, Britanya'nın yasama organı, özellikle de alt meclisi, yani *Avam Kamarası*.
Parlamentocular	İngiliz İç Savaşı'nda Parlamento'yu destekleyenler.
parti denetçisi [whip]	Üyelerin oylamalarda partiye itaat etmelerini sağlayan parlamentodaki parti yöneticisi.
parti imajı	Bir parti hakkında seçmenin algısı.
parti kimliği	Seçmenin siyasî partiye psikolojik olarak bağlılığı.
parti listesi	Nispi temsil (PR) seçimlerinde, partinin aday sıralaması; seçmenler oy pusulası olarak bir partinin listesini tercih ederler.
parti sistemi	Bir ülkedeki partilerin sayısı ve rekabet edebilirlikleri; beş genel tür şunlardır: partisiz, tek-partili, iki-partili, egemen-parti ve çok-partili sistemler.
partikülarizm	Bir bölgenin, kendisinin farklı olduğu duygusu.
partilerden kaçış	Seçmenlerin, herhangi bir partiyle olan kimlik bağını kaybetmesi.

partinin kalesi [safe seat]	Oylarını uzun bir süredir belli bir parti lehine kullanıldığı seçim çevresi.
Paskalya Cuması Anlaşması	Kuzey İrlanda'da iktidarı paylaştıran 1998 tarihli anlaşma.
passé	Modası geçmiş, mazide kalmış.
patrie	Vatanın Fransızcası.
patronaj	Siyasî görevi, kendi taraftarlarını işe almak için kullanmak.
Pehlevî	İslâmî devrim tarafından indirilen, 1925-1979 arası İran monarşisi.
perestroika	"Yeniden yapılanma"nın Rusçadaki karşılığı; Gorbaçov'un Sovyet ekonomisini reforme etme önerileri.
personalismo	Güçlü, fiyakalı şahsiyetlerin siyaseti.
peso	(İspanyolcada "itibar" karşılığı) On ABD senti civarında gezinen Meksika parası.
pietà	"Merhamet"in İtalyanca karşılığı; Meryem'in İsa'nın cesedini beşikte sallamasının sanatsal temsili.
Pinyin	Şu anda geçerli olan, Çin alfabesini İngilizceye dönüştürme sistemi.
plebisit	Halkın adaylar için değil, belli bir konu için oy kullandığı *referandum*.
Politbüro	"Siyasi büro"; çoğu Komünist partinin küçük, en üst yönetim organı.
politika [siyasa]	Hükümetlerin yaptığı özel tercihler.
popülist	Genel halktan yana ve elitlere karşı olduğunu öne süren.
Portakallar	Kral Portakal (Hollanda kraliyet sarayının sembolü) William'dan sonra, Kuzey İrlandalı Protestanlara verilen ad.
portföy	Bakanın atandığı görev, bakanlık.
postmateryalizm	Modern kültürün, kazanmanın ve harcamanın ötesine geçtiği şeklindeki teori.
Pozitivizm	Bilimsel metotların toplumu analiz ve ıslah etmek için uygulanması anlamındaki felsefî terim.
pragmatik	İdeolojik anlayışı ohnayan, uygulanabilirliğe dayanan.
pre-Columbian	Columbus gelmeden önceki Amerikalar.
prefecture [il]	Fransa'nın départementinin eşdeğeri olan, birinci mertebe Japon idarî bölümü.
premier	Fransızcada başbakan.
pretoryanizm	Ordunun kontrolü ele alma eğilimi.
priismo	PRI'nin ideoloji ve metotları.
privatistik	Tümüyle mahrem ve ailevî ilgilere eğilim.
proletarya	Marx'a göre endüstriyel işçi sınıfı.
Protestan ahlâkı	Çok çalışmanın ve kapitalist yeniden yatırımcılığın Protestan Hıristiyanlıktan kaynaklandığını öne süren Max Weber teorisi.
protesto oyu	Mevcut rejim aleyhine kullanılan oy.
Prusya	Güçlü Kuzey Alman devleti; başkenti Berlin'di.
pseudo-	"Sahte" anlamında önek.
Putonghua	Çin'de şu anda standart olan "ortak dil"; Mandarin olarak adlandırılırdı.
Qin	Çin'i birleştiren ilk hanedan, MÖ 221–206.
Qing	Kökeni Mançu olan, 1636–1912 yılları arasındaki son Çinli hanedan.
Qinghua	Pekin'de bulunan, Çin'in üst düzey teknoloji üniversitesi
Reelpolitik	Gerçekçilik siyasası.
Rechtsstaat	Sözlük anlamıyla kanun devleti; yazılı kurallara ve haklara dayanan yönetim.
refah	Yoksul sınıflara sağlık bakımı, gıda, konut ve sigorta temin eden yeniden dağıtımcı düzenlemeler.
refah devleti	Batı Avrupa'da standart olan ve refahı zenginden fakire yeniden dağıtan siyasî sistem.
referandum	Tıpkı *plebisit* gibi, adaylar değil, bir mesele için oy verilmesi.
Reform Yasaları	İngilizlerin oy hakkını yaygınlaştıran bir dizi yasa.
reformculuk	Ilımlı ve baskıcı olmayan bir tarzda değişimi ve iyileştirmeyi amaçlayan siyasî hareket.
regierungsfähig	Sözlük anlamıyla, "bir hükümet kurabilen" demek olup, olgunluğa ulaşmış ve yönetebilen parti anlamındadır.
Reich	Almancada imparatorluk.
Reichstag	Hitler öncesindeki Alman parlamentosu; binası şu anda *Bundestag*'ı barındırmaktadır.
reis	(Aslında Kızılderili şefi demek olan) yerel siyasî patron.
renminbi	*Yuan* olarak da adlandırılan Çin parası; yaklaşık 12 ABD senti değerindedir.
Résistance	İkinci Dünya Savaşı'nda Alman karşıtı Fransız gizli hareketi.

revalüe	Bir paranın diğer paralara göre değerinin yukarıya çekilmesi (*devalüe*nin zıddı).
revizyonizm	Bir ideolojiyi yeniden düşünmek ya da tarihi yeniden yorumlamak.
Rhodes bursu	Güney Afrikalı milyoner tarafından kurulmuştur ve İngilizce konuşan üst seviyedeki öğrencileri Oxford'a göndermektedir.
Roma hukuku	Yargıç ürünü örf hukukunun tersine, nispeten değişmez yasalara dayanan, Avrupa'nın büyük kısmı ile Latin Amerika'da uygulanan hukuk sistemi.
romantizm	İdeal bir dünyaya ya da efsanevi bir geçmişe kulak vermek.
ruslaştırma	Rus olmayan milliyetlere Rusçanın öğretilmesi.
rüşvet	Özel kazanç için kamu görevini kullanmak.
sabitleme	Bir paranın bir başkası karşısında değişmeyen bir oranla sabitlenmesi.
sağ	Siyasî olarak daha muhafazakâr ve önceki statükoya geri dönüşün sürdürülmesinden yana olan.
sağlam para	Dolar ve euro gibi, uluslararası muamelelerde kullanılan, enflasyonist olmayan, kabul görmüş paralar.
Sahil	Sahra'nın güneyindeki, çorak ama henüz çöl olmayan dar şerit.
saldırmazlık paktı	Birbirlerine saldırmama antlaşması, özel olarak Hitler ile Stalin arasındaki 1939 tarihli antlaşma.
samizdat	(Sovyetler Birliği) Rusçada "kendi kendine dağıtılan" karşılığı; çoğunlukla muhalifler tarafından yeraltında dağıtılan el yazması neşriyat.
samuray	Sözlük anlamı olarak "hizmet eden"; Japon şövalyeler.
sanayiden kaçış	Ağır sanayinin gerilemesi.
sanayileşme	Ülke ekonomisinin tarımdan sanayiye kaydırılması.
sandalye	Yasama organı üyeliği.
sarariman	Japoncada "ücretli kişi"; orta düzeyde personel.
saray mensubu	Kraliyet sarayında başıboş gezen kimse.
sarkaç	Bir seçimden diğerine parti değiştiren seçmenler.
satınalma gücü paritesi (SGP)	Çeşitli ülkelerdeki insanların ne kadar para kazandıklarından ziyade, ne kadar satın alabildiklerine dayanarak nasıl geçindiklerini birbirleriyle kıyaslama yolu.
Savana	*Sahil*in güneyindeki tropikal otlaklar.
savaş komünizmi	Rusya'da 1918-1921 arasındaki, geçici, sıkı sosyalizm.
savaş tazminatları	Savaş zararlarının geri ödenmesi.
savaşan devletler	Çin'in birleşmeden önceki ilk dönemi (MÖ 475–221).
Schengen	Batı Avrupa'nın çoğunda pasaport kontrolünü sona erdiren 1990 tarihli antlaşma.
seçim bölgesi ödeneği [pork barrel]	Sırf yasama üyelerinin seçim bölgelerine yarayan devlet projeleri.
seçim çevresi	Bir yasama organı üyesini seçen bölge ya da nüfus.
seçim ittifakı	Partilerin seçimi kazanmak için oluşturdukları geçici koalisyon.
seçim sistemi	Kişilerin, sözgelimi tek üyeli veya çok üyeli bölgelerden, nispî temsille ya da basit çoğunlukla şeklindeki göreve seçilme tarzlarını biçimlendiren yasalar.
seçmenler	Toplumun oy kullanma hakkına sahip kesimi.
seküler [läik]	Uzun vadeli, geri döndürülemez trendler; ayrıca dinî olmayan.
sekülerleşme	Dinin yönetimdeki ve toplumdaki rolünün azaltılması.
sepet [parti]	Her şeyi hoş karşılayan ve çok az ideolojisi olan partiler.
sermaye	Daha fazla mal üretimi için kullanılmak üzere, para ya da mâl olarak birikmiş servet.
sermaye kaçırma	Sallantılı ekonomileri olan ülkelerde, işadamlarının paralarını ülke dışına gönderme eğilimleri.
sermaye kaçırma	Sahibinin, kaybetme korkusuyla parasını ülke dışına göndermesi.
sermaye malları	Başka şeylerin yapımında kullanılan araçlar.
servet soyuculuğu	Firmanın malvarlığının ve hanımaddelerinin kısa vadeli kâr uğruna elden çıkarılması.
sexenio	(*seis años*'tan) Meksika devlet başkanlarının altı yıllık süresi.
seyyah politikacı [carpetbagger]	ABD'deki anlamıyla, seçim çevresi dışından gelip aday olan kimse.
sezaropapizm	Rusya'nın çarlarında olduğu gibi, en tepedeki devlet yöneticisinin (sezar) en üstteki manevî liderle (papa) aynı kişi olması.
shinjinrui	(Japonya) yeni insan nesli, genç kuşak.
Shinto	Japonya'nın ilk dini; doğaya, atalara ve Japonya'ya ibadet etme.
şogun	İmparator adına hükmeden, feodal Japon askerî şefi.
şogunluk	*Şogun*ların yönettiği siyasî sistem.
sınıf eğilimi	İş imkânları, okulları ve siyasî iktidarın, bir başka sınıfın zararına olarak bir sınıf

	lehine olması.
sınıf mücadelesi	Marksizmin, sosyal sınıfların, özellikle de işçi sınıfı ile zenginlerin, zorunlu olarak birbirlerinin çıkarlarına ters düştükleri biçimindeki temel ilkesi.
sınıfsal oy verme	Bir sınıfın, çıkarlarını temsil ettiği iddiasındaki partiye oy verme eğilimi.
sınırlanmış	Ülke sınırlarını söylemek.
Sibirya	Rusçada "kuzey"; Rusya'nın Ural Dağları'nın doğusunda kalan, fakat Orta Asya'yı içermeyen kısmı.
sistem değişikliği	Bir dizi siyasî kurumun yerini başkalarının alması.
sistem sevgisi	Bir sisteme sırf hatırı için bağlılık.
sivil toplum	Uygarlaştıktan sonraki insanlar. Modern kullanımı: aileden büyük ama devletin parçası olmayan birlikler.
siyasî coğrafya	Ülke arazisi ile siyaset birbirlerini etkileme tarzları.
siyasî kurum	Tesis edilmiş ve uzun ömürlü güç ve yetki ilişkileri.
siyasî kültür	Yurttaşların siyaset ve toplum konusundaki değerleri ve kanaatleri.
siyasî nesil	Büyük olayların, o sırada genç yetişkinlik çağlarında bulunan yaş grupları üzerinde iz bıraktığı biçimindeki teori.
Siyonizm	İsrail'de kurulmuş, Yahudi milliyetçi hareketi.
skandal	Haber medyası tarafından kamuoyuna duyurulan rüşvet uygulaması.
Slavcılar [Slavofiller]	Rusya'nın Batılı olmayan, yerli bir doğrultuda gelişmesini isteyen, 19. Yüzyıl Rusları. "Rusofiller" olarak da bilinirler.
Soğuk Savaş	Yaklaşık olarak 1947–1989 yılları arasında, ABD ile Sovyetler Birliği arasında yaşanan silâhlanma gerilimi ve rekabeti.
sol	Siyasî olarak daha radikal; daha fazla eşitlik isteyen.
somutlaştırma	Lâtince *res*, yani nesneden; teoriyi gerçek kabul etme.
sonuç	Mantıksal akıbet ya da son.
Sorbonne	Paris Üniversitesi'nin en önemli bölümü.
Sorgu Saati	Avam Kamarası'nda, MP'lerin bakanlara soru sorması için ayrılan zaman.
Sosyal	Avrupa'ya göre refah devleti (ABD'deki terimle "liberal").
sosyal bölünmeler	Toplumun sınıf, bölge, din ya da etnik eksende veya önemli konularda bölünmesi.
sosyal hareketlilik	Bireylerin bir toplum sınıfından diğerine, genellikle de yukarıya doğru hareketi.
sosyal maliyetler	Sağlık, işsizlik ve emekli yardımları için ödenen vergiler.
sosyal sınıf	Benzer gelir ve statüye sahip toplum tabakası ya da kesimi.
sosyalizm	Refah düzenlemeleri ve/veya sanayinin millileştirilmesi yoluyla daha fazla eşitliği amaçlayan siyasî hareket.
sosyalleşme	Çoğunlukla gayrı resmî olarak siyasî kültürü öğretmek.
sovkhoz	(Sovyetler Birliği) Çalışanlarının maaşlı olduğu devlet çiftliği.
sovyet	Rusçada "konsey"; Sovyetler Biriliği'nde 1917'deki devrimci organların ve yasama meclislerinin adı.
Sozialmarkt	"Sosyal piyasa"; Yeniden inşayı ve refahı amaçlayan, Almanya'nın savaş sonrası kapitalizmi.
sömürgecilik	Özellikle Avrupalılar tarafından, denizaşırı bölgelerin elde edilmesi ve sömürülmesi.
SPD	Alman Sosyal Demokrat Partisi.
Stalin'den uzaklaşma [destalinizasyon]	(Sovyetler Birliği) Krushchev döneminde, Stalin'in eleştirilmesi ve etkisinin azaltılması.
Stalinist	Komünist partiler üzerinde acımasız, merkezî kontrol.
stratejik	Ülkenin hayatiyeti bakımından önemli.
stratejik değişken	Büyük gelişme sağlayan, değiştirebileceğiniz faktörler.
suçluluk	Derinden içselleştirilmiş kişisel sorumluluk ve ahlâkî eksiklik duygusu.
sübvansiyon	Hükümetin bir bireye ya da iş alanına malî yardımı.
Sünnî	İslâm'ın ana akımı.
süreksizlik	Olayların beldenen akışındaki bir kırılma ve yön değiştirme.
şah	Farsçada kralın karşılığı.
şansölye	Alman başbakanı.
şeffaflık	Halkı siyasî ve ekonomik açıdan bilgilendirmek.
şerefli	Bagehot'ın adlandırmasında, sembolik ya da süslü görevler.
şeriat	Müslüman dinî hukuku.
Şia	İslâm'ın azınlık kolu.
şok tedavi	Sosyalist bir ekonominin yerine birdenbire piyasa ekonomisini getirmek.

şovenizm	Napoléon'un Chauvin [şoven] adlı askerlerinden mülhem olarak, ateşli, gururlu milliyetçilik.
şövalyelik	Britanya'da, "Sör" unvanını taşıyan, en düşük soyluluk mertebesi.
Taç	İngiliz hükümetinin yetkileri.
Taiping	19. Yüzyıl Çin'inde, din bazındaisyan.
Tayvan	Çin'in güney kıyısında, 1945'ten beri Milliyetçiler tarafından yönetilen büyük ada.
takımada	Adalar zinciri.
tanrılaştırma	Liderin sahte bir tanrılığa yüceltilmesi.
tarafına çekme	Diğer grupları, zararsızlaştırmak için kendi davamıza katmak.
taraflı üye	Bir çıkar grubunu temsil ettiği bilinen MP.
tartışmalar	Burada kullanıldığı şekliyle, uzun vadeli siyasi meseleler.
tasfiye	Stalin'in, idam mangasıyla şüpheli unsurları "temizleme"si.
taşra üniversitesi [redbrick]	*Oxbridge* dışında kalan İngiliz üniversiteleri.
Tatar	Rusya'yı yüzyıllar boyu yöneten, Moğol kökenli kabileler.
teâmül	Eski olaylara dayanan hukuki muhakeme.
Teftiş	Genel Mali Teftiş'in kısaltması olarak, bütün birimleri denetleme yetkisine sahip, çok üst düzey Fransız bürokrasisi.
tek-biçimli	Siyasî tutumların ya da görüşlerin tek pikli dağılımı; bir çan biçimli eğri.
teknokrat	Genellikle seçilmemiş olup, ekonomik becerileri sayesinde yöneticilik yapan görevli.
tek-renk	Parlamenter sistemlerde, yalnız bir partiden oluşan kabine.
tek-üyeli bölge	Parlamento'ya bir temsilci gönderen bölge.
Temel Yasa [Grundgesetz]	Almanya'nın anayasası.
temsilî demokrasi	Yurttaşların doğrudan değil, seçilmiş ve hesap sorulabilir temsilcileri aracılığıyla hükmettiği demokrasi.
teokrasi	Din adamlarının yönetimi.
teori	Delillerle desteklenen sağlam genelleme.
Terör Dönemi	Robespierre'in 1793-1794 arasındaki giyotinli yönetimi.
terörizm	Siyasi amaçlar için şiddet ve korkunun kullanılması.
Thatchercı	İngiltere eski Başbakanı Margaret Thatcher'ın serbest piyasacı, refah devleti karşıtı ideolojisi.
Thermidor	Devrimci bir büyük heyecandan sonra, Robespierre'nin devrildiği, sakinleşme ayı.
think tank	Sorunları analiz eden ve siyasaları savunan araştırma örgütü.
tımar	Bir kral tarafından, bir soyluya, desteği karşılığında bağışlanan toprak.
Tiananmen	Sözlük anlamıyla "Tanrısal Barış Kapısı"; 1989 katliamının olduğu, Pekin'in merkezindeki ana meydan.
Tibet	Farklı bir dil ve kültüre sahip olan, Çin'in Himalaya bölgesi.
ticarî fazla	İthal ettiğinden fazla ihraç etmek.
tiranlık	Genellikle bir kişinin baskıcı yönetimi.
-to	Partiler için Japonca bir ek
Todai	Tokyo Üniversitesi'nin kısa adı.
Tokugawa	Japonya'yı 1603'ten 1868'e kadar yöneten *şogun*lar hanedanı.
Toryler	Sonradan Muhafazakâr Parti olan Parlamento grubu; şimdiki lâkaplarıdır.
totaliteryen	Stalin ve Hitler yönetiminde olduğu gibi, toplumu bütünüyle kontrol etmeye kalkan siyasi sistem.
Troçkist	Leon Troçki'nin Marksist ama Stalin karşıtı teorileri taraftarı.
tutelle	Vesayetin Fransızca karşılığı; bürokratik kılavuzluk.
tüketici malları	Gıda, giyim, konut gibi, halkın kullandığı şeyler.
tüketim	Nesneleri satın almak.
Ukrayna	Slavcada "sınır ülkesi" karşılığı; şu anda bağımsız olan, Rusya'nın güney bölgesi.
ulus	Ülkenin kültürel unsuru; psikolojik olarak birbirlerine bağlı halk.
Ulusal Cephe	Fransa'nın göç karşıtı partisi.
ulusal çıkar	Uluslararası ilişkilerde bütün ülke için iyi olan şey.
uluslarüstü [supranasyonal]	Sözlük anlamıyla "ulus üstü" demek olup, çeşitli ülkeleri bir araya getiren örgütler.
utanç	Yanlış davranış ve grup normlarını ihlâl etmişlik duygusu.
uygarlık	Yazısı, sosyal sınıfları, karmaşık ekonomik ve siyasi örgütlenmesi bulunan, şehir temelli kültür.
Uygur	Eski Sovyet Orta Asya sınırını oluşturan, Müslüman, Türkçe konuşan etnik grup;

	kimi zaman *Uighur* diye yazılır.
uyruk	Eskiden Taht'ın bendesi; şimdi İngiliz vatandaşı demektir.
Uzun Yürüyüş	(Çin; 1934-1935) Çin KomünistPartisi'nin *Guomindang*'a kaçmaküzere güneyden kuzey Çin'e toplu hâlde yürüyüşü.
ücret sınırlaması	Sendikaların tazminat taleplerinden vazgeçmeleri.
Üçüncü Cumhuriyet	Fransa'nın 1871'den 1940'a kadarki demokratik rejimi.
Üçüncü Dünya	Asya, Afrika ve Latin Amerika'nın büyük kısmı.
Üçüncü Meclis	Estates-General'in, halk tabakasını temsil eden en büyük kamarası.
üniter	Gücü başkentte toplayan, bütünü oluşturan bölgelerin çok az özerk olduğu veya hiç özerk olmadığı sistem.
üretim	Nesneleri yapmak.
ürün sevgisi	Bir sisteme, onun sağladığı maddî refah sebebiyle bağlılık.
vali [prefect]	(Fransızcada *préfet*) İlin yöneticisi.
Varşova Paktı	Lâğvedilmiş olan, Sovyet öncülüğündeki Komünist ülkeler ittifakı.
Vatikan	Roma Katolik kilisesinin merkezi.
Vatikan II	*İkinci Vatikan Konseyi*'nin kısa adı.
velâyet-i fakih	(İran) "İslâm hukukçularının muhafızlığı", Humeyni tarafından geliştirilen teokratik sistem.
Vergangenheitsbewältigung	Sözlük anlamıyla "geçmişin hâkimiyeti", Almanya'nın Nazi geçmişiyle hesaplaşmaya başlaması.
verimlilik	Nesnelerin yapılmasındaki etkililik.
Versay (Versailles)	Paris civarında, XIV. Louis'nin yaptırdığı saraylar ve park.
Versay (Versailles) Antlaşması	Birinci Dünya Savaşı'nı sona erdiren, 1919 tarihli antlaşma.
Vichy	Fransa'yı İkinci Dünya Savaşı esnasında yöneten Nazi kuklası rejim.
Volksgeist	Almancada "halk ruhu"; ırkçı çağrışımları söz konusudur.
wa	Japoncada sosyal uyum.
Waldsterben	Almancada çevre kirliliğinden ormanların yok olması.
Weimar Cumhuriyeti	1919–1933 dönemindeki demokratik Alman cumhuriyeti.
Weltanschauung	Sözlük anlamıyla "dünya görüşü"; sıkı ve dar ideolojiler sunan partiler.
Wessi	Batı Almanların lâkabı.
Westminster	İngiliz Parlamento binası.
Westphalia	Otuz Yıl Savaşı'nı sona erdiren antlaşma.
whig demokrasisi	Demokrasinin başlangıç aşamasında tipik olan, sınırlı katılımlı demokrasi.
Whigler	Sonradan Liberal Parti olan İngiliz Parlamentosu grubu.
Whitehall	Belli başlı İngiliz hükümet büroları.
Wirtschaftswunder	Almancada "ekonomik mucize".
zenofobi [xenofobi]	Yabancılara duyulan korku ve nefret.
Xinjiang [Sincan]	Çin'in en kuzeybatısındaki ili, *Uygur*ların yurdu.
¥	Japon parası yenin ve Çin'in parası yuanın Batılı simgesi (bunların yazı dillerinde kullanılmamaktadır).
yabancılaşmış	Psikolojik açıdan uzak ve düşmanca.
yakın yurtdışı	Eski Sovyetler Birliği'nin Rus olmayan cumhuriyetleri.
Yalta	Sovyetlerdeki Kırım'da, 1945'te ABD, İngiliz ve Sovyet liderlerinin Almanya ve Doğu Avrupa'nın savaş sonrasındaki statülerine karar verdiği kasaba.
yapı	Anayasa, yasalar ve yasama-yürütme-yargı erkleri gibi devlet kurumları.
yapıcı güvensizlik	Parlamentonun, mevcut kabineyi indirirken yenisini de seçmesi zorunluluğu.
yapısal erişim	Bürokrasinin, çıkar grubu taleplerine sürekli biçimde açık olması.
yargıç lordlar	Britanya'nın, Lordlar Kamarası üyesi de olan en üst düzeyyargıçları.
yarı-başkanlık	Hem başkanlık ve hem de parlamenter sistemin özelliklerine sahip sistem.
Yasak Şehir	Pekin'de, imparatorun etrafı duvarlarla çevrili saray kompleksi.
yekûn	Birlikte değerlendirilen maddeler veya kişiler.
Yeni İşçi Partisi	Tony Blair'in, çok ılımlı kendi İşçi Partisi'ne verdiği ad.
Yeni Sınıf	Djilas'ın, parti yöneticileri, bürokratlar ve güvenlik yetkililerinden oluşan yeni Komünist elit tanımlaması.
yeniden dağıtım	Daha yoksula yardım etmek için daha varlıklı olanın vergilendirilmesi.
yenişemezlik	Rekabet eden gruplar arasında siyasî açıdan tıkanma.
YEP [NEP]	1921–1928 arasında, Lenin'in, özel faaliyete izin veren Yeni Ekonomi Politikası.

yerel diktatör	1920'lerin Çin'inde, ili yöneten, yerel askerî lider, general.
yerli	Anavatanda yetişen, bölge toprağında köklenen.
Yeşiller	Avrupa'da çevreci partiler.
yetki devri	Merkezî hükümetin bazı yetkilerini bölgelere vermesi.
yetki ikamesi	(ABD Anayasası Onuncu Tadilâtı'ndaki "eyaletlere bırakılmıştır" hükmüne benzer biçimde) Daha alt yönetim birimlerinin çoğu meselelerde karar almalarınaizin vermek.
yırtılmış ülke	Huntington'ın teorisine göre, Batılılaşmacı bir elite ve geleneksel kitlelere sahip bir ülke.
yol gösterici plânlama	(Fransa) Hükümetin iş dünyasının büyümesi için ekonomik araştırma ve önerileri.
yuan	13 ABD senti değerindeki Çin parası (sembolü ¥); resmî adıyla *renminbi* (RMB, halkın parası).
yumuşak iniş	İstikrarsızlaştırıcı ekonomik değişikliklerin tedricen sakinleşmesi.
yumuşak para	ABD siyasetinde, sınırlamalardan uzak durmak için, adaylar yerine partilere ve diğer gruplara verilen para.
yuppy	"Genç kentli profesyonel"in ("young urban Professional") kısaltması.
Yüksek Sovyet	Sovyetler Birliği'nin feshedilmiş bulunan ulusal yasama organı.
Yüz Çiçek	Çin'de, farklı görüşleri teşvik eden 1956 tarihli kampanya; görüşler eleştirel olunca ezilmişlerdir.
yüzdürme	Bir paranın, arz ve talebe dayalı olarak kendi değerini bulmasına izin vermek.
zaibatsu	Samuray klânlarının başkanlığını yaptığı, savaş öncesi Japon endüstriyel kümeleri.
zayıf devlet	Etkili bir biçimde yönetemeyen devlet; rüşvet ve suça boğulmuş.
zemtsvo	Eski Rusya'da yerel parlamentolar.
zenginlik	Çok miktarda paraya sahip olma.
Zhongnanhai	Pekin'de, Yasak Şehir'e bitişik, Çin'in üst düzey liderlerine ayrılmış, etrafı duvarla çevrili alan.

FOTOĞRAF KAYNAKÇASI

1. BÖLÜM
s.xxxvi: üst ilki sıra, Michael G. Roskin; alt sıra soldaki, Keith Levit/wwwindexopen.com; alt sıra ortadaki, Benin'den, "General and Officers", c. 1550-1650. (Orta Dönem) Bronz. 21" (53.5 cm.) H. National Museum, Lagos, Nigeria/Dirk Bakker; alt sıra sağdaki, © Werner Forman/Corbis, Her Hakkı Mahfuzdur. (Bu kaynaklar, ayrıca 36. Bölüm, s. 572'için de geçerlidir.)

2. BÖLÜM
16 ve 18. sayfalar: Michael G. Roskin; s. 26: üst sıra soldaki, Kongre Kütüphanesi; üst sıra sağdaki, The Granger Collection; alt sıra, Lebrecht Music & Arts Fotoğraf Kütüphanesi.

3. BÖLÜM
s. 30: Michael G. Roskin; s. 32: Central Office of Information, London; 36 ve 39. sayfalar: British Information Service.

4. BÖLÜM
s.46: Michael G. Roskin.

5. BÖLÜM
s. 58: Michael G. Roskin.

6. BÖLÜM
70, 76, 79. sayfalar: Michael G. Roskin; s. 80: British Information Service.

7. BÖLÜM
84, 86. sayfalar: Michael G. Roskin; s. 91: üst sıra soldaki, Kongre Kütüphanesi; üst sıra sağdaki, Lebrecht Music & Arts Fotoğraf Kütüphanesi; alt sıra, Archive Icongrafico, S.A./Corbis/Bettmann.

8. BÖLÜM
s. 100: Michael G. Roskin; s. 106; Fransız Büyükelçiliği Basın ve Enformasyon Bölümü.

9 BÖLÜM
s. 116: Michael G. Roskin.

10. BÖLÜM
s.132: Michael G. Roskin.

11. BÖLÜM
s.146: Michael G. Roskin.

12. BÖLÜM
160, 162, 175. sayfalar: Michael G. Roskin; s. 171: Corbis/Bettmann.

13. BÖLÜM
180, 182, 187, 188. sayfalar: s. 186:CDU.

14. BÖLÜM
196, 199,201, 203. sayfalar:Michael G. Roskin.

15. BÖLÜM
210, 220. sayfalar: Michael G. Roskin.

16. BÖLÜM
s. 226: Michael G. Roskin; 231, 233, 235. sayfalar: Alınan Enformasyon Merkezi.

17. BÖLÜM
s. 240: © Rolf Haid/dpa/Corbis, Her Hakkı Mahfuzdur; s. 246: UPI/Corbis/Bettmann.

18. BÖLÜM
260, 262, 264. sayfalar: Michael G. Roskin; s. 268: Corbis/Bettmann; s. 271: Dagli Orti/Picture Desk, Inc./Kobal Collection; s. 275: üstteki, Corbis/Bettmann; alttaki, Michael G. Roskin.

19. BÖLÜM
278, 279. sayfalar: Michael G. Roskin; s. 287: Ulusal Bilimler Akademisi.

20. BÖLÜM
s. 294: Michael G. Roskin; s. 303: Ashley Barnes.

21. BÖLÜM
308, 317. sayfalar: Michael G. Roskin; s. 311: Getty Images, Inc./Hulton Archive Photos; s. 313: Sergei Grits/AP Wide World Photos; s. 318: ITAR-TASS, Presidential Press Service/AP Wide World Photos.

22. BÖLÜM
322, 326, 327. sayfalar: Michael G.Roskin.

23. BÖLÜM
336, 338, 344. sayfalar: Michael G. Roskin.

24. BÖLÜM
352, 357. sayfalar: Michael G. Roskin; s. 354: Japonya Enformasyon Merkezi; s. 356: Viktor Korotayev, Pool/AP Wide World Photos.

25. BÖLÜM
366, 369, 371. sayfalar: Michael G.Roskin.

26. BÖLÜM
380, 382, 389. sayfalar: Michael G.Roskin.

27. BÖLÜM
392, 400, 402. sayfalar: Michael G.Roskin.

28. BÖLÜM
406, 408, 414. sayfalar: Michael G.Roskin; s. 418: Xinhua.

29. BÖLÜM
422, 427, 429. sayfalar: Michael G.Roskin; s.428: Keystone_Paris/Getty Images, Inc./Hulton Archive Photos; s. 432: soldaki, Xinhua, Fan Rujun/AP Wide World Photos; sağdaki, Xinhua/AP Wide World Photos.

30. BÖLÜM
436, 441. sayfalar: Michael G. Roskin.

31. BÖLÜM
s.450: Michael G. Roskin.

32. BÖLÜM
464, 466. sayfalar: Michael G. Roskin.

33. BÖLÜM
s. 482: Ketih Levit/wwwindexopen.com; s. 507: Paul Conklin/PhotoEdit, Inc.; s. 510: A. Ramey/PhotoEdit, Inc.

34. BÖLÜM
s. 514: Benin'den, "General and Officers", c. 1550-1650. (Orta Dönem) Bronz. 21" (53.5 cm.) H. National Museum, Lagos, Nigeria/Dirk Bakker; s. 525: Saurabh Das/AP Wide World Photos; s. 526: Martial Trezzini/Keystone/AP Wide World Photos; s. 534: © Daniel Laine/Corbis, Her Hakkı Mahfuzdur.

35. BÖLÜM
s. 542: © Werner Forman/Corbis, Her Hakkı Mahfuzdur; s. 562: Mehrdad Madresehee.

İNDEKS

A

Acton, Lord 30, 332, 701
Adams, Ian 66, 68, 94
Adonis, Andrew 68
Afyon Savaşları 511, 517
Aikman, David 552
Alan, Christopher 271
Almond, Gabriel 67, 249
Anarşizm 619
Anayasal monarşi
Atatürk, Mustafa Kemal 680, 687, 690
Avam Kamarası 25, 26, 30, 32, 34, 37, 40, 41, 42, 43, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 58, 63, 66, 72, 73, 77, 78, 79, 91, 99, 133, 135, 171, 224, 263, 524, 649
Avrokomünizm 161, 174, 724
Avrupa Birliği 75, 76, 87, 98, 163, 242, 285, 286, 290, 291, 292, 295, 297, 299, 309, 313, 560, 715, 724,
Aztecler 595, 597, 616

B

Bağımlılık teorisi 620
Bastille 111, 119, 724
Beach 313
Beer 87, 88, 725
Beida 469, 522, 534, 550, 563, 724
Beklenen tepkiler kuralı
Bell, David 139, 174
Beloff, Max 35
Bernstein, Richard 156
Beş Yıllık Plânlar 334, 335, 341, 724
Bevir, Mark 83
Beyme, Klaus von 233
Biafra 639, 647, 652, 656, 658, 660
Big Mac İndeksi 577, 724
Birch, Anthony 53
Birinci Dünya Savaşı
Bismarck 195, 198, 203, 204, 205, 206, 211, 212, 223, 237, 274, 281, 419, 731
Brady, John 288
Breslauer, George 390, 408
Broadbent, Jeffrey 481
Brown, Gordon 81, 101, 355, 390
Budizm 413, 414, 427, 438, 448, 451, 454, 506, 509, 546, 548, 725
Bundesrat 220, 228, 232, 233, 268, 725
Bundestag 46, 205, 218, 219, 220, 222, 223, 224, 225, 227, 228, 229, 230, 232, 233, 234, 241, 244, 245, 250, 257, 261, 262, 263, 264, 265, 268, 275, 285, 735
Burjuvazi 550
Burke, Edmund 31, 62, 709, 710

C

Cambridge 35, 57, 58, 68, 69, 90, 101, 139, 148, 156, 174, 191, 233, 252, 313,

335, 336, 355, 373, 390, 408, 427, 444, 464, 481, 507, 517, 552, 570, 589, 596, 636, 672, 734
Chang, Jung 514, 534, 552, 589, 732
Cheng, Jie 534
Chirac, Jacques 124, 126, 127, 128, 129, 130, 133, 135, 136, 150, 159, 164, 166, 167, 168, 170, 180, 182, 184, 185, 191, 303, 307, 733
Çok-kültürlülük 285
Comecon 285, 288, 725
Commonwealth 28, 29, 34, 42, 64, 95, 97, 98, 101, 116, 606, 647, 725
CRS 166, 174, 531, 725

D

Daoizm 546, 552, 726
DeClair 174
De Gaulle 98, 105, 116, 117, 118, 120, 123, 124, 125, 126, 127, 129, 130, 132, 133, 135, 141, 142, 146, 149, 150, 156, 159, 163
Dekolonizasyon
Demagog 612
Demokratik Alman Cumhuriyeti
Deng, Xiaoping 396, 519, 520, 524, 525, 528, 529, 530, 533, 539, 541, 547, 557, 559, 560, 563, 566, 570, 582
Denver, David 101
Deregülasyon 90
Deutsche Mark 212, 213, 726
Devletçilik 141, 159, 173, 180, 182, 364

E

Eisenstadt, Todd 636
Eşitlik 112, 154, 187, 376, 564, 605
Etnisite 1, 2
Evans, Richard 213
Exchequer, İngiliz 24, 41, 732

F

FPTP 51, 52, 53, 91, 137, 164, 222, 229, 230, 727
Freedom House 376, 406, 651

G

Girişimciler 578
Goldman, Marshall 408, 552
Gorbaçov, Mihail 278, 333, 339, 341, 343, 345, 351, 358, 360, 375, 377, 378, 380, 383, 386, 387, 390, 393, 394, 395, 396, 405, 406, 565, 574, 582, 584, 587, 728, 735
Gorski, Philip 252
Gosplan 344, 346, 355, 393, 728
Green, Simon 101, 233, 252
Gries, Peter 534, 552
GSYİH 87, 89, 90, 92, 184, 188, 275, 277, 279, 281, 298, 308, 310, 311, 387, 419, 483, 487, 490, 491, 494, 559, 564, 574, 577, 580, 592, 623, 630, 662, 666, 683, 702, 727, 728, 730, 732
Gulag 361, 362, 373, 728

H

Hampton 288
Hükümet darbeleri

I

İkinci Dünya Savaşı
IRA 37, 63, 64, 66, 94, 97, 729

K

Kent Kültürü 67
Kruşçev, Nikita 341, 362, 375, 377, 390, 393, 406
Komünizm 110, 143, 237, 363, 365, 367, 375, 383, 620, 621, 691, 732
Komüntern 422, 522, 523, 534, 731

Konfüçyanizm 413, 414, 427, 451, 485, 503, 504, 509, 513, 537, 546, 731

L

Lebensraum 202, 204, 213, 484, 731
Leonard, Jane 313, 517
Locke, John 23, 31, 47, 364, 366, 368, 436, 549, 731
Louis XIV 106, 108, 109, 111, 114, 115, 116, 119, 134, 165, 202, 416, 444, 739

M

Maastricht 76, 168, 295, 297, 313, 731
Machismo 617
Magna Carta 23, 24, 25, 26, 34, 732
Makroekonomi 555
Maoizm 541, 543, 552, 559, 563, 732
Mao Zedong 326, 377, 507, 509, 511, 514, 515, 516, 517, 522, 543, 544, 555, 556, 557
Marseillaise 141, 142, 144, 156, 732
Marshall Planı 211, 212, 213, 280, 732
Mayer 271
Mayıs Olayları 153, 159, 166, 168, 174, 189, 732
Meiji Restorasyonu 418, 469, 513, 540
Merkel 221, 222, 226, 232, 260, 276, 277, 285
METI 441, 442, 444, 467, 468, 471, 472, 476, 487, 732
Midi 133, 134, 139, 154, 732
Mikroekonomi
Milton Friedman 89, 549, 634, 733
Mingler 510, 527
Mitteleuropa 218, 219, 233, 733
Moeller, Robert 233
Moğollar 107, 309, 321, 527, 532, 675
Monetarizm
Monnet, Jean 189, 296, 297, 304
Montesquieu 40, 110, 154
Muhafazakârlık 164, 185

N

NAFTA 295, 313, 605, 610, 630, 631, 733
Neo-conlar 733
Normanlar 23, 24, 26, 34, 733

O

Okurasho 471, 472, 476, 481, 733
OPEC 670, 682, 684, 711, 734
Ortak Tarım Programı 190, 191, 310, 734
Otuz Yıl Savaşı 199, 200, 213, 615, 734, 739
Owen, Geoffrey 101
Oxford 35, 53, 57, 58, 68, 69, 77, 84, 101, 119, 139, 148, 156, 191, 213, 214, 222, 252, 271, 313, 335, 336, 355, 373, 408, 427,

P

Paris Komünü 115, 119, 153, 734
Peter Norman 23, 35, 218, 313
Pippa Norris 84
Politbüro 341, 342, 344, 355, 377, 380, 386, 520, 524, 525, 526, 529, 530, 531, 565, 566, 735
Pozitivizm 600, 618, 635, 735
Pragmatizm 61, 62
Prusya 107, 115, 195, 198, 200, 202, 203, 204, 205, 211, 213, 218, 322, 729, 735
Pulzer, Peter 214, 271

Q

Qin Hanedan 504, 506, 540, 541, 552, 735
Qing, Dai 508, 513, 517, 532, 539, 540, 552, 557, 732, 735

R

Reelpolitik 203, 205, 213, 735

Reichstag 205, 206, 213, 218, 223, 226, 263, 735
Ruslaştırma 107, 109, 119
Rus Oligarklar 384

S

Şansölye 205, 220, 221, 222, 228, 232, 241, 247, 251, 258, 259, 261, 278, 608
Sarariman 456
Satınalma gücü paritesi
Sawyer, Malcolm 101
Schain, Martin 156, 191
Schama, Simon 120
Schirazi, Asghar 712
Schlesinger, Jacop 481
Schuman, Robert 190, 296, 297, 304
Schwartz, Frank 464, 481
Shinto 414, 427, 449, 736
Şoogunlar 416
Şia 676, 678, 682, 684, 691, 693, 700, 705, 711, 724, 737
Singer, Daniel 156
Siyonizm 117, 119, 369, 737
Sırbistan 107, 142, 205, 294, 305, 311, 359, 360, 370, 402
Soe, Christian 233, 288
Soljenitsin, Aleksandr 357, 362, 377
Sozialmarkt 274, 288, 487, 737
Stalin, Josef 75, 113, 161, 198, 207, 210, 303, 305, 319, 326, 332, 333, 334, 335, 336, 339, 340, 341, 343, 344, 346, 357, 362, 377, 378, 379, 380, 384, 393, 399, 401, 405, 406, 515, 519, 520, 521, 523, 532, 533, 540, 581, 621, 681, 724, 725, 730, 731, 736, 737, 738
Stalinizm 161, 341, 724
Sünnî 676, 678, 692, 693, 694, 705, 707, 711, 737
Suzuki 499

T

Teokrasi 684
Thatcher, Margaret 40, 43, 44, 56, 57, 61, 62, 64, 71, 74, 75, 76, 77, 78, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 99, 101, 161, 164, 169, 185, 190, 222, 276, 310, 433, 490, 564, 608, 623, 729, 731, 738
Tiananmen 278, 514, 520, 521, 525, 526, 527, 529, 531, 534, 537, 541, 544, 547, 549, 552, 559, 560, 563, 566, 568, 570, 571, 596, 738
Tibet 532, 546, 547, 552, 738
Todai 453, 469, 470, 472, 481, 522, 738
Toryler 31, 32, 34, 58, 59, 73, 74, 76, 77, 92, 97, 729, 731, 738
Totaliteryenizm 379
Troçki, Leon 75, 332, 520, 621, 738

U

Üçüncü Dünya 187, 277, 324, 387, 404, 420, 508, 521, 531, 538, 539, 545, 556, 564, 579, 581, 590, 592, 593, 595, 596, 606, 607, 609, 612, 620, 622, 629, 632, 635, 641, 657, 661, 665, 667, 668, 689, 698, 719, 720, 724, 730, 739
Uygurlar 748

V

Varşova Paktı 285, 288, 406, 739
Velâyet-i fakih
Versay (Versailles) 109, 119, 205, 206, 207, 213, 297, 514, 739
Vichy 116, 117, 119, 739

W

Weimar Cumhuriyeti 192, 195, 196, 206, 207, 208, 211, 212, 213, 220, 223,

226, 229, 237, 255, 739

X

Xinjiang 507, 532, 545, 546, 547, 552, 739

Y

Yeltsin, Boris 339, 340, 345, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 358, 371, 372, 373, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 386, 389, 390, 393, 396, 397, 398, 401, 405
Yeşiller 128, 135, 136, 137, 178, 227, 230, 232, 233, 257, 270, 611, 740
Yugoslavya 95, 282, 292, 294, 343, 347, 359, 395, 402, 528, 574, 578, 651, 654, 659

Z

Zhao, Suisheng 520, 528, 553, 559, 566, 571
Zheng, Yongnian 510, 596
Zhongnanhai 519, 520, 521, 527, 534, 537, 740
Zhou, Enlai 504, 507, 509, 520, 522, 523, 524, 525, 529, 530, 539, 540, 541